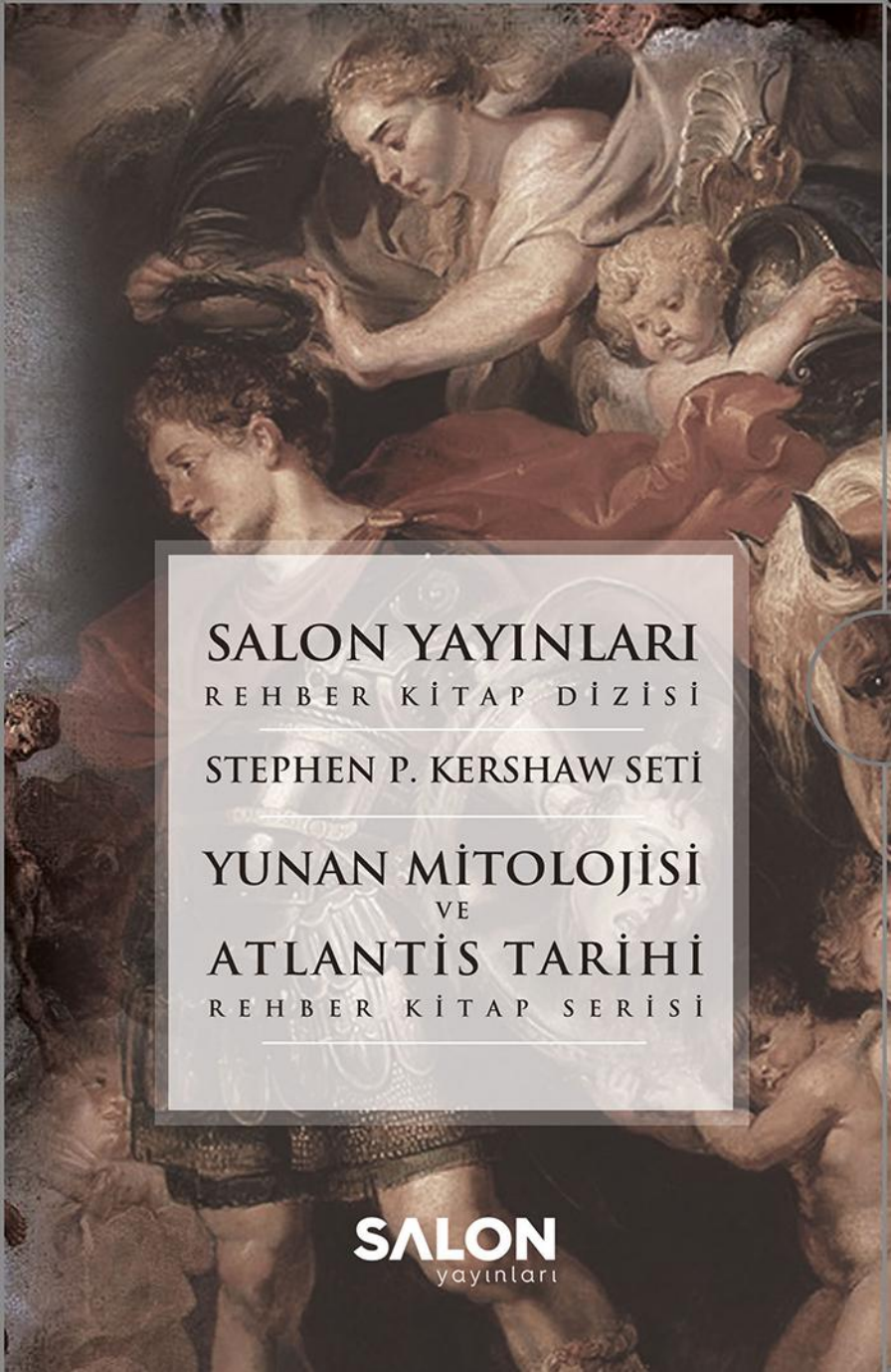

SALON YAYINLARI

REHBER KİTAP DİZİSİ

STEPHEN P. KERSHAW SETİ

YUNAN MİTOLOJİSİ VE ATLANTİS TARİHİ

REHBER KİTAP SERİSİ

SALON yayınları

About the pagination of this eBook

This eBook contains a multi-volume set.

To navigate this eBook by page number, you will need to use the volume number and the page number, separated by a hyphen.

For example, to go to page 5 of volume 1, type “1-5” in the Go box at the bottom of the screen and click "Go."

To go to page 5 of volume 2, type “2-5”… and so forth.

STEPHEN P. KERSHAW, Doktorasını Yunan mitleri konusunda dünyanın muhtemelen en önde gelen alimlerinden biri olan Richard Buxton'ın yönetimi altında yazdı. Oxford Üniversitesi, Sürekli Eğitim Bölümü ve Warwick Üniversitesi dahil, sayısız kuruluşlarda Klasikleri öğretmiştir. Rhodes Üniversitesi ve South Üniversitesi için Avrupa Klasik Ders Araştırmalarını yürütmektedir.

Tanrılar, Canavarlar, Kahramanlar
ve Efsanelerin Kökenleri

YUNAN MİTOLOJİSİ

REHBER KİTABI

STEPHEN P. KERSHAW

Çeviren: Şefik Turan

SALON yayınları

YUNAN MİTOLOJİSİ REHBER KİTABI

Tanrılar, Canavarlar, Kahramanlar ve Efsanelerin Kökenleri

© 2018, Salon Yayınları

Özgün Adı: A Brief Guide To The Greek Myths

© 2007, Robinson, Little, Brown Book Group

© Stephen P. Kershaw

Kitabın Türkçe yayın hakları Nurcihan Kesim Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Salon Yayınları markasına aittir. Salon Yayınları, ® Eğitim Yayınevi'nin tescilli markasıdır. Yayınevinden izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, kopyalanamaz, yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan
Genel Yayın Koordinatörü/Editör: Yusuf Yavuz
Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam
Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi
Çeviren: Şefik Turan
Son Okuma: Ayşe Çakır

Baskı Cilt: Dizgi Ofset Matbaacılık
Matbaacılar Sit. 10451. Sk. No: 4 Karatay/KONYA
0 (332) 342 07 42

ISBN: 978-605-9530-65-1
1. Baskı, Ekim 2018

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 14824

SALON YAYINLARI
Atakent Mah, Yasemen Sok, No: 4/B Ümraniye/İSTANBUL
Merkez Tel: 0 (332) 351 92 85
E-Posta: bilgi@salonyayinlari.com
www.salonyayinlari.com

Üç Güzelime: Güzel lüleleri olan Lal,
sevimli ayakları olan Dorothy ve mis kokulu Hebe'ye

İÇİNDEKİLER

Teşekkür *XI*

Haritaların Listesi *IX*

Giriş *13*

KISIM 1 Mitler ve Mitoloji 19

KISIM 2 Başlangıçtan Kayıp Bir Kıtaya: Temel Yunan Mitleri 41

2 Apollon ve Artemis: Müzik, Aşk ve Avcılık 69

3 Erkek ve Kadının Yaratılışı; Büyük Tufan; Günahkarlar ve Kadın Kahramanlar 83

4 İason ve Argonotlar; Medeia 115

5 Argos ve Canavar Katilleri 161

6 Herakles: Kahramanların En Yücesi 181

7 Thebai ve Oidipous 227

8 Atlas'dan Hektor'a 267

9 Asopos'dan Akhilleus'a 291

10 Atina: İlk Krallar 301

11 Theseus ve Minotor 321

12 Lanetler ve Yamyamlık: Pelops Hanedanlığı 345

13 Truva Savaşı 357

14 Homeros'un İlyada'sı: Akhilleus'un Öfkesi 373

15 Tahta At ve Truva'nın Yağmalanması 403

16 Kahramanların Eve Dönüşü 433

17 Odysseia ve Sonuçları 455

18 Platon ve Atlantis Miti 489

KISIM 3 Yunan Mitolojisine Dair Bazı Yaklaşımlar 513

Notlar *538*

Dizin *586*

HARİTALARIN LİSTESİ

1 Yunan Mitlerinin Dünyası 38-9

2 *Argo*'nun Yolculuğu 121

3 Theseus'un Atina Rotası 326

4 Atlantis Şehir Planı 500

TEŞEKKÜR

Birçok kişi en derinden minnettarlığımı hak ediyor: Phil ve Dorothy Kershaw, Cyril Kershaw, Alan Guy, Philip Highly, Frank Haigh, John Betts, Richard Buxton, Andy Thompson, Rob Butler ve Alyn Shipton. Swan Hellenic Cruise'a; Oxford Üniversitesi Sürekli Eğitim Departmanı'ndaki sayısız meslektaşıma, Warwick Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları ve Texas Christian Üniversitesi'ne ve de Sukie Christiansen'e ayrıca teşekkür ederim. Burada bahsettiğim kişilerin hiçbiri kitabın eksikleri hakkında sorumlu değillerdir. Herhangi bir noksanlık benim sorumluluğumdadır.

Özel olarak Constable ve Robinson'daki Becky Hardie, Leo Hollis, Claudia Dyer ve Morag Lyall'a teşekkürlerimi sunuyorum. Onların yardımları ve uzmanlıkları olmasaydı, bu çalışmayı amacına asla ulaştıramazdım. Bahşettiğim şeref ise Tykhe, *Kairos* ve *Nemesis*'e aittir. Her şey konusunda bana geç saatlere kadar eşlik eden sadık dostum olan spanyelim Hebe ve anlayışlı eşim Lal, değerli desteklerini esirgememişlerdir.

GİRİŞ

> **Yunanistan:** Efsanevi yaşamların bulunduğu topraklar. Misafirperverlik ruhunun sizi modern bir Tanrı gibi karşıladığı ve siren şarkılarının seni derin, mavi sularına doğru çektiği yer. Eski harabelerin arasından esen hafif bir rüzgarın adını fısıldadığı ve seni Dionysos dünyasına götürecek olan, sabahın ilk ışıklarına kadar dansların edildiği bir yer. Yunanistan'da, mitler hâlâ çok canlıdır. Ve onların arasında sen yer almaktasın... Sabırla senin onu yaşamanı bekliyor. **Kendi efsaneni Yunanistan'da yaşa.**

Yaşadığımız yirmi birinci yüzyılda, Yunan mitolojisinin tınılarıyla etrafımız daimi olarak sarılmış haldedir ve her ne kadar kafayı nadiren yorsak da her zaman mitler hakkında konuşuruz. Truva atlarının bilgisayarlarımızı tehdit ettiği ve Ajax'ın hem bir temizleme ürünü hem de Hollandalı bir futbol takımı olduğu kaotik bir dünyada (Khaos, başlangıçtaki adı) yaşamaktayız. Bir tarafta politikacılar, muhaliflerinin fikirlerini 'masal' (diğer bir deyişle; yalan) olarak değerlendirirlerken diğer tarafta ise medyatik arkeologlar, Atlantis 'efsanesinin altında yatan gerçeği' gün ışığına çıkarmaya çalışmaktadırlar. İnsan başlı at olan Kentaurlar, C.S. Lewis'in *Narnia* kitaplarına ve J.K. Rowling'in *Harry Potter* serisine ait sayfaları süslerler; futbol dünyasında teknik direktörler, golcülerinin Midas

dokunuşuna sahip olduklarını belirtirler; bir erkek Adonis olurken bir kadın siren veya harpia olabilir ve bilindiği üzere, hepimizin Aşil tendonları vardır. Diğerleri ise, Yunan mitolojisinin semantik köklerine ait olan ve tüm eylemlerinde afrodizyak kullanıp erotik eserler okuyan nemfomanyaklardır. Bu arada bizler, Herkülvari görevler üstlenirken, Oidipus kompleksiyle boğuşurken, bireysel 'Odysseus' yolculuklarına çıkarken armağanlar sunan Yunanlılardan kesinlikle uzak durmalıyız.

Hayranlık duyduğumuz mitlerde pek bir yenilik olmamıştır: Haysiyetli hiçbir Rönesans sarayı, belki de o dönemin politikasını vurgulayan mitolojik tablolarla süslenmeden tamamlanmamıştır; opera, Monteverdi'nin *Orfeo'*sundan tutun, Stravinsky'nin *Kral Oidipus'*u da dahil olmak üzere sürekli Yunan mitlerinden yararlanmıştır; klasik bale veya Martha Graham'ın *Andromakhe'nin Ağıtı* gibi daha çağdaş eserlerde sergilenen danslarda da aynısı gerçekleşmiştir. Filmlerde, İason (Don Chaffey'in yönettiği *Jason ve Argonotlar*) ve Truva Savaşı (Wolfgang Petersen'in yönettiği ve Helen'in kaçırılışının, bazı yorumcuların Orta Doğu'da açılan Pandora'nın kutusundan çıkan Amerika öncülüğündeki son Irak işgaline paralel olarak görülen 'Yunan süper güç devletleri' tarafından bir doğu ülkesine karşı gerçekleştirilecek saldırıya bahane olmasını anlatan 2004 yapımı olan *Truva*) gibi efsanelere dikkat çekildiği Yunan tanıtımı konusunu başarılı bir şekilde işlemişler ya da aşkın gücünü anlatan ve aynı zamanda Yunan trajedilerini parodileştiren Woody Allen'ın *Mighty Aphrodite* (Sevimli Fahişe-1995 yapımı) filmindeki gibi daha imalı bir şekilde göstermişlerdir. Led Zeppelin'in görkemli 'Achille's' Last Stand' (Aşil'in Son Çırpınışı) parçasından Virgin Steele'in gülünç 'senfonik metal' tarzı

olan *The House of Atreus*' (Atreus'un Evi) adlı parçası, Ivo Papasov ve Bulgar Düğün Grubu'nun *Orpheus Ascending*' (Orpheus Yükseliyor) adlı eserinden Anglo-İskandinav caz üçlüsü Stekpanna'nın '*Ikaros*'undaki çılgınca akortlara kadar rock, caz ve diğer çağdaş müzik türleri mitlerden yararlanmışlardır. Ian Hamilton Finlay, Little Sparta'da (Küçük Sparta) baş döndürücü bir bahçe yaratmıştı. Joe Tilson, en son Kraliyet Akademisi Yaz Gösterisi'nde Nine Muses (Dokuz Esin Perisi) serisini hazırladı. Yani anlayacağınız, Yunan mitolojisinden kaçış yok.

Bu kitap, Yunan mitolojisinin özünü gözden geçirmenizi sağlar ve doğrudan anlatıldıklarında ise en etkili anlatımlarının sergilendiği mitlere en doğru kaynaktan ulaşmanızı hızlı bir şekilde destekler. Farklı sebeplerden dolayı, farklı yazarlar tarafından farklı zamanlarda ve yerlerde anlatılan benzer temel hikâyelerin birçok versiyonu vardır. Bu farklılıkların birçoğu aydınlatılacaktır. Bu kitap aynı zamanda, antik Yunan döneminden yirmi birinci yüzyıla kadar Yunanistan'a ait masalların yansımalarını ve doğruluklarını araştıracaktır.

Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı üç temel alanda yer almaktadır:

1. İlk bölümde, mit ve mitoloji araştırılmıştır. Yunan mitlerinin ne olduklarını tanımlamak mümkün müdür? Diğer geleneksel masallardan ayırt edilebilirler mi? Doğru bir tanımı var mıdır?

2. İkinci bölümde, Yunan mitolojisinin temel masallarından bazılarına doğru bir yolculuğa çıkacağız. Tüm mitleri ve farklı şekillerini kapsayan bir araştırma olduğunu iddia edemeyiz. Aksi takdirde bu devasa bir eser oldurdu.

Kitapta gerçekleştirmeye çalıştığımız şey ise okuyucuyu, tanrıların doğuşundan Truvalı kahramanların yuvalarına dönüşüne kadar, bu heyecanlı hikâyelerin 'kronolojik' düzeni içinde dolaştırmaktır. Az bilinen birkaç kahraman ve temaların yanı sıra, İason ve Argonotlar, Truva Savaşı ve Odysseus gibi benzer hikâyelerle de karşılaşılacaktır. Buna ek olarak, bu kitap sık sık hikâyelerden ortaya çıkan ilginç konuları açıklamayı dener ve mitleri doğruluklarıyla birlikte tartışır. Truva Savaşı gerçekten oldu mu? Peki ya Atlantis? Daha modern çağlarda efsanevi bulgular nasıl kullanıldı ya da nasıl suistimal edildi? Bizler, Yunan geleneğinin sadece başka bir parçası mıyız?

3. Üçüncü bölümde, Antik Çağ'dan günümüze Yunan mitlerinin farklı bilimsel (veya daha az bilimsel) açıklamalarının kısa bir analizini göreceğiz. Bilim insanları, bin yıllık döneme ait mitlerin kökenlerini ve anlamlarını ortaya çıkarmak için kafa yormuşlardır. Bu nedenle, bu kitap, Euhemerus'dan Freud ve ötesindeki temel düşünsel yaklaşımlardan bazılarına ait araştırmaları sunar.

İsimler, Yazımlar ve Tarihler Üzerine Notlar

Yunan isimlerinin, İngilizceye karakter bazında nasıl dönüştürüldükleri sorusu her zaman büyük bir problem olmuştur ve bunun bireysel bir karar olması gerekiyor. Oldukça yakın bir zamana kadar, bu konuda verilen karar, Yunan isimlerini Latinleştirme ve bu temele dayalı olarak da onları İngilizceleştirmek idi. Yunan dilinde 'c' harfi

yoktur ve ‘c’ harfi, her ne kadar ‘k’ olarak telaffuz edilse de Latince’de ‘k’ harfi yoktur. Örnek verecek olursak, Kekrops, Cecrops olarak Latinleştirilmiştir. Yunancadaki temel maskülen hali genellikle ‘-os’ (Latince’de ‘-us’) ile biter, feminen hali ‘-e’ (Latince’de ‘-a’) ile ve cinsiyetsiz hali de ‘-on’ (Latince’de ‘-um’) ile biter. Örneğin, Menelaos, Menelaus’a dönüşür. Aşağıda ise en önemli farklılıklardan bazılarını görmekteyiz:

Yunanca	Latince	Yunanca	Latince
AI	AE	K	C
EI	I	KH	CH
OI	OE	OS	US
OU	U	E	A
EU	EV	ON	UM

Bazen daha büyük farklar da görülebilir: Klytaimnestra Clytemnestra’ya, Euandros ise Evander’e dönüşebilir ve tıpkı Odysseus’un Ulysses’e, Hera’nın Juno’ya ve Zeus’un Jüpiter’e dönüştüğü gibi, genellikle isimler Romalı (her zaman kesin olmamakla birlikte) eşdeğerlerine dönüşebilirler. Bu kitap, *Yunan mitolojisine* dair bir rehber olduğundan, neredeyse her durumda, anlaşılır bir dönüştürmeyi yapmak konusunda bir yaklaşım içindedir ve Yunancanın nerede farklılık yarattığını gösterir. Bu nedenle Achilles, Oedipus ve Priam’dan ziyade Akhilleus, Oidipous ve Priamos ile karşılaşacağız; fakat ‘Kilit Rollerdeki Karakterler’ listesi, önemli farklılıkları gösterecektir.

Bariz olmadığı veya aksi belirtilmediği takdirde, tüm tarihler MÖ olarak gösterilmektedir.

KISIM 1

MİTLER VE MİTOLOJİ

Beşinci yüzyılda yaşamış bir Yunanlının böyle bir kitaba muhtemelen ihtiyacı yoktu. Onların mitolojisi, soludukları hava gibiydi ve bizler ise göreceli olarak Yunan mitolojisi hakkındaki rehber kitapları bulmakta da geç kaldık. En önemli derlemeler, MS birinci yüzyılı işaret eden döneme ait olan Apollodoros'un *Kütüphane* adlı eseridir. Bu kapsamlı bir çalışmadır ve son bölümü eksik olmasına rağmen, bize tam anlamıyla genel bir bakış olanağı sağlayan bir *Epitome* (Özet) mevcuttur. Apollodoros'un eklemek veya çıkarmak için seçtikleri, günümüz Yunan mitolojisi hakkındaki düşüncelerimizi tanımlamakta son derece önemli bir role sahiptir. O, bizi tanrıların yaratıldıkları günden alıp olayın merkezi olan Truva Savaşı'nın etkenleri dahilindeki Odysseus'a ve sonrasına kadar götürür. Homeros'un İlyada'sındaki mitolojik etki, kahramanlar daha eve dönüş yoluna geçmeden önce zirveye ulaşmıştır. Bu büyük eserlerin çoğu, İngilizceye düzgün bir şekilde çevrilmiş olarak kolayca bulunmaktadır:

- Homeros (Sekizinci Yüzyıl): Şiirleri, yazıya dökülmeden önce uzun sözlü anlatımlar halinde olmasına rağmen, İlyada (Truva Savaşı'nı anlatan bir bölüm) ve Odysseia'nın (savaş sonrası Odysseus'un eve dönüşünü anlatan bölüm) sözde yazarıdır.

- Hesiodos (M.Ö 700'ler): Tanrıların yaratılışlarını anlatan *Tanrıların Doğuşu,* İşler ve Günler ve son derece önemli mitolojik esaslar içeren ve tamamlanmamış *Kadın Kataloğu* adlı eserleri yazmıştır.
- Homeros İlahileri (Altıncı/Yedinci Yüzyıllar): Efsanevi hikâyelerin dahil olduğu bazı büyük Yunan tanrılarının onurlandırıldığı epik şiirlerdir.
- Pindaros (518–438): Mitolojik göndermelerle dolu çalışmaları olan lirik bir şairdir.
- Herodot (Beşinci Yüzyılın Ortaları): 'Tarihin Babası' olarak bilinir. Kafasında barındırdığı rastlantısal septisizmine rağmen birçok mitolojik hikâyeleri kayıt altına alan bir gezgindir.
- Aiskhylos (525–456), Sophokles (496–406) ve Euripides (485–406): Eserlerinin yeniden derlendiği, mitolojik gelenekler üzerinde büyük etkileri olan 'Üç Büyük Atinalı' trajedi oyun yazarlarıdır.
- Aristophanes (445–385): Oyunlarında mitolojik hikâyeleri sık sık parodiye dönüştüren veya düzeni bozan Atinalı komedi oyun yazarıdır.
- Platon (427–347): Fikirlerini canlandırmak için 'mitleri' kullanan ve bize Atlantis hikâyesini kazandıran Atinalı filozoftur.
- Kallimakhos (Üçüncü Yüzyıl): Önemli tanrılara ithaf edilmiş altı İlahinin de dahil olduğu, anlaşılması zor mitolojik göndermelerle dolu, oldukça süslü şiirler yazan ve Mısır'ın İskenderiye kırsalında yaşamış eğitimli bir bilgin ve şairdir.

- Rodoslu Apollonius (Üçüncü Yüzyıl): İason ve Altın Post hikâyesinin kusursuz bir versiyonunu oluşturan *Argonautika*'yı yazan İskenderiye'deki kütüphanecidir.
- Theokritos (Üçüncü Yüzyıl): *Argonautika* ve Herakles'in (Herkül) hayatından kesitlere dair önemli şiirler yazmış olan Helenistik şairdir.
- Vergilius (70–19): Truvalı kahraman Aeneas'ı ve Truva'dan İtalya'ya yaptığı yolculuğunun anlatıldığı *Aeneis*'i yazan Romalı epik şairdir.
- Ovidius (MÖ 43 – M.S 17): Yunan geleneği ile sarılı *Dönüşümler* adlı eserin yazarı olan Romalı şairdir. Doğaüstü oluşumları anlatan hikâyeleri, Rönesans döneminde oldukça popüler hale gelmiştir. Batı edebiyatının, mitoloji hakkında muhtemelen en nüfuzlu yazarıdır.
- Plutarkhos (MS 50–120): Atinalı kahraman olan Theseus da dahil olmak üzere, ünlü Yunanlı ve Romalıların 'Paralel Yaşamları'nı anlatan bir diziyi yazan Yunanlı biyografi yazarıdır.
- Pausanias (MS İkinci Yüzyılın Ortaları): Ziyaret ettiği tapınak ve şehirlerden derlediği ve oldukça fazla mitolojik esasları kayıt altına alan Yunanlı seyahat yazarıdır.

Bu yazarlara karşılık, daha az tanınmış yazarların sayısı da oldukça fazladır. Bazılarının eserleri ya tamamlanmamış ya da kayıptır. Nitekim, yorumlar yazan ve notlar alan alimlerin temel eserleri de bu şekildedir. Masallardan farklı versiyonlar ve ilginç bilgiler sunan eserler artık yok. Yazıtlar ve papirüs parçaları aynı zamanda bir yapbozun önemli bir bölümünü oluşturmaktadırlar.

Sanat da bu geleneğin içinde kendisine yer edinmiştir. Vazo ressamlığı, bilinmeyen hikâyelerin anlatımında inanılmaz bir kaynak oluşturabilir veya günümüze kadar ulaşmayı başarmış olanların resmini çizer. Heykel sanatı, genellikle efsanevi sahneleri hem mimari bir üslupla hem de kaide üzerindeki eserlerde resmeder. Günümüze ulaşmayı başaramamış, bir zamanlar birçok mitolojik sahnelerin yalın anlatımının yapıldığı ünlü tablolara ait tanımlar da mevcuttur.

Antik Yunanlıların çevresi, her daim efsanevi miraslarıyla sarılıydı. Bu masallar, kim olduklarını anlatmaları konusunda hayati bir öneme sahipti.

Mitler ve Geleneksel Masallar

Günümüzde, 'mit' ve 'mitoloji' kelimelerine ait anlamlar geniş bir yelpaze içinde ve konuya göre kullanılmaktadırlar. Örneğin, *Oxford English Dictionary* adlı İngilizce sözlük, mit terimini 'hayali saf anlatı' olarak tanımlamaktadır.

'Mit' kelimesi, daha çok yanlış anlamalara işaret etmek için kullanılmaktadır. Örneğin, lemminglerin uçurumdan denize atlamaları bir 'mittir' ve aslında bu Disney'in yarattığı bir olgudur. Kullanıcıları tarafından düzenlenebilen ve çevrimiçi bir ansiklopedi olan Wikipedia'ya istinaden 'Wikipedia Teorisi', mitlerin bir 'Wikipedialının' bir yalanı ortaya atmasıyla başladığını ifade ederken, bir başkası da buna daha fazla yalan ekler ve başkaları da bunu tekrar ederek devam ettirirler. Sonunda bu yalan, Wikipedia'dan dünyaya kaçmayı başarmış, kendi kendini yenileyen bir varlığa dönüşür.

Fakat Yunan mitleri, yalandan daha öte bir olgudur. Hikâyeler düzmece olabilir ya da anlatıldıkları gibi yüzde 100 doğru olmayabilirler; fakat bu onların gücünü,

zenginliğini ve doğruluğunu azaltmaz. İnanılmaz boyutta bir sosyal öneme sahip olabilirler ve tüm toplumların değerlerini somutlaştırmak için kullanılabilirler. Bir alimin dediği gibi: 'mit, kullananlar için "gerçektir" 1 ve her ne kadar bazı filozoflara göre sadece bundan ibaret olsa da birçok antik Yunanlının düşüncesine göre mitler, çocuk hikâyelerinden çok daha saçmaydı. Ksenofanes, tıpkı eşekler gibi insanoğlunun tanrıları kendi suretinde yarattığını gözlemlemiştir.

> Lakin ölümsüzler, tanrıların kendileri gibi doğduklarını ve giyindiklerini, kendi suretlerinde olduklarını ve onlar gibi konuştuklarını hayal ederler.[2]

Modern çağ insanına göre, 'mit' kelimesi bir nebze de olsa değişkendir: Politikacılar bir fikri 'mit' olarak belirttiklerinde, aslında onu genellikle yanlış hatta muhtemelen tehlikeli olarak değerlendirmektedirler; fakat 'mit' terimi de geçmişin gizli noktalarında gizlenen önemli gereklerin nostaljik ahengine sahip olabilir. Mitler, genellikle mit olmayan bir dille şöyle tanımlanır: Gerçek değildir (kurgudur) ve mantıklı değildir (mantıksızdır).

Esas itibarıyla Yunan mitleri, toplumla ilgili geleneksel masallardır. 'Birlikte düşünmek için iyiler' olgusu içinde Yunanlıların, onların bu dünyasını anlamaları yönünde oldukça fazla şeyi somutlaştırmışlardır. Tanrılar hakkındaki gerçekler şöyle dursun, afişe olmuş kutsal yazılar olarak da kabul edilmemişlerdir; fakat insanoğlunun tanrılarla olan ilişkilerini tanımlama konusunda yardımcı olmuşlardır. Ve burada yer alan hayati bir kavram ise antropomorfizm, yani insanbiçimciliktir ki Yunanlı tanrılar erkek ve kadın şeklini almışlardır. Bu, tanrılardan ziyade daha çok insanlarla ilişkilendirildikleri anlamına gelir. Örneğin,

kavga ederler, tartışırlar, surat asarlar, sarhoş olurlar ve eşlerini aldatırlar ve tabii bu onlar hakkında hikâyeler anlatmayı da kolaylaştırır. Ayrıca, Yunan mitolojisindeki tanrıların ve kahramanların kişilikleri, masalları çekici kılan özelliklerden biridir.

İngilizce bir kelime olan ve mit anlamına gelen 'myth', Yunancada masal ya da söylediğiniz bir söz olarak kullanılan *mythos* olarak kullanılır. Bir durumdan bir hikâyeye, bir oyunun konusuna ve bir diyaloğa kadar farklılık gösteren geniş bir referansa sahiptir. Aynı zamanda anlamı, asırlar boyunca değiştirilmiştir. Örnek verecek olursak, Homeros'un yaşadığı sekizinci yüzyılda, bir *mythos* ister istemez doğru olmayan bir şeydi. İlyada'da Hektor, bir hizmetçiye karısı Andromakhe'nin nerede olduğunu sorar:

> Çalışkan kahya ona cevap verdi
> [*mythos*]:
>
> 'Hektor, sana [*mytheisthai*] doğruyu söylemem konusunda ısrar ettiğinden beri...'[3]

Kadın, Hektor'a güzel bir bilgi verir ve verdiği cevap onun '*mythos*'udur. Buna benzer olarak, Akhilleus (Aşil) Truva'daki savaşa tekrar katılmayı reddettiğinde, elçinin tepkisi aydınlatıcıdır:

> Ve o konuşurken herkes sessizliğe büründü sözleri şaşkınlık yaratırken [*mythos*].[4]

Homeros'un kahramanlarının, savaş meydanında heybetli oldukları kadar, konuşmalarında da kullandıkları kelimeler konusunda usta olmaları beklenmektedir.

Mythos'un nispeten farklı bir nüansı, beşinci yüzyıl tarihçisi Thukydides'de görülmektedir. Eserlerinde,

belki de *mythodes ('mythos*-niteliği')'e başvurmadığını itiraf ederken yalnızca sıradan bir hikâye veya masal değil, aynı zamanda, ciddi tarihsel bir anlatı olduğunu da savunur. Bu büyük bir değişimdi ve anonim Latin bir yazarın eklentisiyle, o zamandan beri, her ne kadar hâlâ anlatılmakta ve her ne kadar 'ne gerçek ne de olası' gerçeğine rağmen keyif alınmakta ise bu terim her zaman Yunan mitlerinin esasına uygun olmuştur.

İngilizcede 'mythology' kelimesi aynı zamanda suyu bulandırabilir: Hem mitlerin irdelenmesi hem de mitlerin belirli bir şekilde düzenlenmesi anlamına gelebilir. Dahası, bu bulgu, metinler halinde sunulabilir, sözlü olarak tercüme edilebilir, dramatize edilebilir, sanat dallarında temsil edilebilir ve sürekli olarak yeniden yorumlanabilir. Yunan mitolojisini kısmen çetrefilli hale getirecek olan bir gerçek ise her zaman ortaya çıkarılan mitlerin tüm suretlerini içermesidir. Gelecek bölümlerde, bu zengin geleneğin resmedilmesine dair çalışmaları göreceğiz.

Belki de bu konu hakkında daha sağlam bir anlama elde edebiliriz, tabii mitleri kimlerin anlattığını, ne zaman, nerede, neden ve kime anlatıldıklarını öğrenebilirsek. Ve bunun için de şanslıyız ki Yunan edebiyatında mitlerin faydaları hakkında birçok referans mevcut. Genellikle, dokuma tezgahında çalışan bir kadın tarafından sözlü olarak aktarılmışlardır:

O adam mıdır ki
Kilim dokurken maceraları anlatılan,
Herakles ile göreve birlikte giden,
Ve onunla ölüme dek yaşayan
Cesur savaşçı İolaus mudur?
[...]
Birçok şarkı ve hikâyeler dinledim,

Tanrılara oğul doğuran ölümlü kadınlar hakkında.
Ve kimse mutluluktan söz etmedi. [5]

Platon'un *Cumhuriyet* adlı eserinde Sokrates, analar ve sütanneler tarafından anlatılan mitlerin etkisinden bahsetmektedir:

'Bunlar [hikâyeler] iki türden oluşmaktadırlar, gerçeğe dayalı olanlar ve kurgu olanlar.[6] Aldığımız eğitime dayalı olarak, her ikisini de kullanmalıyız ve kurgu ile başlamalıyız.'

'Ne demek istediğini bilmiyorum.'

'Fakat biliyorsun ki çocuklara hikâye anlatmakla başlarız. Bunlar, bazı gerçekleri barındırmalarına rağmen, genellikle kurgudurlar. Ve çocuklarda beden terbiyesine başlamadan önce, onlara hikâyeler anlatırız.' [...]

'Bu nedenle, büyüdüklerinde kendi fikirlerini yaratmaları için çocuklarımıza, herhangi biri tarafından uydurulmuş hikâyeleri dinlemeleri için kolaylıkla izin verebiliriz miyiz?'

'Kesinlikle vermemeliyiz.'

'Öyle görünüyor ki ilk işimiz, hikâyeleri denetlemek ve yalnızca uygun olduklarını düşündüklerimizi seçip gerisini reddetmek olacaktır. Anneleri ve sütanneleri, seçilmiş hikâyeleri çocuklarına anlatmaları ve onların bedenlerinden daha önemli olan zekalarıyla kişiliklerini şekillendirmeleri için ikna etmeliyiz. Günümüzdeki hikâyelerin büyük bir bölümünü ise kabul etmemeliyiz.'

'Ya sen hangisini düşünüyorsun?'

'Bazı büyük mitleri özgün olarak düşünebiliriz. Her şeye karşın, ister büyük, ister küçük olsun, mitleri aynı şekilde özgünleştirebiliriz. Buna katılıyor musun?'

'Evet, fakat hangisini büyük olarak adlandırdığından emin değilim.'

'Homeros, Hesiodos ve diğer şairlerin yazdığı hikâyeleri kastediyorum. İnsanlara anlatmak için kurgu ve hikâyeler uyduran şairler her zaman olmuştur.'[7]

Yapılan en son ilmi analizler, mitlerin geleneksel masallar olduklarını vurgulamaktadır ve yaygın olarak kabul edilen tanımlardan biri ise Walter Burkert'in ileri sürdüğü 'Mitler, ortak önemi olan ikincil ve kısmi referansı olan geleneksel hikâyelerdir.'[8] Yine de, Yunan mitolojisinin geleneksel doğası, geç dönemlerde yazılmış önemli masallardan itibaren anlaşılır bir konu olamamıştır. Bu da temellerinin hangi tarihe dayandığını öğrenmeyi zorlaştırmaktadır. Ve 'Mitler nasıl ortaya çıkmıştır?' sorusuna yanıt bulmak zorluklarla doludur. Örneğin Homeros, bu sebepten dolayı, sekizinci yüzyıla ait Thebai hikâyelerine, Argonotlar'a ve Herakles'in On İki Görevi'ne atıfta bulunmuştur. Fakat bundan daha da geriye gidebiliriz. 'Karşılaştırmalı mitoloji' [9] olarak bilinen bu yaklaşım, Yunan ve antik Hindu şiirlerinin yalnızca benzer basmakalıp ifadeleri kullanmadıklarını; fakat aynı zamanda oldukça benzer temaların kullanıldıkları masallar olduklarını ileri sürmüştür: Hint tanrısı İndra'nın, ineklerini mağaraya saklayan şeytan Visvarupa'yla olan kavgasının bir benzeri ise Herakles'in ineklerine ve boğalarına aynısının yapıldığı, Kakos [10] ile olan kavgasıdır. Bazı efsanevi temalar daha da eskilere dayanıyor.

Diğer bir tarafta ise mitler geleneksel olmayabilirler. Odysseia'da, Penelope'nin talipleri, en yeni şarkıyı duymak isterler ve aslında birçok *mythoi* çok da eski değildir: Örneğin, Truva[11] kahramanlarının *nostoi* (yuvaya dönüş) hikâyelerinin, sekizinci yüzyıla, yani Yunanlıların güney İtalya'yı sömürgeleştirdikleri tarihe kadar dayanmış olmasıdır. Bu *mythoilerdeki* özgünlük, ilk ortaya çıkışlarıyla fark edilmiş olmalıydı ki mitlerin geleneksel yapısının sabit bir parçası haline gelsinler. Ve tabii ki, insanlar, kelimenin tam anlamıyla 'Kendi yaşamlarında

birer efsaneye dönüşebilirler'. Mitolojinin çoğu ise uydurmadır: kendiliğinden gelişir, uyumludur ve yeni çağa ve yeni deneyimlere ayak uydurma konusunda ustadır ve böylece mitler de tıpkı antik masallar gibi günümüze ait icatlar olabilirler.

Günümüzde, Yunan mitleri okunmaktadır; fakat Homeros'un zamanında, *mythoiler* seyirci huzurunda, halk sanatçısı olan *aoidas* (ozan) tarafından okunurdu ve ayrıca seyircisinin zevklerini de göz önünde bulundururdu. Rağbet görmeyen yeni bir efsaneyi anlatmak veya eski bir efsanenin kabul edilmemiş bir örneğini yazmak, hakarete maruz kalmaya veya reddedilmeye sebep olmaktaydı ki bunun bir örneği Rodoslu Apollonius'un Argonotların masallarının anlatıldığı ilk tasvirinde görülmüştür.[12] Bununla birlikte, mitlerin ve tabii ki de, kendi yarattıklarının farkına daha çok varan şairlerin statülerinin değiştiğinin kabul edilmesinin üzerinden geçen sürede: Romalı Vergilius'un, eseri olan *Aeneis*'ine 'Silah ve erkeklerden söz ediyorum'[13] sözleriyle başlaması, kendi yaratıcılığını bilerek gösterdiğini açıklar; Homeros da ilham kaynağı olan Esin Perilerinin cazibesine kapılarak 'Söyle Tanrıça, Peleus'un oğlu Akhilleus'un öfkesini söyle...'[14]

Okuryazarlığın gelişmesi, aynı zamanda mitlere özgü olguyu da değiştirdi. Ve o zamandan beri aydınlar, mitleri yeniden düzenleyip analiz etmişler, filozoflar ve tarihçiler de eleştirmişlerdir. MS ikinci yüzyılda, Pausanias, gittiği yerlerdeki efsanevi hikâyeleri kaleme aldığında, birçoğu halka artık hitap etmiyordu ve buna rağmen, bu hikâyelere gösterilen rağbet Roma İmparatorluğu'na kadar devam etti: Ovidius'un *Dönüşümler* adlı eseri, birçok önemli Yunan mitlerinin yayılmasının ana kaynaklarından biridir. Öyle görünüyor ki bu nedenle mitler, kendi tarihlerinin

farklı sahnelerinde, Yunanlılar için farklı anlamlar ifade ediyorlardı.

Efsaneler veya peri masalları gibi rağbet gören farklı masal türlerinden Yunan mitini ayırt edip edemediğimiz konusu sık sık tartışılmaktadır. Bu belirli ayırımın, hiçbir Avrupa dilinin onları gerçek anlamda farklılaştırmadıkları on dokuzuncu yüzyılının başlarındaki Jakob ve Wilhelm Grimm'e kadar gittiği görülür. Terry Wogan'ın, 1991 Erovizyon Şarkı Yarışması'nda yorum yaparken keşfettiği gibi bazen ikiye ayırmak kolaydır: 'Şöyle der: "Peppino, İtalyan şarkı dünyasında bir mittir." Bana oldukça gerçekmiş gibi görünüyor. Belki de "efsane" demek istediler.' Diğer zamanlarda, birçok farklı kültürde kullanılmış olan 'mit' 'efsane' ve 'halk masalları' gibi anlamları olmasına rağmen, seçenek pek de kolay anlaşılır bir durum değil.

Halk masalları, genelde kişiye özel veya düzyazı niteliğinde anlatılmışlardır. Aynı zamanda, herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde anlatılmış da olabilirler. Peri masalları genellikle 'bir zamanlar' diye başlar. Yeri ve zamanı asla belirtmezler ve genellikle 've sonsuza kadar mutlu bir şekilde yaşadılar' diye sona erer, ki bu hikâyenin bir kurgu olduğunu açıkça gösterir. Buna ek olarak, karakterlerine özgü isimler vermezler, yerine Jack, Dev, Kırmızı Başlıklı Kız gibi isimleri tercih ederler. Eserlerinde periler, gulyabaniler ve tanrılar görülebilir; fakat masallarda genellikle hayvanların veya insanların maceraları anlatılmaktadır. Yunan mitleri oldukça farklıdır: Özellikle kahraman olarak yaratılan karakterler oldukça özeldirler ve soyları özenle belirtilmiştir; belirli bir bölgeyle (çoğu, mitin anlatıldığı yer ile alakalıdır) özdeşleşmişlerdir ve aileler, aşiretler, şehirler, yerler,

ayinler, şenlikler, tanrılar ve kahramanlarla bağlantılıdırlar. Burkert'in de gözlemlediği[15] üzere, Helen'in kaçırılışının ve geri getirilişinin anlatıldığı hikâye, tıpkı dünyanın birçok yerinde benzerlerinin yaşandığı genel türde bir hikâyedir ve sırf Mikenaili Agamemnon, Spartalı Menelaos ve Troya'da Truvalılarla savaşan Yunanlılar anlatılıyor diye, kendilerinin Barbarlarla aynı kimliği taşıdıklarını ileri süren beşinci yüzyılda yaşamış Yunanlılarından dolayı bir efsaneye dönüşmüştür. Bu imayı ortadan kaldırırsak mit, bir halk masalına dönüşür. Yunan mitleri, aynı kahramanların yer aldığı diğer hikâyelerle uyum içindeyken halk masalları yalnız bırakılmışlardır. Üstelik, çoğunlukla manevi bir ahenk içinde olmalarına rağmen, peri masalları, dünyada olup biteni anlatmak için değil, eğlendirmek amaçlı anlatılmışlardır.

İngilizce'de efsane anlamında kullanılan 'legend' kelimesi, 'okunacak şeyler' anlamına gelen *legenda*'dan gelir; '*myth*' ise Yunanca'da 'anlatılmış şeyler' anlamına gelen *mythos*'dan gelir. Efsaneler, kutsal olmaktan ziyade daha dünyevidirler ve temel karakterleri insanlardır. Göçleri, savaşları, büyük savaşçıların kahramanlıklarını ve hanedanlar üzerinde sürdürdükleri hükümlerin başarısını anlatırlar ve aynı zamanda gömülü hazine, hayaletler, periler ve azizlerin olduğu yerli masalları içerirler. Yine de her ne kadar doğru olduklarını iddia etseler de bu efsaneler, kutsal anlamda ilham aldıklarını genel olarak iddia etmezler ve Romulus ile Remus'un kuruluş hikâyesinin düzyazı olarak anlatıldığı Roma'dakinin aksine, Yunan mitleri, şairlerin alanı içindeydi. Böylece efsaneler, mitlerden tekrar ayırt edilir hale gelebilir.

Yunanlıların, *mythoi* gibi sınıflandırdıkları başka türde hikâyeleri de vardır. Aristophanes'in *Eşekarıları* adlı

eseri, yaşlı bir adam olan Prokleon ve moda düşkünü oğlu Antikleon arasındaki çatışmayı anlatır ve bir bölümünde oğlu, babasını modaya uygun kıyafetlerle giydirmeye ve onu sofistike bir akşam yemeği için eğitmeye çalıştığı görülür. Sonra, babasına, bu kültürlü ve zeki adamların yanında soylu hikâyeler anlatmayı bilip bilmediğini sorar ve babası da anlatabildiğini söyler:

> ANTIKLEON: Onlara ne anlatacaksın?
>
> PROKLEON: Ah, çok şey biliyorum. Yakalandığı zaman yellenen şu Vampir hikâyesi var ya da onlara Kardopion'un annesine ne yaptığını da anlatabilirim.
>
> ANTIKLEON: Hayır, şu uydurma olan [*mythoi*] değil: gerçek hayattan bir şeyler anlat. Genellikle insanların konuştukları şeyler hakkında olsun. Yöresel olsun.
>
> PROKLEON: Yöresel ha? Peki, şuna ne dersin? Bir zamanlar, bir fareyle karşılaşan bir kedi vardı ve...
>
> ANTIKLEON: Ah, iki gözüm, sen nerede yetiştin?[16]

Prokleon'un örnekleri, Antikleon'un ne anlatmaya çalıştığını kavramak konusundaki başarısızlığını mizah yoluyla anlatmaktadır. Vampir ve Kardopion, çeşitli biçimlerde ortaya çıkarlar ve gerçekten folklor kategorisine aittirler. Bir diğer halk masalı türü ise, Yunanlıların *ainos* ya da 'kıssadan hisse fabl' dedikleri türdür. Bu fabllara ait derlemeler, Phaleronlu Demetrios tarafından Helenistik dönemde yazılmışlardır ve Aisopos'un (Ezop, altıncı yüzyıl) 'Ezop Masalları'na atfedilmişlerdir. Bu fabllar hakkında bir ilginç husus ise onları kavrayan kıssadan hisse üslubuyla erken/geç olarak tarihlendirilmiş olmalarıdır. Büyük İskender döneminden önce fabl, *logos* olarak isimlendiriliyordu; fakat Helenistik dönemden itibaren, onun yerine *mythos* kelimesi kullanılmaya başlandı: 'Bu *mythos* şöyle der ...' [17]

Çirkin Köle Kız ve Afrodit

Sahibi, çirkin ve huysuz bir köle kıza aşıktı. Ona verdiği parayla, köle kız, kendisine ışıltılı takılar alırdı ve bu konuda sahibesiyle yarışırdı. Aşk tanrıçası olan Afrodit'e durmadan kurbanlar adar ve kendisini güzel kılması için yalvarırdı. Bir gece Afrodit, köle kıza rüyasında göründü ve ona şöyle dedi:

'Seni güzelleştirmek istemiyorum; çünkü senin zaten güzel olduğunu düşünen bu adama öfkeliyim.'

Bu nedenle, kimse, özellikle doğuştan asil değilse veya güzellikten yoksunsa, haksız bir servetle zengin olduğunda gururuna yenik düşmemelidir. [18]

Bir başka türde halk masalı ise Aristophanes'in *Lysistrata* adlı eserindeki koro topluluğunun solistleri tarafından birbirlerine anlatılanlardır. Bunlar, anlık durumlarla bağlantı kurabilen değerleri oluşturan temel hikâyelerdir. Dolayısıyla, yaşlı erkeklerden oluşan koro, kadınları ve evliliği hor gören ve zamanını dağlarda avlanarak geçiren genç bir erkek hakkında *mythos* söylerler:

Gerçekten bilgeydi, bu genç adam,
Tiksinirdi kadınlardan tamamen,
Ve bizler de onu örnek alarak
Bu yaratıklardan tiksindik.

Sonra kadınlar nazikçe yanıtlarlar:

Bizzat bir masal [*mythos*] anlatacağım
(Bu küçük oyunu sevdim)
Evi olmayan bir adam hakkında
Adı Timon olan.
Çalılar ve yabangülleri arasında yaşardı,
Ve asla asillere hizmet etmezdi;
Bazıları derdi ki onun annesi gerçekten
Cehennem Tanrıçası'nın kız kardeşiydi.

Bu Timon denen adam uzaklara gitti ve
Ölümden uzak yaşadı
Kadınlara olan nefretinden değil fakat
Erkeklere karşı olan nefretinden.
Kötülüklerinden dolayı onlardan tiksindi,
Arkadaşlıklarından iğrendi
Ve onları uzun uzun, bağırarak ve tüm yüreğiyle lanetledi
Fakat kadınlardı delicesine sevdiği. [19]

Bir diğer halk masalı türü, genellikle tarihte ünlü bir kişiyi anlatan ve zekice bir yorumla biten anekdot dediğimiz kısa hikâyelerdir. Bunlara örnek olarak bir fırtına sonrasında, Hellespont, yani günümüzde Çanakkale Boğazı olarak bilinen yerde inşa ettirdiği köprülerin yıkıldığını öğrenen Xerxes'in yanıtını görebiliriz:

> Xerxes çok öfkelenmişti [...] ve Hellespont'un üç yüz kırbaç cezasına çarptırılmasını ve sularına iki adet pranga atılmasını emretti. Bundan önce de kızgın demirlerle dağlasınlar diye aynı zamanda insanları gönderdi. Elleri ustalıkla kırbaç tutan adamlara, haşin ve küstah sözleriyle kesin talimat verdi: 'Seni tuzlu ve acı nehir, sana asla zarar vermeyen efendini incittiğin için seni lanetliyorum. Fakat ben, Kral Xerxes, ister izin ver ister verme, seni aşacağım. Hiçbir erkek sana kurban sunmayacak. Ve sen, acı ve kirli sularınla unutulacaksın.'[20]

Bu hikâye, durması için yükselen medcezire emreden Kral Canute'nin hikâyesiyle benzerlik göstermektedir ve Huntingdon'lı Henry'e göre kral, doğanın ve yaratıcılarının huzurunda güçsüz olduğunu yalaka saray mensuplarına göstermek için bir gösteri düzenlemiştir. Fakat, sonraki nesiller kendisini, tıpkı Xerxes gibi kral gururuna örnek olarak göstermişlerdir.

Bir diğer tür ise fıkralardır. *Philogelos* (Kahkahanın Dostu) olarak bilinen bir derlemede, günümüze kadar gelmeyi başarmış 250'nin üzerinde antik Yunan fıkrası vardır. Bu fıkraların amacı genelleme yapmaktır. Genellikle, her nedense aptal olarak değerlendirilen veya bazılarının bir tür budala olarak adlandırdıkları *skholiastikos* olan Sicilyalılar veya Abdera halkı hakkındadırlar:

> Birisi bir skholiastikos ile tanıştı ve ona şöyle dedi: 'Bana sattığın şu köle az önce öldü.' Skholiastikos şöyle yanıtladı: 'Komik bir durum, benimleyken asla öyle şeyler yapmazdı!' [21]

> Sidonyalı bir hatip arkadaşlarıyla sohbet ediyordu. Aralarından biri, koyunları katletmenin doğru olmadığını, çünkü onların bizlere süt ve yün verdiklerini söyledi; bir başkası da inekleri öldürmenin doğru olmadığını, çünkü onların da bize süt verdiğini ve ayrıca tarlalarımızı sürdüklerini belirtti. Bunu üzerine hatip şöyle cevapladı: 'Domuzları da katletmek doğru değil, çünkü onlar bize karaciğer, meme ve böbrek veriyorlar.' [22]

Bir Tanıma Yönelik

Dolayısıyla masallar yani *mythoi,* bazı sebeplerden dolayı anlatılmaktadırlar: Eğlendirmek, bilgilendirmek, ikna etmek, örnekler göstermek ve benzeri gibi. Sebepsiz yere mitler anlatılmamıştır ve her ne kadar Yunanca bir terim olan *mythos*, bizim mit, efsane veya halk masalı olarak sınıflandırdıklarımızı kapsasa da kesinlikle genel hususlar oluşturmamızı sağlar.

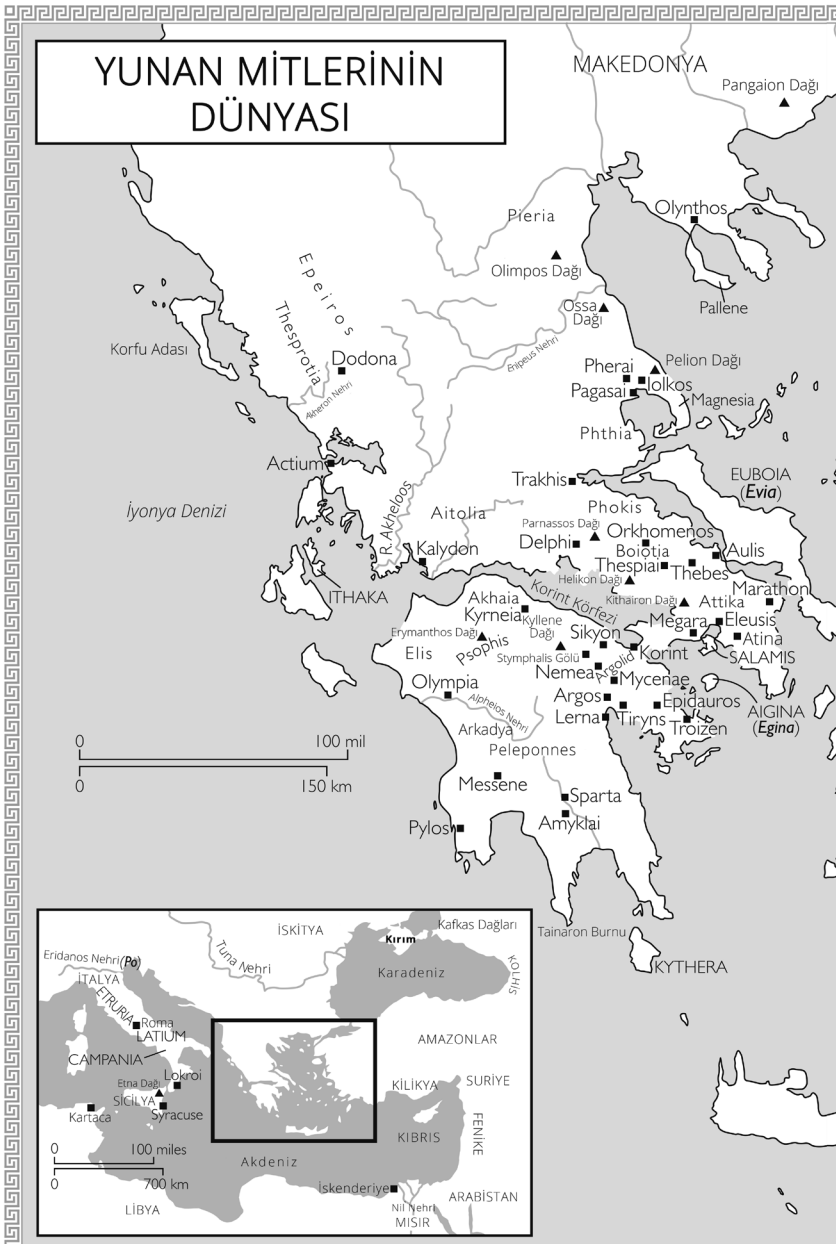
Yunan miti, metinlerde ve/veya sözlü örneklerde ve/veya sanatın içinde ya da bağımsız bir halde mevcut olan aynı hikâyelerin farklı anlatımlarıdır:

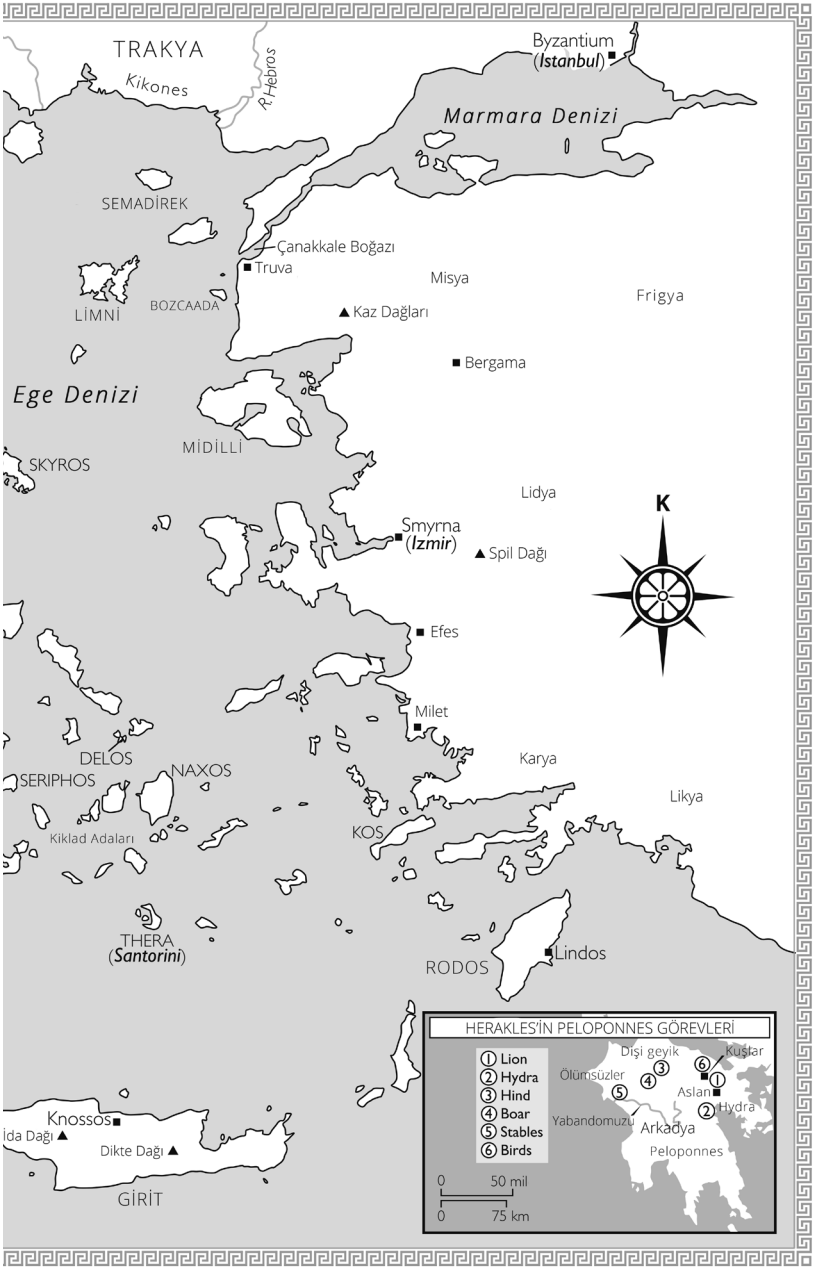
- Hikâyelerinde ya kutsallık veya doğaüstü şeyler, ya kahramanlık veya hayvanlarla paradigmatik insanları anlatır.

- Zaman dilimi, genellikle insan kronolojisi tarafından tanımlanması zordur.
- Her bir yeniden anlatım veya uygulama, yeni bir çeşitliliği yaratır.
- Anlatılan masal gelenekseldir.
- Mitler, toplumla ilişkilidir.
- 'Mit' canlıdır fakat hakkında işe yarar bir açıklama aşağıda belirtildiği gibidir.

Mit, sosyal anlamda güçlü ve geleneksel bir hikâyedir. [23]

Bu anlamda, Yunan mitolojisinin özünde insanoğlunu anlattığı söylenebilir, ki bu da Yunan mitlerini mitolojik kılan şey tanrıların, konuşan hayvanların ve büyünün (hâlâ mevcutturlar) varlığı değil, çok uzak geçmişte de yaşamış olan kadın ve erkeğin varlığıdır. Fakat onlar sıra dışı kadınlar ve erkeklerdi, tıpkı Aristo'nun da yazmış olduğu gibi: 'Eski zamanlarda, yalnızca liderler kahramandı ve halkın gerisi [...] yalnızca erkeklerdi.' [24]

YUNAN MİTLERİNİN DÜNYASI
MAKEDONYA
Pangaion Dağı
Olynthos
Pieria
Olimpos Dağı
Ossa Dağı
Pallene
Epeiros
Thesprotia
Korfu Adası
Dodona
Acheron Nehri
Peneus Nehri
Pherai
Pelion Dağı
Iolkos
Pagasai
Magnesia
Phthia
Actium
İyonya Denizi
Trakhis
EUBOIA (Evia)
Aitolia
R. Akheloos
Phokis
Parnassos Dağı
Orkhomenos
Delphi
Boiotia
Aulis
Kalydon
Thespiai
Thebes
Helikon Dağı
Marathon
ITHAKA
Korint Körfezi
Kithairon Dağı
Attika
Akhaia
Kyrneia
Kyllene Dağı
Megara
Eleusis
Sikyon
Erymanthos Dağı
Psophis
Atina
Elis
Stymphalis Gölü
Argolis
Korint
SALAMIS
Nemea
Mycenae
Olympia
Argos
Epidauros
Alpheios Nehri
Lerna
Tiryns
AIGINA (Egina)
Troizen
Arkadya
Peleponnes
0 100 mil
0 150 km
Messene
Sparta
Pylos
Amyklai
Tainaron Burnu
KYTHERA
İSKİTYA
Kafkas Dağları
Kırım
Eridanos Nehri (Po)
Tuna Nehri
Karadeniz
KOLHİS
İTALYA
ETRURIA
Roma
LATIUM
CAMPANIA
AMAZONLAR
Lokroi
Etna Dağı
KİLİKYA
SURİYE
SİCİLYA
Kartaca
Syracuse
FENİKE
KIBRIS
0 100 miles
0 700 km
Akdeniz
İskenderiye
ARABİSTAN
LİBYA
Nil Nehri
MISIR

TRAKYA
Kikones
R. Hebros
Byzantium
(İstanbul)
Marmara Denizi
SEMADİREK
Çanakkale Boğazı
Truva
Misya
Frigya
LİMNİ
BOZCAADA
Kaz Dağları
Bergama
Ege Denizi
MİDİLLİ
SKYROS
Lidya
K
Smyrna
(İzmir)
Spil Dağı
Efes
Milet
DELOS
NAXOS
SERIPHOS
Karya
Likya
Kiklad Adaları
KOS
THERA
(Santorini)
RODOS
Lindos
HERAKLES'İN PELOPONNES GÖREVLERİ
1 Lion
2 Hydra
3 Hind
4 Boar
5 Stables
6 Birds
Dişi geyik
Kuşlar
Ölümsüzler
Aslan
Hydra
Yabandomuzu
Arkadya
Peloponnes
0 50 mil
0 75 km
Knossos
İda Dağı
Dikte Dağı
GİRİT

KISIM 2

BAŞLANGIÇTAN KAYIP BİR KITAYA: TEMEL YUNAN MİTLERİ

I

KAOS VE İĞDİŞ EDİLMEKTEN DÜZENE DOĞRU: TANRILARIN DOĞUŞU

Temel Karakterler	
Khaos (Kaos)	Başlangıçta
Uranos (Uranüs)	Gök, Gaia (Yer)'nın kocası; Kronos tarafından iğdiş edildi
Gaia (Gea veya Ge)	Yer; yeryüzü ve doğurganlığın büyük ana tanrıçası; Uranüs'ün karısı
Eros (Aşk Tanrısı veya Amor)	Aşk
Kronos	Uranos ve Gaia'nın oğlu; Zeus tarafından tahttan indirildi
Rheia/Rhea	Kronos'un karısı
Zeus (Jüpiter)	Olymposlu yüce tanrı; Kronos ve Rheia'nın oğlu
Devler	Olymposlu tanrıların düşmanları
Typhoeus (Typhon)	Korkunç melez canavar, Zeus'un düşmanı
Titanlar	Olymposlu tanrıların kudretli düşmanları
Hera	Zeus'un karısı
Aphrodite (Afrodit veya Venüs)	Aşk tanrıçası

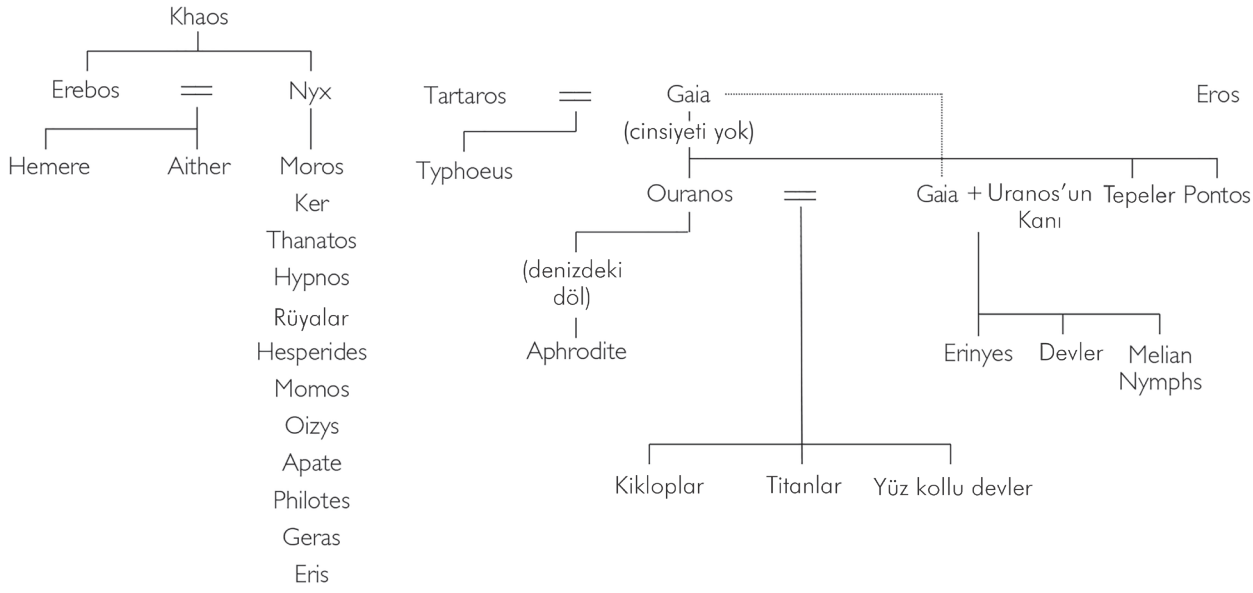
Dünyanın başlangıcını ve tanrıları anlatan yaratılış mitleri, birçok kültüre ait mitolojilerin ana özellikleridir. Yunan anlatımları, çok önemli bir eseri olan '*Tanrıların Doğuşu* [ve Düşüşü]' adındaki epik şiirin yazarı Hesiodos'un (MÖ 700'ler) yazılarında tam olarak açıklanmıştır. Esin Perilerine yapılan içten bir yakarıştan sonra (hiçbir şekilde küstah olmayan, Byron tarzında 'Selam sana Esin Perisi, vesaire!') Hesiodos; Uranos ile Gaia, Kronos ile Rheia ve Zeus ile Hera'nın dünyalarının yaratılışına kadar giden yalnızca üç kutsal nesli tanıtmakla kalmamış, aynı zamanda Zeus'un hükmettiği evrensel düzeni yorumlamıştır.

İlk Nesil: Uranos (Gök) ile Gaia (Yer)'nın Devasa ve Korkunç Çocukları

Hesiodos'a göre Khaos (Kaos olarak Latinceleştirilmiştir), aseksüel bir yol ile yoktan var olmuştur. Açıkçası, Yunan tanrıları, dünyayı tek başlarına yaratacak kadar yeterince kudretli değillerdi. Yunanca bir terim olan Khaos'un 'ağzını açık tutmak' veya 'esnemek' gibi yan anlamları vardır ve bu bir tür ağzı açık tutma hali veya ilkel boşluk hali gibi görünmektedir. Khaos'dan sonra, 'bağrı geniş' Gaia ve onunla birlikte, gökyüzünden yaratılan yeryüzünün altındaki kasvetli yer olan 'sisli' Tartaros gelir. Tunçtan bir örsün cennetten yeryüzüne düşmesi dokuz gün dokuz gece ve yeryüzünden de Tartaros'a düşmesi dokuz gün dokuz gece sürdü. Bu noktada, sevimli bir Rönesans melek figüründen daha saf bir güce sahip olan ve 'ölümsüz tanrıların en güzeli' olarak tanımlanan Eros'un (Aşk) doğuşunu da görmekteyiz:

> O, erkekleri güçsüz kılar
> Akla boyun eğdirir ve erkekler ile tanrıların
> Gönüllerindeki ruhu ehlileştirir. [1]

SOY AĞACI TABLOSU

Aynı zamanda Khaos, Hemere (Gündüz) ve Aither (Uzay/Berrak Hava – Gökyüzü)'i doğuran siyah Nyx'i (Gece) ve Erebos'u (Tartaros'a benzeyen karanlık ve cehennem gibi bir yer) yaratmıştır. Nyx, aynı zamanda Moros (Kıyamet), Ker (Kader), Thanatos (Ölüm), Hypnos (Uyku) ve Rüyalar ile cinsel ilişkiye girmeden sahip olduğu Hesperides ve Momos (Suç), Oizys (Üzüntü), Apate (Hilekarlık), Philotes (Cinsel Eğilim), Geras (Yaş) ve Eris (Savaş) gibi uğursuz ve kötü güçlerin başıydı.

Tıpkı Khaos gibi Gaia da aseksüel olarak türedi ve 'her yerini örtmesi ve kutsanmış tüm tanrılara güvenli bir dinlenme yeri olması'[2] için eşi Uranos'u (Gök) ve ardından tepeleri ve Pontos'u (Deniz) yarattı. Sonra da Eros'un etkisiyle, Uranos ile cinsel ilişkiye girebildi ve sonucunda bir sürü çocukları doğdu. Doğan bu çocuklara genel olarak, kardeşleriyle birlikte Kiklopları (her birinin alnının ortasında yuvarlak ve tek bir gözü olan; fakat Odysseus'un karşılaştığı yaratıklardan farklı olarak toplum kurallarına ve tanrılara saygıları olmayan ve bu nedenle Zeus'un yanında Titanlara karşı düzen ve adalet için savaşan) ve her birinin elli başıyla yüz kolu olan kudretli Yüz Kollu Devleri 'aşağılayarak üzdükleri' için Hesiodos'un Yunanca *teino*'dan (Ben üzerim) uyarladığı bir takma ad olan Titan denmektedir. Birlikte gizemli ve kuvvetli ilkel canavarlardan oluşan bir takım kurarlar.

Şüphesiz, bunlar gibi güçlü ve azman çocukların kontrol edilmeleri zordu. Aslında Uranos onlardan nefret ediyordu. Her bir Titan'ı, doğdukları an Gaia'nın (başka geleneklerde Tantaros) gizli bir yerine saklıyordu. Bundan dolayı Gaia sinirlendi, üzüldü ve buna karşılık olarak her şeyden daha sert olan efsanevi çeliği yarattı ve ona

testere dişli orak şeklini verdi. Kocasından, yapmış olduğu kötülüğün intikamını almak için oğullarından yardım istedi ve Kronos'dan olumlu cevap aldı. Gaia onu sakladı ve ona orağı verdi. Uranos, aşkının hasretiyle ona doğru gelirken,

> Gizlenmiş çocuk
> Sol elini ileri doğru uzattı; aldı sağ eline
> Koca uzun sivri uçlu orağı; ve şevkle
> Biçti babasının erkekliğini
> Ve fırlatıp attı onu, bakmadan ardına. [4]

İğdiş edilen erkekliğinden fışkıran kanlar Gaia'nın üzerine geldi ve kaçınılmaz bir şekilde onu dölledi. Bunun sonucunda Erinyeler (Alekto, Tisiphone ve Megaira adındaki İntikam Tanrıçaları), Devler ve Meliades (Dişbudak Ağacı) Orman Perileri[5] doğdu ve Uranos'un kopan erkekliğinden denize sızan döller ise Aphrodite'in doğmasına neden oldu.

Hesiodos'un da belirttiği üzere, Aphrodite'in adının, Yunanca *aphros*'dan ('köpük') geldiğine ve onun içinde büyüdüğüne inanılır. O döller, 'Kıbrıs doğumlu' anlamına gelen ve bu tanrıçanın doğduğu Kythereia adasına ve Kıbrıs'a kadar ulaşır. Diğer anlatımlarda, oğlu olarak bilinen Eros'un da onunla birlikte geldiğine inanılır ve birlikte karşı konulamaz bir doğurganlık yaratırlar. Romalı şair Lucretius, *Evrenin Doğası* adlı eserinde şöyle belirtmiştir:

> Cezbedici aşkı damlattığın gönüllerde
> O tutkuya hasret olanlar birçok nesil [hayvan] doğururlar.[6]

Hippolytos adlı trajedisindeki güzel fakat uğursuz övgüsünde Euripides, onun ne kadar tehlikeli olabileceğini anlatır:

> Nasıl da tehlikeli Aphrodite'in gelişi.
> Gök gürültüsü ve alevler Semele'ye düştüğünde
> Zeus'un oğlu Bakkhos'u (Dionysos) doğurdu,
> Ve uzandı döşeğine Aphrodite,
> Ölümün kucağına yatan bir gelin edasıyla.
> Yarattığı dehşet her ülkede hissedildi,
> Ve onun gücüydü, bir arının kanat çırpışı. [7]

Lakin, ilginçtir ki şiirinde anlattığı ve özellikle bu şiddetin ortasında Hesiodos, Aphrodite'in gücünün olumlu yanlarına odaklanmamızı da ister:

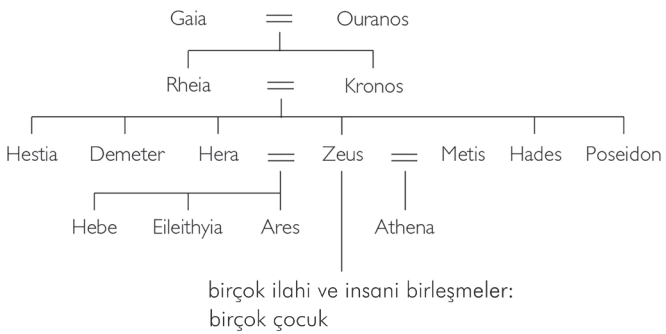
> Eros onun refikasıdır; arzusudur[8]
> Doğumundan beri yanında olan
> Ve tanrılara eşlik ettiğinden beri.
> İlk andan beri, tanrılar ve erkeklerin arasında,
> Bu şerefe nail oldu ve şu gücü elde etti:
> Kızların sevgi dolu inlemeleri, tebessümleri ve şeytanlıkları,
> Ve tatlı zevkleri, cana yakınlıkları ve cazibeleri.[9]

Yer, Gök, Deniz ve Dağlar yaratıldıktan sonra, Uranos bir şekilde Hesiodos'un hikâyesinde ortadan kaybolur; fakat bu, Kronos'a kendi oğullarından biri tarafından yenileceğini söyledikten sonra gerçekleşir. Zamanında yapılan bir uyarıyla, Kronos kız kardeşi Rheia (veya Rhea)'yı kendisine eş olarak seçer ve kral olur.

İkinci Nesil: Kronos ve Rheia

Kronos ve Rheia'nın nesli, geçişken bir dönem gibi görünür: Güneş, Ay, Yıldızlar, Nehirler ve Rüzgarlar, tıpkı kişileştirilmiş Themis (İlahi Adalet), Mnemosyne (Hafıza), Metis (Kurnazlık), Zelos (Görkem), Nike (Zafer), Kratos (Güç) ve Bie (Şiddet) gibi ortaya çıkarlar.

Kendi oğlu tarafından tahtından indirileceğine dair kehanetlerden dolayı Kronos, babasının yaptığı gibi çocuklarını annesinin karnında hapsetmek yerine, kendi içinde hapsetti. Bu yüzden Hestia, Demeter, Hera, Hades ve bazen de Poseidon doğdukları gibi gereğince yutulmuşlardı.

Rheia, genelde Kronion veya Kronides (Kronos'un Oğlu) lakabıyla tanınan Zeus'a hamile kalır kalmaz, annesi ve babası olan Gaia ve Uranos'dan oğlunu saklayabilmesi için bir yol bulmalarını ve Erinyeleri (Öfke), Kronos'un üzerine lanet yağdırsınlar diye getirmeleri için yalvardı. Ona, Girit'e gitmesini ve Zeus'u orada doğurmasını tavsiye ettiler. Zeus'un bu mitolojik özelliği, hayat veren yağmur ile onları gençleştiren Hint-Avrupalı gök tanrısından ziyade, dünyada doğurganlığı somutlaştıran Akdeniz tanrısına benzemektedir ve bu hususun, Minos

medeniyetinin ikinci bin yılına hatta daha da eskiye dayanabileceği belirtilmiştir. Eğer gerçekten böyle ise Kronos'u mağlup edenin, şüphesiz gök tanrısı olduğunun bilinmesinden itibaren, Hesiodos'un her iki hususu birleştirmiş olduğu görünmektedir. Zeus'un doğduğu ve büyüdüğü yer, farklı anlatımlarda değişiklikler gösterir. Hesiodos'a göre Lyktos'dur; fakat bazen Dikte Dağı veya İda (Kaz) Dağı'nda bir mağaradır ya da görüleceği üzere birleştirilmiş halidir: Örneğin Apollodoros, dağa Dikte ve Zeus'un sütannelerinden birine İda adını verir. Rheia, çocuğunu *daimones* (ruhlar) olarak bilinen Kouretes'e[10] (Kuretler) ve Adrasteia ile İda adlı orman perilerinin sütle besledikleri ve Kallimakhos'a göre orman perisi olmayana değil, Helios'un (Güneş) soyundan gelen ve dehşet verici bir dişi keçi olan Amaltheia'ya verir. Kronos duymasın diye Kuretler, danslarıyla ve mızraklarıyla kalkanlarını döverek ortalığı velveleye verirken, Amaltheia da Kronos'un oğlunu cennette, yeryüzünde ya da denizlerde[11] bulmasın diye, Zeus'u bir beşiğe yatırıp bir ağacın tepesine bağladı. Rheia, bir taşı kundaklayıp, yutsun diye Kronos'a verdi ve onun yeni doğan bir çocuk olduğunu düşünen Kronos aynen yuttu.

Böylece Zeus, erkeklik çağına ulaştı ve Uranos'u tahttan indiren Kronos'dan tahtı geri aldı. Mitlerin, kendi temalarında nasıl yeniden anlatıldıkları dikkate şayandır: Hem Zeus hem de Kronos, sebepleri şöyle dursun, babadan gelen bir gaddarlıkla babalarını tahttan indirmişlerdir.

Sonunda Gaia, Kronos'u, ilki taş olmak üzere, Zeus'un ağabey ve kız kardeşlerini ters sıraya göre kusması için zorladı. Teknik olarak bu Zeus'u kardeşlerin en büyüğü haline getirdi ve böylece hepsi ondan sonra doğmuş oldular. Apollodoros bize, Kronos'un Metis tarafından

uyuşturulduğunda mecalinin kalmadığını anlatır ve Orpheus'a özgü bir kaynakta ise Nyx'in önerisiyle, Kronos bal ile uyuşturulmuş, bağlanmış ve Uranos'un erkekliğinin biçildiği aynı orakla iğdiş edilmişti. Plutarkhos'a göre, Kronos, Britanya[12] yakınlarındaki uzak bir adada sonsuza dek uyur ve Kronos'un yuttuğu taş ise Delphi'de tapınılan bir nesne haline gelir.

Kronos'un başarılı bir şekilde mağlup edilmesiyle Zeus'un, sözde 'Titan Savaşları' olarak adlandırılan ve on yıl süren savaşlarda Kronos'un kardeşlerine karşı mücadele etmesi gerekmişti. Gaia, Zeus'un bu savaşı, Tartaros'a atılanların yardımı olmadan kazanamayacağına dair kehanette bulunmuştu ve bu sebepten dolayı dişi gardiyan Kampe'yi büktü ve onları korkunç bir çarpışma sonrası serbest bıraktı:

> Sonsuz deniz korkunç bir şekilde kükredi,
> Şanlı yeryüzü gümbürdedi, engin cennet inledi,
> sallandı ve tüm Olympos dibine kadar çıldırdı
> ölümlüler saldırdığında.
> Attıkları adımların sarsıntısı,
> korkunç savaşın kahredici sesleri
> ve ulu mızrakları Tartaros'a kadar ulaştı.
> Delici silahlarını savurdular,
> her iki tarafın çığlıkları yıldızlı gökyüzüne ulaştı,
> Ve karşı karşıya geldiklerinde ALALA'ları[13] korkunçtu.

Kikloplar, Zeus'u bir yıldırım ile donatırken Hades ona bir miğfer ve Poseidon'da üç çatallı bir zıpkın verdi. Böylece Zeus, o gün galip geldi, Tartaros'daki Titanları mahkum etti ve Yüz Kollu Devleri gardiyan olarak yerleştirdi.

Hüsrana uğrayan Titanlar, çocukları olan büyük nehirleri; kişileştirilmiş olan Kandırma, Talih, Kurnazlık, Zeka, Zafer, Yetki ve Gücü; endamlı ayak bilekleri olan orman perilerini; Şafak, Güneş ve Ay'ı; Atlas ve Prometheus'u; Kentaur Kheiron (Khiron)'u; rüzgar ve yıldızları; Denizlerin Yaşlı Adamı Nereus'u; ilahi ulak ve gökkuşağı tanrıçası İris'i ve Harpiaları; Gorgonları ve yarı güzel kızı, yarı çiğ et yiyen yılan Ekhinda'yı ve Nereidleri miras olarak geriye bırakti.

Titanlara karşı elde edilen zafer, gerçek dünyanın düzenini müjdeledi. Zeus, Metis (Kurnaz Zeka) ile evlendi ve Tanrıların Kralı oldu. Zeus göğün, Poseidon denizlerin ve Hades de Ölüler Diyarı'nın sahibi oldu. Homeros'un İlyada'sında Poseidon açık bir şekilde şöyle demiştir:

> Her şey aramızda üçe bölünmüştü ve hepimiz kendi payımıza düşen bölgeyi almıştık.
> Yer yerinden oynarken Ben, sonsuza dek yaşamak üzere kül rengi denizleri çektim; Hades, sis ve karanlığı;
> Zeus ise bulutlar ve berrak havanın içindeki engin göğü çekti.
> Fakat dünya ve Olympos üçümüzün ortak zenginliği oldu. [16]

Yunanlı Zeus, aslında Hint-Avrupa'sında gök tanrısı Dyaus'dur. Enteresan bağlantıları vardır. Hintli gök tanrısı Dyaus, adını 'Işık Saçan' anlamına gelen ve dil kökü Sanskritçe olan *diut*'dan alır ve *diu* 'gökyüzü' ve 'gün' anlamına gelir; 'Zeus baba' anlamında kullanılan *Zeus pater* de aynı Hint-Avrupa dil kökünden gelir; adını Tuesday (Salı) gününe veren İskandinav gök tanrısı Tiw de aynı şekilde türemiştir; daha eski bir kullanımı Diespiter olan Latin Jupiter (Jüpiter) de aynı şekilde türemiştir ve aynı kök, Latince olan *deus* 'tanrı' ve *dies* 'gün' terimlerini türetir. Fakat Zeus, gök tanrısından daha fazlasıdır:

Olympos Dağı'nda (Olymposlu Tanrılar) yaşayan baş tanrıdır ve güçleri Aiskhylos'un yazısında güzel bir şekilde detaylandırılmıştır:

> Zeus soluduğumuz havadır, Zeus yaşadığımız dünyadır, Zeus gökyüzüdür,
> Zeus her şeydir ve bundan ötesi yoktur.

Zeus, aynı zamanda evlerin ve ev halkının da koruyucusu idi ve istendiğinde insanları öldürebilir veya yüceltebilirdi:

> Yaşadığı yer yükseklerde olan ve esip gürleyen
> Zeus'a göre, her insan ya tanınandır ya tanınmayandır,
> İstediğinde haklarında konuşur ya da gizli tutar.
> Kolayca insana güç verebilir; kolayca
> Güçlü insanı aşağılayabilir ve kolayca
> Dağları dize getirebilir ve ovaları göklere çıkarabilir,
> Gururu ayaklar altına alabilir ve eğriyi düzeltebilir.[18]

Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserinde, tanrılar odak noktasıdır. İnsanlığın kökeni hakkında anlatılan bir şey yoktur; fakat İşler ve Günler adlı eserine göre ilk insanlar Titanlar tarafından yaratılmışlardır ve Kronos'un hükümdarlığı zamanında yaşamışlardır.

Üçüncü Nesil: Zeus ve Olymposlular

Zeus'un artık kainat üzerinde daimi bir otoritesi vardır; fakat bu otoritesi devam etmemiştir.

Apollodoros bize, evliliklerine rağmen Metis'in Zeus'un bu otoritelerini engellemek için farklı şekillere girdiğini anlatır. Yine de Metis'i, Athena'yı doğurması için hamile bırakmıştır; fakat onu doğurduktan sonra Metis'in, Zeus'u Cennetin Kralı olarak gölgesinde bırakacağı bir erkek evlat doğuracağına dair kehanetlerde bulunulmuştur. Bu

korkunç sonucun önüne geçmek için Zeus, 'ona hem iyi hem de kötü planlarda öğüt versin' diye Metis'i yuttu. O, 'Danışman' anlamına gelen Meteita sıfatını sürekli taşıdı ve eşini yutarak yüksek zekaya sahip gri gözlü tanrıça Athena'nın doğumunu üstlendi. Yutmayı tamamladığında, Atina'daki Partenon'un doğu alınlığını süsleyen ve vazo ressamları arasında oldukça revaçta olan bir anlatımda Hephaistos[19], Zeus'un kafasını bir baltayla ortadan yardı ve Athena, tepeden tırnağa silahlı bir şekilde dışarı fırladı. Zeus'un başından doğan kızı Athena, babasına karşı bir tehditte bulunmadı ve yerine geçme ihtimali olan bir oğul ise hiçbir zaman tasavvur edilmemişti.

Zeus'un, özellikle Gaia ve çocuklarının oluşturduğu, üstesinden gelmesi gereken daha başka tehditler de vardı. Gaia, Devlerden oluşan çocuklarını, Devler Savaşı olarak bilinen bir mücadele için Olymposlulara karşı kışkırttı. Bu mücadele beğenilen bir edebi olaydı ve Delphi'deki altıncı yüzyıla ait Sifnos Hazine Dairesi'nden Pergamon'daki (Bergama) Helenistik Dönem'e ait Büyük Zeus Sunağı'na uzanan vazo sanatı ve tapınak heykelleri için oldukça yaygın bir tema idi. Farklı kaynaklara göre, Devlerin bazıları Phlegrai'de bazıları ise Pallene'de doğmuştur[20] ve bu mücadelenin geçtiği yer de farklı olarak belirtilmiştir. Fakat tüm kaynaklar, eşsiz büyüklükleri ve yenilmez güçleri hakkında hemfikir olmuşlardır. Başlarından çenelerine doğru dalga dalga dökülen saçları ve ejderha pullarıyla kaplı ayakları vardı. Gökyüzüne kayalar ve yanan meşe ağaçları atarlardı. Tanrılar, bu Devlerin hakkından gelebilmeleri için bir faninin yardımına gerek olduğuna dair kehanette bulunmuşlardı ve bu nedenle Herakles'i görevlendirmişlerdi.

Devler Savaşı, şanına yakışır bir mücadele idi. İlk kanı, Alkyoneus'u bir ok ile vurarak Herakles dökmüştü; fakat bu dev doğduğu topraklarda bir ölümsüz olduğundan dolayı, yere düşer düşmez iyileşti ve tekrar ayağa kalktı. Herakles'in onu öldürmesi için Pallene'nin sınırlarının dışına çekmesi gerekiyordu. Devler Kralı Porphyrion, Hera'ya tecavüz etmeye kalkıştı, sonucunda Zeus, onu bir yıldırımla çarptı ve Herakles (veya Apollon) de onu bir okla vurarak öldürdü; Apollon ve Herakles, Ephialtes'i her iki gözünden vurmak için birlik oldular; Dionysos, Eurytos'u *thyrsos*'uyla öldürdü; Hekate, Klytios'u meşaleleriyle devirdi; Hephaistos, Mimas'ı kızgın demirden oklarıyla katletti;[21] Athena, Enkelados'u, üzerine Sicilya adasını atarak öldürdü ve Pallas'ın derisini yüzdükten sonra da onu zırh olarak kullandı; Poseidon ise denizde Polybotes'i Kos'a kadar kovaladıktan sonra Kos Adası'ndan bir parça koparıp onun üzerine attı; Hermes, Hades'in miğferini kuşandı ve görünmez olarak Hippolytos'u katletti; Artemis, Granion'u biçti; Kaderler, tunçtan sopalarını savurdular ve Agrios ile Thoas'u öldüresiye dövdüler; Zeus, geri kalanları yıldırım darbeleriyle yok etti ve Herakles de oklarıyla son darbeyi vurdu.

Gaia'nın intikam macerası Devler Savaşı ile son bulmadı. Gaia'nın Typhoeus (Typhon veya Tifon) adında, kökleri Tartaros ve Kronos'a dayandığı belirtilen, masalları sayısız antik kaynaklarda anlatılan bir çocuğu vardı. Cilicia (Kilikya, günümüz Türkiye'sinin güney sahilleri)'da doğmuştu ve son derece gaddar olan korkunç bir insan canavar kırmasıydı. Uyluklarından yukarısı insan suretindeydi ve o kadar iriydi ki dağların üzerinden yükseliyordu ve başı yıldızlara değiyordu. Ellerinden biri batıya, diğeri doğuya dokunuyordu:

Omuzlarının üzerinde yükseliyordu
Yüz yılan başı, acayip ejderha başları
Kapkara dilleri hızla çıkıp giriyordu. Gözleri alev saçıyordu
Kaşlarının altından, ateş
Fışkırıyordu etrafına baktığında her baştan.
O acayip başlardan sersemletici gürültüler yükseliyordu,
her türden sesler.[22]

Uyluklarından aşağı doğru kıvrılan ve garip şekilde tıslayan engerekler vardı; gövdesi kanatlı ve tüylü idi; dağınık saçları rüzgarla birlikte başından çenesine savruluyordu.

Ağzından saçtığı tıslamalar, çığlıklar ve püskürttüğü alevlerle Typhoeus, cennete ateşten kayalarla saldırdı. *Tanrıların Doğuşu*'nda Zeus, nispeten bir zorlukla karşılaşmamıştır: Yıldırımlarının yarattığı sarsılma ve korku, Typhoeus'u, hiddetle esen rüzgarlara sebep olacağı Tartaros'a kadar atmak için yeterli olmuştur. Bununla birlikte Olymposlu tanrıların kendilerini birer hayvana dönüştürüp Mısır'a kaçtıkları anlatılan diğer tasvirlerde, edilen mücadele daha serttir. Zeus direnir ve yıldırımlarıyla bir kaya gibi sert orağını kullanarak Typhoeus'u Tartaros'a kadar kaçmaya zorlar ve onu Suriye'de Orontes (Asi) Irmağı yakınlarındaki Casius (Kel) Dağı'na kadar kovalar. İşte tam da orada ikisi göğüs göğüse çarpışır. Typhoeus, Zeus'u yılanlarıyla kavrar, tuttuğu orağı büker ve elleri ve ayaklarının sinirlerini koparır. Sonra da çaresiz tanrıyı, denizleri aşarak Kilikya'ya kadar taşır ve onu Corycian mağarasına attıktan sonra kopardığı sinirleri bir ayı postuna saklar ve onlara gardiyanlık yapması için yarı hayvan yarı ejderha olan Delphyne'yi görevlendirir.

Bununla birlikte, Hermes ve Aigipan (Keçi Pan), Zeus'un saklanmış sinirlerini çalmayı başarırlar ve

gizlice yerlerine yerleştirirler.[23] Beklendiği gibi dirilen Zeus saldırıya geçer ve kanatlı atların sürdüğü savaş arabasından Typhoeus'a şimşekler yağdırır. Typhoeus, yediğinde onu güçlendireceğine inandığı fani meyveleri tatması için Kaderler tarafından kandırıldığı yer olan Nysa Dağı'na kaçar ve bu takibin sonunda kahramanlar Zeus'un, Typhoeus'un fırlattığı dağlara yıldırımlarıyla karşılık verdiği Trakya'daki Haimos Dağı'na varırlar. 'Kanlı Dağ' olarak da bilinen Haimos Dağı'nda (Yunanca *haima,* 'kan') kandan dereler akar ve Typhoeus, sonunda Sicilya denizinden geçerek kaçmaya kalktığında Zeus, Etna Dağı'nı yerden kaldırıp onun üzerine atar.[24] Antik dönemin farklı yazarları, Etna'nın volkanik hareketliliğinin bu boğuşma sırasında atılan yıldırımlardan kaynaklandığını ima etmişlerdir ve J.G. Frazer daha da ileri giderek, volkanik olayların ve büyük kemik fosillerinin bu masalların temel kaynağını oluşturdukları fikrini ortaya atmıştır. Michael Grant, Typhoeus'un kaderinin Yunanlıların baskısıyla, Hititler ve Samilerin taptıkları tuhaf tanrılar tarafından çizildiğini yorumlamaktadır ve Zeus'un, Kapadokya bölgesindeki Aziz George de dahil, birçok ejderha katilinin öncüsü olduğu belirtilmiştir.

Bu mücadelelerin sonunda ve kainat üzerinde kurduğu otoriteyle Zeus, uzun dönem birlikte olacağı eşi Hera ile evlendi ve Hebe, Eileithyia ile Ares'in[25] babası oldu. Fakat bu, onun hem fani hem de ölümsüz birçok farklı kadınla cinsel ilişkiye girmesine engel olamadı. İşte, yeniden amlatımlara başlıyoruz; fakat bu defa itibarlı ve etkileyici olan çocuklardan söz edeceğiz: Athena (Metis'i yuttuktan sonra, Zeus'un başından doğan), Mevsimler, Kaderler, Faziletler, Persephone, Dokuz Esin Perisi (Kalliope, Klia, Melpomene, Euterpe, Erato, Terpsikhore, Ourania, Thalia

ve Polymnia), Artemis ve Apollon, Pan, Herakles, Perseus, Minos ve Sarpedon, Helen, Kastor ile Polydeukes (Pollux) ve Dionysos.

Zeus'un bu davranışı, yalnızca evliliğinde tarifsiz bir uyumsuzluğa neden olmadı, aynı zamanda ilk Hristiyanları gerçekten rencide etti. Verdikleri tepkiyi Siccalı Arnobius yazılarında şöyle ifade ederek simgeleştirmiştir: 'Juno [Hera] onun için yeterli değil miydi?' Besbelli ki değildi. Her daim bu konuya hakim olmasına ve kapalı bir kutu olmasına rağmen, Zeus'un aşk hayatı karışık olmadığı takdirde önemsiz olduğu anlamına geliyordu. Aslında, daha önce İlyada'da Hera'yla cinsel ilişkiye girmişti. Onu ne kadar çok arzuladığını söyler ve daha önceki zaferlerinden bahsetmeye başlar:

> Yatalım gel, sarmaş dolaş olalım yatakta, doyasıya.
> Bugüne dek ne bir tanrıçaya ne bir kadına karşı
> yüreğime akan aşk böyle altüst etmedi beni,
> ne tanrılara denk Peirithoos'u doğuran
> İksion'un karısı olacak kadını sevdiğimde,
> ne en üstün yiğit Perseus'u doğuran
> Akrisios'un güzel topuklu kızı Danae'yi sevdiğimde,
> ne de Minos'la tanrıya benzeyen Rhadamantys'i doğuran
> ünlü Phoiniks'in kızı Europa'yı sevdiğimde;
> ne ölümlülerin neşesi Dionysos'u doğuran Semele'yi
> ne de güçlü Herakles'i doğuran Alkmene'yi sevdiğimde;
> ne saçları güzel Demeter'i,
> ne de ünü uzaklara yayılan Leto'yu sevdiğimde bile
> Hiçbir zaman sevmemiştim. Seni şimdi sevdiğim kadar.

Bu olayda, Hera'nın art niyeti ve rızası vardır; fakat çok da şikayetçi de değildir: Hesiodos, Zeus'un Athena'yı

doğurmasına karşılık intikam olarak Hephaistos'u cinsel ilişkiye girmeden nasıl doğurduğunu anlatır.[27]

Zeus, güçlerini ve sembollerini fazlasıyla bireyselleştiren Olymposlu tanrıların başıdır.

Diğer Mitolojilerin Yansımaları

Masallarda, babalarının oğulları tarafından sakat bırakılmalarının dehşeti, antik çağlardan itibaren bir şok etkisi yaratmıştır. Platon, İdeal Devlet adlı eserinde Uranos hakkındaki iğrenç hikâyeyi kınamıştır:

> Kronos'un yaptıkları hakkındaki hikâyeyle, oğlunun ona yaşattığı acılar birbirine uymamaktadır... genç ve ahmaklara anlatılanlar gerçek olsaydı bile; en doğrusu, hakkında bir şey söylememek olurdu ya da anlatılması gerekse bile, gizlilik yemini altında anlatılmalı...
>
> Bunlar anlatılması kesinlikle zor hikâyeler [diyor Adeimantos] Ve bizim devletimiz sınırları içinde anlatılmayacaklardır, Adeimantos.[28]

Yine de birçok alim ve sanatçı, onları Platon kadar reddetmemiştir. Bu masallar, Gaia'nın temel ilkelerden biri olması ve kadına özgülüğün sert bir şekilde savunulmasından beri, feminist yorumlara yardımcı olmuşlardır. Bununla birlikte ataerkil düzen, anaerkil düzen üzerinde egemenlik (her zaman tam anlamıyla olmasa da) kurarken tanrıbiliminin eril düşüncesi tarafından zarar görür. Masallar, kaos/düzen; erkek/kadın; genç/yaşlı; güzel/çirkin ve buna benzer ilginç zıtlıklarla dolu olduğundan, yapısalcı araştırmacıların üzerinde çalışabilecekleri çok şey var demektir. Freud düşüncesini benimseyenler, başta iğdiş edilme şekilleri olmak üzere, zalim babaların hırslı oğullarına yenik düşmelerini anlatan zaferlerden çok şey elde edebilirler.

Kutsal evlilik anlatımında Jung düşüncesine ait örnekler üç kez görülür (Uranos ve Gaia; Kronos ve Rheia; Zeus ve Hera) ve karakterlerin kendileri ilk örnekler olarak görülebilir: Toprak ana ve kraliçe; gök baba ve kral her ikisi de hakimiyet için rekabet içindedir. Bu masallar, aynı zamanda nedenlerini bilimsel olarak sorgulayan etiyolojinin, Kainatın doğuşu hakkındaki açıklamalardır.

Tanrı	Özellikleri	Simgeleri
Zeus (Jüpiter)	'Tanrıların ve insanoğlunun babası'; gök; hava; misafirperverlik; yalvarış; yeminler	Yıldırım; kartal; asa
Hera (Juno)	Zeus'un karısı (kocasının sürekli evlilik dışı ilişkilerine öfke ve kıskançlıkla yaklaşan); evlilikte bütünlük	Asa; taç; tavus kuşu
Poseidon (Neptün)	Denizler; depremler; atlar ve boğalar	Deniz yaratıklarıyla sarılı üç çatallı zıpkın
Athena (Minerva)	Ev sanatları; savaş	Miğfer, mızrak ve kalkan, Gorgon başlı ve yılan saçaklı aegis; baykuş; bakirelik
Apollon	Müzik; keşif ve kehanet; arınma ve iyileştirme; Güneş	Ok ve yay; lir; defne
Artemis (Diana)	Avcılık; vahşi hayvanlar; doğum	Ok ve yay; acılık kuşamı; bakirelik
Aphrodite (Venüs)	Cinsellik; aşk	Kemer, kumrular; serçeler
Demeter (Ceres)	Toprak verimliliği; Elefsis Gizemleri	Meşale; hububat
Ares (Mars)	Savaş	Miğfer, mızrak ve kalkan
Hephaistos (Volkan)	Muhteşem sanatkarlık; ateş; madencilik	Aksaklık; balta; örs; nalbant alet ve edevatları

Hermes (Merkür)	Tanrıların elçisi; Ölüler Diyarı'na giden ruhların rehberi; koyun sürülerinin doğurganlığı; hırsızlar	Habercilik gereçleri; kanatlı botlar veya sandaletler; gezginin geniş siperlikli şapkası
Dionysos (Bacchus)	Sarhoşluk; şarap; tiyatro	Sarmaşık; üzüm asması; panterler; thyrsos

Belki de bu durumdan faydalananlar, yalnızca Yunanistan'a ait olmayıp aynı zamanda Yer ve Göğün ayrılışını açıklayan dünya çapında bir dizi mitin parçası olduklarını iddia eden karşılaştırma yapanlar olmuştur. Şüphesiz, benzerlikler kendilerini gösterir: Antik Mısırlılar Keb (Yer) ve Nut (Cennet) arasındaki evliliğe inanıyorlardı. Cinsiyet rolleri değişiklik gösteren Güney Afrika'da Kumanalar anaları olarak Yer'i, babaları olarak da Göğü görürler. Togo'daki Ewe halkı, Yer'in, Göğün karısı olduğun inanır ve yağmurun Toprak Ana'yı bereketlendirdiği ve tohumların Yer'in çocukları olarak serpildiği yağmur mevsiminde evlenirler. Aynı şekilde Hint Takımadaları mitleri, Yer ve Göğü karı koca olarak kişileştirirler ve tüm tarım ürünlerini yaratan Yer'i bereketlendiren yağmurlar eşliğinde de evlenirler.

Yunan dünyasına yakın olan çok enteresan benzer mitler mevcuttur ve Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eseriyle üç Hitit şiiri, *Cennetin Krallığı Efsanesi, Ullikummi'nin Şarkısı* ve İlluyanka Efsanesi arasındaki tesadüfler oldukça dikkat çekicidir. Antik dönemdeki Yunan yerleşkeleri içinde en doğuda bulunan ve Yunanistan sınırının çok dışında kalan Casius (Kel) Dağı'nda hikâyenin temel unsurlarının geçtiği Typhoeus hakkındaki Yunan mitinin, onun doğum yeri olan Kilikya'yı göstermesi ilginçtir. MÖ 1460-1200 yılları arasında Hititler son derece

güçlü idiler ve bir ara Kilikya ve Casius (Kel) Dağı'nın dahil olduğu bölge egemenlikleri altındaydı. Hitit dilinde yazılmış çiviyazısı tabletleri, mitlere ait unsurların Yakın Doğu'da ortaya çıktığını anlatır.

Cennetin Krallığı Efsanesi tam değildir; fakat Cennetin ilk Kralı Alalu'nun, daha sonra Kumarbi tarafından tahtan indirilen oğlu Anu (Gök/Cennet) tarafından tahtından indirilmiş olduğunun anlatıldığı kısım açıkça görülmektedir. Anu, bir kuş misali yukarı doğru havalanır; fakat Kumarbi onun erkeklik organını ısırıp koparır ve döllerini tükürür. Tükürdüğü döller yeryüzüne çarpar ve birçok dağ, nehir ve tanrıları yaratır. Fakat Kumarbi, kendisini tahtan indirmek ve babası Anu'nun intikamını almak için mücadele eden fırtına tanrısı Teşup'un tohumlarını tüküremez. Kumarbi'nin başından çıktığı iddia edilen tanrı Kazal'ın gelişiyle Kumarbi, onu yemekle tehdit eder. Yazıya göre, Kumarbi sert bir şey yemiştir, belki de oğlu niyetine ağzına acılar veren bir taş yutmuştur. Yuttuğu şeyi tükürmüştür bu şey bir yerlere tapınılması için yerleştirilmiştir.

Teşup, Kumarbi'nin erkeklik organından (güzel yer) kurtulmayı başarır ve başka masallara göre ise Teşup, Kumarbi'yi tahtından indirir ve onu Ölüler Diyarı'na sürgün eder. Kumarbi, daha sonra intikam almak ister ve *Ullikummi'nin Şarkısı*'nda bahsedildiği üzere devasa ve oldukça kösnül bir kaya tarafından cinsel anlamda uyarılır ve tıpkı Atlas'ın da taşıdığı gibi yeryüzünü ve cenneti taşıyan dev Upelluri'nin de omuzları üzerinde taşıdığı ve yeşil taşından bir canavar olan Ullikummi'yi, kendi döllerinden yaratır. Ullikummi hızlı bir şekilde büyür: on beşinci gününe geldiğinde o kadar büyümüştür ki, denizler bile beline kadar gelmektedir ve Teşup, Casius (Kel)

Dağı'ndan aşağıya baktığında ona saldırmaya karar verir. Bu dev, 9000 fersah boyunda ve genişliğinde olup, başı tanrıların şehrinin kapısından daha da büyüktür. Bununla birlikte tanrılar, bir zamanlar cenneti yeryüzünden bölerek ayırdıkları antik bakır bıçağı alır ve Ullikummi'nin ayaklarını keserler. Bu onun gücünü yok eder ve Teşup'un onu bozguna uğratmasına olanak sağlar.

Fakat bu, Teşup'un yarattığı belaların sonuncusu değildir. İlluyanka mitinde Teşup, kalbini ve gözlerini söküp alan bir ejderha olan İlluyanka (Yılan) tarafından tepelenmiştir. Teşup çekip gider, fakir bir adamın kızıyla evlenir ve ilerleyen zamanlarda İlluyanka'nın kızıyla evlenecek olan bir oğula babalık eder. Daha sonra Teşup, oğlundan kayınpederine gidip kalbini ve gözlerini istemesini söyler ve bu istek koşulsuz olarak kabul edilir. Fırtına tanrısının tekrar sahneye çıkmasıyla, tanrıça İnara, İlluyanka'ya boyun eğdirmek için yardıma gelir ve onu bir ziyafete davet eder. Midesini öylesine doldurur ki inine dönmeyi beceremez. Ve ardından Teşup onu öldürür. Teşup'un oğlu İlluyanka için şefaat dilediğinde, fırtına tanrısı onu da öldürür.

Yunan ve Hitit mitleri arasındaki temel benzerliklerden bazıları bir sonraki sayfada yer alan tabloda[29] gösterilmiştir. Fakat tüm temalar aynı sırada değillerdir.

Tüm bunlarda ortaya çıkan, Hitit ve Yunan mitleri arasındaki rastlantısal bağlantıdan çok daha fazla şey olduğudur. Şunlara özellikle dikkat çekebiliriz:

- Benzer ulvi kralların birbirini takip etmesi;
- Korkunç meydan okuyanlar;
- Bir çocuğun doğumunu önleme, tanrıları iğdiş etme, erkeğin döl yutarak gebe kalması ve

diğer tanrıların tükürülerek veya bölünerek yaratılmaları.

Fakat, mitler bir kez yakından incelendi mi, uyumlu temaların farklı karakterler ile ilgili oldukları ortaya çıkar ve Hitit mitlerinde bir veya iki kez görünen (farklılıklarla) bazı temalar ise Yunan mitlerindeki birçok karakterde veya bölümde ortaya çıkar. Örneğin, Kumarbi bölümünde geçen erkeğin gebeliği teması, onunla uyum gösteren Kronos bölümünde geçer ve aynı zamanda Athena'nın doğuşunun ve Dionysos'un Zeus'un uyluğundan[30] doğuşunun anlatıldığı mitlerde yinelenir. Anu ve Kumarbi arasında geçen savaşta iğdiş edilme teması, sadece Kronos'un iğdiş edilmesinde değil, aynı zamanda Uranos'un edilmesinde de görünür. Uranos'un iğdiş edildiği orağın Zeus'un sinirlerinin Typhon tarafından alınmasında da kullanılmış olması, Teşup'un Ullikummi'nin ayaklarına bakır bıçak ile saldırdığının anlatıldığı Hitit temalarının tam tersi gibi görünmektedir.

Yunan	Hitit
Üç tanrının birbirini izlemesi: Uranos (Gök), Kronos, Zeus (fırtına tanrısı).	Üç tanrının birbirini izlemesi: Anu (Gök), Kumarbi (hububat tanrısı), Teşup (fırtına tanrısı)
Uranos Yeryüzünün rahminde Kronos tarafından iğdiş edilmesi. Titanları uyarması.	Göğe yükselirken Anu'nun Kumarbi tarafından iğdiş edilmesi. Kumarbi'nin uyarılması.
Kronos'un, çocuklarını Rhea'dan doğar doğmaz yutması; çocukları karnında saklaması.	Kumarbi'nin Anu'nun cinsel organlarını yutması, hamile kalması ve rahminde cenin taşıması.
Uranos'un kanı ve döllerinin, birçok tanrıyı barındıran yeryüzünü hamile bırakması.	Kumarbi'nin Anu'nun döllerini tükürmesi ve birçok tanrıyı barındıran Yeryüzünü hamile bırakması.
Ebeveyn Rhea'nın çocuk tanrı Zeus'u, gizli bir mağarada büyütülmesi için uzaktaki tanrılara vermesi.	Ebeveyn Kumarbi'nin çocuk tanrı Ullikummi'yi, yeryüzünden gizli bir yerde büyütülmesi için uzaktaki tanrılara vermesi.
Kronos'un, Zeus niyetine bir taşı yutması.	Kumarbi'nin oğlunu yemek istemesi (?) fakat onun yerine sert bir cisim yemesi (?). Onu tapınağa dönüştürmesi.
Kronos'un, çocukları kusarak ağzından çıkarması.	Teşup'un 'güzel yer'den dünyaya gelişi. Kumarbi'nin başından başka bir tanrının dünyaya gelişinin olasılığı.
Zeus'un hükümdarlığı. Kronos'un Tartaros'a gitmesi.	Teşup'un hükümdarlığı. Yerine Kumarbi'nin geçmesi.
Kronos (veya Tartaros)'un, Zeus'a karşı ayaklanan Typhoeus'un babası olabilmek için Yeryüzü ile çiftleşmesi.	Kumarbi'nin, Teşup'a karşı ayaklanan Ullikummi'nin babası olabilmek için kaya ile çiftleşmesi.
Typhoeus ve Zeus arasındaki savaşın yapıldığı yerin Casius Dağı olması.	Ullikummi'nin Teşup'a saldırısının tartışılması için tanrıların acilen toplandıkları yerin Casius Dağı olması.
Uranos'u iğdiş etmek için kullanılan orağın, Zeus'un sinirlerini koparmak için Typhoeus tarafından yeniden kullanılması.	Teşup'un, Ullikummi'yi yenebilmek için cennet ve yeryüzünü bölen bıçağı yeniden kullanması.
Zeus'un oğlu Hermes'in, babasının sinirlerini geri alması.	Teşup'un, babasının kalbini ve gözlerini alabilmek için İlluyanka'yı kandırması.
Kaderlerin, Zeus vasıtasıyla yenilmesine sebep olacak fani meyveyi Typhoeus'a hile yoluyla yedirmeleri.	İnara'nın, Teşup vasıtasıyla yenilmesine sebep olacak olan ziyafeti hile yoluyla İlluyanka'ya ayarlaması.

Aradaki farklar, başka alanlarda daha da inandırıcıdır. Örneğin:

- Anu (Gök)'nun atası Alalu'dur; fakat Uranos'un (Gök) atası yoktur;
- 'Tanrıların babası' Kumarbi'dir (Kronos), Teşup (Zeus) değildir;
- Ullikumi taştan bir canavardır, Typhoeus gibi melez bir canavar değildir;
- Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserinde esas olan soy ağaçları, Hitit masallarında neredeyse hiç yoktur.

Görünüşe bakılırsa, Hesiodos'un Hitit mitolojisi hakkında bilgisinin olduğu söylenebilir; fakat günümüze kadar gelen bu hikâyelerin doğruluğuna dair şüpheler devam etmektedir. Detaylar arasındaki fark, sözlü anlatımın bu konudan sorumlu olduğunu ve Yunanlıların hem Mikenai hem de antik dönemde Kilikya'da yaşadıkları ve ticaret alanında faal olduklarını biliyor olmamıza rağmen Yunanlıların, Yakın Doğu masallarına ait bilgileri ne zaman, nerede ve nasıl edindikleri konusu etkileyicidir. Bununla beraber, her Yunan masalının, özellikle Babil, Fenike ve Mısır mitleri arasında çarpıcı benzerliklerin de olduğu Hitit masallarından türetilmiş olabileceğini tartışmak düşüncesizlik olacaktır. Örneğin, Mısır'a ait bir mit, her ne kadar bu hikâyede Göğün bir dişi olduğunu ve ayrıca çocuklarını yediğini anlatsa da Yeryüzü (Geb) ve Göğün (Nut) iğdiş edilerek ayrılmalarını açıklıyor gibi görünmektedir. Bir temel hikâyenin, farklılıkların altını çizmesi bunu ihtimal dışı bırakmaktadır: Masalların yüzeysel olarak benzerlik gösterdikleri görülebilir; fakat aslında bu farklar, bizim efsanevi fikirlerin yaygın ve gitgide

gelişen grupların yaratıcı değerlendirmelerine şahitlik ettiğimizi gösterir. Bu masallar arasındaki ilişki sanki birer gen havuzuymuş gibi anlatılmıştır. Nitelikli karakterler uzun bir süreden beri korunmuşlardır; fakat genetik kod değişikliğinden dolayı, bu karakterler birbiriyle daha yakın bir ilişki içinde olacaklardır.

Bu mitler, Antik Çağ'a ait her dönemde sanatçılara hitap etmiştir. Bunlara örnek olarak Yunan tapınak süslemelerinin en sevdiği konulardan biri olan Devler Savaşı'nı gösterebiliriz. Antik Çağ döneminde, Delphi'deki Sifnos Hazine Dairesi'nde (MÖ 525) Devler Savaşı'nın anlatıldığı güzel frizler vardı. Bu frizlerde devler, silahlı birer piyade savaşçılarıdır ve tanrıların kudretine karşı var güçleriyle savaşmaktadırlar. Klasik dönemde, Partenon'un (MÖ 447-438 yılları arasında inşa edilen) batı metoplarında aynı konunun işlendiği görülmektedir. Aynı zamanda Helenistik döneme ait muhteşem Bergama Zeus Altarı'nda da (MÖ 150) görülmektedir. Zeus Altarı'nın frizlerinde, yılan kuyruklu kederli Devlerin Olymposlular ile kapışmaları anlatılmaktadır. Bu görüşlerin hiçbirinde tanrıların kazanamayacaklarına dair şüphe yoktur. Düzen ve uygarlığın, kaos ve barbarlığa karşı zafer elde edeceğine inanılır. Pers istilası sonrası Yunan dünyasında (MÖ 479'dan sonra) bu, kayda değer bir mesajdı.

İlginç birçok bağlantı mevcuttur: Büyük Altar, İncil'deki Vahiy 2:13 ayetinde 'Şeytan'ın Tahtı' olarak bahsedilirken Milton'ın *Kayıp Cennet* adlı eserinde Şeytanın düşüşü, Rubens'in İspanya Kralı IV. Philip için 1636'da tasarladığı tıpkı *Titanların Düşüşü"*ndeki gibi Hesiodos'un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserindeki birçok unsura dikkat çeker. Goya, kanlı ve bir kabusu andıran ve 1821-1823 tarihleri arasında yaptığı Çocuklarını Yiyen Satürn [Kronos] adlı

tablosunda, insanoğlunun gaddarlığını ve kendi kendine zarar vermesini canlı bir şekilde ifade etmiştir.

Aphrodite'in (Venüs) erotik güzelliğinin gözde bir konu haline gelmesi, bu masalların daha az korkunç yönlerinin de olduğunu göstermiştir. Heykeltıraşlar ve ressamlar özellikle doğuşunu anlatan hikâyesinden etkilenmişlerdir. MÖ 460'da yapılan Ludovisi tahtı, onun denizden doğuşunu ve çakıllı bir sahilde iki hizmetli tarafından giydirilişini gösterir ve daha sonra on beşinci yüzyıla ait olan ve Eros'un onu denizden alışının hikâyesi, Phideas'ın Olympia'daki Zeus heykelinin kaidesinde tasvir edilmişti. Sürekli dalgaların arasından yükseldiği (*anadyomene*) ve sırılsıklam olmuş güzel saçlarının suyunu sıkarak bir deniz kabuğunun içinde sahile çıktığı görülmektedir. Sandro Botticelli'nin eseri olan *Venüs'ün Doğuşu* (MS 1490), Mevsimlerden Zephyros ve Flora'nın onu esintileriyle sahile doğru iterken pelerin giydirmeleri, antik Yunan heykeltıraşlığına kadar giden ve çıplak tanrıçaya mütevazi bir duruş sergilettikleri klasik bir tasviridir. Botticelli'nin genç ve semavi Venüs'ü ile Hesiodos'un tehlikeli ve iptidai Aphrodite'i arasındaki zıtlık, aynı hikâyenin özüne bağlı kalınarak farklı açılardan nasıl tasvir edilebileceğinin iyi bir örneğidir. Yunan mit anlatımı, klasik dönem sonrasında öteki dünyaya bu kadar güç veren de budur.

2

APOLLON VE ARTEMİS: MÜZİK, AŞK VE AVCILIK

Temel Karakterler	
Latone/Leto	Apollon ve Artemis'in annesi
Apollon	Güneş ve kehanet tanrısı, müzisyen, okçu
Artemis (Diana)	Apollon'un kız kardeşi, bakire avcı
Orpheus	İnanılmaz bir müzisyen
Eurydike	Orpheus'un sevgili karısı
Hyakinthos	Apollon'un aşık olduğu güzel bir genç
Marsyas	Bir müzik yarışmasında Apollon'a rakip olan satir
Midas	Friglerin Kralı; çok kötü kararlar veren
Orion	Kudretli bir avcı; daha sonra bir takımyıldızına dönüşmüştür.

Zeus, Tanrıların Kralıydı belki; fakat şehvetli yaklaşımları her zaman hoş karşılanmıyordu: Bir anlatımda Asteria, ondan kaçmak için bıldırcın şekline girerek kendisini denize attı ve sonradan Delos adını alan Ortygia adasına (günümüzde Quail Adası) dönüştü:

> Eski adı Asteria idi, bir yıldız gibi uçtu cennetten derin hendeklere, Zeus'la evlilikten kaçarken o zamana kadar altın Leto sana refakat etmedi: O zaman sen hâlâ Asteriâ idin, Delos değil. [1]

Delos, Pindaros tarafından yazılan *Homeros'un Apollon İlahileri*'nde ve Kallimakhos'un *Delos IV. İlahi*'sindeki çok bilinen bir masalda Apollon'un doğum yeri olmuştur. Zeus ile gizlice seviştikten sonra, Asteria'nın kız kardeşi Leto (veya Latone) Apollon ve Artemis adını verdiği ikizlere hamile kaldı. Bu olaya tepkisiz kalamayan Zeus'un karısı Hera, onun başını sokabileceği her yere gitmesini yasakladı ve doğum yaklaşırken onun izini sürdü. Kallimakhos'un anlatımında şöyle haykırır Leto:

> Ah benim yüküm, seni ben mi taşıyacağım? Ayaklarımın bahtsız sinirlerinden eser kalmamış. [2]

Fakat Apollon, annesinin rahminden Leto'ya şöyle seslenir:

> 'Denizin ortasında ufacık bir ada var
> Denizlerde amaçsızca dolaşan [...] Şimdiye kadar
> sen taşıdın beni. Bu nedenle kutlamalıyız gelişimizi.'
>
> O böyle konuştuğunda, diğer adalar
> kaçıştı. Fakat sen Asteria, şarkıların
> sevgilisi, halka halka Kikladları [...] ziyaret etmek
> için geldin Euboia'dan,
> yüreğin tutuşturulduğundan beri, o mutsuz kadını görerek
> doğumunun acı veren sancılarında: 'Hera, bana yapacağını yap.
> tehditlerinin benim için bir önemi yok. Geç,
> üzerimden geç, Leto'nun üzerinden.'[3]

Ardından Leto doğum yapar:

> Gevşetti kuşağını ve dayadı omuzlarını
> bir palmiye ağacına, acı veren sıkıntılar
> bezdirdi onu, bedeninden ter boşandı
> yağmur gibi. Güçlükle konuşabildi:
> 'Neden çocuğum, neden annene yük oldun?'[4]

Hera, kadere boyun eğmiş gibi görünüyordu: Kuğular doğum sancılarının üzerine yedi kez şarkılar söylediler ve

O an, Delos altına dönüştü:
gün boyu altın aktı göllerine ve
doğuşuyla gelen zeytin ağaçlarının yaprakları altın oldu
ve derin sularına İnopos aktı altınlarla.[5]

Pindaros'un anlatımında, Leto doğum yapabilsin diye, yüzen adaya demir atabilmek için dünyanın dibinden nalları olan dört sütun fırladı. Güneş tanrısı Apollon'un orada doğmasından dolayı, o ana kadar 'gösterişsiz' lakaplı A-delos olarak bilinen Asteria adası, 'muhteşem' lakabıyla Delos olarak yeniden adlandırıldı.

Apollodoros tarafından anlatılanda ise Latone önce Delos'a gelir ve orada ilk Artemis'i doğurur. Ardından, yeni doğan kızının ebelik yeteneklerinin yardımıyla Apollon'u doğurur. Bu mit, bakire tanrıça Artemis'in doğarken neden kadınlar tarafından yardım edildiğine ait çelişkiyi açıklar gibi görünmektedir. *Homeros'un Apollon İlahileri*'nde Ortygia ve Delos'un farklılaştırıldıkları görülür ve Apollon'un Delos'da ve Delos'a yakın Rheina adındaki ıssız adanın tanımlanmasıyla, Artemis'in de Ortygia'da doğduğu anlatılır. Yunan tarihinin belirli dönemlerinde, Delos'da hem doğmak hem de ölmek yasadışıydı. Bu nedenle hamile anne adayları ve ölmek üzere olan insanlar Rhenia'ya gemiyle taşınıyorlardı.

Apollon, Pan'dan kahinlik sanatını öğrenip kehanetlerin Themis tarafından söylendiği yer olan Delphi'ye gittiği sırada, Artemis kendisini avcılığa adadı.[6] Kahinleri koruyan yılan Python, onu kehanet uçurumunda ilahi nefesiyle kehanetlerde bulunan rahibeye yaklaşırken durdurmaya çalıştığı sırada, Apollon onu orada öldürdü ve kahinliği ele geçirdi. Delphi'deki Pythia Oyunları'nın ölü ejderhanın onuruna düzenlendiği söylenir.

Üzerinden çok geçmeden Apollon, Zeus ve Elara'nın devasa boyuttaki oğlu Tityos'u da öldürdü. İlk mitoloji uzmanlarından biri olan Atinalı Pherekydes, Zeus'un Tityos'u, Hera'nın öfkesinden kurtarmak için sakladığını rivayet etmiştir ve böylece Tityos'un fani olarak doğduğu yaygın olarak anlatılmıştır. Latone'yi arzulaması onun kaçınılmaz sonu oldu. Latone, Delphi'ye gerçekleştirdiği bir ziyareti sırasında, Tityos tarafından tecavüze uğradı. Yardım etmeleri için çağırdığı Apollon ve Artemis onu oklarıyla öldürdüler. Tityos'a uygulanan ceza, Ölüler Diyarı'nda namı en kötü olanıydı: Akbabalar, hayati organlarıyla ziyafet çektiler. Çektiği acılar ise büyük ressam Polygnotos'un Delphi'deki ünlü tablosunda, Tityos'un bir gölgede bitkin halde yattığı ve akbabalar tarafından artık daha fazla eziyete maruz bırakılmadığı şekilde tasvir edilmiştir.

Apollon'un, Kalliope adındaki bir Esin Perisi'nden iki oğlu olmuştu: Bunlardan biri, Herakles tarafından öldürülen Linos[7] ve diğeri de şarkılarıyla, hayvanları, taşları ve ağaçları hareket ettiren ve Argonotların yolculuklarının anlatıldığı oyunlarda canlı anlatım yapan Orpheus[8] idi.

Orpheus'un karısı olan orman perisi Eurydike, Aristaios tarafından takip ediliyordu ve bir yılanın onu ısırmasıyla ölmüştü. Bu nedenden dolayı, onu geri getirebilmek için Orpheus, Ölüler Diyarı'na gitti. Bunun en erken anlatımını, MÖ 438 yılında Euripides'in *Alkestis* adlı eserinde görebiliriz; fakat daha fazla tamamlanmış olanlarını ise Romalı yazarlar Virgil ve Ovidius'un eserlerinde görüyoruz. Orpheus, Peleponnes'deki Tainaron'dan Ölüler Diyarı'na girdi ve Kerberos adındaki bekçi köpeğinin ve Kharon adındaki sandalcının geçiş

iznini vermesi için cezbedici müziğinin gücünü kullandı. Her şey birdenbire yavaşladı: Ruhlar ağladı; Tantalos'un açlığı ve susuzluğu dindi; akbabalar, Tityos'un ciğerini deşmeyi bıraktılar; Sisyphos, kayasının üzerine çöktü; İksion'un çarkı durdu; Erinyeler gözyaşlarına boğuldular ve böylece Hades ile Persephone, Eurydike'nin oradan alınıp yaşayanların dünyasına tekrar çıkarılması konusunda ikna oldular. Fakat bir şart koştular: İlk olarak önden Orpheus gidecekti ve ölülerin dünyasından ayrılana kadar arkasına bakmayacaktı.

> Ölüm sessizliği içinde, ikisi yokuştan yukarı doğru tırmanıyordu;
> Geçit sarp, karanlık ve sisliydi.
> Artık yaklaşmışlardı; yeryüzüne açılan kapı ve ışık görünüyordu!
> Fakat Orpheus korkuyordu; çünkü sevdiği kadın geride kalmıştı;
> Umutsuzluğa kapılmıştı
> Onu görebilmek için arkasını döndüğü anda, aşkı karanlığa doğru sürüklenmeye başladı.
> Erkeğine doğru uzattı kollarını, ellerini ellerinde hissedebilmek için çırpındı durdu zavallı bedeni,
> Fakat tutunabildiği tek şey ise boşluktu. [9]

Orpheus'un Ölüler Diyarı'na tekrar gidebilmesi için hayatı boyunca bir daha fırsatı olmayacaktı. Kendisini Trakya'da buldu. Kederini dindirmek için şarkı söylüyordu. Ya ölen karısının anısına bağlı kaldığından dolayı çekiciliklerini göremediği için veya oğlanlarla aşkı seçtiği için ona gücenen Maenadlar tarafından lime lime edilerek öldürüldü. Bir başka rivayate göre de buna, Aphrodite'in, Persephone'nin Adonis[10] için çekiştiği Kalliope'nin hükmüne karşı gösterdiği öfke sebep olmuştur. Bir başka rivayete göre ise Orpheus, Dionysos'u şereflendirmeyi beceremediğinden; çünkü tanrıların en yücesi olarak Helios'u (Güneş) kabul etmiştir: Her gün şafak vakti.

Pangaion Dağı'nın tepesinden güneşin doğuşunu izlemek için uyanır. Onun bu seçimi Dionysos'u öfkelendirir. Maenadları artık ne teşvik ettiyse, her biri Orpheus'u kendisi için ister ve onu aralarında çekiştirmeleri kanlı bir ölümle sonuçlanır.

Bedeninden ayrılmış başı, Hebros Nehri'nden akıp Lesbos (Midilli) adasına doğru denizin üzerinde yüzerken bile şarkı söylemeye devam ediyordu. Alkaios ve Sappho gibi Lesbos'lu büyük şairlerin anlatımlarında, kesik başı bulan Midilli halkı onu gömmüş ve şiir ile müzik konusunda özel yeteneklere kavuşmuşlardı. Bedeninden geriye kalanlar, Esin Perileri tarafından, bülbüllerin başka bir yerde şakımadıkları kadar güzel şakıdıkları Pieria'da gömülmüştü. Çalgısı, Zeus tarafından Lyra (Lir) Takımyıldızına yerleştirilmişti ve ruhu sevgili Eurydike'siyle yeniden bir araya gelmişti.

Apollon da Sparta Kralı Amyklas ve Diomede'nin oğlu (ya da Esin Perisi Klio ve Pieros'un oğlu) olan Hyakinthos'un da olduğu çok yönlü bir aşk ilişkisine dahil olmuştu. İlk ölümlü eşcinseller arası ilişkide, tıpkı Zephyros'un (Batı Rüzgarı)[11] Apollon'na aşık olduğu gibi Thamyris adlı bir şarkıcı Hyakinthos'a aşık oldu. Hyakinthos en çok Apollon'dan hoşlanıyordu; fakat aralarında gerçekleştirdikleri bir disk atma yarışı sırasında Zephyros, intikam almak için Apollon'un diskini uçurarak Hyakinthos'un başına çarptırdı ve ölümüne sebep oldu. Yarasından akan kan, Hyakinthos'un ölümünü harflerle simgeleyen sümbül çiçeğinin açmasına neden oldu. Bu hikâye farklılıklar gösterebilir: Ovidius ağlamaklı bir şekilde onlara doğru 'AIAI' (Eyvah, eyvah!) diye seslendi ve Apollon'un, büyük kahraman Aias'ın aracılığıyla anılarak adının taçyapraklarında görüneceğinin sözünü verdiğini

ekledi; başkaları da Hyakinthos'un adının ilk harfi (Y) Yunanca olarak çiçeğin koyu çizgilerinde görülebildiğini söylemiştir.

Hayal kırıklığına uğrayan diğer bir sevdalı olan Thamyris, çok güzel ve iyi bir müzisyendi. O kadar iyiydi ki bir müzik yarışmasında Esin Perilerine karşı yarıştı.

Çaresiz, bu olay bir dizi felaketle sonuçlandı: Homeros'a göre, o yalnızca yarışmayı kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda sesini ve çalma yeteneklerini de kaybetmiştir; Apollodoros'a göre ise olay farklıdır. Yarışmayı kurallarına göre kazandığı takdirde, sırayla tüm Esin Perileri ile cinsel ilişkiye girebilecekti; fakat kaybettiği takdirde ise ondan ne isterlerse alabileceklerdi. Beklendiği gibi kaybettiği an müzik yetenekleri ve görme duyuları elinden alınmıştı.

Bir müzik yarışmasında, tanrıçayla yarışacak başka bir budala daha vardı: Olympos'un oğlu olan Frigyalı satir Marsyas. Athena, ölen kız kardeşleri Medusa için yas tutan Gorgonların söyledikleri şarkıyı çalabilmek adına, çift kamışlı nefesli bir çalgı olan *aulos*'u icat etti. Fakat, onu çalarken, yüzü çirkinleşmeye başladığı için fırlatıp attı. Marsyas, *aulos*'u buldu ve inanılmaz bir ustalıkla onu çalmaya başladı. Apollon'a meydan okudu ve kural olarak kazananın kaybedene istediğini yapabileceğini belirtti. Eşit derecede etkili olan ilk performanslarından sonra, Apollon lirini baş aşağı tutarak Marsyas'ın da aynı şekilde çalması için ona meydan okudu. Bu mümkün görünmüyordu ve böylece galip olarak ilan edilen Apollon, Marsyas'ı bir ağaca bağladı ve canlı canlı derisini yüzdü.

Apollon ile bağlantılı bir başka efsanevi müzik yarışması ise Frig Kralı Midas'ın da konu olduğu hikâyedir. Midas, kariyerine iyi bir başlangıç yapmıştı: Günün

birinde, karşısına yaşlı bir sarhoş adam getirdiler ve onun Dionysos'un eğlence arkadaşlarından biri olan Silenos olduğunu fark etti. Onu eğlendiren adamı Dionysos'a gönderdikten sonra tanrı, bir dileğinin gerçekleştirilmesi hususunda Midas'ı ödüllendirdi. Doğacak sonuçları düşünmeden, Midas dokunduğu her şeyin altına dönüşmesi için bir dilekte bulundu. Dokunduğu çalı çırpı ve taşların altına dönüşmesinin yarattığı keyif bir süre sonra, yediği ve içtiği şeylerin de altına dönüşmesiyle kabusa dönüştü. Susuzluktan kavrulan ve açlıktan ölmek üzere olan kral, kötü bir seçimle sonuçlanan bu ödülü geri alması için Dionysos'a yalvardı ve Tanrı onun gidip Paktolos Irmağı'nda yıkanmasını mecbur kıldı. O günden beri nehrin kumları altındandır.

Verdiği aptalca karar yetmezmiş gibi Midas bir budalalık daha yaptı. Apollon'u ve lirini Pan ve flütlerine tercih eden dağların tanrısı Tmolos tarafından hakemliğin yapıldığı bir müzik yarışmasında Apollon ve Pan çekişiyordu. Fakat Midas bu kararı sorguladı. Midas'ın müzik zevki konusundaki eksikliğine öfke ile yanıt veren Apollon, onun kulaklarını uzun, seğiren ve kıllı eşek kulaklarına dönüştürdü. Midas utanç duymuştu ve bir sarık takarak mahcubiyetini gizlemeye çalıştı; fakat bu gerçeği berberinden saklayamamıştı. Berber, bu hayret verici gerçeği yaymaktan korkuyordu. Kendisini daha fazla tutamayan berber, bir çukur kazıp gerçeği içine fısıldadı. Zamanla sazlıklarla dolan çukur, berberin 'Midas'ın eşek kulakları var' sözlerinin (ki hâlâ söylenmektedir) yayılmasına sebep olmuştu.

Apollon'a meydan okumak tehlikeli bir şey idiyse de büyük avcı Orion'un ölümünden sorumlu olan Artemis'e meydan okumak da aynı derecede tehlikeliydi.

Orion, hem bir faniydi hem de Poseidon ve Euryale'nin oğluydu. Devasa bir boyu vardı ve o kadar uzundu ki hem denizlerin üzerinde yürüyebiliyor hem de içinden yürüyerek geçebiliyordu. İlk ciddi ilişkisi göz kamaştırıcı Side ile olmuştu. Ama Side o kadar yanlış yönlendirilmişti ki güzellik konusunda Hera'yı kendisine rakip olarak gördü ve sonunda Hades'e atıldı.

Daha sonra Orion, Kral Oinopion'un (Şarap İçici) kızı Merope'ye kur yaptığı Khios'a yerleşti. Oinopion, adayı vahşi yaratıklardan kurtardığı takdirde, Orion'un kızıyla olan birlikteliğine devam etmesine memnuniyetle izin vereceğini söyledi. Bu Orion için bir sorun teşkil etmedi; fakat Oinopion sözünde durmadı ve hayal kırıklığına uğrayan Orion, Merope'ye tecavüz etti. Oinopion, Orion'u sudan mahrum bıraktı ve gözlerini çıkardı. Avcı Orion, Hephaistos'un demir atölyesinin olduğu, bir oğlan çocuğunu onu kapıp omuzlarına oturttuğu ve onu güneşe doğru götürmesini istediği Lemnos'un yolunu tuttu. Güneşe doğru yol aldılar ve güneş ışınları Orion'un gözlerini iyileştirdi. Gözleri iyileşir iyileşmez, Orion, Oinopion'u yok etmek üzere yola koyuldu. Fakat Orion'un yoluna taş koyulmuştu; çünkü Oinopion, Hephaistos tarafından yeraltında inşa edilen bir evde güven içinde yaşıyordu. Aphrodite'in, kocası Ares ile yattığı için, doyumsuz cinsel arzularla cezalandırılması sonucu Orion'a aşık olan Eos'un (Şafak), Orion'u alıp Delos'a götürdüğüne dair anlatımlar vardır.

Orion sonunda ölümle, Artemis ve Leto ile ava gittiği Girit'de tanıştı. Dünya üzerinde öldüremeyeceği bir hayvan olmadığını böbürlenerek anlatma budalalığını sergileyen Orion, Gaia'nın (Yeryüzünün ta kendisi) gönderdiği dev bir akrebin onu sokmasıyla öldü. Bazı anlatımlara göre,

ona tecavüz etmeye kalkıştığı için akrebi göndererek ölümünden sorumlu olan; disk atma müsabakasında ona meydan okuduğu ve Hyperboreaslı bakire olan Opis'in ırzına geçtiği için onu okuyla öldüren Artemis'dir. Başka mit anlatıcılarına göre, Orion'un ölümünü Apollon tasarladı; çünkü Artemis onu çok seviyordu ve onunla evlenme niyetindeydi. Ağabeyi, onun okçuluk müsabakasında yarışması konusunda aklını çeldi ve yarışmadaki en uzak hedef, onun farkına varamadığı Orion'un başıydı. Hem Orion hem de Akrep yıldızlara yükseltildiler ve birer takımyıldızına dönüştürüldüler.

Apollon ile Roma mitolojisinde Diana olarak bilinen Artemis, Klasik sanatta yaygın olarak görülmektedir ve mitolojilerinde geçen olaylar ressamları, şairleri ve oyun yazarlarını o zamandan beri etkilemiştir. Görsel sanatlarda hemen fark edilirler. Ok ve yayıyla, lir veya telli çalgılarıyla, defne tacıyla, bazen güneş bazen haleden savaş arabasıyla Apollon; keza ok ve yayıyla, mızrak, köpek ve geyik gibi diğer avcılık donanımlarıyla ve bazen de avlandığı hilaliyle Artemis.

Apollon'un Marsyas ile yaptığı yarışma, özellikle Helenistik ve Roma sanatında fazlasıyla rağbet görmüştü. Marsyas, genellikle elleri başının üzerinde bir ağaca bağlı olarak, yaklaşan acının yüzüne yansımasıyla ve de çoğu zaman önünde duran ve bıçak bileyen bir figürün varlığıyla betimlenmiştir. Rönesans sanatçılarına göre, telli çalgılarla nefesli çalgılar arasındaki bu rekabet, duygusal ve düşünsel müzik türlerini sembolize ediyordu ve klasik yapısının ötesinde fevkalade bir tınıya sahipti. Deri yüzme sahnesi ve birbirini takip eden benzer olayları gördüğümüz 1497 yılına ait İtalyan Ovidius'unda şu olaylar anlatılmaktadır: Minerva'nın (Athena),

varlığının önemsenmediği, tanrılarla dolu bir sofrada oyun sergilemesi; tanrıçanın, bir havuz karşısında kendi yansımasına karşı oyununu sergilemesi; müsabakanın kendisi; deri yüzme ve Marsyas'ın yüzülen derisinin bir tapınakta sergilenmesi. Bu tema aynı zamanda, Rafaello (1483-1520), Titian (1487/90-1576) ve Guercino'nun (1591-1666) eserlerinde de betimlenmiştir. Çağdaş sanatlar ressamı olan Hughie O'Donoghue, 1983 yılında Royal Academy'de 'Venedik Dahisi' sergisinde, satirin baş aşağı resmedildiğini, Titian'ın *Marsyas'ın Yüzülüşü* adlı eserinde görmüştü. Babası Daniel'in elinde bulunan, Marsyas'ın antik heykelinin görüldüğü bir kartpostaldan aldığı ilhamla *Crossing the Rapido/Rapido'yu Geçerken* (1999-2000) adlı bir dizi tabloda sergiledi. O'Donoghue tablosunda, Marsyas'ı ya el ya ayak bileklerinden asılı olarak resmetmiştir ve bu tablo, babasının İkinci Dünya Savaşı sırasında Rapido Nehri'ni geçerken kaybettiği flütün sessizce yansıyan bir müziği gibidir. Aynı zamanda, Daniel'in elinde Mussolini'nin 1945'de idam edildikten sonra, tıpkı Marsyas gibi ayak bileklerinden asılı olarak görüldüğü bir fotoğrafı vardı ve yine Marsyas'ın *Crossing the Rapido IV*'deki betimlendiği gibi derisinin tamamen yandığı bir Alman askeriyle verdiği poz sonrasında resmedilen *Crossing the Rapido VI*'da ikonografinin bir parçası haline gelmiştir. Antik Çağ mitlerindeki zalimlik, modern tarih trajedisinin resmedildiği tablolarda çok sert bir etki yaratmıştır.

Marsyas'ın dahil olduğu yarışmada Midas'ın sorgusu yerine Apollon ile Pan arasında gerçekleşen müzik yarışmasındaki sorgulamayı görmek, bu müzik yarışması hakkında ilginç bir şekilde kafa karışıklığı yaratmıştır. Midas, ressamlar için tek başına bir ilham kaynağı

olmuştur. Bunun sonucunda da Veronese (1528-88), Rubens (1577-1640), Poussin (1594-1665) ve Tiepolo (1696-1770) gibi ressamlar önemli eserler yaratmışlardır. Midas'ın altın dokunuş hikâyesinden çıkarılan derslerin çağdaş akımda kullanılmamış olması enteresandır: Futbol yorumcuları, bir futbolcunun başarı ve beceri seviyesine göre sahip oldukları Midas dokunuşunu sık sık kıyaslarlar ve Ian Flemming'in Goldfinger (Altın Parmak) filmi de bu konuda mükemmel bir örnektir.

Midas'ın kulaklarının anlatıldığı masal, A Midsummer *Night's Dream/Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nda eşek başlı Bottom karakterini oluşmasında ilham kaynağı olmuştur ve Ted Hughes'ün görkemli *Ovidius'dan Masallar*'ında da Midas, Pan ve Apollon'a ait mitlerin en son ve en belirgin halinin dramatikleştirildiği görülmektedir. Shakespeare, aynı zamanda Orpheus'un müziğinin gücünü *Two Gentleman of Verona/Veronalı İki Centilmen* adlı eserinde Midas'a saygı sunarak büyük bir ustalıkla gösterir:

> Orpheus'un lavtası şairlerin sinirleriyle bağlıydı,
> Altın dokunuşu, çeliği ve taşları yumuşatırdı,
> Kaplanları terbiye eder ve dev su canavarlarını
> Kumlarda dans etsinler diye derinliklerden çıkarırdı.[12]

Orpheus efsanesi; Orta Çağ'dan Shakespeare'a, Kraliçe Herodias'ın bir kahraman tarafından başarılı bir şekilde kurtarıldığının (Ölüler Diyarı'ndan ziyade Periler Ülkesi'nden Eurydike) anlatıldığı on dördüncü yüzyıl Orta Çağ İngilizcesiyle yazılmış olan *Sir Orpheus* adlı aşk romanından ulaşmıştır ve şairler ile müzisyenlere mal edilen bu mesajlar onları etkilemiştir: Müzik ve aşk, ölümsüzlük bahşeder. Orpheus'un müziğinin gücü, Rainer Maria Rilke'nin *Orpheus Soneleri* (1923) adlı eserinin başında güçlü ve etkili bir şekilde ifade edilmiştir:

İşte çıktı bir ağaç topraktan. Ey saf üstünlük
Orpheus sesledi: Ey ulu meşe ağacı!
Ve her şey sustu. O sessizlikte
ilham geldi, akort etti ve liri çaldı.

Birer birer kaçıştılar ormanlıktan,
inlerini terk ederek;
ve birbirlerinin gözlerinin içine baktılar ve o anladı ki
sessizliğe bürünmüşlerdi, ne gizlenmekten ne korkudan,
fakat kulak kesilmekten.[13]

Monteverdi'nin *Orfeo*'sundan, Gluck'ın *Orfeo ed Eurydice* ('yine mutlu bir sonla biten' *Orpheus ve Eurydike*) ve Offenbach'ın klasikleşmiş klişelerle alay ettiği *Orpheus in the Underworld*'üne *(Orpheus Ölüler Diyarı'nda)* kadar operanın bu mitlerle muhtemelen özel bir bağı vardı.

Son zamanlarda Orpheus mitini bünyesinde tutan film sektörü iyi bir etki yaratmıştır. Marcel Camus'un, Antonio Carlos Jobim ve Luis Bonfa'dan aldığı mükemmel yorumlarıyla *Black Orpheus* (*Siyah Orfe*, 1959) filmi, Rio Karnavalı'nda geçen olayları anlatmaktadır. Oysaki, Yunan mitindeki lir çalan müzisyen olarak betimlenen Orpheus, Jean Cocteau'nun çığır açan filmi *Orphée* (*Orfe,* 1950)'de savaş sonrası Paris'in Latin semti olarak betimlenir. Bu hikâyede Orpheus gözden düşmüş, ilhamını kaybetmiş ve karısı Eurydice'in yaşamını elinden almak istediği Prenses'e, yani Ölüm'e aşıktır. Akıllardan çıkmayan bu güzel filmde, Ölüler Diyarı'na geçiş, bir yansımayla gerçekleşir. Cocteau, zenci motosikletçilerin ve Rolls-Royce kullanan Ölümün erotik halinin betimlendiği son filmi *Le Testament d'Orphée (Orfe'nin Vasiyeti, 1959)* için mitleri tekrar gözden geçirmişti.

Bu Yunan mitlerine ait geleneklerin anlatımlarının medya organlarında inanılmaz bir düzenlemeyle hâlâ

etkileri ve yansımalarının olması dikkate değerdir; çünkü bu masallar dünyada farklı zamanlara ait dilimlerde milyonlarca insanın gönlünü kazanıp akıllarında yer etmiştir. Farklı etkilerin bir bütün haline getirildiğinin anlatıldığı William Schumann'ın muhteşem şarkısı 'Orpheus with his Lute' (Elinde Lavtasıyla Orpheus), Shakespeare'ın *VIII. Henry* adlı eserinin 3. Perde, 1. sahnesindeki mısralardan oluşmuştur:

> Saygıyla eğerlerdi başlarını
> Ağaçlarla dağların karlı zirveleri
> Orpheus lavtasıyla her şarkı söylediğinde;
> Yeşerirdi bitkilerle çiçekler,
> Güneşle yağmurun yarattığı sonsuz bahar gibi
> Kulak verince onun müziğine.
>
> Hatta denizdeki dalgalar bile
> Öne eğerdi başlarını huşu içinde.
> Tatlı bir müziğin böyle bir etkisi var işte,
> Yürekten elemi kederi koparıp atar,
> Huzur bulur dinleyen, yok olur tasası,
> Yok olur yürek acısı.

3

ERKEK VE KADININ YARATILIŞI; BÜYÜK TUFAN; GÜNAHKARLAR VE KADIN KAHRAMANLAR

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Zeus (Jüpiter)	Tanrıların Kralı
Prometheus	('İleri Görüş') Tanrılardan ateşi çaldı
Epimetheus	('Geç İdrak') Prometheus'un akılsız erkek kardeşi
Pandora	('Tanrıların Armağanı') İlk kadın
Deukalion	'Yunanlı Nuh'
Pyrrah	Deukalion'un karısı
Pelasgos	İlkel bir Yunanlı
Lykaon	Saygısızlığından dolayı Zeus tarafından oğullarıyla birlikte öldürüldü
Kallisto	Bir ayıya dönüştü; Arkas'ın annesi
Arkas	Arkadyalıların isim babası
Triptolemos	İnsanoğluna toprağı işlemeyi öğretti
Hellen	Deukalion ve Pyrrah'ın oğlu; Yunanlıların ('Hellenler') isim babası
Meleagros	Oineus'un oğlu; Kalidonya Yaban Domuzu avını yönetti
Atalanta	Altın elma yarışında elmaların peşinden koşan bakire avcı kadın
Sisyphos	Oldukça kurnaz; günahkar ilahi adalet; Hades'de cezalandırıldı

Salmoneus	MağrurcaZeus'uörnekaldı;birşimşekleyokedildi
Admentos	Pherai kralı; yerine birini bulabildiği takdirde, kendisineölümdenkurtulabileceğikonusundabir fırsat sunuldu
Alkestis	Admentos'un, onun yerine ölmeyi kabul eden karısı

İnsanoğlunun Beş Nesli

Tanrıların Doğuşu'nda, Hesiodos tanrıların köklerinden bahsetmiştir; İşler ve Günler adlı çalışmasında, insanoğlunun birbirini izleyen beş ırkından ve onlara neler olduğundan ya da neler olacağından söz etmiştir.

Olymposlu tanrıların, Kronos'un zamanına (daha sonra Altın Çağ için bir özdeyiş haline gelmiştir) ait altın ırkı nasıl yarattıklarını anlatarak başlamıştır. Yaşam kusursuzdu: Mutluydular, ne çalışmaları ne de çiftçilik yapmaları gerekiyordu, yaşlılığa tahammül edemiyorlardı ve ölüm onları uykularında yakalayana dek ziyafetler çekiyorlardı ve hayırsever insanlar olarak yaşıyorlardı.

Onları takip eden gümüş ırk ise oldukça değersizdi: 100 yıl boyunca bebek olarak yaşıyorlardı ve olgunluk çağlarına geldiklerinde birbirlerine karşı *hybris* (şiddet, kibirlilik) dolu kısa, kederli, aptalca ve pervasız hayat yaşıyorlardı. Çünkü onlar da tanrıları hiçe sayıyorlardı ve bunun sonucunda Zeus onları sakladı ve Ölüler Diyarı'nın ruhları oldular.

Tunç çağı ise daha fazla bozulmalara şahitlik etti. Bu çağın erkekleri, ister dişbudak ağacı perilerinin soyundan gelen dişbudak odunu olsun, ister kullandığımız 'çelik gibi erkek' ifadesinden ziyade 'dişbudak mızrağı gibi erkek' ifadesi olsun, dişbudak ağaçlarıyla karmakarışık ilişkiler yaşıyorlardı. Silahlardan tutun ev aletlerine kadar her

şeyde tunç kullanıyorlardı. Güçlüydüler, yamandılar ve sonlarını kendileri hazırladı.

İnsanlığın zayıflaması hakkında bir doğrusal bir kesinlik yoktur; çünkü dördüncü ırkta işler iyiye gider. İyiye gitmesini sağlayanlar, Thebai ve Truva'da savaşan kahramanlar olmuştur ve tunç ırkından daha iyi ve daha adil oldukları belirtilmiştir. Bazılarına, öldükten sonra Kutsanmışlar Adası'nda yaşamalarına izin verilmiştir.

Ardından demir ırkına geliyoruz. İşte bu bizim dünyamız. Karamsar Hesiodos şöyle ağıt yakmıştır:

> Keşke bu ırktan olmasaydım, keşke
> Daha önce ölmüş olsaydım ya da doğmamış olsaydım.[1]

Bizim zamanımız zorluk, keder ve ölümle dolu bir çağ ve gelecek daha da kötü olacak: Belki gücü olan istediğini alacak, ahlâk bozulacak, kötülük ilerleyecek ve zalimce davranışları engelleyen Aidos (Utanç) ve Nemesis (Erdemli Öfke) insanoğlunu terk edecek.

Prometheus, Ateş ve Kadın

Bu ırkların yanı sıra, Titanlar tarafından yaratılan ve Kronos'un hükümdarlığı zamanında yaşayan ilk insanların olduğu diğer bir ırk var. Bazı anlatımlarda bir Titan olan Prometheus, insanoğlunu üreten kişi olarak belirtilir; fakat daha sonraki ırklar onu, kendilerini su ve topraktan şekillendiren gerçek yaratıcıları olarak kabul ederler.

Prometheus'un insanoğluna sunduğu büyük armağan ateş olmuştur. Fakat bunun bir bedeli vardı. Prometheus mükemmel bir hilebazdı (isminin anlamı 'İleri Görüş' demek); fakat aksi gibi Epimetheus (Geç İdrak) adında akılsız bir erkek kardeşi vardı. Hesiodos, Mekane'de

(Korint'e yakın bir yer olan Sikyon olduğu söylenir) tanrılar ve fanilerin bir sığırı nasıl bölüştüklerinin hikâyesini anlatmıştır. Prometheus, eti bir sığırın midesinde sakladı ve kemiklerini lezzetli yağlarının arasına gizledi. Zeus, kendi payını seçmek için davet edilmişti ve hileyi fark etmiş olmasına rağmen yine de yenmeye uygun olmayan parçayı seçer. Bu hareketi, mitolojide Yunanlıların kurban kestiklerinde kemikleri neden tanrılara yakarak adayıp eti ise yediklerini açıklar.

Zeus bu 'hileyi' cezasız bırakmadı: İnsanlığı ateşten mahrum bıraktı. Fakat Prometheus yine hilebazlığını konuşturdu:

> [Prometheus] çaldı
> Yorulmak bilmez ateşten ışığı,
> Sakladı onu gizlice rezene kovuğuna,
> Göğü inleten Zeus yedi kalbini,
> Ve hiddetlendi ateşin ışığını görebilmek için
> İleri görüşlü insanların arasından.[2]

Zeus'un bu karşılığı, insanlara dengeli kötülük vermek amaçlıydı: İlk kadın olan Pandora 'onların zevkleri için kötülük olacak ve onlarda bu kötülüğün kalplerini helak etmesine bayılacaklardı'.[3] Hephaistos, bir tanrıça siması ve bakire bir kız şeklinde onu toprak ve sudan yarattı: Athena, onu enfes elbiselerle donattı ve ona dokuma sanatını öğretti; Aphrodite, onun başını efsunladı; fakat aynı zamanda acı veren tutkuyu da verdi; Peitho (Baştan Çıkarıcı) ve Kharites (Zarafet) ona altın kolye verdi; Horalar (Mevsimler), bahar çiçeklerinden bir taç yaptılar; Hermes ise tüm bu tanrısal hediyelerden sonra yalanı, ikna sözlerini ve kurnazlığın yöntemlerini ekleyerek ona Pandora (Tanrıların Armağanı) adını verdi. Bu hassas

tuzak artık tamamlanmıştı:

> Hayrete düştü faniler ve tanrılar,
> Görmek istediler bu umutsuz ve ölümcül tuzağı.
> Fani erkeklerle yaşayan ve onlara zarar veren
> Kadınların soyu,
> Ölümcül kadın ırkı ve eşler ondan gelir
> Yardım yok onlara, bu sefil yoklukta
> Fakat paylaşılacak şey var onlarla, bollukta.[4]

Hermes, Pandora'yı Epimetheus'a götürmekle görevlendirilmişti. Fakat Prometheus'un, Zeus'dan insanoğluna zarar verebilecek her türlü hediyeyi iade etmesi gerektiği uyarısını unuttu. Pandora'yı kabul etti; fakat anladığında her şey için çok geçti.

Yunancada Pandora'nın bir 'kutusu' yoktur. Burada 'fıçı' olarak tercüme edilen *Pithos* adında kocaman bir toprak küpü vardır.

> Ve kadın fıçıyı açtı,
> Ve erkeklerin arasına acı ve kötülük saçtı.
> Bu sert fıçının içinde tek bir şey kalmıştı,
> Umuttu, kapıdan uçup gitmeyen tek şey.
> Kapak onu durdurdu fakat diğerleri uçup gitti,
> Saçıldı yeryüzüne belanın binlercesi.[5]

Bu bir bilmece gibidir: Şimdi, sırf kavanozda kapalı kaldığı için mi umut yok ya da en azından erkeklerde umut var mı? Bunu nasıl yorumlarsak yorumlayalım, bu olay herkese pahalıya patladı: İnsanoğlu birçok kötülüğe maruz kaldı ve Prometheus, ateşi çaldığı için bireysel bir cezaya çarptırıldı. Zeus, Hephaistos'dan, onu İskitya'da Kafkas Dağlarına çivilemesini emretti. Her gün bir kartal gelecek, 'fani karaciğerini' yiyecek ve her gece eski haline dönecekti.

Pandora miti, Yaratılış'da (Genesis) görülen ve

bir Havva'nın İbranice olarak anlatıldığı masal ile kıyaslamalarda bulunur. Her iki hikâyenin yarattığı etki fazlaydı; çünkü kadının gerçek doğasından bahsederler. Oldukça rağbet gören bir fikir ise; Havva ve Pandora masallarının, erkeklere şeytani kadınlar hakkında uyarıda bulunmaları için günümüze dek geldiklerini anlatır. Fakat aslında, bu iki kadın sık sık bir noktada bağlanmaların rağmen, asıl anlamlarından faklı bir noktadalar ve öyle görünüyor ki yüzyıllar sonra Havva, Pandora figürüne dönüşmüştür. Eski Ahit'teki Babillilerin *Gılgamış Destanı*'ndaki ve Kuzey Amerika kadar uzaktaki kültürlerin mitolojisindeki gibi Yunan mitolojisinin de bir Büyük Tufan miti vardır. Apollodoros, Prometheus'un daha sonra Deukalion adından bir oğlunun dünyaya geldiğini ve onun da Epimetheus ve Pandora'nın kızı olan Pyrrha ile evlendiğini anlatır. Eserinde, tunç çağı insanlarının kendi kendilerini yok etmelerindense, Hesiodos'un eserlerindeki gibi Zeus bir sel felaketiyle insanoğlunun kökünü kazımaya karar verir. Tıpkı Prometheus gibi insanlığın kahramanı olan Deukalion, babasından aldığı öğütle önce bir sandık yapar, yiyecek ve içecekle doldurduktan sonra Pyrrha ile birlikte ona biner. Zeus'un şiddetli yağmurları, Yunanistan'ın büyük bir çoğunluğunu sular altında bırakır ve dağlara kaçmayı başaranlar haricinde herkesi yok ederek Korint Boğazı ve Peleponnes'in etrafında kalan her yeri silip süpürür. Deukaliona, dokuz gün ve dokuz gece boyunca sandığıyla oradan oraya sürüklenir ve yağmur nihayet dindiğinde, Parnassos Dağı'nda karaya ayak basar. Zeus' kurbanlar keser. Zeus'da ona her türlü dilekte bulunabilmesi için Hermes'i gönderir. Deukalion, insanları üretmeyi diler ve bunu karısı Pyrrha ile birlikte taşları alıp başlarının üzerinden atarak yaparlar: Onunkiler erkeğe,

karısınınkiler kadına dönüşür.

Prometheus, önemli birçok mitolojik anlatımdan yalnızca biriydi ve Arkadya bölgesinde, medeniyetin gelişinin anlatıldığı kendine özgü bir anlatım bulunuyordu. Pausanias her ne kadar 'Onunla birlikte başka insanların da olması muhtemeldi, yoksa Pelasgos kime hükmedecekti?'[6] diye yorumlamış olsa da Pelasgos, ülkenin ilk yerleşiğiydi. O, Zeus'un oğluydu. Uzun boylu, güçlü ve yakışıklıydı. Sosyal etkinlikler konusunda bir uzmandı. İlk kulübeleri icat etti. Halkına, kuzu derisinden gömlek giymeleri, yaprak, ot ve yenmez meyveleri yemeyi bırakıp meşe palamudunun besin değerini keşfetmeleri konusunda eğitti. Akabinde, oğlu Lykaon, Arkadyalılar üzerinde bir hükümdarlık kurdu ve yaptığı birçok karısından elli oğlu oldu. Babasının icraatlerini sürdürmeye devam etti ta ki bir gün hem kendisi hem de birden fazla oğlu, misafirperverliğin ilkelerine uymayan bir iğrençlikle, Zeus'a bir çocuk kurban ettiler ve etini kendisine sunarak onu kandırmaya çalıştılar. Zeus kanmamıştı: Şimşekler Lykaon'un oğullarını helak etmişti. Lykaon ise bir kurda dönüştürülmüştü ve Deukalion'un Büyük Tufanı'nda insanoğlunun varlığı tehlike altına girmişti.

Pausanias farklı bir anlatım sunar: Lykaon, Lykaios Dağı'nda bulunan Zeus altarında bir çocuğu boğazlar ve o an bir kurda dönüşür. Burada, milattan sonra ikinci yüzyıla kadar Lykaios Dağı'nda devam eden bu vahşi ayinlerin, mitler ve dini ayinler arasında olası bir bağlantısın olduğu görülmektedir. Tapınanlar (sembolik olarak ya da gerçekten), yamyamlık ayinlerine katıldılar ve insan etini her kim yemişse bir kurda dönüştüğüne inanılırdı ve sekiz yıl boyunca insan etinden uzak duranlar da tekrar insana

dönüşürlerdi. Daha sonra bu kurt adamlar toplumdan uzaklaştılar. Bu durum, genç Arkadyalıların, tümüyle bir vatandaş olarak geri dönmeden ülke sınırları dışında geçirdikleri bir sürenin olasılığını yansıtıyordu.

Lykaon'un kızı Kallisto[7], Artemis'in av arkadaşlarından biriydi ve bakirelik yemini etmişti. Fakat Zeus ona aşık oldu:

> Şöyle hükmetti Zeus: 'Karım, bu küçük ihanetin farkına asla varamayacak; aksi halde varırsa, ah evet, bu zevkten dolayı beni azarlayacak!! [8]

Ve yakalandığında, ki kaçınılmazdı, Kallisto'yu bir ayıya[9] dönüştürdü. Fakat Artemis hem Hera'yı memnun etmek hem de bakirelik yeminini bozduğu için onu okuyla indirdi. Zeus, Kallisto'nun rahminden, Arkas adını verdiği oğlunu kurtarsın diye Hermes'i gönderdi ve Kallisto'yu Büyük Ayı takımyıldızına dönüştürdü.

Arkas, uygarlaştırmayı devam ettirdi. Pelasglar olarak biline halkı, adlarını Arkdayalılar olarak değiştirdiler ve o da halkına, Triptolemos'dan öğrendiği tarımı öğretti. Hububat tanrıçası Demeter, Hades tarafından kaçırılan kızı Persephone'yı aradığı sırada gerek Elefsisli bir hükümdar olan gerek fakir bir çiftçi olan Keleus'u görmek için yola koyuldu. Hükümdar, onu güzel bir şekilde misafir etti. Evdeki bazı kadınlar da onu evlerine davet etti ve yaşlı İambe'nin fıkraları (bu, Atina'daki Thesmophorbia Festivali'nde kadınların neden müstehcen fıkralar anlattıklarını açıklayan etiyolojik bir hikâyeye dönüşmüştür) mutsuz tanrıçayı gülümsetti. Keleus'un karısı Metaneira'nın, Demeter'in gece vakti onu ateşe atarak ölümsüzleştirmek, fani bedenini lime lime etmek ve gündüz vakti ise güzel kokularla meshetmek istediği Demohpon

adında bir oğlu vardı. Demophon fevkalade bir şekilde büyüdü. Fakat bir gece, Metaneria onu ateşin içinde gördü ve çığlık atarak Demeter'den oğlunu ölümsüzleştirmesi (daha doğrusu yansın diye) için acele etmesini istedi. Ne var ki Demeter, Demophon'un ağabeyi[10] Triptolemos'a, meskun tüm toprakları tohumlasın diye buğday ile birlikte ejderha kanatları olan bir savaş arabası verdi.

Bazı alimler, bu kahramanlardaki yenilikleri 'ilk bulucu' olarak bilinen modelin resmedilmiş hali olarak görürler. Bu yenilikler, insan yaşamı için örnek veya hayati önemi olan bir amaç ya da adetin, mitolojik geçmişten olan bireysel hususlardır. Deukalion'un sel felaketinden sonra Yunan mitolojisi, bir dizi karmaşık soy ağacının bahsedildiği anlatımlara doğru yol alır. Bu anlatımlar sayısızdır ve Yunan aşiretlerinin temelini masaya yatırır. Aynı zamanda, bu hikâyelerin tümümün etiyolojik oldukları belirtilir çünkü içlerinde bölgelere, şehirlere, nehirlere vs. adlarını veren karakterler vardır.

Deukalion ve Pyrrha'nın ilk çocukları, Yunanlılara adını veren Helen[11] idi. Antik Çağ'da Yunanlılar kendilerini 'Helenliler' olarak anıyorlardı ve *Paros Günlükleri* adlı ünlü bir yazıtta anlatılanlara göre, ilki MÖ 1521 yılında gerçekleşti. Helen'in, bir orman perisi olan Orseis'den olma çocuklarını adları Doros, Xouthos ve Aiolos idi[12] ve Yunanistan'ı aralarında bölüştürdü:

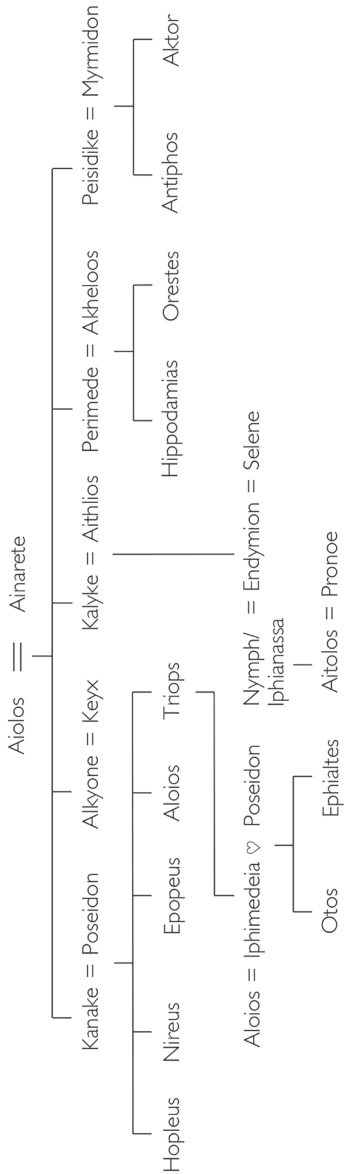
- Doros, halklarına Dorlar adı verilen ve Peloponnes'e komşu olan toprakları aldı.
- Xouthos, Peloponnes'i aldı. Oğulları Akhaios ve İon, Akalılar ve İyonyalılara isimlerini verdi.
- Aiolous, Teselya etrafındaki bölgelere hükmetti ve

halklarına Aiolyalılar adını verdi. Beş kızı ve yedi oğlu vardı.

Aiolos'un soyu hakkında her ne kadar ilginç masallar anlatılsa da onlarla bağlantılı olarak devam eden pek yazı yoktur. Prometheus ve Pandora gibi 'A' seviyesindeki ünlülerden daha sınırlı, daha yöresel 'B' seviyesindeki mitler dünyasına geçiş yapıyoruz. Aiolos'un kızı Kanake'nin, denizler tanrısı Poseidon'dan Aloios adında bir oğlu oldu. Aloios, erkek kardeşi Triops'un kızı İphimedia ile evlendi ve İphimedia da büyükbabası Poseidon'a aşık oldu.[13] İphimedia'nın cinsel arzularıyla kabaran dalgalar onu dölledi ve bunun sonucu olarak Aloadai olarak da bilinen Otos ve Ephilates'i doğurdu. Her yıl bir arşın (45cm) enine ve bir fersah (2 metre) da boyuna olmak üzere olağanüstü bir şekilde geliştiler. Dokuz arşın ve dokuz fersah boya ulaştıklarında tanrılara savaş açmaya karar verdiler. Ossa Dağı'nı Olimpos Dağı'nın tepesine yerleşirdiler ve ardından Pelion Dağı'nı Ossa'nın üzerine yığdılar ve kara parçası yaratmak denizi dağlarla doldurup karayı deniz yapmak için doğal düzenin tam tersiyle tehdit ettiler. Artemis, Naxos adasında bir geyiğe dönüştükten ve aralarından sıçrayarak geçip onları kandırabildiği zaman ancak mağlup edilebildiler. Artemis'e silahlarını fırlattılar; fakat kendilerini vurdular.

Aiolos'un bir diğer kızı olan Alkyone, Sabah Yıldızı'nın oğlu Keyx ile evliydi. Ovidius'a göre Keyx'in yüzüne babasının görkemi yansımıştı. Fakat gururları onların sonunu getirdi. Hera'nın, onun karısı olduğunu budalaca iddia ettiğinde ve karısı Alkyone de kocasının Zeus olduğuyla böbürlendiğinde, kendilerini kuşlara dönüştürülmüş olarak buldular: Alkyone bir yalıçapkınına (Yunancada *alkyon,* Latinceden İngilizceleştirilmiş

hali ise halcyon) ve Keyx de bir sümsük kuşuna (*keyx*) dönüştürüldü.[14]

Alkyone'nin kız kardeşi Kalyke, Aithlios'dan Endymion[15]

adında ünlü bir oğlu vardı. O kadar yakışıklıydı ki Selene (Ay) ona aşık olmuştu. Zeus, ona dilediği her şeye sahip olabileceğini söylediğinde, yaşlanmadan ve ölmeden sonsuza dek uyumayı diledi ve ebedi uyku isteği bir atasözü olarak kaldı. Ayrıca, Endymion'un Aitolos adında bir oğlu vardı. Adını Aitolia bölgesine verdi ve düzenbaz bireylerden oluşan bir toplumun atası oldu.

Aitolos'un soyunda, özellikle hayranlık uyandırıcı bir karakter bulunmaktadır. Bu kişi onun torununun torununun torunu olan Oineus'dur. Oineus, Kalydon Kralı idi ve Dionysos'dan (Yunancada *oinos*, 'şarap') asma bitkisini alan ilk kişiydi. Roma'nın Romulus efsanesini (tam da olmasa) anımsattığı Toxeus adında bir oğlu vardı. Roma efsanesinde Romulus, erkek kardeşi Remus'u, Roma'nın yükselen temellerinin üzerinden atladığı için öldürürken, Oineus ise Toxeus'u bir hendeğin üzerinden atladığı için öldürdü. Toxeus'un kardeşleri, Oineus'un karısı Althaia'yla birleşen Dionysos'dan olma korkunç Deianeria'yı katmışlardı. O, bir savaş arabası kullanıyordu, savaş sanatında ustaydı ve onun sevgisini kazanabilmek için güreşte Akheloos'u yenen Herakles ile evlenmişti.

Kaledonya'da Yaban Domuzu Avı

Althaia ve Oineus'un ayrıca Meleagros adında bir oğlu vardı. Bazı mit anlatıcılarına göre babası savaş tanrısı Ares'dir. Meleagros'un hikâyesi Homeros'un İlyada adlı eserinde ortaya çıkar, Sophokles ve Euripides tarafından yazılan trajedilerin teması olur ve ayrıca, birinin hayatının bir çeşit yabancı bir nesne veya hayvanla bağlantılı olan eşsiz masallara aittir. Meleagros yedi günlükken, Kaderler, 'ocaktaki kızgın damganın yanıp kül olacağı gün' onun da öleceğine hükmettiler ve böylece Althaia hemen ateşi

söndürdü ve güvenli bir sandığın içine koydu. Meleagros büyüdüğünde, olağanüstü bir kahraman haline geldi fakat yazgısını yenebilmesinin bir yolu yoktu. Onu ölüme götüren olaylar geçmişte bir törene dayanmaktadır. Oineus, mahsullerinin ilk meyvelerini tüm tanrılara adadı. Fakat Artemis'i unuttu. Küplere binen Artemis, öfkesini ona Kaledonya Yaban Domuzunu gönderdi. İnanılmaz bir kuvvete sahip olan bu yabandomuzu, Oineus'un sahip olduğu topraklardaki tüm besi hayvanlarına ve insanlara zarar verdi ve çiftçilikle uğraşan herkesin tarım yapmasını engelledi. Oineus bunu karşılıksız bırakmadı ve gösterişli kahramanları çağırdı. Yabandomuzunu öldürüp ona getirecek olana postunu ödül olarak vereceğine dair söz verdi. Birçok kaynağa göre, bu kahramanların çoğu 'A' seviyesinden olanlardı: Theseus, Jason, Kastor ve Polydeukes. Hepsi gelmişti.

Oineus, bu kudretli karakterleri dokuz gün boyunca ağırladı; fakat onuncu günde Kepheus, Ankaios ve diğerleri, sırf kadın olduğu için Atalanta'yla avlanmayı reddettiklerinden dolayı sorunlar baş gösterdi. Meleagros, gitmeleri için onları zorladı; çünkü her şeyden önce Atalanta'dan bir çocuğunun olmasını istiyordu ve de ayrıca İdas ve Marpessa'nın[16] kızı Kleopatra ile evliydi. Böylece av başladı. Fakat kötü bir şekilde başladı: Kahramanlar yabandomuzunun etrafını sardı; fakat yabandomuzu onlardan iki tanesini öldürdü. Yanlışlıkla Peleus, kargısıyla Eurytion'u vurdu. Buna rağmen Atalanta, okuyla hayvanı sırtından vurdu ve arkasından da Amphiaros onu gözünden vurdu. Meleagros da yabandomuzunu böğründen bıçaklayarak işini bitirdi. Meleagros, ödül olarak postu aldı; fakat armağan olarak onu Atalanta'ya sundu. Meleagros'un bu hareketiyle dehşete kapılan oğulları öfkelenerek postu

Atalanta'nın elinden aldılar; çünkü onlara göre eğer babaları ödülü istemiyorsa, doğuştan kazandıkları hakla bu onların olmalıydı. Buna karşılık olarak Meleagros'un gösterdiği şiddetli tepki kendisinin sonu oldu. Annesi Althaia'nın erkek kardeşleri olan Thestios'un oğullarını öldürdü ve postu Atalanta'ya iade etti. Fakat bu duruma kederlenen ve öfklenen Althaia, Meleagros'un kaderiniz bağlı olduğu damgayı yeniden alevlendirdi ve böylece ani ölümüne onun sebep oldu.

İlginç şekilde, Meleagros'un ölümü hakkında farklı bir anlatım daha vardır. İlyada'da, Thestios'un oğullarının yaban domuzunu ilk vuranın İphlikos olduğunu iddia ettikleri belirtilmiştir. Bu kıvılcım bir savaşa sebep oldu. Koureteler, Kalydon şehrini kuşama altına aldı ve Meleagros, Thesitos'un bazı oğullarını öldürmek için karşı saldırıya geçti. Annesi Althaia onu lanetledi. Annesinin ona yağdırdığı lanetiyle, Koureteler surların dibine geldiklerinde ve Kaledonyalılar ondan şehri kurtarması için yalvardıklarında o evinde kuduruyordu. Meydana çıkması için sonunda onu ikna eden Kleopatra oldu. Thesitos'un oğullarını öldürmesine rağmen kendisi de bu savaşta öldü. Meleagros'un ölümü hem Altheia'nın hem de Kleopatra'nın kendilerini asarak öldürmelerine sebep oldu ve cenazelerinde ağıt kadınlar, Yunancada *meleagrides* olarak adlandırılan beç tavuğuna dönüştürüldüler.

Kaledonya Yaban Domuzu Avı, Yunanlı vazo sanatçılarının en sevdikleri konuydu. Muhtemelen, Ergotimos ve Kleitas'ın MÖ 575 tarihli muhteşem 'Fransuva Vazosu' üzerindeki yorum en ünlü olanıdır. Bu vazonun üzerindeki çizimler, kudurmuş olan yaban domuzunun karşısında dikilen avcıları ve köpeklerini göstermektedir.

Suetonius ayın zamanda, Roma İmparatoru Tiberius'un elinde, ona vasiyet edilen ve Parrhasius tarafından yapılmış bir tablonun olduğunu ve konusunu beğenmediği takdirde onu 10,000 altın karşılığında verebileceğini anlatır. Tiberius, tabloyu seçmiş ve yatak odasının duvarına asmıştır. Tabloda, Atalanta'nın Meleagros'a fena halde verdiği haz resmedilmiştir.

Atalanta'nın yaban domuzu dışındaki hikâyesi haricinde anlatıldığı mitolojiler olağanüstüdür. Travmatik bir çocukluğu vardı. Babası [17] yalnızca erkek çocuk istiyordu ve bu nedenle ölüme terk edilmişti. Fakat, bir çoban onu buldu ve bazı avcılar onunla karşılaşıp evlerine alana kadar emzirdi. Artık bir yetişkin olan Atalanta, Artemis gibi yaşıyordu. O, vahşi doğada avlanan bir bakireydi. Heybetliydi de. Ne kadar çetin biri olduğu, Pelia'ın düğününde yaptıkları bir güreşte Peleus'u yendiğinde ve ona tecavüz etmeye kalkışan Kentaurlardan Rhoikos ve Hylaios'u oklarıyla vurup öldürdüğünde anlaşılmıştı.

Zamanla ebeveynlerini yeniden keşfetti; ama babası onunla evlenmeye meraklıydı. Onu tereddütte bırakan bir kehanet almıştı:

> 'İhtiyacın yok
> bir kocaya, Atalanta. Sakın kendini tüm erkeklerden istersen.
> Fakat kaçış yok bundan. Kendini kaybedeceksin, kendi yaşamını kaybetmeden.' [18]

Atalanta, taliplerine onunla yarışmaları için meydan okudu. Bu, talibinin kazandığı takdirde onunla yapacağı bir evlilik; fakat kaybettiği takdirde sonunu getirecek bir ödülün olduğu bir yarıştı. Bütün bunlara rağmen, onunla

yarışmaya değerdi:

> [Hippomenes[19]] gördü parlak renkli kurdeleleri,
> dizlerine ve ayak bileklerine bağlı olan,
> ve arkasından neşe içinde dalgalanan, fildişi omuzlarının üzerinden
> dökülen saçları rüzgarla raks ediyordu. Süt kadar beyaz
> bakire teni ışıltılı güllerle kaplıydı, mermerden bir salonun
> sahte gölgesi güneş tarafından doldurulacak, bir
> erguvan tentenin arasından.[20]

Hippomenes onunla rekabete girdiğinde, birçoğu perişan oldu. Ya Aphrodite'den veya Hesperidlerden altın elmalar aldı ve kovalamaca sırasında onları kasten düşürdü. Atalanta bu elmalara direnemedi (muhtemelen Hippomenes'in çekiciliğine de) ve onları toplarken kaybettiği vakit onun yarışı kaybetmesine mal oldu:

> Hippomenes evlenmeyi dilediğinde
> bir bakireyle, aldı elmaları eline
> ve başladı koşuya. Ne zaman Atalanta
> gördü onu, aklı başından gitti!
> Ve Eros'la şansını denedi![21]

Fakat evlilik, Atalanta gibi yabani bir kız için zor bir kurumdu. O ve taze kocası avlanıyorlardı. Zeus ve Kibele'nin bölgesine geldiklerinde bir günah işlediler. Orada cinsel ilişkiye girerek tüm dini yasakları ihlal ettiler. Ettikleri bu hakareti bir daha tekrar edemesinler diye, Zeus onları erkek ve dişi aslana dönüştürdü. Antik mitoloji yazarlarının açıkladıkları bir inanışa göre erkek aslanlar, dişi leoparlarla çiftleşir. Kibele onlara merhamet etti ve savaş arabasına koşum takımı olarak vurdu. Daha çağdaş bir yoruma göre bu, Yunan toplumsal cinsiyet algısını inceleyen bir mitte Atalanta'nın asıl yabani haline

döndüğünü gösterir: Kadınların, toplumda normal olarak işlevsellerini devam ettirebilmeleri için, erkekler tarafından ehlileştirilmesi gereken 'yabani' bir tarafları vardır. (Dişi) eş ve anne rolleriyle (erkek) avcı ve savaşçı rolleri arasında kesinlikle kıyaslama olamaz. Atalanta masalının altında yatan sosyal mesaj, potansiyel yabaniliklerini sonuna kadar yaşayan kadınların gerçekliklerinin incelenmesidir.

Atalanta, Yunan sanatında rağbet gören bir figürdü. Ya Kaledonya Yaban Domuzunu avlarken –Fransuva Vazosunda, siyah tenli adamların arasında beyaz teniyle kolaylıkla ayırt edilebiliyor– ya da bazen kısa tuniğine sarılı veya üzerinde bikini tarzı bir döpiyes, Peleus'la cebelleşirken görüntülenmektedir. Sonraki sanat dönemlerinde, mitolojik konularda usta olan Hollandalı ressam Van Balen, *Atalanta ve Altın Elmalar* (1619) adlı eserini yarattı. Bu eserde, Hippomenes'in omuzu üzerinden attığı kaçamak bakışlarla uzaklaşırken Atalanta'nın yerdeki elmayı aldığını görüyoruz.

Aiolos'un Oğulları ve Torunları

Erkeklerden oluşan bir soydan gelen Aiolos, birtakım enteresan karakterlerin atası haline geldi: Athamas, Kretheus ve Yunan mitolojisinin en büyük günahkarlarından olan Sisyphos ve Salmoneus.

Athamas, Boitoia hükümdarıydı. Karısı Nephele ona Phrixos adında bir erkek evlat ve Helle adında bir Kız evlat verdi. Fakat ailenin dengesi, Athamas'ın İno ile evlenip Learkhos ve Melikertes'e babalık ettiğinde bozuldu. Yeni karısı, eski karısının çocuklarına bir komplo düzenledi. Yörenin kadınlarını, buğdayı kurutmaları için ikna ederek o yılın ürünlerinin bozulmasına sebep oldu. Athamas, bu sorunla ilgili Delphi kahinine danıştı. Fakat İno, sorunun

Phrixos'un Zeus'a kurban edilmesiyle çözüleceğini söylemeleri konusunda elçileri ikna etti. Onu ya Zeus ya da on bir saatlik bir mücadele sonu, Hermes'den aldığı Altın Postlu koçu ona ve Helle'ye armağan eden Nephele kurtarmıştı.[22]

Phrixos ve Helle, koçun üzerinde Doğu'ya doğru uçup gittiler. Fakat Helle, koçun üzerinden aşağı doğru kaydı, denize düştü ve ezelden beri Hellespont (Helle Denizi) olarak adlandırılan kanalda boğuldu. Phrixos, Helios (Güneş) ve orman perisi Perseis'in oğlu ile kötü şöhretli Minos'un karısı Pasiphane'nin ve büyücü kadın Kirke'nin erkek kardeşi olan Aietes'in krallığı olan Kolkis'e güvenli bir şekilde ulaştı. Aietes, Phrixos'u sadece misafir etmekle kalmadı, ayrıca ona eş olarak kızı Khalkiope'yi verdi; Phrixos, karşılığında koçu Zeus Phyxios'a (kurtuluş tanrısı) kurban olarak Aietes'e de Altın Postu sundu. Aietes de onu, Ares'in bahçesindeki bir meşe ağacına çiviledi.

Boiotia'da, Athamas için işler kötüye giderken daha da berbatlaştı; çünkü Hera onu ve karısı İno'yu delirtmişti ve bunun sonucu olarak kendi çocuklarını öldürmüşlerdi.[23] Athamas sürgün edilmişti. Fakat bir kahin, canavarların onu ağırlayacakları bir yere yerleşmesi gerektiğini söyledi. Bir kurt sürüsünün bazı koyunları yediklerini gördüğünde oraya yerleşmeye karar verdi ve oraya Athamantia adını verdi.

Euripides, yaptığı üçüncü evliliğinden dolayı Athamas ile hesaplaşmasının anlatıldığı İno adında bir trajedi yazmıştı. Dionysos'un hizmetinde olan İno dağlara çıkmış ve onun öldüğünü düşünen Athamas da Themisto ile evlenmiş ve Orkhomenos ile Sphingios adında iki çocuğa babalık etmişti. Fakat İno, gizlice döndü ve Athamas'a

hâlâ hayatta olduğunu gösterdi. Athamas, İno'yu bir hizmetçi gibi giydirerek sarayına aldı ve rakibesinin hâlâ hayatta olduğunu öğrenen Themisto onu arasa da hiçbir yerde bulamadı. Bu nedenle Themis, İno'nun oğullarını öldürmeye karar verdi. Bir entrika hazırlayan Themis, karanlıkta kim oldukları kolay anlaşılsın diye İno'nun çocuklarına siyah, kendi çocuklarına ise beyaz giydirdi. Themisto bu sırrını yeni hizmetçisine anlatarak içini ona döktü; fakat fazla söze gerek yok! İno, giysileri değiştirdi. Themisto kendi oğullarını öldürmüştü. Yaptığı hatayı anlayan Themis de kendini öldürdü.

Aiolos'un bir diğer oğlu ise Sisyphos'du. Bazı anlatımlarda, Odysseus'un oğlu olduğu belirtilen bu karakter, hilebazlık konusunda ile örneklerden biridir. Sisyphos, Odysseus'un (Homeros'un anlatımında oğlu değildir) onu Hades'de gördüğü zaman çektiği cezasıyla ünlüdür:

> Sisyphos'u da gördüm. Çok acı çekiyordu
> her iki koluyla devasa taşı kucaklıyordu, elleri
> ve ayaklarıyla çabalıyordu, taşı yukarı doğru itmeyi
> dağın tepesine kadar, fakat zirveye
> ulaşmak üzereyken, yerçekimiyle geriye dönüyor,
> ve kalpsiz taş yere kadar geri yuvarlanıyordu.[24]

Homeros, Sisyphos'un neden bu şekilde cezalandırıldığını açıklamıyor; fakat başka kaynaklarda sebebinin, Zeus tarafından gizlice kaçırılan Asopos'un kızı Aigina'nın cinayete kurban gitmesi olarak anlatılmaktadır. Sisyphos bu sırra ihanet etti ve Zeus'da onu şimşekleriyle yok etti. Ayrıca, Odysseus'un (daha olağan) babası olan Autolykos'un, toynaklarına bağladığı kurşun levhalara 'Autolykos tarafından çalınmıştır' diye yazarak sığırlarını

çalmasını engellediği anlatılmaktadır. Ayrıca, Thanatos (Ölüm)'u da iki defa kandırmıştı: İlki, tanrılar araya girip serbest bıraktırana kadar kimse ölemesin diye onu (Sisyphos kaçınılmaz surette Thanatos'un ilk kurbanıydı) zincirlemesiydi; ikincisi ise ona düzgün bir cenaze töreni yapmayan karısını cezalandırmak için Thanatos'dan, dünyaya gidebilmesi için ona izin vermesi için aklını çelmesiydi. Karısına, cenaze törenini yapmasın diye talimat veren tabii ki Sisyphos'un ta kendisiydi ve böylece olgun ve ihtiyarlık çağlarını yaşayabildi. Ona verilen ceza, onun şeytanlıktan uzak durması için tasarlanmıştı.

Aiolos'un diğer bir günahkar oğlu ise Salmoneus idi. O, Elis'deki Salmone adlı şehrin kurucusuydu. İnanılmaz derecede kibirliydi ve kendisini Zeus ile aynı kefeye koyuyordu. Aslında, Zeus'un ta kendisinin *olduğunu* iddia ediyordu. Zeus'a adanan kurbanların hepsinin kendisine adanmasını emretmişti. Gök gürültüsünün benzerini elde edebilmek için savaş arabasına kurutulmuş hayvan derileri ve tunç çaydanlıklar asıp sürükledi ve şimşek içinse gökyüzüne meşaleler fırlattı. Bu büyük saygısızlığına karşılık, Zeus'un gazabına uğradı. Zeus, gerçek bir şimşekle onu ve tüm halkıyla birlikte şehrini yok etti.

Ölmeden önce, Salmoneus ve eşinin bir kız çocuğu yapabilecekleri vakitleri vardı ve Apollodoros tarafından yazılan anlatımlarda, Tyro adındaki bu kız, Salmoneus'un erkek kardeşi Kretheus tarafından büyütülmüştü. Enipeus Nehri'ne aşık olmuştu ki o nehir:

> Yeryüzünü boydan boya geçen derelerin bağlı oldukları nehirler içinde en yakışıklısıydı
> ve Enipeus'un güzel sularına sık sık giderdi;
> yeryüzünü saran ve sarsan tanrı

[Poseidon],

onun simasını alarak yattı onunla orada, nehir azığında,
ve deniz mavisi bir dalga kıvrılarak geldi üzerlerine
ikisinin, saklasın diye tanrıyı ve fani kadını.[25]

Böylelikle, bekaretini kaybeden Tyro, gizli olarak dünyaya ikiz erkek çocuğu getirdi ve ardından onları terk etti. Oradan geçen atlılar tarafından fark edilmişlerdi. Kısraklardan biri çocuğu tekmeledi ve yüzünde mor bir iz bıraktı. Atlılardan biri çocukları kurtardı ve onları büyüttü. Başka bir anlatıma göre de Pelias, bir kısrak ve Neleus da bir fahişe tarafından emzirilmiştir. Yüzünde mor izi olan çocuğun adı Pelias (Yunanca *pelion*) idi ve diğerinin de Neleus. Daha sonra anneleri tarafından yeniden keşfedilmişlerdi. Aristoteles bize, Sophokles'in *Tyro* adında bir oyun yazdığını söyler. Bu oyunda, terk edilmiş olan çocuklar bir sandığın içinde oldukları fark edilir; Menandros, *Epitrepontes* adlı komedisinde, çocukları bir keçi çobanının bulduğunu ve bazı belirtilerin olduğu deri bir çanta sayesinde fark edildiklerini anlatır. Apollodoros'un anlatımında ise anneleriyle yeniden birleşen çocuklar, Salmoneus'un karısı olan üvey anneleri Sidero'nun annelerine acı çektirdiğini öğrendiklerinde, ona karşı ölümcül bir saldırıya geçmeye niyetlendiler. Hera'nın bölgesine kaçmayı başardı; fakat Pelias yine de onu öldürdü ve o andan itibaren Hera'ya kaba bir şekilde davranmaya başladı. Akabinde Pelias ve Neleus'un, krallığı hangisinin hükmedeceğine dair aralarında bir tartışma çıktı ve bu tartışmanın sonunda, Neleus sürgün edildi. Peleus, Teselya'da yaşamaya devam etti ve Alkestis'in babası oldu.

İlahi bir baba ve insan bir anneden olan, hayvanlar tarafından emzirilen, köylüler tarafından yetiştirilen, bir krallık için tartışan bu terkedilmiş çocukların teması,

Roma'daki Romulus ve Remus hakkında karşılaştırma yapılması konusunda davetiye çıkarmaktadır. Ve bu Yunan masallarının temeli, bir Romalı tarihçi olan Q. Fabius Pictor'un Roma anlatımlarına dahil ettiği Roma hikâyelerinin merkezinde yattığı belirtilir.

Salmoneus'un erkek kardeşi Kretheus, İolkos'u kurdu. Torunu Jason ise buradan yola koyuldu ve gemisiyle Altın Post'u aramaya gitti. Diğer iki torunu Bias ve Melampous (annesini tarafından gölgeye yatırılan fakat ayakları güneşte unutulduğu için 'Kara Ayak' olarak anılır) idi. Melampous'un evinin önünde, içinde yılanların yuvası olan bir meşe ağacı vardı. Bu ağaç hizmetçileri tarafından yok edildiğinde, Melampous ölü yılanları yaktı ve hayatta kalanlara da baktı. Daha sonra bu sürüngenler, onun kulaklarını dilleriyle temizlediler ve bunun sonucunda kuşların ne konuştuklarını anlar oldu ve böylece geleceği tahmin edebildi. Bu yaygın bir durum değildi: hem Helenos hem de Kassandra, Apollon tapınağında bir gece bırakıldıktan ve ertesi sabah yılanların kulaklarını yaladıkları görüldükten sonra kehanetle ilgili güçlerini kazandılar. Aslında birçok kültürlere ait halk masallarında, insanlar hayvanların neler konuştukları hakkında bilgileri yılanlardan aldıkları anlatılmaktadır.

Melampous'un erkek kardeşi Bias, Pylos'da Neleus'un çok rağbet görülen kızı Pero'ya kur yapan kahramanlardan biriydi. Aslında, Neleus'un titizlikle yaklaştığı birçok talipli de vardı: Korkunç derecede vahşi bir köpek tarafından korunan Phylakos'un[26] sığırlarını kim getirirse, Pero ona gidecekti. Bias, erkek kardeşinden yardım istedi. Melampous, yardım ettiği takdirde, bu dava uğrunda yakalanacağını ve bir yıl boyunca hapse mahkum

olacağına dair kehanette bulundu. Fakat o yine de yardım istedi ve bunun sonucunda da yakalanarak hapsedildi. Yaklaşan tehlikeyi öngören tavandaki tahtakurtları, çatının neredeyse çökeceğini söylediler ve o da kendisini başka bir hücreye transfer ettirdi. Bina çöktüğünde, Melampous'un güçlerinden bir hayli etkilenen Phylakos, onu serbest bıraktı ve ona çocuğu olmayan oğlu İphlikos'un durumunun nasıl düzeltilebileceğini sordu. Melampous, sığırlarla takas karşılığında bu bilgiyi ona verebileceğini söyledi ve Phylakos da bu anlaşmayı kabul etti. İki boğayı parçalara ayırdıktan ve bir akbabanın da etlerin başına üşüşmesinin sonra kahin, Phylakos'un koçları iğdiş ettiği sırada, kanlı bıçağı İphlikos'un yanına koyduğunu ve bu da çocuğun ödünü kopartıp oradan kaçmasına sebep olduğunu, ardından babasının o bıçağı ağaca sapladığını ve ağacın tam da bıçağın üzerinden büyümeye devam ettiğini duyduğunu söyledi. Akbaba da bıçağı buldukları takdirde, üzerinden kazıdıktan pasları içkisine koyup İphklikos'a içirmeleri gerektiğini ve ancak bu şekilde bir çocuk sahibi olabileceğini söyledi. Melampous bıçağı bulmayı başardı ve talimatları harfiyen yerine getirdi. Sonunda, İphlikos'un bir oğlu oldu ve adını da Podarkes koydu. Melampous, sığırları Pylos'a geri götürdü, söz verildiği üzere Pero'yu elde etti ve onu Bias'a sundu.

Aiolos'un oğlu Kretheus'un sahip olduğu bir başka torunu ise Admetos idi. Admetos, Teselya'daki Pherai'nin hükümdarı oldu. Kiklopları[27] öldürdüğü için Zeus tarafından cezaya çarptırılan Apollon, Admetos'un Pelios'un güzeller güzeli kızı Alkestis'i baştan çıkardığı andan itibaren ona bir yıl süreyle kölelik edecekti. Pelias, başarılı talibin, savaş arabasına bir aslan ve yaban domuzu bağlamayı başarması gerektiğini belirtti. Bu Apollon için nispeten

kolay bir görevdi ve bu görevi başarıyla gerçekleştirdikten sonra onları Admetos'a verdi ve o da Pelias'a götürüp gelini kazandı. Ama ne yazık ki düğününde, Artemis'e kurban adamayı unuttuğu için gerdek odasına girdiğinde yatağının yılanlarla dolu olduğunu gördü. Apollon, Artemis'i yatıştırması gerektiğini söyledi ve aynı zamanda Kaderlerden özel bir af diledi. Bu affa göre, Admetos ölmek üzere iken, onun yerine geçebilecek gönüllü birini bulduğu takdirde kaçınılmaz sonu engelleyebilecekti. Admetos'un yaşlı babası Pheres dahil, birçok kişi reddetse bile, karısı Alkestis onun yerine ölmeyi kabul etti.

MÖ 438 yılına ait, Euripides tarafından dramatize edilmiş olan ve günümüze dek ulaşan ilk trajedisi *Alkestis*'de, vahim günün şafağında olan olaylar mükemmel bir şekilde dramatize edilmiştir. Başında, 'kadınların en iyisi' Alkestis hakkında acıklı bir tasvir gördükten sonra Apollon, korkunç ve acımasız Thanatos (Ölüm) ile karşılaşır. Oyunun başlarında ölen Alkestis'in kaybından sonra sahne Admatos'un anlaşmaya varışını anlatır. Bu oyunun ana temalarından biri, bir erkekle bir kadın arasındaki ilişkinin dayandığı temel kurum olan evliliktir ve evlilik en iyi ihtimaldir. Bu ilişki, Alkestis'in ölürken kocasının yanına gelmesi için seslendiği gerdek yatağı ile sembolize edilmiştir ve bu ilişkinin merkezinde kabul edilen bir düzensizlik vardır. Gerçekleştirdiği evlilikle Alkestis, erkek egemenliği altındaki bir toplumun temel kurumuna girmiştir ve bu da oyunda Admetos ve Pheraili İleri Gelenler Korosu tarafından temsil edilmiştir. Alkestis'in, kocasının yerine ölmeye karar vermesi, ona karşı olan tutkulu aşkından değil, görevlerinden biri olduğundan dolayıdır. Alkestis her ne kadar cesur, nazik ve sevgi dolu olarak görünse de toplum yine de 'ev bark

nasıl olmalıdır?' sorusundan çıkardıkları çağdaş fikirlere riayet eder. Admetos'a aşık olduğu apaçık ortada yoksa onun için ölmeyi seçer miydi? Aşık olmasına rağmen, onun ölüm sahnesi, bir taraftan gerdek gecesi verdiği fevri sözün pişmanlığını anlatırken, diğer tarafta ise evlilik hakkındaki hayal kırıklıklarına yoğunlaşır. Yine de beşinci yüzyıl Atina toplumunda bir kadının hayatı bir erkeğin idaresi altındaydı. Bu nedenle Ademato, karısının önerisini olağan bir iş olarak kolayca kabul etmişti.

Euripides'in kendisi muhakemeden kaçınır ve her iki tarafın etkilerini incelemeyi tercih eder. Erkek olan koro, temsil ettikleri toplumun bakış açılarını savunup, Admetos'un cefasıyla ilgilenirken, tasvirin kadın yönünden bakışı da köle bir kadın tarafından temsil edilir ve kısa bir süre sonra da unutulur.

Şu var ki Alkestis ölür ölmez Herakles gelir ve Admetos da kederini saklamak zorunda hisseder ve konuğuna karşı alışılagelmiş misafirperverliğini sergiler. Bu da nezaket ve erdem konusunda kendi içinde bir sorgulamaya neden olur. Fakat Admetos ve Pheres arasında geçen bir sonraki sahne, bunu yepyeni bir seviyeye taşır. Admetos kederli ve kırgındır.

Yeryüzündeki hangi erkek senin kadar korkak? Ne kadar yaşlı olursan ol, ne kadar ölüme yakın olursan ol, mahrum kaldın o isteğinden, oğlun için ölmenin cesaretinden, burada yatan bu kadına bu ayrıcalığı verdiğinden.[28]

Fakat Pheres, yakınmalarından dolayı oldukça hor görülür ve bu hakaretleri reddeder:

> Senin için ölme gibi bir zorunluğum yok. Atalarımdan, babaların oğulları için ölmelerini gerektiren böyle bir gelenek yok; Yunanlılar tarafından kabul edilen bir gelenek değil bu [...] Güneşin ışıklarını görmekten dolayı mutlusun; babanın mutlu olmadığını mı sanıyorsun? Uzun bir süre ölü olarak yaşayacağım, uzun bir süre hem de ve yaşayacak kısa bir ömrüm var. Fakat hepsinden de değerli bir ömür [...] Ölmek için ne mükemmel bir çözüm ve sen her defasında karını senin için ölmesine ikna ediyorsun kolaylıkla![29]

Bu arada Herakles sarhoş ve şen şakraktır. Buna daha fazla dayanamayan öfkeli bir hizmetçi ona gerçek durumu anlatır. Kudretli kahramanın tepkisi tüm senaryoyu düzeltmek üzerinedir. Fakat bu arada, Admetos'u kederinden dolayı tamamen yıkılmış olarak görüyoruz. Yaptığı hata, toplumun, kadına biçtiği değeri kabul etmesinin içinde yatmaktadır. Bu, ona hak edilmiş ayrıcalığın sahte algısını vermiştir ve böylece evliliğin temel kavramında bir çelişki yaratmıştır. Alkestis, belki 'kadınların en iyisi' olabilir fakat yine de bir erkeğin hayatına bedel değildir. Lakin, Admetos'un artık elde ettiği bu uzun yaşam tamamen değersizdir.

Dostlarım, kendi kaderimden çok karımın kaderine seviniyorum, her ne kadar öyle görünmese de. Artık hiçbir acı ona zarar vermeyecek, hiçbir şey onun güzel ismini lekelemeyecek, hiçbir sorun onu üzmeyecek. Fakat ben, kaderi aldatan ben, yaşamaması gerek ben, geri kalan günlerimi keder içinde geçireceğim. Bu acı gerçekle şimdi yüzleşiyorum.[30]

Koronun, ölümün gerekliliğini söylemesinden sonra, Herakles duvaklı bir kadınla tekrar sahne alır. Ona karşı açık olmadığı için Admetos'u azarlar ve bu güzel kadınla eğlenmesini isteyerek onunla alay eder. Kadının, bir yarışmada kazandığı bir ödül olduğun iddia eder ve

Admetos'dan ona göz kulak olmasını ister. Admetos, Herakles'in bu davranışı karşısında çılgına döner; çünkü Alkestis'e bir daha asla evlenmeyeceğine dair söz vermiştir. Fakat Herakles, Admetos pes edene kadar ısrar eder. O anda Herakles duvağı kaldırır ve Alkestis ortaya çıkar. Onu geri alabilmek için Thanatos ile nasıl düello yaptığını anlatır ve ağzı kulaklarına varan Admetos halkına bir ziyafet çeker ve dansa buyurur.

İnsanlığın Tanımı

Hesiodos'un Pandora ve Prometheus hakkındaki hikâyeleri hiçbir şekilde anlaşılır değildir ve vurgulama yoksa kolay kolay 'okunmazlar'. Fakat Yunan hümanizmi anlama konusunda çok şey barındırırlar. Mitolojik yönden Hesiodos, bize hayatın neden bu kadar zorluklarla dolu olduğuna dair bir dizi sebepler sunar. Mekone'de geçen olaylar, bize antik Yunan varlığını üç alanda açıklar: Teknoloji (ateş ve sanat), din (kurban adama) ve kültür (Pandora ve ailesi). Ateş, hikâyenin merkezindedir. Teknoloji, pişmiş yiyecek ve kurban adama için gerekli araçları sağlar ve kurban, fanilerin tanrılara karşı olan tutumlarını aydınlatır. Hem ortak bir davranış olarak hem de tanrıların hilekarlıklarla dolu dünyasına karşı verilen mücadelede, tanrıların insanlara karşı olan kurnazlıklarını vurgulayan düzenbazlığın göstergesi olarak görülür. Hayatın (bir Yunan erkeğinin) tüm sorumlulukları ve problemleri üzerinde çalışan Hesiodos gördüğü tüm baskıları görebiliyoruz: Hastalık, yaşlılık, evlilik, kadınlar. Yunanlılar genel olarak kurban adama, ateş ve evliliğe, insanlığın temel özellikleri gözüyle baktılar. Bunlar, uygarlığın temel unsurları idi. İnsanların tıpkı hayvanlar gibi yaşadıkları Yunanistan'ın ilk dönemlerinde, bu unsurların eksiklikleri görülebiliyordu; bilinen dünyanın

sınırları içinde yerleşik olan barbarların Yunanistan'ına ait tarihi dönemlerde bu unsurların eksik olduğuna inanılıyordu. Dolayısıyla, Hesiodos'un burada anlatmaya çalıştığı şey, Zeus'un idaresi altındaki insanların tanımıdır. Bu tanımla karşılaştırıldığında, insanoğlunun fiziksel yaratılışının önemi daha azdır. İnsanlığı tanımlayan şey dini ve kültürel bütünleşmedir.

Öteki Dünya'da Prometheus

Prometheus miti hakkında tamamen farklı bir iddia ise Sigmund Freud'un yazılarında ortaya çıkar. Birçok bakımdan bu masal, kendisini Freudyen analizinin kucağına çok güzel bırakır ve bu çalışmada, her ne kadar Yunan mitolojik karakterlerinin (Oidipus, Kassandra, vs.) isimleri oldukça fazla görünse de bu, Freud'un gerçekten de analiz[13] ettiği birkaç Yunan mitinden biriydi. Freudyen koşullarında, analizlerin sonucu yüzeysel olarak yeterince anlaşılır durumdadır:

> Ateş, bir libido simgesidir;
> Prometheus'un, içinden ateşi çaldığı rezene sapı, erkeklik organına ait bir simgedir;
> Zeus'un kartalı tarafından yenilen Prometheus'un karaciğeri, iğdiş edilmeye ait bir simgesidir.

Fakat Freud, insanoğluna ateşi ve uygarlığı getiren bir kahramanın neden vahşice cezalandırıldığıyla ilgilenir. Bu anlatımdaki mit, gerçek insanlara ve olaylara dayalıdır: Ateşin, yalnızca 'normal' bir erkeğin, üzerine (psikanalizler bunu doğrulamıştır) idrarını yapmasıyla korunabileceği baskısının oluştuğunu görmekteyiz ve Prometheus aslında, erkeklerin ateşin üzerine idrarlarını yapmalarını yasaklayan bir yasa getirici idi. Bu yasaklama, karmaşık bir

tepkiye sebep oldu: İnsanlar, etraflarında ateşin olmasını seviyorlardı; fakat libidolarının üzerindeki baskıdan dolayı da sinirleniyorlardı ve böylece cezası uydurulmuş oldu. Freud'a göre, mitlerin simgelerle ifade edilişlerinde ateş ve su evrilir: Prometheus, ateşi verir fakat suyu yasaklar; rezene sapı, ateşi barındırır fakat simgelediği erkeklik organı da suyu. Nihayetinde Herakles, kartalı öldürmek ve Prometheus'u çektiği cezaya son vermek için sahneye çıktığında, Freud değişimin evirildiğini görür: Herakles kanunu çiğnedi; fakat tehlikeli ateşi söndürmek için de suyunu kullanarak Prometheus'u kurtardı.[32] Böylece, Prometheus'un değişken davranışları, Herakles'in iyi niyetiyle açık bir şekilde telafi edildi. Bununla birlikte, yerinde gözlem yapan bir eleştirmene göre, şüphelerimizi sonlandırmak adına, bir erkeğin yeterli bir güçle ateşi idrarıyla söndüren 'doğal dürtüsü' devam ediyor olsaydı analizin çok daha önemi olacaktı.

Prometheus'un Antik Çağ Atina'sında, bir meşale yarışı düzenleyerek, insanoğluna bir armağan olarak getirdiği ateşi kutlayanlardan oluşan tarikatı vardı. Daha sonraki zamanlarda, insanoğlu adına fazlasıyla acı çeken hayırsever rolü, İsa peygamber ile kötü niyetli karşılaştırılmaların yapılmasına neden oldu. Putperest ve Hristiyan düşüncelerinin etkileyici bir *karışımında*, Kilise Rahipleri, Prometheus'un çektiği acıları, Tutkunun mistik bir simgesi olarak gördüler ve Tertullian da çarmıha gerilmiş İsa'yı 'gerçek Prometheus' olarak vasıflandırdı. Diğer bir açıdan, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Atina Fransız Okulu'nda Yahudi aleyhtarı bir yönetici ve Hristiyanlığın Yahudi değil, Ari kökenli olduğunu kanıtlamaya kendini adamış olan Emile Burnouf, Truvalıların Ari soyundan geldiklerinin kanıtı olarak, Almanya'daki tarih öncesi

çanakların üzerinde bulunan gamalı haçlarla bağlantılı olduklarını 'ilk bakışta fark ettiğini' söyleyen Truva'nın kazıcısı Heinrich Schliemann'ın temasına göre Hristiyan haçının gamalı haçtan türediğini belirttiği *Science of Religions/Dinler Bilimi*'ni yayınladı. Burnouf, haçın ayrıca, birbirine sürterek ateş yakılmasından önce, Arilerin kurban adadıkları sunakların önünde karşılıklı olarak üzerinde enlemesine yatırılan iki parça tahtadan ibaret olduğunu belirtmiştir. Daha sonra da gamalı haçla Prometheus'u ilişkilendirmiştir ve Prometheus'un çektiği çileyi de İsa'nın çarmıha gerilişinin bir ön canlandırması olduğunu anlamıştır: 'İsa, Yahudiler tarafından idam edildiğinde, bu eski Ari simgesi onun üzerinde rahatlıkla uygulanmıştı.'[33]

Daha az tartışılan diğer klasik dönem anlatımlarında, insanoğluna ateşi armağan edişinin eşit tutulduğu insanoğlunun zekasının tetiklenmesine neden olan Prometheus'un Zeus ile karşılaşması, zorbalığa karşı direnişin simgesi haline gelmiştir. O, Romantik şairlere göre, rahip ve krallara karşı mücadele eden bir insan ruhuydu; Goethe, onu yalnızca iyilik yapmayı hayal eden biri olarak değil, iyilik yapan biri olarak anlatmıştır; Vincenzo Monti'nin 1797 yılına ait *Prometeo* adlı eseri, birbirleri arasında paralel benzerlikler olan Prometheus ve Napolyon'u, insanları zorbalıktan kurtaran olarak gösterilmişlerdir; ve Byron da Prometheus'u hayatın kıymetini arttıran olarak görmüştür. Shelley'nin *Prometheus Unbound (Zincirlerinden Kurtulmuş Prometheus)* (1818-1819) adlı draması, Yunan anlatımı hakkında yaratıcı mükemmel kullanımlar sunar. Bu eserde, Prometheus yalnızca insanlığı desteklemiyor, aynı zamanda en yüksek değerdeki âhlaki ve fikirsel kazanımları

somutlaştırıyor, iyiler ve kötüler arasındaki mücadeleyi sergiliyor, şairin yaratıcı gücünü canlandırıyor ve ayrıca Jüpiter devri kapanırken nihayetinde sevgi ve güzelliğin olduğu bir çağa giriyor.

Mary Shelley'nin korku hikâyesi *Frankenstein (Frankenştayn), veya The Modern Prometheus (Çağdaş Prometheus)*, yaşamın yaratılışı ve insan zekasının sınırları gibi konulara bağlantılı olarak Prometheus mitine dikkat çeker. Bunlar, klonlama ve genetiği değiştirilmiş gıdalar ('Frankenfood/GDO') üzerinde yapılan çağdaş tartışmaların en üst seviyesindedir. 'Yaşamı gerçekten yaratabilirsek, her şey neye benzeyecek?' gibi temel sorulara karşı mücadele verirken, kitabı ve sinema uyarlamaları Frankenstein/Prometheus'a oldukça özel bir statü kazandırmıştır. Bu masal, bir geleneğe dönüşmüştür ve sosyal anlamda kendini göstermiştir. Artık yaşayan bir efsanedir.

4
İASON VE ARGONOTLAR; MEDEİA

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Pelias	İolkos Kralı; Altın Post'u bulması için İason'u sefere yollamıştır
İason	Aison'un oğlu; Argonotların lideridir
Hypsipyle	Limnos Kraliçesi
Herakles (Herkül)	Büyük kahraman; Argonotlardan biridir
Hylas	Herakles'in yoldaşı
Medeia	Kral Aietes'in kızı; ilk başta İason'un sevgilisi, daha sonra ise karısı
Aietes	Kolkhis Kralı; Altın Post'un sahibi
Kreon	Korint Kralı
Glauke	Kreon'un kızı; İason'un ikinci karısı
Aigeus	Atina Kralı

Kretheus'un oğlu Aison'un, Autolykos'un kızı olan Polymede'den[1] İason adında bir oğlu vardı. İason, o zamanlar Pelias tarafından yönetilen İolkos'da yaşıyordu. Pelias, gizemli bir kehanet görmüştü:

Sarp yerlerden, şöhretli İolkos'un
güneşli topraklarına tek sandaletiyle gelenden
uzak dur ve onu zapt eyle,
ister yabancı ister yurttaş olsun.[2]

Pelias, Poseidon'a, İason'u ona getirmesi için kurban adamıştı. İason'un Anauros Nehri'ni geçmesi gerekiyordu ve ayrıca sandaletlerinden birini kaybetmişti. Pelias onu gördüğünde kehaneti hatırladı. İason'a, yurttaşlarından biri tarafından öldürüleceğine dair bir kehanet gördüğünde ne yapıp ne yapmayacağını sordu. İason'da ona, Altın Postu getirmesi için o kişiye emir vereceğine dair bir öneride bulundu. Pelias da aynen öyle yaptı. Ona göre, Karadeniz kıyılarında, Kolkhis'de bulunan Ares'in bahçesindeki bir meşe ağacında asılı ve uyumayan bir ejderha tarafından korunan bu postun peşine düşecek olan İason'un geri dönmesi mümkün gibi görünmüyordu.

İason'un Altın Post seferini, Pindaros, Diodoros, Orpheus'a özgü *Argonautika*, Hyginus ve Ovidius'un eserlerinin dahil olduğu sayısız kaynaklardan biliriz; fakat en tanınmış olanı Rodoslu Apollonios'un anlatımıdır. MÖ 261'den 246'ya kadar Antik İskenderiye Üniversitesi'nin kütüphaneciliğini yapan Apollonios, daha çok bir Helenistik Çağ şairi gibidir.[3] Kültürlüdür, kinayelidir ve çağdaş okur için zorludur; fakat kariyerinin ilk zamanlarında yaşadığı aksiliklerden sonra Antik Çağ'da oldukça başarılı bir grafik çizmiştir. *Argonautika* eserindeki İason adlı kahraman, Homeros'un kudretli kahramanlarından oldukça farklıdır.

Apollonios söze, Argos'un, Athena'nın gözetimi altında *Argo*'yu nasıl inşa ettiğine dair bir açıklamada bulunmadığından dolayı özür dileyerek başlar. Diğer şairler, Phrixos'un oğlu olan ve inşa ettiği elli kürekli

gemiye *Argo* adını veren Argos'u çağırtan İason'dan ve geminin pruvasına, Dodona'nın meşe ağaçlarından yapılmış olan ve konuşan bir keresteyi yerleştiren Athena'dan bahsetmişlerdir. Delphi kahini bu görevi onaylar onaylamaz İason, Yunanistan'ın şimdiye kadar gördüğü en iyi mürettebatı, Pagasai'nin kumsalında topladı. Mürettebatın oluşturulması hakkında birçok farklı anlatım mevcuttur fakat her bakımdan, Argonotların kahramanlardan oluşan bir yıldızlar topluluğu oldukları konusunda şüphe yoktur: 'Bu kahramanlar, bulutların arasından ışıltılı yıldızlar gibi parlıyorlardı.'

Bu efsanevi Argonotlar'ın, Karadeniz'e yelken açan Yunan Tunç Çağı denizcilerini etkilemiş olabileceği düşünülmektedir ve ilginçtir ki bu mürettebatın temelini oluşturanlar, Boitos'daki (efsanevi kurucusu Minyas olan bir Mikenai şehri) Orkhomenos ve Teselya'daki İolkos'dan gelen Minyaslılardı. Tarih dönemlerinde, Yunan kentleri, faaliyetlerini, bir Argonot'a hizmet ettiklerini iddia ettikleri Karadeniz bölgesinde sürdürüyorlardı. Bu da mürettebat listesindeki çeşitli uyuşmazlıkların nedenini açıklamaya yardım eder.

Argonotlar, Odysseus'a yoldaşlık edenler gibi soylu ve meçhul bir 'mürettebat' değildir. Her birinin katılmak için kendine has sebepleri vardır, özel ve tek bir görev için birleşmişlerdir, özellikle seçilmişlerdir ve bu görevi başarıyla tamamlamak için özellikle de işin erbabıdırlar.

Liste tamamlanır tamamlanmaz, Apollonios; sırasıyla kahramanları, hayranlık duyanları, İason'un annesiyle babasının kederine ağıt yakan kadınları, sarayın içini ve İason'u sinematik bir tarzda sunar. Vedası, coşku dolu yoldaşlarıyla kavgalı bir melankoli içindedir; çünkü onların

gidecekleri yer, Homeros'un kahramanlarından birinin bölgesidir; yazarınki ise Helenistik şairler için kıymetli olan kendi sosyal çevresidir. Annesinin ona sımsıkı sarıldığı ve kadın hizmetçilerin sürekli ağladığı acıklı bir atmosferi düzeltmeye çalışır. Başarısız olur. Sonra tekrar dener ve nazik sözleri, öfkesini gizleyemez. Sahne büyüleyici olmasına rağmen, aynı zamanda güzelliğin ve groteskin yan yana geldiği Helenistik üslubu tüyler ürperticidir.

Nihayetinde sahne aldığında İason, basmakalıp kelimeler ve geleneksel bir üslupla betimlenir.

Ve Apollon mis kokulu tapınaktan kutsal Delos, Klaros, Pytho ya da Xanthos çayı yakınındaki engin Likya'ya doğru yola koyulduğunda, böylesine bir güzelliğin ve insan selinin içinden geçerek hareket etti ve bir çığlık yükseldi birlikte seslendikleri sırada.[4]

Bu, tam bir Homeros üslubudur. Bu bir kahramandır. Yine de keder, Artemis'in yaşlı bir rahibesi tarafından karşılanan İason'un zaferini bir nebze gölgelemiştir:

> Ve orada karşıladı onu şehrin koruyucusu ve Artemis'in rahibesi olan yaşlı İphias ve onun sağ elini öptü fakat tüm isteğine karşın tek bir kelime söyleyebilecek bir gücü yoktu, izdiham ilerledikçe, gençler tarafından bir köşeye bırakılan yaşlılar gibi itilmişti yol kenarına, ve geçip gitmişti o çok uzaklara.[5]

Bu etki, İason'un kıyıya çıkışıyla tekrarlanır. Bu, onun, mürettebatıyla ilk karşılaşmasıdır ve Apollonios onu oluşturmaya hazırlanır:

> O, Argo gemisinin yanında bekleyen yoldaşlarının onu karşıladıkları Pagasai sahiline geldi. Girişte durdu ve hepsi onu selamlamak için toplandılar.[6]

Bu anlatımda, burada kullanılan Yunanca kelimelerden birine ait olan vurgu pek algılanmamıştır. Mürettebat, İason'un *enantioi*'sinde ('karşısında') durmaktadır ve İason da onlardan uzakta durduğu için biz de onun kahramanca nitelikleri hakkında klişe bir şiirsel beklenti içine giriyoruz. Fakat ne yazık ki gelişiyle yapabildiği tek şey, yoldaşlarının bakışlarını sahile doğru çevirebilmesi olmuştur:

> Akastos ve Argos'un geleceğini sezdiler ve Pelias'ın arzusuna rağmen, onların hızla geldiklerini görünce hayrete düştüler. Arestor'un oğlu Argos'un omuzları üzerinde ayaklarına dek uzanan bir boğa postu vardı, üzeri siyah kıllarla kaplıydı. Diğerinin üzerinde ise, kız kardeşi Pelopeia'nın verdiği iki katlı, açık renk bir pelerin vardı.[7]

İason, tamamen gölgede kalmıştır. Yine de kahramanlardan yerlerine geçmelerini ister ve onlara hitapta bulunur. Onlara karşı sağduyulu davranır ve liderlerinin göğüs gereceği sorumlulukları anlatır. Her şeyin hazır olduğunu söyler, bir tek şey hariç:

> Bu yüzdendir ki şimdi, aramızdan bunu seve seve yapacak, her şeye karşı dikkatli olacak, adımıza yabancılarla tartışacak ve onlarla anlaşma yapacak cesur bir lider seçmeliyiz.[8]

Burada bir seçeneğin olması olanaksızdı. Bu an İason'undur; hepsini bir araya toplamıştır; ailesinin topraklarındadırlar; sonunda Altın Postu alacağını hepimiz biliyoruz ve liderleri olacağını da. Fakat bu şekilde gerçekleşmemiştir:

> Böylelikle o konuştu; genç kahramanlar gözlerini aralarında oturan cesur Herakles'e diktiler ve Iason'un tek bir emriyle Herakles'in liderleri olmasını engellediler.[9]

Bu, İason'un korkunç bir ihaneti gibi görünmektedir ve işler daha da kötüleşir:

> Fakat [Herakles], oturduğu yerden sağ elini ileriye doğru uzattı ve şöyle dedi: 'Kimse bana bu şerefi bahşetmesin. Rıza göstermeyeceğim ve kalkışanı da engelleyeceğim. Bırakın bizi burada buluşturan kişi bu adamlara liderlik etsin.'[10]

Seçilen İason olmuştur; Çünkü mitte anlatılana göre resmen lider kendisidir. Her ne kadar kazanan o olduysa da, en iyi ikinci olarak görülmektedir.

Yine de, *Argo* yola çıkar çıkmaz, İason'un kahramanlık nitelikleri de ortaya çıkmaya başlar. Apollonios'un anlatımına göre İason, yeni çağın yeni kahramanıdır; Homeros üslubunda değil, daha modern ve Helenistik bir üsluptur.

Her şeyden önce, o bir aşk kahramanı. Olağanüstü derecede yakışıklı[11] ve bu da ona kadınların sevgisini kazanma konusunda avantaj sağlıyor: *Arete*'si (bir kahraman olarak etkileyiciliği) cinselliğidir. Yunan dünyasında, güzellik hafife alınmayacak bir niteliktir ve Apollonios bu konuya ciddi bir şekilde vurgu yapmaktadır:

> Eski günlerde böylesine bir erkek yoktu, ne Zeus'un soyundan gelen kahramanlar arasında ne de diğer tanrıların soyundan gelenlerde ve o gün Zeus'un gelini İason'un görülmesini ve onunla konuşulmasını sağladı. Yoldaşları bile merakla baktılar ona, onun ışık saçan zarafetine.[12]

ARGO'NUN YOLCULUĞU
Ren Nehri
Eridanos Nehri
(Po)
Tuna Nehri
Karadeniz
KOLKHIS
Aia
Phasis Nehri
LİMNOS
DREPANE
(Korfu)
IOLKOS
İşaretler
Gidiş yolculuğu
Eve dönüş yolculuğu
(Tuna) Çağdaş İsmi
Skylla and
Kharybdis
K
Akdeniz
GİRİT
Tritonis Gölü
LİBYA
300 mil
500 km

İason'un yakışıklılığının başkaları üzerindeki etkisi oldukça fark edilebilir bir durumdadır ve yıldızların en güzeli olarak bilinen Apollon'a benzer birçok yanı da vardır. Aslında yakışıklılığının, kahramanlığında da payı vardır ve Altın Post'u kazanması da bunu ispatlamaktadır.

Denizde geçen beş günden sonra Argonotlar, nüfusunun yalnızca kadınlardan oluştuğu Limnos'a ayak basarlar:

> Bir yıl geride kalmıştı ve mürettebatla diğer erkeklerin tümü kadınların günahlarının kurbanı olmuşlardı. Bu erkekler, hiç sevmedikleri sadık eşlerini reddetmişlerdi ve bu Trakya topraklarındaki baskınlarda tutsak aldıkları bakirelere karşı vahşi bir tutku beslemişlerdi. Kypris [Aphrodite]'in korkunç laneti üzerlerine yağdı, çünkü uzun zamandır ona karşı garezleri vardı.[13] Ah talihsiz kadınlar, kıskançlıktan perişan olan kadınlar! gerdek yatağı sebebiyle sadece kocalarıyla tutsaklarını değil, aynı zamanda diğer erkekleri de katlettiler ve bu gaddarca işlenen cinayetin öcünü almayabilirler.[14]

Limnos'daki durum, 'doğal düzenin' evirilmiş halidir. Amazonları andıran ve sığır çobanlığı yaptıkları, zırh giydikleri ve kendilerini ev işlerine adamaları gerekirken tarla sürdükleri görülen bu kadınlar, Dionysos'un çiğ et yiyen tarikat üyeleri gibi sahile akın ederler. Ve burada devreye 'İason faktörü' girer ve a*rete*'si ortaya çıkar: Rivayete göre ilk önemli eylemi, Limnoslu prenses Hypsipyle ile buluşması ve onunla cinsel ilişkiye girmesi olmuştur.

İason, Hypsipyle'yle bireysel olarak görüşmeye gittiğinde, Athena tarafından işlenmiş görkemli bir pelerin giyer. Bu pelerinin, Homeros'un İlyada adlı eserinin 18.Bölümü'ndeki[15] Akhilleus'un kalkanıyla birebir kopya olduğu görülmektedir. Fakat bu karşılaştırma ders verici bir niteliktedir: Akhilleus'un kalkanı kahramanlık

savaşında kullanılır; İason'un pelerini ise aşk dolu anlarda giyilmesi içindir. Pelerin birçok hadisede ortaya çıkar: Zeus için şimşek işleyen Kikloplar; Thebai şehrini inşa ederlerken, altın liriyle şarkı söyleyerek kayaları hareket ettiren Amphion ve bir dağın zirvesini kaldıran Zethos; Ares'in kalkanını ayna niyetine kullanan ve dağınık bir fahişe gibi görünen göksel Aphrodite ve bu çekiciliğinin tam tersine bir sonraki sahnede birkaç öküz için kavga eden Teleboai ve Elektryon, kırsal huzuru suistimal eden kan ve ölüm; sevdalı Pelops ile kendine gelin olarak almak istediği Hippodameia'nın acımasız babası Oinomaos arasında geçen araba yarışı;[16] Leto'ya tecavüz etmeye kalkışan kudretli Tityos'u okuyla vurarak öldüren Apollon ve son olarak Altın Postu olan koçu dinleyen Phrixos.

İason, Limnos'da tam anlamıyla başarılı olmuştur ve artık, ada yeniden iskan ve inşaya başlanmıştır.[17] Apollonios, destancı bir bağlamda heteroseksüel bir aşk ilişkisi içindeki erkeği göstererek radikal bir mevzuya değiniyor. Örneğin, Homeros'un Odysseus'u, kadınlarla ilişki yaşamaktan keyif alan bir erkektir ve her türlü durumu tamamen kontrol altına alırken, onlarla cinsel anlamda gizli bir şekilde ilgilenir. Aşk, kendini adamak anlamına gelse de Homeros ideolojisi buna izin vermemiştir. Bununla birlikte, *Argonautika*'daki kadınların, İason'a derin ve karmaşık duygular besledikleri görülür ve Limnos da İason'un başarıyı getiren hamle olarak gördüğü aşkı istismar edeceğini tahmin eder.

Argo, Limnos'dan yola çıkar ve önce Samothrake'ye uğrar. Oradan Propontis'e geçer ve Argonotların, farkında olmadan paramparça edildikleri ve mükemmel bir mutluluk düzeninin olduğu Dolionların topraklarına varır. Yeni evlenmiş olan kralları Kyzikos'a bir grup kahramanın

geleceği bildirildiğinde, onları nazikçe ağırlaması gerektiği söylenir. Denildiği gibi yapar ve ertesi gece ters rüzgarlar *Argo*'yu onun bölgesine geri atar ve onları Pelasg (Pelasglar tarafından her zaman taciz edimiştir) ordusuyla karşı karşıya getirir. Onlara karşı savaşmak için gerdek yatağını terk eden kral, trajik bir şekilde İason tarafından öldürülür. Bu, İason'un, şiirde geçen ilk *androktasia* (adam öldürme) sahnesidir. Kzyikos ve Kleite aşkının trajik sonu ciddi bir şekilde vurgulanmıştır:

> Ne de gelini Kleite, ölü kocasının ardında kalmıştı; fakat bu illeti taçlandırmak için boynuna geçirdiği bir kementle daha kötü bir illeti yaratmıştı. Hatta orman perileri bile ağıt yaktılar ve gözlerinden yeryüzüne dökülen yaşlardan bir çeşme yaptı tanrıça, şöhretli Kleite[18] dedikleri o talihsiz bakire için.[19]

Kyzikos'a saygın bir cenaze töreni yapılmıştı ve ardından Argonotlar oradan ayrıldılar. Bu noktada, İason'un kahramanlığının çağdaş modeli, Herakles'in bu davadan azledilmesiyle mükemmel bir şekilde değerlendirilmiştir. Apollonios, anlatımında, Herakles'i Argonotların arasına dahil etmesi için herhangi bir zorlama ile karşılaşmamıştı. Fakat o yine de Herakles'in kahramanlık niteliklerini, bu maceranın başarısında önemli bir yere sahip olmasa da dahil etmiştir. Gerek yararsız gerek yıkıcı olan fiziksel gücünün yarattığı etkileyici yiğitliğin bu macerada pek etkisinin olmadığını göstermiştir. Kısacası Herakles, bu tür Helenistik hikâyelere göre oldukça çağdışıdır. Baştan çıkarma ve büyünün çok güçlü olduğu bir hikâyede, fiziksel güçle bir yere varamazsınız. Bu, Argonotlar'ın kendilerini eğlendirmek amaçlı ve Poseidon'un fırtına ayaklı atlarının bile *Argo*'nun hızına yetişemediği ve gına gelene kadar kürek çektikleri bir yarış sırasında çok güzel anlatılmıştır. Yalnız biri hariç, o da Herakles idi:

> Kollarındaki güç ile Herakles, bitap düşmüş kürekçileri çekti kendine ve sımsıkı bağlanmış direkleri titretti. Fakat [...] Herakles, kıpırtılı dalgaları yararken, küreği ortadan ikiye bölündü. Küreğinin bir yarısı elinde, savruldu yana doğru, diğerini ise dalgalar sürükledi. Sessizce doğruldu yerinde, ters ters bakarak etrafına; elleri atıl durmaya alışık değildi.[20]

Bu durum, esasında gülünçtür; fakat kimse gülmez. Herakles'in becerileri adeta sınırlıdır ve genellikle kaba kuvvetten öteye geçmez. Ve kürek yarışı da Herakles'in azledilmesinin başlangıcıdır. Argonotlar, Mysia'da karaya çıktıklarınd, Herakles, küreğini yenisiyle değiştirmek için gider ve devasa bir palmiye ağacı bulur:

> Alelacele yatırdı yere sadağıyla birlikte yayını ve yüzdü aslanın derisini. Tunç topuzuyla söktü palmiyeyi yerinden ve gücüne güvenerek her iki eliyle ağacın gövdesini kökünden kavradığı gibi geniş omuzlarına yerleştirdi, bacakları ardına kadar açık ve kökleri yerin çok altına uzamış olan ağacı kaldırdı, toprağıyla birlikte.[21]

Bu arada arkadaşı Hylas, su bulmak için gitmişti ve Pegai adında bir su kaynağı bulmuştu. Kaynağı bulduğu yerde bir su perisi onun yakışıklılığı karşısında büyülenmişti. İbriğini kaynağa daldırdığında, peri onu suyun içine çekti. Polyphemos, çocuğun çığlığını duydu ve arkadaşının, haydutların saldırısına uğramış olabileceği düşüncesiyle fırladı ve Herakles'e çarptı. Olayı Herakles'e anlatır anlatmaz, kudretli kahraman kudurdu. Sanki at sineği tarafından işkence edilmiş bir boğa gibiydi ve şafak sökerken hâlâ Hylas'ı arıyordu.

O sabah, hava şartları yelken açmak için mükemmeldi. Dümenci Tiphys, yola çıkılması gerektiğini söyledi. Yoldaşlarından üçünü unuttuklarına dair korkunç gerçeği

fark ettiklerinde, denize açılmışlardı bile.[23] Birbirlerini suçladıkları bu durumun ortasında İason'un dili tutulmuştu.

Apollonios'un Herakles'i aslında Helenistik dünyaya ait değildir. Daha ziyade, geçmişte kalan efsanevi bir döneme aittir. Kusurlu bir kahramanlığa sahiptir ve onu Argonotlardan ayıran uçurum ise ortadan kayboluşuyla vurgulanmaktadır. Başlangıçtan itibaren, İason'un belirtilmiş olan doğal özellikleri sebebiyle, Herakles engellenmiştir. İason, geleneksel destanlardaki erkek egemenliği durumundan yeni bir heteroseksüel çevreye taşınan romantik bir karakterdir. Onun özel *arete*'si, sonunda zafere ulaşacak ve Herakles de temsil ettiği geleneğiyle birlikte modası geçmiş sübyancı kişiliğinin kabuğuna çekilecektir.

Mysia'dan yola çıktıktan sonra, Kral Amykos'un hükümdarlığı altındaki Bebrykes topraklarına doğru yola devam ettiler. Kral, ülkesine gelen yabancıları, onunla boks maçı yapmaları için zorlardı ve bu maçlar her defasında misafirler için ölümle sonuçlanırdı. Amykos'un bu meydan okuyuşuna Polydeukes (Pollux) talip oldu. Bu müsabaka, Amykos'un Polydeukes'in tarz ve becerisine karşı gösterdiği en vahşice (Typhoeus veya Gaia'nın azman oğluyla karşılaştırılır) olanıydı. Bu tarafsız müsabaka nihayet ayarlanmıştı. Polydeukes, Amyklos'un nakavt edebileceği bir darbeden kaçtı ve kontra bir yumrukla kafatasını kırdı. Amyklos'un halkı, o anda Polydeukes'e saldırdı; fakat Argonotlar birden yanında belirdiler ve Bebrykeslilerin vahşi katliamından kaçtılar.[24]

İason'un uğradığı bir sonraki liman, Trakya'daki Salmydessos idi. Burası, gözleri görmeyen yaşlı kahin Phineus'un memleketiydi. Phineus, Vergilius tarafından

hain yaratıklar olan tanımlanan Harpialar tarafından işkenceye maruz bırakılmıştı:

> O canavarlardan daha alçağı, daha zararlısı yoktur
> Cehennem çukurundan gelen tanrının gazabı gibidirler.
> Bedenleri kuş, yüzleri kız gibidir; iğrençtir
> Dışkıları, pençelerden oluşan elleri vardır ve yüzleri açlıktan solmuştur
> Doymak nedir bilmezler.[26]

Phineus'a ne zaman yemek verilse, uçarak dalar ve yemeğinin çoğunu kaparlardı. Yemekten arta kalanlar öyle berbat kokardı ki kimse yanına yaklaşamazdı. Argonotlar, Phineus'dan, sefer hakkında bildiklerini anlatmasını istediklerinde, onu Harpiaların elinden kurtardıkları takdirde ne isterlerse anlatacağını söyledi. Böylece, yem olarak bir sofra kurdular ve ucube Harpialar birden yemeğin üzerine çullandıkları gibi kapıp arkalarında berbat bir koku bırakarak kaçtılar. Kuzey Rüzgarı Boreas'ın kanatlı oğulları Zetes ve Kalais, Harpiaları anında Yüzen Adalar'a (Plotai) kovaladılar. İris, Harpiaların Phineus'a bir daha asla zarar vermeyeceklerine dair söz verdikten sonra bu adalar, Strophades (Dönenlerin Adası) adını aldılar; çünkü Boreas'ın oğulları oraya dönmüşlerdi. Başka yazarlar, Harpiaların ölümlerinin, Boreas'ın oğullarının elinden olacağını ve Boreas'ın oğullarından birinin de kaçanları yakalayamadığından dolayı öleceğini anlatmışlardır. Bu kovalamaca sırasında, Harpialardan biri (Nikothoe veya Aellopos olarak bilinir) Peloponnes'de Tigres Nehri'ne düştü ve ardından bu nehir Harpia adını aldı; diğeri (Okypete, Okythoe veya Okypode) Echinades Adaları'na kaçtı ve buraya da Strophades adı verildi; çünkü orası döndüğü (Yunancada *estraphe*) ve yorgunluktan düştüğü yerdi.[27]

Phineus, Argonotlara yolculukları hakkında talimatlar verdi ve bu talimatlar doğrultusunda, Gezgin Kayalar (Planktai) ya da Çarpışan Kayalar (Symlegades) olarak da bilinen Mavi Kayalar'a (Kyaneai) doğru yola çıktılar. Bu devasa yarlar, geçidi kapatmak için birbirlerine çarpıp duruyorlardı ve şimdiye kadar hiç kimse aralarından geçmeyi başaramamıştı. Phineus'un tavsiyesi, kayaların arasından bir kumru[28] uçurup, geçebildiği takdirde olanca hızıyla kürek çekerek geçmeleri gerektikleri idi. Fakat kumru başarısız olursa, geçmeye kalkışmayacaklardı. Euphemos, geminin pruvasından bir kumru saldı ve kumru aralarından geçerken, çarpışan kayalar kuyruk tüylerini koparttı; ama sağ salim geçmişti. Kayalar geri çekildi ve Tiphys'in mükemmel kumandası, sıkı kürek çekişi ve kayalardan birini sol eliyle geriye itip sağ eliyle de gemiyi iten Athena'nın yardımıyla güç bela geçmeyi başardılar. Son anda *Argo*'nun süslü kıçı hasar görmüştü ve o andan itibaren, bir gemi ve insan tarafından canlı olarak geçilen Çarpışan Kayalar sonsuza kadar sabitlendiler.

Argonotlar yola devam ettiler ve Apollon'un onlara göründüğü ıssız bir ada olan Thynias'a geldiler. Orpheus'un kışkırtmasıyla, onun şerefine bir sunak inşa eden Argonotlar, şarkılar söyleyerek ve danslar ederek onu kutladılar. Yolculuklarının ilerleyen bölümünde, Mariandynlerin topraklarına vardılar ve bu ülkenin hükümdarı Kral Lykos tarafından sıcak bir şekilde karşılandılar. Fakat burası, kahin İdmon'un azman bir yaban domuzu tarafından aldığı yaradan dolayı öldüğü yerdi. Bu canavar, Peleus ve İdas tarafından öldürülmüştü. Fakat İdmon, arkadaşının kollarında ölmüştü. Tiphys'in de bu topraklarda hastalanarak ölmesi onun kaderiydi ve Ankaios, dümencinin pelerinini alıp görevi üstlenene

kadar bir güven krizi yaşandı. Gemiyi rotasına çevirdi ve Thermodon Nehri deltasındaki Amazonlar bölgesine yakın geçtiler. Daha sonra Khalybes, Tibarenoi ve Mossynoikoi gibi daha da tuhaf kabilelerle karşılaştılar. Aretias yakınlarındaki Ares adasında, kanatlarını ok olarak kullanan kuşların saldırısına uğradılar. Ayrıca, bu adaya yaşadığı gemi kazası sonrası düşen Phrixos'un oğulları (Kytissoros, Phrontis, Melas ve Argos) ile karşılaştılar. Oğullar, karşılaşacakları kötülükler hakkında Argonotları uyardılar ve buna rağmen onlarla Kolkhis'e gitmeye karar verdiler.

Mitolojide muazzam yerler olarak belirtilen noktalardan geçmeye devam ederler: Uranos ve Philyra'nın seviştikleri ve Kentaur Kheiron'u yarattıkları yer; Prometheus'un baki karaciğerini hâlâ yemeye devam eden büyük kartalın olduğu Kafkas Dağları ve son olarak Kolkhis topraklarındaki Phasis Nehri.

Sonunda, İason kendini göstermeye başlamıştır. Hera ve Athena, oğlu Eros'un, Argonotlar adına çalışması için Aphrodite'den istekte bulunurlar. Hera'nın, tapınağına saldıran ve onu onurlandırmaktan aciz olan Pelias'ı yok etmek için Aietes'in kızı Medeia'yı kullanmak adına uzun vadeli bir planı vardır ve Eros'da Medeia'yı okla vurmak için yemin eder. Medeia'nın psikolojik zekası, bilinen Homeros üslubunun çok ötesindedir ve hem aşık olan genç bir kadın olarak hem de tehlikeli bir cadı olarak, İason'u başarıya götürecek olan anahtarı elinde tutacaktır.

İason'un planı Aietes'e, dostluğun hatırı için Altın Post'tan vazgeçip geçmeyeceğini sormaktır. Herkes, hatta en arsız insanlar bile, yabancıların tanrısı Zeus'un hükümlerine saygı gösterir. Ya da o öyle düşünülmektedir.

Argonotlar kabul eder ve İason'da Aietes'in muhteşem sarayına gitmek üzere yola düşer. Yanında Phrixos'un iki oğluyla iki yoldaşını götürür. İçeri girdiğinde, Eros eline bir ok alır, yayını gerer ve Medeia'yı vurur:

> O an bedenine sessiz bir şaşkınlık hakim oldu. Fakat tanrının kendisi yüksek tavanlı salonda yeniden canlandı kahkahalar atarak; ve ok, bakirenin kalbinin derinliklerine saplandı tıpkı bir alev gibi ve Aison'un oğluna bakışları parıldıyordu, kalbiyse acı içinde atıyordu, tüm hatıraları geride kalıyordu ve ruhu tatlı bir acıyla eriyip gidiyordu [...] ve Aşkı gizlice yok ediyordu; yumuşacık yanaklarının rengi gidip geliyordu, bir soluyordu rengi, bir kızıllık geliyordu yanaklarına.[29]

İason ve yoldaşları, Aietes ile görüşmeyi sağlarlar ve ondan bir istekte bulunurlar. Aietes, tuhaf bir şekilde umursamaz bir tavır içindedir. Post'un yanı sıra, kralllığını da isteyeceklerinden şüphe eder ve dilleriyle ellerini kesmediği için duyduğu pişmanlığı dile getirir. İason isteğini tekrarlar. Aietes, bir müsabaka yapılmasına karar verir ve şartlarını sunar. Aietes'in yapabildiği bir şeyi yapmaları gerekmektedir:

> Ares'in ovalarında otlayan ve ayakları tunçtan iki boğam var, ağızları ateş püsküren; boyunduruk koştuğum ve Ares'in çetin arazisine sürdüğüm; sürülmemiş araziyi hızlıca ortadan ikiye bölen; mısır değil, korkunç bir yılanın dişlerini tohum olarak ektiğim ve silahlı askerler olarak çıktıkları; onları çıktıkları gibi mızrağımla biçtiğim topraklar. Sabahları, öküze boyunduruk koştuğum ve akşamüzeri hasadı durdurduğum topraklar. Ve bu işleri başarıyla gerçekleştirdiğinde, işte o zaman vereceğim Postu ödül olarak ben de.[30]

İason'un dili tutulmuştur; fakat kendine olan güven eksikliğine rağmen sonunda bu meydan okumayı kabul eder.

Medeia, İason'a olan tutkusundan dolayı kendinden geçmiştir. Argos'un tavsiyesi üzerine, Argos'un annesi ve Medeia'nın kız kardeşi olan Khalkiope vasıtasıyla Medeia'dan yardım istenmesine karar verilmiştir. Medeia yardım etmeyi kabul eder; fakat kararsızlıktan dolayı acı çekmektedir. Aşk ve korku onu gece boyunca uyutmaz:

> Kalbi hızlı atıyordu. Göğsü bir kalkıyor bir iniyordu. Tıpkı bir kazandan akan suyun ışığını bir evin duvarlarına yansıtıp titremesi gibi; tıpkı hızlı bir girdabın raksı gibi; yine de bakirenin kalbi göğsünün içinde tir tir titriyordu.[31]

İason'a, boğalara büyü yapması için güzelliğini sunmalı mıydı? Yoksa kendi canına mı kıymalıydı? İason'a yardım etmesi, onu ailesinden uzaklaştıracaktı; fakat etmezse kendini affedebilecek miydi? Gece boyunca gözyaşı döktükten sonra kararını verir: İason'a büyülü bir iksir verecektir. Hizmetçilerini toplar ve İason ile buluşmaya niyetlendiği Hekate'nin tapınağına gider. İason'un dış güzelliği ayrıntılı bir şekilde vurgulanmıştır. Hatta yoldaşları bile onun görkemliliğinden etkilenmişlerdir. Nihayet buluştuklarında havada aşk kokusu vardır:

> Özlem dolu gözlerinin hapsine girdi, yürüyüşünde azametliydi, sanki okyanustan gelen adaletli fakat sürülere tarif edilemez zararlar veren Sirius gibiydi; böylece Aison'un oğlu ona yaklaştı, görebileceği yakınlığa geldi; fakat onun o heybetli görünüşü Medeia'yı karasevdaya sürükledi. Kalbi bağrından koptu, gözleri kardı ve yanaklarını sıcacık bir kızıllık kapladı. Dizlerinin bağı çözülmüş, ayakları sanki toprağa kök salmıştı; bu esnada tüm hizmetçileri kenara çekilmişlerdi. Tek kelime etmeden durdular, yüz yüze geldiler, tek kelime etmeden, tıpkı dağların yamaçlarında

rüzgar sakinken yan yana sessizce duran ve rüzgar estiğinde ise durmaksızın uğuldayan meşe ağaçları gibi, heybetli çamlar gibi; birbirlerine aşk ile yoğrulmuş hikâyelerini anlatmaya mahkumdular. Ve Aison'un oğlu, Medeia'nın cennetten gelme bir felaketin içine sürüklenmiş olduğunu gördü ve huzur verici kelimeler [...] sarf ederek onunla konuştu.[32]

İason'un ona özünde söyleyeceği şey, çaresizce ihtiyacı olan yardım talebidir. Medeia öylesine aşıktır ki İason'un ihtiyacı olan iksiri, nasıl kullanacağına dair kesin talimatlarla birlikte memnuniyetle verir: 'gece yarısı Hekate'ye kurban sun; ayak seslerini ve av köpeklerinin intikam ulumalarını duymazdan gel; şafak vakti soyunarak büyülü suya gir ve bedenini yıka; yalnızca insanlar için değil, aynı zamanda ebedi tanrılar için kıvılcımı hissedeceksin; mızrağını, kalkanını ve kılıcını o suyla yıka; müsabakadan kaçma. Ve ertesi günde ise, müsabakalarda nasıl başarılı olacağının talimatını verir. Öküze boyunduruğu vurduğun, tüm araziyi sürdüğün ve yılanın dişlerini ektiğin an, Devlerin filizlendiğini göreceksin; tam ortalarına bir taş yuvarla ve yiyecekleri için aç kurtlar gibi kavga eden av köpekleri misali birbirlerini öldürdüklerini göreceksin; o anlaşmazlığın yaşandığı sırada Post'u alabilirsen senin olacak ve ardından hemen uzaklaş oradan. İason'un asla unutamayacağı bir yakarışla son bulur sözleri:

> Olur da evine dönmeyi başarırsan, Medeia ismini hatırla; ben de her ne kadar uzakta olursan ol, senin ismini hatırlayacağım.[33]

İason, onu asla unutmayacağına dair söz verir. Aslında, bundan daha da iyisini yapar: İolkos'a döndüğü takdirde, Medeia'yla evleneceğinin sözünü verir. İkisi de kendi

dünyalarına döner. Aietes, Argonotlara ejderhanın dişlerini verir ve İason'da hazırlıklara başlar. Enteresan bir şekilde, kendi halini yansıtan fakat yeni aşkına olan bağlılığını gösteren kıyafeti değil, onu bir aşk kahramanı gibi gösteren kıyafeti giyer:

> Ve üzerine koyu renkli bir kaftan geçirdi, bir zamanlar Limnoslu Hypsipyle'nin verdiği, aşk dolu anların hatırına ona verdiği.[34]

İason, gereken tüm ritüelleri gereğince yerine getirir ve ertesi sabah ise müsabakaya hazırlanır. Her kahramanın parlak dönemleri vardır. İason'unki *aristeia* olarak bilinir. Bu onunkidir. Medeia'nın nazarı, İason'un silahlarını yenilmez kılar ve içine korkunç, tarif edilemez, gözü pek bir yiğitlik girer. Sahayı, tunç boyunduruğu ve sert sabanı incelerken Ares ve Apollon'un arasında bir haç gibi görünür. Boğalar, gürleyerek ve ateş soluyarak ağıllarından fırlarlar. Bu ateş onu yıldırım çarpmış gibi etkilemesine rağmen, Medeia'nın sakinleştiriciliği onu korur ve boğaların hücumuna karşılık verir. Boğaları dizlerinin üzerine yatırır, boğuşmanın sonunda onlara boyunduruğu koşar, onları korkutup kaçırtmadan ve susuzluğunu gidermek için gemiye gitmeden önce de araziyi sürer ve ejderhanın dişlerini eker. Yoldaşları, gösterdiği başarıdan dolayı büyük heyecan içindedirler; Aietes de İason'un gücü karşısında hayrete düşer.

Fani savaşçılar, tüm arazi üzerinde filizlenmeye başlamıştır. Kalkanları çok güçlüdür, çift uçlu mızrakları ve ışıltılı miğferleri Olympos Dağı'na kadar ulaşmaktadır. İason, koç gibi dört genç adamın bile kaldırmayacağı ağırlıktaki devasa bir kaya parçasını kapar ve tam ortalarına fırlatıp atar. Fani savaşçılar birbirlerine girer; İason o anda

saldırıya geçer, kılıcını çeker ve tarladaki oluklar kanla dolana kadar onları biçer. Gün sona ermeye yaklaştıkça, İason'un başarılı *aristeia*'sı da sona erer.

Kral Aietes, şehrine geri döndü. Fakat İason'a, istenilen her şeyi yerine getirmesine rağmen, Altın Post'u teslim etmedi. Aslında, *Argo* ve mürettebatını yok etmek istiyordu. Fakat, bunu gerçekleştiremeden önce, korkunç bir halde olan Medeia, saraydan kaçtı ve Argonotlara sığındı. Post'un bekçisi olan yılanı uyutma ve Argonotlara teslim etme önerisi, ancak Yunanistan'a döndükleri gibi evleneceklerine dair söz veren İason'un yeminini tutmasıyla gerçekleşebilecekti.

Argonotlar, Altın Post'un tutulduğu yer olan Ares'in bahçesine gitmek üzere yelken açtılar. O, dikkat etmeleri gereken bir bilinmezdi. Güneş ışınlarıyla kızıllaşan bulutlar gibiydi. Ama tam önünde, korkunç şekilde tıslayan ve uyanık bir yılan vardı. Medeia, ona doğru yaklaştı ve İason'da onu takip etti. Yılan, Medeia'nın söylediği şarkıyla uyuşmaya ve koca gövdesi rahatlatmaya başlamıştı. Olduğu yere kıvrılmıştı. Ama yine de her an korkunç başını kaldırabilir ve onları öldürücü dişlerinin arasına hapsedebilirdi. Fakat Media, gizemli iksirini çıkardı, taze ardıç filizlerini gözlerine serpti ve şarkısını söyledi. Yılanın çenesi gevşedi ve sayısız kıvrımlardan oluşan gövdesi, boylu boyunca koruluğa uzandı.[35]

İason, meşe ağacında asılı duran Altın Post'u kaptı, elinde havaya kaldırdığı Post'u alabilmiş olmanın yüzüne yansıyan ateşli heyecanıyla ve de büyük bir keyifle bahçeyi hepsi birlikte terk etti. Başarıyla tamamladıkları görevin hemen ardından Argonotlar, eve gitmek için yelken açtılar. Fakat olayın farkına varan Kolkhisliler, anında peşlerine

düştüler. Argonotlar, Argos'un, takip etmeleri gereken doğru rota olarak gösterdiği Paflagonya'da karaya ayak bastılar.[36] İstros (Tuna) Nehri'nden yukarı doğru gittiler ve onları Adriyatik'e çıkartacak olan koldan gittiklerini sezen Kolkhisliler tarafından durduruldular. Bu noktada Argonotlara, Medeia'nın ağabeyi ve peşlerine düşen Kolkhislilerin lideri olan Apsyrtos tarafından bir anlaşma teklif edilmişti: Altın Post, Argonotlarda kalabilirdi; ancak Medeia'yı teslim etmeleri gerekiyordu. Tahmin edildiği üzere, bu durum karşısında öfkesini gizleyemeyen Medeia, İason'a serzenişte bulundu; fakat Apsyrtos'u tuzağa düşürmek için de yardım edeceğini belirtti. Pusuya düşürülen Apsyrtos, İason tarafından öldürüldü.[37] İason tarafından elleri ve ayakları kesilen Apsyrtos'un kanı, Medeia'nın elbisesi ve duvağına sıçradı. Onunla birlikte Kolkhisliler de kılıçtan geçirildi. Daha sonra Argonotlar, Eridanos (Po) Nehir'nin deltasında yer alan Amber Adası'na doğru yelken açtılar. Zeus, Apsyrtos'un katledilmesinden dolayı çok öfkelenmişti ve bu nedenle de Hera, Argonotların üzerine öfkeli bir fırtına göndererek onları rotalarından saptırdı. *Argo*'nun konuşan kemeresi, onlara, Zeus'un gazabının, Medeia'nın yengesi Kirke tarafından affedilmedikleri müddetçe dinmeyeceğini söyledi.

Eridanos boyunca gittiler ve Phaethon'un güneş arabasının üzerinden suya düştüğü gölün ağzından geçtiler.[38] Oradan Ren Nehri'ne doğru devam ettiler, Kelt ve Liguryalı kavimlerden uzak durdular, Sardunya Denizi'ndeki Stoikhades Adalarını geçtiler, Elba'ya uğramadan geçip gittiler, Tyrrhenia'nın etrafından dolaştılar ve sonunda, Kirke'nin arınma ayinlerini gerçekleştirdiği yer olan Aiaia'ya vardılar: Kirke, kurban ettiği adamların üzerinde sütten kesilmemiş bir domuzu

tutuyordu; boğazı yarılmıştı ve kanı, kurbanların elleri üzerine serpiştirilmişti ve Zeus'a yakıyordu. İşte o an Kirke, işlenen suçun mahiyetini anlar. İason ve Medeia'yı anında azleder.

Yolculuklarının bu aşamasında Argonotlar, Homeros'un İlyada'sındakine benzer bir bölgededirler veya *Odysseia*'nın *Argonautika*'dan faydalanmış olabileceğini söyleyebiliriz. Ne de olsa 'şöhretli *Argo*'dan bahsediyor.[39] Baştan çıkarıcı şarkılarıyla denizcileri efsunlayan, büyücü Sirenlerin adası olan Anthemoessa (Çiçekli)'dan geçerler. Onlarla ilgili anlatımlar kafa karıştırıcıdır.

Homeros, onlardan iki tane olduğunu belirtir. Sophkles de onları Phorkys'in kızları olarak adlandırmıştır; Apollodoros ise onların üç tane olduğunu söyler; Pisione, Aglaope ve Thelxiepia. Üçü de Akheloos ve Esin Perisi Melpomene'nin kızlarıdır.[40] Apollonios'la hemfikir olan Tzetses de onlara Parthenope, Leukosia ve Ligia adını vermiştir. Üçü de, Akheloos ve Esin Perisi Terpsikhore'nin kızlarıdır;[41] başka kaynaklar ise dört Sirenden bahseder: Teles, Raidne, Molpe ve Thelxiope (yine Akheloos ve Melpomene'nin çocukları).

Homeros'un *Odysseia*'sında düet yaparlar; fakat başka bir yerdeki anlatıma göre ise, denizcileri ölüme sürüklemek için biri lir çalar, biri söyler ve biri de tulum çalar.[42] Bu konuda birer ustadırlar. Homeros, dış görünüşleri hakkında bir şey söylemez; fakat görsel sanatlar da dahil olmak üzere, başka kaynaklarda belden aşağısı kuş, belden yukarısı ise insan olarak betimlenmişlerdir. Bu melez oluşumun nedenleri farklı şekillerde açıklanır: Ya çocukluklarında, oyun oynadıkları sırada kaçırılan Persephone'yi bulmak için kendilerine kanat versinler diye tanrılara yakarmaları

ya Hades'in Persephone'yi alıp götürmesine seyirci kaldıkları için Demeter tarafından ceza olarak verdiği kanat veya tüyler ya da aşk tanrıçası Aphrodite'in onları, bekar kalmak istedikleri için kuşa çevirmesi. Argonotlar, Orpheus'un hünerli müziği sayesinde etkisiz hale gelen Sirenlerin yanından güvenli bir şekilde geçtiler. Buna rağmen, neredeyse bir zayiat veriyorlardı: Boutes, Sirenlere doğru yüzdü; fakat Aphrodite onu kurtardı ve onu Lilybaeum'a (Marsala) yerleştirdi.

Bu olayın ardından *Argo*, Skylla'nın dik yarları ve Kharbydis'in köpüren sularıyla karşılaştı. Sonra onları, ateş ve dumanların yükseldiği Planktai ya da Gezgin Kayalar takip etti.[43] Neyse ki İason'un yardımına denizler tanrıçası Thetis ve Nereidler (deniz perileri) koştu. Bir kız oyunu oynarcasına, gemiyi kayaların arasından geçirdiler.

Yola devam ettiler. Güneşin, süt beyaz ve altın boynuzlu sığırlarını otlattığı Thrinakia Adası'nı geçtiler. Sırada, onları iyi karşılayan Alkinoos'un hükümdarlığı altındaki Phaiakialıların adası Drepane vardı. Burada, karşılarına bir grup Kolkhisli çıktı ve Alkinoos'dan, Medeia'yı kendilerine teslim etmesi talebinde bulundular. Alkinoos, Medeia'nın ancak bakire olduğu takdirde babasına iade edilebileceğini, aksi takdirde İason'a verileceğini söyledi. Karısı Kraliçe Arete de Medeia'nın İason'la evlenmesi için şartları zorlayarak onları, yataklarının üzerinde Altın Post'un asılı olduğu kutsanmış bir mağarada nikahladı.

Resmi nikahlarının akabinde, Alkinoos ve Arete'nin armağanlarıyla yüklü bir halde yeniden yola koyuldular. Peloponnes'i gördüklerinde, çıkan şiddetli bir fırtına sebebiyle Libya ve Syrtis'e sürüklendiler. Burası, yaşama dair izlerin olmadığı çorak bir yerdi. Hiçbir geminin

kurtulamayacağı bir boşluktu. Her yer sığlıktı ve yosun doluydu. Gözünün alabileceği her yer kumdu. Dev bir dalga *Argo*'yu iç kısımlara kadar sürükledi ve oranın yerlisi olan bazı su perileri onları gizemli bir kehanetle harekete geçirmiş olmasaydı, orada ölmüş olacaklardı:

> 'Ve ne zaman ki Amphitrite, Poseidon'un süratli arabasını salacak, işte o zaman sen de annenin seni rahminde uzun süre taşımasının karşılığını ödeyeceksin.'[45]

Ardından devasa bir at denizden fırladı ve Peleus'u bir halatla donattı: Amphitrite, Poseidon'un atlarının boyunduruklarını henüz çıkarmıştı; yukarıdaki anlatımda 'anne' ve 'rahim', *Argo*'nun ta kendisiydi; 'karşılığını ödemek' ise gemiyi taşıyacakları anlamına geliyordu. Böylece, *Argo*'yu omuzladılar ve Hesperidlerin Bahçesi yakınlarındaki Tritonis Gölü'ne kadar taşıdılar. Burası, Herakles'in Görevleri'nden biri olan Altın Elmaları topladıktan sonra bir su kaynağı yarattığı ve susuzluklarını giderdikleri yerdi. Argonotlardan ikisi, ölümle burada karşılaştı: Khantos, koyun çalmak için baskın gerçekleştirdiği sırada öldürüldü ve Mophos ise ölümcül bir yılan tarafından ısırılarak öldü. Tanrı Triton, Euphemos'a armağan olarak toprak verdi ve *Argo*'yu Akdeniz'e doğru yönlendirdi.

Hesiodos tarafından anlatıldığı üzere, dönüş yoluna devam ederlerken, Tunç Çağı insanları tarafından yapılmış olan dev tunç heykel Talos,[47] onların Girit'deki Dikte sahiline çıkmalarını engellemişti. Talos, Zeus tarafından Europa'ya, adayı korusun diye verilmişti. Her gün adanın etrafında üç tur atar ve yaklaşan denizcilere koca kayalar atardı. Talos, Medeia'nın büyüsüyle sivri kayalara çarparak tek zayıf noktası olan ayak bileğinden aldığı bir darbeyle,

bedenindeki tek damarını dolduran *ikhor*'un erimiş kurşun[48] gibi fışkırmasıyla tökezledi ve cansız bedeni yere devrildi.

Ertesi gece, *Argo* şiddetli bir fırtınaya yakalandı; fakat Olympos Dağı'ndan inen Apollon, denizin üzerini ışıkla donattı ve bu da Argonotların yakınlarda bir ada görmelerine ve güvenli bir şekilde demir atmalarına yardımcı oldu. Bu adaya Anaphe (Vahiy) adını verdiler; çünkü Apollon'dan gelen bir vahiyle bu adayı bulmuşlardı. Bu nedenle, 'Işık Saçan Apollon' adına bir sunak inşa ettiler; Arete'nin Medeia'ya verdiği on iki hizmetçi, Vahiy Adası'nın koruyucusu ve Işıkların Efendisi olan Apollon'a kurban sunumu sırasında, kadınların yaptıkları jestlerin gelenek kabul edildiği bu adada, reislerle neşeli bir şekilde oynaştılar. Bilge Apollonios, eski geleneklere, varsayılan kaynaklara veya modernleşmeye dayalı olarak hikâyelerini genellikle etiyolojik olarak bu şekilde anlatır.[49] On dokuzuncu yüzyıldan beri, birçok yönden bize ön fikir veren çağdaş bilgelik, mitlerin geldikleri kaynakların yerini, tarihlerini ve kökenini sık sık tespit etmeyi, dine, ekonomiye ve sosyal yaşamla ilişkilendirmeyi denemiştir.

Euphemos, toprağını Girit'in hemen kuzeyinde denize bıraktı ve orada Kalliste (Thera/Santorini) adası oluştu. Oradan da Aigine'ye doğru yola koyulan Argonotlar, su almak için bir gece kaldılar. Aralarında, gemiye suyu en hızlı kimin taşıyacağının belirlendiği bir yarışma yaptılar. Ve ardından Apollonios, onları oradan alır ve kısmen de olsa eve getirir:

> Merhametli ol, kutsanmış liderlerin soyundan gelen! Bırak söylensin bu şarkılar yıllar geçtikçe. Artık verdiğiniz görevin görkemli sonuna yaklaştım; Aigine'den eve dönene kadar gelmedi başına bir bela ve hiçbir rüzgar engellemedi seni;

> sessizce geçtin Kekrops topraklarının etrafından ve Euboia'daki Aulis'den ve Lokrililerin firavun incirli şehirlerinden ve ne mutlu ki Pagasai kıyılarına tekrar ayak bastın.[50]

Bu yolculuğu başarılı bir şekilde dört ay içinde tamamlamışlardı.

Euripides'den *Medeia* Hakkında

İolkos'a geri dönersek, Pelias, İason'un Altın Post macerasından geri dönebileceğini asla hayal etmemişti ve bu nedenle İason'un babası Aison'u öldürdü. Aison, ölüm şeklini kendi belirledi ve boğa kanı içti.[51] İason'un annesi, Pelias'ı lanetledi ve kendini astı.[52] Pelias, onun küçük oğlu Promakhos'u da öldürerek katliamı sonlandırdı. Döndüğünde, Altın Post'u Pelias'a sunan İason, ailesinin intikamını almak için bekledi. İsthmus'a yelken açtı, *Argo*'yu Poseidon'a ithaf etti ve ardından Medeia'dan, Pelias'ı cezalandırmak için bir yol bulmasını istedi. Aslında, bunu yapması için Medeia'yı İolkos'a getiren Hera'ydı ve büyücü kadın sarsıcı bir sihir yapmıştı:

> [Pelias'ın] kızları, bir kuzuyu öne getirdiler, ahı gitmiş
> vahı kalmış bir hayvanı
> o kadar yaşlıydı ki boynuzları alnına dolanmış.
> Medeia, Tesalya bıçağını sapladı bir deri bir kemik
> kalmış boğazına
>
> (o kadar az kan akmıştı ki bıçağa neredeyse bulaşmamıştı) ve batırdı leşini güçlü bir karışımın olduğu kazana.
> Koçun gövdesi küçüldü ve hayatı kül oldu gitti boynuzlarıyla beraber; sonra duyuldu bir meleme sesi, derinliklerinden gelen kazanın ve hepsi meraktan kaskatı kesilmişken, bir kuzu fırladı dışarıya ve zıplaya zıplaya koştu emeceği bir meme bulmaya. [53]

Daha sonra Medeia, Pelias'ın kızlarını, babalarını aynı şekilde canlandırabilecekleri konusunda ikna etti. Bu,

Pelias'ın acı içinde ölmesiyle sonuçlandığında, İason ve Medeia İolkos'dan atıldılar. Korint'e gittiler, çocukları oldu ve on yıl boyunca mutlu bir şekilde yaşadılar, ta ki İason, Korint Kralı Kreon'un kızı Glauke ile Medeia'nın iyiliği için bir evlilik yapmaya karar verene kadar.

Bu durumu, 431 yılında Atina'da sahnelenen Euripides'in *Medeia* adlı muhteşem trajedisinin başında görebiliyoruz. Eserin kadın kahramanı, Yunan dramasının yarattığı en iyi karakterlerden biridir. Başlangıcında, onun sıradan bir kadın olmadığı çok açıktır; o, kadınlara yapılan yanlışların karşısında özgür iradesi ile durabilen ve içerleyen sözlerle etki yaratan destansı bir karakterdir. Ezilen kadınların bayrağını devralır ki bu onun anaç rolüyle yakından bağlantılıdır ve kendini incinmiş hissetmesi için haklı bir sebebi vardır: İason ona ihanet ettiğinde, o her şeyini kaybeder. Medeia'nın süt annesi bize durumu şöyle aktarır:

> Zavallı Medeia! Nasıl da küçümsenmiş ve utanmış,
> Çılgına dönmüş, verdiği sözler ve kutsal yemini bozan
> İason'dan dolayı, çağırır tanrıları şahitlik etsinler diye
> Sadakatinin karşılığı olarak ne aldı ki.
> Yemek yemez oldu; acı içinde yatar halde geldi,
> Saatlerce ağlar oldu [...]
> Zavallı Medeia! Şimdiyse
> Acı içinde öğreniyor, vatanından edilmemişlerin
> Nimetlerden faydalandıklarını. Oğullarından nefret ediyor;
> Onları görmek ona keyif vermiyor. Korkarım ki
> Aklında korkunç bir gaye beliriyor. O
> Korkulu bir kadın; ona her kim düşmanlık beslemezse
> Kolay bir zafer elde eder.[54]

Yaklaşmakta olan felaketi anlatan bu sözlerden sonra, Medeia'nın çocukları Mermeros ve Pheres, İason'un

sadakatsizliğine hiç şaşırmamış ve Euripides üslubuna uygun bir tip olan alaycı Eğitmenleri ile belirirler. Çocuklar sessizce dikilirken Kreon, çocuklarla birlikte annelerini de sürgün etmeye niyetli olduğunun dedikodusunu yayar. Sonrasında ise Medeia'nın sahne arkasından sesini duyarız:

> Ah, ah! Nasıl bir sefalet, nasıl bir perişanlık!
> Ne yapmalıyım? Keşke ölmüş olsaydım! [...]
> Acı çekmeyeyim mi? Haksızlığa uğramadım mı?
> Gözyaşı dökmeyeyim mi?
> Çocuklar, anneniz sevilmiyor ve siz de lanetlendiniz:
> Ölüm kol gezsin üzerinizde, babanızla birlikte tüm ev yok olsun![55]

Medeia'nın feryatlarıyla, süzülen Korintli kadınlardan oluşan Koro sahneye çıkar. Boyunları eğik ve duygusal bir avuntu içindedirler fakat Medeia çıldırmaya devam eder:

> Gel, göğün ateşi,
> Başımı yakıp geç!
> Daha fazla yaşamamın ne faydası var?
> Ah, nasıl da nefret ediyorum yaşamaktan!
> Hayatımı sonlandırmak, geride bırakmak ve ölmek istiyorum [...]
> Yüce Themis! Dehşet Artemis!
> Nasıl da kullanıldığımı görüyor musun?
> –Ona bağlandığım büyük yeminlere rağmen–
> Lanetlenmiş kocam tarafından?
> Ah, keşke İason ve gelinini
> Yerin dibine battıklarını görsem, o paramparça olmuş
> saraylarında nedensiz yere bana yaptıklarından dolayı![56]

Tüm bunlar Sütannesini ve Koroyu tedirgin eder. Fakat aslında sahneye çıktığında, Medeia kendini kaybetmiş bir halde görünmektedir. Onun sahnedeki yalnız görüntüsü; bir yabancı, bir garip, biraz acımasız ve bilinen Yunan dünyasının dışından geldiği gerçeğini vurgular. Antik

dönemlerde, Euripides genellikle kadın düşmanı olarak kabul ediliyordu fakat Medeia'nın nefes kesici konuşması o önyargıyı yalanlıyor gibi görünmektedir:

> Muhakkak yaşayan tüm canlılar ve yaşayacak olanlar içinde,
> biz kadınlar en mazlum olanıyız. Ölçüsüzce,
> Bir koca aldık, onu bedenimizin
> Sahibi olarak kabul etmeliyiz. Bu
> Kötü olanı daha da kötü kılar. Ve işte asıl soru:
> Sahip olacağımız erkek
> İyi biri mi yoksa kötü biri mi olacak?
> Kadınlar için, boşanmak saygın değildir; hele erkeği
> reddetmek mümkün değildir [...]
> Eğer bıkarsa erkek
> Evindeki eşinden, dışarı çıkabilir ve içindeki sıkıntısını
> İyileştirecek bir şey bulabilir. Biz eşler, zorunluyuz
> Tek bir erkeğe bakmaya. Ve bize derler ki
> Biz evde özgür yaşarken, onlar savaşa gidermiş! Ahmaklar!
> Cephenin en önünde olmayı üç defa yeğlerim
> Tek bir çocuk sahibi olmaktansa.[57]

Medeia'nın, Korodaki kadınlara aynı düşüncelerin onlar için geçerli olmadığını hatırlatmasıyla bu adilane şanlı feveran, kurnazca ve alaycı bir kıvırmayla son bulur: Medeia tamamıyla dışlanmışken onların bir şehri ve yuvaları vardır. Aslına bakacak olursak, Medeia nihayetinde kocasını kendisi seçmiştir, bu nedenle de Medeia'nın söyledikleri, Koro'da yer alan eşlere bu konu hakkında söyledikleri, kendisine söylediklerinden daha alakalıdır.

Koro'nun, onun güzel hitabeti karşısında dili tutulmuştur ve Koro'dan sessiz kalmalarını ister; çünkü İason'dan intikam almak için peşine düşecektir. Böylelikle Koro, şahit oldukları sempati ve korku arasında kalan

sıradan insanlardan oluşan tedirgin izleyici konumuna geçer. Medeia'nın tanrı ve insan kanunlarına karşı saygısızlığı, aslında daha çok dünyevi kadınların geçmişlerinde yaşadıklarına karşı olan isyanıdır.

Kral Kreon sahneye çıkar ve Medeia'nın sürgüne gitmesi gerektiğini onaylar. Gösterdiği sebeplerin tamamıyla arkasında durur:

> Senden korkuyorum. Neden gerçeği gizliyorsun?
> Senden korkuyorum çünkü
> Kızıma telafisi mümkün olmayan zararlar verebilirsin.
> Birçok sebep endişemi haklı gösteriyor.
> Sen zeki bir kadınsın, kötülük sanatında bir ustasın;
> İason'un yatağından men edildin ve bu da seni delirtiyor.
> Başkalarından duyduğuma göre tehditler savuruyormuşsun
> İason'dan ve eşinden ve de eşinin babasından alacağın intikama dair.
> O halde önce ben davranacağım, kendimi savunmak adına.
> Güçsüz olmaktansa
> Seni düşmanım ilan ederim ve daha sonra gözyaşımla öderim.[58]

Medeia, zekilik konusundaki şöhretinin tehlikeli olduğu gerçeğinden nefret etmektedir. Kadınların erkeklerden daha sinsi oldukları ve sürekli şeytanlık peşinde koştukları fikri, Homeros'un Hera'sı kadar eskidir ve kadının bu tür karakterize edilişi, özellikle Euripides ile ilişkiliydi. Euripides'in kadın kahramanları, asalet konusunda sık sık erkeklerle eşit veya onlardan üstün tutulurdu, kendilerini adarlardı ve daha zalim, daha kurnaz ve daha vicdansızdılar. *Thesmophoriazousai* adlı eserinde Aristophanes, Euripides'i oyunlarında entrikalarını ortaya

çıkardığı eşlerin Euripides'e verdikleri ölüm cezasından kurtulmak için gösterdiği çabayı tasvir eder: Eğer bunu yapmasaydı, kocalarının haberi dahi olmazdı.

Kreon bir kabadayıdır; ama zorba değildir ve istemeden Medeia'ya taviz verir: Sürgünüyle ilgili düzenlemeleri yapması için ona yirmi dört saat vermiştir. Medeia'nın herhangi bir zarar vermesi için bir günün çok kısa olduğu konusunda kendi kendini ikna eder; fakat insani yanı onun yıkımına neden olacaktır: Tek istediği bir gündür. Kreon'un oradan ayrıldığı an, Medeia yalvaran dalkavuktan şeytani büyücüye dönüşür. Planını ortaya çıkarır: İason ve yeni eşi kesinlikle ölmeli. Ama nasıl? Ona karşı gelebilecek olanlardan kendisini korursa, onları zehirleyip kaçabilecek ama zehirleyemezse, onları kendi elleriyle öldürecek ve sonuçlarına katlanacak. Büyücülüğün karanlık ruhu olan Hekate'ye dua eder ve izleyiciye onun tanrıların soyundan geldiğini hatırlatır:

> Gel! Tasarla planını Medeia; göster tüm hünerini.
> Sabrını sınayacak olan o ölümcül an için!
> Kim olduğunu bil. Baban bir kraldı,
> Onun da babası Güneş tanrısı: İzin vermemelisin
> Seni gülünç duruma düşürmelerine, İason ve yeni müttefikleri olan
> Sisyphos kabilesinin. Ne yapman gerektiğini biliyorsun. Ayrıca –
> [Medeia, Koroya doğru yönelir]
> Bizler kadın olarak doğduk – dürüst amaçlar için yararsız.
> Fakat her türlü kötülükte yetenekli ustalarız. [59]

Koro, mitolojik anlatımlarda kadınlara karşı olan davranışlar hakkında bir ağıt ile yanıt verir. Erkekler, tıpkı İason'un yaptığı gibi davranırken, kadınları yalancılık ve hilekarlıkla itham etmek haksızlıktır.

Efsaneler, şimdi tepetaklak edecek şanımızı;
Kadın cinsinin şereflendirildiği bir zaman gelir [...]

Sadakatsiz kadınların sözlerinde geçtiği
Baladıyla eski çağlardaki erkek şairler demode olacaktır;
Müziğin Prensi Phoebus,
Asla sunmadı lirik ilhamını
Kadın anlayışıyla
Yoksa buluruz biz şiir için konular,
Veririz karşılığını erkeklere destanlarımızla.[60]

Sonunda, İason sahneye çıkar. O, tamamen bitkin ve eski kafalı bir Yunan erkeğidir. Euripides onu bize, önyargılı insanların gözünden göstermiştir; fakat kendisini nasıl savunacağı konusunda hepimiz hâlâ merak içindeyiz. Fakat denemez bile ona göre yeni evliliği, yaptığı en doğru şey ve diğer her şey Medeia'nın suçu. Küstah ve kendini beğenmiş haliyle, yaptığının kendisi adına kesinlikle iyi olduğuna inanır ve bu yüzden de doğru olmalı. Sürgün edilen Medeia'ya mali destek önerir ve bu desteğinin yükümlülüklerini azaltacağını düşünür. Aşk, güven ve şeref konusu hiçbir şey ifade etmemiş, Apollonios'un bir romantik kahraman olarak yarattığı bu adam burada bencil ve duygusuz olarak gösterilir. Medeia, duyduğu şeylerden dolayı öfkelidir ve İason'a, onun için yaptıklarını tek tek hatırlatır:

Sen gönderildiğin zaman
Burunlarından ateş soluyan boğalarla mücadele etmeye, onlara boyunduruk koşmaya
Ve sürmeye o ölümcül araziyi, senin hayatını ben kurtarmıştım ve bunu
Argo'da seninle seyahat eden her Yunanlı bilir.
Altın Post'u koruyan yılan,
Onu sardı sarmaladı, hiç uyumadan bendim
Onu öldüren ve senin başarının fitilini ateşleyen.

Kendi rızamla aldattım babamı; terk ettim evimi;
Seninle geldim Pelion Dağı'ndaki İolkos'a,
Sevgimi gösterdim sana, bilgeliğimi değil. Ve ben
Öldürdüm Kral Pelias'ı, ölümlerin en korkuncunu tattırdım ona
Kendi kızlarının elinden ve tüm evini yok ettim.
Ve bunun karşılığında, sen bana kötülük yapıp
Kovacak mısın beni, kendine yeni bir eş almak için?
Sana oğullar doğurmama rağmen![61]

Gidebileceği bir yerinin kesinlikle olmadığı konusunda geçerli bir noktaya parmak basar İason; fakat Medeia'nın nankörlüğü karşısında şaşkınlığa uğramıştır. Medeia'ya, ondan ilişkilerinde ne kadar çok faydalandığını ve hayatını gerçekten onun kurtardığını ama asıl sebebin Aphrodite olduğunu çünkü Medeia'yı kendisine onun aşık ettiğini söyler. Ona nankörlük etmemesini söyler:

Barbar toprakları terk ettin ve bir sakini oldun
Hellas'ın; burada öğrendin hukuku ve bu toplumda gördün
Adaletin zorbalığı yendiğini.
Üstelik burada saygı gördü hünerlerin,
Burada şöhret oldun; hâlâ yaşamaya devam etseydin dünyanın öbür ucunda adın asla anılmıyor olacaktı.[62]

İason'un aklına, Medeia'nın şöhretinin kendisi üzerinde bir lanet olduğu ya da kendi davranışlarının Yunan adaleti için bir örnek olacağı neredeyse aklına hiç gelmemiştir. Kadınların mantıksız davrandıklarını belirtmiştir: kendileri için iyi olan bir şeyden söz edemezler; kocalarının isteyeceği yeni bir hayatın kendileri için dünyanın sonu olacağına inanırlar:

Planın bu muydu, şeytan? Razı gelmelisin
Eğer cinsel kıskançlığını yönetebilirsen.
Ama siz kadınlar

Cinsel hayatınız iyiyse, bir yere ulaşmışsınız demektir,
Dilediğin her şeye sahipsin; ama işler ters gittiğinde,
Güzellik ve asalet birden acıya dönüşür,
Çocuklar başka şekilde yapılabilselerdi,
Kadın olmadan! Kadınlar var olmasalardı,
İnsanlık tüm bu ıstıraplardan kurtulmuş olurdu.[63]

Medeia ve İason didişmeye başlar ve İason, kulaklarında Medeia'nın öfkeli sözleri çınlarken paldır küldür saraya doğru gider. Bu değişimler, trajedide kadın-erkek ilişkilerindeki ilginç yönleri gösterir: Kadın + *eros* (cinsel arzu) = kötülük. Trajedilerde, cinsel güdüleri güçlü olan kadınların sonu, tıpkı bu oyunda *Glauke*'nin başına geldiği gibi genellikle kötü biter. Euripides, kadının üreme fonksiyonlarına sahip oluşuyla, bir erkeğin merhametine nasıl muhtaç olduğunu, beşinci yüzyıl erkeklerinin verdiği bir prim olan önem ve merhamet gibi nitelikleri nasıl talep ettiklerini görmüştür. Aynı zamanda, kadınların cinsel arzuları, erkeklerinki kadar yüksekti; fakat işleri çok daha zordu. Kaş yapayım derken bedensel anlamda göz çıkarmanın sonucundan kaçabilmenin en yaygın yolu fesatlıktı: Kadının gücü aşikar değildi ve bu da durumu daha şeytani göstermişti. Bu anlatımda, 'sokaktaki sıradan kadın' rolündeki Koro, Aşkın karmaşık nimetlerinden bahseder ve klasik Yunan özdeyişi olan insaf olgusunu vurgular:

Tanrıların en güzel armağanı olan masumiyetin
Beni kendine seçmesine izin ver;
Korkunç Kıbrıslı asla beni
Yeni aşkım için eski aşkımdan vazgeçirtmesin,
Salmasın üzerime
Öfkeli kavgaları ve bitmek bilmeyen kini;
Ama zekice yargılamasına izin ver kadınların aşkını
Ve hiddetli kavgaların yaşanmadığı yatağa saygı göster.[65]

Şimdi ise sahneye yaşlı bir gezgin çıkar. O, Atina Kralı Aigeus'dur. Medeia kendisini aniden onun ayaklarının dibine atar ve merhametine sığındıktan sonra hikâyesini anlatır, onun kısırlığına son verecek olan ilaçları bildiğini söyler ve ona, kendisine kol kanat germesi için yalvarır. Tedbirli biri olmasına rağmen, kral bu yemi yutar:

> Eğer gelirsen
> Atina'ya, burada sana ait bir barınağın olacak;
> Seni ele vermeyeceğim. Fakat önce
> Yardım almadan Korint'ten ayrıl; Korintliler de
> Benim dostlarımdır ve onların darılmasını arzu etmem.[66]

Aigeus'un sözü, Medeia'nın planını gerçekleştirmesine yardımcı olur. Planı, oğullarının Glauke'ye armağan olarak sunulmak üzere bir pelerin ve altın tacı götürmeleridir. Fakat bu armağanlar, ölümcül bir zehirle kaplanmışlardır ve korkunç bir ölüm getireceklerdir. Ve bir mesele daha vardır:

> Öldüreceğim oğullarımı.
> Kimse onları benden alamayacak. Yok ettiğimde
> İason'un tüm evini, ayrılacağım Korint'den
> Bir kadın katil olarak, çocuklarımın kanından kaçarak.
> Evet, bu suça katlanabilirim, her ne kadar korkum olsa da;
> Ama katlanamam düşmanlarımın alaylarına [...]
> Asla canlı göremeyecek bir daha
> Benden aldığı evlatlarımı [...]
> Ve yeni eşinden asla
> Bir çocuğu olmayacak.[67]

Koro, tam bir korku içindedir ve Medeia'yı vazgeçirmek adına gayret gösterirken Atina'nın ihtişamına yönelik muhteşem övgüler düzerler, doğruluk ve adalet ile

ünlenmiş bu şehrin bir kadın katili nasıl barındıracağı konusunda merak içine düşerler. Fakat Medeia son derece kararlıdır. Yine çağırtmıştır İason'u. Ve İason döndüğünde, Medeia'nın rolünü canlandırışı kan dondurucudur: Gururunu kırmıştır, mantıklıdır, itaatkardır ve mahcuptur:

> Aptallığımın farkındayım;
> Öfkenin ne kadar gereksiz olduğunu fark ettim. Bu nedenle hor görmüyorum
> Yaptıklarını; yeterince akıllı olduğuna inanıyorum bizim için yapmış olduğun
> Bu yeni evlilikten dolayı ve aptalca davranan ben oldum.
> Planlarında sana yardımcı olmalıydım, keyif almalıydım
> Gerdek yatağını hazırlarken yeni eşinle birlikte.
> Ama biz kadınlar doğamız gereği böyleyiz,
> Ama neysek oyuz.[68]

Oğullarını çağırtır ve babalarına sarılmalarını söyler. Onların başına geleceklerden dolayı kendini tutamama tehlikesine rağmen, son anda kendini kontrol altına almayı başarır. İason'un sevgisini tamamen kazanmıştır ve Medeia'da bu fırsatı değerlendirerek, oğullarının armağanları prensese götürüp götüremeyeceklerini sorar. İlk başta, İason tereddüt eder; fakat Medeia'nın düşünceleri onun aklını çeler:

> Derler ki; armağanlar bile tanrıların aklını çeler;
> Fanilerin sunduğu altın tüm anlaşmazlıkları yok eder.[69]

Çocuklar, yanlarında götürdükleri hediyelerin aslında onların ölümü olduklarını, prensesle birlikte kendi kaderlerinin olduğunu bilmeden, İason'la birlikte Glauke'nin evine kadar giderler. Koro, onların bu kaçınılmaz ölümleri için ağıt yakar ve ardından aceleyle sahneye gelen Eğitmen, prensesin armağanları kabul

ettiğini ve çocukları da bağışladığını duyurur. Çocuklar geri döner ve Medeia, tüm Yunan dramları içinde en acıklı sahnelerden birinde, onları son yolculuklarına uğurlar:

> Her şey boşunaydı sizi yetiştirdiğim şu yıllar,
> Gösterdiğim ilgi, acı veren halsizliklerim ve şiddetli ağrılarım
> Siz doğduğunuzda. Ah evet, bir zamanlar umudum vardı
> Sizin için; hayal etmiştim, acıklı bir şekilde, bana bakacağınızı
> Yaşlılığımda ve öldüğümde bedenimi kefenleyeceğinizi
> Cenazem için. Nasıl da kıskanacaklardı oğullarımı görenler!
> O tatlı, kederli düşünce artık yok oldu. Sizden ayrıldı,
> Hayatımın geri kalanı acı ve kederle dolacak. Siz
> bakamayacaksınız bundan böyle
> Annenize bu sevgili gözlerle.
> Çünkü gitmiş olacaksınız hayatın başka bir kademesine.[70]

Olduğu yerde sarsılır ve onları kucaklar. Sonra da kendisini, birazdan yapacağı şeyi hatırlayarak, metin olma konusunda zorlar. Başlarına gelecekten habersiz, masum bir şekilde üzgün ve sessizce son defaya mahsus, sahneden ayrılırlar.

Prensesin zalimce öldürülüşünü detaylarıyla anlatan ulağın gelişiyle, sahnedeki atmosfer acıma duygusundan mutlak korkuya döner. Prenses; pelerini giyer, tacını takar ve aynanın karşısına geçip kendine olan hayranlığından bahsederken bizim için de tehlike çanları çalmaya başlar. Medeia'nın zehri etkisini göstermiştir. Glauke sendeler, devrilir, ağzı köpürür, gözleri yuvalarından fırlayacak gibi olur ve rengi solar. Altın taçtan, insanı yiyip bitiren anormal bir ateş fışkırır. O sırada elbisesi derisini aşındırır. Taçtan kurtulma çabaları işleri daha da kötüye götürür. Yere düşer, bedeni garip bir şekilde bozulmuştur, neredeyse tanınmaz bir haldedir. Eti, bir çam ağacından akan reçine damlaları gibi erimiştir.[71] Bu, ulağın bize ilettiği hikâyenin

sonu değildir. Kreon, sahneye döndüğünde kızının cesedini kucaklar, elbisesini yumruklar ve o da acı içinde erirken son nefesini verir.[72]

Medeia, aldığı haberden dolayı çok mutludur ve şimdi çocuklarını öldürmek için metin olması gerekir. İçeri girer ve sahne arkasından duyulan çığlıklarla gergin bekleyiş sona erer, çocuklardan gelen ilk çığlıklarla daha da dokunaklı bir hale dönüşür. Şimdi içeri İason girer. Glauke'nin ölüm sahnesinden ayrılır ve endişeli bir halde çocuklarının güvende olup olmadıklarını merak eder; çünkü Kreon'un hısımlarının, intikam uğruna çocuklarını öldüreceklerinden korkar. Bu nedenle, Koro ona gerçekten neler olduğunu anlattığında iki misli mahvolmuştur.[73] İason, adamlarına kapının kilidini açmalarını emreder ve seyirci ortadaki kapıya odaklandığı sırada, Medeia'nın, çatının üzerinden gelen sesi duyulur: Yılanlar tarafından çekilen bir arabaya binmiştir ve kollarının arasında çocuklarının cesetleri vardır. İason, oğullarını ister; Medeia vermeyi reddeder. Birbirlerine başkaldırdıkları sırada, Euripides, Medeia'nın kefaret ödemek için Korint'de bir festival düzenleyeceğine dair verdiği sözün olduğu bazı etiyolojik temaları sunar. Ardından, Medeia'nın arabası havalanarak uzaklaşır. İason, oğullarının öldürülüşünden dolayı yıkılmış bir haldedir ve ağıt yakıyordur. O sırada Koro, hayatın riskleri üzerine odaklanır:

> Birçoğu, Olympos'da yaşayan Zeus'un Kaderleri'nden kaynaklıdır;
> Birçok konuyu şaşırtıcı bir şekilde sonlandıranlar da tanrılardır.
> Olacağını düşündüğümüz şeyler gerçekleşmez;
> Davetsiz Tanrı bunu mümkün kılar ancak;
> Ve tıpkı bu hikâyenin sonu gibi.[74]

Dram boyunca Euripides, kadının erkeğin dünyasındaki yeri ve bencillik yüzünden çelişen, verilmiş sözlerin zayıflığı gibi çağdaş sosyal sorunları incelemek için mitolojik temaları kullanmıştır. Fakat bu sorunları yanıtsız bırakır: Seyirciler arasında yer alan birçok Atinalının, *Medeia*'da kendi sorunlarının yansımalarını gördükleri fakat hiçbirinin çözüldüğünü görmediği anlatılmıştır. Konuların zamansızlığı ve Euripides tarafından hassasiyetle ele alınışları, Yunan mitlerinin çağdaş dünyada ilgi görmeye devam etmesi sebebinin bir parçasıdır.

Bu korkunç olayların ardından anlatılan hikâye ise Apollodoros tarafından kısmen de olsan mensur bir tarzda anlatılmıştır. Medeia, Atina'ya gitti, Aigeus ile evlendi ve ona, Medos adını verdikleri bir oğul doğurdu. Fakat, Aigeus'un oğlu, Theseus'a entrika düzenlerken görüldü. Bir hikâyede, Theseus'a zehir içirmeye çalışan Medeia'nın son anda engellendiği anlatılır. Theseus, oğlunun dudaklarına götürdüğü zehirli kupayı bir darbeyle kenara fırlatır. Bu nedenle Medeia, oğlu Medos ile birlikte Atina'dan sürülmüştü. Oğlu Medos, birçok barbar ülkeyi fethetmiştir, Medlere adını vermiştir ve Hintlilere karşı savaşırken ölmüştür. Medeia, Kolkhis'e geri döndü. Döndüğünde, babası Aietes'in, erkek kardeşi Perses tarafından tahttan indirilmiş olduğunu gördü. O veya oğlu Medos, Perses'i öldürdü ve krallığı babasına verdi. Hyginus tarafından kayda alınan anlatımda, Medos, Kolkhis'e Medeia'dan önce varır; fakat Aietes'in oğlu tarafından öldürüleceğine dair haber alan Perses tarafından -her ne kadar Medos, bunu yapacak olan kişinin kendisi değil, Kreon'un oğlu Hippotes'in olduğunu söylese bile- tutsak edilir. Medeia, Artemis'in bir rahibesiymiş gibi Kolkhis'e vardığında ve Kreon'un oğlunun Perses'in elinde olduğunu

öğrenir. Kreon'dan intikam almak adına bir şans elde ettiğini düşünür ve kıtlığın durması için oğlunun kurban edilmesi gerektiğini söyler. Fakat Medeia, kendi oğlunu tam zamanında fark eder, kurban bıçağını ona verir ve o da Perses'i öldürür.

Anlatımlarda, Medeia'nın ölümü hakkında çok az yazı vardır. Hesiodos, onu tanrıçaların olduğu bir listeye ekler ve fani erkeklerle yatan ilahi bir varlık olduğunu belirtir;[75] İbykos ve Simonides, onun Akhilleus ile Elysium Bahçeleri'nde evlendiğini anlatırlar. İason'un çaresizlik içinde kendini öldürdüğü anlatılır; ama genelde söylenen, *Argo*'dan düşen çürümüş direğin altında kalıp ezilerek öldüğüdür.

İason ve Medeia'nın Mirası

Argonautika, gerçekten de mitlerin ve halk masallarının bir arada toplanmasıdır. İason'unki gibi bir kahramanın, sırf ondan kurtulabilmek için tehlikeli bir yolculuğa gönderildiği; gideceği yere vardığı; görevlerle yüzleştirildiği; kötü kralın kızının yardımıyla amacına ulaştığı konuları anlatan hikâyeler, dünyanın her yerinde ortaya çıkmaktadır. Norveç dilinde yazılan *Mastermaid* ve Galce olan *Kuşların Savaşı* adlı eserler bu şablona uymaktadır. Ve bir de Vladimir Propp vardır. Rus 'harika masalını' analiz eden ve bunun otuz bir 'işlevinin' olduğunu fark eden Propp, bu yöntemi *Argonautika* hikâyesinde uyguladı ve şablonuna uyduğu için çok mutlu oldu. [76]

Alton Post'un kendisi de antik dönemden beri oldukça fazla sayıda kurguya cazip gelmiştir. Bu, genel olarak kahramanların peşinden gittikleri tartışmasız en kapsamlı hazinedir; fakat hikâyesi çok erken dönemlerde mantıklı bir anlatıma dönüştürülmüştü: Bir açıklamaya

göre, post altına dönüştü; çünkü Kolkhis'de altın vardı ve coğrafyacı Strabo da doğal olarak İason'un altın arayışı içinde olduğunu düşündü. Strabo'nun anlatımına göre, Kolkhisliler, koyun postlarını nehirde altın tozu çıkartmak için kullanıyorlardı; Bizanslı Suda'ya göre Post, aslında simya yoluyla altının nasıl elde edileceğini anlatan bir kitaptı ve son zamanlarda Erich von Daniken, postu uzaylı bir uçan makine olarak tanımladı.

Rodoslu Apollonios, İason ve Argonotlar hakkında ilgilenen tek yazar kesinlikle değildi. Argonotların Limnos'da kalışları, Aiskhylos ve Sophokles'in oyunlarında boy göstermiştir. Bazı alimlerin de Limnoslu anlatımları, kadınların erkekler üzerinde egemen olduğu sistem olan yerel jinekokrasinin bir zamanlar var oluşunun kanıtı olduğunun yazıya aktarılmış halidir. Ovidius, yıpranmış kadınlar üzerine şiirsel bir çalışma olarak ortaya koyduğu *Heroides* adlı eserinde, İason'un terk ettiği Hypsipyle'nin duygularını inceler. Bir başka Romalı Valerius Flaccus, MS birinci yüzyılda bir *Argonautica* yazdı. Rönesans Dönemi'nde de sempatiyle karşılandı:

> İşte orada yatıyor meşhur hikâye
> İason ve *Medeia* hakkında;
> Altın post için çıktığı yolculuk hakkında...
> Riskli yolculuklarıyla gezgin *Argo* hakkında,
> *Euxine* denizlerden sonra çiçekler açan *Yunanistan'a*.[77]

On dokuzuncu yüzyıl, bu masal ile eşit derecede yenilikçiydi. Grillparzer'ın *Altın Post*'u, bu anlatımı, mitlerin sadece şiirde kullanıldıkları alana taşıdı ve özellikle çocukların eğlence dünyası için adeta bir vasıta haline geldi. Nathaniel Hawthorne, *Tanglewood Hikâyeleri* (1856) adlı eserinde, Argonotların hikâyesinden harikulade

bir şekilde yararlandı ve kısmen de olsa Apollonios'un kendi döneminde yapmış olduğu gibi Hawthorne'da Yunan mitolojisini yeni çağa uydurdu: 'Bu ölümsüz fabllar, kendi tutum ve hassasiyetlerini zenginleştiren her yaştaki çocuk için meşru konulardır.'[78] Charles Kingsley'in "*Kahramanlar"* (1856) adlı eseri, Argonotlar odaklıydı. Ayrıca, cesaret ve macera konularına karşı oldukça manevi bir temayül taşıdı: 'Güzellik, bilgelik ve doğruluk, soylu kahramanlıkları çocuklara sevdirmek ve onların yanlarında olan Tanrı'ya güvenmelerini sağlamak için Yunan masalları gibi peri masalları yoktur.'[79] Argonotlar, aynı zamanda William Morris'e de ilham kaynağı oldu. Apollonios'unkiyle kıyaslandığında, onun yarı uzunluğunda olan *Jason'ın Yaşamı ve Ölümü* (1867) adlı eserinde Yunan mitolojisiyle harmanlanmış Orta Çağ kahramanlıklarının güçlü unsurları olduğu görülmektedir. Ve İason, Glauke için Medeia'ya ihanet ettiğinde, masal, Keats romantizminin, Hristiyan Sosyalist yazılarının ve orta Victoria dönemi pornografisinin tuhaf karışımıyla ortaya çıkar:

Ve o gece bir kez daha
Alıp götürdü uzağa gecenin yarısında,
Ve bir kez daha bir tahtanın kenarında çıkarttı
Ayakkabılarını ve tatlı omzu üzerindeki elbiseyi sıyırdı.
Bir kez daha o gece, ağır ağır sönen ateşin üzerinde
Tutkulu bir şekilde açlık çeken kederiyle asılı kaldı.
İşi bittiğinde bir kez daha geri dönmüştü;
Bir kez daha doğan güneşten kaçmıştı;
Loş ve ışığın titrediği odasına bir kez daha girmişti;
Bir kez daha aydınlattı ölmekte olan kasveti;
Bir kez daha uzandı kederli uykusuna
Ama yorgun bedeni ve kederli kalbi kaldı ayakta.[80]

Yirminci yüzyılda, müziklerini Bernard Herrmann'ın bestelediği, müthiş özel efektleriyle Don Chaffey'in yönettiği iz bırakan *Jason ve Argonotlar* (1963) filmi, bu masal hakkında mükemmel bir uyarlamaydı. Diğer bir taraftan, 2000 yılında Nick Willing'in yeniden çevirdiği filmin uyarlanışı başarısız olur: Argonotlar sefildir. Argonot avcısı Atalanta ve Jason arasındaki aşk ilişkisi yetersizdir. Poseidon, korkunç bir dev olarak ortaya çıkmaktadır. Phineus, Miken tarzı bir *tholos* lahitinde yaşamaktadır. Hylas ile ilgili bölüm yoktur; fakat Herakles'in Jason ile arasında yarattığı bağ vardır ve filmin sonuna kadar da vardır; berbat bir oyunculuk sergilenmiştir; üçüncü sınıf özel efektler vardır ve isimlerin telaffuzu utanç vericidir. Sanırım en iyisi, Yunan mitolojisinin anlatımını arada sırada yalnız bırakmaktır.

Medeia da aynı zamanda, Euripides ve Apollonios'un dışında hareketli bir hayattan keyif almıştır. Hayatından kesitler, Yunan vazo ressamlığında görülür. Bazılarında Pelias'ı öldürürken ya da kendi çocuklarını düşünürken, bazılarında da yılanlı arabasıyla uçarken görülür. Pausanias, Olympia'da sergilenmiş olan ve Kral Kypselos'un Sandığı olarak bilinen, fildişi ve altın figürlerle süslü, oyma sedir ağacından bir sandığı betimler. Üzerinde, Medeia ile sağ yanında tahtından indirilmiş İason ve solunda Aphrodite'in olduğunu söyler. Yine üzerinde şöyle yazıyordur: 'Ve Aphrodite emreder: İason Medeia ile evlenir'. Romalı oyun yazarı Seneca, bu hikâyeye yönelik kendi dramını oluşturdu. Yarattığı bu dramında, Medeia'nın şiddetine ve gizemli güçlerine oldukça fazla vurgu yapmıştır.

Klasik dönem sonrası sanatlar da Medeia'nın hikâyesini farklı birçok yayın organında kullandı. Fransız

oyun yazarı Corneille, 1634 tarihli *Medea*'sının 1. Perde, 5. sahnesinde, Medeia'nın unutulmaz konuşmasını sunar:

> NERINE: Böylesi bir felaketten sonra elinde geriye ne kaldı?
> MEDEA: Ben kaldım, ben ve bu da bana kafi.

Bir sonraki yüzyılda, İtalyan besteci Luigi Cherubini, 1797 tarihli *Medea* adlı operasını yaratmıştı. Bu iddialı başrolün sahibi ünlü Maria Callas idi. Maria Callas, Leonard Bernstein'ın 1953 yılında yönettiği Floransa'daki bu operada şarkı söylemişti. On dokuzuncu yüzyılda, Delacroix'nın *Medea'nın Gazabı* (1862) adlı tablosundaki Medeia'nın güçlü imajını, çocuklarını öldürmeye hazırlanan çıldırmış bir Medeia olarak tasvir etti. 1913'de, kısmen ironik, Euripides'in Antik Çağ'daki itibarını kadın düşmanı olarak gösteren trajedisinden alıntılar, süfrajet mitinglerde anlatılmıştı; çünkü o zamanların konularında yankılanıyordu. 1953'de yazılan *Médée* adlı eserinde, Anouilh'in kadın kahramanı, çocuklarını öldürdükten sonra onların kahredici cenaze töreninde intihar eder; Pasolini'nin ilgi uyandıran ve tartışmalı sinema versiyonu olan 1970 yapımı *Medea*, Maria Callas'ın şarkı söylemeden Medeia rolünü oynadığı tek filmiydi; hem Euripides'in bir eserinde Medeia'yı oynayan hem de çocuklarını öldüren bir kadın mahkumu anlamaya çalışan bir kadını oynayan Melina Mercouri'nin rol aldığı ve Jules Dassin tarafından yönetilen *A Dream of Passion (Tutkunun Rüyası)* (1978) adlı filmin perde arkasında yine Euripides vardır. Kariyerinin başlarında, yine bir Jules Dassin yapımı olan *Never on Sunday (Pazar Günü Asla)* (1960) filminde Melina Mercouri, Antik Çağ'da yüceliğinin yıkılmaya

başladığı modern Yunanistan'ı simgeleyen Pireli küstah, güler yüzlü bir fahişe olan İllia'yı canlandırdı. O, trajediye bayılır. Fakat mutlu bir sonla tamamlanan bu mitte kendi kişisel versiyonunu inşa eder. Tiyatroya gider ve Euripides'in trajedisini izlerken hüngür hüngür ağlar, ta ki Medeia'nın çocuklarını öldürdüğü ana kadar. O anda yüzünde bir tebessüm belirir, kavalyesine bilerek göz kırpar ve kendinden emin bir şekilde ona şöyle der: 'Ve herkes mutludur ve sahil kenarına giderler ve hepsi bu kadar.'

5

ARGOS VE CANAVAR KATİLLERİ

Kilit Rollerdeki Karakterler	
İnakhos	Argoslu hükümdarların atası
Pelasgos	Pelasglar olarak da bilinen efsanevi ırkın kurucusu
Argos (1)	Argos şehrinin ilk hükümdarı
Argos (2)	Her Şeyi Gören canavar 'Panoptes'
İo	İnakhos'un kızı, Zeus'un sevgilisi, ineğe dönüştü
Danaos	Mısırlı, Belos'un oğlu, Argos Kralı oldu
Danae	Perseus'un annesi
Akrisios	Danae'nin babası, Perseus tarafından öldürüldü
Proitos	Tirins Kralı
Bellerophontes (Bellerophon)	Sisyphos'un erkek torunu; Pegasus'u ehlileştirdi; Kimera'yı öldürdü
Pegasos (Pegasus)	Kanatlı at, Medusa'nın çocuğu
Perseus	Zeus ve Danae'nin oğlu; Medusa'yı öldürdü, Andromeda'yla evlendi
Medousa (Medusa)	Ölümlü Gorgon
Andromeda	Perseus tarafından kurtarıldı ve karısı oldu

Argos ve havalisi, Yunan mitolojisinde önemli bir rol oynar. Argoslu hükümdarların atası, Okeanos ve Thetis'in

oğlu İnakhos idi. Dilbilimci Aprion'a (MÖ 20 – MS 45) göre, İsrailoğullarının Mısır'dan kaçışı bu hükümdarlığın döneminde gerçekleşmişti. Apis adında bir erkek torunu vardı. Aiskhylos'un *Yalvaran Kadınlar* oyununda Apollon'un oğullarından biri olarak boy gösteren Apis, Naupaktos'dan gelen, Peloponnes'i devasa yılanlardan ve vebadan kurtaran bir kahin ve hekimdir. Apollodoros bize, Apis'in çocuğu olamadan öldüğünü söyler ve onu, önce Mısır'a özgü boğa tanrısı Apis ve Osiris'in niteliklerinin birleştirildiği bir Mısır tanrısı olan Serapis ile ve ardından Mısır'a özgü boğa tanrısı Apis'le özdeşleştiğini belirtir. Apis'in kız kardeşi Niobe'nin, Zeus'la birlikte yaşayan ve ona Argos adında bir erkek evlat veren ilk ölümlü kadın olduğu iddia edilir ve ayrıca bir soyağacına göre, Niobe, Yunanistan'ın ilk ahalisi olduğu varsayılan Pelasgların isim babası olan Pelasgos'u[1] da doğurmuştur.

Bu Argos, adı yine Argos[2] olan ve Panoptes (Her Şeyi Gören) olarak bilinen ve birçok gözü olan bir canavarın büyük büyük babasıydı. Başının arkasında fazladan bir gözü, önde iki ve arkada iki gözü veya bedeninin her noktasında gözleri vardı. Her bir gözü sürekli açıktı. İnanılmaz derecede güçlüydü ve genellikle Peloponnes bölgesini düşmanlardan temizliyordu: O, Arkadya'yı tahrip eden bir boğayı öldürdü ve postuna saklandı; sığırları çalmaya çalışan bir satiri öldürdü; Tartaros ile Gaia'nın kızı olan ve yoldan geçenleri öldüren yarı kadın yarı yılan Ekhidna'yı yok etti. Bununla birlikte, Argos Panoptes en çok, Argos ve Teb'in[3] kraliyet hanedanından gelen İo'nun koruyucusu olarak bilinir. Argos topraklarında, Hera'nın son derece güzel olan bakire rahibesi İo, Zeus'un şehvet dolu ilgi alanına girdi. Zeus, ona anlamlı rüyalar gönderdi. Rüyalarını yorumlayan kahinler, İo'nun babası tarafından

ülke dışına sürgün edileceğini açıkladılar. İo'nun babası Zeus'a itaat etti. İo, gerek Zeus gerekse Hera tarafından bir ineğe dönüştürüldü ve sonra da Hera, Zeus ile cinsel ilişkiye girmesin diye İo'nun başına bir at sineği musallat etti. Böylece yerinde bir türlü duramayan İo, hiçbir yerde uzun soluklu kalamadı.

İo'nun masalı farklı şekillerde anlatılır ve en ünlüsü, Ovidius'un *Dönüşümler* adlı eserindeki anlatımdır. Tanrıların Kralı, İo'dan bir ormanlıkta dinlenmesini istedi; fakat o, korku içinde kaçtı ve Zeus da toprağın ve İo'nun üzerini bir pelerinle örttü. Bulutlardaki tuhaflık Hera'nın şüphelerini arttırdı: 'Ya haksızlık ediyorum ya da bana haksızlık ediliyor' diye düşünen Hera, daha önce İo olan güzel, beyaz bir düveyi de yanına alarak kocasını bulmaya gitti. Bulutları dağıtan Hera, fettan bir halde bu hayvanı Zeus'dan bir armağan olarak istedi ve Zeus da reddedemedi. Ardından Hera, Her Şeyi Gören Argos'dan, yeni dış görünüşü ve sesinden dolayı kahrolan kız/düveyi korumasını istedi. Buna rağmen, toynağıyla kaldırdığı toza adını yazabildi (iota ve omega: Ben) ve babası İnakhos'a durumu iletti. Fakat Argos, onu daha uzaktaki bir çayırlığa gönderdi.

Zeus bu durumu kabul edilemez olarak nitelendirdi ve Hermes'den Argos'u pan flütüyle uyutup ardından kellesini uçurmasını istedi.[5] Bu olaydan sonra Hermes, 'Argos'un Katili' olarak bilinen Argeiphontes lakabını aldı ve Hera da Argos'un gözlerini asil bir kuş olan bir tavus kuşunun kuyruğuna yerleştirdi. Bu noktada tanrıça, inek olan İo'ya eziyet etmesi için bir at sineği musallat etti. Aiskhylos'un *Zincire Vurulmuş Prometheus* adlı trajedisinde İo, Prometheus'un zincirlenmiş olduğu

sivri kayalıklara sahipsiz olarak bırakılmıştı ve nerelerde başıboş dolaşacağı da belirtilmişti: Günümüzde Bosphorus olarak da bilinen Boğaziçi (İnek Geçidi)'nden İskitya'ya, Amazonlar ülkesine, Graiailar ve Gorgonlar'a, Griffonlar'a, tek gözlü Arimasplar'a, koyu tenli Habeşistanlılar'a ve son olarak Mısır'a. İo, Mısır'da insan şekline geri döndü ve Epaphos (Zeus'un dokunuşu *'epaphe'* ile hamile kaldıktan sonra verilen isim) adında bir erkek evlat dünyaya getirdi. Hera, Kuretler'den Epaphos'u çalmalarını istedi ve onlar da Hera'nın isteğini yerine getirdiler. Böylece, İo bir kez daha yola koyuldu ve onu Suriye'de Biblos Kralı'nın karısı tarafından sütannelik yapılırken buldu. Tekrar Mısır'a döndü. Orada Kral Telegonos ile evlendi ve tanrıça İsis oldu. Epaphos da boğa tanrısı Apis oldu.

İo'nun ineğe dönüştürüldüğü masal, Aiskhylos ve Sophokles'in alaycılıklarının da dahil edildiği A.E. Housman'ın muhteşem parodisi 'Bir Parça Yunan Trajedisi'nde belirtilir. Eser, on dokuzuncu yüzyıl Yunan trajedileri hakkında dalga geçerken, Koro seslenir:

Neden söylemeliyim
İnachea kızı, Zeus'un sevgilisi?
Eski tanrılar tarafından
Nitelikler verilen,
Dört toynak, iki boynuz ve bir kuyruk verilen,
Tanrının bahşettiğini istemeyen
Ve aklı başına gelsin diye gönderilen
Bilinmedik coğrafyalara
Nasıl geviş getirildiğini öğrensin diye.
Ve gitti o Argos topraklarına,
Sararmış meralarda otlandı ısırgan otuyla,
Yine de ona aldırış etmediler.
Ama yine de beslenmesine rağmen
Çok arzulamıyorum:

Asla yerine seçmesin Kıbrıs
Lekeli karaciğerimi!
Neden bahsedeyim ki İo'dan? Neden ki?
Neden olduğuna dair hiçbir fikrim yok.[7]

İo'nun oğlu daha sonra Mısır hükümdarı oldu ve Nil'in kızı Memfis ile evlendi ve onun adını yeni bir şehre verdi; adını o bölgeye veren Libya isminde bir kızları vardı. Libya'nın Poseidon'dan ikizleri olmuştu: Agenor ve Belos. Agenor, Fenike'ye göç etti ve orada Sidon (Sayda) ile Tyre (Sur) şehirlerine hükmetti; Belos ise Mısır'a hükmetti ve Nil'in kızı Ankhinoe ile evlendi. Aigyptos ve Danaos adında ikizleri oldu.[8] Belos, Danaos'u Libya'ya ve Aigyptos'u da Arabistan'a tayin etti. Fakat Aigyptos, gönderilmekten dolayı mutsuzdu ve bu nedenle Melampodes (Kara Ayak) kavmini zapt etti ve kendi ismi olan Mısır (Yunancada 'Aigyptos') adını verdi. Her bir ikizin birçok eşten ellişer çocuğu oldu: Aigystos'un oğulları, Danaos'un da kızları oldu. Sonunda aralarında bir kavga oldu. Danaos, Aigystos'un Libya'ya egemen olacağı şüphesine düştü. Athena'nın da tavsiyesiyle, Danaos bir gemi inşa etti (böyle bir şeyi yapan ilk kişiydi), kızlarını gemiye yerleştirdi ve Argos'a doğru yola koyuldu. Yoldayken Rodos'a uğradı ve Lindialı Athena heykelini yaptı.

Danaos, Argos'a vardığında, bilinmeyen bir yerden bir kurt ortaya çıktı ve bir Argos sığırını öldürdü. Bu, bir yabancının (Danaos) hüküm süreceğinin belirtisi olarak yorumlanmıştı ve böylece Argos'un hükümdarı olan Kral Gelanor, krallığı ona teslim etti. Danaos, Apollon *Lykeios* (Kurt Tanrı) tapınağını inşa etti, bölgedeki su sorununu çözdü ve halkına Danaoi adını verdi: 'Danaoslar', Homeros'dan itibaren 'Yunanlıların' genel bir adı olarak kullanıldı.

Aiskhylos, Danaos'un kızları hakkında üçlü trajediler yazdı. İlk oyunu olan "*Yalvaranlar*", günümüze kadar gelmeyi başarabildi; fakat *Mısırlılar* ve *Danaidler* adlı eserleri başaramadı. *Yalvaranlar*'da, Aigyptos'un oğulları, Danaos'un kızlarıyla evlenebilmek umuduyla Argos'a gittiler ve Danaos onların bu hareketinden şüphe etmesine rağmen, kızlar kendilerini asmakla tehdit ettiklerinde kabul etmek zorunda kaldı.

Evlilikler çekilişle ve birbiriyle uyumlu isimlerin eşleşmesiyle gerçekleşecekti. Böylece Danaos bir düğün düzenledi. Fakat kızlarına birer hançer verdi ve gece vakti eşlerini öldürmelerini istedi. Kızlardan kırk dokuzu babalarının dediğini yaptı; fakat içlerinde en büyükleri olan Hypermnestra, Lynkeus'un hayatını bağışladı; çünkü ya Lynkeus onun bekaretine saygı göstermişti ya da ona eşsiz derecede aşık olmuştu. Lynkeus kaçtı fakat Danaos, Hypermnestra'yı mahkum etti. Bu arada, Danaos'un diğer kızları, kocalarının bedenlerinden ayırdıkları başlarını gömdüler.[9] Bu tür kızlar için koca bulmak besbelli bir problemdi. Bu nedenle Danaos, koşu yarışlarında onları alışılagelmiş başlık parasını istemeden evlendireceğine dair söz verdi ve sonunda hepsi yeniden evlendi. Danaidler, Hades'de sonsuza dek doldurulması gereken delikli kaplara su doldurma cezasına çarptırıldıkları halde, Lynkeus, Hypermnestra ile yeniden bir araya geldi, Danaos ile uzlaştı ve daha sonra da Argos Kralı oldu.

Lynkeus ve Hypermnestra, Perseus ve Herakles'in de dahil olduğu yüce kraliyet ailesinin en başında gelirler. Erkek torunları Proitos ve karısı Stheneboia, Bellerophontes (Bellerophon) mitinde kilit bir role sahiptirler. Bellerophon, Glaukos (bazen Poseidon) ve

Eurymede'nin oğlu ve Sisyphos'un da torunu idi. Memleketi olan Ephyra (daha sonra Korint adını almıştır)'dan ayrılması gerekiyordu; çünkü Belleros adında Korintli bir zorbayı öldürmesi gerekmişti:[11] ismi 'Belleros'un Katili' anlamına gelir. Tirins'de bulunan ve onu affeden Proitos'a gitti. Fakat Stheneboia (ya da Anteia)'nın aklında pek de iyi düşünceler yoktu. Bellerophon'a aşık oldu.[12] Fakat Bellerophon, onun yaptığı kurları karşılıksız bırakınca, Stheneboia da onu, kendisine tecavüze kalkışmakla suçladı. Proitos ona inandı ve Bellerophon'u, Stheneboia'nın babası olan Likya Kralı İobates'e gönderdi. Ayrıca ona gönderdiği mühürlü mektupta, kendisinden Bellerophon'u öldürmesi istiyordu. İobates, bu 'uğursuz, yaşamı yok edici sözleri' okudu; fakat misafirini kendi elleriyle öldürmekten ziyade, Bellerophon'a Kimera'yı (Keçi-kadın) öldürmesini emretti. Sözüm meclisten dışarı, bu korkunç yaratık birçoğu için bir eşleşmeden de fazlasıydı ve Hesiodos onu etkili bir şekilde tanımlar:

> Korkunç alevler püskürten,
> Üç başlı, ürkütücü, devasa, kırlangıç ayaklı, güçlü,
> bir başı parlak gözlü aslan olan, bir başı keçi olan,
> üçüncüsü yılan olan, ulu ejder başlı Kimera.[14]

Kimera'nın soy ağacı belirsizdir: Hesiodos, onun ya Typhoeus ile Ekhidna'nın çocuğu, ya Lernalı Hydra ile isimsiz bir babanın çocuğu ya da Sfenks'in ve Geryon'un av köpeği Orthos'dan olma Nemea Aslanı'nın annesi olabileceğini söyler. Ama kesin olan şudur ki, ülkeyi ve besi hayvanlarını yakıp yıktı. Birçok hikâyede anlatıldığı üzere Bellerophon, Medusa ve Poseidon'un çocuğu olan kanatlı beyaz atı Pegasus'a bindi. Bu muhteşem atı, Peirene kaynağının olduğu yerde görmüştü ve kahin Polyeidos'un

ona verdiği talimatlar sonrası ehlileştirebilmişti. Bu talimatlara göre, rüyasında Athena'nın ona altın yular verdiği yer olan Athena sunağında uyuyacaktı ve Atların Terbiyecisi olan Poseidon'a beyaz bir boğa kurban edecekti. Ertesi sabah, altın yuları yanı başında gördü, boğayı kurban etti ve Pegasus da kendi isteğiyle onu kabul etti. Korkunç bir ikili olmuşlardı: Pegasus'un yardımıyla, Bellerophon Kimera'yı öldürdü; geri döndüğünde İobates, ona tek elli Solymoslular ile savaşmasını; ardından Amazonlarla da savaşmasını emretti; Bellerophon hepsini fethettikten sonra İobates, ona pusu kurması için Likya'nın en cesur adamını gönderdi; fakat Bellerophon onu da öldürdü; sonunda İobates ona mektubu gösterdi ve ondan kalmasını istedi. Ona kızı Philonoe (veya Antikleia ya da Kassandra)'yi verdi ve krallığını ona bıraktı.

Euripides'in günümüze kadar gelmeyi başaramamış olan trajedisi *Stheneboia*'da, Bellerophon'un Stheneboia'dan, Pegasus ile gezerken deniz üzerinde aşağıya iterek intikam aldığı yazar. Kayıplara karışmış olan başka bir eseri olan "Bellerophontes", Aristophanes'e ait bir komedi olan "Barış" adlı eserinde esprili bir biçimde parodileştirilmiştir: Bellerophon, Pegasus'la Olimpos'a kadar uçmaya kalkışmıştı; fakat Zeus, atı ısırsın diye bir at sineği gönderdi ve ürken at, binicisini yeryüzüne düşürdü. Bellerophon bu düşüşten sağ olarak kurtulmayı başardı. Euripides'in oyununda, Bellerophon, eski püskü giysiler içinde bir kötürüm olarak yeniden ortaya çıkar. Homeros, tanrıların ondan nefret ettiğini, bu durumun Bellerophon'u içten içe yediğini ve gizlice uzaklaşıp gittiğini söyler; ama bize Bellerophon'un nasıl öldüğünü de anlatan hiçbir masal yoktur.

Perseus ve Gorgon Medusa

Bir zamanlar Argolis'de, Argos'un hükümdarı Akrisios, kızı Danae'nin doğuracağı oğlu tarafından öldürüleceği kehanetini öğrendi. Bu nedenle, hava ve ışık alabilmesi için küçük bir kapağın olduğu tunçtan bir yeraltı odası yaptırdı ve içine Danae'yi hapsetti. Bazı yazarların açıklamalarına göre, Akrisios'un erkek kardeşi Proitos, Danae'yi baştan çıkardı ve bu da aralarında bir elektriklenmeye sebep oldu. Fakat bu konu hakkında bilinen en iyi açıklama, kendisini altın yağmuru olarak gösteren Zeus'un, Danae'nin kucağına yağarak onunla cinsel birleşme yaşamasıdır. Danae, Perseus'u doğurdu. Akrisios, olanlardan Zeus'un sorumlu olabileceğini kabul etmedi ve Danae ile birlikte Perseus'u ahşap bir sandığa kapatıp denize attı. Sandık, Kral Polydektes'in erkek kardeşi Diktys'in balık ağlarına takıldığı yer olan Seriphes Adası'na kadar yüzdü.

Perseus, erkeklik çağına kadar Diktys'in evinde büyüdü. Fakat Polydektes, akabinde Perseus'un annesi Danae'ye aşık oldu. Perseus bu flörte engel oldu. Fakat kral kendisini, Oinamos'un[15] kızı olan Hippodameia'nın talibi olarak ve gerekli başlık parasını toplamaya gelmiş biri olarak gösterdi. Perseus, istediği takdirde ona Gorgon'un başını getirebileceğiyle böbürlendiğinde, kendisinin lehine dönmeye başlayan şansının uzakta olduğunu hisseden Polydektes, bu teklifi minnetle kabul etti.

Perseus'a bu görevinde yardım eden Hermes ve Athena, onun, Keto ve Phoryks'in, yaşlı olarak doğduklarından dolayı Graiai olarak adlandırılan ve aynı zamanda Gorgonların kız kardeşleri olan kızları Enyo, Pemphredo ve Deino'yu ziyaret etmesini tavsiye ettiler. Ortalarında, dönüşümlü olarak kullandıkları tek bir göz ile tek bir dişleri vardı. Perseus, gözü ve dişi kaptıktan sonra, macerasında

ona yardım edebilecek orman perilerini bulmasına yardım ettikleri takdirde, gözü ve dişi geri vereceğine dair yemin etti. Bu orman perileri, ona kanatlı sandaletler, *kibisis* (bir tür çanta) ve görünmezlik başlığını verdiler; Hermes, ona efsanevi taştan yapılmış olan bir orak verdi.

Perseus, ardından ölümsüz Stheno ve Euryale ile ölümlü Medusa adındaki üç Gorgon'un ülkesi olan Okeanos Nehri'ne uçtu. Kıvrılan yılanlarla kaplı başlarında yaban domuzununki gibi dişleri vardı. Elleri tunçtan idi ve altın kanatları vardı. Onlara bakan herkesi de taşa çeviriyorlardı. Perseus oraya vardığında uyuyorlardı. Böylece şansını deneyen Perseus, Medusa'dan bakışını kaçırarak kendi görüntülerini yansıtmak amacıyla tunçtan bir kalkan kullandı ve Athena'nın da yardımıyla Medusa'nın başını uçurdu. Medusa, Poseidon'dan hamile kalmıştı ve kanatlı at Pegasus onun boynundan Khrysaour (Altın Kılıcı olan Adam) ile birlikte doğmuştu. Perseus, Medusa'nın başını *kibisisin* içine tıktıktan sonra oradan uçup gitti. Medusa'nın kız kardeşleri uyanıp onu kovalamaya başladı fakat bir faydası olmadı; çünkü görünmez başlık kendi payına düşeni yapmıştı.

Geri dönüş yolunda, Perseus, Afrika'dan geçti. Ovidius, onun Hesperidler ülkesine vardığını ve Atlas'dan onu misafir etmesini istediğini betimler. Atlas'ın reddedişinin doğurduğu sonuçlar vahimdi:

> 'Dostluğuma değer verdiğin için
> Küçük de olsa bir hediyem var sana!'
> Başını yana çevirdikten sonra sol elini çantasına
> soktu ve çıkardı tiksindirici başını Medusa'nın.
> Ulu Atlas, ulu bir dağa dönüştü; saçları
> ve sakalı ağaçlara, devasa omuzları ve kolları
> dağ silsilesine dönüştü, bir zamanlar başının olduğu

yer bulut kaplı bir zirveye;
kemikleri ise kayalara dönüştü. [16]

Bir zamanlar dev olan Atlas, artık bir dağ idi. Perseus, ardından doğuya, Kepheus'un kral olduğu Aithiopia'ya doğru yola koyuldu. Perseus, burada, Kepheus'un kızı Andromeda'yı, bir deniz canavarının onu yemesi için bırakıldığı deniz kenarındaki bir kayada zincirlenmiş olarak buldu. Andromeda, Nereidleri güzellikte geçtiğiyle böbürlenen Kepheus'un karısı Kassiopeia'ya karşı haddini aştığı için cezalandırılmıştı. Nereidlerin öfkesini anlayan Poseidon, ülkeyi sel altında bıraktı ve canavarı gönderdi. Ammon'daki kahin, bu durumun ancak Andromeda'nın canavara kurban olarak sunulmasıyla düzeltilebileceğini ileri sürdü. Kepheus, Aithiopialıların bu konudaki baskısını üzerinde hissetti. Fakat Perseus için bu ilk görüşte aşk demekti. Kepheus'dan, kızını ona vereceğine dair söz isteyen Perseus, canavarı ancak bu durumda öldürebileceğini söyledi. Kepheus bu teklifi kabul etti; sözler verildi; Perseus, canavarın üzerinden uçarak ve orağını kullanarak onu öldürdü ve böylece Andromeda serbest kaldı. Fakat ne yazık ki mesele burada son bulmadı; çünkü Kepheus'un erkek kardeşi Phineus zaten Andromeda ile nişanlıydı ve şimdi de bu evliliği engellemeye çalışıyordu. Perseus, tek bir hareketle, Phineus ve destekçilerine Medusa'nın başını gösterdi ve onları taşa çevirdi. Andromeda ile Perseus'un gerçekleşen evliliğinden kısa bir süre sonra, Pers krallarının atası olduğu öne sürülen Perses doğdu.

Perseus, Seriphos'a döndükten sonra, annesinin ve Diktys'in Polydektes tarafından şiddete maruz kaldığını öğrendi ve bir kez daha Gorgon'un başını çantadan çıkartarak Polydektes ve yandaşlarını taşa çevirdi. Diktys'i

Seriphos'un kralı olarak ilan etti. Sandaletleri, *kibisis* ve görünmezlik başlığını Hermes'e geri verdi. Hermes'de onları orman perilerine geri verdi. Gorgon'un başını da Athena'ya verdi. Athena, düşmanlarını korkutmak için Gorgon'un başını ya kalkanının tam ortasına ya da yılanların sarktığı keçi derisinden pelerininin ortasına yerleştirdi. Aynı zamanda, şifa tanrısı olan Asklepios'a Medusa'nın kanından verdi: Medusa'nın sol tarafındaki damarlarından akan kan kötülük getiriyordu; fakat sağ taraftakiler ölüyü diriltebiliyordu. Euripides'in anlattığı buna benzer bir hikâyeye göre, Athena, Erikthonios'a Medusa'dan iki damla kan verir, biri ölümcül bir zehirdir, diğeri ise kuvvetli bir tedavi ilacıdır. Ayrıca Herakles'e de tunç bir kavanoz içinde, Medusa'nın başından bir tutam saç verdi. Herakles de istilacıları geri püskürtebilen bu gücü, Tegea'yı korumak için kullandı.

Medusa, genellikle sanatta tüyler ürpertici bir yaratık olarak betimlenir; fakat her zaman da çirkin değildir: Medusa'nın, Athena'nın güzelliğiyle kendi güzelliğini bir tuttuğundan dolayı başının uçurulduğuna dair bir anlatım vardır ve Ovidius da aslında çekiciliğinden dolayı Medusa'nın saçlarının Athena tarafından yılanlara dönüştürüldüğünü, sebebinin de kendi tapınağında Poseidon ile cinsel ilişki yaşaması olduğunu söyler.

Perseus, sonunda hem Danae hem de Andromeda ile birlikte Argos'a döndü. Büyükbabası Akrisios, yakında Argos'a gelecek olmalarından dolayı telaşlandı çünkü kahinin dediğine göre, Danae'nin oğlu tarafından öldürülecekti. Bu sebepten dolayı da Argos'u terk etti. Perseus, Larissa'ya doğru devam etti. Larissa'nın kralı Teutamides, merhum babasının onuruna cenaze oyunları düzenliyordu. Ne tesadüf ki Akrisios da oradaydı ve

Perseus'un pentatlonda yarışırken attığı disk yanlışlıkla Akrisios'un ayağına çarptı ve anında ölümüne sebep oldu. Kehanetin gerçekleştiğini fark eden Perseus, Argos'a dönmeye ve mirasını istemeye utandı ki teknik olarak onundu. Onun yerine, Proitos'un oğlu Megapenthes ile bir anlaşma gerçekleştirdi. Anlaşmaya göre, Megapenthes, Argos Kralı oldu ve Perseus da Tirins Kralı. Ayrıca Perseus, Miken devletini kurdu ve güçlü bir ülke haline getirdi. Orada, Andromeda'dan daha birçok çocuk sahibi oldu: Beş oğul[18] ve Gorgophone (Gorgon'un Katili) isminde bir kız. Andromeda ve Perseus, Herakles'in büyük büyükannesi ve büyükbabasıydı.

Mitlerdeki Benzetmeler

Bu mitin bütünlüğü altında yatan bazı ilginç simetrileri tespit etmek mümkündür. Bu masallarda daha çok salt eğlenceli hikâye anlatımları vardır. Örneğin, Danae ve Andromeda arasında çarpıcı benzerlikler vardır.

Danae	Andromeda
Amcası (Proitos) tarafından sürgün edilmiştir.	Amcası (Phineus) tarafından sürgün edilmiştir.
Babası (Akrisios) tarafından tecrit edilmiştir.	Babası (Kepheus) tarafından tecrit edilmiştir.
İstenmeyen bir evlilikten Perseus tarafından kurtarılmıştır.	İstenmeyen bir evlilikten Perseus tarafından kurtarılmıştır.
Anaç	Cinsel istek uyandıran çekicilik

Bir başka kadın karakter daha vardır. Ve bu, tabii ki Perseus'un kurbanı Medusa'dır. (Hükümdar) anlamına gelen adı, Perseus'un ödül olarak elde ettiği Andromeda (Erkek Hükümdarı) ile ilginç bir şekilde benzerlik gösterir.

Masaldaki üç çift ikiz erkek kardeşlerin de enteresan karakteristik özellikleri vardır:

Akrisios	Proitos	Polydektes	Diktys	Phineus	Kepheus
Birbirlerine düşman kardeşler		Birbirlerine düşman kardeşler		Birbirlerine düşman kardeşler	
Tehditkar	Merhametli	Tehditkar	Merhametli	Tehditkar	Merhametli
Taşa dönüştü		Bir taşla öldürüldü		Taşa dönüştü	

Bu benzerlikleri tamamlamak için belirtilmesi gereken üç kız kardeş vardır:

Graiai	**Orman Perileri**	**Gorgonlar**
Yaşlı ve kır saçlı	Genç ve sevimli	Korkunç canavarlar
Dişleri ve gözlerini kaybederler	Perseus'a sandaletleri, başlığı ve kibisis'i verirler	Kardeşlerden birinin başı kesilir

Farklı sonuçlar doğurabilecek bu tür bir analiz, mit araştırmacısına ait düşünsel bir tarz ile bu benzerliklerin hangi şekilde yorumlanacaklarının belirlenmesine karşın, psikanalist ve yapısalcı yaklaşımlar için hazır bir kaynaktır.[19]

Burada, aynı zamanda izah edici bir yaklaşıma dair olasılık vardır. Miken Çağı (yaklaşık olarak MÖ 1600-1200), Yunan mitolojisinin oluşumunda hayati bir role sahiptir; çünkü birçok masala 'tarihsel' bir kurgu sağlamıştır. Mitlerde, bir kentin öneminin tarih çağlarından ziyade Miken dönemlerindeki önemiyle ilişkili olması dikkat çekicidir.[20] Mikenai, Tirins ve Pylos gibi yerlerin bir zamanlar güçlü ve etkili oldukları Miken dönemleri ile güçlü ve etkili olmadıkları tarih çağları arasında bir tür mantıksal bağ varmış gibi görünüyor.

Efsanevi şehirlerin sürekli olarak krallar tarafından yönetilmesi ve tarihi çağlarda bunun bir kural olmadığı konusu incelenmeye değer. Yunanlı yazarlar, bunu tarihin bir yansıması olarak kabul ederler: 'Açıkçası antik

dönemlerde onların, krallığın bir özerklik değil; fakat çok eski bir Yunan geleneği olduğu zamanlarda, herkesinki gibi kralları vardı.'[21] Mitlerde, kralların varlıkları önemlidir: Hikâyelerde zıt karakterler olarak görünürler; fakat şu da bir gerçek ki, Miken dönemine ait önemli bireylere ait isimler bulmak neredeyse imkansızdır. Bu konunda elimizdeki en eski yazılı belge, Girit'in Knossos, Miken'in Tirins, Pylos, Mikenai ve Thebai şehirlerinde, Linear B olarak bilinen çizgi yazısıyla yazılmış binlerce kil tabletlerde yazılı olanlardır. Linear B, Yunancanın oluşumudur ve günümüze kadar gelmeyi başarmış tabletlerde, Homeros eserlerinden yetmiş civarında isim (Hektor ve Akhilleus dahil) tanınmış haldedir ve bunun gibi isimler tarih çağlarında kullanılmadıklarından dolayı, Homeros sanki eşsiz Tunç Çağı'na ait isimler kullanmış gibi görünür. Tabletlerden biri, toprak sahiplerinin kayıtlarından söz etmektedir:

> Tanrının hizmetkarı *Theseus*'un kar getiren bir arazisi vardır 9.6 litre tohumluk ARPA.
> Tanrının hizmetkarı *Hektor*'un kar getiren bir arazisi vardır 4.8? litre tohumluk ARPA.[22]

Burada telaffuz edilen Theseus ve Hektor, büyük kahraman olarak bildiklerimiz değildir. Sıradan Miken vatandaşıdırlar. Homeros'un kahramanlarının isimleri hakkında bir gariplik yoktur ve bu da bizim, mitolojiye fazla tarih eklemeye çalışmamız konusunda tedbirli davranmamızı gerektirmektedir: Mitlerin değersiz veya karmaşık tarih olarak görülmesi antik çağlara kadar uzar ve mitler, genel olmasından ziyade doğrudan bağlantılı olması için uğraşan çıkarcı kişiler tarafından hâlâ yayılmaktadırlar. Mitleri bir tarih olgusu içinde okumak, onların yanlış okunmasına neden olur.

'Değersiz bir tarihçi', Danaos'un, Mısır'dan Libya'ya, Rodos'a ve Argos'a seyahat ettiğini görebilir ve onun Mısır tarihine ait gerçek bir kişi olduğunu düşünebilir. Bundan farklı olarak, MÖ 1380 tarihli bir Mısır yazıtında adı geçen 'Danaoslar'ın, Başlangıç ve Hükümler'deki Dan kavminin ve 1186 tarihli Mısır yazıtında bahsedilen 'Denizci kavimler' ile bağlantılı Danaosların yaşamlarından bir anlam çıkarmaya çalışarak, masala daha geniş bir pencereden de bakabiliriz. Fakat bu, tarihsel anlayışı zor durumda bırakır çünkü insanlar ve bireylerin efsanevi hikâyeleri, daha çok kimlik yaratma ve onları açıklamakla ilgilenir. Uzak bir ihtimal de olsa, Hitit kaynakları, Miletos dolaylarında başa bela olan, Tawagalawos ismiyle de yorumlanabilecek Eteokles adında birini işaret ediyor olabilir. Fakat bu isim, aslında Yunancada *lawos* (silahlı birliklerin) *tagos* (başkomutanı) anlamına daha yakın gibi görünmektedir ki bu daha mantıklıdır. Tarihsel olmayan bakış açısının belki de en önemli tanımını K. Dowden yapmıştır: 'Mitolojide, fiili varlığına inanabileceğimiz tek bir kişi yoktur.'

Bu, karamsar ve heves kırıcı gibi görünse de mitlerin, belirli yerler için iyi deliller sağladığı hâlâ doğrudur: Heinrich Schliemann, Mikenai'yi aramakta haklıydı, tabi Agamemnon'un ölüm maskesinin ve Atreus'un hazinesinin peşinde değildiyse: Neler oldukları konusunda (tahrip edilen yerleşke haricinde) bilgi sahibi olmasak da Mikenai'de belli başlı şeyler yaşanmıştı. Biz de Danaoslar gibi ortadan kaybolmuş kavimlerin izlerini takip edebiliriz. Homeros'a göre Danaoslar son derece önemliydi: Tarihte, Mısırlıların onların peşlerine düşmesiyle, Danaos'un elli kızıyla birlikte kaçtığı yer olan Argos'daki 'Danaos mozolesi'den başka bir izleri kalmamış olmasına rağmen, Homeros, onların ismini, genel olarak 'Yunanlılar' anlamını

vermek için kullanmıştır. Bu nedenle, Pausanias'ın anlatımlarında bahsettiği 'Danaosların', Argoslu Yunanlılara ait yerli bir kavim olması mümkündür. Aynı zamanda, Perseus'un annesi Danae'nin adının, bu kavmin adının dişil hali olduğu, Perseus'un, yakınındaki Mikenai ile bağlantısının olduğu ve söylenenlere göre Danaidlerin, Mısır'dan dönüş yolculuklarında Rodos'daki Lindialı Athena tapınağını inşa ettikleri göze çarpmaktadır. Bu yüzden bunlar, tarihsel bireylerin yaşamları hakkında bize her ne kadar doğrudan bilgi vermese de Danaosların Argos, Mikenai ve Rodos'da var olduklarını ve Rodos'un da Argolis sınırları içinde bir Mikenai kolonisi olduğunu ima eder. Bu ima, Strabon'un Argos ve Tirins'den Rodos'a doğru yola koyulan sömürgecileri anlatan yazısında desteklenmektedir:

Tlepolemos, yetişkin erkeklik çağına geldiğinde, 'kendi babasının sevgili amcası olan yaşlı Likymnios'u hemen öldürdü; derhal babasına gemiler inşa etti ve büyük bir ordu topladığında sefere çıktı.'[24] Daha sonra şair şöyle devam eder: 'halkı ile birlikte Rodos'a geldi ve üç kavme bölünerek yerleştiler'; o zamanki haliyle, şehirleri beyaz bir tebeşirle şöyle isimlendirir: 'Lindos, İalysos ve Kamerios.'[25]

Ancak, zarar görmüş durumda olmalarına rağmen mitler, her ne kadar tarihin ta kendisi olmasa da sömürgecilerin ayak izlerini takip etmemize ve Miken bölgesine ait önemli şehirler hakkında ipucu elde etmemize izin verir. Pausanias, Perseus'un Medusa'yı yenmesi dahil, mitolojik sahnelerle dolu ünlü kadim Amykhlai Tahtını ve Perseus'un, hayatta kalan Gorgon kız kardeşlerden kaçışı gibi temalarla dolu Kypselos'un Sandığı'nı anlatır. Ayrıca, mite ait çarpıcı çizimler, şu anda Louvre Müzesi'nde olan ve Gorgon Ressamı (MÖ 600-590)'nın Antik Çağ *dinos*'u

(karıştırma kabı) üzerinde görülmektedir. Kabın sol tarafında Medusa'nın başının kesildiği betimlenirken, sağ tarafında kanat çırparak ve dillerini uzatarak Perseus'u kovalayan kız kardeşleri betimlenmiştir. Ayrıca Medusa, bu defa başı ile birlikte, Korfu'daki Artemis tapınağının (MÖ 590-580) alınlığında da görülmektedir. Muhtemelen Perseus'dan kaçarken ki hali resmedilmiş ve ressam, Medusa'yı, çocukları Pegasus ve Kyrysaor ile birlikte resmederek olayın kronolojik sırasını ihlal etmiştir. Açıkçası ressam, Medusa'nın çocuklarının yanında asla görülemeyeceği mantığını umursamamıştır, ki başı kesildikten sonra çocukları ortaya çıkmıştı.

Klasik sonrası resim sanatı, Perseus mitolojisini zorlanmadan kullandı. Piero di Cosimo (1462-1521?), deniz canavarını, zincire bağlı Andromeda'nın üzerine yürürken ve Perseus'u da kılıcıyla canavarın sırtına çıkıp ona kahramanca saldırırken betimlemiştir; Tiziano (1485/90-1576) da aynı zamanda bu gözde 'güzel ve çirkin' temasını *Perseus ve Andromeda* tablosunda kullandı; Cellini'nin (1500-1571) yaptığı ve şu an Floransa'da Loggia dei Lanzi'de bulunan korkunç ve görkemli bir çalışma olan tunç heykelde, kahramanın, Gorgon'un kesik başını savururken betimlendiği görülmektedir; Caravaggio, prensin rakiplerine korku salması amacıyla, Medusa'nın (1598-1599) korkunç bir görüntüsünü Cosimo II de Medici'nin turnuva kalkanının üzerine çizmiş; Edward Burne-Jones'un on dokuzuncu yüzyıla ait *The Baleful Head (Şeytani Baş)* adlı tablosunda Perseus, Andromeda ile bir bahçededir ve elinde tuttuğu Medusa'nın kesik başını bir kuyunun üzerinde tutarak suya yansıtmaktadır.

Perseus miti, birçok kişi için birçok anlam ifade etmiştir. Francis Bacon, Perseus'un ölümlü Gorgon'u hedef

alışını, yalnızca kazanılması kesin olan savaşlara teşebbüs edilmesi gerektiği şeklindeki yorumuyla sembolize etmiştir; Freud, Medusa'nın yılanlarını (erkeklik organı) ve boynunun vuruluşunu (iğdiş etme) makaraya almıştı;[26] ve İngiliz roman yazarı William Sutcliffe, Iris Murdoch'un *Kesik Bir Baş* (1961) adlı kitabını, evliliğin hicvedildiği ve bir grup medeni ve eğitimli insan arasında yaşanan zina ve ensestin anlatıldığı bir roman olduğunu şu şekilde tanımladı: 'Birçok kişinin, birçok kişiyi becerdiğinin anlatıldığı romanlar içinde muhtemelen bu en iyi olanı ve kesinlikle de en tuhafı'[27] ki karakterlerden biri olan Honor ('şeref' anlamındadır), Gorgon'un kendisidir.

6

HERAKLES: KAHRAMANLARIN EN YÜCESİ

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Amphityron	Herakles'in ölümlü babası
Alkmena	Herakles'in annesi
Eurystheus	Herakles'i, Görevleri için gönderdi
Herakles (Herkül)	Yunanlı kahramanların en yücesi
Iphikles	Herakles'in ölümlü erkek kardeşi
Iolaos (İolas)	Herakles'in yeğeni ve yoldaşı
Megara	Herakles'in ilk karısı
Iola	Okçulukmüsabakasısonucu Heraklestarafından kazanıldı; dolaylı yoldan Herakles'in ölümüne sebep oldu
Omphale	Herakles'i bir köle olarak satın aldı
Laomedon	Truva Kralı
Deianeira	Herakles'in karısı
Astydameia	Herakles'in karısı

Yunan mitolojisindeki tüm Yunanlı kahramanlar içinde tek bir karakter olarak görmekte zorlanacağımız kişi muhtemelen Herakles'dir. Çok özelliği varmış gibi görünmektedir: Müthiş becerileri olan usta bir kahraman; hüzün dolu bir şahsiyet; muzip bir kişilik; bir filozof;

medeniyet kurucu. Önce bir kahraman, sonra bir tanrı olarak, On İki Görevi başarıyla tamamlaması sonucunda gösterdiği performansla, ölümsüzlüğü elde eden mükemmel bir Yunan kahramanı haline gelmiştir.

Apollodoros, garip kronoloji ve tuhaf soyağacına dayalı bir hikâyede, Miken Kralı Elektryon'un atası Mestor'un krallığı olan Tirins'i, bazı Thaphoslular ve altı oğluyla birlikte gelen Pterelaos'un elde etmek istediğini anlatır. Bunun sonuçları, Athena'nın İason'a verdiği muhteşem pelerinin üzerine işlenmişti:

İçinde öküzlerin dolaştığı, ağaçlarla kaplı bir çayırlık betimlenmişti. Bu öküzler için savaş yaklaşıyordu. Elektryon'un oğulları, öküzleri alıp gitmek isteyen bir grup Thaphoslu istilacı tarafından saldırıya uğramıştı. Nemli otlar kana bulanmıştı. Ama çobanların sayısı çok azdı ve sayıları fazla olanlar üstün gelmişlerdi.[1]

Çok fazla kayıp vardı: Likymnios, Elektryon'un hayatta kalan tek oğlu idi ve Thaphoslular, sürüyü alıp çoktan yelken açmışlardı. İntikam isteyen Elektryon, krallığını dönene kadar kızı Alkmena'nın namusuna dokunmayacağına dair söz veren Amphitryon'a bırakmıştı. Fakat Elektryon sürüsünü geri almak üzereyken, öküzlerden biri ona saldırdı. Elektryon, elindeki sopayı hayvana doğru fırlattı ve boynuzlarından seken sopa kendi başına çarpıp ölümüne sebep oldu.[2] Erkek kardeşi Sthenelos, Amphitryon'u sürgün etmek, Miken ve Tirins tahtını zorla ele geçirmek için bu olayı bahane etti.

Amphitryon, Alkmena ve Likymnios, Thebai'de yaşayan Kreon'a sığındı ve Alkmena, Amphitryon'a, ağabeylerini öldürüp intikam aldığı takdirde onunla evleneceğine dair söz verdi. Amphitryon, bunu yapmayı

kabul etti ve Kreon'dan yardım istedi. Kreon, yardım etmeyi bir şartla kabul etti: Amphitryon, bölgeyi, her yeri tahrip eden dev dişi tilkiden kurtaracaktı.[3] Amphitryon, onun isteğini aynen yerine getirdi. Ovidius'un *Dönüşümler* adlı eserinde bu kovalamacaya ait canlı bir betimleme vardır:

> Av köpeği serbest bırakılmıştı ve bir an nereye
> kaybolduğunu görememiştik; ayak izleri, kızgın kumda
> belirdi, Hortumun kendisi kaybolmuştu, sapandan
> fırlatılan kargı veya kurşun hızında ya da bir Girit
> yayından fırlatılan ok süratinde [...]
> Dişi tilki bir an yakalanmıştı fakat bir sonraki an
> av köpeğinin dişlerinden kurtulmuştu [...]
> Fakat köpek avının hemen kuyruğundaydı ve evet,
> yakalamıştı onu! Fakat hayır, yakalayamamıştı; çenesi
> sadece havayı kapmıştı. [...]
> Bir an uzağa doğru baktım, sonra tekrar aynı noktaya.
> Orada, düzlüğün tam ortasında, iki silüet gördüm
> mermerden; birinin kaçan, diğerinin ona havlayan
> olduğunu tahmin edebilirsin.
> Tanrı bu koşanları görseydi, sanırım karar
> verirdi bu parmak ısırtan yarışın ne galibi ne de
> kaybedeni olmaması gerektiğine.[4]

Amphitryon, müttefiklerinin de desteğiyle, Taphosluların adasını istila etmek üzere yola çıktı. Fakat bu görev, Poseidon'un Pterelaos'un başına altın saç ekerek onu ölümsüzleştirdiği ve Pterelaos hayatta olduğu müddetçe Taphos'un ele geçirilemeyeceği gerçeğiyle karmaşık bir hal almıştı. Fakat Pterelaos'un kızı Komaitho, Amphitryon'a aşık oldu ve babasının altın saçını söküp attı. Böylece, Pterelaos öldü ve Amphitryon da adaları zapt etti. Komaitho için mutlu bir son gerçekleşmedi; çünkü Amphitryon, onu ihanetten dolayı idam etti ve Thebai'e geri döndü.

Amphitryon eve dönmeden hemen önce, önemi çok büyük bir olay oldu. Zeus, Amphitryon'un benzerliğine büründü, üç günmüş gibi süren o gece boyunca Alkmena[5] ile cinsel ilişkiye girdi ve ona tüm keşif yolculuğunu anlattı. Gerçek Amphitryon, kafası kısmen karışmış Alkmena tarafından oldukça soğuk bir şekilde karşılandı ve bu durumun tansiyonunu düşürmek, gerçekleri açıklayan kahin Teiresias'a düştü. Tüm bu yaşananların sonucu olarak, Alkmena'nın dünyaya iki oğlu geldi: Amphitryon'dan olan İphikles ve Zeus'dan olan Herakles. Herakles, İphikles'den sadece bir gece daha büyüktü. Herakles'in dünyaya gelişi Alkmena için kolay bir doğum değildi: Alkmena görevdeyken Zeus, Perseus'un doğmak üzere olan torununun, Miken bölgesinde hüküm süreceğini ilan etti. Hera, kocasının gayrimeşru ilişkilerinden bir çocuğunun daha olmasına sinirlendi, Eileithyia (doğum ağrıları tanrıçası)'yı bu hem bu doğumu[6] hem de Sthenelos'un oğlu ve Perseus'un torunu olan Eurystheus'in doğumunu yedi ay geciktirmesi için ikna etti. Ovidius'un Roma versiyonunda, Eileithyia'nın eşdeğeri kabul edilen tanrıça Lucina, bağdaş kurarak ve ve ellerini kavuşturarak doğumu engelledi. Fakat Alkmena'nın köle kızlarından biri olan Galanthis, yaptığı bir hileyle, Lucina'nın kollarını ve bacaklarını gevşetti. Ve böylece doğum gerçekleşti. Galanthis ise Hera tarafından bir gelinciğe (Yunancada *gale* denir) dönüştürüldü.

Sayısız yazar, çocukların daha birinci yaşlarını doldurmadan önce odalarında ortaya çıkan iki dev yılandan bahseder.[7] Alkmena, Amphitryon'a seslenir; fakat geldiğinde Herakles, çıplak elle iki yılanı zaten boğazlarını sıkarak öldürmüştü. Bazı kaynaklar, Herakles'in yok edilmesi için yılanları Hera'nın gönderdiğini söyler,

bazıları ise, çocuklardan hangisinin kendi oğlu olduğunu anlamak için Amphitryon'un yaptırdığını söyler.

Hem Diodoros'un hem de Apollodoros'un kronolojik hikâyelerinde, Herakles'in hayatı anlatılmıştır. Bu da şunu gösterir ki Herakles; savaş arabası kullanma, güreş, okçuluk, silahşorluk ve lir çalma konusunda destansı eğitim almış cesur bir idol idi.

Ağabeyi Orpheus olan müzik eğitmeni Linos, Herakles'in müzik konusundaki eksikliğinden dolayı hüsrana uğrayınca ona vurdu. Bunun üzerine, Herakles onu kendi liriyle öldürdü. Haksız yere saldırıdan dolayı nefsi müdahalenin kanuni olduğunu savunan Herakles, işlediği cinayetten beraat etti. Fakat Herakles'in aynı şeyi yenileme ihtimalinin tedirginliğini yaşayan Amphitryon, onu bir sığır çiftliğine gönderdi Herakles orada mükemmel bir şekilde olgunlaştı. On sekizinci yaşına geldiğinde, iki metre boyundaydı, gözlerinden ateş fışkırırdı ve ne okuyla ne de kargısıyla hiçbir hedefi kaçırmazdı. Babasının kim olduğu apaçık ortadaydı.

Apollodoros, anlatımlarında iyi bir görev taslağı sunsa da Herakles'in kahramanlıklarına ait kronolojisi, kaynaktan kaynağa farklılıklar gösterir. Bu taslaktaki ilk büyük görevi, Amphitryon ve Thespiai'nin[8] hükümdarı Kral Thespios'un çiftlik hayvanlarına rahatsızlık veren Kithairon aslanını öldürmekti. Kralın, Megamede adındaki karısından elli kızı vardı. Thespios, Herakles'i elli gün boyunca ağırladı ve elli günün her gecesinde de kızlarından birini Herakles ile yatması için yanına gönderdi. Herakles, aynı kızla cinsel ilişkiye girdiğini sandı; fakat gerçekte hepsinden ayrı ayrı oğulları (bazen en küçüğüyle en büyüğünün ikizleri oldu) dünyaya geldi.[9] Aslan avı da eşit

derecede üretkendi ve Apollodoros, Herakles'in aslanın hakkından geldikten sonra, postu üzerine giydiğini ve ağzı açık halde olan kafasını da miğfer olarak taktığını anlatır. En alışılagelmiş anlatım ise büyük Görevlerinin ilki olan Nemea Aslanını öldürdükten sonra bu sembolleri edinmiş olmasıdır. Resim sanatında onu fark etmek çok kolaydır. Aslan postu giymiştir ve aslanın kafatası genelde miğfer amaçlı başının üzerinde durmaktadır.

'Herakles'in Seçimi' olarak bilinen enteresan bir olay, kariyerinin bu anında belirtilir.[10] Bir kavşakta Herakles, iki kadınla karşılaştı. Bunlardan biri, çekiciliği ve alımlılığıyla ona, zevke ulaşmanın kolay yolunu öneren ahlaksızlık idi; diğeri de mütevaziliğiyle ona insanoğlunun görevleri için daha zorlu yolları öneren erdemlilik idi. Sergilediği davranışlara karşın, o erdemli olmayı seçti.

Thebai'ye dönerken, Tebaililerden haraç olarak yüz baş sığır alan Orkhomenoslu Minyasların Kralı Erginos'un gönderdiği elçilerle karşılaştı. Herakles, elçilerin kulaklarını, burunlarını ve ellerini kesti. Ardından boyunlarına doladı ve onlardan, haracı krallarına götürmelerini istedi. Bu olaya hiddetlenen Erginos, Thebai'ye ilerledi. Fakat, Athena tarafından silahlarla donatılan Herakles, kumandayı ele geçirdi, Erginos'u öldürdü ve Minyaslıları, Thebaililere ödettikleri haracın iki katını ödemeye mahkum etti.[11] Amphitryon, bu savaş sırasında cesurca savaşarak öldü.

Thebai'ye döndükten sonra, Kreon, Herakles'e en büyük kızı Megara'yı ödül[12] olarak sundu ve en küçük kızını da Automedusa'dan bir oğlu olmasına rağmen İphikles'e verdi.

Apollodoros, Herakles'e, Hermes tarafından bir kılıç, Apollon tarafından yay ve oklar, Hephaistos tarafından altın bir zırh göğüslüğü, Athena tarafından ise bir pelerin verildiğini söyler. Diodoros ise bunlara ek olarak Poseidon tarafından verilen atları ekler. Ayrıca Herakles, ünlü sopasını Nemea'da elde etti. Fakat Hera, ondan hâlâ nefret ediyordu ve Megara'yı Herakles'in kulağına, çocuklarını fırlatıp atması için fısıldamasını isteyerek delirtti. Bazı kaynaklarda ise Megara'nın, İphikles'in çocuklarını ateşe attığı yazar. Akıl sağlığına kavuştuktan sonra Herakles, Delphi kahinine danıştı. Bu ana kadar, büyükbabası Alkaios'dan sonra kendisine Alkides adı verilmişti. Fakat bu andan itibaren, Delphi rahibesinin verdiği hükme göre Herakles (Hera'nın Şanı) olarak tanınmaya başlandı ve her ne kadar yakında Herakles'in karşısına çıkacak olan görevler, Hera'nın nefretinden kaynaklanacak olsa da sonuçta Herakles'in elde ettiği zafer gerçeği, onları etkin hale getiren Hera'ya şöhret getirdi.[13] Kahin, ondan Tirins'e gitmesini ve orada amcası Eurystheus'a on iki yıl boyunca hizmet etmesini ve ona verilen Görevleri yapmasını istedi. Böylelikle, kahinin dediğine göre ölümsüz olabilecekti.

Herakles'in Görevleri

Herakles'in On İki Görevi'ndeki sayılar, beşinci yüzyılın ortalarında belirlenmiş olup muhtemelen Olympia'daki Zeus tapınağında oluşturulmuşlardır. Pausanias, MS 174 yılında Olympia'yı ziyaret etti ve tapınağın revakları üzerindeki metoplara yontulmuş on iki görevin on birinden ve şu an Olympia'daki müzede sergilenen parçalardan söz eder:

Herakles'e ait görevlerin birçoğu Olympia'da tasvir edilmiştir: Tapınak kapılarının üzerinde Arkadya yaban domuzunu avlarken, Trakyalı Diomedes ile olan görevini,

Erytheia'da Geryon ile olan görevini, Herakles'in Atlas'ın yükünü devraldığı anı, Eleianlılar için hayvan pisliklerini yerden temizlerken görürsünüz; arka kapıların üzerinde ise Amazon'un kemerini alırken, dişi geyiğin, Knossos boğasının, Stymphalia kuşlarının, çok başlı ejderhanın ve Argolis aslanının hikâyelerini görürsünüz.[14]

Pausanias, şu an Louvre Müzesi'nde olduğundan dolayı, bir zamanlar tapınağın üzerinde var olduğunu bildiğimiz Hades'in köpeği Kerberos'u hariç tutmuştur. Olympia metopları, Herakles'in Görevleri'nin büyüklüğünü çok güzel bir şekilde betimler: Herakles, başta genç ve körpe bir yüze ve sonuna doğru ise gelişen, olgunlaşan ve kahramanlığın getirdiği hayat deneyimlerinin yansıdığı bir yüze sahiptir. Başlangıç kısmında, bir kız gibi görünen Athena'nın ona yardım eli uzatışının betimlenmesinde ustalık kokan sanatsal bir dokunuş vardır ve sonlara doğru, yaşlanmayan ölümsüzlüğüne rağmen Hera, anaç bir görüntü içinde betimlenmiştir.

Görevlerin belirli bir sıralaması yoktur. Şimdi göreceğimiz sıralama, Apollodoros'un anlatımlarına dayalıdır ve ilk altı görev Peloponnes'de geçmiştir:

1. Nemea aslanını öldürmek;
2. Lernalı Hidra'yı öldürmek;
3. Kerynitia dişi geyiğini yakalamak (veya öldürmek);
4. Erymanthia yaban domuzunu yakalamak;
5. Augeias'ın ahırlarını temizlemek;
6. Stymphalia kuşlarını kovalamak (veya öldürmek).
7. Girit boğasını yakalamak (güney);
8. Trakya'dan, Diomedes'in insan yiyen atlarını alıp getirmek (kuzey);
9. Amazonlar Kraliçesi Hippolyte'nin kemerini almak (doğu);
10. Üç gövdeli Geryon'un sığırlarını çalmak (batı);
11. Hesperidlerin altın elmalarını almak;
12. Kerberos'u Ölüler Diyarı'ndan alıp yeryüzüne çıkarmak.

Eurystheus, Herakles'e ilk olarak, Nemea dolaylarında korkunç ve dehşet saçan Nemea aslanının ele geçirilemez denilen postunu getirmesini emretti. Herakles, aslanı takip etti. Fırlattığı ilk ok, delinmez postuna isabet ettiğinde geri sekti. Ardından sopasıyla kovaladı ve aslan, iki girişli bir mağaraya daldı. Herakles, girişlerden birini kapattı ve diğer girişten saldırıya geçti. Aslanı boğdu, Kurtarıcı Zeus'a kurban olarak adadı, Zeus'un onuruna Nemea Oyunları'nı düzenledi ve aslanı Miken topraklarına geri götürdü. Eurystheus, Herakles'in yaptıkları karşısında o kadar sersemlemişti ki Herakles'e sadece Miken topraklarına bir daha adım atmamasını ve görevlerinden elde ettiklerini şehrin kapıları dışında sergilemesini söylemedi, aynı zamanda da kendisi için yapılmış olan tunç bir küpün içine girerek, Kopreus adından bir elçi aracılığıyla görevlerini oradan almaya başladı.[16]

Birçok anlatımda, Herakles, delinmez denilen bu postu alabilmek için aslanın kendi pençelerini kullandı ve derisini yüzdü. Daha sonra da aslanın postunu giymeye ve kafatasını da miğfer olarak kullanmaya başladı. Zeus, oğlunun ilk büyük başarısını simgelemek adına, aslanı bir takım yıldızı olarak, Leo adıyla yıldızların arasına yerleştirdi.

Herakles'in ikinci görevi, Ekhidna ile Typhoeus'un çocuğu olan ve Hera'nın kendi elleriyle beslediği korkunç derecede zehirli suyılanı olan Lerna Hidra'sını yok etmekti. Ucunda birçok başı (Apollodoros'a göre dokuz başı vardı. Sekizi ölümlü, ortadaki tek olan ölümsüz idi; Diodoros ve Ovidius'a göre yüz başı vardı. Fakat Pausania'a göre tek bir başı vardı) olan devasa bir gövdesi vardı ve kırsal kesime korku saldığı Lerna bataklıklarında yetişmişti. Herakles, Hidra'yı, fırlattığı alevli oklarla saklandığı delikten çıkardı

ve onu yakaladı. Hidra, Herakles'in bacaklarına dolandı. Herakles, sopasıyla yılanın başlarına sürekli vurdu; fakat bu işi daha da zorlaştırdı; çünkü başlarından biri yok edildikçe yerine yenisi çıkıyordu. Aynı zamanda, devasa bir yengeç de Herakles'in ayaklarını ısırarak Hidra'ya yardım etti. Herakles, bu yengeci öldürdü. Fakat Hera, yengeci, bir takımyıldız olan Cancer'a dönüştürdü. Herakles, başları kestikçe, yardımına koşan yeğeni İolaos da yanan bir odun parçasıyla Hidra'nın ense köklerini dağladı. Böylece yenilerinin çıkması engellendi. Kesilen ölümlü başın ise büyük bir kayanın altına gömülmesi gerekiyordu. Herakles, Hidra'nın bedenini yardı ve zehirli kanına oklarını buladı. Apollodoros'a göre en başında, Herakles'e on Görev veren Eurystheus, İolaos'un yardımıyla öldürülen Hidra'nın bu görev kategorisinde olamayacağını belirterek yerine getirilen bu görevi reddetmiştir.

Üçüncü Görev ise, Kerynitia dişi geyiğini, Mikenai'ye canlı olarak getirmek idi.

Altın boynuzları vardı ve Artemis için oldukça kutsaldı. Adını hem Keryneia Dağı'ndan hem de Kernites Nehri'nden almıştı. *Artemis İlahileri* adlı eserinde, Yunanlı şair Kallimakhos, bu geyiğin beş hayvandan, Apollon'un arabasına bağlayamadığı tek hayvan olduğunu ve geyiğin paçayı kurtardıktan sonra Keryneia Dağı'na doğru yola koyulduğunu anlatır. Apollodoros'un tasvirinde, Herakles'in, bu geyiği öldürmekten veya yaralamaktan kaçındığı ve bu nedenle de bir yıl boyunca geyiğini izini sürdüğü belirtilir. Nihayetinde, yorgunluktan bitkin halde kalan geyiği, Arkadya'daki Ladon Nehri'ni tam geçmek üzereyken yaraladı. Herakles geyiği yakaladı, omzuna attı ve doğruca Mikenai'ye doğru yola koyuldu. Yolda Artemis ve Apollon'a rastladı. Neden geyiği götürmesi gerektiğini

ve tüm bunların sebebinin Eurystheus olduğunu söylemeseydi, tanrıça geyiği elinden almış olacaktı.

Euripides, *Herakles'in Cinneti* adlı eserinde, olayı farklı şekilde anlatır. Bu tasvire göre geyik, saldırgan bir hayvandır ve Herakles tarafından öldürülür. Pindaros'un *Olympialı 3* adlı eserinde, dişi geyik üzerinde 'Taygete [beni] Artemis'e adadı' adlı yazıtı deldi. Taygete, Zeus'un şehvet dolu ilgisinden kaçırmak için Artemis tarafından geyiğe dönüştürülen Pleiadeslerden biriydi. Bu tasvirde, Herakles, dişi geyiği 'soğuk kuzey rüzgarlarının ardındaki topraklarda' yer alan Hyperborelerin ülkesine kadar kovaladı ve bu dişi geyik daha sonra bu topraklardaki ren geyiğiyle özdeşleşti. Ayrıca Herakles'in, Hyperborelerin ülkesinden, Olimpiyat Oyunları'nın birincilik tacını oluşturan zeytin çelengini getirdiği de söylenir.

Bir sonraki Görev için Eurystheus, Herakles'e Arkadya'daki Psophis'i talan eden ve Erymanthos Dağı'nda yaşayan yaban domuzunu canlı olarak getirmesini emretti.

Yolda giderken, oldukça medeni bir Kentaur olan Pholos tarafından misafir edildi. Kendi payına düşen eti çiğ yiyen Pholos, Herakles'e pişmiş et sundu. Pholos, ayrıca bir küp şarap açtı. Açtığı bu şarap ona Dionysos tarafından, Herakles gelmeden açmaması şartıyla verilmişti. Fakat şarabın kokusu diğer Kentaurların dikkatini çekti. Pholos'un mağarasına kayalar ve göknarlar ile silahlı olarak ve oldukça susamış bir halde geldiler. Herakles okuyla Ankhios ve Agrios'u indirdiğinde, diğerleri de Lapithler tarafından Pelion Dağı'ndan[17] kovulan ve kovulduğu günden beri de Peloponnes'de yaşayan dost Kentaur Kheiron'a sığındılar. Herakles, okuyla Elatos'u vurdu fakat kolunu delip geçen ok Kheiron'un dizine isabet

etti. Herakles, Kheiron'un ona verdiği merhemi yarasına sürdü; fakat Hidra'nın ölümcül zehrine çare olamadı. Böylece Kheiron, ölümü beklemek üzere mağarasına çekildi. Fakat bu bir seçenek değildi; çünkü o bir ölümsüzdü. Ancak ölümsüzlüğü, Prometheus'un onu ölümsüz kıldığı yerde geçerliydi. Kheiron öldü ve hayatta kalan Kentaurlar dağıldı. Fakat ne yazık ki Herakles Pholoe Dağı'na geri döndüğünde, Pholos'un da ölmüş olduğunu gördü: Herakles'in ölümcül oklarından birini, bir cesetten çekip çıkarmıştı; fakat ayağına düşürdüğü ok, hemen orada ölmesine neden olmuştu. Ardından Herakles, Erymanthia yabandomuzunu avlamak üzere yola koyuldu ve kısmen de olsa kendi adına istifade etmek için yaban domuzunu naralar atarak sığınağından çıkardı, derin karda kovaladı ve onu yakaladıktan sonra da Mikenai'ye götürdü. Yunan vazolarının üzerinde oldukça rağbet gören bir sahnede Herakles'in yakaladığı yaban domuzunu, durduğu noktadan aşağılayıcı bir ifadeyle bakan ve korkudan sinmiş olan Eurystheus'a verdiği görülür.

Beşinci Görev diğerlerine oranla biraz farklıydı. Bazen bir Argonot olarak anlatılan Elis Kralı Augeias, birçok sığır sürüsünün sahibi olmasıyla ünlenmişti; ancak ahırları hiçbir zaman temizlenmemişti. Bu temizliği tek bir günde bitirmesi için emir alan Herakles, bir teklifte bulundu: Gübreleri temizlemesinin karşılığında sığırların yüzde 10'unu istiyordu. Oğlu Phyleus'un şahitliğinde, Augeias anlaşmayı kabul ettiğinde Herakles, çiftliğin temellerinde gedik açtı, Alpheios ve Peneus nehirlerini buraya yönlendirdi ve bütün pislikleri suyla dışarı akıttı. Fakat Augeias, Herakles'in Eurystheus'un emirleriyle hareket etmiş olduğunu fark ettiğinde, sadece ödemeyi reddetmekle kalmadı, aynı zamanda anlaşma gereği söz

verdiği yüzdeyi de reddetti. İkisi arasındaki başlayan bu tartışma, hakem kararıyla çözülmesine kadar gitti ve Phyleus da babasının aleyhinde tanıklık edince kral hem oğlunu hem de Herakles'i hemen kovdu. Herakles, Olenos'da yaşayan Dexamenos'a (Karşılayıcı) gitti. Dexamenos, burada kızı Mnesimakhe'yi Herakles ile nişanladı. Sonra, Herakles bir keşif yolculuğuna çıktı. Döndüğünde ise Msnesimakhe'nin Kentaur Eurytion ile zorla evlendirilmeye çalışıldığını gördü. Eurytion'u öldürdü. Fakat Mikenai'ye döndüğünde Eurystheus, bu görevi, kiralık bir iş olarak yapıldığından dolayı, diğer on göreve dahil etmeyerek reddetti. On iki görevin dahilinde diskalifiye edilen iki görev de bulunmaktadır.

Muhtemelen bölgesel bir olay olduğundan, Augeia'nın ahırlarının temizlenmesi, ressamlar tarafından pek rağbet görmemişti. Doğrusu, Olympia'daki Zeus Tapınağı'nda ortaya çıktığında, daha önce hiç tasvir edilmediği görülmüştü. Athena, sakin ve mütevazi bir destekte bulunurken Herakles'in biraz daha olgun ve sakallı olduğu görülmektedir.

Peloponnes'e özgü son görev ise Stymphalia kuşlarını kovalamak idi. Apollodoros, bu kuşların, kurtların avı olmaktan kaçındıkları için Stymphalis Gölü etrafındaki ormanlık bölgeye üşüştüklerini tasvir eder. Diğer yazarlar ise onları daha az merhametli olarak anlatır: İnsan yerler, telli turnanınki kadar büyük olan tunçtan gagaları vardır ve tüylerini ok niyetine kullanırlar. *Argonautika*'da, Amphidamas, Argonotlara, Herakles'in tunç çıngırağı sallayıp onları ormanlık alandan nasıl kovduğunu anlatır. Bazı hikâyelerde anlatılana göre Athena, Herakles'e çıngırağı verdi ve kanatlarını çırparak uçuştukları sırada, Herakles onları oklarıyla indirdi.

Bir kere daha bu tema, özellikle on altıncı yüzyıldan sonraki resim sanatında rağbet görmedi. Herakles asla çıngırak kullanmaz kuşları genellikle okla veya sapanla vurur. Bazen de sopasıyla vurur.

Eurystheus artık Herakles'i daha uzak diyarlara göndermeye başladı ve yedinci Görev, Girit boğasını getirmekti. Söylentilere göre, bu hayvan, Poseidon'un Girit krallığını tanıdığının bir göstergesi olarak denizin derinliklerinden Minos'a gönderdiği boğa idi. Minos, bu boğayı tanrıya kurban edeceğine dair söz verdi; fakat boğanın ne kadar güzel bir hayvan olduğunu fark edince başka bir boğa ile değiştirdi. Ağzının payını alan denizler tanrısı, Minos'un karısı Pasiphae'yi bu boğaya aşık etti. Böylece boğa, Minotor'un babası olmuştu.[18] Poseidon, boğayı vahşi olarak yaratmıştı ve Herakles Girit'e vardığında Minos, Herakles'ten onu yakalamasını istedi ve o da yakaladı. Onu, denizlerin üzerinden Peloponnes'e kadar sürdü ve Eurystheus'a sundu ve o da boğayı serbest bıraktı. Boğa, Yunanistan'ı boydan boya kat etti ve Attica'da yer alan Marathon kentine vardı. Buradaki halka eziyet etti ve sonunda Theseus tarafından öldürüldü.[19]

Antik resim sanatında, Herakles'in ya elleri çıplak ya da elinde sopasıyla, Girit boğası ile genellikle boğuştuğu gösterilir. Olympia'daki metop üzerinde, X şeklinde çarpıcı bir kompozisyon görülmektedir: Boğa kendini Herakles'ten çekip kurtarır; fakat Herakles boğanın başını tutmayı başarmıştır ve bu da kendisi ve hayvan arasında heyecan verici bir çatışmayı yaratmıştır.

Herakles daha sonra kuzeye doğru hareket etti. Oldukça savaşçı bir ırk olan Bistonların kralı ve aynı zamanda Ares ve Kyrene'nin Trakyalı oğlu olan Diomedes, insan

yiyen kısraklara (bazı anlatımlarda aygır olarak geçer)[20] sahipti. Bu kısraklar, çelik zincirli ve tunçtan yalakları olan ahırlarda yaşıyorlardı. Herakles'in, bu kısrakları Mikenai'ye geri getirmesi emredildiğinde, Herakles, seyisleri etkisiz hale getirdi ve onlardan birini kısraklara yem olarak verdi ve ardından onları denize kadar sürdü. Bistonlar, hayvanlarını geri almak için geldiklerinde, Herakles onları, aşığı Abderos'a emanet etti; fakat atlar onu ölene dek sürüklediler. Herakles, Bistonları mağlup edebildi ve Diomedes'i öldürdü. Diodoros'un tasvirine göre Herakles, kısraklara Diomedes'i yedirdi ve bu hayvanlar da insan yemeye yatkın hallerinden kurtuldular. Herakles, dostunun onuruna, Abdera kentini kurdu ve atları Mikenai'ye doğru sürdü. Diodoros, Eurystheus'un atları Hera'ya adadığını ve torunlarının da Büyük İskender[21] zamanına kadar yaşadıklarını ekler. Bu Görev, Antik Çağ ressamları için çekiciliği olan bir tema değildi.

Herakles'in dokuzuncu görevi, Karadeniz'e dökülen Thermodon (günümüzde adı Terme Çayı olarak geçer) Nehri'ne gidip Amazonların hükümdarı Kraliçe Hippolyte'nin kemerini Eurystheus'un kızı Admete için almaktı. Amazonlar, büyük savaşçı kadınlardan oluşan bir ırktı. Bunlar, erkekleri hor görürler, avcılıkla geçinirler ve toprağı 'erkekçe meziyetleriyle' işlerlerdi. Hamile kalıp çocuk sahibi olduklarında ise sadece kız çocuklarını yetiştirirlerdi. İddialara göre, Amazonların adı 'göğsü olmayan' (*a-* öneki Yunancada 'olmayan' anlamında kullanılır, *mazos* da 'meme' anlamında kullanılır) anlamındadır. Mızrak atarken engel olmasın diye sağ göğüslerini keserlerdi; fakat kızlarını emzirmek için de sol memelerini muhafaza ederlerdi. İlginçtir ki Yunan resim sanatında tek göğüslü olduklarına dair hiçbir belirti yoktur.

Tam tersi, sağ göğüsleri yerinde duran ve mükemmel vücut hatları olan kadın savaşçılar olarak betimlenmişlerdir.

Hippolyte, Ares tarafından özel bir kemer ile ödüllendirilmişti. Bu ödül, Hippolyte'nin diğer Amazonlara karşı gösterdiği üstünlüğün nişanesiydi. Herakles, Telamon ve (bazı kaynaklara göre) Theseus'un da yer aldığı gönüllülerden oluşan bir gemiyle Amazonlar bölgesine doğru yelken açtı ve Themiskyra limanına geldi. Burada Hippolyte, Herakles'e, neden geldiğini sordu ve kemeri ona sunacağına dair söz verdi. Bu, Hera için kabul edilebilir bir sonuç değildi. Bu nedenle, bir Amazon gibi görünerek, yabancıların Hippolyte'yi kaçırdıklarına dair söylentiler yaydı. Amazon kardeşleri at sırtında saldırıya geçtiler. Herakles, ya ihanetten şüphelendi ve Hippolyte'yi öldürerek kemeri söküp aldı ya da Hippolyte'nin kız kardeşi Melanippe'yi kaçırarak fidye karşılığında kemeri aldı. Diğerlerini püskürttükten sonra, Truva'ya doğru yelken açtı ve burada kendini önemli olayların içinde buldu.

Truva'nın surları, Kral Laomedon için Poseidon ve Apollon tarafından inşa edilmişti. Başka hikâyelerde anlatıldığı üzere, Poseidon taş ustası, Apollon da sığır tüccarıydı. Pindaros, Aiakos'un tanrılara yardım ettiğini ekler: Truva'nın, eninde sonunda ele geçirileceği kaderinde yazılıydı, der. Bu nedenle, ölümsüzlere bir ölümlü tarafından yardım edilmesi gerekiyordu, aksi takdirde surlar zapt edilemez olurdu. Bir yılın sonuna gelindiğinde, Laomedon, paralarını ödemeden onları azletti. Kulaklarını kesmekle ve Apollon'u köle olarak satmakla da tehdit etti. Kandırılmış ve aşağılanmış olan Apollon, vebayı gönderirken Poseidon da Truva'nın ovalarına bir deniz canavarını musallat etti. Kahinler çarenin, Laomedon'un, kızı Hesione'yi yemesi

için deniz canavarına vermesi olduğunu söylediler. Böylece Laomedon, kızını kıyıdaki kayalara bağladı. Perseus ve Andromeda'nın[22] hikâyesine benzer bir anlatımda, Herakles, Hesione'nin içinde bulunduğu zor durumu gördü ve babasının, Zeus'un, Ganymedes'in babası Tros'a verdiği kısrakları ona geri verdiği takdirde kızı kurtaracağına dair söz verdi. Laomedon kabul etti. Herakles canavarı öldürdü ve Hesione'yi kurtardı. Bu hikâyenin daha faklı ve tuhaf bir anlatımında, tam donanımlı Herakles, deniz canavarının çenesine doğru atladı ve üç gün boyunca iç organlarını doğradı. Üç günün sonunda canavarın içinden dışarı çıkan Herakles'in başında saç kalmamıştı. Fakat Laomedon, kısrakları vermeyi reddetti. Herakles, Ovidius'un unutulmaz ifadesiyle 'iki defa yalan yere yemin etmekten suçlu surları olan Truva' kentine savaş ilan edeceğini söyleyerek tehditte bulundu ve ardından Mikenai'ye doğru yelken açtı. Laomedon'un günleri sınırlıydı.

Nihayetinde Herakles, Hippolyte'nin kemerini, istendiği gibi Eurystheus'a teslim etti. Günümüze kadar gelebilmiş yüzlerce çalışma, her ne kadar kraliçe Andromakhe'yi işaret etse de Herakles'in galibiyeti, antik Yunan vazo sanatında oldukça rağbet görüyordu.

Onuncu Görevi olarak, Herakles'in, uzak batıdaki Okeanos nehrinin ötesinde bulunan 'Kızıl Topraklar' olarak da adlandırılan Erytheia'da yaşayan Geryon'un sığırlarını çalması gerekiyordu. Bir Okeanid olan Kallirrhoe'den olma Khrysaor'un oğlu Geryon, Hesiodos'a göre üç başlı idi. Fakat daha genel bir ifade ile üç gövdesi olup her bir gövdesi belinden ayrı ayrı uzuyordu. Eurytion ve iki başlı av köpeği Orthos tarafından güdülen büyük kırmızı sığır sürülerinin sahibiydi.

Herakles, bu ürkütücü göreve, Girit'i vahşi yaratıklardan temizleyerek, Libya'yı bereketlendirip, zenginleştirerek, Avrupa ve Libya sınırlarına karşılıklı iki sütun (Cebelitarık Boğazı'nı simgeleyen Herakles Sütunları) diktiği İspanya'nın Tartessos kentine geçerek başladı. Herakles, sıcaktan bunalmıştı ve bu nedenle de güneş tanrısı Helios'a oklarını fırlatmıştı. Bunun üzerine Helios, ona altın bir çanak verdi ve bu çanakla Herakles, onu ve atlarını taşıyarak gün batımından sonra Okyanusu geçip, tekrar doğuya gelerek gün doğumuna yetişti. Okeanos, Herakles'i sarsmak için vahşi dalgalar yolladı ve Herakles de oklarıyla tehdit edince dalgalar sakinledi.

Herakles, Erytheia'ya vardığında hem Orthos hem de Eurytion'u öldürdü. Fakat diğer bir sığır çobanı olan ve Hades'in sığırlarını güden Menoites, olayı gördü ve ardından durumu Geryon'a bildirdi. Bunun üzerine Geryon, sürüyü oradan uzaklaştıran Herakles'e pusu kurdu. Günümüze kadar gelmiş bir dizi papirüs parçalarında, Stesikhoros tarafından yazılmış bir şiirde, bu mücadele betimlenmektedir. Geryon belki canavar olabilir; fakat sürülerini de bu sığır hırsızından koruması gerekiyordu ve annesinin itirazlarına rağmen, Geryon, Herakles ile yüzleşmeye karar verdi. Geryon, bu mücadeleyi gerçekten kaybetmeyeceğini söyler: Khrysaor'un oğlu olarak bir ölümsüz olduğundan ya bu savaşı kazanacak veya bir ölümlü olarak görkemli bir ölümü tadacaktı. Herakles, Geryon'un başlarından birini sopasıyla paramparça eder, bir diğerinin miğferini attığı taşla düşürür ve yılan zehrine bulanmış oklarından biriyle onu vurur:

Başının tam tepesine doğru etini ve kemiğini delerek geçti [...], göğüs zırhı ve bacakları kanla kızıla boyandı. Ve Geryon, boynunu, tıpkı bir gelincik çiçeğinin boynunu

büktüğü ve tüm güzelliğinin kaybolduğu andaki hali gibi yana doğru eğdi.[24]

Herakles sürüyü çanağın içine güttükten sonra Tartessos'a yelken açtı ve daha sonra da İspanya'nın güneyinden geçerek Fransa'nın güneyindeki Ligurya'ya geçti. Herakles, burada, elinden sürüsünü almak isteyen yerli savaşçı göçebelerin saldırısına uğradı.[25] Herakles'in okları tükeniyordu ve etrafta silah niyetine kullanabileceği hiç taş yoktu. Herakles, Zeus'a yakardı ve o da gökten taş yağdırdı. Tam zamanında kendisine sağlanan cephane ile Herakles, saldırganlara karşı durumu tersine çevirdi. Bu macerasının geçtiği yerin, Marsilya'nın kuzeyinde kalan, çok sayıda kayalığın ve taşlığın bulunduğu Crau Ovası'nın olduğu söylenmekteydi.

Herakles, Karadeniz'in kuzeyindeki ormanlık bölgeye doğru yol aldığı sırada, arabasının atları, belden aşağısı yılan olan bir kadın tarafından çalınmıştı ve bu kadın, Herakles kendisiyle cinsel ilişkiye girmediği müddetçe, atlarını geri vermeyeceğini söylemişti. Herakles, üç tane oğulları olana kadar bu ilişkiyi yaşamaya mecbur kılınmıştı. Oğullarının arasında, yalnızca Skythes yay gerebildi ve Herakles'in bıraktığı kemeri üzerine takabildi. Bu, Skythes'e, krallığa hükmetme hakkını verdi ve bu krallığın adı İskitlerin ülkesi olarak bilinen Skythia (İskitya) oldu.

Herakles, Tyrrhenia'da Kakos ile karşı karşıya geldi. Kakos, insan etiyle beslenen, kurbanların başlarını mağarasının girişine çivileyen ve ateş püsküren bir canavardı. Kakos, dört boğa ve dört inek kaçırdı. Takipçilerini şaşırtmak için onları kuyruklarından sırtüstü sürüklerken, aralarından birinin böğürmesi onu ele verdi. Herakles, Kakos'un mağarasının girişini büyük bir kaya parçasıyla kapattı. Ardından dağın tepesini burdu

ve bu iblisin ateş ve dumanına ağaç ve kayalarla karşılık verdi. Bu, başarısız bir girişim oldu. Bu nedenle Herakles, cehennemin tam ortasına atladı ve Kakos'u boğarak o bölgenin yerlilerinin sonsuz takdirini elde etti.

Daha güneyde, Rhegion adında bir yerde, bir boğa kaçarak kendini denize attı ve Sicilya'ya kadar yüzdü. Apollodoros, İtalya'ya adını Tyrrhenialıların verdiklerini söylemiştir; çünkü onlar bu boğaya *italos*[26] demişlerdir. Sicilya'da, Poseidon'un oğullarından biri olan Eryx, boğayı kendi sürülerinin arasına yerleştirdi ve nihayetinde Herakles onu bulduğunda, onunla güreşmesi için meydan okudu. Güreşin galibi, Eryx'i öldüren Herakles oldu. Çaresiz, Hera, sığır sürüsüne bir at sineği musallat etti ve hepsinin dağılmasına neden oldu. Herakles, sığırlardan bazılarını toparladı ve sonunda Mikenai'ye götürdü. Eurystheus da onları Hera'ya kurban olarak adadı. Bu Görev, diğerlerine nazaran, sanat alanında daha fazla rağbet gördü. Herakles ya Helios'un çanağında yolculuk ederken ya da sopasını, yayını veya kılıcını kullanırken gösteriliyordu. Ayrıca, Geryon ile yaptığı savaşlarda resmediliyordu.

Sekiz yıl ve bir ayda on Görev tamamlanmıştı. Fakat Eurystheus, iki görev için daha ısrar ediyordu çünkü Hidra ve Augeias'ın Ahırları Görevlerini saymıyordu. Herakles'in, Atlas'ın göğü[27] yukarıya kaldırdığı yerin gün batımının da ötesinde bir bahçede yaşayan 'Akşam'ın Kızları' Hesperidlerden Altın Elmaları alması gerekiyordu.

Elmalar, ya tüm tanrılardan ya da Gaia'dan, Zeus ve Hera'ya gönderilen düğün hediyesiydi. Hera, elmaları o kadar çok sevdi ki onları Hesperidlerin bahçesine dikti. Fakat Atlas'ın kızları, elmaları sürekli çaldıklarından dolayı, Hera, ağaçları koruması için yüz başlı ölümsüz

bir yılan olan Ladon'u görevlendirdi. Sayıları iki ila yedi arasında değişiklik gösteren Hesperidler de aynı zamanda koruma görevini paylaştılar.

Herakles'in ilk çözmesi gereken şey, Hesperidler'e ait toprakların yerini belirlemekti. Pontos ve Gaia'nın oğlu olan eski deniz tanrısı Nereus, bu yerin nerede olduğunu biliyordu. Fakat Herakles'in, Nereus'dan bilgiyi almadan önce onu yatıştırması gerekiyordu. Herakles, Nereus'u uykusu sırasında zapt etti; fakat, tıpkı diğer deniz tanrılarından biri olan Proteus'un Menelaos, Thetis ve aşığı Peleus ile karşılaştığı zamanki gibi tanrı kendisini her türlü şekle soktu. Ancak, Herakles ona sımsıkı tutundu ve gerekli bilgileri aldıktan sonra serbest bıraktı.

Kahramanımız, o zamanlar Poseidon ve Gaia'nın oğlu olan Antaios tarafından yönetilen Libya topraklarına geldi. Antaios, topraklarına gelen yabancıları, kendisiyle güreş tutmaları için zorlardı ve Pindaros'a göre de kurbanlarının kafataslarıyla Poseidon tapınağını süslerdi. Annesi Toprak anadan aldığı destekle yenilmez kılınmıştı. Güreş müsabakasında, Herakles onu havaya kaldırdı ve başının üzerinde tutup ezerek öldürdü. Herakles, Libya'dan Mısır'a geçti. Mısır, Poseidon'un bir başka oğlu olan Bousiris tarafından yönetiliyordu. Mısır'da dokuz yıl süren kıtlığın sona ermesi için Bousiris'in, gelen yabancıları Zeus'a kurban etme gibi bir alışkanlığı vardı; çünkü Phrasios adlı kahine göre, ancak böylesine bir gelenek bu kıtlığa son verebilirdi. Bousiris ilk olarak Phrasios ile başladı ve topraklarına ayak basan her yabancıyı kurban etmeye devam etti. Herodot, bu mitte daha sonra ne olduğunu anlatır ve ardından kendi septik yorumlarını ekler:

Yunanlıların, gerçeğe dayalı olmayan birçok hikâyeleri var. En saçma olanı, Herakles'in Mısır'a gelişi ve Zeus'a kurban edilmek üzere Mısırlılar tarafından götürülmesi [...] ve sunakta sessizce durduktan sonra gösterdiği gayret ile onları öldürmesi hikâyesidir. En azından benim için bu hikâye, Yunanlıların, Mısırlıların karakteristik özellikleri ve gelenekleri hakkında hiçbir şey bilmediklerinin kanıtıdır. Mısırlıların, kurban edilmek üzere öldürülmeleri kendi dinlerinde yasaklanmıştır [birkaç istisna haricinde]: Böylesine bir yasak varken insanları kurban etmeleri söz konusu olabilir mi? Ayrıca, eğer Herakles saf biri (ki öyle olduğunu söylüyorlar) ve tek elli olsaydı, o zaman nasıl on binlerce insanı öldürebilirdi? Ve umarım ki, bu konu hakkında söylediklerimden dolayı hem tanrılar hem de kahramanlar beni affeder![28]

Herakles, yolculuklarına kaldığı yerden devam etti ve Okyanusu geçmek için yine Helios'un çanağını kullandı. Yolculuğu sırasında, Kafkas Dağları'nda yaşayan ve 30,000 yıldır Prometheus'un daima yenilenen karaciğerini yiyen ulu kartalı öldürdü ve Prometheus'u özgürlüğüne kavuşturdu. Zeus, buna rıza gösterdi; çünkü oğlunun şöhretini arttırdı. Aiskhylos'a atfedilen kayıp bir trajediye ait parçalarda Aiskhylos, Prometheus'u, kendisine Themis tarafından söylenen büyük bir sırrı açıklaması karşılığında serbest bırakmıştı, ki bu sır, denizlerin tanrıçası Thetis'in bir çocuğunun olacağı ve o çocuğun ise babasından bile yüce olacağı idi. Dolayısıyla Zeus, Thetis'e karşı olan şehvetinden vazgeçti ve nihayetinde ise Thetis, Peleus ile evlendi ve Akhilleus'u (Aşil) doğurdu.

Prometheus, Herakles'e elmaların peşinden gitmemesini ve kendisinin yerine, sırtladığı dünyanın

yükünden kurtaracak olduğu Atlas'ı göndermesini tavsiye etti. Bu tavsiyeye kulak veren Herakles, Hyperboreaların ülkesine gitti ve cenneti omuzladı. O sırada ise Atlas, Hesperidlerden üç elma aldı. Atlas, göğü sürekli taşımak istemiyordu ve bu nedenle de elmaları kendisi götürüp Eurystheus'a teslim etmeyi önerdi. Fakat Herakles, başının altına bir yastık koyacağını söyleyerek ve bu nedenle Atlas'tan kısa bir süreliğine cenneti tutmasını isteyerek onu kandırdı. Atlas, bunu kabul etti ve elmaları yere bıraktıktan sonra Herakles'ten göğü devraldı. Herakles de elmaları öylece yerden aldı ve uzaklaşıp gitti. Bu, sanat dünyasında oldukça rağbet gören bir temaydı; Olympia metopunda, Atlas, ileri doğru uzanmış elinde tuttuğu harikulade meyvelerle Herakles'e doğru yürür ve o sırada Athena, Herakles'in yanında durmaktadır ve Herakles'in altında ezildiği yükü tek eliyle havaya kaldırır.

Başka bir anlatıma göre, Herakles, zehirli oklarıyla Ladon adlı yılanı öldürdü ve elmaları aldı. *Argonautika*'da, İason ve yoldaşları, yılanı ölmüş halde kuyruğu seğirirken ve başında Hesperidleri ağıt yakarken bulurlar. Orpheus, onlara bir şarkı söyler ve ağaçlara dönüşürler. O sırada Ladon, Draco takımyıldızına dönüşerek ölümsüzleşmişti.

Herakles, Altın Elmaları Eurystheus'a teslim etti. O da elmaları inceledikten sonra Herakles'e geri verdi. Herakles, elmaları Athena'ya verdi ve o da onları Hesperidlere geri verdi; çünkü bir ölümlünün o elmalara sahip olması yasal değildi.

Herakles'e verilen son Görev, Ölüler Diyarı'nın bekçi köpeği olan Kerberos'u geri getirmekti:

Azman bir köpek
Acımasızca durur önünde, habis yönleriyle:
Sallar kuyruğunu ve kulaklarını içeri giren herkese,
İzin vermez geçmelerine.
Bekler yakalayıp yemek için
Her kim kaçmaya çalışırsa
Hades'in kudretli kapılarından ve Persephone'ye
olan korkusundan.[29]

Kerberos'un başı, birden fazla köpekten (genellikle üç fakat aynı zamanda elli veya yüz), kuyruğu yılandan ve tüm sırtı yılan başlarından oluşuyordu. Typhoeus ve Ekhidna'nın çocuğuydu ve Lernalı Hidra'ya, Kimera'ya ve Geryon'un iki başlı köpeği Orthos'a benzeyen birçok kardeşi vardı. Hesiodos, onu şöyle tarif eder:

Çiğ çiğ insan yiyen bu korkunç Kerberos,
Hades'in tunç sesli avcısı, hayasız, kudretli,
Elli başı olan.[30]

Herakles'e, ilk olarak Elefsis Gizemleri[31] gösterildi ve ardından Hermes'in rehberliğinde Lakonia topraklarında bulunan Tainarion'daki girişten Hades'e geçti. Homeros, Herakles'in, Ölüler Diyarı Efendisi olan Hades'i oklarından biriyle omzundan yaraladığını ve Hades'in, çektiği acıdan dolayı Olympos'a çıktığını ve orada Paieon tarafından tedavi edildiğini anlatır. Ölüler Diyarı'nda ise Meleagros ve Gorgon Medusa haricindeki her bir ruh, Herakles'i gördüklerinde kaçıştı. Herakles, silahlarını onlara doğru savurdu; fakat Hermes, onların zararsız hayaletler olduklarını söyledi. Meleagros, ölümünün yarattığı üzüntüden dolayı düştüğü hali anlattı ve buna duygulanan Herakles de böylesine bir kahramanın kız kardeşiyle evlenmek istediğini söyledi. Meleagros, kız

kardeşi Deianeira'dan bahsetti ve böylece Herakles'i ölüme götürecek olan olaylar dizisi başlamış oldu.

Aynı zamanda Herakles, Hades'in karısı ve Ölüler Diyarı Kraliçesi olan Persephone'yi (Latincede Proserpina ve Yunancada 'o Kız' anlamına gelen Kore olarak da bilinir) kaçırmaya çalıştıkları için sımsıkı bağlanmış olan Theseus ve Peirithoos ile de karşılaştı. Persephone, Zeus ve Demeter'in kızıydı. Hades, ona ilk görüşte aşık olmuştu. Zeus, Hades'e onu kaçırması için yardım etti. O sırada Persephone, Sicilya'nın çayırlarından çiçek topluyordu. Göz kamaştırıcı bir nergisi almak için yere doğru eğildiği sırada, toprak ikiye ayrıldı ve Hades, altın olan dört atlı arabasıyla dışarı fırladı, dehşete kapılmış kızı kaptı ve onu Ölüler Diyarı'na götürdü. Su perisi Kyane, tüm olanlara şahit oldu ve kederinden dolayı kendi havuzunda canına kıydı. Tam anlamıyla çılgına dönmüş olan Demeter, kızını aramak için yola koyuldu ve bereket tanrıçası olarak yeryüzündeki tüm mahsulleri alıkoydu. Bu da korkunç bir kıtlığa sebep oldu. Zeus'un buna bir karşılık vermesi gerekiyordu ve böylece Hades'den Kore'yi teslim etmesini emretti. Hades, Kore'yi teslim etti; fakat ondan önce Kore ya kendi iradesiyle ya da Hades'in onu kandırmasıyla birkaç nar tanesi yemişti. Gerçek şu ki, onun bu şeytani yiyeceği yemesi, Persephone'nin Hades ile birlikte yeraltı dünyasında her yılın yarısını veya dörtte üçünü geçireceği (Demeter'in kederlenmesine sebep oldu ve o zamandan beri de ürün yetişmemesine) ve geri kalan zamanını da tanrılarla geçireceği (Demeter'in sevinciyle doğanın bir kez daha serpilecek olması) anlamına geliyordu. Onun, bereketiyle dünyaya dönüşü, Elefsis Gizemleri ve Atina'da gerçekleştirilen Thesmophoria Bayramı gibi büyük dini kutlamalar üzerine odaklanmamıza neden olur.

Herakles'in, Ölüler Diyarı Kraliçesi'ni kaçıran ikiliyi kurtarma teşebbüsüne gelince, genel kanı, Herakles'in Theseus'u kurtardığı fakat Peirithoos'u kurtarmaya çalıştığı sırada yerin yarıldığı ve onun elinden kayıp gittiğidir. Hyginus, Herakles'in, her ikisini ölülerin arasından çekip aldığını söylerken Diodoros, Herakles'in ikisini de alamadığını söyler. Ayrıca Herakles, Demeter'in, Persephone'nin nar tanelerini yediğini deşifre eden Askalaphos'u cezalandırmak için üzerine yerleştirdiği taşı yuvarlayarak kaldırıp attı ve bunun ardından Demeter, Askalaphos'u bir baykuşa çevirdi.

Nihayetinde Herakles, Kerberos'u isteyebildi. Hades, köpeği, ancak silah kullanılmadan hükmedilebileceği şartıyla Herakles'e verebileceğini söyledi. Herakles, canavarı kollarının arasına aldı ve Kerberos'un, bir yılan tarafından kuyruğundan ısırılmasından dolayı, Herakles onunla alçakgönüllülükle güreşti. Herakles onu taşıyarak yeryüzüne çıkarttı. Orada, Kerberos'u Eurystheus'a sundu ve ardından ait olduğu yer olan Hades'e geri götürdü. Kerberos Görevi, ressamlar tarafından kullanılan yaygın bir temadır. Genelde, Herakles'in Kerberos'a saldırdığı anı, onu alıp götürdüğü ve Eurystheus'a teslim ettiği anı gösterir.

Görevler tamamlanmıştı.

Görevlerin Ardından

Tamamladığı Görevleri ve Eurystheus'a karşı yerine getirdiği yükümlülükleriyle, Herakles, karısı Megara'yı yeğeni ve yoldaşı olan İolaos'a verdi. Yeni bir eş aradığı sırada, Oikhalia Prensesi[32] olan Eurytos'un güzeller güzeli kızı İole'ye aşık oldu. Bunun üzerine Eurytos, bir okçuluk müsabakası düzenledi ve ödül olarak kızını ortaya

koydu. Herakles, müsabakayı kazandı; fakat kızı alamadı çünkü Eurytos, Herakles'in Megara'dan olan çocuklarını öldürmüş olduğu olayın tekerrür edebileceğinden endişe duyuyordu ve Eurytos'un Herakles'ten korkması için iyi bir nedeni vardı, ki korktuğu da başına geldi ve bundan kısa bir süre sonra da dahil olduğu bir sığır sürüsü hırsızlığında, Herakles (iddialara göre veya aksi takdirde), Eurytos'un en büyük oğlu olan ve hatta Herakles'in İole ile evliliğine destek çıkan İphitos'u Tirins surlarından aşağı atarak öldürdü.

İşlediği cinayetin ardından af dileyen Herakles, Pylos Kralı olan Neleus'a gitti. Fakat Neleus, Eurytos'un arkadaşıydı ve bu nedenle Herakles'in isteğini reddetti. Daha sonra, Herakles'e berbat bir hastalık bulaştı ve bu hastalıktan kurtulmanın çaresini öğrenmek için Delphi Kahini'ne gitti. Ondan da yanıt alamayınca, Herakles kutsal sehpayı aldı ve kendisine ait bir kahinlik merkezi kuracağı tehdidini savurdu. Apollon, sehpayı ondan geri alabilmek için harekete geçti ve Zeus da onları ayırmak için şimşek fırlatmak zorunda kaldı. Bu sahne, ressamlar tarafından oldukça fazla rağbet gördü. Delphi'deki Sifnos Hazine Dairesi'nin, MÖ altıncı yüzyıldaki alınlığında, bu kavga güzel bir şekilde tasvir edilmişti. Kahin, Herakles'in bir köle olarak satılması gerektiği ve işlediği cinayetin tazminat bedeli olarak üç yıl[33] boyunca hizmet etmesi gerektiği hükmüne vardı.

Hermes, köle tüccarı oldu ve Herakles'i üç talent karşılığında Lidya Kraliçesi Omphale'ye sattı. Bu mükemmel bir satış oldu; çünkü Herakles, bu krallığın başına musallat olan belaları yok etti. Efes'te, onu soymaya kalkan iki Kerkopes kardeşleri yakaladı, onları

bağladı ve onları, omzunun üzerine attığı bir direğe topuklarından astı. Kerkopes kardeşler, Melampygos ('Siyah Kalça') konusunda dikkatli olmaları gerektiği konusunda uyarılmışlardı ve baş aşağı asılı bir halde götürülürlerken Herakles'in kıllı ve esmer sırtına ait güzel bir manzarayla karşı karşıya kaldılar. Kalçası hakkında o kadar çok müstehcen espriler yaptılar ki, Herakles onları bıraktı.[34] Daha sonra Herakles, Omphale'nin ülkesini kırıp geçiren devasa bir yılanı öldürdü, kraliçenin düşmanı olan İtonoileri mağlup etti ve bağlarını çapalamaları için yoldan geçen yabancıları buna zorlayan eşkıya Syleus'un hakkından geldi. Herakles, Syleus'u kendi çapasıyla öldürdü, bağlarını yaktı ve kızı Xenodike'nin yaşamına son verdi. Başka bir tasvirde, Xenodike, Herakles'in aşığıdır fakat Herakles'in oradan ayrılışıyla kalbi kırılır ve ölür. Dolikhe adasında Herakles, İkaros'un sahile vurmuş olan cesedini buldu, onu gömdü ve adaya İkaria adını verdi. İkaros'un babası Daidalos, Herakles'in yaptığına karşılık onun bir heykelini yaptı. Heykel o kadar gerçekçiydi ki, Herakles, heykelin canlı olduğunu düşündüğünden ona bir taş attı. Argonotlarla ilk yelken açışı işte bu zamanda idi.

Herakles'in Omphale'ye olan bağlılığının bazen aşk derecesinde olduğu söylenmektedir. Herakles, bir yandan kadın kıyafetleri giyip eğirme işlerinde yardımcı olurken üzerine giydiği aslan postunu Omphale'nin giymesine ve sopasını da kullanmasına izin vermişti. Omphale, Herakles'i azat etmeden önce, ona Lamos (veya Argelos) adını verdikleri bir oğul dünyaya getirdi.

Herakles artık özgürdü ve kapatması gereken eski hesaplar vardı. Listedeki ilk isim Laomedon idi.[35] Herakles ya altı ya da on sekiz gemiden oluşan bir filoyla, Truva'ya doğru yelken açtı. Vardıklarında ise, yoldaşlarına şehre

saldırmaları emrini verdi. Telamon, surlarda gedik açtı; fakat Telamon'un büyük bir onur kazanacağı ihtimalinden nefret etmeye başlayan Herakles, kılıcını çekti ve Telamon'un üzerine yürüdü. Telamon, yerden taş yığını alarak karşılık verdi. Aklının karıştığı görülen Herakles, Telamon'a ne yaptığını sordu ve Telamon'da, '*Kallinikos* (Yüce Fatih)[36] Herakles'e bir sunak inşa ediyorum' diye cevap verdi. Herakles duygulanmıştı ve Truva'yı ele geçirip Laomedon'u ve oğullarının çoğunu öldürdükten sonra, Laomedon'un kızı Hesione'yi Telamon'a ödül olarak sundu. Hesione'nin, tutsaklardan birini serbest bırakması için seçmesine izin verdi ve o da ağabeyi Podarkes'i seçti ve fidye olarak duvağını verdi. Bu nedenledir ki Podarkes, daha sonra Priamos (Yunanca *priamai*, yani 'satın almak' teriminden gelir) olarak tanınır. Priamos, sonuç olarak Truva'nın en ünlü hükümdarı oldu.

Herakles Truva'dan ayrıldıktan sonra, Hera, korkunç fırtınalar gönderdi. Bu durum Zeus'u o kadar çok rahatsız etti ki Hera'nın ayaklarına örsler bağladı ve onu Olympos'tan aşağı sarkıttı. Fırtınalar, Herakles'i Kos'a sürükledi. Kos'da, yerlilerle yaptığı bir savaş sırasında yaralandı; fakat Zeus onu güvenli bir yere kaçırdı. Bu tam zamanında gerçekleştirilmiş bir kurtarma operasyonu idi. Ardından Herakles, Trakya'daki Phlegrai kentine geçti ve orada tanrıların Devler'e[37] karşı kazandıkları zaferde hayati bir rol oynadı.

Devler Savaşı'ndan sonra, tüyler ürpertici bir ordu topladı ve ahır temizliğinden[38] hâlâ kendisine borçlu olan Augeias'ın üzerine doğru ordusuyla ilerledi. Augeias, Eurytos ve Kteatos'u generalleri olarak atadı. Bu ikisi, Poseidon'un Molione'den olma oğullarıydılar ve Molionlar ya da Molionidler[39] olarak biliniyorlardı. Ya

Siyam ikizleri gibi tek bir bedende birleşen iki ayrı beden gibiydiler ya da ikişer başı, dörder eli ve dörder ayakları olan ayrı bireylerden oluşuyorlardı. Herakles, bu seferi sırasında hastalandı ve Molionidlerle ateşkes yaptı. Fakat Molionidler, Herakles'in hasta olduğunu fark ettiklerinde, başarılı bir şekilde ordusuna saldırdılar ve bir tasvire göre, İphikles'i ölümcül bir şekilde yaraladılar. Herakles, intikam almakta gecikmedi ve Melionidleri, İsthmia Oyunları'na gittikleri bir sırada kurduğu pusuda öldürdü. Herakles artık Elis'in üzerine yürüyebilecekti, şehri ele geçirebilecekti, Augeias'ı öldürebilecekti ve ayrıca, her ne kadar Olimpiyat Oyunlarının MÖ 776 yılında başladığı bilgisiyle çatışsa da iddialara göre Olimpiyat Oyunları'nı başlatacaktı.

Listesinin ikinci sırasında, İphitos'u öldürdüğü için onu affetmeyen Neleus vardı. Herakles, Pylos'u harabeye çevirdi, farklı tasvirlere göre, Neleus'un bir aslana, yılana, arıya, karıncaya ya da dilediği bir hayvana veya ağaca dönüşerek şekil değiştirebilen oğlu Periklymenos'u öldürdü. Herakles, ayrıca Neleus ve içlerinden Nestor hariç tüm oğullarını da mağlup etti. Nestor bu mağlubiyetten kurtuldu; çünkü o sırada Gerenaların arasında değildi. Askeri becerilerle dolu çetin bir kahramanlık sergilediği bir savaşta Herakles, Hades'i, Hera'yı ve Ares'i yaraladı.

Herakles'in intikam listesinde sırada, onu affetmeyen ve Hippokoontidler olarak da bilinen ya on iki veya yirmi oğluyla birlikte Neleus'un yanında savaşan Hippokoon vardı. Herakles, Arkadya'nın Tegea kentinde yaşayan Kepheus ile yirmi oğlunu ordusuna dahil etti. Kepheus'un, orduya katılıp oradan ayrıldığı takdirde, Tegea'ya Argosluların saldırabileceklerine dair şüphesi vardı. Bunun üstesinden gelinmesi için Athena, Herakles'e

tunç bir küp içinde Gorgon'un bir bukle saçından verdi. Herakles de, saçı, Kepheus'un kızı Sterope'ye verdi. Sterope, aldığı talimatlar gereği, saçı surların üzerinden üç defa gösterecek ve yaklaşan istilacıları bakışıyla bertaraf edecekti. Beklendiği gibi Lakedaimon fethedilmişti ve Tindaros da Lakedaimon tahtını eski haline getirdi. Fakat bir tasvire göre, Kepheus ve oğullarıyla Herakles'in erkek kardeşi İphikles bu savaşta can verdi.

Bu olaylardan sonra Herakles, Tegea Kralı Aleus tarafından ağırlandı. Kralın kızı Auge, Atina'da bir bakire rahibeydi. Bu hikâye, yazarlar ve ressamlar tarafından oldukça fazla kullanıldı. Farklı bir anlatıma göre, Delphi Kahini, Aleus'u, kızının bir oğlu olacağına ve bu çocuğun da Aleus'un oğulları olan Kepheus ve Lykourgos'u öldüreceğine dair uyarmıştı. Bu nedenle Aleus, kızını rahibe yaptı ve cinsel ilişkiye girdiği takdirde onu idam edeceğini söyledi. Herakles, sarhoş olup Auge'ye tecavüz ederek Aleus'un misafirperverliğine ihanet etti. Aleus, bu kaçınılmaz hamileliği öğrendiğinde, Naupolis adında bir adamı çağırttı ve kızını boğması için talimat verdi. Fakat Naupolis'in onu denize götürdüğü sırada Auge, Telephos'u doğurdu ve Naupolis de onu boğmak yerine Misya'daki Kral Teuthras'a sattı. Kral Teuthras, Auge'yi kendine eş olarak aldı ve Telephos'u da evlatlık edindi. Başka bir tasvirde anlatıldığı üzere Auge, Teuthras'a satılmış; fakat gizlice doğan ve Athena'nın kutsal bölgesine bırakılan Telephos, Parthenios Dağı'nda ölüme terk edilmişti. Burada bir dişi geyik tarafından emzirilirken çobanlar onu buldu ve ona, Apollodoros'un da belirttiği üzere, Yunancadan türeyen *thele* (memesi) ve *elaphos* (dişi geyik) kelimelerinin oluşturduğu Telephos adını verdiler.[40]

Sofokles'in kayıp dramı olan ve Auge'nin, Teuthras tarafından kızı olarak evlat edinildiğinin anlatıldığı *Misyalılar*'da, Telephos, 'sessiz ve dili tutulmuş' Auge'yi aramak için Misya'ya geldi;[41] fakat onu fark edemedi. Yine de kralın ülkesini savunduğu için 'kızını' gelin olarak kabul etti. Auge ise onunla evlenmekten kaçındı; çünkü Telephos, onun oğlu olabilecek yaştaydı. Düğün gecesi, Telephos'u öldürmeye çalıştı; fakat tanrılar tarafından gönderilen devasa bir yılanın araya girmesiyle engellendi. Auge, çevirdiği entrikayı itiraf etti ve Telephos onu tam öldürecek iken Auge, yardım için Herakles'i çağırdı ve gerçeklerin ortaya çıkmasıyla bu olay da mutlu bir sonla bitti. Telephos, Misya Kralı oldu ve söylendiğine göre Herakles'in tüm oğulları arasında babasına en çok benzeyen o idi. Elimizdeki kaynaklar, Telephos'un kehanetinin gerçekleşip gerçekleşmediği ve Aleus'un oğullarını öldürüp öldürmediği hakkında bilgi vermemektedir.

Herakles daha sonra Kalydon'a geçti. Orada Oineus'un kızı Deianeria'yla flört etti. Fakat Oineus'un kızının diğer talibi olan şekil değiştiren nehir tanrısı Akheloos ile güreşmeye zorlandı. Deianeria, Akheloos'a ilgisinin olmadığını söyler:

> Bazen bir boğa olarak göründü,
> Bazen ışık saçan ve kıvrılan bir yılan,
>
> Bazen de alnı boğaya benzeyen bir adam olarak,
> Sanki nehirler çağlıyordu
> Gür ve koyu sakallarından aşağı.
> Arzu ettiğim koca böyle olmalıydı;
> Tevekkeli ölüm için hep dua ediyordum.[42]

Ovidius'un tasvirindeki farklı bir anlatıma göre, nehir tanrısı, Theseus'a, kendisini nasıl bir yılana dönüştürdüğünü anlatır:

Herakles güldü ve büyülerimle alay etti:

'Yılanlarla ben daha beşikteyken uğraşıyordum! Belki diğer yılanlardan üstün olabilirsin Akheloos, fakat gerçekten tek bir Yılan, Lernalı Hidra ile kıyaslandığında bir hiç [...]

> Bu halinle sana ne olacağını sanıyorsun belirsiz
> bir yılan olarak, silahsız olarak sadece doğal halinle?[43]

Bir yılan olarak herhangi bir başarı elde edemeyen Akheloos, boğaya dönüştü; fakat Herakles onu yere yatırdı ve boynuzlarından birini kırdı. Herakles, Deianeria ile evlendi ve Akhleoos da kırılan boynuzu ile Amaltheia Boynuzu'nu değiştirerek iyileşti. Amaltheia, Zeus'un sütannesi idi ve elinde dilediği an istediği her şeye sahip olmasını sağlayan bir güce sahip boğa boynuzu (bereket anlamına gelen 'Cornucopia') vardı.

Deianeria'ya ihanet edip Phylas'ın kızıyla cinsel ilişkiye girmesine ve Tlepolemos'a babalık etmesine rağmen, Herakles, yeni kayınpederinin Thesprotiyanlara karşı savaşında ve Kral Phylas'ın kenti olan Ephyra'yı zapt etmesinde yardımcı oldu. Deianeira'nın babası Oineus'un sakisini istemeden öldürdükten sonra ve her ne kadar bir kaza sonucu olduysa da Herakles, kanunlara uyması gerektiğini ve sürgün edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Böylece Herakles, yanına Deianeira'yı da alarak Kral Keyks'in hükümdarlığındaki Trakhis'e doğru yola koyuldu. Euneos Nehri'nde, bir sandalcı olan Kentaur Nessos ile karşılaştılar:

> Fakat acımasız kentaur Nessos'un tamamen sonunu getirdi bu tutkusu Deianeira'ya karşı olan ve vuruldu bir okla, sırtından.[44]

Herakles, Deianeira'yı karşıya geçirmesi için sandalı Nessos'a emanet etti; fakat bu Kentaur ona tecavüz etmeye kalkıştı. Herakles, Nessos'u Hidra'nın zehrine bulanmış oklarından biriyle vurdu. Fakat zehir kanına karıştıkça,

> Nessos bu karışımın birazını yakaladı ve 'Beni öldürmenin cezasını çekeceksin!' diye fısıldadı ve ardından kana bulanmış gömleğini Deianeira'ya sundu bir armağan olarak, sevgisinde heyecan yaratsın diye kocasının. [45]

Her ihtimale karşı Deianeira, gömleği sakladı.

Herakles, Trakhis'e vardı ve Keyks'in, hırsızlardan oluşan vahşi bir kavim olan Dryoplar'ı yenmesinde yardım etti ve daha sonra Dorların Kralı Aigimios'a, Lapithlerle yaşadığı sınır çatışmasında yardım etmeye gitti. Daha sonra Tesalya'da, Kyknos tarafından teke tek dövüşe davet edildi. Herakles'e meydan okuyan Kyknos, Ares'in yoldan geçen yabancıların kafalarını uçurduktan sonra onları babası için yaptığı bir tapınağın inşasında kullanan, oldukça fena bir oğluydu. Herakles, onu da öldürdü. Fakat bazı mit anlatıcıları, bu çatışmanın, Zeus'un aralarına bir şimşek fırlatmasıyla yarıda kaldığını söyler. Mitlerin farklı tasvirleri veya türleri arasındaki farkı ayırt etmenin ne kadar zor olduğuyla ilgili bir başka masal daha var. Bu masalda Ares, oğlunun tarafında savaşa katıldı ve Herakles (Kyklos'u çoktan öldürmüştü) tarafından yaralandı. Bu kudretli kahraman, eşlerden oluşan koleksiyonuna bir yenisini eklemek için Pelion Dağı'nın eteklerindeki Ormenion'a gitti. Kral Amyntor, Herakles'in geçmesini engellemeye çalıştı ve kızı Astydameia'yı ona eş olarak

vermeyi reddetti. Bunun üzerine, kralı öldüren Herakles, Astydameia'yı alıp götürdü.

Sonunda Herakles, Oikhalia'da bir okçuluk müsabakasında gelin ödülü olarak kazandığı İole'yi, Eurytos'dan almak için bir ordu kurdu. Çok fazla kayıp verilmişti; fakat Herakles için başarıyla sonuçlanmıştı. Ardından Herakles, İole'yi metresi olarak alıp götürdü.

İole hikâyesinin trajik bir sonu vardı ve Sophokles'in *Trakhis Kadınları* adlı trajedisinde çok güzel dramatize edilmişti. Deianeira, İole'yi öğrendi ve Herakles'in bu göz kamaştırıcı kadını kendisinden daha fazla sevebileceğini hissetti. Fakat aynı zamanda, Nessos'un ona verdiği kanlı gömleğin gerçekten bir aşk iksiri olduğunu ve Herakles'i yeniden kazanacağını düşündü. Ne yazık ki bu, yanlış bir düşünceydi. Gömleği Herakles'e gönderdi. Herakles, gömleği hemen giydi ve Hidra'nın korkunç zehri, bedenine nüfuz etmeye başladı. Gömleği üzerinden atmaya çalıştı; fakat bedenine yapışmış olan gömleği çıkartırken Herakles'in derisi de kalktı. Bu umutsuz durumdan dolayı, Trakhis'e bir gemiyle götürülmüştü. O sırada, oğulları Hyllos, Deianeira'ya, istemeden de olsa yaptığı şeyi anlattı ve bu yüzden Deianeira kendi canına kıydı.

Herakles, oğlu Hyllos'a, evlilik çağına geldiğinde İole ile evlenmesini öğütledi ve ardından Thrakinia toprakları içinde yer alan Oita Dağı'na doğru yola koyuldu. Burada odunları üst üste yığdı, üzerine çıktı ve yakılması için Philoktetes'e emir verdi.[46]

> Ona emanet etti ünlü yayını ve içinde oklarının olduğu sadağı
> Bir gün Truva krallığı'nı yeniden ziyaret edeceği kaderinde
> yazılı olarak. Ve alevler odunları yanlardan sararken
> Herakles, üst üste yığılı odunları Nemea aslanının postuyla

> örttü ve ardından uzandı, başının altına koydu sopasını yastık niyetine, gülümsüyordu sanki bir ziyafetteymişçesine, sanki başında bir çelenkle kana kana bağlardan şarap içiyormuşçasına.[47]

Odun yığını yanarken Herakles'in altından bir bulut geçti ve cennette gök gürlemesi yankılandı. Ardından Herakles, Olympos'a çıkarıldı, orada Hera'yla barıştı, Hera'nın gençlik tanrıçası olan kızı (ve kendi kız kardeşi) Hebe ile evlendi ve Zeus da gökyüzüne, onun adını verdiği bir takımyıldızını yerleştirdi. Diodoros, bu hikâyeyi kayda değer bulmaz: Ona daha makul gelen hikâyede bir boran, tam ateşin yakıldığı sırada oluşmuştur ve Herakles'in yoldaşları, kemikleri toplamaya geldiklerinde toplayacakları hiçbir şey bulamadıklarından dolayı bedeninin tanrılara götürüldüğünü düşünürler.

Herakles'in Soyundan Gelenler: Heraklidler ve Heraklidlerin Dönüşü

Herakles, gittiği her yerde, farklı annelerden çocuk sahibi oldu: Hebe; Thespios'un elli kızı; Oineus'un kızı Deianeira; Kreon'un kızı Megara; İardanos veya Tmolos'un kızı Omphale; Eurypylos'un kızı Khalkiope; Augeias'ın kızı Epikaste; Stymphalos'un kızı Parthenope; Aleus'un kızı Auge; Phylas'ın kızı Astyokhe; Phylas'ın kızı Meda; Amyntor'un kızı Astydameia ve Pireus'un kızı Autonoe. Bu kadınların tümü, Herakles'e bir veya birden fazla oğul vermişlerdi. Bu çocuklar, Heraklidler olarak biliniyorlardı. Fakat Herakles'in ölümsüzleştirilmesinden sonra, Eurystheus, Heraklidlere acı çektirmeye devam etti ve Deianeira'dan olan çocuklarını, bir zamanlar babalarının iyi bir dostu olan Thrakis Kralı Keyks'e gitmeleri için zorladı. Eurystheus, onlardan teslim olmalarını talep

ettiğinde ve istila etmekle tehdit ettiğinde, Atina'ya kaçtılar ve oradaki Merhamet sunağına sığındılar. Bir kahin, asil bir bakirenin, Persephone'ye kurban olarak adandığı takdirde Atinalıların zafere ulaşabileceklerini bildirdi ve Herakles'in kızı Makaria'nın şahsında biri kurban olmaya gönüllü oldu. Euripides'in oyunu *Herakles'in Çocukları*'nda, Demophon, o zamanların Atina Kralı'dır. Fakat başka tasvirlerde, Heraklidlerin en iyisinin Theseus olduğu belirtilir. Herakles'in çocuklarını teslim etme konusundaki red olayı, Atina'nın Eurystheus'a karşı bir savaşa gireceği anlamına geliyordu. Fakat Atinalılar üstün geldi ve Eurystheus'un oğullarını öldürdüler. Eurystheus ise savaş arabasıyla kaçarken Hyllos veya İolaos tarafından Skeironia Kayalıkları'nda yakalandı. Hyllos, Eurystheus'un boynunu vurdu ve başını Alkmena'ya verdi. Alkmena da örgü şişleriyle gözlerini yerinden oyarak çıkarttı. Euripides'in oyununda, diğer bir taraftan, Eurystheus, İolasos tarafından Skeironia Kayalıkları'nda yakalanmış ve idamını isteyen Alkmena'ya götürülmüştü.[48]

Hyllos, Herakles'in dilekleri doğrultusunda, İole ile evlendi ve Eurystheus'un ölümünden sonra, Heraklidleri Peloponnes'de yeniden bir araya getirmeye ve oluşturmaya çalıştı. Bu fetih, genellikle bir 'geri dönüş' olarak ifade edilir; çünkü Herakles, Thebai'de doğmuş olmasına rağmen, Eurystheus olmasaydı, Mikenai ve Tirins'i yönetecekti çünkü evi olan topraklar üzerinde onun da hakkı vardı. Hyllos, kısmen de olsa başarılıydı ta ki veba salgını başlayana kadar. Bir kahine göre, bu vebanın sebebi, Heraklidlerin vaktinden bir hayli erken dönüşleriydi. Bu nedenle Heraklidler, uysal bir şekilde Marathon'a gittiler ve oraya yerleştiler.

Heraklidler, yasal olarak ne zaman döneceklerini bilmek istiyorlardı ve Delphi Kahini, onların 'üçüncü mahsul' zamanını beklemeleri gerektiklerini söyledi. Hyllos, üç yıl bekledi ve ardından yeniden istila etti. Fakat Tegea Kralı Ekhemos tarafından bir düelloda öldürüldü. Böylece Heraklidler bir kez daha geri çekilmek zorunda kaldılar.

Kahin ile daha sonra yapılan istişarelerde, 'üçüncü mahsul' kehanetinin toprağı değil, insan neslini ifade ettiği anlaşıldı. Geleneksel soyağacına göre, Peloponnes'i fethedenler Herakles'in torununun oğulları olan Temenos ve Kresphontes idi. Bu ikisi en nihayetinde Heraklidleri ve müttefikleri olan Dorları zaferle sonuçlanan bir savaşa sürüklediler. Tarihçi Thukididis'e göre, bu olay, Truva'nın ele geçirilişinden seksen yıl sonra meydana geldi. Pausanias da iki nesil sonrasını işaret eder. Temenos, Naupaktos'da kara ve deniz birliklerini birleştirdi. Fakat daha ilerlemeye başlamadan önce, Aristodemos, bir yıldırımla[49] öldürüldü ve Herakles'in bir başka torununun oğlu olan Hippotes bir kahini öldürdü. Bunun sonucunda ise kıtlık ve yıkım başladı. Kahin, Hippotes'in on yıl sürecek bir sürgüne gönderilmesi ve giderken de yanında rehber olarak 'Üç Gözlü Olan'ı götürmesi gerektiği konusunda talimat verdi. Üç Gözlü Olan'ı, tek gözü olan bir atın üzerinde oturan Oxylos'un şekline bürünmüş olarak buldular, onu rehberleri yaptılar, düşmanlarıyla hem karada hem denizde çarpıştılar ve zafer elde ettiler.

Muzaffer olanlar, ganimetleri paylaşmak için kura çektiler: Ganimetler, belirlenen sıraya göre Argos, Lakedaimon ve Messene idi. Su dolu bir ibrik hazırlandı ve ardından oy pusulaları dağıtıldı. Temenos ve

Aristodemos'un oğulları Prokles ve Eurysthenes içine taşları attılar; fakat Messene'ye sahip olmak isteyen ve en son kurayı kendisinin çekeceğini bilen Kresphontes, taşını bir parça toprağa sıkıştırıp attı. Temenos, Argos'u çekti, Aristodemos'un oğulları Lakedaimon'u çektiler ve toprağı suya girdiğinde çözülen taşı, yani Messene'yi de böylece Kresphontes çekti. Ayrıca her biri, kurban sundukları sunakta bir işaret aldılar: Temenos, yürüdüğü zaman hiçbir kuvvetinin olmadığı bir karakurbağası buldu ve bu, onun Argos'da kalması gerektiğine işaret ediyordu; Aristodemos'un oğulları bir yılan buldular, ki bu Lakedaimon'a yapılacak korkunç bir saldırıyı[50] işaret ediyordu ve Kresphontes de kurnaz bir tilki buldu.

Herakles Mitolojisinin Kullanılması

Herakles'in, bir topluluk içinde nadiren resmedilmiş olması ilginçtir ve Argonotların seferinden, hakkında yazıya dökülmüş epey bilgi mevcuttur: Bencilliği had safhadadır; uyguladığı şiddet ve benmerkezciliği delirticidir; şehveti dillere destandır; ayyaştır; pisboğazlığı, özellikle Aristophanes'in eserlerinde alay konusuydu; hal böyle iken, Herakles'in Seçimleri gibi temalar sayesinde, İsokrates gibi milattan önce dördüncü yüzyıl filozofları için önemli bir şahsiyet haline geldi. Çünkü bu filozoflar, onun bedensel gücü yerine zekası ve 'Kötülüğe karşı duvar ören' kült unvanı altında yatan kahramanlığına odaklandılar. Alaycı Diyojen ise Herakles'i, düzen ve geleneğin yapay baskılarına karşı bireysel özgürlüğün davacısı olarak gördü. Daha sonra ise, milattan önce üçüncü yüzyılda, Helenistik dönem şairi Theokritos, Mısır Ptolemaios'u II. Philadelphos'un sarayında yazdığı yazılarında, Herakles mitolojisini muhteşem bir şekilde kullanmıştır.

Theokritos, *Epyllia* (küçük destanlar) adlı eserini ortaya çıkarmak için Antik Çağ fikirlerini büyük bir ustalıkla yok etti. Eserinde, bu kahramanın hayatını bölümler halinde anlatır ve ayrıca her bölümde, geleneksel kahramanlık anlatımlarına alttan vurur hatta alay eder. Theokritos, birkaç bölümün destansı kurgusuyla kendi çağdaş değerlendirmesi arasındaki zıtlıklardan da istifade eder. Örneğin, 13. İdil (pastoral şiir)'inde, *Argonautika*[51] hikâyesindeki Hylas bölümünde, Herakles'in macerası, kahramanlık unvanına hiçbir fayda sağlamaz ve Argonotlarla yola devam etmesi konusundaki başarısızlığı, yoldaşları tarafından alayla karşılanır ve 24. İdil'de, çocukluğunda, engerekleri kahramanca boğması, sıradan bir Helenistik evin içinde gerçekleşir.

Theokritos'un mitlere kattığı değişiklikler oldukça belirgindir: Yılan ile ilgili olan hikâyenin ilk anlatımlarında, Alkmene, çocuğunu korumak için cesaretle koşar; fakat Theokritos'un anlatımındaki Alkmene ise sadece kocasını uyandırır ve ondan sorunun ne olduğunu öğrenmesini ister. Alkmene'nin dırdırcı hali, onu mitolojik bir kadın kahramandan ziyade bir ev kadını olarak gösterir ve kocasına olan yakınlığı konuşma diliyle ifade edilmiştir. Amphitryon ise Homeros izlerini taşır o, kahraman bir savaşçıdır ve duyduğu çığlığın ne olduğunu araştırmaya giderken, kuşandıkları, bir erkeğin savaşta kuşanacağı türdendir; fakat tavırları kahramanlıktan uzaktır: Uyandığında miskin miskin ve gönülsüz hareket eder; acil bir durumdan ziyade karısının teşvikiyle hareketlenir ve silahlarını kuşanması son derece gereksiz bir harekettir. Tüm bunlar, geleneksel kahramanlık dilinin ilginç saptırmaları tarafından vurgulanmıştır: Alkmene, ona ayakkabılarını giymemesini söylediğinde, sanki standart

Homeros kahramanlarının giyim tarzını biliyormuş gibi bir haldedir ve kocasının gecikeceği konusunda endişelidir. Pindaros'un anlatımındaki gibi korkusu geçtiğinde, orada durup oğlunun inanılmaz güçlerini öve öve bitiremediği yerine çocuğu yatağına geri bırakır ve yatmaya gider. Bu, Helenistik yazarların, hikâyeleri nasıl ele alacaklarına dair çok güzel bir örnektir: Helenistik toplumda, mitolojik dünyanın karakterlerine sıradan insanlar gibi davranışlar sergiletilir. Rodoslu Apollonios'un anlatımındaki İason bu akımın başka bir örneğidir.

Şiirde, çocuğun yılanları boğma sahnesinin ilginç bir önemi vardır: Yılanlar, Herakles'e zarar vermek isterlerken zarar gören kendileri oldu. Ertesi sabah, kahin Teiresias, ölü yılanların nasıl ortadan kaldırılacağını anlatır: Gece yarısı, kuru otların içinde yakılmaları gerekmektedir ve külleri topladıktan sonra, arkasına dönüp bakmayacak olan bir hizmetkara verilip sınır ötesine atılmalıdır. Theokritos tarafından bakıldığında, bunun, pek de bir alime yakışır bilgelik olmadığı ortadadır ve de yılanların günah keçisi haline geldiklerini göstermektedir: Teiresias, *pharmakos* (günah keçisi) ile ilgili tipik detayları tanımlar – yılanlar, Herakles'e (diğer bir deyişle onun faniliğine) yapılması niyetlenen şeyi üstlenirler ve yok edildiklerinde ise, Herakles'in, yılanların tattıkları ölümünden bir bakıma kurtulmuş olduğunu görürüz. Görünüşte olağan görünen bu bölüm, Herakles'in sonunda elde edeceği ölümsüzlüğü yansıtır: Yılanlar gece yarısı hazin bir son ve sonsuz bir uyku tehdidiyle gelirler. Fakat onun yerine, kendi sonlarıyla karşılaşırlar. Hepsi buna uygun birer günah keçisidir. Başkasının canını almaya niyetlendikleri bir sırada kendi ölümleriyle tanışırlar.

Diğer bir yandan Theokritos, Herakles'in efsanevi hikâyesini başka bir kulvarda da devam ettirir. Yılan boğma hikâyesi, herhangi bir iyi niyetin elde ettiği zaferi simgeliyor olabilir ve milattan önceki son üç yüzyılda Mısır'ı yöneten Ptolemaiosları buna uygun bir örnek olarak gösterebiliriz. Bu hükümdarların kökeni aslında Herakles'e kadar uzanıyordu ve II. Ptolemaios, MÖ 285 yılının Nisan ayındaki doğum gününde yetkiyi eline geçirdi. Şiir, Herakles'in de Nisan ayında doğmuş olduğunu ima eder. Bu da kralı memnun etmek için zekice bir yaklaşım olsa gerek. Ptolemaioslara methiyeler düzmek kolaydı; fakat zor olan şey ise bunu etkili bir şekilde yapabilmekti; çünkü olumsuz referanslar içeren bu mitlerin anlatımları, Ptolemaiosların yaşamlarını anlatır gibiydi: Erkek kardeşlerini öldürmüşlerdi, kız kardeşleriyle evlenmişlerdi, dost oldukları Yunanlılara zulmetmişlerdi ve Olympos'a saldırmışlardı. Fakat Herakles gibi atalarla, kutsal statüye yükselişlerini engelleyen Ptolemaioslar, şairlerin kullandıkları veya kullanmaktan kaçındıkları yöntemlerinde etkili oldular ve sapıkça yaşamları süresince kaleme alınan şiirlerin nüansının ve bakış açısının da sürekli değişmesine neden oldular. Theokritos'un İdillerinde söz edilen evliliklerin birçoğunun ensest olması tesadüf olamaz.

Kendileri merkezde olmak kaydıyla, Ptolemaioslar, yeni bir mitolojinin etrafında yeni bir toplum oluştururlarken, mitlerdeki statülerini doğrulayan şairlerin de toplumsal ve siyasi sonuçlarda rolleri bulunuyordu. Theokritos gibi yazarlar, mitleri sanki birer ölüymüş gibi lanse edip, kafa karıştırmak ve taşlamak için de çok uygun oldukları konusunda hedef olarak gösteriyorlardı. Ama yine de Ptolemaiosların, Olympos'a karşı olan çıkarcı tehditleri,

mitlerde yeni bir dönemin ortaya çıktığını gösterdi ve buna da kişisel inanış ve toplumsal yaşamda engin değişiklikler yaratarak tepki gösterdi. Theokritos'un, geleneksel mitolojide, kurnazca bir hareketle Ptolemaiosların Olympos'a terfi etmelerinin tuzağına düştüğünü görüyoruz. Theokritos, Ptolemaiosların kendilerini rahat hissedebilecekleri güçlü bir ambiyans yaratmıştır; onların normal olarak gösterilecekleri bir mitolojiye ihtiyaçları vardı ve Theokritos bunu mükemmel bir şekilde sağlamıştı.

Böylece, mitlerin nadiren yönlendirmeler olmadan anlatıldıklarını ve anlatan ile okuyucunun ihtiyaçlarına göre bir anlatım ve algılama olduğunu bir kez daha görüyoruz.

Benzer bir şekilde, oldukça farklı bir durumda olmasına rağmen, Heraklidlerin dahil oldukları mitoloji, mitolojik anlatımın tarihi olaylarla ilişkilendirildiği, birbiriyle alakalı ilginç konuların görülmesini sağlar. Heraklidlerin Dönüşünün anlatıldığı mitin, Dorlar olarak adlandırılan bir grup yabancının, kendilerinden önceki Yunan toplumuna hükmetmeye başlamalarına ya da topraklarından atılmalarına sebep olan sözde Dor istilasıyla güçlü bağları vardır. Böyle bir istilanın olup olmadığına, olduysa da ne zaman (ki arkeolojik kanıtlarla gün yüzüne çıkartmak oldukça zor) olduğuna dair kesin bir kanıt yoktur. Fakat mitoloji, daha sonraki Yunanlılar tarafından, özellikle siyasi anlamda kesinlikle kullanılmıştı ve değiştirilmişti. Milattan önce beşinci yüzyıldaki Peloponnes Savaşı'nın başlamasına sebep olan Atina'yla Sparta arasındaki uyuşmazlığı ve politik kazançlar elde etmek için mitler ile soyağaçlarını kullanmaları, Sparta yandaşı Dorlar ile Atina yandaşı İyonlar arasında yaşanan

sürekli bir çekişme olarak görülüyordu. Atinalı trajedi yazarı Euripides, İyonların atası İon'un, Dorların atası olan Doros'dan daha güçlü bir soyağacına sahip olduğunun anlatıldığı İyon[52] adlı oyununda bu konuyu aynen bu şekilde ele almıştır: İon, Apollon ile ölümlü bir Atina Kralı olan Erektheus'un kızı Kreousa'nın oğludur; Doros ise, Kreousa ile çok daha az etkileyici ve sıradan bir Atina Kralı olan Xouthos'un (Zotos diye okunur) oğludur. Theokritos, Ptolemaiosların başlarını göğe erdirmek için anlatımları değiştirirken, Euripides de savaş zamanı Atina'nın siyasi mitolojik durumundan istifade edip keyfine bakıyordu.

Klasik Dönem Sonrası Herakles/Herkül

Görsel sanatlarda, Herakles, inanılmaz derecede önemliydi ve günümüze kadar gelmiş timsallerin listesini oluşturmak nafile bir uğraş olur. Yunan dünyasının her yerinden sanatçılar, Herakles masallarını kullandılar, tıpkı milattan önce yedinci yüzyıl amforası üzerine sanatını icra etmiş bir ressamın kullandığı gibi. Şu an New York'ta olan bu amforada ressam, Herakles'in Kentaur Nessos'u saçından tutarak öldürdüğü, ayağıyla Kentaur'un sırtına bastığı ve kılıcını bedeninden geçirdiği anı resmetmiştir. Bir başka sanatçı, milattan önce altıncı yüzyılda, Delphi'deki Sifnos Hazine Dairesi'nin alınlığında, Delphi sehpasına sahip olabilmek için yarışan Herakles ve Apollon'u resmetmiştir. Milattan önce beşinci yüzyılın başlarında ise, bir başka sanatçı, Aigine'deki Aphaia tapınağının doğu alınlığına Herakles'i, Truva'ya saldırmadan önce yere diz çöküp yayını çektiği anı resmetmiştir. Bu resimde, Herakles'in, aslan kafatasından oluşan miğferinin arasından görünen yüz hatları mükemmel bir şekilde yansıtılmıştır. Yine bir başka şaheser olan Helenistik Dönem eseri, kudretli ve kaslı Farnese Boğası'nda, Herakles, bitkin bir halde

sopasına yaslanmaktadır ve muhtemelen de Görevlerinin sonuna geldiğini betimlemektedir.

Klasik dönem sonrası sanatta, kahramanımızı, Ahlaksızlık (ustaca giydirilmiş şeffaf elbisesiyle, oyuncu maskesi altına gizlenmiş ve müzik aletiyle görülür) ve Erdemlilik (daha mütevazi giydirilmiş, elinde tuttuğu metal kılıflı kılıcı kayalık bir yokuşa doğru sallarken görülür) arasında seçim yaparken betimlendiği anı, Annibale Carracci'nin *Herkül'ün Seçimi* (1596) adlı tablosunda görebiliyoruz. Guido Reni, *Herkül ve Lernalı Hidra* (1617) adlı tablosunda, Herakles'i kaslı, üzerinde aslan postu ve elindeki sopasıyla çok başlı Hidra'yı döverken betimlemiştir. Herakles'in aşığı olan Hylas'ın kaçırılışı, J.W. Waterhouse'un *Hylas ve Orman Perileri* (1896) adlı tablosunda betimlenmiştir. Tabloda, çekici ve ıslak yedi sevimli güzel, Hylas'ı ideal güzelliğin olduğu kendi dünyalarına çekmeye çalışırken görülür. Cranach, Tintoretto, Rubens, Giordano, Boucher ve Goya, Herakles'in Omphale'ye olan bağlılığının anlatıldığı temanın çekiciliğine kapılmışlardı. Bu ressamların arasından, Rubens, IV. Philip'in Madrid yakınlarındaki av köşkü için *Herkül'ün Yükselişi* (1636) adlı tabloyu yapmıştı ve bu tabloda, kahramanımız, nihayetinde, cenaze ateşinin içinden dört atlı bir savaş arabasının içinde Olympos'a yükselir ve o sırada bir putto, Zeus'un en sevdiği oğlunun başına, utkunun simgesi olan zafer çelengini yerleştirir.

Herakles, günümüz eğlence sektöründe eşit derecede popülerdir. Bir televizyon dizisi olan *Herkül: Efsanevi Yolculuklar,* oldukça iyi bir etkiyle, orijinal mitolojiyi yeniden işler. Herakles'in, *Zeyna Üçlemesi*'nde güzel fakat ölümcül bir savaşçı olan prenses Zeyna ile olan

maceraları o kadar da eğlenceli değildir. Bir Disney animasyonu olan 1997 yapımı *Herkül*, Yunan vazoları ve heykellerinin görüntülerini oldukça becerikli bir şekilde perdeye yansıtır; fakat birkaç ilginç tema ve farklılığa karşın, kahramanı, Disney'e özgü bir şekilde yükseltir ve dönüştürür. Herakles'in mavi yeleli beyaz savaş atı Pegasus, belki Bellerophon masalından ödünç alınmış olabilir; ama kendisinden mükemmel bir çizgi film karakteri çıkmıyor da değil.

7

THEBAİ VE OİDİPOUS

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Agenor	Thebaililerin, Fenikelilerin ve Kilikyalıların atası
Europa	Bir boğa şeklinde, Zeus tarafından Girit'e götürüldü; Minos'un annesi
Kadmos	Thebai'nin kurucusu
Harmonia	Ares ve Aphrodite'nin kızı; Kadmos'un karısı
İno	Kadmos ve Harmonia'nın kızı
Semele	Dionysos'un annesi
Dionysos (Bacchus)	Sarhoşluk ve mest olma tanrısı
Aktaion	Kendi köpekleri tarafından öldürülen bir avcı
Pentheus	Dionysos'u reddetti ve bundan dolayı cezalandırıldı
Niobe	Çocuklarıyla övündü; taşa dönüştü
Oidipous (Odipus)	Thebai kralı; Sfenks'in bilmecesini çözdü; babasını öldürdü ve annesiyle evlendi
Kreon	Thebai'nin eski kralı, Oidipous'un kayınbiraderi
Teiresias	Gözleri görmeyen bir kahin
İokaste	Thebai kraliçesi, Oidipous'un annesi ve karısı
Antigone ve İsmene	Oidipous'un küçük kız kardeşleri
Thebai'ye Saldıran Yediler	Şehre başarısız saldırı gerçekleştirenler
Epigonlar	'Sonraki Nesil'; Yedilerin Nesli

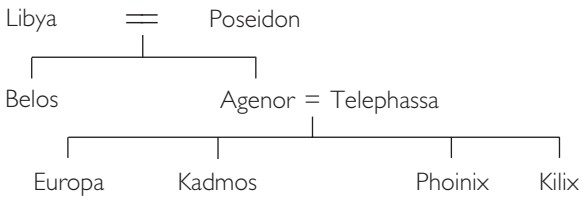
Thebai kenti, Kadmos tarafından kurulan ve kuruluşundan, Dionysos'a başkaldırışına, Oidipous'un dahil olduğu olaylar ve düşmanlarının Argos devletiyle olan çekişmelerine kadar, Yunan mitolojik hikâyelerinin ilgi odağı olan en önemli dönemlerden biridir.

Thebai kraliyet ailesini incelersek, efsanevi soyağacının karmaşık niteliklerini görebiliriz. Apollodoros, Libya'nın Poseidon'dan iki oğlunun olduğunu söyler: Belos ve Agenor. Belos, Mısır'ı yönetirken Agenor'da Fenike'ye gitti ve orada Telephassa ile evlendi ve Thebaililerin, Fenikelilerin ve Kilikyalıların efsanevi ataları olan bir kız ve üç oğula babalık yaptı.

Fakat bu konu ile ilgili yaygın bir uyuşmazlık bulunmaktadır:

- Homeros dahil olmak üzere, bazıları Europa'yı Phoenix'in (Anka Kuşu) kızı olarak gösterdi;
- Başkaları, Kadmos'un aynı zamanda Phoenix'in oğlu olduğunu söyledi;
- Ayrıca, Tityos'un, Europa'nın babası olduğuna dair söylentiler vardır;
- Hyginus'a göre, Agenor ve Argiope, Kadmos ve Europa'nın ebeveynleri idi;
- Euripides'e göre, Agenor'un oğulları Kilix, Phoenix ve Thasos idi ve Pausanias da Thasos adası halkının Fenikelilerin soyundan geldiklerini ve köklerinin Agenor'un oğlu Thasos'a dayandığını söyler. Herodot ise, bu Fenikeli kolonilerin Thasos adasında kusursuz altın madenleri keşfettiklerini ve yine bu adada Herakles için bir tapınak inşa ettiklerini ekler;

- Herodot ayrıca, Agenor'un oğlu Kadmos'un, Thera (Santorini) adasında Fenikelilerden oluşan bir koloni kurduğu bilgisini iletir;
- Diodoros ise, Kadmos'un Rodos'ta Fenike kolonisi kurduğunu ve Lindos'daki

> Athena tapınağında, bir zamanlar üzerinde Fenike dilinde bir yazının olduğu antik sehpanın var olduğunu söyler. Aslında bu, Lindoslu Athena tapınağının resmi kayıtlarında şöyle bir kanıtla desteklenmiştir: 'Polyzalos'un dördüncü tarih cildinde naklettiği üzere, Kadmos, üzerine Fenike harflerinin oyulduğu tunç bir sehpayı [tahsis etti].'

Bu mitler, Yunanlıların, Fenikeliler ve Kilikyalılar arasında bir kan bağının olduğunu ortaya çıkardıklarını ve bazı Yunan adalarıyla ana karanın bazı bölgelerinde Fenike izlerine rastladıklarını ima eder.

Europa'nın soyu hakkında bilinen en iyi masal, Zeus'un onu sahilde çiçek toplarken görüp ona paldır küldür aşık olduğu masaldır. Ovidius'un da belirttiği gibi, aşk ve krallık iyi ikili değildir, bu nedenle Zeus kendisini muhteşem bir boğaya dönüştürür:

> Kar beyazdı postunun rengi, üzerine basılmadan önce
> görgüsüz ayaklarca ya da güney yağmurlarıyla çamurlanmadan

> önce. Kasları boynundan yukarı doğru uzanıyordu, azametle sergiliyordu gerdanını, boynuzları zarif bir şekilde kıvrılıyordu [...] ve değerli taşlardan çok daha güzeldi.
> Bir tehdit yoktu kaşlarında ya da korkutucu bir ifade gözlerinde; Yüzünde huzurun izleri vardı.[1]

Europa, bu parmak ısırtan hayvana kapılmıştı. Onu okşadı ve boynuzlarına çelenk taktı.

> Aşığı mutluydu ve onun ellerini yaladı önce ve daha tatlı zevklerin gelişini nasıl da bekledi.[2]

Eninde sonunda sırtına bindi ve boğa denize girerek 'ürkek ödülünü' Girit'e götürdü. Orada, aşklarının meyvesi olan Minos, Sarpedon ve Rhadamanthys dünyaya geldi.[3] Europa, Zeus'tan harika hediyeler aldı: Yabancıları Girit'ten uzak tutan tunç dev Talos; Europa'nın daha sonra önce Kadmos'a ve akabinde Harmonia'ya verdiği, Hephaistos tarafından yapılmış bir kolye; hedefini her daim tutturan bir mızrak ve avını yakalamakta asla başarısız olmayan Lailaps adında bir av köpeği.

Europa'nın babası Agenor, kızının kaçırılışına tepki olarak, oğullarını takibe gönderdi. Fakat takipleri başarısızlıkla sonuçlanınca, sırasıyla, isimlerini alan topraklara yerleştiler: Phoinix, Fenike'ye, Kilix, Kilikya'ya, Thasos, Thasos adasına ve Kadmos da önce Trakya'ya ve daha sonra da Kadmeia'ya (Thebai olarak bilinen yer) yerleşti.

Zeus ile olan ilişkisinden sonra, Europa, onun çocuklarını büyüten Asterios (ya da Asterion) ile evlendi. Çocuklar, cinselliğe karşı ilgi duydukları ergenlik çağına geldiklerinde, Miletos adında çok güzel ve genç bir erkeğe aşık oldular. Aralarında en başarılı olan Sarpedon idi ve

onun başarısını kıskanan Minos, erkek kardeşlerini kovdu. Miletos, Karia'ya kaçtı ve orada Miletos kentini kurdu. Sarpedon ise, Kilix'in Likyalıları yenmesine yardım etti ve ardından Likya Kralı oldu. Sarpedon, Zeus'un özellikle en sevdiklerinden biriydi ve Truva Savaşı'nda Patroklos tarafından öldürülene kadar da üç nesil boyunca yaşamasına izin verildi. Rhadamanthys ise güney Ege adalarına kaçtı ve orada elde ettiği dürüstlük namı sayesinde büyük bir kanun adamı oldu. Daha sonra Boiotia'ya yerleşti ve orada Alkmene[4] ile evlendi. Namından dolayı da Hades'in Cennet Bahçeleri'ne gitti ve ölülerin hakimlerinden biri oldu.

Genellikle 'Tarihin Babası' olarak bilinen tarihçi Herodot, milattan önce beşinci yüzyılda Yunanistan ve Pers İmparatorluğu arasında yapılan savaşlardaki olayları anlattı ve bu anlatımların başlarında, bu savaşlar hakkındaki gerçeklerin açıklanmasında mitlerin kullanım şekline yorumlar getirdi. Anlatılan bir dizi kısasa kısas olayda İo, Fenikelilerce Argos'dan Mısır'a kaçırılarak götürülmüştü; sonrasında ise Yunanlılar (Herodot onlara 'muhtemelen Giritliler' der), intikam almak amacıyla Europa'yı Tir kentinden kaçırdılar; ardından, yine Yunanlılar, Kolkhis'den Medeia'yı kaçırdılar ve dengeyi alt üst ettiler; bu olaydan kırk veya elli yıl sonra Paris, Helen'i kaçırdı; bu aşamada herkes birbirini suçluyordu. Bunun sonucunda Truva Savaşı patlak verdi ve Avrupa ile Asya arasında da daimi bir bölünmeye sebep oldu. Olayları, Perslerin bu şekilde anlattığını söyleyen Herodot, Fenikelilerin de farklı bir şekilde anlattıklarını belirtir: İo, gönülsüz bir kurban değildi, bir gemi kaptanından hamile kalmıştı ve utancından dolayı da onunla gitti. Bu, tarihin biçimlendirilişi konusunda enteresan bir mantığa bürünmedir ve Herodot'un bu konudaki hükmü aydınlatıcıdır:

> Gerçekliği veya sahteliği konusunda yargıda bulunma niyetinde değilim. Kendi bilgilerime güvenmeyi ve Yunanlıları gerçekte ilk incitenlerin kim olduklarını belirtmeyi tercih ederim; sonra da tarihimi yazmaya devam ederim.[5]

Diğer bir ifadeyle, Herodot, bu masallara şüpheyle yaklaşmaktadır çünkü beşinci yüzyıla ait bir Yunanlı olan kendisine göre, mit ve tarih arasındaki ayırım kolay anlaşılır durumdaydı.

Europa'nın anlatıldığı mit, ressamlar ve yazarlar için karşı konulmazdı. Herodot'tan bir asır kadar geriye gidildiğinde, Europa'nın bir boğa tarafından kaçırılışı, Sicilya'daki Selinus tapınağının (MÖ 540) bir aynalığında görünür. Bu betimlemede, yüzü bize doğru bakan güçlü bir boğanın böğrüne tutunarak onu süren Europa ve denizi geçtiği sırada boğanın bacakları etrafında yüzen yunuslar görünür. Daha sonraki dönemlerde, *Tecavüze Uğrayan Europa,* Tiziano, Veronese ve Hinderhout'un tablolarının başlığı olarak ön plana çıkar. Ayrıca, Tiziano (1488-1576), yunusların varlığından dolayı denizi de resmetmiştir; fakat onun Europa'sı daha çok terkedilmiş (veya umutsuz) bir figürdür: Etrafında, helezon kumaşlar arasında boğanın boynuzlarına tutunan çıplak bedenler, havada uçuşan ve yunusları süren Eroslar ve ona uzaktan beyhude seslenen dostları görülmektedir. Venedik Doçesi, Veronese'nin bu tema (1570-80) üzerindeki abartılı çalışmasını alaya almıştır. Londra'daki National Gallery (Ulusal Galeri) ve Roma'daki Capitoline Müzesi'nde benzer temalar görülebilir. Örneğin, Europa'nın dostları, onu boğanın sırtına oturtmaya çalışır. 1680lere ait bir Hinderhout çalışmasında ise, Europa boğa ile birlikte uzaklaşırken çılgına dönmüş dostlarının, arkalarından denize kadar koşarak geldiklerini görürüz.

Thebai Hakkındaki İlk Mitler: Kadmos, Semele ve Aktaion

Kadmos, annesi öldüğünde, onu gömdü ve ardından kız kardeşi Europa'yı aramak için Delphi'ye gitti. Ona, kız kardeşi için endişelenmemesi, fakat her iki böğründe dolunayı andıran beyaz lekenin olduğu bir ineği takip etmesi ve ineğin dinlenmek için durduğu yere bir şehir kurması gerektiği söylendi. İnek, nihayet durdu ve Thebai şehri burada kuruldu.[6] Kadmos, ineği Athena'ya kurban etmek istedi ve Ares'in Pınarı'ndan su getirmeleri için birkaç arkadaşını gönderdi. Fakat kaynağı Ares'in çocuklarından olan korkunç ejderin koruduğunu bilmiyordu. Bu canavarın

> gösterişli bir altın ibiği,
> ışıldayan gözleri ve titreşen çatallı bir dili,
> üç sıra dişleri ve zehirle dolu bir gövdesi vardı.[7]

Canavarın bu görüntüsünden zerre korkmayan kudretli Kadmos, onu öldürdü ve Athena'nın tavsiyesiyle, dişlerinden bazılarını söküp toprağa gömdü ve Athena da geriye kalanları Kolkhis Kralı Aietes'e verdi. Spartoi (Ekili Adamlar) olarak adlandırılan silahlı askerler, topraktan filizlendiler ve Kadmos onların üzerine taşlar fırlattı. Birbirlerini taşladıklarını düşünen bu askerler birbirlerine girdi ve bu olay, onlar için ölümcül bir şekilde sonuçlandı. Aralarından sadece beşi hayatta kalabildi.

Ejderhayı öldürmenin bedeli olarak, Kadmos'un Ares'e sekiz yıl hizmet etmesi gerekti. Bu sürenin sonunda Kadmos, Kadmeia'yı (daha sonra Thebai adını aldı) ele geçirdi ve tüm tanrıların katıldığı muhteşem bir kutlamayla birlikte Aphrodite ve Ares'in kızı Harmonia ile

evlendi. Kadmos, Harmonia'ya muhteşem bir pelerin ve Hephaistos[8] tarafından yapılmış olağanüstü güzellikte bir kolye verdi. Bu evliliğin meyveleri ise dört kız (Autonoe, İno, Semele ve Agaue) ve bir oğul (Polydoros) idi.

Kadmos ve Harmonia'nın yarattığı bu aile çok acı çekti. Zeus, Dionysos'a hamile olan Semele'ye gönlünü kaptırdı ve dilediği her şeye sahip olabileceğine dair söz verdi. Hera, bu olanları öğrendiğinde, Semele'nin Zeus ile cinsel ilişkiye girip girmediğini, ne zaman girdiğini, Zeus'un ona da aynı şekilde görünüp görünmediğini sorarak onu canından bezdirdi. Zeus ortaya çıkmadı hatta karşı bile koydu; fakat Semele ısrar edince tüm Olympos ihtişamıyla beliren Zeus, arabasından fırlattığı şimşeklerle Semele'yi yakıp kül etti. Buna rağmen Zeus, Semele'nin rahminden bebeği aldı ve onu bacağına dikti.

Gebelik dönemi sona erdiğinde, Zeus, dikişleri çözdü ve 'İki Kez Doğan Tanrı' Dionysos'u doğurdu. Onu Hermes'e verdi. Hermes de onu İno ve Athamas'a verdi. Onlar da Hera bulmasın diye, Dionysos'u bir kız gibi büyüttüler. Plan suya düştü ve Hera onları delirtti: Athamas, bir geyik olduğunu düşündüğü büyük oğulları Learkhas'ı vurdu ve İno da küçük oğulları Melikertes'i önce kaynar suyla dolu bir kazana attı ve ardından kendisini, kollarının arasına aldığı oğlunun ölü bedeniyle birlikte denize attı. Melikertes'in bedeni, yunuslar tarafından kıyıya taşındı ve Korint Kralı olan amcası Sisyphos, onun şerefine İstmiya Oyunları'nı düzenledi. Dionysos, İno ve Melikertes'i deniz tanrılarına dönüştürdü: Leukothea (Beyaz Tanrıça) ve Odysseus'un da bahsettiği ve denizcileri fırtınalardan koruyan Palaimon. Zeus, Dionysos'u bir çocuğa dönüştürerek Hera'nın gazabından paçasını kurtardı ve Hermes de onu Nysa Dağı'na (farklı yerlerde

olduğu bahsedilir) götürdü. Hermes, onu orada büyüttü ve Dionysos'un eğlence düşkünü arkadaşlarından biri haline geldi. Zaman zaman onlara Hyadlar dendi ve Zeus onları sonunda birer yıldıza dönüştürdü.

Kadmos'un hanesinde yakılan ağıtlardan biri de Kadmos'un erkek torunu Aktaion içindir. Aktaion, avcı olması için Kentaur Kheiron tarafından büyütülmüştü; fakat trajik bir şekilde Kheiron'un av köpekleri tarafından Kithairon Dağı'nda yok edildi. Bilinen tasvire göre, sebebi, Aktaion'un Artemis'i çıplak olarak yıkanırken görmesidir. Utanmış ve öfkeli bir halde, Artemis onu bir geyiğe dönüştürür. Aktaion, şaşkın bir halde oradan kaçarken kokusunu alan elli köpeği de peşine düşer:

> Ona sadakat ile hizmet eden köpeklerinden kaçarken onlara seslenmek istedi 'Durun! Ben efendiniz Aktaion'um. Beni tanımadınız mı?' diye. Fakat kelimeler boğazına düğümlendi. Havada acımasız bir intikamın kokusu vardı. İlk olarak Karakapan dişlerini geçirdi sırtına; Ardından Canavar Katili ve en son Dağ Çocuğu omzunu kaptı.[9]

Aktaion'un dostları durumdan tamamıyla habersizdi ve cesaretlendirdikleri köpekler de onu yakalayıp kim olduğunu bilmeden paramparça ettiler. Bu olay, Artemis'in öfkesini dindirdi. Efendilerini aramaya giden köpeklerin yürek parçalayıcı ulumalarına dayanamayan Kheiron da kederlerini dindirmek adına Aktaion'un bir heykelini yaptı.

Aynı zamanda, Bakkhos ya da İakkhos olarak bilinen sarhoşluk, kutsal ayin, üzüm asması ve drama tanrısı Dionysos, Kadmos'un hayatında oynayacağı çok büyük bir role sahipti. Dionysos, Zeus ve Semele'nin ilişkisinden dolayı öfkesi hâlâ geçmeyen Hera tarafından deliye

döndürülmüştü. Mısır, Suriye ve Frigya boyunca başıboş dolaştıktan sonra akıl sağlığı, Yunanlıların bazen Frigyalı ana tanrıça Kibele[10] olarak tanımladıkları Rhea tarafından düzeltilmişti. Dionysos, zevk düşkünü bir grup Satir ve Sileno (aralarındaki en yaşlı, en bilge ve en sarhoşu olan Silenos'un liderlik ettiği, hayvani özelliklere sahip, cinselliğe, içkiye, müziğe ve cümbüşe iştahlı olan şehvet düşkünü erkek ve genellikle insan yaratıklar), orman perileri ve Mainadlar (aynı zamanda Bakkhalar olarak da bilinen 'çılgın kadınlar') ile birlikteydi. Mainadlar şarap, müzik ve dansın yarattığı çılgınca bir zevk transına geçerlerdi; sarmaşık, meşe ve avrat otundan çelenkler ve yılanlı kemerler takar, karaca postu giyerlerdi; ellerinde tuttukları bir *thyrsos* (ucunda bir demet sarmaşık yaprağının olduğu, rezeneden yapılma sihirli bir değnek) *u* ya da meşe veya köknar ağacından meşaleleri ya da dalları sağa sola sallayıp dururlardı ve *oreibasia* (dağ dansı) yaparak Dionysos'a tapma ayinleri düzenlerlerdi ve *sparagmos* (hayvanları parçalara ayırma) ve *omophagia* (çiğ et yeme) ile neticelenen vahşi ayinler yaparlardı.

Dionysos, Frigya'dan sonra, Lykourgos'un onu düşmanca karşıladığı Trakya'ya geçti. Dionysos, Thetis'e sığınmaya zorlanmış, Satirleri ve Mainadları ise esir alınmıştı. Fakat birden, Dionysos'un tüm taraftarları serbest kaldılar ve Dionysos da Lykourgos'u çılgına çevirdi: Baltayla bir asmanın dallarını kestiğini zanneden Lykourgos, aslında oğlu Dryas'ın uzuvlarını kesiyordu. Kendine gelince, yapmış olduğu korkunç şeyin farkına vardı. Fakat halkı tarafından Pangaion Dağı'na sürülen Lykourgos, orada vahşi atlar[11] tarafından paramparça edildi.

Daha sonra, Dionysos, Yunanistan'a dönmeden önce tüm Hindistan'ı dolaştı. Kaledonyalı Oineus onu iyi karşıladı ve Dionysos da ona, karısı Althaia ile birlikte olmaktan aldığı zevkin karşılığında bir armağan olarak üzüm asması verdi; Attikalı bir çiftçi olan İkarios, Dionysos'u benzer bir şekilde ağırladı ve Dionysos ona da armağan olarak bir asma kütüğü ve şarap yapma kültürünü verdi. Fakat İkarios, bazı çobanlara bu devrim niteliğindeki içkiden tattırdığında, şarabı sek olarak oldukça fazla içtiler ve büyülü olduğunu düşündüler. Bu yüzden çobanlar, İkarios'u öldürene kadar dövdüler ve onu bir ağacın altına gömdüler. İkarios'un köpeği Maira, cesedi bulduğunda, İkarios'un kızı Erigone kendini astı ve Maira da bir kuyuya atlayıp boğuldu. Üçü de daha sonra Boötes/Çoban (İkarios), Virgo/Başak (Erigone) ve Canis/Minor/Küçükköpek (Maira) takımyıldızlarına dönüştürülerek ölümsüzleştirildiler.

Dionysos'a karşı direnenler ise bunun bedelini ağır bir şekilde ödedi: Orkhomenoslu Minyas'ın kızları, Baküs zevklerine katılmak yerine dokuma tezgahlarında çalışmaya devam ettiler ve bir yarasayla iki baykuşa dönüştürülmeden (veya Ovidius'a göre üç baykuş) önce de birer oğullarını kurban vermeleri gerektiği tehdidiyle ödleri kopartıldı; Kadmos'un halefi ve Ekhion ile Agaue'nin oğlu olan Thebai Kralı Pentheus'un kaderi, Euripides'in ölümünden sonra MÖ 405 yılında yayımlanan ve muazzam bir inandırıcılığı olan *Bakkhalar* trajedisinin temelini oluşturur.

Dionysos, Pentheus ve Bakkhalar

Eserin önsözünde, Dionysos'un kendisi, Pentheus'un sarayının dışında beklemektedir ve niyetini ilan eder:

Thebai, istemese de tamamını öğrenmeli
Bu Baküs ayinlerinde öğretilen dersleri
Şu ana kadarki bilgisi ve deneyimlerinden öte olan;
Ve ben, annem Semele'nin intikamını almalıyım
Kendimi belli etmeden önce insanoğluna
Ölümsüz Zeus için doğurduğu ilahi bir oğul olduğumu.[12]

Dionysos'un dış görünüşü, kendisinin belirsiz doğasını yansıtır: O bir tanrıdır; fakat insan suretindedir; Thebai'de doğmuştur; fakat Pers kıyafetleri giydiği görülür; o bir erkektir; fakat kadınsı bir güzelliği vardır; cezalandırmak için ortaya çıkar; fakat yüzünde bir gülümseme vardır. Dionysos ile birlikte tanrı/insan, Yunan/barbar, erkek/kadın kategorileri bulanıklaşmıştır.

Semele'nin kız kardeşleri, Dionysos'a tapmama kararı alırlar ve bu yüzden de Dionysos onları deliye çevirir. Aslında, Thebai'nin tüm kadınlarını Kithairon Dağı'na sürmüş ve deliye çevirmiştir: Onlar 'normal' Mainadlar değillerdir; çünkü içinde oldukları durum onlara dayatılmıştır; fakat oyundaki Koro normaldir. Koro, sahneye gelir ve herkesin Dionysos'a tapmasını ister: Süt, şarap ve baldan oluşur dünyaları ve onlar için her şeyden önemli olan tek şey zevktir; fakat krallık otoritesi tehdit altında olan Pentheus, şüphelenmiştir, dışlanmıştır ve korkmuştur.

Gözleri görmeyen kahin Teiresias, yanında Kadmos ile birlikte sahneye çıkar. Kallimakhos'un *Athena İlahileri*'ne göre, Teiresias kör olmuştu; çünkü o, köpekleriyle dağlarda başıboş halde oradan oraya savrulurken, Helikon Dağı'ndaki Hippokrene pınarının tertemiz akan sularına Athena'yla Kariklo'nun keyifle girip çıktıklarını görmüştü. İzin verilmeden bir ölümsüze bakmak, bakanın kör edileceği bir kaderdi. Fakat kör edilmesine karşılık Athena,

ona kahinlik güçleri, uzun bir ömür ve öldükten sonra akli yetilerinin yerinde kalmasını bahşetti. Başka bir tasvire göre, Teiresias, dağda çiftleşen iki yılanla karşılaştığını, onlara asası ile vurduğunu ve anında bir kadına dönüştüğünü anlatır. Aradan geçen bazı yıllardan sonra, aynı yılanları bir kez daha çiftleşirlerken gördü ve asasıyla indirdiği darbe sonrasında erkekliğini geri kazandı.[13] Edindiği bu tecrübe, Zeus ile Hera arasında yaşanan bir tartışmada hakemlik yapmasına sebep oldu: Tanrı ve tanrıça, cinsel ilişki sırasında erkeğin mi yoksa kadının mı daha çok zevk aldığını tartışıyorlardı ve Teiresias'ın verdiği cevap kesindi:

> Erkek, cinsel ilişkinin onda birinden zevk alır;
> Fakat kadın, tamamından.

Teiresias'ın, kadınların bu büyük sırrını deşifre etmesi Hera'yı rahatsız etmişti ve bu yüzden onu kör etti. Fakat Zeus, ona kahinlik sanatını bahşetti.

Teiresias ve Kadmos, eli ayağı tutmayan birer yaşlı adamdır. Karaca postu giymişlerdir, *thyrso* taşımaktadırlar ve de dans etmeye hazırlanıyorlardır. Kendi iradeleriyle Dionysos'a tapınmaktadırlar ve Teiresias, tanrıya hangi şekilde belirirse belirsin, hürmet gösterilmesi gerektiğini savunur. Fakat Pentheus tamamen zıt fikirdedir: Şehrinde yaşayan kadınların, yeni bir tanrıyı kutsamak için bir yabancının peşinden giderek, kendilerini dağlara vurmuş olduklarından dolayı kızgındır.

Kadmos ve Teiresias sahneden ayrıldıktan sonra, Koro, kutsallığa methiyeler düzer. Yunan trajedisinde Korolar, genellikle kendi duygularını paylaşırken oldukça nötr bir eğilim içindedirler fakat burada pek değildir: Koro,

Dionysos'u şimdiye kadar muhtemelen hapse attırmış olan Pentheus'u ağır bir şekilde kınar. Pentheus'un askerlerinden biri, esir tanrının sahneye geldiği ana kadar refakat eder. Dionysos hâlâ gülümsemektedir ve o asker, tanrının ne kadar da nazik olduğunu vurgular. Şimdi, Pentheus ve Dionysos arasındaki üç yüzleşmeden ilkine şahit oluyoruz. Birbirleriyle *stichomythia* – stakkato (kesik ve kuvvetli tek satırlık cümleler halinde) sözlü olarak tartışmaktadırlar.

Bir sonraki bölümde, Pentheus'un sarayı şiddetli bir depremle sarsıldığında ve Dionysos'un sesi duyulduğunda, olaylar acayip bir hale dönüşmeye başlar. Tıpkı Aiskhylos'un *Agamemnon* oyununda Agamemnon'un ve Euripides'in *Medeia* oyunundaki Medeia'nın oğullarınınki gibi kulisten öldürülenlerin sesleri sık sık yükselir fakat bu oyunda meydana gelen şiddet olaylarının faili konuşmacıdır. Pentheus sahneye gelir. Esirini ararken, ikisi arasındaki ikinci karşılaşmaya tanık oluruz. Şimdi, sahnenin her yerinde korkunç olaylar meydana gelmektedir; fakat hâlâ insan şeklinde bir tarikat lideri olarak görünen Dionysos, Pentheus'un merakını giderir. Kral, dağda meydana gelen olaylardan dolayı hem tiksinmiştir hem de hayrete düşmüştür ve Dionysos onu mükemmel bir şekilde kandırmıştır. Tüm Yunan trajedileri içinde en etkileyici tek heceli konuşmasıyla, Mainadları gizlice gözetleyecek olan Pentheus'u uyarmaktan vazgeçer ve ona bir alternatif sunar: Pentheus, dağa çıkmak için bir kadın gibi giyinmeli ve kendi gözüyle görmelidir.

Dionysos'un kuşkulu sözleri, Pentheus'un sezmediği tehlikeyi ortaya çıkarmıyor olsaydı, Pentheus'un kadın kıyafetleri içinde ortaya çıkışı, çılgınlığı ve gösterişliliği, seyircileri kolaylıkla güldürebilirdi. Dionysos, seyirciye,

Pentheus'u cezalandıracağını çoktan söylemişti ve şimdi de tehdidini açıkça söylemektedir: Pentheus, Thebaililerin sadece onunla dalga geçmesine maruz kalmayacak; kendi ölümüne gidecektir.

Şimdi Koro, Bakkha tapınmasından aldığı hazzı anlatır. Kentin zulmünden kaçmayı isterler ve bundan dolayı da kendilerini, Pentheus'un hâlâ bir avcı olarak temsil edildiği sahnede, bir karaca yavrusu olarak karakterize ederler. Fakat ava giden avlanır: Şu an *peripeteia* (Aristo'nun, başrol oyuncusunun kurbana dönüştüğü kırılma noktasını anlatmak için kullandığı terim) gerçekleşiyor. Oyunun dördüncü bölümü, Pentheus ve Dionysos arasındaki son karşılaşmayı sahneler. Güç dengesi tamamen değişmiştir: Pentheus, şimdi Dionysos çılgınlığı tarafından ele geçirilmiştir ve bölümün sonuna doğru gelindikçe, Koro, Pentheus'un başına gelmek üzere olan şeyi oldukça yüksek bir sesle haber verir.

Şimdi Pentheus'un korkunç kaderi, bir haberci tarafından, korku dolu bir hikâye şeklinde anlatılır. Yaşanan şiddet korkunçtur. Pentheus, kendi annesi Agaue önderliğindeki Mainadlar tarafından lime lime edilmektedir ve Euripides de kelimelerle oynar: Aslında tanrıyı tanımaktan aciz olan adamın, şimdi kim olduğu bile bilinmemektedir. Bir kadın gibi giyinmiştir; fakat bir kadın ile karıştırılmamıştır ve Agaue ile çıldırmış kadınlar ona kısmen bir casus, kısmen de vahşi bir hayvan gözüyle bakarlar.

Seyirci, Pentheus'un korkunç ölüm haberini atlattıktan sonra, Koro, aldığı hazzı anlatır. Bu tepki alışılmadık bir durumdur.[14] Pentheus, şüphesiz yanlış hareket etmişti; fakat habercinin çektiği acı ve Koro'nun sevinci arasındaki çelişki, sert ve tüyler ürperticidir.

Oyunun son bölümündeki *eksodos,* kısmen tamamlanmıştır; fakat hâlâ inanılmaz derecede muhteşemdir. Şimdi Pentheus'un annesi Agaue, ilk defa sahneye gelir. Bakkha çılgınlığının etkisi hâlâ sürmektedir ve oğlunun, bir aslan olduğunu sandığı yarılmış başını taşımaktadır. Bu, oyundaki zıtlığın mükemmel ve grotesk olarak görsel bir sonucudur: Pentheus, Dionysos'u, başını uçurmakla tehdit etti; fakat başı kendi annesi tarafından uçuruldu. Şimdi Kadmos, Agaue'nin çılgın sarhoşluğuna zıt olarak daha ileri derecede bir dehşetle torununun parçalara ayrılmış bedeni ile birlikte geri döner. Fakat aklının başına gelip yaptıklarının farkına varması bile bu nefreti azaltmaz hatta daha da artmasına sebep olur.

Kadmos, ailesinin parçalanmasına, kişisel trajedisine ve torununun ölümüne kederlenir. Kaderi dikkat çekicidir: Öncesinde Dionysos, onu kutsamıştı ve Dionysos'un tanrısallığını belli etmek için kendince alaycı sebepleri olsa da tanrı için dans etmeye hazırdı. Yine de oyunun sonunda, Koro onun duygularını paylaşır.

En sonunda, hızır gibi yetişen yardımı görürüz. Dionysos belirir ve trajedinin garip ve korkunç akıbetini önceden haber verir. Oyunun dramatize edilen bu bölümünden sonra, Kadmos ve Harmonia Thebai'den ayrıldı ve İlirya'nın hükümdarları oldular; fakat sonunda hem Kadmos hem de Harmonia yılana dönüştürüldü ve Zeus tarafından Elysium Bahçeleri'ne gönderildi.[15] Euripides'in, oyunlarının sonunda mitlere ait detayları ve tarihleri birbirine bağlamayı yeğlemesi, etiyolojide çağdaşlığa olan yoğun ilgisini (inançların ve geleneklerin kaynaklarını açıklayarak) yansıtır.

Thebai'deki tanrısallığını kesin surette sergiledikten sonra, Dionysos, yine saygı görmediği ve bundan dolayı Proitos'un kızlarının deliye döndürüldüğü[16] ve Apollodoros'a göre de göğüslerinde taşıdıkları çocuklarını yemek zorunda bırakıldıkları Argolis'e gitti. *Homeros İlahileri*'nde, Dionysos'un, kendisini Naxos'a götürmesi için bir Tyrrhenia korsan gemisi kiraladığını, fakat denizcilerin kendisini köle olarak satmaya niyetlenerek adayı teğet geçip Asya'ya gittiklerini öğreniyoruz. Bir kez daha garip olaylar meydana geldi: gemi direği ve kürekler, yılanlara dönüştü; Gemi, sarmaşık ve flüt sesiyle doldu; korsanlar delirdi, denize atladılar ve hepsi yunuslara dönüştürüldü.

Dionysos'un tanrısallığına şüphe yoktu. Dionysos, annesi Semele'yi Hades'den geri almaya gitti; fakat daha önce orada bulunmadığı için yolu sorması gerekti. Prosymnos (Polymnos veya Hypolipnos), Dionysos'a yolu tarif etti ve karşılığında cinsel lütufta bulundu. Hades, Semele'yi, Dionysos'un hayatta en sevdiği şeye karşılık olarak vereceğini söyledi. Bu da, sarmaşık, üzüm asması ve mersin ağacından biri demekti. Böylece Dionysos, mersin ağacını gönderdi. Bu da bize, mersin ağacının yapraklarıyla neden kaşlarına çelenk yaptığını açıklar. Tanrı, annesini Thyone olarak yeniden adlandırdı ve onunla birlikte Olympos'ta tahta oturdu. Fakat dönüş yolunda, Prosymnos'un ölmüş olduğunu öğrendi ve sözünü yerine getirmek için incir ağacının dalını oyarak bir erkeklik organı yaptı ve Prosymnos'un hayaletini memnun etmek için tasarladığı bir performans sergiledi. İddialara göre bu mit, *phalloi*'nin (penis) Bakkha törenlerinde neden belirgin bir şekilde görüldüğünü açıklar.

Oidipous

Pentheus ve Kadmos'un egemenliklerinden sonra Thebai'nin gücündeki değişimle ve hükümdarların kesin düzenleri ile ilgili farklı anlatımlar vardır. Yaygın anlatımlardan biri de aşağıda gösterildiği şekildedir.

Tebai Kralları	
Kadmos	(Agenor veya Phoinix'in oğlu)
Pentheus	(Ekhion'un oğlu)
Polydoros	(Kadmos ve Harmonia'nın oğlu)
Nykteus	(reşit olmayan torunu Labdakos'un naibi)
Lykos	(ağabeyi Nykteus'un ölümünden sonraki naibi)
Labdakos	(Polydoros'un oğlu)
Lykos	(reşit olmayan Laios'un ikinci kez naibi. Amphion ve Zethos tarafından öldürüldü)
Amphion ve Zethos	(Antiope ve Epopeus'un oğulları)
Laios	(Labdakos'un oğlu)
Kreon	(Menoikeus'un oğlu)
Oidipous	(Laios'un oğlu)

Zamansız ölümlerden dolayı ortaya çıkan bu naiplerden biri olan Lykos, Amphion ve Zethos tarafından öldürüldü. Bu cinayetin ardında yatan sebep, Zeus'un, Nykteus'un kızı Antiope'yi hamile bırakması ve kendi canına kıymadan önce Antiope'yi kovmasıydı. Antiope, Sikyon'da Epopeus ile evlendi; fakat Nykteus'un erkek kardeşi Lykos, Epopeus'u öldürdü ve Antiope'yi kaçırdı. Thebai'ye dönüş yolunda Antiope, Kithairon Dağı'nda ölüme terk ettiği ikizler dünyaya getirdi. Fakat bir çoban onları buldu ve onlara Zethos ile Amphion adlarını vererek yanına aldı.

Zethos, 'erkek uğraşları' olan tarımda, sığır çiftçiliğinde ve savaş sanatında ustaydı. Amphion ise hayvanların, ağaçların ve taşların kendisini takip ettiği[17] mükemmel bir müzisyendi. Lykos ve karısı Dirke, esir düşen Antiope'ye alçakça muamele ediyorlardı ta ki bir gün Antiope'nin zincirleri mucizevi bir şekilde kendi kendine düşene dek. Antiope çobanın kulübesine kaçtı. Ne acı ki, kendi oğulları onu tanımadı ve Bakkha çılgınlığının etkisinde olan Dirke, Antiope'yi Kithairon Dağı'nda yeniden ele geçirdi. Antiope'yi öfkeli bir boğaya bağlayarak öldürmek istedi fakat son dakikada çoban, Antiope'yi tanıdı ve Amphion ile Zethos, onun yerine Dirke'yi boğaya bağladı ve boğa da onu, daha sonra adı Dirke olan pınara fırlatıp attı.[18] Ayrıca Amphion ile Zethos, Lykos'u öldürüp Thebai yönetimini ele geçirdiler ve bu kent tarihinde ilk defa güçlenmeye başladı. *Argonautika*'da, Athena'nın İason'a verdiği pelerin, bu masalı tasvir etti: Zethos, bir dağın zirvesini omuzlar ve bunun oldukça zor bir şey olduğunu anlar; Amphion, peşinden devasa bir taşın yuvarlandığı sırada, altın liriyle şarkı söyler. Bu ikisi ayrıca Laios'u kovdular ve o da Peloponnes'de yaşayan Pelops'a gitti ve orada Pelops'un oğlu Khrysippos ile ilk eşcinsel ilişkiyi gerçekleştirdi. Khrysippos, duyduğu utançtan dolayı kendi canına kıydı: Zeus, bunun sonucu olarak Laios'un, kendi oğlu Oidipous tarafından öldürüleceğini hükmetti; doğum tanrıçası Hera, Laios'un eşcinselliğinden dolayı lekelendiğini hissetti ve Sfenks'i Thebai'ye gönderdi.

Zethos, adını Thebai'ye veren Thebe ile evlendi. Amphion, Tantalos'un kızı ve Pelops'un kız kardeşi Niobe ile evlendi. Antik Çağ kaynaklarında, Niobe'nin kaç çocuğu olduğuna dair hatırı sayılır farklılıklar vardır: Çocukların sayısı on erkek ve on kız çocuktan iki erkek ve

üç kız arasında değişiklik gösterir. Yediveren olarak da adlandırılan Niobe, sadece iki çocuğu olan Latona/Leto'ya karşı nazire yaptı. Fakat nitelik, niceliğin hakkından geldi; çünkü Latona'nın çocukları aslında Apollon ve Artemis idi. Sırasıyla, erkekleri, Khitairon'da bir av sırasında öldürdüler, kızları da evlerinde.[19] Niobe daha sonra, taşa dönüştürüldüğü Sipylos (Spil) Dağı'na gitti ve o gündür bu gündür dönüştüğü kayadan gözyaşı akmaktadır.

Amphion'un ölümünden sonra, Laios, Thebai'ye döndü, tahtı ele geçirdi ve İokaste ile evlendi.[20] Bu evlilikten çocuk olmadı ve Delphi Kahini'ne danışan Laios, bir oğlu olduğu takdirde, oğlu tarafından öldürüleceği kehanetini öğrendi. Cinsel ilişkiden kaçınan Laios, bir akşam, şarabı fazla kaçırınca İokaste'nin çekiciliğine dayanamadı. Kaçınılmaz doğum gerçekleştiğinde, oğlunun ayak bileklerine broş geçirdi ve onu Kithairon Dağı'na bırakması için bir çobana verdi. Ama ne yazık ki, komşu ülke Korint'in hükümdarı olan Kral Polybos'un bir sığırtmacı, çocuğu buldu ve kralın, çocuğu olmayan karısı Kraliçe Merope'ye[21] verdi. Merope de bu çocuğu kendi oğlu gibi büyüttü. Ayak bileklerindeki yaralardan dolayı, ona Oidipous ('Şiş ayak', Latinceye Odipus olarak geçmiştir) adını verdiler.

Büyürken gerçekte Kral Polybos'un oğlu olmadığını öğrenen Oidipous, gerçek ailesini bulmak için Merope tarafından bir arayışa yollandı. Delphi Kahini, onu cevapsız bıraktı fakat anavatanına da gitmemesi gerektiğini söyledi çünkü gittiği takdirde babasını öldürecek ve öz annesiyle evlenecekti. Bu nedenle Plybos ve Merope'nin engeline takılmamak için bu yolculuğa çıkan Oidipus, Delphi'ye giden tek yolda birleşen Daulis, Thebai ve Lebadeia yollarının kesiştiği Üç Yol'da, şans eseri Laios ile karşılaştı. Oidipous, Laios'un kim olduğunu hiçbir zaman

öğrenemedi; çünkü mitolojik bir yol verdin-yol vermedin kavgasında, Oidipous öfkelenmiş ve onu öldürmüştü. Oidipous, Laios'un halefi olan Kreon'un başa geçtiği Thebai'ye doğru devam etti. Fakat bu noktada Hera, Thebaililere terör estirmesi için Sfenks'i gönderdi. Yüzü kadın, göğsü, ayakları ve kuyruğu aslan, kanatları da kuş olan Sfenks, Esin Perilerinden, kelimelerin değiştiği fakat anlamının değişmediği bir bilmece öğrenmişti:

> Önce dört ayağı
> Sonra iki ve en sonunda üç ayağı olan şey nedir?

Bu bilmeceyi çözdükleri takdirde, Thebaililer Sfenks'ten kurtulacaklardı fakat Sfenks, bilmeceyi doğru tahmin edemeyen herkesi yiyordu ve ne zaman Kreon'un oğlu Haimon, Sfenks'in kurbanı olmuştu, işte o zaman kral, bilmeceyi çözecek olan kişinin hem krallığa hem de kız kardeşi ve aynı zamanda Laios'un eski karısı olan İokaste'ye sahip olacağının hükmünü verdi. Bilmeceyi çözdüğünü düşünen Oidipous bir adım öne geldi: 'İnsan' dedi. 'Bebekken dört ayaklıymış gibi emekler, yetişkin olduğunda iki ayağıyla yürür ve yaşlılığında da bastonuyla'. Bilmecenin çözüldüğüne üzülen Sfenks, kendisini kaleden aşağı attı ve Oidipous da hak ettiği ödülü aldı. Thebai, karallığı oldu ve İokaste de karısı.

Birbirini takip eden olaylar, Sophokles'in ebedi eseri olan *Oidipous Tyrannos* (*Kral Oedipus*) trajedisinde dramatize edilir. Oyun başladığında, Thebainin yaşlılarından oluşan Koro, Oidipous'a, şehrin başına bela olan kahredici vebadan kurtarması için yalvarmaktadırlar. İnsaflı ve kendinden emin bir hükümdar olan Oidipous, tavsiye alması için Kreon'u çoktan kahine göndermiştir.

Kahine göre, Laios'un katilinin bulunması gerekmektedir. Oidipous'un ısrarıyla, Kreon, halka katilin bulunması ve cezalandırılmasının vebayı sonlandıracağı kehanetini duyurur ve bu belanın sorumlusun kendisi olduğundan bihaber Oidipous, hemen harekete geçeceğine yemin eder.

Koro, vebayı etkili bir şekilde betimleyen bir od söyler. Vebadan kurtulmaları için tanrıya yalvarırlar fakat karşılığında bir kurban istenebileceğinin endişesini yaşarlar.

Sonra, Thebai halkının huzurunda, Oidipous, bilgi sahibi olanların öne çıkmasını emreder. Trajik bir ironiyle de, o kişinin, babası için nasıl savaşacaksa, Laios için de aynı şekilde savaşması gerektiğini, katili öldürmeyerek merhametli olması gerektiğini söyler ve vereceği bilgi karşılığında da ayrıca ödül verileceğini ekler. Fakat kimse konuşmaz. Buna hiddetlenen Oidipous, katili ve onu koruyacak olan herkesi lanetler.

Mantığa aykırı bir halde kör edilen kahin Teiresias şimdi içeri girer. Oidipous tarafından çağırılmıştır; fakat bir yandan orada olmak istemez. Kral, kendisinden yardım istediğinde de kralın bu talebini geri çevirir. Oidipous çok öfkelenmiştir ve o anda Teiresias'ı, bu cinayete bulaşmakla suçlar. Teiresias, katilin tartışmasız bir şekilde Oidipous'un ta kendisi olduğunu belirterek tepki verir: 'Aradığın katil sensin.' Oidipous daha da öfkelenir ve kontrolden çıkmış olan bu durumu reddeder; fakat kehanetlere karşı gelmek de ayrıca tehlikeli bir durumdur.

Olay ağız dalaşına dönmüştür: Oidipous, Sfenks'e karşı elde ettiği zaferle övünür ve hatta Teiresias ile Kreon'u kendisine komplo kurdukları iddiasıyla suçlar. Teiresias buna suçlamaya tepki olarak, Oidipous'un gizli

ensestliğini, gafletini, rezilliğini ve avareliğini ima eder. Bunun üzerine Oidipous'un sabrı taşar ve onu kovar. Ardından Koro, Teiresias'ın suçlamaları üzerine düşünüp taşınır: Koro, korkmuş ve aklı karışıktır. Etrafında çırpınan 'kötü bir hisse ait' kanatların sesini duyar; fakat suçlamalar kesinleşene kadar da Oidipous'a sadık kalınacağını söyler.

Bir sonraki sahne, Kreoun'un suçlamaları inkar etmesi ve Oidipous'un da ona inanmayı reddetmesiyle başlar. Aralarındaki öfke dolu yüzleşme, İokaste'nin içeri girip ağabeyini eve göndermesiyle son bulur. Tüm bu yaygaranın sebebini öğrendiğinde, kontrolden çıkmış olan bu olayı ciddiye almaz: Oğlunun, eski kocasını öldüreceği (yalan) kehanetini ortaya atar. Aksi gibi, Laios'un, çocuğu Kithairon Dağı'nda nasıl terk ettiğini ve bir kavşakta hırsızlar tarafından nasıl öldürüldüğünü anlattıkça Oidipous'un hafızasını deşer: Kavşakta yaşanan olayı hatırlar ve gerçekten katilin kendisi olup olmadığını merak eder. İokaste, onu rahatlatmak için Laios'un tek bir adam tarafından değil, birçok adam tarafından öldürüldüğünü belirtir. Ama yine de Oidipous, tek görgü şahidi olan bir çobanı çağırtır ve ona sorar.

Yaşlı kahinin anlattığı, Oidipous'un, babasını öldürüp annesiyle evleneceğine dair kehanetin kaygısı, Oidipous'u şimdi rahatsız etmeye başlar; fakat endişesi, babası Polybos'un yaşlılıktan dolayı öldüğünün haberini getiren Korintli elçinin gelişiyle diner. İokaste sevinçlidir –Oidipous hakkındaki kehanetin asılsızlığı doğrulanmıştır– fakat Oidipous, annesi Merope ile evleneceği ihtimalinden dolayı endişelidir. Bu noktada elçi, sözde güzel haberle içeri adım atar: Polybos ve Merope, Oidipous'un gerçek ebeveynleri değildir ve bu nedenle de endişeye gerek yoktur. Güzel haberi doğrulamak için de elçi, Laiosların, istemedikleri

çocuklarını bir çobana verdiklerini bu çobandan alıp kral ve kraliçeye kendi elleriyle verdiği çocuğun da Oidipous olduğunu söyler. Bu haber, Oidipous üzerinde bomba etkisi yaratır. Çobanı bulmaya ve ailesi hakkındaki tüm gerçeği öğrenmeye karar verir. Fakat İokaste, gerçeği zaten biliyordur: Oidipous, onun oğludur ve kehanet de doğrudur. Oidipous'a, araştırmasından vazgeçmesi için yalvarır. Oidipous, onun bu isteğini reddettiğinde saraya kapanır ve kederlenir.

Oidipous, ortaya çıkabilecek en kötü şeyin, alt tabakadan bir kadının çocuğu olarak dünyaya gelmiş olma olasılığı olduğunu düşünür, ki bu düşünceyle de çobanı beklemeye koyulur. Koronun, Tykhe temalı bir arasından sonra, çoban, nihayetinde varır ve Oidipous'un onu işkence ve ölümle tehdit ettiği ana kadar herhangi bir şey söylemeyi reddeder. Sonra gerçekleri ortaya döker: Emirlerine karşı geldiğini, çocuğa acıdığı için onu kurtardığını ve o çocuğun Laios ile İokaste'nin oğlu olduğunu itiraf eder.

Oidipous, babasını öldürmüş olduğunu ve annesiyle evlendiğini artık anlamıştır. Saraya deli gibi koşma zamanı şimdi kendisindedir ve artık sıra, seyircinin, onun iğrenç durumunun yaratacağı sonuçları görmesine gelmiştir. Koronun, insan yaşamının kırılganlığını anlatan ağıtı, gerilimi yükseltir, ta ki saraydan bir elçinin geldiği ana kadar. Oidipous'un saraya nasıl koşarak gittiğini ve İokaste'yi de bir kementle boynundan asılı bir halde nasıl bulduğunu anlatır.[22] Acı dolu bir öfkeyle, Oidipous, İokaste'nin elbisesindeki broşları çıkartarak, kirlettiği insanlara, özellikle de kızları İsmene ve Antigone'ye bir daha bakamasın diye kendi gözlerine saplar. Bu şiddet gösterisi, Oidipous'un öfkesini dağıtır ve artık bir parçası olduğu kaderine boyun eğer: 'Ben ıstırabın ta kendisiyim.'

Bu noktada Oidipous, korku ve acıya karşı klasik ve trajik tepkileri ortaya çıkarmak için bizzat sahneye gelir. Thebai'yi yeniden yönetmeye başlayan Kreon'a, idam edilmesi ya da sürgüne yollanması için yalvarır. Fakat Kreon, önce kahine danışacağını söyler ve Oidipous'un sadakatine de inanmaya devam eder. Son çözüm, hem kör olmayı hem de bir başkasının iradesine boyun eğmeyi kabul edecek olan ve bir zamanların gurur abidesi olan prensin aşağılanacak olmasıdır. Oidipous, kaderine boyun eğer ve Koro da dramı, Oidipous'un yüce bir konumdan düşüşünü, 'ne oldum değil ne olacağım demeli' ağıtıyla sonlandırır.

Oedipal Sonuç: Eteokles, Polyneikes ve Thebai'ye Karşı Yediler

Oidipous, Thebai'den sürüldükten sonra, oğulları Polyneikes ve Eteokles'i lanetlemişti.[23] Antigone ile birlikte Attika'daki Kolonos'a gitti. Atina hükümdarı Kral Theseus onu iyi bir şekilde ağırladı; fakat kısa bir süre sonra gizemli bir şekilde öldü. Bu olaylar, Sophokles tarafından, *Oidipous Kolonos'da* adlı eserinde dramatize edilmişti.

Eteokles (Gerçek Mutluluk) ve Polyneikes (Çok Çekişme), Thebai'yi birer yıl arayla dönüşümlü olarak yönetme konusunda karar aldılar. Fakat Eteokles, kendi payına düşen bir yıldan sonra tahtından vazgeçmeyi reddetti. Polyneikos, kendini sürgünde buldu ve sürgün hayatı onu, Kadmos'un, düğününde Harmonia'ya vermiş olduğu kolye ve pelerinle birlikte Argos'a getirdi. O zamanlar, Adrastos, Argos Kralı idi ve Polyneikos onun sarayına yaklaştığında, Kalydon'dan oraya kaçan Tydeus'a karşı savaşa girdi. Adrastos, onları ayırdı ve ardından bir kahinin, kızlarını bir yaban domuzu ve bir aslanla evlendirmesi gerektiğini söylediğini hatırladı. Tydeus'un kalkanında, Kaledonya

Yaban domuzuna ilişkin bir yaban domuzu işlemesinin ve Polyneikos'un kalkanında da Thebai'nin aslan yüzlü Sfenksine ilişkin bir aslan işlemesinin olmasından dolayı ya da her iki savaşçının üzerinde yaban domuzu ve aslan postu bulunması sebebiyle Adrastos, kızları Deipyle ve Argeia'yı Tydeus ve Polyneikes ile evlendirdi. Sonra da Polyneikes'den başlamak üzere, onları kendi topraklarına geri göndereceğine dair söz verdi.

Güçlerini birleştirmişlerdi; fakat kahin Amphiaraos, kendi de dahil olmak üzere, Adrastos haricinde herkesin savaşta öleceğini öngördü ve bu nedenle, kehanetinin gerçekleşmesini engellemeye çalıştı. Fakat Adrastos, Amphiaraos'un karısı Eriphyle'nin, Harmonia'nın kolyesini elde etmek istemesi durumunda, Amphiaraos'un gitmeye zorlanabileceğini öğrenmişti; çünkü geçmişte, Amphiaraos ile Adrastos tartışıp barıştıklarında, Amphiaraos, Eriphyle'ye, doğacak her türlü tartışmaya hakemlik yapabileceğine dair söz vermişti. Şimdi, Adrastos'un kız kardeşi ve Amphiaraos'un karısı olarak, Eriphyle, mevcut tartışmayı yatıştırmak için tarafsız bir seçenek olarak görünüyordu. Fakat Polyneikes, Eriphyle'ye kolyeyi rüşvet olarak sunarak kocasının Adrastos ile birlikte gitmesine dair karar vermesini istedi. Gitmekten başka çaresi olmayan Amphiaraos, oğullarına annelerini öldürmeleri ve ergenlik çağına geldiklerinde de Thebai'ye ilerlemeleri için talimat verdi.

Adrastos, güçlü ordusunu, Thebai'ye Karşı Yediler olarak da bilinen yedi liderin güçleriyle birleştirdi. Kaynaklar, Yedilerin kimler olduklarına (ve gerçekten var olup olmadıklarına) dair farklı bilgiler sunar. Fakat Yediler olarak bilinen bu liderler, genellikle Adrastos

veya Eteokles, Amphiaraos, Hippomedon, Kapaneus, Parthenopaios, Polyneikes ve Tydeus'dan oluşmaktadır.[25]

Ordu, Lykourgos'un hükümdar olduğu Nemea'ya vardığında, İason'un eski aşkı Hypsipyle, onlara bir pınarı gösterdi. Limnoslu kadınlar, Hypsipyle'nin, babası Thoas'ı, adadaki erkeklerin kılıçtan geçirildikleri bir katliamdan kurtardığını öğrendiklerinde, Hypsipyle kaçtı, korsanlar tarafından esir edildi, Lykourgos'a satıldı ve Lykourgos'un oğlu Opheltes'in sütannesi oldu. Fakat Hypsipyle, Adrastos'u pınara götürüken çocuğu ihmal etti ve çocuk da bir yılan tarafından öldürüldü. Amphiaraos, bu olayı geleceğe dair bir işaret olarak yorumladı ve çocuğu, 'Kıyameti Başlatan' anlamına gelen Arkhemoros ismiyle yeniden adlandırdı. Onun şerefine düzenlenen Nemea Oyunları kutlandı. Eski zamanların hakemleri, Nemea Oyunları'nda, Opheltes için tutulan yasın simgesi olarak koyu renkli elbiseler giyerlerdi.

Thebai bölgesine geldiklerinde, Tydeus'u, Eteokles'in tahttan feragat etmesi adına talepte bulunması için gönderdiler. Eteokles'in bu isteği geri çevirmesi, Thebaililerin arasında tek başına kalmasına rağmen, Tydeus'u yıldırmadı:

> Onlara meydan okudu ve yenilgiye uğrattı hepsini kolaylıkla,
> Athena Pallas'ın ona verdiği güçle. Atlarını kamçılayan
> öfkeli Kadmeialılar, onu bir tuzağın içine çektiler eve dönüş
> yolunda, elli savaşçıyla etrafını çevirerek [...] Tydeus, bu
> elli adamın üzerine bir akıbet yolladı. Hepsini öldürdü,
> tek bir adam hariç. Onu da evine gitmesi için bıraktı.[26]

Böylece Argoslular, surlara vardılar. Thebai'ye yapılan saldırı, mevcut iki Yunan trajedisinde anlatılır: Aiskhylos

tarafından yazılmış olan *Thebai'ye Karşı Yediler* ve Euripides tarafından yazılan *Fenikeli Kadınlar*. Ayrıca, Statius'un yazmış olduğu destan *Thebai*, Orta Çağ ve Rönesans döneminde yaygın bir şekilde okunmuştu. Thebai'nin yedi kapısı vardı ve her kahramanın saldıracağı kapılar belliydi.[27]

Eteokles, Teiresias'a, Thebaili destekçilerinin zafer elde edip edemeyeceğini araştırması hakkında fikir verdi. Kahin şu şekilde açıkladı:

> Ölümlü ejderhanın korumak için yattığı mağarada ve
> Gözetlediği Dirke pınarında, oğlun sunmalı kendi
> Kanını toprağa şerefiyle ve ölmeli
> Dindirmek için öfkesini,
> Eskiden Kadmos'a kin tutan Ares'in.[28]

Ares'in kini, Kadmos'un, onun ejderhasını öldürmesine dayanır. Kreon'un oğlu da 'Spartoi' soyundan gelen Menoikeus'dur. Menoikeus, gönüllü olarak kendi ölümünü kabul eder:

> Kendi topraklarını kurtarmak için ölen Kreon'un oğlu,
> [...] yüksek bir kulenin üzerinde dikildi ve boğazına [...]
> sapladı ölüm kusan kılıcını ve kurtardı Thebai'yi. [29]

Menoikeus, surların üzerinden ejderhanın mağarasına düştü ve savaş başladı. Kapaneus, Thebai'nin surlarına kadar ulaşmayı başardı ve merdiven dayayıp tırmanmaya başladı:

> Adım adım ilerliyordu merdivenlerin basamaklarından, yukarıya
> doğru; ve ne zaman surların tepesine çıktı,
> İşte o zaman indirdi Zeus şimşeğini üzerine.[30]

Kapaneus'un böbürlenmelerine karşılık, bu Zeus'un *hybris* ile yerine getirdiği klasik cezalardan biriydi ve gösterdiği düşmanlık, Argosluların kaçmasına sebep oldu. Hippomedon, Eteokles ve Parthenopaios hayatlarını kaybettiler ve Tydeus da aldığı yaralardan dolayı ölüyordu. Athena'nın, onu iyileştirip ölümsüz kılmaya niyeti vardı; fakat ne zaman Amphiaraos'un, kendisini bu sefere sürükleyen Tydeus'dan nefret eder olduğunu ve Tydeus'a Melanippos'un[31] kesik başını verdikten sonra, Tydeus'un da o kesik başı ortadan ikiye ayırıp beynini yediğini gördü, işte o zaman korkuyla irkilen Athena vazgeçti.

Katliamın tam ortasında, Eteokles ve Polyneikos, teke tek bir döğüşe başladı. Euripides'in *Fenikeli Kadınlar* adlı eserinde, bir elçi, Eteokles'in erkek kardeşinin karnına kılıcını saplamaya kadar nasıl birbirlerini yaraladıklarını anlatır. Fakat Eteokles, kurbanının ölüp ölmediğini kontrol etmediği gibi ayrıca bedenini saran zırhını da zafer kazanmış bir edayla üzerinden sıyırdı. O anda Polyneikos, son bir kılıç darbesi için gücünü topladı:

> Yan yana uzandıkları toprağın tozunu soludular;
> Ve kimin zafer kazandığı hâlâ meçhul.[32]

Amphiaraos, İsmenos Nehri kıyısı boyunca Periklymenos'u kovaladı:

> Fakat Zeus, tüm gücüyle indirdi yıldırımını
> ve yardı yeryüzünü Amphiaraos için, onu ve
> atlarını aldı, Periklymenos'un mızrağı saplı duruyordu
> sırtında, utanç duymalıydı savaşçı ruhuyla.[33]

Amphiaraos, savaş arabası ve arabacısı, Ölüler Diyarına intikal ettiler ve Zeus onları orada ölümsüz kıldı.

Adrastos, aygır kılığına giren Poseidon'un, kendisinden kısrak kılığına girerek saklanmaya çalışan Demeter'e tecavüz etmesiyle dünyaya gelen aygır Areion tarafından kurtarılmıştı. Adrastos, yoldaşlarının anneleriyle birlikte Elefsis'e kaçtı. Bu mit, Euripides tarafından "*Yakaranlar*" adlı oyununda dramatize edilir. Bu oyunda, Theseus'un annesi Aithra'nın da yardımıyla, Atinalıları Thebai'ye ilerlemeleri için ikna ederler ve Thebailileri, defnedilmeleri için Argosluların cesetlerini vermeye zorlarlar. Bu başarılı görev, Polyneikes'in (zaten gömülü) ve Amphiaraos'un cesedi (yeryüzü tarafından yutuldu) hariç tüm cesetlerin geri alınmasını sağladı ve uygun cenaze törenleri Elefsis'de gerçekleştirildi.

Thebai'de, boşta kalan taht, yeniden Kreon'a kaldı ve o da Polyneikos'un cesedinin çürümeye bırakılması ve onu her kim gömmeye kalkışırsa taşlanması gerektiği hükmünü verdi. Kralın bu hükmü, ciddi siyasi ve dini sorunlar yarattı. Bu sorunlar, Sophokles'in *Antigone* adlı trajedisinde ele alınmıştır. Kreon'un bildirgesi, Polyneikos'un bir hain olduğu görüşünden kaynaklı idi fakat cesedi defnetmemek, tanrılara karşı gelmek anlamına geliyordu ve akrabaların da dini inanışları gereği kendisine uygun bir cenaze töreni yapmaları gerekiyordu. Kreon'un hükmü, yeğeni ve Polyneikos'un da kız kardeşi olan Antigone'yi çok zor durumda bıraktı. Sonunda Antigone, uygun bir tören için gerekli olan en az üç avuç dolusu toprağı, Polyneikes'in cesedi üzerine attı. Kreon, Antigone'nin bildirgeye karşı geldiğini öğrendiğinde öfkelendi. İkisi arasındaki değişim heyecan vericidir:

> KREON: Bu hükmü kabul mü yoksa ret mi ediyorsun?
> ANTIGONE: Kabul ediyorum. İnkar etmiyorum.

KREON: Bu yasağı delmenin cezasını bilmiyor muydun?
ANTIGONE: Elbette biliyordum. Yeterince açıktı.
KREON: Yine de karşı gelmeye cesaret ettin.
ANTIGONE: Evet

Bu hüküm Tanrı'dan gelmedi. Adalet,
Tanrıların katında yer alır ve böyle bir kanunu tanımaz.
Tanrılara ve cennete ait olan yazısız ve sabit kanunların
Geçersiz kılabileceği fermanının bu denli katı olacağını
Düşünmemiştim çünkü sen bir insansın.[35]

En nihayetinde Kreon, Antigone ve kız kardeşi (masum) İsmene'nin idam edilmeleri gerektiğine karar verir. Fakat Antigone ile nişanlı olan oğlu Haimon, bu karara müdahale etmek ister. Acı dolu bir sahneden sonra Kreon, az da olsa yumuşar: İsmene yaşayacaktır ve Antigone canlı olarak defnedilecektir. Fakat kahin Teiresias belirir ve Kreon'u tanrılara bu şekilde karşı gelmemesi gerektiği konusunda uyarır. Vahim bir öngörüde bulunur:

Önce güneşin arabası
Geçmiştir bir veya iki kez bu yollardan,
Kendi belinden bir oğul vereceksin
Ölüme, ölüm karşılığında – iki ölüm:
Biri korkunç bir şekilde gömdüğün hayat;
Diğeri de hâlâ toprağın üzerinde yatan ölü için. [36]

Kreon, Polyneikos'a merhamet gösterip onu gömmeye ve Antigone'yi de özgür bırakmaya karar verir. Fakat bu kararında çok geç kalmıştır. Antigone'nin hapis tutulduğu hücreye gelir ve onu kendisini asmış olarak bulur. Bu zalim durumu öğrenen Haimon da kendi kılıcıyla canına kıyar. Bu bireysel trajedileri üçlemek adına, Kreon'un karısı Eurydike de oğlunun ölümünden duyduğu üzüntüden dolayı Kreon'u lanetler ve kendini öldürür. Kreon yıkılmıştır.

Sophokles'in bu miti ele alışı, özellikle Antigone ve Kreon'un ahlaki duruşunun kolay anlaşılır olmadığı bir dizi kurnazlığı dramatize etmesine izin verir. Kreon, tam anlamıyla bir kabadayı değildir; çünkü ilk başta, hükümdar olarak sorumluluklarının farkındadır ve oyunun sonunda, sahnede Haimon'un ölü bedenini taşırken içindeki acıma duygusunu ortaya çıkartır. Kreon'un bildirgesi, şüphesiz tartışmaya (Teiresias, ahlaki anlamda bunu kesinlikle kabul edilemez olarak görür; Polyneikes'in bedeninin, köpekler ve kuşlar tarafından tahrip edilmesi kabul edilecek türden değildir) açıktır; fakat bir hainin cesedinin kendi topraklarında gömülmesini reddetmesinde anormal bir durum da yoktu. Birçok eleştirmen, dini bilinci kusursuz olan Antigone'den yanadır; fakat kız kardeşine karşı olan tutumu serttir ve itibara da oldukça meraklıdır. Oyunu, yalnızca şehrin aile bağına karşı veya devletin bireye karşı olduğu konularına çekmek bir hata olurdu. Bu mit, Kreon veya Antigone'nin tek bir basit fikrin aracı olmalarına izin vermesi konusunda oldukça fazla öneme sahiptir.[37]

Epigonlar

Tüm bu olanlardan sonra bile, Thebai'de hâlâ yarım kalmış meseleler vardı. Yedilerin seferinden on yıl sonra, Epigonlar olarak bilinen oğulları (Sonraki Nesil), babalarının intikamını almaya karar verdi. Epigonlar şu şekilde tanımlanmaktadırlar:

- Amphiaraos'un oğulları Alkmaion ve Amphilokhos;
- Adrastos'un oğlu Aigialeios;
- Tydeus'un oğlu Diomedes;
- Pathenopaios'un oğlu Promakhos;
- Kapaneus'un oğlu Sthenelos;

- Polyneikes'in oğlu Thersandros;
- Mekisteus'un oğlu Euryalos.

Amphiaraos da, Eriphyle ile olan zorlu ilişkisinin meyveleri olan oğullarına, Harmonia'nın kolyesi için kendisine ihanet eden annelerini öldürmeleri ve Thebai'ye ilerlemeleri talimatını vermişti. Apollon'un kahini, Alkmaion'un önderliğinde elde edilecek bir zaferi öngörmüştü.

Tıpkı kendisinden önceki babası gibi, Alkmaion da kendisini, Polyneikos'un oğlu Thersandros'dan Harmonia'nın kaftanını rüşvet olarak kabul eden Eriphyle'nin entrikalarından dolayı, Thebai'ya karşı bir savaşın içinde buldu. Fakat bu defa, savaş başarıyla sonuçlandı. Epigonlar, savaş meydanında Thebailileri bozguna uğrattı ve şehri ele geçirdi. Thebaililer, çoluk çocuk kaçtılar, Teiresias ise tahliye sırasında öldü ve Argoslular şehri talan edip surlarını yıktılar.

Eğer Alkmaion'un Thebai ile savaşa bulaşma şekli, babasınınkini yansıtıyorsa, buradaki iç koşullar da Orestes ile ilgili olanları yansıtmaktadır.[38] Alkmaion, Eriphyle'nin yine rüşvet aldığını öğrenince onu öldürdü. Anne katili olduğu için de Alkmaion'a Erinyeler (Öfkeli Kadınlar) musallat oldu ve delirdi. Amaçsızsa gezinmesi, Alkmaion'u, Psophis'de yaşayan Phegeus'a getirdi. Phegeus, onu arındırdı ve evlenmesi için kızı Alphesiboia'yı Alkmaion'a verdi.[40] Başlık parası olarak da Harmonia'nın ölümcül kolyesi ve kaftanını aldı. Daha fazla arınmaya ihtiyacı olan Alkmaion, nehir tanrısı Akheloos'a gitti. Akheloos'un arındırma güçleri etkileyiciydi. Ardından Alkmaion, ikinci ve anlaşma karşılığında, Akheloos'un kızı Kallirrhoe'yi eşi olarak aldı. Pausanias, 'erkeklerden ziyade kadınların, hayatlarını yersiz arzular üzerine kurduklarını' yorumlar

ve aile yadigarlarının bedbaht etkisinin yeniden nasıl başladığını anlatır. Kolye ve kaftan, hâlâ Alkmaion'un ilk karısı Alphesiboia'da idi fakat Kallirrhoe, Alkmaion ile ancak kolye ve kaftana sahip olduğu takdirde birlikte yaşayabileceği konusunda ısrar etti. Böylece Alkmaion, Phegeus'a geri gitti ve deliliğinin ancak kolyeyi ve kaftanı Delphi'ye adamakla geçeceği yalanını söyledi. Phegeus, kolyeyi ve kaftanı ona verdi; fakat gerçeği öğrendikten sonra, oğullarını, Alkmeion'u öldürmeleri için peşine taktı.

Alphesiboia, kocasının öldürülmesini onaylamadığını söyleyince, intikam çarkı dönmeye devam etti. Ağabeyleri, onu bir sandığa kilitleyip Tega'ya götürdüler ve köle olarak Agapenor'a verdiler. Ayrıca, Alkmaion'un katilinin de kız kardeşleri olduğunu söyleyerek onu haksız yere suçladılar. Zeus, şimdi Kallirrhoe'ye aşıktı ve o da Zeus'tan, merhum Alkmaion'dan olan oğullarının, babalarının intikamını alabilmeleri için hemen yetişkin birer erkeğe dönüştürülmelerini istedi. Zeus, onun bu isteğini kabul etti ve yetişkin hale getirilen çocuklar, Phegeus'u, karısını ve oğullarını öldürdüler, kolyeyi ve kaftanı alıp onları Delphi'de adadılar.[41] Bu kıymetli eşyaların kötü güçleri sonunda etkisiz hale gelmişti ve çekişmeler sona ermişti.

Sophokles'in, Oidipous mitini sunuşu, eğitim toplumunda birçok sabit sorun yaratmıştır ve yaratmaya da devam ediyor. Bu bakış açılarının arasında: Oidipous'un bu gerçeği aslında hep bildiği; özgür iradeden yoksun umarsız bir kukla olduğu; oyunun, ihtimal dahilinde olmayan bir dizi tesadüflerden oluşturulduğu ve bu nedenle Oidipous'un ardı sıra yaşadığı badirelerin bizim de başımıza gelecek olmasından korkmamız gerekirken, daha çok başımıza bir yıldırımın düşecek olmasından korktuğumuz veya

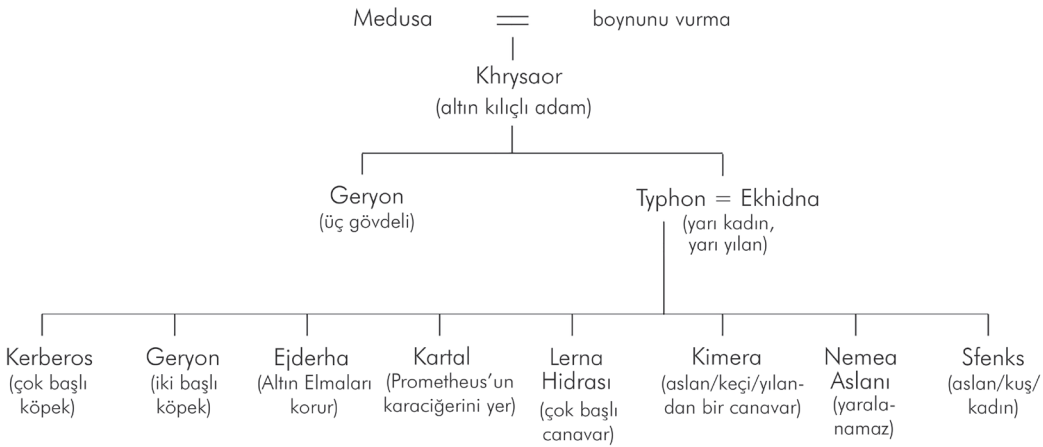
Freud'un fikirlerini benimseyip 'Oedipus Kompleksini' oyuna uyarlayabileceğimiz gibi görüşler dile getirilmiştir.

Bu günlerde, eğer Freud'un fikirlerini benimsiyorsan, Oidipous'u düşünüyorsun demektir (ve ya tam tersi). Oidipous'un, kendi kimliğini araştırma isteği, Freud'u Sophokles'in trajedisine gerçekten itmiştir: Olayın kahramanı, azimle gerçek kimliğinin peşine düşer, yetersiz bilgiyi bir araya getirir, çocukluk çağının en başına giderek travma yaşar ve ebeveynleriyle olan gerçek ilişkisinin, toplumsal normlara zıt olduğunu öğrenir. Freud, bu sürecin tamamını bir psikanaliz çalışmayla karşılaştırılabileceğini gördü ve hem Oidipous hem de Sfenks, kendisi için güçlü bireysel semboller haline geldi. Sfenks, etkileyici derecede büyük bir nesilden gelir. (Sayfa 222'deki grafiğe bakınız.)

Fakat Sfenks yalnızca korkutucu değil; oldukça da seksidir. Şu an Kiel'de olan ve MÖ 470'lerden günümüze kalan kırmızı figürlü bir vazo, Sfenks'i erotik bir biçimde, bir adamı avlayan ve onu paramparça eden bir kadın olarak gösterir. Buna ek olarak da onun üç taraflı (kadın yüzlü, aslan gövdeli ve kuş kanatlı) mizacı, mitolojik işlevlerini yansıtır: O sadece bilmeceler sormaz, kendisi bir bilmecedir. Ve de Sfenks, üç elementten oluşuyorsa, bilmecesi de öyledir: Dört bacağı olan, iki bacağı olan, üç bacağı olan insan. Aslında, bilmecenin cevabı olan 'insan', Freud düşüncesine göre mükemmeldir; çünkü bu çözüm, Sfenks'in mizacına ait bilmeceyi de çözer: Sfenks'in barbar gövdesiyle insan başının birleşimini, kinayeli bir şekilde açıklar: Başından aşağıya olan kısımların hayvanlardan oluşması tutkuları (aslan = ilkellik ve barbarlığı; kanatlar = yaratıcılığı ve tanrısallığı) ve insandan oluşan başı da insanı hayvanlardan ayıran *süper ego*'yu temsil eder. Yunanca bir terim olan *Sphinx*'in *sphingo* (Hızlı bağlarım)

fiiliyle bağlantılı olabilir. Bu, Freud düşüncesinin, onu, 'Baskılayan' olarak görmesini teşvik eder ve bu da Sfenks'i, hayvanlarının güdülerini baskı altına almaya çalışan insanı sembolize etmesi yanı sıra, bunu yalnızca insan olarak gerçekleştirmesi zor olduğundan dolayı üçte ikisi olan hayvanı ve sadece üçte biri olan insanı sembolize ettiği sonucuna varır. İlginçtir ki Platon, bu üç parçadan oluşan insan bedeni hakkında konuştuğunda, bu üç parçayı bedensel arzular, duygular ve denetleyici akıl şeklinde açıklar. Fakat Sfenks'i, bir model olarak kullanmaz; Khimera, Skylla ve Kerberos'u tercih eder.

Sonuçların her türlüsü, Freud düşüncesine veya Sfenks'e ait bilmecenin cevabının bulunduğu an kabul edilebilir. Örneğin, Oidipous'un Sfenks'i öldürmesi, annesine karşı korkunç sonuçlara katlanmak zorunda kalmasına sebep olan baskın arzusunu ve babasına karşı düşmanlığını reddetmesiyle eşitlenebilir. Fakat Oidipous, ayrıca, Sfenks'in (baskılayan) insan unsurunu öldürdüğü için baskılayan biri olarak düşünülmeyebilir. Freud düşüncesine göre, Oidipous'un bilinen diğer adı 'Şiş Ayak' bile, kontrolden çıkmış erkek cinsiyetini ima edebilir: Ayaklar, Sfenks'in bilmecesinin temelidir; Oidipous, adını, Laios'un deldiği ayak bileklerinden aldı. Baba tarafından iğdiş edilme tehdidinin Freud düşüncesine göre sembolü şudur: Freud, topallamanın veya felçli olmanın, rüyalarda iğdiş edilmek olarak yorumlandığını ileri sürer ve bu da Oidipous'un babasıyla büyükbabasının bu yoruma dahil edilmesine neden olur. *Laios*, Yunancada 'sol' anlamına gelir (ki bu nedenle felcin değişken gücünü gösterir) ve Labdakos da, bir kısa bir uzun hatla yazılan λ *(labda)*

Medusa
boynunu vurma
Khrysaor
(altın kılıçlı adam)
Geryon
(üç gövdeli)
Typhon = Ekhidna
(yarı kadın, yarı yılan)
Kerberos
(çok başlı köpek)
Geryon
(iki başlı köpek)
Ejderha
(Altın Elmaları korur)
Kartal
(Prometheus'un karaciğerini yer)
Lerna Hidrası
(çok başlı canavar)
Kimera
(aslan/keçi/yılandan bir canavar)
Nemea Aslanı
(yaralanamaz)
Sfenks
(aslan/kuş/kadın)

harfiyle bağlantılı olabilir (ki bu da bir ayağı diğerinden kısa olan 'Topallayan' insanı gösterir). Sonunda Freud, körleştirmeyle iğdiş edilmeyi eşit olarak görür ve böylece Oidipous'un kendi kendini kör etmesi, iğdiş edilmenin nihai sembolü haline gelir.

Ve böylece Freud'a göre, Sophokles'in *Kral Oidipous* adlı trajedisi, diğer eserleri arasında en güçlü ve en evrensel olanıydı; çünkü herkesin hayat hikâyesini anlatıyordu.

Güzel Sanatlar

Herhangi birinin, Freud'un yorumuna olan tepkisi 'ister komik ister ciddi' olsun veya olmasın, yarattığı etkiyi inkar etmesinin anlamı yoktur. Oidipous mitinin, Freud bu konuyu ele almadan önce pek rağbet gördüğü söylenemezdi.[42] Freud'un çalışmalarında kullandığı ve kendinden önceki döneme ait olan bir eser, İngres'in *Oedipus ve Sfenks* (1808) tablosudur. Bu tabloda, kahraman bir duruş sergileyen ve çıplak olarak betimlenmiş Oidipous, Sfenks'in mağarasının ağzında beklemektedir. Mağaranın etrafına, Sfenks'in önceki kurbanlarına ait kemikler saçılmış vaziyettedir. Ressamın, Sfenks'in göğüslerini vurgulamasına ve onun hayvani yanlarını gölgede bırakmasına rağmen, Oidipous'un bakışlarını, Sfenks'in gözlerinin en derin noktasına kadar diktiğini görebiliriz. Bu tablo, Freud'u büyülemişti.

Gustave Moreau da ayrıca bu mite ait *Oedipus ve Sfenks* (1864) adlı bir tablo yapmıştır. 1846 ve 1855 yıllarında Paris'te sergilenmiş ve Moreau'nun, İngres'in tasvirinden yoğun bir şekilde yararlandığı görülmüştür. Tıpkı İngres gibi, Moreau da Oidipous'un, Sfenks'le Thebai'nin dışındaki kayalık bir geçitte karşı karşıya geldiği ana odaklandı. Etrafa saçılmış insan kalıntıları arasında, Oedipus dikkatle

aşağıda duran şehvet dolu Sfenks'e gözlerini dikmiştir ve Sfenks de Oedipus'un cinsel organlarına pençelerini geçirmiştir. 1864 yılındaki Salon de Paris'de, bu tablo büyük bir başarı sergilemişti; bir madalya almış ve aldığı övgüler her ne kadar evrensel olmasa da Moreau'nun namını resmileştirmişti: Karikatürist Daumier de şöyle yorumlamıştır: 'başı kadın olan çıplak omuzlu bir kediye mi sfenks diyorsunuz?'

Mitteki bu akıbetin güçlü çekimi, Cocteau'yu etkilemiş gibi görünüyor. 1934 tarihli *La Machine Infernale (Saatli Bomba)* adlı oyununda, başlığa adını veren suikast bombası, 'bir ölümlünün kesin imhası için cehennem tanrıları tarafından yapılmış en mükemmel mekanizmalardan biridir' ve olayın kahramanının bu tanrısal baskıya karşı hiçbir şansı yoktur. Olaylar, karakterlerin rolleri dikkate alınmadan sonuca varır. Oidipous masalı, Cocteau için koca bir kozmik mizahtır. Pasolini'nin çektiği, 1967 yapımı *Edipo Re (Kral Oedipus)* adlı filmi, Sophokles trajedilerindeki parametrelerden daha fazlasına sahiptir. Bu filmde Oidipous, bir çocuk olarak ve onun Laios ile olan karşılaşmasındaki kana susamış haliyle gösterilir. Freud'un çağdaş zeka yorumuna dayalı bir uyarlama olan bu filmle, Cocteau, mitin güncel kalmasını sağlamıştır. Bu hikâyeye ait en iyi yorumlardan birini, Daniel Nussbaum'un, tıpkı Amerikan tarzı araba plakalarındaki gibi yazıldığı şekliyle hikâyeyi anlattığı 1994 yılında yayınlanan PL8SPK: CALIFORNIA VANITY PLATES RETELL THE CLASSICS (PLAKALAR KONUŞUYOR: HAVALI KALİFORNİYA PLAKLARI KLASİKLERİ ANLATIYOR) olan kitabında görürüz. Bu kitapta, Oidipous, meydana çıkardığı gerçekleri şu şekilde anlatır:

1DEN AKLLRA ZRR 1 HBR DYDUM. BEN UFK 1 BBKKEN 4 KHİN BAAMI ÖLDRCĞİMİ VE ANNMLE EVLNCĞİMİ SYLDİ. BU MMKÜN DĞİL! AMA NSL OLR?

FKT ANAM BAAM BNİ TAA UZKLRA GNDRDİ.

ŞMD ANLADIIIIIIM. ARADAN AYLR GÇTİ. YLCULK SRASNDA 1 ADMLA TNŞTM OLYIN İÇ YZNÜ BİLMDN. FKT KİM BİLYRDU Kİ? BAAM OLDĞNU BİLMDĞİM ADMI ORDA ÖLDRDM.

ŞMD GZÜNZDE CNLNDIRIN. İŞTE O ÇCK BNİM. ŞKRİM, TTLIM, YTAK ARKDŞIM, KZUM, AŞKM, ŞRİNM VE NŞEM D BNİM ANNMDİR.

8

ATLAS'DAN HEKTOR'A

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Pleiadlar	Atlas ile Pleione'nin yedi kızı
Hermes (Merkür)	Zeus ile Maia'nın oğlu; hırsızların dalavereci tanrısı; Apollon'un sığırlarını çaldı
Asklepios	Apollon ile Koronis'in oğlu; tıp tanrısı
Apollon	Işık, kehanet, okçuluk, akıl, zeka ve güneş tanrısı
Helen	'Bin gemilik filoyu harekete geçiren yüz'; Menelaos'un karısı
Menelaos	Atreus'un oğlu; Helen'in kocası
Kastor ve Polydeukes	'Dioskurlar', 'Zeus'un oğulları' (Latince adları Castor ve Pollux)
Laomedon	Herakles zamanında Truva'nın kralı
Priamos	Truva Savaşı zamanında Truva'nın kralı
Hekabe	Priamos'un karısı
Paris	Priamos'un oğlu; 'Paris'in Yargısı' ona aittir; Helen'i kaçırdı
Kassandra	Priamos'un kızı; gerçekleri öngördü fakat ona asla inanılmadı
Hektor	Priamos'un oğlu; Truva'nın en iyi savaşçısı

Atlas ile bir Okeanid olan Pleione'nin, Pleiadlar olarak bilinen yedi kızı[1] vardı. İsimlerini ya annelerinden ya da 'yelken açmak' anlamına gelen Yunanca *plein*'den alıyorlardı; çünkü Akdeniz'de, Pleiades (Ülker) takımyıldızı deniz mevsiminde görülür. Yıldızların durumları hakkında bilinen en iyi açıklama, avcı Orion'un onlara aşık olduğu ve nahoş ilgisiyle onları on iki yıl boyunca kovaladığı ve nihayetinde kızların kumrulara dönüştükleridir. Zeus, akabinde hem avcıyı hem de bu avları, sonsuza dek sürecek bir takip için yıldızlara dönüştürdü.[2] Bu yedi kardeşten biri olan ve günümüzde Celaeno olarak bilinen yıldızı çıplak gözle görebilmek zordur. Bu durum, Truva'nın düşüşüne kederlenip yüzünü ellerinin arasına alan Truvalı Dardanos'un annesi Elektra ya da tüm kız kardeşleri tanrılarla evlenirken, kendisi ölümlü Sisyphos ile evlenmek zorunda kalan ve utancından kendisini ortaya çıkarmak istemeyen Merope adındaki Pleiad tarafından bir mitte açıklanmıştır.

Aralarındaki en yaşlı Pleiad olan 'güzel saçlı orman perisi, Zeus'la aşk yaşayan utangaç tanrıça' Maia,[3] Kyllene Dağı'nda Hermes'i dünyaya getirdi. Hermes, şaşılacak derecede hızlı bir şekilde olgunlaştı:

> Onun hayat verdiği oğlu bir şahbazdı ve
> hilekardı, bir hırsızdı, sığır hırsızıydı, hayal
> taciriydi, geceleri bir casus, kapıları gözetleyendi
> ve ölümsüz tanrılara harika şeyler sunmaya
> mahkum olandı. Şafak vakti doğdu, öğle vakti lir
> çaldı ve okçu Apollon'un sığırlarını çaldı
> akşam vakti.[4]

Hırsızlığın anlatıldığı bu parça, Sophkles'in, satirleri anlattığı *Takipçiler* adlı oyunun konusunu oluşturdu. Bu oyunda, Apollon, hayvanlarının geri alınmasına yönelik

bilgi getirecek olan kişiye ödül vereceğini söyler. Yaşlı bir Satir olan Silenos, kendisinin ve diğer Satir arkadaşlarının bu aramaya katılacaklarını söyler ve karşılığında ödülü peşin olarak ister. Apollon kabul eder ve Satirler kısa bir süre sonra sığırların farklı yönlere doğru giden ayak izlerini bulurlar. Ayrıca, bir mağarada Hermes'in çaldığı lirden çıkan garip ve alışılmadık yumuşak tondaki sesleri duyarlar. Bir orman perisi olan Kyllene, ortaya çıkar ve huzuru bozdukları gerekçesiyle Satirlere ağızlarının payını verir. Fakat suçluluk duymalarına rağmen, toprağın derinliklerinden gelen bu yabancı seslerin ne olduğunu öğrenmek isterler. Kyllene, onlara, Maia'nın bir mağarada gizlice Hermes'i doğurduğunu ve Hermes'in nasıl inanılmaz boyuta ulaştığını ve bir kaplumbağa kabuğundan nasıl bir lir yaptığını anlatır. Zeus'un emriyle bu mağaraya kapatılan Hermes, bu müzik aletini, rahatlamanın kaynağı olarak görür ve çıkardığı zarif sesin güzelliği karşısında aldığı keyfin galeyanına gelir. Satirler bundan etkilenmemiştir. Hermes'i sığır hırsızlığıyla itham ederler. Kyllene bu suçlamayı kabul etmez: Bu çocuk genetik olarak suç işleyecek yeteneğe sahip değildir; suçluyu başka yerlerde aramanız gerekir; yaşınızla, başınızla ve sakalınızla benden daha iyi biliyor olmalısınız, der. Fakat Satirler, inatçıydı. Hermes, liri yapmak için deri kullanmıştı. Böylece Satirler, sağduyularını kullanıp mantıklı bir sonuca varmak için, Hermes teslim edilene kadar pes etmediler. Bu noktada kışkırtıcı konuşmaların anlatıldığı kısım akmaya başlar.

Satirler kesinlikle doğru iz üzerindeydiler. Bu kısmın geçmişinde, Hermes'in, bu sığırları, Apollon'un Admetos'un sürülerine çobanlık yaptığı yer olan Pieria'da çaldığı, fakat Hymenaios ile yaşadığı aşk ilişkiden dolayı tasalandığı yatar. Hermes, bu aşkları ortaya çıkmasın diye çok uğraştı:

Hilekarlık sanatını konuşturdu
toynakları tersine çevirirken,
öndeki toynakları geriye
ve arkadakileri de öne doğru çevirirken
kendisi de geri geri yürüdü.[5]

Sürüyü, Yunanistan boyunca güderek, lirini yaptığı kaplumbağayı bulduğu ve mızrabı icat ettiği Kyllene'ye getirmişti.

Hermes'in peşi sıra giderek, Apollon nihayet onu Kyllene'de yakaladı ve ona karşı suçlamalarda bulundu. Kendini tekrar kundağa saran Hermes, her şeyi reddetti ve bu sebepten dolayı Apollon, Zeus'a danıştı. Zeus da önden Hermes'in gitmesi koşuluyla, sürüyü birlikte aramalarını söyledi. Vakti geldiğinde, Hermes hayvanları geri getirdi; fakat Apollon, bu senaryoyu kafasından atamamıştı. Tam Hermes'i cezalandıracakken, genç tanrı, lirini çalmaya başladı ve Apollon, lirin o kadar etkisi altında kaldı ki, Hermes'in liriyle kendi sürüsünü değiş tokuş etti.

Apollodoros, Hermes'in kendisine bir *syrinx* (pan flüt) yaptığı ve Apollon'un da buna imrendiğini anlatır. Hermes'e, pan flüt karşılığında mükemmel bir şey önerdi:

Sana aynı zamanda
İyilik ve talih getirecek olan harikulade bir değnek vereceğim.
Üç dalı olan altın bu değnek,
Seni koruyacak ve kötülüklerden uzak tutacak
Zeus'un, asil sözlerle vereceği
Tüm hükümleri de
Yerine getireceğini iddia ediyorum.[7]

Caduseus değneği, Hermes'in simgelerinden biri haline geldi ve Zeus, Hermes'i 'Hades'in tek kutsal elçisi' olarak

tayin etti: Tanrıların elçisi ve Ölüler Diyarı'ndaki ruhların rehberi olan *psykhopmpos* oldu.

Atlas'ın bir diğer tanrısal torunu, şifa tanrısı Asklepios'dur. Soyu hakkında oldukça farklı bilgiler olmasına rağmen, Apollon onun babasıydı ve annesinin de Phlegyas'ın kızı olan Koronis olduğuna dair kuvvetli bir anlatım vardır. Pausanias, Apollon'un Delphi'deki kahininin Koronis lehine sarf ettiği sözlerinden alıntı yapar:

> Ey Asklepios,
> evrensel zevkten filizlenen ve
> Phlegyas'ın kızının bana verdiği tanrı,
> kayalık Epidauros'da aşk ile
> sarmaladığım güzel Koronis'in
> bana verdiği tanrı.[8]

Epidauros kenti, Asklepios'un en meşhur tapınağının olduğu yerdi ve orada bulunan ve Asklepios'un neslinden detaylarla söz edildiği bir yazıda, İsyllos adındaki bir Epidauroslunun, Apollon ve Asklepios'a yazdığı bir ilahiden bahsedilir.

Apollon ve Koronis arasındaki ilişki, İskhys ile olan aşk ilişkisi ve neticesinde ölümü ile Apollon'un, çocuğunu cenaze ateşinden nasıl kurtardığı, Pindaros'un muhteşem 3. *Pythia Odu*'nda anlatılır:

> Usta binici Phlegyas'ın kızı Koronis,
> İlithya'ya olan hizmetinden önce doğurdu
> çocuğunu ve vurulmuştu
> Artemis'in altın yayından fırlayan bir okla
> yatak odasında ve gönderilmişti ölüler evine
> Apollon'un kurnazlığıyla. İhmale gelmez

> Zeus'un çocuklarının öfkesi. Gönlü çetrefilli ve
> umursamaz halde, babasından gizli, kabul etti
> ikinci evliliği,
> daha önce yattığı Phoibos'dan gelen teklifle ve
> taşıdı rahminde tanrının kusursuz tohumlarını.

Koronis, İskhys'le yattı fakat Apollon bu 'çirkin ihaneti' öğrendi ve Koronis'den kesin intikam alması için kız kardeşi Artemis'i yolladı:

> meleği
> şeytana dönüştü ve onu yere yıktı [...]
> Fakat ne zaman yakınları, kızı odun yığını
> üzerine yatırdılar ve Hephaistos'un da haris alevleri
> yükseldi, işte o zaman konuştu Apollon: 'Bundan böyle
> yüreğim, kendi çocuğumun yok edilişine dayanmayacak
> annesinin çekeceği acının sebebi olan kahredici
> ölümü yüzünden.' Birden fırlayarak bir adımda
> yaklaştı odunlara ve yakaladı çocuğu bedeninden,
> ve odun yığınından yükselen alevler, huzurunda ikiye
> bölündü. Aldı çocuğu, Magnesia'daki Kentaur'a
> götürdü ve emanet etti ona iyileştirmesi için
> aldığı yaraları ve de insanlara getirsin diye acıları.[9]

Pindaros, tüyleri aslında kar beyaz olan fakat gevezelik etmeyi de seven bir kuzgunun, Koronis'in aşk ilişkisine şahit olduğunu ve bu bilgiyi Apollon'a naklettiğinin anlatıldığı kısmı masaldan çıkarmıştır. Bu tasvirde, Apollon, gerçekleri naklettiğinden dolayı ona minnettarlığını sunmak yerine, onu gücendirdiği için lanetledi ve kuzgun beyaz görüntüsünü kaybedip siyaha büründükten sonra da Koronis'i okuyla vurdu.

'Magnesi'daki kentaur', Asklepios'u eğiten ve inanılmaz derecede yetenekli bir hekime dönüşmesine sebep olan

Kheiron'un ta kendisiydi. Ona kazandırdığı bu yetenekle, Asklepios, insanları sadece ölümden kurtarmadı, aynı zamanda da ölenleri diriltti. Athena, Asklepios'a, Gorgon Medusa'nın kanından biraz vermişti. Ona verdiği bu kanın, bedenin hangi tarafının olduğuna bağlı olarak (sol, ölümcül; sağ, faydalı) hem yıkıcı bir hasar verme hem de ölüleri diriltme gücü vardı. Bu nedenle birçok insan, onun ölüme meydan okuma yeteneklerinden[10] yararlandı ve ölüm oranları o denli düştü ki Zeus, evrenin doğal dengesi için endişelendi ve bunun sonucunda Asklepios'u bir şimşekle yok etti.

Asklepios'un ölümü ters etki yarattı. Apollon, şimşeği yaratan Kyklopları ya da oğullarını öldürdü ve Zeus da Apollon'u Tartaros'a atacağı sırada, annesi Latona'nın araya girmesiyle atılmaktan kurtuldu. Zeus, Apollon'u bir ila dokuz yıl boyunca bir ölümlüye hizmet etme cezasına çarptırdı. Böylece Apollon, Pherai'de yaşayan Admetos'a[11] sığır çobanı olarak hizmet etti. Sonuçları dikkat çekiciydi: Sürüdeki sığırların sayısı arttı, dişi keçiler sürekli yavruladılar, koyunlar sürekli süt ve kuzu üretti ve ayrıca da hayvanların tümü sürekli olarak ikiz doğurdu.

Atlas'ın soyundan gelen diğer bir kişi de Yunanlıların, Truva'da on yıl boyunca uğruna savaştıkları bir kadın olan Spartalı Helen'dir. Helen'i kuşatan mitoloji son derece karmaşıktır ve zaman geçtikçe kayda değer bir şekilde gelişmektedir. Neslini araştırmak problemlidir, çünkü babası, Lakedaimon Kralı Tyndareus'un soyu hakkında büyük bir karışıklık söz konusudur.

Tyndareus, aralarında Agamemnon ile evlenen Klytaimnestra ve ayrıca Helen (Yunancada Helene veya Helena) da dahil, yedi kızı olan Leda ile evliydi.

Klytaimnestra'nın baba tarafı karışıktır; fakat Euripides'in trajedisi *Helen*'in başlangıç bölümünde, Helen, ilginç bir dikkat çekmeyle, kendisinin Zeus ile Leda'nın birleşmesinden filizlenen meyve olduğunu açıklar:

Kayıtlara göre benim ülkem Sparta'dır; babam da Tyndareus. Hepinizin bildiği üzere, Zeus'un bir kuğu şeklinde belirdiği, bir kartal tarafından kovalandığı, annem Leda'nın kucağına uçarak geldiği ve ona olan tutkusunu yalan sözler kullanarak gösterdiği bir efsane var. Bu benim dünyaya nasıl geldiğimin hikâyesidir şayet doğru ise.[12]

Bir kuğuyla girdiği cinsel ilişki sonrası, Leda, şartlara oldukça uygun olarak bir yumurta yumurtladı. Bir anlatıma göre, Dioskurlar (Zeus'un Oğulları) Kastor ve Polydeukes artı Helen, tek bir yumurtadan çıktı; başka bir anlatıma göre ise, Leda iki yumurta yumurtladı ve birinden Dioskurlar, diğerinden de Klytaimnestra ile Helen çıktı. Polydeukes ile Helen her zaman Zeus'un çocukları olarak kabul edilir; fakat Kastor ve Klytaimnestra ise ya Zeus'un ya da Tyndareus'un çocuklarıdır. Farklı bir anlatıma göre de Helen, Zeus ve Nemesis'in kızıdır. Nemesis, Zeus'un istenmedik yaklaşımlarından kaçabilmek için kendisini kaza dönüştürdüğünde, Zeus da kendisini bir kuğuya dönüştürdü ve Attika'daki[13] Rhamnous kentinde ona sahip oldu. Kuşlara has bir cinsel birleşmeden sonra, Nemesis bir yumurta yumurtladı. Bir çoban ise bu yumurtayı buldu ve Leda'ya verdi. Kuluçka dönemi sona erince, yumurtadan çıkan Helen'in güzelliği Leda'yı o kadar etkilemişti ki onu kendi kızı gibi büyüttü.

Helen'in parmak ısırtan güzelliği çocukluk döneminde de devam etti. Bir tasvire göre, Helen yedi, belki on belki de on iki yaşındayken, elli yaşında olan Theseus ve arkadaşı

Peirithoos ona aşık oldu ve Helen'i Lakedaimon'da[14] bulunan Artemis Orthia tapınağından kaçırdı. Ona sahip olmak için aralarında kura çeken bu ikiliden Helen'e sahip olma hakkını Theseus elde etti. Theseus, Helen'i alıp Atina yakınlarındaki Aphidnai'ye götürdü ve onu annesi Aithra'ya emanet etti. Bazı tasvirlere göre, Theseus, Helen'in bakireliğine saygı gösterdi; fakat başka tasvirlere göre de Helen, İphigeneia'nın (genellikle Klytaimnestra'nın kızı olduğu belirtilir) annesiydi. Theseus ve Peirithoos arasındaki anlaşmaya göre, kaybeden Persephone'yi alacaktı. Böylece ikilimiz, Persephone'yi Hades'den kaçırmak için yola koyuldu. Fakat Ölüler Diyarı'na vardıklarında, Dioskurlar Helen'in bulunduğu yeri keşfettiler, onu oradan kaçırdılar ve Aithra'yı esir aldılar.

Helen evlilik çağına geldiğinde, ona karşı olan ilgi hatırı sayılır bir ölçüdeydi. Hayatının ilerleyen dönemlerinde, Truvalı ihtiyarlar ona hayranlıkla bakacaklardı:

Ne Truvalıları ne de Akhaları suçlayabiliriz. Böylesine güzel bir kadını görmeyeli uzun zaman oldu. Ne korkunç ki yüzü ölümsüz tanrıçalarınki kadar güzel.[15]

Yunanlı liderlerden oluşan bir yıldızlar topluluğu, Helen'i kendilerine eş olarak kabul ettirebilmek için Sparta'ya doğru yola çıktı. Bunların sayısı yirmi dokuz ila doksan dokuz arası değişiyordu. Bu seçkin kişilerin arasında: Telamon ile Salamis'in oğulları olan ve özellikle Helen'e sunduğu tekliflerinde bilhassa cömert olup ona komşu ülkelerden yağmalayarak elde ettiği birçok koyunla sığır sunan Aias ve Teukros vardı; Lokroi'den Oileus'un oğlu Aias vardı; Tydeus'un çok iyi bir savaşçı olan oğlu Diomedes vardı; Minos'un, Helen'in kalbini kazanmak için kendi yakışıklılığına güvenen oğlu İdomeneus vardı;

Atreus'un, eninde sonunda Helen'e sahip olmayı başaran oğlu Menelaus vardı; Laertes'in, Helen'i elde etmek için hiçbir şansının olmadığını düşünüp armağan getirmeyen oğlu Odysseus vardı; Asklepios'un oğulları Podaleirios ile Makhaon ve Meniotos'un oğluyla Akhilleus'un çok yakın bir dostu olan Patroklos vardı. Listede olmayışı göze çarpan isim ise Akhilleus idi. Belki de o dönemde Akhilleus çok gençti. Tyndareus, hayal kırıklığına uğrayacak birçok kahramanın yaratacağı anlaşmazlıklardan endişe duyuyordu; fakat Tyndareus'dan Penelope'yi kendisine eş olarak vermesi sözünü alan kurnaz Odysseus, Helen'le evlenecek olan kişinin evliliğine karşı yapılacak herhangi bir saygısızlıkta, Helen'in kocasının yanında yer alacaklarına dair taliplere yemin ettirmesini teklif etti. Tyndareus da aynen dediğini yaptı ve talipler de kesik bir atın üzerine çıkarak yemin etti. Talip olanlar arasında şans, Menelaus'a güldü ve Odysseus da akabinde Penelope'yle evlendi. Edilen bu yemin, daha sonra Paris'in Helen'i kaçırmasıyla Menelaus'un istediği yardım talebine karşılık yerine getirildi ve Truva Savaşı'nın başlamasına neden oldu.

Homeros'a göre, Helen ile Menelaus'un, Hermione adında bir kızları vardı; fakat başka yazarlar bu bilgiye birçok oğul da eklerler ve hatta Helen'in Paris'ten de çocuk sahibi olduğu söylenir. Dünyanın en güzel kadınıyla evlenmiş olmasının Menelaus için yeterli olmadığı açıktı: Kadın bir köle ve bir orman perisiyle yaşadığı evlilik dışı ilişkilerinden oğulları oldu.

Helen'in ağabeyleri olan Dioskurlar, kendi çabalarıyla elde ettikleri 'A' kategorisi kahramanlardandı. 'Atları çatlatan Kastor ve kuvvetli boksör Polydeukes.'[16] Bu ikili, mitolojideki şu üç kilit olay sayesinde itibar sahibi olmuşlardır: Helen'i, Aithra'nın elinden kurtararak,

Argonotlarla birlikte yelken açarak (ki burada Polydeukes, barbar Amykos'u bir boks maçında yener)[17] ve de normal tasvirinde anlatıldığı üzere, Aphareus'un oğulları İdas ve Lynkeus'un kendi kuzenleri ve Leukippos'un da kızları olan Phoibe ve Hilaira ile nişanlı oldukları ve kuzenleri olan Dioskurları davet ettikleri düğünlerinde 'Leukippidleri Kaçırarak.' Gelinlerin kaçırılmasıyla sonuçlanan bu olaydan sonraki takibi ve kavgayı Helenistik dönem şairi Theokritos şöyle tasvir eder:

[Lynkeus], onun sol bacağına doğru, kılıcıyla bir hamle yaptı ve o sırada

> Kastor da
> geriye doğru bir adım atarak onun kılıç tutan elini kopardı.
> Sarsılmış bir halde,
> silahını düşürdü ve yiğit İdas'ın uzanarak akrabasını izlediği,
> babasının mezarına doğru kaçmaya başladı.
> Fakat Tyndareus'un oğlu peşinden fırladı ve kılıcını doğruca
> böğrüne ve karnının ortasına sapladı. Tunçtan kılıcı,
> bağırsaklarını deşti ve
> o anda Lynkeus, sendeledi ve yüzüstü yere düştü.
> Yavaş yavaş ölürken, gözleri de gittikçe ağırlaşıyordu.[18]

İdas, müdahale etmeye çalıştığı sırada, Zeus'un şimşekleri tarafından yok edildi ve bunun üzerine Theokritos da kısmen gaddarca bir değerden söz etti:

> İşte bu yüzden Tyndareus'un öfkeli oğulları hafife
> alınmaya gelmez, onlar her daim kazanır ve fatihlerin
> soyundan gelirler.[19]

Leukippidlerin Kaçırılışı, sanat çerçevesinde sevilen bir tema ve milattan önce altıncı yüzyılda Delphi'deki Sikyon Hazine Dairesi'nde resmedilen ve iki kuzen arasındaki anlaşmazlığın faklı bir şekilde gösterildiği bir olaydı. Aralarındaki bu anlaşmazlığın sebebi, karma bir istila sonrasında çaldıkları sığırları paylaşmalarına yönelik yaşadıkları bir tartışma idi. İdas, ganimeti, bir ineği dörde bölerek ikiye ayırdıktan sonra, payına düşeni ilk kim bitirirse ganimetin yarısına sahip olacağını ve diğer payın da onu ilk bitirecek olan kişiye verileceğini söyledi. Neler döndüğünü daha kimse pek anlayamadan, İdas, hayvanın tamamını yiyip, bitirdikten sonra sürüyü güderek oradan uzaklaştı. Dioskurlar, pusu kurmak için plan yaptılar; fakat gözleri keskin olan Lynkeus, Kastor'u gördü ve onu ağabeyine işaret etti ve ölümcül bir şekilde yaralanmasına sebep oldu. Polydeukes, Lynkeus'u öldürerek ağabeyinin intikamını aldı ve o sırada Zeus da İdas'ı bir şimşekle yok etti. Plydeukes, ölmek üzere olan ağabeyinin yanına koşarak vardığında ve Zeus'a kendi canını da alması için yalvardığında, babası ona bir seçenek sundu:

> Eğer ölümden kaçar ve erkeklerin nefret ettikleri
> yaşlılıktan nasibini alırsan,
> Olympos'ta benim yanımda Athena ve kara
> mızraklı Ares ile birlikte yaşamaya
> hak kazanırsın. Fakat tüm bu gayretin ikizin olan
> ağabeyin içinse, onunla aynı şeyleri paylaşırsın,
> zamanın yarısını toprak altında
> diğer yarısını da gökteki altın evde.[20]

Polydeukes bu konuyu hiç dert etmedi ve Zeus da, onun hem Olympos hem de Hades'de sırayla günlerini geçirmesine izin verdi. Sık sık İkizler takımyıldızı ile özdeşleştirilirler ve Aziz Elmo'nun ışığı olarak bilinen ikili yıldız olarak

gökte belirerek denizlerde tehlike altında olanlar için cankurtaran görevi üstlenirler.

Olaylar yatıştıktan sonra, Tyndareus, Sparta'nın kontrolünü damadı Menelaus'a bıraktı.

Truva: Şehrin Kuruluşu ve Savaş Öncesi Ünlü Kişiler

Eğer Truva Savaşı'nın merkezinde yer alan kadın, Atlas'a dek dayanan soyunu öğrenebilseydi, şehrin kurucuları da öğrenebilirdi.

Zeus'un oğlu İasion ve Atlas'ın kızı Elektra'nın Demeter ile aşk ilişkileri vardı:

> Güzel saçlı Demeter teslim oldu tutkusuna,
> İasion'un yanına uzandı ve birlikte oldu onunla
> üç kez sürülmüş tarlada, kısa bir süre sonra bu haber
> gitti kulağına Zeus'un ve indirdi o da İasion'un tepesine
> şimşeğini.[21]

Hesiodos, Ploutos'un (Zenginlik) bu birleşmenin meyvesi olduğunu söyler. Fakat, gerek ağabeyinin ölümünden dolayı yaşadığı kederden boğulması sebebiyle, gerekse bir sel baskınıyla sürüklenip gitmesiyle, Dardanos, Semadirek adasını terk ederek karşısındaki anakaraya geçti. Orada, Kral Teukros tarafından misafir edildi. İda Dağı'nın eteklerinde Dardania'yı (veya Dardanos) kurdu ve İlios ile Erikhthonios adında oğulları oldu. Erikhthonios, beklenmedik bir şekilde zengin oldu. 3,000 atı olan Erikhthonios, sonunda krallığın başına geçti ve Tros'un babası oldu. Bu ülke zamanla onun adını aldı ve Troia ya da Tro(i)as (Biga Yarımadası) olarak bilindi. Karısı ve aynı zamanda Skamandros'un (günümüz Karamenderes'i) kızı olan Kallirrhoe ona üç oğul verdi: İlos, Assarkos

ve tanrısal Ganymedes;
bu ölümlülerin ırkında doğan en güzeli ve bu nedenle de tanrıların kendileri için kaçırdıkları, Zeus'un şarap dökücüsü olsun, ve güzelliğinin hatırına ölümsüzlerin arasında yer alsın diye.[22]

Ganymedes'in kaçırılmasına dair suçun, Zeus'un kendisi tarafından işlenmiş olduğu söylenmektedir. Bazı anlatımlarda bir kartal olarak belirip Ganymedes'i kaçırdığı tasvir edilirken, başka anlatımlarda onun adına[23] bir kartalın kaçırdığı tasvir edilmiştir. Olympos'ta Zeus, şarabından ziyade nektarını döker ve onu kaçırmasına karşılık tazminat olarak, Ganymedes'in babasına birkaç tanrısal at ya da Hephaistos tarafından yapılmış altın bir üzüm asması verir. Ganymedes'in ağabeyi Assarakos'un Kapys adında bir oğlu ve Kapys'in de, Aphrodite'le ilişkisi olan ve son derece mühim sonuçların doğmasına sebep olduğu Ankhises adında bir oğlu vardı:

Ve sarı saçlı Kythereia tatlı bir aşk besledi
Kahraman Ankhises'e karşı ve onunla yatağa girdi
Ve Aineias doğurdu bir dağın zirvesinde,
İda'da, ağaçlıkların arasında.[24]

Ganymedes'in diğer ağabeyi İlos da Biga Yarımadası'nın çok yakınında bulunan Frigya'ya, birinciye ödül olarak, duracağı yere bir şehrin kurulmasını sağlayacak olan benekli bir ineğin verileceği güreş müsabakalarında yarışmaya gitti. Müsabakanın yapılacağı yer ise Frigya'daki[25] Ate (Hata) Tepesi idi ve İlos, oraya İlion (Truva'nın alışılagelmiş) adını verdiği şehrini inşa etti.

İlos'un kurduğu bu yeni şehrin tanrısal onayı, 3 kübit yüksekliğinde, ayakları birbirine bağlı, sağ elinde mızrak

ve sol elinde öreke ile çıkrık tutan antik bir ahşap heykel (*xoanon*) olan Palladion şeklinde geldi. Athena, Zeus'un başından doğduktan sonra, bakire bir savaşçı olan Pallas'ın babası Triton tarafından büyütülmüştü. Fakat Athena ile Pallas'ın aralarının açıldığı bir sırada, Pallas, Athena'ya tam vuracakken, Zeus kalkanını kaldırdı. Pallas şaşkına dönmüştü ve Athena da ona ölümcül bir darbe vurdu. Yaptığından pişmanlık duyan Athena, Pallas'ın ahşap bir heykelini yaptı ve onu kalkanla kuşattı. Palladion'u, Atlas'ın kızı Elektra'nın Zeus'un tecavüzüne uğradığı bir anda rehin olarak aldı ve Tanrıların Kralı'ndan heykeli tez zamanda İlos'un topraklarına atmasını istedi. İlos, heykeli korumak için bir tapınak inşa etti ve kendi dinsel törenlerine bağlı kaldığı (veya tamamlanmamış çatısından içeri kendi yerine konduğu) müddetçe, İlos, onu uygun bir şekilde şereflendirdi. Böylece, Truva'da kaldığı sürece, şehir ele geçirilemeyecekti.[26]

İlos, aynı zamanda Truvalı büyük kahramanlardan olan Laomedon (oğlu), Priamos (torunu), Hektor, Paris ve Kassandra'nın (torun çocukları) atasıydı. Mükemmel derecede yakışıklı torunu Tithonos, Eos (Şafak)[27] ile sayısız gizli sevişmeler yaşadı. Eos, Tithonos'u Güneş ülkesi olan Aithiopia'ya (Etiyopya) kaçırdı ve orada Emanthion ve Memnon adında iki oğulları oldu. Homeros, Eos'un günlük hayatından bir kesit sunar:

> İşte uyanıyor Şafak, mağrur Tithonos ile yattığı yatağından, insanları ve ölümsüzleri aydınlatsın diye.[28]

Aphrodite'in Homeros İlahileri'ne göre Eos, Zeus'tan, aşığını ölümsüz kılmasını istedi:

> Zeus başıyla onayladı ve dileği gerçekleşti.
> Budala Şafak, kraliçe, hiç düşünemedi
> yürekten dilemeyi aşığı için gençliği
> ve onu sonunda ihtiyarlığın olduğu
> ölümden kurtarmayı. Böylece sevimli
> genç kadın ona sahip olduğu sürece
> aşığı da erken doğan ve altın tahta
> sahip Şafak ile mutlu bir şekilde
> dünyanın uzak yerlerinde Okyanus
> kenarlarında yaşadı.

Fakat yaşlandığına dair ilk belirtiler ortaya çıkınca, Eos onunla sevişmeyi kesti ve ne zaman yaşlılığı onu kudretsiz hale getirdi, işte o zaman Eos onu bir odaya yatırdı ve ışıltılı kapıları ardından kapadı.

> Sesi sonsuzluğa akıp gitti, gücü tükendi
> bir zamanlar organları esnek olan aşığının.[30]

Bazı tasvirlerde, Eos, aşığının sesinin titreşimlerinden zevk alması için Tithonos'un bir ağustos böceğine dönüştürüldüğü anlatılır.

Laomedon'un hükümdarlığı zamanında, İlion, Herakles[31] tarafından ele geçirildi ve ardından tahta, daha sonra Priamos adını alan Podarkes geçti. Priamos'un ilk evliliği Arisbe ile gerçekleşmişti; fakat oğulları Aisakos, tıpkı Tithonos gibi istenmedik bir ölümsüzlük elde etmişti. Ovidius'un açıklamalarında, Aisakhos, bir orman perisini kovalıyordu ve kovalandığı sırada bir engerek tarafından ısırılan orman perisinin hayatı[32] orada sona ermişti. Endişeyle dolan Aisakhos,

> gürleyen dalgaların çarptığı yalçın kayalıklardan denize atladı. Düşerken, Thetys ona acıdı ve onu nazikçe yakaladı. Bedenini

kanatlarla donattı Thetys ve denizin üzerinde süzülmesine izin vererek ona arzuladığı ölümü tattırmadı.

Bu sevdalı, yaşamasına izin verildiği için ve yoluna çıkan engellerden dolayı çok öfkeliydi, zira ölmeyi istiyordu tek kelimeyle. Yeni kanatları çıkmaya başlar başlamaz omuzlarından, daldı ve bedenini tekrar attı denizin yüzeyine.

Tüyleri düşüşünü hafifletti. Ardından öfkeyle başını öne doğru eğdi ve daldı derinliklere doğru Aisakos. Tekrar tekrar denedi bir yol bulmayı ölüme koşabilmek için ve asla durmadı. Aşkından bir deri bir kemik kaldı ve her yeri uzadı: Bacakları dizlerinden ve boynuyla birlikte başı gövdesinden ileriye doğru uzadı durdu. Denizi sever kendisi ve sürekli derinliklere daldığı için ona dalgıç diyoruz.[33]

Priamos akabinde, soyunun anlaşılması oldukça güç olan Hekabe ile evlendi. Roma İmparatoru Tiberius'un Yunan mitolojisine özel bir ilgisi vardı ve alimleri, 'Hekabe'nin annesi kimdi?' gibi zor sorularla test ederdi. Dymas ile Eunoe'nin, Kisseus ile Telekleia'nın ya da Sangarios Nehri'yle Metope veya Euagora'nın kızı olduğunu düşünürsek, kesin bir cevap verilmesi oldukça zordu. Ama kesin olarak şunu söyleyebiliriz ki Priamos ile olan evliliğinden doğan ilk oğlu Hektor'dur ve ikinci çocuğu doğmak üzereyken esrarengiz bir rüya görmüştür: Bir alev topu doğurmuştu ve o alev topu Truva'yı yok ediyordu. Rüyasının tabirine göre, ülkesinin yıkılmasına o çocuk neden olacaktı; sorun ise çocuğun yok edilmesiyle giderilecekti. Priamos'un, kahinlik güçleri olan kızı Kassandra bu konuda ısrarcıydı:

'Öldürün onu!' diye haykırdı Kassandra
Kahinlik gücü olan defne ağacının yanı başında
durmuş, ağlıyordu,
'Priamos'un şehrini yok edecek olanı öldürün!' diye

Her birinin önünde ayrı ayrı diz çökerek.
Her bir ileri gelene ve konseye yalvarıyordu,
'Öldürün o çocuğu!' diye.[35]

Çocuk, İda Dağı'na bırakılmıştı; fakat bir tasvirde, onun, çobanlar tarafından kurtarıldığı ve ona 'Korunan' anlamına gelen Aleksandros adını verdikleri veya başka bir tasvire göre de onun, bırakılması için Agelaos adında bir hizmetkara verildiği ve daha sonra bir ayı tarafından emzirildiğinden söz edilir. Agelaos geri dönüp onun yaşadığını gördüğünde, onu kendi oğlu gibi büyüttü ve ona Paris adını verdi. Paris olgunlaştıkça son derece yakışıklı ve cesur bir görünüme büründü. Oinone adlı bir orman perisiyle evlendi ve İda Dağı'nda yaşadı. Orada kendisine (belirsizliğini hâlâ koruyan) 'Koruyucu' anlamına gelen Aleksandros adını verdi; çünkü koyun sürülerini haydutlardan koruma konusunda oldukça etkiliydi.

Yıllar sonra Priamos, öldüğünü düşündüğü oğlunun onuruna cenaze oyunları düzenledi ve gerçek kimliğinden bihaber Paris, yarışmak için Truva'ya gitti. Göz alıcı bir biçimde başarılıydı. Tüm oyunları kazanıyordu ve ağabeylerini yeniyordu. Öfkelenmiş bir halde ve aşağılandığını hisseden Deiphobos, kılıcını çekti ve Paris, arınmak için Zeus sunağına sığındı. Burada kız kardeşi Kassandra, kahinlik güçleri sayesinde onu tanıdı ya da Euripides'in kayıplara karışan oyunu *Aleksandros*'da anlatıldığı üzere, Hekabe onu son anda fark etti ve öldürülmesini engelledi. Hekabe'nin kaygı verici rüyası o an için unutulmuş ve Paris aileye tekrar kabul edilmişti.

Hekabe'nin güzeller güzeli kızı Kassandra, hatasız kahinliğine rağmen kimseler tarafından inanılmadığı bir üne sahipti. Bu güçleri nasıl elde ettiğinin anlatıldığı bir

tasvire göre, daha çocuk oldukları dönemde, Kassandra ve ikiz erkek kardeşi Helenos, Thymbrionlu Apollon tapınağında uyudukları sırada, Hekabe ve Priamos, çok fazla içtikleri şarabın etkisinden olsa gerek, çocukları orada tamamen unutup eve gittiler. Ertesi sabah ayıldıklarında, tapınağa geri döndüler ve yılanların, çocuklarının kulaklarını yaladıklarını gördüler. O andan itibaren hem Kassandra hem de Helenos, kahinlik gücü elde etmişlerdi. Daha iyi bilinen bir hikâyeye göre, Apollon, Kassandra'ya aşık oldu ve cinsel zevkleri onunla yaşaması karşılığında kahinlik sanatını öğreteceğinin sözünü verdi. Kassandra, Apollon'un bu teklifini kabul etti ve güçleri elde etti; fakat kendi payına düşeni vermeyi beceremedi. Korkunç sonuçların doğmasına sebep olan bu olayı, Aiskhylos'un *Agamemnon* adlı oyununda koro Lideri'ne açıklar:

> KASSANDRA: Kahin Apollon bana bu armağanı sundu.
> LİDER: Bir *tanrı* – Onunla aşk da yaşadın mı?
> KASSANDRA: İlk başta söylemeye utandım fakat şimdi...
> LİDER: Ahlaksız davranarak yok ediyoruz kendimizi,
> İşler iyi gittiği müddetçe de susarız.
> KASSANDRA: Ama bir güreşçi gibi geldi,
> Muhteşemdi, beni yatırdı ve içime alevlerini püskürttü ve –
> LİDER: Ona bir çocuk doğurdun mu?
> KASSANDRA: Karşı koyamadım,
> Ama sonra doruğa tam ulaştığım anda geri çekildim – Apollon'u aldattım!
> LİDER: Ya tanrısal beceriler? Ona rağmen sana verildi mi?
> KASSANDRA: O zaman bile halkıma, başımıza gelecek olan felaketi anlattım.
> LİDER: Ve Apollon sana öfkelenmedi, öyle mi? – bu mümkün mü?
> KASSANDRA: Ona bir kez ihanet ettim ve kimse inanmadı bana.[37]

Priamos'un farklı eşlerinden çocuklarına ek olarak, Hekabe'den şaşılacak sayıda kudretli oğulları (Hektor, Paris/Aleksandros, Deiphobos, Helenos ve Troilos (bazı yerlerde Apollon'un ve Hekabe'nin oğlu olarak geçer) dahil elli oğlundan on dokuzu Hekabe'den) ve güzel kızları (Kreousa, Polyxena ve Kassandra dahil) vardı. Tartışmasız, bu oğulların arasında en iyisi Hektor'du. Hektor, Kilikya topraklarında yer alan Thebai'nin hükümdarı Eetion'un kızı Andromakhe ile evliydi ve daha sonra Hektor, Agamemnon'un önderliğindeki istilaya karşı Truva'nın büyük savunucusu oldu.

Sophokles'in tamamlanmamış satir oyunu İkhneutai (Takipçiler), 1988 yılında Delphi'deki antik stadyumda sahnelenen eşsiz tek gösterilik bir prömiyer olan *Oxyrhynchus Takipçileri* adlı oyunun yazarı İngiliz şair Tony Harrison için modern tiyatro adına muhteşem bir ilham kaynağı olmuştur. Oyun, Sophokles'e ait olan ve 1908'de Mısır'da bulunan papirüs parçaları üzerinde yazılı olan oyunun Harrison tarafından yaratılan serbest çevirisi üzerinde dönmektedir. Oxford papirüs bilimcileri olan Grenfell ve Hunt tarafından gerçekleştirilen arkeolojik araştırma, oyunun ilk bölümünü oluşturur. İkinci bölüm ise doğrudan Sophokles'den gelir ve satirlerden oluşan bir koro, tıpkı aslında olduğu gibi Apollon'un sürüsünü arar; fakat diğerinden farklı olarak bu oyundaki arayışları sırasında Yorkshire tarzı klog dansı yapar:

> Kokla, kokla
> kokla izleri
>
> almalıyız geri sürülerini.
> [...]
>
> Hey şuna bir bak! Çok saçma, çok deli
> Arka ayaklar ileri, ön ayaklar geri.

Yerlerini değiştirmiş bir oğlancı.
Nerede belli değil ne başı ne kıçı!

Hadi canım! Yapma ya!
Bu aptalın yüzü, kıçı galiba.[38]

Son bölümde, Apollon, satirlerin iyi kalitede müzik yapmaya çalışmalarına karşı gelir:

YO! YO! YO!
Size tavsiyem, siz satir olarak kalın
ve müzik konusuna burnunuzu sokmayın.
Lire ihtiyacınız yok. Doğuştan kutlayıcılarsınız
İnsan ve hayvan arasında sıkışıp kalmışsınız.
Sanat konusunda teselli bulmanıza inat –
İnsan tarafınız yok. Varsa yoksa keçi/at. [39]

Sonra Kyllene, satirlere birer seyyar teyp dağıtır. Satirlerin, bu aletin ne olduğu konusunda hiçbir fikirleri yoktur. Teyplerden birden kulakları sağır eden rock müzik çalmaya başlar. Satirlerin ödü kopar. Silenos teypleri paramparça eder ve seyirciye atıfta bulunur:

Medeniyet! İnsan bir kez bu yola girdi mi
satirler için bile yoktur dönüşü geri.
'genişbantişlemciliiphone' olan Apollon'un liri
hoplatır zıplatır hoparlörleri,
sağır edici desibeliyle oynatır yerinden sığırların bağırsaklarını
ve kaplumbağanın sırtını.[40]

Satirler, tüm bunlara karşılık verir ve bira delisi futbol holiganları gibi çılgına dönerler:

Eshilos, Sofokles! İnin tepemizden.
Kültürü kaçırıyoruz ve izimizi kaybettiriyoruz.[41]

Sonunda satirler, ortaya çıktıkları papirüsleri ateşe verirler, yığınla papirüsten kale direkleri yaparlar ve bir yığın papirüsten yaptıkları topla altışar satirden oluşan iki takım karşılıklı maç yapar. Oyun, Apollon'un kısa bölümler halinde Yunanca konuşmasıyla da sona erer.

Bu inanılmaz dram, modern tiyatroda, mitolojik malzeme ile neler yapılacağını gösterir. *Oxyrhynchus Takipçileri*, aykırılıklarla doludur –doğal olarak antik Yunancayı, seyyar teypleri, papirüs bilimcilerini, futbol holiganlığını, lir çalınmasını ve klog dansını bir oyunda görmeyi beklemezsiniz– fakat bu oyunda, mükemmel bir şekilde bu başarılmıştır. Bozulma, ironi ve kasti yapılan kronolojik hataların, Yunan mitlerini etkili modern drama nasıl dönüştürdüklerinin kusursuz bir örneğidir.

Eğer Harrison'ın satirleri, antik dönem emsallerinin bedensel çirkinlikleriyle somutlaşmış olsalardı, Helen de zıt nitelikleri somutlaştırırdı. Helen, dış güzelliğin emsalsiz mitolojik simgesiydi ve Marlowe'un, on yedinci yüzyılın başlarında yayımlanan *Doktor Faust* adlı oyunundan başka hiçbir yerde daha iyi ifade edilemezdi:

> Bu yüz müydü ki binlerce gemiyi harekete geçiren
> Ve Troya'nın üstü açık kulelerini yakan?
> Tatlı Helen, öpücüğünle ölümsüz kıl beni!
> Dudakları ruhumu emdi. Bak, nereye uçtuğunu gör!
> Gel Helen, gel ve bana ruhumu geri ver.
> Burada kalacağım, zira cennet bu dudaklarda,
> Ve Helena'nın olmadığı her şey değersiz.[42]

Kaçınılmaz olarak, Hollywood, tüm zamanların en güzel kadınının önemini anlamıştır ve Helen'in masalını anlatan iki önemli versiyon *Truvalı Helen* başlıklarıyla sinemaya uyarlanmıştır. Robert Wise tarafından yönetilen 1956

yapımı bu film, Minos'un Knossos sarayının model alındığı sette çekilmiş olmasına rağmen, arkeolojik gerçeklere ve Homeros'un İlyada'sına (ki biz bu kitaptan feyz aldık) bağımlı kalarak övgü almıştı. Filmde, Helen'i Rossana Podesta, hizmetçisini de o dönemde henüz bir yıldız olmayan Brigitte Bardot oynamıştı. Fakat senaryosu, prodüksiyonlar için çok fazla harcamaların yapıldığı döneme yetişemedi. John Kent Harrison'ın 2003 yapımı olan *Truvalı Helen* filminde Helen rolünde, bir şampuan reklamında mı yoksa bir soft porno filminde oynadığından emin değilmiş gibi görünen ve saçları usta bir şekilde dağıtılmış haliyle Sienna Guillory vardır. Film, gerçeklere dayalı olduğunu iddia eder: 'Bırak da sana hikâyenin aslını anlatayım' der Menelaos ve Paris'in bırakılması, Truva'ya dönüşü ve Helen'in Theseus tarafından kaçırılışı gibi mitolojik unsurların birçoğu olduğu gibi yerindedir. Fakat hikâye ilerledikçe gerçekliğinden de o kadar uzaklaşır: Helen'in talipleri demokrasiyi icat eder; o zamanın şartlarına uygun olmayan bir şekilde Schliemann'ın 'Helen hazineleri' olarak bilinen takılarını kullanır ve Hektor'un bedenini fidye karşılığında geri almak için Agamemnon ile anlaşma yapar; Agamemnon, Menelaos'un önünde sebepsiz yere Helen'e tecavüz eder ve Klytaimnestra da Helen ile birlik olup Agamemnon'u banyosunda öldürür hem de Truva'da. Minos, Mikenai, Klasik Dönem ve Rönesans mimarisini, berbat özel efektler ile bilgisayar ürünü görüntüleri, berbat dövüş koreografileri ve doğal olmayı beceremedikleri diyalogları harmanlayan ve inandırıcılığı olmayan film setleri, Yunan mitolojisinin kötü bir unvana sahip olmasına neden olan böylesi filmler çıkartırlar. Demek ki, Helena'nın (Helen) olduğu her şey değersiz.

9

ASOPOS'DAN AKHİLLEUS'A

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Aiakos	Peleus ve Telamon'un babaları; ölümünden sonra Hades'de onurlandırıldı
Telamon	Aias ve Teukros'un babaları
Aias (Ajax)	'Büyük Aias'; heybetli savaşçı
Peleus	Akhilleus'un babası
Thetis	Deniz tanrıçası; Akhilleus'un annesi
Kheiron	Bilge bir Kentaur; Akhilleus'un hocası
Akhilleus (Aşil)	Truva'da Yunan savaşçılarının en yücesi
Patroklos	Akhilleus'un en yakın arkadaşı (ve fazlası)

Asopos Nehri, Hektor'un büyük düşmanı ve Truva'daki Myrmidonların lideri Akhilleus'a kadar dayanan neslin başında yer alır.

Zeus, Asopos'un kızı Aigina'yı kaçırdığında, Sisyphos, nehir tanrısına Aigina'yı kaçıran çapulcunun kim olduğunu söyledi.[1] Zeus, Asopos'un takibini, fırlattığı şimşeklerle engelledi ve Aigina'yı Oinone adasında götürdü. Daha sonra bu adanın ismi Asopos'un kızının[2] adıyla anılmaya başlandı. Zeus, bu adada Aigina'ya sahip oldu ve Aiakos adında bir oğlu oldu. Myrmidonlar adının, Yunancada *myrmekes*, yani 'karıncalar' teriminden türediğinin

anlatıldığı uydurma etimolojiye dayalı bir hikâyede, Zeus'un, dünyaya geldiğinden beri yapayalnız olan Aiakos için karıncaları insana çevirdiğini öğreniyoruz. Bu mite, antik dönemde enteresan bir tepki verilmiştir. Bu tepkiyi gösteren kişi ise coğrafyacı Strabon'dur. Strabon, Aiginalıların aslında Myrmidonlar olduklarını, işlenebilir toprakları kazan karıncalar gibi hareket ettiklerini ve kendi kazdıkları deliklerde yaşadıklarını söyleyerek masalı akla uygun hale getirmiştir.

Aiakos, bir Kentaur'un kızıyla evlendi. Karısı ona Peleus ve Telamon[3] adında iki oğul verdi; fakat evlilik dışı bir ilişki de vardı:

> Denizlerin Yaşlı Adamının bir kızı vardır,[4]
> Adı Psamathe olan, ışıldayan tanrıça,
> Aphrodite'nin elinden çıkma, aşık oldu
> Aiakos'a ve doğurdu ona Phokos'u.[5]

Bazıları, Phokos adının, Aiakos'un cinsel tacizlerinden kaçabilmek için kendisini bir fok balığına (Yunancada *phoke*) dönüştüren Psamathe'den geldiğini söyler. Bütün bunlara rağmen, Aiakos, dindarlığıyla ve adaletiyle büyük bir üne sahip oldu. Pelops, Stymphalos'u haince öldürdüğü ve bedenini parçalara ayırıp toprağın üzerine saçtığı için Yunanistan korkunç bir kuraklık[6] yaşadı fakat Aiakos, babası olan göklerin tanrısı Zeus'a müdahale etmesi için yalvardı ve Zeus da bu isteğe olumlu cevap verdi:

Yakardığı sırada korkunç bir gök gürültüsü duyuldu ve gökyüzünün tamamı kapandı. Öfkeli ve durmadan yağan yağmurlar sele dönüştü. Her yer sular altına gömülüydü. Fakat Aiakos'un yakarışları sayesinde, yeryüzündeki ürünler bereketlendi.[7]

Ölümünden sonra Aiakos, Ölüler Diyarı'nın bekçisi oldu. Başka anlatımlarda her ne kadar ikinci derecede bir karakter olsa da Platon, onu Minos, Rhadamanthys ve Triptolemos'un yanı sıra, Ölüler Diyarı'nın yargıçlarından biri olarak gösterir. Aristophanes'in "*Kurbağalar*" adlı komedisinde, Aiakos, Dionysos'un Herakles gibi giyindiği ve Ölüler Diyarı'na gitmeye çalıştığı bir sahnede, pimpirik bir kapıcı şeklinde enfes bir parodide belirir:

> AİAKOS: Kim var orada?
> DİONYSOS: Ce-Ce-Cesur Herakles.
> AİAKOS: Ah, demek sensin. Seni pis, utanmaz, umutsuz, işe yaramaz zalim. Utanmalısın kendinden, utanmalı! Zavallı küçük bir köpeği öldürmek için buraya geldiğinden dolayı utanmalısın! Ah, zavallı Kerberos! Sana şunu söyleyeyim, o hayvandan ben mesulüm. İşte yakalandın bak, gördün mü? Hah! Seni uçurumdan attıracağım, o kapkara Stigya kayalıkların tam ortasına ve cehennemin sinsi köpekleri tarafından kovalanacaksın ve bağırsaklarını yüz başlı engerek deşecek ve Tartessos taşemeni ciğerlerini yutacak ve böbreklerini de Tithrasya Gorgonları bir saniye bekle sen burada, gidip getireyim ben şunları.[8]

Bu çıkış, Apollon'un altını kirletmesine neden olur.

Aiakos'un farklı oğulları arasında yürümeyen bir ilişki vardı. Phokos'un atletik mükemmelliği, Peleus ve Telamon'un kıskançlığını uyandırdı ve bazı anlatımlara göre kazara veya daha genel anlatımlara göre, kardeşlerden ya biri ya da ikisi, Phokos'u, kafasına attıkları bir diskle veya başına indirdikleri bir baltayla öldürdüler. Aiakos, ikisini de sürgüne gönderdi. Fakat Pausanias'a göre, Telamon kısa bir süre sonra yargılanmak için geri döndü, suçlu bulundu ve ömür boyu sürgün edildi. Başka bir anlatımda, Telamon, Salamis'de yaşayan Kral Kykhreus'a gitti ve Hesiodos'un

anlattığına göre de Kykhreus, daha sonraları Elefsis'te Demeter'in kabul ettiği ve onu hizmetkarlarından[9] biri yaptığı ve tüm adayı talan eden bir yılanı, Eurylokhos onu kovana kadar besledi. Bu miti yorumlayan rasyonalistler, bunun bir yılan olmadığını, aslında Eurylokhos kovduktan sonra, Elefsis'e sığınan ve Demeter tarafından hizmetçi olarak görevlendirilen Yılan isminde zalim biri olduğunu anlatırlar.

Kykhreus, çocuk sahibi olamadan öldü ve krallığını da Herakles'in Truva'da[10] Laomedon'a karşı başlattığı sefere katılan ve Herakles'in duaları sayesinde heybetli bir erkek evlada sahip olan Telamon'a bıraktı:

> Ve o yakardıkça, gönderdi tanrı
> kuşların efendisi olan büyük bir kartalı; ve tatlı bir bela çöktü
> yüreğine, ve daha da yükseldi yakarışı, sanki bir
> kahin görmüşçesine: 'Sevgili Telamon'um, dilediğin
> çocuğa sahip olacaksın. O kuşun müjdelediği kudretli
> Aias, korkulu rüyası olacak orduların.'[11]

Aias (Latincede Ajax), adını Yunancada 'kartal' anlamına gelen *aietos* kelimesinden alır.

Telamon'un ağabeyi Peleus, en üst seviyedeki Yunan kahramanlarından biriydi: O, Kaledonya Yaban Domuzu'nu avladı; Argonotlarla yelken açtı ve Pelias'ın Cenaze Oyunları'nda atletik Atalanta ile (ki kaybetmişti) güreşti. Arkadaşı Akastos'un karısı Astydameia (veya Hippolyte) ona aşık oldu. Fakat Peleus onu reddettiğinde, Astydameia, Peleus'un karısına, onun Sterope'nin kızı Akastos ile evlenmek üzere olduğunu söyledi. Peleus'un karısı bu haberi öğrenince kendisini astı. Bu sırada Astydameia da Akastos'a, Peleus'un kendisine tecavüz etmeye kalkıştığını söyledi. Ardından Akastos, Kentaurların

yaşadığı Pelion Dağı'nda bir av partisi düzenleyerek Peleus'u öldürmeyi planladı. Rekabet dolu bir avdı: Zaman kazanmak için Peleus, avladığı hayvanların dillerini kesti ve onları kesesine koydu. Akastos'un adamları, eli boş geldiği için onunla alay etmeye başladıklarında Peleus, öldürdüğü hayvanların dillerini sundu. O gece Akastos, Peleus'un kılıcını inek dışkısına sakladı ve bilge Kentaur Kheiron, Peleus'a kılıcını bulup getirmeseydi, kesinlikle Kentaurların saldırısına maruz kalmış olacaktı. Sonunda, Peleus'un intikamı korkunç oldu. Astydameia'yı lime lime doğradı ve etrafa saçılmış olan parçalarının üzerinden yürüterek geçirdiği ordusunu, İolkos şehrine doğru sürdü.

Peleus'un ikinci evliliği imtiyazlı bir evlilikti. Zeus ve Poseidon, Nereus'un kızı Thetis'e sahip olabilmek için rakip olmuşlardı. Fakat ne zaman ki Thetis'in doğuracağı erkek evladının, babasından daha yüce olacağı kehaneti belirdi, ikisi de geri adım attı ve Peleus o anda devreye girdi. Bir deniz tanrıçası olan Thetis, dilediği an şekil değiştirebilme özelliğine sahipti – ateş, su, rüzgar, ağaç, kuş, kaplan, aslan, yılan, mürekkepbalığı – fakat Peleus onu sımsıkı yakaladı ve ona boyun eğdirene kadar bırakmadı ve Thetis de onun karısı olmayı kabul etti. Tanrıların da katıldığı, Pelios Dağı'nda muhteşem bir düğünle dünya evine girdiler. Esin Perileri (ya da Catullus'un muhteşem 64. Şiir'indeki Kaderler) şarkılar söyledi ve tanrılar ziyafet çekti. Fakat hiçbir düğün, büyük bir kavga olmadan sona eremezdi. Birden ortaya çıkan tanrıça Eris (Nifak) -ki neden davet edilmediği belli- üzerinde 'en güzeline' diye yazılı altın bir elmayı, kalabalık bir grup tanrıçanın arasına yuvarladı. Akabinde Hera, Athena ve Aphrodite arasında başlayan sert münakaşa, önce 'Paris'in Yargılaması' ve ardından Truva Savaşı'na neden oldu.[13]

Çevik Ayaklı Akhilleus

Truva Savaşları'nın en kudretli kahramanı Akhilleus (Latincede Achilles 'Aşil'), Thetis ile Peleus'un oğulları idi. Annesi, onu ölümsüz kılmayı istiyordu ve bir tasvire göre, Akhilleus, Thetis'in yedinci oğluydu. İlk altı oğlunun ateşe veya kaynar suya atılarak yok edildikleri anlatılır; çünkü ya onların ölümsüz olup olmadıklarını anlamak istemişlerdi ya da onları ölümsüz kılmayı. Başka bir tasvirde ise, sıradaki kurban Akhilleus'du ve Peleus onu son anda yanmaktan kurtardı. Fakat ayak bileği yanmıştı. Peleus, yanan kemiğin yerine, devler arasında en çevik olan Damysos'un ayak bileğini yerleştirdi. En iyi bilinen hikâyeye göre de Thetis, Peleus'un haberi olmadan bir gece vakti, Akhilleus'un ölümüne sebep olacak özelliklerini yok etme ve gün içinde de güzel kokular içinde onu boğma niyetiyle ateşe atmak istedi. Fakat Peleus, neler döndüğünü öğrenince her şey tersine gitti:

> Peleus yatağından fırladı ve sevgili oğlunu alevlerin arasında güçlükle nefes alıp verirken gördü; gördüğü manzara karşısında korkunç bir çığlık attı; ne kadar da aptaldı; annesi yere fırlattı onu çığlıklar arasında ve salondan rüzgar gibi geçerek denize atladı öfke içinde ve asla da dönmedi.[14]

Enteresandır ki zayıf yanlarımıza vurgu yapan 'Aşil tendonları' masalı, Akhilleus mitolojisine sonradan dahil edilmiştir. Romalı şair Statius (MS 48-96) tarafından yazılan *Achilleid* adlı destansı şiirden sonra kullanılmaya başlandı. Şairin bu eserinde anlatıldığı üzere Thetis, Akhilleus'u Styx Nehri'ne daldırdı. Amacı, onu incitilemez kılmaktı fakat bir tek yeri hariç: Onu suya daldırırken tuttuğu topukları.

Akhilleus'un ebeveynlerinin ayrılmaları onun için acı verici bir durumdu. Thetis, denizin derinliklerinde yaşarken, Peleus da evinde sefilleri oynuyordu. Oğlunu yalnız büyüten Peleus, onu Kentaur Kheiron'a götürdü. Kheiron, Akhilleus'u avcılık, müzik ve tıp konusunda eğiterek ona saldırgan hayvanların gücünü, cesaretini ve çevikliğini verecek olan aslan, yaban domuzu sakatatlarıyla birlikte ayı, karaca yavrusu veya geyik ilikleriyle besledi: 'adam öldüren ellere' sahip 'çevik ayaklı' bir kahramana dönüştü; diyet kesinlikle işe yaramıştı.[15] Louvre'da sergilenen *Kentaur Kiron'un Aşil'i Eğitmesi* adlı tablo, Jean-Baptiste Regnault'ya aittir ve tabloda Akhilleus'un, Kheiron tarafından aldığı okçuluk dersi tasvir edilir. Tasvirde, Akhilleus'un önünde ölü bir aslan durmaktadır ve bu, onun bir avcı olarak cesaretini ve sıradışı diyetini simgelerken, ön planda görülen lir de onun aldığı eğitimin kültürel tarafını gösterir.

Akhilleus büyüdükçe, Truva Savaşı'na sebep olan olaylar doruğa ulaşıyordu ve dokuz yaşına geldiğinde ise Kalkhas adında bir kahin, Akhilleus bu savaşa katılmadığı müddetçe, Truva'nın düşmeyeceğini öngördü. Fakat Thetis de oğlunun savaşa gittiği takdirde öleceğini öngördü ve bu nedenle de Akhilleus'u bir kız gibi giydirip, Lykomedes'in sarayındaki kadınlarla yaşaması için onu Skyros adasına gönderdi. Roma İmparatoru Tiberius, herkesin çok iyi bildiği üzere, mitoloji üstatlarına, 'Akhilleus, Lykomedes'in Sarayı'na kız kılığıyla geldiğinde, kendisini kim diye tanıttı?' sorusunu sorar dururdu. Üstatlar farklı isimler ortaya atarlardı: Kerkysera, İssa ve Pyrrha cevap olarak en çok sundukları isimlerdi. Skyros'da, Akhilleus'un, Lykomedes'in kızı Deidamia ile cilveleşmeleri oldu ve sonucunda ise Pyrrha adında bir oğulları oldu ve daha sonra ona Neoptolemos dendi.

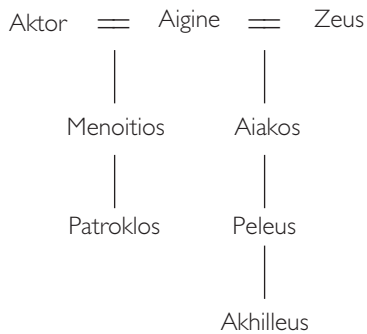
Nihayet kurnaz Odysseus, Akhilleus'u aramak için Skyros'a geldi ve onun gerçek kimliğini, anlatılan iki farklı durumdan birinde ortaya çıkardı. Ya Odysseus, içinde kadın takılarının yanı sıra silahların da olduğu bir sepeti Akhilleus ile kız arkadaşlarının arasına bıraktığında ve kızlar süslü takıların başına üşüştüklerinde, maço kahramanımız da askeri malzemeleri kaparak cinsiyetini açığa çıkardı ya da Akhilleus takıların arasında kaybolduğu bir anda Odysseus, boru ve silah seslerinin duyulmasını sağladı ve o anda Akhilleus, üzerindeki kadın kıyafetlerini çıkararak eline kılıç ve kalkanı aldı. Bu olay, Polygnotos'un Atina Akropolü'nün girişinde sergilenen etkileyici çalışmasıyla birlikte sanat dünyasında rağbet görmeye başladı ve daha sonraları ise bu temayı birden fazla tablosunda (Boston Güzel Sanatlar Müzesi'ndeki 1649-50 yıllarına ait olan *Aşil'in Skyros'da Bulunması;* Virginia Güzel Sanatlar Müzesi'ndeki 1656 yılına ait olan *Aşil ve Lykomedes'in Kızları)* sergileyen Nicolas Poussin'i etkisi altına aldı. Bu temayı işlediği tablolarında, Poussin, takılar üzerinde pazarlık yapan bir grup kızın arasında hevesli bir şekilde bir kılıcı inceleyen oldukça androjen bir kahramanı gösterir. Bulunduğu anda, Akhilleus, öleceğini bile bile büyük bir hevesle savaşa koştu.

Myrmidonlardan oluşan elli gemi ve ona sığınan iki önemli kişiyle Truva'ya doğru yola çıktı. Bunlardan biri, babası Amyntor'un metresinin (Apollodoros'a göre yanlış; kocasının metresini kıskanan annesinin entrikaları olduğunu belirten Homeros'a göre de doğru), kendisini baştan çıkardığını iddia etmesiyle babası Amyntor tarafından kör edilen Phoinix idi. Kheiron, Phoinix'e görme yeteneğini geri kazandırdı ve Peleus tarafından Dolopia Kralı ilan edildi. Akhilleus'a sığınan diğer bir kişi

de onun en sevdiği dostu ve bir Argonot olan Menoitios'un oğlu Patroklos idi. Bu ikili aslında, Aigine'ye dek dayanan aynı soyu paylaşırlar. Patroklos'un babası Menoitios'un, Akhilleus'un büyükbabası Aiakos'un üvey kardeşi olduğu söylenir. (Sayfa 256'daki şemaya bakınız.)

Bununla birlikte, Hesiodos'a ait olan *Kadın* Kataloğu, Menoitios'u Aiakos'un oğlu ve dolayısıyla da Peleus'un ağabeyi olarak gösterir. Haliyle de Akhilleus ve Patroklos kuzen oluyorlar. (Sayfa 257'deki şemaya bakınız.)

Patroklos, barbut oynadığı sırada tartıştığı bir arkadaşını öldürdükten sonra babasıyla birlikte Peleus'un sarayına kaçtı ve yolu Akhilleus ile kesişti.

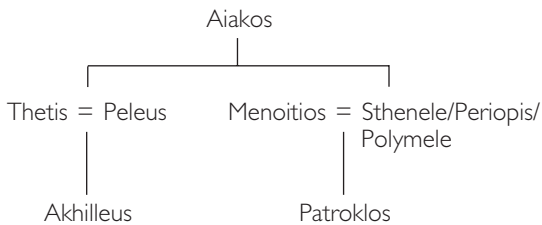

Bu iki kahraman arasındaki ilişki, İlyada'da Menoitios'un Patroklos'a arz ettiği şu sözlerle belirtilir:

> Çocuğum, soy olarak Akhilleus senden daha yüce, ama yaşça sen daha büyüksün. O senden çok daha güçlü. Onunla sert konuşmalısın ve ona güzel tavsiyelerde bulunmalısın, yolunu çizmesine de yardımcı olmalısın. Eğer seni dinlerse, bu onun kendi iyiliğine.[16]

İkisi birlikte bir savaşa gider. Ancak Patroklos'un kaderinde, hayatta kalmak yoktu. Patroklos'un ölümünden sonra Akhilleus, onun iyimserliğine ağıt yakmıştı:

> Ah, ben! O gün ettiğim sözler ne kadar boştu
> Menoitios'un sarayında, rahatlatmaya çabalarken onu.
> Söz vermiştim ona, getireceğim diye oğlunu Opous'a
> Elimde İlion ve onun payına düşen savaş armağanıyla.
> Fakat Zeus nereden bilecek hangi düşüncelerin geçtiğini
> erkeklerin aklından.[17]

Aslında, ikisinin de kaderinde dönmek yoktu: Patroklos'un ölümü, Akhilleus'u doğrudan ölüme götürdü.

10
ATİNA: İLK KRALLAR

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Kekrops	Atina'nın ilk gerçek kralı
Athena	Atina'nın koruyucu tanrıçası
Poseidon (Neptün)	Denizler tanrısı; Attika'ya sahip olmak için Athena ile yarıştı
Phaethon	Helios ile Kylmene'nin 'Işıldayan' oğulları; Helios'un arabasını kullandı ve sonucu felaket oldu
Adonis	Aphrodite'nin sevgilisi; yaban domuzu tarafından öldürüldü
Erikhthonios	Atina'nın 'ölümlü' kralı
Prokne ve Philomela	Kuşlara dönüştürülen kız kardeşler
Erekhtheus	Atina Hükümdarı
Aigeus	Atina Hükümdarı; Theseus'un babası

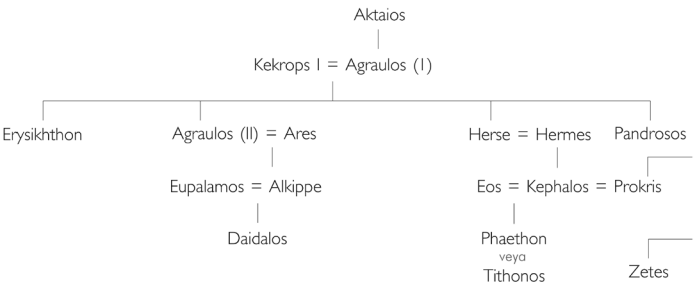
Antikçağ dönemindeki Atinalıların imajını tanımlayan ve mitolojilerinde güçlü ve etkili bir biçimde ifade edilen unsurlardan biri yerli olmaları veya başka bir deyişle, mitolojilerinde eşit derece ilk yerleşenler olarak ifade edilen Dorların tam tersine, topraklarının ilk yerleşenleri olmalardır. Burada bahsedilen soyun önemi karmaşıktır ve bu masalların çeşitli tasvirleriyle ilgili inanılmaz bir liste mevcuttur. Anlatımlar oldukça akıcıdır ve kendi amaçları için mitolojiyi değiştirmek isteyenler tarafından

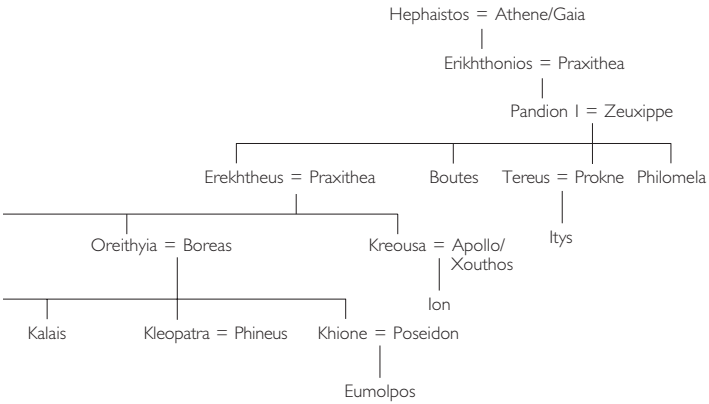
Atinalı Krallar
(Aktaios)
Kekrops
Kranaos
Amphiktyon
Erikhthonios
I. Pandion
Erekhtheus
(Xouthos)
II. Kekrops
II. Pandion
Metionidler
Aigeus

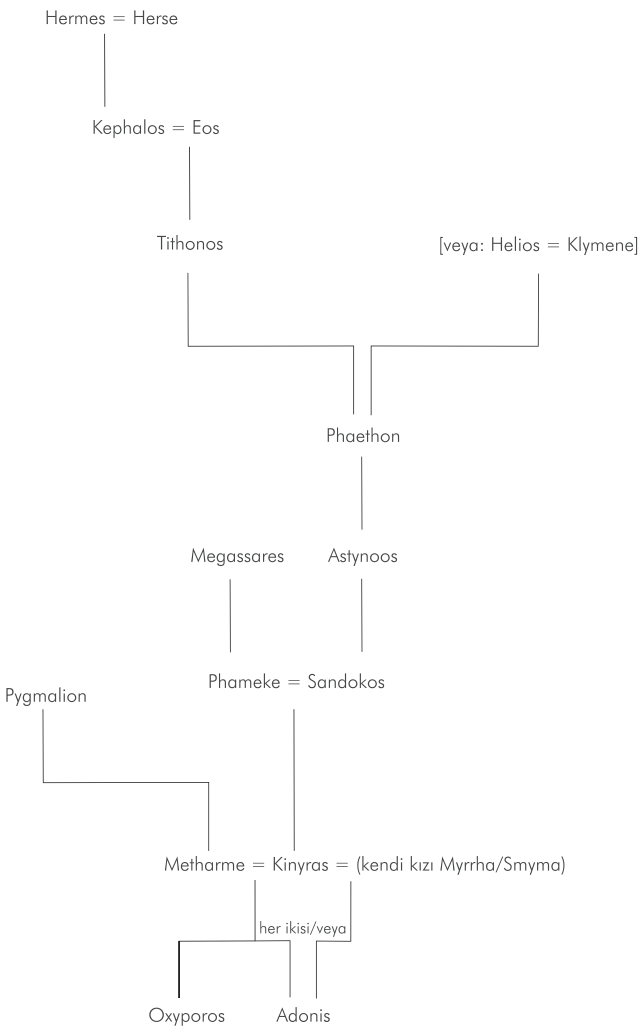
suiistimal edilmeye her zaman açık haldeydi. Bu masalların anlatımları nadiren tarafsız veya önyargısızdır.

Daha başlangıcında çelişkiler vardır. Pausanias, Aktaios adında bir yerlinin ilk Attika Kralı (Atina'nın baş şehir olduğu bölge) olduğunu şehre (*metinde aynen belirtildiği haliyle*) Aktike olan kendi adını verdiğini belirtir. Başkaları ise, böyle bir kişinin varlığını dahi inkar ederler. Oysa ki, *Paros Günlüğü* olarak bilinen Helenistik yazıda, Attika'nın ilk kralının Kekrops olduğu ve Aktaios'un kızı I. Agraulos (veya Aglauros) ile evlenerek tahtı ele geçirdiğinden söz edilir.

Kekrops, yeryüzünün oğlu idi. Yılan kuyruklu bir insandı. Atina mitolojisinde en önemli olaylardan biri onun hükümdarlığı sırasında vuku buldu. Attika'nın sahibi olabilmek için Poseidon ve Athena arasındaki müsabaka. Bu vakanın tasviri daha sonra Parthenon'un üzerine bezendi ve kalıntıları da şu an British Museum'da sergilenmektedir. Poseidon, üç çatallı zıpkınını akropolise sapladı ve tuzlu suyu olan bir pınar oluştu.

Aktaios
Kekrops I = Agraulos (I)
Erysikhthon
Agraulos (II) = Ares
Herse = Hermes
Pandrosos
Eupalamos = Alkippe
Eos = Kephalos = Prokris
Daidalos
Phaethon
veya
Tithonos
Zetes

Hephaistos = Athene/Gaia
Erikhthonios = Praxithea
Pandion I = Zeuxippe
Erekhtheus = Praxithea
Boutes
Tereus = Prokne
Philomela
Itys
Oreithyia = Boreas
Kreousa = Apollo/ Xouthos
Ion
Kalais
Kleopatra = Phineus
Khione = Poseidon
Eumolpos

Hermes = Herse
Kephalos = Eos
Tithonos
[veya: Helios = Klymene]
Phaethon
Megassares
Astynoos
Phameke = Sandokos
Pygmalion
Metharme = Kinyras = (kendi kızı Myrrha/Smyma)
her ikisi/veya
Oxyporos
Adonis

Athena, daha yararlı bir armağan olacağını düşündüğü bir zeytin ağacı[2] dikmeye karar verdi ve böylece bu toprakların sahibi oldu ve kendi adını verdi: Atina.

Kekrops ile Agraulos'un bir oğulları ve II. Aglauros (veya Agraulos), Herse ve Pandrosos adında üç kızı oldu. II. Agraulos'un Ares'den, Alkippe adında bir kızı oldu ve Poseidon'un oğlu Halirrhothios onu kaçırmaya çalıştığında yakalandı ve Poseidon tarafından suçlu bulunan tanrı, Ares tarafından öldürüldü. Burada, mitolojik olayların gerçek hayattaki kurumlarla bağlantısının olduğunu görüyoruz çünkü Ares, Areiopagos denilen yeni mahkemede yargılanmış (ve suçsuz bulunmuştu). O zamanlar, Areiopagos'un, 'Ares'in güç durumu' anlamına geldiğine inanılıyordu; orası Atina'nın asıl cinayet mahkemesiydi.

Kekrops'un kızı Herse'nin, Phaethon ve Adonis dahil birkaç önemli soyu vardı. (bir önceki sayfadaki soy ağacına bakınız.)

Herse'nin oğlu Kephalos,[3] Şafak tanrıçası Eos'un elde ettiği şehvani zaferlerden biri haline geldi. Bir anlatıma göre, Eos, Kephalos'u kaçırdı, onunla cinsel ilişkiye girdi ve ona Tithonos adında bir oğul verdi. Daha sonra Tithonos'un, Phaethon (Işıldayan) adından bir oğlu oldu. Fakat Hesiodos, Phaethon'u Kephalos ile Eos'un oğlu olarak gösterir:[4]

> O, Kephalos'a muhteşem bir oğul doğurdu,
> Güçlü Phaethon'u, bir tanrı gibi bir erkek verdi.
> Kephalos genç, kırılgan ve yanakları al al iken,
> Parlak bir gençliğe, hassas ve çocukça bir akla sahipken,
> Gülmeyi seven Aphrodite belirdi,
> Onu tapınağına götürdü ve tanrısal ışığı olan
> Bir tapınak muhafızına hizmet etsin diye emanet etti.[5]

İronik olarak, mitlere ait tasvirlerde soyu hakkındaki belirsizliklere rağmen, Phaethon, sülalesi hakkında rahatlamak istedi. Ovidius, Phaethon'un annesinin Klymene ve babasının Helios (Güneş) olduğunu belirttiği *Dönüşümler*'deki masalı mükemmel bir şekilde anlatmıştır. Helios, Phaethon'un yalnızca oğlu olduğunu doğrulamadı. Aynı zamanda Phaethon'un dilediğine sahip olabileceğine dair söz de verdi.

> Phaethon hemen cevap verdi. Babasının arabasını istedi,
> Kanatlı ayakları olan atları dizginlemek için bir günlüğüne.[6]

Bu çılgınca bir istekti. Güneşin arabasını kullanmak için çok özel ve tanrısal yetenek gerekiyordu. Fakat Phaethon dik başlıydı ve Helios da verdiği sözden dönemezdi. Kulağında çınlayan, babasının anlaşılması güç talimatlarıyla, Ateşli, Şafak Küheylanı, Yakıcı ve Parıltı adlı atların çektiği arabaya bindi. O an, neredeyse kontrolü kaybediyordu: Arabası, kavurucu sıcağıyla önce yeryüzünün ormanlarının yanmasına, nehirlerinin kurumasına, denizlerinin çekilmesine, Etiyopyalıların tenlerinin kararmasına ve Kuzey Afrika'nın çöl olmasına neden oldu ve gökyüzünü ateşe verdikten sonra da Samanyolu'nu yarattı. Dünya, yok olmanın eşiğindeyken Zeus ortaya çıktı. Phaethon'a şimşekler yağdırarak ateşe ateşle cevap verdi ve Phaethon'un alevler saçan bedeni, Eridanos (Po) Nehri'ne kuyrukluyıldız gibi düştü. Kız kardeşleri olan Heliadlar o kadar derin bir mateme büründüler ki, birer kavak ağacına dönüştüler ve gözyaşları da ağaçlardan akan kehribar damlalarına. Phaethon'un arkadaşı ve akrabası olan Kyknos, onun yasını tutmaya geldiğinde, o da bir kuğuya (Yunancada *kyknos,* 'kuğu' anlamındadır) dönüştürüldü.

Başka reçineli bir dönüşüm masalı da Phaethon'un, Kinyras'ın kendi kızı Myrrha veya Smyrna[7] ile yaşadığı ensest ilişkiden olan Adonis'in büyük büyük büyükbabasının anlatıldığı masaldır.

Tiksindirici bir hikâye bu. Kızların ve babaların kulaklarını kapatmaları gerektiğini şiddetle tavsiye ediyorum! Ya da şiirlerime karşı koyamıyorsanız, en azından bu hikâyeye inanmamalısınız veya gerçek olmadığını düşünmelisiniz.[8]

Myrrha'nın, Doğu'nun her yerinden talipleri vardı fakat kimse ona babasının gösterdiği ilgiden daha fazlasını göstermedi. Dadısının kurduğu bir düzenle ve de içkinin etkisiyle, Kinyras'ın karısının 'cinselliğin yasak olduğu' dokuz gece boyunca süren dini bir bayramı kutladığı sırada, ona bir hayranını sunduğunu söyleyerek kandırdı ve babasıyla yasak ilişkiye girdi.

> Babası, onun bedenine sahip oldu ve kanını kirlettiği yatakta, güven dolu sözlerle, onun bakirelik korkularını rahatlattı. Belki yaşı gereği, ona 'kızım' diye seslendi ve o da ona 'baba' diye. Ardından son rötuşlarını yaptılar ensestliğin.[9]

Geceler sonra, merakına yenilen Kinyras, (artık hamile olan) metresinin kim olduğunu görebilmek için eline bir fener aldı. Korkunç gerçek ortaya çıktığında, Kinyras kılıcını çekti; fakat Myrrha kaçmayı başardı. Kaçmasına rağmen, tanrılara yalvaran Myrrha, bir mür (*smyrna*) ağacına dönüştürüldü. Ağaçtan sızan reçinelerin de onun gözyaşlarının olduğu söylenir.

Myrrha'nın çocuğu Adonis, ya bir yaban domuzunun ağaca toslaması sonucu ya da doğum tanrıçasının

yardımıyla doğmuştu. Gerçekten çok güzel bir çocuktu. O kadar güzeldi ki, Aphrodite çocuğu kendisi için arzuladı. Aphrodite onu bir sandığa sakladı ve Persephone'ye emanet etti. Fakat Persephone de çocuğa öylesine tutulmuştu ki onu geri vermek istemedi ve her iki tanrıça da aralarındaki bu anlaşmazlığı çözmesi için Zeus'a gitti. Zeus, Adonis'in her iki tanrıçayla ayrı ayrı yılın üçte birini geçirmesi ve geriye kalan üçte birini de dilediği yerde geçirmesi yönünde hükme vardı. Adonis, kendi seçimine bırakılan üçte birlik süreyi geçirmek üzere her zaman Aphrodite'i[10] seçti. Aphrodite ile geçirdiği zamanlar bahar ve yaz aylarına dönüşürken, Persephone ile geçirdiği zamanlar ise kışa dönüştü, tohumlar toprağına altında uykuya daldı.

Adonis, avlandığı sırada, bir yaban domuzunun ona saldırmasıyla, doğduğu güne denk gelen bir yaş gününde ölümle tanıştı. Kederli Aphrodite, Adonis'in şerefine (Adonis Şenlikleri) her yıl ayin yapılması hükmünü verdi ve kanını koyu kırmızı bir çiçeğe dönüştürdü:

> Bu taze çiçeğin ömrü kısacık:
> sapı incecik ve esnek, kolayca sallanır ve uçar
> yaprakları, bu nedenledir ki dağlalesi –
> rüzgar çiçeğidir adı.[11]

Kırmızı gülün de aynı zamanda Adonis'in ölümünden esinlendiği söylenmiştir; çünkü Aphrodite, ölmek üzere olan aşığına koşarken, ayağını beyaz bir güle takar ve gülün rengi kanıyla sonsuza dek kırmızıya döner.

O sıralar Atina'da, Kekrops öldüğünde, yeryüzünün bir diğer oğlu olan Kranaos, tahta geçti. Kranaos'un hükümdarlığı sırasında meydana gelen ve Deukalion ile ilişkili olan Büyük Tufan'dan sonra, Kranaos, ya

Deukalion'un ya da bir ölümlünün oğlu olan Amphiktyon tarafından tahtan indirilmişti. On iki yıl süren hükümdarlığının ardından, Amphiktyon, adı yeryüzüyle bağdaşan (Yunancada *khthon,* 'yeryüzü') Erikhthonios tarafından sürgün edildi. Doğumuyla ilgili anlatılan en yaygın masala göre, Athena, Hephaistos'un demir ocağını, bazı silahlar yaptırmak üzere ziyaret etmişti. Fakat Hephaistos, karısı Aphrodite tarafından reddedilmiş ve bakire tanrıça Athena'ya karşı şehvetle doldurulmuştu. Topallıyor olmasına rağmen, Hephaistos, ona yaklaştı ve cinsel ilişkiye girmeye kalkıştı fakat tanrıça onu geri itti. Erkenden boşalan Hephasitos'un dölleri, onun bacağına geldi. Bu durumdan tiksinen tanrıça, dölleri bir parça yünle sildi ve sonra da attı. Yere değdiği an, daima doğurgan olan Gaia (Yeryüzü), Erikhthonios'u doğurdu ve onu Athena'ya verdi. Tanrıça, çocuğu bir sandığa koydu, ardından II. Aglauros, Herse ve Pandrosos'a emanet etti. Ederken de sandığın kesinlikle açılmaması gerektiğini tembihledi. Fakat kızlardan biri, ikisi ya da hepsi sandığı açtı ve tüyler ürpertici görüntüyle karşılaştı. Kızlar, ya çocuğa dolanmış bir veya iki yılan ya da yarı yılan olan bir çocuk tarafından öldürüldüler ya da delirerek kendilerini Akropolis'den aşağıya attılar.

Erikhthonios yetişkinliğe adım attığında, Amphiktyon'u sürgün etti ve Atina Kralı oldu. Kral olduktan sonra da Athena için yaptığı, antik zeytin ağacından bir Athena putunu Akropolis'e yerleştirdi ve Panathenaia Şenlikleri'ni[12] düzenledi. Belden aşağısı sürüngen olan Erikhthonios, o bölgeyi gizlemek için dört atlı arabayı icat etti ve bu sayede itibar kazandı. Auriga ('Arabacı') takımyıldızıyla da ölümsüz kılındı. Çocuğu, I. Pandion, Atina'nın[13] sıradaki kralıydı.

I. Pandion'un, Prokne ve Philomela adında iki kızı ve Erekhtheus ile Boutes adından ikiz oğulları vardı. Hükümdarlığında, Thebai Kralı Labdakos ile sınır konusunda bir anlaşmazlık yaşadı ve bu anlaşmazlığı giderebilmek için Ares'in oğlu Tereus'u çağırdı. Pandion, elde ettiği Atina zaferinden sonra Tereus'u Prokne ile evlendirerek ödüllendirdi; fakat bu hayırlı bir durum değildi:

> Düğüne ne Juno [Hera]
> davet edilmişti bir ileri gelen olarak, ne Lütuflardan
> biri ne de keyifli Hymenaios.
> Erinyeler, cenazeden kapıp geldikleri meşalelerle
> eşlik ettiler; erinyeler, gerdek yatağını hazırladılar
> ve uğursuz bir baykuş öterek
> sarayın üzerine doğru uçtu ve yatak
> odasının[14] çatısına kondu.

Bu birleşmenin sonunda bahtı kara bir çocuk dünyaya geldi: İtys.

Bir süre sonra, Tereus'un, Prokne'nin kız kardeşi Philomela'ya karşı cinsel isteği uyandı. Onu zorla kaçırarak için ormanın derinliklerine götürdü ve gizli bir noktaya hapsetti. Neler olduğunu kimselere anlatmaması için de dilini kesti. Prokne'ye, Philomela'nın öldüğünü söyledi. Mahkumiyetini, başına gelenleri bir duvar kilimine dokuyarak geçiren Philomela, kilimi bitirdikten sonra Prokne'ye gönderebilmeyi başardı. Prokne, kilimdeki olayları çözerek kız kardeşinin peşinden gitti ve korkunç bir intikam aldı. Öz oğlu olan İtys'i bıçaklayarak öldürdü. Ardından oğlunu pişirdi ve akşam yemeği olarak onu Tereus'a sundu.

> Ve Tereus, yüksek bir kürsü üzerindeki tahtına oturdu
> ve kendi çocuğundan oluşan yemeği tıka basa yedi.
> Gerçeği göremeyecek kadar kör olan Tereus seslendi 'Oğlumu getirin!' diye.[15]

İtys'in kesik başı, olayın ne kadar korkunç bir boyutta olduğunu gösteriyordu. Tereus kılıcını kaptı ve kız kardeşlerinin yolunu tuttu. Fakat tanrılar, üçünü de kuşlara dönüştürdü: Prokne bülbüle, Philomela kırlangıca ve Tereus da ibibiğe[16] dönüştü; Prokne hâlâ ölen oğlunun ardından *Itu Itu!* (İtys'in Yunanca nidası) diye seslenir ve Tereus da *Pou! pou!* ('Nerede? Nerede?') diye.

Pandion'un ölümünden sonra mirasın paylaşılması sonucu, Erekhtheus, Athena'nın[17] ruhbanlığının yanı sıra krallığını da aldı. *Paros Günlüğü*'ndeki kayıtlara göre, Demeter'in Attika'ya ilk gelişi, ilk ekinlerin Triptolemos tarafından hasat edilişi ve Elefsis Ayinleri'nin ilk kutlamaları,[18] Erekhtheus'un hükümdarlığı döneminde gerçekleşti. Dionysos'un, İkarios[19] tarafından kabul edilişinin de bu döneme rastladığı söylenmekteydi ve bu iki tanrısal karakterin gelişleri, ekinlerin ve Attika bölgesi bağlarınındaki ilk yetiştiricilik, mitsel bir tabir olarak görülebilir.

Ovidius'un mükemmel eseri *Dönüşümler*'de anlatıldığı üzere, Erekhtheus'un kızı Prokris'in, Kephalos ile trajik bir ilişkisi vardı. Düğünden kısa bir süre sonra, cinsellik avcısı Eos, Kephalos'u kaçırdı; fakat ona karşı hissettiği şehvet karşılıksız kaldı. Saygısızlığa uğradığını düşünen Eos, intikam amacıyla Kephalos'u, karısının iffetini sınamakla cezalandırdı. Kılık değiştiren Kephalos, karısı pes edene kadar ona ısrarla kur yaptı ve ardından da kendini gösterdi. Prokris, utanç içinde kendini, avını hiç

kaçırmayan av köpeği Lailaps ile avını hiç ıskalamayan[20] bir mızrağa sahip olduğu dağlara vurdu ve kendisini bakire tanrıça Artemis ile avlanmaya adadı. Kephalos, aptalca davranışının farkına vardı ve ikisi tekrar bir araya geldi.

Artık Kephalos, elinde mucizevi mızrakla avlanmaya gidiyordu ve günün sonunda serinlemek için esintiye (Yunancada *aura*) ihtiyaç duyuyordu: 'Sana yalvarıyorum, ne olur serinlet beni... Bana öyle iyi geliyorsun ki! Ah a*ura,* beni rahatlatan dokunuşların yok mu! Her an dudaklarımda hissetmeyi arzuluyorum seni.'[21] Fakat Aura, aynı zamanda bir kız ismiydi. Kulak misafiri olan biri onu duydu ve bu 'ilişkiyi' Prokris'e anlattı. Kephalos'un bir sonraki dışarı çıkışında, Prokris, onun peşine takıldı ve ne zaman ki Kephalos'un 'Gel güzel *aura*' sözlerini dile getirdiğini duydu, o anda inledi ve yaprakları hışırdattı. Çalılıkların arasında bir hayvan olduğunu zanneden Kephalos, mızrağını fırlattı ve Prokris'i tam on ikiden vurdu. Prokris, kocasının kollarında can vermeden önce, yanlış anlaşılmanın farkına vardı.

Apollodoros'a göre olay tamamen farklıdır. Onun anlatımlarında, Prokris, çıkarcı ve sadakatsiz biriydi. Ona rüşvet olarak altın bir taç veren Pteleon ile yattı ve olayın öğrenilmesinin[22] ardından Girit'e kaçtı. Orada Minos'la bir ilişkisi oldu. Minos'un karısı olaya öfkelendi ve Prokris'in, Atina'ya gidip Kephalos ile hemen barışmasını istedi. Daha sonra çiftimiz avlanmaya gitti ve garip bir kaza sonucu, Kephalos, karısını öldürdü ve ardından Areiopagos'da süresiz sürgün edildi.

Erekhtheus'un, kendi sülalesinden biri olan ve bebekliğinde Poseidon tarafından denizden kurtarıldıktan sonra Aithiopia'daki kızı Amphitrite tarafından yetiştirilen

torununun oğlu Eumolpos (İyi Şarkıcı) ile büyük bir meydan okumada karşılaşması gerekti. Elefsisliler ve Atinalılar arasında savaş patlak verdiğinde, Eumolpos, Elefsislilerin yardım talebini kabul etti ve Poseidon'un Athena ile olan müsabakasına ve Attika'ya ilk Poseidon'un sahip olduğunu belirtmesine istinaden Atina krallığında hakkı olduğu iddiasıyla Attika'yı istila etti.

Erekhtheus, bir kahinden, zafere ulaşmasının tek yolunun kızlarından birini kurban etmesinden geçtiğini öğrendi ve bunu gerçekleştirdikten sonra diğer kızları da kendi canlarına kıydılar; çünkü birlikte[24] öleceklerine dair daha öncesinde yemin etmişlerdi. Peş peşe savaşlardan sonra ya Erekhtheus, Eumolpos'u öldürdü ve bu sebepten dolayı misilleme yapan (ya da Zeus'a şimşeğiyle yaptırtan) Poseidon, Erekhtheus'u yok etti ya da Atinalılar, sürgündeki İon'a başkomutanlığı verdiler ve Erekhtheus, Eumolpos'un oğlunu öldürdüğü halde kendisi de bu savaşta öldü. Eumolpos hayatta kalmayı başardı ve Elefsis'de yaşamaya devam etti.

Erekhtheus'un oğulları arasında en büyüğü olan II. Kekrops, Atina tahtına oturacak bir sonraki kişiydi. Bu hakkı sadece doğuştan değil, aynı zamanda kayınbiraderi olan ve bu konuda hakem olarak tayin edilen Xouthos tarafından verilen kararla elde etti. Kekrops'un hayal kırıklığına uğramış olan ağabeyleri, Xouthos'u sürdüler.

Xouthos, Euripides'in İon adlı oyununda bir kilit karakterdir. Erekhtheus'u yenmeyi başarmış olan Atina Kralı rolünde sahneye çıkar. Xouthos'un karısı Kreousa'nın Apollon'dan olan oğlu İon, doğumu sırasında terk edilmişti. Fakat Apollon'un emriyle de kurtarılmıştı. Daha sonra da Delphi'de bir tapınak görevlisi olarak yetişmişti.

Bu süre boyunca kimsesiz olduğunu düşünmüştü. Dram ilerledikçe, Xouthos ve Kreousa, Delphi'nin yolunu tutarlar ve çocuklarının olmaması ve ilişkileri hakkında kahine danışırlar. İon'un, Xouthos'un oğlu olduğu sonucuna varılır. Kreousa bu durumu kıskanır ve bu durumla uzun süredir kayıp olan çocuğuna karşı yaşadığı keder arasında kalan Kreousa, İon'a suikast girişiminde bulunur. Neyse ki başarısız olur ve İon'un intikam almak için harekete geçmesinden önce de gerçek ortaya çıkar. Anne ve çocuğun yeniden birleşmesiyle mutlu bir aile tablosu ortaya çıkar. Yanlış yönlendirilmiş olan Xouthos keyiflidir, İon'un gerçekten kendi oğlu olduğunu düşünür ve hep birlikte mutlu bir şekilde Atina'ya dönerler.

Euripides'in tasviri haricinde de II. Kekrops, II. Pandion'a babalık etti. Pandion, bir darbe sonrası, amcası Metion'un (Metionlar) oğulları tarafından sürgün edildi ve Megara'ya sığındı. Orada, Kral Pylas'ın[25] kızı Pylia ile evlendi ve dört çocuk sahibi oldu. II. Pandion, Pylas'ın, Pylos şehrini kurduğu Peloponnes'e sürgün edilişinden sonra kendi çabasıyla Megara'nın hükümdarı oldu ve öldükten sonra oğlu Nisos, Megara'nın yönetimini devralırken, diğer oğulları olan Aigeus,[26] Pallas ve Lykos da Atina'ya ilerlediler, Metionları sürgün ettiler ve Aigeus'u başa getirdiler.

Aigeus'un ilk iki evliliğinden çocuğu olmadı. Bu durum, Aigeus'u krallığının geleceği hakkında endişelendirdi. Delphi Kahini'ne danıştı ve şu cevabı aldı:

> Ey yüce insan, sakın açma şarap tulumunu,
> Görmeden önce tepeden Atina'yı.[27]

Şaşkın bir halde, Aigeus Atina'nın yolunu tuttu. Yolda Troizen'deki bilge Pittheus'a uğradı. Pittheus, kahinin dediklerini anında yorumladı, Aigeus'u sarhoş etti ve kızı Aithra'yla yatması için aklını çeldi. Aigeus, oradan ayrılmadan önce, bir taşın altına bir kılıç ve birkaç sandalet yerleştirdi ve Aithra'ya, bir gün bir oğlu olduğu ve o taşı yerinden oynatabildiği takdirde, onu Atina'ya, kim olduğuna dair bu işaretlerle birlikte göndermesi gerektiğini tembihledi. Gerçekten de Aithra'nın bir oğlu oldu: Atina'nın en yüce kahraman Theseus. Fakat Theseus'un babasının, aynı zamanda, Aigeus ile aynı gecede Aithra'yla cinsel ilişkiye giren Poseidon olduğu söylenmektedir.

Doğumla ilgili sorunlar çözüldükten sonra, Aigeus, Atina'ya döndü. Çocuklarını öldüren Medeia'nın ona sığınmasına izin verdi, onunla evlendi ve Medeia'dan bir oğlu oldu.

Klasik Dönem Sonrası Yansımalar

Mitolojinin bu safhasından çıkan bölümlerin birçoğu, daha sonraki dönemlerde toplanmış ve sanatta esin kaynağı olarak kullanılmıştır. Phaethon'un masalı, antik dönem ressamlarının ilgisini hiçbir zaman çekmemişti; fakat Michelangelo'nun (1475-1564) tablolarında ve Rubens'in, Phaethon'un göz kamaştırıcı bir şimşekten etkilenişini ve Güneş'in dizginlenemeyen arabasında tepetaklak olduğu sırada yeryüzünün alevler içinde olduğunu ve cennetin içinde bulunduğu buhranı gösteren 1605 tarihli tablosunda ve yine Rubens'e ait başka tablolarda, *Phaethon'un Düşüşü*'nün klasik dönem sonrası tasvirlerini görebiliyoruz. Yanlış yola saptırılmış olan bu kahraman, iki atın çektiği hafif ve hızlı manevraya sahip bir araba olan faytonun mizah yollu isim babası olmuştur.

Adonis'in, birbirini izleyen mevsimleri ve ilgili tarım faaliyetlerini yarattığı görüntüsü üzerine büyük ölçekli bir karşılaştırma çalışması yapan ve geliştiren J.G. Frazer'ın antropolojik çalışmasına dayanan etkin ilmi tartışmaların temel fikri olduğu ortaya çıktı. Frazer'a göre Adonis'in bitkilere özgü bir hayatı vardı; fakat son dönemlerde, Fransız alimi Marcel Detienne, bu bakış açısına karşı iddialarda bulunmak için yapısalcı teknikler sahaya sürdü ve Adonis'in geçiciliğini, kırılganlığını ve çıplaklığını gösteren fikirleri varsaydı. Bu, mitlerin anlamlarının, sürekli olarak yeni fikirlerin etkisi altında kalarak nasıl yeniden tanımlandığını gösterir: Ne mitler değişmezdir ne de yorumları.

Adonis, Antik Çağ sanatında bilinen bir figürdür ve muhtemelen sonraki dönemlerde de öyle idi. Rubens'in New York'ta sergilenen ve 1635 yılına ait olan tablosu *Venüs* [Aphrodite] *ve Adonis*, bu genci, onun ava gitmesini engellemeye çalışan aşığının teşebbüslerini hiçe sayarken gösterir. Aphrodit'in siyah pelerini uğursuzluk yayar ve Adonis'in bacağına sımsıkı tutunan Aşk tanrısı, yay ve oklarını sembolik olarak yere bırakırken (böylece aşk sona erer) Adonis de sadık av köpeğiyle birlikte son kez yola koyulur. Ovidius'un anlatımları, Shakespeare'a ilham kaynağı oldu ve Adonis'in kanından dağ lalesinin açtığı ve tanrıçanın, çiçeği bağrına bastığı *Venüs ve Adonis* adlı eserinde Shakespeare şöyle der:

> İşte babanın başını yasladığı yer, göğsüm;
> Sen onun mirasçısısın, böylece sen de yaslayabilirsin.
> Bırak kendini koynumdaki boşlukta duran beşiğe;
> Çarpan kalbim seni sallasın gece gündüz;
> Her bir saatin her dakikasında
> Öpeceğim tatlı aşkımın çiçeğini.[28]

Peter Greenway'in 1989 yapımı olan *Aşçı, Hırsız, Karısı ve Aşığı* filminde, Prokne ve Philomela mitinin büyüleyici yansımaları görülür. Hikâye, Albert Spica adında, hükmetmeyi seven, küfürbaz ve kültür yoksunu bir kocası olan Georgina'nın sorunlarını ele alır. Bay Spica, Georgina'yla bir müşterisinin arasını yapan Richard adında bir aşçının olduğu bir restoranın sahibidir. Kaçınılmaz olarak, Bay Spica, karısının cilveleşmelerinden haberdar olur ve Michael'a öldürene kadar işkence yapar. Georgina, kocasının işlediği cinayeti öğrendiğinde, son akşam yemeği için Richard'dan Michael'ın cesedini hazırlamasını ister. Filmin zirve yaptığı an, Bay Spica'nın Georgina'nın aşığını zorla yemeye mahkum edildiği andır ve Georgina'nın kocasına söylediği son söz 'Yamyam!', onu nasıl dönüştürdüğünü mükemmel bir şekilde gösterir.

Hem mit hem de filmdeki ana karakterler arasında enteresan ilişkiler vardır: Koca (Tereus, Bay Spica), karısı (Prokne, Georgina), karısının aşığı (Philomela, Michael) ve pişirilmiş olan ya da aşçı (İtys, Richard). Her iki koca, karılarının aşığına şiddet uygular (Philomela: zorla kaçırılmış ve sakat bırakılmıştı; Richard: işkence görmüş ve öldürülmüştü); karılarının ortaya çıkarttıkları, korkunun dengesini tersine döndürür; eşlerin her ikisi de kocalarına insan eti sunar ve alınan intikam aşçılık yoluyla gerçekleşir: Pişirilmiş olan İtys, Prokne'ye ana fikri sunar; aşçı Richard, Georgina'nın sunumlarını sağlar. Tereus ve Bay Spica arasında başka karşılaştırmalar da akla gelir: Ikisi de gözetler (Tereus çapulcudur; Bay Spica röntgencidir); her ikisinin de doymak bilmez iştahları vardır (Tereus'un cinsellik ve yiyeceklere; Bay Spica'nın sadece yiyeceklere); her ikisi de yöneticidir ve aynı zamanda da şiddet doludur (Tereus, cinsel yönden; Bay Spica ise sadece zorbadır).

Yapısalcı paralellikler burada sona ermiyor ve her iki eş de kocalarının statülerini (Tereus bir kraldı; Bay Spica bir gangster lideriydi) önemsizleştirdiklerinden beri, her bir kocanın işlediği suç, onları güç dengelerinin tersine döndüğü bir duruma iter, keşfetmeyi ve intikamı da çözüm olarak görür. Her iki masal, intikamın ve suçun uyumu ve intikamcının suçunun derecesi konularında farklılık gösterir: Prokne ve Philomela, işledikleri suçtan dolayı lekelenmiştir ve kuşa dönüştürülmüş olmaları, onları sonsuz bir arayışa ve kedere sürükler; Georgina, öylece normal hayatına döner. Kocaların ölümden sonraki yaşamları benzer derecede birbirinden farklıdır: Tereus bazen bir yırtıcı kuşa dönüştürülür; fakat Bay Spica yalnızca ölür ve Georgina'ya bir daha zarar veremeyecek bir hale gelir. Film bir bütün olarak, benzer temaların yeni masallar yaratması için nasıl birleşebildiklerini gösteren büyüleyici örnekler sunar: Karşılaştırma yapanların ilgisini çekecek daha çok şey var burada: Psikanalist ve yapısalcı.

11

THESEUS VE MİNOTOR

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Minos	Girit Kralı
Pasiphae	Minos'un karısı; Minotor'un annesi
Minotor	Yarı insan, yarı boğa; Pasiphae ile bir boğanın çocuğu
Theseus	Atinalı kahraman; Minotor'u öldüren kişi
Aigeus	Theseus'un korkunç babası
Ariadne	Minos'un kızı; Minotor'u yenmesi için Theseus'a yardım etti; daha sonra Theseus tarafından terkedildi
Daidalos	Mitolojideki büyük mimar; Labirenti inşa etti
İkaros (İkarus)	Daidalos'un akılsız oğlu
Hippolytos	Theseus'un oğlu; fazla namuslu olduğu için öldü
Phaidra	Hippolytos'un üvey annesi; Hippolytos'a aşık oldu ve korkunç sonuçlar meydana geldi
Kentaurlar	Yarı insan, yarı at yaratıklar

Minotor'un krallığına giriş yaptığımızda, melez canavar ile yüce kahraman Theseus arasındaki karşılaşmanın doruk noktası olduğu belirtilen Thebai, Atina ve Girit'e ait mitler arasında bağlantılara rastlarız.

Zeus ile Europa'nın[1] oğlu Minos, Girit'te yaşardı. Orada, güneş tanrısı Helios'un kızı ve Altın Post ile

büyücü Kirke'ye sahip olan Aietes'in kız kardeşi Pasiphae[2] (Hep Işıltılı) ile evlendi. Sayısız çocukları oldu ve ayrıca Minos'un birkaç orman perisiyle yaptığı keyifli kaçamaklarından da çocukları oldu. Dokuz ay peşinde koştuğu bakire avcı Britomartis'e ise sahip olamadı; çünkü bu bakire kendisini bir uçurumdan denize attı. Britomartis, balıkçıların ağına yakalandı ve Artemis de onu bir tanrıça yaptı. Adı da Diktynna (ya 'Ağların Kadını' ya da Girit'te, inancıyla ilişkili Diktys Dağı'na ilişkin) olarak anıldı. Minos'un hafifmeşrepliğini engellemek için Pasiphae, ona, uyuşturan ilaçlar verdi ve cinsel ilişki sırasında yılanlar, akrepler ve kırkayaklar boşalmasına sebep oldu. Fakat bu ilaçlar, Minos'un, Kephalos'un karısı Prokris'i yatağa atmasına engel olamadı; çünkü Prokris'de 'Kirke'nin kökü' denilen panzehir vardı.

Europa'nın eşi Asterios, çocuk sahibi olamadan öldüğünde, Minos, Girit'in tek hakimi olmak için mücadele etti. Tanrılardan destek istedi ve bunu gerçekleştirmek için Poseidon'a, denizden gelecek bir boğayı kurban edeceğine dair yalvararak yemin etti. Denizler tanrısı, Minos'a ihtişamlı bir beyaz boğa gönderdi ve Minos da krallığı ele geçirerek denizler üzerinde hakimiyet kuran ilk hükümdar oldu. Fakat iş boğaya gelince, işte onu bir türlü kurban etmeye kıyamıyordu. Poseidon'un öfke dolu karşılığı gecikmedi. Hayvanı vahşileştirmeye ve Pasiphae'nin de boğaya karşı cinsel arzular hissetmesini sağlamaya niyetliydi.

Pasiphae'nin, hayvani arzularını gerçekleştirmesi için bir suç ortağına ihtiyacı vardı ve bu konuda ona Daidalos yardım etti. Daidalos'un kökleri, anlatımlara göre farklılık gösterir; fakat genel olarak Erekhtheus'un soyundan geldiği belirtilir. Babasının adı da Eupalamos,

Palamaon ya da Metion (isimlerin üçü de yetenek ve ilimle bağlantılıdır) olarak geçer. Daidalos'un adı aynı zamanda becerikliliği çağrıştırır ve kendisi 'fikir yaratan' olarak itibar kazanmıştır. Aslında Homeros da Daidalos'un sanatkarlığını konuşturduğu eserlere *daidala* demiştir. Aynı zamanda, Daidalos, Sicilya'da inşa etmiş olduğu bir kale ve bir tapınak kaidesinin yanı sıra altın bir koç, bir bal peteği, bir Aphrodite heykeli, buhar banyoları, 'yaşayanlara ait' heykeller, erkek tavırları sergileyen heykeller ve akla uygun olarak *da-da-re-ja* (Daidalos'un yeri?) ile ilişkilendirilebilecek Knossos döneminden kalma Linear B tabletindeki metinde geçen Ariadne'nin 'dans pistini' yaparak itibar kazanmıştır. Onun Girit'le olan bağları, bir yılanın çene kemiğini kullanarak ince bir tahtanın nasıl kesileceğini çözen, ardından onu (ya da balığın sırt kemiğini) kullanarak demir testereyi ve daha sonra da pusulalar icat eden Talos, Kalos veya Perdix (Keklik) adındaki öğrencisini bir tehdit unsuru olarak görmesiyle başlamıştır. Daidalos, onu Atina'ya defetti, Areiopagos'da yargılandı ve suçlu bulundu.

Daidalos, Girit'e kaçtı ve orada ustalığını konuşturarak Pasiphae'nin isteği üzerine bir ağaç kovuğundan tekerlekli bir inek heykeli yaptı, üzerine gerçek inek derisi yerleştirdi ve onu bir boğayla birlikte otlattı. Pasiphae, ineğin içine girdi, boğa onu gerçek sandı ve kaçınılmaz son gerçekleşti. Bu birleşmeden, boğa başlı bir insan olan melez yaratık Minotor doğdu: Asıl adı her ne kadar Asterios olsa da *Minotaurus*, Yunancada 'Minos'un Boğası' anlamındadır. Dehşete düşen Minos, boğayı, Daidalos'un yeraltına inşa ettiği 'dıştan içe doğru dolambaçlı ve karmaşık' Labirent'e hapsetti. Boğa, Theseus tarafından öldürülene kadar da Labirent'te mahkum kaldı.

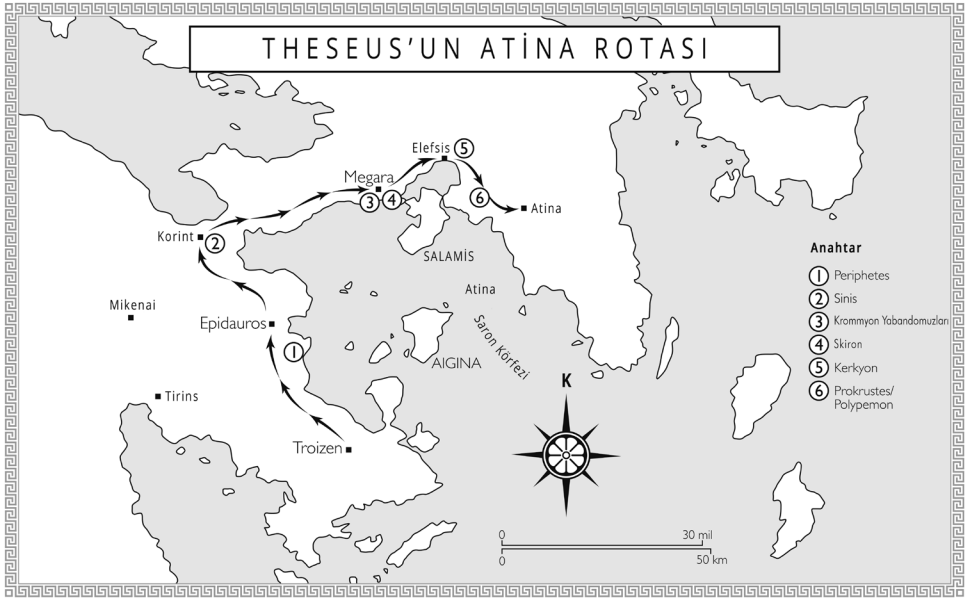
Minos'un daha normal olan çocukları arasında, olağanüstü bir atlet olan Andregos vardı. Aigeus, Atina'daki Panathenia Şenliklerini kutladığı sırada, Andregeos mükemmel bir performans sergiledi. Fakat onun bu maharetleri ölümüne sebep oldu: Bazıları, onun kıskanç yarışmacılar tarafından öldürüldüğünü söylerken başkaları, tahtını ele geçireceğinden korkan Aigeus tarafından gerçekleştirilen suikasta kurban gittiğini söyler ve yine başkaları da Aigeus'un onu, Herakles'in Görevleri'nden[4] birinin konusu olan ve Pasiphae ile çiftleşen Marathon'daki boğayla mücadele etmesi için gönderdiğini ve boğa tarafından yok edildiğini söyler. Minos, intikam peşine düştü ve o bölgenin en güçlüsü olan donanmasıyla saldırıya geçti. İlk başarısı, başının ortasında mor saçı olan Nisos tarafından yönetilen Megara'yı ele geçirmesi oldu. Bir kahinin söylediklerine göre, saçını tutup koparacak kişi onun ölümüne sebep olacaktı. Nisos'un kızı Skylla, Minos'a aşık oldu ve aynen kahinin öngördüğü şeyi gerçekleştirdi; fakat Minos, zafer elde ettikten sonra, Skylla'yı ayaklarından geminin dümenine bağladı ve onu[5] denizde boğarak öldürdü. Bu çatışma, Minos'un, intikamını başka bir yolla alması için Zeus'a yalvarmasına dek sürdü. Ardından, Atina'yı veba ve kıtlık vurdu ve eski bir kehanete göre Atinalılar, bu felaketi durdurmak için Hyakinthidlerin (ya Hyakinthos ya da Erekhtheus'un kızları), Kyklop Geraistos'un mezarında, kurban edilmeleri gerektiğini söylediler. Bu girişim arzulanan etkiyi yaratmadı ve böylece kahine danışan Atinalılara, Minos'a, dilediği her şeyi vermeleri gerektiği söylendi. Minos, Minotor'u yılda bir veya dokuz yılda bir beslemek için Atinalılardan vergi olarak yedi genç ve yedi bakire vermelerini emretti.

Theseus: Atina Yolundaki Görevler

Girit ve Atina'da bu olaylar meydana gelirken Aithra'nın oğlu Theseus, Troizen'de Pittheus tarafından eğitiliyordu. Herakles'in ziyarete geldiği ve üzerindeki aslan postunu çıkarttığı zaman, Theseus'un yakın bir gelecekte ne kadar cesur olacağı görüldü: Diğer çocuklar, aslan postunun canlı bir hayvan olduğunu düşünerek kaçtılar; Theseus ise ona bir baltayla saldırdı. On altı yaşına geldiğinde, taşı kolayca yerinden yuvarladı, bir insan olan babası Aigeus tarafından, babası olduğuna dair bir işaret olarak bırakılan kılıcı ve sandaletleri aldı ve yaya olarak Atina'ya doğru yola koyuldu. (Sayfa 279'daki haritaya bakınız.)

Theseus mitolojisinin, Herakles'inkiyle çok benzer yanları vardır ve Theseus, ulusal bir kahraman olmasına neden olan ilk cesaret gösterilerini, kahraman ilan edildiği şehri korurken sergiledi. Plutarch'a göre Theseus, bu kahramanlıkları, Herakles'in canavar kıyımındaki başarısında ve Atina'nın ihtiyaç duyduğu fakat Dor olmayan bir modeli yaratmasında sergiledi. Troizen'den başlayan ve Atina'ya kadar devam eden kara yolculuğu, Herakles'inkilerle karşılaştırılabilecek bir dizi 'Görevler'i gösterir:

Epidauros'da, geleni geçeni demirden tokmağıyla öldürene dek dövdüğü için 'Tokmakçı' lakabını alan Periphetes ile karşı karşıya geldi. Theseus, Periphetes'in elinden boğuşarak aldığı tokmağının tadına gaddarca baktırdı. Theseus, daha sonra sembolü olacak bu tokmağı sakladı.

THESEUS'UN ATİNA ROTASI
Elefsis
Megara
Atina
Korint
SALAMİS
Atina
Mikenai
Epidauros
Saron Körfezi
AIGINA
Tirins
Troizen
K
0
30 mil
0
50 km
Anahtar
1 Periphetes
2 Sinis
3 Krommyon Yabandomuzları
4 Skiron
5 Kerkyon
6 Prokrustes/ Polypemon

Korint Kanalı'nda, yolculuk yapanları çam ağaçlarıyla öldürmeyi alışkanlık haline getirdiği için 'Çam Bükücü' lakabını alan Sinis'i (Yokedici) öldürdü. Sinis, kurbanlarını, ya çamı yere kadar eğdikten sonra salarak ağaca tutturduğu kişileri ölsünler diye fırlatırdı ya da iki çam ağacını yere kadar eğdikten ve kurbanlarını ağaçların her birine bağladıktan sonra salar ve parçalanarak ölmelerine sebep olurdu. Theseus, Sinis'in kendi yöntemlerini ona karşı uygulayarak öldürdü.[7]

Krommyon'da ya Ekhidna ile Typhoeus'un çocuğu olan ya da onu besleyen kadının adını alan Phaia adındaki bir yaban domuzunu testereyle kesti.[8]

Ardından Theseus, Megara bölgesindeki Skeironya kayalıklarında yaşayan ve oradan geçen yolculara zorla ayaklarını yıkattıktan sonra onları dev bir deniz kaplumbağası yesin diye denize tekmeleyen Skeiron'u ayaklarından tuttuğu gibi uçurumdan aşağı attı.

Theseus, Elefsis'e geldiğinde boş zamanını gelip, geçen yolcuları güreşe zorlayarak ve ardından onları öldürerek değerlendiren Kerkyon'u öldürdü.

Kerkyon'un şanssızlığı, Theseus'un iyi bir güreşçi olmasıydı. Theseus onu havaya kaldırdığı gibi yere vura vura parçaladı.

Kerkyon ile girdiği mücadeleden sonra, Theseus, yol kenarında yaşayan Prokrustes (Damastes veya Polypemon olarak da bilinir) ile karşı karşıya geldi. görünüşte, Polypemon oldukça misafirperverdi. Biri uzun ve biri kısa olan iki adet yatağı vardı. Yoldan geçenlere konaklama imkanı sunardı. Fakat kısa boylu misafirlere uzun yatak verir ve yatağın boyuna uygun hale getirmek için onları çekerek boylarını uzatırdı. Uzun boylu misafirlere de kısa

yatakları verir ve yatağın boyuna uygun hale gelmeleri için de boylarını keserek kısaltırdı.[9] Her zamanki gibi yine Theseus devreye girdi ve Polypemon'u, misafirlerine uyguladığı kendi yöntemiyle cezalandırdı.

Yolları güvenli hale getirdikten sonra Theseus, Aigeus'un büyücü olan karısı[10] Medeia ile yaşadığı Atina'ya vardı. Bu durum, Theseus için hayatı daima zorlaştıracaktı çünkü Medeia, Theseus'un gelişini kendisi ve dolayısıyla oğlu Medos için bir tehdit olarak görüyordu. Üstelik Aigeus, Theseus'u ilk etapta fark etmedi. Ama Medeia fark etti. Theseus'u saf dışı etmek için onun güvenilir biri olmadığını anlatan Medeia, Aigeus'u kandırdı ve gelen yabancıya şüpheyle yaklaşmasına neden oldu. Aigeus öyle bir şüpheye düştü ki Theseus'u, bir daha dönemeyeceği düşüncesiyle, hâlâ kırsal bölgede ortalığı yakıp yıkan Marathon boğasıyla baş etmesi için gönderdi. Fakat Theseus, boğayı öldürdü ve de geri döndü. Buna karşın Medeia, Aigeus'un Theseus'a sunması için bir kupaya zehir koydu. Theseus'un belindeki kendi kılıcını tanıyan Aigeus, son anda eliyle Theseus'un elindeki kupayı ani bir hareketle itti. Ardından baba ve oğul yeniden bir araya geldi ve Medeia sürgün edildi. Aigeus, Theseus'u halefi olarak ilan etti.

Atinalılar, bu noktada hâlâ Minotor'a yemek olarak yedi genci ve yedi bakireyi sunarak onurlandırıyorlardı. Seçilen üçüncü grup Girit'e gönderildiğinde, aralarında Theseus da vardı. Ya kendi gönüllü olmuştu ya kura ile belirlenmişti ya da Minos'un kendisi tarafından özellikle seçilmişti. Nasıl seçilmiş olursa olsun, Theseus'un amacı hem Minotor'u hem de bu onurlandırmayı yok etmekti. Yola çıktığı geminin, matemi simgeleyen kara yelkenleri vardı fakat Theseus babasına, canlı olarak geri dönmeyi

başardığı takdirde, eve dönüş yolunda gemiye beyaz veya kızıl renginde yelken çekeceğine dair söz verdi.

Yolculuk sırasında Minos, bakire Eriboia tecavüz etti. Theseus araya girdiğinde Minos, Zeus'un onun babası olduğunu (ki bu Minos'un dilediği gibi davranmasına izin verildiği anlamına geliyordu) onaylaması için Zeus'a yalvardı ve Zeus da bir şimşekle bunu onayladı. Ardından Minos, Poseidon'un oğlu olduğunu ispat etmek için Theseus'a meydan okudu. Milattan önce 520-540 yılları arasında yaşayan Şair Bakkhylides, Minos'un denize altın bir yüzük fırlattığını ve Theseus'un da yüzüğün yanı sıra Poseidon'un karısı Amphitrite'nin armağan olarak verdiği kırmızı bir pelerin ve güllerle süslenmiş bir çelenk verdiğini yazdı:

> Genç Atinalılardan
> oluşan kalabalık ürperdi
> kahraman denize atladığında ve
> gözlerinden yaşlar geliyordu
> yaşadıkları ağır baskı altında.
> O sırada, denizin sakinleri olan yunuslar,
> hemen taşıdılar Theseus'u, atların tanrısı
> olan babasının evine; vardı
> denizler tanrısının yaşadığı yere [...]
> Theseus [...] gördü babasının sevgili eşini
> o güzel evin içinde, yüce
> çayır papatyası gözlü Amphititre'yi,
> Theseus'u deniz mavisi bir pelerinle giydirdi
> ve lülelerine kıvrımlı çelenk taktı,
> hilebaz Aphrodite'in evliliğinde
> ona verdiği, güllerle süslü.[11]

Girit'e vardığında, Theseus, Minos'un güzeller güzeli kızı Ariadne'nin dikkatini çekti. Ariadne, kendisini Atina'ya

dönüşte yanında götürmesi ve onu eşi yapması şartıyla kendisine yardım teklifinde bulundu. Theseus bu teklifi kabul etti ve bu anlaşmayı bir yeminle mühürledi. Ariadne, Labient'in tasarımcısı olan Daidalos'u, Labirent'in çıkışının nasıl bulunacağını söylemesi için ikna etti ve ondan aldığı öneriyle, Theseus'a bir yumak iplik verdi. İpliğin bir ucunu Labirent'in üst eşiğine bağlayacaktı ve yapının merkezine doğru ilerledikçe ipi salacaktı ta ki Minotor'u[12] bulana kadar. Theseus, talimatlara aynen uydu ve Minotor'u Labirent'in iç kısımlarında buldu. Ölesiye dövüştüler. Theseus galip geldi ve saldığı ip, çıkış yolunu bulmasına yardımcı oldu. Yoldaşlarıyla buluştu ve Ariadne ile birlikte yelken açtı.

Dönüş yolculuğu sırasında, karaya ilk ayak bastıkları yer (Naxos ile özdeşleşen) Dia adasıydı. Theseus burada, Ariadne'yi ya ihmalkarlık sonucu veya kasten (Aigle adında başka bir kızdan bahsedilir) ya da tanrıların emri doğrultusunda terk etti:

> Burası, susmayan kumsalların olduğu Naxos'dur.
> Burası Theseus'un, kuzeye doğru yol alırken gözden
> kaybolduğu yerdir,
> ıpıssız bir sahilde arkasından bakakalır bir kadın
> yüreği sonsuz bir kederle kaplı,
> Ariadne oldukça şaşkındır, inanmamaktadır
> kendi gözleriyle şahit olduklarına –
> daha yeni uyanmıştır tuzaktan
> (uykudan)
> ve yapayalnız kalmıştır adada.
> Ve Theseus, fırtına ve rüzgar kadar pervasız
> yol aldıkça yarar dalgaları
> Ve bırakır gemiden denize aşk sözcüklerini.[13]

Fakat normal tasvirlerde, Ariadne'nin içinde bulunduğu kötü durum, Dionysos'un adaya gelişiyle anında iyi bir hale dönüştü. Dionysos, ona aşık oldu ve karısı olması için onu oradan alıp götürdü. Ariadne, Dionysos'un kollarında teselli buldu ve ona birkaç çocuk doğurdu.[14]

Theseus, Delos'a doğru devam etti. Orada Apollon'a kurban sundu ve yoldaşları da Labirent'in mimarisini andıran dolambaçlı adımlarla ve eski çağlarda Deloslular tarafından yapılan 'Turna Dansını' yaptılar. Oradan ayrıldıktan sonra Atina'ya varışları kısa sürdü. Fakat limana yaklaşırlarken gemidekilerden biri, yelkenlere beyaz/kızıl boyayı sürmeyi unuttu. Aigeus, Theseus'un öldüğünü düşündü ve kendisini, Athena Nike Tapınağı'nın hâlâ durduğu (Yunan tasvirlerine göre) yer olan Akropolis'in ya yüksek burçlarından ya da falezlerden (Ege Denizi'nin adını aldığı Latince tasvirlere göre) aşağı attı.

Minos, Theseus'un nasıl kurtulduğunu öğrenince Daidalos ve oğlu İkaros'u Labirent'e hapsetti. Fakat her daim becerikli olan Daidalos, kanatlar yaptı, nasıl kullanılacaklarını gösterdi ve oğluna talimatları anlattı:

> 'Şimdi iyi dinle beni İkaros!
> Ortada kal. Çok alçak uçarsan, sular
> kanatlarını ağırlaştırır; çok yüksek uçarsan,
> kavrulur giderler
> alevlerin sıcağından.
> Denizler ve güneşi ortalayarak uç.'

Tüyleri yeni bitmiş bir kuş edasıyla yuvasından uçan İkaros'un arkasından bakakaldı Daidalos. Fakat;

> Bu maceralı uçuş, İkaros'u kendinden geçirdi.
> Yönlendiricisini dinlemeyi kesti; gökyüzüne aşık olmuştu ve

yükseldikçe yükseldi. Güneşin kavurucu sıcaklığına
yaklaştıkça yaklaştı ve tüylerindeki mis kokulu balmumu
yumuşadı. Balmumu erimeye başladı; İkaros kanatlardan
yoksun çıplak kollarını çırptıkça, havanın yukarı doğru
çektiği tüylerin arasından,
'Baba!' diye seslendi defalarca. Fakat çocuk,
çığlıklarıyla birlikte mavi-yeşil denizde boğulmuştu,
İkarya Denizi adı verilen yerde.[15]

Daidalos, Minos'un kendisini büyük bir başarıyla takip ettiği yer olan Sicilya'da yaşayan Kokalos'un sarayına kaçtı. Yanında sarmal bir deniz kabuğu taşıyan Minos, Daidalos'un başaracağından emin olarak deniz kabuğunun içinden bir iplik geçirmeyi başaran kişiye büyük bir ödül vereceğine dair söz verdi ve Sicilya'da duyurduğu bu meydan okumayı Kokalos kabul etti. Kokalos, deniz kabuğunu Daidalos'a verdi ve o da ipliği bir karıncaya bağladı, deniz kabuğundan bir delik açtı ve geri kalanı yapması için de karıncayı saldı. İplik geçirilmiş deniz kabuğunu alan Minos, bunu başaran mucidi hemen çağırttı ve Kokalos da Daidalos'u ona getireceğine söz verdi. Fakat Kokalos'un kızları, Minos'u banyosunda, muhtemelen Daidalos tarafından yapılmış bir boru yoluyla ya kaynar suyla ya da ziftle haşlayarak öldürdüler. Bu olaydan sonra, Daidalos'un hayatı veya ölümü hakkında sağlam tasvirler bulunmamaktadır.

Theseus, Atina'nın boşta kalan tahtına geçti. Aigeus'un çocuğunun olmadığı zamanlarda, ağabeyi Pallas ve elli erkek yeğeninin, onun tahta oturacağına dair umutları vardı; fakat Theseus, bir yabancı olmasına rağmen, Aigeus'un kılıcı ve sandaletleriyle sahneye çıkınca hüsrana uğradılar. Theseus tacı giydiğinde bir isyan başladı. Fakat

potansiyel huzursuzlukların yanı sıra, Pallas ve oğulları da saf dışı edildi.

Eski Atinalılar, başta Attika'da *synokismos,* diğer bir deyişle başkenti Atina kabul edilen ve bir bölgedeki birkaç bağımsız toplumun bir araya gelerek oluşturdukları tek devlet olmak üzere, bazı politik yenilikleri Theseus'a atfettiler. Theseus, Panathenaia Şenliklerini başlatarak, Sisyphos'un temelini attığı Korint'teki İstmiya Oyunları'nı tekrar kurarak, Argonotlarla yelken açarak ve Kaledonya Yaban Domuzu'nu[18] avlayarak itibar sahibi oldu. Theseus'un son iki macerası sırasında, yanında Teselyalı Lapitlerin kralı ve yüce dostu Peirithoos vardı. Bu ikisi, Peirithoos ile Theseus'un sığırlarına baskın yaptığı sırada karşılaşmışlardı. Fakat düşmanlık yerine aralarında saygı oluştu ve hayatlarının sonuna kadar dostluk yemini ettiler. Peirithoos evlendiğinde[19] Theseus düğün davetlisiydi ve böylece Lapitlerle Kentaurlar arasındaki 'Kentaurlar Savaşı'na dahil oldu.

Kentaurların soyu, Peirithoos'un babası ve ilahi düzeni tanımadığından dolayı Tartaros'da[20] ebedi cezaya çarptırılan İxion'a dayanır. Kayınpederine tuzak kurup onu bir ateş çukuruna atarak akraba kanı döken ilk kişi olan İxios, kötü bir başlangıç yaptı. Zeus onu bu yaptığından dolayı affetti; fakat İxion, bu iyiliğe karşılık olarak Zeus'un karısı Hera'ya tecavüz etmeye kalkıştı. Hera bu durumu Zeus'a anlattı. Bu suçlamayı doğrulamak için Zeus, Nephele'yi (Bulut) Hera'nın buluttan bir görüntüsü içinde İxion'un yatağına koydu. İxion, Nephele'nin ırzına geçti ve Zeus da İxion'u, yılanlarla sarılı bir ateş çemberine bağladı ve ibreti alem için onu sonsuza dek rüzgarlara bırakarak havada bir oradan bir oraya uçması için cezalandırdı. Fakat

İxion, Nephele'yi bir şekilde hamile bırakmayı başarmıştı. Bir süre sonra Nephele, Kentauros'u doğurdu.

Kentauros, Pelion Dağı'ndaki yaban kısraklarıyla çiftleşerek vahşi, çiğ et yiyen, yarı insan yarı at olan Kentaurların babası oldu. Peirithoos, Lapitlerin kralı olduğunda, Kentaurlar da bu krallıktan pay istediler; çünkü onlar İxion'un torunlarıydı. Bu çekişme dostane bir şekilde çözümlendi; fakat işler, Kentaurların Peirithoos'un düğününe davet edilmeleriyle çirkinleşti. Kentaurlar, genelde şarap içmezlerdi; fakat bu düğünde aşırı derecede sarhoş oldular ve cinsel arzuları tavan yaptı. Lapitli kadınları kaçırmaya kalkıştılar – hatta Eurytion, gelini bile kaçırmaya çalıştı – ve bunun üzerine çıkan arbede sonucu ölü sayısı çok fazla oldu. Lapitlerin tarafında, bir zamanlar kadın olan fakat daha sonra Poseidon ile yaşadığı cinsel ilişki sonrası fethedilemez bir erkeğe dönüşen Kaineus yer alıyordu:

> Ozanlar, Kentaurların elinde perişan olup hâlâ hayatta olan Kaineus'un diğer reisleri yönlendirdiğini anlatır ve ona karşı saldırıya geçen Kentaurlar ona ne diz çöktürebildiler ne de onu öldürebildiler; fakat fethedilemez dimdik duruşuyla üzerine doğru yuvarlanan çam kütüklerinin altından geçti.[21]

Sonuç olarak Theseus'un da yardımıyla Peirithoos ve Lapitler, kaotik barbarlık üzerinde mükemmel bir zafer elde ederek üstün geldiler.

Theseus ve Peirinthoos, Zeus'un kızlarıyla (Peirithoos'un karısı artık hayatta değildi) evlenmek için aralarında bir anlaşma yaptı. Peirithoos'un yardımıyla Theseus, Spartalı Helen'i kaçırdı[22] ve Peirithoos için Persephone'yi almak üzere Hades'e gittiler. Theseus'un

yokluğunda, Dioskurlar, Helen'i kurtardılar ve Helen'in kölesi olması için Aithra'yı kaçırdıktan sonra da Erekhtheus'un torununun oğlu olan Menestheus'u Atina'nın hükümdarı olarak tahta oturttular.

Ölüler Diyarı'nda, işler kötüye gidiyordu. Hades, oturmaları için bu iki arkadaşı davet etti; fakat ayağa da kalkamadılar çünkü ya oturdukları (yeryüzüne dönme arzusunu yok eden) Unutkanlık Sandalyesi'ne zincirlenmiştiler ya da oturdukları kayaya yapıştırılmışlardı. Genellikle Peirithoos'un, Hades'de kaldığı bilinir; çünkü bir tasvirde Kerberos tarafından yendiği anlatılır. Başka bir tasvirde de serbest bırakılır. Oysa ki Theseus, Kerberos Görevi'ni[23] başarıyla tamamlayan Herakles tarafından kurtarılmış ve Atina'ya dönmüştü. Gülünç bir tasvire göre de Theseus, kayaya o denli kaynamıştı ki Herakles onu çekerken vücudunun bir parçası kayada kaldı ve bu da Atinalıların neden dikkat çekecek derecede küçük popolara sahip olduklarını açıklardı.

Theseus, Amazonlar'a da bir sefer düzenledi ve Antiope'yi (veya Melanippe ya da Hippolyte) alıp götürdü. Bu ilişkiden Theseus'un oğlu Hippolytos dünyaya geldi. Fakat bu kaçırma olayı, savaşçı kadınlarda ters bir tepki yarattı ve ardından Atina'yı istila ettiler. Geri püskürtülmeden önce Areiopagos'a kadar yaklaşmışlardı. Hippolytos doğmuş olmasın rağmen Theseus, daha sonra Ariadne'nin kız kardeşi Phiadra ile evlendi.

Theseus ve Phaidra'nın evliliği yolunda giderken reddedilen Amazon, silah arkadaşlarıyla belirdi ve misafirleri ölümle tehdit etti. Yine bir düğün sırasında şiddet kol geziyordu; fakat bu defa Amazonlar defedildi ve Antiope de öldürüldü. Phaidra, Theseus'a iki oğul verdi.

Fakat daha sonra bu evlilik, korkunç hallere düştü; çünkü Phaidra, Theseus'un Amazon'dan olan ve ismi kaygı verici bir şekilde 'Atlar Tarafından Paramparça Edilen' anlamına gelen üvey oğlu Hippolytos'a aşık olmuştu.

Apollodoros'a göre Theseus, Pallas'ın oğullarını yok ederek döktüğü kanların suçundan arınmak için karısı Phaidra ile birlikte Troizen'de bir yıl süreyle sürgünde yaşamayı seçti. Orada Phaidra, üvey oğlu Hippolytos'a karşı ölümcül bir tutku beslemeye başladı. Masalda, edepsiz ve ayartıcı olduğu anlatılan Phaidra, reddedilmesiyle birlikte bunun sonuçlarından çekindi ve masum Hippolytos'dan intikam almak istedi. Fakat Euripides, milattan önce 428 yılında sahnelenen oyunu *Hippolytos* adlı trajedisinde, mükemmel bir şekilde dramatize ettiği bir tasvir yarattı.

Hippolytos, fazla namuslu olduğu için sonunda ölür. Kendini bakire tanrıça Artemis'e o kadar derinden adamıştır ki Aphrodite'in ona ilan ettiği aşkı elinin tersiyle iter. Bu korkunç bir hatadır ve Aphrodite, Hippolytos'un işlediği bu suçu cezasız bırakmamak için Phaidra'yı ona aşık eder ve bunun yanı sıra, kendi iradesinin dışında olmasına rağmen Phaidra'nın da yok edilmesine neden olur. Kendisine aşılanan ilahi tutkuya yenilen Phaidra, başına gelenlerden kurtulmak için ne kadar çabalasa azdır. Duygularını dadısıyla paylaşır ve dadısı da Hippolytos'a neler olduğunu anlatarak bu aşk ilişkisini kolaylaştırmaya çalışır. Tek kelimeyle dehşete kapılır ve inanılmaz öfke, anlam ve kadınlara karşı nefret dolu bir tiratla karşılık verir:

> Ey Zeus! Aydınlık bu dünyada, sahte paraya benzeyen
> Bu kadını insan ırkına lanet getirmesi için mi gönderdin?
> Ölümlü bir soy ise arzuladığın, neden bunun

Sebebi bir kadın olmak zorunda? Daha iyisi, bırak erkekler
Tapınağına gelsinler ellerinde tunç, demir veya altınla ve
Satın alsınlar kendi oğullarını daha ceninken.
İşte o zaman özgür birer erkek olarak yaşayabilirler
– kadın olmadan.
[...] Kolay bir hayat için
Belki de önemsiz biriyle evlenmek en iyisi – ama
Saçmalamanın bir anlamı da yok.
Akıllı bir kadından daha akıllı olan şey başka bir kadındır,
Ki bundan nefret ediyorum; böyle bir kadın benden uzak dursun.
Cinsel dürtüler, akıllı kadınlarda kötülüğün
Büyümesine neden olur; bu arada kabiliyetsizler de
Akılsızlıkları sayesinde bu amaçsızlıktan kurtulmuş olur.[24]

Hippolytos'un bu feveranı, Phaidra'nın sadakatsizliğine karşı yapılan haksız bir çıkıştır: Phaidra'ya yönelttiği suçlamalarda, kadının hiçbir suçu yoktur. 'Kadın olarak doğmuş olmak ne kötü bir lanet!' diye cevaplar Phaidra ve dadıya acı dolu suçlamalar yönelttikten sonra, Phaidra, hem kendisini hem de Hippolytos'u yok edeceğini söyleyerek sahneden ayrılır. Theseus içeri girdiğinde, karısının asılı olduğunu ve kendi canına kıymış olduğunu görür. Avucunun içinde de sımsıkı kavradığı bir not vardır ve Theseus kağıtta yazanı okur:

Hippolytos, Zeus'un kutsal yatağına göz dikmiştir.
Ve de yatağıma zorla girmeye.[25]

Theseus'a, Poseidon tarafından üç lanet bağışlanmıştır ve oğlunun ölmesi için yalvaran Theseus, Hippolytos'a karşı kinle dolar. Hippolytos da delikanlı bir şekilde masum olduğunu anlatmaya çalışır:

Söylentiler ve gördüğüm tablolardaki görüntüler haricinde,
Bedenim bu cinsel aşk ilişkisinde masumdur.[26]

Theseus son derece kararlıdır: Hippolytos sürgün edilmelidir ve sürgüne giderken, denizden korkunç bir boğa fırlar ve arabasının atlarını ürkütüp kaçırır. Hippolytos, ölümcül bir yara almıştır ve hayatının son anlarını yaşaması için sahneye getirilir. Theseus, Artemis'den son anda amansız gerçeği öğrenir ve oğluyla barışır.

Theseus, mitlerin bir neden olmadan, nadiren anlatıldığından fazlasının gösterildiği mükemmel bir Atinalı kahramandır. Atina, diğer devletlerle ilişkilerinde her ne kadar gaddar olsa da Theseus, kendisini cömert, asil ve mazlumun yanında yer almış olarak gören ve görülmek isteyen bu kentin somutlaştırılmış halidir. Oidipous, Herakles ve Thebai'ye Karşı Yedilerin anneleri, gerek duyulduğu hallerde ona koştular ve olumlu cevap aldılar. Euripides'in eseri *Yakaran Kadınlar*'da, Theseus'un sözleri, günümüz dünyasındaki çağdaş güçlerin rollerini sergilediklerinden farklı olarak milattan önce beşinci yüzyıl Atina'sının değerlerini savunduğunun somut örneğidir:

> Bana bahşedilen bu şerefle,
> Yunanlılar arasından bu kişiyi seçtim ve onayladım,
> Ki adaletsizliğin her daim cezalandırıcısı olsun diye.[27]

Sonunda, Theseus sıradan bir ölümü tattı. Atina'dan sürülmüştü ve elindeki güç, adı, Homeros'un Truva'sında Atina birliğinin lideri olarak geçen Menestheus tarafından gasp edilmişti. Sığınmak için gittiği Skyros'da, Kral Lykomedes tarafından bir uçuruma atılarak öldürüldü. Tarihsel dönemde Atina, milattan sonra 470'lerde imparatorluğu inşa etmeye başladığında general Kimon, Skyros'da bulunan 'Theseus'un kemiklerini', hem şehrin bu kahramanla bağının sembolleşmesi hem de İyonyalı

Yunanlılar üzerinde hakimiyet iddiasını desteklemesi için Atina'ya getirerek mitolojiyi değiştirdi.

Ölümden Sonra Hayat

Bu masallarda adları geçen Theseus, Minotor, Ariadne, Daidalos ve İkaros'un ölümlerinden sonra uzun ve parlak hayatları oldu.

Theseus'un 'Görevleri', onun Atina'yla olan özel ilgisini pekiştiren iki önemli klasik olayda görülür. Atina'ya özgü olan ve *kylikes* adı verilen toprak içki kupalarında Theseus'un tüm görevlerinin çizilerek anlatıldığını görüyoruz. Milattan önce 475 yılına ait olan ve şu an British Museum'da sergilenen, iyi korunmuş kırmızı bir figürün dış tarafında Kerkyon, Prokrustes, Skeiron, Marathon Boğası, Sinis ve Krommyon Domuzu'nu ve iç ortasında da Minotor'u görüyoruz. İlginçtir ki boğa burada, 475'den sonra yalnızca Görevler sırasında ortaya çıkan Periphetes'in yerine kullanılmış. Daha kamusal bir yapı olan Delphi'deki Atina Hazine Dairesi (MÖ 500)'nin metoplarında, Theseus'un Atina yolundaki yiğitlikleri tasvir edilmişti. Bir zamanlar, süslemelerinden dolayı Theseum denilen, günümüzde ise Hephaestus (MÖ 450) olarak adlandırılan tapınağın heykellerinde bu hikâyeler tasvir edilmiştir. Theseus, klasik dönem sonrası edebiyatında da ortaya çıkar. Örneğin, Chaucer'ın Şövalye'nin Masalı'nda, Shakespeare'ın *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nda ve Mary Renault'un *Kral Ölmeli* (1958) ve *Denizden Gelen Boğa* (1962) adlı muhteşem romanlarında görülür.

Theseus'un düşmanı olan Minotor, Antik Çağ'ın sorgusuz sualsiz hafızalara en çok kazınan ve en güçlü yaratımlarından biridir. Minotor'un masalıyla Knossos'daki Minos 'Sarayı' arasında çok bağlantılar

kurulmuştur. Sarayda, atlayan boğa freskleri, 'kutsama töreninin boynuzları', 'labirent' mimarisi ve çift ağızlı balta (*labrys*) görsel sunumları bulunuyordu; fakat Knossos ile mitler arasında belirgin tarihi bağlantılar kurup kuramama konusu tartışmaya açıktır. Yine de Labirent'den ortaya çıkan ve etkisi oldukça fazla olan sonuçlar olduğu görülmektedir. Arkeoloji, Minoslu rahibelerin çift ağızlı baltayı kullanmış olabileceklerini belirtir ve birçok kişi de baltaların, Minos toplumundaki kadınlar tarafından bir güç simgesi olarak kullandıklarını anlatır. Feminist yorumcular, aynı zamanda *labrys*'i, kadın gücüyle ilişkilendirir ve ana tanrıçanın bir sembolü olarak görür. Ayrıca lezbiyenliğin sembolü olarak sık sık kullanılır: Örneğin *Labrys Atlanta*, kendisini eşcinsel kadınlar, lezbiyenler ve tüm kadınlar için bir dergi olarak tanımlar. Fakat *labrys*, çok değerli bir simgedir. 1936 ile 1941 yılları arasında, Yunan Faşist Gençlik hareketi, bu simgeyi benimsedi ve aynı zamanda Yunanistan'daki 'Black Metal' rock müziği hayranları tarafından Yunan paganizminin sembolü olarak kullanılır.

Bu yaratık tek başına birçok şeyi sembolize edebiliyor. Şu an Londra'daki Tate Britain'da sergilenen ve 1885 tarihli olan *The Minotaur (Minotor)* adlı tablo İngiliz ressam George Frederic Watts tarafından yalnızca üç saatlik bir çalışma sonrası ortaya çıkmıştır. Tabloda, fuhşa karşı tiksintisini hissettiren ressam, muhteşem bir melankolik Minotor'u resmetti. Minotor'un anlaşılmaz şekilde denizin üzerinden uzaklara doğru gözünü dikmesi, onun üzgün olduğunu gösteriyor. Belki de canavar halinden ya da Labirent'den kurtulmanın hayalini kuruyordur. Fakat aynı zamanda da anlamsız bir şiddet ve sevimsiz bir duygu ile bir kuşu eliyle eziyor. Picasso, Albert Skira'nın 25 Mayıs 1933 tarihinde ilk baskısını yayınladığı sürrealist dergi

Minotaure (Minotor)'un kapağı için Minotor'u resmetti. İspanya İç Savaşı'na karşı duygularını yansıtmak için hayvanın karanlık yüzünü kapsamlı bir şekilde kullandı. İngiliz ressam Michael Ayrton'un, Yunan mitolojisiyle arasında hayat boyu bir meşguliyet vardı ve Ayrton, bu hayvandan esinlenerek birçok eser yarattı. 1968 tarihli *Arkville Maze (Arkville Labirenti)* adlı çalışması yüksek tuğla duvarlardan oluşmakta ve doğal ölçülerde Minotor ve İkaros'un heykellerini barındırmaktadır. Hâlâ Armand Erpf'in New York'un Catskill Dağları'ındaki malikanesinde bulunmaktadır ve Londra Surları üzerindeki terasta yer alan 1973 tarihli tunç heykeli *Minotaur (Minotor)*, insan aklı ve hayvan şekli arasında paramparça olan bir yaratığa empatiyle yaklaşır. Bir kez daha görüyoruz ki Yunan mitlerinin çağdaş zihinleri etkileyen gücü, bir şekilde, insanlıkla canavarlığı harmanlama yönteminde yatar.

Ariadne'nin terk edilişi ve kurtarılışı, kötülükten iyiliğin doğduğuna dair etkili bir kinaye yapabilmiş ve opera bestecileri de bundan yararlanarak iyi sonuçlar elde etmişlerdir. Richard Strauss, 1912 yılına ait *Ariadne of Naxos (Naxoslu Ariadne)* adlı bestesinde, miti ilginç bir şekilde sunar. İkinci yarısında, Prenses Ariadne, Theseus tarafından terk edilmiş ve kendi içine kapanmıştır. Naxos'dan gidebileceğine dair umudu yoktur ve Theseus'a karşı sonsuza dek sadık olmaya kararlıdır. Hayal ettiği mutluluk, sabah uyandığı saatlerle doğrudan orantılıdır. Sevimsiz Echo'yla birlikte, Ariadne'nin dostları olan Naiad ve Dryad, onun ıstırabını, Zerbinetta ve Harlequin'in de dahil olduğu komedyenlerden oluşan bir topluluğun arasındayken fark ederler. Sıradaki, Ariadne'ye, acıyı yeni bir hayatın başlangıcına dönüştürmenin önemini söyler; fakat Ariadne, ölümün krallığına gitmeyi tercih

eder: Onu karanlıklar diyarına götürmesi için Hermes'in refakat etmesini bekler. Komedyenler bunun bilincinde değillerdir ama onu vazgeçirme girişimleri işe yarar. Zerbinetta, onunla, kendi romantik ilişkilerindeki hayrete düşüren çeşitlilikler hakkında kadın kadına konuşur ve aşklarına sadık olmasına rağmen devamlı başarısız olduğunu itiraf eder. Ariadne daha sonra, Zerbinetta'nın çöpçatanlık stratejilerine tanık olur. Komedyen, kendisine kur yapılmasına izin verir ve beklentilerin tam tersine, Harlequin'i seçer. Şimdi, Naiad ve Dryad'ın da yardımıyla, ona Ölüler Diyarı'na giderken refakat edecek olan Hermes zannettiği Bacchus'un (Dionysos) gelişine hazırlanan Ariadne'nin tanık oldukları, onu hayrete düşürür. Bacchus, büyücü Kirke ile daha yeni cilveleşmiştir ve Ariadne'nin güzelliği karşısında büyülenir; fakat yeni bir ilişkiye girmek için de pek isteksizdir.

Ariadne'nin işbirlikçileri Daidalos ve İkaros da ressamlar ve müzisyenler için zengin bir ilham kaynağı olmuşlardır. Bu ikiliye ait mitler, hem kaçmaları için Pasiphae'nin onlara bir gemi sağladığı fakat karaya ayak bastıklarında İkaros'un denize düşüp boğulduğunu anlatan Diodoros hem de Daidalos'un inşa ettiği iki ayrı yelkenli gemiyle rüzgarı arkalarına alarak kaçtıklarını anlatan Pausanias tarafından mantığa uygun hale getirilmiştir. İlerleyen zamanlardaki yaklaşımlar daha az olağandı; çünkü insanların yaratıcılığı ve arzuları ya da İkaros'un olayını baz alırsak, gençliğin aptallığı simgeleşmeye başlamıştı. Pieter Breughel'in, alışılmadık mükemmellikteki bir tasvir olan 1558 tarihli İkarus'un Düşüşü Sırasında Bir *Manzara* adlı tablosunda geniş manzaraya resmedilmiş olan bir çiftçi, bir çoban ve bir balıkçının, minik bir figür olarak görünen İkaros'un suya düştüğünde sıçrattığı suyun farkına pek

varamadıkları görünüyor ve tıpkı bir atasözünde de belirtildiği gibi: 'Düşenin dostu olmaz.'

Çağdaş rock ve caz müziği, İkaros'u kendine uygun görerek ona kucak açmıştır: Steve Hackett'ın 'Icarus Ascending (İkarus Yükseliyor)', Iron Maiden'ın 'Flight of Icarus (İkarus'un Uçuşu)' ve Kansas'ın 'Icarus, Borne on Wings of Steel (Çelik Kanatlar Üzerinde Doğan İkarus)', rock müziğin iyi birer örneği olarak temsil edilirken, Stekpanna'nın 'Ikaros (İkaros)' parçası da son noktaya kadar yükselip ardından denize düştüğünü armonik bir yolla caz müziğe uyarlamıştır.

Daidalos'un son derece önemli bir role sahip olması, onu her zaman özel kılmıştır. Leonardo da Vinci gibi yetenekli ve çok yönlü olan fakat Benvenuto Cellini gibi de ilkesiz olan sanatçılar, bu avareyi efsanevi yönleriyle tarihsel bir çerçevede incelemek için heveslenmişlerdir. Daidalos, sanatsal yaratıcılığın kesinlikle güçlü bir sembolü haline gelmiştir ve muhtemelen bunun en iyi ifade edildiği eser, kahramanının, yerinde bir isimle Stephen Dedalus'un olduğu, James Joyce'un 1916 tarihli *Portrait of the Artist as a Young Man (Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi)* romanı ya da yine Stephen Dedalus'un bilinmeyen sanatların araştırmacısı olarak belirdiği 1922 tarihli *Ulysses* adlı eseri olmuştur. Joyce, Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi adlı romanını, çağdaş dünyamızla hâlâ güçlü bağları olan Antik Çağ karakterlerinden efsanevi Daidalos'dan yardım isteyerek sonuca bağlıyor:

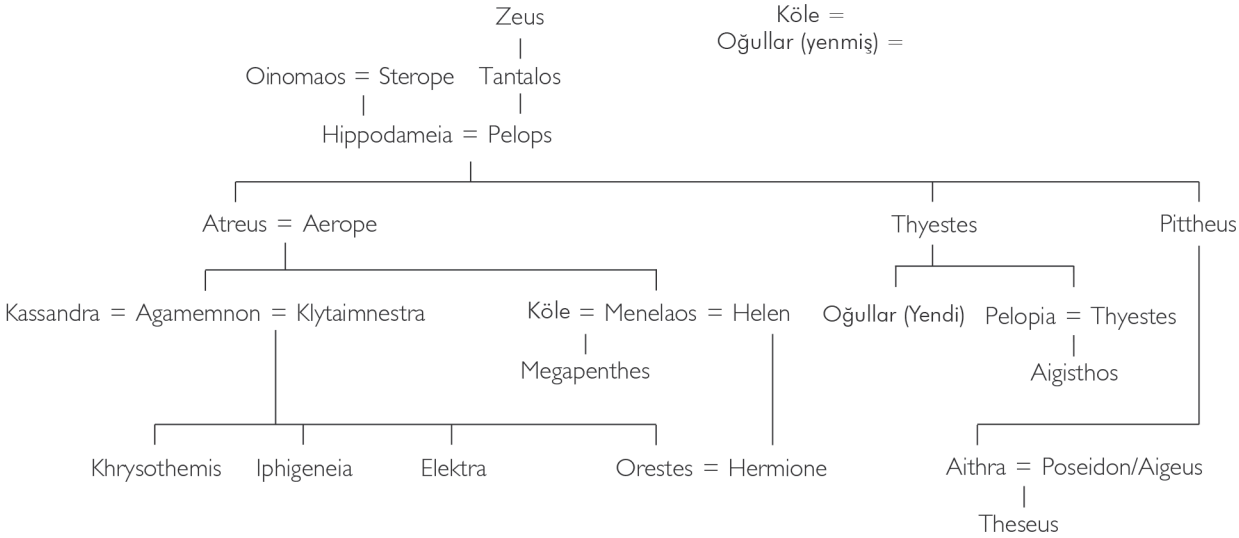
27 Nisan. Yaşlı atam, yıllanmış sanatkar, şimdi ve her zaman yanımda ol. Yardımcı ol bana.

12

LANETLER VE YAMYAMLIK: PELOPS HANEDANLIĞI

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Tantalos	Büyük bir günahkar; Hades'de 'boş umutlarla beslenme' cezasına çarptırıldı
Pelops	Elis Kralı; bir araba yarışında Hippodameia'yı kazandı; Peloponneslilerin isim babası
Oinomaos	Hippodameia'nın babası
Hippodameia	Pelops'un sevgilisi
Atreus	Mikenai Kralı; Menelaos ile Agamemnon'un babaları
Thystes	Pelops'un oğlu; kendi çocuklarını yedi; Atreus'u lanetledi
Agamemnon	Atreus'un oğlu; Truva'da savaşan Yunanlıların lideri
Menelaos	Atreus'un oğlu; Helen'in kocası

Pelops'un hanedanlığı, Yunan mitolojilerinin en önemli kişilerini ve en vahşiyane olaylardan bazılarını içerir. Bu hikâyeler, insanlar arasındaki bağların inanılmaz derecede güçlü olduğu fakat bireylerin üzerindeki rekabetin genelde oldukça uzlaşılamaz olduğu onur, güç ve cinsel kıskançlık konularına odaklanır. Bu olayların

Zeus
Köle =
Oğullar (yenmiş) =
Oinomaos = Sterope
Tantalos
Hippodameia = Pelops
Atreus = Aerope
Thyestes
Pittheus
Kassandra = Agamemnon = Klytaimnestra
Köle = Menelaos = Helen
Oğullar (Yendi)
Pelopia = Thyestes
Megapenthes
Aigisthos
Khrysothemis
Iphigeneia
Elektra
Orestes = Hermione
Aithra = Poseidon/Aigeus
Theseus

dallanıp budaklanmaları, kahramanların farklı nesilleri boyunca devam etmekte ve ayrıca edebi ve sanatsal birçok büyük eserlere ilham kaynağı olmaktadır.

Sülalenin başında, Yunan mitolojisinin en büyük günahkarlarından biri olan Tantalos bulunmaktadır. Anadolu topraklarında bulunan Sipylos'dan gelmişti ve Zeus'un oğullarından biriydi. Tanrılarla birlikte yemek yiyecek kadar da imtiyaz sahibiydi; fakat buna rağmen tanrılar ve insanlar arasında birçok temel sınırı ya tanrıların sırlarını insanlara ifşa ederek, ölümlülerle paylaşmak için tanrılara ait içecek ve yiyecekleri çalarak ya da Pindaros'un bile anlattığı ve neredeyse inandığı grotesk bir suç işleyerek ihlal etti. Tanrıların bir ziyafeti sırasında, Tantalos kendi oğlu Pelops'u öldürerek ve onu tanrılara yemek olarak sunarak onları sınadı:

> Hain komşulardan biri fısıldadı
> seni nasıl aldıklarını ve bir bıçakla
> etlerini doğrayıp kaynar suya attıklarını
> ve masada bölüştükten sonra
> etini son lokmasına kadar yediklerini.
> Nitekim hiçbir tanrının farkına varamayacağını
> söyleyemem; İrkiliyorum.[1]

Fakat tanrılardan biri 'nitekim fark edemedi': Demeter. Kızı Persephone'nin kederinden hâlâ aklı başında olmayan Demeter, Pelops'un omzundan bir parça yedi; fakat diğer tanrılar buna aldanmadı. Tantalos'un çarptırıldığı cezaya, Homeros'un Odysseia destanında Odysseus şahit olmuştu:

> Gördüm Tantalos'u, acı çekiyordu ve dikilmişti
> çenesine kadar yükselen suyun içinde, susamıştı
> ve içmeyi deniyordu ama nafile;

> ve yaşlı adam içmek için her eğildiğinde
> su çekiliyor ve buharlaşıyordu, bastığı kara toprak
> tanrılar tarafından kurutuluyordu. Başının üzerinde
> yükselen ağaçlar vardı, dalları meyve dolu,
> armut, nar ve elmalarla dolu ağaçlar parıldıyordu,
> incirler tatlı, zeytinler olmuştu ve her defasında
> yaşlı adam ne zaman uzansa eliyle o meyvelere,
> rüzgar onları fırlatıp uçuruyordu aşağı doğru sarkan
> bulutlara.[3]

Başka kaynaklara göre, başının hemen üzerinde büyük bir kaya vardı ve her an başını ezecekmiş gibi duruyordu. Öldürülen, parçalara ayrılan, pişirilen ve kısmen yenmiş olan Pelops, kazana geri konularak ve Demeter'in yemiş olduğu kısım olan omzunun yerine fildişi bir omuz konularak yeniden hayata döndürüldü. Yenilenen Pelops, o kadar inanılmaz bir güzelliğe sahipti ki Poseidon ona aşık oldu ve çocukluğunun büyük bir kısmını geçireceği Olympos'a alıp götürdü.

Pelops büyüdüğünde, Elis'deki Pisa Kralı Oinomaos'un kızı Hippodameia'yı baştan çıkarmaya çalıştı. Fakat ya Oinomaos'un, kızına karşı hissettiği ensest arzulardan ya da bir kahinin öngörüsüne göre, ölümünün, evleneceği erkeğin elinden olacağını öğrenmesinden dolayı bu göz korkutucu bir işti. Her halükarda, elinde olsaydı kızının evlenmesine izin vermeyecekti. Oinomaos'un, kendisine Ares tarafından verilmiş olan silahları ve atları vardı ve kızının her talibine, Korint'teki Poseidon sunağında bir araba yarışında yarışmaları için meydan okumuştu. Aklındaki plana göre talipler, Hippodameia ile birlikte kaçarken, o da Zeus'a kurban sunup onları takip edecekti ve peşinden gittiği talibi de sırtından mızrakla vurup Hippodameia'yı eve geri götürecekti. E, ne de olsa ilahi

atların çektiği bir arabaya sahipti. Hippodameia uğruna bir düzine veya daha fazla adam ölmüş ve vurulan başları da Oinomaos'un evini süslemişti.

Bu durum, Pelops'un Hippodameia'yla evlenmek için oraya gelişiyle bir nebze değişti; çünkü bir bakışla, Pelops ile evlenmeye karar verdi. İlişkilerinin başlamasında, Oinomaos'un arabacısı Myrtilos'un payı vardı. Birliktelikleri ya Myrtilos ona aşık olduğu için Hippodameia'nın yardım çağrısına olumlu cevap vermesiyle ya da Pelops'un Myrtilos'a, krallığının yarısını ve de gerdek gecesinde Hippodameia ile birlikte olmasını önermesiyle gerçekleşti.[4]

Yarıştan hemen önceki anlar, Olympia'daki milattan önce beşinci yüzyıla ait Zeus tapınağının doğu alınlığına fevkalade bir şekilde oyularak bezenmiştir. Tansiyon yükselmiş ve sinirler gerilmiştir: Kendinden emin, elleri belinde olan Oinomaos, müsabakanın şartlarını açıklar; Pelops, başı öne doğru eğik, dikkatlice dinlemektedir; Hippomadeia, Pelops'un yanındadır ve bir gelin edasıyla duvağını düzeltmektedir. Oinomaos'un karısı Sterope de oradadır. Kollarını kavuşturmuş bir halde o da kocasının yanı başında durmaktadır. Şahısların birbirleriyle fiziksel bir teması yoktur; fakat bu sahnedeki şiddetli duygular onları birbirine bağlarken, kenarda duran hizmetçiler de (birinin sıkılmış ve dalgın bir şekilde ayak tırnaklarıyla oynadığı görülmektedir) ya atların yanında oturmakta ya da çömelmektedirler ve müsabakanın yerini belirleyen nehir tanrılarının da alınlığın köşelerinde çağıldadıkları görülmektedir.

Ardından meydana gelen olaylar hakkında en az iki tasvir vardır. Pindaros'a göre Poseidon, Pelops'a altın bir

araba ve Oinomaos'un atlarından çok daha hızlı koşan atlar verdi ve böylece Pelops, yarışı kazandı. Fakat bilinen daha klasik ama daha az bir öğreticiliği olan bir masala göre ise Myrtilos, Oinomaos'un araba tekerlerindeki tunç dingillerin vidalarını, balmumundan yapılmış olanlarıyla değiştirdi veya sadece takmadı ve Oinomaos'un arabasının tekerlekleri kırıldı, kendisi dizginlere dolandı ve sürüklenerek öldü. Pelops, böylece yarışı kazanmış oldu. Bu olay, *Argonautika*'da, Hypsipyle'nin İason'a verdiği pelerine işlenmişti:

> İşte orada, geliyor iki süslü yarış arabası yarışarak, Pelops önde, dizginler elinde, Hippodameia yanı başında ve Myrtilos peşinde atları dürttü, Oinomaos hemen yanında, aldı eline yerdeki kargıyı fakat dingilin kırıldığı an düştü tam Pelops'u sırtından vuracakken.[5]

Oinomaos ölürken ihanetinden dolayı Myrtilos'u lanetledi.

Böylece Pelops, gelinine kavuştu; fakat şimdi Myrtilos konusuyla karşı karşıyaydı. Bazı tasvirlere göre Pelops, Myrtilos'un Hippodameia ile yatmasına hazır değildir ve başka bir tasvire göre de Myrtilos çok aceleci davranmış ve Hippodameia'ya tecavüze kalkışmıştır. Şöyle ya da böyle, Oinomaos'un laneti meyvesini verdi ve Pelops, Myrtilos'u denize attı. Pelops, arınmak için Hephaistos'a gitti, Myrtilos'un babası Hermes'e ibadet etti ve Olympia'daki yarış pistinin yanına Myrtilos'un onuruna bir höyük inşa etti; fakat Myrtilos'un ruhunun gönlünü almaya çalışması, üzerindeki laneti kaldıramadı ve bu lanet nesiller boyu sefalet getirdi.

Pelops, Oinomaos'un krallığını ele geçirdi ve tüm bölgeyi hükmü altına aldı. Pelops'la birlikte bu bölgeye 'Peloponesos' (Peloponnes ya da 'Pelops'un Adası') dendi.

Elimizdeki kaynaklarda, Pelops ile Hippodameia'nın oğullarına ait çeşitli kayıtlar mevcut ve hepsi, başlarına musallat olan zina, ensest, cinayet ve yamyamlık gibi şiddetli sonuçların doğurduğu acıları tadan Atreus ile Thyestes'den[6] bahseder.

Pelops, yaşamı boyunca birkaç sorunla boğuştu; fakat ölümünde herkesin elde edeceği sürpriz bir ödül ortaya çıktı: Bir kahin, Eurystheus öldükten sonra Mikenai'nin Pelops'un soyundan gelen biri tarafından yönetileceğini öngördü. Fakat kim? Atreus, ona ünlü Agamemnon ile Menelaos'u[7] doğuran Aerope ile evlenmişti; fakat Aerope, Atreus'un erkek kardeşi Thyestes ile de evlilik dışı cinsel ilişki yaşıyordu. Mikenai üzerinde hak iddia edebilmek için Atreus, sürülerindeki en iyi kuzuyu Artemis'e kurban edeceğinin sözünü verdi. Fakat altın bir kuzu belirince önce onu susturdu ve ardından bir kutuya[8] saklayarak verdiği sözden döndü. Fakat Aerope, kuzunun gizlice Thyestes'in eline geçmesini sağladı ve krallık üzerine müzakereler başladığında Thyestes, böylesine bir hayvana sahip olanın krallığa sahip olması gerektiğini teklif etti. Atreus bu öneriyi kabul etti; Thyestes kuzuyu takdim etti ve kral ilan edildi. Bu duruma müdahale eden Zeus, Atreus'a, krallık için daha belirli bir kriter sunmasını söyledi: güneş batıdan doğup doğudan batarsa Atreus kral olacaktı; Thyestes bu kriteri kabul etti ve Zeus, Atreus'un kriterini yerine getirdi; Atreus, krallığı ele geçirdi ve Thyestes de sürgün edildi.[9]

Atreus, bu umumi savaşı kazanmış olabilir; fakat Thyestes, aile içi savaşta hâlâ öndeydi. En azından Atreus'un

ilişkiyi öğrendiği ana kadar. Atreus, akabinde korkunç ve ölümcül bir intikam duygusuna kapıldı. Aerope'yi boğdu ve arkasından da Thyestes'e barış talebinde bulunmak için bir ulak gönderdi. Atreus, erkek kardeşinin Mikenai'ye geri gelmesini sağlar sağlamaz, onun oğullarını kesip doğradı, sonra etlerini pişirdi ve bir ziyafette Thyestes'e yedirdi. Thyestes, yemek için minnettarlığını dile getirdiğinde, Atreus, Thyestes'in oğullarının kesik kafalarını, ellerini ve ayaklarını göstererek göremediği kısımlarını da midesinde olduğunu söyledi. Thyestes, Atreus'a tarif edilemeyecek kadar korkunç lanetler yağdırdı ve Atreus Hanedanlığı Üzerindeki Lanet diye bilinen beddua Atreus'un ailesinin ileriki dönemlerinde hiç eksik olmadı.

Thyestes, intikam duyguları beslemeye başladığında bir kahin, Thyestes'in kendi kızı Pelopia ile cinsel ilişkiye girip ondan bir oğul sahibi olarak ancak hedefine ulaşabileceğini söyledi. Tam olarak da böyle oldu. Thyestes'in kızı Pelopia, kendi güvenliği için ilk önce Sikyon'a gönderilmişti. Thyestes, onu orada gidip buldu. Athena'ya gece kurbanı sunuyordu ve ayin sırasında kurban kanlarının içine daldı ve kana bulanan elbisesini yıkamak için nehre indi. Kim olduğunu gizleyen Thyestes, Pelopia'nın üzerine atıldı ve ona tecavüz etti. Pelopia, onunla mücade ettiği sırada kılıcını almayı başardı. Kısa bir süre sonra, Epeiros'un güneyinde bulunan Thesprotia'da seyahat ediyordu ve tesadüfen, o bölgenin kralı Thesprotos'un kızı olduğunu düşündüğü Pelopia ile karşılaştı. Krala, kızıyla evlenip evlenemeyeceğini sordu ve Pelopia'nın kendi kızı olmadığını hatta hamile olduğunu söylemeyi unutarak Thyestes'in teklifini kabul etti. Evlilik gerçekleşti ve olması gerektiği gibi Pelopia, ölüme terk ettiği bir oğul doğurdu. Fakat çocuk, çobanlar tarafından

bulundu ve dişi bir keçi tarafından emzirildi. Atreus, çocuğun varlığından haberdar olduğunda, onu evine aldı, kendi oğlu gibi büyüttü ve ona Aigisthos (Yunancada *aix, aigos,* 'keçi') adını verdi.

Atreus'un oğulları Agamemnon ve Menelaos, Delphi'de akabinde Thyestes ile karşılaştılar, onu tutukladılar ve Atreus'a götürdüler. Atreus, Aigisthos'u çağırttı. Latin yazar Hyginus hikâyeyi noktalar:

Thyestes, Aigisthos'u ve üzerinde taşıdığı kılıcı gördüğünde, Pelopia'ya tecavüz ettiği sırada kaybettiği kılıcı olduğunu fark etti. Aigisthos'a, kılıcı nereden aldığını sordu. Kılıcı, annesi Pelopia'nın kendisine verdiğini söyledi ve gidip annesini getirmesi için emir verdi. Pelopia, soruyu yanıtladı: Tecavüze uğradı bir gece vakti, kime ait olduğunu bilmediği birinden aldığını ve tecavüz sonucu Aigisthos'a hamile kaldığını söyledi.

Pelopia, yaşadığı ensest ilişki gerçeğini fark etti ve bu duruma daha fazla dayanamadı:

Pelopia (doğru kılıç olduğundan emin olduğu) kılıcı aldı ve kendi göğsüne sapladı. Aigisthos, annesinin göğsünde saplı halde duran kanlı kılıcı aldı ve Thyestes'in öldüğünü düşündüğü için çok mutlu olan Atreus'a götürdü. Aigisthos, Atreus'u deniz kıyısında kurban kestiği sırada öldürdü ve babası Thyestes ile birlikte atalarının tahtına geri döndüler.[11]

Atreidler ('Atreus Oğulları') olarak bilinen, Atreus'un oğulları Agamemnon ve Menelaos, Thyestes tarafından önce sürgün edildiler; fakat daha sonra yine Thyestes tarafından Mikenai'ye geri getirildiler. Agamemnon, Mikenai Kralı oldu ve Menelaos da Tyndareus'un ona krallığı bırakmasıyla Sparta'nın hükümdarı oldu. Atreidler,

Tyndareus'un olağanüstü güzellikteki kızlarıyla evlendi: Agamemnon, Klytemnestra'yı aldı; Menelaos da Helen'i.

Atreus'un Henadanlığı Üzerindeki Lanet, Agamemnon'un nesli boyunca ve çocukları Orestes, Elektra ve İphigeneia'yı (İphianassa) da etkisi altına alarak devam etti ve Yunan mitolojisindeki olaylara yön verdi. Sülalenin başında yer alan Tantalos'un adı bize, Hades'deki şeytanca ve beyhude cezasına ilişkin İngilizce de 'tantalize' ('boşa ümit vermek') kelimesini sunar ve içkiyle arası iyi olanlar, içindekilerin göründüğü bir alkol depolama maddesi olan 'tantaldaki' mitolojik kinayeyi fark edeceklerdir.

Güneşin doğuya doğru battığı, Atreus ile Thyestes arasındaki müsabaka, Antik Çağ alimlerinin rasyonalist yorumlarına maruz kaldı çünkü bu alimlere göre Atreus gerçekten de yörüngesini hesapladıktan sonra bilimsel bilgisi zayıf olan erkek kardeşini gölgede bırakan ya da güneşin, yıldızların hareketine zıt yönde döndüğüne dikkat çeken bir astronomdu.

Biliyoruz ki Atreus ile Thyestes'in hikâyesi, Sophokles ve Euripides dahil, milattan önce beşinci yüzyıla ait birçok trajedi yazarı tarafından dramatize edilmişti fakat bu oyunlar artık kayıp. Bununla birlikte, milattan önce dördüncü yılda doğmuş olan milattan sonra birinci yüzyıl Romalı oyun yazarı Seneca, *Thyestes* adlı bir oyun yazdı ve bu mitin anlatıldığı oyun, Megaera'nın Tantalos'a, oğullarının Thyestes tarafından yenileceğini öngördüğünü söylediği anla başlar. Dram ilerledikçe Thyestes, bayram eden Atreus tarafından uyuşturulur. Thyestes'in kısa içki alemi, Atreus'un kendisine bir kupa dolusu kan sunmasıyla ve oğullarının kesik başlarını bir tepside sunmasıyla bir süre sonra acıya dönüşür. Thyestes, gömebilmek adına

oğullarının cesetleri için yalvarır. Atreus da oğullarını kendisine yedirdiğini söyler. Thyestes'in o an itibariyle aklına tek gelen şey, Atreus'un bu iğrenç hareketi karşılığında ondan intikam almaktır. Tasvirler devamlı yaratılmıştır. Bunlardan bazıları da John Wright'ın 1674 *Thyestes […]to which is added Mock-Thyestes, in burlesqe (hicivli Alaycı-Thyestes)*, Voltaire'in 1771 yılında basılan ve mitin tamamıyla yeniden yazıldığı *Les Pélopides (Pelops)* ve Belçikalı oyun yazarı Hugo Claus'un ayrıntılı bir şekilde yeniden düşünmeyi gerektiren *Thyestes* adlı eserlerdir.

Atreus hanedanlığına ait mit, belki de en yüksek yankıyı, 2000 yılında (çok heavy metal olmasa da Act I'den daha melodik) olan *The House of Atreus – Act II* tarafından tamamlanan tek sahnelik Barbar-Romantik opera olarak tanımlanan yirmi iki film müzikli Virgin Steele'ın 1999 yılı heavy metal albümü *House of Atreus – Act I*'de yaptı.

Mikenai arkeolojik ören yerini ziyaret eden birçok kişi, Mikenai dünyasının en güzel mimarilerinden biri olan Atreus'un Hazine Dairesi olarak bilinen *tholos* (veya 'Arıkovanı') şeklindeki lahdini görebilmektedirler; fakat bu yapıyla kahraman arasında herhangi bir bağlantının olmadığının da vurgulanması gerekir.

13

TRUVA SAVAŞI

	Kilit Rollerdeki Karakterler
Paris	Truvalı; Priamos'un oğlu; 'Paris'in Yargısı' hükmünü verdi; Helen'i kaçırdı
Helen	Spartalı; Menelaos'un karısı; 'bin gemiyi yollara düşüren gerçek'
Odysseus	Kurnazlığıyla ün yapmış kahraman; Yunanlıların en iyi savaşçıları ve strateji uzmanlarından biri
Telephos	Herakles ile Auge'nin oğlu; Akhilleus tarafından yaralandı ve tedavi edildi
İphigeneia	Agamemnon'un kızı; uygun rüzgarlar çıksın diye kurban edildi
Troilos	Truvalı; Priamos'un oğlu; Akhilleus tarafından öldürüldü
Philoktetes	Herakles'in oklarını ve yayını aldı; Limnos'da bir yılan tarafından ısırıldı
Akhilleus (Aşil)	Peleus ile Thetis'in oğlu; Yunanlıların en yüce savaşçısı

Menelaos, Sparta Kralı olmuş ve yeryüzünün en güzel kadını ile evlenmiş olsa bile, sorunlu bir hükümdarlığı ve evliliği vardı bunun temelinde de Truvalı Paris'in karısını çalmış olması yatıyordu. Helen'in kaçırılması, Truva Savaşı'nı tetikledi. Peleus ile Thetis'in[1] düğününde Eris (Nifak), üzerinde 'en güzeline' diye yazan bir altın elmayı misafirlerin ortasına atarak Hera, Athena ve Aphrodite arasında hazırlıksız yapılacak bir güzellik yarışmasını art

niyetli bir şekilde fitilleyerek savaşın başlamasına sebep oldu. İnanılmaz derecede güzel bu üç tanrıçanın her biri bu ödülü almak konusunda iddialıydı. Bu nedenle Zeus, Hermes'e, onları Biga Yarımadası'ndaki İda Dağı'nda yaşayan ve imkansızı gerçekleştirerek bir felaketle sonuçlanacak kararı verecek olan Paris'e götürmesi emrini verdi. Her bir tanrıça ona ayrı ayrı rüşvet önerdi ve sonunda Paris, seçimini güç ve cinsellik arasında yapmak zorunda kaldı. Euripides'in trajedi oyunu *Truvalı Kadınlar*'da Helen, Menealos'a kendisini şöyle ifade eder:

> Athena'nın rüşveti
> Şöyleydi: Frigleri savaşa götürecek ve
> Hellas [Yunanistan]'ı yok edecekti. Hera hem Asya
> Hem de Avrupa hükümdarlığını verecekti kendisini birinci
> Seçtiği takdirde. Aphrodite ise bendeki güzelliği
> Vereceğini temin etti onu en güzel olarak seçtiği takdirde,
> Ve ben onun olmalıyım.[2]

Bu yürekli Truva erkeği Paris, Helen'i ve haliyle Aphrodite'i seçti.

'Paris'in Yargısı', bazen ilginç çarpıtmalar sergileyen sanatçılar için her zaman çekiliğe sahipti. Yaşlı Lucas Cranach, MS 1528 yılında yaptığı *Paris'in Yargısı* adlı küçük ölçekli yağlıboya tablosunda, kendi çıkarları uğruna bedenlerini sergileyen üç tanrıçayı çıplak olarak resmetmiştir. Paris, zarif şapkasıyla oldukça kilolu bir Rönesans şövalyesi olarak yaşlı bir savaşçı olan Hermes ile müzakere ederken görülmektedir. Göz kamaştırıcı bu üç tanrıça (başta Aphrodite olmak üzere) cilveli bir tutum sergilemektedir ve Eros da yayını germiş bir halde hedefine odaklanmıştır. Tıpkı Claude Lorraine'in *Paris'in Yargısı* (1645-6) adlı tablosu gibi Joachim Wtewael (1615) ve Rubens (1635-8) de bu tasvirlerden yapmıştır.

Paris, Menelaos'un onu dokuz gün boyunca misafir ettiği Sparta'ya deniz yoluyla gitti. Fakat onuncu gün Menelaos'un, büyükbabasının Girit'te yapılacak olan cenaze töreni için gitmesi gerekti ve böylece Aphrodite'in de yardımıyla, Paris yakaladığı fırsatı değerlendirerek önce Helen'le yattı ve ardından onunla gizlice kaçtı. Bu tasvir, Helen'in bu davranışını derinden inceler: O ahlaksız biriydi; itikadın durdurulamaz gücüydü ve zorla kaçırılmıştı; tüm olanlar Aphrodite'in işiydi veya Paris'in kaçırdığı gerçekten ya Helen değildi ya da Mısır'da bulunan gerçek Helen'in Truva Savaşı'ndan sonra Menelaos tarafından alıp götürüldüğü buluttan bir hayaletiydi. Bu tasvir, milattan önce altıncı yüzyıl şairi Stesikhoros'a kadar dayanıyor gibi görünmektedir. Stesikhoros, önceleri yazmış olduğu bir şiirinde, Helen'e karşı sarf ettiği olumsuz sözlerden dolayı özür diler; görme yeteneğini kaybetmiştir, bunu Helen'in intikam duygusuna atfetmiştir ve iftiralarını geri alıp gönlünü almak için onu aramıştır. Fakat Helen'in davranışları ne olursa olsun, Paris, Yunan misafirperverliğinin temel ilkelerini çiğniyordu: Başka bir erkeğin karısını kaçırmak, her zaman uğursuz sonuçlar yaratırdı.

Helen, dokuz yaşındaki kızı Hermione'yi geride bıraktı, Menelaos'un mallarından büyük bir miktarı gemiye yükledi ve gece olunca Paris ile yelken açtı. Truva'ya olan yolculukları ya Paris'in Yargısı yüzünden ona öfke besleyen Hera'nın gönderdiği ve Sidon ile Kıbrıs'ta zaman geçirmelerine neden olan fırtınadan dolayı zor geçti ya da sakin denizlerde dosdoğru ilerleyerek gidecekleri yere varmaları sadece üç gün sürdü. Helen, Truva'da asil bir hoş geldin ile karşılandı ve Paris'le resmi olarak evlendi.

Menelaos, Helen ve Paris'in kayıplara karıştıklarını fark edince, Agamemnon'a gitti ve Truva'ya gidilmek üzere ordu kurmasını istedi. Ağabeyi bu isteğine olumlu yaklaştı ve Yunan krallarına, böyle bir durumda,[3] Helen'in kocasına verecekleri desteğe dair yeminlerini hatırlattı.

Kralların çoğu, bu sefere çıkmak üzere gönüllü oldular fakat hepsi değil.

Odysseus, yelken açmamak için deli numarası yaparak bir öküz ile bir ata veya eşeğe boyunduruk koştu ve sabanla tuz ekti. Nauplios'un oğlu Palamedes önderliğinde Yunanlı elçiler geldiler. Odysseus'un bir dolap çevirdiğini anlayan ve onun blöfünü gören Palamedes, Odysseus'un daha bir bebek olan oğlu Telemakhos'u ya sabanın önüne bıraktı ya da Penelope'nin kucağından alarak kılıcıyla tehdit etti. Her iki taktik, Odysseus'un deli olmadığını ortaya çıkardı ve beklendiği gibi Odysseus savaşa gitti; fakat Palamedes'i asla affetmedi. Daha sonra da sanki Priamos'dan Palamedes'e yazılmış gibi Frigyalı bir mahkuma içinde ihanet sözlerinin geçtiği bir mektup yazdırtarak onu ölüme mahkum ettirdi. Ayrıca, Yunan kampına[4] mektubu bırakmadan önce de Palamedes'in çadırını hatırı sayılır miktarda altınla doldurdu. Agamemnon mektubu okudu, altınları buldu ve Palamedes hain ilan edilerek taşlandı. Bu olay, eve dönüş yolunda[5] Yunanlıların büyük üzüntü yaşamalarına sebep olmuştu.

Odysseus ayrıca Akhilleus'un Skyros'da[6] kimliğini ortaya çıkartarak savaşa dahil olmasını sağlamıştı ve bu sefer, Telamon'un oğlu 'Büyük' Aias, Oileus'un oğlu 'Küçük' Aias, Tydeus'un oğlu Diomedes gibi yüce savaşçılar ve bilge bir danışman olan yaşlı Nestor tarafından desteklenmişti.

Koalisyon güçleri, Boiotia'nın kuzeydoğu kıyısında yer alan Aulis'de nihayet birleştiler. Eski zamanlarda, Yunan devletleri için Truva'da savaşmış bir kahraman üzerinde hak sahibi olabilmek son derece önemliydi ve Homeros'un İlyada adlı eserinde, Truva mitlerinde hayati bir unsur olan ve 1,106 gemi, 43 lider ve 29 devlet gibi detaylar sunarak modern okuyucuya sıkıcı gelen uzun bir Gemi Listesi mevcuttur.

Aulis'de olağanüstü bir kehanet ortaya çıktı. Bir sunağın yanında, üzerinde kuş yuvası olan bir çınar ağacı vardı; sunaktan bir yılan sürünerek geldi, yuvadaki anne kuş ile birlikte sekiz yavrusunu yedi ve ardından taşa dönüştü. Kahin Kalkhas, bu kehaneti Truva'nın dokuz yıl boyunca direneceğinin ve onuncu yılda ele geçirileceğinin işareti olarak yorumladı.

Ardından bu büyük güç, Agamemnon'un[7] komutasında yelken açtı; fakat daha sonra yolda kayboldular ve Truva olduğunu düşündükleri ve Truva'ya oldukça yakın bir yer olan Misya'ya çıktılar. Herakles'in oğlu ve aynı zamanda Misyalıların Kralı olan Telephos, bir karşı saldırı düzenledi ve Yunanlıları gemilerine geri püskürttü. Fakat daha sonra Telephos, elinde babası Peleus'un müthiş mızrağı olan Akhilleus ile karşı karşıya geldi:

> Devasa, ağır, kalın ve hiçbir Akalı askerin
> hakkını veremeyeceği, yalnızca Akhilleus'un kullanabileceği
> Peleus'un bu dişbudak mızrağı, babası Kheiron tarafından
> Pelion Dağı'ndan getirilmişti, savaşta düşmanlarına ölüm kussun diye.[8]

Telephos kaçtı, bir asma dalına takıldı ve Akhilleus onu uyluğundan[9] yaraladı.

Misya'dan ayrıldıktan sonra, Yunanlılar korkunç bir fırtınaya yakalandı ve Truva'nın nerede olduğundan bihaber, anayurtlarına kadar sürüklendiler. Bunlar olurken Telephos'un yarası iyileşmiyordu. Apollon, yarasını yalnızca bir kişinin iyileştirebileceğini söyledi. O da Akhilleus'un ta kendisiydi. Paçavralar içinde, Akhilleus'a gitti ve onu iyileştirmesi için yalvardı. Karşılığında[10] ise Truva'nın nerede olduğunu söyleyeceğine dair yemin etti. Akhilleus bir doktor değildi. Bunun üzerine Odysseus, yaraya sebep olanın Akhilleus değil, mızrağının olduğunu söyledi. Böylece, kılıcının pasını Telephos'un yarası üzerine kazıyarak serpiştiren Akhilleus, onun iyileşmesini[11] sağladı. Telephos verdiği sözü tuttu ve Yunan filosu Aulis'de tekrar bir araya geldi.

Yunanlılar için işler şimdi ciddi anlamda ters gitmeye başladı. Doğayı karşılarında bulan Yunanlılar ya çok sert rüzgarlara ya da hiç esmeyen havalara maruz kaldılar. Bu, Artemis'in Agamemnon'a karşı olan öfkesinin yansımasıydı; çünkü öfkelenmesine neden olan birinci sebep, Agamemnon'un bir geyiği vurduktan sonra, 'Artemis dahi böylesini vurmamıştır' diye saygısızca konuşmasından dolayı idi ve ikincisi de Agamemnon'un babası Atreus'un ona[12] altın kuzuyu kurban etmemesiydi. Kalkhas daha sonra, Agamemnon'un kızı İphigeneia'nın tanrıçaya kurban edilmediği takdirde yola çıkamayacaklarına dair bir kehanette bulundu. Bunu gerçekleştirmek, toplumun temel yapısını korkunç bir şekilde alt üst edecekti: Hayvanları kurban etmek normal idi; insanları kurban etmek ise korkunç bir anormallikti. Fakat Agamemnon, bu seçenekten kaçınamazdı: Ya Paris'in gerçekleştirdiği hainliğine karşı intikam amaçlı bu seferden vazgeçecekti (ki bu bir seçenek değildi) ya da kızını kurban edecekti (ki

bu da bir seçenek değildi). Bu klasik bir trajik seçimdi ve o bunu biliyordu:

> İtaat etmeliyim, itaat etmeliyim yoksa bedeli ağır olacak! –
> Ah bu lanet beni yerle bir edecek
> evimin pırlantasını kurban ettiğimde –
> bir babanın elleri bulanacak
> küçük kızının kanı sunakta aktıkça.
> Her ikisi de acı dolu olacak. Bundan daha kötüsü var mı?[13]

Paris'in işlediği günahın intikamını almak için Agamemnon'un da günah işlemesi gerekliydi. Yanlış iki seçenekten, ordusu için olandan yana karar kıldı:

> Filoyu terk edip ittifakı bozacak mıyım? Hayır.[14]

Agamemnon, Akhilleus ile evlenme bahanesiyle İphigeneia'yı çağırttı. Romalı yazar Lucretius'a göre bu korkunç bir hainlikti:

> Kaderi, evleneceği zaman filo yola çıkabilsin diye babasının bu günahsızı günah dolu bir ayinde kurban edecek olmasıyla çizilmişti. Aslında batıl inançların kurbanı olmuştu.[15]

İphigeneia'nın bu korkunç kaderi, Aiskhylos'un *Agamemnon* adlı eserinde Koro tarafından detaylı bir şekilde betimlendi:

> Evet – cesareti vardı
> bir kadın uğruna çıkan savaşı kutsamak için
> Kızını boğazlamaya ve
> erkekleri savaşa sürüklemeye.
>
> 'Babacığım, babacığım!' diye yalvaran
> sesinden de etkilenmez savaşa susamış olan.
> Hizmetkarları çağırtır baba,

bir dua ile birlikte,
'Yatırın onu sunağın üzerine
bir kuzu gibi tüm dirayetinizle!
Bayılmak üzere – kaldırın onu,
sarın bedenini bezlerle,
kıvrılmış güzelim dudaklarını bağlayın bu kayışla...
Ağzını kapatın sımsıkı, soyumuzu lanetler sesi yoksa' –

sesinin çıkmasını engeller... Üzerindeki safran bezler
kumsala doğru dökülür
bakışları ok gibidir ve
bulur her bir celladı, merhamet dilercesine
gün gibi ortadadır her şey,
onlara adlarıyla seslenmek için kendini zorlar...[16]

İphigeneia'nın ölümü, daha sonra Agamemnon'un, karısı Klytaimnestra ve karısının aşığı Aigisthos'u öldürmekten sorumlu olacağı gaddarca işlenen intikam cinayetlerini harekete geçirdi. Fakat bunlara alternatif bir tasvir daha vardır. O da Euripides tarafından yazılan İphigeneia Aulis'te ve Artemis'in, sunakta mucizevi bir şekilde İphigeneia'yı bir geyiğe dönüştürdüğü ve onu bir rahibe olması için Karadeniz'deki Tauris'e götürdüğünün anlatıldığı İphigeneia Tauris'te adlı oyunlardır.

İphigeneia kurban edilir edilmez, rüzgarlar Yunanlıların lehine esmeye başladı. Telephos'un çizdiği rotayı takip ettiler ve Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda yer alan ve Tenes'in egemenliği altındaki Tenedos'a ayak bastılar.

Akhilleus'un kaderi burada yazıldı. Annesi Thetis, oğlunun Tenes'i öldürdüğü takdirde genç yaşta öleceğini biliyordu ve Akhilleus'u bu konuda daha önce özellikle de uyarmıştı. Hatta hizmetkarlarından birine, Akhilleus'un uyarısını dikkate alıp almadığını gözlemlemesi ve onu

uyarması için emir vermişti. Fakat bu adada Akhilleus, Tenes'in oldukça çekici kız kardeşiyle karşılaştı ve onunla cinsel ilişkiye girdi. Tenes, namusunu korumak istediğinde ise Akhilleus onu[17] öldürdü. Öldürdüğü kişinin kim olduğunu öğrendiğinde Akhilleus, onu uyarması gereken hizmetkarı da öldürdü fakat artık çok geç idi: Kaderi yazılmıştı.

Tenedos'daki[18] terslikler bir türlü bitmiyordu. Philoktetes, bir su yılanı tarafından ısırılmıştı. Bunu hak etmesine neyin sebep olduğuna dair çeşitli söylentiler vardır; fakat sonuç olarak yarası iyileşmedi ve yarası öyle korkunç bir şekilde iltihaplandı ki hiç kimse ne yarasından yayılan kötü kokuya ne de çektiği ıstıraptan dolayı attığı çığlıklara tahammül edebildi. Odysseus'un önerisi üzerine, Limnos adasında sahile bırakıldı ve yanına da geçimini sağlayabilmesi için hedefini şaşmayan oklar ve yayı bırakıldı. Genel olarak, Philoktetes'in Herakles'e ait bu yay ve okları Oita Dağı'nda,[19] üzerinde ölünün yakıldığı odun yığınını ateşlediği için bir ödül olarak aldığı söylenmektedir ve tabii ki bilinen bir tasvirde anlatıldığı üzere, Philoktetes'in yarasının sebebi bir su yılanı değil, Hidra'nın zehrine bulanan oklardan biriydi. Herakles, odun yığını üzerindeyken Philoktetes'ten, küllerinin yerini asla belli etmemesini istedi ve her ne kadar sözlü olarak telaffuz etmeden yemin ettiyse de mezarının üzerine ayağıyla basarak işaretledi ve bu sırrı açığa vurdu. Truva'ya giderken oklardan biri ise kalleş ayağının tam ucuna düştü.

Truva'ya Varış

Sefer, Truva'ya kitlenmiş bir vaziyette başladı. Fakat savaş başlamadan önce, uzlaşma konusunda son bir girişimde bulunuldu. Odysseus ve Menelaos, Helen ile

birlikte Menelaos'un mülklerinin[20] iadesi için doğrudan çağrıda bulundular. Truvalılar bu konuyu çok düşündüler; fakat Yunanlıların bu taleplerini geri çevirdiler ve elçilerin hayatları Antenor'un araya girmesiyle kurtarıldı. Diplomatik kanallar tıkanmıştı. Artık savaşma zamanıydı.

Truvalılar, Yunanlıların sahile çıkmasını önlemeye çalıştılar ve bir kehanete göre, sahile çıkacak olan ilk Yunanlı aynı zamanda ilk ölecek olandı ve bu nedenle sahile çıkmakta gönülsüz olan Yunanlıların arasından fırlayan Protesilaos (Ordunun Öncüsü), gemiden atladı, birçok Truvalıyı öldürdü ve Hektor'un saldırısı[21] sonucu öldü. Karısı Laodameia,[22] kocasının öldüğünü öğrendiğinde, tanrılardan kendisine, kocasıyla konuşabilmesi için üç saat istedi. Fakat üç saatin sonunda, kocası yeniden öldü ve Laodameia bu acıya daha fazla dayanamadı. Hyginus, bize bu tasviri aktarmaktadır:

Laodameia, kocası Protesilaos'un benzeri altın bir heykel yaptı, dini bir heykel kisvesi altında odasına yerleştirdi ve ona tapmaya başladı.

Bir sabah erkenden hizmetkarlarından biri ona kurban sunumu için biraz meyve getirdi. Kapıdaki aralıktan içeri baktı ve Protesilaos şöyle dursun, Laodameia'nın bir heykel ile öpüştüğünü gördü. Kocasından gayrı bir aşığının olduğu düşüncesiyle hizmetkar, Laodameia'yı babası Akastos'a şikayet etti. Babası geldiğinde odayı bastı ve onun Protesilaos'un bir heykeli olduğunu gördü; fakat kızının bu eziyeti devam ettirmesini önlemek için odunları yığdırdı ve heykel ile birlikte kutsal nesnelerin yakılmasını emretti. Bu acıya daha fazla dayanamayan Laodameia, kendisini cenaze ateşine attı ve alevler tarafından yutuldu.[23]

Yunanlılar şimdi sahile doluşmuştu. Akhilleus, Myrmidonlarla birlikte sahile ayak bastı ve birçok kurbanının ilki olan yaralanmaz Kyknos'u kendi miğferinin kayışlarıyla boğarak canını aldı. Bu, Truvalıları korkuttu ve şehre geri çekilmeleriyle de Yunanlılar sahile gemilerini çıkartarak kamp kurdular. On yıl sürecek olan kuşatma artık başlamıştı.

Truva Savaşları hakkında kim kesin bir 'tarihsel' kronolojiyi yeniden düzenlemeye kalkışırsa başarısızlığa mahkumdur.[24] Bu savaşla ilgilenen birçok alanda o kadar farklı kaynaklar mevcut ki kendilerine ait tasvirler sunarlar; fakat bu anlatılanları yalnızca sanat eserlerinde görebiliriz. Örneğin, Akhilleus ile Aias'ın masada oyun oynadıklarını gösteren motif, Exekias'ın baş döndürücü siyah figürlü Attika vazosu üzerinde yer almaktadır; fakat Homeros bundan söz etmemiş; Kıbrıslı Stasinos'un tarihi bilinmeyen ve Hegesias ya da Homeros'a atfedilen bir çalışması olan *Kypria*, Truva Savaşı'na sebep olan tanrıların kararlarından, Akhilleus ve Agamemnon arasında geçen bir tartışmaya kadar olan her şeyi oldukça bölük pörçük anlatır ve Homeros da bu tartışmayı diğerlerine göre nispeten daha az kullanmıştır.

Bir takım kilit olaylar vardır ve bunlardan biri de Akhilleus'un son derece önemli kurbanlarından biri olan Truvalı prens Troilos'dur. Troilos'un yirmi yaşına kadar yaşadığı takdirde, Truva'nın düşmeyeceğine dair bir kehanet vardı; fakat Apollon'a ait bir tapınakta pusuya düşürülüp öldürüldü. Ressamlar bu olayı savunmasız bir çocukla dev gibi yüce bir savaşçının arasındaki savaş olarak vazolarında betimlemişlerdir. Troilos ile (Khryseis isminin yozlaşmış hali olan) Cressida arasında yaşanan aşk, daha sonraki tasvirlerde ortaya çıkar ve bizi milattan sonra on

ikinci yüzyılda yaşamış Benoît de Sainte-Maure'nin *Roman de Troie* adlı eserinden alır ve Boccaccio'nun *Filostrato* (1340-41), Chaucer'ın *Troilus ve Criseyde* (1385) adlı eserlerinde dolaştırdıktan sonra Shakespeare'ın *Troilus ve Cressida* (1602) adlı eserine kadar götürür.

Akhilleus, ayrıca Priamos'un oğlu Lykaon'u esir aldı. Onu

> babasının bahçelerinden alıp götürdü
> bir gece baskını sonrası. O sırada bir incir ağacının dallarını kesiyordu
> sivri uçlu mızrağıyla, arabasına raylar döşemek için
> işte o sırada başına dikildi bu beklenmedik kötülük,
> Akhilleus'un ta kendisiydi bu ve köle olarak sattı güçlü temeller üzerine kurulu Limnos'da.[25]

Akhilleus ayrıca Truva kırsalını da talan etti ve İda Dağı'na giderek Aieneias'ın sürülerini bastı ve bu kahramanı dağdan sürdü. Daha sonra savaşta karşılaştıklarında, Akhilleus kendisini hatırlatmakta gecikmedi:

Hatırlar mısın, sürünle birlikte nasıl ele geçirdiğimi tek başına iken

> seni
> ve aşağı doğru başın önde nasıl kaçtığını tepelerinden İda'nın
> ve kaçarken arkana dahi bakmadığını.[26]

Akhilleus'un zaferleri dünyanın dört bir yanına yayıldı: Lesbos, Phokaia, Kolophon, Smyrna, Klazomenai, Kyme, Aigalaos, Tenos, Adramyttion, Side, Endion, Linaion, Thebai, Plakos, Lyrnessos, Antandros ve birçok şehri ele geçirmişti. Oldukça büyük bir öneme sahip olan

Lyrnessos'un yağmalandığı sırada, Akhilleus, daha sonra sevgilisi olan Briseis'i esir aldı: Briseis, Akhilleus'un Agamemnon'a beslediği kinin temel nedeniydi ve bu olay aynı zamanda Homeros'un İlyada adlı eserinin merkezinde yer alır.

Fakat Truvalıların da müttefikleri vardı. Homeros bu müttefikleri beş coğrafik bölgeye göre gruplandırır: Biga Yarımadası'ndan gelen birlikler; karşı yakadaki Hellespont'dan gelenler; Karadeniz'in güneyinden gelen birlikler; Biga Yarımadası'nın güneydoğusundan gelen müttefikler ve güneybatı Anadolu'dan gelen birlikler.

Tarihi Sorgulamak

Apollodoros'un tasvirini yorumlayan Sir James Frazer şöyle demiştir: '[1915 tarihli olup Londra'da basılmış olan *Homer and History (Homeros ve Tarih)* adlı eserinde, W. Leaf'e], Truva savaşının bir mit değil, gerçekten meydana gelmiş bir savaş olduğu, "o bölgede savaşıldığı, en azından Homeros'un tanımladığı o bölgede savaşıldığı," ve Homeros tarafından kaleme alınan erkek ve kadın kahramanların uçup giden tanrılar olmadıkları, et ve kandan oluşan insanlar oldukları, Yunan anlatımlarında ailelerin ve yaşadıkları zenginliklerin hatırlatıldığı ve şüphesiz efsanevi karakter ve olayların etraflarında döndüğü inancıyla katılıyorum.'[27] Ve aynısını yapmayı reddetmek zor: Hepimiz Homeros'un doğru olmasını diliyoruz.

Fakat Truva'ya saldıran birleşik Yunan koalisyonu fikri eleştirilere göğüs geremeyecektir. Böylesi bir düşünce, milattan önce henüz beşinci yüzyılda tarihçi Herodot tarafından Yunanlılarla Barbarların çatışmasına dayalı olarak 490-479 Pers Savaşları'na benzetilerek ele alınmıştı.

Truva seferi miti, Yunan oluşumuna yalnızca olumlu ve militarist bir hız vermedi, aynı zamanda Yunanlıların Anadolu'ya ilerlemelerine ait doğrulukları da kanıtladı. Kolonileşmenin tüm sürecine bir mazeret sağladı. Mitin tarih ile olan ilişkisinin esas niteliği işte burada yatmaktadır. Anlaşılan o ki Truva'yı bir Yunan birliği ele geçirdi: Şüphesiz Yunanlılar, Truva'yı bir ara ele geçirdi ve Strabo da bize Aulis'in, Aiolia'dan gelen sömügecilerin sefere çıktığı yer olduğunu söyler. Fakat Mikenai'den ta güneye gelen 'gerçek' bir Agamemnon fikri ve yenilmez bir armadayı bir araya getirmesi oldukça ikna edicidir. Truva, Yunanlı sömürgeciler tarafından istila edilen yerleşim alanlarının tamamının temel bir temsilcisi olarak görülür.

Eğer mitler, sosyal anlamda önemli masallar olup 'neden gerçekleştiklerini ve önemli olduklarını' ifade ederler ise o zaman Truva Savaşı bize çok şey anlatabilir. Bu masallar, anlatıcıların bakış açılarına bağlı olarak mitlerin anlamlarının hangi yönde ve nasıl değişebileceğini vurgular. Yunanlılar ve Truvalılar arasındaki mücadelenin farklı tarihsel dönemlerde olduğuna dair algılar da oldukça aydınlatıcıdır. Homeros'un eserinde, Yunanlılar ve Truvalılar arasında etnik veya kültürel karşıtlığa ait herhangi bir işaret göremeyiz. Truva, güzel ve uygar bir şehirdir, her iki taraf aynı tanrılara tapar ve 'iyilerle kötüler' arasında belirgin bir fark da yoktur. Fakat milattan önce beşinci yüzyılın başında Perslerin, Yunanistan'ı istila etmeleri sonucunda, bu direnişi Pers topraklarına sürükleyen Truva, (özellikle Atina'da) inanılmaz olumsuz bir imaj yarattı ve Truvalılar barbarlığı temsil edenler olarak damgalandılar: Homeros'un asil Priamos'u, Aiskhylos'un, Truva'dan yeni dönen Agamemnon'u zafer kutlamaları yapması için Klytaimnestra'nın ısrarcı

olduğunu anlattığı *Agamemnon* adlı oyununda, küstah ve gösterişli bir zorbadır. Klytaimnestra, hizmetçilerinden gösterişli duvar kilimleri getirmelerini ve Agamemnon'un savaş arabasından sarayın kapısına kadar yaymalarını ister. Agamemnon ilk başta şaşırır:

> Neyim ben? Asya'dan gelen barbar bir züppe mi?
> Asla yoluma kilimler döşeme ve şimşekleri üzerime çekme.
> Asla – görkemli ve şanlı bir şereflendirmeyi
> yalnızca tanrılar hak eder. Ben değil...
> Bense zenginlik gösterilerinden her zaman nefret etmiş
> bir ölümlüyüm.

Fakat Klytaimnestra, Agamemnon'un gururuyla oynayarak ve Priamos ile kıyaslamalar yaparak onu kötü bir akıbete doğru sürükler:

> KLYTAİMNESTRA: Ya Priamos? Ya zaferi o kazansaydı ne yapardı?
>
> AGAMEMNON: Böyle altın sırmalı halılar serdirirdi, kesin.[28]

Agamemnon, Priamos'un şablonunu tipik bir barbar gibi kesin olarak doğruluyor. Milattan önce dördüncü yüzyılda Sparta Kralı Agesilos, Pers topraklarına saldırdı ve tıpkı Agamemnon gibi o da Aulis'de kurban sundu. Bu açıkçası, mitolojik gelenekleri onaylamak idi. Daha sonra, fikirleriyle Büyük İskender sınırları zorladı. Onun döneminde İlion şehri, Yunanlılar ve barbarların tam arasında yer alıyordu. Diğer taraftan İskender kendisini yeni Akhilleus (soyundan gelen biri) olarak gördü ve MS 334 yılında Biga Yarımadası'na geçtiğinde, Akhilleus'un mezarının olduğu varsayılan yerde ona sadakat yemini etti ve iddialara göre de gittiği her yere

yanında İlyada'nın bir kopyasını taşıdı. Fakat İskender, Akhilleus'dan daha geniş bir bakış açısına sahipti ve gerçekleştireceği fetihlerle doğuyu ve batıyı birleştirmeyi hayal etti. Böylece, İskender'in atası ve Akhilleus'un oğlu olan Neoptolemos'un Priamos'u öldürdüğü aynı sunakta kurban sunduğu gerçeği Truva'ya karşı olan düşüncesini sergiler.

14
HOMEROS'UN İLYADA'SI: AKHİLLEUS'UN ÖFKESİ

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Akhilleus (Aşil)	İlyada'nın yazılmasına neden olan büyük Yunanlı savaşçı
Agamemnon	Yunanlıların komutanı
Hektor	Truva'nın en büyük savaşçısı
Priamos	Truva Kralı
Odysseus	Kurnaz plancı, taktisyen ve savaşçı
Yüce Aias (Ajax)	Heybetli Yunan savaşçısı
Paris	Priamos'un oğlu; Helen'i kaçıran kişi
Menelaos	Helen'in kocası
Helen	Paris tarafından kaçırıldı; savaşa sebebiyet verdi
Hekabe	Priamos'un karısı; Hektor'un annesi
Andromakhe	Hektor'un karısı

Homeros'un müthiş öneminin bir kısmında, hem ilk hakiki Avrupa edebiyatını temsil ettiği hem de Truva Savaşı'nın rakipsiz bir masal olduğu Yunan mitolojisinin merkezinde yer aldığı gerçeği yatmaktadır. 'Homeros'un kim olduğunu ve *Odysseia*'yı yazan ozanın kendisi olup olmadığını da bilemiyoruz; fakat destanda geçen milattan önce sekizinci yüzyıla ait eksiksiz birkaç anlatımı, uygulamayı ve yapıyı

anladığımızda, İlyada'nın büyük ihtimalle milattan sonra sekizinci yüzyıla ait bir zaman dilimi içinde yazılmış olduğunu anlayabiliriz. İlyada'nın temelini oluşturan sözlü şiir anlatımı, bizi Yunan Tunç Çağı'nın bir kısmını oluşturan Miken Çağı'na kadar götürdüğünü (MS 1600-1100) ve milattan sonra sekizinci yüzyılda, Yunanistan'ın kesin olarak içinde bulunduğu Demir Çağı'nda, Homeros'un kahramanlarının tunç yapımı silahlar kullandıklarını görürüz. Bu da sözlü anlatımın, Yunanistan'ın Mikenai ve (Klasik dönemde önemsiz olan) Pylos gibi yerlerin büyük saray kültürünün kontrolü altında olduğu Miken dönemine kadar gittiğini gösterir. Homeros'un bu dönemlere ait ekonomi ve kurumlar hakkında verdiği bilgi, Yunancanın ilk şekli olan ve Linear B olarak adlandırılan çizgi yazısının kil tabletler üzerinde yazıldığı kayıtlardan günümüze dek gelmiştir. Xenophon'un *Symposion (Şölen)* adlı eserinde Nikeratos adındaki bir karakterin, Homeros'un tüm çalışmalarını ezbere bilmesiyle ün yaptığı anlatılmıştır. Nikeartos'un bilgisi, hafızasının olağanüstü başarısına dayalıdır; fakat masalların nakledildiği yöntemlerle de bildiğimiz hale gelene kadar birçok değişiklikten geçmiştir. Ezbere okuyarak şiirlerini nakleden bir ozanın, müzik gösterisinde rol alan bir caz müzisyeninden farkı yoktur: Müzisyen, parçanın başladığı ve sona erdiği yerdeki melodileri bilir, yapısındaki ve armonisindeki vurgudan asla sapmaz; fakat daha önce bu parçaları defalarca çaldığından dolayı da doğaçlama yaparken tüm ayrıntıları gösterir. Şairin bulduğu tatmin edici bir yol ('nida' anlamında kullanılan *oime* kelimesi, şairin yazdığı şiirde kullanılır), şiirlerini sözlü olarak nakleden ozanın sanatı için de bir esastır.

Homeros'un İlyada'sı, özetlemek gerekirse oldukça basit bir hikâyedir; fakat Homeros'un eserinde Truva Savaşı'nın tamamını nakletmediğinin ve Yunanca anlatımının bizlere olayları kesintisiz bir anlatım yaratmamıza izin vermediğinin farkında olmak çok önemli bir noktadır. Homeros, hikâyeyi savaşın son yılı olan onuncu yılda ele alır ki bu bile çözüm konusuna oldukça uzaktır. İlyada, 15,693 daktilik altı ayaklı dizeden oluşur. Antik dönemlerde 24 kitap halinde bölünmüş olan bu eserin her bir bölümü Yunan alfabesinden bir harf ile belirtilmiş ve her bölüm, hikâyedeki önemli anların anlatımıyla sonlandırılmıştı. Olayların gelişimi inanılmaz derecede çarpıcıdır: Kronolojik olarak şiirin tamamı elli günü içerir. Yalnızca on dört gündeki olaylar anlatılırken üç günde meydana gelen olaylar da on dört kitapta anlatılır.

İlyada'nın başladığında, Yunan koalisyonu hâlâ Truva'yı[1] kuşatma altında tutmaktadır. Apollon'un Truvalı bir rahibi olan Khryses, bir baskın sırasında esir düşen ve Agamemnon'a metres olarak sunulan kızı Khryseis'i fidye karşılığında geri almak için Yunan kampına gelir. Agamemnon, Khryses'in teklifini geri çevirip onu aşağılayınca Khryses, Agamemnon'u lanetlemesi için Apollon'dan yakarır. Apollon, Yunan ordusu üzerine veba hastalığını bela eder ve işler o derece ümitsiz bir hale gelir ki Akhilleus, ne yapılması gerektiğinin konuşulması için bir toplantı talebinde bulunur. Kahin Kalkhas'ın, Apollon'un bu belayı başlarına neden sardığını söylemesi, Agamemnon'un keyfini her ne kadar kaçırdıysa da kızı geri vermeyi kabul etti. Bu olay vebayı sonlandırdı; fakat Agamemnon, Khryseis'in yerine başka bir kız talebinde bulunur. Sorgusuz sualsiz en iyi Yunanlı savaşçı olan Akhilleus, kendisine ganimet olarak sunulan Briseis'i

Agamemnon'a kaptırmamak için bu talebe karşı gelir. Özü itibarıyla Agamemnon, Akhilleus'un bu konuda sözünün geçmediğini ve Akhilleus'un zor kazandığı malıyla dilediğini yapacağını duyurur. Akhilleus'un onuru ciddi bir şekilde ayaklar altına alınmıştır:

> Ben buraya Truvalı askerlerin hatırına
> onlarla savaşmak için gelmedim, ki bana hiçbir
> zararları da dokunmadı.
> [...] senin hatırın için geldim,
> Utanç dolu bu hevesin için peşinden geldik iyilik etmek
> için sana, Menelaos'la senin şerefini alman için
> Truvalılardan. Bunları unuttun ve hiçbirini önemsemedin.
> Ve şimdi de hak ettiğim bir ganimeti, Akaların torunlarının bana verdiği
> ganimeti elimden almakla tehdit ediyorsun.
> [...]
> Bu acı dolu savaştaki en büyük payı ben hak ediyorum
> fakat ne zaman iş ganimeti paylaşmaya geliyor
> en büyük ödül senin oluyor ve bana da ufak tefek
> ödüller düşüyor, yorgun argın gemime dönerken.
> Şimdi Phthia'ya dönüyorum kıvrımlı gemilerimle
> çünkü evde olmak daha huzur verici ve burada
> daha fazla
> kalmayacağım bu zedelenmiş onurumla, zenginliğine
> daha fazla zenginlik eklememek için.[2]

Akhilleus'un, Agamemnon'u öldürmesini Athena önler. Akhilleus bir gönüllüdür ve bu nedenle savaştan çekilir, en yakın arkadaşı Patroklos'un refakatinde çadırına döner, destansı öfkesini besler ve deniz tanrıçası olan annesi Thetis'in yardımına başvurur ve o da Zeus'tan yardım ister. Çekecekleri acılardan dolayı Agamemnon'un aşağılanması ve Akhilleus'un değerinin yükselmesi için Akhilleus'un yokluğunda Yunanlıların yenilgisini diler.

Şimdi sizden, tüm ölümlüler içinde kısa ömrü olan oğluma şerefini iade edin. Ordunun kumandanı Agamemnon, elinden ödülünü aldı ve onurunu ayaklar altına aldı. Danışmanların yüce Zeus'u, Olympos'un Efendisi, şimdi onu onurlandırma zamanı. Truvalılara güç ver ta ki Akalar oğluma elinden aldıkları hakkı geri verene ve şerefini tekrar yüceltene dek.[3]

Birinci kitap bu şekilde biter ve Akhilleus'un gazabı gerçekleşir gerçekleşmez ve savaşmayı reddetmesi onaylanır onaylanmaz şiir, sonuçları araştırır. İkinci kitapta ise Agamemnon'un ordusu, Akhilleus'un yokluğunda Truvalılarla savaşır. Kehanetler, ilk günün savaşında farklılık gösterir ve 3. Kitap'ta Menelaos ile Paris arasındaki ve 7. Kitap'taki 'Büyük' Aias ile 'Kasıtsız Adam Öldüren' Hektor arasındaki kesinlik kazanmamış düelloların çerçevesindeki bilgiler, ilk günün savaşında farklılık gösterir. Bütük kahramanlıklar sergilenir. Yunanlı kahraman Diomedes, tanrıça Aphrodite ile savaş tanrısı Ares'i yaralar; fakat olaylar kifayetsiz olmalarına rağmen, Yunanlılar, kampı ve gemilerini korumak için bir savunma duvarı inşa etmeye karar verir.

Bir günlük aradan sonra savaş kaldığı yerden devam eder. Hektor, savaşa yeniden dahil olmadan önce, karısı Andromakhe ile daha henüz bir bebek olan oğlunu tanıyoruz. Karısına şu sözleri söyler:

> Tunç zırhlı birkaç Akalı'nın seni alı götürmesi,
> gözyaşları arasında özgürlüğünü çalmaları,
> Argos'ta bir başkasının dokuma tezgahında çalıştığının ve
> Messeis veya Hyperia pınarından gönülsüzce su taşıdığının
> olasılığını göze alamıyorum [...]

Ağladığını duymaktansa, senin bir esir olarak sürüklenerek götürüldüğünü görmektense, ölmeyi ve toprağa girmeyi yeğlerim.[4]

Hektor, akılsız bir savaş makinesi değildir. O ve diğer kahramanlar savaşmamayı tercih ederlerdi. Fakat komutası altındaki Truvalılar, üstünlük kurmaya başlar ve 8. Kitap'ta bahsedildiği üzere, gecenin karanlığında açık havada kamp kurup ertesi gün Yunanlıların karargahına baskın düzenleme konusunda kendilerinden yeterince emindirler.

Yunan tarafında ise Agamemnon ve diğer şeflerin üzerine karamsarlık çökmüştür. Akhilleus ile arasındaki kavganın kendi suçu olduğunu açıkça belirten Agammenon, hem yaşlı hem de oldukça deneyimli ve kıdemli bir danışmanı olan Nestor'un önerisiyle Aias, Odysseus ve Akhilleus'un yaşlı eğitmeni Phoinix'in dahil olduğu bir heyeti Akhilleus'a gönderir. Agamemnon, kıymetli birçok armağanlarla birlikte Briseis'i de bakire haliyle geri vermeyi önerir. Phoinix, bir ümitle, çok beklettiği[5] takdirde ona sunulan tazminatı kaybedebileceğini Meleagros'un öfkesi masalını anlatarak Akhilleus'u ikna edebileceğini düşünür. Akhilleus, elçileri dostları olarak karşılamıştır; fakat önerilerini öfkeyle geri çevirir:

Onun armağanlarından nefret ediyorum. Onu bir kıymık kadar değersiz görüyorum.

Bana on katını vermedikçe veya şu an sahip olduğunun yirmi katını,

Kendisine sunulan ganimetleri
ve Orkhomenos'a getirilen armağanları vermedikçe,
en büyük servetlerin yattığı,

> yüz kapısının her birinden savaşçıların atlarıyla ve
> arabalıyla çıktıkları Mısır'ın Thebai şehrinin zenginliklerini
> vermedikçe kum ve toz zerrelerinin sayısı kadar
> armağan sunmadıkça ve yüreğimi parçalayan bu
> küstahlığının hesabını vermedikçe,
> Agamemnon beni ikna edemez.[6]

Akhilleus, savaşa katılmayacağını yineler ta ki Truvalılar, Akaların gemilerini ateşe verene kadar. Bu olaylar 9. Kitap'ta geçer ve 10. Kitap'ta ise aynı gecenin karanlığında,[7] Odysseus ve Diomedes'in bir keşif seferine çıktıkları anlatılır.

11. Kitabın başında, Truva'da şafak söker ve 18. Kitabın sonuna kadar şiddetli bir savaş anlatılır. Yunanlılar ilk başlardaki bozgunun üstesinden gelir; fakat Agamemnon, Diomedes, Odysseus, Eurypylos ve Makhaon gibi kilit savaşçıları *muharebe dışı kalmıştır*. Üst düzey savaşçılardan, savaş alanında yalnızca 'Büyük' Aias kalmıştır ve Truvalılar doğrudan Yunan kampına akın ederler. Zeus, dikkatini başka bir noktaya verdiğinde Yunanlılar geçici olarak toparlanır: Poseidon, Yunanlıları galip kılar ve Hera'da, Zeus'u meşgul etmek ve uyumasını sağlamak için onunla sevişir. Fakat Yunanlıların üstünlüğü yalnıza geçicidir. Zeus öfke içinde uyanır ve diğer tanrıları şiddet uygulamakla tehdit eder; Apollon, Yunan savunmasını yerle bir eder ve Hektor'un başlattığı bu şiddetli saldırı, Yunanlıların gemilerini kurtarmaya yönelik çabalarıyla son bulur.

Şu ana kadar Agamemnon'un hiçbir önerisi, Akhilleus'un öfkesini hafifletmemiştir ve bir türlü çözülemeyen bu kördüğüm bir felakete doğru sürüklenmektedir. Akhilleus, savaşı gözlemlemektedir

ve Patroklos da Yunan hatlarında gittikçe huzursuz olmaktadır. Akhilleus ile konuşmayı dener ve her ne kadar hiçbir bahane veya serzenişi işe yaramasa da Akhilleus, Patroklos'un, zırhını ödünç alıp gemileri kurtarmak amaçlı Myrmidonlar'a önderlik etmesine izin verir fakat bir konuda onu uyarır:

> Sana söyleyeceklerime kulak ver ki
> galip gelesin benim için, şanım ve şerefim için
> tüm Akaların gözü önünde ve böylece getirsinler
> geriye o güzel kızı ve üzerine birçok armağanlar sunsunlar.
> Gemileri, düşmanlardan temizledikten sonra geri gelmelisin;
> ve daha sonra
> kulakları sağır eden yüce Hera, elde ettiğin bu zafer için seni ödüllendirecek,
> Truvalılarla savaşmayı sakın aklına sokma; çünkü bu zevki bensiz tadarsan onurumu zedelersin.[8]

Bu düşünce anlık bir başarıdır: Patroklos, Akhilleus'un görkemli zırhını giymiştir; Myrmidonlar dinlenmiş ve savaşa hazırdır; Truvalılar savaş yorgunudur; yeni gelenin Akhilleus olduğunu düşünmektedirler; Patroklos, gemileri kurtarır ve içlerinde Zeus'un en sevdiklerinden biri olan Sarpedon'un da olduğu düzinelerce Truvalıyı öldürerek bozguna uğratır. Fakat ne yazık ki Patroklos, Akhilleus'un kendisine verdiği talimatları unutur. Başarısının sınırlarını zorlar ve Apollon da onu şaşırtarak müdahalede bulunur. O sırada Euphorbos, Patroklos'u sırtından vurduğu bir mızrakla yere serer ve Hektor da Truva surlarının dibinde son darbeyi vurur. Savaş bir kez daha Yunanlıların tarafına döner. Hektor, Yunanlıların, Patroklos'un ölü bedenini geri almış olmalarına rağmen, Akhilleus'un zırhını çıkarmıştır ve 17. Kitabın sonuna gelindiğinde apar topar geri çekilmişlerdir.

Akhilleus, kederle dolar, pişmanlık duyar ve öyle bir öfke besler ki Thetis, oğlunun Hektor'dan hemen intikam aldığı takdirde ölümünün çok hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini söyler; fakat Akhilleus bu bedeli ödemeyi kabul eder. Yunanlıları desteklemekten ziyade arkadaşının intikamını almaya odaklanır; fakat hemen harekete geçemez; çünkü zırhı yoktur. Bununla birlikte, tanrılar onun şeklini değiştirirler ve kendisini gösteren Akhilleus, attığı dehşet savaş çığlıklarıyla Truvalıları geri döndürür. Thetis, demirci tanrı Hephaistos'dan, Akhilleus'a muhteşem bir zırh ile birlikte üzerinde çeşitli savaş ve barış[9] sahnelerinin bezendiği bir kalkan yapmasını ister.

Bir önceki güne ait olaylar, Akhilleus'un hayatının değişmesine sebep olacak deneyimlerden ibarettir. Agamemnon'a karşı olan öfkesi, yerini Patroklos'un katiline karşı duyduğu nefrete bırakmıştır. Herkesi bir araya toplar ve Agamemnon'a karşı olan kan davasını sonlandırdığını ve savaşa dönmek için hevesli olduğunu açıklar. Yunanlılar rahatlamıştır ve Agamemnon uygun bir şekilde karşılık verir, davranışına hak verir ve özrünün kabul edilmesini diler:

> Ben değil,
> Zeus sorumlu olanlardan, Kader ve Erinyeler
> sorumlu tüm bu olanlardan, beni kandırdıkları ve
> Akhilleus'un elinden ödülünü almama sebep oldukları için.
> Başka ne yapabilirdim ki? Tüm bu olanlara karar veren tanrıdır.
> Hezeyan, Zeus'un ablasıdır, o uğursuz kadın
> herkesi kandırır; ayakları narindir ve toprağa basmaz
> fakat erkeklerin başları üzerinde yürür
> ve onları yoldan çıkarır. Benden önce başkalarını da yoldan
> çıkardı. [...] Bu yüzden [...]
> unutamıyorum Hezeyan'ı, beni nasıl ilk defa kandırdığını

> fakat kandırıldığımdan ve Zeus'un da aklımı benden aldığından beri, her şeyi güzelleştirmek ve birçok armağanı geri vermek için çabalıyorum.[10]

Akhilleus, kendi ölümünü hızlandıracağını bile bile Hektor'u öldürmek için yola koyulur ki bu atı Xanthos tarafından kendisine iletilen bir kehanettir:

> Konuşunca, Erinyeler susturdu onu;
> fakat derin bir üzüntü içinde çevik ayaklı
> Akhilleus şöyle karşılık verdi:
> 'Xanthos, neden ölümümü öngörüyorsun?
> Bu sana göre değil. Biliyorum, kaderimde burada
> ölmek yazıyor, sevgili babam ve annemden uzakta.
> Fakat her şeye rağmen
> Truvalılar benimle savaşmaktan bıkana kadar
> Durmayacağım.'[11]

Bu arada Hektor, yakın zamanda kesin bir Truva zaferinin olacağına dair bir ümide kapılmıştır ve Akhilleus'un savaş alanına geri dönecek olmasına rağmen, Truva'ya geri çekilmesi gerektiğiyle ilgili mantıklı tavsiyeleri geri çevirmiştir. Zeus, tanrılara artık savaşa dahil olabileceklerini söyler ve Akhilleus, Poseidon'un Aineias'ı, Apollon'un da Hektor'u kurtarması gerektikleri şiddetli bir saldırı gerçekleştirir.

> Tıpkı merhametsiz bir yangının, öfkeyle çorak bir
> dağın eteklerini
> yok ettiği ve tüm ağaçları ateşe verdiği,
> sert rüzgarların yangını alevlendirdiği gibi Akhilleus da
> mızrağıyla her yeri darmadağın etti, yakıp yıktı ölümlüleri
> ve kara topraktan kan fışkırdı.[12]

O kadar çok Truvalı öldürülür ki nehir tanrısı Skamandros, Akhilleus'u boğmaya çalışır; çünkü kanalları cesetlerden dolayı tıkanmıştır. Hephaistos, Akhilleus'un lehine müdahalede bulunur ve diğer tanrılar da birbirine girer: Athene, Ares ve Aphrodite'i mağlup eder; Poseidon, Apollon ile girdiği söz düellosunu kazanır ve Hera da Artemis'i gözyaşlarına boğar. Hektor hariç Truvalılar, surların arkasına çekilmişlerdir. Mahcup bir halde ve halkının da onayıyla, şehrin önünde Akhilleus ile karşı karşıya kalmıştır. Ailesi ve dostları, üzüntü içinde kaygıyla olup biteni seyretmektedir. Başkalarının neler söyleyebilecekleri konusunda hissettiği baskı o denli kuvvetli ki dövüşmek *zorundadır*, eşitsizliğe bile karşı:

> Kendi düşüncesizliğim yüzünden halkımı mahvettim,
> Truvalılar ve beni izleyen Truvalı kadınların önünde
> kendimi mahcup hissediyorum;
> çünkü sıradan insanlar diyecekler ki:
> 'Hektor kendini düşündü ve halkının yok olmasına sebep oldu.'
> Bu sebepten dolayı hep konuşacaklar ve benim için en iyisi,
> Akhilleus ile karşı karşıya gelmek, onu öldürmek ve
> geri dönmek veya şehrin önünde görkemli bir ölümü
> tatmak olacaktır.[13]

Kritik bir anda yapayalnız kalan Hektor, heyecanına yenik düşer ve can havliyle kaçmaya başlar. Akhilleus, onu surların etrafında üç tur boyunca kovalar. Fakat Akhilleus, 'çevik ayaklı' lakabıyla tanınmaktadır ve Zeus, her iki kahramana ait 'ölümün kaçınılmaz kaderini' altından bir kefeye koyduğunda, Hektor'un kaderi ağır basar. Apollon, onu terk eder ve Athene da onu, geri adım atmaması için kandırır. Göze çarpan bir benzetmede Homeros, korku ile şiddeti, güzellik ve huzurla harmanlar:

> Gecenin karanlığında, diğer yıldızların arasında hareket eden,
> gökteki en güzel yıldız Hesper'in ışıltısı gibiydi
> Akhilleus'un görkemli Hektor'un üzerine yürürken
> sağ elinde tuttuğu sivri uçlu mızrağının ışıltısı.[14]

Hektor, Akhilleus'un dengi değildir; fakat yine de onunla karşı karşıya gelir. Akhilleus, Hektor'un cesedini soyar ve onu Truva'nın surları önünden Yunan kampına kadar arabasının arkasında sürükleyerek götürür.

İlyada'daki savaş aslında sona ermiştir;[15] fakat Hektor'un ölümü, İlyada'yı dokunaklı ve duygusal bir noktaya götürür. Zaferlerin başarısının kutlanmasından ziyade Homeros, savaş meydanındaki nefretten, Yunan edebiyatıyla paralellik göstermeyen bireysel karşılaşmanın sonunda her iki tarafında gerçekleştirdiği formaliteden oluşan iki cenaze törenine geçer.

Patroklos'un hayaleti, Akhilleus'a görünür, ondan bir cenaze töreni talep eder ve 23. Kitap'ta ise Patroklos'un bu talebi yerine getirilir: Hayvanların ve Truvalı esirlerin kurban edildiği muhteşem bir uğurlama olur. Yarışmaktan ziyade kazanmanın önemli olduğu ve araba yarışları, boks, güreş, koşu, silahlı düello, örs atma ve okçuluk gibi atletizm müsabakalarıyla kutlamalar yapılır ve halka açık bu müsabakalarda yarışan kahramanların kararlılık seviyeleri oldukça yüksektir.

Oyunlardan sonra Homeros, çok özel bir sahneye odaklanır. Akhilleus'un Hektor'a karşı hissettiği öfke dolu duyguları hâlâ yoğundur ve cenaze töreni yapılması için Hektor'un cesedini geri vermeyi kabul etmez. Etmediği gibi arabasının arkasında sürükleyerek onu paramparça etme teşebbüsünde bulunur; fakat Apollon, Hektor'un cesedine bir zararın gelmesini önlemek için müdahalede bulunur.

En nihayetinde Zeus, duruma el koyar ve Hermes'in de yardımıyla Hektor'un babası Priamos doğruca Yunan kampına gider ve Akhilleus'un çadırına girerek oğlunun cesedinin fidye karşılığında iade edilmesini talep eder.

Mağdur kişiyle muzaffer olan arasındaki bu heyecanlı yüzleşme daha da gergin hale gelir; çünkü temelde bu tarz yaklaşımlar için bir kural yoktur. Her iki adam tarafından hissedilen duygular inanılmaz derecede bir hassasiyet içindedir. Akhilleus, öfkesi geçmemiş ve hâlâ tehlikeli bir adamdır. Yaşlı Priamos ise oldukça hassas ve savunmasızdır. Fakat Akhilleus, içindeki öfkesiyi bastırmayı başarır. Priamos, Akhilleus'a rahatsız olan babası Peleus'u anımsatır ve o da bu yaşlı krala merhamet gösterir. Öfkesi, şefkate dönüşür ve Priamos'a dilediğini büyük bir nezaket içinde geri verir:

> Onurlandır tanrıları Akhilleus ve bana merhamet göster
> Hatırla babanı, ki ben ondan daha acınır haldeyim;
> Hiçbir ölümlünün yaşamayacağı şeyleri yaşadım
> ben;
> Çocuklarımı öldüren adamın ellerini öpüyorum.
> Böylece konuştu Akhilleus, kendi babasına
> hissettiği kederle. Yaşlı adamın elini tuttu ve onu
> Nazikçe iterken, Priamos yere oturdu
> kıvrılarak Akhilleus'un ayaklarının dibine ve kasıtsız adam
> öldüren Hektor için ağladı ve Akhilleus da gözyaşı döktü
> kendi babası ve Patroklos için. Yaktıkları ağıtlar sardı her yeri.
> Ne zaman yüce Akhilleus, yeteri kadar kedere doydu,
> aklındaki ve bedenindeki coşkusu azaldı,
> işte o zaman doğruldu oturduğu yerden ve yaşlı
> adamı ellerinden tutarak kaldırdı onu
> tekrardan ayağa, acıyarak ak düşen saçlarına ve sakalına
> ve konuştu onunla sanki kanat takmış kelimelerle: 'Ah
> talihsiz, elbette çok acıya dayandı bu bedenin.
> Yoksa nasıl gelmeye cüret edebilirdin tek başına Akaların

> gemilerine gözlerimin önünde, ki sayısız
> cesur evlatlarını öldürmüşken ben? Göğsünün içindeki yürek
> demirden. Gel öyleyse, otur bu sandalyeye. Sen ve ben, yasımızı
> kalbimizde yaşatalım kederlerimizle birlikte.'[16]

Homeros, bizi şimdi Truva'ya ve duygusal içeriğinin, Akhilleus'un çadırındaki kadar sarsıcı olan Hektor'un cenazesine götürür. Hektor'un yaşamında önemli yeri olan üç kadının ağıtlarını duymaktayız. Tahmin edildiği gibi, karısı Andromakhe ile annesi Hekabe'nin duygusal konuşmaları geçer; fakat asıl sürpriz Helen'in konuşmasıdır:

> 'Hektor, efendimin kardeşleri içinde en sevdiğim [...]
> Senden ne kötü bir söz duydum ne de aşağılandım.
> Fakat ne zaman efendimin kardeşlerinden veya
> zengin giyimli karılarından kötü bir söz işittiysem
> sarayda, veya annesinden – ki babası her zaman nazikti,
> ne de olsa bir baba – sen konuşurdun ve dizginlerdin
> onları yüreğinden gelen nezaketle ve güzel sözlerinle.
> Bu nedenle kederle dolu bu yüreğimle sana ve
> kendi talihsizliğime ağıt yakıyorum. Tüm Biga Yarımadası'nda
> bana senden daha nazik davranan kimse olmadı; diğerleri beni
> ne zaman görse büzüldüler.'[17]

İlyada'ya boşuna 'Hektor'un Trajedisi' demiyorlar.

Bu olaylar sırası, Homeros'un masalına mükemmel bir sonuç sağlıyor. Akhilleus'un öfkesini anlatabilmek için İlham Perisi'ne başvurdu ve şimdi Akhilleus'un öfkesiyle birlikte İlyada da sona erdi. Fakat Truva Savaşı değil: Hektor'un cenazesi sona erdiği an düşmanlıklar kaldığı yerden devam edecek ve Akhilleus'un ölümüyle Truva'nın yıkılmasına neden olacak.

Kahramanları Anlamak: Onur ve Akhilleus'un Öfkesi

Modern çağda, İlyada'yla ilgili yaygın bir şikayet, şiirin erkekler için ve erkekler hakkında olup erkeğin fiziksel gücünü anlatıyor olmasıdır. Fakat yine de askeri zaferlere ait başarıların anlatıldığı bir eser değildir. Truva hâlâ ayaktadır ve şiirin büyük bir kısmı Yunanlıların aldıkları yenilgileri anlatır. Bu nedenle, yalnızca Yunanlıların atalarının büyük kahramanlıklar sergiledikleri başarıları anlatmaz. Örneğin, 6. Kitap'ta anlatılan Hektor'un savaş alanına dönüşü, şiirde çok güçlü bir anı belirtir; fakat bir yer vardır ki erkek egemenliğiyle uzaktan yakından ilgisi yoktur:

> Muzaffer Hektor uzattı kollarını bebeğine doğru,
> güzelce giyinmiş dadısının koynuna büzüldü miniği
> ağlayarak, korkmuş halde babasının görünüşünden,
> ürkerek, tunç miğfer ve üzerindeki at kılı püskülünden ve
> korkunç bir şekilde bir aşağı bir yukarı salladığı başından.
> Sonra sevgili babası ve onurlu annesi bir kahkaha attı ve
> birden miğferini çıkarttı başından muzaffer Hektor ve
> ihtişamla parıldayan miğferi yere bıraktı. Sonra da
> sevgili oğlunu tuttuğu gibi havaya fırlattı ve onu öptü,
> Zeus'a ve diğer ölümsüzlere yakardı [...]
> Çocuğunu geri verdi sevgili karısının kollarına ve
> o da geri götürüp bıraktı dadısının mis kokulu koynuna
> gözyaşları içinde gülümseyerek; kocası gördü halini ve acıdı
> ona, okşadı onu elleriyle, adıyla hitap etti karısına ve
> konuştu onunla.[18]

Benzer bir şekilde, Akhilleus'un, annesi Thetis ile olan karşılıklı konuşmaları dikkatli bir şekilde ele alınmıştır ve bu da savaşın yarattığı korkuya hassas bir uyum kazandırmıştır.

> 'Fakat bunun bana ne yararı olabilir ki sevgili dostum
> can vermişken kendimden bile çok sevdiğim dostum
> Patroklos. Onu kaybettim
> ve onu öldüren Hektor çekip aldı üzerinden,
> tanrıların Peleus'a bir armağan olarak
> verdikleri devasa zırhı ve o gün tanrılar seni
> o ölümlünün gerdek yatağına attıkları gündü.
> Keşke diğer tanrıçalarla denizde yaşamaya devam
> etseydin de Peleus bir ölümlü ile evlenseydi.
> Oğlunun ölümü için şimdiden kederleniyorsundur
> çünkü asla evine dönemeyeceğini biliyorsun ve bedenim
> yaşamaya devam etmeyecek ama önce mızrağımın
> tadına bakmalı Hektor, yaşamını elinden almalı ve
> Patroklos'un intikamını almalıyım, Menoitios'un
> oğlunun.' Sonra Thetis konuştu onunla gözyaşları içinde:
> 'Demek ki seni yakında kaybedeceğim çocuğum, demek ki
> Hektor'un ölümünden hemen sonra ölüm senin de yakanı
> bırakmayacak.' Derinden etkilenen 'çevik ayaklı' Akhilleus
> annesine cevap verdi: 'Yakında öleceğim; çünkü yanı
> başında değildim dostumun öldürüldüğü sırada.
> Ve şimdi atalarının topraklarından uzakta yok olup
> gitti ve onu savunacak gücü benden aldı.'[19]

İlyada, savaşçıların kahramanlıklarından daha fazlasına sahiptir.

Aslında İlyada, bize ne hakkında olduğunu daha ilk dizede anlatır: 'Öfke' (Yunancada *m nis*) – Akhilleus'un Öfkesi. Burada söz konusu olan can alıcı konu, Yunanca olan *tim* kelimesidir. Bu kelimenin değer, şeref, tazminat ödeme veya ceza çekmeyle bağlantıları vardır. Şeref, tazminat ödemeyi talep eder ve böylece *tim*, bireyin sosyal değeri haline gelirken bunun sonucuna bağlı olarak da kahramanlar için çok ciddi bir öneme sahip olduğu anlamına gelir. Kahramanların temel hedefi, (Yunancada *kleos* anlamına gelen) sonsuz şöhreti elde etmektir ve kendi özsaygılarıyla ilgili kuvvetli bir hassasiyete sahip

olsalar da asıl önemli olan akranlarının fikirleridir. Yenilgiyi ve hakareti kabul etmeleri zordur. Bu yüzden Odysseus, Agamemnon'la Akhilleus ile aralarındaki tartışma hakkında konuştuğunda, yaşadıkları endişeden dolayı Yunanlıları suçlamadığını söyler: Agamemnon, başarısızlığa neden olacak şekilde davranmıştır; bu kınanmaya değer bir davranıştır; Yunanlılar, on yıl süren savaşların ardından yurtlarına elleri boş dönecek olurlarsa utanç içinde yaşayacaklardır ve tüm bunlara neden olan kişi Agamemnon olacaktır. Odysseus, sonuçlarını pek de umursamaz. Fakat her şey bir sonuçtur.

3. Kitap'ta, Paris, Menelaos ile olası bir düellodan kaçtığında, Hektor utanç bundan utanç duyar:

> Saçları dalgalı Akalar bizimle dalga geçecek,
> sırf yakışıklısın diye aramızdaki en cesur olduğunu
> düşündükleri için fakat sende ne yürek var ne de
> cesaret. Denizlerde yelken açarken, gemicilerden
> yardım isterken, yabancılarla kaynaşırken ve
> efendisinin akrabalarının mızrakçı ve savaşçı
> olduğu uzak diyarlardan güzel bir kadını kaçırırken,
> babana, şehrine ve tüm halkına büyük üzüntü yaşatırken,
> kendine utanç, düşmana zevk tattırırken neredeydi cesaretin?
> Ve şimdi Menelaos'un karşısında dimdik durmayacağını mı
> söylüyorsun?[20]

Hektor'un yarattığı tezatlık aydınlatıcıdır: Paris şimdi bir korkaktır; fakat *o zaman,* Menelaos'un burnunun dibinden Helen'le kaçtığında bir kahraman olarak takdir edilmişti. Paris'in gerçekleştirdiği bu eylem, Truvalılar için bir üzüntü kaynağı oluştururken Yunanlılar içinse bir zevk teşkil ediyordu. Bu yüzden Hektor, Paris'in utanç duyması gerektiğini hisseder. Kahramanların davranışları, erkeklerin nasıl davran*ması gerektiği*ne dair kısmen klişeler ve kısmen *sonuçlar* açısından yargılanır.

Akhilleus, kendi statüsü hakkında aynı şekilde fazlasıyla endişelidir. Çağdaş okuyuculara göre Akhilleus, kişisel kan davası, sosyal sorumluluk eksikliği veya sadece alışılmış çocukça davranışları tarafından motive edilmiş biri olarak görünür. C.S. Lewis, Akhilleus'u suratı asık 'hırslı bir çocuktan biraz fazlası' olarak tanımladı; çünkü kadını tıpkı bir çocuğun elinden alınan bir oyuncak gibiydi. Fakat Akhilleus'un öfkesinin altında yatan çok daha önemli bir unsur vardır: *Tim*'i, değerleri/kıymeti/şerefi ayaklar altına alınmıştır. Bu konuda takıntılıdır ve başkalarına göre olayları çok daha fazla ileri götürerek ve çok daha sert tepkiler vererek benlik davasına karşı sert dürtüler sergiler:

> Zeus baba, Athene ve Apollon,
> hiçbir Truvalı kaçamasın yıkımdan,
> hiçbir Argoslu kurtulamasın kıyımdan, yalnıza sen
> [*Patroklos*] ve ben,
> yalnızca ikimiz Truva'nın kutsal tacını ele geçirmeliyiz.[21]

Tim, aynı zamanda oldukça somut bir anlayışa sahip olabilir. Sarpedon, arkadaşı Glaukos'a, çeşitli kahramanların neden Truva'da olduklarını açıkladığında toplumun ihtiyaç duyduğu savaşçının üzerinde kahramanlık değer sisteminin nasıl yoğunlaştığının ve ön sırada savaşmanın ise savaşçının görevi olduğuna karşılık ona sunulmaya hazır armağanlar ve halk tarafından kabul edilmeye hazır olduğunun örneğini sunar:

> Glaukos, neden sana ve bana başkalarının huzurunda
> en yüksek mertebe, en iyi etler sunuluyor ve neden
> kupalarımız şarapla dolduruluyor Likya'da ve neden sanki
> ölümsüzmüşüz gibi görünüyoruz insanlara, neden
> Xanthos nehrinin kıyılarında harika yerler, meyvelikler,

bağlar ve tahıl ekelim diye iyi topraklar
tahsil ediliyor bize?
Demek ki Likyalıların tarafında olmak ve
savaşta yer almak bizim görevimiz.[22]

Bu, Akhilleus'un yaşlı akıl hocası Phoinix'in neden onu sadece savaşa dönmesi gerektiğine dair sadece razı etmeye çalıştığını değil aynı zamanda Agamemnon'un tatmin edici armağanını da kabul etmesi gerektiğini açıklar:

Söz verilen armağanlarla
ilerle. Yunanlılar, bir ölümsüzü onurlandırdıkları gibi
seni de onurlandıracaklar. Fakat bu armağanları
kabul etmezsen, erkeklerin öldürüldüğü savaşa dahil
olacak ve artık yüce bir onura sahip olamayacaksın,
geri dönsen bile.[23]

Somut bir kanıtı olmadan Yunanlılar, Akhilleus'un pes ettiğine inanabilirlerdi.

Kahramanlar arasında inanılmaz derecede önemli bir rekabet unsuru var. Agammenon ve Akhilleus arasındaki çekişmenin merkezinde ödülleri kimin alacağı konusu vardır: En iyi savaşçıya mı yoksa (doğru veya yanlış olup olmadığına bakmaksızın) önderlere mi ait olacak? Yaşlı bilge Nestor, bu çekişmeye bir orta yol bulmaya çabalar:

Sen [Agamemnon] yüce bir adamsın, alıp götürme
bu kızı; fakat bir ödül olarak belirle onu, Yunanlı
askerlerin ilk Sundukları olarak. Ne de Peleus'un
oğlu [Akhilleus] gücünle
Boy ölçüşebilmeyi düşünsün; çünkü diğerleriyle eşit değildir
şeref, hani Zeus'un kral asasına bahşettiği. Her ne kadar
en güçlü adam sen olsan da ve seni doğuran ana
ölümsüz olsa da

> Tanrı olan bu adam senden daha yüce.
> Atreus oğlu [Agamemnon], öfkenden vazgeç; sana
> yalvarsam dahi Akhilleus'a karşı öfkeni bitirmen için
> ki o tüm Yunanlılar için Bir siper görevi görmektedir.[24]

Bu nedenle Homeros'un dünyasında faziletli bir savaşçı olabilmek (Yunanca da *zaman* anlamına gelen) *timé* gerektiren niteliklerden sadece biriydi. Bir erkeğin hususlarından biri olan zenginlik ya da birinin verdiği tavsiyelerin niteliği, statüye meydan okuyan birer rakipti.

Yunanlıların kültürel değerlerini anlamak için yardımı olacak bir model de takım oyunlarıdır. Bu ortamda, bireysel yıldız olmakla takımın bir parçası olmak arasında daimi bir gerilim vardır. Rakibin kimliği hakkında hiçbir zaman şüphe yoktur –yenilmesi gereken bir rakip olarak görürsün ve onlar da seni aynı şekilde görürler– ve müsabakalar halka açık bir şekilde başladığında oyunlar, başarıya dikkat çeken sahneler için birer araç haline gelir. Ve tabi ki günün sonunda, bahanelerin hiçbir şey ifade etmez: önemli olan tek şey kazanmaktır.

Akhilleus ve Hektor, sonunda düelloya başladıklarında Hektor, şansınız zayıf olduğunu bilir fakat *timé* kaybetmemek için de Akhillues ile yüzleşmeye karar verir. Bu destanın başlarında Andromakhe'nin, kendisini ve çocuğunu bırakıp gitmemesini ikna etme çabalarına karşılık olarak Hektor şu sözleri sarf eder:

> Derinden mahcubiyet yaşarım
> Truvalıların ve elbiseleri yerlere dek uzanan Truvalı
> kadınların önünde
> ve savaşmaktan kaçan bir korkak gibi büzülürüm.[25]

Halkın onayı, inanılmaz olumlu bir motivasyondu ve halkın kınama olasılığı da Hektor'un bu zorunlukları yerine getirmesi gerektiği inancını sağlıyor. Başkalarının onun hakkında neler diyebileceklerinin düşüncesi onu etkilemiştir.

Hektor'un ölümü, Akhilleus'u mutlu etmiştir; fakat aslında hiçbir şey yapmamıştır. Patroklos'un intikamını almak için verdiği kararın korkunç sonuçlarından biri yakında ölecek olmasıdır ve Akhilleus bunu biliyordur. Hektor, gerçekte kaderinin kurbanı olmuştu; fakat Akhilleus doğrudan kaderiyle yüzleşir. O halde bir erkeğin hayatının değeri nedir? Akhilleus bize şöyle tanımlar:

> Demek ki ikimiz de kaderimize boyun eğecek ve kanımızı aynı toprağa dökeceğiz Truva'da; bense evime asla dönemeyeceğim ve babam Peleus, yaşlı binici beni evinde karşılayamayacak, ne de anam Thetis, ancak bu topraklar kabul edecek beni. Fakat peşinden Ölüler Diyarı'na kadar geleceğim senin Patroklos ve de gömmeyeceğim seni, buraya Hektor'un zırhıyla başını getirmeden, zira o senin cesur katilindi.[26]

Akhilleus, hayatının değerini, sevgili dostunu öldüren kişiden intikam almakla biçer. Sonsuza dek sürmeyecek olan *kleos*'u kazanmak için değil, Patroklos'un ölümünden kendini sorumlu tuttuğu için kendi kendine ölüm cezasını uygular. Fakat Hektor'u öldürmesi, ıstırabını dindirmez ve işte bu nedenle Akhilleus ve Priamos'un birbirlerine hayranlıkla baktıkları an oldukça şaşkınlık vericidir: Hayatta intikamdan daha önemli şeylerin olduğunu ve adam öldürmekten çok yiğitliğin daha yüce olduğunu gösterir.

İlyada'dan Sonraki Hayat

Truva'nın kendine has havasının 'tarih' ile hiçbir alakası yoktur ve asırlardır hayal edilenler ve uydurmalardan ibarettir. Euripides'in *Truvalı Kadınlar* adlı trajedisinin sonunda, Truva yakılıp yok edilir ve kadınlar da Truva'ya seslenir:

> Yakında düşecek ve sevdiğin
> Topraklarında yatacaksın ve kimse hatırlamayacak seni!
> Her şey yok oldu ve Truva diye bir yer kalmadı![27]

Bu sözler her söylendiğinde, hakikatten uzaklaşmaya başlar.

İlyada, Yunanlıların geriye baktıklarında hatırlayacakları bir geçmişi kesinlikle yüceltti; fakat övünülecek pek de bir zafer elde etmemişlerdi. İlyada'daki en güzel şey olan Hektor, Akhilleus ve Truva'nın ihtişamı her ne kadar yok edilmeleriyle bağlı olsa da kaderlerine mahkum olmuşlardır. Ve bu bir Cenevre Anlaşması veya 'sivil zayiattan' kaçınma değil, tam tersi, korkunç bir savaştır. Hektor'un ölümü, Truva'nın yıkılacağını, erkeklerin öldürüleceğini ve kadınların esir düşeceğini işaret eder, ki bu Yunan dünyasında yenilgiyi tadan şehirlerin kaderiydi: Savaşın olduğu bir dönemdi.

Truva'nın ortaya koyduğu cazibe birçok değişimden geçmiştir. Romalı şair Vergilius, *Aeneis* adlı eserine, Homeros'un İlyada'sını temsil eden *arma*'nın geçtiği *arma uirumque cano* (Silahlardan ve askerlerden konuşuyorum) cümlesiyle başlarken altında kaldığı etkileri de açıkça belirtti. Milattan önce altıncı yüzyıldan beşinci yüzyıla kadar, Homeros'un eserleri, Doğu Bizans'ın eğitimli seçkinleri tarafından öncelikli olarak okunmaktaydı.

Batı'da ise, Truva'da geçen aşk hikâyeleri eklenmişti: Benoît de Sainte-Maure (MS 1160) tarafından yazılan *Roman de Troie (Truva'nın Hikâyesi)*, neredeyse her Avrupa dilinde bir benzeri yazılmıştı. Rönesans, Homeros'u yeniden keşfettiğinde, eski tadı kalmamıştı. George Chapman, İlyada'yı İngilizceye çevirirken, Shakespeare'ın *Troilus ve Cressida* adlı eserinin etkisi altındaydı; fakat eleştirmen J.C. Scaliger da sürekli olarak Homeros ve Vergilius arasında hoş olmayan kıyaslamalar yaptı: 'Saçma, aptalca ve Homeros kokuyor.' Dryden, Vergilius'un Aeneis eserinin Homeros'un kahramanlarından daha iyi bir rol modeli olduğu konusunda ısrar etmişti ve 1714 yılında La Motte, İlyada'yı, tanrıların kötü davranışları ve Akhilleus'un kaba halleri gibi 'barbarca' hallerden arındırarak 'yenilenmiş' halini Fransızcada yayımladı.

On yedinci yüzyıl sonlarında Homeros, antik dünyanın demode ilkelliğini temsil etmişti; fakat bir asır sonra Homeros'u, Wedgwood'un seramik işlerinde[28] bir idol olarak betimlenirken İngres'in tablosunda (1801 yılında yapmış olduğu bu ilk çalışması, İlyada'nın 9. Kitabı'ndan bir sahne betimler) göklere çıkarılmıştır. Johann Heinrich Voss'un 'megalitik altılı dize' şeklinde Almanca'ya çevrilmiş (1781tarihli *Odyssey/Odysseia* ve 1793 tarihli *Iliad/İlyada*) adlı eserleri, Athena'nın Minerva adıyla Latinceye çevrilmesinin daha kabul edilebilir olduğu Pope'un çevirdiği (1715 tarihli *Iliad/İlyada* ve 1725-6 tarihli *Odyssey/Odysseia*) adlı eserlerinden güçlükle ayırt edilebilirdi. Klasik Dönem alimi Richard Bentley, Pope'a, herkesçe çok iyi bilinen 'bu çok iyi bir şiir Bay Pope fakat buna bir Homeros diyemezsin' sözlerini yöneltti ve Keats de Chapman'ın tatsız düşüncesizliğinin lehine Pope'u reddetti. Robert Wood, 1740'larda Biga Yarımadası'nı

ziyaret etti ve 1767 yılında,[29] nazik eleştirinin pek sevmediği sadeliği öven *An Essay on the Original Genius of Homer (Homeros'un Özgün Dehası Üzerine Bir Deneme)* adlı eserini yayımladı. Wood'un çalışması, başta Almanya üzerinde olmak üzere oldukça etkiliydi ve bu etkinin altında kalan Goethe, 1808'de daha sonra 1890'da *Achilleid* olarak çevrilen *Achilleis (Aşil)* adlı eseri yazdı. Bu eser, altılı dize halinde yazılmış olup Akhilleus'un ölümünü anlatmaktadır ve İlyada'nın son dizesinden yararlanmıştır.

On dokuzuncu yüzyılda, tıpkı Londra'daki Albert Anıtı'nda bulunan şiirsel kabartmanın merkezindeki Shakespeare, Milton ve Dante'den daha belirgin bir halde göründüğü gibi Homeros, Ortodoks Victoria'sı eğitimi veren devlet okullarının da odağında yer alıyordu. Yirminci yüzyıla gelindiğinde, İskenderiye'de yaşayan Yunanlı şair Cavafy (1863-1933) de 1905 yılının Kasım ayında yayımlanan 'Truvalılar' adlı şiirinde, mitlerin faydalarından bahsetmiştir:

> Gayretlerimiz, felakete eğilimli olanlarınki gibi
> çabalarımız tıpkı Truvalılarınki gibi.
> Daha yeni bir yerlere varıyoruz,
> biraz güç topluyoruz,
> cesaretleniyor ve umutlanıyoruz
> ne zaman bizi bir şey durdurmaya kalkışsa:
> Akhilleus, önümüzde siperlerden fırlıyor
> ve korkunç narasıyla üzerimize korku salıyor.
>
> Çabalarımız tıpkı Truvalılarınki gibi.
> Talihimizin değişeceğine inanıyoruz
> cesur olur ve meydan okursak,
> böylece savaşmaya hazır oluruz.
>
> Fakat savaş patlak verdiğinde,
> ne cesaretimiz kalır ne de yüreğimiz;

ruhumuz sarsılır, felce uğrar
ve surlardan hızla kaçarız
kurtarmak için kendi canımızı.

Homeros'un etkisi ve belirginliği, başta Gelibolu harekatı olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla oldukça yoğun bir şekilde hissedildi. Truva, Gelibolu savaşlarının gerçekleştiği ve Rupert Brook'u etkisi altına alan bölgede bulunuyordu:

Diyorlar ki Aşil karanlığa karışmış ...
Priamos ve elli oğlu
Şaşkınlık içinde uyanmışlar silah sesleriyle,
Ve yer yerinden oynamış Truva'da.[30]

Aklının bir köşesinde İlyada, Patrick Shaw-Stewart da Gelibolu'daki korkuyla yüz yüze geldi:

Onlarca gemi ve şehir
Benim gibi onlarca adam
Neden ikinci kez peşine
Düşmeli ölümcül Helen'in?

Aşil geldi Truva topraklarına
Ve ben de ardından bu yarımadaya:
Öfkesini bırakıp döndü savaşa,
Ve ben de üç günlük ateşkesten sonra.

Çok mu zordu ey Aşil,
Çok mu zordu ölmek?
Sen biliyorsun fakat ben değil –
Ne kadar mutlu olduğumu.

Bu sabah döneceğim oraya
İmroz'dan deniz yoluyla;
Dikileceksin siperlerde ey kızıl tolgalı Aşil,
Ve savaşacaksın benim için.[31]

Fakat Birinci Dünya Savaşı ilerledikçe, Homeros daha az uygun olmaya başladı, tıpkı John Buchan'ın da dediği gibi: 'Zaferden söz etmek, korkunç bir saygısızlık gibiydi. Sanırım bu yüzden Homeros'u hiç okuyamadım.'[32]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Homeros'un derin yankıları bir kez daha hissedildi. George Steiner bu yankıları şu şekilde ifade etmiştir:

Ne zaman bir şehri yok etsek, ne zaman yanan evlerinden kaçışan insanları görsek, anında Homeros belirir. 1945'deki ilk Berlin sahnesinde, fotoğrafın arka planında, ümidi kırılmış ve yangın bombalarından yanan şehrin insanları İlyada'yı okuyorlardı; çünkü çağdaş yazılara dair yarısı çağdaş bile olmayan okunacak eser yoktu.[33]

İlyada, savaşın korkularıyla karşı karşıya gelmekten asla ve asla vazgeçmemiştir ve Simone Weil'in de belirttiği üzere, muzaffer olan kadar kurbanın da farkına varır, ki bu sadece güçlü olanın zafere ulaşmayacağı anlamına gelir:

Avrupalıların yarattıkları hiçbir şey, bilinen ilk şiir kadar değerli değildir. Kaderden kaçılamayacağını, güçlü olana hayranlık duymamaları gerektiğini, düşmandan nefret etmemek gerektiğini ve de bahtsızı hor görmemeyi öğrendiklerinde, belki de şiirin destansı özelliğinin farkına varacaklardır.[34]

Fakat Weil'ın bakış açısını herkesçe kabul görmez. George Steiner şöyle ifade eder:

> Savaşın tasvirinde, savaşa dair düpedüz bir güzellik, büyük silahşorların veya mızrak atıcılarının ya da arabasından atlayan bir adamın düpedüz koreografisi ve ölümcül bir karşılaşmada genç bir bedenin mükemmel bir esnekliği görülmektedir. Tıpkı Hitler'in diktatörlüğü altında gerçekleştirilen Nürnberg

> Stadyumu'ndaki geçit töreninde görüldüğü gibi. Gerginliklerin yaşandığı ve geceleri yanan dev meşalelerle aydınlatılan ortamın her anında Yunan etkisi hissedilmektedir. Bu bizi mahcup ediyor; fakat Homeros'u doğru bir şekilde okuyup anlamak için de yüz yüze gelmemiz gerekiyor.[35]

Yunan mitolojisinin kendisi için çeşitli ve olağandışı bir ilham kaynağı olduğunu söyeyen ressam Anselm Kiefer, Birinci Dünya Savaşı'ndaki gelincik tarlalarıyla bezediği (bazılarının boydan boya 7,60 metre olan) sayısız manzara çizimleri gerçekleştirmiştir. *Nachricht vom Fall Troja (Truva'nın Düştüğüne Dair Haber)* (2005-6) adlı çalışmasında, açık bir arazide dağınık halde ya kızılımsı çiçekler ya da ufka kızıllığı veren sekiz büyük yangın görülmektedir. Yangınlar, bize yanmakta olan bir şehri çağrıştırırken bir yandan da işaret amaçlı yakılan ateşlerin, Klytaimnestra için Truva'dan Mikenai'ye ulaştırılan kötü haberleri çağrıştırır.[36] *Nachricht vom Fall Troja* (2006) adlı çalışmasında daha az yangın görülmesine rağmen, işaretlerin ilettiği mesaj, manzara boyunca etrafa saçılan ve (sol üst taraftaki) İlion'dan başlayan ve en sağdaki 'Atreus Hanedanlığı'nda sona eren kalın beyaz bir çizgiyle belirlenmiş ve yer isimleriyle daha aşikar hale gelmiştir.

Wolfgang Petersen'ın yönettiği ve son zamanların gişe rekorları kıran filmlerinden biri olan 2004 yapımı *Troy (Truva)* ile her ne kadar yönetmenin o yönde algı yaratmak istediğine dair bir olasılık ihtimali görülmese de ve buna rağmen benzerlikler ortaya çıkmış olması, Birleşik Devletler önderliğinde Irak'a karşı düzenlenen saldırılar arasında paralellikler gözlemlenmiştir: Irak, Truva'dan daha zayıf bir muhaliftir; Homeros'a karşı olanlar ortak bir kültürü, dili ve dini paylaşmaktadır; Herakles'in Laomedon hükümdarlığı altındaki Truva'yı yağmalayışı

Birinci Körfez Savaşı'nı biraz da olsa andırır ve Helen'in Paris tarafından kaçırılışı, ikinciyi fitilleyen kıvılcım olan WMD, yani Kitle İmha Silah arayışlarını hemen hemen yansıtır. Fakat bu paralellikleri arama arzusu, Homeros'un temalarındaki çağdaş uyumluluk hakkında çok şey anlatır. Petersen, İlyada'yı doğru bir şekilde okuyup anlamaya çalışır; fakat hikâyeye birkaç ilginç değişiklik katar ki bu da işin ticari başarı boyutu ile ilgilidir. Akhilleus'un, kuzeni Patroklos ile olan ilişkisi tamamen değiştirilmiştir ve bu da muhtemelen, bilinen anlatımdaki 'kuzen' olgusunun[37] tam tersine, sözde Hesiodos anlatımındaki temele dayanmıştır. Bizlerin de Akhilleus'u daha ilk sahnede iki kadınla birlikte görüldüğü gerçeği, kendisinin homoseksüel olduğuna dair şüphelerimizi yok etmiştir. (Khryseis ismi hiçbir şekilde geçmemiş olan) Briseis de Paris ve Hektor'un 'kuzenidir': Yunanlıların Truva'ya çıktıkları ilk gün kaçırılır ve daha sonra Akhilleus'u çadırında öldürmeye kalkıştığı zaman da onun tarafından baştan çıkartılır. Atreidler ise 'yaşlı, kilolu ve korsanca görünüşleri, davranışları ve giysileri olan Vikingler gibidir'.[38] Agamemnon, son derece emperyalist biridir ve Menelaos da kaçırılan karısı Helen'in intikamını alma gayreti içindedir; fakat daha filmin başlarında Hektor tarafından öldürülür. Patroklos, Akhilleus'un zırhını, onun bilgisi dahili dışında ödünç alır ve dolayısıyla da Akhilleus (a) kuzeninin ölümünden dolayı sorumlu olmaktan ve (b) pişmanlık duymaktan kurtulur.

Akhilleus ve Priamos arasında geçen sahne, 24. Kitap'taki olayları çağrıştırmak için oldukça büyük bir çaba sarf eder ve Briseis'in özgür kalışının yanı sıra İlyada'dan bazı sözleri neredeyse kelimesi kelimesine kullanmıştır. Fakat Akhilleus ve Agamemnon arasındaki tartışma devam eder ve Truva'nın yağmalandığı sırada Agamemnon,

Priamos'u, Briseis de Agamemnon'u, Paris'in Akhilleus'u topuğundan vurup onunla kaçmasından hemen öncesinde öldürür. Ağzını yayarak konuştuğu Yorkshire aksanıyla Odysseus, Akhilleus'un cesedini yakar ve Homeros'un, birkaç hafta sonra sona erecek olan on yıl süren savaşını sonlarına doğru sürükler ve Yunan mitolojisinin zevk aldığı derinlik ve karmaşıklık içinde kaybolarak oldukça uyuşturan kılıç ve sandaletten ibaret bir filmi çözümler. Bu klişenin aksine rağmen, Akhilleus yine de uzlaşmaya dair sözlerle bitirir ve insanlık hali olan hassasiyete az da olsa sahip olduğu görülür. Daha çağdaş bir Akhilleus arayışı sırasında, karşımıza Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger ve Jean-Claude Van Damme gibilerine rastladığımız aksiyon filmi kahramanları çıkıyor. Fakat Rambo, genç yaşta ölmüyor; Terminatör, ağlayıp sızlanmıyor ve Evrensel Asker de kurbanının babasıyla karşılıklı oturup yemek yemiyor.

15

TAHTA AT VE TRUVA'NIN YAĞMALANMASI

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Penthesileia	Akhilleus tarafından öldürülen Amazon kraliçesi
Memnon	Akhilleus tarafından öldürülen Etiyopyalı kralı
Akhilleus (Aşil)	Akalı savaşçıların en yücesi
Paris	Akhilleus'un katili; Philoktetes tarafından öldürüldü
'Büyük' Aias (Ajax)	Yunanlı yüce kahraman; Akhilleus'un silahları için yapılan müsabakayı kaybetti; canına kıydı
Odysseus	Yunanlı kurnaz kahraman; Akhilleus'un silahlarını kazandı; Truva'nın düşmesinde önemli rol oynadı
Neoptolemos	Akhilleus'un oğlu
Kassandra	Truvalı kahin; her zaman doğruyu söylemiştir; kimse ona asla inanmadı
'Küçük' Aias (Ajax)	Kassandra'ya tecavüz etti
Laokoon	Truvalıları Tahta At hakkında uyarmaya çalıştı
Priamos	Truva kralı; şehrin yıkılışında öldürüldü

İlyada'da sona doğru yaklaştıkça, Truva Savaşı'nın sonuçlarının hiçbir şekilde yerine oturmadığı görülür.

Truva'nın en yüce evladı ölmüştür; fakat şehir hâlâ dimdik ayaktadır. Çeşitli kaynaklar, masalı sonuçlarına göre ele alır: Örneğin, Miletoslu Arktinos tarafından kaleme alınan *Aithiopis*, Amazonların Truva'ya gelişinden Aias'ın kendi canına kıymasına kadar olan dönemi anlatır ve *Küçük İlyada* adında bir çalışma ise bizi Akhilleus'un ölümünden Truva'nın düşüşüne ve Yunanlıların ayrılışlarına kadar götürür. Bu çalışmalara ek olarak, birçok bölüm de trajik dramdan vazo ressamlığına kadar çeşitli konulara ilham kaynağı olmuştur.

Akhilleus, uzak diyarlardan Truvalılara destek olmaya gelen müttefiklere karşı bir savaşa dahil oldu: Kuzeyden Amazonlar, güneyden de Etiyopyalılar geldi. Güzeller güzeli Amazon Kraliçesi Penthesileia oldukça etkili bir savaşçıydı; fakat sonunda Akhilleus'un olağanüstü gücüne karşı yenik düştü. Fakat Exekias'ın, şu an British Museum'da bulunan ve siyah figürlü Attika amforası üzerine mükemmel bir şekilde betimlenen hikâyede şaşırtıcı bir durum vardı: Akhilleus, mızrağını Penthesileia'nın boğazına saplarken göz göze gelirler ve o an ikisi birbirine aşık olur. İlyada'da[1] rol alan tek sıradan kişi olan topal, çarpık bacaklı, kambur, saçları dökülmüş ve sivri başlı Thersites, bu sebepten dolayı Akhilleus ile alay etti ve hatta Penthesilea'nın gözlerini oyarak çıkardı; fakat bu davranışının bedelini karısıyla birlikte ödedi.

Eos ile Tithonos'un oğlu olan ve Odysseus'un gördüğü en yakışıklı erkek olan Memnon, Etiyopyalılardan oluşan önemli bir birliği Truva'ya getirdi ve üzerinde, Hephaistos tarafından kendisi için yapılmış muhteşem zırhıyla birçok Yunanlıyı öldürdü. Akhilleus ile karşılaştığında, her ikisinin de annesi Zeus'tan yardım diledi; fakat rakibini öldürerek zafere ulaşan Akhilleus oldu ve *androktasia*

(adam katletme) olarak adlandırılan bu zafer en görkemlisi oldu. Herodot, bize Memnon'un Mısır Kralı Sestriotis ile ittifak kurduğunu, Thebai ve Abidos'da Memnon adına tapınakların yapıldığını ve bunların içinde en tanınmış olanın III. Amenhotep'in anıt mezarının bulunduğu bölgedeki Memnon Anıtı olduğunu söyler. Adını, günün ilk ışıklarının üzerine vurduğunda yansıttığı nağmelerden almıştı ve milattan sonra üçüncü yüzyıldaki onarımına kadar annesinin görüntüsünü bu şekilde selamladı.

Memnon'un *androktasia*sı, Akhilleus'un ölümünün başlangıcıydı. Bozguna uğramış Truvalıları şehre doğru takip ederken Skaia kapısına yakın bir noktada vurulmuştu. Atılan ok, onu topuğundan vurdu ve Akhilleus'un topuğu, onun zayıf noktasıydı. Okçunun kim olduğu, masalı anlatanlara göre çeşitlilik gösterir: Homeros, bunun sorumlusunun Apollon ve Paris olduğunu iki yerde söyler. Biri, Akhilleus'un konuşabilen atı Xanthos'un, Akhilleus'un bir tanrı ve ölümlü tarafından öldürüleceğini öngördüğünü söylediği yer ve diğeri de Hektor'un, bu iki ismin telaffuz edildiği son sözlerinde geçer; İlyada'nın başka bir bölümünde Akhilleus, kendi bildiği kadarıyla Apollon'un oklarıyla öldürüleceğini söyler ve bu tasvir Aiskhylos, Sophokles ve Horace tarafından ele alınmış görünmektedir: Hyginus, Akhilleus'u ayak bileğinden vuranın, Paris'in görünüşünü alan Apollon olarak tasvir eder; hem Vergilius hem de Ovidius, oku Paris'in fırlattığını fakat Apollon'un da yönlendirdiğini söyler; Euripides ve Plutarkhos gibi başka yazarlar da herhangi ilahi bir yardım olmaksızın, Akhilleus'un katilinin Paris olduğunu anlatır.

Tamamen farklı bir tasvir ise, Akhilleus'un ölümünü, Priamos'un güzeller güzeli bakire kızı Polyxena ile

arasındaki romantizme bağlamıştır. Akhilleus, onu ilk kez Truva surlarından aşağıya Hektor'un cesedinin iadesi için fidye olarak bilezikler ve küpeler atarken gördü. Priamos da Truva kuşatmasını sona erdirmesi karşılığında Akhilleus'a kızını teklif etmişti. Sonraki müzakerelerde Akhilleus (Troilos'u öldürdüğü yer olan)[3] Thymbraialı Apollon tapınağına tek başına gitti. Priamos'un oğlu Deiphobos onu yakaladı ve Paris de onu ya kılıçtan geçirdi ya da putlardan birinin arkasından ölümcül oku fırlattı.

Akhilleus'un cesedine sahip olabilmek için yoğun bir mücadeleye girişildi; fakat 'Büyük' Aias, arkasını kollayan Odysseus'un da yardımıyla, Akhilleus'un cesedini almayı başardı. *Odysseia*'da, Agamemnon'un hayaleti Akhilleus'un hayaletine cenaze töreninin muhteşemliğini anlatır. Akhilleus'un annesi Thetis, deniz perileri eşliğinde geldi ve dokuz perinin hepsi birden dediler ki:

> Ne Argosluların döktükleri gözyaşlarını görebilirdin
> ne de onları canlandıran Esin Perilerininkini.
> On yedi gün boyunca, tıpkı gece ve gündüz gibi
> bekledik seni hem ölümlüler hem de ölümsüzler olarak.
> On sekizinci gün, seni ateşe verdik ve etrafında
> birçok tombul kuzular ve kıvrık boynuzlu sığırlar kurban ettik.
> Tanrıların giysileri, bol yağlar ve tatlı ballar içinde,
> seni ateşe verdik ve birçok zırhlı Akalı kahraman
> ateşin etrafında döndü durdu sen yanarken,
> atlar ayaktaydı ve feryatlar göğe yükseliyordu.[4]

Akhilleus'un kemikleri, Patroklos'un kemikleriyle birlikte, Hephaistos tarafından yapılmış altın bir kap içine yerleştirildi ve Sigeion burnundaki höyüğe gömüldü. Akhilleus her ne kadar ölümü kucakladıysa da ölümünden sonraki varlığı Odysseus ile hafızalardan silinmeyecek

yansımaları paylaşmasına yol açmıştır. Akhilleus kendisini Ölüler Diyarı'ndaki Asphodel Çayırlığı'nda yalnız başına bulur:

> Ah ışıltılı Odysseus, öldüğüm için asla beni teselli etmeye
> çabalama. Helak olan ölülerin kralı olmaktansa,
> başka bir adamın kölesi olarak saban sürerim daha iyi,
> ne ona tahsis edilmiş topraklarda ne de üzerinde yaşamaya
> değer olan.[5]

Daha sonraki bir anlatıma göre, Akhilleus, ölümünden sonra çok daha güzel bir hayata sahip olur. Ölümsüzleşir ve Tuna Nehri'nin ağzında ağaçlarla kaplı Leuke (Beyaz Ada) adası üzerinde karısı Helen ve dostları Patroklos ve Antilokhos ile birlikte yaşar. Orada İlyada'yı anlattı. Denizciler, oradan geçtikleri sırada ruhani sözler duydular ve demir atanlar, at ve savaşan askerlerin seslerini duydular. İbykos adlı ozan, Akhilleus'un, Cennet Bahçeleri'nde Medeia ile evlendiği masalını kurgulamıştır.

Akhilleus'un ölümüyle, zalim ve rekabetçi Yunan liderlerin hiyerarşiyi yeniden kurmaları ve onun silahlarını almak için kimin daha uygun olduğunu belirlemeleri gerekti. Cenaze oyunları düzenlendi. Muhteşem araba ve koşu yarışlarıyla halka ve ok atma[6] müsabakaları gerçekleştirildi. Ama en amansız müsabaka, Akhilleus'un silahlarının en cesur yarışmacıya ödül olarak takdim edileceği zaman başladı. Bu silahlara 'Büyük' Aias ve Odysseus sahip olmak istedi. Homeros, bize Truvalılarla Athena'nın bu müsabakada hakemlik yaptığını ve silahları ödül olarak (Truvalı esirler, kendilerine en büyük zararı onun verdiğine inandıkları için) Odysseus'a verdiklerini söyler; başka bir anlatımda da Nestor'un casusları, iki Truvalı kızın, kişisel hakları hakkında tartıştıklarını

duyar ve Odysseus'un lehine konuşan kızlardan birinin sözlerinden de etkilenirler; Pindaros'a göre ise Yunanlılar, gizli oylama sonucu Odysseus'u seçtiler.

Aias yıkılmıştı. Aka ordusu üzerine bir gece baskını planladı; fakat Athena onu delirtti ve ordu yerine bir sığır sürüsüne baskın yaptı. Aias'ın deliliği, Sophokles'in trajedi oyunu olan *Aias*'ın temasını oluşturur ve bu oyunda Aias'ın coşkun çılgınlığı, delilikten kurtulduktan sonra bir umutsuzluğa dönüşür. Kanlı leşlerle dolu bir alanda, korkusuz bir savaşçı görüntüsü, masum hayvanları katleden bir adama dönüşür ve o, bu utanca katlanamaz. Bir kahraman olarak, Aias'ın varlığı erdemlik ilkeleriyle doluydu; fakat onurdan hiçbir eser kalmamıştı. Kendi canına kıymaya karar verir:

> İster bu hayatta
> İster öteki hayatta olsun şeref; asil bir erkeğin isteyeceği
> Tek şeydir. Hepsi bundan ibarettir.[7]

Küçük oğlu Eurysakes'in annesi olan metresi Tekmessa, kendi canına kıymaması için onu ikna edebilmek adına elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır fakat Aias dik başlıdır. Kaderine boyun eğeceğini söyleyen Aias, önce Tekmessa ve adamlarının endişesini yok eder ve ardından düşmanlarını lanetleyerek kendi kılıcıyla canına kıyar. Bu kılıç, şanlı geçmişiyle ilgili hafızalardan kolay silinmeyecek anılarını hatırlatan bir silahtı: Aralarındaki bir düello sonrası Hektor, bu kılıcı ona vermişti. Aiskhylos, Aias'ın yaralanmaz özelliğinden dolayı kılıcın bir yay gibi büküldüğünü söyler.[8]

Aias'ın cesedi bulunduğunda, Menelaos ve Agamemnon, onun köpek ve kuşlara atılmasını istemişti;

Aias'a karşı güttüğü kinin geçmesiyle, Odysseus, Aias'ı bu şekilde aşağılamanın yanlış olacağını oldukça iyi niyetli bir şekilde ısrarla belirtti:

> Ya da kabul etmeyi reddetti
> Gördüğüm en cesur adamdı,
> Truva'ya gelenler içinde en iyisiydi,
> Akhilleus hariç.[9]

Agamemnon ona acır ve merhamet eder ve dram, Aias'ın kahramanlıklarının onurlandırılacağı bir defin töreniyle sona erer. Aias, Truva'da düştükten sonra tabuta gömülen tek kahramandı.

Oyunun başlarında Athena, Odysseus'a Aias'dan daha yüce bir savaşçının olduğunu bilip bilmediğini sordu. Odysseus'un verdiği cevap oldukça samimiydi:

> Asla. O benim düşmanımdı; fakat şimdi kalbimde
> büyük bir üzüntü mevcut, onu saran ölümcül
> Talihsizlikten dolayı. Bu beni de etkiliyor, hangimiz etkilenmiyor ki?
> Hayatta kalanların tümü, yapayalnız hayaletler
> Ve karanlık gölgeler etkilenmiyor mu?
> Athena yanıtlar:
> Tanrılara karşı sarf ettiğin küfürlerden sakın;
> Şişirilmiş onurundan dolayı dikkatli ol ve
> Bil ki tüm ölümlüler
> Kendi bacaklarından asılır; gün gelir dağ olurlar,
> Gün gelir yok olurlar. Tanrılar iyiliği sever ve ben
> Her türlü kötülükten nefret ederim.[10]

Birçok yönden bu karşılıklı konuşma, Truva Savaşı'nın anlatıldığı bu kahramanlık trajedisinin son sözleri olarak görülebilir.

Homeros'un *Odysseia* adlı eserinde, Odysseus, Hades'de Aias'ın hayaletiyle karşılaşır ve aralarındaki husumeti ortadan kaldırmak için çabalar; fakat amacı bundan yarar sağlamak değildir: Aias, onunla konuşmaz ve Odysseus'un da Aias'ın gönlünü kazanmak için yeterince zamanı yoktur. Pausanias, Akhilleus'un silahlarının, Odysseus'un seyahatleri sırasında yaşanan bir gemi kazası sonrası Aias'ın mezarının bulunduğu yerde karaya vurduğunu anlatır. Ayrıca Odysseus'un, tıpkı Akhilleus ve diğerleri gibi Beyaz Ada olarak bilinen Leuke'de sonsuza dek yaşadığı belirtilir. Ovidius, Aias'ın kanının döküldüğü yerde biten sümbül çiçeği masalını nakleder.[11] Taçyapraklarında AI harfleri işaretliydi ve masala da uymaktadır; çünkü bu harfler Aias'ın ilk iki harfleridir ve Yunancada *ai* kelimesinin anlamı 'vah!' demektir.

Savaş, öngörüldüğü üzere, on yıl sürmüştü. Kalkhas (ya da özelliğinden dolayı Odysseus tarafından kaçırılan, diğer bir adıyla kahin Helenos),[12] Truva'nın Akaların Herakles'in yayına sahip olmadıkları müddetçe fethedilemeyeceği kehanetinde bulundu ve böylece harekete geçen kurnaz Odysseus, Philoktetes'in avlanmak için yayı kullandığı yer olan Limnos'a gitti. Sophokles'in trajedi oyunu *Philoktetes*, Odysseus'un sinsi ve acımasız olduğu fakat Akhilleus'un oğlu Neoptolemos'un yaralı kahramana sempati beslediği ve hızır gibi yetişen Herakles tarafından tüm meselenin çözüldüğü olayları dramatize eder. Philoktetes, Truva'ya yelken açtı ve yarası nihayetinde orada iyileşti. Ardından Paris'i vurdu.

Paris'in Yargısı, Helen'in kaçırılışı ve Yunan istilasından önce Paris, kahinlik hünerleri olan bir orman perisi Oinone[13] ile evlenmişti. Her ne kadar Helen, Paris'in yaralandığı takdirde, onu iyileştirecek tek kişi

olan Oinone'yi ziyaret etmesi gerektiğini söylese de Oinone, Paris'i, Helen'i kaçırma fikrinden vazgeçirmek için çok çabalamış fakat başarılı olamamıştı. Paris, İda Dağı'nda bulunan Oinone'ye gitti; fakat Oinone'nin beslediği kin öyle derindi ki Paris'i tedavi etmeyi reddetti. Paris, Truva'ya geri götürüldü ve orada öldü. Vicdan azabı çeken Oinone, fikrini değiştirmişti. Fakat gerekli ilaçları getirdiğinde geç kaldığını gören Oinone, bu ıstıraba dayanamadı ve kendini astı.

Paris'in ölümünden sonra, erkek kardeşleri Helenos ve Deiphobos arasında, Helen ile hangisinin evlenip evlenmeyeceğine dair bir tartışma çıktı. Deiphobos, şanslı olanıydı ve reddedilen Helenos, İda Dağı'nda yaşamak üzere şehirden ayrıldı. Helenos, Truva'yı koruyan kehanetlerin hangileri olduklarını biliyordu. Bu nedenle Odysseus, onu pusuya düşürdü ve gerekli bilgileri Yunanlılara vermesi için mecbur kıldı. Herakles'in yayı dışında ihtiyaçları olan başka şeyler de vardı:

> Pelops'un kemiklerine (veya kürek kemiğine);
> Onlarla birlikte savaşması için Neoptolemos'a ve
> Palladion'a[14] sahip olmaları gerekiyordu; çünkü bu heykel surlarından bir kez içeri girdi mi, Truva ele geçirilebilecekti.

Yunanlılar, bu istihbarat üzerine anında harekete geçti: Pelops'un kemikleri toplandı; Neoptolemos, Limni'den getirilerek babasının zırhı ve silahlarıyla kuşandırılıp savaştırıldı ve ardından Palladion'u çalmak için planlar devreye sokuldu.

Bu, iki aşamalı bir harekat gibi duruyordu. Bu olay, kaynaktan kaynağa farklılıklar göstermektedir ve Apollodoros da bu iki olayı sanki birbirine bağlamış gibi görünür. Birinci aşamada, Odysseus kendisini gizleyerek

üzerine paçavralar geçirdi ve Truva'ya bir dilenci kılığında gitti. Helen tarafından fark edildi; fakat ihanete uğramadı. İkinci aşamada, Diomedes ve yine Odysseus vardı. Bir tasvire göre, bu iki kahraman, şehre kanalizasyondan girdi ve başka bir anlatıma göre ise Diomedes, Odysseus'un omuzlarından destek alarak surlara tırmandı ve arkadaşını yukarı çekmeyi reddetti. Diomedes, Palladion'u aldı ve Odysseus'un yanına döndü. Fakat kampa geri dönerken, Odysseus onu öldürüp görevin tüm başarısını kendi üzerine almaya karar verdi. Diomedes'in arkasına geçti fakat kılıcı ayın ışığı altında parladı. Diomedes, Odysseus'u korkaklıkla suçladı ve kılıcının tersiyle onu döve döve kampa kadar sürdü.

Palladion, artık güvenli bir şekilde Yunanlıların elindeydi. Odysseus'un kurnaz zekası, Truva'nın ele geçirilmesi konusunda tüm şartları başarılı bir şekilde yaratmıştı. Yalnızca bir hile kalmıştı.

Tahta At

İlginçtir ki şimdilerde yaygın bir şekilde Truva hikâyesiyle ilişkilendirilen olaylardan biri olan Tahta At teması, bilhassa Yunan anlatımlarında önemli bir role sahip değildi. Homeros'un, İlyada'da olmasa bile, *Odysseia*'da bu temaya göndermeleri vardı ve kayıp Destan Dönemi yazarlarının imaları bulunuyordu. Ayrıca, *Aeneis* adlı eserindeki eksiksiz anlatımıyla mükemmel bir bağ kuran Romalı şair Vergilius'un da çalışmalarında oldukça önemli bir yere sahipti.

Tahta At fikri ya Odysseus ya da Athena'dan çıktı ve mimar Epeios tarafından da tasarlanarak inşa edildi. Bölgedeki ağaçlardan inşa edilen ve bir at görüntüsündeki bu yapının karın kısmındaki boşluğun her iki yanına kapaklar yapıldı ve yapının dışında şu ifade yer alıyordu:

Evlerine dönecek olmanın şerefine, Yunanlılar bu armağanı bir teşekkür olarak Athena'ya adıyor.

Atın içinde birtakım savaşçı vardı: 3,000, 100, 50, 30 kadar, 23 ya da 12 kişi oldukları iddia edilir.

Eustathius'a Göre Tahta Atın İçindeki İşgalciler:

Menelaos, Diomedes, Philoktetes, Meriones, Neoptolemos, Euryplos, Eurydamas, Pheidippos, Leonteus, Meges, Odysseus ve Eumelos

Otuz işgalcinin adından söz eden Quintus Smyrnaeus, atın içine en son Epeios'un girdiğini ve tuzak kapağını nasıl açıldığını bildiğinden dolayı kapının yanına oturduğunu anlatır. Odysseus'un, Neoptolemos'un babasının hayaletine söylediklerine inanacak olursak, Neoptolemos haricindeki tüm kahramanlar huzursuzdu:

> Danaoların liderleri ve konseyin erkekleri
> gözyaşlarını siliyorlardı ve bacakları tir tir titriyordu;
> fakat asla onun yakışıklı yüzünün ne solduğunu gördüm
> ne de sızlandığını, hatta yalvarıyordu bana
> onu dışarıya salmam için; eli sürekli kılıcının
> kabzasında ve tunç kaplı kargısındaydı,
> kötü düşüncelerle dolu aklıysa, Truvalılarda.[15]

İstila güçlerinden geriye kalanlar, kampı ateşe verdi ve bir meşale ile işaret vermek üzere geride Sinon'u bırakarak gece vakti Tenedos'a doğru yelken açtı.

Gün doğduğunda Truvalılar, terk edilmiş olan Yunan kampını ve Tahta Atı gördüler ve Yunanlıların geri dönmemek üzere gittiklerini sandılar. Fakat Laokoon adında bir rahip bu durum karşısında şüphe içindeydi ve Truvalıların atı şehre sokmalarını engellemek için çabaladı. Truvalılara, Yunanlıların verecekleri armağanlardan uzak

durmaları gerektiği söyleyen de o idi ve bunun bir hileden ibaret olduğunu kanıtlamak içinse ata bir mızrak sapladı. Fakat bir firariymiş gibi davranan Sinon, bu armağanın bir *iyi niyet* simgesi olarak bırakıldığını söyleyerek Truvalıların buna inanmalarını sağladı ve denizden iki devasa yılanın yükselerek Laokoon ve oğullarını boğarak öldürmesi de Sinon'u destekler nitelikteydi. Bu sahne hakkında bilinen en ünlü eski tasvir, şu an Vatikan'da bulunan Helenistik barok tarzındaki heykel grubu ve Vergilius'un *Aeneis* adlı eserindekidir.

> Tenedos'un derin suları üzerinde yükseldiğini gördük
> İki yılan muazzam pullarıyla dizlerimizi titretti
> Denizi allak bullak ederek ve kıyıya doğru çığlıklarla ilerleyerek:
> Dalgaların arasından şaha kalkmışlardı; kan kırmızısı başları
> Suların üzerinde yükselmiş ve yüzey boyunca tıslayarak devam
> ettiler. Sarmaşık gibi birbirlerine dolanarak.
> Püskürttükleri tuzlu suyun sesini duyduk ve o an karaya
> çıktıklarını gördük. Kan çanağına dönmüş gözleri vardı,
> Ağzından ateş püskürüyordu ve dili tıslıyordu.
> O anda çekildi kanımız; ardımıza bakmadan kaçtık.
> Devasa yılanlar doğruca Laokoon'a gitti. Önce
> Laokoon'un oğullarından birinin bedenine dolandılar
> birer birer, sımsıkı kavrayarak parçaladılar bedenini
> koca dişleriyle. Sonra ise sımsıkı doladılar kendilerini,
> elinde silahıyla oğullarına yardım etmeye çabalayan
> Laokoon'un bedenine ve devasa helezonlarıyla bayılttılar onu.
> Beline ve boynuna dolanan pullu gövdeleriyle bu iki yaratık
> Onu iyice kavradılar ve koca başları ve ağızlarıyla çullandılar
> üzerine. Düğümü çözmeye çalıştıkça şirazesi kaydı ve
> zehre bulandı; Çığlıkları göğe kadar yükseldi –
> Tıpkı yaralı bir boğanın kaçmaya çalıştığında sunak
> üzerinde bıçağın boynuna çalınmasıyla attığı çığlık gibi.
> Fakat canavarlar yeniden havalanıyor ve uzaklaşıyorlar
> Acımasız Athena'nın tapınağına doğru, yükselerek şehrin
> üzerinde, Tanrıçanın kalkanının arkasından, ayaklarının
> dibinden kayıplara karışarak.[17]

Truvalılara göre, tanrıçanın armağanına ihanet ettiği için Laokoon'un çektiği ceza, onun kaderiydi ve böylece Truvalılar, atı şehrin göbeğine kadar büyük bir keyifle sürükleyerek götürdüler. Homeros'un *Odysseia* adlı eserinde, Demodekos adındaki okuyucu, atın açılıp açılmaması, uçurumdan aşağı atılıp atılmaması veya tanrılara adanıp adanmaması gerektiği konusunda tartışıldığını nakleder ve Menelaos da Helen'in, atın etrafında yürüyerek her bir adamın karısının sesini taklit ederek kendilerini ele vermelerini sağlamaya çalıştığını fakat Odysseus gibi bir kurnaz içerideyken bunun kolay olmadığını açıklar.

Kassandra da ayrıca bu felaketle ilgili uyarılarda bulundu; fakat her zamanki gibi kimse ona inanmadı. Böylece, kaderlerinden önceki son günü, tapınakları çelenklerle süsleyerek ve minnettarlıklarını sunarak geçiren Truvalılar, gece vakti gelen yıkım ve terörle uyandıklarında henüz kısa ve keyifli bir uyku içindeydiler. Yunan filosu Tenedos'dan hareket etti; Sinon, meşaleyi yaktı ve atın içine yerleşmiş olan savaşçılar harekete geçerek şehrin kapılarını açtı. Hektor ve Truvalıların 'At Terbiyecileri' olarak bilinmelerine rağmen, Truva'nın yıkımının bir Tahta At ile başlaması kesinlikle bir ironidir.

Yunanlılar, Truva'yı tamamen işgal etmiş ve bir zamanlar bir kale kadar güçlü olan bu şehirde korkunç barbarlık gösterileri başlamıştı: Cinayet, tecavüz ve esaret.

Neoptolemos, Zeus sunağından kaçırdığı Priamos'u öldürdü; Menelaos, Helen'in mevcut Truvalı kocası Deiphobos'u sakat bıraktı ve onu gerisin geriye gemilere götürdü; 'Küçük' Aias, Truvalıların taptıkları heykelin, işlenen bu günahları görmemesi için gözlerini başka

bir yöne çevirdiği Athena tapınağında Kassandra'ya tecavüz etti; Hektor'un küçük oğlu Astyanax, burçlardan aşağı atılarak öldürüldü[18] ve Polyxena da Akhilleus'un vasiyetiyle, mezarı üzerinde kurban edildi. Onun son asil sözleri, Euripides'in trajedi oyunu olan *Hekabe*'de bir ulağın unutulmaz konuşmasıyla nakledilir:

> Kavradı [Neoptolemos]
> Altın kabzalı kılıcını, çekti kınından dışarı ve
> Verdiği işaretle yakalattı adamlarına onu.
> Olanlar karşısında dedi ki Polyxena: 'Siz Yunanlılar,
> Şehrimi harabeye çevirdiniz, kendi arzumla öleceğim.
> Sürmeyin ellerinizi bana, uzatacağım boynumu
> Kılıcınızın altına. Yüce Tanrı'nın adıyla,
> Bırakın özgür durayım önünüzde ve öyle öldürün beni; böylece
> Ben de özgürce öleyim. Kraliyet mensubu olduğumdan, ölülerin
> Arasında köle olmak onurumu ayaklar altına alır yoksa.'
> Ordunun tamamı buna rıza gösterdi ve Agamemnon da
> Onu serbest kıldı. Ne zaman ki bunu duydu Polyxena,
> Elbisesini tuttuğu gibi beline dek yırttı, göğüslerini ve gösterdi
> Filodaki askerlere bir heykel kadar güzel bedenini. Ardından
> Diz çöktü ve bir kahraman edasıyla konuştu: 'Ey Akhilleus'un oğlu,
> İşte göğüslerim, darbeyi indirmek istediğin yer burasıysa;
> Veya boğazımsa istediğin, işte sana uzatıyorum boynumu; vur gitsin.'
> Elinde kılıcı – acıma ve kararlılık duygusuyla –
> Tek bir darbeyle nefesinin geçtiği kanalı iki böldü. Sel gibi aktı kanı
> Ve ölürken bile, düşüşünde asalet vardı ve
> Saklıyordu erkeklerin bakışından saklanması gerekeni.[19]

Tüm bu katliamların içinde, Roma için hayati bir değer kazanan ve mitolojik bir anlatımın yükselmesine neden olan bir bölüm vardı: Aieneias, yaşlı babası Ankhises'i, alevlerin arasından omuzları üzerinde uzaklaştırarak kurtardıktan sonra İtalya'daki Latium'da yeni bir hayata başladı ve büyük bir geleceğe sahip olacak olan Roma'nın tohumlarını ekti.

Bu katliamdan sonra sıra, ganimetlerin paylaşılmasına geldi. Özel ganimetler (Kassandra'yı alan) Agamemnon'a, (Hektor'un karısı Andromakhe'yi alan) Neoptolemos'a ve (Kraliçe Hekabe'yi alan) Odysseus veya Helenos'a gitti. Priamos'un en güzel kızı Laodike, esir alınmadan önce yeryüzünün onu yutması için göğe yakarışta bulundu ve o anda herkesin gözü önünde yeryüzünde açılan derin bir yarık tarafından yutuldu.

Yunanlılar, harabe olan ve yıkıntıların arasından dumanların tüttüğü, halkın çoğunun öldüğü ve kadınlarla çocukların esir alındığı Truva'yı terk etmeye hazırlanıyorlardı. Khalkas, Athena'nın, Aias'ın sunakta işlediği tecavüz suçundan dolayı öfkeli olduğunu söylediğinde, Yunanlıların Truva'dan ayrılmalarında kısa da olsa bir gecikme yaşandı. Doğrusu Aias, o sunağa sığınmasaydı, Yunanlılar tarafından taşlanarak öldürülürdü. Aias, daha sonra kibri yüzünden ölüme terk edilecek ve muzaffer armada da eve dönüş yolculuğunda bazı sıkıntılarla yüz yüze gelecekti.

Truva'nı Düşüşünün Yankıları

Truvalılar, Yunanlılara oranla daha bir sempatiyle karşılanırlar ve Antik Çağ İtalya'sının güneyindeki birçok şehir, derbeder Truvalılar tarafından kurulduklarını iddia ederler. Aineias'ın Roma ile olan bağlantısı, Vergilius'un *Aeneis*'inde Truvalıların gözünden öyle mükemmel bir şekilde anlatılmış ki İmparator Augustus bile kendi soyunu Aineias'ın soyuna dayandırmıştır. Spenser'ın *Faerie Queene (Periler Kraliçesi)* adlı epik şiirinde, Aineias'ın soyundan gelen ve eski Britanya krallarının atası olan Brute tarafından kurulan 'Troynovant' (Britanyalı Trinovantları yansıtan isim) olarak adlandırılan Londra

veya Yeni Truva'dan bahsedilmektedir. Milattan sonra altıncı yüzyılda, Ostrogot Kralı Theodoric, Truvalı ataları tarafından yetkiyle donatıldı ve daha sonra Frenkler, Francus adlı bir Truvalının soyundan geldiklerini iddia ettiler.

Günümüzde, insanlar (bilgisayarı içerden çökertmeye çalışan) 'Truva Atı' terimiyle karşılaştıklarında akıllarına ilk gelen şey bilgisayar virüsleri oluyor; fakat efsanevi Truva Atı hakkında betimlemeler daha da eski zamanlara gider. İlk kez 700'lü yıllarda, toynaklıdan ziyade tekerlekli bir figürdür; fakat en önemli görünümü, milattan önce 675-650 yıllarını işaret eden ve Mikonos'da bulunan bir pithos (büyük erzak küpü) üzerindeki rölyefte resmedilmiştir. Buradaki figürde de tekerlekler ve yedi adet pencerenin yanı sıra bir de her bir pencereden başını uzatan Yunanlı savaşçıların olduğu görülür. Küpün diğer yanlarında, atın getirdiği vahşete ait sahneler mevcuttur. Daha sonraki sanatsal dönemlerde, Giovanni Domenico Tiepolo (1727-1804), Truva'nın düşünü tasvir ettiği bir dizi yağlıboya tablolar yaptı ve bu tablolardan birinde, kaderine terk edilmiş kentin surları dibinde, yapımı sırasında Tahta Atın gölgesindeki işçileri resmetti.

Laokoon'un, Truvalıları uyarma konusundaki nafile girişimi, unutulmaz görsel imajların ortaya çıkmasın neden oldu: Hagesandros, Polydoros ve Rodoslu Athenodoros'un yaptığı ve şu an Vatikan'da bulunan Laokoon heykel grubunu gören Pliny, 'ister resim ister heykelcilik olsun, tüm sanat dallarına ait çalışmalar içinde gördüğüm en iyisi' sözleriyle gösterdiği coşku, Michelangelo dahil olmak üzere, Rönesans Dönemi ressamlarının coşkusuyla birdi. Yılanlardan biri, Laokoon'un sunağa düştüğü sırada omuzlarından sarar, büyük oğlunu kıstırır ve onu

böğründen ısırmak için bedenine dolanır; diğer yılan ise bu üç figürün bacaklarına kendisini dolar ve Laokoon'un küçük oğlunu boğmuş bir görüntüsü vardır; Laokoon'un yüz ifadesi, kurtulmak isterken gösterdiği çabadan dolayı acı içindedir. William Blake, *Jehovah and his Two Son Satan and Adam (Yehova ve İki Oğlu: Şeytan ve Adem)* (1826-7) adını verdiği İbranice aslının bir kopyasını yeniden yazmasına rağmen, bu antik heykel grubunu, muhteşem bir gravürü başlangıç olarak kullandı. Charles Dickens, Bir Noel Şarkısı (1843) adlı eserinin sonunda, şömine üzerinde asılı duran Noel çoraplarını karıştıran Scrooge adlı karakteri, 'kendisinden mükemmel bir Laokoon yaratan' kişi olarak tanımladı. Leeds'deki Henry Moore Enstitüsü, 2007 yılında 'Yeni Bir Laokoon'a Doğru' adlı sergi, Eduardo Paolozzi'nin, Laokoon'un kavisli formuna minnettarlığını gösterdiği 1964 tarihli *Poem for a Trio M.R.T (Bir Üçlünün Tomografisi)* adlı alüminyum eserini sundu. Turner Ödüllü Tony Cragg'in, yılanı simgeleyen plastik boruların yarattığı yansımaların oldukça net görüldüğü 1988 tarihli *George and the Dragon (George ve Ejderha)* adlı eserinin yanı sıra, Richard Deacon'ın, buharla yumuşatılmış ahşap ve alüminyum kullanarak yaptığı fakat Laokoon'undan ziyade kıvrılan yılanları spiral bir forma sokmaya odaklandığı 1966 tarihli Laocoon (Laokoon) adlı eserinin de sergilendiğini görüyoruz.

Yunan çömlekçiliğinde, Aineias'ın, omuzlarında taşıdığı babası Ankhises ile birlikte kaçtığı tasvirleri görürüz ve bu klasik dönem sonrası temsili çalışmaların arasında en unutulmaz olanı, Aeneas'ın, sırtındaki yüküyle alevler içinde kalan şehirden kahramanca kaçışının tasvir edildiği Adam Elsheimer'ın *The Burning of Troy / Truva'nın Yakılışı* (1604) adlı eserinde fevkalade bir çağrışım

yapar. Federico Barocci, *Aineias'ın Truva'dan Kaçışı* adlı eserinde, Yunanlı ve Truvalıların arasında, Aineias'ın karısı Kreousa'yı Aienias, Ankhises ve Askanios'un karşısında tasvir ederken kaçtıkları sırada küçük bir köpeğin kattığı acıma duygusunu da eklemeyi unutmamıştır.

Andromakhe'nin esir alınışı; Astyanax'ın Truva'nın surlarından aşağı atılarak öldürülmesi; Helen'in, Menelaos'un onu öldürmesine engel olmak adına parmak ısırtıcı güzellikteki göğüslerini sunması; Aias'ın Kassandra'ya tecavüz etmesi ve Priamos'un Neoptolemos (Pyrrhus) tarafından devrilmesi bazen bir kombinasyon halinde sanatta tasvir edilir. Malibu'daki J. Paul Getty Müzesi'nde sergilenen ve milattan önce 500'lü yıllara ait büyük bir kırmızı Attika *kylix*'i (kadeh) üzerinde, Kassandra'nın tecavüze uğrayışı, Priamos'un ölümü ve Helen'in göğüsleri hep birlikte gösterilirken bir yanda Eros'un, Helen ile Menelaos'un arasında uçtuğu ve Menelaos'un elinden kılıcını düşürdüğü görülür. Fakat Shakespeare'ın *Hamlet* adlı eserinde, Priamos'un ölümü, demode olan abartılı bir oyunculuk vasıtası haline geldi:

> *Birinci Oyuncu*:
> Ne zaman Hekabe gördü ki, kılıcıyla kasıtlı bir şekilde
> Kocasının uzuvlarını lime lime doğruyordu Pyrrhus,
> Attığı ani çığlıkla
> Cennetin gözleri yaşlandı
> Ve de tanrıların tutkuları.
>
> *Polonius*:
> Bak! Rengi solmamış ve gözlerinde yaşlar var.[20]

Bu, Hamlet'in meşhur sorusunu sormaya sevk eder:

> Onun için Hekabe'nin anlamı veya onun Hekabe için anlamı nedir ki Hekabe için ağlayıp sızlasın?[21]

Euripides'in eserinden tutun, Hector Berlioz'un *Les Troyens (Truvalılar)* ve Michael Tippett'in King Priam (Kral Priamos) adlı eserlerine kadar, Hekabe'nin ağıdı anlatılmış ve aynı şekilde Andromakhe'nin ağıtı da Martha Graham'ın dans gösterisi olan 1982 yılına ait *Andromache's Lament (Andromakhe'nin Ağıtı)*, Samuel Barber'ın müziği eşliğinde betimlenmiştir.

Böylece, Truva'nın yıkılışı, Antik Çağ'dan beri güçlü cazibesini korumuştur. Shakespeare zamanında oldukça popüler bir halk şiiri vardı:

> O surların üzerinde ölüler yatardı
> Şimdiyse Truva'nın yükseldiği yerde başaklar yetişir.

Byron, 1810 yılında, Biga Yarımadası'nın açıklarında demirli on yedi gün geçirdi ve Truva'nın acı dolu topraklarında yürürken, Don Juan'ın IV. Kantonun 77. Sahnesinde geçen kibrin aynısını hissetti:

> Üzerinde mezar taşı ya da ismi olmayan yüksek höyükler,
> Dağların eteklerinde uzanan ovalar,
> Ve uzakta beliren İda Dağı hâlâ yerli yerinde duruyor
> Ve yaşlı Skamandros (tabi ki oysa) hâlâ yerinde akıyor;
> Buraların ünü hâlâ devam ediyor –
> Yüz bin adamın uğrunda yeniden savaşabileceği.
> Fakat İlion'un surlarını gördüğüm yerde ise şimdi
> Kuzular otluyor sessizce ve kaplumbağalar geziniyor;

Bugün, Truva'yı ziyaret eden birçok kişi aynı hissiyatı yaşayabilir. Ve Byron da 11 Ocak 1821 tarihli günlüğünün girişinde mitlerin, insanların ilgisini nasıl çektiğine dair tüm konuyu kısa ve öz bir şekilde açıklamıştır:

Truva masalının gerçekliğini önemsiyoruz [...] Ben de bu kendine özgü ihtişama ve yere, tarihin gerçekleri diyerek saygı gösterdim [...]; aksi takdirde bana keyif vermezdi.

Truva'nın Keşfi ve Savaşın Tarihsel Gerçekliği

Truva miti, kısmen İlyada'nın nefes kesici niteliğinden ve kısmen engin vazolar, tablolar, heykeller, şiirler, tiyatro eserleri ve operalardan dolayı günümüze dek devam etmiştir ancak, aynı temayla ilgilenen Hollywood filmlerini buna dahil edemeyiz.[22] Yunanlıların ilgilenmesinden dolayı anladığımız kadarıyla, Truva Savaşı gerçekten yaşandı: Paros Günlüklerine[23] göre Truva'nın Düşüşü, tam olarak milattan önce 5 Haziran 1209 yılını işaret eder. Fakat Yunanlıların tamamı, savaşın tarihselliği konusunda hemfikir değildiler: Tarihçi Thukididis, Truva seferinin gerçekleştiğini kabul etti; fakat belirli hususları sorguladı, düzeltti ve mantığa uygun hale getirdi; Pausanias da savaşın tarihselliğini kabul etti; fakat Tahta Atın bir kuşatma silahı olarak kullanılmış olabileceğini düşünerek daha akla uygun bir hale getirdi. Yine de bu tür yaklaşımlar, insanı böylesine kavrayan hayali bir hikâyenin yarattığı gücün etkisini azaltamaz çünkü efsanevi olayların gerçekten olduğunu, Homeros'un Truva'sının bulunduğu yerin keşfini ve kahramanların var olduklarını doğrulamak, günümüz çağdaş halkının coşkusunu hâlâ besler. Bu tarihsel araştırmaların yarattığı büyük sorun, televizyonları meşgul etmelerine rağmen, tarihi ve bulguya dayalı 'gerçekler' hakkında göstermelik sorguların çıkarı için antik çalışmaların değerini düşürmeleridir.

Günümüzdeki tartışmalar, modern Türkiye'nin kuzeybatı ucunda yer alan Hisarlık Tepe'yi baz alır ve burası Yunanlılar tarafından Homeros'un İlion'u olarak

belirlenmişti. 700'lü yıllardan itibaren batıya doğru ilerleyen Aiolisli Yunanlıların o bölgeye yerleştiklerini elbette biliyoruz ve şimdiyse birçok bilim adamı, Hisarlık Tepe'nin yalnızca İlyada'nın kurgulandığı yer değil, aynı zamanda Hitit kayıtlarında Wilusa olarak bilinen krallığın merkezi olduğuna inanıyor.

Aslında, şehrin doğru olan adı, 'Truva'dan ziyade (daha önceleri Wilion) olarak bilinen İlion'dur. Fakat buranın sakinleri, adını Tros isimli bir kahramandan alan Troes (Truvalılar) halkıdır. Hisarlık Tepe'nin keşfi, arkeolojideki en heyecanlı anlardan biriydi; fakat bu bölgeyi ziyaret edip de 'çatısız İlion kulelerini', 'heybetli kapıları' olan 'büyük bir şehri', 'güzel kuleleri' ve 'geniş caddeleri' andıran bir şeyleri göreceğini uman birisi, hayal kırıklığına uğrayacaktır. Buranın, Homeros'la bağlantıları olmasaydı, fazla ziyaretçisi olmazdı. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde önce Amerikalı Frank Calvert (1828-1908) ve ardından, 1870 ve 1890 yılları arasında 6 kazı çalışması yapan bir bankacı, hayran, egoist ve hayalperest olan Heinrich Schliemann (1822-1890) sağolsun, kazılar gerçekleştirdiler. Schliemann'ın, Priamos'un Truva'sının Hisarlık Tepe'de olduğuna dair önsezisi, ortaya çıkarttığı etkileyici duvarlar, giriş kapıları ve muazzam hazineler sayesinde desteklenmişti. Kendisi ikna olmuştu: 'İlahi Homeros adına, herkesin yüreğini sevinç ve coşkuyla dolduran ölümsüz bir üne sahip [bu kutsal yeri] vaftiz ediyorum: Bundan böyle buraya TRUVA ve ILIUM isimlerini veriyorum.'[24] Truva II olarak bilinen katmanda, Schliemann, meşhur 'Helen Mücevherlerini' buldu. Bu mücevherler şu an Moskova'daki Puşkin Müzesi'nde sergilenmektedir; fakat ne yazık ki buranın Homeros'un Truva'sı olduğuna dair inancına rağmen Katman II,

milattan önce 2500-2300 yıllarını[25] işaret eder ve bu da Paros Kayıtları gibi belgelerden anladığımız kadarıyla belirtilen tarihlerden kabaca bin yıl kadar geriye gider.

1882'de, Schliemann, Truva I'den Truva IX'a kadar dokuz adet medeniyet katmanını ortaya çıkaran ve bu şehrin milattan önce 3000 tarihinden Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına dek ayakta kalmaya devam ettiğini açıklayan Willhelm Dörpfeld'in uzmanlığından yararlandı. Schliemann, Mikenai Yunanistan'ı ile aynı dönemde var olan Truva VI'nın (MÖ 1700-1280) İlyada'da adı geçen şehir olduğunu sandı. İlyada'daki birliklerin listesi kesinlikle Tunç Çağı'ndaki birçok unsuru yansıtmaktadır ve 1990'larda Thebai'de bulunan ve çizgi yazısı olarak da bilinen Linear B tabletleri, İlyada'da tanımlanan Yunan güçleri hakkında ilginç bağlantıları gösterir. 1930'larda, Carl Blegen'in başkanlığında kazı çalışmalarını yürüten Amerikalı arkeologlar, bu arkeolojik katmanların daha da ayrıntılı bir şekilde üzerinde durdular ve Dörpfeld'in dokuz katmanını kırk altı farklı katman olarak tasfiye ettiler. Blegen, Truva VI'nın, insan unsurundan ziyade bir deprem tarafından yok edilmiş olduğunu düşündü ve Yunanlılar tarafından yakıp yıkılan Truva'nın, bir yangından dolayı yok olduğu görüldüğü Truva VIIa'nın olduğunu ileri sürdü.

Manfred Korfmann'ın *Troia-Projeckt'i (Truva Projesi)*, bu tabloyu pekiştirmiş ve genişletmiştir. Korfmann, elde ettiği (ve her arkeoloğun onun gibi yorumlamadığı) bulgulardan, Hisarlık Tepe'nin, milattan önce yaklaşık 1250 dolaylarından itibaren 5,000 ila 10,000 civarında yerleşik halkıyla birlikte tüm Yakın Doğu'nun güçlü bir surla çevrilmiş en büyük şehirlerinden biri olduğu görüşüne varır. Hisarlık Tepe'nin ekonomisine ait

tarımsal niteliği, Homeros'un epik şiirinde yansıtılmıştır: Hatta Akhilleus'un kalkanı üzerinde orakla biçme, bağcılık, sığır çobanlığı ve koyun ağılları sahneleri vardır. Hisarlık Tepe varlıklıydı, etkileyici derede müstahkem bir mevkide yer alıyordu, stratejik bakımdan önemli bir noktadaydı, denizcilik için elverişli olmayan bir bölgede iyi bir limana sahipti ve metal işleri, tekstil ve at ticareti için de iyi bir noktaydı. Yunan dünyasıyla da oldukça iyi bağlara sahipti ve Truva'nın topoğrafya kaynakları, filosu hakkında sessiz kalmasına ve hakim rüzgarları oldukça iyi biliyor olmasına rağmen, Homeros'un bunu çok iyi bildiğini ileri sürer. Fakat bölgenin kıyı şeridi, savaşın varsayılan tarihiyle, Homeros'un belirttiği tarih arasında önemli ölçüde farklılık gösterdi – neredeyse 500 yıllık bir boşluk: Homeros, Tunç Çağı'nın özelliklerini bilmez ve yarattığı kahramanlar, surların ardındaki saraylarda yaşamış, tunç silahlar kullanmış, savaş arabaları üzerinde savaşmış olmalarına ve Mikenai 'altın zengini' olmasına rağmen, ne saray ekonomisi için büyük önem taşıyan Linear B tabletlerinden ne de oldukça bol bulunan yaban domuzu dişinden yapılma tolgalardan bahsedilmişti. Aslında İlyada, Homeros'un kahramanlardan oluşan dünyasının nasıl görünmesi gerektiğine dair *düşüncesini* temsil eder: Gelenekleri kendi masalı haline getirir; fakat Truva Savaşı'nı İlion'da konumlandırdığı gerçeği, gerçekten savaşın geçtiği yer olduğu anlamına gelmez; bir hikâyenin geçtiği yerdir.

Bununla birlikte, Hitit Kralı I. Tuthaliya'nın (MÖ 1440-1410) kayıtlarında, Tariusa (Truva?) ve Wilusiya (İlion?) olarak fark edilen isimler keşfedildi. Ayrıca, Kral II. Muvattalli'nin (MÖ 1296-1272) hükümdarlık döneminde yapılmış olan bir antlaşmada, Wilusa'nın,

Alaksandu tarafından yönetildiğini öğreniyoruz. Alaksandu ve (Paris'in alternatif adı olan) Aleksandros arasındaki benzerlik büyüleyicidir. Bir yazıya ait bulunan parçada, Piyamaradu (Priamos?) isminde kötü şöhrete sahip bir asinin Wilusa'yı ele geçirmiş ve şehrin üzerindeki hakimiyetini sağlama almak için de Muvattalli'den bir ordu göndermesini teşvik etmiş olabileceği anlaşılmaktadır:

[(Hitit kumandanı) Gassus...] Hitit birliklerini beraberinde getirdi. [Ve ne zaman] [onlar...] tekrar(?) Wilusa'ya doğru yola düştüler (oraya)[26] saldırmak için [Ben bir] şekilde rahatsızlandım. Çok hastayım ve bu hastalık beni [per]işan ediyor.

[Burada paragraf bölünür]

[Piyam]aradus beni aşağıladığında, [bana(?) karşı Atpa'yı kışkırttı (Atpa'yı [gözümün önünde] büyüttü) ...

Bu, mitleri tarihe dönüştürmeyi dileyenleri oldukça heyecanlandırır fakat yazı, o bölgeye gelen Hitit birliklerinin varlığını ispatlasa da Wilusa'yı Piyamaradu'nun egemenliğinden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturmak için gelip gelmedikleri çok açık değil: Paragrafın bölündüğü yerde belki de Piyamaradu'nun eylemlerinin Wilusa ile hiçbir ilgisinin olmadığı yazıyordu. Efsanevi anlatım, Truva'nın asıl hükümdarını korumuş olabilir; fakat İlyada'daki tarihselliği doğrulamaz.

Batı Anadolu, milattan önce on üçüncü yüzyılın ortalarında istikrarsız bir bölgeydi ve Hititli Ahhiyavalar'ın (Akalar, başka bir deyişle Yunanlılar?) ana topraklarının Miken krallığına bağlı olduklarını kanıtlayan bir ayrıntı vardır. Üstelik, Hitit Kralı III. Hattuşili'nin Ahhiyava Kralı'na yazdığı, Ahhiyava, Wilusa ve ikisinin arasında bir savaşın bahsi geçtiği bir mektup vardır. Hattuşili,

kendisiyle Ahhiyavalı 'Kardeşinin' 1250'lerde Wilusa nedeniyle aralarında kötü bir ilişkinin olduğunu yazar fakat: 'Şimdi [...] bir uzlaşmaya vardık bir zamanlar uğruna savaştığımız Wilusa konusunda' diye yazmıştır. Hattuşili'nin yazmış olduğu bu mektup, Aka güçlerinin Wilusa'ya saldırdığını gösteriyor olabilir mi? Bu mümkün olabilir. Hititler, tebaalarını desteklemek için kesinlikle bir girişimde bulundular ve Ahhiyavalılarla kesinlikle karşı karşıya geldiler ki bu ayrıca Truva VI'nın kapsamlı tahkimatlarını açıklayabilir. Diğer bir taraftan, bu yalnızca diplomatik bir kriz olarak veya Wilusa'nın kendisinin dahil olmadığı fakat Wilusa'yı ele geçirmek için gerçekleştirilmiş askeri bir harekat olarak da görülebilir. Bu, Homeros'un hesaplamalarında bir anlaşmazlığın olduğuna dair beklentileri ne yazık ki karşılamamaktadır ve Truva kesinlikle terk edilmemiştir.

Milattan sonraki on üçüncü yüzyılın sonlarında, Hitit Kralı IV. Tuthaliya, yazmış olduğu bir mektupta, Wilusa Kralı Walmu'nun tahttan indirildiği ve Tuthaliya'nın yeniden eski görevine getirildiğinden bahseder. Bu yine, Ahhiyavalıların gerçekleştirdiği bir eylemin sonucu olabilir fakat bu mektupta Ahhiyava'dan hiç bahsedilmez ve Walmu da kendi halkı tarafından büyük ihtimalle kovulmuş olabilir. Böylece bu belirli olay, Truva Savaşı hakkındaki sorgulamanın konusu dışında kalabilir.

Bu nedenle, bir dizi unsur, Truva Savaşı'nın anlatımıyla ilgili tarihi kaynakların bulguları aleyhindedir:

Wilusa'nın çalkantılı bir tarihi olmuş olabilirdi; fakat Geç Tunç Çağı'nda birçok yer çalkantılı bir tarihe sahipti. Savaş durumu bir statüko idi.

Teorilerin hiçbiri, Herakles'in, Laomedon'un Truva'sını yerle bir ettiğine dair anlatımları göz önüne pek almıyor.

Hiçbir belgede, on yıl süren bir kuşatmayla süregelen özel bir savaşın olduğundan bahsedilmemektedir ve bildiğimiz kadarıyla, en uzun kuşatma sadece birkaç aydan ibarettir.

Bir Anadolu krallığının sona ermesine sebep olan büyük bir Aka istilasına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır.

Priamos'un Truva'sının depremler tarafından değil, insan unsurlarınca yok edilmiş olabileceğine dair hiçbir kesin kanıt yoktur. Truva VI'da ok başları ve silahlar bulunmuştur; fakat şehrin düşmanlar tarafından istila edildiğini kanıtlar yeterlilikte olmadıkları gibi şehrin hem insan unsurunca hem de çevresel faktörlerden dolayı yıkıma uğradığını açıklayan o teoriler de Poseidon'un Yunanlıların tarafında olmasına rağmen, Homeros'un anlatımında deprem faktörünün olmadığını göz önünde bulundurmak konusunda başarısız olmuştur.

Truva VI, yakılıp yıkılmış fakat terk edilmemişti. Truva VIIa daha az etkileyicidir; fakat kültürel bir bozukluğun olduğuna dair izlere de rastlanmamıştır.

Truva eninde sonunda yıkılmış ve terk edilmişti; fakat bu, Yunanistan'ın istilacılarla baş etmesi gerektiği dönem olan 1080'de VIIb'nin sonuyla birlikte gerçekleşti. Truva'nın yıkılışı, Mısır kayıtlarında adı geçen Denizci Kavimler'e kadar uzanıyor da olabilir.

Kurgu ve tarih arasında doğrudan bir seçim yapmak gerekmeyebilir ve Homeros'un İlyada'sında yatan tarihsel gerçeklere ait bölümler elbette olabilir fakat onun dehası, gerçek olaylarda baş gösteren gerçek kişilerden

oluşturduğu karakterlerin muhteşem bir şekilde anlattığı hikâyesinde yatar. Kararlı bir şekilde yürütülen 'Truva Savaşı Gerçeğinin Araştırılması' olayında elde edilmeye çalışılan şey, Hitit kralının sürekli sorunlardan kurtarmaya çalıştığı Hitit İmparatorluğu'nun tebaasındaki bir şehrin varlığını ortaya çıkarmaktı. Bu hiç de Homeros'a ait değil.

Homeros'un Truva Savaşı'nın 'gerçek' bir olay olduğu konusunda zıtlaşan başka unsurlar da mevcut. Yunancanın, Hint-Avrupa[27] olarak bilinen ve Latince, İngilizce, Galce, Rusça, Almanca, Sanskritçe, Farsça, Hititçe ve birçok dilde iz bırakmış olan bu daha eski dil ailesinden geldiğini biliyoruz. Örneğin, MÖ 1450'lerde yazılan Veda kitaplarında, gök tanrısının adı, Sanskritçeden gelen *diut* (aydınlatmak) ve *diu* (gökyüzü ve gün) kelimelerinden doğan Dyaus idi. *Dyaus pita* (Dyaus baba) ve *Zeus pater* (Zeus baba) isimleri, aynı Hint-Avrupa dil ailesinden geliyor olabilir. Ayrıca, daha eski bir kullanımı Diespiter olan Latince Jüpiter ve adını Tuesday (Salı) gününe veren İskandinav gök tanrısı Tiw de bu dil ailesinden geliyor olabilir. Aynı dil ailesinden Latince *deus* (tanrı) ve *dies* (gün) kelimeleri de türemiştir. Demek ki Hint-Avrupalıların da Dyaus adında önemli bir gök tanrıları vardı ve Yunan gök tanrısı Zeus da büyük olasılıkla Hint-Avrupa kökenli.

Ve tıpkı birbirinden farklı kültürlerin, benzer kelimeleri paylaştıkları gibi paralel benzerliklerin[28] olduğu mitleri de paylaştıkları konusunda tartışmalar yapılmaktadır. Buna iyi bir örnek olarak, kız kardeşlerini veya eşlerini kurtaran ikiz binicilerin anlatıldığı Hint-Avrupa mitini verebiliriz. Sanskritçede, ikiz Asvin (biniciler) olan Divo napata (Dievs'in oğulları), Güneş Surya'nın kızı Surya'ya birlikte kur yapar ve evlenirler: Yunan mitolojisinde ise, Dioskur (Zeus'un oğulları) olan ikiz biniciler Kastor ve

Polydeukes, adı *helios* ('güneş') ve bu cihetle Sanskritçede Surya ve Letoncada Saule ile ilişkilendirilebilecek olan kız kardeşleri Helen'i kurtarırlar. Fakat bu masalın geldiği başka bir kök de olabilir: Helen'i Truva'dan geri getirecek olan ikiz kardeşler Agamemnon ve Menelaos. Truva Savaşı hikâyesi daha geleneksel olabilir, ve görüldüğü gibi pek de tarihsel olmayabilir: Belki de eski bir Hint-Avrupa mitidir: 'gerçek tarih, hafızalardan silinir ama mitler silinmez.'[30]

İlyada'nın kahramanlığa tam anlamıyla odaklanması aynı zamanda benzersizlikten uzak olduğunu gösterir. Ozanlar, Antik Çağ tarihçileri değillerdir ve İlyada, sözlü şiire özgü birçok kapsamlı konuyu sunar: Önsözler; yalvarma; varışlar; dualar; ilahi felaketler; çağırma ve bir araya gelmeler; azledilmeler; gemi yolculukları; kurban törenleri; ziyafet ve eğlenceler; silah kuşanma sahneleri; giyim sahneleri; savaşlar; haberci sahneleri; kabul töreni sahneleri; kehanetler ve uykular. Babil'in, Homeros'un yaşadığı zamandan daha eski olan Gılgamış Destanı da oldukça benzerdir ve Akhilleus ile Gılgamış'ın anaları birer tanrıçadır, en sevdikleri dostlarını kaybederler, yaşadıkları kaybın büyük etkisi altında kalırlar ve bu acının altından kalkabilmek için ölçüsüzce davranışlarda bulunurlar.

Velhasıl, Yunanlı tarihçi Herodot, Priamos'un asla krallığını, çocuklarının ya da yabancı bir kadının uğruna halkının hayatını tehlikeye atmayacağını belirtmiştir. İlion, Yunan ordusuna karşı yenik düşmüş olabilir: Aiolisli Yunanlılar, belli bir noktada Hisarlık Tepe'yi kesinlikle ele geçirdi fakat Yunanlıların Hisarlık Tepe'yi yakıp yıktıklarına dair hiçbir kanıtın olmadığını ekleyebiliriz. Hatta Korfmann da 'Homeros'un, Truva'yı yalnızca, insanlar ve tanrılar arasındaki yaşanan çatışmaları

anlattığı masalına şiirsel bir zemin olarak kullandığını'[32] kabul etmeye hazırlanmaktadır.

M.I. Finley de 'ne kadar çok öğrenirsek bilgilerimizin daha da azaldığı paradoksuyla karşı karşıya kaldığımızın' sonucuna vardı ve 'Homeros'un Truva Savaşı'nın Yunan Tunç Çağı tarihinden çıkarılması gerektiği'[31] iddiasında bulundu. Ne yazık ki bu, bazı tuhaf tepkilere neden oldu. Mitlerin etkilerinin ne denli önemli olduğu noktasını kaçıran I.J. Wilkens, sadece iki seçenek sunar: (a) Truva Savaşı asla Hisarlık Tepe'de gerçekleşmedi ve bu nedenle İlyada, saf hayalin bir ürünüdür veya (b) savaş gerçekleşti fakat başka bir ülkenin[34] topraklarında. Homeros'un destanlarının Kelt kökenli olduklarını Galateia, Keltos ve Akhilleus arasındaki ilişkilere dayanarak, 'inkar edilemez bir kanıt' olarak sunarken 'kutsal şehrin' de Cambridge'in hemen dışındaki Gog Mahog Hills'daki tepelerde konumlandığı iddia eder. Barry Strauss'un 2007'de yayımlanan (ve tarih için yüzkarası niteliğinde kaypak bir kitap olan) *The Trojan War, A New History (Yeni Bir Tarih, Truva Savaşı)* adlı eseri yeniden değerlendiren Peter Jones, birinin sanki günümüzden 3,000 yıl sonra bir James Bond romanı okuduğunu Dunhill, Martini, White ve Boodles karakterlerinin aslında var olduklarını ve bunun sonucunda da *You Only Live Twice (İnsan İki Kere Yaşar)* filminin kurgu değil,[35] tarih olduğunu belirterek zekice bir kıyaslama sunmuştur. Tüm bu süreci anımsatan ve BBC'de yayınlanan *Doctor Who* (1965) adlı televizyon dizisinin 'The Myth Makers' (Mitleri Gerçekleştirenler) adlı bölümünde, Doctor, Homeros'un bir kurgusu olduğuna inandığı Tahta Atı ilk başta önemsemez ve atı kendi başına 'icat' etmeye zorlanır. Daha sonra da Yunanlılara, Truvalıları yenmeleri için bu gerekli donanımı verir.

16

KAHRAMANLARIN EVE DÖNÜŞÜ

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Nestor	Yunanlı kutsal savaşçı
Diomedes	Yunanlı yüce savaşçı
Menelaos	Helen'in kocası
Aias (Ajax)	'Küçük' Aias; kutsal tapınakta yaptığı Saygısızlıktan dolayı öldürüldü
Nauplios	Yunan gemilerini yakan ve evlilikleri yıkan
Neoptolemos	Akhilleus'un oğlu
Agamemnon	Eve döndüğünde, karısı Klytaimnestra tarafından öldürüldü
Klytaimnestra	Kızları İphigeneia'yı kurban ettiği için intikam olarak Agamemnon'u öldürdü
Orestes	Agamemnon'un oğlu; Klytaimnestra'yı öldürdü
Elektra	Orestes'in kız kardeşi
Aigisthos	Klytaimnestra'nın aşığı; Orestes tarafından öldürüldü

Truva'dan eve dönüş, yolculuğu tamamlayabilen birçok kahraman için acılarla doluydu. Şimdi, Yunanlı kahramanların Akdeniz'in her noktasına yayıldıklarına tanık olacağız ve masalların Girit, Teselya, Epeiros, Makedonya, Libya, İtalya, Sicilya, İber Adaları, Anadolu ve Kıbrıs'a yerleşen kahramanların, milattan önce sekizinci yüzyılda başlayan sömürge hareketlerini nasıl

yansıttıklarını göreceğiz. Kelimemiz 'nostalji', Yunancadaki *nostos* (dönüş yolculuğu, çoğul hali *nostoi*) ve buna ek *algos* (acı) kelimesidir ve Truvalı fatihlerin *nostoi*'leri bunlarla doluydu.

Agamemnon ve Menelaos, yola koyulmadan önce Athena için kurban kesip kesemeyecekleri konusunda fikir ayrılığına vardılar ve bu nedenden dolayı evlerine ayrı ayrı döndüler. Menelaos, evlerine sağ salim dönen Diomedes ve Nestor ile yelken açtı; fakat kendisi onlardan ayrıldı bir fırtınaya yakalandı ve yolda topladığı onlarca hazineyle birlikte kendisini en sonunda Mısır'da buldu. Evine sağ salim dönmek için Denizlerin Yaşlı Adamı Proteus'un öfkesini yatıştırması gerekiyordu ve Sparta'yı yeniden görebilmesi tam sekiz yılını alacaktı.

Euripides, bu anlatımdaki olasılıklardan oldukça keyif aldı. *Helen* adlı oyununda, Yunanlılarla Truvalıların bir hayalet uğruna savaştıkları sırada Helen'in Mısır'a götürülüşünü dramatize etti. Helen, Mısır Kralı Proteus tarafından nazikçe karşılandı; fakat kral öldükten sonra oğlu Theoklymenos, Helen'e karşı daha zorbaca yaklaştı ve kendisiyle evlenmesi için onu zorladı. Fakat sonra, Menelaos geldi, tamamıyla aynı olan bir Helen'le karşılaşmış olmanın yarattığı şaşkınlığı üzerinden attı, güzel karısıyla yeniden birleşmenin tadını çıkardı ve sonsuza dek mutlu yaşayacakları Sparta'ya Helen'le birlikte kaçtı. Euripides'in *Orestes* adlı oyununda, her nedense, işler bu kadar kolay yürümemişti. Bu oyunda, Agamemnon'un oğlu Orestes ile arkadaşı Pylades, Helen'e, eve döndüğü an öldürme girişiminde bulunurlar; fakat Apollon, denizcilerin koruyucusu Helen'i, tıpkı ağabeyleri Dioskurlar gibi ölümsüzleştirir. Proteus, Menelaos'un ölmeyeceğine ve Helen'in kocası, dolayısıyla da Zeus'un

damadı olduğu için sonsuza kadar mutlu yaşayacağı Elysion'a götürüleceğine dair kehanette bulundu.

Kalkhas, eve dönmeyi başaramadı. Onun kaderinde, kendisinden daha iyi bir kahinle karşılaşınca öleceği yazıyordu ve bu kişi, etkileyici bir nesle sahip olan Mopsos (Apollon'un oğlu, Teiresias'ın torunu) idi. Kalkhas, Mopsos'a meydan okudu ve yakınlardaki bir ağaçta bulunan incirlerin sayısını sordu. 'Sayı olarak on bin tanedirler ve bir kile çeker; fakat bir tanesi fazla gelmektedir,' diyerek doğru cevabı verdi. Ardından, Mopsos bir hamile bir domuzu gösterdi ve Kalkhas'a 'Bu dişi domuzun rahminde kaç tane yavru var ve yavruları ne zaman doğuracak?' diye sordu. Kalkhas, 'sekiz' diye yanıtladı; fakat Mopsos, 'Dokuz, hepsi de erkek ve öğle saatinde sorunsuz bir şekilde dünyaya gelecekler' diyerek yine doğru cevabı verdi.[1] Bunun üzerine Kalkhas, kahrından orada ölür.

Agamemnon, denize açılmadan ve Tenedos'a ayak basmadan önce Athena'ya kurban kesti. Thetis, torunu Neoptolemos'u, oradan ayrılmadan önce birkaç gün[2] daha beklemesi konusunda ikna etmeye çalıştı ve o da büyükannesinin tavsiyesine uydu. Yunanlıların geri kalanı, 'Küçük' Aias'ın Athena'ya ait tapınağında Kassandra'ya tecavüz ettiği için Tenos'da bir fırtına tarafından yutuldular. Fırtına tanrısı Zeus ve denizler tanrısı Poseidon'un da yardımıyla, Athena, gemiler arasında bir kargaşa yarattı. Aias'ın gemisine bir yıldırım fırlattı; fakat Aias, yüzerek sağ salim bir kayaya çıkmayı başardı. Tanrıların arzularına karşı gelmekle böbürlenmeseydi hayatta da kalabilirdi ama o kadar çok kibirliydi ki:

> Duydu Poseidon onu, yüksek sesle övünüyordu
> ve o anda, koca elinde tuttuğu üç dişli mızrağını kaldırdığı gibi

> indirdi Gyra kayasının üzerine ve kopardı bir parçasını üzerinden, bir kısmı orada kalırken ve kopan parçası düşerken suya ve işte tam orada Aias tünemişti kudurmuş bir halde öfkeden. Çekmişti onu sonsuz derinliklerine doğru çalkalanan deniz. Ölürken Aias, tuzlu suları yutmaktan kurtulamamıştı.[3]

Fırtınadan kurtulabilmeyi başaranlar, onları daha büyük felaketlerin karşılayacağı Euboia adasına doğru yola koyuldular. Güç durumda kalmalarının nedeni Nauplios idi. Anlatımlar, adları birbiriyle karıştırılan iki kahramanı nakleder. Yaşça büyük olan (Poseidon ile Amymone'nin oğlu) Naupolis, Nauplion kentinin kurucusuydu ve Rodoslu Apollonios'un da tüm neslini aktardığı kayıtlara göre oldukça tanınan bir soya mensuptu:

> Tanrısal Danaos'un soyundan bir oğul geldi, Nauplios adında. O, Nauplios'un oğlu Proitos'un oğlu... Lernos'un oğlu... Naubolos'un oğlu Klytonaios'un ve Danaos'un Poseidon ile evlendirdiği kızı Amymone'nin oğlu idi. Denizcilikteki yetenekleriyle[4] tüm erkekleri arkasında bırakmıştı.

Yaşça küçük olan Nauplios ise bir Argonot idi ve Argo'nun kılavuz kaptanı oldu. Yunan alfabesini, parayı, sayıları, ağırlık ve uzunluk ölçülerini düzenleyen, Truva kuşatması sırasında can sıkıntısını gidermek için zar oyunlarını icat eden Palamedes'in babasıydı. Fakat Palamedes, Odysseus'un hileyle Truva Savaşı'nı alma girişimini ortaya çıkartan kişiydi ve bu nedenle de kurnaz Odysseus'un entrikası[5] sonrası taşlanarak öldürüldü. Nauplios da Kaphareus Dağı'nın tepesinden yaktığı meşaleyle Yunan filosunun parçalanmasına neden olarak oğlunun intikamını almış oldu. Bu sevimsiz olay, Euripides tarafından güzel bir şekilde dramatize edilmiştir:

Yalnız denizci Nauplios
Yaktı sahte meşalesini Kapheria Burnu'nda –
Sahte bir yıldıza dönüştü ve on binlercesini
Kayalıklara çarptırdı;
Seyretti ölen adamları Ege'nin kükreyen sularında.[6]

Filoyu yok etmeden önce, Nauplios, henüz eve dönmemiş olan kahramanların eşlerini zina yapmaları konusunda cesaretlendirerek evliliklerini bozmaya çalışmıştı.

Agamemnon'un karısı Klytaimnestra'yı Aigisthos'a, Diomedes'in karısı Aigialeia'yı[7] Kometes'e ve İdomeneus'un karısı Meda'yı da Leukos'a ayartarak bu işte başarılı oldu.

Neoptolemos'un *nostos*'u hakkında farklı anlatımlar mevcuttur. Bunlardan birinde, (yolda ölen) Phoinix ve Helenos ile birlikte yayan olarak Epeiros'a gitti, oranın sakinlerini kralları olarak egemenliği altına aldı ve Andromakhe'den Molossos adında bir oğlu oldu. Bundan böyle, oranın insanlarına Molossoslular dendi. Başka bir anlatıma göre Neoptolemos, Teselya'ya yelken açtı ve Helenos'un da tavsiyesine uyarak gittiği yerde temeli demirden, duvarları ahşaptan ve çatısı yünden olan bir eve yerleşti. Burası, uçları toprağa saplı mızraklarla desteklenmiş battaniyeler altında kamp yapanlarla karşılaştığı yer olan Epeiros'daki Pambotis Gölü'ydü. Molossoslular, nesiller boyu Neoptolemos'un ataları tarafından yönetiliyorlardı ve Büyük İskender'in annesi Olympias da onlardan biri olduğunu iddia etmişti. Başka anlatımlara göre de Neoptolemos, Truva kuşatması sırasında Phthia'dan sürülen büyükbabası Peleus'un krallığını devam ettirdi. Homeros, onun Phthia'ya geri döndüğünü ve Menelaos'un kızı Hermione ile evlendiğini ifade etmiştir.

Neoptolemos'un, şiddet görerek Delphi'de öldürüldüğü herkesçe kabul edilse de ölümü geniş seçeneklerin olduğu bir yelpazede anlatılır. Ölümün altında yatan nedenlerden biri, Truva Savaşı'ndan önce, Hermione'nin, kuzeni Orestes ile nişanlanmasıyla ortaya çıkan tartışmadan kaynaklanır. Euripides'in *Andromakhe* adlı oyununda, Menelaos, Hermione Orestes ile evli olmasına rağmen, Truva'yı ele geçirmekte başarılı olduğu takdirde kızını Neoptolemos'a vereceğine dair söz vermişti. Neoptolemos, annesi Klytaimnestra'nın öldürülmesinden sonra Orestes'in Erinyeler tarafından takip edildiği sırada Hermione'yi gelini olarak aldı. Orestes, bu olayı protesto etse de başarılı olamadı ve Hermione'ye şu açıklamalarda bulundu:

> O küstahın teki
> Bana bir ana katiliymişim ve korkunç gözleri olan
> Tanrıçaların bir kurbanıymışım gibi davrandı. Ailem
> Bu aşağılamaları kabul etmem için beni zorladı.[8]

Orestes'in, Hermione'yi Neoptolemos'a teslim etmesi gerekiyordu; fakat rakibini Delphi'de öldürerek intikamını da almış oldu. Euripides'e göre, Neoptolemos, Delphi'yi iki defa ziyaret etti: İlk ziyareti, Akhilleus'u Truva'da vurduğu için Apollon'dan af dileme; ikincisi ise, bunu yaptığı için tanrıdan özür dileme amaçlıydı. Apollon tapınağında pusuya düşürülmesi fakat ölümün Orestes tarafından değil, 'bir Delphili'nin[9] savurduğu kılıçla' gelmesi onun ikinci ziyaretinde vuku buldu.

Başka bir anlatıma göre Neoptolemos, Delphi'ye gitti ve Apollon'dan kendisini af etmesini istedi; fakat kendisine sunulanları yağmalamaya başladı ve tapınağı ateşe verdi. İşte o sırada, Makhaireus adında bir adam

tarafından öldürüldü. Pausainas, Apollon'un rahibinin, Neoptolemos'u Delphi'deki demir ocağında öldürdüğünden bahseder ve olayı şöyle nakleder:

> Pythialı rahibe, Delphililere Akhilleus'un oğlu Pyrrhos [Neoptolemos]'u öldürmeleri emrini verdi.[10]

Pindaros, olayları çok farklı şekilde anlatır:

> O, Apollon'a geldi
> Truva'dan getirdiği ganimetlerle.
> Etler üzerine tartıştıkları sırada, elinde bıçağı olan
> bir adam onu bıçakladı.[11]

Deniliyor ki, ölümünden sonra Neoptolemos, bu kutsal mekanda kaldı ve kahramanlık ile kurban kesme törenlerine başkanlık etti. Pausanias'ın milattan sonra ikinci yüzyılda mezarını ziyaret ettiği belirtilir.

Eve Dönüş Yolculuğu ve Agamemnon'un Öldürülmesi

Diğerlerinden faklı olarak Agamemnon'un, Mikenai'ye döndüğünde, karısı Klytaimnestra ve aşığı Aigisthos tarafından öldürülmesi, Aiskhylos'un muhteşem trajedisi *Agamemnon*'a büyük bir kaynak sağladı. Bu oyun, MÖ 458 yılında yazdığı *Oresteia* adındaki üçlemenin ilkidir ve Atina'da sahnelenen sorgusuz sualsiz en etkileyici dramlardan biridir. Mitlerin nasıl anlatılabileceğinin en güzel örneklerinden biridir ve konusu da Thyestes'in Atreus Hanedanlığını Lanetlemesi[12] ile başlayan talihsiz olaylar üzerinedir. Aiskhylos, seyircisinin, olayların geçmişini bildiklerine kesin gözüyle bakıyordu: Alışılmış efsanevi bir değere sahipti ve Homeros'un anlatımında, Klytaimnestra, Aigisthos'un sadece suç ortağı olmasına

rağmen, *Odysseia*'da defalarca konusu geçmiştir; diğer bir yanda ise Klytaimnestra, Hesiodos'un yazdığı *Kadınlar Kataloğu*'nda da belirttiği üzere, Agamemnon'un öldürülmesinde önemli oranda sorumludur.

Trajedinin, mitteki hassas bölümlerden birini seçme eğilimi vardır ve Aiskhylos da *Agamemnon* adlı oyununda aynen bunu uygular. Truva'nın düştüğünü işaret edecek olan ateşi haber vermek için bir yıl boyunca bekleyen miskin bir gözcüyü görmekteyiz. Ve söze başlar:

> İşte işaretin kraliçem!
> Kalkınız yatağınızdan – acele ediniz, zaferi duyurunuz
> sarayınızın her bir yanına. İşaret için tanrılara dua ediniz
> eğer düştüyse Truva...[13]

Gözcü, Agamemnon'un yokluğunda işlerin yüzde 100 olarak iyi gitmediğini ima ederek neşeli bir halde dışarı çıkar ve onun yerine sahneye, yaşlarından dolayı katılamadıkları savaşın anlamsızlığını anlatan 'yaşlı, itibarsız ve beli bükük adamlardan' oluşan ihtiyarlar Korosu gelir:

> Böylece konuksever yüce Zeus
> Salar Paris'in üzerine Atreus oğullarını
> Birçok erkeğin sahip olduğu o kadın için
> Kuşaklar çatışır,
> Toza toprağa dönüşür, yiğitlikler söner
> Ve mızraklar daha ilk kavgada parçalanır
> Yunanlılar ve Truvalıların üzerinde.[14]

Aiskhylos'un eserinde, savaşın korkunç gerçeği hakkında güçlü bir farkındalık vardır ve Koro da seyirciye, Agamemnon'un sefere çıkılması için gerekli olan rüzgarların esmesi için kızı İphigeneia'yı nasıl kurban ettiğini hatırlatır.

Koronun konuştuğu sırada Klytaimnestra sahneye gelir ve açılış konuşmasında bir Truvalının gözünden savaşın yankıları seslenir:

> Ölülerin yanında diz çöküyorlar,
> Kucaklıyorlar erkekleri, kardeşleri ve çocukları
> Onlara hayat veren anneler ve ağıt yakıyorlar,
> Giysileri içinde son nefeslerini veren
> Her sevdikleri kayıpları için.[15]

Yüzlerindeki heyecan açıkça görülmektedir: Görünüşe bakılırsa, kutlamaları için ortada bir sebep yatıyor - Yunanlılar zafer elde etmiş ve Agamemnon sağ salim dönmektedir- fakat karakterler oldukça huzursuz bir ortam yaratmış ve biz de her türlü trajedi seyircisini heyecanlandıracak rollerin tam tersini duyuyoruz. Klytaimnestra'nın konuşmasının sonunda Koro şu yorumu yapar:

> Bir erkek gibi konuştunuz kraliçem, sadık
> Ve kendine tam anlamıyla hakim.[16]

Aiskhlyos zamanında, kadının hayatının tamamı bir erkeğin nüfuzu altında geçerdi: Genellikle babasının, sonra kocasının ve nihayetinde oğlunun. Bu nedenle, Klytaimnestra'yı otoriter bir erkek figürü gibi tanımlayan Koro, bir şeylerin ciddi anlamda ters gittiğini ima ediyor. Klytaimnestra'nın bir erkek gibi davranmaması gerekiyor. Koro denese bile, havadaki kasveti yok edemiyor. Hatta, cesetler evlerine getirilirken Kurtarıcı Zeus'a edilen dualara bile karamsarlık çökümüştür:

> Gönderdikleri erkekleri hatırlıyorlardı,
> şimdi o erkeklerin yerinde ise
> küller ve içlerinde muhafaza edildikleri vazolar vardı
> ailelerine verilecek.

> […] ve ağıtlar yakıyorlar,
> onları kutsuyorlar, 'O çok iyi kılıç kullanırdı,'
> 'Ama düştü bir saldırı sırasında,'
> 'Başka bir kadın uğruna' diyerek. Söyleniyorlar
> gizliden gizliye ve hınçla doluyorlar
> sadık savunucularımız Atreus oğullarına karşı.[17]

Savaştan sağ salim olarak evine dönmenin mutluluğunu yaşayan Ulak, içeri girdiğinde bazı şeyler biraz olsun aydınlanmaya başlar. Fakat Agamemnon'un elde ettiği zaferin haberini ilettiğinde, askerlik hayatının insan üzerinde yarattığı gaddarlık duygusunu anlatarak konunun dışına çıkar ve Klytaimnestra, kocasına olan aşkını her ne kadar ikide bir söylese de seyirci, onun şeytani ironilerini yakalamakta başarılı olur:

> Öyle bir karşılama yaşatacağım ki
> Sana efendim, güzel efendim…
> Haydi! Kaybedecek zamanımız yok!
> Hangi şafak bir kadının gözlerine böylesine bir ziyafet sunar?[18]

Kraliçe, sahneyi terk ettikten sonra Ulak, daha da rahatsızlık verici haberler iletir: Korkunç bir fırtınaya yakalanmışlardır; Menelaos ve gemileri kayıptır.

> Ege denizinin cesetlerle dolduğunu görüyorum
> Yunanlılara ait bir nesil saçılmış gemi enkazlarının
> ve direklerin arasına.[19]

Burası önemlidir: Agamemnon tek başına kalmıştır ve haber ulaştığı anda Koro, Helen'e ithaf ettikleri, tanrıların desteğiyle elde edilen para ve başarının yersizliği yorumlarıyla sonuçlanan ve sert bir eleştiriden ibaret ilahiyi okur:

Fakat adalet kirli viranelerin üzerinde ışıldar,
dürüst hayatları sever.
Kirli elleriyle işlediği suçların yosun tuttuğu şerefli saraylardan
uzaklaştırıyor gözlerini, bulmak için ruhun saflığını –
övünerek yarattığı zenginliği elinin tersiyle itiyor,
alınlarında yazılı sona doğru kırıyor dümeni.[20]

Olayların yönü elbette alınlarında yazan sona doğru gidiyor; fakat uzun zamandır beklenen Agamemnon'un gelişiyle, ruh hali daha da eğlenceli bir hale dönüşür. Tüm görkemiyle ve Truva Savaşı'nı kazanan muzaffer kişi edasıyla ortaya çıkar. Aklında, savaşın adil olmadığına dair en ufak bir şüphenin gölgesi dahi yoktur:

Öncelikle,
Argos'umu ve tanrılarımı selamlıyorum,
beni eve geri getiren ve haklarımı
Priamos'dan geri almama yardım eden adil tanrıları.
[...] Bir kraliçenin gururunu zedeledikleri için
yaşadıkları şehri yakıp yağmaladık – ki haklıydık.[21]

Fakat burada olanlardan rahatsızlık duymamız gerekir. Agamemnon'un elde ettiği başarısını şatafatlı bir geçit töreniyle sunmasından dolayı tanrıların kıskançlık duyacakları sürekli olarak anımsatıldı ve biliyoruz ki Agamemnon'un ellerinde kurban ettiği kızı İphigeneia'nın kanı var. Enteresandır ki Klytaimnestra, Agamemnon'u karşılamak için dışarı çıktığında, ilk olarak Koroyla konuşur ve açılış konuşmasında ise, aralarında olmadığından dolayı ve bu nedenle Agamemnon'u olası başka bir müttefikten mahrum bırakan oğulları Orestes adına özür diler. Klytaimnestra'nın sözleri üstünkörü aşk ve övgüden ibarettir; fakat son kelimelerindeki tüyler ürpertici ironi seyirciden kaçmaz:

Her şey eskisi gibi olacak, tanrının yardımıyla.
Kaderimizde her ne yazılıysa onu yapacağız.

Yunan trajedisinin en güzel sahnelerinden birinde, Klytaimnestra, Agamemnon'u kaderine doğru sürükler. Olağanüstü güzellikteki duvar kilimlerini getiren hizmetçileri, onları Agamemnon'un arabasından sarayın kapısına kadar yere serer. Netameli işaretler konusunda hiçbir şekilde hata olmaması gerekir:

Bırak uzasın kızıl nehir önünde ve getirsin onu eve,
görmekten ümidi kestiği eve – Adalet,
ona yolu göster!
Ve gerisini bana bırak.[23]

Agamemnon, tedirgin olmuştur. Bu şıklığı hor görmenin, bir barbarın gerçekleştireceği türden bir hareket olduğunu biliyordur; fakat karısı oldukça ikna edicidir, tüm düşüncelerine karşı koyar ve verdiği yanıtları ustalıkla idare eder.

Tüm tereddütlerine rağmen arabasından iner; fakat oluşan risklerin de farkındadır:

Hemen
Çıkarsın biri ayağımdaki şu pabuçları
Denizlerin pırıltılı kızıllıkları üzerinde yürüdüğüm
Görünmeyeyim tanrılara, kıskanç gözlerinde
Bir tanrı gibi – üzerine basılırsa yazık olur yoksa krallığımın
Mutluluğu olan ağırlığınca gümüş değerindeki kumaşlara.[24]

Şimdi Aiskhylos *oyunda ani bir değişiklik yapar*: Agamemnon arabasından inerken gözümüze bir kadın savaş esiri çarpar. Zafere yine gölge düşmüştür. Agamemnon'un, ülkesine Truva fatihi olarak gelişinin

aslında onun en görkemli anı olması gerekir; fakat ortam yeniden derin bir huzursuzlukla kaplanır. Agamemnon, önüne serilen halıların üzerinden saraya doğru yürür. Onu Klytaimnestra takip etmektedir ve o sırada da Koro, korkularını dile getirir. Korkmakta haklıdırlar.

Klytaimnestra yeniden ortaya çıkar ve esiri işaret eder. Esir, Priamos'un kahin olan kızı Kassandra'nın ta kendisidir ve Klytaimnestra onu bırakıp içeri gidene kadar da sessizce bekler. Ondan sonra konuşmaya başlar. Sarf ettiği abuk sabuk sözlerle, Agamemnon'un öldürüleceğine dair kehanette bulunur:

> Söylüyorum işte, senden intikam alma peşinde.
> Bir aslan, öcünü alacak sözde,
> Başka bir aslanın kraliyet yatağında
> Ve efendisine tuzak kuracak dönüş yolunda.
> Efendim...hizmetindeyim, kölesiyim
> Savaş gemilerinin, Truva'nın efendisinin –
> Ama o kadar kör ki, o kadar yitik ki,
> Göremiyor şeytanın ona hazırladığı
> Tuzağı, görmesine engel olduğu o ışıltılı karşılamayla –
> Hayır, göremiyor işte
> Erinyelerin gizlediği ölüm darbesini.
> Bu nasıl bir zorbalıktır – kadının o erkeği öldürmesi![25]

Fakat Koro, onun ne dediğini anlamaz. Kimse de hiçbir zaman anlayamamıştır. Sahneden ayrılmadan önce, Kassandra kendi ölümüne dair de kehanette bulunur:

> Ey güneş,
> Son ışıkların üzerime yansırken,
> Efendimin öcünü alacak olanlar
> Benim de canımı alsınlar ve öleyim
> Bir köle olarak...kolaylıkla.[26]

Koro şimdi sahnede tek başınadır. Klytaimnestra, kurbanlarıyla birlikte sarayın içindedir ve gerilim had safhadadır. Birden, saraydan gelen çığlıkları duyduğumuzda gerilim patlaması yaşanır:

> AGAMEMNON: Ahhh!
> Derin bir yara aldım – ölümcül bir yara –
> KORO BAŞI: Susun. Kim bu çığlıklar içinde
> acı çeken? Biri bıçaklandı –
> AGAMEMNON: Ahhh! Yine...
> Yine vuruldum – can evimden.
> KORO BAŞI: Dediği gerçekleşti galiba,
> hissedilebiliyor.[27]

Yunan tiyatrosu geleneği, işlenen cinayeti görmemize engel olur; fakat sahnede *ekkyklema* olarak bilinen sahne arabasını gördüğümüzde, sarayın içinde meydana gelen korkunç olayın akıbetini anlayabiliyoruz. Agamemnon ve Kassandra'nın cansız bedenleri yerdedir; Klytaimnestra sevinçten yerinde duramıyordur ve kocasını öldürmekten dolayı da zerre huzursuzluk hissetmemektedir; çünkü bu başlı başına sebep sonuç, günah ve ceza ilişkisinden kaynaklanan bir durumdu:

> İster övün beni,
> İster suçlayın dilediğiniz gibi. İkisi de aynı.
> İşte Agamemnon, işte sağ elimden ölümü
> Tadan kocamın cesedi – Adaletin ustalık eseri.
> Böylece halloldu. [...]
> Sanki koyun sürüsünden bir hayvanmış gibi
> Kurban etti kendi çocuğunu, kendi kızımızı,
> Sevgiyle büyüttüğüm kızımı. Ne için?
> Trakya'nın acımasız rüzgarlarını dindirecekmiş.[28]

Koronun yaşlı erkekleri, Agamemnon'un cenaze törenine kimlerin katılacağını sorduklarında, Klytaimnestra'dan acımasız bir yanıt alırlar:

> Bu sizi ilgilendirmez [...]
> Bu saray asla onun için ağıt yakmayacak.
> Yalnıza kızımız İphigeneia'ya,
> İşin doğrusu, babasına koşacaktır öncelikle
> O çalkantılı ırmağın kıyısında,
> Sandalın üzerine dökülürken gözyaşları –
> Dolayacaktır babasının boynuna kollarını,
> Ve sevgiyle karşılayacaktır onu.[29]

Olayların bu safhasında, Klytaimnestra'nın aşığı Aigisthos ortaya çıkar. Beklendiği gibi bu karaktersiz yalaka, tehlike sona erince ortaya çıkar; fakat bu cinayete dair övgü hak ettiğini savunur. Bu cinayeti işleyerek Agamemnon'un babası Atreus'un, kendi babası Thyestes'e yaptığına karşılık intikam aldığını böbürlenerek ifade eder.

Bir kral olarak ülkeyi yöneteceğini söyler ve Koroyu da, bu ülkeyi bir korku krallığına dönüştüreceğine dair şüpheye düşürür; Koro, onun yiğitliğini sorgulayarak sert bir şekilde karşılık verir:

> KORO BAŞI: Sen mi Argos'u yöneteceksin? Sen ki tasarladığın
> Cinayeti bile kendi elinle işleyecek yüreği gösteremedin!
> AİGİSTHOS: Kahpeliği o kadın düşündü ve açıkçası
> Ben asırlardır onun düşmanıydım.
> Şimdiyse onun zenginliklerini ele geçireceğim ve
> Halkını dize getireceğim ayaklandıkları gibi:
> boyunduruk altına alacağım ve yıldıracağım –
> taşralıları, eziyet edeceğim onlara zindanlarda,
> ta ki gözlerinin feri sönene dek!

İşler, onun tehditleriyle birlikte çığırından çıkmaya başlar: Yaşlı erkekler, ağır silahlarla donanımlı Aigisthos'a karşı ellerinde bastonlarıyla saldırmaya hazırdır fakat Klytaimnestra araya girer: Kana doymuştur.

> Ey Argos'un ileri gelenleri, dönün evlerinize, yoksa
> Sizin için acı verici olur. Yaptığımız şey, kaderin gereğiydi.
> Dinsin artık acılarımız ve mutlu olalım.
> Kader acımasızca dağladı yüreğimizi en derin yerinden.
> Evet, bir kadının sözleridir bunlar.
> Gerçekleri kabul edebilecek misiniz?[30]

Bunu yapması onlar için zordur. Hâlâ sert sözler karşılıklı olarak havada uçuşmaktadır ve onlar oradan ayrılmadan önce Koro, Agamemnon'un oğlu Orestes'in, babasının intikamını alacağına dair ümitlerini dile getirir. *Oresteia* üçlemesinin ilk bölümü sona erer.

Üçlemenin ikinci bölümü olan *Khoephoroi* veya *Adak Sunanlar* oyununda, Aiskhylos, dramı bir sonraki nesle taşır. Antik Yunanistan'da, 'dostlara yardım edip düşmanlara zarar verme' düşüncesi, temel bir ahlak anlayışı idi ve bu nedenden dolayı da intikam alma duygusu bir kuraldı. Elbette ki intikam alan kişi, otomatikman sıradaki hedef haline gelir ve Aiskhylos da bu kısır döngüden harika bir şekilde yararlanır. Yunanlıların dediği gibi: 'yapan, acısına katlanır'.

Böylece döngü başlar. Orestes, Delphi'ye gitmiş ve babasının intikamın alıp alamayacağını sormuştu. Apollon'dan aldığı onayla, Mikenai'ye doğru yola koyuldu. Yanında, Strophios'un[31] oğlu olan çok değerli dostu Pylades de vardı. Gizlice vardıktan sonra, kız kardeşi Elektra ile buluştu, yabancı kılığına girdi, saraya girmeyi başardı ve hem Aigisthos'u hem de annesini öldürdü. Hem Sophokles

hem de Euripides, bu konu üzerine *Elektra* başlığı altında ayrı ayrı oyunlar yazdı: Sophokles'in yazdığı oyunda, Orestes, kız kardeşinden aldığı cesaretle eylemi sarayın dışında gerçekleştirirken, Euripides'in oyununda ise pısırığın tekidir ve hatta Elektra, Orestes'in Klytaimnestra'ya saplaması için kılıcı tutmasına yardım eder.

Sorumluluk, şiddet, adalet ve cezanın olduğu bu hayali dünyada, Orestes'in artık cezalandırılması gerekiyordu ve kısa bir süre sonra başına delilik musallat oldu ve ardından da ilahi cezalandırıcılar olan Erinyeler veya Eumenidler peşine düştü. *Oresteia*'daki üçüncü ve son oyun olan *Eumenidler*, Orestes'in Delphi'deki tapınağı arayışı ve Apollon tarafından affedilişiyle başlar. Fakat Erinyeler onu, Areiopagos mahkemesinde görülen ilk cinayet duruşmasına sanık olarak çıktığı Atina'ya kadar takip ederler. Daha farklı bir anlatıma göre duruşmaya, Klytaimnestra'nın babası Tyndareus ve/veya Aigisthos'dan olma kızı Erigone tarafından getirildiği söylenir; fakat *Eumenidler*'de, davanın takibatını Erinyeler yapar ve Apollon da Orestes'in avukatlığını. Verilen hükme göre, Orestes, Athena'nın lehinde verdiği ifadeyle kurtulur ve Erinyeler de Atina'ya karşı olan davalarından vazgeçmeleri ve oraya yerleşmeleri için ikna edilir. Böylece, hukuk sisteminde ani ve köklü bir değişim yaşanır: Bundan böyle adalet, kan davasına değil, Areiopagos mahkemesine ve onun gücüne bel bağlayacaktır.

Atreus'un Hanedanlığı Üzerindeki Lanet'in etkileri, mitlerle çağdaş politikalar arasındaki ilişkilerin gösterilmesiyle geçerliliğini yitirmiştir. Aiskhylos hayatta iken, zorbalık yerini demokrasiye bırakmış ve o da demokrasiyi savunmak için Marathon ve Salamis'de savaşmıştı. Demokrasinin kilit araçları olan oy kullanma

ve ikna gücünün, Atreus'un Hanedanlığı Üzerindeki Laneti çözüme kavuşturması belki de bir tesadüf değildir. Yargıçların, tanrılar veya kahramanlardan ziyade Atina vatandaşı olduğu yeni bir siyasi düzen hayata geçirildi: Milattan önce beşinci yüzyılın demokratik Atina'sında bu konuyla ilişkin daha iyi bir sonuç olamazdı.

Orestes'in deliliği, Areiopagos'un hükmüyle son buldu; fakat başka anlatımlarda Apollon, günahlarının[32] af edilmesi amacıyla, ona, Tauris halkının (Kırım) yaşadığı topraklara gidip Artemis'in ahşap heykelini almasını söyledi. Herodot'a göre Tauris halkı, İphigeneia'ya tıpatıp benzeyen bakire bir tanrıça için yabancıları kurban ediyordu. Onları ya kazığa bağlayıp sopayla başlarına vura vura öldürüp ardından uçurum kenarından denize atıyorlar ya da toprağa gömüyor veya olağanüstü bir kayadan çıkan Hades'in kutsal ateşine atıyorlardı. Euripides'in İphigeneia Tauris'te adlı eserinde, Orestes ve Pylades, Tauris halkının topraklarına doğru yola koyuldu; fakat yakalandılar ve kurban edilmek üzere onları Artemis tapınağına gönderen kral Thaos'un huzuruna getirildiler. Orestes ile uzun zamandır kayıp ve Aulis'teki[33] kurban töreni sırasında kaçırılmasının ardından tapınakta bir rahibe olan kız kardeşi İphigeneia, birbirini son anda tanıdı. Her üçü de yanlarında ahşap heykel ile birlikte kurtulabilmeyi başardı. Orestes, Mikenai'ye döndü ve tahtı ele geçirdi. Argos'u ve Menelaos öldükten sonra da Lakedaimon'u yönettiği söylenir. Elektra, Orestes'in en yakın dostu Pylades ile evlendiği sırada Orestes de Hermione ile evlendi. Bir yılanın onu ısırması nedeniyle öldü ve Tegea'da gömüldü.

Şair ve ressam David Jones (1895-1974), 1940-41 yıllarında *Aphrodite in Aulis (Aphrodite Aulis'te)* adlı çarpıcı tabloyu yaptı. Tablonun ana teması, en iyi kalçalara

sahip Aphrodite heykelini yapan ve düzgün kalçalara sahip Earine adındaki kadına aşık olan heykeltıraş Rhesos'un hikâyenin teması olduğu İrlandalı yazar George Moore'un 1930 tarihli aynı isimdeki romanına dayalıdır. Bir kaide üzerinde yükselen Jones Aphrodite'i aslında İphigeneia olarak tasarlanmış fakat 'tüm tanrıça heykellerini kullanmak ve tıpkı yazdığım gibi hepsini tek bir tanrıçada toplamak için' değiştirilmişti 'çünkü o, ana tanrıçadır, hem bir kadın hem de bir annedir ve hepsinin atası olduğu *bakirelerin bakiresidir*.'[34]

Dor ve İyon mimari tarzı arasındaki dikkat çekici zıtlığın solunda duran bir İngiliz askeri ve sağında duran bir Alman askeriyle çarmıha gerilme sahnesinin yankılarına dair bu kompozisyon, tanrıçaların her çağa ve yere ait olduklarını ima ediyor gibi görünmektedir.

Mith ve Trajedi

Gerçek şu ki, milattan önce beşinci yüzyıla ait trajedi yazarlarının, neredeyse tamamı mit olan konuları kullanmaları, trajedinin insanlığın dünya üzerindeki yerini mitolojik hikâyeler aracılığıyla gösterdiği anlamına gelir. Dram da bu hikâyeleri benimseyebilir ve özellikle ahlaki değerlerle ilişkili olan ve dolayısıyla mitleri ele alışındaki çağdaş yakınlıkla alakalı trajedinin kültürel uygunluğunun bir parçası olarak her türlü konuya yatırım yapabilir. Bu adalet kavramının önemi, burada iyi bir örnek teşkil etmektedir. Milattan önce beşinci yüzyılın demokratik Atina'sında bu, sıcak bir gündem maddesiydi ve filozoflardan tutun 'sokaktaki herkese' kadar tartışılan bir konuydu. Homeros'un eserinde, Orestes'in babasının intikamını alması için Klytaimnestra'yı öldürmesi konusunda haklı olduğuna dair Nestor'un hiç bir şüphesi yoktur; fakat trajedilerde, bu tür olayların nasıl

gerekçelerinin olabileceğine dair derin sorgulamalar görürüz. Etik ve değerler hakkında yapılan enteresan analizler, mitlerin hepsini kapsamaz; fakat Truva, Argos ve Thebai hakkındaki masallar, trajedide belirgin bir şekilde ön plana çıkar: Mevcut konuların yüzde 25'inden fazlası, Truva Savaşı hakkındaki mitlerle ilgiliyken yüzde 10'u da Argoslular ve Thebai kraliyet hanedanlığı hakkındadır. Konuların, çatışmaların yaşandığı klasik bir kavram olan savaş ve aileler hakkında olması gerçeği, bunları tiyatro için iyi birer malzeme haline getirmiştir. Bu nedenle trajedi, Truva Savaşı'nın adil olup olmadığını durmadan sorguluyor.

Aile değerlerine gelince Agamemnon, kızını öldürür; Klytaimnestra kocasını öldürür; Orestes, annesini öldürür; Oedipus, babasını öldürür ve annesiyle evlenir; Phaidra, üvey oğluna aşık olur ve üvey oğlu da onu reddedince, Phaidra kendini öldürür ve üvey oğlunu tecavüzle suçladığı bir intihar mektubu bırakır. Bu konular, sahnede çok iyi iş çıkartmaktadır; çünkü altlarında yatan sebeplerin sonuçları nadiren bellidir; gri renk, siyah ve beyazdan daha ilginç bir renktir. Trajedi oyun yazarları, toplumun temel değerlerinin ihlal edildiği takdirde ortaya çıkacak korkunç sonuçları göstererek bu değerleri muhtemelen sağlamlaştırmayı gözetiyorlardı veya bu konuların etrafında dönen dramların, popüler olabileceğini fark ettiler. Trajedilerde işlenen birçok günahın insan kaynaklı olmasının kesinlikle hiçbir değeri yoktur; fakat dramlarda ilham vericidir.

Homeros, demokrasinin icadına dair tarihi daha da geçmişe atar; fakat Aiskhylos, demokratik şehir devleti (*polis*) insanı olduğundan, destansı şiirlerdeki mitleri

aldı, *polis* normlarına göre değerlendirdi ve buna uygun olarak da şeklini değiştirdi. *Oresteia*'da, Aiskhylos'un Eumenidler ve Orestes mitini, eski kahramanlık düzeniyle yeni *polis* arasında karşılaştırma yapması, şaşırtıcı bir biçimde yaratıcıydı. Bu da geleneksel masalların ilerisi için yeni konular sağlamak amacıyla yeni başlıklar altında yeniden düzenlenmesinin gerekebileceğini bir kez daha göstermektedir: Mitlerle 'hareket etmemizin' ne kadar doğru olduğunu ve bunu Aiskhylos'dan daha iyi beceren kimsenin de olmadığını görüyoruz.

17

ODYSSEİA VE SONUÇLARI

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Odysseus	Laertes'in oğlu; Truva'dan beri evine ulaşmaya çalışan gezgin
Penelope	Odysseus'un sadık karısı
Telemakhos	Odysseus ile Penelope'nin oğlu
Athena (Minerva)	Odysseus'a yardım eden tanrıça
Poseidon (Neptün)	Tanrı; Odysseus'un düşmanı
Nausikaa	Odysseus'u, Skherie'de misafir eden prenses
Polyphemos	Kykloplar
Kirke	Büyücü kadın; Odysseus'u bir yıl boyunca alıkoydu
Kalypso	Deniz perisi; Odysseus'u yedi yıl boyunca alıkoydu
Eumaios	Odysseus'un sadık domuz çobanı
Eurykleia	Odysseus'un sütninesi

Tıpkı İlyada gibi Odysseia da yirmi dört Kitap'tan oluşur. 12, 110 mısradan oluşan bir şiirdir; fakat Aristoteles'in de dediği gibi:

> Odysseus'un hikâyesi uzun değildir. Bir adam, uzun yıllar boyu evinden ayrı bırakılmıştır; Poseidon, kıskanç gözlerle onu izlemektedir ve o yapayalnızdır. Evindeki şartlara bakıldığında,

> sahip olduğu varlıklar, karısının talipleri tarafından saçılıp savrulmaktadır ve oğlunun hayatı da tehlike altındadır. Baş ettiği onlarca fırtınanın ardından eve harap bir şekilde dönüp ortaya çıkar; düşmanlarının peşine düşer, onları yok eder ve kendi hayatını da korur. İşte, Odysseus hakkında bilmeniz gereken hikâyenin özü budur.[1]

Odysseus, İthaka'daki evinden tam olarak yirmi yıl uzakta kaldı:

> [Halitherses] dedi ki, yoldaşlarıyla yaşadığı onca acıya
> Ve yirmi yıl boyunca kayıp olmasına rağmen,
> Evine dönecekti elbet. Ve bunu şimdi başardı.[2]

Bu yirmi yıllık süre zarfında, Truva Savaşı on yıl sürdü ve Odysseus, su perisi Kalypso ile birlikte yedi yılı geçirdi. Ayrıca, 9. ve 12. Kitaplarda, adı geçen Phaiaklara anlattığı 3 yıl süren maceralarını da buna ilave etmemiz gerekiyor. Bu maceralardan biri de Kirke ile olanıydı:

> Fakat bir yılın sonuna gelindiğinde...[3]

Bu sürenin sonlarına doğru, İthaka ve yakınlardaki adaların seçkin bekarlarından oluşan büyük sayıda bir topluluk, Odysseus'un karısı Penelope'ye kur yapmaya başladı:

> Üç yıl geçti bile ve yakında dört yıl olacak,
> Akaların arzularını reddettiğinden beri.[4]

Homeros, taliplerin hepsinden söz etmez, ancak sayı olarak 108 kişiden ibaret olduklarını ifade eder: (altısı esir olmak üzere) 58'i Doulikhion, 24'ü Same, 20'si Zakynthos ve 12'si de İthaka'dan gelmişlerdi. Bunların yanı sıra, Medon adında bir ulak, 'kutsal şarkı söyleyen' ve iki de yandaş[5]

gelenlerin arasındaydı. Apollodoros, adalardan gelenlerin sayılarını sırasıyla 57, 23, 44 ve 12, toplamında da 136 kişi olarak verir ve ardından (her ne kadar Doulikhion'dan gelenlerin sayısını 53, Zakynthos'dan gelenlerin sayısını 41 olarak belirtse de!) onları listeler. Penelope (muhtemelen) artık dul, çekici, başarılı, zeki, kurnaz ve önemli bir krallığın varisi olduğundan dolayı kur yapılmaya değer bir kadındır. Fakat yine de Odysseus'un döneceği ümidiyle yaşıyor ve her ne kadar taliplerden biriyle evlenmeyeceğini hiç söylemese de Odysseus'un babası olan Laertes'in gelecekteki cenazesi için bir kefen dokuma hilesiyle onlarla arasına mesafe koyar. Taliplerin, kefenin dokuması bitene kadar beklemeleri gerekmektedir.

> Sonrasında, gün içinde, tezgahında kefeni dokur
> Fakat gece olunca da meşaleleri yakar ve diktiğini çözerdi.[6]

Her ne kadar davet edilmemiş olsalar da talipler, Odysseus'un sarayında ve onun paralarını harcayarak kendi evlerindeymiş gibi yaşamaktadırlar. Nihayetinde Penelope'nin hilesini fark ederler.

Başlığına baktığınızda, Odysseus'un seyahatleri hakkında beklentilerinizin dışında bir anlatım vardır – kahramanımız 5. Kitaba kadar ortalıkta gözükmez: Eserin 1. Kitabından 4. Kitabına kadar odaklandığı kişi, Odysseus'un oğlu Telemakhos'dur; Odysseus'un, İngilizcede 'odyssey' olarak kullanılan 'yolculuk' anlamındaki kelimeyi ifade eden eve dönüş yolundaki maceraları, 5. Kitap'tan 12. Kitaba dek devam eder ve 9. Kitap'tan 12. Kitaba kadar olan anlatımlarını da Odysseus'un kendisi, geçmişe dönüşler[7] yaparak nakleder ve 13. Kitap'tan 24. Kitaba kadar anlatılan her şey İthaka'da geçer.

Odysseia, oldukça standart bir yakarışla başlar:

> Anlat bana Esin Perisi, uzak diyarlara sürüklenen o adamı,
> hani kutsal Truva şehrinin yıkılışından sonra uzaklara giden.
>
> Ne çok şehirler gördü, kimlerden neler öğrendi,
> açık denizlerde çektiği acıları,
> kendi hayatı ve eve dönen dostlarının hayatları için verdikleri
> mücadeleyi. Yoldaşlarını dahi kurtaramadı, tüm çabalarına
> rağmen; kendi dikkatsizliklerinin kurbanı oldular,
> ahmaklar, Güneş tanrısı Helios'un sığırlarını yediler
> ve o da eve dönüş yolculuklarını ellerinde aldı. İşte bu
> noktada, konuşmalısın Zeus'un kızı ve başlamalısın
> anlatmaya.[9]

Odysseus'un, 'dünyayı görmek için dolaşan bir avare'[10] olmadığını anlamak önemlidir. Tennyson'a göre Odysseus, avare bir gezgindi[11] fakat Homeros'a göre Odysseus'un odaklandığı sabit bir şey vardır – *nostos*'u. Yolculuğuna sık sık ara vermesi gerekir ve birçok okuyucuya göre, *Odysseia*'dan alınan keyfin sebebi kesinlikle yolculuğun sekteye uğramasıdır; fakat Odysseus'un kuralları asla değişmez.

Eserin ilk mısralarında, Odysseus'un yoldaşlarına büyük önem gösterildiğini görürüz. Onlar, *Odysseia*'nın genelinde kimliği belirsiz olan bir mürettebattan[12] ibarettir; fakat mürettebat kalın kafalı adamlardan oluşmasına rağmen, Odysseus hâlâ onların lideridir ve umutsuzca onları eve geri getirmek ister. Tamamen başarısızdır ve mahvolmalarının asıl nedeni kendi 'dikkatsizlikleridir' fakat Odysseus onları yüzüstü bırakmaz. Odysseus'un nihayetinde bir aile reisi ve devlet lideri olması gerçeğinin temelinde, daha ilk başlarda vurgulanan, yandaşlarına karşı olan sorumluluğu yatmaktadır.

Bu şiir, iki olayın anlatıldığı bölümlerden oluşur: Yurduna ve ailesine dönen bir adamın kişisel hikâyesi ve anayurduna dönen, adilce gaspçıların kökünü kazıyan ve kanunlarını yeniden düzenleyen bir kralın toplumsal masalıdır. Şiir, bir bireyin sorunları yanı sıra toplumsal görevlerle de alakalıdır.

Odysseus'un kişisel hikâyesi, (Polyphemos adında bir Kyklop olan oğlunu kör ettiği için Odysseus'a karşı öfke besleyen Poseidon haricindeki) Olymposlu tanrıların, Athena'nın Odysseus'un kaderi hakkındaki sitemlerini dinlemek amacıyla toplandıkları Tanrılar Konseyi'nde önceden gerçekleşmiştir. Zeus, Athena'nın kendi bildiğini okumasına izin verir ve bu sayede Odysseus yurduna doğru yola koyulmaya başlar. Fakat bu masalı dinlemeden önce, Homeros, Antik Çağ yazarlarının Telemakhos'un 'eğitimi' diye adlandırdıkları 'Telemakhia' bölümünü bizlere anlatır.

Athene, bir adam kılığına girer, İthaka'da Telemakhos'u ziyaret eder ve babasını bulması için ona baskı uygular. Telemakhos henüz yetişkin çağına ulaşmamıştır ve annesinin taliplerine karşı olan davranışlarından dolayı her ne kadar öfkeli olsa da güçlü ve sayıca fazla oldukları için bu konuda bir şey yapamaz. Annesi Penelope, Odysseus için ağıtlar yakmaktadır ve ikisi arasındaki gerginliği görebiliyoruz. Telemakhos, annesine:

> İşte bu yüzden evine geri dön ve işinle ilgilen,
> otur tezgahının başına ve hizmetçilerinin de işlerini
> yaptıklarına emin ol; bu iş erkekler arasında halledilecek,
> tüm erkekler arasında, ben de dahil. Benim sözüm geçer
> bu hanede.[13]

Taliplerin yemekli, içkili, şarkılı ve danslı bir alem içinde *xenia* (misafirperverlik) kurallarının tamamını ihlal ettiklerine şahit oluyoruz. Şiirdeki temel motiflerden biri, yabancı misafirlerin, ev sahipleri tarafından nasıl karşılandıkları ve nasıl bir muameleye maruz kaldıklarıyla ilgilidir. Şiirdeki daha ilk karşılaşmada, Telemakhos, bize yabancılara karşı nasıl doğru davranılması gerektiğini gösterir:

> Bir an gözüne ilişti Athene ve aceleyle girişe doğru hareketlendi, bir yabancının kapıda bekletilmesinin ayıp olduğu düşüncesiyle. Doğruca ziyaretçinin yanına gitti, elini sıktı, elindeki tunç mızrağı aldı ve candan bir şekilde karşıladı onu.
> Ona, 'Konuksever evimize hoş geldiniz efendim!' dedi. 'Bir şeyler yedikten sonra bize neden geldiğinizi anlatırsınız.'[14]

Diğer bir yanda, talipler, misafirden çok (çok kötü) ev sahipleri gibi davranmaktadır.

Evlenmemiş olsa bile, kimsenin Penelope'yi bir armağan olarak sunmaya niyeti yoktu ve böylece Athene'nin talimatları gereği, Telemakhos, İthaka'da bir toplantı yapılması için çağrıda bulunur ve taliplerden evlerine dönmelerini ister. Gitmeyi reddederler ve onların gerçek yüzünü görürüz: Başlarına gelecek olanı gerçekten hak edeceklerdir. Telemakhos ve (bu defa Mentor'un kılığına giren)[15] Athene, dikkat çekmeden İthaka'dan ayrılır ve yaşlı, dindar ve son derece konuşkan Nestor tarafından cömert bir şekilde misafir edildikleri Pylos'a doğru yola koyulurlar.

Telemakhos, yaşlı adam üzerinde olumlu bir izlenim bırakır ve Athene'nin oradan ayrıldığı sırada Telemakhos'a ilahi destek sağladığı anlaşılır. Nestor'un oğlu Peisistratos,

Telemakhos'a eşlik eder ve Menelaos ile Helen'i ziyaret edecekleri Sparta'ya gitmek üzere yol koyulurlar. Menelaos, dövüşleri efsane olmuş bir gezgindir ve Odysseus'un Truva Savaşı'ndaki kahramanlıkları hakkında hikâyeler anlattıkça, sadece Odysseus'un gizlenme ve irade yetenekleriyle ilgili önemli bilgileri değil, hayatta olduğunun bilgilerini de alırız:

> O, Laertes'in oğlu Odysseus'du ve o İthakalı'dır. Onu bir adada gördüm ve deniz perisi Kalypso'nun sarayında gözyaşı döküyordu.[16]

Bu arada talipler, Telemakhos'un yokluğunun farkına varırlar ve ona pusu kurmaya hazırlanırlar. Artık, Odysseus'un neden geri döndüğünü kesin olarak biliyoruz.

5. Kitap'ta, Odysseus'un muhteşem seyahatlerinden oluşan dünyaya doğru adım atıyoruz. Zeus, (adı Yunanca kalypto, yani 'Ben gizliyim/korunurum' anlamına gelen ve Atlas'ın kızı olan) Kalypso'ya Odysseus'u bırakmasını söylemesi için Hermes'i görevlendirir. Zaten yedi yıldır onu Ogygia adasından tutmaktadır[17] ve kaldığı takdirde, onu ölümsüzleştireceğine dair teklifte bulunur. Kalypso'ya, cömert teklifinden dolayı teşekkür eder ancak reddeder:

> İstediğim tek şey, bunca zamandır burnumda tüten evime dönmek ve yurduma ulaştığım o günü görmektir.[18]

Odysseus, bir sal inşa eder, yelken açarak yola koyulur; fakat Poseidon'un gönderdiği kuvvetli bir fırtına tarafından alabora olur. İno olarak da anılan (Beyaz Tanrıça) Leukothea, bir sümsük kuşu şeklinde onu kurtarmaya gelir ve ayrıca Athena da yardımcı olur. Kayalara çarpa çarpa günlerce sürüklendikten sonra, nihayetinde Skherie adasının kıyıların yüzerek çıkar:

> Zavallı ciğerleri tuzlu suyla doluydu,
> tüm bedeni şişmiş ve deniz suyu kurutmuştu
> hem dudaklarını hem de burun deliklerini ve üzerine çöken
> korkunç yorgunluktan dolayı ne konuşabiliyor ne de nefes alabiliyordu.[20]

Fakat Odysseus, hâlâ hayattadır. Bir çalı ve yabani zeytin ağacının altına saklanır, 'uykusuzluğun ve bitkinliğin yarattığı halsizlikten' dolayı da olduğu yere yığılır.

Skherie, üstü başı kirli ve çıplak olan Odysseus'un, Phaiak halkının prensesi olan güzeller güzeli Nausikaa ile karşılaştığı yerdir. Odysseus, onun sevgisini kazanmak için tüm nezaket, hassasiyet ve kibarlığıyla ona açılır ve sonucunda da misafir olarak kabul edilir. Phaiak halkı, yabancılara saygı gösterir, medeniyetten uzakta kutsal bir yerde yaşar, usta denizcilerdir ve tam anlamıyla barışçıldır; Nausikaa ise koca arayışı içindedir ve Odysseus'un yıkanıp paklandığı ana kadar ona hiçbir şekilde kapılmaz:

> Bir süre önce gözümde ümitsiz biriydi. Şimdiyse, gökteki bir tanrıyı andırıyor. Keşke benim kocam olabilse.[21]

Homeros, bizimle sürekli olarak, Nausikaa'nın Odysseus ile bir ilişkisi olabileceğine dair alay eder ve Nausikaa da Odysseus'u, babası Alkinoos ve annesi Arete ile tanıştırmak üzere evine götürür. Olağanüstü bahçelerinde bitmek tükenmek bilmeyen bol miktarda meyve, sebze ve bağların yer aldığı harikulade bir sarayda yaşamaktadırlar. Nausikaa'nın ayrılma vakti geldiğinde, aralarındaki vedalaşma oldukça dokunaklıdır:

> 'güle güle yabancı ve evindeyken arada sırada beni hatırla,
> hayatını bana borçlu olduğunu.'

Ardından, uyanık Odysseus konuştu ve ona şöyle yanıt verdi:
'Nausikaa, yüce kalpli Alkinoos'un kızı,
Hera'nın gürleyen kocası Zeus bile evime ulaşmamı ve yuvamı görmemi bahşediyor.
Ve oraya vardığımda, senin için dua edeceğim, bir tanrıçaya ettiğim gibi,
hayatımın geri kalan günleri boyunca.
Sevgili bakire, bana sunduğun yaşam, armağanındır bana.[22]

Odysseus, Arete'nin ona 'Kimsin sen ve nereden geliyorsun?'[23] diye sormasına rağmen, hâlâ kimliğini açıklamaz; fakat mükemmel sosyal yeteneklerini kullanarak tüm ev halkının sevgisini kazanır ve 8. Kitap'ta geçen bir ziyafet ve oyun sırasında nasıl bir insan olduğunu gösterir. Odysseus, yarışmaya gönülsüzdür; fakat Euryalos ona 'Sen atlete benzemiyorsun'[24] diyerekten çıkıştığında, disk atma müsabakasını, diski hatırı sayılır bir mesafeye fırlatarak kazanır. Demodokos'un söylediği ve ikisinin Odysseus'u ağlattığı üç şarkı, eğlenceyi orada noktalar: İlk şarkı, Odysseus ve Akhilleus arasında geçen bir çekişmeyi -ki Odysseus o zamanlar tanınan biridir- ve son şarkı da (yine Odysseus'un kahramanlık statüsünü tasdik eden) Truva Atı hakkındadır. Odysseus'un ıstırabı en sonunda Alkinoos'u harekete geçirir ve o da Odysseus'a kim olduğunu, nereden geldiğini ve hikâyesini sorar. Böylece, Odysseus'un 'Muhteşem Seyahatlerini' ilk ağızdan ve geriye dönüşler halinde duyarız. Maceralarından bazıları, İason ve Argonotlar masalına dayanıyor olmuş olmalı fakat Odysseus, bu maceralara özel bir tat verir ve bizlere karakteri hakkında ilginç kavramlar sunar.

Truva'dan yola çıktıktan sonra, Odysseus, Trakya'da Kikonların bir şehri olan İsmaros'a ayak bastı ve orayı ancak korsanlık olarak tanımlanabilecek bir eylemle ele

geçirdi. Orayı yağmaladı fakat ona, kendisi ve karısının canını bağışladığı takdirde muhteşem armağanlar ve ballı kırmızı şarap vereceğini söyleyen bir Apollon rahibi olan Maro'ya dokunmadı. Saldırı haberini alan diğer Kikonlar, hemen silahlarına sarıldılar. Her gemiden altışar adam kaybeden Odysseus, yelken açtı ve oradan uzaklaştı.

Oradan, Kuzey Afrika kıyılarındaki Nilüfer Yiyenlerin ülkesine doğru devam etti. Oraya varınca, mürettebatından bazılarını, etrafta bölge sakinlerinin olup olmadığını araştırmaları için görevlendirdi; fakat tadıldığında, her şeyi unutturan ve Nilüfer Yiyenlerle kalmayı istemelerine neden olan 'nilüferin bal gibi tatlı meyvesinden' tattılar. Nilüferin tadına bakanları sürükleyerek zorla gemilere geri getiren Odysseus, tekrar yelken açıp gitmek zorunda kaldı.[25]

Odysseus'un seyahatleri, onu şimdi Kyklopların ülkesine getirir ve Polyphemos[26] ile olan karşılaşması, Odysseus'un en unutulmaz anlarından biri olarak kayda geçer. Aynı zamanda da Odysseus'un kilit özelliği olan *metis*, yani 'kurnaz zekasının' önemini üzerinde durur. Odysseus'un şöhretini simgeleyen bir diğer lakabı (genellikle 'cingöz' veya 'uyanık' olarak nitelendirilen 'fazlasıyla kurnaz zeka' anlamındaki) *polymetis*'tir. Odysseus, karşı konulmaz bir şiddet ve kanunsuzlukla karşılaştığında işin içinden sıyrılabilir; çünkü düşmanlarını kurnazlığı sayesinde yenebilir.

Serüven, Odysseus'un, Kyklopların topraklarına on iki adamıyla birlikte tek bir gemiyi alarak gitmeden önce, filotillasını civardaki bir adaya bırakmasıyla başlar. Bu macera, anında sosyal bir olaya dahil edilmiştir:

> Ne bir bitki dikmek ne de toprağı sürmek için parmaklarını dahi onatmayan ve yalnızca sezgilerine güvenen zalim, çağdışı Kyklopların adasına geldik. Mahsulleri sürülmemiş toprakta filizlenir. Buğday, arpa ve olgunlaştığında cömert salkımlarından topladıkları üzümlerden yaptıkları şaraplar vardır. Kyklopların ne kanunları ne de gelenekleri vardır. Her bir erkeğin, çocukları ve eşleri için bir kanun yapıcısı olduğu ve de bir nebze dahi olsa komşularını düşünmedikleri tepelerdeki mağara oyuklarında yaşarlar.[27]

Polyphemos adındaki Kyklop, Poseidon'un oğlu idi ve sürüsünü dışarıda otlattığı sırada, Odysseus ve yoldaşları, yanlarında Maro'nun Odysseus'a kırba içinde sunduğu şarapla birlikte onun yaşadığı mağaraya girdiler. Odysseus, kendilerine armağanlar sunulacağı ümidiyle kalmaya karar verdi ve böylece kendilerini evlerindeymiş gibi hisseden Odysseus ve adamları birkaç oğlak kesti ve ziyafet çektiler. Alnının ortasında tek bir gözü olan bu devasa vahşi yamyamın geri gelişi, Odysseus'un mağaranın arkasına doğru saklanmasına neden oldu. O sırada Polyphemos, sürüsünü mağaranın içine aldı ve mağarayı kapatmak için de girişin önüne çok büyük bir kaya yerleştirdi. O an, Kyklop, ziyaretçilerinin olduğunu fark etti; fakat misafirlerini ağırlamak için kuralları hemen çiğnedi:

> 'Yabancılar!' dedi. 'Sizler de kimsiniz acaba? Hangi limanlardan ve hangi denizlerden geldiniz? Ticaret amacıyla mı geldiniz yoksa başkalarının hayatlarını yok etmek için kendi hayatlarını riske atan başıboş korsanlar gibi şans eseri mi düştünüz buraya?'[28]

Bu, bize Kyklop'un kötü bir ev sahibi olduğunu gösterir: Onu ağırlayana ve tatmin olana kadar Odysseus'un adını sormayacaktır; fakat Odysseus'un misafirlik isteğini

reddeder ve Kyklopların, Zeus ve Olymposlularla ilgilerinin olmadığını çünkü onlardan daha iyi olduklarını iddia eder. Ve ardından olayın korkunç gerçeği ortaya çıkar:

> [Polyphemos] ayağa fırladı ve yoldaşlarıma doğru uzandı,
> onları ikişer ikişer yakalayıp beyinleri patlayana ve
> etrafa saçılana kadar yere vurup durdu. Sonra onları
> lime lime doğrayıp akşam yemeği için
> hazırladıktan sonra
> tıpkı bir aslanın yediklerinden geriye bir şey bırakmadığı gibi,
> iç organlarını, etlerini ve kemiklerini yedi.[29]

Sabah olduğunda Kyklop, sürülerini otlatmaya gitmeden önce Odysseus'un adamlarından iki tanesini daha yer, mağaranın girişini kapatır ve döndükten sonra adamlardan iki tane daha yer. Odysseus'un *metis*'i duruma el koymaya başlar. Planı, Kyklop'u büyük bir zeytin ağacı dalıyla kör etmektir ve etkisi çok güçlü bir şarabı ona içirip etkisiz hale getirdikten sonra da planını başarıyla gerçekleştirir. Bu noktada Odysseus, Polyphemos'a adının 'Kimse' olduğunu söyler ve ondan bir misafir hediyesi ister. Bu armağan, misafirperverlik kurallarına dair garip bir parodidir: En son Odysseus'u yiyeceğine dair söz vermesidir. Homeros, bizden Odysseus'un kurnaz planına hayranlık duymamızı ister; fakat aynı zamanda bizden, kendisine saldırıldığında ona karşı acıma duygusu içinde olmayalım diye, Polyphemos'un haddinden fazla gaddarlığını görmemizi ister:

> Konuştuktan sonra çöktü ve sırt üstü düştü, devrildikten sonra
> kalın ensesi yana doğru yatık şekilde olduğu yerde uzandı ve
> herkesi yatıştıran uyku
> onun da üzerine çöktü, onu yakaladı, şarap saçıldı gırtlağından,
> insan artıklarıyla birlikte. Bir sarhoş gibi kusuyordu.[30]

'Herkesi uyuşturan' uyku, Yunancada *pandamantor* (herkesi uyuşturan) olarak kullanılan kelimenin anlamıdır. Homeros'un sadece diğer anlamını kullandığı yer, Akhilleus'un, Patroklos için ağıt yaktığında 'herkesin uyuşmuş olmasından' dolayı isyan ettiği andır.

> Sonra korların üzerindeki külleri bir kenara ittim,
> kızmasını bekledim korun ve ardından yoldaşlarıma
> cesaret verici sözler söyledim, ki hiçbiri korkup
> kaçmasın;
> fakat ne zaman taze zeytin dalı yeşilden
> alev rengine dönüşüp korlaşmaya başladı, işte
> o zaman ben de dalı ateşten aldım ve o an yoldaşlarıma
> cesaret geldi. Yüce bir kudret bize cesaret aşıladı.
> Korlaşmış ve bir ucu sivri zeytin dalını tuttular,
> gözüne doğru iterek üzerine abandılar ve ben de
> bir yandan üzerine tüm gücümü verip dalı
> döndüre döndüre ittim, tıpkı bir el matkabını,
> teknesinin kaburgasına saplayan bir gemici ve
> bir yandan da adamlarının, daha derine girmesi için
> onu sımsıkı tuttukları gibi.
> Böylece, korlaşmış sert dalın ucunu gözüne
> sapladık ve dalın kor ucu kana bulandı, öyle yaktı ki göz yuvarını,
> ne kirpiği kaldı ne gözkapağı ne de kökleri […]
> Korkunç bir çığlık attı ve biz de korku içinde orada kaçtık. Dalı,
> gözünden çekip çıkarttı ve kanlar içinde hüngür hüngür ağladı.[31]

Aslında, tüm bunların teknik açıdan bazı zorlukları vardır: Zeytin ağacı, yakılmakla sertleşmez ve ısı tutmaz; Kyklop'un gözkapağıyla kaşları kendiliğinden yanmaz ve böyle bir durumda Kyklop'un şüphesiz o anda tepki verip Odysseus'u oradan oraya vura vura öldürmesi gerekirdi. Fakat Homeros'un ustaca anlatımı o denli merak uyandırıyor ki tek yapabildiğimiz şey kabullenmek oluyor ve bu olay, şiirin şüphesiz en önemli bölümünü teşkil

etmektedir. Her ne kadar gerçek bir körleştirme işlemi, çağdaş okuyucunun kıvranmasına neden olacak şiddet detaylarıyla dolu olsa da Odysseus'un *metis*'i ve cesareti, böylesine güçlü bir rakiple kıyaslandığında zirvededir.

Polyphemos, yardım için yakınlardaki Kykloplar'a seslendi ve derhal geldiler. Fakat ona kimin zarar verdiğini sorduklarında, Polyphemos, 'Kimse' diye cevap verdi. Yanlış alarm olduğunu düşünen Kykloplar, geldikleri gibi döndüler.

Odysseus için her şey yolunda gidiyordu; fakat hâlâ içinden çıkması gerektiği ve şimdi üç Kyklop tarafından korunan bir mağara vardı. Sürüdeki koçları, üçerli olmak kaydıyla yan yana getirdi, alt kısımlarına adamlarını bağladı ve kendisini de en semiz koçun altına bağladı. Şafak sökerken sürüleri meraya geçtikleri sırada, üstlerini arayan Kykloplar, alt taraflarını bakmayı düşünmediler. Mağaradan uzakta güvenli bir noktaya vardıklarında ise Odysseus, adamlarını çözdü, hayvanları gemilerine sürdü ve yelken açarak oradan uzaklaştı. Oradan ayrılırken de Kykloplar'la alay etti; karşılığında da Polyphemos onlara, neredeyse gemilerini alabora olmalarına sebep olacak koca kayalar fırlattı; fakat Odysseus, kimliğini saklamaya daha fazla dayanamadı:

> Odysseus tarafından, şehirleri yakıp yıkan tarafından kör edildin, Babası Laertes'dir ve yurdu da İthaka.[32]

Aslında, Polyphemos, bir kahin tarafından, Odysseus'un onu kör edeceğine dair uyarılmıştı ve gerçekleşen kehanetten dolayı yaşadığı şaşkınlığı şöyle ifade eder:

> Yakışıklı ve uzun boylu bir adamın yolunu
> gözledim durdum, buraya gelecek olan ve de çok güçlü;
> fakat şimdi ise küçük, alçak, çelimsiz bir adam
> gözlerimi benden aldı, beni şarapla uyutarak.[33]

Polyphemos'un sözler, *metis*'in gücünün bir göstergesidir. Ardından, babası Poseidon'a, Odysseus'un evine dönüşünü imkansız kılması için yakarır veya en azından dönmeyi başardığı takdirde,

> Geç varsın evine, kötü şartlar altında ulaşsın, tüm yoldaşlarını kaybetsin, başkalarının gemilerinde ve evine döndüğünde sorunlarla karşılaşsın.[34]

Polyphemos, Odysseus'un gemisine son bir devasa kaya da fırlatır. Geminin kıçını kıl payı ıskalayan kaya, onların yakınlardaki bir adaya sürüklenmelerine neden olacak bir tsunami yaratır.

Odysseus'un bir sonraki limanı, Zeus tarafından, 'rüzgarları dilediği gibi durdurup başlatması için'[35] görevlendirilen ve rüzgarlardan sorumlu Kral Aiolos'un adası Aiola idi. Misafirperver, cömert ve yardımsever biri olan Aiolos, Odysseus'a ona yolda itici güç vermesi için Batı Rüzgarları yanı sıra, sığır derisinden bir muhafaza içinde tüm rüzgarları verdi. Yolculuk, Odysseus'un halkının yaktıkları ateşleri görecek kadar yakınına geldiği İthaka'ya o denli yaklaştığı ve uyuya kaldığı bir anda muhafazanın içinde bir hazine olduğunu düşünen mürettebatının onu açtığı ana kadar iyi gidiyordu. Rüzgarlar serbest kaldı ve birbirini takip eden fırtınalar, onları gerisin geriye, daha fazla yardım sağlayamayacağını belirten ve ölümsüzlerin lanetine maruz kaldıklarını iddia eden kral Aiolos tarafından kovuldukları Aiola adasına sürüklediler.

Yelken açmaya devam ettiler ve daha sonra Laistrygon topraklarına vardılar. Odysseus, araştırma yapmaları için bazı adamlarını önden gönderdi. Adamları, kendilerini babasının evine götüren, Laistrygonların Kralı olan Antiphates'in kızıyla karşılaştı. Laistrygonlar, dev yamyamlardan oluşan bir topluluktu ve mürettebattan birini kapan Antiphates, onu akşam yemeğinde yedi. Diğer ikisi gemiye kaçmayı başardı; fakat on binlece Laistrygon, onları gemiye kadar takip etti ve attıkları insanbüyüklüğündeki kayalarla gemileri paramparça ettiler ve onları yemeden önce de birçok denizciyi öldürdüler. Odysseus, gemisinin halatını çözdü ve denize açıldı. Odysseus, korkakça davranmış olsa bile veya en basitinden mantıklı olanı yapmış olsa bile -ki bu çok net değil- on iki gemiden geriye kalan tek gemi onunkiydi.

Parçalanmaktan kurtulmayı başaran gemi, Aiaian adasına[36] doğru yol aldı. Bu ada, anlamı (ilaçlar, büyüler veya efsun) olan *pharmaka* konusunda yetenekli kadın büyücü Kirke'nin adasıydı. Kirke, Helios'un kızlarından biriydi. Odysseus'un yoldaşları, adanın ortasından gelen dumanı araştırmak için aralarında kura çektiler ve yanında yirmi mürettebatla birlikte Eurylokhos, uyuşturulmuş aslanların ve kurtların evcil köpekler gibi davrandıkları Kirke'nin tuhaf evine vardılar. Eurylokhos'un onayıyla, mürettebat, Kirke'nin davetini kabul etti. Kirke, ilaçlı peynir, bal, arpa, şarap vererek uyuşturduğu mürettebatı, sihirli değneğiyle birer domuza[37] dönüştürdü. Eurylokhos, durumu Odysseus'a haber verdi ve o da Kirke'nin evine gitmek üzere yola çıktı. Yolda, Kirke'nin büyülerine karşı koyabilmesi, onu kontrol altına alabilmesi ve adamlarını dönüşümden korumak için ona siyah bir kökü ve süt beyazı renginde çiçeği[38] olan bir ot ile birlikte yararlı

talimatlar veren Hermes ile karşılaştı. Odysseus, ona zarar vermeyeceğine dair yemin eden Kirke'nin kendisiyle cinsel ilişkiye girme arzusunu kabul etti[39] ve 'yuva özlemi' depreşene dek onunla bir yıl boyunca fazlasıyla zevk ve eğlence dolu bir zaman geçirdi.

Odysseus oradan ayrılmadan önce, Kirke, ona 'Hades'in ufalanan evine doğru yelken açmasını'[40] ve kahin Teiresias'a danışmasını söyler. Bu olay, *Odysseia*'nın 11. Kitabı'nda, *nekyia* (hayaletlerin hatırlanması) olarak anlatılır ve bu kitapta şimdi Odysseus'un, insanoğlundan daha yüksek bir seviyeye yükseldikçe hem cesaretini hem de hassasiyetini göreceğiz. Odeysseus, güneşin karanlığın ötesine asla geçmediği Kimmer topraklarının bulunduğu kuzeye doğru yol alır. Oraya vardığında bir çukur kazar, Teiresias ve 'helak olan ölüler'[41] için kurbanlar keser. Bu, onu ölülerle karşı karşıya getirir. Kirke'nin sarayının çatısından sarhoş bir haldeyken düşüp ölen Elpenor; Odysseus'un yuvaya dönüş yolculuğunu (Polyphemos'un, 'kötü şartlar altında ulaşsın, tüm yoldaşlarını kaybetsin, başkalarının gemilerinde ve evine döndüğünde sorunlarla karşılaşsın' dileğini yansıtarak) ve ölümünü öngören Teiresias ve Truva'ya gitmek üzere yola koyulduğunda hâlâ hayatta olan annesi Antikleia ile karşılaşır. Annesi, İthaka'daki durumu ana hatlarıyla belirtir ve duygusallığın had safhaya ulaştığı anda üç defa annesinin ruhunu kucaklamaya çalışır ve annesi de üç defa ellerinin arasından bir gölge gibi uçup gider.

Odysseus'un anlatımı, masalına devam etmesi için hevesli olan Alkinoos ve Arete tarafından bölünür. Bir gün daha kalmayı kabul eder ve Truva'daki yoldaşlarının hayaletleriyle olan karşılaşmasındaki duygusal anları

anlatır. Bunlar: 'şıllık karımın yardımıyla'[42] diyerek ölümünün Aigisthos'un elinden olduğunu söyleyen Agamemnon; Peleus ve Neoptolemos'un haberlerini almak isteyen Akhilleus ve Akhilleus'un silahları için çekiştiği ve onunla konuşmayı reddeden 'Büyük' Aias'dır. Daha sonra, Hades'deki birçok kişinin kaderleri anlatılır: Ölüleri yargılayan Minos; çirişotlarıyla kaplı bir çayırda duran Orion;[43] ciğerini iki akbaba tarafından sürekli yenilen Tityos;[44] aç ve susuz bir halde olup 'boş yere umutlandırılan' Tantalos;[45] devasa taşı yokuş yukarı iten Sisyphos ve Odysseus'un dertlerini paylaşan Herakles bunlardan bazılarıdır. Sonunda Odysseus, 'ölüm korkusuna' yenik düşer ve gemilerine dönerek yolculuğuna kaldığı yerden devam eder.

Kirke'nin adasında kısa bir moladan sonra, daha önce Argonotlar tarafından kullanılan bir rotaya saparlar ve Sirenler adasında ilk ciddi sınamadan geçerler. Homeros, 'çift' olarak bilinen ve onlardan iki tane olduğunu vurgulayan Yunancada 'Sirenler' kelimesinin özel gramer şeklini kullanmasına rağmen, (muhtemelen daha insana benzer bir şekle sahip olan) Sirenler'i tanımlamaz ve isimleriyle nesilleri hakkında hiçbir şeyden söz etmez. Odysseus, Sirenlerin söyledikleri şarkıları dinleme fırsatını kaçıracak tipte bir kahraman değildi ve oradan geçtikleri sırada Odysseus, Kirke'nin tavsiyesine uydu ve yoldaşlarının kulaklarını balmumuyla tıkadı. Ardından, kendisini geminin direğine bağlamaları için adamlarına emir verdi. Sirenlerin şarkıları o denli karşı konulmazdı ki, Odysseus, bağlarını çözmeleri için adamlarına yalvardı. Hal böyle iken, Perimedes ve Eurylokhos onu daha da sıkı bağladılar ve böylelikle oradan uzaklaşabildiler.[47]

Şimdi, Gezgin Kayalar[48] ile dar bir geçidin her iki yakasında bulunan Skylla ve Kharybdis gibi tehlikeler belirmeye başlar[49]. Skylla, korkunçtur:

> On iki ayağı vardır ve her biri göğe erişir. Altı tane boynu
> vardır devasa boyutta ve her bir boynun ucunda
> korkunç birer baş ve üç sıra dişleri olan vebalı
> bir ağzı vardır. Belden aşağısı, karanlık bir
> mağaranın içindedir ve başları dışarıda olup, mağaradan
> uzaktadır.[50]

Diğer bir uçurumda ise eşit derecede korkunç olan Kharybdis duruyordu:

> Denizin çekilmesine sebep olan ve onu taşıran.
> Onu geri kustuğunda, kuvvetli bir ateşin üzerindeki kazan gibi
> tüm deniz kaynardı ve kabaran köpükler
> kaya parçalarını sağa sola saçardı;
> tekrarladığında ise denizin tuzlu suyunu emer
> ve denizin içi dışına çıkardı, etrafını saran kaya
> korkunç bir şekilde gıcırdarken, denizin tabanı ortaya çıkardı
> kapkara kumuyla.[51]

Kirke'nin tavsiyesine kulak veren Odysseus, Skylla ve Kharybdis arasından geçen boğazı kullandı. Skylla'ya daha yakın olan tarafı seçen Odysseus, ön güverte üzerinde silahlarıyla donanmış halde dikildi; fakat Skylla'nın, altı yoldaşını kapıp onları canlı canlı yemesine de engel olamadı. Yaşadığı güçlükler içinde, bu uzun süren ölümleri, en acınası halleri olarak tanımlamıştır.

Odysseus'un mürettebatının geriye kalanının başına gelen son yıkım, güneş tanrısı Hyperion/Helios'un koyun ve sığır sürülerinin otlatıldığı Thrinakia[52] adasına vardıkları zaman gerçekleşti. Bu hayvanlara zarar verildiği

takdirde, başlarına neler geleceği konusunda daha önceden uyarılan Odysseus, bu mesajı yoldaşlarına da iletmeye çalıştı fakat ters rüzgarlar, onların bir aydan fazla bir süre adada kalmalarına neden oldu ve erzaklarının tükenmiş olması sebebiyle, Odysseus'un uyuduğu bir sırada sığırların bazılarını kestiler. Rüzgarlar normale döndüğünde ve Odysseus tekrar yola koyulduğunda, Zeus, yıkıcı bir fırtınayı başlarına musallat etti ve gemiyi bir yıldırımla paramparça etti. Odysseus, tüm mürettebatını kaybetti. Gemi parçalandığı sırada Odysseus, geminin omurgasıyla direğini birbirine bağladı ve fırtınalar onu Kharbydis'e sürüklerken onlara sımsıkı tutundu. Kharbydis, parçalanmış gemiye ait her şeyi yutarken Odysseus, bir yaban inciri ağacına tutundu ve tutunduğu ağacın dalı onu tekrar yukarı fırlatana kadar da bir yarasa gibi baş aşağı sarkık halde bekledi. Odysseus suya düşünce gemi enkazını birleştirdi ve güvenli bir yere varana dek kürek çekti. On geceden sonra, Kalypso adasının sahiline vurdu ve oraya varışı, kendisinin naklettiği seyahatlerin sonudur.

Odysseia masalı, Phaiakların topraklarında yeniden anlatılmaya başlanır. Alkinoos, Odysseus'a cömert hediyeler sunar ve onu yurduna götürmesi için bir ona gemi tahsis eder. Phaiaklar, onu İthaka'da uyur bir halde Denizlerin Yaşlı Adamı Phorkys'in limanında teslim ederler.

Yirmi yıldır uzakta olan Odysseus, krallığında ve evinde gittikçe bozulan düzen sorunuyla karşı karşıyadır ve taliplerin küstahça davranışları daha da çekilmez bir hale gelir. Tanımış olduğumuz bu kahraman, inanılmaz derecede cesur ve her türlü koşula ayak uydurabilen biri

olmasına rağmen fakat hataları da yok değil: Kyklop'un mağarasına girmesi aptalcaydı; adamlarını Laistrygonlara terk etti ve onları Thrinakia'da kontrol etmede başarısız oldu. Fakat Büyük Seyahatler dünyası, gerçek dünyadan tamamen farklıdır ve Odysseus, zafere ulaşmak istediği takdirde, *metis*'inin her bir zerresine ihtiyaç duyacak. Yine de biliyoruz ki onda, üstün gelmesini sağlayan zihinsel, sözlü, teknik ve sosyal bir zeka mevcut ve kendisi de bunun farkında:

> Sevgili dostlarım, kötülükler konusunda elbette cahil değiliz. Kyklop'un bizi zorla ve şiddet uygulayarak mağarasına hapsettiği durumdan daha büyük bir kötülük yok fakat orada bile, cesaretim, rehberliğim ve zekam sayesinde kaçabildik.[53]

Taliplere karşı koyma mücadelesini başlattığı ve karısıyla birlikte krallığını yeniden kazandığı zaman, Odysseus, buna gerçekten iyi hazırlanmıştır. Tıpkı Polyphemos gibi talipler *xenia*'yı görmezden gelir ve tüketmemeleri gereken şeyleri tüketirler ve Odysseus, tıpkı Kyklop'u yendiği gibi onları da gizlilik ve şiddet kullanarak mağlup eder.

Odysseus, İthaka'ya gelir gelmez Athena, ona kimliğini gizlemesini tavsiye eder ve onu yaşlı bir dilenci kılığına sokar. Odysseus, kendi payına düşen rolü çok iyi oynar ve ilk olarak, domuz çobanı olan sadık ve yaşlı hizmetkarı Eumaios'un kulübesine gelir ve orada hayatı hakkında düzmece bir hikâye anlatır. Bu arada Athena, Sparta'ya gitmiş ve Telemakhos'u evine dönmesi için ikna etmiştir.

Telemakhos, bilgi almak için doğruca Eumaios'un kulübesine doğru yol alır ve geldiğini Penelope'ye haber vermesi için domuz çobanını gönderir. Bu, Odysseus'a,

kendisini ortaya çıkarması için bir fırsat sunmuştur. Maskesi, mucizevi bir şekilde düşer ve baba ile oğul duygu seline gark olur:

> Telemakhos
> yüce babasını kolları arasına aldı ve ağlamaya başladı,
> gözyaşları sel oldu her ikisinde de;
> ve hıçkıra hıçkıra ağladılar...[54]

İntikam komplosunu kura dursunlar, talipler, Telemakhos'un eve dönüşü sırasında, onun için planladıkları pusunun istedikleri sonuca varamadığını fark ederler. Antinoos, Telemakhos'u öldürmeyi teklif eder fakat Amphinomos bu teklifi veto eder.

Athene, şimdi Odysseus'un kılığını yeniler ve önden Telemakhos, arkasından da Odysseus ve Eumaios, saraya dönerler. Odysseus, bir keçi çobanı olan Melanthios'un aşağılamasına ve onu tekmelemesine maruz kalınca, kendi iradesiyle ilgili bir dizi sınanmaya tabi tutulur: 'yine de öylece durdu ve her şeyi içinde tuttu'.[55] Fakat maskesi, yaşlı köpeği Argos'u kandıramaz. Bir zamanların muhteşem hayvanı, artık yaşlı ve bakımsızdır; ancak sahibini tanır, kuyruğunu sallar, kulaklarını yatırır ve mutlu bir şekilde ölürken Odysseus, gizlice gözyaşlarını siler.

Kendi sarayına vardığında Odysseus, taliplerden yiyecek dilenmeye başlar, ki bu kendisine karşı olan davranışlardaki gerçekliği görmesini sağlar. Antinoos ona bir tabure fırlattığında, kendi iradesi yine sınanır. Antinoos'un bu hareketi, diğer talipleri de kızdırır ve bu öfkeyi paylaşan Penelope, Eumaios'dan yabancıyı huzuruna çağırmasını ister. Odysseus, günbatımına kadar beklemeyi tercih ederek, Penelope'nin huzuruna hemen

çıkmayı reddeder. Eumaios, 'Bu yabancıyla özel konuşup hikâyesini dinlemek daha iyi olacak,'[56] der.

Bir yoksulun rolünü oynamak Odysseus'u, yiyecek ve içecek konusunda pisboğazlığıyla ün yapmış bir dilenci olan İros'la bir mücadele içine iter. Odysseus, onun bölgesindedir ve bu nedenden dolayı İros, boks maçı yapması için Odysseus'a meydan okur;[57] Odysseus'un kendisini ele vermemesi gerekir ve bu nedenle ona hafif bir yumruk atmaya karar verir.

Odysseus, kulağının hemen altından boynuna doğru bir yumruk geçirdi, içeriden kırılan kemik sesleri ve ağzından kan geldi. Sızlanarak yere devrildi, toz toprak içinde kaldı yüzü, çarpılmış ve ayakları yeri tekmeler halde.

Sonra Penelope, taliplere kalbini açmak için ortaya çıkar. Akılları başlarından gitmiştir:

> Dizlerinin bağları çözüldü ve yürekleri tutkuyla serseme döndü,
> Her biri yanında yatmak için kendilerine ayrıcalık tanınması için yalvardı.[59]

Ayrıca Penelope, hoş armağanların karar vermesine yardımcı olacağını belirterek, evliliğin olasılığı hakkında imalarda bulunur. Sergilediği bu davranışı, kocasına inanılmaz derecede çekici gelir:

> Yüce Odysseus mutluydu
> çünkü karısı onların aklını başlarından aldı ve ruhlarını
> büyüledi döktüğü dille, aklından başka şeyler geçirdiği sırada.[60]

Odysseus'un, kendisine yapılan saygısızlığa bir kez daha katlanması ve taliplerden Eurymakhos ile yatan Melantho adındaki hizmetçi onu azarladığında ve Eurymakhos'un

fırlattığı başka bir taburenin kendisine çarpmasından son anda sıyrılmayı başardığında gerçek kimliğini göstermesi gerekmektedir. Varlığı, talipler arasında belli ki bir parçalanmaya neden oluyor; fakat Telemakhos, bu yaşananları çok fazla yemeye ve içki tüketilmesine mal edip taliplerin evlerindeki yataklarına gitmeleri gerektiğini teklif ettiğinde, bunu kabul ederler. Odysseus ve Telemakhos, evde bulunan tüm silahları saklama ve Penelope ile Odysseus'un özel olarak görüşmeleri için fırsat yakalarlar. Penelope, Odysseus'a hikâyesini anlatır ve Odysseus da ona asılsız başka bir hikâye anlatır. Hikâyesine göre, Girit'te bu büyük kahramanı misafir ettiğini ve Odysseus'un hâlâ hayatta, iyi durumda ve geri dönüş yolunda olduğunu doğrulayarak iddialarda bulunur. Penelope hâlâ karamsardır ve Eurykleia'ya Odysseus'un ayaklarını yıkamasını emreder. Odysseus'un sütninesi olan Eurykleia, onun yıllar önce bir yaban domuzu avından kalan yara izini fark eder ve anında Odysseus'u tanır. Odysseus, kendisine ait olan yay ile bir müsabaka yapılması fikrini ortaya atan Penelope ile gerçekleştireceği konuşmadan önce sütninesinden sessizlik yemini etmesini ister:

> Sarayındaki baltaları on ikişerli sıra halinde
> dizerdi, gemi iskeletini andırırdı dizilişleri.
> Uzaklaşır ve gönderdiği okları aralarından geçirirdi.
> Şimdiyse, bunu bir müsabakada uygulatacağım
> taliplerime ve onu her kim eline alır, sonuna kadar gerer
> ve on iki baltanın arasından geçirmeyi başarırsa,
> o kişi, varacağım kişi olacaktır.[61]

O gece Penelope, lütufkar bir rüya görür, Odysseus ise Zeus'tan olumlu işaretler alır, Telemakhos'un arkadaşı Theoklymenos, yaklaşan katliama dair bir kehanet görür,

sığır çobanı Philoitios, Odysseus'un yanında yer almak için saraya gelir, Eumaios, sadakatini sunar ve Telemakhos da her zamankinden daha etkin bir şekilde ortaya çıkar. Taliplerin davranışları öyle dehşet vericidir ki kesin olarak katledilecek olmaları, manevi açıdan şüphesiz uygun olduğu görülmektedir.

Penelope, Odysseus'un yayını alır ve müsabakayı duyurur. Telemakhos, müsabaka için hazırlıklara başlar ve Odysseus onu durdurmuş olmasa, yayı germiş olacaktır. Leiodes, başarısız bir atış gerçekleştirir ve kısa bir sessizlikten sonra Odysseus, Eumaios ve Philoitios'a gerçek kimliğini gösterir ve planladığı komployu anlatır. Bir sonraki girişim, Eurymakhos'a aittir. Ardından, Odysseus, atış için izin ister. Talipler buna itiraz eder; fakat Penelope, onun da denemesi gerektiğini konusunda ısrar eder. Telemakhos, Penelope'yi uzaklaştırır ve Eurykleia ile Philoitios'u, sarayın çıkışlarını kapatmaları için görevlendirir. Talipler, Odysseus'a, yayı hiç zorlanmadan gerdiği o ana kadar güler:

> Sağ eliyle kavradığı ve gerdiği yay
> tıpkı bir kırlangıç gibi şakıdı.
> Taliplerin üzerine çöktü karamsarlık,
> yüzleri kireç gibi oldu ve Zeus tüm kudretiyle kükredi.[61]

Odysseus'un okçuluğu kusursuzdur. Oklar, doğrudan baltaların arasından geçerek diğer taraftan çıkar. Bu en basit tabirle, katliamın başlangıcına işarettir: Antinoos'u boğazından vurur ve en sonunda kimliğini ortaya çıkarır:

> Köpekler sizi, asla döneceğimi düşünmemiştiniz, değil mi
> Truva topraklarından ve bu yüzden hanemi yağmaladınız
> ve hizmetkarlarımı zorla aldınız yataklarınıza atmak için

> ve ben hâlâ hayattayken karımı elde etmek için uğraştınız
> içinizde göklerin efendileri ölümsüz tanrıların korkusu olmadan,
> ne de ileride pişmanlık duyacağınız hareketlerden kaçındınız.
> Şimdiyse hepiniz helak olacaksınız.

Eurymakhos, talipleri toparlamaya çalışır fakat göğsüne yediği bir okla düşer; Amphinomos, Telemakhos'un mızrağıyla devrilir; talipler, Odysseus'un oklarıyla teker teker düşerler, ta ki oklar tükenene dek; hain Melanthios, talipler için birkaç silah almayı başarır; fakat yakalanarak çatı kirişlerindeki bir sütuna bağlanır; Athene, Mentor'un kılığına bürünerek Odysseus'un yanında ortaya çıkar; taliplerden altısı, Odysseus'a aynı anda mızraklar fırlatırlar; fakat Athena hepsine hedeflerini şaşırtır; Demoptolemos, Euryades, Elatos ve Peisandros ölümle tanışır; Athene, yine aynı anda atılan mızrakları savuşturur; fakat Telemakhos ile Eumaios yaralanmaktan kurtulamaz; Eurydamas, Amphimedon, Polybos ve Ktesippos, ölümle tanışan bir sonraki taliplerdir ve onları Agelaos ve Leokritos takip eder; Athene, *aegis*'iyle kargaşa yaratır; Leiodes'in merhamet için yalvarışı, Odysseus'un, onun kellesini uçurmasıyla son bulur ve Phemios adlı ozanla haberci Medon'un hayatları, Telemakhos'un araya girmesiyle bağışlanır.

Taliplerin hepsi öldürülür; fakat katliam hâlâ sona ermemiştir. Eurykleia, Odysseus'a, taliplerle ahlaksızca ilişki içinde bulunan on iki kadın hizmetkardan bahseder. Telemakhos, infazı gerçekleştirmeden önce, hizmetkarlara cesetleri taşıttırır ve ortaya çıkan korkunç dağınıklığı temizlettirir.

> Ve o, pruvası kara olan geminin halatını aldı
> kıç güvertedeki kamarasından ve yüksekçe bir sütuna
> bağladı;

birer birer geçirdi başlarını ilmekten enselerine doğru
ve korkunç bir ölüme mahkum olmuşlardı;
tıpkı kurulan bir tuzağın ağlarına yakalanan
ardıçkuşları veya güvercinlerin kanat çırpışları gibi,
çırpındı ayakları kısacık bir süre boyunca.[64]

Odysseus'un, sarayı sülfürle tütsülemeden önce gerçekleştirdiği son korkunç eylem, Melanthios'un berbat bir şekilde sakat bırakılmasıdır.

Artık, Odysseus ile Penelope'nin yeniden bir araya gelmelerini, yarattığı heyecanla birlikte beklemeye koyuluyoruz. *Odysseia*'nın başından sonuna kadar, Penelope, 'basiretli' yakıştırmasıyla betimlenmiştir ve bu, Eurykleia'nın ona bu yabancının Odysseus olduğunu söylediği ana kadar devam eder. Kuşkuyla dolu verdiği tepki, yerini yarı şüpheye bırakır; Odysseus'un (banyo yapmasına rağmen) kirli görüntüsü, gerçeği anlamasına engel olur ve yalnızca bir işaret onun doğruyu anlamasına neden olur:

Fakat gerçekten Odysseus'un ta kendisi ise
ve evine döndüyse, o halde başka ve daha iyi yollar
arayacağız birbirimizi tanımak için, ki bildiğimiz işaretler
mevcut sadece ikimizin bildiği ve hiç kimsenin bilmediği.[65]

Bu samimi bilgi, gerdek yataklarıyla ilgilidir. Bu yatağı Odysseus, yaş bir zeytin ağacından kendisi yapmıştı ve bunu kimse bilmiyordu. Penelope, Eurykleia'ya, yatağı getirmesini söylediğinde, Odysseus öfkelenir: 'Kim benim yaptığım yatağı değiştirmeye cüret edebilir?' Penelope'nin duymak istediği cevap budur. Onu kabul eder ve kendisini Odysseus'un kollarına bırakarak gözyaşlarına boğulur. Duygular, muhteşem bir mecaz ile anlatılır:

> Ve kara, Poseidon'un açık denizlerde güçlü gemilerini
> parçaladığı, rüzgar ve dalgalarıyla dövdüğü,
> tenlerini tuzlu suyla yakarken yüzerek kaçmayı başaran
> adamları karşılarken, mutlu bir şekilde ona ayak bastılar,
> kötülükten kurtulmuş olmanın sevinciyle;
> bakmaktan gözlerini alamadığı kocasını karşılamıştı ve
> bembeyaz kollarının arasına aldıktan sonra bir daha da
> bırakmadı.[66]

Sevişirler, sonra sohbet ederler, Penelope sorunlarından, Odysseus da seyahatlerinden bahseder ta ki tatlı bir uyku onları esir alan dek.

Homeros'un Odysseia destanının burada sona erdiğine ve sonrasında meydana gelen olayların başka bir yazara atfedilmesi gerektiğine inananlar vardır; fakat bildiğimiz üzere bu eser, başka konularla da ilgilenir: Taliplerin intikam almak isteyen akrabalarının tepkileri ve Odysseus'un, babası Laertes ile yeniden bir araya gelişi.

Odysseus'un sınamaya karar verdiği ve bunun üzerine son derece duygusal tepkisiyle karşılaştığı babasının çiftliğine gittiği sırada, ('ruhların refakatçisi' olan) *Psykhopompos* Hermes, taliplerin ruhlarını Ölüler Diyarı'na götürmektedir. Kimliğini ortaya çıkartmadan önce, Laertes üzerinde inanılmaz bir etki yaratan düzmece hikâyelerinden birini daha anlatır. Savaş sonrası travması yaşayan bu yaşlı adam, Odysseus'un ona bir işaret göstermesini talep eder ve Odysseus, yara izini gösterir, babasının ona çocukken verdiği elli ağacı söyler ve ardından ikisi kucaklaşır. İkisi arasındaki bu coşku, katliam sonrası yaşanacaklara dair ihtimaller üzerine yerini endişeye bırakır. Antinoos'un babası Eupeithes, intikam arzusu ile doludur ve taliplerin yakınları saraya yürür. Odysseus'un ailesinin üç nesli omuz omuza verir

ve her iki taraf arasında savaş başlasa da Athene, bu çatışmayı durdurur. Odysseus, onun tavsiyesini göz ardı ettiğinde Zeus, Athene'ye bir yıldırım fırlatır ve kavgayı sona erdirir. *Odysseia*, her iki tarafın verdiği teminatların Athene tarafından da onaylanmasıyla son bulur.

Taliplerin katledilişinin devamındaki olaylar, bize bir takım çelişkili anlatımlarla nakledilir. Bu Seri Destan, anlatılanlara göre milattan önce 568 yılına ait *Telegonia* olarakbilinenbireserletamamlanır.*Odysseia*11'deTeiresias, Odysseus'a, küreğini alıp denizler ve gemiler hakkında hiçbir şey bilmeyen insanların yaşadığı ve Odysseus'un elindeki küreği tırpan sandıkları bir ülkeye gitmesini söyler. Odysseus, orada Poseidon'a bir kurban kesecektir. Bunun başarıyla gerçekleştiğini anlatan *Telegonia*'nın kısa bir özetine sahibiz ve Apollodoros bize, Thesprotların Kraliçesi olan Kallidike'nin, kalması için Odysseus'u nasıl zorladığı ve ondan Polypoites adında bir oğlunun olduğu bilgisini verir. Ardından Odysseus, İthaka'ya döndü ve Penelope'nin, ona Poliporthes (veya Ptoliporthes)'i doğurmuş olduğunu gördü. Bu arada Telegonos, Kirke'den kendisinin Odysseus'un oğlu olduğunu öğrenmiş ve babasını aramak için yola koyulduktan sonra İthaka'ya varmış ve adayı yağmalamıştı. Odysseus, istilacılarla karşı karşıya geldiğinde, Odysseus'un kim olduğundan habersiz Telegonos, bir vatozun omurgasından yapılmış olan iğneli mızrağıyla onu öldürdü. Telegonos, yaptığı şeyin farkına vardığında babasının cesedini, Telemakhos ve Penelope'yi, onları ölümsüzleştiren Kirke'nin adasına götürdü.

Apollodoros, Penelope'nin Antinoos tarafından baştan çıkarıldığı, Odysseus tarafından sürgün edildiği ve ölmeden önce[68] Hermes'ten olma Pan'ı doğurduğu gibi değişik anlatımlardan bahseder. Farklı anlatımlarda,

Penelope'nin Amphinomos tarafından baştan çıkarıldığı ve bu nedenden[69] dolayı Odysseus tarafından öldürüldüğü iddia edilir. Başka bir yerde ise Odysseus'un, taliplerin yastaki yakınları tarafından sürgün cezasına çarptırıldığı ve İtalya'ya[70] çekildiğini öğrenmekteyiz. Yine başka fakat yalnızca Apollodoros'a ait bir anlatımda Odysseus, Aitolia'daki Thoas'a gider ve geç yaşta orada ölür.

Odysseus'un ölümü, 'kronolojik' bir açıdan bakıldığında, Yunan mitolojisinin hemen hemen sonuna gelindiğini işaret eder.

Odysseus Zamanından İtibaren Yolculuklar

> Bazıları, Odysseus'un Libya'da dolanıp durduğunu, bazıları da onun Sicilya'da, okyanuslarda ya da Tiren Denizi'nde dolaşıp durduğunu söyler.[71]

Antik Çağ'dan beri, Odysseus'un seyahatlerinin coğrafik gerçekliğiyle ilgili bitmek bilmeyen tartışmalar olmuştur. Fakat niteliğinin sürekli olarak güncellenmesi ve sözlü anlatımının kapsadıklarından dolayı, *Odysseia*'nın, tarihte var olan bir toplumu ya da kesin bir coğrafik bilgiyi yansıtıp yansıtmadığından emin olmak neredeyse imkansızdır. Bu nedenle, tarihi ve coğrafik 'gerçekliğe' bağlı kalarak, *Odysseia*'da adı geçen yerleri ve olayları belirleme çalışmalarını gerçekleştirirken oldukça dikkatli olmalıyız. Coğrafyacı Strabon, Homeros'un gerçeklerin yalnızca yarısını anlattığını ifade ederken başka bir coğrafyacı olan Eratosthenes ise olaya daha kuşkulu yaklaştı ve ancak Aiolos'un içine rüzgarları koyduğu deri çantayı imal eden kişi bulunduğu takdirde Odysseus'un seyahatlerine inanacağını söyledi. Sorun şu ki, Kuzey Rüzgarı onu rotasından saptırıp 9. Kitap'ta da adı geçen Kythera'yı teğet

geçmesine neden olurken bu konuda net bir bilgiye sahip olamıyoruz. Homeros, rüzgar yönlerinden bahseder; fakat Peter Jones'un fazlasıyla üzerinde durduğu bu bilgiler tahminidir ve Argonotların masalındaki bölümlerde görülen yakın benzerlikleri göz önünde bulundurduğumuzda ve bazı tarihsel gerçeklikleri barındıran bu yerlerin mantıklı oluşunu dikkate aldığımızda, Odysseus'un 'gerçek' rotasını[72] araştırmaya son vermek için oldukça önemli delillerin olduğunu görmekteyiz. Fakat bu, Thor Heyerdahl ve Tim Severin'in, Homeros'un Odysseia'sını bulma ümidiyle kendi kişisel *Odysseia*'larını, yani Yolculuklarını yaratma arzularını durdurmamıştır. Homeros'un, eserinde bahsettiği İthaka'nın nerede olduğuyla ilgili tartışma, klasikçilerin yanı sıra bu araştırmanın içine sürüklenen jeologların uzmanlığı çerçevesinde oldukça sağlıklı bir şekilde sürmektedir. En son teoriye göre, Odysseus'un anavatanı, şimdiki Zakynthos'a bağlı bir bölgedeydi; fakat Tunç Çağı'nda ayrı bir ada olabilirdi de.[73]

Bu ilham verici hikâye, birçok büyük edebi yolculukların başlamasına neden olmuştur. Dante, Goethe ve Tennyson, Odysseus'u ciddiye aldılar ve James Joyce, *Ulysses (Odysseus)* adlı eserinde miti, 'çağdaş tarih döneminde beyhudeliği ve anarşiyi kontrol altına alan, onları düzene sokan, şekil veren ve nitelik sağlayan bir yöntem'[74] olarak kullanır. Joyce, Odysseus'un hikâyesini 'Hamlet, Don Kişot, Dante ve Faust'unkinden[75] daha muhteşem, daha insancıl bir anlatıma sahip olan en güzeli ve kapsamlısı' diyerek ifade etti. Nikos Kazantzakis (1883-1957), Odysseus'u İthaka'dan alıp öteye gönderdiği ve onu Buda, Don Kişot ve İsa peygamberle karşılaştırdığı (33,333 mısralık) muazzam bir *Odyssey (Odysseia)* yazarak Batı medeniyetlerinin tüm yükünü tek başına çekti. Hallmark Entertainment'ın

1997 yapımı bir filmi olan birçok yıldız oyuncunun rol aldığı, özel efektlerle dolu ve eleştirmenlerden olumlu not alan *The Odyssey*'de *(Odysseia)*, Odysseus rolünde Armand Assante'yi, Athena rolünde İsabella Rossellini'yi ve Antikleia rolünde ise İrene Papas'ı görüyoruz. Bunun yanı sıra, Arthur C. Clarke'ın yazdığı ve Stanley Kubrick'in yönettiği 1968 yapımı olan *2001: A Space Odyssey (2001: Bir Uzay Destanı)* adlı filmin teması uzayda geçer. 2000 yılında vizyona giren *O Brother, Where Art Thou? (Neredesin Be Birader?)* komedi filminin yazarları Joel ve Ethan Cohen, Odysseia'yı, 1930'ların Mississipi'sinde prangalı mahkumların arasından kaçan Everett Ulysses McGill'in gülünç ve dokunaklı maceralarını anlatmak için bir sıçrama tahtası olarak kullanır ve filmde ayrıca Güneyli dilberlerin Sirenler ve tek gözlü İncil satıcısının da Kyklop olarak betimlendiği muhteşem karşılaştırmalar ön plana çıkar. Derek Walcott, konusu bir Karayip adası olan St Lucia'da geçen muhteşem şiiri *Omeros*'da (1990), adanın kendisini bir kahraman gibi gösterir ve de Homeros'un hissedildiği oldukça farklı bir tekrarını sunar. Hikâyenin bir bölümü, Akhilleus ve Hektor'un Helen'e karşı hissettikleri aşkı anlatır. Başından sonuna dek çekiciliğini devam ettiren şiirde geçenleri yorumlayan ve bir dizi Atlantik ötesi seyahatler gerçekleştirmiş olan şair-yazar, yaralı bir balıkçı olan Philoktetes'in sözlerine verilen önemi vurgular.

Odysseia'dan esinlenmiş en güzel çalışmalardan biri kesinlikle, hayata dair bir ders niteliğinde olan *Odysseia*'nın güzel bir anlatımı olan C. P. Cavafy'nin 1911 tarihli muhteşem 'İthaka' adlı yapıtıdır:

> İthaka'ya doğru yola koyulduğunda
> uzun bir yol olsun önünde,

macerayla dolu ve ders niteliğinde.
Laistrygonlar, Kykloplar ve
öfkeli Poseidon – korkma onlardan:
düşüncelerinde kibir oldukça ve bu olağanüstü
duygu, bedenine ve ruhuna dokundukça,
sana erişemeyecekler.
Laistrygonlar, Kykloplar ve
öfkeli Poseidon – karşılaşmayacaksın onlarla,
ruhunda yer etmedikleri müddetçe,
ruhunun önünde eğilmedikleri müddetçe.
[...]
Ama bu yolculuk için acele etmek önemsiz.
Bırak sürsün yıllarca,
ki vardığında adaya yaşlanmış olasın,
yolda elde ettiğin ganimetlerle zenginliğin artmış olsun,
çünkü İthaka sana zenginlik sunmayacak.
Bu muhteşem yolculuğu sana İthaka sundu.
O olmasaydı, bu yolculuğa çıkamayacaktın.
Bundan başka sana verebileceği hiçbir şeyi yoktu.

Ve döndüğünde onu bitmiş bir halde bulursan, bil ki seni kandırmamış. Ve bu yolculuk boyunca yaşadığın tecrübeler seni öyle zeki kıldı ki, İthakalıların ne demek istediklerini anlamış olacaksın.[76]

18

PLATON VE ATLANTİS MİTİ

Kilit Rollerdeki Karakterler	
Platon	Milattan önce dördüncü yüzyıl Atinalı filozof; Atlantis mitini ilk öne süren kişi
Sokrates	Milattan önce beşinci yüzyıl Atinalı filozof; Platon'un söyleşilerindeki ana karakter
Timaios	İtalya'nın Lokroi şehrinden bir gökbilimci
Hermokrates	Siraküzalı bir general
(genç) Kritias	Platon'un büyük büyükbabası; Platon'un eserinde Atlantis hikâyesini anlattı; hikâyeyi, on yaşındayken, büyükbabası Kritias (büyük)'dan dinledi; şimdi doksan yaşında
(büyük) Kritias	Atlantis hikâyesini Solon'dan dinlemesiyle bilinir
Solon	Milattan önce altıncı yüzyıl Atinalı siyasi reformcu ve şair; Atlantis hikâyesinin kendisine, Mısır'da bulunduğu sırada Sais kentini ziyaret ederken anlatıldığı iddia edilir

Bundan tam yüz yıl sonra, dünyanın önde gelen müzelerinde Atlantis'e ait değerli taşların, heykellerin, silahların ve aletlerin sergilenmeyeceğini ve insan ırkının geçmişine ve günümüz düşünürlerinin aklını karıştıran büyük sorunlara yeni ışıklar tutan çevrilmiş eserlerin dünya genelindeki kütüphanelerde yer almayacağını kim söyleyebilir ki?[1]

İgnatius Donnelly'nin 1882 yılında kaydettiği bu sözleri henüz gerçekleşmedi; fakat 'Atlantis Miti', çağdaş bilinç

üzerindeki büyük etkisiyle birlikte Antik Çağ masallarından biri olarak kalmayı başarmıştır. Bu konu, genel anlamıyla da binlerce kitapta yer almıştır; fakat buna rağmen Yunan mitolojisinde nadiren anlatılır. Bunun iyi bir sebebi vardır. Bu masal, Apollodoros, Pausanias, Ovidius gibi kilit yazarlarla pek ilişkili değildir ve trajedi, komedi, heykelcilik, vazo ressamlığında ve mit gibi iletişim araçlarında da asla görülmez. İlk olarak, filozof Platon'un tamamlanmamış üçlemesinde ortaya çıkar: *Timaios* (tamamlanmış), *Kritias* (tamamlanmamış) ve *Hermokrates* (hiç başlanmamış). Bu üçlemenin amacı, Platon'un küçük bir çocuk olduğu, milattan önce (muhtemelen) 425 yılında düzenlenen Atina'daki bayram sırasında bir dizi hayali diyaloğu sunmaktı. Bu da Sokrates ile bir gökbilimci olan Timaios, Platon'un (o zamanlar muhtemelen doksan yaşında olan) büyük büyükbabası Kritias ve Siraküzalı bir general olan Hermokrates arasında geçen diyaloğun tarihsel gerçekliği üzerinde kocaman bir soru işareti olduğu anlamına geliyordu.

Bu diyalogdaki karakterler, İdeal Devlet Yapısı'nın niteliği hakkında tartıştıkları sırada, Kritias'ın aklına, on yaşındayken adaşı olan büyükbabası Kritias'dan duyduğu bir hikâye gelir. İddialara göre bu hikâye, yaşlı Kritias'a, milattan önce 590'larda, demokrasinin ön şartlarını oluşturan Atinalı siyasi reformcu ve şair Solon tarafından anlatılmıştı.

Bu tuhaf bir hikâyedir ve bu yedi bilge arasında en bilge olan Solon, bir zamanlar bu hikâyeyi doğruladı [...] Bu, zaman aşımı ve insanlığın yozlaşmasından dolayı şehrimizin dikkate değer fakat unutulan eski başarılarına ilişkin bir hikâyeydi.[2]

Yaşlı Kritias, Solon'un bu hikâyeyi Mısır'dan naklettiğini söyler:

> 'Bu, şehrin takdire değer muhteşem başarıları hakkındaydı fakat zaman aşımından ve bu başarılarda pay sahibi olanların ölmüş olmalarından dolayı, günümüze dek ulaşamadı.' 'Bize başından anlat,' diye söylediler; 'Solon'un sana doğru olarak naklettiği bu masalı nasıl ve kimden duyduğunu.'[3]

Gerçek bir hikâyeden edindiğimiz bu sabit iddialar, yazılı değer olarak ele alınmamalıdır. Platon, mitolojik esasları sık sık bu şekilde kullanır. Örneğin, Platon'un *Gorgias* adlı eserinde, Sokrates, Kutsananlar Adası ve Tartaros hakkındaki hikâyeye şöyle giriş yapar: 'Öyleyse kulak ver [...] senin için kurgu benim için de gerçek niteliği taşıyan böylesine güzel bir hikâyeye; sana anlatacaklarım hakikattir.'[4] Platon'un *Cumhuriyet* adlı eserinde, Sokrates, 'Çocuklara hikâyeler anlatmakla başlarız. Bunlar, az da olsa hakikat içermelerine rağmen genellikle kurgudur.'[5] Yalanı veya sahteliği kullanışlı bir hale getirmek için kurgunun mümkün olduğunca gerçeğe yakın bir şekle nasıl dönüştürüleceğinden bahseder. Ayrıca Sokrates, Platon'un *Protagoras* adlı eserinde şu soruyu sorar: 'Öğrencilerine hitap eden bir yaşlı adam olarak, açıklamalarımı hikâye şeklinde mi yoksa gerekçeli bir tartışma olarak mı sunayım? [*Ve kendi sorusuna cevap verir*] Sanırım size bir hikâye anlatmak daha keyifli olacak.'[6] Buradaki tartışmamız içinde belki de en önemli unsur, Platon'un *Phaidros* adlı eserinde Sokrates'i dinleyen ve ardından 'Sokrates, Mısır'dan ve kim bilir başka nerelerden getirdiğin bu hikâyeleri uydurmak ne kadar da kolay,'[7] diyen ve aynı zamanda kitaba adını veren karakterdir.

Atlantis hikâyesinde, Platon'un yazılarındaki mite özgü etkilerin görüldüğünün ve aynı şekilde uygulandığının başından itibaren farkında olmamız, başka bir deyişle, fikirlerini daha açık ve daha ulaşılabilir hale getirmemiz gerekir.

Tarihe mal olmuş olan Solon, siyasi reformlarını tamamladıktan sonra Atina'dan ayrılmış ve seyahatlerinin sonunda kendisini Mısır'da bulmuştu. Kritias, onun Sais kentine varışını anlatır:

> ve bu konuda bilgi sahibi olan rahiplerin sorgulamaları sırasında, hem onun hem de tüm hemşerilerinin antikçağ hakkında neredeyse tamamen bilgisiz oldukları ortaya çıktı.[8]

Şimdi, milattan önce altıncı yüzyılın başında, Mısır, bir zamanlar sahip olduğu büyük askeri ve kültürel güçten uzaktı ve Solon'un edindiği tarihsel bilgilerde birçok yanlış anlaşılmalar, saptırmalar ve uydurmalar mevcuttu. Kritias, Solon'un naklettiği Deukalion tufanı hakkındaki miti anlatır; fakat oldukça saygısızca bir tepkiyle karşılaştı:

Çok yaşlı bir rahip ona şöyle dedi: 'Ah Solon, ah, siz Yunanlılar, hepiniz birer çocuksunuz ve bilge bir Yunanlıyla da

> hiç alakanız yok [...] Ne eski anlatılanlara inancınız var ne de şu saçı ağarmışların bilgilerine. Ve sebebi de budur. İnsanoğlunu yok etmek için musibetler gelmiştir ve de gelecektir yangın ve tufanla. Daha küçükleri de sayısız halde başka yollarla gelecektir.'[9]

Rahip, Phaidon[10] mitinin çağdaş anlatımını benimser: Ona göre bu masal, zarar görmüş tarihtir ve yeryüzünün tahribatına sebep olan gök cisimlerinin yaratttığı

değişimlerdir. Suların yarattığı yıkımlardan da bahsedilmektedir fakat bu su baskınları, Mısır'da daha az tahribata yol açar çünkü Nil Nehri, etkilerini hafifletir. Bu nedenle ve de kritik bir ifadeyle şöyle der:

> Tapınaklarımızda, ister senin dünyanda meydana gelmiş olsun, ister burada veya herhangi bir yerde olmuş olsun, kulağımıza gelen her büyük [...] olayı anlatan kayıtlı yazıları en başından beri koruduk. Sadece bir tufandan haberdarsın; fakat daha fazlası meydana geldi ve sen bilmezsin ki insanlık tarihinde var olan en güzel ve en iyi ırk, bir zamanlar senin topraklarında yaşardı; sen ve yurttaşların, hayatta kalmayı başarabilen birkaç kişinin soyundan geldi; fakat bu konu hakkında hiçbir şey bilmiyorsun çünkü onları izleyen birçok nesil geride yazılı hiçbir kayıt bırakmadı. Tufanın neden olduğu bu büyük yıkımdan önce, şimdi Atina olarak bilinen şehir, savaşta rakipsizdi ve her yönden bariz olarak en iyi şekilde yönetiliyordu. Elde ettiği başarı ve anayasasıyla, duyduklarımız içinde dünyadaki en iyisiydi.[11]

Tarih öncesi Atina'sı veya başına gelen yıkımla ilişkili günümüze ulaşan hiçbir Mısır belgesinin ve yangınla ya da suyla gelen dünya çapında bir afetin tekrarlandığına dair hiçbir belgenin olmadığı derhal not edilmeli. Ayrıca, Mısır kayıtlarının milattan önce yaklaşık 3000 yılında başladığı vurgulanırken Solon, aşağıdaki ifadeleriyle övünür:

> Yasalarımızın yaşı, kayıtlarımızda sekiz bin yıl olarak gösterilir [diğer bir deyişle MÖ 8600] ve şimdi kısaca söz edeceğim vatandaşlık yasaları ve başarıları dokuz bin yıllık [diğer bir deyişle MÖ 9600] bir geçmişe sahip.[12]

Arkeoloji, rahibin bahsettiği zamanlarda yalnızca Taş Devri'ne ait avcı ve toplayıcıların olduğunu net bir şekilde ortaya koyar: Kayda değer köyler, kendi halinde kasabalar...

Atina gibi site devletleri veya Atlantis gibi imparatorluklar yoktu. Burada tarihler konusunda kesinlikle bir yanlışlık vardır ve Solon, hâlâ etki altındadır, daha çok bilgiye ulaşmaya çalışır ve Platon'un *Cumhuriyet* adlı eserinde izah etmiş olduğu İdeal Devlet Yapısı'na benzeyen Atina uygarlığının tanımına dikkat çeker. Bu, yeterince öngörülebilir ve ardından rahip, inanılmaz bir bilgi sunar:

Kayıtlarımız, bize şehrimizin, Atlas Okyanusu'ndaki üssünden mağrurca hareket ederek Avrupa ve Asya'daki şehirlere saldıran büyük bir gücü nasıl durdurduğunu anlatır. O günlerde, Atlas, gemilerle geçilebiliyordu. Boğazın karşı yakasında, Libya ve Asya'nın[13] toplamından daha büyük bir ada olan ve Herakles'in Sütunları[14] dediğiniz [...] bir ada vardı.

Bahsettiği bu yerin Atlantis olduğunu söyler. Kudretli kralları, Mısır ve (İtalya'da bulunan) Tiren'in sınırlarına kadar dayanan bir imparatorluğu yönetirlerdi; fakat bununla yetinmeyen emperyalist Atlantisliler, Yunanistan ve Mısır'ı köleleştirmeye başladılar.

İşte o zaman şehrine güç, cesaret ve kudret geldi Solon [...] Yunan ittifakına önderlik ediyordu bu şehir ve ne zaman onu terk ettiler ve o da yalnız başına savaşmak zorunda kaldı bu tehlike altında, istilacıların hakkından geldi ve zafer elde etti; kölelik tehdidi altında olan ve henüz köle yapılmayanları kurtardı ve Herakles'in Sütunları sınırları[15] içinde yaşayan herkesi özgürlüğüne kavuşturdu.

Burada, ortaya iki önemli şey çıkar. Birincisi, savaşın varsayılan tarihi, Mısır kayıtlarının başladığı milattan sonra 8600'dan sonraya ait olmalı; ikincisi ise mazlum Atina'nın yağmacı yabancıları püskürttüğüne dair anlatılan ve Yunanlıların MÖ 490'da Marathon, MÖ 480'de Salamis

ve MÖ 479'da Plataia'da elde ettikleri büyük zaferlerle durdurdukları Pers istilalarının klasik Atina propagandası çerçevesinde anlatılmalarıdır. Bu unsur, Platon okurlarını etkilemeyecektir ve şunu unutmamalıyız ki, Kritias'ın nidaları tümüyle Atina ile ilgilidir: Atlantis, ikinci sırada bir öneme sahiptir. Rahip, Solon'a inanılmaz bir doğal felaketi anlatır:

> İnanılmaz şiddette ve boyutta depremler ve tufanlar meydana geldi ve korkunç tek bir gün ve gece içinde, savaşan adamların tümü yeryüzü tarafından ve Atlantis adası da benzer bir şekilde deniz tarafından yutuldu; işte bu nedenle günümüzde o bölgede deniz, geçit vermez ve yüzeyin altı batık adanın kalıntılarının yarattığı çamurla kaplıdır.[16]

Milattan sonra dördüncü yüzyıl, Atlas Okyanusu'nun çamurlu olduğu ve geçişe elverişli olmadığı konusunda Yunanlıların herhangi bir düşüncesi olduğu hakkında çok az bilgi verir. Bazı yorumcular, Platon'un, Fenikelilerin Sargasso Denizi hakkındaki bilgilerini bizlere aktardığını düşünmüşlerdir. Sargasso, yüzeyinde *Sargassum* denilen yosunların yüzdüğü ve bir zamanlar denizcilere büyük zorluklar yaşatmasıyla tanınan bir denizdir. Başka yorumculara göre de, milattan önce 500 yılından sonra Guadalquivir Nehri'ndeki ağır bulanıklaşmadan dolayı terk edilmek zorunda kalınan Cadiz'in kuzeyindeki Tartessos'da yer alan ticari yerleşim yerleri hakkında Fenikelilerin maksatlı yanlış bilgilendirmesi mevcuttur.

Kritias'ın 'İdeal Atina'sının, gururlu Atlantis ile birlikte bu girdabın içinde kaybolduğu ve Platon'un sevdiği, afetlerin sabit döngüsü fikrinin açıklayıcı olması önemlidir. 'Kayıp Dünya Atlantis'i arayan herhangi biri, Sokrates'in, Platon'a ait eserin hiçbir yerinde Atlantis hakkında hiçbir

şeyden bahsetmediğinin farkında olmalıdır: O, Timaios ve Hermokrates, Atlantis'i hiç duymamıştır.

Üçlemenin bir sonraki diyaloğu olan Kritias, Atlantis hakkında daha fazla detayı barındırır ve ayrıca kronolojiye ilişkin çelişkiler de görülmektedir – Kritias'ın, başlamadan önce, Hatıra tanrıçasına çağrıda bulunduğunu düşünürsek, çok da şaşırmamak gerek.

Önce kendimize hatırlatmalıyız ki Herakles Sütunları'nın sınırları dışında ve içinde yaşayanlar arasında çıkan savaştan beri dokuz bin yıl geçti [*diğer bir deyişle, takriben 9425; Kritias'da 8600'den sonraki bir zaman dilimi*]. İşte bu, izlerini takip edeceklerimin savaşıdır [*bunu hiç bilemiyoruz çünkü Kritias tamamlanmadı*]. Savaşın liderliği ve komutanlığın yarısı şehrimizin eli altındayken diğer yarısı da Atlantisli kralların[17] elleri altındaydı.

Tarihle ilgili bu gariplikler, Platon'un bir tarihçi değil, bir filozof olduğu gerçeğini pekiştirir ve bu gerçek, Kritias'ın fiziksel anlamda güzel ve dünya çapında ünlenmiş eski Atinalıları örnek olarak gösterirken sunduğu tanım ile net olarak ortaya çıkar. Platon'un İdeal Devlet'i, ilk önce Kritias'ın Atlantis hikâyesiyle ilgili anılarını dürter ve şimdi de Atlantis hakkında detaylı bir tanım sunar. Mit dünyasından başlayarak, tanrıların aralarında bölüştükleri dünyalardan söz eder: Athena ve Hephaistos'un payına Atina (bunu belirten herhangi Mısır belgesinin olasılığı düşüktür), Poseidon'un da payına Atlantis adası (Hesiodos'un veya başkalarının, tanrılarla insanların kökenlerine ilişkin özgün eserlerinde geçmeyen iddia) düşer. Ada şüphesiz göz kamaştırıcıdır:

Merkezinde [...] denize yakın olan noktada, ovaların içinde en güzeli, en bereketlisi olduğu söylenen bir ova vardı ve bu ovanın merkezine yakın, kıyıdan 10 km içeride eşi benzeri olmayan yükseklikte bir tepe vardı. Burada, karısı Leukippe ile birlikte, ölümlü bir sakin olan Euenor yaşardı. Kleito adında tek bir kızları vardı. Kleito, annesi ve babası öldüğünde henüz evlilik çağındaydı ve Poseidon ondan etkilenmişti. Onunla cinsel ilişkiye giren Poseidon, kızın yaşadığı tepeyi, deniz ve karadan oluşan iç içe halkalarla kapatarak güçlendirmişti. İki halkası karadan, üç halkası denizden oluşuyordu ve ortalarında adanın ulaşılamaz ve birbirinden eşit mesafede bir noktada olduğu bu yer tıpkı bir araba tekerleğine benziyordu (ki o dönemde bile hâlâ ne gemiler mevcuttu ne de deniz yolculuğu başlamıştı) [...] Beş çift erkek ikizlerin babası oldu, onları büyüttü ve aralarında bölüştürdüğü Atlantis'i on ayrı parçaya ayırdı.[18]

Bunun dışında başka hiçbir tarih kaynağının, bu soyağacını doğrulamadığının farkında olmalıyız.

Atlantis ve onu çevreleyen Atlas Okyanusu'nun adları, ilk kral olan Atlas (dünyayı sırtlayan Atlas ile karıştırılmaması gerekir)'dan gelir. Atlantisli kralların zenginliği şaşırtıcıydı; maden kaynakları muhteşemdi ve bu kaynaklara efsanevi metal *orikhalkon* (orikalkum) da dahildi ve sadece altın ondan daha değerliydi; fazlasıyla kerestelik ağaç bulunuyordu ve fil dahil, adada her türlü evcil ve yabani hayvan vardı ve ayrıca topraklarında da bol miktarda ürün yetişiyordu. Atlantis, gerçek bir cennetti fakat sakinleri, uzaktaki imparatorluklarından yine de ürün ithal ediyordu.

Platon'un Atlantis şehrini tanımlayışı, yeniden inşa edilmesinde nispeten kolaylık sağlayacak şekilde açıktır ve

Pisagor geometrisinin kusursuz oluşu, onu gerçek mimari bir oluşumdan ziyade hayal ürünü gibi gösterir. (Bakınız, sayfa 434.)

Atlantisliler, şehirlerini, Kleito'nın asıl evini çevreleyen su halkalarını köprülerle birleştirerek ve saraylarına giden bir yol yaparak inşa ettiler. 10 kilometre uzunluğunda ve 100 metre genişliğinde olup denizden en dış halkaya kadar uzayan bir kanal açtılar; köprü bağlantılarında, daire şeklindeki karalar arası tüneller inşa etiler; su halkalarının ve sınırları içinde kalan karadan oluşan halkanın en genişi 600 metreydi; ikinci halkalar bir ucundan diğer ucuna 400 metre uzunluğundaydı ve merkez adayı çevreleyen su halkası 200 metre genişliğindeydi. Sarayın bulunduğu yer, 1 kilometre çapındaydı ve tüm saray kompleksi, kuleler ve kapılarla bezenmiş bir taş duvarla çevriliydi. Dış surların tamamı tunç, iç surlar da kalayla kaplıydı ve *orikhalkon* da akropolisin duvarıyla karşı karşıyaydı.

Akropolisin sınırları içinde muazzam bir saray vardı ve onun da tam ortasında, Poseidon ve Kleito adına inşa edilmiş ve altın duvarla çevrili bir tapınak bulunuyordu. Poseidon tapınağı, 100'e 200 metre (Atina'daki Partenon bile 30'a 70 metre ölçüsündedir) ölçülerinde olup, gümüş, altın, fildişi, *orikhalkon* ve sayısız heykel ile süslenmişti; çevresinde boğalar dolaşıyordu; havuzlara ve hamamlara sınırsız su sağlayan ve birinden sıcak birinden soğuk suyun çıktığı iki kaynağı vardı; kraliyet mensupları, halk, kadınlar, atlar ve yük hayvanları için kalacak yerler bulunuyordu; Poseidon'a ait kutsal bahçede muhteşem güzellikte ağaçlar yetişiyordu; halka şeklindeki adalarda tapınaklar, bahçeler, bir spor tesisi ve bir hipodrom vardı; şehir merkezinin güvende olması amacıyla, kralın korumaları için kışlalar inşa edilmişti; tersaneler, en son teknolojiyle donanmış

savaş gemileriyle doluydu ve en geniş halkadan itibaren 10 km boyunca birçok evin olduğu yerleşim yerini koruyan bir dış sur bulunuyordu.

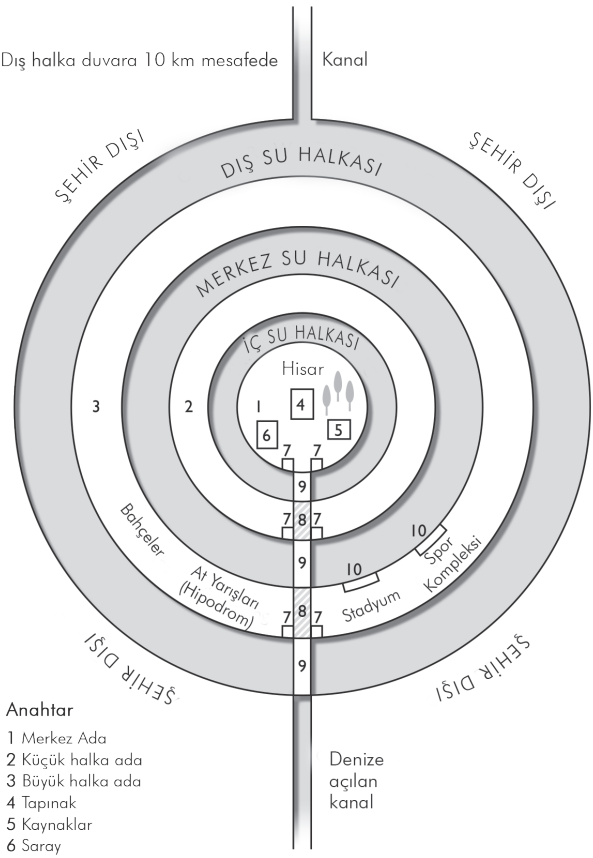
Bir bütün olarak bölgenin tamamı, denizin üzerinde dik olarak yükseliyordu ve dağlarla çevrili olan 600'e 400 kilometre ölçülerindeki sade ve dikdörtgen şeklinde bir düzlük, şehri çevreliyordu. Tüm bölge, kır hayatını anlatan manzaralar, büyüyen yerleşim yerleri ve zengin doğal kaynaklarla karakterize edilmişti. Bu düz alan, uçsuz bucaksız yapay bir hendekle sınırlanmış olup dağlardan şehre bağlanarak dama tahtası şeklindeki ulaşım ve sulama altyapısını oluşturan su kanalları o denli etkileyiciydi ki Atlantis'te yılda iki kez hasat yapılıyordu. Dağlık bölgenin genişliğinden bahsedilmemiştir fakat Kritias'ın da daha önceden belirttiği üzere, muhtemelen Kuzey Afrika ve Asya'nın toplamından daha büyük bir alanı kaplayacak kadar büyük bir adaydı: Atlantis'in burada bahsi geçen ovası, Sicilya'nın iki katı kadar büyüklüğündedir.

Sonra, inanılmaz bir işgücünü ve Atlantisli hükümdarların zorba güçlerini öğreniyoruz; fakat Kritias, bize, Atlantis'in krallarının adil, bilge ve ahlaklı olduklarını söyler, ta ki kaçınılmaz olan ahlaki yozlaşmaya kadar:

> Ve içlerindeki tanrısal unsur ne zaman fanilerin dölleriyle karışıp zayıfladı ve ne zaman insani karakterleri baskın geldi, zenginliklerini ölçülü şekilde kullanmayı bıraktılar. Sezgileri kuvvetli olan, bu yozlaşmayı görebilirdi [...] ve böyle şeyleri görebilen Zeus [...], bu acınası durumdaki nesli cezalandırmaya ve disiplinle düzene sokmaya karar verdi.[19]

Zeus'un tanrılara nutuk çekeceği bir noktada, öykünün anlatımı aniden kesilir. *Kritias* tamamlanmamıştır ve *Hermokrates*'e de hiç başlanmamıştır.

ATLANTİS ŞEHİR PLANI

Anahtar

1 Merkez Ada
2 Küçük halka ada
3 Büyük halka ada
4 Tapınak
5 Kaynaklar
6 Saray
7 Kuleler ve kapılar
8 Üstü kapalı kanallar
9 Köprüler
10 Tersaneler

Atlantis'in Peşinde

Temelde Platon, Atlantislilerin hiçbir masraftan kaçınmadıkları barbarca konforlarıyla, erdemli Atinalıların abartısız alçakgönüllülüğü arasındaki ince tezatlığı sunuyor. Kritias, bize Atlantislilerin Yunanca konuşmadıklarını ifade ediyor ve bu da onları anında barbar bir toplum olarak lanse ederken Atlantislilerin monarşik yapılarına ve göze çarpan bir tüketim gücüne sahip olmalarına Yunanlıların önyargıyla yaklaştıklarını gösteriyor. Özellikle Platon'un, hayal gücünü körükleyecek fazlaca özgün ve edebi barbar örnekleri dururken Solon'un, Mısır kayıtlarından bu tanımı almasına gerek yoktur:

- Herodot, şaşırtıcı güzellikteki ağaçların olduğu Asma Bahçeler dahil, Babil'deki müthiş lüks yaşamdan zaten bahsetmişti;
- Medes'in başkenti Ekbatana'nın, içlerinden tünellerin geçtiği yedi halka duvarı vardı;
- Kartaca'nın, merkez adadaki donanma karargahının olduğu tersanelerle çevrili oldukça gösterişli bir merkez limanı bulunuyordu;
- Sicilya'da bulunan Siraküza, barbarlardan oluşan bir şehir değildi; fakat Atina'ya düşmandı ve zorba liderleri I. Dionysios, Tiren'e saldırmıştı. Aynı zamanda şehir, sıcak ve soğuk su kaynaklarının, iki liman arasındaki burunda yükselen bir hisarın ve dağlarla çevrili bir ovanın kenarına inşa edilen yerleşim yerinin yanı sıra bereketli tarım ve maden kaynaklarının olduğu bir adanın batı sahiline kurulmuştu. Burası, Platon felsefesine dayalı İdeal Devlet Yapısı'nın oluşturulurken başarısızlığa

uğradığı yerdi ve bunun sebebi de Platon'un açgözlü öğrencilerinden birinin hırsından kaynaklanmıştı;

- Homeros'un Odysseia adlı eserinde, Odysseus'un Nausikaa ile karşılaştığı yer olan Skherie, yüksek tahkimat duvarlarıyla çevrili bir yerleşim yeri olmakla övünür. Her iki tarafında harikulade güzellikte limanları mevcuttur ve dar bir caddeden geçilerek buraya ulaşılır; etkileyici güzellikte kavaklığı vardır ve bu korunun içinde Alkinoos'un kraliyet parkları, iki su kaynağının bulunduğu bir bahçe mevcuttur; büyük bir Poseidon tapınağı vardır; avlusu, altın duvarlarla çevrilidir ve kolonların üzerindeki kapılar altındandır, pervazları gümüş ve kapı kolları altındandır.

Bu benzerlikler, 'gerçek' Atlantis'in yerini saptamak isteyenler için bir uyarı niteliğini taşır. Aynı uyarılar, Atlas Okyanusu'nun altındaki bir batık kıtanın varlığının levha tektoniğinden kaynaklandığının aksi kesin olarak kanıtlanmadıkça, Tarih öncesi çağlara ait bu jeolojik felaketlere dair görüşler için de geçerli olmalıdır. Diğer açıdan, onun anlatımını etkilemiş olabilecek o zamana ait bir dizi olaylar da gerçekleşmişti. Tarihçi Thukydides'in de belirttiği gibi milattan önce 426 yılında, Yunanistan'ı depremler ve tsunamiler vurmuştu:

> Euboia'nın Orobiai kentinde, bir zamanlar sahil olan bölge denize gömüldü ve ardından dev dalga, şehrin bir kısmını kaplarken bir kısmı da dalga çekildikten sonra sular altında kaldı. İşte bir zamanlar kara olan yer şimdi deniz. Şehrin, zamanında yüksek noktalara kaçmayı başaramayan sakinleri, selde kayboldu. Benzer bir tufan, Opuntian Lokris'in[20] karşı kıyısındaki Atalanta adasında da meydana geldi.

Platon, Thukydides'i okumuş olacak ki yalnızca Mısır kayıtlarından elde edebileceği bu durumu varsaymasına fazla gerek olmadı. Aslında, milattan önce 373 yılında Korint Körfezi'nde meydana gelen bir deprem, çok büyük bir yıkıma sebep oldu. Ünlü bir Poseidon tapınağını sınırları içinde barındıran Helike kasabası bütünüyle sulara gömülmüştü: Hiçbir cesede ulaşılamadı ve sığlık alanlar, şimdiki denizin olduğu bölgede denizciliği tehlikeye soktu.

Tüm bunlar, kronolojisi ve coğrafyası bir yanlış anlaşılmayla birbiriyle bağlantılı olan Solon ve Mısır kayıtları sayesinde Platon'a kadar ulaşan ve doğal olduğuna dair belli belirsiz yansımaları makul gören bazı yorumculara göre hâlâ fazla olağan bir durumdur. Ya Solon Mısır rakamlarını yanlış anladıysa ya da Kritias veya Platon tarihleri ve ebatları yanlışlıkla on ile çarptıysa? Demek ki, Solon'dan önce 8000 yıl gerçekte 800 (bu durumda tarih, MÖ 8600 değil, 1400 olur) ve bu diyaloğun dramatik kurgusundan önce 9000 yıl da gerçekte 900 (bu durumda tarih, MÖ 9425 değil, 1325 olur) idi. Peki, ya Atlantis'in Kritias tarafından belirtilen ölçüleri on katı daha büyükse ve bundan dolayı da Platon, (aynı unsurdan dolayı başkentin ölçülerini hesaplamaya zorunlu bırakılmış olmamasına rağmen) Akdeniz'e sığdırması mümkün olmadığı Atlantis'i Atlas Okyanusu'na sığdırmak zorunda kaldıysa? Euhemerus yaklaşımını[21] ele alarak ve 'Atlantis mitinin arkasında yatan gerçeğe' vararak bunu anlaşılmaz olan arkeolojiyle birleştirebilir miyiz? Tartışılmasına karşın Platon, abartılı bir şekilde dikkat çektiği gerçek bir hikâyeyi anlatır.

'Gerçek Atlantis' adaylarından biri de Mısır'ın Orta ve ilk Yeni Krallığı ile birlikte çağdaş bir uygarlık olarak değerlendirilen ve milattan önce 2100'den 1450'ye kadar

gittikçe gelişen Girit Minos uygarlığı idi. Günümüze dek gelen kayıtlarda her ne kadar Girit ile Atina arasında meydana gelen savaşlar hakkında bilgiler olmasa da Mısırlılar ve (Mısır yazıtlarında belirtilen 'Keftiu' olma olasılığı olan) Minos Giritlileri arasında iyi anlamda bir etkileşim vardı. Ayrıca Mısırlıların, Girit'i, Libya ve Asya arasında batıda yer alan büyük bir ada olarak gördükleri ve Platon'un, Solon'un sunduğu bilgileri yanlış anlayıp, Yunancada Libya ve Asya *meson* (arasında) kelimesini Libya ve Asya *meisdon* (-den/-dan daha büyük) ifadesiyle karıştırdığı varsayılmıştır. Bu, zekice bir hipotez olabilir; fakat hiç inandırıcı değildir.

1909 yılında The Times gazetesine gelen isimsiz bir mektup, milattan sonra yaklaşık (arkeoloji tarafından oldukça güvenilir bir tarih olan) 1450'de sonu gelen Minos kültürünün arkasında Atlantis hikâyesinin yattığı fikrini ortaya koydu ve 1930'ların sonlarında, Yunanlı bir arkeolog olan Spyridon Marinatos, Minos kültürüyle Platon'un Atlantis'i arasında benzerlikler gördü. Aslında, Knossos'daki Minos 'sarayı', Atlantis'le kıyaslanabilir hiçbir benzerlik taşımamaktadır ve boğa figürünün, Minos sanatında oldukça öne çıkmasına ve Minos halkının hamam sefasından oldukça keyif almasına rağmen, Girit'te kesinlikle filler yoktu. 1960'ların sonlarında, Marinatos, Santorini (Thera) adasındaki Akrotiri'de büyüleyici sonuçlar elde ettiği kazı çalışmalarını gerçekleştirdi ve Girit Minos uygarlığına oldukça benzer ölçülerde olup büyük bir volkanik patlamada toprağa gömülen yerleşim yerini gün yüzüne çıkardı.

Girit, Santorini'nin yalnızca 100 km güneyindedir. Orada gerçekleşen patlama, 3,000 kilometreden duyulabilen ve yarattığı tsunamilerle 35,000 kişinin

hayatına mal olan 1883 yılındaki Krakatoa patlamasından daha şiddetli olmuş olabilir. Santorini'nin kalderası, Krakatoa'nınkinden dört kat daha geniş ve çok daha derindir. Bu nedenle depremler, volkanik enkazlar, yangınlar, tsunamiler ve aylar süren karanlık, bir uygarlığı tamamen yok etmiş olabilir ve bu olaya dair haberler Mısır'a kadar ulaşmış ve orada belgelenmiş olabilir. Marinatos, geliştirdiği etkileyici teorisinde, patlamanın hem Minos uygarlığının yok oluş sebebi hem de Atlantis efsanesinin arkasında yatan tarihsel olayın olduğunu ifade etmiştir. Milattan önce yaklaşık 1450'de, Mikenaili Yunanlılarının gerçekleştirdiği Girit istilası, Atlantislilerin Atinalılar tarafından bozguna uğratılmalarını sağlamış olabilir.

İlk başta Marinatos, milattan önce 1450'de, Girit'in yıkılışındaki ilk dalganın tarihini, patlamanın tarihiyle bir tuttu; fakat çömlekler üzerine yaptığı çalışmalar sonrasında teorisini, bir veya iki nesil tarafından ayrı ayrı tutulmuş farklı olaylara göre, patlamanın Santorini'de ve yıkımın Girit'te olduğu yönünde düzeltmiştir. Patlama için verilen ve düzeltilmiş olan 1500 tarihi, uygulanabilmesi açısından sebep ve etkiye oldukça yakın bir tarihti ve 1970'lere gelindiğinde, Marinatos'un teorisi geniş bir kitle tarafından kabul edilmişti.

Girit Minos uygarlığının yıkılışıyla Santorini'nin volkanik patlamasını Atlantis'le birleştirmenin yarattığı bariz sorun, Platon'un adasının bir volkan tarafından yok edilmediğidir: Atina'yla birlikte denize gömülmüştür. Şayet, Santorini ve Girit hakkında ona böyle bir bilgi ulaşmışsa, bu denli önemli bir bölümünden bahsetmemesi de oldukça tuhaftır. Solon'un ziyaretiyle Platon'un hikâyeyi anlattığı dönem arasında Mısır'daki Sais tapınağına giden Herodot'un Girit'e dair afetler veya Atlantis tufanlarına

dair söyleyecek hiçbir şeyinin olmaması da ayrıca ilginç bir durumdur. Platon'dan önce herhangi bir Yunanlı yazar da bu konuya dair bilgiler sunmamışlardır. Platon'un ölümünden sonraki dönemde, Mısır'ın İskenderiye şehrinde bir kütüphaneci olan Rodoslu alim Apollonios, bize, Argonot Euphemos'un Santorini'yi nasıl kurduğunu anlatırken, yıkılışı[22] hakkında ise hiçbir şey söylemez.

Santorini'deki patlama, doğu Akdeniz üzerinde kesinlikle bir etki yarattı: Volkanik enkaz, Türkiye'den Kos, Rodos, doğu Girit ve Mısır'a uzanan bir yay hattında görülür. Bu, binalarda yer yer hasara ve çiftçilikte aksamalara neden oldu; fakat Girit üzerindeki kül yağışı 1 ila 5 santimetre arasında ölçülmüştür ve kuzey kıyıları vuran tsunamiler 8 metreden daha yüksek değillerdi. Bu nedenle, küllerden dolayı çiftçiliğin aksamış olması veya limanlarla filoların dalgalar tarafından yok edilmiş olmaları pek mümkün görünmüyor. Knossos 'sarayı', yıkımdan etkilenmeyecek kadar kıyıdan içeridedir ve Phaistos yerleşimi de adanın karşı tarafındadır.

Atlantis ile bağlantılı büyük bir iddia, 1980'lerdeki karbon-14 yaş tayini tekniklerinden geldi. Bu teknikler, Santorini'deki patlamanın milattan önce 1628-1606 civarlarında meydana gelmiş olabileceğini ifade eder -ki bu da bizi volkanla ilişik kurmamıza engel olacak kadar uzakta olan Minos uygarlığının sonuna dek götürür. Bu tarihleme, dendrokronoloji olarak bilinen ağaç halka analizi tarafından desteklenmiş görünmektedir -ki bu da bize muazzam büyüklükteki volkanik olayların, dünyanın yüzeyindeki ağaçların yıllık büyüme halkaları içinde kendini belli eden 'don olaylarına' neden olduğunu gösterir. Birleşik Devletler'de yetişen ve bir tür ince yapraklı bir çam türü olan bristle-cone çamlarının yaşı, milattan önce

1628 ila 1626 yıllarına kadar uzar; fakat ne 1500'leri ne de 1400'leri işaret eden herhangi bir don olayından kaynaklı bir hasarın olduğuna dair kanıt yoktur ve tıpkı İngiltere ve Almanya'da bir zamanlar yetişmiş olanlar gibi İrlanda'ya özgü bataklık meşeleri de milattan önce 1628 yılına dair dar halkaları göstermektedir. Bunun sebebi Santorini'de meydana gelenler olabilir. Enteresandır ki Anadolu'dan gelen dendrokronolojik veriler, Amerika ve Avrupa'dan gelen 1628 verileriyle eşleşen, oldukça olağandışı bir 'büyüme olayını' kaydeder ve bunun nedeninin, yine

Santorini'deki patlamadan kaynaklandığı ve dolayısıyla da yarattığı genellikle serin ve yağışlı havanın sebep olduğunu öne sürer.

Volkanik bir patlama, aynı zamanda atmosfere büyük miktarda sülfür dioksit yayabilir ve sonuç olarak da yeryüzüne asit yağmuru olarak düşer ve kutup buz örtüsünde yıllık buz tabakasına dahil olur. Grönland'da çalışmalar yapan Danimarkalı bilim adamları, yaklaşık 20 yıllık bir hata payıyla, Santorini'deki patlamanın milattan önce 1645 yılında (başka bir deyişle, MÖ 1665'den 1625'e) meydana geldiğini iddia etmişlerdir -ki bu da 1628'de küresel iklimi etkileyen büyük bir volkanik patlamaya dair dendrokronolojik kanıtla birleşir.

Bu araştırma, Tunç Çağı'ndaki patlamanın milattan sonra on yedinci yüzyılda meydana geldiğini ve Girit Minos uygarlığının yıkımına neden olmadığı sonucuna varır. Mısır'daki Tell El-Dab'a antik kentinde son zamanlarda ortaya çıkarılan ve milattan önce yaklaşık 1540 yılı ile tarihlendirilen süngertaşlarının Santorini'den geldiği ifade edildiği andan itibaren bu teori tartışılır fakat son analizler değişmez: Girit Minos uygarlığının yıkılışıyla Atlantis'in yıkılışını birbirine bağlayamayız.

1984 tarihli The Flood From Heaven (Cennetten Gelen Tufan) başlıklı bir çalışmada, Eberhard Zangger, Atlantis mitini, Geç Tunç Çağı'na adapte etmeyi arzu eder; fakat Santorini'ye değil. Hipotezine göre, Atlantis hikâyesi Truva'dan başlar. Teorisini, iki temel dayanak üzerine inşa etmiştir:

1. Truva Savaşı hikâyesi, Solon'a, bunu Atlantis hikâyesi olarak anlatan Mısırlı rahipler tarafından nesiller boyu değiştirilerek aktarılmış. Masalın varlığını kabul etme konusunda da tek kelimeyle başarısız olmuştur;
2. Truva'nın arkeolojik hikâyesi, Platon'un Atlantis'in başkenti hakkındaki tanımıyla çok güzel bir şekilde kaynaşır. Truva kalesi büyük değildir; fakat yapay limanlar ve kanalların şeklindeki etkileyici mühendislik projelerinin ön plana çıktığı çok daha büyük bir şehrin yalnızca bir kısmının olduğunu iddia eder.

Son zamanlarda Truva'da gerçekleştirilen çalışmalar, Truva'nın Geç Tunç Çağı sırasında doğu Akdeniz'de önemli bir güç olduğu olasılığını kesinlikle arttırmıştır; fakat Zangger teorisini benimsemek için de gözü karartmak gerek: Denize yakın bir ovada kurulu Truva'nın durumu ve Homeros'un anlatımlarındaki sıcak ve soğuk su kaynaklarının varlığı, (Homeros'un eserinde her ne kadar istilacı olsalar da) Yunanistan ve yabancı bir düşmanı arasındaki çatışma fikri kadar az yankı yapabilir ve Hisarlık Tepe'deki höyük, Platon'un Atlas Okyanusu'ndaki adasına az da olsa benzer ve her ne kadar belli katmanlarda depremin yarattığı hasarın izlerine rastlansa

da şehirlerin hiçbiri dalgalar tarafından yutulmadı. ''Hitit imparatorluğunun, ileri karakollara tabi bir devletten'[23] Yunanistan'ın doğusundaki çökmüş bir emperyalist güçten batıya doğru uzun bir yol vardır.

1920'lerde, Lewis Spence adında bir gazeteci, Atlantis'e dair izlerin, Antiller ya da Batı Hint Adaları'nda kısmen görüldüğünü iddia etmişti. Düşüncesizce, bir Aztek kenti olan Atzlan'ı Atlantis (bazı şaşırtıcı kronolojik çelişkilere karşın – Aztekler, Aztlan'ı MS 1168'de terk ettiklerini düşünürler) ile su perisi Kleito'yu Meksikalı Coatlicue ile ve Atlas'ı Uitzilopotchi'nin isminin ilk bölümüyle aynı kefeye koyar ve teorisini desteklemek için korkunç bir biçimde çarpıtılmış karşılaştırma yöntemini uygularken, Platon'un Atlantis'ini Amerikan mitolojisine yerleştirir:

> Perulu tanrı, tıpkı Poseidon gibi tepelerle dolu bir ülkeye geldi. Fakat halk, ona hakaret etti ve o da onların üzerine büyük bir tufan gönderdi ve köyleri yok oldu. *[Platon'un anlatımında, Poseidon bir adaya geldi; Atlantisliler, ona tapındı ve ona hakaret etmediler; o anlamda herhangi bir tufan olmadı.]*
>
> Choque Suso adında çok güzel bir bakire ile tanıştı. Acı acı ağlıyordu. *[Spence, başka bir yerde, iki ismin birbirine benzedikleri gerekçesiyle, Kleito'nun Coatlicue ile olan benzerliği iddia etmesine rağmen onu, Platon'un Kleito'su ile eş tutar.]*
>
> Ona, kederinin sebebini sordu ve kız da mısırlarının susuzluktan kurumaya başladıklarını söyledi. Ve o da kıza, kendisine yakınlık gösterdiği takdirde mısırları canlandıracağı vaadinde bulundu. *[Bu temaların hiçbiri Platon'un anlatımında geçmez.]*
>
> Kız buna rıza gösterdiğinde, tanrı da onun arazisini, kanallar yaparak suladı. Nihayetinde, karısını bir heykele dönüştürdü. *[Poseidon, Kleito'yu bir heykele dönüştürmedi.]*[24]

Bu kuramlaştırma, Spence'in hayal gücüne hitap eder ve de muzaffer bir edayla '[Bu] koşulların daha uygun bir şekilde kıyaslanmaları mümkün mü?' diye sorduğunda verilecek en akla uygun cevap 'Evet' olacaktır. Bu, 'Atlantoloji' olarak adlandırılan kurgunun özgün bir parçasıdır. Bu tür teorilerin önemli çıkarları vardır: Kurgu, mitte vurgulanan 'tarihsel gerçek' için 'yeni bir kanıt' şekliyle haklılığını kanıtladığı müddetçe geçerli olur. 'Atlantis endüstrisi' güçlü ve çekicidir ve günümüzde Atlantis, Amerika'dan tutun, ta Santorini, Girit, Kıbrıs, İsveç, İngiltere, Sahra Çölü, Azor Adaları, Kanarya Adaları, Kuzey Kutbu, Antarktika, Bolivya, Bahama Adaları, Birleşik Devletler'in Utah, Pensilvanya ve Alabama eyaletlerine kadar herhangi bir yerde bulunabilir – uzaydan bahsetmiyorum bile.

'Birçok şey, ispat edilebilir olmadan düşünülebilir.'[25] Komplo teorilerinin güzelliği de tıpkı böyledir fakat yukarıda bahsedilen çeşitli hipotezlerin tamamı, Platon'daki tarih ve yer gibi kilit (uygun olmayan) unsurların ihmal edilmiş olmaları gerçeğinden mağdur durumdadır. Sorun şudur:

> Platon'un hikâyesindeki her detayı değiştirip üzerine Platon'un hikâyesine sahip olduğunu iddia edemezsin. Bunun, efsanevi Kral Arthur'un 'aslında' Kraliçe Kleopatra olduğunu söylemekten farkı yoktur. Yapmanız gereken tek şey, Kleopatra'nın cinsiyetini, uyruğunu, yaşadığı çağı, mizacını, ahlaki kişiliğini ve diğer detayları değiştirmek olacaktır ve bunun sonucunda elde edeceğiniz benzerlik kaçınılmaz olacaktır.[26]

Dış görünüşe göre, Platon'un hikâyesini kabul etmenin önüne oldukça fazla zorluklar çıkmaktadır: Gelişmiş bir uygarlığı, Mezolitik Çağ'a yerleştirmenin kronolojisi; Atlas Okyanusu'nun altında batık bir kıtanın olduğunun jeolojik olanaksızlığı; Atlantis adını taşıyan antik dünyadan elde

edilen herhangi bulgunun tümüyle kayıp oluşu ve ne Herodot veya Solon ne de Platon'dan önceki herhangi antik bir metinde Atlantis'in adının hiçbir yerde geçmediği gerçeği gibi. Açık söylemek gerekirse, Platon'unki haricinde, Atlantis hikâyesine dair hiçbir kaynak yoktur. Atlantis, Mısır'dan türemiş ve 'tüm aldatmacalar içinde en muhteşemi ve en dayanılanı' olan bir masaldan ibarettir.[27]

Atlantis kuramının gerçekleştirmekte tuhaf bir şekilde başarısız olduğu şey, Platon'un neden bu masalı anlatmış olduğunu düşünmemesidir.[28] Aristo'nun öğrencisi olan Thephrastos dahil, bir grup Antik Çağ yazarı, Atlantis'i bir hikâye olarak kabul etti; fakat Platon'un en büyük öğrencisi Aristo etmedi. O, bu hikâyeyi, felsefi sonlar için bir edebi tasarım olarak kabul etti ve Atlantis'i, Homeros'un eserindeki kurgusal aygıtlara benzer bir yapı olarak gördüğünün belirtildiği Strabon'un *Coğrafya* adlı eserinden bir alıntımız var: Aristo'ya kalırsa diye söze başlayan Strabon: 'Onu yaratan da yok eden de odur.' Atlantis, yalnızca Platon'un hayal gücünde var oldu.

KISIM 3

YUNAN MİTOLOJİSİNE DAİR BAZI YAKLAŞIMLAR

Antikçağ'dan beri insanlar, mitleri yorumlamaya çalışmışlardır; nereden geldiklerini ve ne anlama geldiklerini sorgulamış olmaları, süregelen hayranlıklarının bir parçasıdır ve mitlerin arkasında yatan 'gerçeği' elde etme veya tarihsel gerçeklere dayalı olduklarını kanıtlama çabalarına dair çağdaş bir tercih mevcuttur. Televizyon programları eşliğinde *The Ulysses Voyage: Sea Search for the Odyssey (Odysseus Yolculuğu: Odysseia'yı Denizlerde Aramak)*; *In Search of the Trojan War (Truva Savaşı'nın Peşinde)*; *Odysseus Unbound: The Search for Homer's Ithaca (Özgür Odysseus: Homeros'un İthaka'sının Peşinde)* ve hatta *Odyssey of the Gods, an Alien History of Ancient Greece (Tanrıların Yolculuğu, Antikçağ Yunanistanı'nın Farklı Tarihi)* gibi kitaplar insana keyif verir ve onları okumaya kışkırtır; fakat (yapar gibi görünseler bile) Yunan mitleri tarih anlatmazlar, (çok fazla toplumsal özelliklerinin olmasından dolayı) yalnızca eğlendirmekle kalmazlar, (dinle yakından bağlantılı olmalarına rağmen) dini anlayış barındıran anlatımlar olmadıkları gibi inançlarıyla ve yaşam tarzlarıyla ilgili rehberlik de etmezler. Bu, önemli bir tartışma konusu yaratır: Eğer bunlar tarih, eğlence veya dini inanç değillerse, o halde ne için varlar? Yüzyıllar boyunca, (kapsamlı olmayan) seçeneklerin sunulduğu çok sayıda yorum ileri sürülmüştür; fakat ortak bir çözümün, gerçekçi bir hedef gibi görülmediği de ayrıca vurgulanmalı;

aslında, büyük bir alim, mitlere ait tüm evrensel teorilerin otomatikman yanlış olduğunu söyleyecek kadar da ileri gider.[1]

Mitleri, zarar görmüş tarih ve zaman içinde bozulmaya yüz tutmuş gerçek olaylar olarak görenler vardır. Bu yaklaşım, Schliemann'ı heveslendirmişti ve Mikenai'de altından ölüm maskesini gün yüzüne çıkardığında, 'Agamemnon'la göz göze geldiğini' böbürlenerek söylemiş ve Truva'da bulduğu 'Helen Hazinelerini' karısına takmıştı. Ayrıca, Odysseus'un 'gerçek' yolculuğunu ve Atlantis'in bulunduğu yeri aramaya gitmeleri için çağdaş TV araştırmacılarını da heveslendirmiştir. Bu, eski kralların başarılarının kaydedildiği bir sütunu tanımlayan ve *Hiera Anagraphe,* yani 'Kutsal Kayıtlar' olarak bilinen ilginç bir yazıyı milattan önce 300 dolaylarında yazan Euhemeros'unki kadar eski bir yaklaşımdır. Ouranos, Kronos, Zeus ve bu gibi krallar, zaman içinde insanların hatıraları kayboldukça, tanrı olarak düşünülmeye başlandılar. Bu nedenle, temelde, efsanelerin geleneklerden kaynaklandığı teorisi olan Euhemerizm düzeni, mitolojiyi tümüyle tarihe dönüştürür: Yani Zeus sıradan bir adamdır.

Antik Çağ düşünürleri arasında güven duyulan başka bir bakış açısına göre, mitler alegorik, yani mecazi (Yunancada *allegoria [mecaz]*, 'başka bir şeyi anlatmak' olarak kullanılır) anlamlar taşır: Sırları, ancak mecaz şifrelerinin çözülmesiyle ortaya çıkabilecek olan gizli felsefe veya teolojiden ibarettir. Bu da alimlere, Sahte-Heraklitos'un MS Birinci yüzyılda yazdığı *Homeros Problemleri* adlı eserinde, Homeros'a yönelttiği haksız yorumlara karşı Homeros'u savunma şansını verdi:

> Homeros, Odysseus'u her erdemi için bir aracı olarak gördü ve insan yaşamıyla beslenen ahlaksızlığından nefret ettiğinden beri felsefe yapmak için kullandı. Bir an için tuhaf zevklerle beslenen Lotus-Yiyenler'in ülkesini ele alacak olursak: Odysseus, kendini zapt eder ve orayı teğet geçer. Veya her birimizin içinde var olan vahşi ruhu ele alacak olursak: Odysseus, kurnazca sözler sarf ederek ona olanak vermez. Buna, mantığımızı 'elimizden alan' 'Kyklop' denir. Bilgelik, yeraltındaki dünya da dahil olmak üzere araştırılmayan bir yer kalmasın diye Hades'e kadar iner. Her yaşta düşünce özgürlüğünü tecrübe etmiş olan bu kişi, Sirenler'i neden dinler? Ve 'Kharybdis' ise müsrifliği ve içkiye duyulan doyumsuz arzularıtanımlamak için uygun bir isimdir. Skylla, birçok şekilde görünen ahlaksızlığın mecazi anlamıdır: bu nedenle, onun açgözlülüğü, öfkeyi ve oburluğu simgeleyen köpek başlarıyla donatılmasıaslında mantıklıdır. Ve güneşin ait olan sığır sürüleri,(metinde aynen belirtildiği gibi) midesi için yasaklanmıştır. Açlığı bile zorunlu dürtüden saymıyor.[2]

Farklı bir bakış açısına göre, mecazi yaklaşım, 'Karşılaştırmalı Mitoloji' başlığı altındaki bu son derece önemli makaleyi yazan F. Max Müller (1823-1900) tarafından ele alınmıştı. Tipik bir on dokuzuncu yüzyıl düşünürü olan Müller, 'vahşilerin' mitolojisi ve özellikle Yunanlılarla ilk Avrupalılar arasındaki benzerlikten dolayı tedirgin olmuştu:

> Fakat ne kadar çok Hellas'ın doğuştan gelen zekasına hayranlık duyarsak, din adı altında sergilediği bu kaba ve mantıksız davranışlarına da o kadar şaşırırız [...] birçok tanrıya inanırdı ve başta [Zeus] olmak üzere tüm tanrılara ve insan doğasını rezil eden ahlaksızlıklara ve zayıflıklara bağlıydı. Şairleri [...] Kızılderililerin tüyler ürperten vahşiliklerinden azami derecede faydalanan tanrıları anlatırdı.[3]

Yunanlıların (ve dolayısıyla on dokuzuncu yüzyıl atalarının) vahşi olmadıklarını ve mitoloji üzerine incelemeler yaparak, iğrenç ve sapıkça zırvaları saplantı haline getirmenin aynı olduğunu gösterme gayreti içinde olan Müller, ilkel insanların mitleri, şafak ve güneş gibi doğa olayları tarafından esinlenen dinsel korkuyu ifade etmek için yarattıklarına dair teorisini formüle etti. Müller'in 'ilkelleri', güneşe, kişiselleştirilmiş nitelikler sundu fakat dil geliştikçe insanlar, gerçek mitlere karşı olan anlayışlarını kaybettiler ve bundan dolayı da anlamları, sadece mitlerin gerçek manalarını ve içinde geçen karakterlerin isimleri saptanarak elde edilebildi. Örneğin, Endymion'un Yunancada *dyo*, yani 'ben dalıyorum' anlamına gelen ve güneşin batması anlamında da kullanılan kelimeden türediğini açıklar. Ardından *endyo* kelimesinin de aynı anlamda kullanıldığını ve 'günün batışı' anlamına gelen *endyma* fillini türettiğini iddia eder. Sonra, Endymion kelimesinin gerçek anlamının unutulduğunu ve bir zamanlar batan güneşin anlatıldığı masalların artık bir tanrı ismiyle anlatıldığını ve insanların 'Gece oldu' demek yerine 'Selene [Ay] Endymion'a [gün batımına] iyi uykular öpücüğü verir' dediklerini ifade eder.

Genellikle 'Güneş Mitolojisi' olarak tanımlanan bu yaklaşım, Viktorya dönemi İngiltere'sinde inanılmaz derecede revaçtaydı. Müller, yaklaşımının artık bir hükmü kalmamış olsa da oldukça ünlü biriydi.

Müller'in geliştirdiği kuram, J. G. Frazer (1854-1941)'ın çalışması tarafından özetlenen ve Karşılaştırmalı Mitoloji olarak bilinen yöntemle başarıya ulaşmıştı. Frazer'ın büyük çalışması, son derece bilimsel bir eser olan *The Golden Bough (Altın Dal)* idi ve onu çekici kılan neden ise farklı insanların mitlerini karşılaştırması ve aralarında

enteresan ilişkileri ortaya çıkarmasıydı. Yaklaşımları aşağıdaki şekilde işler:

1. Bir miti seç. Eğer bu mit tuhaf, kendisiyle çelişen veya mantıksız ise sebebi, muhtemelen kültürel gelişimin daha eski bir aşamasına gittiği içindir;
2. Mümkün oldukça birçok farklı kültürden bu mite dair birçok örneklerin izlerine ulaş;
3. Tüm örneklere hitap eden genel bir açıklama bul;
4. Genel açıklamayı, asıl probleme yeniden uygula.

Örneğin, Frazer, milattan sonra on ikinci yüzyıl ila on dokuzuncu yüzyıl arasında geçen ve *Odysseia*'da Odysseus'un Polyphemos ile karşılaşmasıyla oldukça benzerlikler gösteren otuz altı masal derlemiştir. Bunlar, İslay Adası'nda kör bir kemancı tarafından anlatılan hikâyeyle başlar, Binbir Gece Masalları'ndan bölümlerle ve bir Moğol masalı olan Tepegöz'le geniş bir yelpazede devam eder. Bu, karşılaştırma modeline uygun olarak, Polyphemos'un olduğu bölümün analizini sunar ve bunun yanı sıra daha sonraki tüm değişimlerin altında yatan 'İlk Mit'i araştırır:

> Bu masalın farklı anlatımları arasındaki benzerlik o kadar birbirine yakın ki, aslı ister Odysseia'daki anlatım olsun veya olmasın ya da Homeros'un destanında bahsettiği daha eski bir masal olsun, hepsi ortak bir başlangıçtan türemiştir.[4]

Frazer, gerçekte iki kilit varsayımda bulunuyor:

1. Tüm bu hikâyeler aynı; her biri bir diğerinin bir tasviri veya farklı şekli;

2. Bu mite ait gerçek bir kopya mevcut ve daha sonraki anlatımlar, onun çarpıtılmış tasvirleridir.

Karşılaştırma yapanın görevi, günümüze dek gelmeyi başarmış tasvirleri kullanarak asıl masalı yeniden oluşturmaktır. Tıpkı karşılaştırmalı dil biliminin, Hint-Avrupa dil ailesinden olan 'brother', yani 'ağabey' kelimesini, diğer şekilleri olan *brodthor* (Eski İngilizce), *bruodar* (Eski Yüksek Almanca), *frater* (Latince), *bhratr* (Sanskritçe) ve benzerlerini analiz ederek *bhrater* olarak yeniden düzenleyebildiği ve buna göre de karşılaştırma yapan mitoloji uzmanlarının, mitleri yeniden düzenlemek için girişimde bulunduğu gibi. Bu nedenle, Kyklop masalı anlatıldıkça, Frazer'ın analiz ettiği en yaygın masal tasvirleri de şu şekilde anlatılır:

1. Kahraman ve yoldaşları, tek gözlü bir çoban devin mağarasında tutsaktırlar;
2. Yoldaşlarının bazıları ya da tümü, dev tarafından demir şişlere geçirilerek ateşte pişirilirler;
3. Dev, yemeğini yedikten sonra uykuya dalar;
4. Kahraman, şişi alır, ateşte ısıtır ve devin gözüne saplar;
5. Sabah olduğunda dev, koyunlarını dışarı salmak için mağaranın kapısını açar ve kahraman, saklandığı bir koyunun altında emekleyerek veya koyunun altına tutunarak kaçar;
6. Kahraman, 'İşte buradayım' diye bas bas bağıran büyülü bir yüzüğü taktığında yeri tespit edilir;
7. Kahraman, ancak parmağını koparıp atınca kaçıp kurtulur.[5]

Homeros'un eserinde, Kyklop'un sadece koyun ve keçilerinin olduğunu düşünürsek, Odysseus'un, armağanlar almak için Polyphemos'un mağarasında kalmaya karar vermesi tuhaf bir durumdur; fakat Frazer'ın diğer masallarıyla karşılaştırdığımızda, Odysseus'un bazı yoldaşlarının, devin mağarasına baskın yaptıkları veya dilendikleri sırada yakalandıklarını görürüz. Karşılaştırma yapanlar, İlk Mitteki kahramanın, devin mağarasına, yiyecek ve başını sokacak bir yer aramak için gittiğini ve mağarasına dönen dev tarafından yakalandığına inanır. Fakat bu yaklaşımdaki sorun, Odysseus'un şan ve şöhrete olan tutkusu, *xenia* (misafirperverlik) teması ve Polyphemos'un tanrılara karşı saygısızlığı gibi *Odysseia*'ya özgü masala olan bakış açılarını görmezden geliyor olmasıdır. Ayrıca, bazı önemli benzeşmezlikleri de ıskalar:

1. Polyphemos, insanları çiğ çiğ yer, onları pişirmez;
2. Odysseus, devi sarhoş ederek uyutur;
3. Kyklop'u kör etmek için kullandığı kazık ahşaptır, demirden değil;
4. Odysseus, kendisini 'Hiç kimse' diye tanıtarak devi kandırır;
5. Odysseus'un yeri büyülü bir yüzük tarafından ortaya çıkarılmaz bizzat kendisi seslenir;
6. Odysseus, kendi parmağını koparmaz.

Özellikle Polyphemos'un barbarlığını vurgulayan insan etini çiğ olarak yemesi, zafer kazanmasını sağlayan yeteneğiyle Odysseus'un *metis*'i ve *Odysseia* hikâyesinin temelini oluşturan kimlik ve ifşa temasındaki değişiklikler birinci derecede önemlidir.

Gerçek şu ki, farklı anlatımların çoğunda bahsedilip Odysseia'da bahsedilmeyen yüzük teması, Frazer'ın (a) yüzük temasının, İlk Mit'in bir parçası olduğunu ve (b) bu nedenle Kyklop bölümünün çok daha eski bir masalın bir farklı şekli olduğunu iddia etmesine neden olur. Problem şu ki, yüzüğün varsayıma dayanan asıl masala daha sonra eklenip eklenmediği hiçbir şekilde bilinmiyor. Aslında farklı olmalarına rağmen yüzeysel anlamda benzer olmaları yüzünden, karşılaştırma yapanlar, masalı aynı şekilde yorumlamış olabilir. Yaklaşım ilginçtir; fakat mitlerin asıllarına ulaşmak için yapılan bu araştırma, Odysseus'un eve dönüş yolculuğu kadar tehlikelidir.

Herşeyden önemlisi, Frazer'ın çalışması, 1912 tarihli Themis adlı kitabın yazarı Jane Harrison tarafından geliştirilmişti. Harrison, özellikle mit ve ayin arasındaki bağlantılara karşı ilgiliydi ve 'mit' kelimesinin kullanımının, ayinlere değinen hikâyelerle sınırlı olduğu takdirde yararlı olacağını iddia etti. Tüm mitlerin, ayin (*dromena*, 'uygulanan şeyler') ile ilgisi olan kelimeler (*legomena*, 'konuşulan şeyler') olduğu veya bir zamanlar öyle oldukları fikrini geliştirdi: Diğer bir deyişle, mit, ayinin içinde yer aldığı aynı konuların bir tasviriydi. Bu türden yaklaşım, örneğin, F. M. Cornford'un, Yunan komedyasının bir Yeni Yıl ayiniyle ortaya çıktığı teorisi ve Gilbert Murray'in, ayinin kökeni hakkındaki düşünceleri ve Yunan trajedisinin yapısına dayanan teorileriyle birlikte 'Cambridge Okulu'nun üyelerine ait teorileri ayırıp bir kenara koyar. Mitolojik yapboza ait ilginç parçalar yerine yerleştirilmişti fakat bilim ilerler ilerlemez kesin ve açık olarak belirtilmişlerdi.

1920'lerde yeni bir bakış açısı getirmiş olmasına rağmen Georges Dumézil, karşılaştırmalı yöntemi kendi

çalışmalarında yeniden gün yüzüne çıkardı. Dumézil, mitlerin yapısını araştırdı ve Hint-Avrupa toplumunun üç hiyerarşik ve ideolojik alanveya 'fonksiyonlara' bölündüğü tezini geliştirdi:

1. Rahip/hükümdar olanlar;
2. Savaşçı olanlar;
3. 'Bereketli' olanlar (verimlilik ve çiftçiler buraya dahildir).

Dumézil, Hint-Avrupa mitolojilerinin, toplumun bu bölümlerinibelirttiğiniöne sürdü ve böylece, örneğin, Paris'in Yargısındaki Truvalı prensin, bu üç 'fonksiyon' olan hükümdar (Tanrıların Kraliçesi Hera), savaşçı (savaşçı tanrıça Athene) ve bereket (aşk tanrıçası Aphrodite) arasında seçim yapması gerekmektedir. Ayrıca, Truva'nın, Paris'in Aphrodite'i seçerek ve bereketliliği birinci sıraya taşıyarak hiyerarşiyi bozduğundan dolayı düştüğünü açıklar.

Sigmund Freud (1856-1939), belki de en çok 'Oedipus Kompleksi' ile tanınır; fakat fikirleri, mitlerle ilgili çalışmaların çok daha fazla yayılmasına sebep olmuştur. 1900 tarihli *The Interpretation of Dreams (Düşlerin Yorumu)* adlı kitabında Freud, Oedipus kompleksinin aynı cinsten olan ebeveynin, arzularını bastırmasının yanı sıra çocuğun, karşı cinsten ebeveynine karşı hissettiği cinsel dürtülerini bastırmasından kaynaklandığını ileri sürdü. Bu, babasını öldürüp annesiyle evlenen Oidipous mitinin konuyla oldukça ilgisinin[6] olduğunu gösterir. Ayrıca, *Düşlerin Yorumu* adlı kitabı, halk masallarının, mitlerin, destanların, fıkraların, vs. oluşum ve içerik bakımından rüyalarla ilişkili olduklarını belirtir.

Freud, aklımızın bilinç ile arzularımızın genellikle başkaldırdığı bilinçaltı olmak üzere iki bölümden oluştuğunu söyler ve bilinçaltındaki arzular bilinçli olanlarla çatıştıkça, düşler, bastırılmış veya baskı altına alınmış arzuların kılık değiştirmiş şekline dönüşür. Freud, mitlerin ve genellikle baskı altına alınmış bilinçaltı fikirlerin, gelenekler ve toplum tarafından kabul edilmesine izin verdikleri için aynı ve önemli olduklarını söyler. Freud'a göre düşler, iki kademede görülür. 'Görünür içerik' (hatırladığın rüya) ve 'gizli içerik' (hatırladığın rüyayı yaratmak için birbirine uyan düşünceler). Gizli içeriği, görünür içeriğe dönüştürme işlemine 'rüya çalışması' denir ve bu işlem, birinin bir dili başka bir dile çevirmesine benzer çalışır. Rüya çalışmaları tarafından üretilen görüntülere semboller denir ve bunlar (yalnızca rüyayı gören kişinin nedenini açıklayabileceği) özel ya da (rüyayı gören kişi için tam bir sır fakat psikanaliste göre gözle görünür olan) evrensel simgeler olabilirler.

Bu fikirlere bağlı olarak Freud'un, cinselliğin bebeklikten beri var olduğu ve erkek çocuklarının dört aşamada olgunlaştıklarına dair teorisi vardır:

1. Otoerotizm: Çocuk, 'zevk ilkeleri' tarafından yönetilir; zevki, kendi bedeninde keşfeder; baskı altında tutulmaya gelemez ve arzularındaki ani hazzı arayan *id*, yani ilkel benlik de denilen, aklın bir kısmı tarafından hükmedilir.
2. Oedipus evresi: Üç ve yedi yaşları arasında, erkek çocuk, annesini cinsel obje olarak görür; onu sadece kendisine ister ve çocukta, babasıyla arasındaki çatışmalarla birlikte, iğdiş edilme korkusuna neden olan babası tarafından tehdit

edildiğine dair algı yaratır ve çocuk, babasına olan sevgisinden ve ona olan düşmanlığından dolayı onun için endişelendiğinden, korku ve suçluluk hisseder.

3. Gizlilik: Bu hislerden dolayı, artık çocuk, *ilkel benliğinin* dürtülerini kontrol altında tutan süper egonun şekil vermesiyle birlikte cinselliğini bastırır.
4. Olgunluk: Çocuk, ergenlik dönemine ulaşır; kendisini, annesinden ayırır; babasıyla uzlaşır ve karşı cinsten olup annesine benzemeyen cinsel bir obje arayışına girer.

Eğer toplumlar bireyler gibiyse (kocaman bir 'eğer'), o halde psikanalizler, tüm ulusların çağlar boyu gördükleri rüyalardaki[7] kendi arzularına ait fantezilerin yarattığı ve 'çarpıtılmış eser' olarak adlandırılan mitleri açıklamak için kullanılabilirler. Freud'a göre mitlerin içeriği simgeseldir ve rüya çalışmaları tarafından aşırı derecede çarpıtılmazlar. Bu nedenle, rüya analizlerini uygulamayı ve ardında yatan gizliliği çözmeyi oldukça kolay bulur. Freud, halk masallarını, mitleri, fıkraları ve buna benzer olan türleri kullanarak bir takım evrensel 'Freudyen' simgeler listesini oluşturdu. (Sayfa 457'deki tabloya bakınız.)

Yunan mitlerinin, önceki sayfada belirtilen temalarla dolu olduğunu farz edersek, kendilerini Freudyen analizinin kollarına kolaylıkla bırakmış olmaları şaşırtıcı değildir. Medusa[8] masalı, Freudyen analizi konusunda çok güzel bir örnek sunar:

- başının uçurulması = iğdiş edilme
- yaydığı korku = iğdiş edilme korkusu

Bu, tehdide inanmayan bir erkek çocuğunun, kadının cinsel organının etrafındaki tüyleri, ilk olarak annesinde gördüğü anla ilişkilidir. Analiz devam eder:

- Medusa'nın yılanlı başı, korkuyu hafifletmeye yardımcı olur; çünkü erkek organını simgeleyen yılanlar penis yerine geçer;
- Freud'un 'dengeleme' olarak adlandırılan teknik kuralı burada uygulanmaktadır; çünkü penis simgelerindeki çeşitlilik iğdiş edilme anlamına gelir;
- Medusa'nın başına bakan kişinin taşa dönüşmesi, iğdiş edilme kompleksindeki duygusal tepkinin aynısıdır;
- Taşa dönüşmüş olmak, penisin sertleşmesi demektir: Bu rahatlatıcıdır çünkü bakanın hâlâ bir penisi vardır ve olduğunu da sertleşerek gösterir;
- Bakire bir tanrıça olan Athena, 'korkunun simgesi' olan Medusa'nın başını, cinsel tacizleri engellemek için bir annenin 'korku veren cinsel organını' göstere göstere taşır;
- Erkeği iğdiş etmekle tehdit eden kadına ait bu tanıma, yalnızca 'bütünüyle homoseksüel' Yunanlıların uyması beklenir.[9]

Sembol	Anlamı
Krallar ve kraliçeler	Baba ve anne
Küçük hayvanlar	Çocuklar
Kapalı çevre (evler, kasabalar, hisarlar, kaleler ve şatolar)	Kadın bedeni
Geçitler, kapılar, pencereler ve diğer açıklıklar. Fırınlar, ocaklar, kap kacaklar. Toprak, kırlar, at nalı, elmas şeklinde nesneler, keten bezi.	Kadın cinsel organları
Genişliğinden daha uzun olan herhangi bir şey (alet-edevat, saban, ateş, başlar, ayaklar, eller, parmaklar, diller, ağaçlar, yılanlar, kuşlar, kılıçlar ve bıçaklar); 3 sayısı; gözler	Erkek cinsel organları
Suya düşmek veya sudan çıkmak	Doğum
Yolculuk	Ölüm
Giysiler	Çıplaklık (Freud, burada tam evirmenin mantığını uygular)
Basamak çıkmak veya merdivene tırmanmak; dik olan yerler; uçmak; ata binmek	Cinsel ilişki
Vahşi hayvanlar ve canavarlar	Günahkar dürtüler veya tutkular
Oyunlar oynamak veya müzikal enstrümanlar çalmak; kaymak, süzülmek veya bir ağaç dalını çekip indirmek	Mastürbasyon
Dişi yerinden sökmek	Mastürbasyona verilen hayali iğdiş edilme cezası

Freud'un, mitin görünür veya açık içeriğinin ardında görünmez veya gizli bir anlamın yattığı düşüncesi oldukça etkileyicidir. Birçok teori, mitin ve mitleri anlatan toplumların derlediği gizli anlamların değerini hafife alır ki bu kesinlikle gerekli olan bilinçli bir yöntem değildir.

Carl Jung (1875-1961), 1912'de Freud'dan ayrılan ve 'kolektif bilinçdışı' fikrini geliştiren öğrencisiydi. Ona göre, temelde benzer simgeler, mitlerde ve kolektif düşlerde tekrarlanır. Onların, hepimizin beden şekillerinin ortak bir mirası olarak kabul ettiğimiz ve bin yıldan fazladır geliştirilen kolektif düşlerin geleneksel ifadeleri anlamına gelen 'arketip', yani asıl numune olduklarını ifade eder. Mitler, büyük bir arketip deposundan ortaya çıkar ve dolayısıyla, insan bedenine ait ifadeler de. Jung, bilinç öncesi akıldan gelen ve mitlerde (tanrısal çocuk, bilge yaşlı adam, ana ve kız gibi) prototip simgelerin oluştuğunu ileri sürdü. Fakat kolektif aklın, bilinçli bir hale geldiğinde, kişiliğin gelişmesi için bastırılmış olması gerektiğini söyleyen Jung, ayrıca zaferin, başarılı seferleri, elde edilen ganimetleri ve benzeri şeyleri anlatan mitlerce simgeleştirildiğini ifade eder. Aslında, Jung, kolektif bilinçdışının hiçbir ifadesinin, benzer mitlerde bulunanlardan daha önemli olmadığına inanıyordu.

Jung'un çalışmaları, kabul görülmeleri için inanç sıçramasına ihtiyaç duyar; fakat mitlerin ne kadar temele dayalı ve köklü olduklarını da gösterir.

Mitler üzerine yapılan diğer bir önemli çalışma da 1928 yılında Rus dilinde yayınlanan Vladimir Propp'un *Morfologiya Skazki (Halk Masallarının Morfolojisi)* adlı eseridir. Bu kitap, 'harikalar masalı' olarak bilinen bir tür Rus halk masalının altında yatan yapıyı analiz eder.

Propp, bu masallardaki kahramanların değiştiğini fark etmiş olmasına rağmen konuların değişmediğini fark etti ve bu nedenle harika masalları, 'fonksiyonlarını' belirlediği karakterlerin eylemleri doğrultusunda analiz etti. Karakterlerin ve eylemlerin farklı olduğu birçok örnekler elde etmiş olmasına rağmen fonksiyonlar aynıydı: Bir çar, kahramanın birine bir kartal verir ve bu kartal, kahramanı başka bir krallığa götürür; yaşlı bir adam, Sucenko'ya bir at verir ve bu at, Sucenko'yu başka bir krallığa götürür; bir prenses, İvan'a bir yüzük verir ve ardından yüzükten genç adamlar çıkar ve İvan'ı başka bir krallığa götürürler. Bu olayların tümü 'işlevsel' anlamda aynıdır: Birisi, bir kahramana bir şey verir ve o şey de onu başka bir yere götürür. Burada önemli olan şey karakterler veya *tek başına* eylemler değil, masalın içindeki eylemlerin, masalın genel yapısıyla olan ilişkisidir.

Propp, yüz adet harikalar masalının fonksiyonlarını analiz etti ve göze çarpan iki şey buldu (sonraki sayfada yer alan tabloya bakınız):

1. Fonksiyonların toplam sayısı (her hikâyede ortaya çıkmamalarına rağmen) tam olarak otuz birdir;
2. Fonksiyonlar, daima aynı sırada gerçekleşir.

Ayrıca Propp'un, Perseus, Theseus ve Argonotlar'a ait mitlerin bu sisteme dayandıklarını iddia etmesi enteresandır. Bu temele dayalı bir analiz üretmek, yalnızca kuralların oldukça liberal bir anlatımıyla ve teoriye yönelik belli bir miktardaki iyi niyetle mümkün olabilir.

Fransız bilim adamı (1908 doğumlu) Claude Lévi-Strauss'un, mitlere yönelik

Sayı	Fonksiyonu
1.	Bir ailenin üyesi evden uzaklaşır
2.	Bu kahramana bir yasak gelir
3.	Yasak ihlal edilir
4.	Zalim, onu aramaya başlar
5.	Zalim, kurbanı hakkında bilgiye ulaşır
6.	Zalim, kurbanından ve kişisel eşyalarından faydalanmak için onu kandırmaya çalışır
7.	Kurban, hileye başvurur ve dolayısıyla ister istemez düşmanına yardım etmiş olur
8.	Zalim, bir ailenin üyesine zarar verir veya onu yaralar
8a.	Bir ailenin üyesi, ya bir şeyin eksikliğini hisseder ya da bir şeylere sahip olmayı arzular
9.	Talihsizlik veya eksiklik belirtilir; kahramana, bir istek veya emirle yaklaşılır; gitmesine veya gönderilmesine izin verilir
10.	Arayan kişi, karşı harekete geçmeyi kabul eder veya geçmeye karar verir
11.	Kahraman evden ayrılır
12.	Kahraman, sınanır, sorgulanır, saldırıya uğrar, vs. ve bu da ona ya sihirli bir vekil ya da bir asistan tarafından karşılanması için zemin hazırlar
13.	Kahraman, gelecekteki bağışlayıcının hareketlerine tepki verir
14.	Kahraman, sihirli bir kişiden yardım alır
15.	Kahraman, aranan bir objenin bulunduğu yere transfer olur, gönderilir veya götürülür
16.	Kahraman ve zalim, doğrudan savaşa katılır
17.	Kahraman, sembolleşir
18.	Zalim, yenilgiye uğrar
19.	İlk talihsizlik veya eksiklik tasfiye edilir
20.	Kahraman geri döner
21.	Kahraman takip edilir
22.	Takipten kurtulmayı başarır
23.	Tanınamayan kahraman, yurduna veya başka bir ülkeye varır
24.	Sahte bir kahraman, mesnetsiz iddialarda bulunur
25.	Kahramana zor bir görev verilir
26.	Görev azmedilir
27.	Kahraman tanınır
28.	Sahte kahraman veya zalim açığa çıkar
29.	Kahramana yeni bir görünüm kazandırılır
30.	Zalim cezalandırılır
31.	Kahraman evlenir ve tahta sahip olur

bir araştırmaya göre, oldukça etkili olan bir yaklaşımla arasında kuvvetli bir bağlantının olduğu ifade edilir. 1955'de, 'mitin Yapısal Araştırması'[10] adlı bir makale yayınladı ve 'yapısalcılık', 1960'lar ve 1970'lerdeki çılgın akademik eylemin merkezi oldu. Fakat bu terimin, Yunan mitlerinin analizlerine uygulandığında ne anlama geldiğini kesinlikle saptamak son derece zordur. Lévi-Strauss, miti, lisan veya müzikte iletişim benzeşeni yöntemi olarak saydı: Lisanda, müzikte ve dolayısıyla mitte önemli olan sesler değil, birbiriyle olan ilişkileri ve nasıl yapılandırıldıklarıdır. Onun metodolojisi, neresi olursa olsun, ne zaman olursa olsun veya kim tarafından anlatılmış olursa olsun, mitlerin mümkün olan anlatımlarını toplamak ve ardından onları oluşturan ('mitemaları' adını verdiği) temalarına ayırmaktı. Bu mitemaların tümü birbiriyle bağlantılıdır ve bu ilişkilerin yapıları, konuları ortaya atar: Yapısalcının görevi, bu konuların neler olduklarını araştırmaktır. Örneğin, Kadmos, Oidipous ve Thebai'ye Karşı Yediler mitlerinin analizi, 462. sayfadaki tabloda gösterildiği gibi olabilir.

Mit, tabloda yukarıdan aşağıya doğru (olayların mantıksal sırasına göre) diyakronik olarak okunabilir; çünkü (mit, tıpkı bir müzik parçasına ait melodinin takip edilişi gibi) *anlatılır* veya sağdan sola, sütundan sütuna eşzamanlı olarak okunabilir ve (tıpkı bir müzik parçasına ait armoninin takip edilişi gibi) *anlaşılır*. Yapısalcının yapması gereken şey, (tabloda koyu renkle belirtilen) konuların ne olduğunu ve birbirleriyle ne tür bir ilişki içinde olduklarını keşfetmesidir. Buradaki sorun, üçüncü ve dördüncü sütundakilerin aralarında ne tür bir ilişki olduğunu bulmaktır. Lévi-Strauss, canavar katilliğinin,(fani niteliği olan) 'insan kökeninin ortaya çıktığı yerle ilgili yalanla' ilişkisinin olduğunu (ejderha, fanidir ve Spartoi'nin dünyaya gelebilmesi için öldürülmesi gerekir; Sfenks, insan öldürmeye

Kan bağına gereğinden fazla değer verme	**Kan bağına gereğinden az değer verme**	**Katledilen canavarlar veya 'insan kökeninin ortaya çıktığı yerle ilgili yalan'**	**Düz yürüme ve dik durmanın zorlukları veya 'insan kökeninin ortaya çıktığı yerdeki süreklilik'**
Kadmos, Zeus tarafından tecavüze uğrayan kız kardeşi Europa'yı arar			
		Kadmos, ejderhayı öldürür	
	Spartoiler, birbirlerini öldürür		
			Labdakos (Laios'un babası) = 'Aksak'? Laios (Oidipous'un babası) = 'Sola aksayan'?
	Oidipous, babası Laios'u öldürür		
		Oidipous, Sfenks'i öldürür	
			Oidipous = 'Şiş ayak'?
Oidipous, annesi İokaste ile evlenir			
	Eteokles, ağabeyi		
	Polyneikes'i öldürür		
Antigone, Kreon'un emrine karşı gelir ve ağabeyi Polyneikes'i gömer			

hevesli bir canavardır) ve dördüncü sütundaki ortak özelliğin ise, (sakar olan fanilerin oluşturduğu) 'insan kökeninin ortaya çıktığı yerdeki süreklilik' esası olduğunu söyler. Bu nedenle üçüncü sütun, dördüncü sütun için; birinci sütun, ikinci sütun içindir ve Lévi-Strauss şu şekilde sonuçlandırır: 'iki tür ilişkiyi bağlamadaki yetersizlik, çelişkili ilişkilerin benzer bir şekilde kendisiyle çelişkili olması kadar benzerlik göstermesi iddiasıyla üstesinden gelir (ya da yenisiyle değiştirilir).'[11]

Lévi-Strauss'a göre, aklın temel yapısı çifttir; sürekli olarak zıtlıklarla ilgilenir ve mitler de çiğ/pişmiş; yaşam/ölüm; avcı/av; nitelik/kültür gibi zıt anlamlar arasında arabuluculuk yapar. Dolayısıyla bu analizde, mitler ikili karşıtlık, antitez veya zıt kutupların sunumuyla işler; fakat bu da sonunda bir tür çözülmeye doğru gider. Analizinde, Oidipous'un ensest duyguları ve baba katili oluşunun kendi bünyesinde bir anlamının olmaması çarpıcıdır; fakat aynı zamanda bir şifrenin parçalarıdır: Freud'un onları kullanabileceğine dair hiçbir ortak yanları yoktur.

Daha çağdaş yaklaşımlar, yapısal yaklaşımları daha geleneksel olanlarıyla sık sık karıştırır. Jane Harrison, bazı mitlerin, özellikle başlatma ayinlerinin olduğu yöresel ayinlerle ilişkili olduğu sonucuna varmıştı; fakat Alman bir aydın olan Walter Burkert, geleneksel masalların, kültürel ve tarihsel içeriklere tarafımızca dahil edilmedikleri (ki Lévi-Strauss böyle yapmadı) müddetçe yorumlanamayacaklarına dair fikirleriyle yeni bir çığır açtı; mitler hem anlatanın hem de dinleyenin ihtiyaçlarını karşılar ve ayrıca yararlıdır. 'Uygulamalı geleneksel masallardır'. Örneğin, Argonotların, Limnos'a[12] gidişleriyle ilişkili olarak Burkert, Limnoslu kadınların kocalarını katletmeleri, Limnos'ta düzenlenen Yeni Yıl bayramında

cinsiyetlerin ayrılması ayinine ve Argonotların adaya varışının, yeni bir heyecan getiren geminin ayinsel varışına tekabül ettiğini ve evlilik şartlarında yeniden yapılanmalar olduğunu iddia eder.

Kallisto, Danae, Auge, İo, Antiope ve diğerlerinin[13] mitlerini yeniden inceleyen Burkert, bu hikâyelerin aynı yapıya sahip olduklarını ve olayların sıralamasının beş *motifeme* (yani, Lévi-Strauss'a göre 'mitema'; Propp'a göre 'fonksiyon' olan ve hikâye türlerinin soyut ve daimi şekli)'nden ibaret olabileceğini gözlemlemiştir.

Olay	**Motifeme**
Kız, çocukluğundan ve aile yaşamından ayrılır	Evden ayrılma
Kallisto, Artemis'e katılır; Auge ve İo, rahibe olurlar; Danae, yerin altındaki bir mahzene kapatılır; Antiope, bir maenad olur	Tecrit edilmeye dair huzurlu yaşam
Kız şaşkınlık içindedir, tecavüze uğrar ve bir tanrı tarafından hamile bırakılır	Tecavüz
Kız, şiddetli bir biçimde cezalandırılır ve ölümle tehdit edilir	Keder
Bir erkek çocuk doğuran anne, ölümün elinden kurtarılır ve bu çocuğun, kaderinde yazılı olan güçleri ele geçireceğinden dolayı kederlidir	Kurtarma

Bu mitlerin, ya şehir kurucularının anneleriyle ya da kabilelerin atalarıyla ilgili olduklarına dikkat çeker:

- Kallisto, Arkas'ın annesi ve Arkadyalıların atasıdır;
- Danae, Perseus'un annesi ve Miken uygarlığının kurucusudur;
- Auge, Telephos'un annesi ve Pergamon'un kurucusudur;

- İo, Epaphos'un annesi ve Danaoların atasıdır;
- Antiope, Thebai'nin kurucuları olan Amphion ve Zethos'un annesidir.

Vardığı sonuca göre, adını verdiği 'Kızlar Trajedisi', sırasıyla ergenliğin doğal sıralaması, bekaret kaybı, hamilelik ve çocuk doğurma tarafından belirlenen ayinlerin başlangıcını yansıtır. Ancak bazı kabilelerde olduğu gibi kızların ilk adetlerinde evden gönderilmeye zorlandıkları ve bir erkek çocuğu doğurarak tam bir yetişkin olduklarını ispat ettikleri takdirde, masalın yapısındaki benzerliğin önemi artar.[14]

Akademik çevrelerin dışında, binlerce yıllık konular üzerine yapılan çalışmaların ya tamamlanmış ya da en azından statik olduğuna dair bir beklenti vardır; fakat aslında, dünyanın her bir noktasında devam eden ilginç ve aydınlatıcı çalışmalarla birlikte mitlere gösterilen akademik ilgi ve haklarındaki yorumlar inanılmaz derecede faaldir. Mitlere gösterilen çağdaş yaklaşım, bilim adamlarının, eleştiri içi yeni bakış açıları yaratmak için yukarıda bahsedilen yorumların güçlü özelliklerini birleştirmeleri açısından oldukça eklektiktir. 'Roma okulu', bilhassa dünyanın farklı bölgelerindeki geleneksel kültürlerin bilgileriyle farklı alanlardan elde ettiği verileri bir araya getirerek alay eder ve bunun tarihsel bir içeriğe yerleştirilmesine dair gerekliliğini vurgular. Fransız alimler J-P. Vernant, P. Vidal-Naquet ve M. Detienne, bunun oldukça fazla olan etkisini kanıtlamışlar ve her ne kadar mimlenmiş birer 'yapısalcı' -ki bu onları oldukça rahatsız eder- olsalar da tarihsel veriler ve antropolojik yaklaşımlardan istifade ederler.

Daha ideolojik yaklaşımlar da ele alınmıştır: Masallarda geçen feminist yorumlar, geleneksel varsayımlar ve özellikle kadın karakterlere odaklı mitlere ait metodolojilerin dayatmacı sonuçlarıyla mücadele eder; Marksist yorumlar da pay sahibidir. Örneğin kölelik, ücretli iş ve aristokratik tasarım temeline dayalı Herakles mitinin analizinde olduğu gibi Delphi kahininin, ABD Merkez Bankası ve sözcüsünün de Alan Greenspan olduğu Jim Willie'nin 'Modern Amerikan İktisadi Mitolojisi'[15] adlı makalesinde olduğu gibi, güçlü Amerikan Doları'nın mimarı olan Robert Rubin'in, Zeus olduğu; onun her tökezleyip yere yüzüstü düştüğünde yerden kalkmasınayardım eden Japon merkez bankasının, karısı Hera olduğu; ABD'nin ticaret merkezi olan Yunanistan'ı savunmak için her an savaşa girmeye hazır Birleşik Devletler ordusunun, yüce savaşçı Akhilleus olduğu; cinsel arsızlıklar sergileyen banka müdürlerinden, oto galericilerden veya elektronik tüccarlarından oluşan tefecilerin, oradan oraya hoplayıp zıplayan, cinselliklerini kendi çıkarları için kullanan orman perileri olduğu; kredi şartlarını yerine getirdikten sonra ceplerinde beş kuruş paraları kalmayan ve orman perilerini kovalayan tüketici ev halkının satirler olduğu anlatılan mitler, ekonomi teorilerini ifade etmek için kullanılır. Vardığı sonuç ise 'modern Amerikan iktisadi mitolojisinin, yakında Yunan trajedisine dönüşecek' olmasıdır.

Gerçek şu ki, Yunan mitlerinin, modern düşüncenin merkezinde fazlasıyla yer almaları, kendi güçleri için olağanüstü bir vasiyetnamedir ve düşüncelerinde fena halde yanılanlara da esin kaynağı teşkil ederler. *Odyssey of the Gods, an Alien History of Ancient Greece (Tanrıların Yolculukları, Antik Çağ Yunanistan'ın Farklı Tarihi)* adlı kitabında, Erich von Däniken, Girit'in[16] tunçtan koruyucusu Talos'un, robottan başka bir şey olamayacağını

görememiştir: 'bu demirden canavar nereden çıktı [...] ve ateş püskürten ejderha fikrine nasıl vardılar? Bu tür yaratıklar, dünyanın oluşumu boyunca hiçbir zaman var olmadılar ki! Hiç kimse öylesine hayalini kurmamıştır herhalde! Ayrıca, Erich von Däniken, Altın Post'un bir tür uçan makine olduğuna inanır. Yunan mitolojisi bilimi, oldukça özgür bir düşünce platformudur.

Mitolojiyle ilgili tüm yaklaşımlardaki doğal tehlikeler, onların uç noktalara itilmesinde yatıyor gibi görünüyor: Tarihselliğin, kinayenin, karşılaştırmalı mitolojinin, psikanalizin, mit-ayininin ve yapısalcılığın zaaflarına rağmen sundukları birçok şey var ve kendi aralarında hem mitler hem de onları yorumlayanlar üzerine, önemli ölçüde bilgiler paylaşmışlardır. İlk anlarından itibaren, Yunan mitleri, iç yüzlerini 'oldukları gibi' anlamakla birlikte eğlenceyi birleştirmişlerdir ve yavaş yavaş yok olduklarına dair işaretler görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Roberto Calasso, muhteşem *The Marriage of Cadmus and Harmony (Kadmos ve Harmonia'nın Evliliği)*eserinde şöyle yazmıştır: 'Asırlar boyu, insanlar Yunan mitleri hakkında sanki yeniden keşfedilmeleri ve yeniden gündeme getirilmeleri gereken bir şey olduklarına dair konuşmuşlardır. Gerçek şu ki, bizi uyandırmak için bekleyen ve yeni açılmış gözlerimizi selamlamak için bekleyen bir ağaç gibi tarafımızdan görülmeyi bekleyen aslında mitlerdir,'[17] ve bu kitaba, Yeni Platonculuk ahlakına dair el kitabının dördüncü yüzyıl yazarı olan Sallustius'tan oldukça uygun bir alıntıyla giriş yapılmıştır:

> Bunlar asla olmadı, fakat her daim varlar.[18]

Sallustius, oldukça haklıdır. Yunan mitleri, hatırlanması zor dönemlere kadar gidebilir; fakat önlerinde görkemli ve coşkulu bir gel.

NOTLAR

Kısım 1 Mitler ve Mitoloji

1. E.R. Leach, M.I. Steblin-Kamenskii'nin *Myth (Mit)* eserine eleştirel bakış, Karoma 1982, syf. 6.
2. Xenophanes, *Fragment (Fragman)*14.
3. Homeros, İlyada 6.381-2. İlyada'da tercümeleri R. Lattimore tarafından yapılmıştır, *The Iliad of Homer (Homeros'un İlyada'sı),* University of Chicago Press, 1951.
4. Homeros, İlyada 9.431.
5. Euripides, İon 196 ve sonraki syf.; 506 ve sonraki syf., P. Vellacott'un tercümesi, *Euripides: The Bacchae and Other Plays (Bakkhalar ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş basım, 1973
6. Yunancadaki *pseudos* kelimesi ve ilgili fiili yalnızca hikâyeler ve masllar anlamına gelen 'kurgu' demek değil, aynı zamanda 'neyin doğru olmadığı' bunun sonucunda da 'yalanlar' anlamına geliyordu. Platon, buradaki anlam karmaşasını kendi çıkarı için kullanmaktadır
7. Platon, *Cumhuriyet* 377 a-d. *Cumhuriyet* adlı kitabı D. Lee tarafından yazılmıştır, *Plato: The Republic (Platon: Cumhuriyet),* Penguin Classics, 2. Baskı (yeniden düzenlenmiş), 1987.
8. W. Burkert, *Structure and History in Greek Mythology and Ritual (Yunan Mitolojsi ve Dini Törenlerin Yapısı ve Tarihi),* University of California Press, 1979, syf. 23.
9. Bkz. syf. 450
10. Bkz. syf. 166
11. Bkz. Bölüm 17 ve 17
12. Bkz. syf. 93
13. Vergilius, *Aeneis* 1. 1.
14. Homeros, İlyada 1. 1.
15. Burkett, adı geçen eserde, syf. 24.

16. Aristophanes, Arılar 1176 ve sonraki syf., Çeviren D. Barrett, *Aristophanes: The Wasps/The Poet and the Women/The Frogs (Aristophanes: Arılar/Şair ve Kadınlar/Kurbağalar),* Penguin Classics, 1964.
17. 'Özdeyişlerde', 'Böylelikle...' diye başlayan üçüncü tüden bir kelime var. Bunlara fakat olarak kabul edilir. Victoria ve Edwar dönemine ait çeşitli Aesop çevirilerinde, kendi kapsamları içinde sınırlıydılar, terminolojileri kusurlu ve özdeyişleri duygusaldı. Croxall'ın ünlü çevirisi, çevirmenini kendi yazdığının yarısından fazlaydı!
18. Aesop, *Fabl* 18, Çeviren O. and R. Temple, *Aesop: The Complete Fables (Ezop Masalları),* Penguin Classics, 1998.
19. Aristophanes, *Lysistrata* 793 ve sonraki syf., Çeviren A.H. Sommerstein, Aristophanes: *Lysistrata/The Acharnians/The Clouds (Lysistrata/Akarnialılar/Bulutlar),* Penguin Classics, 1973.
20. Herodot 7.35, Çeviren A. de Selincourt, *Herodotus: The Histories (Herodot: Tarihler),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1972.
21. *Philogelos* 18, Çeviren D. Fowler ve S. West, 'The Oldest Jokes in The West? (Batının En Güzel Fıkraları Mı?)', *Omnibus* 18, Kasım 1989, syf. 12-13.
22. Aynı eserde syf.129.
23. R.G.A. Buxton, *The Complete World of Greek Mythology (Bütün Yönleriyle Yunan Mitolojisi Dünyası),* Thames ve Hudson, 2004, syf. 18.
24. Aristoteles, *Sorunlar,* Çeviren W.S. Hett, Loeb Classical Library, yeniden düzenlenmiş baskı 1953. Syf. 922b

Kısım 2 Temel Yunan Mitleri

Bölüm: Kaos ve İğdiş Edilmekten Düzene Doğru

1. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 121 ve sonraki syf. Hesiodos'un çevirileri, Hesied ve Theognis'in *Theogany: Works and Days, Elegies (Tanrıların Doğuşu: İşler ve Günler, Ağıtlar)* adlı eseri 1973 yılında Dorothea Wender Penguin Classics, 1973 tarafından Giriş ile çevrilmiştir. Telif Hakkı © Dorothea Wender, 1973. Penguin Books Ltd.'in izniyle çoğaltılmıştır.
2. Aynı eserde *Tanrıların Doğuşu* 127 ve sonraki syf.

3. Aynı eserde 207 ve sonraki syf.
4. Aynı eserde 178 ve sonraki syf.
5. Farklı bir anlatımda, Apollodoros, Gaia'nın, çocuklarının Tartaros'a sürüldüklerinden dolayı nasıl yıkıldığını, Titanlar'ı babasına karşı saldırmaları için nasıl ikna ettiğini ve Kronos'a efsanevi orağı nasıl verdiğini anlatır. Bu saldırıya, Okeanos hariç hepsi katıldı ve Kronos, babasının cinsel organlarını kesti ve onları denize attı. Damlayan kanlardan Erinyeler dünyaya geldi. Kronos'un, Akhaia'da Drepanon Burnu'nda (Yunancada Drepanon 'orak' demektir) orağı denize doğru savurduğu söylenmektedir.
6. Lucretius, *De Rerum Natura* 1.10 ve sonraki syf., Çeviren R. Latham, *Lucretius, On the Nature of the Universe (Lucretius, Evrenin Doğasında),* Penguin Classics, 1951.
7. Euripides, *Hippolytus* 557 ve sonraki syf., Çeviren P. Vellacott *Euripides, Three Plays: Alcestis, Hippolytus, Iphigenia in Tauris (Euripides, Üç Oyun: Alkestis, Hippolytos, İfigenya),* Penguin Classics, 2. Baskı, 1974. Yunanca telaffuzlar belirtilmiştir.
8. Yunanca Himeros
9. Hesiodos, *Theogony Tanrıların Doğuşu* 201 ve sonraki syf.
10. Kuretler'in kökeni hakkında çeşitli anlatımlar mevcuttur. Çoğunda, Kombe ve Sokos'un oğulları olan Prymneus, Mimas, Akmon, Damneus, Okythoos, İdaios ve Melisseus adlı kişilerdir.
11. Ayrıca, Zeus'un, keçilerden birinin boynuzunu (burada adı geçen keçi Aix'tir) aldığı ve Amaltheia'ya, dilediği her türlü meyveye sahip olacağı sözüyle verdi; bu Amaltheia Boynuzu ya da Cornucopia olarak bilinir.
12. Plutarkhos, *Önemini Kaybetmiş Kahinler Üzerine* 420 a.
13. Başka bir deyişle, attıkları savaş çığlıkları.
14. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 678 ve sonraki syf.
15. İlginçtir ki yukarıda belirtilen Titanlar'ın arasında gösterilen Kykloplar, şimdi onlara karşı savaşmaktadır. Aynısı, Yüz Kollular için de geçerlidir.
16. Homeros, İlyada 15. 185 ve sonraki syf.
17. Aiskhylos, *Heliades*. Fragman 73 Nauck, Çeviren C.M. Bowra.
18. Hesiodos, İşler ve Günler, 3 ve sonraki syf.
19. Euripides'in İon adlı trajedisinde, Prometheus, doğuma ön ayak

olur; başka kaynaklar göre ise, Palamion ve Hermes, Zeus'un başını yarar.

20. Phlegria'nın, Pallene'nin eski adı olduğu söylenir.
21. Başka anlatımlara göre, Mimas ya Zeus tarafından ya da Ares'i fırlattığı bir yıldırım tarafından öldürülür.
22. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 824 ve sonraki syf.
23. Farklı bir anlatımda, Kadmos, kendisini bir çoban kılığına sokar ve onları liri için istediğini belirterek sinirleri ele geçirir ve yaratığa bir serenat yapar.
24. Burada doğu esintileri olabilir. Babil'in yaratılış şiiri *Enuma Elish*'de, Marduk adlı baş tanrı, aynı zamanda Sirsir olarakta bilinir. Sirsir, yılana benzer bir iblis olan Tiamat üzerinde yükselen bir dağı atlayarak aşar. Mardul ve Tiamat arasındaki savaş ile Zeus ve Typhoeus arasındaki savaşta benzerlikler vardır. Her iki anlatımda, her detay belirtilmese de kötülük rüzgarlarının kökeni açıklanır. Hesiodos, rutubetli ve sevimsiz rüzgarların, Zeus'un (uzun zaman önece Eos tarafından yaratılan İyi rüzgarlar) şimşekleri tarafından mağlup edilen Typhoeus tarafından yaratıldıklarını söyler; *Enuma Elish*'de, diğer bir yanda, Marduk, Tiamat'a karşı mücadele edebilmek için rüzgarları yaratır. (Marduk'un büyükbabası Anu, ona dört iyi rüzgarı verdi).
25. Hesiodos, Metis ve Themis'den sonra Hera'nın, Zeus'un üçüncü eşi olduğunu söyler.
26. Homeros, İlyada 14.315 ve sonraki syf.
27. Homeros'u nasıl okuduğuna bağlı olarak Hephaistos'un Hera'nın Zeus'tan olan çocuklarından biri olduğu sonucuna varılabilir. Tartışmasız, Hephaistos, Hera'yı annesi olarak görür ve Zeus'a 'baba' der. Fakat bu, ondan olmayan çocuklar tarafından kullanılan ortak bir isimdi.
28. Plato, Cumhuriyet 2.377 ve sonraki syf.
29. Buradaki tablo, E. Csapo'nun *Theories Of Mythology (Mitolojiye Dair Teoriler)* adlı eserindeki analizlerden yararlanır. Blackwell, 2005, syf. 74-5.
30. Bkz. syf. 196 ve sonraki syf.

Kısım 3: Apollon and Artemis

1. Kallimakhos, İlahiler IV Delos, 36 ve sonraki syf., Çeviren A.W. Mair, Loeb Classical Library, yeniden düzenlenmiş baskı, 1955.
2. Aynı eserde 114-15
3. Aynı eserde 191 ve sonraki syf.
4. Aynı eserde 212 ve sonraki syf.
5. Aynı eserde 249 ve sonraki syf.
6. Ovidius'a göre, Delphi'de bulunan Deukalion, Büyük Tufan'dan sonra insanların nasıl yeniden yaratılacağını Apollon'dan ziyade Themis'e anlatmıştır.
7. Linos'ın nesline dair birçok çelişki mevcuttur: Esin Perisi Ourania; Krotopos'un kızı Psamanthe ve Poseidon'un kızı Aithousa. Hepsinin Apollon ile bağlantıları vardır ve başka anlatımlarda da Magnes'in Esin Perisi Klio'dan olma oğludur.
8. Orpheus da yaygın bir inanışa göre, Polymnia adındaki Esin Perisinin adı geçmesine rağmen, Oiagros ve Kalliope'nin oğludur.
9. Ovidius, *Dönüşümler* 10.53 ve sonraki syf. *Dönüşümler,* Ovidius tarafından yazılan *Dönüşümler* adlı eserinden, David Raeburn tarafından çevrilmiştir, Penguin Books, 2004. Çeviri Telif Hakları © David Raeburn, 2004. Penguin Books Ltd.'in izniyle çoğaltılmıştır.
10. Bkz. syf. 264 ve sonraki syf.
11. Bazı anlatımlara göre, Hyakinthos'u seven Kuzey Rüzgarı'dır.
12. *Two Gentlemen of Verona (Veronalı İki Centilmen)* III. 78-81.
13. *Orpheus: A Version of Rilke's Die Sonette (Rilke'nin Soneleri)* adlı eseri çeviren D. Patterson, Faber & Faber, 2006.

Kısım 4: Erkeğin ve Kadının Yaratılışı

1. Hesiodos, İşler ve Günler 174-5.
2. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 565 ve sonraki syf.
3. Hesiodos, İşler ve Günler 57. syf.
4. Hesiodos, İşler ve Günler 588 ve sonraki syf.
5. Hesiodos, İşler ve Günler 94 ve sonraki syf.
6. Pausanias 8.1.4. Pausanias'ın yazıları P. Levi tarafından çevrilmiştir, *Pausanias, Guide to Greece, Volume I: Central Greece, and Volume II: Southern Greece (Pausanias, Yunanistan Rehberi, 1. Cilt: Orta*

Yunanistan ve 2. Cilt: Güney Yunanistan), yeniden düzenlenmiş baskı, Penguin Classics, 1979.

7. Hesiodos, onun bir orman perisi olduğunu ve diğerleri de onun *Lykaon*'un torunu Nykteus ya da Keteus'un kızı olduğunu ve bazen de ona Megisto dendiğini anlatır.
8. Ovidius, *Dönüşümler* 2.423-4.
9. Artemis veya Apollon'a benzediği söylenir; o, gönülsüzdür. Kallisto'nun dönüşümü, (kıskanç) Hera ve (öfkeli) Artemis' atfedilir.
10. Nesline dair çeşitli anlatımlar vardır: Eleusis'in oğlu olabilir eya Okyanus ile Yeryüzünün oğlu ve bazen de Demophon'a benzetilir.
11. İkinci oğulları, Kranaus'dan sonra Attika'yı yöneten Amphiktyon idi; üçüncü çocukları, Zeus'un hamile bıraktığı ve Aithlios'u doğuran Protogenia idi.
12. Xouthos'un, bazı anlatımlarda Aiolos'un oğlu olduğu görülür.
13. Ölümsüz olan tanrılar, efsanevi ailelerin geldiği çeşitli nesillerin arasından sık sık değişik şekilde görünürler.
14. Deniz kuşu *keyx*'in tanımlaması aslında şüphelidir.
15. Farklı anlatımlar onu Zeus'un oğlu olarak tasvir eder.
16. Apollon, Marpessa'ya kur yapmıştı; fakat İdas, Posiedon'dan aldığı kanatlı arabayla Marpessa'yı alıp götürdüğünde engellenmiş oldu. Marpessa'nın babası Euenos, Marpessa'nın taliplerini, araba yarışı yapmaları için meydan okudu: talipli kazandıpı takdirde, kızı alacaktı fakat tam tersi durumda, Euenos taliplini kafasını uçuracak ve evinin duvarına çivileyecekti. Euneos, başarısız oldu ve yine de atını kesti. Ardından kendisisi, Euneos olarak bilinen Lykormas Nehri'ne attı. Tehlikeli bir babadan kurtulan İdas'ın hâlâ Apollon ile yarışması gerekiyordu ve Zeus'un araya girip aralarında seçme hakkını Marpessa'ya verene kadar da devam etti. Yaşlandığında, Apollon'un ona hâlâ bağlı kalacağına dair şüpheleri olduğu için İdas'i seçti.
17. İasos, İasios, İasion, Skhoineus veya Mainalos. Annesi Klymene idi.
18. Ovidius, *Metamorphoses (Dönüşümler) (Dönüşümler)* 10.564-6.
19. Melanion veya Milanion konuda aynı zamanda onun taliplisi olarak belirtilir.
20. Ovidius, *Dönüşümler* 10.591-6.

21. Theokritos, İdil 3.40-3. Theokritos'dan çeviriler, A. Rist'in *The Poems of Theokritos (Theokritos'un Şiirler)* adlı eserinde geçer, University of North Carolina Press, 1978.
22. Sophokles, Athamas'ın kurban edilmek üzere sunağa getirildiği fakat Herakles tarafından kurtarıldığı anlatılan *Athamas* adlı trajediyi yazdı.
23. Bkz. syf. 197.
24. Homeros, *Odysseia* 11.593 ve sonraki syf. *Odysseia*'nın çevirisi R. Lattimore tarafından yapılmıştır, *The Odyssey of Homer (Homeros'un İlyada'sı),* Harper Perennial, New York, 1999.
25. Aynı eserde 11.239 ve sonraki syf.
26. Ya da kendi oğlu İphikles/İphiklos. Homeros'un Odysseia'sında dahi çelişkiler mevcut: 11. Kitap'ta, İphikles'in sahip olduğu sığır sürüsü; 15. Kitap'ta, sürü Phylakos'a aittir.
27. Bkz. syf. 232.
28. Euripides, *Alkestis* 642 ve sonraki syf. Çeviren J. Davie, *Euripides, Medea and Other Plays (Medea ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, 2003.
29. Aynı eserde 682 ve sonraki syf.
30. Aynı eserde 935 ve sonraki syf.
31. Mitlere psikanalitik yaklaşım için bkz. syf. 454 ve sonraki syf.
32. Gulliver'ın Lilliput'a gidişi gibi, Jonathan Swift, *Gulliver's Travels (Gulliver'ın Seyahatleri),* 1726.
33. E. Burnouf, *The Science of Religions (Dinler Bilimi),* S. Sonnenschein, 1888, syf. 187 ve sonraki syf.

Kısım 5: İason ve Argonotlar

1. Aynı zamanda Alkimede, Perimede veya Amphinome olarak bilinir.
2. Pindaros, *Pythialı* 4.75 ve sonraki syf. Pindaros'un çevirileri R. Lattimore tarafından yapılmıştır, *The Odes of Pindaros (Pindaros Odları),* 2. baskı, University of Chicago Press, 1976.
3. Helenistik Çağ'ın, normalde Büyük İskender'in ölümünden Mısır kraliçesi VII. Kleopatra'nın ölümüne dek sürdüğü söylenir, başka bir deyişle 323-30.

4. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 1.307 ve sonraki syf. *Argonautika* çevirileri, R. C. Seaton tarafından yapıldı, *Apollonius Rhodius, the Argonautica (Rodoslu Apollonios, Argonautika),* Loeb Classical Library, 1912.
5. Aynı eserde 1.311 ve sonraki syf.
6. Aynı eserde 1.318 syf.
7. Aynı eserde 1.321 ve sonraki syf.
8. Aynı eserde 1.334 ve sonraki syf.
9. Aynı eserde 1.341 ve sonraki syf.
10. Aynı eserde 1.343 ve sonraki syf.
11. Bu, İason'un çarpıcı bakışlarının vurgulandığı Pindaros'un *Pythialı* 4'den türemiş olabilir.
12. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 3.919 ve sonraki syf.
13. Bazı anlatımlarda, Aphrodite, kadınlar pis bir kokulu musallat eder.
14. Rodoslu Apollonios*onautika* 1.609 ve sonraki syf.
15. Bkz. syf. 327, 9 no ile.
16. Bkz. syf. 299 ve sonraki syf.
17. Hypsipyle'nin, İason'a iki oğul verdiği söylenir: Euneus ve Nebroophonos.
18. Kleite, Yunancada 'tanınmış' anlamındadır.
19. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 1.1063 ve sonraki syf.
20. Aynı eserde 1.1163 ve sonraki syf.
21. Aynı eserde 1.1190 ve sonraki syf.
22. Hylas ve Herakles bölümü, bir diğer Helenistik Dönem şairi Theokritos'un 13. İdil'de çok güzel bir şekilde anlatılmıştır.
23. Daha sonra, Polyphemos, Misya'da Kios adında bir şehir kurdu ve oraya kral olarak hükmetti: Herodot, olayın geçtiği yeri Teselya'da Aphetai olarak ve Pherekydes, Argo'nun Herakles'in ağırlığını daha fazla kaldıramadığından dolayı geride bırakılmak zorunda kalındığını belitmesine rağmen Herakles, Argos'a döndü.
24. Ayrıca Theokritos, 22. İdil'de boks maçı masalını anlatır.
25. Apollonios, onun, Agenor'un oğlu olduğunu söylerken başkalarına göre o, Poseidon'un oğludur. Ya insanlara geleceği anlattığı için, Zeus tarafından ya kendi üvey annelerini tahrik eden oğullarını kör ettiği için Boreas ve Argonotlar tarafından ya da Phrixos'un

çocuklarına, Kolkhis'den Yunanistan'a nasıl gideceklerini anlattığı için kör edildi.

26. Vergilius, *Aeneis* 3. 214 ve sonraki syf. Vergilius'un çevirileri C. Day Lewis tarafından *The Eclogues, Georgics and Aeneid of Vergilius (Vergilius'un Çoban Şiirleri, Çiftçi Şiirleri ve Aeneis'i)* adlı eserinde yapılmıştır, Oxford University Press, 1966.
27. Hesiodos, iki Harpy'nin olduğunu söyler: Aello ve Okypete, *Tanrıların Doğuşu,* 265-9.
28. Orfeus'a özgü *Argonautika*'nın yazarına göre, Çarpışan Kayalar'ın arasından Argonotların, daha doğrusu Athena'nın uçmasına izin verdiği kuş bir balıkçıl (*erodios*) idi ve bu kuş özellikle Athena ile ilişkilendirilir.
29. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 3. 284
30. Aynı eserde 3.409 ve sonraki syf.
31. Aynı eserde 3.755 ve sonraki syf.
32. Aynı eserde 3.966 ve sonraki syf.
33. Aynı eserde 3.1069 syf.
34. Aynı eserde 3.1204 ve sonraki syf.
35. Pindaros'un *Pythialı* 4 eserinde, (Pindaros nasıl olduğundan bahsetmese de) İason, yılanı kendi başına öldürür.
36. Rota, Apollonios'a göre eşsizdir ve diğer anlatımlara göre, Phasis'den Okeanos Nehri'ne doğru yol alır ve oradan da Akdeniz'e açılırlar veya çeşitli nehirlerden geçerek Avrupa'dan Baltık Denizi'ne, orada da Cebelitarık Boğazı'nda doğru inerler veya geldikleri rotayı takip ederek dönerler.
37. Apollodoros, Apsyrtos'un Medeia'nın İason'a aşırı tepki gösterdiğinde onun yanında yer aldığını anlatarak olaya farklı bir anlatımla yaklaşır. Takibin başlarında, Kholkisliler yaklaştığı bir sırada Medeia, onu öldürdü, bedenini parçalara ayırdı ve denize attı. Oğlunun uzuvlarını toplayan Aietes, bu takibin gerisine düştü, geri döndü ve oğlunun uzuvlarını gömdü. Sophokles'e göre, *Kolkisli Kadınlar* adlı oyununda, Apsyrtos, Aietes'in sarayında öldürülmüştü -ki bu Euripides'in trajedisi Medeia'da da geçerli sayılmıştı-.
38. Bkz. syf. 263 ve sonraki syf.
39. Homeros, *Odysseia* 12.67-72.

40. Fakat başka bir kaynağa göre bu isim Thelxiope veya Thelxione, Molpe ya da Aglaophonos'tur.
41. Oysa, Porthaon'un kızı Sterope'den anneleri olarak bahsedilir.
42. Oysa ki etrafta daha iyi oyuncular vardı. Pausanias, bir zamanlar Esin Perileriyle Hera'nın fitnesi için atıştıkları sonucunda başarısız olduklarını ve Esin Perilerinin, kendilerine taç yapmak için Sirenler'in tüylerini yolduklarını anlatır.
43. Gezgin Kayalar'ın, şu hâlâ aktif birer yanardağ olan Lipari Adaları'nın oldukları söylenir.
44. Orada gömülü olan 'Orak', ya Kronos'un Ouranos'u iğdiş etmek için kullanıldı ya da Demeter, bir zamanlar orada yaşadığı ve Titanlar'a ekin biçmeyi öğrettiği için.
45. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 4. 1318 ve sonraki syf.
46. Bkz. syf. 167 ve sonraki syf.
47. Başka yazarlara göre o, Minos'a Hephaistos tarafından verilmişti; bazıları da onun bir boğa olduğunu söyler.
48. Başka anlatımlara göre, Talos'un boynundan ayak bileklerine kadar inen tek bir damarı vardır ve damarın ucu da tunç bir vidayla bileğine tutturulmuştur. (Vazo resimleri dahil) bazı kaynaklara göre, Medeia, onu bazı ilaçlarla uyuşturdu veya onu ölümsüz kılacağının sözünü verdi ve böylece Talos'un damarındaki *ikhor*'un tamamı boşaldı. Başkaları da Poias'ın onu bileğinden vurduğunu söyler.
49. 'Etiyoloji', 'olayların nedenlerini incelemek' anlamında kullanılan kelimedir.
50. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 4. 1773 ve sonraki syf.
51. Eskiler, boğanın kanının zehirli olduğuna inanırlardı. Ovidius'a göre, Aison, İason'u tekrar görebildi ve sihirli bir şekilde Medeia tarafından gençleştirildi.
52. Diodorus Siculus, onun, Pelias'ı lanetledikten sonra kendisi bıçakladığını söyler.
53. Ovidius, Dönüşümler 7. 312 ve sonraki syf.
54. Euripides, *Medeia* 20 ve sonraki syf. Çevirisi, P. Vellacot tarafından, Euripides'in Medea ve Diğer Oyunlar adlı eserinde yapılmıştır. Philip Vellacot eserin Giriş bölümünü yazmıştır, Penguin Classics, 1963. Telif Hakkı © Philip Vellacott, 1963. Penguin Books Ltd.'in izniyle çoğaltılmıştır.

55. Aynı eserde 96 ve sonraki syf.
56. Aynı eserde 146 ve sonraki syf.
57. Aynı eserde 230 ve sonraki syf.
58. Aynı eserde 282 ve sonraki syf.
59. Aynı eserde 402 ve sonraki syf.
60. Aynı eserde 415 ve sonraki syf.
61. Aynı eserde 476 ve sonraki syf.
62. Aynı eserde 536 ve sonraki syf.
63. Aynı eserde 567 ve sonraki syf.
64. Aphrodite, aşk tanrıçası
65. Euripides, *Medeia* 639 ve sonraki syf.
66. Aynı eserde 727 ve sonraki syf.
67. Aynı eserde 792 ve sonraki syf.
68. Aynı eserde 882 ve sonraki syf.
69. Aynı eserde 964 ve sonraki syf.
70. Aynı eserde 1029 ve sonraki syf.
71. Başka anlatımlara göre, çektiği ıstıraptan dolayı, Glauke kendisini bir pınarın içine attı ve daha sonra bu pınara onun adı verildi.
72. Apuleius'a göre, Medeia, kral ile birlikte onun kızını saraylarında yaktı. Başka bir anlatıma göre de o, yalvaran küçük çocuklarını Hera sunağında bıraktı ve Korintliler onları öldürdü.
73. Pausanias, Korintlilerin, çocukları öldüresiye taşladıklarını ifade etmiştir. Bu da demek oluyor ki çocukların ruhları Korint'e musallat oldu ve yeni doğan bebekleri öldürdü. Bir kahine danışan Korintliler, bir Korku heykeli inşa ettiler ve her yıl, Medeia'nın çocuklarına kurbanlar sundular. Ayrıca, Mermeros'un, dişi bir aslan tarafından öldürüldüğünü söyler.
74. Euripides, *Medeia* 1415 ve sonraki syf.
75. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 992-1002.
76. Bkz. syf. 459 ve sonraki syf.
77. Edmund Spenser, *The Faerie Queene (Peri Kraliçesi) (1590)* 2.12.41, T.P. basımı, Roche jr ve C.P. O' Donnell jr, Penguin Classics, 1978.
78. N. Hawthorne, *A Wonder-Book for Girls and Boys (Kız ve Erkek Çocukları İçin Harikalar Kitabı)*'na giriş. Ticknor, Reed ve Fields, 1852.

79. C. Kingsley, *The Heroes* kitabının ön sözünü yazdı. Macmillan, 1856.
80. W. Morris, *The Life and Death of Jason (İason'un Hayatı ve Ölümü),* Bell ve Daldy, 1867, XVII. Kitap, syf. 325.

Kısım 6: Argos ve Canavar Katilleri

1. Diğer bir yanda Hesiodos, Pelasgos'un, Gaia'nın oğlu olduğunu söyler.
2. Argos'un nesli büyük ölçüde belirsizdir. Aynı zamanda Arstor'un oğlu, İnakhos'un oğlu, Argos ile Asopos'un kızı İsmene'nin oğlu veya bir ölümlü olarak belirtilir.
3. Onun ve Asopos'un kızı İsmene'nin İasos adında bir oğulları oldu ve bir anlatıma göre bu oğul İo'nun babasıydı ve başka bör anlatıma göre İo, İnakhos ve Melia'nın kızı olmasıa rağmen başka bir anlatıma göre de Peiren (veya Peias)'ın kızıdır.
4. Ovidius, *Dönüşümler* 1.608.
5. Apollodoros'un anlatımına göre, Argos, onu Mikenai'ye ait bir bahçedeki zeytin ağacına bağladı. Zeus, Hermes'e, gidip onu çalması için emir verdi. Hermes, bu işi gizlice yapamadı çünkü Hierax planı öğrenmişti. Bu nedenle, attığı bir taşla Argos'u öldürdü.
6. Herodot, İsis'in tıpkı inek boynuzları olan bir kadın olarak temsil edilen İo gibi sanatla temsil edildiğini öğrendi.
7. A.E. Housman, 'Fragment of a Greek Tragedy' (Bir Yunan Trajedisi Fragmanları), 1883.
8. Euripides'e göre, Kepheus ve Phineus da ellerindeydi.
9. Pausanias, başların Argos akropolisinde ve başsız bedenlerin de Lerna'da gömülü olduklarını nakleder.
10. Ayrıca, Lynkeus'un, Danaos ve kırk dokuz kadın katili öldürdüğüne dair çeşitli anlatımlar vardır.
11. Bahsedilen diğer kurbanların arasında ağabeyi Deliades, Piren ve Alkimenes de vardır.
12. Euripides, *Stheneboia* adında bir trajedi yazdı. Aristophanes'in *Kurbağalar* adlı eserinde, Aeschylus, kendisini bir fahişeye dönüştürdüğü için Euripides'i suçlar.
13. Homeros'un yazdıklarına dair tek referans budur.

14. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 319 ve sonraki syf. Beast of Revelations (Esin Canavarı) ile kıyaslayınız.
15. Aşağıya bkz, syf. 299 ve sonraki syf.
16. Ovidius, *Dönüşümler* 4.654-60.
17. Masalın geçtiği yer, M.S birinci yüzyılda hâlâ bahsi geçen Andromeda'nın prangalarının ve canavarın iskeletinin izlerine rastlanılan yer olan doğu Akdeniz'de Joppa'dır. Herakles ve Hesione'nin masalı ile karşılaştırınız, syf. 164.
18. Alkainos, Sthenelos, Heleios, Mestor ve Elektryon.
19. R. Caldwell, *'The Psychoanalytical Interpretation of Greek Myth' (Yunan Mitlerinin Psikanalitik Yorumları),* L. Edmunds (yeniden düzenledi), *Approaches to Greek Myth (Yunan Mitlerine Yaklaşımlar),* John Hopkins University Press, 1990, bu temaları işaret eder ve Freud'un da yapacağı gibi ilginç psikanalitik bir yorum ortaya atar.
20. M.P. Nilsson, *The Mycenaean Origin of Greek Mythology (Yunan Mitolojisinde Mikenai'nin Kökleri),* Cambridge University Press, 1932, syf. 130.
21. Pausanias 9.1.2.
22. PYLOS En 74.
23. K. Dowden, *The Uses of Greek Mythology (Yunan Mitolojisinin Faydaları),* Routledge, 1992, syf. 62. Bu irdeleme, Dowden'ın fikirlerinden oldukça yararlanır.
24. Homeros, *İlyada* 2.662.
25. Strabon 14.2.6, Çeviren H.L. Jones, Loeb Classical Library, 1929. Alıntı, Homeros'un İlyada eserindendir, 2.656.
26. Bkz. syf. 456 ve sonraki syf.
27. W. Sutcliffe, 'William Sutcliffe'in en sevdiği ilişki romanları' http://books.guardian.co.uk/top10s/top10/0, 395104,00. html. sitesinde yer almaktadır.

Kısım 7: Herakles

1. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 1.747-51, Çeviren E.V. Rieu, Penguin Classics, 2. baskı, 1971.
2. Hesiodos yine, Amphitryon ve Electryon'un sığır sürüsü üzerine ettikleri kavgayı ve çıkan kavgada Elektryon'un öldürüldüğünü faklı şekilde anlatır.

3. Hayvanın barınağı, Teumessos'daydı ve bunun sonucu olarak genellikle Teumessos tilkisi olarak anılır.
4. Ovidius, *Dönüşümler* 7.774 ve sonraki syf.
5. Hikâye, Plautus'un *Amphitryo* adlı Roma komedisinin temeline dayalıdır.
6. Hesiodos'un anlatımına göre Eileithyia, Zeus ve Hera'nın kızıdır. Farklı kaynaklara göre o ve Erinyeler, Herakles'in doğuşunu geciktirir.
7. Pindaros, Theokritos, Plautus ve Vergilius bu masalı anlatır. Anlatımlarında, çocuk genelde sekiz aylıktır; fakat Theokritos'un anlatımında on aylıktır.
8. Pausanias'ın başka bir anlatımında aslan, Alkathoos tarafından öldürülür.
9. Başka kaynaklara göre o, üretkenlik becerisini ya yedi gecede ya da yalnıza bir gecede elde etti.
10. Olayı nakleden Xenophon, hikâyenin sofist olan Prodikos'dan çıktığını söyler.
11. Başka bir anlatıma göre, Erginos hayattadır fakat çocuğu olmaz ve sefalet içinde bir yalnızlık yaşamaktadır ta ki Delphi Kahini ona saban demirine yeni bir başlık takmasını söyleyene kadar. Genç bir kadınla evlendi ve iki oğlu oldu: Trophonios ve Agamedes. Her ikisi de mükemmel birer mimardı.
12. Üç ila sekiz tane oğulları vardı ve adları yazardan yazara değişiklikler gösterir.
13. Başka bir anlatıma göre, Herakles, Apollon'dan ünlü adını almadan önce Alkaios olarak tanınır.
14. Pausanias 5.10.2.
15. Hesiodos, onun Geryon'un av köpeği Orthos ile Ekhidna veya Khimera'dan olma çocuğunun olduğunu söyler. Apollodoros'a göre Typhoeus'un çocuğudur.
16. Pelops'un oğlu Kopreus, İphitos'u öldürmüştü ve Eurystheus'un onu arındırdığı Mikenai'ye kaçmıştı.
17. Bkz. syf. 286 ve sonraki syf.
18. Apollodoros'a göre, (isimleri belirtilmemiş) başka yazarlar, Europa'yı, Zeus'a götürmek üzere Girit'e götürenin boğa olduğunu söylerler; fakat birçok anlatımda Zeus, boğa kılığına girer. Minotor masalı için bkz. syf. 183 ve sonraki syf.

19. Bkz. syf. 281 ve sonraki syf.
20. Podargos, Lampon, Xanthos ve Deinos olarak isimlendirilmişlerdir.
21. Apollodoros'a göre, Eurystheus onların gitmelerine izin verdi ve gittikleri Olympos Dağı'nda yabani hayvanlar tarafından yok edildiler.
22. Bkz. syf. 142
23. Ganymedes, Zeus tarafından tecavüze uğrayan güzel görünümlü bir erkek çocuğu idi ve görevi, Olympos'taki altın çanaktan nektar doldurnaktı. Farklı bir anlatıma göre, Tros'a verilen tazminat, Hephaistos tarafındna yapılan bir altın asma idi.
24. Stesikhoros, *Geryoneis*, çeviren J. March, *The Cassell Dictionary of Classical Mythology (Cassell'in Klasik Yunan Mitolojisi Sözlüğü),* Cassell, 2001, 'Geryon'.
25. Saldırganlara bazen Poseidon'un oğulları olan İalebion (veya Alebion) ya da Alebion'un ağabeyi Ligys denir.
26. Ya da Latince *vitilus* (buzağı) denir.
27. Hikâyenin geçtiği yer hakkında farklı fikirler vardır: Apollodoros, Herakles'in Atlas'ı Kuzeydeki Hyperboreios'ların arasında bulduğunu ileri sürer ve Apollonios da elmaların, Libya'daki Atlas Dağı'nda olduklarını anlatır. Hesiodos ise onların Nyx (Gece)'nin kızları olduklarını söyler.
28. Herodot 2.45, çeviren A. de Selincourt, Herodot, Tarihler, Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1972.
29. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 770 ve sonraki syf.
30. Aynı eserde 310 ve sonraki syf.
31. Diodoros, kabul töreninin Orpheus'un oğlu Mousaios tarafından gerçekleştirildiğini söyler.
32. Oikhalia'nın yeri, Teselya'dan Euboia, Arkadya veya Messenia'ya kadar farlılık gösterir.
33. Herodot ve Sophokles'e göre bir yıl.
34. Pherekydes, Kerkopes'in taşa dönüştüğünü söyler; Herodot, onların Yunanistan'da Thermopylai yakınlarında yakalandıklarını söyler; ovidius'un anlatımına göre onlar, Zeus tarafından cezalandırılan dalaverecilerdi. Zeus onları maymuna dönüştürdü ve yaşamaları için Napoli Körfezi yakınlarında bulunan ve günümüzde İschia olarak bilinen Pithecusae (Eşek Adası)'na gönderdi. Aynı zamanda,

Kerkopes kabilesini de duymaktayız; Herakles bazılarını öldürdü ve Omphale'ye götürdü.

35. Bkz. syf. 164.
36. Veya Alexikakos, 'Kötünün Değişimi'.
37. Bkz. syf 37 ve sonraki syf.
38. Bkz. syf 160 ve sonraki syf.
39. Veya üvey babası, (Augeias'ın erkek kardeşi) Aktor'dan sonra gelen Aktoriones.
40. Euripides'in farklı bir şekilde tasvir ederek dramatize ettiği kayıp oyunu *Auge*'de, Auge ve Telephos bir sandığın içine yerleştirilir ve denize atılır. Sonunda, Teuthras ile birlikte Misya'ya varırlar. Hesiodos'a ait *Kadınlar Kataloğu*, Auge'nin Herakles'den onun Diomedes'in Kısrakları ile ilgili Görevi'nin icra etmeye gittiği sırada hamile kalışı ve Teuthras ile kızı tarafından alıkonduğunu eşsiz güzellikte anlatır.
41. Telephos'un sessizliği dillere destandır.
42. Sophokles, *Trakhiniai* 10 ve sonraki syf., çeviren E.F. Watling, *Sophocles, Electra and Other Plays (Sofokles, Elektra ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, 1953.
43. Ovidius, *Dönüşümler* 9.66-76.
44. Aynı eserde 9.101-2. Bazı vazo resimlerinde, Nessos'un kılıçla öldürüldüğü görülür
45. Aynı eserde 9.131-3.
46. Apollodoros, oradan geçen bir çoban olan Poias'ın da takip edilmesine kadar kimsenin sorumluluk almadığını söyler. Farklı ve daha az bilinen bir anlatıma göre, Herakles bir odun yığını üzerinde yakılarak ölmemiş, güneş ışınlarıyla alev alan zehirli pelerin yüzünden acı içinde işkence gördüğü sırada kendini nehre atarak boğulmuştu. O zamandan beri, nehrin suları sıcaktır ve buraya Thermopylai, yani 'Sıcak Kapılar' denmektedir.
47. Ovidius, *Dönüşümler* 9.232-8
48. Bununla birlikte, Strabon, Eurystheus'un Marathon'da Heraklidler ve İolaos'a karşı savaştığı sırada öldüğünü nakleder.
49. Farklı anlatımlara göre, o, kahine danışmadığı için Delphi'de Apollon tarafından vuruldu veya Pylades ile Elektra'nın çocukları tarafından öldürüldü.

50. Ressam Polygnotos'un Lakedaimon'un hükümdarı Kral Menelaos'u, elinde tuttuğu kalkanın üzerindeki bir yılanlar resmettiği söylenir.
51. Bkz. syf 100 ve sonraki syf.
52. Bkz. aşağıda 10. bölüm

Kısım 8: Thebai ve Oidipous

1. Ovidius, *Dönüşümler* 2.853-7.
2. Aynı eserde 2.862-3.
3. Homeros, eserinde Sarpedon'u Zeus ile Laodameia'nın kızı Bellerophontes'in çocuğu olarak gösterir.
4. Bazen, onu Ölüler Diyarı'nda evlendirir.
5. Herodot, *Tarihler* 1.5.
6. Romalı yazar Varro, Thbeai'nin, Kral Ogyges tarafından Büyük Tufan'dan önce inşa edildiğini söyler ki bu bilgiye göre Thebai'yi, dünyanın en eski şehri yapar.
7. Ovidius, *Dönüşümler* 3.32-4.
8. Bazılarına göre, Hephaistos, kolyeyi Kadmos'a verdi, bazılarına göre de kolye, onu kendisine Zeus'un vermiş olduğu Europa tarafından verildi, başkalarına göre, Aphrodite kolyeyi bağışlamıştı ve yine başkalarına göre de Athena hem kolyeyi hem de pelerini verdi.
9. Ovidius, *Dönüşümler* 3.229-33.
10. Bir kaynağa göre, Dionysos, Rhea tarafından yetiştirilmişti.
11. Sophokles'e göre, Lykourgos, halkı tarafından, deliliğinin yavaş yavaş geçtiği bir mağaraya hapsedilmişti. Hyginus'a göre, Lykourgos sarhoş oldmuş, kendi annesine tecavüze kalkışmış, karısı ve oğlunu öldürmüş ve ardından bağ kütüğü olduğunu sandığı ayaklarına asıldıktan sonra panterler tarafından canlı canlı yenmişti.
12. Euripides, *Bakkhalar* 39 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides: The Bakkhai and Other Plays (Euripides: Bakkhalar ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1973.
13. Bazı kaynaklara göre, bir kadın olabilmek için dişi yılanı öldürür ve tekrar erkeğe dönüşmek için de erkek yılanı öldürür. Ovidius'a göre, yedi yıl boyunca bir kadın olarak yaşadı ve sekizinci yılda erkekliğine ulaştı.
14. Trajedideki diğer ölümler (*Herakles*'deki Lykos ve *Helen*'deki Mısırlı denizciler) kabul görmüştür; fakat kurbanlar ya bilinmeyen

veya pek sempatik olmayan karakterlerden oluşmaktadır. Buna en yakın olan belki de Medeia'nın Gluake ve Kreon'un ölümlerine sevindiği andır.

15. Euripides yalnızca yılanların dönüşümlerinden bahseder ve İllyria hakkında hiçbir şeyden bahsetmez; fakat metnin bu kısmında oldukça büyük bir boşluk vardır. Hyginus'a göre, yılan dönüşümler, Ares tarafından gerçekleştirilmişti; çünkü Kadmos, Thebai'deki pınarı koruyan yılanı öldürmüştü.
16. Başka anlatımlara göre, delirmelerine neden olan *Hera*'dır.
17. Zethos, nihayetinde Amphion'u lir çalması konusunda vazgeçirdi.
18. Bu mit, Farnese boğası olarak adlandırılan ünlü heykeller grubunun konusunu oluşturur. Bu eser şu an Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.
19. Bazen bir veya iki hayatta kalan vardır: Apollodoros, erkek olana Amphion ve en yaşlı dişi olana Khloris adını verir. Başka bir kaynağa göre, hayatta kalanların adları Amyklas ve Meliboia'dır. Pausanias ise Meliboia'nın, 'Solgun Kadın' anlamına gelen ve kardeşlerinin öldürülmesiyle solduğundan dolayı Khloris adının onun gerçel ismi olduğunu söyler.
20. Homeros'a göre, onun adı Epikasta'dır. Bazen de İokaste'den önce ilk karısı olarak Euryklea'dan bahsedilir.
21. Bazen on ya Periboia ya da Medusa denir.
22. Seneca'ya göre (*Oidipous* 1034 ve sonraki syf.), İokaste kendini bıçkladı. Başka bir tasvirde, Euripides, İokaste'yi yaşatır ve oğulları öldükten sonra kendisini bıçaklatır.
23. Ya sürgün edilmesine razı geldiklerinden ya da her zaman kurbanlığın omuz kısmı gönderdikleri için günün birinde yanlışlıkla sağrısını gönderdiler. Bu durum karşısında öyle öfkelenmişti ki birbirlerini öldürsünler diye etti.
24. Bazı kaynaklar, Hyperphas'ın kızı Eurygania'nın ona çocuk verdiğini söyler ve bir başka anlatıma göre, Oidipous, İokaste'nin ölümünden sonra
25. Astymedusa ile evlendi. Astymedusa, yanlışıkla üvey oğullarını tecavüz ile suçladı.
26. Euripides, farklı oyunlarda farklı listeler sunar: Adrastos'un adı, *Fenikeli Kadınlar* adlı oyunda geçerken Eteokles'in adı da *Yalvaran*

Kadınlar'da geçer. Başka kaynaklarda da Adrastos'un ağabeyi Mekisteus'un adı geçer.

27. Homeros, İlyada. 4.389-97. Hayatta kalanın adı Maion idi.
28. Kapıların isimleri, kimin hangi kapıya saldırdığına göre değişiklikler gösterebilir.
29. Euripides, *Fenikeli Kadınlar* 931 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides: Orestes and Other Plays (Euripides: Orestes ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, 1972.
30. Aynı eserde 1090 ve sonraki syf.
31. Aynı eserde 1172 ve sonraki syf.
32. Ya Tydeus veya Amphiaraos ya da Kapaneus tarafından öldürüldü.
33. Euripides, *Fenikeli Kadınlar* 1423 ve sonraki syf.
34. Pindaros, *Nemealı* 9.24-7.
35. Diodoros, Adrastos'un Argos'a kaçtığını söyler fakat Pausanias'a göre, o, mağlup olan ordusunu Thebai'den çekerken, oğlunun ölümünden dolayı çektiği acılar yüzünden Megara'da öldü.
36. Sophokles, *Antigone* 441-55, çeviren E.F. Watling, *Sophocles: The Theban Plays (Sofokles: Thebai Oyunları),* Penguin Classics, 1947.
37. Aynı eserde 1065 ve sonraki syf.
38. Hyginus'un farklı bir anlatımına göre, Antigone, Polyneikes için cenaze törenleri düzenlediği sırada yakalanır, Kreon, onu, idam edilmesi için Haimon'a teslim eder. Haimon, idam süsü vererek, onu kaçırırve onunla evlenir. Bir oğulları olur ve o da büyüdüğünde Thebai'ye döner; fakat Kreon onu tüm Spartoilerin bedenlerinde olan izinden fark eder. Herakles, Haimon için araya girmeye çalıştı; fakat Kreon'u yatıştırmak mümkün değildi. Bu nedenle Haimon hem kendi hem de Antigone'nin canına kıydı.
39. Bkz. syf 389 ve sonraki syf.
40. Bazı kaynaklar, onu, ağabeyi Amphilokhos ile birlikte öldürdüğünü söylerken bazı kaynaklar da onu kendi başına öldürdüğünü anlatır.
41. Apollodoros, onu Arsinoe diye adlandırır. Ayrıca Euripides, Erinyeler tarafından takip edildiği sırada, Teiresias'ın kızı Manto'dan Amphilokhos ve Tisiphone adında çocuklarının dünyaya geldiğinin ifade edildiği anlatımlardan yararlandı. Onları Korint'e götürdü ve yetiştirilmeleri üzere onları Kreon'a teslim etti. Büyüdüğünde, inanılmaz bir güzelliğe erişen Tisiphone, Kreon'un,

ona aşık olmasından korkan karısına köle olarak satıldı. Neyse ki, onu Alkmaion satın aldı. Ardından Korint'e gitti ve çocuklarının iadesini talep etti. Kreon ancak Amphilokhos'u iade etti; fakat sonunda Alkmaion'un satın almış olduğu kölenin Tisiphone olduğunu fark etti.

42. Pausanias, Delphi'de kolyeyi adayanların Phegeus'un olduğunu söyler.
43. There is a good survey in L. Edmunds'un *Oedipus* adlı eserinde iyi bir araştırma mevcuttur, Routledge, 2006.

Kısım 9: Atlas'tan Hektor'a

1. Kallimakhos tarafındna yazılan bir şiire ait fragmanda, onlar, Amazonlar Kraliçesinin kızlarıdır.
2. Başka kaynaklara göre onlar, Zeus'un, babaları Atlas'ın gökyüzünü havada tutmasını söylemedi nedeniyle kederlendiğinden dolayı birer yıldıza dönüşür ya da başka anlatımlara göre, onlar ve beş kız kardeşten oluşan Hyadesler, bir yılan ısırığı nedeniyle ölen ağabeyleri Hyas'ın ölümünden sonra birer yıldıza dönüştürüldüler.
3. *Hermes'e Homeros İlahileri* 3 ve sonraki syf, çeviren J. Cashford, *The Homeric Hymns (Homeros İlahileri),* Penguin Classics, 2003.
4. Aynı eserde 12 ve sonraki syf.
5. Aynı eserde 76 ve sonraki syf.
6. Olayların kesin sonuçları faklı anlatımlarda değişiklikler gösterir. Örneğin, *Hermes'e Homeros İlahileri*'nde o, sığır sürüsünü çalmadan önce liri icat eder. *Hermes'e Homeros İlahileri*'nde aynı zamanda ateşin ve ateş yakmak için çalı çırpının buluşu anlatılır.
7. *Homeric Hymn to Hermes (Hermes'e Homeros İlahileri)* 529 ve sonraki syf.
8. Pausanias 2.26.7.
9. Pindaros *Pythialı* 3.8-46
10. Bunlara Kapaneus, Lykourgos (hangi Lykourgos olduğuna dair hiçbir fikrimiz yok – birçok mevcut), Hippolytos, Tyndareus, Hymenaios, Minos'un oğulları Glaukos ile Andrageos ve Delphi'de ölen kişiler.

11. Kallimakhos'a göre, *Apollon'a İlahiler II*'de, Apollon'un esaretinin sebebi Admetos'a olan aşkı yüzündedi. Apollon'un Brankhos ve Laomedon'a hizmet ettiği söylenir.
12. Euripides, *Helen* 16 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides, Bacchae and Other Plays (Euripides: Bakkhalar ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, düzeltilmiş baskı, 1973.
13. Nemesis'in orada önemli bir tapınağı bulunuyordu.
14. Yaşlarındaki farklılık, bazı mitoloji uzmanlarını, Theseus'un onu tek başına alıp götürmediğini söylemelerine neden oldu: ya İdas ile Lynkeus yaptı ya da Tyndareus onu, Hippokoon'un oğullarından korunması için Theseus'a verdi.
15. Homeros, İlyada, 3.156-8.
16. Homeros, İlyada, 3.237; *Odysseia 11.300*.
17. Bkz. syf 102 ve sonraki syf.
18. Theokritos, İdil 22.182-9
19. Aynı eserde 22.196 ve sonraki syf.
20. Pindaros, *Nemealı* 10.83 ve sonraki syf.
21. Homeros, *Odysseia* 5.125-8.
22. Aynı eserde 20.232-5.
23. Ganymede'yi başkalarının da kaçırdığından söz edilir: Minos, Tantalos ve Eos (Şafak). Olay genellikle Biga Yarımadası sınırları içinde yer alan İda Dağı'nda geçer fakat diğer anlatımlarda Girit, Euboia ve Misya'dan da söz edilir. Mitin sonraki tasvirlerinde geçen kartal ve sanattaki varlığının bir takımyıldızına dönüştüğü söylenir.
24. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 1008-10. Aineias, (Romalıların yüce kahramanı olan) Aeneas olarak Latinceye çevrilmiştir.
25. Homeros, Euyrstheus ve Herakles'in doğdukları saat konusunda,
26. Hera'nın onu nasıl aldattığını, Zeus'un, hezeyan tanrıçası Ate'ye nasıl yasak getirdiğini, onu saçından tuttuğu gibi Olympos'tan yeryüzüne nasıl fırlatıp attığını anlatır. Ate Tepesi, onun yeryüzüne düştüğü yerdi.
27. Roma anlatımlarında, Palladium, Truva'nın yıkılışındna sonra Aeneas tarafından kurtarıldı ve Roma'daki Vesta tapınağına nakledildiği ülke olan İtalya'ya getirildi.
28. Aynı zamanda, Orion, Kephalos ve Phaethon bunlara dahildir.
29. Homeros, İlyada 11.1-2

30. Bazı anlatımlara göre, Tithonos, kendisi için ölümsüzlük dileğinde bulundu.
31. *Aphrodite'e Homeros İlahisi* 222-38, çeviren J. Cashword, *The Homeric Hymns (Homeros İlahileri),* Penguin Classics, 2003
32. Bkz. syf 164.
33. Apollodoros, onun tıpkı Kebren'in kızlarından biri olan Hesperia'nın evlendiği gibi Asterope ile evlendiğini ve ölümüne kederlendiğinden dolayı öldükten sonra dönüştürüldüğünü söyler.
34. Ovidius, *Dönüşümler* 11.783-95.
35. Suetonius, *Tiberius* 70.
36. Euripides'in *Andromakhe* adlı oyununda, Koro tarafından söylenmiştir, 296 ve sonraki syf.
37. 'Ben savunuyorum' anlamına gelen *alexo* ve 'bir adamı' anlamına gelen *andros* kelimelerinden (iyelik eki olarak) türemektedir.
38. Aeschylus, *Agamemnon* 1203 ve sonraki syf. Agamemnon'dan yapılan çeviriler, Aeschylus'un *Oresteia* oyununda Robert Fagles tarafından yapılmıştır, Penguin Ancient Classics (Penguin Antikçağ Klasikleri), Telif Hakkı © 1996, 1967, 1975, 1977 Robert Fagles. Viking Penguin, Penguin Group (USA) Inc. Penguin Books Ltd. tarafından çoğaltılmasına izin verilmiştir.
39. T. Harrison, *The Trackers of Oxyrhynchus, The Delphi text (Oxyrhynchus'un Takipçileri, Delphi yazıları), 1988,* Faber ve Faber, 1990, syf. 31-3.
40. Aynı eserde syf. 55.
41. Aynı eserde syf. 59.
42. Aynı eserde syf. 68.
43. C. Marlowe, *Doctor Faustus* 1328 ve sonraki syf.

Kısım 10: Asopos'dan Akhilleus'a

1. Yukarıya bkz., syf. 80 ve sonraki syf.
2. Aigina'nın diğer eski adı da Oinopia idi.
3. Pherekydes, Telamon'un Salamisli olduğunu ve Aktaios ile Salamis Kralı Kykherus'un kızı Glauke'nin oğulu olduğunu iddia eder. Telamn, kesinlikle Salamis'le ilişkilendirilmişti. Diodoros, onun Salamis Kralı Kykherus ile evlendiğini nakleder.
4. Nereus

5. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 1003 ve sonraki syf.
6. Diodoros, belayı başka bir cinayete dayandırır ve bu cinayet Minos'un oğlu Androgeos'a yapılan suikasttır. Girit kralı, Zeus'a, Atina'nın başına kuraklık ve açlık musibetinin gelmesi için dua etti ve kısa bir süre sonra bu musibetler tüm Yunanistan'a yayıldı.
7. İskenderiyeli Clement, *Strom.* vi.3.28, syf. 753, çeviren J. G. Frazer.
8. Aristophanes, *Kurbağalar* 464 ve sonraki syf., çeviren D. Barrett, *Aristophanes, The Wasps (Arılar), the Poet (Şair), the Women (Kadınlar), the Frogs (Kurbağalar),* Penguin Classics, 1964.
9. Pausanias, 479 yılında gerçekleşen Salamis Savaşı'nda, Yunan gemilerinin arasında bir yılanın belirdiğini ve onun Kykhreus olduğu düşünüldüğünü nakleder.
10. Bkz. syf. 164. Bazı yazarlara göre, Herakles ile birlikte Truva'ya giden kişi Peleus'dur ve tabi ki (Pindaros ve Euripides gibi) bazı yazarlar da çalışmalarından birinde bir kahramanı, bir başka çalışmada ise diğer kahramanı kullanmıştır.
11. Pindaros, İsthmialı 6.49 ve sonraki syf.
12. Bkz. syf. 75 ve sonraki syf.
13. Bkz. syf. 306 ve sonraki syf.
14. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 4.875 ve sonraki syf.
15. Apollodoros, Akhilleus isminin Yunancadan türediği hali tuhaf bir şekilde açıklar. Yunancada *a-* ('alfa olumsuzluk eki' 'yok' anlamına gelir) ve *kheile* (dudaklar) demektir. Apollodoros, Akhilleus'un kendisine 'Dudakları olmayan' dendiğini iddia eder çünkü anne sütüyle hiç beslenmemiş; görünüşe bakılırsa, öncesinde de kendisine Ligyron deniliyordu.
16. Homeros, İlyada 11.785 ve sonraki syf.
17. Aynı eserde 18.324 ve sonraki syf.

Kısım 11: Atina: İlk Krallar

1. Atina akropolisindeki Poseidon'un üç dişli mızrağına ait işaretin, Antik Çağ turizminde oldukça fazla ziyaretçisi vardı. O ve 'Erekhtheus'un Denizi' ile dolu olan kuyu, akropolisteki Erekhtheion'un tasarımıyla birleşikti; Pausanias, Güney rüzgarı estiği zaman, kuyudan dalga seslerinin geldiğini söyler.

2. Erekhtheion'un batı yönüne bakan duvarında dururdu. Zeytin ağaçları (ki hâlâ mevcutlar!) turistleri çekerdi ve MS ikinci yüzyıla kadar gelmeyi de başarmıştır; bazı rehberler, size o noktayı gösterecektir.
3. Kephalos'un, Deion ya da Deioneus'un Diomede'den veya Hermes'in Erekhtheus'un kızı Kreousa'dan olma oğlu olduğu söylenir.
4. Aynı zamanda, Hemera'dan (Gündüz) ya da Helios (Güneş) ile Klymene'den (veya Rhode) olma oğlu olarak da belirtilir.
5. Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu* 986 ve sonraki syf.
6. Ovidius, *Dönüşümler* 2.47 ve sonraki syf.
7. Başka bir anlatıma göre, Adonis, Kinyras ile Kıbrıs hükümdarı Kral Pygmalion'un kızı Metharme'nin kızıdır. Hesiodos, Adonis'in Asur hükümdarı Kral Thias'ın oğlu ve kızının da Smyrna olduğunu söyler. Başka anlatımlara göre ise Smyrna, Belos'un kızıdır.
8. Ovidius, *Dönüşümler* 10.300 ve sonraki syf.
9. Aynı eserde 10.465 ve sonraki syf.
10. Hikâyenin değişik bir tasvirinde, Zeus, Esin Perisi Kalliope'ye karar verebilme yetkisi verdi ve o da yarı yarıya paylaşmayı yeğledi. Bu, Aphrodite'i öyle çileden çıkardı ki Trakyalı kadınları, Kalliope'nin oğlu Orpheus'u lime lime etmeleri için ikna etti.
11. Ovidius, *Dönüşümler* 10.736 ve sonraki syf. Yunancada *anemos* = rüzgar.
12. Panatheneia, aynı zamanda Theseus'a atfedilir.
13. Gerçek şu ki, Pandion ve Kekrops adında iki kralın olması, bazı bilim adamlarına göre, onların, geç dönem tarihçileri tarafından, anlatımlarının bozuk bir çerçeveye yerleştirilen kronolojik birer araçtır.
14. Ovidius, *Dönüşümler* 6.428 ve sonraki syf.
15. Aynı eserde 6.650 ve sonraki syf.
16. Aeschylus ve Hyginus, Tereus'un bir şahine dönüştürüldüğünü söyler.
17. Ovidius, Erekhtheus'un dört oğlu ve dört kızının olduğunu söyler.
18. Bu olaylar, aynı zamanda I. Pandion'un hükümdarlığına atfedilir.
19. Bkz. syf. 198 ve sonraki syf.
20. Başka anlatımlara göre, onu, Minos'la yatmasının karşılığında bir ödül olarak alır.

21. Ovidius, *Dönüşümler* 7.837 ve sonraki syf.
22. Buradaki olaylar için bkz. syf. 276.
23. Eumolpos'un ebeveynliğini dair anlatılanlar oldukça karışıktır. *Paros Günlükleri*, onun, Mousaios'un oğlu olduğunu ve onun, Elefsis Gizemleri'ni yarattığını söyler. Fakat başka kaynaklar, Gizemleri yaratan Eumolpos ile Attika'yı istila eden Eumolpos'u ayrı tutar ve Elefsis'i yaratan kişinin annesinin adının Triptolemos'un kızı Deiope olduğunu söyler. Bazı yazarlar, Eumolpos adında üç farklı kişiden bahseder ve bunlardan biri Elefsis Gizemleri'ni yaratan ve birinci kuşaktan sonra gelen beşinci kuşaktan biri olduğunu belirtirler.
24. Bazı anlatımlara göre, kurban edilen kişi, kızları arasında en küçüğüdür; bazı anlatımlarda, büyük kardeşlerden (Protogoneia ve Pandora) kendilerini kurbanlık olarak sunarlar ve bazen de aralarında en küçükleri olan Kreousa'ya kıyamazlar; çünkü o hâlâ bir bebektir.
25. Pylas, aynı zamanda Pylos veya Pylon olarak bilinir.
26. Bazıları, Aigeus'un, aslında Skyros'un hükümdarı Skyrios'un oğlu olduğunu ve II. Pandion tarafından evlatlık edinildiğini iddia eder.
27. Apollodoros'a ait alıntı, *Kütüphane* 3.15.6, çeviren J.G. Frazer, *Apollodorus, the Library, Volume II (Apollodoros, Kütüphane, II. Cilt),* Loeb Classical Library (Loeb Klasik Eserler Kütüphanesi), syf. 115.
28. W. Shakespeare, *Venus and Adonis (Venüs ve Adonis),* 1183 ve sonraki syf.

Kısım 12: Theseus ve Minotor

1. Europa miti için bkz. syf. 191 ve sonraki syf.
2. Asklepiades, Minos'un karısı, Asterios'un kızı Krete olduğunu söyler.
3. Bir anlatıma göre, boğa, Poseidon'dan ziyade, Zeus tarafından gönderilmişti.
4. Bkz. syf. 162.
5. Pterelaos ve kızı Komaitho hakkındaki masal ile karşılaştırınız, syf.152.
6. Bkz. syf. 271.

7. Paros Günlükleri'ne göre Theseus, Atina Kralı olduktan sonra Sinis'i öldürdü. Korint Boğazı'na döndü, Sinis'i öldürüdü ve İsthmia Oyunları'nı düzenledi.
8. Hyginus, bu hayvanın 'Kremyon yaban domuzu' olduğunu söyler. Dişi domuzun, aslında adı Phaia olan dişi bir hırsız olduğuna dair akılcı bir tasviri mevcuttur.
9. Diodorus Siculus, onun yalnızca tek bir yatağının olduğunu ve yatağında yatacak olan ziyaretçilerini kendi yatağının ebatlarına uydurmak için boylarını ya çekiçle vura vura uzatıyor ya da kesip kısaltıyordu.
10. Bkz. syf. 127 ve sonraki syf.
11. Bakkhalidler, *Dithyramb* 17.92 ve sonraki syf, çeviren A. Miller in S.M. Trzaskoma, R. Scott Smith ve S.Brunet, *Anthology of Classical Myth (Klasik Mitler Antolojisi),* Hackett, 2004, syf. 72.
12. Başka bir anlatıma göre o, Labirenti aydınlatan bir taç takar. Ariadne, onu, Theseus tarafından terk edilene ve Dionysos tarafındnan kurtarılıp Corona takımyıldızına dönüştürülene kadar taktı.
13. Catullus 64.52-59, çeviren P.Whigham, *The Poems of Catallus (Catallus Şiirleri),* Penguin Classics, 1966.
14. Onlara Thoas, Staphylos, Oinopion ve Peparethos denmektedir.
15. Homeros'un anlatımına göre, *Odysseia*'da oldukça farklıdır: Ariadne, Dionysos'un kışkırtmasıyla Artemis tarafından öldürülür. Bazıları, Staphylos ve Oinopion'un, Theseus'un çocukları oldukları söylemiştir.
16. Ovidius, *Dönüşümler* 8.203 ve sonraki syf.
17. Bir tasvire göre, Daidalos, İtalya'da Cumae'ye indi ve orada kanatlarını Apollon'a adadı.
18. Erikhthonios da öyle idi. Bkz. syf. 267.
19. Kaledonya Yabandomuzu avı için bkz. syf. 75 ve sonraki syf.
20. Karısının adı ya Hippodameia ya da Deidameia.
21. Diğerleri Sisyphos, Tantalos ve Tityos idi.
22. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 1.59 ve sonraki syf. Kaineus, ölümünden sonra tekrar bir kadına dönüştürüldü ve Ovidius'a göre, belirsiz bir 'pas-kanatlı' bir kuş, kütüklerin arasından havalandı

ve falcı Mopsos, onun dönüştürülen Kaineus olduğunu açıkladı. Başka bir anlatıma göre, Kaineus, tüm tanrıları reddetti ve pazar yerinin ortasına mızrağını saplayıp, kendisinin de taptığı mızrağa insanların tapmasını. Tanrılara karşı yapılan bu saygısızlık sonucu, Zeus'un gazabına uğradı. Zeus, onu mahvetsinler diye üzerine Kentaurları musallat etti.

23. Bkz. syf. 233.
24. Bkz. syf. 170 ve sonraki syf.
25. Euripides, *Hippolytos* 616 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides, Three Plays: Alcestic; Hippolytus; Iphigeneia in Tauris (Euripides, Üç Oyun: Alkestis; Hippolytos; İphigeneia Tauris'de),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1974.
26. Aynı eserde 885 ve sonraki syf.
27. Aynı eserde 1004 ve sonraki syf.
28. Euripides, *Yalvaran Kadınlar* 339 ve sonraki syf.

Kısım 13: Lanetler ve Yamyamlık

1. Pindaros, *Olympialı* 1.47 ve sonraki syf.
2. Thetis, bazen Pelops'tan bir parça yer.
3. Homeros, *Odysseia* 11.582 ve sonraki syf.
4. Bazı anlatımlara göre Hippodameia, cinsel ilişkiyi kendisi için talep eder.
5. Rodoslu Apollonios, *Argonautika* 1.752 ve sonraki syf.
6. Pelops'un, Hippodameia'yla olan evliliğini erkene alan Khrysipsos adında bir piç oğlu vardı. Onun, bu çocuğa karşı hissettikleri yüzünden kıskançlık krizine girdi ve onu bir kuyuya atarak öldürmeleri için Atreus ve Thyestes'i tuttu. Pelops, onları lanetledi ve sürgün etti ve Hippodameia da Argolis'e kaçtı.
7. Başka bir anlatıma göre, Aerope, Atreus'un oğlu olan Pleisthenes ile evlenir ve Agamemnon ile Menelaos onun yanında olur. Genç yaşta öldükten sonra Atreus, Aerope ile evlendi ve çocuğu yetiştirdi.
8. Farklı bir anlatımda, Myrtilos'n babası Hermes, oğlunun ölümünden dolayı intikam uğruna sorun yaratmak için bunu sağlar.
9. Latin şairler, güneşin ters yöne doğru dönmesini genellikle Atreus'un işlediği cinayete ve yeğenlerini yemesinin korkunçluğunu simgeleyen bir işaret olarak görürlerdi.

10. Bazı anlatımlara göre, onlara Aglaos, Kallileon (veya Kallaos) ve Orkhomenos denirdi; diğer kaynaklar ise sadece iki oğul ismi belirtir: Tantalos ve Pleisthenes.
11. Hyginus, *Fabulae* 88.

Kısım 14: Truva Savaşı

1. Bkz. syf. 252.
2. Euripides, *Truvalı Kadınlar* 932 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides, The Bacchae and Other Plays (Euripides, Bakkhalar ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1973.
3. Bkz. syf. 234.
4. Farklı bir kaynağa göre, Odysseus, Palamedes'in hizmetkarlarından birine, efendisinin yatağının altına mektubu ve altını koyması için rüşvet verdi.
5. Bkz. syf. 376 ve sonraki syf.
6. Bkz. syf. 254.
7. Apollodoros, onbeş yaşındaki Akhilleus'un, filonun amirali olduğunu söyler ancak onunla hem fikir olan hiçbir kaynağa rastlanmamıştır.
8. Homeros, İlyada 19.388 ve sonraki syf.
9. Yorumcular, Dionysos'un, onurunu ayaklar altına alan Telephos'un ayağını asma kütüğüne taktırarak düşmesine sebep olduğunu söyler.
10. Telephos'un olduğu bölüm, Euripides'in *Telephos* adlı oyununda dramatize edildi. Bu oyunla birlikte, Aristophanes'in parodisi için bir hedef haline geldi. *Akharnialılar* adlı oyununda, komedi şairi, onun üzerindeki paçavralarla alay etti ve Telephos, Euripides'in oyununda Yunanlılardan biriymiş izlenimini verdi.
11. İphiklos, buna sebep olan aynı bıçağın üzerindeki pas sayesinde yeniden gücüne kavuştu, bkz. syf. 84. Her iki çare de 'gündüz içilen içki' atasözünün klasik bir örneğidir.
12. Bkz. syf. 302.
13. Aiskhylos, *Agamemnon* 206 ve sonraki syf.
14. Aynı eserde 212 ve sonraki syf.

15. Lucretius, *Evrenin Doğasında,* 1.96 ve sonraki syf, çeviren R. Latham, *Lucretius: On the Nature of the Universe (Evrenin Doğasında),* Penguin Classics, 1951.
16. Aiskhylos, *Agamemnon* 224 ve sonraki syf.
17. Apollodoros'un tasvirinde, Tenes, karaya ayak bastıkları andan itibaren Yunanlılara taşlar atarak onları uzak tutmaya çalıştı fakat Akhilleus, onu kılıcıyla indirdi.
18. Sophokles'in trajedisi *Philoktetes*'de, olayın geçtiği yer, Philoktetes'in, tanrıça Khyrse'nin mabedini koruyan bir yılan tarafından ısırıldığı Khryse adasıdır.
19. Bkz. 180.
20. Zamanı değişiklik gösterir: Yunan ordusunun, Aulis'de toplanmasından önce; Tenedos'dan; Protesilaos'un öldüğü ilk savaştan önce; ordunun, Biga Yarımadası'na çıkmasından sonra. Bunların tümü birer olasılıktır.
21. Başka yazarlara göre, onun katili Aineias, Akhates veya Euphorbos'dur. Homeros 'Dardanialı bir adamı' işaret eder, başka bir deyişle, bir Truvalı'yı.
22. *Kypria* adlı eserin yazarına göre, onun adı, Meleagros'un kızı Polydora'dır. Bir anlatıma göre, Polydora kendisini bıçaklayarak intihar etti.
23. Hyginus, *Fabulae* 104, çeviren S.M. Trzaskoma, R. Scott Smith ve S. Brunet, *Anthology of Classical Myth: Primary Sources in Translation (Klasik Mitler antolojisi: Çevirilerde İlk Kaynaklar),* Hackett, 2004.
24. Bu, istekli olanların bunu yapmalarına engel olamamıştır. R. Castleden'ın *The Attack on Troy (Truva Saldırısı)* (Pen & sword Military Classics, 2006) adlı eseri, hem Mikenaililerin Truvalılara karşı 'asgari yapılanma' ve 'azami yapılanmayı' gösteren haritalarıyla ve savaş özetleriyle ön plana çıkar ve Truva Savaşı'nın Destansı Döngüsünün, tarihsel bir gerçekliğe daha yakın olduğuna dair 'daha heyecanlı bir ihtimali' belirtir. Buradaki kilit terimler (elbette) 'heyecanlı' ve (tabii ki hayır) olarak nitelendirilen 'ihtimal' kelimeleridir.
25. Homeros, İlyada 21.36 ve sonraki syf. Ardından Lykaon, fidye karşılığında geri alındı ve Truva'ya döndü; fakat ne talihsizliktir

ki, Akhilleus ile yeniden karşı karşıya geldi. Bu defa Akhilleus tarafından öldürüldü.

26. Aynı eserde 20.187 ve sonraki syf.
27. J. G. Frazer, *Apollodoros, the Library (Apollodoros, Kütüphane),* Loeb Klasik Eserler Kütüphanesi 1921, Cilt II, syf. 183, n. 2.
28. Aeskhylos, *Agamemnon,* 919 ve sonraki syf.

Kısım 15: Homeros'un İlyada'sı

1. Homeros, Yunanlıları tanımlamak için üç farklı isim kullanır: Akalar, Argoslular ve Danaoslar.
2. Homeros, İlyada 1.152 ve sonraki syf.
3. Aynı eserde 1.505 ve sonraki syf.
4. Aynı eserde 6.454 ve sonraki syf.
5. Aynı eserde 9.530-625. Bkz. syf. 76.
6. Aynı eserde 9.378 ve sonraki syf.
7. Bilim adamları, 10. Kitabın, Homeros tarafından yazılmadığı konusunda hemfikirdir. Bağımsızdır, atıfta bulunmaz, hikâyedeki hiçbir şeyin üzerinde bir etksi yoktur, onunla bununla yatıp kalkan adamların kahramanlık dışı kıyımlarını anlatır ve oldukça fazla tuhaf bir dil kullanır.
8. Homeros, İlyada 16.83-90.
9. Takımyıldızları; evlilik; dava; kuşatma ve pusu; çiftçilik; hasat; bağ bozumu; sığır çobanlığı; koyun sürüleri; Okyanus'a akan kudretli nehir.
10. Homeros, İlyada 19.73 ve sonraki syf.
11. Aynı eserde 19.418 ve sonraki syf.
12. Aynı eserde 20.490 ve sonraki syf.
13. Aynı eserde 22.104 ve sonraki syf.
14. Aynı eserde 22.317 ve sonraki syf.
15. 22. Kitabın sonundayız.
16. Homeros, İlyada 24.503 ve sonraki syf.
17. Aynı eserde 24.762 ve sonraki syf.
18. Aynı eserde 6.466 ve sonraki syf.
19. Aynı eserde 18.80 ve sonraki syf.
20. Aynı eserde 3.38 ve sonraki syf.

21. Aynı eserde 16.97 ve sonraki syf.
22. Aynı eserde 12.310 ve sonraki syf.
23. Aynı eserde 9.602 ve sonraki syf.
24. Aynı eserde 1.275 ve sonraki syf.
25. Aynı eserde 6.441 ve sonraki syf.
26. Aynı eserde 18.329 ve sonraki syf.
27. Euripides, *Truvalı Kadınlar* 1319 ve sonraki syf.
28. Flaxman'ın Wedgwood vazosu üzerine *The Apotheosis of Homer (İdeal Homeros)* çalışması.
29. Ölümünden sonra basılan ilk kamu baskısı.
30. Rupert Brooke, *Fragment (Fragman)* 2, 1915, *Collected Poems of Rupert Brooke with a Memoir (Rupert Brooke'un Şiir Derlemeleri ve Biyografisi)* adıyla yayınlanmış, Sidgwick and Jackson, 1918.
31. P. Shaw-Stewart, 'Achilles in the Trench' (Siperdeki Aşil), 1916.
32. J. Buchan, *Memory Hold-the-door (Anılar! Kapıyı Tutun)* adlı otobiyografisi, Hodder and Stoughton, 1940
33. G. Steiner, İngiliz televizyon kanalı Channel 4'un *Greek Fire (Yunan Ateşi)* adlı dizinin 7. Bölümü 'War Music', yani 'Savaş Müzikleri' için röportaj verdi, Transatlantic Films, 1989.
34. *L'Iliade ou la Poeme de la Force (İlyada ve Savaşın Şiiri),* çeviren M. McCarthy, S. Weil ve R. Bespaloff, *War and the Iliad (Savaş ve İlyada),* New York Review Books, 2005, syf. 37.
35. G. Steiner, evvelce adı geçen eserde.
36. Bkz. syf. 380 ve sonraki syf.
37. Patroklos'un babası Menoitios, normalde Ahkilleus'un büyükbabası Aiakos'un üvey kardeşidir; fakat Sahte-Hesiodos'un *Kadınlar Katalaoğu* 212a M-W'a göre o, Aiakos'un oğlu ve dolayısıyla da Peleus'un erkek kardeşdir. Haliyle de Akhilleus ve Patroklos kuzen oluyorlar. Bu, mitolojik temanın, masallardan kaynaklanmayan nedenlerin yarattığı değişimlere açık olduğunun canlı bir örneğidir.
38. F. Ahl, 'Troy and Memorials of War' (Truva ve Savaş Hatıraları), M.M. Winkler(basımı), *Troy From Homer's Iliad to Hollywood Epic (Homeros'un İlyada'sından Hollywood'un Destanına Dek Truva),* Blackwell, 2007, syf. 180.

Kısım 16: Tahta At ve Truva'nın Yağmalanması

1. Başka kaynaklarda, o asil biridir, Agrios'un oğlu ve Diomedes'in kuzenidir.
2. Bkz. syf. 252 ve sonraki syf.
3. Bkz. syf. 315.
4. Homeros, İlyada 24.61 ve sonraki syf.
5. Aynı eserde 11.487 ve sonraki syf.
6. Kazananlar sırasıyla Eumelos, Diomedes, Aias ve Teukros oldu.
7. Sophokles, *Aias* 479 ve sonraki syf., çeviren E.F. Watling'in *Sophocles, Electra and Other Plays (Sofokles, Elekra ve Diğer Oyunlar)* adlı eseri, Penguin Classics, 1953.
8. Aias'ın doğumu için bkz. syf. 251.
9. Sophokles, *Aias* 1339 ve sonraki syf.
10. Aynı eserde 121 ve sonraki syf.
11. Bu çiçek, aynı zamanda Hyakinthos'un ölümü anar. Bkz. syf. 56.
12. Helenos'un yakalanması genellikle Paris'in ölümünden sonra gelir.
13. Bkz. syf. 241.
14. Bkz. syf. 238.
15. Homeros, *Odysseia* 526 ve sonraki syf.
16. Bu masalın daha eski anlatımları, Arktinos'un *Iliou Persis (Truva'nın Yağmalanması)*'na dek gider ve Vergilius'un bahsettiği oğul sayısının iki olduğuyla karşılaştırıldığında Arktinos'a göre yılanlar tarafından boğularak öldürülen oğulların sayısı birdir.
17. Vergilius, *Aeneis* 1.201 ve sonraki syf., çeviren C. Day Lewis, *The Eclogues, Georgics and Aeneid of Vergilius (Vergilius'un Çoban Şiirleri, Çiftçi Şiirleri ve Aeneis'i),* Oxford University Press, 1966.
18. Euripides, eserinde, şehrin ele geçirilmesinin ardından çocuğun infazını soğuk kanlılıkla yerine getirerek onu öldürtür.
19. Euripides, *Hekabe* 543 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides, Medea and other Plays (Euripides, Medea ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, 1963.
20. W. Shakespeare, *Hamlet,* 2. Oyun, 2. Sahne, 11. 544 ve sonraki syf.
21. Aynı eserde 593 ve sonraki syf.
22. Resimler için bkz. S. Woodford, *The Trojan War in Ancient Art (Antikçağ Sanatında Truva Savaşı),* Duckworth, 1993.

23. Yazılar, 264/3 tarihine kadar dayanır.
24. John Murray'in 4 Ağustos 1872 tarihli *Troy and Its Remains (Truva ve Kalıntıları)* adlı raporu, 1875, syf. 211.
25. Kesin tarihler, arklogların görüşlerine göre değişiklik gösterir.
26. Veya: [onlar] Wilusa ülkesinden ayrılarak [ona] yeniden saldırmak için yola koyulurlar. P. H. J. Houwink ten Cate'nin 'Hitit Tebaası ve Kraliyet Yazışmalarına Dayalı Ahhiyava Sorgulamaları Üzerine Aydınlanmalar' adlı yazısında yeniden düzenlenmiş ve çevrilmiştir, *Jahrbericht Ex Oriente Lux (Eski Doğunun Aydınlatılmasına Dair Yıllık Raporlar)* 28, 1983-4, syf. 40. Köşeli parantezler içindeki kelimeler yeniden düzenlenmiştir.
27. Dilde sadelikten yana olanlar, ona 'İlk-Hint-Avrupa' demeyi sever.
28. Bkz. syf. 450 ve sonraki syf.
29. Bkz. syf. 235.
30. C. Wolf, *Conditions of a Narrative: Cassandra (Hikâye Yazmanın Şartları: Kassandra),* çeviren J. Van Heurk, *Cassandra: a novel and four essays (Kassandra: bir roman ve dört makale),* Farrar, Straus and Giroux, Inc., 1984, syf. 262.
31. Heredot 2.120.
32. M. Korfmann, Was There a Trojan War?' (Truva Savaşı Gerçek Mi?), M.M. Winkler basımı, *Troy From Homer's Iliad to Hollywood Epic (Homeros'un İlyada'sından Hollywood'un Destanına Dek Truva'ya),* Blackwell, 2007, syf. 262.
33. M. I. Finlay, J. L. Caskey, G. S. Kirk ve D. L. Page, 'The Trojan War' (Truva Savaşı), *Journal of Hellenic Studies (Eski Yunan Çalışmaları Dergisi)* 84, 1964, 1-20.
34. Iman J. Wilkens, 'The Trojan Kings of England' (İngiltere'nin Truvalı Kralları), University of Cambridge, Klasik Topluluğu'yla yapılan ders, 26 Mayıs 1992.
35. Peter Jones, 'Barry Strauss (Hutchinson) tarafından yazılmış *The Trojan War: A New History' (Truva Savaşı: Yeni Bir Tarih)* adlı yazısını değerlendirmiştir, *Sunday Telegraph,* 25 Şubat 2007.

Kısım 17: Kahramanların Eve Dönüşü

1. Kaynaklar, hamile yaban domuzu hakkındaki bilmece hakkında farklılıklar gösterir: 'Üç yavru domuz, biri dişi' veya 'On yavru domuz, biri erkek' olarak da bahsedilir.
2. Bazı mit anlatıcıları, sorunları öngören Truvalı kahin Helenos'un tavsiyelerini geciktirir.
3. Homeros, İlyada 4.505 ve sonraki syf.
4. *Argonautika* 1.134 ve sonraki syf.
5. Bkz. syf. 309
6. Euripides, *Helen* 1126 ve sonraki syf, çeviren P. Vellacott, *Euripides: The Bacchae and Other Plays (Euripides: Bakkhalar ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1973.
7. Aphrodite, Diomedes'in onu Truva'nın savaş meydanında yaralamış olmasına rağmen yardımda bulundu.
8. Euripides, *Andromakhe* 967 ve sonraki syf., çeviren P. Vellacott, *Euripides: Orestes and Other Plays (Orestes ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, 1972.
9. Aynı eserde 1151.
10. Pausanias 1.13.9.
11. Pindaros, *Nemeali* 7.40 ve sonraki syf.
12. Bkz. syf. 302.
13. Aiskhylos, *Agamemnon* 29 ve sonraki syf.
14. Aynı eserde 60 ve sonraki syf.
15. Aynı eserde 326 ve sonraki syf.
16. Aynı eserde 351 ve sonraki syf.
17. Aynı eserde 433 ve sonraki syf.
18. Aynı eserde 600 ve sonraki syf.
19. Aynı eserde 659 ve sonraki syf.
20. Aynı eserde 772 ve sonraki syf.
21. Aynı eserde 810 ve sonraki syf.
22. Aynı eserde 912 ve sonraki syf.
23. Aynı eserde 910 ve sonraki syf.
24. Aynı eserde 946 ve sonraki syf.
25. Aynı eserde 1223 ve sonraki syf.

26. Aynı eserde 1323 ve sonraki syf.
27. Aynı eserde 1343 ve sonraki syf.
28. Aynı eserde 1403 ve sonraki syf.
29. Aynı eserde 1551 ve sonraki syf.
30. Aynı eserde 1657 ve sonraki syf.
31. *Agamemnon*'da, Klytaimnestra, Orestes'i gönderdi. Başka bir anlatımda, Pindaros, Agamemnon'un öldürülmesinden sonra, genç Orestes'in Parnassos Dağı'nın eteklerindeki Strophios'a götürüldüğünü söyler; fakat bunu kimin yaptığını söylemez. Euripides ve Sophokles'e göre, bunu yapan kişi bir ailenin yaşlı uşağı idi. Sophokles, Elektra'nın onu bu yaşlı adama teslim ettiğini söyler.
32. Pausanias, bir tasviri da nakleder: Erinyeler, onu delirtmek üzereydiler ve ona siyah gibi göründüler; fakat kendi parmaklarından birini ısırıp koparttıktan sonra beyaz göründüler ve ardından akıl sağlığına kavuştu.
33. Bkz. syf. 310 ve sonraki syf.
34. David Jones'dan René Hague'e, P. Hills'ın, *David Jones*'undan alıntı yapılmış, sergi kataloğu, Tate Gallery, 1981, syf. 109.

Kısım 18: Odysseia ve Sonuçları

1. Aristoteler, Şiir Sanatı 17, çeviren T.S. Dorsch, *Aristotle, Horace, Longinus: Classical Literary Criticism (Aristoteles, Horace, Longinus: Klasik Edebiyat Eleştirileri),* Penguin Classics, 1965.
2. Homeros, *Odyyseia* 2.174 ve sonraki syf.
3. Aynı eserde 10.469.
4. Aynı eserde 2.89 ve sonraki syf.
5. Aynı eserde 16.245-53.
6. Aynı eserde 2.104 ve sonraki syf.
7. Bu tür masallara genellikle Yunancada *apologoi* hikâyeleri denir ve *Odysseia*'nın yüzde 20'si geçmişi anlatan masallardan ibarettir.
8. Kesin doğru olmamakla birlikte: Tek gördüğü, tipik Tunç Çağı Yunanlılarından Phaiakların şehridir.
9. Homeros, *Odyyseia* 1.1 ve sonraki syf.
10. 'Moon River' (Ay Nehri) liriklerini Henry Mancini yazmıştır.

11. ‘Yaptığım yolculuklardan dolayı dinlenecek vaktim yok; İçeceğim/ Hayatımın son anına kadar yaşamdan keyif alacağım’.
12. Belki de Eurylokhos’dan ayrı olarak, 10. Kitap’ta Kirke’nin sarayına giden gözcülere önderlik eden, Odysseus’a geri döner ve onu tekrar oaraya götürmeyi reddeder ve 10. Kitabın sonunda içki içtiği anlatılan arsız bir genç olan Elpenor, Kirke’nin çatısından düşer.
13. Homeros, *Odyyseia* 1.356 ve sonraki syf.
14. Aynı eserde 1.119 ve sonraki syf.
15. Mentor, Odysseus’un bir arkadaşıydı ve Truva’da olduğu süre boyunca evine göz kulak oluyordu. Athene, Telemakhos ve Odysseus’u desteklerken, onun benzerliğini kullandı ve bunun sonucu olarak, ‘mentor’ terimi, bilge ve yardımıc olan kişiler için kullanılır.
16. Homeros, *Odyyseia* 4.555 ve sonraki syf.
17. Apollodoros’a göre beş yıldır; Hyginus’a göre ise bir yıl. Apollodoros, ayrıca Latinus adından bir oğuldan bahseder; Homeros hiç böyle bir bilgiden söz etmez. Hesiodos’un *Tanrıların Doğuşu* eserinde, Kirke’nin (Kalypso değil) Odysseus’dan olma iki erkek çocuk dünyaya getirdiğini, bu çocukların isimlerinin Agrios ve Latşnos olduğunu söyler; fakat bir Romalı şair, Latinleri Yunan soyuna eklemek için mısralara eklenti yapmış olabileceği ifade edilir. Eustathius, Hesiodos’a göre, Odysseus’un iki olduğunu söyler: Kirke’den olma Agrios ve Latinus, Kalypso’dan olma Nausithoos ve Nausinoos.
18. Homeros, *Odyyseia* 5.219 ve sonraki syf.
19. Bkz. syf. 197.
20. Homeros, *Odyyseia* 5.454 ve sonraki syf.
21. Aynı eserde 6.242 ve sonraki syf.
22. Aynı eserde 9.461 ve sonraki syf.
23. Aynı eserde 7.238.
24. Aynı eserde 8.164.
25. Evine dönebilmek için belirli bir yiyeceği tatmaktan kaçınma teması oldukça yaygındır. Persephones’nin Hades’de nar çekirdeklerini yediğinin anlatıldığı masal, bir başka örnektir. Homeros, *Odysseia* 9.105–545.

26. Aynı eserde 9.105 ve sonraki syf., çeviren E.V Rieu, *Homer: The Odyssey (Homeros: Odysseia),* Penguin Classics, 1946.
27. Aynı eserde 9.252 ve sonraki syf.
28. Aynı eserde 9.288 ve sonraki syf, çeviren R. Lattimore, adı geçen eserde.
29. Aynı eserde 9.371 ve sonraki syf.
30. Aynı eserde 9.375 ve sonraki syf.
31. Aynı eserde 9.504 ve sonraki syf.
32. Aynı eserde 9.513 ve sonraki syf.
33. Aynı eserde 9.534 ve sonraki syf.
34. Aynı eserde 10.22.
35. Medeia'nın babası Aietes'in yurdu olan Aia Kolkhis, İason'un Altın Postu almak üzere gititiği yerdir. *Argonautika*'nın etkisi burada oldukça fazla hissedilir. Strabon, Homeros'un Kirke ve Medeia arasındaki bağı ve Aia ile olan benzerlikten dolayı Aiaia'yı yarattığını söyler.
36. Apollodoros, onun kurt, domuz, eşek ve aslana dönüştüğünü söyler.
37. Antik Çağ botanikçi Theophrastos, siyah bir kökü ve süt beyazı renginde bir çiçeği olan ve Pheneus vadisi ile kuzey Arkadya'daki Kyllene Dağı'ndan bulunan *Allium nigrum*'u andırdığını söyler; yuvarlak bir kökünün olduğunu, soğana benzediğini, adasoğanına benzer yapraklarının olduğunu ve büyü ve sihirlere karşı bir panzehir olarak kullanıldığını söyler. Fakat Homeros'un bu bitkisi ancak tanrıların dünyasına ait olabilir.
38. Bazı anlatımlara göre, Telegonos, Kirke ile Odysseus'un oğlu olarak dünayaya gelir. Bkz syf. 420 ve yukarıda n. 17.
39. Homeros, *Odysseia* 10.512
40. Aynı eserde 11.29–30.
41. Aynı eserde 11.410 ve sonraki syf. Aiskhylos'un *Agamemnon* adlı oyununda, cinayette asıl önemli rolü oynayan kişi Klytaimnestra'dır. Aigisthos, oldukça yalaka ve zayıf bir karakterdir.
42. Bkz. syf. 58 ve sonraki syf.
43. Bkz. syf. 54.
44. Bkz. syf. 298 ve sonraki syf.
45. Bkz. syf. 80 ve sonraki syf.

46. Sirenler, Argonotların masalı aracılığıyla mitolojik anlatımın içinde çoktan yer almışlardır. Bu anlatım, her ne kadar Homeros tarafından bahsedilmediyse de bazı kaynaklar, yanlarından bir geminin geçip gitmeyi başardığı durumda Sirenlerin öleceğinin öngörüldüğünü söyler ve bu sıkıntıdan dolayı kendilerini denize atarlar ve boğularak ölürler. *Argo*, bunu gerçekleştirmeyi başardığından beri bu olay, mitolojik zamanlamada bir sorun yaratır. Bkz. syf. 111 ve sonraki syf.
47. Homeros, Argonotların bu tehlikeyle yüz yüze geldikleri ve başarıyla geride bıraktıkları konusunda bizleri bilgilendirir. Bkz. syf. 112.
48. Homeros, Skylla'yı Krataeis'in kızı olarak gösterir; fakat babası hakkında hiçbir bilgiyi paylaşmaz. Rodoslu Apollonios, onu, Porkhos'un Hekate'den olma kızı olarak gösterir ve diğerleri de babasını Porkhos olarak değil, Phorkys olarak belirtir. Hyginus ise, onun, Typhoeus ile Ekhidna'nın kızı olduğunu söylemesine rağmen burada adı Tyrrhenos, Triton veya Trienos olarak geçer. Stesikhoros'a göre, onun annesi Lamia idi.
49. Homeros, *Odysseia* 12.89 ve sonraki syf.
50. Aynı eserde 12.237 ve sonraki syf.
51. Yunancada *thrinax,* 'üç dişli mızrak' anlamındadır ve bu bize Odysseus'un büyük düşmanı Poseidon'u hatırlatır.
52. Homeros, *Odysseia* 12.209 ve sonraki syf.
53. Aynı eserde 16.213 ve sonraki syf.
54. Aynı eserde 17.237 ve sonraki syf.
55. Aynı eserde 17.583 ve sonraki syf.
56. Bkz. Homeros, *Odysseia* 18.1–107; Hyginus ve Apollodoros'un her ikisi de boksu güreşe yeğliyor.
57. Homeros, *Odysseia* 18.96 ve sonraki syf.
58. Aynı eserde 18.212 ve sonraki syf.
59. Aynı eserde 18.281 ve sonraki syf.
60. Aynı eserde 19.573 ve sonraki syf.
61. Aynı eserde 21.410 ve sonraki syf.
62. Aynı eserde 22.35 ve sonraki syf.
63. Homeros, *Odysseia* 22.465 ve sonraki syf. 'Hizmetçilerin asılmalarına neyin sebep olduğunu ve Penelope'nin *gerçekten* nereye varmaya çalıştığının' dikkat çekici modern bir araştırması, Margaret Atwood'un *The Penelopiad* adlı eserinde ortaya çıkar, Canongate,

2005. Penelope ve ve haksızlığa uğramış hizmetçilerinden oluşan korosunun, yine Margaret Atwood'un yarattığı sahne versiyonuyla olayları şarkılar ve danslar eşliğinde kendi taraflarından anlatma şansını elde ederler (RCS, 2007)

64. Aynı eserde 23.107 ve sonraki syf.
65. Aynı eserde 23.233 ve sonraki syf.
66. Telegonos hakkındaki tüm bölüm, Homeros için bir bilinmezliktir. Odysseus ile Kirke'nin çocuklarından hiç bahsedilmez. Telegonos'un Odysseus ile Kirke'nin oğlu olduğunu Hesiodos ifade etmiştir (mısrada evlilik dışı bir olaya duyulan şüpheden bahsedilir). *Telegonia*'da, Telegonos, Kirke'nin değil, Kalypso'nun oğlu idi. Hyginus'a göre, Odysseus'un Kirke'den olma iki oğlu vardır: Nausithoos ile Telegonos. Telegonos'un, babasının dul karısı Penelope ile evlendiği ve Telemakhos'un da babasının metresi olan Kirke ile evlendiğinin ifade edildiği olağandışı bir anlatım vardır.
67. Bu anlatım, Romalı yazar Cicero (Hermes = Latincede Merkür) tarafındna bahsedilmiştir. Bir anlatıma göre, Penelope, Pan'ın annesidir. Odysseus evine döndüğünde ve bu sevimsiz çocuğu evinde görünce, yeniden seyahate çıktı.
68. Homeros'a göre, Penolope, tüm taliplerinin arasında en çok Amphinomos ile konuşmayı seviyordu; çünkü iyi huylu biriydi. Fakat yine de Telemakhos tarafından öldürülmekten kurtulamadı. Penelope'nin sadakatsizliğine dair bu suçlamalar Homeros tarafından asla söz edilmez.
69. Apollodoros, Neoptolemos'un, Kephallenia'ya sahip olacağı umuduyla, onu sürgüne yolladı.
70. Apollodoros, *Epitome* 7.1.
71. P. Jones, *Homer's Odyssey: A Commentary (Homeros'un Odysseia'sı Üzerine Yorumlar)*, Bristol Classical Press, 1998, syf. 80.
72. R. Brittlestone, J. Diggle ve J. Underhill ile birlikte , *Odysseus Unbound: the Search for Homer's Ithaka (Özgür Odysseus: Homeros'un İthaka'sı Peşinde)* adlı eseri yazdı., Cambridge, 2005.
73. T. S. Eliot, 'Ulysses, Order, and Myth' ('Odysseus, Düzen ve Mit'), *Dial* 75.5, Kasım 1923, syf. 480.

74. Joyce'un öğrencisi Georges Borach tarafından 1 Ağustos 1917 tarihli günlüğünden nakledildi. Bkz. R. Ellman, *James Joyce*, Oxford University Press, yeniden düzenlenmiş baskı 1983, syf. 429–30.
75. Tr. E Keeley ve P. Sherrard, C.P. Cavafy, *Collected Poems (Şiir Derlemeleri)*, The Hogarth Press, 1984.

Kısım 19: Platon ve Atlantis Miti

1. I. Donelly, *The Antediluvian World (Tufan Öncesi Dünya)*, Harper and Brothers, 1882, syf. 479.
2. Platon, *Timaios* 20, çeviren. D. Lee, *Plato: Timaeus and Critias (laton: Timaios ve Kritias),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1977.
3. Aynı eserde 21.
4. Platon, *Gorgias* 523, çeviren W. Hamilton, *Plato: Gorgias (Platon: Gorgias)*, Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1971.
5. Platon, *Cumhuriyet* 377, çeviren D. Lee, *Plato: The Republic (Platon: Cumhuriyet)*, Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1897.
6. Platon, *Protagoras* 320, çeviren W. C. K. Guthrie, *Plato: Protagoras and Meno (Platon: Protagoras ve Menon)*, Penguin Classics, 1956.
7. Platon, *Phaidros* 275, çeviren C. Rowe, *Plato: Phaedrus (Platon: Phaidros)*, Penguin Classics, 2005.
8. Platon, *Timaios* 21–2.
9. Aynı eserde 22.
10. Bkz. syf. 263 ve sonraki syf.
11. Platon, *Timaios* 23.
12. Aynı eserde 23.
13. Başka bir deyişle Cebelitarık Boğazı
14. Platon, *Timaios* 24.
15. Aynı eserde.
16. Aynı eserde 25
17. Platon, *Kritias* 108, çeviren D. Lee, *Plato: Timaeus and Critias (Platon: Timaesu ve Kritias),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1977.
18. Aynı eserde 113.

19. Aynı eserde 121.
20. Thukydides 3.89, çeviren R. Warner, *Thucydides: The Peloponnesian War (Thukydides: Peloponnes Savaşı),* yeniden düzenlenmiş baskı, Penguin Classics, 1972.
21. Bkz. syf. 448.
22. Bkz. syf. 114.
23. T. Bryce, *The Trojans and Their Neighbours (Truvalılar ve Komşuları),* Routledge, 2006, syf. 193.
24. L. Spence, *Atlantis in America (Amerika'da Atlantis),* Ernest Benn, 1925, syf. 66. Bu konuyu *The History of Atlantis (Atlantis Tarihi)* adlı eserinde kelimesi kelimesine tekrar eder, Rider & Co., 1926, syf. 151.
25. P. Jordan, *The Atlantis Syndrome (Atlantis Sendromu),* Sutton Publishing, 2003, syf. 80.
26. L. Sprague de Camp, *Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science and Literature (Kayıp Kıtalar: Tarihte, Bilimde ve Edebiyatta Atlantis Konusu),* Gnome Press, 1954, 80.
27. T. Bryce, *The Trojans and Their Neighbours (Truvalılar ve Komşuları),* syf. 193.
28. Bkz. Pierre Vidal-Naquet, 'Athenes et I'Atlantide', *Revue des etudes grecques 77* (1964), syf. 420-44, *Le Chasseur noir*'da yeniden basılmış, Maspero, 1981, syf. 335-60; aynı yazar, 'Herodote et I'Atlantide: entre les Grecs et les Juifs. Reflexions sur I'historiographie du siecle des Lumieres', *Quadermi di Storia* 16 (Temmuz-Aralık 1982), syf. 3-76; Christopher Gill, 'The Genre of the Atlantis Story' (Atlantis Hikâyesinin Üslubu), *Classical Philology (Klasik Filoloji)* 72 (1977), syf. 287-304; Luc Brisson, Platon, *Timeé/Critias (Timaios/Kritias),* Flammarion, 1992; Gerard Naddaf, 'The Atlantis Myth: An Introduction to Plato's Later Philosophy of History' (Atlantis Miti: Platon'un Geç Felsefe Tarihine Giriş), *Phoenix* 48 (1994). Syf. 189-209.
29. Platon'un öğrencisi Krantor'un, Atlantis masalını tarih olarak kabul ettiği ve Atlantis'in tarihinin Mısır'daki sütunlara kaydedildiğine inandığı söylenir; fakat bu konuda elimizdeki tek kanıt, hikâyenin tarihi geçerliliği hakkında duguyları çelişen Proklos'un 700 yıl sonraki yazılarından gelir.

Bölüm 3: Yunan Mitolojisine Dair Bazı Yaklaşımlar

1. G. S. Kirk, 'Methodological reflexions on the myths of Heracles' (Herkül mitleri üzerine metodolojik yansımalar), B. Gentili and G. Paioni, *Il Mito Greco: Atti del convegno internazionale (Urbino, 7-12 Mayıs 1973),* Roma, 1977, syf. 293.
2. 'Sahte-Herakleitos', *Homeros Sorunları* 70, çeviren K. Dowden, *The Uses of Greek Mythology (Yunan Mitolojisinin Yararları),* Routledge, 1992, syf. 24 ve sonraki syf.
3. F. Max Müller, *Lectures on the Science of Language, delivered at the Royal Institution of Great Britain (Büyük Britanya Kraliyet Enstitüsü'nde verilen Dil Bilimi dersleri), Mart, Nisan ve Mayıs 1863,* ikinci seri, New York, syf. 384-5.
4. J. G. Frazer, *Apollodorus: The Library II (Apollodoros: Kütüphane II)*, Loeb Klasik Eserler Kütüphanesi, 1921, syf. 404.
5. Bu ve onu takip eden listeler P. Jones, *Homer's Odyssey: A Commentary (Homeros'un İlyada'sı Üzerine Yorumlar)*'dan alınmıştır, Bristol Classical Press, 1998, syf. 78 ve sonraki syf.
6. Bkz. syf. 207 ve sonraki syf.
7. S. Freud, *The Relation of the Poet to Day Dreaming (Şairin Hayalleriyle İlişkiler)* (1908), (A. Freud ve arkadaşları, *Gesammelte Werke, chronologisch geordnet,* 1940-68, 7:222).
8. Bkz. syf. 140 ve sonraki syf.
9. S. Freud, *Gesammelte Werke, chronologisch geordnet,* A. Freud ve arkadaşları., 1940-68, 17:47-8.
10. İngilizcesi, C. Levi- Strauss'un, *Structural Antropology (Yapısal Antropoloji)* adlı eseri olarak bulunmaktadır, Penguin, syf. 206-31.
11. Aynı eserde 216.
12. Bkz. syf. 98 ve sonraki syf.
13. Bkz. syf.70 (Kallisto); 140 ve sonraki syf. (Danae); 176 (Auge); 134 ve sonraki syf. (Io); 205 ve sonraki syf. (Antiope).
14. W. Burkert, *Structure and History in Greek Mythology and Ritual (Yunan Mitolojisi ve Dini Törenlerin Yapısı ve Tarihi),* University of California Press, 1979, syf. 6 ve sonraki syf.
15. http://www.gold-eagle.com/editorials_04/ willie092704.html. (28 Eylül 2004).
16. Bkz. syf. 114.
17. R. Calasso, *The Marriage of Cadmus and Harmony (Kadmos ve Harmonia'nın Evliliği),* çeviren T. Parks, Vintage, 1994, syf. 280.
18. Sallustius, *On the Gods and the World (Tanrılar ve Dünya Üzerine),* 4.

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN

Çeviriler

Günümüzde, Yunan mitolojisi ile ilgili geniş bir yelpazede sunulan oldukça önemli yazılar mevcuttur. Aşağıda, yazarların kronolojik sırasına göre güzel, okumaya değer ve ulaşılabilir eserlerin isimleri bulunmaktadır:

Homeros, İlyada: R.Lattimore, *The Iliad of Homer (Homeros'un İlyada'sı)*, University of Chicago Press,1951

Homeros, *Odysseia*: R. Lattimore, *The Odyssey of Homer (Homeros'un Odysseia'sı)*, Harper Perennial, New York, 1999

Hesiodos: Dorothea Wender, *Hesiod and Theognis (Hesiodos ve Tanrıların Doğuşu)*, Penguin Classics,1973

Homeros İlahileri: J.Cashford, *The Homeric Hymns (Homeros İlahileri),* Penguin Classics, 2003

Aesop: O. ve R. Temple, *Aesop*: *The Complete Fables (Ezop Masalları)*, Penguin Classics,1998

Pindaros: R. Lattimore, *The Odes of Pindar (Pindaros Odları),* 2. baskı, University of Chicago Press, 1976

Herodot: A. de Selincourt, *Herodotus: The Histories (Herodot: Tarihler),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1972

Aiskhylos: R. Fagles, *Aeschylus, the Oresteia (Aiskhylos, Oresteia),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1979; P. Vellacott, *Aeschylus: Prometheus Bound, the Suppliants, Seven Againsts Thebes, the Persians (Aeskhylos: Mahkum Prometheus, Yalvaranlar, Yediler Thebai'ye Karşı, Persler),* Penguin Classics, 1961

Sophokles: E. F. Watling, *Sophocles: The Theban Plays (Sofokles: Thebai Oyunları),* Penguin, 1947; *Sophocles:Electra and Other Plays (Sofokles: Elektra ve Diğer Oyunlar),* Penguin, 1953

Euripides: J. Davie, *Euripides, Medea and Other Plays (Euripides, Medea ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı 2003; P. Vellacott, *Euripides, The Bacchae and Other Plays (Euripides, Bakkhalar ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1973; *Euripides, Orestes and Other Plays (Euripides, Orestes ve Diğer Oyunlar),*Penguin Classics, 1972; *Euripides, Three Plays: Alcestis; Hippolytus; Iphigeneia in Tauris (Euripides, Üçleme: Alkestis; Hippolytus; İphigeneai Tauris'de),*Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1974; *Euripides: Medea and Other Plays (Euripides: Medea ve Diğer Oyunlar),* Penguin Classics, 1963

Aristophanes: D. Barrett, *Aristophanes: The Wasps/The Poet and the Women/The Frogs (Arılar/Şair ve Kadınlar/Kurbağalar),* Penguin Classics, 1964; A.H. Sommerstein, *Aristophanes: Lysistrata/The Acharnians/The Clouds (Aristophanes: Lysistrata/Akarniyalılar/ Bulutlar),* Penguin Classics, 1973

Platon: D. Lee, *Plato: The Republic (Platon: Cumhuriyet),* Penguin Classics, 2. baskı (düzeltilmiş), 1987; *Plato*: *Timaeus and Critias (Platon: Timaios ve Kritias),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1977

Kallimakhos: A.W. Mair, *Callimachus*; *Hymns and Epigrams; (Kallimakhos: İlahiler ve Hicivler); Lycophron (Lykophron); Aratus (Aratus),* Loeb Klasik Eserler Kütüphanesi, yeniden düzenlenmiş baskı, 1955

Rodoslu Apollonios: R. C. Seaton, *Apollonius Rhodius (Rodoslu Apollonios)*, the *Argonautica (Argonautika)*, Loeb Klasik Eserler Kütüphanesi, 1912

Theokritos: A. Rist, *The Poems of Theocritus (Theokritos'un Şiirleri),* University of North Carolina Press, 1978

Vergilius: C. Day Lewis, *The Eclogues, Georgics and Aeneid of Virgil (Vergilius'un Çoban Şiirleri, çiftçi Şiirleri ve Aeneis'i)*, Oxford University Press, 1966

Ovidius: D. Raeburn, *Ovid*: *Metamorphoses (Ovidius: Dönüşümler),* Penguin Classics, 2004

Plutarkhos: I. Scott-Kilvert, *The Rise and Fall of Athens (Atina'nın Yükselişi ve Düşüşü), Nine Greek Lives by Plutarch (Plutarkhos'un*

Dokuz Yunanlının Yaşamı), Penguin Classics,1960

Pausanias: P. Levi, *Pausanias. Guide To Greece. Volume I: Central Greece (Pausanias. Yunanistan Rehberi. Cilt I: Orta Yunanistan),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1979; *Pausanias. Guide To Greece. Volume II: Southern Greece (Pausanias. Yunanistan Rehberi. Cilt II: Güney Yunanistan),* Penguin Classics, yeniden düzenlenmiş baskı, 1979

Apollodoros: J. G. Frazer, *Apollodorus: The Library (Apollodoros: Kütüphane),* Loeb Klasik Eserler Kütüphanesi, 1921

Smyrnalı Quintus: A. James, *Quintus of Smyrna: The Trojan Epic: Posthomerica (Smyrnalı Quintus: Truva Destanı: Posthomeros),* Johns Hopkins University Press, 2004

Çeşitli Yazarlar: S.M. Trazaskoma, R. Scott Smith ve S. Brunet (çevirileri ve yayınlanmış eserleri), *Anthology of Classical Myth: Primary Sources in Translation (Klasik Mitler Antolojisi: Çevirinin İlk Kaynakları),* Hackett, 2004

Mitoloji Sözlükleri

Piyasada, 'Kimin Kim olduğunu' yazan birçok mitoloji sözlüğü mevcuttur, tıpkı aşağıdakiler gibi:

Grimal, P., *The Penguin Dictionary of Classical Mythology (Penguin Yayınları Klasik Yunan Mitolojisi Sözlüğü),* A.R. Maxwell-Hyslop, Penguin, 1991 çevirisinden yararlanan Stephen Kershaw tarafından düzenlendi.

March, J., *Cassell's Dictionary of Classical Mythology (Cassell'in Klasik Mitoloji Sözlüğü),* Cassell, 2001

Price, S. ve Kearns, E., *The Oxford Dictionary of Classical Myth and Religion (Oxford Yayınları Klasik Mit ve Din Sözlüğü),* Oxford University Press, 2003

Genel Okuma

Eser boyunca, ilginç ve yararlı kitapların referansına başvurulmuştur fakat konu hakkında daha bilimsel yazıları incelemek isteyen biri, aşağıdaki eserlere ilgi duyabilir:

Anderson, M.J., *The Fall of Troy in Early Greek Poetry and Art (Erken Yunan Şiiri ve Sanatında Truva'nın Düşüşü),* Oxford University Press, 1997

Arafat, K.W., *Classical Zeus: A Study in Art and Literature (Klasik Zeus: Sanat ve Edebiyat Üzerine Çalışma),* Oxford University Press, 1990

Armstrong, K., *A Short History of Myth (Mitlerin Kısa Tarihi),* Canongate, *2005*

Bernal, M., *Black Athena*: *The Afroasiatic Roots of Classical Civilisation (Siyah Athena: Klasik Medeniyetlerin Afrika-Asyalı Kökleri),* 2 cilt. Rutgers University Press, 1987-91

Bremmer, J., *Interpretations of Greek Mythology (Yunan Mitolojisine Dair Yorumlar),* Routledge, 1988

Brisson, L., *Plato the Myth Maker (Mit Yaratıcısı Platon),* G. Nadaff tarafından çevrilmiştir, University of Chicago Press, 1998

Brisson, L., *How Philosophers Saved Myths: Allegorical Interpretation and Classical Mythology (Filozoflar, Mitleri Nasıl Kurtardı: Mecazi Yorumlar ve Klasik Mitoloji),* University of Chicago Press, 2004

Brittlestone, R. İle birlikte Diggle, J. ve Underhill, J., *Odysseus Unbound: The Search for Homer's Ithaca (Özgür Odysseus: Homeros'un İthaka'sı Peşinde),* Cambridge University Press, 2005

Bull, M., *The Mirror of the Gods*: *Classical Mythology in Renaissance Art (Tanrıların Aynası: Rönesans Dönemi Sanatında Mitoloji),* Penguin, 2006

Burkett, W., *Structure and History in Greek Mythology and Ritual (Yunan Mitolojisi ve Dini Törenlerin Yapısı ve Tarihi),* University of California Press, 1979

Burkett, W. *Greek Religion*: *Archaic and Classical (Yunan İnancı: Antik ve Klasik),* J. Raffan ve Basil Blackwell tarafından çevrilmiştir, 1985

Buxton, R. G. A. B., *The Complete World of Greek Mythology (Yunan Mitolojisi Dünyası)*, Thames & Hudson, 2004

Caldwell, R.*, The Origin of the Gods*: *A Psychoanalytic Study of Greek Theogonic Myth (Tanrıların Kökeni: Yunanlı Tanrıların Doğuşu Miti Üzerine Psikanalizler),* Oxford University Press, 1989

Carpenter, T.H., *Art and Myth in Ancient Greece: A Handbook (Antik Çağ Yunanistan'ında Sanat ve Mitlere Dair El Kitabı),* Thames & Hudson, 1991

Castleden, R., *The Attack on Troy (Truva Saldırısı)*, Pen & Sword Military, 2006 Davies, J. K. ve Foxhall, L., *The Trojan War*: *Its Historicity and Context (Truva Savaşı: Tarihçesi ve İçeriği),* Bristol Classical Press, 1984

Doty, W. G., *Mythography: The Study of Myths and Rituals (Mitoloji Bilimi: Mitler ve Dini Törenler Üzerine Çalışma),* 2. baskı, University of Alabama Press, 2000

DuBois, P., *Centaurs and Amazons*: *Women and the Pre-History of the Chain of Being (Kentaurlar ve Amazonlar: Kadınlar ve Oluşum Zinciri Öncesi Tarih),* University of Michigan Press, 1982

Easterling, P. E ve Muir, J. V., *Greek Religion and Society (Yunan Dini ve Toplumu)*, Cambridge University Press, 1985

Erskine, A., *Troy Between Greece and Rome: Local Tradition and Imperial Power (Yunanistan ve Roma Arasında Kalan Truva: Yerel Anlatımlar ve Emperyalist Güçler),* Oxford University Press, *2001*

Forsyth, P. Y., *Thera in the Bronze Age (Tunç Çağı'nda Thera),* Peter Lang, 1997

Galinsky, G. K., *The Herakles Theme: The Adaptations of the Hero in Literature from Homer to the Twentieth Century (Herakles Teması: Homeros'dan Yirminci Yüzyıla Kadar Kahramanın Edebiyata Uyarlanması),* Rowman & Littlefield, 1972

Graf, F., *Greek Mythology*: *An Introduction (Yunan Mitolojisine Giriş)*, T. Marier Johns tarafından çevrilmiştir, Hopkins University Press, 1993

Hughes, B., *Helen of Troy*: *Goddess, Princess, Whore (Truvalı Helen: Bir Tanrıça, Bir Prenses, Bir Fahişe)*, Pimlico, 2006

Jenkyns, R., *The Victorians and Ancient Greece (Viktoryenler ve Antikçağ Yunanistan'ı),* Blackwell, 1980

Kirk, G. S., *Myth: Its Meaning and Functions in Ancient and Other Cultures (Mit: Antikçağ Dönemi'nde ve Diğer Kültürlerdeki Anlamı ve İşlevleri),* Cambridge University Press, 1970

Kirk, G. S., *The Nature of Greek Myths (Yunan Mitlerinin Nitelikleri)*, Penguin, 1974

Lefkowitz, M.R., *Heroines and Hysterics (Kadın Kahramanlar ve Histerikler)*, Duckworth, 1981

Lefkowitz, M. R. ve Rogers, G.M., *Black Athena Revisited (Siyah Athena'nın Yeniden Değerlendirilmesi)*, University of North Carolina Press, 1996

Levi-Strauss, C., *Structural Anthropology (Yapısal Antropoloji)*, C. Jacobson ve B. Grundfest Schoepf tarafından çevrilmiştir, Penguin, 1968

Logue, C., *War Music*: *An Account of Books 1-4 ve 16-19 of Homer's Iliad (Savaş Müzikleri: Homeros'un İlyada'sının 1-4 ve 16-19 Kitaplarından Notlar)*, Faber & Faber, 2001

Luce, J. V., *Celebrating Homer's Landscapes*: *Troy and Ithaca Revisited (Homeros'un Değerlendirmeleri Övmek: Truva ve İthaka'nın Yeniden Değerlendirilmesi),* Yale University Press, 1998

Reid, J. D., *The Oxford Guide to Classical Mythology in the Arts, 1300-1990s (Oxford Yayınları'nın 1300'ler-1900'ler Sanatında Klasik Mitoloji Rehberi),* Oxford University Press,1993

Seznec, J., *The Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art (Putperest Tanrıların Hayatta Kalması: Mitolojik Anlatım ve Rönesans Hümanizm ve Sanatındaki Yeri),* B. F. Sessions tarafından çevrilmiştir, Princeton University Press, 1972

Strauss, B., *The Trojan War: A New History (Truva Savaşı: Yeni Bir Tarih),* Hutchinson, 2007

Veyne, P., *Did the Greeks Believe in Their Myths? An Essay on the Constitutive Imagination (Yunanlılar Kendi Mitlerine İnandılar Mı? Yapıcı Düşünceler Üzerine Makale)*, P. Wissing tarafından çevrilmiştir, University of Chicago Press, 1988

Winkler, M. M., *Troy: From Homer's Iliad to Hollywood Epic,* Blackwell, *2007*

Wood, M., *In Search of the Trojan War,* BBC Books, 1985

Woodford, S., *The Trojan War in Ancient Art,* Duckworth, 1993

Woodford, S., *Images of Myths in Classical Antiquitt*, Cambridge University Press, 2003

DİZİN

Admetos (Pherai Kralı) 105-109, 273, 557
Adonis 14, 73, 301, 305-309, 317
Aeneid (Aeneis) 23, 30, 394, 412
Aeschylus *Bkz.* Aiskhylos
Aesop (Ezop) Masalları 33 ayrıca *Bkz.* Aisopos ve Ezop
Agamemnon 32, 176, 240
Agamemnon 32, 176, 240, 273, 285, 286, 289, 345, 351, 353, 354, 357, 360, 362, 363, 364, 367, 369, 370, 371, 373
  öldürülmesi 176
Agenor 165, 227-230, 244
Aiakos196, 291-293, 299, 300
Aias (Ajax), 'Büyük' 74, 275, 291, 294, 360, 367, 372, 377
Aias (Ajax), 'Küçük' 74, 275, 291, 294, 360, 367, 372, 377
Aietes 100, 115, 129, 133, 134, 153, 233
Aigeus, Atina'nın Kralı 115, 150, 153, 301, 302, 315, 316, 321
Aigisthos (Aegisthus) 353, 364, 433, 437, 439, 447, 448, 472
Aineias 280, 382, 417
Aiolos 91, 92, 99, 101, 102, 105, 469 *ayrıca Bkz.* Salmoneus *ve* Sisyphos oğulları ve torunları
Aiskhylos 22, 53, 155, 162, 166, 202, 240
Aison 115, 130, 140
Aisopos (Ezop) 33
Ajax *bkz.* Aias
Akheloos 94, 136, 212
Akhilleus (Achilles) (Aşil) 17, 26, 30, 122, 154, 175, 202, 276, 291, 296, 298, 299, 300
Akrisios 58, 161, 169, 172
Aktaion 227, 233, 235
Alcumena *bkz.* Alkmena
Alexander (Büyük İskender) 33, 195, 371, 437
Alkestis 72, 84, 104, 106
Alkmena 181, 182, 184, 217
Alkyone 55, 92, 94
Altın Çağ 84
Altın Elmalar 98, 138, 188, 200, 203, *ayrıca bkz.* Hesperidler
Altın Post 23, 100, 104, 115, 116, 119, 122, 123, 129, 134, 137, 146, 155
Amaltheia 50, 213
Amazonlar 122, 129, 164, 168, 188, 195
  ve Kraliçe Pentesileia 195
  ve Kraliçe'nin kemeri 195
Amphitryon 182-185, 221
Andromakhe 14, 26, 197, 286, 373, 377
Andromeda 161, 171-173, 178, 197, *ayrıca bkz.* Perseus
Antigone 227, 250
Antigone 227, 250, 256, 258
Aphrodite 14, 43, 47, 48, 60, 68, 73, 77, 86, 98, 122, 123, 129, 137, 147, 157, 227, 233, 280, 292, 295, 301, 306, 309, 310, 317, 323, 329, 336, 357, 358, 377, 383, 450, 451
Apollon 55, 58, 60, 69, 70-81, 105, 106, 116-128, 133, 136, 139, 146, 155, 156, 162 *ayrıca bkz.* Artemis *ve* Marsyas'ın derisinin yüzülmesi 75
  ve müzik yarışmaları 68
  ve Orion 68 ve
  kehanetler 71
Apollodoros 50, 53, 71, 75, 88, 102, 103, 136, 153, 162, 182, 185, 186, 187, 188, 190, 193
Ares 57, 60, 77, 94, 100, 107, 110, 116, 119, 123, 129, 130
  bahçeleri 100
  kalkanı 123
Argo 116-118, 120, 123, 124, 134
Argonautika 23, 116, 123, 136, 154, 193, 203, 220, 245
Argonotlar 14, 16, 29, 30, 72, 115, 117, 122, 124-139 ayrıca bkz. Jason ve Argonotlar
Argos (şehri) 161, 164, 165, 166, 169
Argos (Panoptes) 116, 117, 119, 129, 131, 161, 162
Ariadne 321, 324, 329-331, 335, 339
Arkadya 89, 90, 162, 187, 190, 210, 534
Arkas 83, 90
Artemis (Diana) 60, 69, 78 *ayrıca bkz.* sanat *ve* Orion
Asklepios 172, 267, 271, 272, 273
Asopos 101, 291
Astydameia 181, 214-216, 294-295
Atalanta 83, 95, 96, 97, 99, 157, 294
Athena (Minerva) 53, 54, 57, 58, 60, 78, 395, 495
Atina 54, 72, 90, 107, 111, 141, 149, 153, 205, 211, 217, 223, 224, 251

klasik sonrası yansımalar 178
Atlantis 13, 16, 22, 489, 492, 494
Atlas 52, 62, 170, 171, 188, 200, 203, 267, 268, 271, 273, 279, 281
Atreus, Hanedanlığı Üzerindeki Lanet 345, 352
Autolykos 102, 115,
Avcılık 60, 69, 78, 195, 297 *ayrıca bkz.* Artemis; Kaledonya yaban domuzu *ve* Orion

Bacchus *bkz.* Dionysos
Bakkhai 236
Bakkhai (Bakkhalar) 236
Barbarlar 32, 110
Bellerophontes (Bellerophon) 161, 166, 168
Burkert, Walter 29, 32, 533
Büyük Tufan 83, 88, 309
Byron, Lord 44

Canute, Kral 35
Cassandra *bkz.* Kassandra
Catalogue of Women (Kadın Kataloğu) 22, 299
cinsiyet algısı/rolleri 99
Cornucopia 213

Daidalos 208, 303, 321, 322
Danae 58, 161, 169, 172, 177, 534
Danaidler 166
Danaos 166, 176, 436
Dante 396, 485
Deianeira 181, 205, 213
Delos 69, 70, 71, 77, 331
Delphi 51, 54, 67, 71, 72, 100, 117, 187
Delphi Kahini 100, 117, 187, 207, 211, 218, 246, 315, 536
Demeter 49, 58, 60, 90, 137, 205
Deukalion 83, 88, 91, 309, 310, 492 *ayrıca bkz.* Büyük Tufan
Devler 43, 46, 51, 54, 55, 67, 132, 209, 296 ve Devler Savaşı 54, 55, 67, 209
Diana *bkz.* Artemis
Dikte Dağı 50
Diomedes 187, 188, 194, 195, 258, 275
Dionysos (Bacchus) 13, 48, 55, 58, 61, 64, 73, 74, 76, 94, 100
Dumezil, Georges 522, 523

Eileithyia 57, 184
efsane(ler) 14, 31, 32, 146, 516
Elektra 268, 279, 281, 354
Endymion 94, 518
Eos 77, 213, 281, 282, 305, 306, 312, 324
Ephialtes 55
Epimetheus ('tecrübe') 83, 85, 87, 88
Erdemlilik 186, 225
Erekhtheus 301-304, 311-314, 322, 324, 335
Erikhthonios 279, 301-304, 310
Erinyeler 47, 49, 73, 259, 311, 381, 382, 438, 445, 449
Eros 43-48, 52, 68, 70-75, 94, 98, 101, 116, 118, 120-130
Eteokles 176, 251, 253-255, 532
Esin Perileri 30, 44, 74, 75, 247, 295, 406
Etna Dağı 57
Euhemeros 516
Eumaios 455, 475-480
Euripides 22, 48, 94, 101, 107, 140, 144, 146, 148, 152, 153, 157, 158, 159, 168, 172, 191, 217, 224 ve Medeia 231 *ayrıca bkz.* Medeia
Europa 58, 138, 227, 228-233, 321, 322, 532
Eurydike 69, 72 *ayrıca bkz.* Orpheus
Eurykleia 455, 478-481
Eurystheus 181, 184, 187, 189, 190, 192

Frazer, J.G. 57, 317, 369
Freud, Sigmund 110, 523 *ayrıca bkz.* Medusa

Gaia 43-51, 54, 59, 60, 77
Ganymede 197, 280
Geryon 167, 188, 197, 198, 204 *ayrıca bkz.* Herakles'in görevleri
Gılgamış Destanı 88, 430
Girit 433, 478, 504-510, 536
Glauke 115, 141, 148, 150
Gorgonlar 52, 75, 164, 169, 174, 293 *ayrıca bkz.* Medusa

Hades, Ölüler Diyarı Tanrısı 49, 51, 52, 55, 73, 77, 83, 90, 101, 137, 166, 188, 198, 204-206
Hades 49, 51, 52, 55, 73, 77, 83, 90, 101, 137, 166, 188, 198, 204-206 *ayrıca bkz.* Ölüler Diyarı
miğfer 51, 55
Harmonia 227, 230, 233, 234
Hebe 57, 216, 245
Hekabe 267
Hekabe 283, 284, 285, 286, 372

Hekate 55, 131, 132, 145
Hektor 26, 175, 267, 281, 283, 286, 289
Helen 14, 23, 32, 54, 58, 67, 78, 91, 104, 116, 118, 120, 124, 126, 196, 219, 220, 221, 224, 231, 238, 267, 273, 274, 275-277, 285, 302, 334, 345
Helios 50, 73, 100, 198, 200, 202, 301, 305, 307
Hellen 83
Helenistik sanat 54, 118, 414
  Büyük Altar 67
  şiirler 222, 308, 374
Hellespont (Çanakkale Boğazı) 35, 100, 369
Hephaistos 54, 59, 60, 77, 86, 187, 230, 234, 272, 280, 304, 310, 350
Hera (Juno) 17, 23, 43, 44, 49, 54-60, 70, 72, 77, 84, 90, 92, 100, 103, 129, 135, 140, 144, 162, 163, 164, *ayrıca bkz* Zeus
Herakles, görevleri 23, 27, 29, 54, 55, 58, 72, 94, 107, 108, 111,
  Kerberos'u Ölüler Diyarı'ndan getirmek 188
  Girit boğasını yakalamak 188, 194
  Erymanthos yabandomuzunu yakalamak 191
  Kerynitia geyiğini yakalamak/öldürmek 188
  Stymphalos kuşlarını avlamak 216,
  Augias'ın ahırlarını temizlemek 188
  Diomedes'in insan yiyen atlarını yakalamak 188
  Hesperidlerin altın elmalarını getirmek 188
  Hippolyte'nin kemerini ele geçirmek 188
  Lernalı Hidra'yı öldürmek 188
  Nemea aslanını öldürmek 188, 189
  Üç gövdeli Geryon'un sığırlarını çalmak 188
Herakles, mitoloji 183-7
Herakles, temelleri 188, 191
Herakles (Herkül) 14, 23, 115, 181, 224, 225, 226
Herakles'in Seçimi 186
Heraklidler 216, 217
Hermes (Merkür) 55, 56, 61, 65, 86-90, 100, 163, 169, 170
Hermokrates 489, 490, 496, 499
Herodot 22, 201, 228, 231, 232, 369
Hesiodos 22, 28, 44, 46, 48, 50
Hesperidler 98, 138, 170, 188, 200, 201
Hestia 49
Hippodameia 123, 169, 345
Hippolytos 48
Hippolytos 55, 321, 335-338
Hititler/Hitit İmparatorluğu 57, 61, 427
  mitoloji 21
Homeros 21, 22, 26, 28-30, 52, 70, 75, 94, 101, 116, 118, 120, 122
Homeros İlahileri 22, 243, 281
Horai (mevsimler) 57
Hümanizm, tanımı 109
Hyakinthos 69, 74, 75, 324
Hylas 115, 125, 157, 213, 216
Hypsipyle 115, 122, 133, 155, 253

İason 14, 16, 23, 115, 116-126, 129, 130-137 ve Medeia 115, 129 *ayrıca bkz.*
İda Dağı 279, 284, 358, 368, 411
İkaros (Icarus) 15, 208, 321, 331, 332, 339, 341, 343
İksion 58, 73
İlyada 21, 26, 52, 58, 94, 96, 122, 136, 289, 299, 361
  ölümden sonraki yaşam 319, 339
  onur 376
  kahramanları anlamak 387 *ayrıca bkz.* Akhilleus
İlion (Truva) 13, 14, 16, 21, 23, 26, 280, 282, 300, 371
İnakhos 161, 162
İno 99-101, 227, 234, 461
insanlık, tanımı 148
  beş ırkı 84
İokaste 227, 246-250, 532
İolaos 181, 190, 206, 217
İole 206, 215, 217
İphigeneia 275, 354, 357, 362, 363, 364, 433, 440, 443, 447, 450, 451
İphikles 181, 184, 186, 210
İris 52, 127
İsmene 226, 250, 257
İyon 224, 451İz Sürücüler (İkhneutai) 286

Oxyrhynchus Takipçileri 286, 288

Jason ve Argonotlar (film) 14, 157
Jung, Carl 528
Jüpiter *bkz.* Zeus

Kaderler, 55, 57, 65, 94, 106, 150, 152
Kadmos (Cadmus) 227, 228-239, 242
Kafkas Dağları 87

kahinlik/ler 71, 207, 239, 283, 284, 285, 410 *ayrıca bkz.* Apollon
Kakos 29, 199, 200
Kallimakhos 22, 50, 70, 190, 238
Kalliope (Esin Perisi) 57, 72, 73
Kallisto 83, 90, 534
Büyük Ayı olarak 90
Kaledonya yaban domuzu 95, 96, 99, 294, 333
Kalypso 455, 456, 461, 474
Kassandra 104, 110, 168, 267, 281, 283-286, 403, 415, 416, 420, 435
Kastor 58, 95, 267, 274, 276, 277, 278, 429 *ayrıca bkz.* Polydeukes
kehanetler 49, 53, 71, 248, 377, 411, 430, ayrıca bkz. Delphi Kehanetleri
Kekrops 17, 140, 301, 302, 306, 309, 314
Kentaurlar 13, 97, 191, 192, 294, 295, 321, 333, 334
Kerberos 72, 188, 203, 204, 206, 262, 293 *ayrıca bkz.* Ölüler Diyarı
Keyx (Trakhis Kralı) 92, 93
Khaos (Kaos) 13, 43, 44, 46
Kharites (Lütuf) 86
Kharon, sandalcı 72
Kheiron 52, 129, 191, 235, 273
Khimera 262
Kirke 100, 122, 135, 260, 317
Kleite 124
Klio (Esin Perisi) 74
Klytaimnestra 17, 273-275, 289, 364, 370, 371, 399, 433, 437-449, 452
Kureter (ruh) 44, 204
Knossos 175, 188, 289, 323, 339, 340
Kral Oidipus 14
Kreon 115, 141, 142, 144, 152-154, 182-183, 186
Kritias (yaşlı) 489, 491
Kritias (genç) 489
Kronion/Kronides *bkz.* Zeus
Kronos 43-51, 55, 59, 60 *ayrıca bkz.* Rheia
Kykloplar 273, 455, 464-468, 487
Kyklop 324, 455, 459, 464, 465, 466, *ayrıca bkz.* Polyphemos
Kyprogenea (ayrıca Aphrodite) 14
Kypselos'un Sandığı 157, 177
Kythera 484
Kythereia (ayrıca Aphrodite) 47
Kyzikos 123
Laertes 276, 455, 457, 461, 468
Laokoon 403, 413-415, 418, 419
Laomedon, Truva Kralı 181, 196, 208, 209, 267, 281, 282, 294, 399, 428
Latona/Leto 246
Levi-Strauss, Claude 529, 531, 533, 534
Limni 411
Lykaon 83, 89, 90, 368
Lykaios Dağı 89
Lynkeus 166, 277, 278

Maenadlar 73, 74
Marathon 194, 217
Marathon Boğası 328, 339
Marsyas (Frigyalı Satir) 69, 75, 78,
resimlerde 79
derisinin yüzülmesi 79
Medeia 115, 129, 130-159, 231, 240, 316
ve İason 115
Medusa 75, 161, 167, 169, 170-173, 177
Megara (şehri) 181
Megara (Herakles'in Karısı) 181, 186, 187, 206, 207, 216
Mekone 109
Meleagros 83, 94-97, 204, 378
Memnon 281
Menelaos 17, 32, 201, 267, 289, 345, 351, 353, 354, 357, 359, 360, 365, 366, 373, 376, 389, 400
Merkür *bkz.* Hermes
metis (kurnazlık) 464, 468, 469, 475, 521 *ayrıca bkz.* Odysseus
Metis 49, 52
Midas, Frigya Kralı 13, 69, 75, 79
Miken 157, 173-177, 182, 184
Miken çağı/dönemi 174, 374
Minerva *bkz.* Athena
Minos uygarlığı 49, 504-507
Minos 49, 58, 100, 194, 227, 230, 275, 289, 293, 313, 321-324, 329, 331
Mit, tanımı 24, 25
trajedi 440, 444
ayrıca bkz. Argos; Medeia ve Perseus
Mit ve mitoloji 15
geleneksel hikâyeler 29
karşılaştırmalı mitoloji 29, 517
Mitoloji, karşılaştırmalı 29
Müller, F. Max 517 ayrıca bkz.
Müzik 15, 60, 69, 74-80, 157 *ayrıca bkz.* Orpheus

mythoi 29, 30, 32, 33, 36
mythos 26, 32, 33

Nauplios 360, 433
Nausikaa 455, 462, 502
Nemesis 85, 274
Neoptolemos 297, 372
Neptün *bkz.* Poseidon
Nereidler 52, 137, 171
Nestor 210, 360, 378, 391, 407, 433, 434
Niobe 162, 227, 245

Odysseus 14, 16, 17, 21, 46, 101, 102, 117, 123, 234, 276, 298, 347, 357, 360, 362, 365, 373, 378, 389, 401, 403, 404, 406-413, 417, 436
Odysseia 21, 29, 136, 347, 373, 395, 406, 410, 412, 415, 440, 455, 458, ve *ayrıca bkz*. Kyklop *ve* Odysseus ve Odysseus'a kadarki
Odysseia 415, 440
Oidipus (Oedipous) 14, 110, 246
ve Thebai 29, 175, 227
Oidipus, Kral (Oidipus Rex) 110, 246
Oinomaos 123, 345, 348-351
Oineus (Kalydon Kralı) 83, 94, 95, 212, 216, 237
Olymposlular 53, 54, 67, 466
Olympos/Olympos Dağı 53, 133, 139
Omphale 181, 207, 208, 216
Oresteia 439, 448, 453
Orestes 259, 354, 433, 434
Orion 69, 76-78, 472
ve Merope 77, 246
ve Akrep 78, 322
Orpheus 15, 51, 69, 72, 73, 74, 80
ve müzik 60, 69
ve maenadlar 73
Ossa Dağı 92

Ölüler Diyarı 52, 61, 62, 72, 80, 84, 188, 203, 204-206, 255 *ayrıca bkz.* Kerberos
ve Tainaron 72

Pan 56, 58, 76, 79, 80, 163, 270
Pandora 14, 83, 86-88, 92, 109
Pandora ve Havva 88 *ayrıca bkz.*Pandora
Pandora'nın Kutusu 14
Pangaion Dağı 74, 236
Parnassos Dağı 88
Paros Günlükleri 91, 422
Paris 81, 231, 264, 265, 267, 276, 281, 284, 286, 289, 295, 357
Kararı 358
Parthenon 302
Patroklos 231, 276, 291, 299, 300
Pegasus 161, 167, 168, 170, 178
Peitho 86
Pelasgos 83, 89, 161, 162
Peleus 30, 95, 97, 99, 103, 128, 138, 201
Pelias, Iolkos Kralı 115
Cenaze Oyunları 172, 284, 294
Pelion Dağı 92, 147, 191, 214, 295, 334
Peloponnes Savaşı 223
Pelops 123, 245, 292, 345, 347-351, 411
Penelope 29, 276, 360, 455, 456, 459
Pentheus 227, 237-244
Persephone 57, 73, 90, 136, 204-206, 217, 275, 309, 334
Perseus 58, 161, 166, 169-174, 177, 178, 529, 534
ve Gorgon Medusa 169, 204 *ayrıca bkz*. Medusa
Phaedra *bkz.* Phaidra
Phaethon 135, 301, 303, 306, 307
Phaidra 321, 335, 336
Pherekydes 72
Philoktetes 215, 357, 365, 403
Philomela 301, 304, 311, 318
Pindaros 22, 70, 71, 116, 191
Platon 22, 28, 59, 262, 293, 489
ve Atlantis Efsanesi 505
Polydeukes (Pollux) 58, 95, 126, 267, 274
Polygnotos 72, 298
Polyphemos 125, 455, 459, 464
Poseidon (Neptün) 49, 51-55, 60, 77, 92, 103, 116, 124, 138, 140, 157, 165, 166, 168, 170-172, 183, 187, 194, 196, 200, 209, 228, 256, 295, 301-306, 313, 322, 329, 334, 337, 348, 379, 382, 428, 435, 455
Priamos 17, 209, 267, 281
Proitos 161, 166, 169, 173, 174
Prokne 301, 304, 311, 312, 318, 319
Prometheus 52, 83, 85-89, 92, 109
ölümden sonrası 85-89
ve yangın 382
Propp, Vladimir 154, 528
Ptolemaios II 219, 222
Prometheus, Ateş ve Kadın 52, 83 *ayrıca bkz.* Prometheus

ressamlar 54, 68, 78, 80, 193, 195, 206
Rheia 43, 48, 49, 50, 60
Rodoslu Apollonios 116, 155, 221, 436
Roma İmparatorluğu 30, 424
Romulus ve Remus 104

Salmoneus 84, 99, 102
Sanat/ Resim 24, 27, 36, 71, 86, 99 *ayrıca bkz.* ressamlar
Satir(ler) 69, 75, 162, 236, 268
Schliemann, Heinrich 112, 176, 289, 423
Semele 48, 58, 227, 233, 234, 238, 243
Seneca 157, 354
Sfenks 167, 227, 245, 247, 252, 261
Shakespeare, William 80, 82, 317, 339, 368, 395, 396, 420, 421
Silenos 76, 236, 269
Sisyphos 73, 83, 99, 101, 145
Skylla 137, 262
ve Kharybdis 473, 517
Sokrates 28, 219, 489, 490, 491
Solon 489, 490-495, 501, 503-505, 511
Sophokles (Sofokles) 22, 94, 103, 155
Sürtünen/Çarpışan Kayalar (Planktai) 128

Tahta At 403-431
askerler 407
Tahta At ve Truva'nın Düşüşü 403-431 *ayrıca bkz.* Truva Savaşı
ve Truva tanrıların doğuşu 14, 16
Tantalos 73, 245, 345, 347
Tartaros 44, 46, 51, 55, 56, 65, 162, 273
Teiresias 184, 221, 227, 238, 248, 254
Telamon 196, 209, 275
Telegonia 483
Telemakhos 360, 455
Telephos 211, 212, 361-364, 534
Thanatos (Ölüm) 46, 102, 106, 109
Thebai 29, 85, 123, 175, 182, 186, 217 ve akibeti 243 *ayrıca bkz.* Eteokles; Polyneikes
ve Yediler Thebai'ye Karşı İlk mitler 251, *ayrıca bkz.* Aktaion,
ve Oidipus 246 *ayrıca bkz.* Oidipus
Theokritos 23, 219-224, 277
Themis 49, 71, 100, 142, 196
Theseus 23, 95, 153, 175, 194, 196, 205, 213, 217, 251, 256, 274, 289, 300, 316, 321, 325, 327-339
ve Atina Yolundaki Görevleri 325
ve Minotor 194 *ayrıca bkz.* Minotor
Thetis 137, 161, 201, 202, 236, 291, 295
Thyestes 351-355, 439, 447
Timaios 489, 490, 496
Titanlar 43, 46, 51, 52, 65, 67, 85
Tityos 72, 123, 228, 472 trajedi *bkz.* Mit
Triptolemos 82, 90, 293, 312
Troilos 357, 367, 406 Truva Atı *bkz.* Tahta At
Truva 13, 14, 16, 21, 23, 26, 29, 32, 85, 112, 181, 196, 208, 215, 218, 224, 231, 267, 268, 273, 275, 276
keşfi 422, 423 ayrıca bkz.
kuruluşu ve ünlü simalar 279-289
Truva Savaşı 14, 16, 21, 231, 267, 276, 279, 295, 297, 357, 359, 367, 369 ve Truva'ya geliş 404
ve tarihi sorgulamalar 369
Typhoeus (Typhon) 43, 55, 56, 65, 126
Tyrrhenia 135, 199, 200, 243

Ulysses bkz. Odysseus
Ulysses 343
Uranüs 43

Ülker Takım Yıldızı 189

Vazo ressamlığı 24, 157, 404, 490
Fransuva Vazosu 96, 99
Venüs *bkz.* Aphrodite

Xenophanes 532
Xenophon 374
Xerxes 35
Xouthos 91, 224, 302, 304, 314

yamyamlık 89, 345, 351
yangın 382, 398, 399, 424, 492, 505
yaratılış mitleri 44 *ayrıca bkz.* Büyük tufan kadın
ve erkeğin yaradılışı 83, 88, 89
ve insanoğlunun beş ırkı 84
Yediler Thebai'ye Karşı 251, 254, 338, 531
Yüz Kollular 46, 51
Zephyros (Batı Rüzgarı) 68

Zeus (Jüpiter) 17, 43-60, 64-72, 74, 83-90, 94, 98, 100-105, 110, 112, 120, 123, 129, 135, 136, 138, 152, 161-164, 168, 169, 184-193, 197, 199, 200-209, 213-216, 225, 227, 229, 231, 234, 242, 244, 254, 260, *ayrıca bkz.*
Hera doğduğu yer 44
ve Olymposlular 53, 54, 67

Çevirmene Dair

Çocukken rüyalarımın baş kahramanı olan ve daha önce ne olduğuna ve nerede bulunduğuna dair hiçbir bilgimin olmadığı devasa büyük bir tahta atı ilk kez bir kitapta gördükten sonra kendimi yıllar sonra, o efsanelerin geçtiği topraklarda buldum. Yunan mitolojisine attığım bu küçük adım bu eserin çevirisiyle dev bir adıma dönüştü. Görsel zevk sunan mitolojinin böylece zihinsel bir hazza da dönüştüğünü tecrübe etmiş oldum. İşte sevgili okurlar, mitoloji böyle bir şey.

Şefik Turan

Stephen P. Kershaw, Antik Yunan dünyasında hem entelektüel hem de fiziksel olarak çok zaman harcadı. Oxford Üniversitesi Sürekli Eğitim Bölümünde görev yapmakta ve başlangıç seviyesinden doktora derecesine kadar tüm seviyelerde ders vermekte, lisans dersleri hazırlamakta ve öğretmektedir. Edebiyat ve Sanat Yüksek Lisansı dersleri veren bir eski Yunan edebiyatı eserleri öğretmenidir. Steve ayrıca Oxford Üniversitesi'nin 'Yunan Mitolojisi', 'Roma'nın Yıkılışı' ve 'Minoslular ile Mikenler' konulu online kurslarını oluşturdu. Victoria ve Albert Müzesi'nde ders vermektedir ve Sanat Tarihi Profesörü olarak Rodos Üniversitesi ve South Üniversitesi Avrupa Klasik Ders Çalışmalarını yürütmektedir. Constable & Robinson tarafından yayınlanan kitapların yanı sıra, *Penguin Klasik Mitoloji Sözlüğü*'nü de yayına hazırladı. Steve, History Channel'daki *Barbarians Rising* serisine uzman olarak katkıda bulundu; eski öğrencileri arasında Ürdün Prensesi vardır; Atina'daki zaferinden sonra Matthew Pinsent'in kazandığı dördüncü Olimpiyat altın madalyası üzerindeki Yunanca yazıtı çevirdi ve Swan Hellenic Cruises ve Kraliyet Akademisi'nin (Cox & Kings) konuk konuşmacısıdır. Eşi sanatçı Lal Jones ile birlikte Oxfordshire köyü Deddington'da yaşıyor.

STEPHEN P. KERSHAW'IN DİĞER ESERLERİ

Roma İmparatorluğu Tarihi Rehber Kitabı
Klasik Medeniyet Rehber Kitabı
Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı

Platon'un İdeal Devlet Anlayışı

Atlantis Tarihi

Rehber Kitabı

.....

STEPHEN P. KERSHAW

Çeviren: Mustafa Deniz Karakılıç

SALON yayınları

ATLANTİS TARİHİ REHBER KİTABI
Platon'un İdeal Devlet Anlayışı
© 2019, Salon Yayınları

Özgün Adı: A Brief History of Atlantis: Plato's Ideal State
© 2017, Robinson, Little, Brown Book Group
© Stephen P. Kershaw

Kitabın Türkçe yayın hakları Nurcihan Kesim Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Salon Yayınları markasına aittir. Salon Yayınları, ® Eğitim Yayınevi'nin tescilli markasıdır. Yayınevinden izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, kopyalanamaz, yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan
Genel Yayın Koordinatörü/Editör: Yusuf Yavuz
Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam
Kapak Görseli: Fer Gregory
Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi
Çeviren: Mustafa Deniz Karakılıç

Baskı Cilt: Dizgi Ofset Matbaacılık
Matbaacılar Sit. 10451. Sk. No: 4 Karatay/KONYA
0 (332) 342 07 42

ISBN: 978-605-7879-16-5
1. Baskı, Haziran 2019

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 14824

SALON YAYINLARI
Atakent Mah, Yasemen Sok, No: 4/B Ümraniye/İSTANBUL
Merkez Tel: 0 (332) 351 92 85
E–Posta: bilgi@salonyayinlari.com
www.salonyayinlari.com

Hebe için

İçindekiler

	Teşekkür	XI
	Giriş	XIII
BÖLÜM 1:	Antik Mitsel (Efsanevi) ve Yarı-Mitsel (Yarı-Efsanevi) Topraklar	15
	Atlas Adası	
	Homeros'un Odysseia'sı: Ogygia ve Scherie	
	Erytheia, Kızıl Ülke	
	Hesperia	
	Hyperborea	
	Britanya	
BÖLÜM 2:	Bağlam İçerisinde Platon—Atalarının Atina'sı	40
	Solon	
	Peisistratos	
	Herodot: İstilacılar ve Muhteşem Şehirler	
	Pers Savaşları	
	Pentekontaetia: Emperyalizm Kontrol Dışı Mı?	
	Peloponez Savaşı	
BÖLÜM 3:	Filozof Platon	63
	Genç Platon: Savaştaki Atina ve Doğal Felaket	
	Sicilya Seferi	
	Platon'un İlk Seyahatleri ve Akademisini Kurması	
	İkinci Atina Devleti: Başarısızlığa Uğrayan Emperyalizm ve Doğal Bir Felaket	
	Platon'un Sicilya'ya Yaptığı Sonraki Yolculuklar ve Ölümü	

BÖLÜM 4: Platon'un *Timaios*'u 82
Sokrates'in İdeal Devlet Özeti
Sokrates'in İsteği—Eylem Halindeki İdeal Devlet'ten Bize Bahset
Sokrates'in İsteğine Kritias'ın Yanıtı
Timaios

BÖLÜM 5: Platon'un *Kritias*'ı 105
Öngörülen Zaman ve Felaket
Tarih Öncesi Çağlara Ait Atina: Manzara, Halk ve Siyasal Kurumlar
Atlantis: İsimler, Mitoloji ve Adanın Fiziki Özellikleri
Başkent ve Başkentin Binaları
Başkentin Ötesindeki Ada
Askeri Düzenlemeler
Atlantis'in Siyasal Yapısı
Gerileme ve Ceza

BÖLÜM 6: Klasik Antik Tarihte Plato'nun Atlantis'i 129
Sakızlı Theopompus
Aristoteles ve Sahte-Aristoteles: İcat (Uydurma) ve Yok Ediliş
Solili Krantor: Tarihçe ve Efsane
Atlantis: Mısır'dan Bir Masal Mı?

BÖLÜM 7: Helenistik ve Roma Dönemlerinde Platon'un Atlantis'i 151
Hellenistik Dönem: Apamealı Poseidonius; Strabon; Diodorus Siculus
Roma İmparatorluğunda Atlantis—*si Platoni credimus*... (eğer Platon'a inanırsak)...
Alegorik (Mecazi) Atlantis
Roma'nın Yıkılışında Atlantis: Proklos

BÖLÜM 8: Coğrafi Keşifler Çağında Atlantis 183
Atlantis'in Haritalandırılması
Marsilio Ficino
'Kolomb Etkisi'
Atlantis ve Frengi
On Kabile
'Dünya'nın Tiyatrosu'

BÖLÜM 9: 17. Yüzyıl: Yeni Bir Atlantis 210
Yeni Atlantis
Fen ve Bilim
İsveç'te Atlantis

BÖLÜM 10: Aydınlanma'da Atlantis 224
Atlantis ve İncil
Gian Rinaldo Carli: Atlantis İtalya'da
Jean-Sylvain Bailly: Arktik'te (Kuzey Kutbu'nda) Atlantis
Atlantik'te Atlantis: Madeiralar, Kanaryalar ve Azorlar
Afetler ve Ritüeller
Atinalılar, Her Zaman Atinalılar, Daima Atinalılar

BÖLÜM 11: Romantizm ve Atlantis 243
Okültist (Mistik, Doğaüstü Şeyler) Atlantis
William Blake
Britanya ve Atlantis

BÖLÜM 12: 19. Yüzyıl Sonrası: Zincirlerinden Kurtulmuş Atlantis 255
Kıtasal Sürüklenme
Thomas-Henri Martin—Ağır Siklet Platonik Bilim Adamı
Brasseur de Bourbourg ve Le Plongeon: Geri (Yine) Orta Amerika'ya
Denizler Altında Yirmi Bin Fersah
Ignatius Donnelly: Yüce Atlantist

BÖLÜM 13: Gizemli (Büyülü-Doğaüstü), Sahte Arkeoloji ve Naziler 277
Madame Blavatsky: Dördüncü Kök Irkı
Edgar Cayce: "Uyuyan Kahin"
Lewis Spence: Kro-Magnon Atlantis
Nazi Atlantis: Saçmalıklara İnanmanızı Sağlayanlar Size Zulüm Yaptırabilir

BÖLÜM 14: İkinci Dünya Savaşı Sonrası Atlantis: Felaket, vb. 301
Dünya Buz Kuramı (*Welteislehre*)
İmmanuel Velikovsky: Çarpışan Dünyalar
Dünya/Kabuksal Yer Değiştirme Teorisi
Erich Von Däniken: Tanrı Astronot Muydu, ve Atlantis Truva'da Mıydı?

BÖLÜM 15: Minos Medeniyetindeki Atlantis: Girit ve Santorini 329
Girit Mitolojisi
Knossos ve Minoslular
Girit'te Atlantis
Santorini'de Atlantis

BÖLÜM 16: Platon'daki Atlantis: Nerede, Ne ve Neden? 354
'Tümüyle Olağanüstü, Ama Tamamen Gerçek' Atlantis?
Arama Kriteri
Efsanevi Atlantis
Alegorik Atlantis
Harika Bir Hikâye

Ek: Deukalion, Nuh, Gılgamış, Atrahasis ve Hathor Seli Efsaneleri 371

Ek Okuma 376

Notlar 384

Dizin 441

Teşekkür

Birçok kişi, grup ve kurumun yardımları ve ilhamları olmasaydı bu kitap asla yazılamazdı. Şevk, özveri ve uzmanlıkları olmasaydı Antik Yunanlılar ile dilleri ve kültürlerinin asla üstesinden gelemeyeceğim sevgili öğrenci arkadaşlarımın birçoğuna ve Salterhebble İlkokulu, Heath Grammar Okulu ve Bristol Üniversitesi'ndeki mükemmel öğretmenlerimize; yolculuk güzergahları Yunanlıların fiziki dünyasını bu kadar detaylı keşfetmemi mümkün kılan Swan Hellenic'teki güzel insanlara; birlikte antik dünyayı keşfetme konusundaki ilgimi güçlü tuttukları ve profesyonel gelişimimi kolaylaştırdıkları için Oxford Üniversitesi Sürekli Eğitim Bölümü, Avrupa Çalışmaları ve V & A'daki meslektaşlarım ve (hem 'gerçek' hem de 'sanal') öğrencilerime; bu kitabı bir araya getirme konusundaki profesyonel mükemmelliklerinden dolayı Robinson'daki Duncan Proudfoot, Amanda Keats, Howard Watson, Kate Truman ve Stephen Dew'a; kariyerim boyunca tüm koşulsuz ve sağlam desteklerinden dolayı Philip ve Dorothy Kershaw'a; bana her zaman arkadaşlık ettiği için Hebe'ye; sürekli sevgisi ve anlayışı tüm bunları mümkün kılan Lal Jones'a; gerçek ya da hayali olsun Atlantis'te geçmişte, şimdi veya gelecekte yaşayan tüm insanlara en içten teşekkürlerimi sunmalıyım.

Giriş

Mitleri düşünmek iyidir. Platon'un Atlantis efsanesi, hikâye iki Platonik diyalogda, *Timaios* (*Timaeus*) ve *Kritias*'ta (*Critias*) ortaya çıktığı MÖ 4. yüzyıldan beri hayal gücünün büyülenmesine yol açtı. Ancak, bu kitapta, yazarın yeni çevirilerinde sunulan bu diyalogları okuduğumuzda, bazı önemli felsefi ve politik fikirleri keşfetmemiz için anlatılan harika bir hikâyeyle karşılaşırız: İdeal Devlet nedir? Dış istila baskısı altında nasıl baş edebilmelidir? Platon, bu soruları ortaya koyarken, antik Atina'nın İdeal Devlet'i somutlaştırmasını sağlamaktadır, Atlantik Okyanusu'nda bulunan güçlü bir ada gücü olan Atlantis, çökmekte olan emperyalist bir saldırgan rolündedir. Palaeo (eski)-Atina, yağmacı Atlantislileri geri püskürttüğünde, Zeus Atlantis'i onların *kin*leri için cezalandırmaya karar verir ve Atina'yla birlikte Atlantis, depremler ve selle sular altında kalır. Her iki devlet de dalgaların altında batar.

Platon'un masalı (Yunanca'da *logos*) canlı ve akılda kalıcıdır ama *Timaios* ve *Kritias*'ta Atlantis'i okuduktan sonra, gerçek bir adaya ve efsanevi bir mercekle filtrelenmiş gerçek bir jeolojik olaya mı bakıyoruz? Başka bir tür efsane-yapımı (oluşturulması) mı gerçekleşiyor? Atlantis, tüm medeniyetlerin kaynağı mıdır? Platon'un kendi amaçları için kendi düşüncelerini katarak süslediği bir gerçeklik temeli var mıdır? Platon'un hikâyesi daha önceki

mitolojik anlatılardan mı türetilmiştir? Platon'un hikâyesi gerçekte ne hakkındadır? Platon'un hikâyesi tarihçiler, arkeologlar, sahte arkeologlar, mistikler, politikacılar ve dini düşünürler tarafından antik çağlardan 20. yüzyıla kadar nasıl kullanıldı? Atlantis'in bir zamanlar var olduğu doğru mudur?

Bu kitap, Platon'un metinlerini tercüme edip analiz ederek ve akademik olarak güvenilir olandan düpedüz tuhafa ve ondan da ürpertici bir şekilde tehlikeli olana kadar uzanan felsefi, jeofizik, arkeolojik ve tarihi teorileri inceleyerek bu sorulardan bazılarını keşfedecektir. Yolda Atlantik'in derinliklerinden Santorini ve Girit adalarına geçeceğiz, İskandinavya, Karayipler, Britanya, Orta Amerika ve Antarktika gibi çeşitli yerleri ziyaret edip Platon'un MÖ 4. yüzyılda Atlantis'i öğrencilerine tanıtmasından bu yana 'Atlantis'in gizemini' çözmeyi denemiş insanların teorilerine ve güdülerine bakacağız.

BÖLÜM 1

Antik Mitsel (Efsanevi) ve Yarı-Mitsel (Yarı-Efsanevi) Topraklar

.....

Atlas Adası

Atlantis, MÖ 4. yüzyıl Atina filozofu Platon'un bir eserinde yer alan, Antik Yunan'dan çıkan en unutulmaz ve esrarengiz hikâyelerden birinde ilk kez sahneye çıkar. Bu hikâye, modern imgeleme (hayal gücüne) hâlâ çok derinden ve belki de çok daha canı gönülden hitap eden bir hikâyedir. Platon'un, *Timaios* ve *Kritias*'daki karakterleri 'yaşam, evren ve her şey' hakkında filozofça konuşurlarken Sokrates, hasımlarına karşı mücadele eden ve bir çatışma döneminde erdemini kanıtlayan, eylem halinde olan İdeal Devlet'in bir örneğini duymak istediğini söyler. Bu durum, yaşlı Kritias'ı çok gençken duyduğu bir hikâyeyi hatırlamaya zorlar ve Kritias[1], büyük düşünüre ve arkadaşlarına *hē Atlantis nēsos*'un—Atlas adasının—çarpıcı bir tasvirini aktarır, *Atlantis*: Yunancada *Atlantis* aslında *Atlas/Atlas'ın/Atlas'a ait* anlamına gelir, bu yüzden onu 'Atlantis Adası' olarak adlandırmak aslında 'Atlas'ın Adası' demekle eşdeğerdir. Atlantis'te bahsedilen Atlas'ın gökyüzünü tutan daha ünlü mitolojik Atlas ile hiçbir ilgisi olmadığı vurgulanmalıdır: gökyüzünü taşıyan Atlas, 'Çok Dayanıklı', Iapetus ile ya Klymene ya da Asia'nın oğlu olan

bir Titan'dır; Atlantis'teki Atlas ise Poseidon ile Kleito'nun en büyük oğlu olan Atlas'tır.

Kritias'ın hikâyesi, harika bir cennet adasında yaşayan, ancak sömürgeci ve işgalci saldırganlar seviyesine düşen bir halkı anlatmaktadır. Atlantis'in yayılması ve genişlemesi, feci bir doğal afet felaketi (*kataklysmos* = Yunancada sel anlamındadır) hem Atlantis'i hem de Atina'yı yok etmeden önce kahramanca ve tek başlarına güçlü Atlantis kuvvetlerini püskürten, pek çok yönden de Platon'un İdeal Devleti'nin vücut bulmuş bir hali olan Büyük Tufan'dan önceki Atina savaşçıları[2] ile Atlantislileri ihtilafa düşürür ve çatışma içerisine sokar.

Platon, düşünce ve tartışmayı alevlendirmek için sık sık mitleri kullandı ve mitler uydurdu ve eğer büyük filozof, Atlantis hikâyesiyle bunu yapmaya çalıştıysa, bunu en muhteşem şekilde başardı: Atlantis hikâyesi Antik Dönem'den Ortaçağ'a, Rönesans'a ve daha modern zamanlara kadar olan sürede (yanlış) yorumlanmış ve (kötüye) kullanılmıştır. Adayı konumlandırmaya çalışma dürtüsünün ve farklı motiflerde geniş bir yelpazede bulunan kültürler ve çağlardan insanların fikirlerini ve faaliyetlerini daha da ilerletmek için öyküyü kullanma dürtüsünün güçlü dürtüler olduğu zamanla görülmüştür. Platon'un yazılarına verilen bu farklı tepkiler, Platon'a ve Atlantis'e karşılık veren kişilerin inanç ve düşüncelerinin içyüzünü ortaya çıkartır, bu da Atlantis'le ilgili metinlerin çalışılmasına yönelik ilgiyi bir kat daha arttırmıştır.

Ve Atlantis inanılmaz bir hikâyedir: olağanüstü şeylerin harika açıklamalarını barındırır; dram, gizem ve dokunaklı özellikleri vardır ve zorlu ahlaki meselelerle doludur. Ancak aynı derecede hayret verici olan şey ise Sokrates dahil Kritias'ın hikâyeyi ilk anlattığı insanlarca hikâyenin tam

bir şaşkınlıkla karşılandığı gerçeğidir. Hiçbiri bu hikâyeyi daha önce asla duymamıştı. Aslında, o ana kadar duyan başka hiç kimse yoktu: Tüm Yunan mitolojik geleneğinde 'Atlantis Adası'ndan ilk kez bahsedilmiştir.

Atlantis, kendisinden önce gelen uzun bir sözlü aktarım geleneğinden sonra MÖ 8. yüzyılda kendini yazmaya adayan Homeros'un *İlyada* ya da *Odysseia* adlı destanlarında yer almaz; aynı şekilde tanrıların kökenleri ile ilgili *Tanrıların Doğuşu* adlı çalışması ile önemli efsanevi materyalleri içeren *İşler ve Günler* ile tamamlanmamış bir çalışma olan *Kadın Kataloğu* adındaki eserleri olan Hesiod'da (MÖ 700) bulunmaz; Atlantis öyküsünde kilit roldeki oyuncular olan ve mitolojilerinden önemli öykülerin nakledildiği Poseidon, Athena, Zeus ve Hephaestus[3] dahil olmak üzere bazı önemli Yunan tanrılarını onurlandıran (MÖ 7./6. yüzyılların) destansı tarzdaki *Homerik İlahilerinde* yer almaz (MÖ 518-438), eserleri mitolojik kinayelerle dolu, lirik bir şair olan Pindar'da bulunmaz (MÖ 484 c.-425); seyahatlerinde çok sayıda mitolojik hikâye kaydeden ve kat ettiği güzergahı Atlantis hakkında bilgi beklememize neden olabilecek 'Tarihin Babası'[4] Herodot'ta yoktur; mitlere dayalı gelenekten oldukça fazla faydalanan ve tiyatroda sansasyonel bir etkiye yol açmak için genelde bunları ele alan 'Üç Büyük' Atinalı trajik drama yazarı Eshilos (MÖ 525-456), Sofokles (MÖ 496-406) veya Euripides (MÖ 485-406)'de bulunmaz; oyunlarında mitolojik hikâyeleri sık sık parodileştiren veya altüst eden Atinalı komedi yazarı Aristofanes'te (MÖ 445-385) yoktur; günümüze ulaşan fragmanlarda ya da Batı'da yaşayan Yunanlıların belki de ilk tarihini yazan Miletli Hitataus, Argoslu Acusilaus, Atinalı Pherecydes, Midillili Hellanikus veya Siraküzalı Antiochus gibi tarihi yazarlara

yapılan atıflarda bulunmaz; başka hiçbir yazarda, hiçbir vazo resminde, heykelde veya görsel sanatların hiçbirinde yoktur. Platon'un tanıtımından önce hiçbir şey yoktur, ilk önce *Timaios*'ta küçük bir bölümde ve daha sonra *Kritias*'ta tam olarak yer alır. Öyleyse, Kritias'ın dinleyici kitlesinin Atlantis'le ilgili her şeyi duymak için can atması pek şaşırtıcı olmasa gerek.

Kritias'ın dinleyicilerinin bu kadar heyecanlı olmasının sebeplerinden biri de büyüdükleri Yunan mitolojisinin muhteşem efsanevi topraklar ve adalar bakımından oldukça zengin olmasıdır (bu unsurların oldukça fazla bulunmasıdır): başka hiçbir Yunanlının duymadığı yeni bir efsanevi yeri duymak açıkçası oldukça şaşırtıcıdır. Bu dünyanın ötesinde yerler bulunmaktadır—tanrıların sarayı Olimpos; Homeros'a göre girişi okyanusun ötesinde çok uzakta olan sıradan ölülerin bulunduğu yeraltı dünyası; Hades ve içerisinde birkaç kutsal ölümlünün mutlu bir varoluş yaşadığı bir bölge olan ve bazen Beyaz Ada olarak adlandırılan Elysium; dünya ile gökyüzü arasındaki mesafeyle aynı uzaklıkta yeraltında yer alan ve günahkarların cezalandırıldığı meşhur Tartarus[5]—ayrıca Ogygia, Scherie, Erytheia, Hesperia ve Hyperborea gibi efsanevi dünyanın daha fiziksel alanlarına ait olan, ancak garip olan ama gerçek yerler olarak tanımlanabilecek Britanya gibi diğer yerler de vardır. Bunların hepsi büyük bir hayranlık barındırır, ancak hiçbiri yanlarına sonradan katılan Atlantis kadar tutarlı bir ilgiye mazhar olamamıştır.

Homeros'un Odysseia'sı: Ogygia ve Scherie

Homeros'un *Odysseia* destanı bizi Odysseus'un seyahatlerinin muhteşem dünyasına götürür ve onunla ilk karşılaşmamız Ogygia'nın Kalypso adasında bulunduğu

sıradadır. Titan; Atlas'ın bir kızıdır ve Odysseus'u yedi yıl boyunca yanında tutmuştur. Bulunduğu yer mükemmel bir yerdir:

> Uzun kanatlı kuşların, denizden beslenen, sürekli öten baykuşların, şahinlerin ve deniz kargalarının yuva yapmaya alıştıkları mağaranın etrafında gür bir ağaç, kızılağaç ve kavak ağacı ile hoş kokulu bir selvi ağacı yetişmişti. Ve tam oradaki oyuk mağara civarında salkımlarla dolu bir asma bahçesi yer alıyordu. Ve biri bu yana diğeri öteki yana dönük, dolu dolu parlak suların aktığı dört sıra halinde çeşme diziliyordu. Etrafında menekşe ve maydanozlarla kaplı yumuşak çayırlar yeşeriyordu. Oraya gelme şansı bulan bir ölümsüz bile, buna bakıp büyülenebilir ve ruhunu memnun edebilir.[6]

Ogygia bazen Atlantis ile ilişkilendirilir. Homeros'da bahsedilen yerlerin birçoğunun nerede olduklarını öğrenmeye çalışmak çok zor olsa da Ogygia adasının Gozo adası olduğuna dair MÖ 4. yüzyılın sonlarına dayanan bir inanış vardır (ve Malta'da halen daha devam eden bir inanıştır). Ancak, diğer yazarlar Mısır veya İyon Denizi ile bağlantılar kurarken antik dönem coğrafyacısı Strabon bu yeri Atlantik Okyanusu'nda konumlandırır.

> Homeros ayrıca şunları söyler: 'Geminin Okyanusun nehir akıntısını terk etmesinden sonra' ve 'Denizin göbeği olan Ogygia adasında', Atlas'ın kızının orada yaşadığını söylemeye devam eder ve yine, Phaeacialılar (Ç.N.: Odysseia destanında ilk kez bahsedilen ve yurdu olan İthaka'ya dönmeden önce Odyseussus'un son seyahat yeri olan Phaeacia'da yaşayanlar) ile ilgili olarak, 'Dalgaların kıyıya vurduğu yerin çok uzağında yaşıyoruz, insanların çoğu ve başka hiçbir ölümlü bizimle konuşmuyor' diye belirtir. Şimdi tüm bu olaylar Atlantik Okyanusu'nda büyülü bir yerde yer aldığını açıkça gösteren vakalardır.[7]

Biyograf, yazar ve Delphi rahibi Plutarkhos (MÖ 46 civ.-119'dan sonra) Ogygia'nın konumu hakkında biraz farklı bir versiyondan söz eder:

> İlk önce size Ogygia adasını anlatacağım [. . .], Ada denizden uzakta yer alır, Britanya'dan gemiyle beş gün uzaklıkta, batıya doğru uzanır ve diğer üçü ondan eşit derecede uzaktadır, güneşin yazın ziyaret ettiği bir yerdir. [. . .] Söylenenlere göre her tarafının büyük denizle çevrili olduğu büyük kıta diğerlerine göre daha az uzaktadır, ancak kürekli bir kadırgada yelken açan biri için Ogygia'dan yaklaşık 5000 *stadia*[8] [1000 km] uzaktadır; çünkü çok fazla akıntı nedeniyle deniz çamurludur ve denizi geçmek zordur ve bu akıntılar büyük topraklardan çıkarlar ve sığlıklar onlardan oluşur ve deniz tıkalı ve toprakla dolu bir hale gelir; böylece deniz katı bir cisme benzer.[9]

Açıkçası, efsanevi adaların yerini belirleme konusunda çok fazla tartışılacak husus yer alır.

Ogygia'yı sal üzerinde terk eder Odysseus, daha sonra Poseidon'un gönderdiği güçlü bir fırtına yüzünden bindiği sal enkaz haline gelir, ancak Phaeakiyalıların Prensesi güzel Nausicaa ile onun anne ve babası olan Alkinoos ve Arete ile karşılaştığı Scherie adasında kıyıya vurur. Onların adası, 'meşakkat içerisinde yaşayan insanlardan uzakta' bulunur ve etrafı duvarla çevrilmiş bir şehre, tapınaklara ve sürülebilir topraklara sahiptir. Nausicaa'nın söylediği gibi:

> Etrafı yüksek bir duvarla çevrili şehre girmek üzereyiz, şehrin her iki tarafında da açık bir liman var ve giriş dar ve yol boyunca kavisli gemiler yanaşmış, çünkü hepsinin kendi gemileri için limanları var, her adamın kendine ait bir limanı bulunur. Orada, toprağın derinliklerine yerleştirilmiş devasa taşlarla çevrili, Poseidon'un açık tapınağının etrafında tapınağının etrafında bir araya geldikleri toplanma yerleri de vardır.[10]

Odysseus tüm bunlardan etkilendi; Nausicaa'nın ebeveynlerinin sarayına geldiğinde tamamen şaşkın durumdaydı. Onlar orada, mucizevi bir bahçeden sürekli bol miktarda meyve, üzüm ve sebze aldıkları cennette gibi bir hayat yaşamaktadırlar:

> Odysseus, Alkinoos'un görkemli sarayına gitti. Orada durdu ve bronzdan yapılmış eşiğe varmadan önce uzun uzun düşündü; çünkü büyük kalpli Alkinoos'un yüksek çatılı evinde güneşin veya ayın ki gibi bir parıltı vardı. Bu şekilde uzanan ve eşikten en içteki odaya uzanan duvarlar bronzdandı ve çevresinde laciverttaşından bir korniş vardı. İyi inşa edilmiş evdeki kapılar altındandı ve gümüş eşyalar bir bronz eşiğin içine yerleştirilmişti. Üstteki lento gümüştendi ve sapı altındandı. Kapının her iki tarafında, büyük yürekli Alkinoos'un sarayını korumak için Hephaestus'un kurnazca bir yetenekle tasarladığı altın ve gümüş köpekler vardı; onlar ölümsüzdü ve asla yaşlanmazlardı. İçerde, koltuklar her iki yandan duvar boyunca, eşikten en içteki odaya kadar sabitlenmişti ve üzerlerine, ustaca örülmüş, yumuşak kumaştan kadınların elişleri işlenmişti. Bunların üzerinde, Phaeacialıların liderleri, yemeyi ve içmeyi adet edinmişti, çünkü tükenmez bir ambarları vardı. [. . .] Ama avlu dışında, kapının yanında, dört dönümlük büyük bir meyve bahçesi ve her iki tarafında da bir çit vardır. İçinde uzun ve bereketli ağaçlar, armutlar, narlar ve parlak meyveleriyle elma ağaçları, tatlı meyveler ve bereketli zeytinler bulunur. Bunların meyveleri kışın ya da yazın bozulmaz ya da düşmez, ancak yıl boyunca tükenmezler ve batı rüzgarı eserken, bazı meyvelerin canlılığını arttırır ve diğerlerini olgunlaştırır; armut üzerine armut olgunlaşır, elma üzerine elma, asma üzerine asma ve incir üzerine incir. Orada da, düz zeminde ılıman bir yerde verimli üzüm bağının bir kısmı hasat edilip güneşte kurutulurken, diğer üzümleri insanlar toplar, diğer üzümler de ezilirdi; ama ön tarafta çiçek döken olgunlaşmamış üzümler ve moraran üzümler vardır. Yine, asmaların son sırasının yanında, yıl boyunca çiçek açan her türden budanmış üzüm bağı vardır ve orada iki pınar vardır, bunlardan biri suyunu tüm bahçeye gönderir, diğeri ise karşı

> tarafa, sarayın eşiğinin altındaki yüksek eve doğru akar; bundan kent halkı sularını çekerdi. Alkinoos sarayındaki tanrıların görkemli armağanları bunlardı.[11]

Platon'un Atlantis tanımını incelerken bu açıklamadaki genel etkinin ve ayrıntıların çoğunun göz önüne alınması gerekmektedir: kesin olan şeylerden biri, Homeros'u 'erdemli hayaletlerin yaratıcısı'[12] olarak gören büyük filozof Platon'un Homeros'un şiirini ciddi bir şekilde onaylamamasına rağmen onun şiirinin tüm ayrıntılarını bildiğidir.[13]

Yine, bu adanın konumu (eğer bu ada mitolojik bir buluştan [uydurmadan] başka bir şey değilse) tartışmalıdır: Strabon, yukarıda bahsedilen pasajda adayı Atlantik'e yerleştirir. MÖ 5. Yüzyıl tarihçisi Thukydides, Scherie'nın Korfu adası (Corcyra) olduğuna dair bir inancı kayıtlara geçirir.

> Corcyraealılar (Korfululular), eski sakinleri olan Phaeacialıların yaşadıkları çağlardan itibaren başlayan, denizcilik alanında bu adanın sahip olduğu şanın önüne geçememişlerdir.[14]

Efsanevi adaları konumlandırmak zorluklarla doludur. Antik dönem coğrafyacısı Eratosthenes, Aiolos'un rüzgarları içine koyduğu çantayı yapan deri işçisini bulduğunda Odysseus'un yolculuğuna inanacağını söylemiştir. Apollodorus, Odysseus'un seyahatlerini komşu Sicilya adasında yaptığını söyleyenleri sert bir şekilde eleştirir, çünkü bu durumda 'Odysseus'un seyahatleri Sicilya'da olmasına rağmen şairin sırf mitoloji uğruna, bu seyahatlerin Okyanusya'da gerçekleştiğini söylemesi' gerekmektedir.[15] 'Odysseus örneğindeki büyük

sorun, Kuzey rüzgarının Odysseus'u rotasından saptırıp onu Kithira'nın ötesine savurmasıdır, bu konuda asla net bilgi alamayız. Homeros'un bahsettiği rüzgar yönleri yalnızca yaklaşık değerlerdir, bazı tarihsel gerçekliğe sahip görünen bu yerlerde bile mantık aramayla ilgili büyük sorunları dikkate alırsak, Odysseus'un gerçek 'rota'sını ve ziyaret ettiği adaları arayışa son verilmesi gerekir.[16]

Hem Ogygia hem de Scherie, aynı zamanda Hyperborealıların Ülkesi de, pek çok kez Atlantis hakkındaki tartışmalara dahil olmuştur, Apollodorus bu adaların yerlerini aradıkları için 'genel olarak tüm yazarları' affetmek için hazırdı ama Kallimachus'u affetmeye hazır değildi çünkü o 'bir bilim adamı olma iddiasında bulunmuştu'[17] ve Gavda (Gavdos) Adasının [Gozo] Kalypso Adası olduğunu ve Korfu Adasının ise 'Scherie' olduğunu belirtmişti.[18]

Erytheia, Kızıl Ülke

Yunan mitolojisinin köklü 'ana akım' gelenekleri içinde bile, efsanevi adalar arayışı Herkülvari (çok zorlu) bir görev olabilir ve Yunan mitolojisinin en büyük kahramanı Herakles (Herkül)'le ilişkili olan bir ülke de dünyayı saran güçlü nehir Oceanus'un uzak batısının ötesinde yer alan etrafı denizle çevrili 'Kızıl Ülke (Ada)' Erytheia'dır. Bize okyanus kelimesini veren Oceanus, Yunan coğrafyasında önemli bir unsurdur: Oceanus hem bir tanrı hem de bir nehir olabilir ve Homeros,

> tüm nehirlerin ve tüm denizlerin ve tüm kaynak suları ve tüm derin kuyuların sularının ondan beslendiği, derin akan sularıyla beraber Oceanus'un muazzam gücünden söz etmektedir.[19]

Kendisine verilen onuncu görev olarak Herakles, Erytheia'da büyük kırmızı renkli hayvan sürüleri olan, üç gövdeli bir canavar olarak nitelendirilen Geryon'un sığırını çalması için görevlendirildi. Adaya gelmeden önce Herakles, vahşi hayvanlardan Girit'i temizledi, Libya'yı verimli ve müreffeh hale getirdi ve İspanya'da Tartessus'u ziyaret etti; Avrupa ve Libya sınırlarında Cebelitarık Boğazını belirleyen, Herakles Sütunları olarak adlandırılan karşılıklı iki sütun dikti.[20] Sıcağın alnında bunalan Herakles, gündoğumu zamanında Oceanus üzerinden Helios'u ve atlarını taşıyıp geri doğuya götüren, daha sonra ona altın kaseyi veren, güneş tanrısı Helios'a oklar fırlattı. Herakles yayı ile onu sakin olması için tehdit edinceye kadar Oceanus fırtınalıydı.

Erytheia'ya ulaştığında büyük kahraman, sığır çobanını ve onların çift başlı bekçi köpeğini 'görkemli Oceanus'un ötesindeki bulanık çayıra' fırlattı,[21] fakat Hades'in sığırını gözeten başka bir çoban, olayı gördü ve Geryon'a Herakles'in hayvanı beraberinde götürdüğünü haber verince Geryon Herakles'i ele geçirdi. Herakles'in Geryon'un başlarından birisini sopasıyla ezmesi, bir taşla başlarından birini uçurması ve zehre batırılmış oklarından biriyle Geryon'u vurduğu mücadelenin anlatıldığı, Stesichorus'un (MÖ 7. yüzyıl ila 6. yüzyıl arası yaşamış) *Geryoneis* olarak adlandırılan bir şiirinden bölümler bulunan, etkileyici papirüs fragmanları dizisi günümüzde hâlâ mevcut durumdadır.[22] Geryon'u saf dışı ettikten sonra Herakles, sığırları kasenin içine koydu ve yine Atlantis'in kurgusal hikâyesinde belirtilen bir yer haline gelen Tartessus'a geri yelken açtı.[23]

Herakles'in güzergahı nedeniyle, çeşitli klasik yazarlar da Erytheia'yı İspanya'nın güney bölümü olarak

düşünmüşlerdir. Herodot, Geryon'un 'açık denizin batısında, Yunanlıların Erytheia olarak adlandırdığı adada, Gadeira yakınlarındaki Oceanus kıyısında, Herakles'in sütunlarının dışında yaşadığını bize bildirir;'[24] Apollodorus bize benzer bağlantılar kurar, Erytheia'nın okyanus yakınlarında bir ada olduğunu; şimdi Gadeira olarak adlandırıldığını bize aktarır,[25] ve coğrafyacı Strabon (64 veya 63, MÖ-MS 24 civ.) bize

> antik dönem yazarları Baetis Nehri[26] 'Tartessus' ve Gadeira[27] ile civar adaları 'Erytheia' olarak adlandırırlar. Bu, Stesichorus'un Geryon'un çobanı hakkında—'Tartessus nehrinin sınırsız gümüş köklü[28] sularının kıyısında bir kayanın oyuğunda, ünlü Eryteia'nın neredeyse tam karşısında doğmuştur'[29] [. . .] şeklinde ifadeler kullanmasının muhtemel nedenidir. Ayrıca, Eratosthenes, Calpe [Cebelitarık] 'nin yanındaki ülkenin 'Tartessis' ve Erytheia'nın 'Mutlu Ada' olarak adlandırıldığını söylemektedir.[30]

Açıkçası, modern dünyada Atlantis'le olduğu gibi, antik dönemde de Eryteia'nın nerede olduğu hakkında çok fazla tartışma mevcuttu. Strabon,

> efsane (mit) yazarlarının Geryon'un maceralarının yeri olarak konumlandırdıkları 'Erytheia' ile Ferekidis'in Gades'i kastettiğini sözlerine ekler. Ancak diğer yazarlar, Erytheia'nın Gades'e paralel uzanan ve 200 m genişliğinde bir boğazla ayrılmış olan ada olduğunu düşünür.[31]

Bu konudaki karışıklık, MS 79'da Pompeii'de büyük bir doğal afette yaşamını yitiren Yaşlı Plinius tarafından açıkça ortaya konmuştur:

> İspanya'ya doğru [*Atlantik Okyanusu'nda*], yaklaşık 100 adım mesafede, Gades kentinin üzerinde durduğu üç mil genişliğinde bir başka uzun adadır. Ephorus ve Philistides tarafından Erythia, Timaios ve Silenus Aphrodisias tarafından ve yerliler tarafından Juno Adası olarak adlandırılır. Timaios diyor ki, daha büyük adaya zeytinlerinden ötürü Cotinusa denirdi; Romalılar oraya Tartessus diyorlardı; Kartacalılar Gadir derdi, Punic dilinde bu kelime çit anlamına geliyordu. Kartacalıların asıl ataları olan Tyrianlıların, Erythra (Eritre) Denizi veya Kızıldeniz'den geldiği söylendiği için Erythia olarak adlandırılmıştır.[32] Bir inanışa göre bu adada Geryon'un yaşadığı düşünülmektedir [. . .] Yine başka kişiler, Geryon'un adasının Lusitania'nın karşısındaki başka bir ada olduğunu ve daha önce oranın bu isimle anıldığını düşünüyorlar.[33]

Adanın Erythra (Kızıl) Denizi ile de adını paylaşması, aralarında daha fazla kafa karışıklığı oluşmasına neden olur. Strabon, Erythra ve Mısır (Akdeniz) Denizleri arasındaki kanaldan bahsetmediği için Homeros'un bile Mısır ve Libya'dan habersiz olduğunu değerlendirmektedir. Homeros'dan sonra gelen yazarların 'pek çok şeyden habersiz olmaları ve muhteşem masallar uydurmaları' yüzünden bu bilgi eksikliğini mazur görmüştür.[34] Bununla beraber, Platon'un Atlantis hikâyesinde Atlas'ın küçük ikiz erkek kardeşinin, Atlantis'in ilk kralı, Atlantis dilinde Gadeirus olarak adlandırılması ve adanın bir parçasının, adanın şimdi Gadeira olarak adlandırılan bölgesine bakan, Herakles Sütunlarına doğru olan kısmının[35] ona verilmesi Atlantis'i—araştıran kesimde biraz heyecan uyandırdı.

Yanına aldığı Geryon'un sığırı ile Herakles, İspanya'dan güney Fransa'ya, ardından da Karadeniz'in ormanlarına yol aldı; orada belden aşağısı bir yılan olan bir kadından, en küçüğüne İskit ismini verdiği, üç erkek çocuk sahibi oldu. Roma'nın gelecekteki yeri olacak olan Tyrrhenia'da

(Etrürya'da) insan eti yiyen ve kurbanlarının kafalarını mağarasının kapılarına çivileyen ağzından ateş çıkaran bir canavar olan Cacus'u alt etti. Daha güneyde, Rhegium'da boğalardan biri kaçtı ve Sicilya'ya doğru yüzdü ve Apollodorus, Tyrrhenialılar (Etrüryalılar) boğaya *italos* adını verdiğinden dolayı İtalya'nın adının buradan geldiğini söyler.[36] Nihayetinde boğanın izini takip ederek bulan Herakles, kendisine görev verip göndermiş olan Eurystheus'un Hera'ya adak olarak sunduğu yer olan Yunanistan'a sığırları teslim edebildi.

Hesperia

Geryon'un Sığırları Görevi ile Herakles'e asıl olarak verilen On Görev yerine getirilmiş oldu, ancak Eurystheus daha sonra fazladan iki görevde daha ısrar etti, çünkü Hydra Görevinin (yardım aldığından) veya Augias Ahırlarının temizlenmesi görevinin (bu iş için kendisine para ödenmişti) hesaba katılmasını reddetti. Bu yüzden Herakles şimdi Altın Elmaları Hesperidlerden almalıydı. Strabon, Herakles'in batıya yaptığı keşiflerin yazarlarca üzerinde çok fazla işlenen/yorumlanan klişeler haline geldiğini düşünüyor gibi görünüyor:

> Homeros'un peşinden gelen şairler kulağımıza benzer hikâyeleri tekrar edip durmaya devam ediyor [yani İspanya'da yer alan mitler]: Herakles'in Geryon'un sığırlarını arayışı içinde keşfi ve aynı şekilde Hesperidlerin Altın Elmalarının arayışı içinde yaptığı keşif gezisi bunlara örnek olarak verilebilir.[37]

Bazen gecenin veya cenneti taşıyan Titan Atlas'ın kızları olarak da söylenen 'Akşamın Kızları' olan Hesperidler, Atlas'ın gökyüzünü tuttuğu uzak batıda belirsiz bir yerde,

gün batımının ötesinde bir bahçede yaşayan perilerdi. Altın Elmalar Zeus ve Hera için bir düğün hediyesiydi ve Hera onları o kadar çok seviyordu ki, Hesperidlerin bahçesine diktirmişti. Onların çalınmasını önlemek için, yüz başlı ölümsüz bir yılan olan tanrıça Ladon'u ağacın üzerinde elmalara göz kulak olmak üzere yerleştirdi. Anlatıldığına göre sayıları iki ile yedi arasında değişen Hesperid kardeşler, aynı zamanda koruma görevini de kendi aralarında paylaşmışlardı.

Herakles'in ilk sorunu, bilim insanları için efsanevi (mitsel) yerleri tam olarak belirlemenin ne kadar zor olduğunu açıkça göstermektedir: Hesperidler ülkesini bulmak zorundaydı. Antik şekil değiştiren deniz tanrısı Nereus yolu biliyordu, ancak Herakles bilgiyi açıklamadan önce onu zapt etmek zorunda kaldı. İhtiyacı olan yönleri öğrendikten sonra kahraman, yabancıları güreşmeye zorlayarak öldüren ve Pindar'a göre[38] kurbanlarının kafatasları ile Poseidon tapınağını süsleyen Poseidon ve Toprağın (Ç.N.: Gaia, Dünya) oğlu Antaeus'un o zamanlar yönettiği Libya'ya geçti; Antaios, annesi Toprak ile temas halinde kalması şartıyla yenilmezdi, bu yüzden, Herakles, karşılaşma esnasında onu havaya kaldırdı ve başını ezip öldürdü. Libya'dan, dokuz yıllık bir kıtlığa maruz kalmasından ve eğer yabancıları kurban ederlerse kıtlığın sona ereceğini söyleyen Kahin Phrasius'dan bu yana Zeus'a yabancıları kurban etme alışkanlığı olan Poseidon'un bir başka oğlu olan Busiris'in yönetimindeki Mısır'a geçti. Busiris, Phrasius'un kendisi ile öldürmeye başladı ve oraya gelen yabancıları öldürmeye devam etti. Herodot, efsanenin ardından olanları anlatır, ancak sonra kendi şüpheci yorumlarını ekler—tüm Yunanlılar kendi efsanelerine inanmazlar ve ilginç bir şekilde Platon'un

Atlantis hikâyesinin Mısır'da ortaya çıktığı söylense de onların Mısır'ı idrak etme güçleri zayıftır:

> Yunanlıların gerçek dayanağı olmayan birçok hikâyesi vardır. En aptallarından biri, Herakles'in Mısır'a nasıl geldiği ve Mısırlılar tarafından Zeus'a kurban edilmek için nasıl götürüldüğü [. . .] ve güçlerini alıp hepsini öldürdüğü sırada, sunakta sessizce boynunun nasıl eğdirildiğiyle ilgili öyküdür. En azından benim için böyle bir hikâye, Yunanlıların Mısırlıların karakteristik yapıları ve gelenekleri hakkında hiçbir şey bilmediğine yetecek bir kanıttır. Mısırlıların kendi dini inançları sebebiyle [birkaç istisna dışında] hayvanları öldürmeleri yasaktır: o zaman, insanları kurban etmeleri mümkün olabilir mi? Ayrıca, Herakles basit bir adamsa (söyledikleri gibi) ve tek başına yardımcısı olmayan biriyse, on binlerce insanı öldürmesi nasıl mümkün olabilirdi? Ve umarım hem tanrılar hem de mitolojik kahramanlar bu konulardaki söylediğim sözler için beni affeder![39]

Herakles seyahatlerine devam etti ve Oceanus'u geçmek için yine Helios kasesini kullandı. Yolda, Kafkas Dağlarında, son 30.000 yıldır sonsuz bir şekilde yenilenen Prometheus'un karaciğerini yiyip bitiren büyük kartalı vurdu ve Prometheus'u özgürleştirdi. Prometheus, Herakles'e elmaların peşinden kendisinin gitmemesini, ama gökyüzünü tutma derdinden kurtardıktan sonra Atlas'ı göndermesini tavsiye etti. Bu tavsiyeye uyarak, Hyperborealıların ülkesine geldi ve Atlas Hesperidlerden üç elma toplarken o da göğü omuzladı. Atlas gökyüzünü desteklemeye devam etmek istemedi, bu yüzden bizzat elmaları Eurystheus'a teslim etmeyi teklif etti. Ancak, Herakles, kafasına bir yastık koyarken göğü tutmasını isteyerek Atlas'ı kandırdı. Atlas, elmaları yere koyup gökyüzünü Herakles'ten aldı, Herakles ise elmaları topladı ve yürüyüp gitti.

Yunan mitolojisinin 'sabit ve değişmez' bir sistem olmadığının farkında olmak önemlidir—farklı kişiler tarafından farklı yerlerde, farklı nedenlerle anlatılan çeşitli ve alternatif versiyonlarla doludur. Mesela Apollodorus, Hesperidlerin Bahçesinin yerini kuzeydeki Hyperborealılar ülkesinin yakınında olarak belirtirken,[40] başka bir versiyonda ise Libya'da, Atlas Dağlarının yakınında, olduğu belirtilir ve Herakles'in zehirli okları ile yılan Ladon'u öldürdüğü ve elmaları kendisinin topladığı şeklinde anlatılır. Apollonius Rhodius'un *Argonautica*'sında,[41] Jason ve Argonotlar gemilerini, *Argo*'yu, omuzlarında, Hesperidlerin Bahçesinin yakınına, Tritonis Gölü'ne doğru karadan taşırlar ve kuyruğu hâlâ oynamakta olan ölmüş yılanı ve yas içindeki Hesperidleri görürler: Herakles, Görevini sadece bir gün önce yerine getirmişti. Orpheus, Hesperidlere şarkı söyledi ve onlar ağaçlara dönüştüler; Ladon, Drako takımyıldızı olarak ölümsüzleştirildi ve Herakles sonuçta Altın Elmaları Eurystheus'a sundu. Eurystheus onları inceledi ve ona geri verdi; Herakles onları Athena'ya götürdü ve Athena onları Hesperidlere geri verdi, çünkü elmaların bir ölümlüye ait olması meşru değildi.

Batıdaki bu efsanevi adaların hikâyelerinden hiçbirinde Atlantis'ten söz edilmez.

Hyperborea

Yunan mitolojisinin kuzeyinde, Hyperborealılarla karşılaşırız. Bunlar uzun ömürlerini, şarkılar söyleyerek, dans ederek ve kış mevsimlerini kendileriyle birlikte geçiren Apollon'a adak adayan bir ırktır. 'Kuzey Rüzgârının Ötesindeki Topraklar' Hyperborea, sıradan ölümlülerce erişilemeyen bir yeryüzü cennetidir: sadece en büyük

kahramanlar oraya gidebilirdi ve sakinleri savaş, yaşlanma veya hastalığa dair hiçbir şey bilmiyordu. Mutluluk için bir sözleri vardı:

> Dileğiniz altından daha iyidir. Dileğiniz, Hyperborealıların sahip olduklarından bile daha büyük bir servetten daha üstündür.[42]

Hyperborea'nın güney sınırı, Kuzey-Rüzgarı tanrısı Boreas'ın meskeni olan efsanevi Rhipaean Dağları tarafından korunuyordu. Dağlar, ejderhalar (Ç.N.: kartal başlı aslan gövdeli ejderhalar) ve tek gözlü Arimasplar tarafından korunuyordu ve Hyperborea, Pterophoros ('Kanatlı') adı verilen ebedi bir kış ülkesi olarak insanlığın geri kalanından soyutlanmıştı. Güneye doğru akan ve Hyperborea'nın ana nehri olan Eridanus'un sularını çektiği Oceanus ülkenin kuzeyinde yer alıyordu. Ülke, 'Apollon'un Bahçesi' olarak bilinen, sonsuz bir ilkbahar mevsimi yaşıyordu: topraklarının çoğu sık ormanlarla kaplıydı, ancak ekili alanlar her yıl iki defa ürün verebiliyordu. Başkentte dairesel bir Apollo tapınağı vardı. Apollodorus, 'Rhipaean Dağları'ndan' ve Gorgonlar ile Hesperidlerin yerleşiminden bahseden tarihçilere kuşkuyla yaklaşıyordu:[43] Strabon, Rhipaean Dağları ve Hyperborealıların efsanelerini meydana getirenlerin söz konusu bölgelerden bihaber olduklarından bu kişilere karşı dikkatli olunduğu gerçeğinden bahseder,[44] ve Herodot'un da insanların Hyperborealılar ve yeryüzünün coğrafyası hakkındaki düşüncelerini değerlendirmek için bazı ilginç yorumları vardır:

> Bu kadar Hyperborealılardan bahsettim ve bu kadarının kafi olmasına izin verin [. . .] Ama eğer Kuzey Rüzgarı'nın

(Boreas) ötesinde insanlar varsa, o zaman Güney'in ötesinde başkaları da var. Ve ben bundan önce kaç kişinin dünyanın haritasını çizdiğini gördükçe gülüyorum; çünkü dünyayı, okyanus nehrinin etrafını sardığı, Asya ve Avrupa'nın hemen hemen aynı büyüklükte olduğu ve sanki pusulalar tarafından çembere alınmış gibi bir şekilde çizmişlerdir. Kendim için, birkaç kelimeyle ikisinin kapsamını ve her birinin nasıl çizilmesi gerektiğini göstereceğim [Bkz. Şekil 1].[45]

Şekil-1:
HEREDOT TARAFINDAN TANIMLANDIĞI ŞEKLİYLE YUNAN DÜNYASI

Bu haritalarda ve Herodot'un dünya coğrafyasını gördüğü şekilde tanımlamasında eksik olan şey Atlantis'e yapılan herhangi bir referans (atıf) olmamasıdır.[46]

Hyperborea, Yunan mitlerinde, özellikle de Helios'un (Güneş) oğlu Phaeton'un hikâyesinde sürekli yer alır. Efsanenin kendisi, belki de en iyisi, Helios'un Phaeton'a istediği her şeyi vermeyi vaat ettiğini öğrendiğimiz, Roma şairi Ovid'in *Dönüşümler*'inde mükemmel bir şekilde anlatılan,[47] büyüleyici bir efsanedir. Phaeton, babasının atlı savaş arabasını ve 'kanatlı atlarını' sadece bir günlüğüne sürmek için izin istedi. Bu, çılgınca bir istekti. Güneş'in atlı savaş arabalarını sürmek özel ilahi beceriler gerektiriyordu, ancak Phaeton kararlıydı, Helios vaadinden vazgeçemedi ve felaket kaçınılmazdı.[48] Babasının kulaklarında çınlayan anlaşılması güç talimatlarıyla Fiery, Dawnsteed, Scorcher ve Blaze'nin çektiği atlı savaş arabasına Phaeton bindi ve neredeyse hemen o anda kontrolü kaybetti: ormanların yandığı, nehirlerin kuruduğu, denizlerin çekildiği, Etiyopyalıların siyah insanlar haline geldiği ve Kuzey Afrika'nın çöle döndüğü bu yoğun alev yüzünden dünya kavrulmadan önce bu atlı savaş arabası cenneti aydınlattı ve Samanyolu'nu yarattı. Dünya toptan yıkımın eşiğine geldiğinde, Zeus müdahale etti. Ateşe ateşle karşılık verip savaştı, Phaeton'a bir yıldırım savurdu ve oğlanın alev almış vücudu Hyperborea'daki Eridanus Nehri'ne bir kuyruklu yıldız/meteor gibi düştü. Kız kardeşleri Heliadlar, öyle çok yas tuttular ki kavak ağaçlarına dönüştüler ve gözyaşları ağaçlardan sızan amber damlaları haline geldi. Bu, Platon'un Atlantis masalında yer alacak bir efsanedir,[49] ve Atlantis'in yıkımıyla kuyruklu yıldızlar epey ilişkilendirilmiştir.[50]

Britanya

Ogygia, Scherie, Erytheia, Hesperia ve Hyperborea gibi efsanevi toprakları çevreleyen aşırı muğlaklık, imkansız

hale getirmese de onları bulmayı zorlaştırıyor. Bu etkileyici yerlerin yerlerini tespit etmek için coğrafya, büyüklük, tarım, mimarlık, askeri cesaret, konum ve mevcudiyeti açısından ufak ayrıntıları ile ilgili tanımlamalarını analiz etmek için yüzyıllar boyunca muazzam miktarda enerjinin harcandığını ancak bu yerlerin Platon'un Atlantis'inden daha az ilgi görmesi de ilginçtir. Ancak, antik çağ coğrafyasının kesin bir bilim olmadığını ve gerçek yerlerin iyi, ayrıntılı bir bilgisi olsa bile, yanlış anlamaların kolayca devam edebileceğinin farkında olmak da gerekir. Roma'nın Britanya'ya dair bilgisinin örnek olarak verilmesi bu konuda aydınlatıcı olacaktır.

Julius Caesar, MÖ 55'te Britanya'ya ilk seferini planlarken, onunla ticaret yapan tüccarlardan ada hakkında güvenilir bilgi alamadığından şikayet etti. Fakat bir zamanlar aslında orada bulunduğundan dolayı büyüleyici ve çok etkileyici bir tasvirini yaptı:

> Britanya'nın iç kesimi, geleneklerine dayanarak, yerli olduğunu iddia eden insanlar tarafından iskan edilmiştir. Kıyı bölgelerinde, Belçika'dan yağma için gelen işgalciler yaşamaktadır [. . .] Nüfus çok fazladır, pek çok çiftlik binası vardır [. . .] ve sayısız büyükbaş hayvan bulunmaktadır.
>
> Her çeşit kereste vardır [. . .] fakat kayın veya köknar bulunmaz. Yabani tavşan, tavuk veya kaz yemenin, sadece zevk ve eğlence için bu canlıları beslemenin yanlış olduğunu düşünürler. İklim, Galya'dan daha ılımandır, soğuk mevsim daha az şiddetlidir.
>
> Ada, üçgen şeklinde olup, bir tarafı Galya'ya bakmaktadır. Bu tarafın bir köşesi doğuya doğrudur ve Galya'dan gelen hemen hemen bütün gemilerin karaya çıkma noktası olan Kent'in kıyısındadır; alt köşe güneye doğrudur. Bu tarafın uzunluğu yaklaşık 800 km'dir. Adanın ikinci tarafı batıya, İspanya'ya doğru bakar. Bu yönde, Britanya'nın yarısı kadar büyük olduğu düşünülen ve Britanya ile Galya

> arasındaki mesafeyle aynı mesafede olan İrlanda yer alır. İrlanda ile Britanya'nın ortasında Man Adası bulunur ve bazı yazarların kış ortasında 30 gün boyunca sürekli karanlık içinde bulunduklarını söyledikleri daha küçük pek çok adanın olduğuna inanılmaktadır. Bununla ilgili çok sayıda araştırma yaptık ancak hiçbir şey bulamadık [. . .] İngiltere'nin bu batı tarafı, yerlilerin görüşüne göre, 1125 km uzunluğundadır. Adanın üçüncü tarafı kuzeye bakar; bu tarafın karşısında ülke yoktur, ancak doğu köşesi kabaca Almanya doğrultusundadır. Bu tarafın uzunluğu 1300 km olarak hesaplanmıştır, yani tüm adanın çevresi yaklaşık 3225 km'dir.[51]

Belki de bunun en çarpıcı yönü, adanın varsayılan yönüdür: Britanya'nın batı tarafı, elbette İspanya'yı gösterir.

Coğrafyacı Strabon, Atlantis hakkında tartışmalar söz konusu olduğunda sık sık alıntı yapılan bir kaynaktır[52] ve Britanya hakkında söyleyecek şeyleri de vardır:

> İngiltere, üçgen şeklindedir. En uzun tarafı Galya'ya paralel uzanır ve Galya'ya göre uzunluğu ne fazladır ne de azdır. Her bir köşesi yaklaşık 860–880 km'dir.[53] [Britanya kıyıları], (Ren Nehrinin ağzının tam karşısında bulunan) Kantion'dan [Kent], Aquitania ve Pirenelerin karşısında yer alan adanın batı ucu boyunca uzanmaktadır.

Yine, Britanya'nın batı tarafının İspanya'ya baktığı ifade edilmiştir. Sonra adanın kaynakları ve sakinlerinin yaşam tarzı hakkında bazı bilgiler verir:

> Mısır, sığır, altın, gümüş ve demir üretilir. Bu şeyler deriler, köleler ve av köpekleri ile birlikte ihraç edilir [. . .] Britanya'nın erkekleri Galyalılardan daha uzun boyludurlar ve çok sarışın değillerdir. Vücutları daha gevşek yapılıdır [. . .] Galyalılar gibi yaşıyorlar ama geleneklerinin bir kısmı daha ilkel ve barbardır. Böylece, örneğin bazılarının çok fazla sütü

> olmasına rağmen peynir yapmayı bilmezler; tahıl ekimi veya tarımla ilgili hiçbir şey bilmiyorlar. Kendi kralları tarafından yönetilirler. Çoğunlukla savaşta atlı savaş arabası kullanıyorlar [. . .] Kentleri ormanlardır, çünkü ağaç keserler ve geçici olarak içlerinde büyükbaş hayvan barakaları ve ağılları inşa ettikleri büyük dairesel kapalı alanların etrafını çitlerle çevirirler. Karlı bir havadan ziyade yağmurlu bir hava vardır. Çok sis olur, bu nedenle bütün gün boyunca güneş, gün ortasında sadece üç veya dört saat görülür.[54]

Bunların bazıları doğrudur, ancak bazıları düpedüz hatalıdır, özellikle de Britanya'nın tarımla ilgili iddia edilen cehaleti. Fakat Strabon hiç Britanya'ya hiç gitmedi, bu yüzden kulaktan dolma bir şekilde tüm bilgileri elde etmeliydi. Britanya, Strabon'un zamanında tam olarak fethedilmemişti, ancak Claudius'un MS 43'deki istilasından hemen önce, Pomponius Mela nemli, sisli adanın gizemlerinin en sonunda ortaya çıkacağını umduğunu belirtti:

> Yakında Britanya'nın doğasının ve yetiştirdiği insanlarının özelliklerini, yapılan keşiften elde edilen daha fazla bir kesinlikle ve bilgiyle tanımlamak mümkün olacaktır; gerçekten de Britanya'nın kapalı kitabı İmparatorların en büyüğü tarafından açıldı, tüm halkın fethedilmesi yalnızca daha önce hiç gerçekleşmeyen bir olay değildi, aynı zamanda ondan (Ç.N.: İmparator Claudius) öncesi de hiç bilinmemektedir.[55]

Yine de Pomponius Mela yanlış birine bel bağlamış gibi görünüyor. Roma orduları İskoçya'nın kuzeyine girdikten ve Britanya'nın etrafı bir Roma filosunca kuşatıldıktan sonra yazan tarihçi Tacitus, 'seleflerimin yazı üsluplarında kurnazlık yaparak bilgi eksikliklerini tamamlamaları gerekti: Ama ben gerçeği sunacağım' diyerek gururla bir

iddia ortaya atar. MS 98'de yazılan bu satırlarda Britanya'yı tanımlar:

> Şöyle ki, barbar insanlardan beklenebilecek bir soru olan, Britanya'nın ilk sakinlerinin kim olduğu ve yerli mi yoksa göçmen mi oldukları sorusu, hiçbir zaman ilgi çekmemiştir. Farklı fizik yapısına sahip insanlar vardır, bu farklılıklardan da çeşitli çıkarımlar ortaya çıkar: Kaledonya [Caledonia] sakinlerinin [modern İskoçya] kızıl saçları ve geniş bacakları, onların Alman kökenli olduklarını gösterir; Silureslerin [Güney Galler'den] yanık tenli yüzleri, genel olarak saçlarının kıvırcık olması ve kıyılarının karşısındaki İspanya'nın konumu, geçmişte İberler'in geçişini ve bu bölgelerin İberler tarafından işgalini tasdik eder; yine, ya kalıtımın etkisi devam ettiğinden ya da iki ülke birbirine yakın olduğundan iklimsel koşullar insan vücudunda belirli bir fiziksel özelliğe yol açar, Galya'ya bitişik olan bu halklar da Galyalılara benzer; ancak, olayla ilgili genel görüşü dikkate aldığımız zaman, Galyalıların komşu adayı ellerine geçirdiklerine rahatlıkla inanabiliriz.[56]

Yine, Romalıların Britanya hakkında belirli bir oranda çok ayrıntılı bilgiler edindiği elli yıllık Roma işgalinden sonra, uzun mesafeli bağlantıları olan yollar inşa etmeleri uzak yerler arasındaki güzergahların doğru bir şekilde araştırıldığını kanıtlar, Romalılar hâlâ Britanya'nın batısının güneye baktığına (karşı karşıya olduğuna) inanıyorlardı. Ayrıca çok nemliydi ve çok kuzey bir enlemin özelliklerini gösteriyordu:

> Gökyüzü sürekli yağmur ve bulutla kaplı, ancak soğuk şiddetli değil. Günlerin uzunluğu dünyamızın ölçüsünün ötesinde: geceler açıktır ve Britanya'nın uzak bölgelerinde kısadır, böylece geceyi ve sabah alacakaranlığını ayıran kısa bir müddet vardır. Engelleyen bulutlar yoksa güneşin parlaklığı—onların iddiasına göre—gece boyunca görülebilir: güneş batmaz ve sonra yeniden doğmaz, ancak

> sadece geçip gider. Yani, kısa gölgeleriyle dünyanın düz uçları karanlığı yansıtmazlar ve gece karanlığı gökyüzüne ve yıldızlara asla ulaşmaz.
>
> Britanya'da altın, gümüş ve diğer metalleri üretiliyor: fethetmeye değer.[57]

Tacitus'un son ifadesi muhtemelen tartışmasının anahtarıdır, ancak Tacitus'un bu çalışmasından elli yıl sonra bile, Claudius Ptolemaeus ('Ptolemy')—Ptolemeaios—, onun *Coğrafya* adlı eserini Yunanca olarak derlediğinde, detaylarda hâlâ anormallikler mevcuttu. Ptolemeaios ele aldığı yerlerin birçoğu için koordinatları da dahil ederek verilerine hassasiyet sağlamaya çalıştığı için, onun metninden haritalar oluşturabiliriz. Bununla birlikte, bunu yaptığımızda, St Albans'ın, Leicester (iyice güneydedir) ile aynı enlemde yerleştirildiğini ve Silchester'ın hem Cirencester hem de Londra'nın (her ikisinin de güneyindedir) kuzeyine konumlandırıldığını görürüz. İskoçya doksan dereceye kadar döndürülmüştür, böylece ana ekseni güney-kuzey yerine batıdan doğuya doğru ilerler ve Hadrian Duvarı, Antonine Duvarı, Caerleon'daki lejyon kalesi ve Gloucester, Dorchester ve Caerwent kentlerinin yokluğu ile dikkat çekicidir. Yine, Ptolemeaios asla Britanya'yı ziyaret etmedi ve bu yüzden tamamen diğerlerinin çalışmalarının içeriğine bağlıydı.

Efsanevi Scherie, gerçek Britanya veya Platon'un Atlantis'inin tanımlamalarının hangisine bakarsak bakalım antik coğrafi bilgiler belirsiz ve çelişkili olabilir. Bunun nedeni, kaynaklarımızda *edebi bir gelenekle* karşı karşıya olmamızdır: yazarlar başkalarının söylediklerini tekrarlamaya meyilliydi ve Britanya örneğinde, genellikle gerçeğe sadece teğet bir ilişkisi olan geleneksel bir resim (manzara) oldukça hızlı bir şekilde ortaya çıkartıldı. Eğer

yazarların çoğu, ister Atlantis ister Britanya veya başka bir efsanevi mekân hakkında da yazsalar, bunu öncelikle politik, ahlaki, felsefi veya biyografik bir amaç için yapıyorlardı. Böylece Britanya, okyanusun ötesinde, dünyanın sonuna yakın, gizemli, yarı-efsanevi bir ülke olarak sunuldu— şair Horatius, Britanya'dan 'dünyanın en uzak ülkesi',[58] ve 'egzotik İngiliz kıyısında fışkıran balina yüklü deniz'[59] ama aynı zamanda değerli metaller, mineraller, inciler, mısır, köleler ve potansiyel vergi bakımından zengin bir yer olarak bahsetti. Bu da, Britanya'yı fethetmeyi hem prestijli hem de karlı bir hale getirir ve bu konuda yazanlar, anlatımlarına renk ve otantiklik katmak ve/veya hakkında yazdıkları kişilerin itibarlarını arttırmak veya reddetmek için coğrafi ayrıntıya çalışmalarında yer veriyorlardı. Gerçekler hakkında bir şeyler öğrenmekten ziyade yazarlar ve okuyucular için ilginç veya önemli olduğu *düşünülen* şeyleri bu çalışmalardan öğreniriz. Okyanusun karşısındaki gizemli bir adayı aramaya başladığımızda bu tespiti göz önüne almamız çok önemlidir.

BÖLÜM 2

Bağlam İçerisinde Platon —Atalarının Atina'sı

Solon

Atlas Adası, Platon'un *Timaios* diyalogunda yer alan hayali bir konuşmada, Kritias karakterinin Sokrates'e tartışmalarının kendisine sadece, Kritias'ın büyük büyükbabasının bir arkadaşı ve akrabası olan, Solon tarafından doğrulanmış tuhaf bir hikâyeyi hatırlattığını söyleyene kadar tüm dünya edebiyatında hiç yer almamıştı.[1]

Solon, Yunanistan'ın Yedi Bilgesinden biri olarak kabul edildi. Dürüstlüğüne ve ılımlılığına büyük ölçüde saygı duyulan, iyi huylu bir adamdı ve parçaları günümüzde hâlâ mevcut olan şiirlerinde politik görüşlerini dile getirdi. MÖ 594 ya da 593 yıllarında diğer şehir devletlerinde *tyrannoi* 'tiranlar'[2] olarak bilinen insanlar tarafından aristokratik rejimlerin devrilmesine yol açan bazı zorlu toplumsal gerilimleri uzlaştırmak üzere Atina'daki soylu aileler tarafından atandı. Ekonomiyi canlandıran bir reform paketi vasıtasıyla ve insanlara Aristoteles'in 'gücün gerekli olan en alt düzeyi' dediği şeyi vererek,[3] Atinalıları demokrasiye giden yola koydu. Onun yasaları, *axones* adı verilen döner ahşap kirişler ve *kyrbeis*,[4] olarak bilinen sivri tepeli tabletler/sütunlar üzerinde yayınlandı, ancak Solon,

önlemlerinin ne kadar tartışmalı olacağının farkındaydı: çok fazla kişi onu detaylar hakkında sorgulamak, meseleleri açıklığa kovuşturmak, eleştiri yapmak ya da ona istenmeyen önerilerde bulunmak istedi ve Solon da 'kendini bu karmaşadan uzaklaştırmak konusunda kaygılı idi'.[5] Böylece, tüm Atinalılardan 100 yıl boyunca yasalarına itaat etmeye yemin etmelerini isteyerek hem ticaret hem de seyahat amacıyla on yıl süresince Atina'dan ayrıldı.[6] Yol güzergahındaki yerlerden biri Mısır'dı.

Platon'dan yaklaşık 450 yıl sonra Plutarkhos, Solon'un Mısır'daki zamanının bir kısmını Heliopolisli Psenophis ve Saïsli Sonchis olarak adlandırılan son derece bilgin rahiplerle çalışarak geçirdiğini söylediği Solon'un bir biyografisini yazdı. Bu biyografide Solon'un Atlantis öyküsünü ilk defa Mısır'da duyduğunu ve bunu Yunanlılara şiirsel bir biçimde tanıtmaya çalıştığını ama bunda başarısız olduğunu belirtir.[7] Plutarkhos, Platon'u çok derinden inceledi, ama Solon'un Atlantis şiirini neden tamamlamadığı konusunda onunla aynı fikirde değildi:

> Saïs'in, özellikle de Atinalılarla ilgili olan, bilgili insanlarından duyduğu şekliyle kayıp Atlantis'in hikâyesi ya da masalı hakkındaki büyük eserine başladıktan sonra, Platon'un söylediği gibi, Solon ilerlemiş yaşından ziyade çalışmanın büyüklüğünden (cesametinden) çekinerek Atlantis'le ilgili bu çalışmayı yapmaktan vazgeçmiştir. Onun bol miktarda boş zamanı olduğunu aşağıda yazdığı mısralar tanıtlar:
>
> 'Ama ben çok şey öğrenerek yaşlandım;'
>
> ve yeniden,
>
> 'Ama şimdi Kıbrıs doğumlu tanrıçanın,
>
> Dionysos'un ve insanlara zevk katan İlham perilerinin eserleri ruhum için çok değerlidir.'

> Sanki sahipsiz bir mülkün topraklarıymış gibi, kayıp Atlantis konusunu ayrıntılarıyla ele almak ve ona renk katmak konusunda iddialı olan ve Solon'la olan bir nevi akrabalığı nedeniyle bunu kendine mal eden Platon,[8] hiçbir hikâyede [*logos*], masalda [*mitos*] veya şiirsel kompozisyonda daha önce ele alınmayan bir şekilde büyük verandalar, yapılar ve iç bahçeler tasarlayarak bu çalışmaya başladı. Fakat başlamak için geç kalmıştı ve bu çalışmadan önce hayatı sona erdi.[9] Bu nedenle gerçekte yazdıklarına yönelik duyduğumuz zevk ne kadar fazlaysa, tamamlanmamış halde geride bıraktıklarını göz önüne aldığımızda sıkıntımız o kadar artar. Çünkü Atina kentindeki Olympieium (Olimpos Zeus Tapınağı) gibi aynı şekilde Platon'un bilgeliğindeki kayıp Atlantis'in hikâyesi, tamamlanmamış olarak kalan pek çok güzel eserden sadece bir tanesidir.[10]

Solon'un bu tür çalışmalarının hiçbir izinin artık günümüzde mevcut olmadığı unutulmamalıdır: herhangi bir antik yazarın alıntılarında bu konuda hiçbir parça yoktur ve Platon'dan önce hiçbir antik kaynakta bundan bahsedilmez. Bu durum açıkçası tüm hikâyenin aslında Solon'un gerçekçi (olgusal) anlatımından ziyade Platon'un icadı (uydurması) olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Plutarkhos, Solon'un Kıbrıs'a yaptığı gezileri ve Lidya'nın inanılmaz zengin kralı Kroisos'un (Kârûn) hükümdarlık sarayını anahatlarıyla resmetmeye devam eder. O, Solon ve Kârûn arasındaki görüşmenin tamamen uydurulmuş olabileceğinin farkındadır, ancak yine de buna inanmak *istemektedir*:

> Kârûn ile olan görüşmesine gelince, bazıları kronolojiye dayanarak bunun hayali olduğunu kanıtlamayı düşünmüştür. Ancak bir hikâye çok ünlü ve çok iyi kabul edildiğinde ve ne daha da önemlisi, Solon karakteriyle

> iyi bir şekilde uyuşuyorsa ve onun yücelik ve bilgeliğiyle uyumluysa, çelişkilerini herhangi bir ortak anlaşmaya vardırmayan, bugün binlerce insanın revize ettiği kronolojik kaideleri göz ardı ederek onu (hikâyeyi) reddetmeyi (kabul etmemeyi) önermem.[11]

Ancak, günümüzde yazan çok daha fazla sayıda yazarın Atlantis masalı hakkındaki iddialarına benzeyen Plutarkhos'un iddiaları haricinde, onların görüşmeleriyle ilgili bir soru işareti olmalıdır: anlatı en azından Herodot kadar eskidir,[12] ama Solon MÖ 560/559 civarında öldüyse onun MÖ 560–546 yılları arasında hüküm süren Kârûn ile tanışması pek mümkün değildir.

Atina'ya döndüğünde, yaşlı Solon yine büyük bir saygı gördü. Daha önce hiç olmadığı kadar çok kendini eğlence, şarap ve müziğe kaptırmış olduğu söylenir.[13] Açıkçası, 'Atina'nın hizipsel çekişmeyle parçalanmasından ötürü', mühim Atlantis şiirini tamamlamak onun yapılacaklar listesinin başında değildi. Solon'un[14] reformları tiranlar tarafından yönetimin devralınmasını önlemek için tasarlanmıştı, ancak aslında Solon'la uzaktan akraba olan Peisistratus, kalıcı olarak yönetime geçmek için üç kez teşebbüste bulunmasının yanı sıra MÖ 561/560 yılları civarında bir *darbeyi* organize ettiği süreçte Solon kendi reformlarındaki başarısızlığına tanık olacak kadar uzun yaşadı.[15] Bir görüşe göre Solon, Hegestratus hükümdarlığı sırasında öldü (MÖ 560/559) ancak diğer görüşlere göre ise Solon birkaç yıl daha yaşadı.[16]

Peisistratos

Peisistratus'un gücü mutlaktı,[17] yabancı paralı askerler kullanmak, rakiplerini öldürmek veya sürgün etmek, önde gelen ailelerden rehin almak ve kendisinin dışında

hiçbir parti politikasına tolerans göstermemekle zorla kabul ettirilmişti. Yine de, alt sınıflara çeşitli iyiliklerde bulunmuş, ticarete ve sanayiye destek vermiş, denizaşırı topraklar kazanmış, önemli ittifaklar yapmış, büyük kamu işleri programlarına başlamış ve sanatın önemli bir hamisi olmuş, Atina'nın kamusal ve anayasal kanun ve kurallarına büyük oranda saygı duymuştur. Onun hükümranlığı "Kronos Çağı" (efsanevi bir Altın Çağ) olarak bilinir ve Platon'un öğrencisi Aristoteles onu tasvip etmiş gibi görünür:

> Peisistratus, kent işlerini ılımlı bir şekilde ve bir tirandan ziyade bir vatandaş gibi yönetti.[18]

Peisistratus MÖ 527'de öldüğünde, oğulları Hippias ve Hipparchus 'rejimi devraldı ve aynı şekilde işlerin yönetimini sürdürdüler'.[19] Ancak balayı süreleri kısa sürede eşcinsel bir aşk üçgenine dönüştü; Hipparchus suikastla öldürüldü; Hippias günümüzdeki anlamda tiran oldu ve Atinalılar onu MÖ 510'da sürgüne gönderdi.[20] Hippias sonraki yirmi yılını (MÖ 521-486'de hüküm süren) Pers Kralı I. Darius ile dostane ilişkiler kurmaya çalışarak geçirdi ancak bu arada Atinalı reformcu Kleisthenes idaresinde Atina dünyanın ilk demokrasisi (demokrasiyle yönetilen devleti) haline geldi.[21] Kleisthenes'in Atina demokrasisi (*demokratia*) siyasal amaçlar için on yeni *klanın* (kabilenin) kurulmasına dayanıyordu:—on general, on *prytaneis* (yılın on ayından birinde hizmet veren Konseyin kabile-tabanlı alt komiteleri), 'On Kabilenin Kurulları' vb. Siyasi makamlar ve kurumların çoğu onlu birimler halinde işliyordu. Platon'un Atlantis'inin siyasal yapıları da onlu birimlere büyük oranda benzer bir yapı gösterecektir.

Herodot: İstilacılar ve Muhteşem Şehirler

Atina'nın sonraki nesil boyunca I. Darius'un güçlü Pers İmparatorluğu'yla uğraşması Batı dünyasının tarihinin rotası ve kuşkusuz Platon'un Atlantis hikâyesi için de çok önemliydi. Çalışmasının başlangıcında antik tarihi tartışan Thukydides, Persler ve Yunanlılar arasındaki art arda gelen çatışmaları 'geçmişin en büyük savaşı' olarak adlandırır, bunun yanında çalışmasında bahsettiği Truva Savaşı'ndan önemle bahsederken,[22] Atlantis ile Atina arasındaki çatışmadan ise bahsetmez.

Pers Savaşları için temel kaynağımız, kozmopolit bir kent olan fakat kültürel olarak Yunan kenti olan Halikarnas'ta (günümüz Türkiye'sindeki Bodrum'da) MÖ 490-480 yılları arasında doğmuş Sokrates'in çağdaşı Heredot'dur. Coğrafi ve etnografik materyallerle de dolu bir kitapta, bu düşmanlıkların kökenleri ve olaylarına ilişkin *tarihçesinde* ('araştırma') mükemmel şekilde etkileyici bir çalışma ortaya çıkardı. Sık sık yapılan bu ilk elden (aracısız-doğrudan) araştırmalar sırasında (tahminen MÖ 454'ten sonraki bir tarihte, ancak muhtemelen daha önce) Mısır'ı ziyaret ettiğini ve ziyaret ettiği yerlerden birinin ise Platon'un, Solon'un Atlantis hikâyesini duyduğu yer olan Saïs olduğunu söyler. Eserlerinde tercümanlardan söz etmesine rağmen, Mısır dili konuşamayan Herodot,[23] Mısır'da Tapınakta Athene'nin hazinelerinin sicilini kaydeden katiple konuştuğunu söyler.[24] Tarihçi, Saïs'te derlediği pek çok ilginç bilgiden eserlerinde bahseder, ancak rahip ona Atlantis hakkında bir şey anlattıysa da, bunları çalışmalarına dahil etmedi.

Platon'un kaydettiği şekliyle, Saïs'teki Solon'un konuşmaları (söyleşileri), Herodot'un Miletli tarihçi Hekataios hakkındaki hikâyesini de andırıyor. Bu hikâyede

Hekataios'un bazı Mısırlı rahiplere kendisinin bir tanrının on altıncı soyundan geldiğini söylediğini, ancak 345 kuşağı aşan bir soya sahip Mısırlılar tarafından bunun dikkate alınmadığını ve görmezden gelindiğini anlatır.[25] Atlantis hakkında yazan birçok yazar gibi, Herodot da Mısır'ın kadimliğini ve geleneklerini vurgulamak ister:

> Görünüşe göre, Mısırlılar ciddi meclisler, geçit törenleri ve hizmetler tesis eden ilk insanlardı; Yunanlılar bunların hepsini onlardan öğrendi. Bunun kanıtlandığını düşünüyorum, çünkü Mısır törenleri açıkçası son derece kadimdir ve Yunanlıların törenleri daha yakın zamanlarda gerçeklemeye başlamıştır.[26]

Bu, tabii ki, doğru değildir ve Mısır ile ilgili Herodot'un güvenilirliği, özellikle selefini kontrol etmese de, eserlerinin giriş bölümlerinde muhtemelen Heredot'a atıfta bulunan Thukydides zamanından bu yana sorunludur:

> Ve anlatımımda efsanevilik [*to mythōdes*] yoksunluğunun kulağa daha az hoş gelmesi olasıdır; ancak her kim, daha önce meydana gelen olayları ve hem de bir gün, büyük olasılıkla, aynı ya da benzer bir şekilde tekrar gerçekleşecek olaylarla ilgili net bir görüşe sahip olmak istiyorsa—tarihçemin faydalanabilir eserler olduğu hükmüne varmaları benim için yeterli olacaktır. Ve gerçekten de tarihçem şu an yaşadığımız zaman için dinlenilecek, ödül için yazılmış bir çalışma olarak değil, daima el altında bulundurulacak bir eser olarak oluşturuldu.[27]

'Ödül için yazılmış eser' yorumu, Lucian'a göre (doğumu MS 125 civarı-ölümü MS 180'den sonra), Tarihçesini Olimpiyat Oyunlarında ayakta alkışlanması için sergileyen Herodot'a yapılan bir kinayedir.[28] Herodot'un yazıları, *efsanelerle*, bazen dikkatlice ancak çoğu zaman eleştirel

olmayan bir şekilde kaydettiği olağanüstü öykülerle tıka basa doludur.

Herodot'un Mısır'ı ziyareti hakkındaki modern bilimsel görüş bölünmüş ve farklıdır. Şüpheci/eleştirel görüş açısından, yorum yapılması için Heredot'un yazısının tarihsel bir çalışma olarak ciddi kusurları olduğunu ve yetersiz kaynaklarla çalıştığını,[29] 'Herodot'un Mısır'da bulunma olasılığını tamamen reddedememize rağmen, onun anlatısının Mısır'da bulunduğunu konusunda çok az delillere sahip olduğu söylenmelidir,[30] bu durum da Herodot'un hiç Nil'e seyahat edip etmediği ve Mısır hakkında söylediği hemen hemen her şeyin şüpheli olup olmadığının sorgulanması sonucuna yol açar:[31], onun anlattığı Mısır, kışları değil de yazları sularının yükseldiğini söylediği ana nehri Nil örneğinde olduğu gibi Yunanlıların genel geçer bilgilerini alaşağı etmiştir.

Herodot modern bir tarihçi gibi çalışmaz. Kuşkusuz okuyucusuna olayların doğru bir anlatımını vermek ister, ancak bu, hem kendisinin hem de okuyucusunun anlatısının arkasındaki gerçeği ifade etmesinde kendisine yardımcı olduğunu hissettiği mitolojik öğeleri de içerir. 'Mit' ve 'tarih' arasındaki ayrımlarımız Herodot'u şaşkına çevirebilirdi: MÖ 5. yüzyıl Yunanlılarının kültürel ortamında yetişen birisi olarak ona göre, olayların hatırlanması ve tekrar anlatılması mitler vasıtasıyla gerçekleşir. Bu masallar, bu yeniden anlatım tamamen olgusal olmasa bile, geçerli bir anlayış türü oluşturur.[32] Platon da gerçeği almak için *mythos* ('mit') kullanır: *anlamak, gerçeklerden* daha önemlidir.[33]

Mısır'dan—gerçekten de oraya gittiğini farz edersek—ayrılan Herodot, muhtemelen Tire (Sur-Lübnan) yoluyla

Fırat Nehri'ne ve aşağı doğru, şehrin unutulmaz bir tasvirini yaptığı, Babil'e gider:

> Büyük bir ovada uzanır ve her köşesi 120 stadia [24 km] uzunluğunda, kare şeklindedir. Böylece 480 stadia [96 km] kentin tam çevresinin uzunluğudur. Babil şehrinin büyüklüğü böyledir ve bildiğimiz başka hiçbir şehir gibi planlanmamıştır. Yuvarlak, derin, geniş ve su dolu bir hendekle ve ardından 50 kraliyet kol boyu (arşın) kalınlığında [yaklaşık 25 m],[34] ve iki yüz arşın yüksekliğinde [yani 100 m] bir duvarla çevrilidir. Kraliyet arşını, normal kol boyundan (arşından) üç parmak eni daha fazladır.[35]

Babil'in duvarları açıkçası harikaydı: ya Sidonlu Antipater ya da Selanikli Antipatrosa atfedilen *Efes'teki Artemis Tapınağı Üzerine* adlı bir şiirde ortaya çıkan Antik Dünya'nın Yedi Harikası ile ilgili ilk listemizde,[36] İskenderiye'deki deniz feneri yerine bu duvarlar yer alıyordu:

> Üzerinde atlı savaş arabaları için bir yol olan azametli Babil'in duvarına, Alpheus'un yaptığı Zeus heykeline, asma bahçelerine ve Güneş'in dev heykeline, yüksek piramitler için harcanan büyük emeğe ve Mausolos'un muazzam kabrine gözlerimi diktim; ancak bulutların üzerine çıkartılan Artemis'in evini gördüğümde, diğer harikalar parlaklıklarını yitirdiler.[37]

Yine de, Herodot'un açıklaması açıkça saçmadır: 96.000 x 25 x 100 m = duvarlarda 24 milyon m malzeme.[38] Bu, onun duvarları gerçekten görüp görmediği konusunu akla getiriyor ve özellikle de eşyaların boyutları konusunda, antik (eski) kanıtların tam olarak (motomot) yorumlanmasının tehlikelerinin altını çiziyor. Ancak Herodot, tasvirine devam ediyor:

Üstte, duvarın kenarları boyunca, tek bir odanın binalarını birbirine bakacak şekilde inşa etmişler ve aralarında dört atlı bir arabanın dönmesi için alan bırakmışlardır. Duvarın çevresinde tamamı bronzdan, bronz lentoları (üst pervazları) ve yan direkleri olan yüz tane kapı vardır [. . .] Şehir, ortasından geçen nehir tarafından ikiye ayrılmıştır. Bu nehir Fırat'tır [. . .] Şehir duvarı her iki tarafta nehrin kenarına kadar indirilmiştir: duvarın köşelerinden, nehrin her bir kıyısında yanmış tuğlalardan oluşturulmuş bir çit vardır. Evler çoğunlukla üç ve dört katlıdır; sokaklar sadece nehre paralel olanlarla değil aynı zamanda su kenarına inen ara sokaklarla da düz çizgiler halinde uzanıyor. Bu ara yolların nehir ucunda, tunçtan yapılmış ve su üzerinde açık olan, aynen dış duvardaki büyük kapılar gibi, nehrin kenarlarını tutan alçak kapılar var.

Dış duvar, kentin ana savunmasıdır. Bununla birlikte, ilkinden daha az kalınlıkta, ancak mukavemette çok düşük ikinci bir iç duvar vardır. Kentin her bir bölümünün merkezinde bir kale yer alır. Birinde, mukavemet ve boyut açısından büyük bir duvarla çevrili olan, kralların sarayı vardır: diğerinde, benim zamanımda da hâlâ mevcut olan, her biri iki *stadia* [400 m] uzunluğunda sağlam bronz kapılı kare bir şekilde etrafı çevrili olan Zeus Belus'un kutsal bölgesi bulunur. Bölge'nin ortasında, uzunluğu ve eni bir *stadion* (200 m) olan, sağlam bir taş duvardan yapılmış bir kule vardı, bunun üzerinde ikinci bir kule yükselmekte, sonra üçüncü kule derken bu şekilde toplam sekiz kule yükseliyordu [. . .] En üstteki kulenin üzerinde geniş bir tapınak vardı ve tapınağın içinde, yanında altın bir masa bulunan, görkemli bir şekilde süslenmiş, yanında altın bir masayla beraber, sıradışı büyüklükte bir divan duruyordu. Orada hiçbir heykel yoktur, odada geceleri tek bir yerli kadın dışında hiç kimse bulunmazdı. [. . .]

Aşağıda, aynı bölgede, içinde Zeus'un tamamıyla altından yapılmış bir oturan heykeli olan ikinci bir tapınak vardır. Heykelin önünde büyük bir altın masa ve üzerinde oturduğu taht ve tahtın yerleştirildiği zemin de aynı şekilde altındır. Keldaniler bana toplam altının sekiz yüz talent (Ç.N.: antik Yunan'da 26 kg'ya eşit bir ölçü birimi-antik Yunan altın parası) ağırlığında olduğunu söyledi. Biri som altından

[. . .] diğeri ise sıradan ancak Keldanilerin her yıl Tanrı'nın festivalinde bin talent ağırlığına sahip olan tütsüleri yaktığı boyut olarak daha büyük bir sunak olmak üzere tapınağın dışında iki sunak vardır, Cyrus (Kiros) zamanında da bu tapınakta on iki arşın yükseklikte, tamamen som altından bir insan heykeli vardı. Bu heykeli kendim görmedim, ancak Keldanilerin heykelle ilgili anlattıklarını naklediyorum [. . .]

Babil'in tamamı aynen Mısır'daki gibi kanallarla kesişmektedir. Kış güneşine doğru akan ve tekneler dışında geçilmez olan kanalların en büyüğü Fırat'tan Ninova kentinin eskiden bulunduğu yerdeki nehir olan Dicle olarak adlandırılan başka bir nehre doğru akar. Bildiğimiz tüm ülkeler arasında tahılda bu kadar çok verimli olan başka bir yer yoktur. İncir, zeytin, üzüm asması veya diğer türdeki ağaçlardaki verim konusunda diğer yerlerden çok farkı yoktur; fakat tahıllarda Babil o kadar verimlidir ki ülkeyi daha önce ziyaret etmemiş olanlar için inanılmazdır.[39]

Platon'un Atlantis'i, Herodot'un Babil'inin yankılarıyla doludur ve Pers İmparatorluğu'ndaki Herodot'un tanımladığı ve Platon'un Atlantis şehri üzerinde etkisi olmuş olabilecek başka bir büyük kent de Ekbatana'ydı (günümüzde İran'daki Hemedan şehri):

Deioces (Ç.N.: Deyok-İlk Med Kralı)[40], kendisi için kraliyet asaletine layık bir saray inşa etmelerini ve sarayı mızrak muhafızları ile güçlendirmelerini Medlere emretti. Medler de öyle yaptı: Ülkenin o kısmına kendilerine buyrulduğu gibi büyük ve güçlü bir saray inşa ettiler [. . .]. Deyok, biri içlerinde daireler halinde duran, şimdi Ecbatana adı verilen büyük ve güçlü duvarlar inşa ettirdi. Ve bu duvar öyle planlanmıştı ki, bir çember sadece mazgallı siperlerin yüksekliği oranında bir sonraki çemberin üstünde yükselmektedir. Ve bir dereceye kadar, bir tepe üzerinde olan zeminin yapısının bu konuda yardımcı olduğunu sanıyorum; ancak, tüm çemberler toplam 7 tane olduğu için bu çemberler ustalıkla tasarlanmışlardır. Ve son dairenin içinde kraliyet sarayı ve hazine evleri vardır. Bu duvarların en büyüğü, Atina

> etrafındaki duvarın çevresine eşit boyuttadır ve birinci çemberin mazgallı siperleri beyaz, ikincisi siyah, üçüncüsü koyu kırmızı, dördüncüsü mavi, beşincisi kırmızıdır: bu nedenle tüm çemberlerin mazgallı siperleri çeşitli renk tonlarıyla renklendirilmiştir ve son iki mazgallı siperden biri gümüş, diğeri ise altın ile kaplanmıştır.[41]

Bu tasvirde gerçek ve fantezi arasında ayrım yapmak zordur—antik şehrin çoğu şu anda modern kentin altında kalmıştır—British Museum'daki Geç Babil Nabonidus Günlüğü[42], Persli hükümdar Kiros 'Agamtanu ülkesine [yani Ekbatana'ya] MÖ 550/549'da ordusuyla saldırması ve 'gümüş, altın, ülkenin Agamtanu değerli eşyaları' ile beraber kraliyet sarayını ele geçirmesinden bahseder ve Yunan tarihçi Ksenofon (MÖ 430 civ.-355 civ.) daha sonra Ekbatana'yı fetheden Ahameniş Pers krallarının yazlık sarayı haline geldiğini ifade eder.[43] Aynı şekilde Platon'un ölümünden sonra yazan Polibios da, kentin dünyanın diğer tüm şehirlerinden daha zengin ve daha güzel olduğundan bahseder; duvarı olmamasına rağmen, sanatsal bir terasa inşa edilmiş saray etkileyici surlara sahipti; kalenin çevresi yedi *stadia* (yaklaşık 1,4 km) çapındaydı; inşa edenler gümüş ve altınla kaplı sedir ve selvi ağacı kullandılar; kiremitler, sütunlar ve tavanlar gümüş ve altınla kaplandı ve Büyük İskender'in (İskender'in sevgili arkadaşı Hephaestion MÖ 324'te orada öldü) ve ayrıca halefleri (Ardılları) Antigonus ve Seleukos'un hükümdarlıklarında sarayın değerli metallerinin çıkarıldığını belirtir. Kentin özellikleri, dairesel yerleşimi, alacalı taş yapıları ve metal kaplamalı yapıları ile Atlantis şehri için şablon olarak kullanılmış olabilirdi.[44]

Herodot seyahatleri sona erdiğinde Atina'ya, muhtemelen MÖ 447 civarında gitti. Çalışmaları MÖ 430'dan sonrasına tarihlendirebileceğimiz hiçbir

şeyden bahsetmiyor ve genellikle o tarihten kısa bir süre sonra, muhtemelen altmış yaşına gelmeden öldüğü varsayılmaktadır.

Pers Savaşları

Herodot'un bu kadar güçlü bir biçimde tasvir ettiği Pers İmparatorluğu, antik dünyanın en kudretlilerinden biriydi ve Kiros ile onun halefleri (Ardılları) idaresinde genişledikçe, Herodot'un yerlisi olduğu Halikarnas dahil Anadolu'daki İyonyalı Yunan topluluklarını kontrol etmeye başlamıştı. Ancak MÖ 499'da, I. Darius tahttayken, bu şehirlerden bazıları isyan etti ve Atina onlara yardım etmek için gemiler gönderdi. Bu 'İyon İsyanı'ndaki nihai başarısızlık hiç de şaşırtıcı bir şey değildi ve isyanlar bastırıldıktan sonra Büyük Kral (Yunanlılar öyle adlandırıyorlardı) intikam almaya çalıştı. Atina, Darius'un listesinin en başındaydı.

İçi kinle dolu olarak savaşa hazırlanmış olan Darius, deniz çıkarması yaparak Yunanistan'ı zaptetmek için 600 gemiden oluşan bir kuvveti sevk ederek harekete geçti. İşgalciler Ege Denizi'ni geçtiler ve MÖ 490 yazında Atina'nın yaklaşık 40 km kuzeydoğusundaki Maraton'a indiler. Atinalılar Sparta'dan yardım istedi, ancak yardım gelmedi. Yanlarında sadece 1.000 Plataiya müttefiki varken, kendi başlarına etkili bir biçimde, afilli generalleri Miltiades'in önderliğinde, Atina'nın hoplitleri (Ç.N.: antik Yunan ağır piyadesi, zırhlı Yunan mızraklı askerleri) Pers İmparatorluğu'nun çok büyük zalim/barbar deniz gücüyle karşılaştılar ve herkesi hayretler içinde bırakarak Batı dünyası tarihinin en önemli savaşlarından birini kazandılar.[45] Maraton-erkekleri ve Atina zafere gark oldu, Persler intikam almak için can atıyordu.

Miltiades, Maraton'da kazandığı zaferden bir yıl sonra öldü. Fakat MÖ 483'te Atinalılar madencilik bölgeleri Laurium (Lavrion)'da zengin bir gümüş damarına rastladılar. Bundan on yıl önce, Pers karşıtı siyasetçi Themistokles, yeni bir deniz üssü ve ticaret limanı oluşturmak için Atina'dan 5 km uzaklıktaki Piraeus (Pire)'de tahkimat projeleri başlatmıştı. Plutarkhos, 'bütün kenti denizle birleştirmek onun tutkusuydu'[46] şeklinde bir gözlem yapar ve şimdi Themistokles, Atinalıları gümüşten gelen umulmadık bu geliri trirem (üç sıralı kadırga) denilen büyük 'modern savaş gemileri' filosuna harcamaya ikna etti. Themistokles Atinalıların, Perslere karşı değil, Egine adasındaki komşularına karşı düşmanlıklarından istifade etti, ancak Herodot'un da belirttiği gibi, bu düşmanlık, Atina'yı deniz gücü[47] olmaya zorlayarak Yunanistan'ı kurtardı. Bu, en önemli kararlardan biriydi. Atinalıların o ana kadar aldıkları en önemli karardı: Maraton topraklarında savaştıkları dönemden, demokrasilerinin zirvesine denk gelen, Ege dünyasının deniz kökenli emperyalist egemenliğine geçişleri kesinlikle çok önemliydi ve Atlantis anlatısını oluşturduğu zaman Platon bu gelişmeleri es geçmemişti.[48]

İran'da, I. Darius MÖ 486'da öldüğünde, intikam projesi, Herodot'un hesaplamalarını dikkate alırsak,[49] 5.283,320 asker, denizci ve lojistik desteğine sahip olan, kırk altı farklı milletten oluşan geniş bir istila kuvveti toplayan oğlu Xerxes'e (I. Serhas'a) kaldı.[50] Eğer Platon'a inanırsak, Atlantisliler Atina'ya askeri saldırılarında benzer şekilde çok yüksek rakamlarda askeri gücü harekete geçirmişlerdir.[51]

I. Serhas'ın istilaya hazırlıkları ayrıca, Kuzey Yunanistan'daki Athos yarımadasında bir kanal kazmak

için yaklaşık üç yılını harcayacak olan sıra dışı mühendislik serüvenininden oluşuyordu, çünkü I. Serhas'ın daha önce yarımadanın etrafında yol alan bir kaç gemisi burada batmıştı.

> Ordudaki tüm askerler bir kanal kazmaya kamçılarla zorlandı [. . .] Dağın kara ucu bir yarımada şeklindedir ve on iki *stadia* [2.4 km] genişliğindedir; burası düz bir zemin ve küçük tepelerin olduğu bir yerdir [. . .] Herkes milletine göre ayrılarak toprağı şu şekilde kazdılar: Sanē kasabası yakınlarında düz bir çizgi çizdiler; kanal belli bir derinlikte kazıldığında, bazı askerler kanalın dibinde durdu ve kazdılar, diğerleri kazıldıkça çıkan toprağı topladılar ve yüksekte duran diğerlerine verdiler ve tekrar aldıkları gibi başkalarına da en yukarıda olanlara gelene kadar götürdüler, en üstte olanlar toprağı taşıyıp oradan uzaklaştırdılar. Fenikeliler dışındaki herkesin kazdığı kanalın dik tarafları çöktü, bu da yaptıkları işi iki katına çıkardı; açıklığı kanalın ağzında ve dibinde aynı genişlikte yaptıkları için, bunun gerçekleşmesi kaçınılmazdı. Ancak Fenikeliler, bu konuda, diğer her işte yaptıkları gibi aynı beceriyi gösterdiler; kanalın en üst açıklığını kanalın olduğu kadar geniş hale getirerek kazdılar ve alt kısımdaki çalışmaları diğerlerininkiyle aynı aralıkta oluncaya kadar kanalın en üst kısmına yayıldı. [...] Tahminlerime dayalı olarak değerlendirdiğim kadarıyla, I. Serhas bu kazma emrini gururunu ön plana çıkararak verdi,[52] gücünü göstermek ve bir anıt bırakmak istemişti; hiç sorun yaşamadan gemilerini Kanal'ın karşısından geçirebilirlerdi, ancak Serhas denizden denize doğru ve yan yana dizilmiş iki triremin (üç sıralı kadırga) kürek çekebileceği kadar genişlikte bir kanal kazmalarını emretti.[53]

Bu inanılmaz derecede etkileyicidir ve kanalın arkeolojik izleri hâlâ durmaktadır,[54] ama Herodot'un hikâyesinde anlatılmak istenen (kıssadan hisse) I. Serhas'ın mağrur kibridir ve aynı mesaj Pers ordusunun Asya'dan Avrupa'ya geçtiği Hellespont'a (Çanakkale Boğazı) köprü kurulmasında da verilmektedir:

> Bu görev verilen adamlar, Abidos'tan başlayarak burna kadar köprüler yaptı; Fenikeliler keten kablolar ve Mısırlılar papirüs kablolar kullandı. Abidos'tan karşı kıyıya kadar olan mesafe yedi *stadia*'dır [1,4 km]. Ancak, boğaza köprü yapılmasından kısa bir süre sonra boğazı büyük bir fırtına sildi süpürdü, her şeyi yıktı ve dağıttı. Serhas bunu duyduğunda çok kızdı ve Hellespont'un (Çanakkale Boğazı'nın) üç yüz kamçıyla kırbaçlanmasını ve bir çift pranganın denize atılmasını emretti. Hellespont'u dağlaması (damgalaması) için dağlayıcılar gönderdiğini bile duydum. Tuhaf ve küstahça sözler söylemeleri için kamçılanırken onlara emretti, 'Acı su, efendimiz sizi cezalandırıyor, çünkü o size hiçbir şey yapmamış olmasına rağmen siz yanlış yaptınız. Kral Serhas, istesen de istemesen de seni geçecek; hak gereği kimse sana kurban vermiyor, çünkü sen bulanık ve tuzlu bir nehirsin.' Denizin bu cezalara çarptırılmasını ve Hellespont üzerindeki köprünün gözcülerinin başlarının kesilmesini emretti.[55]

Ardından, yeni bir işçi grubu, deniz geçidini desteklemek için 674 gemi kullanarak projenin inşaatını tamamladı. Yine, Herodot bize iddialı mühendislik projelerinin kontrol dışı kibir ile birleşimini gösteriyor.

Büyük Kral, Yunanistan'a boyun eğmenin simgeleri olarak toprak ve su talep eden elçiler gönderdiğinde, pek çok şehir devleti ona boyun eğdi, tarafsız kaldı veya kararsız kaldı. Bu yüzden yine, direnişin önünde durmak Atina'ya düştü, çünkü Sparta'ya hem askeri hem de deniz alanlarında emir verilmiş olmasına rağmen, nihayetinde konuyu zorlayan keskin zekalı Themistokles idaresindeki Atinalılardı. Kral Leonidas'ın 300 Spartalısı, Thermopylae geçidindeki kahramanca savunmalarıyla ölümsüz şöhret kazanırken, Atinalılar yakındaki Artemisium Burnunda sonuçsuz deniz eylemleri düzenlediler. Bununla birlikte, Thermopylae'deki gerileme Yunan kuvvetlerini güneye çekilmeye zorladı; Persler, Atina'yı MÖ 480 Eylül'ünde

yağmaladı; Themistokles, Yunan müttefiklerini, savaşmak için en iyi yerin Salamis adasının sığ suları olduğu konusunda ikna etti; Serhas, mamut filosunu ada ve anakara arasındaki kuşatılmış alana gönderdi; Persler savaş düzenlerini kaybetti; Themistokles, harap edici avantaj için yerel hava ve deniz koşulları bilgisini kullandı ve Atinalı oyun yazarı Eshilos, trajedisi *Persliler*'de bu olayı şu şekilde dramatize etti 'batıklar ve ölü adamlarla kaplanan deniz kayboldu; bütün kıyılar ve kayalıklar ölülerle doluydu.'[56]

Atina, en azından kendi tarih görüşleri açısından bu duruma tanık oldu, bir kez daha başarılı bir şekilde barbar dünyasından gelen düşmanca bir istilaya karşı direniş yolunu açtı. I. Serhas İran'a geri döndü ancak Spartalılar tarafından idare edilen birleşmiş bir Yunan ordusu MÖ 479'da Plataiya'nın Boeotian kenti yakınlarında savaşana kadar ve birkaç nesil boyunca Pers tehdidine etkili bir şekilde son veren bir zafer kazanılana kadar Serhas'ın kara kuvvetleri Yunanistan'da kaldı. Dış tehditten kurtulan Yunanlılar artık birbirleriyle kavga etmeye başlayacaklardı.

Pentekontaetia: Emperyalizm Kontrol Dışı mı?

MÖ 479-431 yılları arasındaki dönem—Pers Savaşlarının bitiminden Atina ve Sparta arasındaki Peloponez (Mora) Savaşları'nın patlak vermesine kadar olan süre—*Pentekontaetia* (tam olarak elli yıl sürmese de 'Elli Yıl') olarak adlandırılır. Bu; etkinliği artan Atina'nın, Sparta'nın Yunan dünyasının geleneksel hegemonyasını etkin bir şekilde reddettiği bir dönemdi. Bazı açılardan, iki devlet birbirlerinin tam zıddıydı: Atina, enerjisi, sanatsal yeniliği ve yaratıcılığıyla bilinen İyonyalı demokratik bir deniz gücü idi; Sparta, sertlik ve inisiyatif tanımama

(yeniliklere karşı olma) konusunda ün sahibi bir Dorian oligarşik askeri gücüydü. Bununla birlikte, Sparta'nın dişli güç ittifakı (Peloponezyen Birliği), geniş denizaşırı faaliyetlere hazırlıklı olmadığından ve Atina'nın çıkarları Ege Denizi'ne yoğunlaşmışken Sparta, Yunan anakarası üzerine odaklanmıştı ve iki devlet arasında doğrudan bir çıkar çatışması yoktu.

Serhas Yunanistan'dan sürüldükten sonra, Atinalılar, Perslere karşı yapılan saldırılarda, günümüz bilim adamları tarafından Delian (Attik-Delos) Birliği olarak bilinen yeni bir Yunan koalisyonuna önayak oldular. MÖ 478/477 kışında Delos adasında kurulan Birliğin en önemli amacı, bu Birliğin uzun vadeli hedefinin ileride gelebilecek herhangi bir Pers saldırısından Yunan özgürlüğünün korunması olması gerekirken, kayıplarını telafi etmek ve hâlâ Pers kontrolü altındaki çeşitli devletleri kurtarmaktı. Sparta, Birliğin bir parçası değildi ve anakaradaki hiçbir Yunan devleti kurucu üye değildi, ancak Miltiades'in oğlu Kimon'un idaresi altındaki Delos Birliği, Kallias[57]'ın Barış'ı olarak bilinen MÖ 449'da, etkili biçimde düşmanlıkları sona erdiren, Atina ve Persler arasında bir barış antlaşmasının imzalanmasını sağlayacak bir noktaya getirecek kadar etkileyici başarılar elde etti.

Pers tehdidinin yokluğu—Atinalıların hakkında biraz suçluluk hissettikleri bir şey gibi görünen—o ana dek serbest bir ittifaktan ziyade bir Atina imparatorluğuna benzeyen Delos Birliği üzerine yoğunlaşmalarını mümkün kıldı.

> [Atina'nın yön veren siyasetçisi olarak Kimon'un yerine geçen] Perikles şöyle der: bize sunulduğunda bir imparatorluğu kabul etmekte ve daha sonra da ondan vazgeçmeyi reddetmekte insan doğasına aykırı hiçbir şey

> yapmadık. Böyle yapmamızı önleyen çok güçlü üç neden vardı—güvenlik, onur ve kişisel menfaat.[58]

Atina'nın bu dönemdeki yükselişine, geniş bir disiplin (bilim dalı) yelpazesinde şaşırtıcı kültürel başarılar eşlik etmiştir, bununla birlikte; en ünlü evlatlarından Platon'un öğretmeni Sokrates MÖ 469'da bu genişleme döneminde dünyaya gelmiştir. Atina, bazı canlı entelektüel faaliyetlerin odak noktası haline geldi: Platon, ilk filozof Anaksagoras'ın kitaplarını hevesle edinen genç Sokrates'i anlatır;[59] *Parmenides* adlı eserinde kendisini ziyaret eden büyük filozoflar *Parmenides* ve Elealı Zeno ile yaptığı konuşmaları gerçekleştirirken filozofu tasvir eder; MÖ 433/432 tarihinde *Protagoras* adlı çalışmada Atina'nın genç neslini, zamanın ünlü hocaları olan Protagoras, Prodicus ve Hippias eşliğinde yetiştirmenin en etkili yollarını tartıştığını gösterir. Atina'nın kültürel sahnesinde de öne çıkan, Aristoteles'in 'İdeal Anayasa'nın fikirlerini keşfeden, devlet adamı olmayan ilk kişi olarak tasvir ettiği Miletli Hippodamus idi. Bunda da biraz Platonik hava vardı,[60] ancak Hippodamus da, en kayda değer olanı Atina'nın Pire Limanı'nın yerleşim planı olan, uygulamalı projelerde önemli oranda yer aldı. Arazinin yol açtığı zorluklara rağmen, kentin doğal manzarasının buna uyup uymadığına bakılmaksızın uygulanan bir dama tahtası şeklinde sokak planına dayanarak bu proje gerçekleştirildi. Bununla birlikte, Pire, Atina'nın merkezi haline geldi ve yüzlerce gemi hangarı, depolar, bankalar, dükkanlar, genelevler ve diğer yan tesislerle donatılmış, yoğun, canlı, gürültülü, iyi tasarlanmış bir ticaret ve askeri merkez haline geldi.[61]

Pire'deki yaşamın manzaraları Plato'nun Atlantis'inin deniz sakinlerinin faaliyetlerini tasarladığında hiç şüphesiz

onun hayal gücünü harekete geçirmiştir[62] ve yine aynı şekilde Atina'nın Delos Birliği ile olan ilişkisinin kaçınılmaz bir şekilde *hegemon* ('lider') ile müttefikleri arasındaki eşit ortaklıktan tebaa üzerinde otoriter bir yönetime (*arkhē*) kayması da Platon'un imgelemini harekete geçirmiştir. Savaşın nedenlerini ciddi bir şekilde analiz eden ilk tarihçi olan Thukydides, Atina'yı Sparta ile gerçekleşen felakete neden olan Peloponez Savaşı'na sürükleyen şeyin Atina'nın kendine (aşırı) güvenen emperyalizmi olduğunu düşünür:

> Savaşın asıl nedeni (*en doğru nedeni*) [. . .] Atina gücünün büyümesi ve bunun Sparta'da yarattığı korkuydu.[63]
>
> Platon, kendi Atina tarihini biliyordu. Bunu düşünmek güzeldi.

Peloponez Savaşı

Peloponez (Mora Yarımadası) Savaşı (MÖ 431-404), Atina tarafında bir general olarak görev yapan ve sonunda askeri başarısızlıkları sonucu sürgüne gönderilen Thukydides tarafından kaydedilmiş şiddetli bir çatışmaydı ve '[Atlantis] efsanesini anlamak için ilk önce Thukydides'i okumalısınız'[64] ifadesi tam yerinde söylenmiş bir ifadedir. Savaşın patlak vermesinden bir yıl önce, Sokrates, teslim olmadan önce talihsiz halka vahşice davranan isyancıların Potidaea'daki isyanını bastıran Atina kuvvetlerinde bir hoplit (Yunan ağır piyadesi) olarak hizmet etti.[65] Geri evlerine doğru yaptıkları yürüyüş sırasında, yaralı Alkibiades'in hayatını kurtararak,[66] Spartolus yakınlarındaki bir savaşta kendisini fark ettirdi.[67]

Savaş, çoğunlukla bir fil ve bir balina arasında gerçekleşen bir çatışma olarak tanımlanmıştır: Atinalı balina karada Sparta ile doğrudan çatışmadan kaçınmaya, deniz yollarını açık tutmaya, düşmanı denizden taciz etmeye ve

imparatorluk üzerindeki hakimiyetini sürdürmeye çalıştı; Spartalı fil, Atina'nın topraklarını istila etmek ve yıkmak zorunda olduğunu anladı, bunun da ya Atinalıları teslim olmaya zorlayacağını ya da Spartalıların kazanacaklarına emin oldukları savaşı yapmaya Atinalıların teklif etmek zorunda kalacaklarını düşündü. Bu senaryoların hiçbiri gerçekleşmedi,[68] ancak MÖ 430'da yıkıcı bir veba, Etiyopya'dan Mısır'a ve Libya'ya, oradan Pers topraklarına ve daha sonra da Pire yoluyla Atina'ya ulaştı. Birkaç yıl süren ve Spartalılardan korunmak için Atina'ya sığınan şehir sakinlerinin neden olduğu kalabalık şartlarla daha da kötüleşen veba, muhtemelen Atina nüfusunun yüzde 30'unu yok etmiştir.

Vebaya yakalanan ve hayatta kalan Thukydides, gelecek nesillerin hastalığı tekrar ortaya çıkması durumunda hastalığı tanımlayabilmeleri için yakından gözlemlenmiş bir tanım (izahat) yazdı,[69] ancak buna rağmen, adli antropoloji, demografi, epidemioloji ve paleopatoji ile Atina'daki bir mezarlıkta Atina'daki veba yıllarından kalma iskeletlerin DNA analizini de uygulayan bilim insanları ve doktorlar hâlâ aynı fikirde değillerdir: hıyarcıklı veba, salgın grip, tifo, ateş hastalığı, çiçek hastalığı, salgın tifüs, kızamık ve ebola o dönemki ölüm nedeni olarak ortaya konulan olasılıklardan sadece birkaç tanesidir.[70] Ama bu, bir anlamda, Thukydides'in amacında ikincil önemdedir. 'Thukydides sendromu'nun kesin yapısı alakasızdır çünkü etik burada bilimden daha önemlidir: odak noktası öncelikle Atina'daki ahlaki bozulma hakkında dikkatlice yapılandırılmış bir hikâye üzerinedir.

Veba öyküsü, büyük liderin (Perikles'in) Atinalıların erdemlerini savaşın ilk yılı sonunda methettiği Perikles'in Cenaze Nutku'na karşı yapılmış kasıtlı bir zıtlık işlevi

görür. 'İlk atalarımızdan bahsedeceğim' der, 'onlara bu türden bir şeref verilmesi haklarıdır ve aynı zamanda bu vesileyle onların yaptıklarını hatırlamak tam yeridir.'[71] Bu Eski Atina'nın Atlantis saldırganlarını yenmelerine atıfta bulunmak için mükemmel bir fırsat olabilirdi, ancak Perikles bu olaya hiçbir gönderme yapmıyor. Bununla birlikte, tam anlamıyla heyecan verici bütün kelimeleri kullanıyor: başka insanları taklit etmiyoruz—onlar bizi taklit ediyorlar; biz bir demokrasiyiz; yasalarımız herkese eşit adalet sağlar; sınıf, liyakate müdahale etmez; yoksulluk ilerleme için bir engel değildir; hakimlere ve yasalara uyuyoruz; yabancılara karşı kucaklayıcı bir tavrımız var; müsriflik yapmadan birliğimizi geliştiririz; servetimizi gösteriş için değil işe yarar şeyler için kullanırız; cömertiz; ve bunun gibi.[72] Fakat şimdi, vebaların ezici felaketi nedeniyle,

> insanlar kendilerine ne olacaklarını bilmeden, saygısız olduğu kadar kutsal olan tüm yasalara uymamaya başladılar [. . .] Veba ilk önce şehre daha büyük bir kanunsuzluk getirdi. İnsanlar sadece zevk peşinde hareket etmiyorlarmış gibi şimdiye dek gizlendiler şimdi ise daha umursamaz bir cüret gösteriyorlar. Müreffeh olan ve aniden ölenler ile daha önce hiçbir şey sahibi olmayanların bir anda başkalarının mülkiyetinde olan servetlere sahip olmalarının ne kadar ani olduğunu gördüler. Ve böylece vücutları ve servetlerinin geçici olduğunu göz önüne alarak hızlı bir şekilde sahip olabilecekleri arzularını tatmin edecek zevkleri hayatlarından çıkarmaya karar verdiler. Ve hiç kimse, saygıdeğer onurun ne olduğu konusunda kendini inkar etmeye hevesli değildi, çünkü herkes, ona ulaşmak için yaşayıp yaşayamayacağından şüphe duyduğunu düşündü, ama anın ve ona elverişli olan her şeyin keyfi, onurlu ve mübah olarak kabul edildi. Hiçbir tanrı korkusu ya da insanların kanunu zaptedemedi; bir yandan, tüm insanların aynı şekilde yok olduğunu görünce, dindarlığın

> ve itaatsizliğin sonunun aynı olduğunu ve diğer yandan, kimsenin kendi suçunun hesabını vermek ve cezasını ödemek için yaşayacağını ummadığını düşündüler. Aksine, kendilerine karşı önceden belirlenmiş olan ve şimdi başlarının üzerinde asılı olan cezanın çok daha ağır olduğuna ve asılı olan bu cezanın düşmeden önce hayatın tadını çıkarmanın makul olduğuna inandılar.[73]

Thukydides, tıbbi bir bilgi sağlamaktan ziyade tıbbi bir bilgi *içeriyormuş gibi görünen* ahlaki bir hikâye anlatır ve onun 'Cenaze Konuşması + tıbbi açıklama' eşleştirmesi, açıkçası okuyucularının büyük baskı olduğu zamanlarda insan davranışıyla ilgili hayati soruları analiz etmesini sağlamak için tasarlanmıştır. Bu tam olarak Sokrates'in *Timaios'ta* keşfetmek istediğini söylediği şeydir,[74] ve Kritias'ı Atlantis hikâyesini anlatmaya itmektedir ve Atlantis ile ilgili diyaloglarında veba açıkça belirtilmese de, onbinlerce Atinalı ölümünün dehşeti Platon'un doğal afetler ve insanlığın ani yıkımı hakkındaki fikirlerini de şekillendirmiş olabilir. Aynı Thukydides gibi, Platon erdemden (yozlaşmış Atinalılar ya da Atlantisliler) çok bilimle (veba ya da batık adalarla ilgili bilimle) daha az ilgileniyordu ve bu da ona inceleme fırsatı verdi.

Vebanın en meşhur kurbanı MÖ 429'da ölen Perikles'in kendisidir. Fakat Perikles'in ruhu Hades'e indiği ve 'ölen adamların bedenleri birbiri üzerineyken ve yarı ölü insanlar sokaklarda ve su arzusuyla tüm çeşmelerin yakınında yuvarlandığı esnada[75] dünyaya yeni bir ruh girdi —Platon'unki.

BÖLÜM 3

Filozof Platon

.....

Eski Yunan dili, birkaç farklı 'hale, kipe' sahiptir: gerçek veya kesin olarak bir şeyi iddia ettiğiniz veya sunduğunuzda kullandığınız haber kipi, ('Platon, Yunanca konuşur'); belirsiz ancak muhtemel bir şeyi temsil ettiğiniz, merak uyandırıcı ve/veya belirsizliği ifade ettiğiniz, ne yapmanız gerektiğini sorguladığınız veya şüpheli bir iddiada bulunduğunuz dilek kipi ('Yapabilir miyim?'; 'ne yapmalıyız?'; 'Platon Atina'ya gittiğinde/giderse, felsefeden bahsedecektir') ve bir şeyin mümkün olduğunu (ancak bundan daha fazlasını değil) söylemek ya da gelecekteki bir olasılığı ifade etmek istediğinizde ('Platon Sparta'ya gitmeli [ama gerçekten gideceğini sanmıyorum]) daha sonra felsefe hakkında konuşurdu'). Dilek kipi ve istek kipi, hem Platon'un hayatını araştırmak hem de onun Atlantis hikâyesini incelemek için özellikle uygun ve yerinde görünüyor.

Anlaşılan o ki, Platon olarak bildiğimiz kişi, Aristokles olarak adlandırıldı. 'Platon' (Yunanca *Platōn*) bir takma ad gibi görünüyor (*platos* = 'genişlik'; *platys* = 'geniş'):

> Platon, Argive güreşçisi Ariston'dan jimnastik öğrendi. Ve İskender'in *Filozofların Halefleri* adlı eserinde bize bildirdiği gibi kendisine konulan büyükbabası Aristokles'in ismi yerine yerine Ariston ona sağlam yapısı nedeniyle

> Platon adını verir. Ancak diğerleri, Neanthes'in ileri sürdüğü gibi, kendi tarzının genişliğinden veya alnının genişliğinden Platon adını aldığını iddia ederler.[1]

Platon'un hayatının ayrıntılarına gelince, kendi yazılarında yer alan sadece sinir bozucu biyografik bilgi kesitlerine sahibiz ve onun hakkında birbiriyle uyumlu bağımsız açıklamalar elde etmemiz on iki nesilden fazla bir süre alır.[2] Yüzde yüz kesinlikle onun doğum tarihini veremiyoruz çünkü *Ünlü Filozofların Yaşamı ve Öğretileri* adlı eseri yazan ve güvenilmezliğiyle kötü bir şöhrete sahip MÖ 3. yüzyılda yaşamış biyografi[3] yazarı Diogenes Laertius şunları aktarır:

> *Kronoloji*[4] adlı çalışmasında Apollodorus, Platon'un doğum tarihini Deloslular'ın Apollon'un da aynı tarihte doğduğunu söyledikleri gün olan 88. Olimpiyat sırasında Thargelion ayının yedinci günü olarak tespit etmiştir.[5]

Bu, standart akademik hesaplamalar kullanıldığında Platon'un doğum gününün MÖ 427 yılı, 21 veya 22 Mayıs'ı olduğu sonucunu ortaya çıkartır. Ancak, Apollo ile kurulan bağlantı şüpheli görünüyor ve o gün aynı zamanda Sokrates'in doğum gününden sonraki gündür. Ayrıca, Sokrates'in öldüğü MÖ 399 tarihiyle bağlantılı olarak hesaplanmış, Platon'un MÖ 399'da[6] en fazla yirmi sekiz yaşında olduğunun söylenildiği bir tarihlendirme de mevcuttur:

> Sokrates öldükten sonra, Heraklityalı Cratylus'a ve Parmenides felsefesini öğreten Hermogenes'e bağlandı. Ardından yirmi sekiz yaşında, Hermodorus'a göre, diğer bazı Sokrat müritleriyle birlikte Megara'daki Euclides (Öklid)'e çekildi.[7]

Yine, bu, yüzde yüz kesinlikte olmasa bile Platon'un MÖ 427'de doğduğuna işaret eder. Ama sonra işler daha kafa karıştırıcı hale geliyor:

> Hermippus'a[8] göre, bir düğün töreninde 108. Olimpiyatların ilk yılında, seksen bir yaşında öldü.[9]

Açıkçası burada çarpık bir durum vardır: 108. Olimpiyatın ilk yılı MÖ 348'dir, yani eğer Platon MÖ 427'de doğmuşsa bu onun seksen bir yaşına kadar yaşayamayacağı anlamına geliyordu—doğum gününden önce mi yoksa sonra mı öldüğüne bağlı olarak yalnızca yetmiş dokuz ya da seksen yaşındaydı, Başka bir yerde, Diyojen bize şunları söylüyor:

> Onun ölümü [. . .], *Memorabilia*'nın üçüncü kitabında Favorinus[10] tarafından belirtildiği gibi, Kral Philip'in [Makedon kralı II. Philip] saltanatının on üçüncü yılında gerçekleşti ve Theopompus'a[11] göre Philip, Sokrates'in taziyesini Platon'a sundu.[12]

II. Philip, MÖ 359 yılında tahta çıktı ve yine bu da Platon'un doğum tarihinin MÖ 427'de olduğunu ortaya koyar.

Platon'un seksen yaşına dek yaşadığına dair şüpheleri de ortaya atabiliriz. Apollodorus'un ait olduğu İskenderiye geleneğindeki standart ölüm yaşı budur: eğer kişi ile ilgili detaylar biraz belirsizse, *akmē*'lerine (kariyerlerinin doruk noktasına) kırkında ulaşır (Platon, Dion ile tanışır ve Akademi'yi kurar); seksen yaşında ölür ve yaşamındaki önemli olaylarını yirmisinde (Platon, Sokrates ile karşılaşır) ve altmışında (Platon, Aristo ile tanışır) yaşar. Platon'un durumunda, tüm bunlar oldukça düzgün ve uyumlu görünüyor.

Başka bir inanışta onun seksen birinci doğum gününde öldüğü yer alır.[13] Doğum gününüzde ölmek sizi alışılmadık derecede önemli bir damga vurur ve seksen bir sayısı oldukça önemli ve gizemli bir sayı olarak görülebilir: 3 x 3 x 3 x 3 = 81; 3 x 3 = 9 (aynı zamanda İlham Perilerinin ([Muse'lerin] sayısı) ve 9 x 9 = 81. Sonra yine, Diyojen diyor ki

> Neanthes [. . .] onun seksen dört yaşında öldüğünü söyler. Bu nedenle Isokrates'ten altı yaş küçük olur. Çünkü Isokrates, Lysimachus hükümdarlığı sırasında doğmuştur, Platon, Perikles'in ölüm yılında Ameinias'ın hükümdarlığı zamanında doğmuştur.[14]

Lysimachus'un hükümdarlığı MÖ 436/435 tarihlerindeydi; MÖ 423/422 olan Ameinias'ın hakimiyeti sürdüğünden bu konuda Diyojen tümüyle hatalıdır ve Perikles, MÖ 429 sonbaharında vebaya yenik düştü. Yani bu hikâyeye göre Platon MÖ 429'dan 345'e kadar yaşıyor gibi görünüyor.

Bunlar hiçbir zaman antik kaynaklarda bulunan tek kronolojik tarihler değildir,[15] ve günümüz bilimi, Platon'un seksen mi yoksa seksen bir yıl mı yaşadığı konusunda, MÖ 428 veya 427-348 veya 347 tarihlerinde büyük orandaki bir fikir birliği olmasına rağmen, bölünmüş haldedir:[16] tutarsızlıklar küçük görünebilir ancak buradaki bilgiler antik çağlardan en iyi bilinen isimlerden biriyle ilgili bilgi verirken bile antik kaynaklarımızdan doğru kronolojik bilgileri çıkarmak adına ve yorumlamadaki doğru ve tam farklılıkları göstermek adına tartışılmaktadır. Klasik alimler gösterge niteliğindeki kesinlikte bir dünyada yaşamak ister, ancak zamanlarının çoğunu dilek ve istek belirsizliği içinde geçirmek zorunda kalırlar.

Genç Platon: Savaştaki Atina ve Doğal Felaket

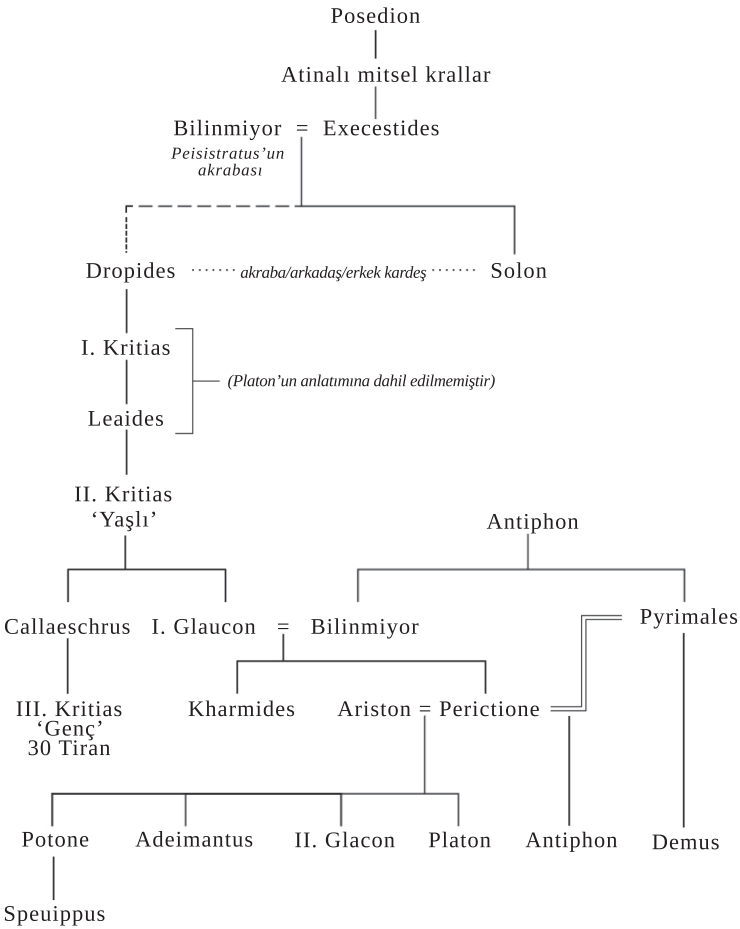
Platon'un doğum yeri de tartışmalıdır. Atina varsayılan konumdur, ancak yakınlardaki Egine adasından da bahsedilir:

> Bazılarına göre; babası adaya yerleşmek için başkalarıyla birlikte Egine adasına gönderildiğinden Egine'de, Favorinus'un *Muhtelif Tarihçe* adlı eserinde belirttiği gibi, Thales'in oğlu olan Phidiades'in evinde doğmuştur; ancak Atinalılar, Egine sorununun galibi olan Lakedaemonyalılar [yani Spartalılar] tarafından kovulduğu zaman, Atina'ya dönmüştür.[17]

Bununla birlikte, Atinalıların Egine'den MÖ 431 ile 411 yılları arasında sınır dışı edildiğine dair bir kayıt yoktur.

Platon'un soyu ile ilgili olarak (Bkz. Şekil 2), babasının kimliği konusunda mutabıklık, annesinin ismi için telaffuz edilen çeşitli isimler, bir tecavüz, Apollon'un müdahalesi ve ailenin her iki tarafının da Poseidon'dan geldiğini görürüz:

Şekil-2:
PLATON'UN AİLE AĞACI

Platon, Ariston'un oğlu ve Atina vatandaşıydı. Annesi, Solon'a kadar soyu dayanan Perictione (ya da Potone) idi. Solon'un bir erkek kardeşi vardı, Dropides; Dropides, Kritias'ın babasıdır [II, Yaşlı], Yaşlı Kritias da Callaeschrus'un babasıydı, o da Kritias'ın babasıdır [III, Genç], Genç Kritias da Otuz Tiran'dan birisiydi, ayrıca

> Kharmides ve Perictione'nin babası olan Glaucon'un babasıydı[18]. Böylece bu Perictione ve Ariston'un oğlu Platon, Solon'un altıncı neslindendi. Solon'un soyu Neleus ve Poseidon'a dayanır. Babasının da, Melanthus'un oğlu Codrus'un soyundan geldiği söylenir ve Thrasylus'a göre,[19] Codrus ve Melanthus'un da soyları Poseidon'dan gelir.[20]
>
> *Platon'un Cenaze Bayramı* başlıklı çalışmasında Speusippus, *Platon'a Methiye* eserinde Clearchus ve *Filozoflar* adlı ikinci kitabında Anaksilaïdes, bize Atina'da Ariston'un Perictione'ye gençken çok aşık olduğunu ve sonra onu elde etmede başarısız olduğunu ve aşkından vazgeçtiğinde Apollon'un ona (Ariston) bir rüyada göründüğünü, bunun üzerine Ariston'un çocuğu doğuncaya kadar Perictione'yi rahatsız etmediğine dair bir hikâye bulunduğunu aktarırlar.[21]

Platon'un aynı ebeveynlerden (muhtemelen ondan daha büyük) iki erkek kardeşi[22] ve bir kız kardeşi olduğunu da söyleyebiliriz:

> İki erkek kardeşi Adeimantus ve Glaucon ile Speusippus'un annesi olan kız kardeşi Potone vardı.[23]

Ariston'un ölümünden sonra Platon'un annesi, amcası Pyrilampes'le evlendi,[24] onların evliliği sonrasında Platon'un üvey kardeşi Antiphon dünyaya geldi.[25]

Buradaki büyük resim açıktır: Platon, Atina'daki en zengin ve politik olarak en aktif ailelerin birinden geliyordu: Platon'un oligarşik amcası Kharmides, Mounychia'da MÖ 404'de Atina demokrasisini deviren ünlü Otuz Tiran ile ertesi yıl demokrasiyi yeniden kurmak isteyen güçler arasındaki savaştan sonra ölen kişiler arasındaydı; Kharmides'in kuzeni Genç III. Kritias, Otuz Tiran'ın lideriydi; III. Kritias, Sparta'nın yaşam tarzına hayrandı ve bununla ilgili yazılar yazdı; Ksenofon, III. Kritias'ı Platon'un gösterdiği şekilde olmasa da, şiddetli, kaba

bir aşırılık yanlısı olarak tasvir eder[26]; ayrıca Platon'un tüm akrabalarının oligarşik politikalarla bağlantılı olmadığını da fark etmeliyiz—üvey babası Pyrilampes, Atina'daki demokratik grubu yöneten Perikles'in yakın bir arkadaşıydı. Sonuçta, ailenin yol açtığı etki, Platon'u genel olarak devlet sistemlerinden memnuniyetsiz bırakmıştır.

Perikles'in MÖ 429'daki ölümünden sonra, Atinalılar Sparta ile olan ilişkilerinde çok daha saldırgan ama daha az tutarlı bir strateji izlemişlerdi ve MÖ 426'da bazı akademisyenlerin Atlantis hikâyesinde Platon'u etkileyebileceğini düşündükleri bir olay gerçekleşti. Peloponezli (Moralı) güçler Atina'ya ilerledi,

> ancak ve tekrar geri dönmelerine neden olan çok sayıda deprem meydana geldi ve istila gerçekleşmedi. Bu olaylar gerçekleşirken depremler hüküm sürmekteydi, Eğriboz'da bulunan Orobiae kentindeki deniz o zamanlar kıyı şeridinden geri çekildi ve sonra şehrin bir kısmının üzerine büyük bir dalga geldi. Oluşan selin bir bölümü çekildi, ancak bir diğeri kıyıları vurdu, böylece daha önce kara olan yer şimdi denizdi ve zamanında yüksek yerlere kaçamayan halkı bu sel yok etti. Opuntian Locris kıyılarında yer alan komşu Atalante adasında da Atina kalesinin bir bölümünü oraya taşıyan ve kıyıya demirlemiş iki gemiden birini batıran benzer bir tufan oldu. [. . .] Ve böyle bir doğa olayının nedeni, bana göre, şuydu: deprem şokunun en büyük olduğu noktada deniz geri çekildi, daha sonra aniden artan şiddetle geri dönerek su altında bıraktı; ama deprem olmasaydı, bana öyle geliyor ki böyle bir şey olmazdı.[27]

Strabon ve Diodorus Siculus, bu bölgedeki tsunamijenik depremlerden de bahseder;[28] Strabon, Callatisli Demetrius'un (MÖ 200 civ.) kayıp bir antik depremler kataloğunu temel alır, ve Siculus ise Strabon ile Thukydides'i karıştırır. Açıklamalar arasındaki tutarsızlıklar ve son arkeolojik kazılardan elde edilen kanıtlarla birlikte

Strabon'un MÖ 3. yüzyılda gerçekleşmiş[29] daha güçlü bir sismik olayı betimlemiş olabileceğini, ancak Platon'nun bakış açısına göre depremlerin, tsunamilerin ve Atalante olarak adlandırılan bir kentin su altında kalmasının daha önemli olduğunu gösterir: Thukydides'in bu pasajının Platon'u etkilemiş olabileceğini vurgulamaya gerek bile yoktur.

Felsefe ile meşgul olmasının yanı sıra Sokrates, MÖ 424'te Atina kuvvetlerinin yenildiği Delium savaşında kahramanca savaştı.[30] Zamanı ve mekânı bu savaşla aynı yıl olan Platon'un diyaloğu *Laches*, cesaretin doğasını ele almaktadır ve bu eser vasıtasıyla Sokrates Atinalı general Nicias arkadaş olur. Sokrates'in Atina'daki ünü burada MÖ 423'teki Büyük Dionysia festivalinde sergilenen iki oyunda yer alması gerçeğiyle ortaya çıkıyor: bunlar *Connus* (Sokrates'in müzik öğretmeninin adı) ve Aristofanes'in *Bulutlar* adlı eserleridir.

MÖ 422'de Sokrates yine askerlik yapıyordu ve bu sefer Amfipolis'teki bir başka Atina yenilgisinde yer aldı. Bildiğimiz kadarıyla, en son dahil olduğu savaş buydu ve MÖ 421'de Nikias Barışı'nın hükümleri nedeniyle huzursuz bir barış dönemi sürdüğünde, bu kez erotik sevginin doğasını araştırmaya yoğunlaşarak felsefeye geri döndü,[31] ve ona Lamprocles (muhtemelen Xantippe'nin [annesinin] babasının adı ona verilmişti) ve Sophroniscus (Sokrates'in babasının adı verilmişti) adında oğulları doğuran Xanthippe ile evlendi.

Peloponez Savaşı'nda yer alan her iki tarafın servetleri azaldı ve uçtu gitti; müzakereler ve barış antlaşmaları kabul edildi ve reddedildi; siyasi arenada demagoglar savaş alanında komutanlar geldi ve gitti ve Atina emperyalizmi, MÖ 416'da, Atinalılar tarafsız (Spartalı

yanlısı eğilimli olsa da) Melos adasının Delos Birliği'ne katılmasını talep etmesini istediğinde, en düşük seviyesine gerilemiş oldu. Meloslular bunu reddetti. Atinalılar, belki de emperyalizmlerinin 'güçlü olan haklıdır' etiği konusunda ürpertici bir anlayış sergilediler—"Bir tarafta onur ve diğerinde utanç ile bu adil bir savaş değil. Bu, yaşamlarınızı kurtarma ve sizin için çok güçlü olanlara direnmeme meselesidir'[32]—ve yetişkin erkekleri katletmeye ve kadınları ve çocukları köleleştirmeye devam ettiler.

Sicilya Seferi

Ertesi yıl, ergen Platon'un yaşamına, devasa bir deniz istilası yapan Atinalıların gerçekleştirdiği bu olay egemen olacaktı. Zengin ve güçlü Siraküza kentinin kendileri için bir güvenlik tehdidi oluşturduğu hususunda mantıksız bir korku çılgınlığına sürüklenen Atinalılar, orayı ele geçirmek için muazzam bir deniz gücü göndermek için oy kullandı. Tüm macera Yunan demokrasisinin en kötü örneklerinden biri haline dönüştü ve genç filozofun gelecekteki politik tutumunun yanı sıra onun Atlantis anlatımını da etkiledi.

Bu işgalin en önemli savunucusu olan Alkibiades, Eleusinian (Elefsis) Gizemleri'ne saygısızlık etmek ve en üstte Hermes'in başı, altta ayakları ve ortada dik erkek üreme organları olan dikme taş sütunlar kümesi *Hermes* heykellerini tahrip etmek—suçlamalarıyla yüzleşmek üzere çağrıldıktan hemen sonra Atina filosu Sicilya'ya doğru denize açıldı. İster bir kutsallık eylemi (Hermes seyahat tanrısıydı), politik yıkım ya da bir 'öğrenci şakası' olsun birileri heykellerin erkeklik organlarını kırmıştı. Tepki histerikti—hapsedilme, işkence, sürgün ve infaz birbirini izledi, ölümcül olmasa bile, Sokrates, Platon'un amcası Kharmides ve Kharmides'in kuzeni Genç III. Kritias'a yakın

olan birçok insanı etkiledi. Alkibiades, yargılanma riskini göze almaya hazır değildi, bu yüzden saldırı gücü Sicilya'ya bile gelmeden Sparta'ya kaçtı. Atinalıların saldırılarının ilk dalgası ciddi zorluklarla karşılaştı; baştan beri tüm projeye karşı olan komutan Nikias, isteğinin büyüklüğünün Atinalıları seferden tamamen terk etmesine neden olacağını ve komuta etmekten kurtulmayı umarak büyük takviyeler istedi; ama Atinalılar ona istediğinden daha fazlasını verdi; Siraküza mevkilerine yapılan gece saldırısı felakete yol açtı; Siraküzalılar Atina kuvvetlerini mağlup etti ve MÖ 9 Eylül 413'te onlarla limanda çarpıştılar; Nikias teslim olmaya zorlandı ve Siraküza'daki taş ocaklarında yaklaşık 7.000 savaş esiri aylarca hapsedildi.

Siraküza tarafındaki kilit oyunculardan biri, Platon'un Atlantis'le ilgili diyaloglarına katılanlardan biri olarak görünen kişi devlet adamı ve general Hermokrates idi. Hermokrates Sicilyalıları MÖ 424'den beri potansiyel Atina tehdidi konusunda uyarmıştı ve özellikle Atinalıları yenmek için etkili bir rol oynamaya başlamadan önce, ana işgalden hemen önceki yıllarda bir danışman ve komutan olarak Siraküzalı arkadaşlarını özellikle ikaz etmişti.

Sicilya, hem dış hem de iç politika için harap edici sonuçlarıyla birlikte Atina için yıkıcı bir yenilgiydi. MÖ 411'de, Atina'nın demokratik mekânizması, 'Dört Yüz'ün Egemenliği' altına girdi, bu oligarşik rejim, Beş Bin Yasa Yapıcı olarak adlandırılan 'ılımlı bir demokrasi/karma oligarşi ve demokrasi' ile değiştirildi. Atinalılar MÖ 406'da Arginousae adalarından inanılmaz bir zafer kazanmayı başardılar, ama sonra her şey kötüye gitti: ters rüzgarlar bazı mürettebatın kurtarılmasını engelledi; bir suçlama kültürü ortaya çıktı; politikacılar dahil oldu; popüler histeri işin içine girdi; Sokrates, duruşmada doğru yasal prosedürleri

savunmaya çalıştı, ancak sekiz Atinalı komutanın tamamı ölüme mahkum edildi:[33] ve Spartalılar barış önerdiğinde Atinalılar bunu reddetti. Aegospotami'de sürpriz bir şekilde yenilmesinin ve savaşmadan yok edilmesinin ertesi yılı Atina'nın *kibri* filoları 'ödüllendirildi'. Atina'nın teslimiyeti MÖ 404'ün baharında gerçekleşti ve o zaman tam bir Atina vatandaşı olan Platon yaşamı için endişelenmiş olabilirdi. Fakat Atinalılara onların Melos'a yaptıklarını yapmak yerine Spartalılar, işbirlikçi bir anti-demokratik Atina aristokrat rejimi kurdular. Baskıcı ve sevilmeyen bu kişiler otuz tiranlar olarak tanındı. Bunlardan öne çıkanlar arasında, bazı bilginlerin Atlantis'i dünyaya tanıtan karakter olduğunu düşünen Genç III. Kritias vardı[34], ama III. Kritias Atina'nın demokrasi yanlısı destekçileri MÖ 403'te nefret rejimini devirdiğinde öldürüldü.

Savaş sonrası Atina'sı, her zaman yaratıcı entelektüellerine hoşgörülü olmamasına rağmen, entelektüel yaratıcılığın merkezi olmaya devam etti. MÖ 399'da Sokrates, 'devlet tarafından onurlandırılan tanrıları onurlandırmayı reddetme, yeni ilahlar ortaya çıkarma ve gençliği yozlaştırma' gibi belirsiz suçlamalarla itham edildi ve bir çeşit *baldıran zehri* içemeye mahkûm edilerek idam edildi. Devrimci Yunan düşüncesi onun hayatına mal oldu ve Platon'un çalışmasında 'bilgelik ve adalette zamanının en iyi adamı'[35] olarak tanımlanan bu insanın ölümü ile bir dönemin sonuna gelmiş oluruz.

Platon'un İlk Seyahatleri ve Akademisini Kurması

Sokrates'in idamından sonra Platon Atina'dan ayrıldı ve Megara'ya gitti.[36] Orada ne kadar kaldığını bilmiyoruz, ancak hâlâ askerlik hizmetine uygun olduğu için

muhtemelen Atina MÖ 395'teki 'Korint Savaşı'nda çarpışırken çağrılacaktı. Tam olarak ne zaman olduğunu belirtmeksizin, Diyojen bize şunu bildirir:

> daha sonra, matematikçi Theodorus'u ziyaret etmek için Kirene'ye, ardından Pisagorcu filozoflar Philolaus ve Eurytus'u görmek için İtalya'ya, tanrıların iradesini yorumlayanları görmek için Mısır'a gitti ve Euripides'in ona eşlik ettiği söylenir.[37]

Yine, kaynaklarımız seyahatlerinin güzergahı ve sıralaması konusunda hemfikir değildir. Romen hatip Cicero, Kirene'den bahsetmez ve Mısır'ı ziyaretini İtalya ve Sicilya ziyaretlerinden önce olduğunu belirtir[38], Herkulaneum'dan gelen bir papirüs Platon'un ölümünden hemen sonra Güney İtalya'ya ve Sicilya'ya olan yolculuklardan bahseder ve bu yolculukların Sokrates'in ölümünden hemen sonra olduğundan bahseder.[39] Genel olarak Mısır ziyaretinin gerçekleşip gerçekleşmediği konusu belirsizdir: Saïs'e bir kanalla bağlı Naukratis adlı gelişmiş bir Yunan ticaret merkezi vardı; Plutarkhos, Platon'un Mısır'daki masraflarını yağ satarak karşıladığını,[40] Platon'un Mısır'a ve kültürüne ve mitolojisine duyduğu ilginin çok fazla olmasına rağmen, elbette bunun Platon'un Mısır'a gittiğine ya da gitmediğine dair bir kanıt olmadığını söyler. Platon, Mısır'dan bahsettiği zaman hiçbir sonuç ortaya koymaz,[41] Platon diyaloglarında veya *Mektuplar*'da Kirene veya Mısır'a yapılan seferlerle ilgili atıf *bulunmaz*,[42] Strabon, Platon'un Heliopolis'i ziyaret ettiğinde vakit geçirdiği yerleri gösterdiğini iddia eder ki[43] bu da Platon'un orada bulunduğuna dair güçlü bir Mısır rivayetini destekler, bu rivayet turist rehberleri tarafından olaydan üç yüzyıl sonrası ile ilişkilendirilse de Strabon Platon'un on üç yıl

boyunca Mısır'da kalmasının imkansız olduğu iddiasıyla kendi hikâyesinin temelini çürütür. Benzer şekilde imkansız olan bir ifade de Diyojen'in, Euripides'in Platon'a eşlik ettiğine dair ifadesidir, çünkü Euripides MÖ 406'da Makedonya'da ölmüştü. Eğer büyük filozof gerçekten Mısır'da bulunduysa, neden Solon ve Herodot'un izinden gitmediği ve Saïs'in rahiplerini kendisinin ziyaret etmediği sorusu ortaya çıkar.

Platon'un İtalya ve Sicilya ziyaretleri daha güçlü kanıtlara sahiptir, özellikle Yedinci Mektupta şöyle der:

> İlk ziyaretimi Sicilya'ya yaptım, o zamanlar kırk yaşlarındaydım.[44]

Neden gittiğini ve ne kadar kaldığını asla söylemez, Tarentum Arhitas adında bir filozof-devlet adamıyla tanışmak istemiş olabilir.[45] Tiran I. Dionysius'un genç kayınbiraderi Dion'a hocalık yaptığı Siraküza'da kaldı. Platon, Dion'u çok sevdi—entelektüel, ahlaki, politik ve muhtemelen erotik (tutkusal) olarak—ama *la dolce vita* (tatlı hayat)[46] için Sicilya tutkusu onu rahatsız etti. Oldukça şüpheli bazı hikâyelerde Dionysius'un Platon'dan rahatsız olduğunu ve onun köle olarak satılmasını sağladığı yer alır.[47]

Her halükarda, Platon fidyeyle kurtarıldı, Atina'ya döndü ve Akademi olarak bilinen bir okul kurdu. Bu 'akademik' kelimesinin temelini oluştursa da, Akademi aslında adını, Atina duvarlarının yaklaşık bir mil dışındaki, kahraman Akademus'a ya da Hekademus'a ithaf edilmiş kutsal bir ağaç korusundaki, konumundan almıştır.[48]

İkinci Atina Devleti:
Başarısızlığa Uğrayan Emperyalizm ve Doğal Bir Felaket

Platon, o dönem siyasette hayal kırıklığına uğradı—'şu anda istisnasız tüm şehirler kötü bir şekilde yönetiliyor'[49]. Peloponez Savaşı'ndan sonraki nesillerdeki Yunan tarihinde, Sparta'nın Atina'ya karşı kazandığı zaferden yararlanamadığı görülmektedir, Persler bir kez daha Ege bölgesinde biraz etki oluşturmaya başlar, Thebes (Tebai) kısa bir hegemonya yaşar ve Makedonya, Helen dünyasında yükselişe geçmeye başlar. Atina ayrıca geri çekilmeye ve eski gücünü geri elde etmek için bir şeyler yapmaya çalışır. Pers Savaşları'ndan sonraki durumda olduğu gibi, Yunan devletleri de birbirleriyle savaşmaya başlar ve sözde Korint Savaşı olarak adlandırılan savaş, MÖ 395'ten 387'ye kadar, bir tarafta Korint, Atina, Tebai ve Argos ile diğer tarafta Sparta arasında gerçekleşti: Sparta savaşları kazandı, ancak Pers mali desteğiyle Atina, deniz gücünün bir kısmını geri kazanmaya başladı ve Pire de dahil olmak üzere birçok kalesini yeniden inşa etmeye başladı. Nihayetinde Persler Atina'nın bu kadar başarılı olması karşısında endişeye kapıldılar ve böylece Sparta ile bir ittifak kurdular ve MÖ 386'da anlaşmazlığı sona erdirmeden ve Kralın Barışını dayatmadan önce MÖ 387'de Çanakkale Boğazında Atinalıları mağlup ettiler.[50]

MÖ 382'de Sparta, Tebai'yi haince ele geçirmesine rağmen, Tebaililer MÖ 378 yılında yeniden toparlanmayı başardı; bu yıl aynı zamanda Atinalıların, modern tarihçilerin İkinci Atinalı Konfederasyonu/Birliği ve antik kaynakların ise 'Atinalılar ve müttefikleri'[51] olarak adlandırdıkları Atinalıların kendi hegemonyaları altında askeri bir birlik kurdukları yıldır. Bu birlik başlangıçta

oldukça popülerdi ve MÖ 377'ye tarihlenen bir Atina yazıtı birliğin 'görev listesini 'ortaya koymaktadır:

> Askeri bir birlik kabul etmeden veya bir komutan almadan veya Sakızlılar, Tebaililer ve diğer müttefikleri ile aynı şartlar altında vergi ödemeden Kralın tebaaları dışında, Yunanistan anakarasında veya adalarda yaşayan Yunanlılardan veya barbarlardan (Yunanlıların dışındakiler, yabancılar) herhangi biri, Atinalılar ve müttefikleri ile müttefik olmak isterlerse, özgürlüklerini ve özerkliklerini koruyarak istedikleri yönetim şeklini uygulayarak ittifaka katılabilirler.[52]

Genel amaç Sparta'ya karşı karşılıklı savunma yapmaktı ve katılım şartları, potansiyel üyelere İkinci Atina Birliğinin bir 'İkinci Delos Birliği' olmayacağına dair güvence vermeyi hedefliyordu.

İkinci Atina Konfederasyonu çalışmaya devam ederken, MÖ 373'te Platon'un Atlantis hikâyesini düşünmesine ilham verebilecek felaket bir olay meydana geldi: Korint Körfezi'nde bir şehir olan Helike, bir tsunami tarafından yok edildi:

> Deniz bir depremle yükseldi ve Helike kenti ile İyonyalıların bugün bile taptıkları ve aynı zamanda Pan-İyonyalı adaklarını sundukları Helikonian Poseidon tapınağını sular altında bıraktı. Ve bazılarının varsaydığı gibi, Homeros: 'tıpkı Helikonian tanrısının sunağının etrafında sürüklenen bir boğanın böğürmesi gibi ruhunun son nefesini verdi ve böğürdü.'[53] [Boğa adaklarıyla ilgili tartışmalar günümüzde devam etmektedir.] dediği zaman bu adağı hatırlatmaktadır. Helike, Leuctra'daki savaştan iki yıl önce denizin altında kalmıştı.[54] Ve Eratosthenes, kendisinin o yeri gördüğünü ve gemi kaptanlarının boğazda bir bronz Poseidon heykeli olduğunu, dik duran bu heykelin elinde balık tutmak için denize ağ atanlar için tehlikeli olan bir denizatı olduğunu

> söylediklerini aktarır. Ve Herakleides kentin su altında kalmasının geceleyin gerçekleştiğini ve şehrin on iki *stadia* [2.4 km] denizden uzakta olmasına rağmen, kentle birlikte bu bölgenin bütününün gözden kaybolduğunu ve Akalar tarafından gönderilen iki bin kişinin ölenleri kurtaramadıklarını [. . .] ve kentin suya batmasının Poseidon'un öfkesinin sonucu olduğunu söyler.[55]

Poseidon tapınağı, boğa güreşleri, öfkeli bir tanrı ve dalgaların altına batmış bir şehir: bütün bunlar, Kritias'ın aktardığı Atlantis hikâyesinde belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor.

İkinci Atina Birliği'ne gelince, Tarihin İlham Perisi yine yapacağını yapar, Tebaililer zeki generalleri Epaminondas'ın komutası altında beklenmedik bir şekilde, ancak tam anlamıyla, MÖ 371'de Leuctra Savaşı'nda Spartalıları mağlup etti. Bu durum ittifakı fiilen gereksiz hale getirdi, ancak Atina yeni tesis edilen gücünün elinden gitmesine izin vermekte isteksizdi. Tebai'nin gücü yükselip düştü ve Tebai Makedonya'nın yeni kralı II. Philip'in etkisinde kalmaya başladı. Atina, nihayetinde MÖ 357-355 yılları arasındaki Sosyal Savaş'a yol açan artan kinleri ile yüz yüze geldi. Sakız, Rodos, Kos adaları ve Bizans, Konfederasyon'a başkaldırdı; Atina tarafındaki beceriksiz ve birlik olamayan generallerin yönetimi, deniz savaşlarında yenilgilere yol açtı; II. Philip, Pers kralı III. (Artaxerxes) Artaserhas'ın yaptığı gibi, bu durumu azami şekilde lehinde kullandı ve Platon, Atlantis diyaloglarında belirgin bir şekilde öne çıkan bir tema olan emperyalizmin olumsuz etkilerini enikonu düşünmeye başladı.

Platon'un Sicilya'ya Yaptığı Sonraki Yolculuklar ve Ölümü

Platon'un geri kalan iki Sicilya macerasının ilki, MÖ 367'de I. Dionysius öldükten ve küçük oğlu II. Dionysius tahta geçtikten sonra gerçekleşti. Yeni tiran'ın amcası/üvey kardeşi Dion, Platon'un *Devlet* adlı çalışmasında anlatılan çizgilere sahip bir filozof kral haline gelmesine yardım etmesi için Platon'un çağrılması konusunda kralı ikna etti. O dönem altmış yaşlarındaki Platon, sonuçtan tamamen emin değildi, ama yine de gitmeyi kabul etti.[56] Ve Platon karamsar olmakta haklıydı: çok geçmeden Dion sürgüne gönderildi,[57] ve Platon da tiran'ın 'kişisel konuğu' olarak ev hapsinde tutuldu.[58]

Platon sonunda, kendisinin ve Dion'un Akademi'de yeniden bir araya geldiği yer olan Atina'ya geri dönme iznini elde etmeyi başardı.[59] II. Dionysius, Platon ve Dion'u 'savaştan sonra'—muhtemelen MÖ 365 tarihli[60] Lukan Savaşından sonra—Siraküza'ya davet etmeyi kabul etti. II. Dionysius, Platon'u davet ettiğinde ancak Dion'un bir yıl daha beklemesini istediğini söylediğinde Dion ve Platon'un MÖ 361'e kadar Atina'da felsefe ile uğraşmaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Dion bu anlaşmaya ikna olmuş gözüküyordu[61], ancak Platon buna ayak diredi.[62] II. Dionysius baskıyı sürdürdü, kendisinin iyi bir felsefi ilerleme kaydettiğine Platon'u ikna etmeye çalıştı ve son olarak karşılıklı saygı ve dostluklarını kullanarak Platon'un Siraküza'ya geri dönmesini sağlamak için Platon'un Pisagorcu arkadaşı, Arhitas'ın da bir dostu olan, Archedemus'u taşıyan bir gemi yolladı.[63] Plan işe yaradı, ancak Platon Siraküza'ya vardığında II. Dionysius'u kendi felsefi mükemmelliklerinden taviz verdiğini, ancak gerçekte

kendisinin cahil olduğunu bilmeden kendi cehaleti içinde debelenip durduğunu gördü. Platon, öğretim programını ana hatlarıyla oluşturmayı bile asla bitiremedi ve bir kez daha aynı sonla yüzleşip saray mahzeninde hapse atıldı. Sonunda, Arhitas ve arkadaşlarının Tarentum'daki müdahalesi sayesinde kaçmayı başardı.[64]

Bütün bu olanlar sonunda Platon'un Dion ile arası açıldı, Dion daha sonra paralı askerlerden oluşan bir ordu topladı ve kendi vatanını işgal etti. Ancak başarısı kısa sürdü: suikaste uğradı ve Sicilya kaosa sürüklendi. Platon, Dion için bir mezar kitabesi yazdı, kitabede şu satırlar yer alır:

> Dion sen büyük işler başardın
> Yeni umutlar ve büyük ümitler elde ettin
> İşte şimdi burada şanlı bir şekilde yatıyorsun,
> Seni ne kadar derinden severim, senin için yas tutarım.[65]

Platon artık uygulamalı politika konusunda denemelere girişmeyecekti. Aristoteles'in şimdi yıldız bir öğrencisi olduğu Atina'ya ve Akademi'ye döndü ve son on üç yılını orada geçirdi. Diogenes Laertius, Platon'un Akademi'ye gömüldüğünü ve oradaki tüm öğrencilerin cenaze törenine katıldığını söylüyor.[66] Platon'un yaşamının bu son aşaması hakkında çok az şey biliyoruz, ancak bu süre zarfında *Timaios* ve *Kritias* adlı eserlerini oluşturdu ve böylece dünyayı Atlantis'in şaşırtıcı hikâyesi ile tanıştırdı.

BÖLÜM 4

Platon'un *Timaios*'u

Platon olmasaydı Atlantis olmazdı. Eğer *Timaios* ve *Kritias* yazılmamış olsaydı, ya da çok eski Yunan edebiyatı gibi, onlar da kaybedilmiş olsalardı, hiç kimse Atlantis hakkında konuşamaz ya da bugün onu aramaya devam edemezdi: Platon'un anlatmasına kadar hikâye, eğer bu hikâye bilinseydi birçok yazarın bu hikâyeden bahsetmek için iyi bir nedeni olduğu gerçeğine rağmen, hiçbir antik yazar tarafından anlatılmadı. Bu yüzden, Atlantis hikâyesinin varlığı Platon'a ve yalnız Platon'a bağlı olduğundan, ada ile ilgili yapılacak bir inceleme için işe onun metinlerinden başlanmalıdır.

Bunlardan ilki olan *Timaios*'da, Platon, 'ahlâki kaygıları olan insanın evrende yalnız olmadığı' fikrini analiz etmeye gayretlidir.[1] Platon, evrende iyiliğin temsil edildiğine inanır—evren, aklın (*nous*) ve kaderin (*anankē*) ortak çalışmasıyla (harekatıyla) oluşmuştur; iyi olanın arayışı içerisinde işleyen (hareket eden) akıl, kaderi ikna eder—ve bu nedenle kozmosu inceleyerek iyilik hakkında faydalı dersler öğrenebiliriz. Kozmoloji bize yaşamlarımızı nasıl yaşayacağımızı öğretebilir ve 'Evrenin ahengi ve döngüsünü öğrenerek' bizi daha iyi insanlar yapabilir ve tanrılar tarafından hem şimdiki zaman hem de gelecek zaman için en iyisi olarak insanlar için belirlenen yaşamın hedefine

ulaşmamıza izin verebilir.[2] Atlantis hikâyesi *Timaios*'ta tartışmanın önemli bir unsuru olmasına rağmen, bu hikâyenin Platon'un ana odak noktası olmadığının farkında olunması gerekir: bu hikâye Platon'un kozmostaki iyilik fikrini incelediği bir vasıtadır.

Timaios diyalogu aslında Platon'un dünyanın nasıl oluştuğu, *demiourgos*'un (Ç.N.: akl-ı faal'e-dünyayı oluşturan ilaha—antik Yunan'da verilen isim) ('Demiurge'/'ilahi usta') yaratma öyküsünü tarif etme girişimidir. Fakat aynı zamanda bize bunun 'muhtemel bir öykü (anlatı)'den (*eikōs logos*) veya 'muhtemel bir hikâye'den (*eikōs muthos*) daha fazla olmadığını da söyler.[3] Bu nedenle yüksek beklentilerimiz olmamalı: konuşmacı Timaios sadece 'benzerlikte hiçbirinden daha alt seviyede olmayan' bir açıklamada bulunmaya çalıştığını,[4] ve *pistis*imizi (itimat-inanç) hak edecekken[5] *nous* (anlayış/değişmeyen hakikatleri anlama birimi) tarafından kavranamadığını iddia eder.[6] Yani Platon'un açıklaması makuldür ve itimat duymamıza yol açar, ancak bu açıklama kesin değildir ve tamamlanmamıştır,[7] yani bu onun her zaman gözden geçirilebileceği anlamına gelir.[8] Platon'un bu meseleleri tanımlayan her türlü açıklamanın insanlar için zor olduğunu vurguladığı gerçeği ile birlikte 'Atlantis hakkındaki gerçek' arayışı da göz önünde bulundurmalıdır:[9] 'bunlardan daha yüksek olan prensipler sadece Tanrı'ya ve Tanrı'nın sevdiği insana malumdur'[10]

Platon'un uyarılarına rağmen, *Timaios* hâlâ hayal gücünün evrenin gizemlerini anlama çabasında ne kadar uzayabileceğinin büyüleyici bir örneğidir ve günümüz okurlarına 'kemale ermemiş bilimin ve kâmil icatın (uydurmanın)' tuhaf bir karışımını sergiler.[11] Ancak, bu eser daha sonraki antik dönemde son derece etkiliydi ve

Cicero tarafından Latince'ye yapılan bir çeviri sayesinde Orta Çağ boyunca oldukça etkili oldu.

Diyalogun çarpıcı kurgusu (zaman ve mekânı), Apatouria'daki Atina festivalinde, muhtemelen MÖ 429 yılı veya kısa bir süre sonrasıdır,[12] ve diyalog başladığı zaman, Sokrates, Timaios'a bir gün önce, ideal bir devlete ihtiyacı olan çeşitli vatandaş türleri hakkında yaptıkları bir konuşmayı hatırlatır. Sokrates daha sonra, *Devlet* adlı eserinin 2'den 5'e kadar olan kitaplarının ana noktalarını prova eder: İdeal Devletin temel kurumu, özel mülkiyeti veya bireysel aile yaşamı olmayan ve hükümet üzerinde ve savunma üzerinde mutlak kontrolü olan bir grup olan Koruyucular sınıfıdır. Sokrates, Koruyucular sınıfının aldığı temel öğretime atıfta bulunsa da, *Devlet* adlı kitabında yer alan seçkin Filozof Krallar grubundan söz etmez.

Timaios ve *Kritias*, *Devlet*'ten çok daha sonra yazıldı ve Platon'un düşüncesi belli açılardan açıkça değişti: Platon, ne kadar bilge olursa olsun, her insan gücün beraberinde getirdiği ahlaksızlığın kışkırtmasının tutsağı olmadan mutlak gücü elinde tutabileceği fikrine olan inancını kaybetmiş gibi görünmektedir; nihayetinde Zeus'un gazabına ve adalarının yıkımına neden olan Atlantis Krallarının ahlaki çöküşünün anlatısı,[13] kontrolsüz siyasal gücün ahlaki yozlaşmaya, siyasi kopukluğa, bütün devlet için felakete yol açtığı yönündeki fikirlerini göstermek için tasarlanmış gibi görünüyor. Platon, burada ana hatlarıyla anlattığı hayali konuşmanın, benzer olmasına rağmen, *Devlet*'te olanlarla aynı olmadığını açıkça ortaya koyuyor: *Devlet*'te olduğu gibi Bendis'in değil, Athena'nın bir festivalinde 'dün' gerçekleşti.[14] ve mekânla katılımcılar farklıdırlar.

Atlantis ilk kez *Timaios'un* giriş bölümünde ortaya çıkar. Atlantis efsanesi, Yunan mitolojisi nezdinde, önceleri olmadığı için eşsizdir ve daha önceki herhangi bir efsaneyle şecere (soy) bakımından ilişkisi yoktur; Yunan mitleri yalıtılmış halde olan 'bağımsız' hikâyeler değildir, ancak Yunan efsaneleri, birbirleriyle yakından bağlantılı bir hikâyeler ağı oluştururlar, ama Atlantis masalı tamamen bağımsızdır—Athena'nın Zeus'un kafasından doğması gibi, tümüyle Platon'un kafasından çıktı. Hiçbir yerde görünmemesi, onu Yunan mitolojisinin geri kalanından ayırır: T. Wyatt'in de belirttiği gibi 'Eğer *Atlantis* diğer efsanelerle kıyaslanabilecek klasik öncesi köklere sahip olsaydı, bu durumda onlardan (köklerden-bağlantılardan) bazılarının dilbilimsel çalışmalar neticesinde ortaya çıkması beklenebilirdi',[15] ancak çalışmalarda böyle bir şey ortaya çıkmamıştır. Platon'un Atlantis masalı görkemli bir yalıtılmışlık içerisinde bulunmaktadır.

Bu bölümde ve bir sonraki bölümde Platon'un eserlerinin, 357-85 sayfalardaki notlardaki yorumlarla beraber, yazar tarafından yapılan çevirileri yer alır.

Sokrates'in İdeal Devlet Özeti

SOKRATES:[16] [17a] Bir, iki, üç... ama bekle, arkadaşım Timaios, bugünkü yemeği karşılayacak olan dünkü akşam yemeğindekilerin dördüncüsü[17] nerede?[18]

TIMAIOS: O biraz keyifsiz, Sokrates. Bu toplantıyı isteyerek kaçırmazdı.

SOKRATES: Öyleyse, devamsızlığın yerini doldurma işi sana ve bu adamlara düşüyor, değil mi?

TIMAIOS: [17b] Kesinlikle. Ve geriye yapılacak hiçbir şey kalmaması için elimizden gelenin en iyisini yapacağız.

Sonuçta, dün sizden aldığımız dostça misafirperverlik armağanlarından sonra, eğer bizden kalanlar istekli bir şekilde bunun karşılığı olarak size tam bir ziyafet vermediyse, bu adil olmazdı.

SOKRATES: Tamam o zaman. Sizinle konuştuğum konuların niceliğini ve niteliğini hatırlıyor musunuz?

TIMAIOS: Bazılarını hatırlıyoruz, ancak yapmadığımız her şeyi bize hatırlatmak için burada olacaksınız. Daha da iyisi, eğer sizin için sıkıcı olmazsa, en baştan tekrar edin, böylece aklımıza daha iyi otururlar.

SOKRATES: [17c] Tamam. Dün söylemimin asıl amacı siyaset hakkındaydı[19],—ne tür vatandaşlardan oluşan ne tür bir yapı, bana en iyisiymiş gibi görünürdü.

TIMAIOS: Evet, Sokrates ve hepimizin gördüğü kadarıyla, tamamen aklın ihtiyacı kadardı.

SOKRATES: Kendi içinde çiftçi ve diğer tüm zanaatkârların oluşturduğu sınıfı, onun adına savaşacak olanların sınıfından ayırarak başlamadık mı?[20]

TIMAIOS: Evet.

SOKRATES: Her insanın yaratılışına göre, [17d] onların her birini sadece bir zanaatla, kendilerine uygun bir ve tek meslekle, görevlendirdik, ister dışarıdan isterse de içerideki insanlardan zarar vermek için birisi gelirse-herkesin adına savaşması gereken ve yapacağı iş bundan fazlası olmayacak olan kentin koruyucularının olması gerektiğini ve kendi yetkileri altındaki kişilere [18a] ve kendi tabii dostlarına karşı insana yakışır bir hükümle karar vermeleri gerektiğini ancak savaşta karşılaştıklarında düşmanlarına sert davranmaları gerektiğini ifade etmiştik.[21]

TIMAIOS: Kesinlikle.

SOKRATES: Evet, çünkü koruyucuların ruhunun doğasının aynı anda hem canlı hem de olağanüstü derecede felsefi olması gerektiğini, böylelikle her gruba durumun gerektirdiği gibi insanca veya sert bir şekilde davranması gerektiğini düşünüyorum.

TIMAIOS: Evet.

SOKRATES: Peki ya onların yetiştirilmesi? Atletik egzersizler, müzik ve kendileri için uygun olan diğer her konuda eğitileceklerini söylemedik mi?[22]

TIMAIOS: Ah evet!

SOKRATES: [18b] Bu da söylendi, bence, bu şekilde ortaya çıkan insanların hiçbir zaman altın veya gümüşü veya bu konudaki herhangi bir mülkiyeti kendi özel mülkü olarak görmemeleri gerekmektedir. Ancak, paralı askerlerin, korudukları kişilere sağladıkları koruma için onlardan para almaları gibi bu koruyucular da—makul ihtiyaçları olan insanlara uygun olan bir miktarda—ücret alacaklar ve faziletleriyle tam bir saygı elde edip diğer meslekleri icra edenlerden daha fazla olan boş zamanlarının tadını çıkarırken paralarını harcayacaklar hem de birbirleriyle topluluk içinde yaşayacaklardır.[23]

TIMAIOS: Evet, dediğiniz gibi. Söylenen şey buydu.

SOKRATES: [18c] Ve ayrıca kadınlardan[24] biraz daha bahsetmiştik ve onların yapılarının (doğalarının) erkeklerinkine yakın eşitlikle uyumlu hale getirilmesi gerektiğini,[25] hem de bütün ortak işlerin her ikisine de savaş zamanında ve yaşamın diğer safhalarında verilmesi gerektiğini söyledik.

TIMAIOS: Yine dediğiniz gibi. Söylenen buydu.

SOKRATES: Peki ya çocukların çoğalması? Yoksa söylediklerimizin yeni olması yüzünden hatırlaması

oldukça kolay mıydı? Tüm evliliklerin ve çocukların ortak olmasını şart koşmuştuk, hiç kimsenin bir çocuğu asla kendisine ait olarak düşünmemesi gerektiğini, ancak herkesin [18d] herkesi—uygun bir yaş sınırındakileri kendi erkek ve kız kardeşleri olarak —aynı aileden olduğu kendinden büyük olan nesli ebeveynleri ve büyükanne ve büyükbabaları olarak ve kendinden küçük olan nesli çocukları ve çocuklarının çocukları olarak görmesi gerekmekteydi.[26]

TIMAIOS: Evet! Söylediğiniz gibi, bu gerçekten unutulmaz!

SOKRATES: Sonra tekrar, böylece olabildiğince doğal karakterlerinde mümkün olabildiğince hemen mükemmel olabilecekler—hatırlamıyor musun?—cinsel ilişkilere gelince, erkek ve kadın yöneticilerin, kötü erkeklerin ve iyi erkeklerin her birinin benzer yapıya sahip kadınlarla eşleştirilmesi gereken bir yol bulmak için gizli piyangolar kullanmak zorunda olduklarını ve paylaştırma sürecinin şansa bağlı olduğunu düşündüklerinden böyle bir seçim nedeniyle aralarında buğz (kin) ortaya çıkmaması gerektiğini söyledik.[27]

TIMAIOS: Bunu anımsıyorum.

SOKRATES: [19a] Ayrıca, iyi ebeveynlerin çocuklarının yetiştirileceğini söylediğimizi hatırlıyor musunuz, ama kötü olanların gizlice toplumun diğer bölgelerine dağıtılması gerektiğini ve bu çocukların hepsi büyürken, hükümdarlar sürekli gözetmeye devam edeceklerdi, böylece layık olanların hakları geri verilebilecek ve değersiz olanları kendi konumlarında, terfi edilenlerin yerlerine nakledebileceklerdi.[28]

TIMAIOS: Söylediklerimiz buydu.

SOKRATES: Tamam o zaman, arkadaşım Timaios, en azından ana konuların ele alındığı ölçüde, dünkü konuşmayı gözden geçirdik mi? Yoksa hâlâ bir şey mi eksik? Bir şey atlandı mı?

TIMAIOS: [19b] Asla, Sokrates; aynen söylediğin gibiydi.

Sokrates'in İsteği – Eylem Halindeki İdeal Devlet'ten Bize Bahset

SOKRATES: Şimdi, tanımladığımız devlet hakkında nasıl hissettiğimi duymak isteyebilirsiniz. Benim içgüdüsel hissim, bir resim yapıtında ya da gerçekten yaşayan ama hareketsiz olan ve onların hareket etmelerini ya da bedensel biçimlerine uygun görünen yollardan birinde bir yarışmada rekabet ettiklerini görmek arzusuyla yakalanan, güzel hayvanlara bakan biri gibidir. [19c] Tarif ettiğimiz şehir hakkındaki duygularım bunlardır. Şehirlerin rekabet ettiği, birbirlerine karşı mücadele ettiği müsabakalarda yarışan, kendine yakışır bir şekilde savaşa giren ve bu savaşta hem askeri harekette hem de çeşitli şehirlerle yapılan müzakereler alanlarında aldığı eğitime ve yetişmesine uygun nitelikleri sergileyen, şehrimizi ana hatlarıyla anlatacak birini dinlemek isterim.[29]

Her neyse, Kritias ve Hermokrates, [19d] tüm bunlar birbirleriyle ilintili olduğundan, şahsen şehrimizi ve hemşehrilerimizi uygun bir şekilde methedemeyeceğimin farkındayım.[30] Anladığım kadarıyla, bu en azından şaşırtıcı değildir.[31] Hem geçmiş hem de bugünün şairleri hakkında aynı düşünceye varmıştım—genel olarak şairlere saygısızlık duymadığımdan değil, ancak tüm taklitçiler[32] kabilesinin

en iyi ve en kolay şekilde ve içlerinde büyüdükleri ortamı taklit edeceği açıktır, ancak bir kimsenin eğitiminin sınırının ötesinde olan sanat eserlerini taklit etmesi zordur,[33] ve yine kelimelere dökmesi daha zordur. [19e] Ben her zaman Sofistlerin[34] tüm takımının diğer konular hakkında her türlü güzel konuşmayı yapma konusunda oldukça deneyimli olduğunu düşünmüşümdür, ama belki de şehirden şehre gittikleri ve kendilerine ait sabit ikametgahları olmadığı için korkuyorlar, hem filozof hem de devlet adamı olan erkeklerin, gerçek bir savaşta ya da müzakerelerde olsun, hem savaşta hem de savaş alanında düşmanlarıyla olan çeşitli ilişkilerinde yapabilecekleri eylemlerin ve söyleyecekleri ifadelerin ölçüsünü ve niteliğini kaçırabilirler.

Böylece, eleme süreciyle, bu durum politika ve felsefe için hem karakter ve hem de terbiye (yetiştirme-eğitim) tarafından donatılmış, sadece kendi sınıfındaki insanları ortaya çıkartır. [20a] Örneğin, Timaios[35], İtalya'daki olağanüstü iyi yönetilen Locri[36] kentinden buraya geldi. Hem mülkiyet ve hem de soy açısından orada bulunan hiçbir kimseden aşağı değildir ve kendi devletinin en büyük kurumlarına ve yurttaşlık onuruna sadece katkıda bulunmakta kalmadı, ama bence aynı zamanda felsefenin tüm yönlerinin mutlak zirvesine ulaştı; Kritias'a gelince, biz Atinalılar *onun* konuştuğumuz konuların ustalıklı bilgisinden yoksun olmadığını biliyoruz. Ve Hermokrates'in karakteri ve eğitimi söz konusu olduğunda, bu esaslar açısından işin ehli olduğuna tanıklık eden birçok insana güvenmeliyiz.

[20b] Bu nedenle, dün bazı düşünceleri açıklamanızdan sonra, idari yapıyı açıklamamı

istediğinizde, eğer istekli olsaydınız, başka hiç kimsenin devamını sağlama olasılığının daha yüksek olmayacağını bilerek memnuniyetle bunu kabul ettim. Bugün yaşayan insanlar arasında, tek başınıza siz, dikkat çekici bir şekilde savaşan ve tüm uygun niteliklerini sergileyen Devletimizin bir açıklamasını yapabilirsiniz. Bu yüzden, bir zamanlar benden beklenen sözleri söylediğimde, karşılığında sizden şu anda hakkında konuştuğum bu şeyleri talep ettim. Kafa kafaya verip düşündükten sonra bir söz şöleniyle bana borcunuzu ödeyeceğinizi kabul etmiştiniz. Öyleyse işte buradayım, parti kıyafetimi giyindim ve hiç kimse bu söz verilen ziyafete benden daha fazla hazır değildir!

Sokrates'in İsteğine Kritias'ın Yanıtı

HERMOKRATES: [20c] O zaman, aslında Sokrates![37] Timaios'un burada söylediği gibi, herhangi bir açıdan coşku duymayacağız ve istediğiniz şeyi yapmamamız için en ufak bir mazeretimiz yoktur. Sonuç olarak, daha dün, kaldığımız Kritias'ın evindeki misafir odasına varır varmaz araştırmaya başladık. Daha doğrusu, bunu daha da erken, oraya giderken yolda, yapıyorduk. [20d] Kritias daha sonra eski anlatılardan bir hikâye[38] (*logon*) nakletti. Aslında, Kritias, neden şimdi Sokrates'e söylemiyorsun? Bu şekilde, bize verilen ödev için Sokrates bunun uygun olup olmadığını değerlendirebilir.

KRITIAS: Tamam. Üçüncü ortağımız için de iyi bir fikir gibi görünüyorsa, bunu yapmalıyım. Ne dersin, Timaios?

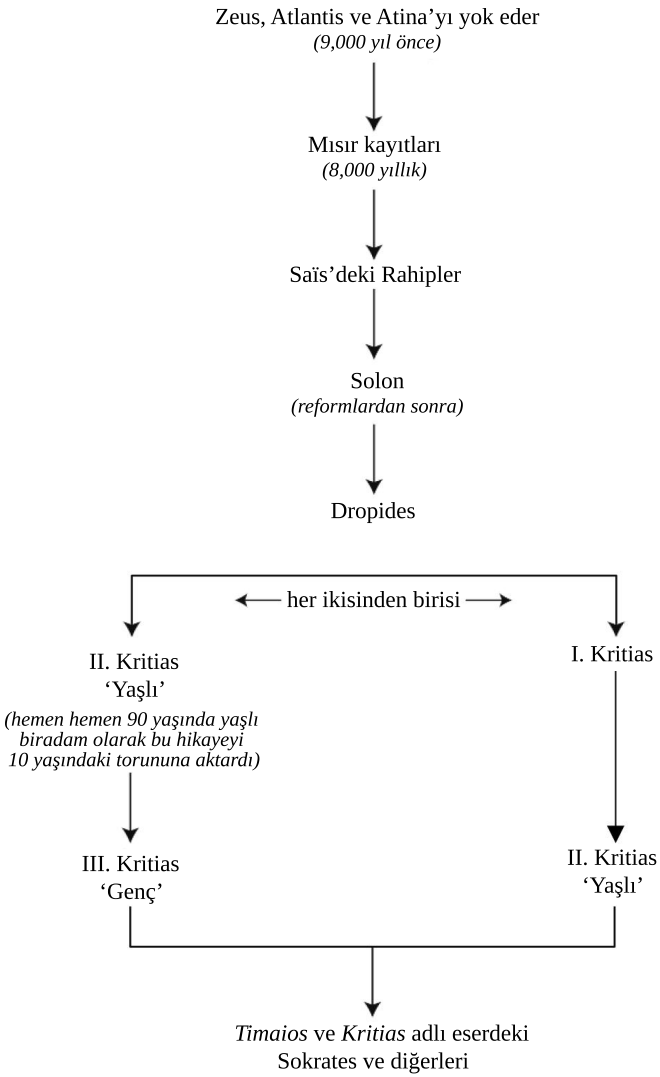
TIMAIOS: Evet, öyle.

KRITIAS: Öyleyse Sokrates, Yunanistan'ın Yedi Bilgesinin en bilgesi olan Solon'un bir zamanlar anlattığı tamamen

olağanüstü, ancak tamamen doğru olan bir hikâyeyi (*logou*)[39] dinleyiniz.[40] [20e] Solon'un şiirinde sık sık söylediği gibi, Solon, büyük büyükbabam Dropides'in akrabası ve çok yakın bir arkadaşıydı ve [*Dropides*], büyükbabam Kritias'a,[41] sıra yaşlı adama geldiğinde yaşlı adamın (Solon'un) anımsadığı olayları bize aktardığını söyledi.[42] [Bkz. Şekil 3] Söylediği şey,—büyük ve şaşırtıcı olan—zamanla ve insanlığın tahribatı sonucu yok olan bu kente ait eski kahramanca işlerin olduğuydu.[43] Ancak, hepsinden daha büyük olan bir yiğitlik vardı, [21a] ve şimdi bunun hakkında düşünmek hem size olan şükran borcumuzu ödemek için ve hem de tanrıça Athena'nın ulusal bayram gününde sanki ilahiler söylüyormuşçasına ona doğru ve düzgün övgüler söylemek için uygun bir yol olur.[44]

Şekil-3:

ATLANTİS ÖYKÜSÜNÜN NAKLİ

SOKRATES: Muhteşem! Ama Solon'un hikâyesine göre, Kritias'ın salt bir hikâye olmadığını, aslında bu şehir tarafından gerçekleştirildiğini ayrıntılı olarak ortaya koyduğu şey ne çeşit eski bir kahramanlıktı?

KRITIAS: Size söyleyeceğim: hikâye eskidir ve onu genç olmayan bir adamdan duydum. O zamanlar, kendisinin de söylediği gibi, [21b] Kritias neredeyse doksan yaşındaydı, ben ise on civarında bir yaştaydım.[45] Erkek çocuklar için geleneksel törenlerinin yapıldığı Apatouria festivalinde Çocuk Günüydü:[46] babalarımız bize şiir okumamız için ödüller teklif etti. Pek çok şairin yazdığı birçok şiir okundu ve birçoğumuz o zamanlar oldukça yeni olan Solon'un şiirlerini seslendirdik.[47] Ve emsallerden oluşan topluluğumuzdan biri, ya o zaman gerçekten öyle düşündüğünden ya da sadece Kritias'a bir iyilik [21c] yapmak için, kendi görüşüne göre, Solon'un yalnızca diğer meselelerde erkeklerin en akıllısı değil, aynı zamanda tüm şairlerin en özgür ruhlu insanı olduğunu söyledi.[48] Yaşlı adam—gerçekten iyi hatırlıyorum—kesinlikle sevindi ve yüzünde bir gülümsemeyle, 'Amynander, umarım o şairliğini bir ek iş olarak görmemişti, ancak diğerlerinin yaptığı gibi ciddiye almıştır' dedi. Buraya Mısır'dan getirdiği hikâyeyi tamamlasaydı ve eve döndüğünde burada bulduğu sınıf mücadeleleri ve diğer kötülükler nedeniyle onu ihmal etmek zorunda kalmasaydı, [21d] Hesiod veya Homeros ya da başka herhangi bir şairin Solon'dan daha ünlü olacağını düşünmüyorum.'[49] 'Kritias, hikâye neydi?' diye sordu Amynander. 'Bu en büyük yiğitlik ile ilgili' dedi Kritias, 've zamanın geçmesi ve hikâyede yer alan kişilerin yok olması nedeniyle günümüze kadar devam etmemesi dışında, bu kahramanlık öyküsü kentimiz tarafından gerçekleştirilenlerin en ünlüsü olacaktı. 'Baştan anlat,'

dedi Amynander, 'Solon'un anlattığı gerçek hikâye neydi? Nasıl ulaştı ona? Ve ona doğru olduğunu kim söyledi?[50]

[21e] Kritias cevap verdi: Mısır'da, Nil Nehri'nin akıntısının bölündüğü Delta'nın tepesinde, Saitik olarak adlandırılan bir idari bölge vardır.[51] Kral Amasis'in isminden dolayı bölgenin en büyük şehri Saïs olarak adlandırılmıştı. Yerlilerin kurucu atalarının tanrıçası Mısır dilinde Neïth[52] olarak adlandırılır; Yunancada (onların açıklamasına göre) Athena olarak adlandırılırdı: Atinalıları çok seviyorlar ve bir şekilde onlarla bağlantılı olduklarını söylüyorlar. Solon, oraya seyahatlerinde gittiğinde[53], onlardan çok gurur duyduğunu, [22a] ve dahası, bu konuda antik zamanlar hakkında en fazla bilgili olan rahiplerine soru sorduğunda, ne o ne de başka bir Yunan'ın antik çağlarla ilgili hemen hemen hiçbir şeyi bilmediğini keşfettiğini söyledi. Bir keresinde, onları antik tarihle ilgili bir diyaloga yöneltmek istediğinde, onlara Phoroneus ve Niobe'nin ilk insanlar olduğunu söyledi ve Büyük Tufan'dan sonra çıkan Deukalion [22b] ve Pyrrha'nın efsanevi öyküsünü ve nasıl kurtulduklarını anlatmaya, onların soyundan gelen kişilerin bir şeceresini çıkarmaya ve konuştuğu olaylardan bu yana geçen yılları kaydederek olayların gerçekleştiği tarihleri çıkarmaya çalışarak burada bilinen en eski olayları anlatmaya kalkıştı.[54] Ve Solon, çok yaşlı bir rahibin şöyle dediğini belirtti, 'Ah Solon, Solon, siz Yunanlılar hep çocuksunuz: Yunan bilge erkekleri artık yok.'[55]

Bunu duyan Solon, "Bununla ne demek istiyorsun?" diye sordu.

"Ruhlarınızda gençsiniz," diye cevapladı rahip, "her biriniz. Görüyorsun, bu ruhlarda kadim olan ve eski geleneğe dayanan tek bir inancınız yok; ne de saçı

ağarmışların bilgisine."[56] Ve sebebi de şudur: [22c] İnsanoğlunu yok etmek için musibetler gelmiştir ve de gelecektir yangın ve tufanla. Daha küçükleri de sayısız halde başka yollarla gelecektir, Mesela, Güneş tanrısı Helios'un oğlu Phaeton'un babasının savaş arabasını nasıl kullandığı, ancak babasının takip ettiği rota boyunca arabayı kullanamadığı, dünya üzerinde olanları yakıp küle çevirdiği ve kendisinin de bir yıldırım tarafından yok edildiği[57] ile ilgili aranızda anlatılan hikâye,—bu hikâye ona bir efsane (mit) görüntüsünü verecek şekilde anlatılıyor, ancak gerçek[58] [22d], dünyanın etrafındaki cennetlerde hareket eden bedenlerin bir sapması olduğu ve uzun süre sonra tekrar eden, yeryüzündeki şeylerin büyük bir yangın nedeniyle yıkımı olduğudur.[59]

O zamanlar, dağda yaşayanlar ve yüksek ve kurak yerlerde yaşayanlar, nehir kenarında veya deniz kenarında yaşayanlardan daha fazla yok edilirdi; ama bizim durumumuzda, başka şekillerde Kurtarıcımız olan Nil, serbest bırakıldığı zaman, aynı zamanda bizi bu tehlikeden kurtarır.[60] Ancak, diğer yandan, tanrılar büyük bir selle dünyayı temizleyip arındırırlar, hayatta kalanlar dağlardaki sığır ve koyun çobanları olurken,[61] [22e], dünyanın sizin yaşadığınız taraftaki şehirlerinde yaşayanlar ise nehirler tarafından denize süpürüldü. Yine de Mısır'ın bu topraklarında su, yukarıdan gelip aşağı tarlalara doğru akmaz—eskiden de akmazdı şimdi de akmaz—ama aksine hep aşağıdan kendiliğinden yükselir.

'İşte bu nedenlerle burada muhafaza edilen hikâyeler anlatılacak en eski hikâyelerdir.[62] İşin aslı şu ki, aşırı soğuğun veya yakıcı sıcağın engellemediği her yerde, az ya da çok insan nüfusu mevcuttur. [23a] Ama ne olursa olsun, ülkenizde veya bizim ülkemizde başka bir yerde

gerçekleşirse gerçekleşsin rivayetlerle (en azından hikâyeler soyluysa ya da harikaysa veya hikâye içerisinde istisnai bir şey varsa) elde ettiğimiz hikâyeler antik çağlardan beri yazılmıştır ve tapınaklarda güvende tutulmuştur. Öte yandan, sel her olduğunda, sizin ve diğerlerinin yaşamında sadece yakın zamanda yazılan yazıtlar ve diğer şeyler kalır, yine aradan yıllar geçtikten sonra, cennetten gelen sel onlara bir veba gibi dökülür ve sizlerden sadece okuma yazma bilmeyen [23b] ve kültürsüz olanları geride bırakır, böylece ülkemizde ya da kendi ülkenizde eski zamanlarda var olanlardan tümünden habersiz bir şekilde çocuklar gibi yine baştan başlamak zorunda kalırsınız.

'En azından, şu ana kadar yaşadığınız, kendi halkınızın bu efsanevi şecereleri, çocuk hikâyelerinden neredeyse hiç farklı değildir.[63] Başlangıç olarak, daha önce birçokları olmasına rağmen, yalnızca bir tufandan haberdarsın,[64] ve dahası tüm insanlar arasında en üstün ve en soylu ırkın topraklarınızda var olduğunu, senin ve senin diğer yurttaşlarının ise onların soyundan geldiğinizi bilmiyorsunuz. [23c] Ama bunun hakkında hiçbir şey bilmiyorsun çünkü kurtulanlar birçok nesil boyunca kendilerini yazılı olarak ifade etmeden öldüler. Görüyorsun, Solon, tufanın yol açtığı yıkımların en büyüğünden önce[65], şu anda Atina olarak bilinen şehir savaşta en mükemmel olan şehirdi ve her bakımdan son derece iyi yönetiliyordu: bu dünyadaki en olağanüstü kahramanlıkların ve en iyi politik kurumların o şehre ait olduğunu duyardık.'

[23d] Bunu duyduğunda, Solon şaşkın olduğunu ve rahiplere bu eski hemşehrileri hakkında detaylı olarak ve sırasıyla her şeyi anlatmaları için şiddetle yalvardığını söyledi.[66]

"Bunu seve seve yapacağım, Solon," dedi rahip, "hem senin iyiliğin hem de senin şehrin için, ama esasen hem sizin hem de bizim tarafımızdan elde edilen, onları besleyen ve eğiten tanrıçaya bir lütuf olarak yapacağım—tohumunuzu [23e] Dünya'dan ve Hephaestus'tan aldıktan sonra,[68] 1000 yıl önce sizi idare etmişti.[67] bizim tohumlarımızı daha sonra devraldı." Medeniyetimizin tarihi yaşı kutsal yazılarımızda 8.000 yıl olarak kaydedilmiştir. Öyleyse, 9.000 yıl önce yaşayan yurttaşlarınızla ilgili olarak, size onların yasalarını ve yaptıkları en asil yiğitlikleri kısaca anlatacağım; eski yazıları önümüze koyup sırasıyla her şeyin tam ayrıntısını [24a] başka uygun bir zaman gözden geçiririz.[69]

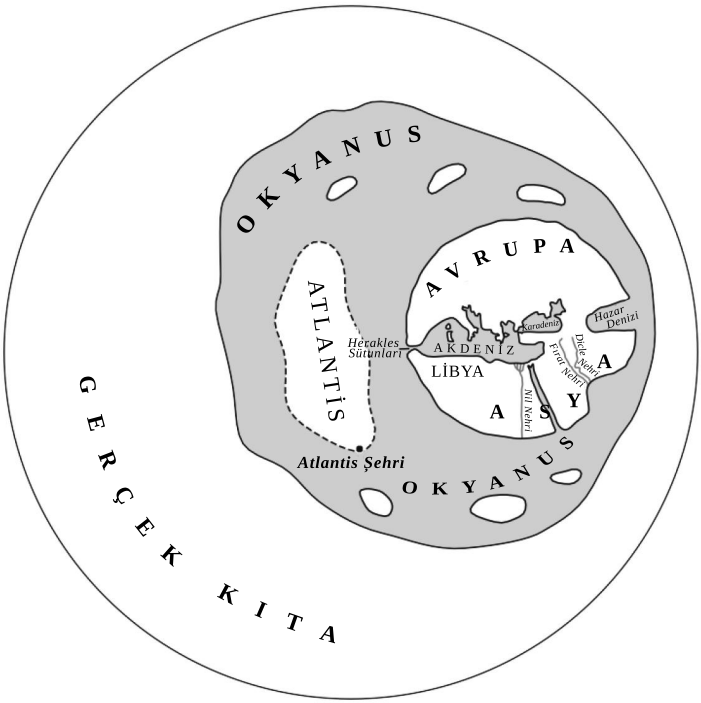
Bizim yasalarımızla olan ilişkisine göre onların yasalarını değerlendirin:[70] Bugün sizin eski zamanlardaki kurumlarınızla bizim aramızda birçok benzerlik bulacaksınız. İlk örnek olarak, üretim sınıfımızda olduğu gibi rahipler sınıfımız diğerlerinden ayrıldı—her sınıf kendi görevine bağlı kalır ve geri kalanıyla ilgilenmez—aynı şekilde çoban, avcı ve çiftçi sınıfları da buna dahildir.[71] [24b] Ve elbette, Mısır'daki askeri sınıfın diğer tüm sınıflardan ayrıldığını ve yasa gereği kendisini yalnızca askeri faaliyetlere adamasının zorunlu olduğunu şüphesiz fark ettiniz. Bunun yanında, Asya'da kendisini silahlandırması gereken ilk insanlar biz olduğumuz için, askerlerimizin silahları[72] kalkanlar ve mızraklardan oluşuyor, çünkü Tanrıça size de sizin dünyanızda böyle yapmanızı emrettiği gibi bize de böyle yapmamızı emretti. Ve yine, bilgelik söz konusu olduğunda, yasanın baştan beri kozmolojinin ilahi ilkelerine ne kadar özen gösterdiğini görüyorsunuz. [24c] İnsan sağlığını amaçlayan bütün sanatlar, hatta kehanet ve tıbbı bile, bundan türetmiştir.[73] Ve bunlarla bağlantılı diğer yardımcı çalışmalar için yol gösterici ve eğitici olmuştur.

"Yani o zamanlar tanrıça devletinizi ilk kurduğunda bütün bu düzenlemeyi ve sistemi kurdu ve mevsimlerinin iyi dengelenmiş doğasının olağanüstü zeki adamlar ortaya çıkartacağını görerek senin doğduğun yeri seçti."[74] Kendisi [24d] bir savaş aşığı ve bir bilgelik aşığı olduğu için, karakter açısından kendine en çok benzeyen insanları ortaya çıkartacak bir yer seçti ve ilk olarak oraya karar kıldı.

"Yani orada,[75] bunun gibi ve yine bundan daha iyi yasalar altında yaşadınız ve tanrılar tarafından yapılan ve eğitilen insanlardan bekleyeceğiniz gibi, her türlü erdemde tüm insanları aştınız. Şehrinizin birçok büyük başarısı burada kayıt altındadır ve bunlara hayranlık duyulur,"[76] ama onlardan biri diğerlerini büyüklük ve erdem olarak geride bırakır: [24e] yazılı kayıtlarımız bir zamanlar şehrinizin tüm Avrupa ve Asya'ya saldırması için *hybris*'le[77] (kibir-hayasızlık) dolu olan güçlü bir kuvvetin hakkından geldiğinden bahseder. Dışarıdan, Atlantik Okyanusu'ndan geldiler. Görüyorsun, o zaman, oradaki deniz geçilebilirdi:[78] sizin 'Herakles Sütunları'[80] olarak adlandırdığınız boğazın önünde bir ada[79] vardı, Ada, Libya[82] ve Asya'nın toplamından daha büyüktü[81] ve burada o zamanlar gezginlerin diğer adalara ve adalardan [25a] o asıl okyanusu çevreleyen karşıdaki kıtanın tümüne geçiş yapmaları mümkündü.[83] Sözünü ettiğim boğazın içindeki bölümler[84], dar bir girişi olan bir limana benziyor: dışta kalan bu deniz gerçek okyanus ve onu tamamen çevreleyen kara ise asıl kıta olarak adlandırılabilir. [Bkz. Şekil 4]

Şekil-4:

PLATON'UN ATLANTİS DÜNYASI

'Şimdi, Atlantis adasında, sadece bütün adayı değil kıtadaki diğer birçok ada ve bölgeyi ve aynı zamanda Herakles Sütunları içindeki toprakların yanı sıra,[25b] Mısır'a kadar Libya'yı ve Tiren'e (İtalya) kadar Avrupa'yı yöneten kralların idaresi altında, güçlü ve harika bir güç ortaya çıkmıştı.[85] Tek bir elde toplanan bütün bu güç bir kez ülkenizi, ülkemizi ve boğazın içerisindeki her yeri tek bir saldırı ile köleleştirmeye çalıştı. Ama sonra, Solon, şehrinizin gücü, mükemmelliği ve gücü bakımından tüm insanlık arasında belirgin olmaya başladı.[86] Şehrinizin

cesareti ve askeri uzmanlığı herkesten üstündü; [25c] bazen Yunanlıları yönetti; bazen diğerleri onu terk ettiğinde, zorunluluktan bağımsız olarak tek başına savaştı; en aşırı tehlikelerle karşılaştı; işgalcileri mağlup etti ve bir zafer anıtı dikti; henüz köleleştirilmemiş olanların özgürlüğünü kaybetmelerini engelledi ve Herakles Sütunları içinde yaşayan diğerlerini cömertçe özgürlüklerine kavuşturdu.[87]

'Fakat daha sonraki zamanlarda olağanüstü şiddette depremler ve seller meydana geldi ve aniden korkunç bir [25d] gece ve gündüz içinde, ülkenizdeki tüm savaşçılar toprağın altına *gömüldü* ve aynı şekilde[88] Atlantis adası denizin altına battı ve kayboldu.[89] Bu bölgedeki denizin artık geçilmez olmasının ve yol almanızın olanaksız olmasının nedeni budur, çünkü yüzeyin[90] hemen altında batık adanın kalıntılarının yarattığı ve ilerlemenizi engelleyen çamur vardır.'

Yani Sokrates, şimdi yaşlı adam Kritias'ın [25e] Solon'dan işittiklerine göre söylediği şeylerin özetini duydun.[91] Ve sen dün Devlet'in ve tarif ettiğin vatandaşlar hakkında konuşurken şu an sana bahsettiğim bu şeyleri hatırladığıma şaşırdım, Solon'un söylediklerinin çoğunu, mucizevi olarak kabul ettin. Ama ben [26a] o anın mahiyeti hakkında konuşmak istemedim, çünkü bu kadar çok uzun bir zaman aralığından sonra yeterince iyi hatırlamamıştım.[92] Bu yüzden ilk önce kendi zihnimde tam olarak her şeyi tekrar gözden geçirmemin gerektiğini ve ancak o zaman konuşabileceğimi düşündüm. Bu yüzden dün benden istediğin şeyi hızlıca onayladım. Sanırım amaçlarımıza uyan bir hikâye sunmak için oldukça iyi durumda olmamız gerekir—ve bu gibi konuların tümünde en zor olan şey de budur—.

Böylece, Hermokrates'in size söylediği gibi,[93] dün bulunduğunuz yeri terk ettiğim an, bu adamlara hatırladığım kadarıyla hikâyeyi tekrar anlatmaya başladım ve eve geri döndüğümde [26b] bütün gece boyunca her şeyi ayrıntılarıyla düşünerek hikâyenin çoğunu hatırladım. Atasözünde söylendiği gibi, çocukluğumuzda aldığımız derslerin garip bir şekilde hafızamıza yapıştığı ne kadar da doğrudur. Biliyor musun, dün duyduğum her şeyi hatırlayıp hatırlayamadığımdan emin değilim, ama çok uzun zaman önce duyduğum bu şeylerden herhangi birinin bir detayını bile unutursam çok şaşırırım.[94] O zamanlar müthiş [26c] çocukça bir zevkle bunu dinlemiştim: yaşlı adam bana öğretmeye çok istekliydi, sürekli olarak soru sormaya devam ettiğimi görüyordu, sonuçta kafamda kalıcı bir şekilde yerleştiğini görüyordu. Dahası, tüm bunları hemen şafak vaktinde bu adamlara söyledim, böylece benimle konuşacak ortak çok şeyleri olabilirdi.

Öyleyse şimdi Sokrates, bu açılış konuşmasının amacına ulaşması için sadece genel başlıklarıyla değil aynen duyduğum gibi her ayrıntısıyla hikâyeyi anlatmaya hazırım. Şimdi dün aynı bir efsanede[95] [26d] olduğu gibi bize anlattığın şehri ve vatandaşları tarihi gerçeğe aktarabiliriz,[96] buraya yerleştirebilir ve bunu gerçek tufan öncesi Atina kenti olarak kabul edebiliriz. Haklarında kuramlar oluşturduğunuz vatandaşlarımızı[97] Mısırlı rahibin bahsettiği o gerçek atalarımız olarak varsayacağız. Mükemmel bir şekilde bağdaşacaklardır ve devletiniz için ideal vatandaşların eski Atina vatandaşları olduğunu söylersek, uyumsuz bir şey söylememiş oluruz. Dolayısıyla, konuyu aramızda bölerek, bize benimsetmeye çalıştığınız konunun hakkını vermek için elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışacağız. Bu yüzden, Sokrates, bu hikâyenin amacımız için uygun olup olmadığını veya bunun yerine

başka bir tane arayıp aramamız gerektiğini düşünmek gerekir.

SOKRATES: Bundan daha iyi olan hangi konuyu ele alabiliriz ki, Kritias? Şu an gerçekleşmekte olan tanrıça festivaline uygun bir hikâyedir ve uydurulmuş bir efsane[98] değil gerçek bir tarih olduğu gerçeği, sanırım büyük ölçüde[99] önem taşıyor. Bunları reddedersek başka hikâyeleri nasıl ve nerede bulacağız? Bu mümkün değil. Konuşmalısın ve Talih Tanrıçası seninle olsun, ben de, dünkü konuşmam karşılığında, şimdi [27a] sırayla dinlenmeli ve dinlemeliyim.[100]

KRITIAS: Senin için yaptığımız eğlencelerin hazırlığını düşün Sokrates. İlk olarak Timaios'un konuşması bize iyi bir fikir gibi geldi. Aramızdaki en iyi gökbilimcidir ve evrenin doğasını anlamayı kendi özel uğraşı olarak addetti ve konuşmasına evrenin başlangıcı ile başlayıp insanlığın kökeniyle sonlandıracak. Timaios'un ardından ben devam edeceğim, konuşmasında insanlıkla ilgili ele aldığı konuyu ondan devralacağım ve senin tarafından son derece iyi eğitilmiş adamların [27b] sözünü devralacağım.[101] Sonra, Solon'un hikâyesi ve kanunnamesi temelinde onları 'mahkememize' çıkarmaya ve onları kentimizin vatandaşları yapmaya ve onları kutsal yazılarda ortaya çıkan eski Atinalılarmış gibi ele almaya karar verdik.[102] O andan itibaren, sanki onlar gerçekten Atinalılar ve bizim hemşehrilerimizmiş gibi[103] söylemime devam edeceğim.

SOKRATES: Kelimelerin bitevi (tam) ve parlak bir ziyafetiyle borcum geri ödenecek gibi görünüyor. Öyleyse şimdi, tanrılara usulüne uygun bir şekilde yakardığınıza göre, bir sonraki konuşmayı yapmak işi, Timaios, senin olacak.

Timaios

Timaios şimdi konuşmaya başlayacak ve Atlantis hakkında daha fazla şey öğrenmek için sıradaki bir sonraki diyaloga, *Kritias*'a, kadar beklemeliyiz *Timaios*'un geri kalan kısmında Evrenin oluşumuyla ilgili ayrıntılı bir açıklama vardır. Timaios, etrafındaki dünyada gördüğü düzen ve güzellikten derinden etkilenir ve açıklamaya çalışır. Önerisi, evrenin rasyonel, amaçlı ve cömert bir gücün bir ürünü olduğudur ve önceden var olan kaosu matematiğe dönüştüren ve düzenli evreni (*kozmosu*) bu süreçte meydana getiren İlahi Zanaatkar (çoğu zaman 'Demiurge' olarak adlandırılır, *demiourgos*, *Timaios* 28a6) tarafından bir araya getirildiğidir. Bu evren, Platon'un, yapısının imkan tanıdığı ölçüde mükemmel bir dünyayı hem planlayan hem inşa eden, Demiurge'de somutlaşan, aklın (tinin) (*nous*) bilinçli niyetinin bir sonucu olduğunu düşündüğü muazzam bir dizi iyi etki üretecek şekilde düzenlenmiştir. *Timaios*, Platon'un tüm eserlerinin en önemlilerinden ve felsefi olarak en zorlularından biri olarak kabul edilir, ancak Kritias daha fazla bilme isteğimizi harekete geçirdiği anda kitapta Atlantis'ten hemen bahsedilmez. İlk önce çözülmesi gereken daha önemli felsefi konular vardır.

BÖLÜM 5

Platon'un *Kritias*'ı

.....

Timaios'un yoğun tartışmaları sona erdiğinde, esere adını veren konuşmacı dinlenme şansını memnuniyetle karşılar. *Kozmos'a* (Evren) dua eder ve hepsinin de kabul ettiği gibi, Timaios'un konuşmasının mükemmelliğini alkışlayan Kritias'a konuşma görevini devreder, dostlarından af ister ve daha zor bir görev olarak gördüğü şeyi kabul eder.

> Timaios, tanrılar hakkında insanlarla tatmin edici bir şekilde konuşuyor gibi görünmek, bizim ölümlüler hakkında konuşmamızdan daha kolaydır. Çünkü dinleyiciler bir deneyimsizlik ve bir konu hakkında tam bir cehalet halindeyken, böyle bir zihin hali bu konuda söylem yapacak kişiye büyük fırsatlar sağlar ve tanrıların bilgisi ile ilgili durumumuzun ne olduğunu biliyoruz.[1]
>
> Amacını açıklamak için, Kritias bir ressamın analojisini kullanır:
>
> Anlattıklarımızın hepsinde elbette ki taklitlerin[2] ve temsillerin niteliği olması gerekir ve eğer ressamlar tarafından yapılan ilahi bedenlerin ve insan bedenlerinin portrelerine bakarsak, portrelere bakanların görüşüne göre sadece resimde ele aldıkları konuyu taklit etmeyi başarabilmelerinin kolaylığı veya zorluğu bakımından, ilk etapta fark edeceğiz ki yeryüzü ve dağlar, nehirler ve ormanlar ve cennetin tümü ile beraber içinde var olan ve hareket eden şeyler açısından bir insan onları küçük bir derece benzerlikle bile temsil edebiliyorsa hoşnut

> oluruz ve ayrıca, bu tür nesneler hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadığımızdan dolayı, resimleri yakından incelemeyiz veya eleştirmeyiz ancak bu gibi durumlarda, yanlış ve aldatıcı bir tasviri tolere ederiz. Öte yandan, bir ressam kendi bedenlerimize benzetip bizi resmetmeye çalıştığında, bedenlerimize daimi bir aşinalığımız olduğu için kusurlu olanı hızla algılar ve ressamın benzerliği tüm incelikleriyle ortaya çıkarmayı başaramadığını söyleyen ciddi eleştirmenler haline geliriz. Ve kesinlikle iş söylemlere geldiğinde, fark edeceğimiz gibi, aynı şey olur.[3]

Timaios tanrılar hakkında konuşuyordu, ancak Kritias ölümlüler hakkında konuşmanın daha zor olduğunu varsayar: göksel ve ilahi olanı çok fazla bilmediğimiz için, bunu, daha fazla aşina olduğumuz, ölümlü ve insan olandan daha az hassasiyetle incelediğimizi düşünür:

> Şimdi anın mahiyeti hakkında yapılan bir anlatıma[4] müsamaha gösterilmelidir, bunu tamamen uyumlu bir temsil şeklinde yapmayı başaramayabiliriz; ölümlü cisimleri tatmin edici bir şekilde temsil etmenin zor olduğu, kolay olmadığı, idrak edilmelidir.[5]

Sokrates, Kritias'ın talebini nezaketle kabul eder ve konuşma sırası kendisine geldiğinde Hermokrates'e aynı şekilde davranacağını söyler (üçleme bitmediği için Hermokrates hiçbir zaman bu şansı elde edemez). Hermokrates daha sonra Kritias'a bununla devam etmesini söyler. Apollon ve Muse'lere (ilham perileri) yakarmalı ve onlara daha önce sözünü ettiği antik dönem vatandaşların mükemmelliğini göstermelidir.

Açıkça görülüyor ki, yaşlı Kritias, Hermokrates tarafından bahsedilen tanrılara ek olarak, Hatıra tanrıçası Mnemosyne'yi de çağırması gerektiğini söyler. Bu, söyleyeceği şeyin ne kadar doğru olabileceğinin bir

değerlendirmesinde düşünmek için bir süre duraklamamızı sağlayabilir. O, konuşmasının en önemli kısımlarının ayrıntıları ne kadar iyi hatırladığına bağlı olacağının farkındadır ve Mısırlı rahiplerin anlattığı hikâyeyi *eğer* hatırlayabilir ve anlatabilirse ve Solon'a aktarmışsa işini iyi yapmıştır. Sorun ne kadar iyi hatırladığıdır. Gerçekten de çok uzun zaman önce olan şeylerden bahsediyor.

Sonunda, Kritias ağırdan almayı bırakma zamanının geldiğini söyler. İnanılmaz hikâyesine başlar...

Öngörülen Zaman ve Felaket

KRITIAS: [108e] Tamam o zaman. Her şeyden önce, daha önce açıklandığı gibi, Herakles Sütunları dışında yaşayan insanlar ve içinde yaşayanlar arasında geçen savaştan bu yana geçen toplam yıl sayısının 9.000 olduğunu,[6] hatırlamamız gerekir. Şimdi bu savaşı uzun uzadıya size anlatacağım. Bir yanda komutayı elinde tutan, savaşın ağırlığını başından sonuna kadar çeken, bizim kentmiş, diğer tarafa iste bir[9] zamanlar,[8] Libya ve Asya'dan daha büyük olduğunu söylediğimiz Atlantis adasının kralları[7] olduğu söylenir. Fakat şimdi depremler tarafından suya gömülmüştür, buradan ileriye açık denize çıkmak veya okyanusun herhangi bir yerine gitmek isteyen gemilerin [109a] geçmesine engel olan ulaşılamaz bir balçık yığınından ibaret kalmıştır.[10] O zamanlarda yaşayan birçok barbar kavimlere ve bütün Yunan halklarına gelince, onları da sırası geldikçe tanıtacağım; ama önce o zamanki Atinalıları, savaşmak zorunda kaldıkları düşmanları tanıtmak, bunların kuvvetlerini, idare şekillerini anlatmak gerek. Bu işe Atina'yı ele alarak başlayalım.[11]

[109b] Vaktiyle tanrılar bütün dünyayı, yer yer, kendi aralarında paylaşmışlardı. Ve çekişme olmadı:[12]

Demek istediğim, ne tanrıların her birinin kendisi için neyin uygun olduğunu bilmediğine inanmak, ne de bunu bilselerdi, kavga yaparak diğerlerinin daha fazla hakkı olan şeyleri almaya çalışacaklarına inanmak mantıklı olmazdı. Böylece, bu adaletli paylaşmada her biri hoşuna giden payı aldıktan sonra, hepsi kendilerine düşen yerlere yerleştiler. Yerleştikten sonra da kendi malları, kendi yetiştirmeleri olan bizleri, çobanların sürülerini besledikleri gibi beslediler. Ama, hayvanlarını sopa ile otlatmaya götüren çobanlar gibi vücutlarımıza eziyet ederek değil; [109c] onlar, dümeninin başında gemisini idare eden gemici gibi, hayvanların en kolay idare edildiği yerden, yani arkadan, inandırma kuvvetiyle, ruhlarımıza istedikleri gibi hükmettiler. İşte bütün ölümlüleri böylelikle güttüler.

Paylarına düşen bölgelerde böylece hüküm sürdüler. Baba bir kardeş oldukları için, aynı babadan aynı tabiatı almış olan, aynı bilgi ve sanat sevgisini paylaşan Hephaistos ile Athena, müşterek pay olarak bu yerleri aldılar. Burası erdem ve düşünceye uyumlu olarak yaratılmış güzel bir yer olduğundan, [109d] ona öz malları gibi sahip oldular.[13] Burada iyi insanlar yaratarak,[14] onlara idare yöntemlerini öğrettiler. Adları kaldıysa da kendilerinden sonra gelenlerin, aradan da uzun zaman geçmesi, büsbütün kaybolması yüzünden gördükleri işlerden bir iz kalmadı.

Çünkü, yukarıda söylediğim gibi,[15] hayatta kalan nesiller, her sefer, dağlarda yaşayan, okuma yazma bilmeyen, ovalardaki hükümdarların ancak adlarını duymuş olan, onların gördüğü işlerden de pek az şeyler bilen insanlardan ibaretti. Onlar bu hükümdar adlarını kendi çocuklarına da takmaktan memnundular; [109e] ama kendilerinden önce gelmiş olanların ne erdemlerinden ne de adetlerinden, kulaktan kulağa duyulmuş bazı belirsiz şeylerin dışında,

hiçbir şey bilmezlerdi. Gerek kendileri, gerek çocukları, [110a] birçok nesil boyunca, yaşamak için gerekli olan şeylerden mahrum kaldıklarından, bütün işleri güçleri, bütün konuşmaları da yalnız bu ihtiyaçlardan ibaret kalıyor, kendilerinden önce, geçmiş zamanlarda olup bitenlere ilgi bile duymuyorlardı. Efsaneler, eski şeylerin araştırılması, ancak şehirlerde boş vakit kaldığı zaman, bazı kimseler yaşamak için gerekli şeylere kavuştuktan sonra baş göstermiştir, önce değil.[16] İşte ilk kralların gördükleri işler hatırlanmadığı halde, adları bu yüzden kalmıştır.

Bu söylediklerimin ispatı da Kekrops'un, Erekhtheus'un, Erikhthonios'un ve Erysichthon'un[17] [110b] isimlerinin yanı sıra Theseus'tan önce gelmiş olan kahramanlardan adları hatırda kalanların çoğunun, Solon'un dediğine göre, rahipler tarafından o zamanın savaşları anlatılırken söylenmiş adlar olmasıdır.[18] Kadın adları için de böyledir. Bundan başka, kadınlarla çocukların bile savaşa ait işlerle uğraştıkları bir devirde, insanların, devrin adetlerine pek uygun olarak, silahlarıyla tasvir ettikleri kadın tanrıların heykellerinin kılık kıyafetleri de gösteriyor ki, erkek olsun kadın olsun, [110c] topluluk halinde yaşayan bütün canlı varlıklarda, her cinse mahsus olan yetenekleri her iki cinsin beraberce kullanabilmesini istemiştir.[19]

Tarih Öncesi Çağlara ait Atina: Manzara, Halk ve Siyasal Kurumlar

Çeşitli vatandaş sınıfları o günlerde Atina topraklarında yaşıyordu: üretim yapanlar; yiyecek yetiştiren insanlar ve başlangıçta ilahi adamlar tarafından ayrılmış olan ve kendi başlarına yaşayan savaşçı sınıf.[20] Savaşçılar kendi bakımları ve eğitimleri için gerekli olan her şeye sahiplerdi: hiçbirinin özel mülkiyeti yoktu; [110d] sahip oldukları her

şeyi herkese ortak olarak gördüler; temel besinleri dışında diğer vatandaşlardan da bir şey almaları gerekmedi ve onlar gerçekten bizim kuramsal (farazi) 'Koruyucularımızı' tartışırken dün hakkında konuştuğumuz tüm işleri görüyorlardı.[21]

Ve aslında ülkemiz hakkında söylenenler hem makul hem de doğrudur; yani, ilk olarak, o zamanki sınırları Korint Kıstağı olan ve Yunanistan anakarasının geriye kalan bölgelerindeki en uzak sınırı [110e] Cithaeron Dağı ve Parnes Dağı'nın doruklarından, aşağıya inip sağda Oropus bölgesini ve solda denize bakan sınır olarak Asopus Nehri'ni kuşatmaktaydı.[22] Verimliliğiyle diğer bütün toprakları geride bırakıyordu ve bu nedenle, o günlerde, tarımdan muaf tutulan büyük bir orduyu destekleyebiliyordu.[23] Verimliliğinin güçlü bir kanıtı vardır: bugünkü toprak bile, meyvelerinin çeşidi, güzelliği ve her cins hayvana yarayan çayırlarımızın zenginliği bakımında tüm topraklarla boy ölçüşebilir.

Ancak o günlerde yüksek kalite büyük miktarlarla eş tutuluyordu. Bu durumun inandırıcılığı nasıl olabilir? Ve hangi esasa dayanarak bunun o zaman var olan toprağın bir kalıntısı olduğunu söyleyebiliriz?[24] Bütün bölge, kıtanın geri kalanından denize ve etrafını saran deniz havzasına uzanan uzun yüksek bir burun (çıkıntı)[25] gibidir ve onu çevreleyen denizin havzası, aslında, son derece derindir. 9.000 yıl boyunca birçok büyük sel meydana geldi[26]—çünkü o zamandan günümüze kadar geçen yıl sayısı [111b] budur—ve bu süre zarfında ve bu kadar çok felaketler boyunca, diğer yerlerde olduğu gibi yüksek topraklardan aşağı inen önemli bir toprak birikimi olmamıştır, ancak toprak her zaman tümüyle derinliklerde kayboldu. Ve tıpkı küçük adalarda olduğu gibi, hasta bir insanın sadece

vücudunun kemiklerine benzer bir şey size kalır: toprağın yağlı ve yumuşak kısımları boşa gider ve toprağın sadece sıska bedeni geride kalır.[27] Ama ülkenin henüz tahrip edilmediği o zamanlar, [111c] dağların yerine yüksek tepeler vardı ve şu anda Taşlı Toprak Ovaları olarak adlandırılan yerler zengin topraklarla doluydu ve dağlarda, günümüzde hâlâ kalıntıları görülebilen, pek çok orman vardı. Dağların bazıları artık sadece arılar için yiyecek sağlasa da, en büyük inşaatlar için çatı kerestesi yapmak amacıyla o bölgeden ağaçlar kesildiği için bu durum çok uzun sürmedi, bunların çatıları hâlâ durmaktadır.[28] Sığırlar için akıl almaz miktarda çok yiyecek sağlayan ekili yüksek ağaçlar da vardı. Buna ek olarak, [111d] şimdi mahrum olduğumuzun aksine, çorak topraktan denize doğru akan Zeus'tan gelen yağmurların meyvelerini toprak hasat ediyordu. Yağmur boldu ve geçirimsiz killi toprakta su emiliyor ve depolanıyordu, böylece daha yüksek zeminlerden dökülen su, çukurlara yayıldı, bol su kaynakları sağladı ve her yerde nehirler vardı. Su kaynaklarının bir zamanlar var olduğu yerlerde kutsal tapınakları görebiliyorsunuz, bu da benim toprak tanımımın doğru olduğunu kanıtlıyor. [111e] Bu, o zamanlar, ülkenin geri kalanının doğal haliydi ve beklediğiniz gibi, tamamen işlerine odaklanan güvenilir çiftçiler tarafından işleniyordu. Faziletlerine düşkünlerdi ve doğal olarak bu işe uygunlardı,[29] ve en iyi toprağa sahiplerdi, yeterli olandan fazla suları vardı[30] ve yukarıdaki gökyüzünde son derece dengeli bir iklim vardı.[31]

Şehre gelince, o zamanki şehir şöyle kurulmuştu: İlk olarak, Akropolis şimdi olduğu gibi değildi. [112a] Gerçek şu ki, olağanüstü bir yağmurun yağdığı bir gece onu eritip topraktan mahrum bıraktı ve Deukalion[32] zamanındaki büyük yıkımdan önce meydana gelen şiddetli sellerin

üçüncüsüyle aynı anda depremler meydana geldi. Bundan önce ilk zamanlarda, büyüklüğü bakımından içindeki Pnyks Tepesi'ni saran Eridanus ve Ilissus Nehirleri'ne kadar uzanıyordu, Pnyks Tepesini içine alıyordu, Pnyks'in karşısındaki Likavittos Tepesi ile sınırlanıyordu ve toprak bakımından oldukça zengindi ve bu toprak neredeyse en iyi seviyedeydi.[33] [112b] Akropolis'in dışında, eteklerinin tam altında, zanaatkarlar ve yakındaki toprağı işleyen rençperler yaşardı. Yukarıda, Athena ve Hephaestus Tapınağı civarında,[34] bu yerleri tek bir evin bahçesi gibi tek bir dış duvarla çeviren savaşçı sınıfı yalnız başına yaşardı.[35]

Bunun kuzey tarafında ortak konutlarda oturdular ve kışlık yiyecekler için odalar inşa ettiler, ayrıca evlerinde ve tapınaklarında [112c] ortak yaşam tarzları için gerekli olan her şeyi yaptılar. Ancak, altın ve gümüş yoktu—bunu hiçbir şey için kullanmamışlardı.[36] Aksine, inşa ettikleri mütevazı evlerde, kibirli gösterişlilik ve cimrilik arasında orta bir yol bulmaya çalıştılar ve içinde kendilerinin, çocuklarının ve torunlarının ihtiyarladıkları hoş evler yaptılar, bu evleri kendilerine benzeyen sonraki nesillere olduğu gibi bıraktılar.[37] Yaz aylarında, doğal olduğu gibi bahçelerini, spor salonlarını ve yemek odalarını bıraktılar (terk ettiler) ve Akropolis'in güney tarafını aynı amaçlarla kullandılar. Akropolis'in şu an bulunduğu bölgede,[38] [112d] deprem tarafından önü tıkanmış bir tane pınar bulunuyordu ve bu pınardan geriye, bölgede hâlâ var olan, çok az akan birkaç tane dere kaldı, ancak geçmişte herkese yetecek kadar bolca akan, kış ve yaz aylarında eşit bir sıcaklıkta olan, su bulunuyordu. İşte hem yurttaşların muhafızları, hem de öteki Greklerin kendi istekleriyle seçilmiş başları olan bu adamların yaşayışı böyleydi.[39, 40] Her zaman aynı yaşa ve kapasiteye sahip mümkün olduğu kadar aynı sayıda kadın

ve erkeğin[41]—[112e], yani yaklaşık 20.000 kişinin, mevcut olmasına özel önem gösteriyorlardı.

İşte böyle insanlardı, adil bir şekilde kendi işlerini ve Yunanistan'ın işlerini böyle idare ediyorlardı. Tüm Avrupa ve Asya'da vücutlarının güzelliği ve ruhlarının çok yönlü erdemleri ile ünlüydüler ve o zamanlar yaşayan tüm insanların en ünlüsüydüler. Ama şimdi, çocukken işittiklerimi unutmadıysam,[42] onlara karşı savaşan insanların özelliklerini ve kökenlerini açıkça ortaya sereceğim. Arkadaşlar ortak her şeyi paylaşmalıdır.

Atlantis: İsimler, Mitoloji ve Adanın Fiziki Özellikleri

[113a] Ancak kısaca, anlatımıma başlamadan önce, barbar insanlara verilen Yunanca isimleri duymaktan şaşırırsınız diye bir şeyler açıklamam gerekiyor. Şimdi bunun nedenini öğreneceksiniz. Solon, hikâyeyi kendi şiirinde kullanmak istiyordu ve isimlerin ne anlama geldiği ona sorulduğunda, Mısırlılar isimleri yazdıklarında, isimlerin asıllarını kendi dillerine çevirdiklerini öğrendi. Bu yüzden Solon süreci tersine çevirdi: her ismin anlamını öğrendiğinde [113b] Yunanca olarak onu yazdı.[43] Büyükbabam orijinal el yazmasına sahipti ve bunlar hala bende bulunuyor.[44] Çocukken bu el yazmaları üzerinde çalışırdım. Bu nedenle burada kullandığımız isimlere benzer isimler duyarsanız şaşırmayın. Sana nedenini söyledim. O zaman anlatılan hikâye uzun bir hikâyeydi ve bu şekilde başladı...

Tanrıların paylaşımı hakkında konuştuğumda,[45] bütün dünyayı—bazıları daha büyük [113c], bazıları daha küçük parçalara—ayırdıklarından ve kendileri için tapınaklar ve adak yerleri kurduklarından daha önce bahsetmiştim.

Poseidon[46], Atlantis Adasına verildi ve ölümlü bir kadından sahip olduğu çocuklarını adanın belirli bir bölgesine yerleştirdi. Kıyıda, adanın tam ortasında,[47] var olan tüm ovalar arasında en güzeli ve en bereketlisi olduğu söylenen bir ova vardı. Yine ovaya yakın, aynı şekilde adanın ortasında, yaklaşık 10 km uzunlukta,[48] her tarafı alçak olan bir tepe vardı.[49] Burada, eşi Leucippe ile birlikte Evenor adında [113d] ölümlü biri yaşardı. Kleito adında tek bir kızları vardı.[50] Kleito evlenme yaşına geldiğinde hem annesi hem de babası öldü. Fakat Poseidon ona sahip olmak[51] istedi. Sonra onunla sevişti. Çömlekçi çarkı kullanan bir adam gibi, kızın oturduğu tepenin etrafını bir sıra denizden, bir sıra karadan yapılmış ve en büyükleri en küçüklerini içine alan, halkalarla çevirerek ayırdı.[52] [113e] Böylece orası insanlar için erişilemez hale geldi (o zamanlar ne gemiler ne de gemicilik vardı).[53]

Poseidon da ortadaki adayı kendi eliyle güzelleştirdi, bir tanrı olduğu için bunda hiç de zorluk çekmedi. Topraktan biri soğuk, biri sıcak, iki kaynak çıkardı,[54] ve çeşit çeşit, bol bol yiyecekler elde etti. Beş çift ikiz erkek babası oldu, onları büyüttü ve bütün Atlantis Adasını on[55] bölüme ayırdı, her bölüme bir çocuğunu görevlendirdi: ikizlerin en yaşlı çiftinin yaşlısı [114a] annesinin evini ve etrafında ayrılan kısmını aldı ki en büyüğü ve en iyisi burasıydı ve Poseidon onu diğerlerinin Kralı yaptı:[56] her biri birçok insanın ve büyük bir toprak parçasının idarecisi yapıldı.

Hepsine birer ad verdi. En büyüklerine, krallarına, tüm adanın ve okyanusun adlarını aldığı 'Atlantik' ismini verdi: [114b] o zamanlar ilk yönetici olan Atlas'tı ve Herakles Sütunları'na doğru adanın en uzak noktası olan şu anda Gadeira olarak adlandırılan bölgeye bakan yer ona verilmişti, onun küçük ikiz erkek kardeşine ise Yunancada

Eumelus, Atlantis[57] dilinde ise Gadeirus ismini verdi, bu isim muhtemelen şu anki mevcut adının kaynağıdır; ikinci ikiz çiftin birini Ampheres[58] ve diğerini Euaimon diye adlandırdı,[59] üçüncü çiftin yaşlı olanı Mneseus,[60] [114c] diğeri ise Autochthon,[61] dördüncü çiftin yaşlısı ise Elasippus,[62] genci Mestor,[63] ve beşinci çiftin yaşlısına verilen isim, Azaes,[64] ve gencine verilen isim Diaprepes[65] idi. Böylece, kendi soyundan gelen bu kişilerin hepsi ve pek çok diğer nesil, okyanustaki birçok adada yaşadılar ve oraları yönettiler[66], daha önce de söylendiği gibi,[67] Mısır ve Tiren'e (Orta İtalya) kadar Cebelitarık Boğazı'ndaki insanları da yönettiler.

[114d] Atlas kuşaktan kuşağa devam eden onurlu bir ata soyu meydana getirdi. Birçok kuşak boyunca en büyük oğul her zaman en büyük oğullarına hakimiyeti devretti ve bu şekilde krallığı korudular.[68] Ayrıca, daha önce hiç kraliyet hanedanlarında görülmemiş ve ileride de asla kolay oluşamayacak büyük bir servete sahiptiler,[69] ve hem kenttekiler için hem de kırsal kesimdekiler için ihtiyaç duyabilecekleri her şeyi sağladılar.

Adanın kendisi günlük yaşam için ihtiyaç duydukları şeylerin çoğunu sağlasa da yayılmış olan kuvvetlerinden (kurdukları imparatorluktan) ötürü birçok şey dışarıdan ithal edildi [114e]: ilk olarak[70], şimdi sadece geriye ismi kalmış olan—yeryüzündeki metalleri—hem katı hem de eriyebilenleri çıkardılar.[71] Geriye sadece ismi kalmış olan maden '*oreikhalkon*' ya da 'dağ tuncu' idi.[72] Adanın pek çok bölgesinde topraktan çıkarıldı ve o zamanlar altın dışında en değerli metaldi. Ormanlık alanlardan marangozların işleyebileceği bol miktarda kereste mevcuttu ve hem evcil hem de vahşi hayvanları beslemek için yeterli miktarda kaynak vardı. Dahası, adada bolca fil vardı[73]. Çünkü yalnızca

göllerde ve bataklıklarda ve nehirlerde, [115a] ya da dağlarda ya da ovalarda yaşayan diğer tüm hayvanlar için değil, aynı zamanda—aralarında büyük ve en cesuru olan—bu iri hayvan için bol miktarda otlak vardı.

Bundan başka, şimdi dünyanın her tarafında çıkan bütün kokulu şeyler, kökler, otlar, ağaçlar ve çiçeklerden yahut meyvelerden çıkarılan özler de adada pek güzel yetişiyordu. Kendimizi de beslemek için kullandığımız ekimi yapılan ürünler, temel beslenme için kullandığımız tahıllar, [115b] zahire vardı ve bize eğlence ve zevk veren saklaması zor ancak sıvı ve katı yiyecek ile yağ sağlayan ve insanların iştahını canlandırmak ve dolgunluğa karşı koymak için keyifli bir tatlı olarak sunduğumuz meyve bahçelerinin meyveleri vardı[74]—kutsal ada hâlâ güneş görürken, güzel, şaşırtıcı ve sınırsız miktarda olan tüm bu ürünleri verdi.[75]

Başkent ve Başkentin Binaları

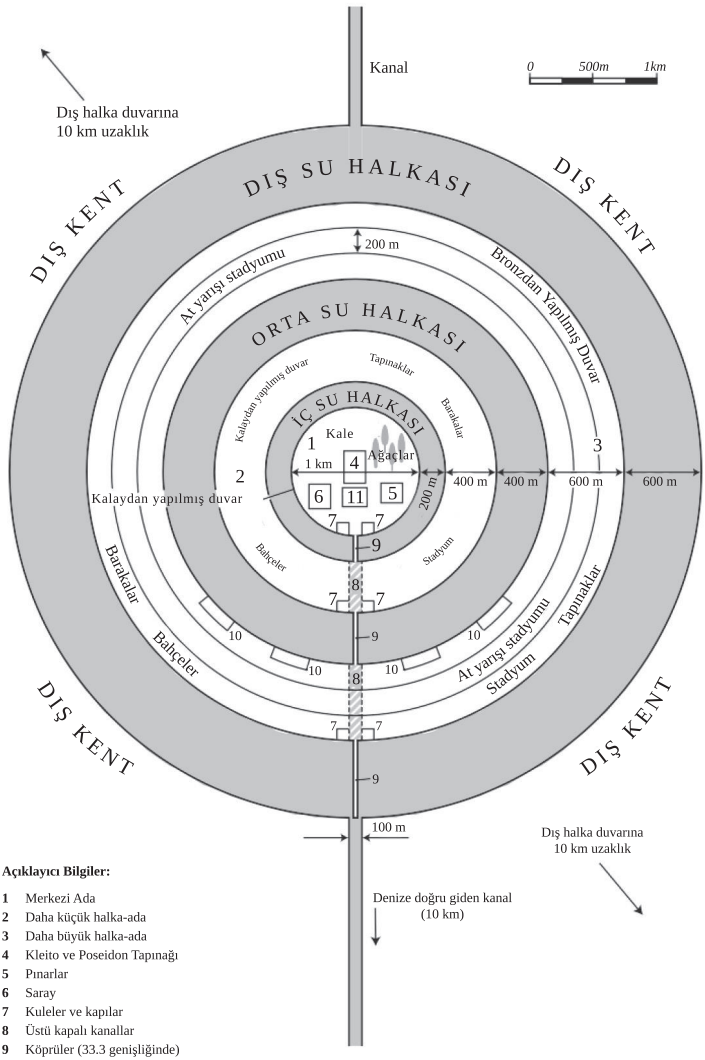
Atlantisliler bütün bu zenginlikleri topraktan elde ettiler ve [115c] tapınaklar, kraliyet sarayları, limanlar ve tersaneler inşa etmeye devam ettiler ve tüm ülkeyi aşağıda anlatacağım sırayla güzelleştirdiler.[76] [Bkz. Şekil 5]

Yaptıkları ilk şey, antik ana kenti çevreleyen denizin etrafına köprü yaparak kraliyet sarayına doğru ve saraydan dışarıya doğru bir yol açmaktı. Ve bu sarayı, daha ilk kuruluşta, tanrıları Poseidon ve atalarının yaşadığı bölgeye inşa ettiler ve her kral kendi selefinden sarayı devraldığında süslemelere yenilerini ekledi, [115d] büyüklüğü ve işçiliğinin güzelliği bakımından görenleri hayrete düşüren bu sarayı bitirene kadar her kral kendinden önceki kralı aşmak için elinden geleni yaptı.[77]

Denizden başlayarak, 100 m genişliğinde, 33 m derinliğinde ve 10 km uzunluğunda,[78] en dış halka ile sarayı birleştiren ve böylece, sanki gemiyle bir limana gider gibi, oraya erişimi sağlayan bir kanal (suyolu) kazdılar. İçinde en büyük gemilerin yol alabileceği kadar genişlikte olan bir açıklık bıraktılar. Köprülerde, üç sıralı bir kadırganın bir halkadan diğerine geçişine imkan verecek genişlikte, deniz halkalarını [115e] ayıran toprak halkalarında boşluklar oluşturdular ve kara halkalarının kenarları deniz seviyesi üzerinde yeterli bir yüksekliğe yükseltildiği için boşlukların üstünü kapatarak bir yeraltı deniz yolu yaptılar.[79]

Şekil-5:

ATLANTİS ŞEHİR PLANI

Açıklayıcı Bilgiler:

1 Merkezi Ada
2 Daha küçük halka-ada
3 Daha büyük halka-ada
4 Kleito ve Poseidon Tapınağı
5 Pınarlar
6 Saray
7 Kuleler ve kapılar
8 Üstü kapalı kanallar
9 Köprüler (33.3 genişliğinde)
10 Üç sıralı kadırgalar için rıhtımlar
11 Muhafız barakaları

Kanalla denize bağlanan halkaların en büyüğü 600 m genişliğindeydi[80] ve içindeki toprak halkası eşit genişlikte idi; ikinci çiftin su halkası 400 m idi[81] ve yine kuru toprak halkası buna eşitti; merkez adayı çevreleyen su halkası [116a] 200 m[82] çapındaydı. Kraliyet sarayının üzerinde bulunduğu bu adanın çapı[84] 1 km idi.[83]

Adanın, halkaların ve köprünün etrafını çepeçevre (eni 33,3 m[85]) bir taş duvarla çevrelediler, suları[86] geçtikleri yer olan her iki taraftaki köprülere kuleler ve kapılar yerleştirdiler. Bunların yapımında kullanılan taş beyaz, siyah [116b] ve kırmızı renkteydi.[87] Taşlar, orta adanın altından, etrafından ve iki toprak halkasının hem dış hem de iç taraflardaki taş ocaklarından çıkarıldılar ve taşı çıkarttıklarında kazdıkları yerlere üzerleri yerli kayalarla örtülmüş iç tersaneler yaptılar.[88] Binalarının bazıları basitti, ancak bazıları desenliydi,[89] zevk için farklı taş türlerini birleştirerek binalara doğal bir güzellik kazandırdılar. En dış toprak halkasını çeviren duvarı, sıva yerine boydan boya tunçla kapladılar; iç toprak halkaların duvarını erimiş kalayla, [116c] asıl Akropolis'i çeviren duvarı da ateş parıltılı *oreikhalkon*'la örttüler.[90]

Akropolün içindeki kraliyet sarayı şöyle düzenlenmişti: Merkezde Kleito ve Poseidon'a ithaf edilmiş, kutsal toprak olarak kabul edilen ve altın bir duvarla çevrelenmiş bir tapınak vardı. Vaktiyle Kleito ve Poseidon'dan doğan on kralın ailesinin gebe kaldıkları ve onları dünyaya getirdikleri yerdi ve her yıl adak olarak on bölge için on bölgeden gelen kurbanlar sunuldu. Görüntüsü biraz kaba saba olmasına karşın, 200 m uzunluğunda, 100 m genişliğinde[91] ve orantılı bir yüksekliğe sahip bir Poseidon tapınağı [116d] vardı. Tapınağın dışı tümüyle gümüşten kaplanmıştı, bunun yanı sıra altınla kaplanmış en üst

seviyede mimari dekorasyonlar mevcuttu.[92] İç bölüme gelince, tavanın görünen kısımları tamamen fildişinden yapılmış, altın, gümüş ve *oreikhalkon* ile süslenmişti ve tüm duvarları, sütunları ve zemini *oreikhalkon* ile kaplamışlardı.[93] Ve içine altın heykeller koymuşlardı: bir at arabasında duran tanrı—altı kanatlı [116e] atın sürücüsü; 100 tane Nereid (sayıları 50 ya da 100 olarak belirtilen su altı perileri)—o günlerde sayılarının 100 olduğu düşünülüyordu—[94] onun (tanrı heykelinin) etrafındaki bir dairede, yunuslara biniyor olarak tasvir edilmişlerdi,[95] ve diğer kişiler tarafından adanan birçok başka heykel vardı.

Ve dışarıda, tapınağın etrafında, on kralın soyundan gelen hükümdarların, onların eşlerinin altından heykelleri vardı ve krallar ile halkın hem kendi kentleri hem de kendilerinin dışında hükmettikleri kentlerden gelen büyük adaklar vardı. Büyüklüğü ve işçiliği açısından kendi ayarlarına uyan bir sunak [117a] da vardı ve aynı şekilde saray, krallığın büyüklüğüne ve tapınakların görkemine yakışıyordu.

Soğuk ve sıcak olan iki su kaynağı[96], doğal olarak hoş ve kaliteli, sınırsız bir su kaynağı sağladı. Su kaynaklarına [117b] uygun ağaçlı alanlar ile birlikte kaynaklar etrafına binalar diktiler, etraflarına da bazıları üstü açık, bazıları da üstü kapalı kışın sıcak hamam olarak kullanılmak üzere sarnıçlar yaptılar.[97] Kraliyet ailesi ve halk için ve ayrıca kadınlar ve diğer atlar ve diğer yük taşıyan hayvanlar için, hepsi kendilerine uygun dekorasyon şekline sahip, ayrı ayrı odalar tahsis edilmişti.[98] Taşan suyun yönünü, toprağının zenginliğinden dolayı, olağanüstü güzellik ve yüksekliğe sahip olan her türlü ağacı barındıran ve ayrıca köprüler boyunca uzanan su kemerleri ile dış halka adalarına da kanallarla bağlı olan Poseidon'un korusuna doğru

verdiler.[99] [117c] Burada tanrılar için pek çok tapınak inşa etmişlerdi ve bazıları insanlar, bazıları da halka şeklindeki adaların her ikisindeki atlar için nice egzersiz alanları ile bahçeler yapmışlardı.[100] Bunların yanı sıra, daha büyük adanın ortasında[101], 200 m genişliğinde ve adanın uzunluğu boyunca uzanan, binicilik yarışması için yarış pisti olarak kullanılmak üzere bir alan yer alıyordu.[102] Etrafında, her iki yanında, fırtına savaşçılarının ana birliğine bağlı barakaları [117d] vardı;[103] kalenin daha küçük halka adasına daha güvenilir bir garnizon yerleştirilmişti ve hepsinin arasında en güvenilir olan savaşçılar, akropolisin içinde, kralların yanında kendilerine ayrılan bir kışlaya sahipti. Tersaneler, üç sıralı kadırgalarla doluydu ve üç sıralı kadırgalar için gereken tüm donanım malzemeleri vardı.[104] Her şey uygun şekilde donatılmıştı.

İşte kralların sarayında her şey böyle tasarlanmıştı. Oradan uzaklaşıp dış limanlardan üçünü geçtiğinizde, denizden [117e] başlayan, en büyük halkadan ve limandan 10 km mesafede sabit bir şekilde çember halinde, denizin kenarındaki kanalın ağzından doğru geriye doğru uzanarak daireyi tamamlayan taştan bir çeperle karşılaşırsınız.[105] Baştanbaşa sık, birbirine bitişik evlerle örtülüydü. Kanal ve en büyük liman dünyanın dört bucağından gelen gemilerle, tacirlerle doluydu. Bu kalabalıktan, gece gündüz, türlü türlü sesler, uğultular, gürültüler yükseliyordu.[106]

Başkentin Ötesindeki Ada

Bu yüzden, eski yerleşim yerindeki şehir ve çevresi ile ilgili olan şeyleri aşağı yukarı bana birinci ağızdan anlatıldığı şekliyle size anlattım.[107] Ama ülkenin geri kalanının [118a] doğasını ve nasıl teşkilatlandırıldığını hatırlamaya[108] çalışmalıyım.[109] İlk olarak, bütün ülkenin son derece yüksek

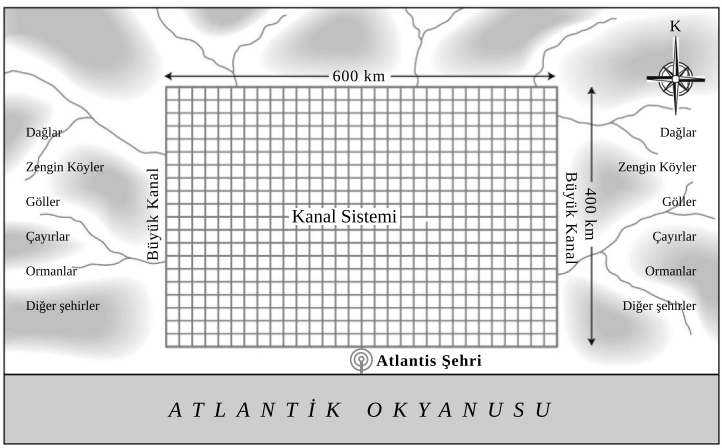
olduğu ve deniz seviyesinin,[110] üzerinde sarp bir şekilde yükseldiği ve kenti çevreleyen toprakların bulunduğu yerin, denize kadar uzanan dağlarla çevrilmiş halde olan, bir ova olduğu söylendi. Bu ova düz ve engebesizdi ve dikdörtgen şeklinde, her iki taraftan denizden 600 km uzunluğunda, merkezi 400 km genişliğindeydi.[111] [118b] Adanın bu alanı güneye bakıyordu ve kuzeyden korunaklıydı.[112] O zamanlar adayı çevreleyen dağlar, halen var olanlardan çok daha fazla, daha büyük ve daha güzel olmasıyla ünlüydü ve içlerinde köylülerin yaşadığı pek çok zengin köy bulunmaktaydı, her çeşit evcil ve yabani hayvana bol miktarda besin sağlayan nehir ve göl ve çayırların olduğundan bahsetmeye bile gerek yoktur ve[113] farklı türlerde bol miktarda ağacın olduğu ormanlık alan da her türlü iş için her gereksinimi sağlayacak kadar verimliydi.

Tabiatın ve birçok kralın uzun süre harcanan emekleri sayesinde, [118c] ova simdi anlatacağım şekli almıştı. [Bkz. Şekil 6] Aslında, daha önce dediğim gibi ada çoğunlukla dikdörtgen şeklinde düz kenarlı ve uzundu. Bu şekilden farklı olan yerlerin etrafına bir hendek kazılarak düz hale getirilmişlerdi.[114] İnsan yapımı bir plan açısından adanın derinlik, genişlik ve uzunluğu özellikle yapılan diğer değişikliklerle birlikte inanılmaz gibi görünüyor ama bunlar doğru olsa da olmasa da bana anlatıldığı gibi her şeyi anlatmak zorundayım:[115] hendek 33,3 m derinliğe kadar kazıldı; her yönde 200 m genişliğindeydi[116]; [118d] ve bütün ovanın etrafını saracak şekilde kazıldığı için uzunluğu 2.000 km idi.[117] Dağlardan aşağıya inerek ova etrafını dolaştıktan sonra her iki taraftan şehri birleştiren, bu noktada denize akmasına imkan tanınan su kaynakları mevcuttu.[118] Daha iç kısımda, 33.3 m genişliğinde düz kanallar[119] kesilerek düzleştirildi ve yine deniz kenarındaki

hendeklere boşaltıldı, aralarındaki mesafe 20 km idi.[120] Enine kanalları bir kanaldan diğerine ve aynı zamanda şehre doğru kestiler ve bu sayede [118e] keresteyi dağlardan kente naklettiler ve aynı zamanda kayıkla mevsimsel ürünleri taşıdılar.[121] Kışın Zeus'un yağmurlarında ve yazında suyollarından getirilen sulardan yararlanarak, su kaynaklarını hendeklerden aktarıp araziden yılda iki kez ürün alınmasını sağladılar.[122]

Şekil-6:

ATLANTİS OVASI

Askeri Düzenlemeler

Savaş için verilecek asker sayısına gelince, ekim için tahsis edilen her bir araziden oradaki askerlik için uygun olan bütün erkeklerin lideri (asker başı) olacak birini sağlaması gerektiği kararlaştırılmıştı. Tahsis edilen arazilerin büyüklüğü 2 x 2 km idi ve toplamda 60.000 kişi vardı.[123] Dağlarla ülkenin başka yerlerinden toplanacak askerlere

gelince, bunlar sayısız denecek kadar çokmuş; oturdukları yer ve köylere göre, bölgeler arasında, asker başlarının emri altına verilmişler. Her altı asker başı savaş için bir savaş arabası getirmek zorundaydı; böylece bu savaş arabalarının hepsi on bini buluyordu. Bundan başka her asker başı, iki atla atlılarını, [119b] arabasız koşumlu iki hayvanla küçük kalkanlı bir savaşçıyı, savaşçının gerisinde iki hayvanı idare eden bir arabacıyı,[124] ayrıca iki ağır silahlıyı, iki okçu ile iki sapancıyı, üç taş atıcısıyla üç mızrakçıyı, bin iki yüz geminin tayfasını sağlamak için de dört gemici getirmeyi üzerine almıştı.[125] Daha sonra kraliyet kentinin askeri yapılanması vardı; diğer dokuzun yapılandırılmasında farklı ayrıntılar vardı ve bunları burada anlatmak uzun zaman alacaktır.

Atlantis'in Siyasal Yapısı

[119c] Devlet makamlarıyla genel hizmetler, ilk zamanlardan beri şöyle düzenlenmişti: On kralın her biri, kendi bölgesinde ve kendi şehrinde, vatandaşlar ve çoğu durumda yasalar üzerinde mutlak bir yetkiye sahipti ve istediği kişiyi cezalandırabilir ya da idam ettirebilirdi.[126] Ama kendi aralarında gücün dağılımı ve karşılıklı ilişkileri, Poseidon'un emirlerine tabi olmuş, adanın merkezinde bulunan [119d] Poseidon tapınağındaki bir *oreikhalkon* sütunu üzerinde yazılı olan yasalar ve kayıtlara uyuyorlardı. Orada sırayla her beş yılda bir, bir kere, daha sonra da her altı yılda bir, bir araya geldiler (böylece çift ve tek yıllara aynı saygıyı gösterdiler[127]) ve bunu yaptıklarında, ortak çıkarları tartışmaya başladılar ve yasaya uyup uyulmadığını dikkatlice incelediler ve hüküm verdiler. Ve karar vermek üzereyken, ilk önce ant içiyorlardı. Poseidon tapınağında başıboş dolaşan boğalar vardı ve

on kral, demirden yapılmış silahlarla değil ama sopalar ve kementlerle kendi başlarına, tanrıyı hoşnut edecek bir kurban yakalayabilmeleri için tanrıya dua ediyorlardı.[128] Ve yakaladıkları boğayı sütuna kadar getirip boğanın boğazını sütunun tepesinde kesiyorlardı, böylelikle kanı yazıtın üzerinden akıyordu.[129] Yasaların yanı sıra sütunun üstünde de kendilerine itaatsizlik eden herkese büyük lanetler dileyen bir ahit vardı.

Boğayı adetlerine uygun olarak kurban ettikten sonra, [120a] bütün vücudunu kutsallaştırıyorlar, sonra bir şarap çanağını doldurarak bu çanağa birbirinin adına bir kan pıhtısı atıyorlar, kalanını da sütunun her yanını temizledikten sonra ateşe veriyorlardı. Bundan sonra, altın tabaklar kullanarak kâseden şarabı alıp ve şarabı ateşin üstüne dökerek yemin ediyorlardı: sütun üzerinde yazılı olan yasalara göre hüküm vereceklerine; geçmişte suçlu olmuş biri olmuşsa, bu kişinin tam olarak cezalandırılacağına; sütunun üzerindeki yazıların hiçbirini çiğnemeyeceklerine ve babaları Poseidon'un yasalarına uygun olmadıkça ne emir vereceklerine [120b] ne de emir vermiş kimseye itaat edeceklerine dair yemin ediyorlardı. Her biri, kendisi ve soyundan gelenler adına bu yemini eder, şarabını içer ve kâsesini tanrının tapınağına adardı. Akşam yemeği için ve gerekli meseleleri konuşmak için biraz zaman geçirirler ve sonra karanlık düştüğü ve kutsal ateş söndüğü zaman, hepsi en güzel koyu mavi[130] cübbesini giyer ve yemin ettikleri yerdeki közlerin yanında yemin ettikleri yere otururlardı. [120c] Gece, tapınağın etrafındaki tüm ateşleri söndürürlerdi. Ve eğer herhangi biri onlardan bazılarını bir kuralı çiğnemekle suçladıysa, bu konuda hüküm verir ve hükmü bildirirlerdi. Daha sonra, hükmü açıklamalarının ardından, şafak sökerken yargı kararlarını

altın bir tablete yazar ve cübbeleri üzerindeyken kayıtlara geçmesi için sunarlardı.

Çeşitli kralların ayrıcalıklarını düzenleyen diğer birçok özel yasa arasında en önemli olan birkaç tanesi şunlardı: birbirlerine karşı asla silah kullanmayacaklar; bunlardan herhangi biri herhangi bir şehirde kraliyet ailesini devirmeye çalışırsa birbirlerinin yardımına gelecekler; yani onlardan önceki ataları gibi, Atlas'ın soyundan gelenlerin hakimiyetine teslim olmayacaklar, savaş ve diğer konularla ilgili konularda müşterek olarak tartışacaklar [120d]; bir kral, on kralın çoğunluğunun rızasını almadıkça, akrabalarından herhangi birini idam etme hakkına sahip olamayacak.

Gerileme ve Ceza

Bu, o zamanlar bu bölgelerde var olan ve Zeus'un savaş tertibinde düzenlediği ve aşağıdaki sebebe benzer bir sebeple topraklarımıza karşı getirdiği gücün niteliği ve kapsamıydı, işte hikâye bu şekilde sürüp gider.[131]

[120e] Birçok nesil boyunca, yaradılışlarının ilahi kısmı yeterince güçlü olduğu sürece, yasalara karşı itaatkar ve doğuştan gelen dini duygularıyla barışıktılar. Her yönden doğru ve harikulade olan ruhlara sahiplerdi, yalnızca yollarına çıkan kendi kaderlerine değil, aynı zamanda birbirlerine de ılımlılık ve aklıselimle karşılık veriyorlardı. Bu nedenle erdem dışında her şeyi küçümsemişler, mevcut refahlarının çok az [121a] olduğunu düşünmüşlerdir ve altınlarının ve diğer varlıklarının 'yükünü' kolaylıkla taşıyorlardı. Ne servetlerinin sağladığı lükslerinden dolayı sarhoş oldular ne de kendi kontrollerini kaybettiler ve etrafta dolanmaya başladılar; tam tersine, onlar ayıktılar

ve açıkça tüm bu güzel şeylerin ortak dostluk ve ahlaki mükemmellikten çıktığını gördüler, oysa ki çok fazla coşkulu olmak ve zenginliğe itibar etmek maddi varlıkları azaltır ve onlarla birlikte erdemi yok eder.

Bu tür bir muhakeme sonucu ve ilahi (Tanrı'ya adanmış) yaradılışları onlarda bulunduğu sürece, az önce bahsettiğim her şey büyümeye devam etti. Fakat onların içindeki ilahi inancın bir kısmı [121b] ölüm duygusuyla sık sık azalmaya başladığında ve onların insani yanları baskın olmaya başladığı zaman onlar daha önce sahip oldukları iyi şeylere dayanamadıklarını söylediler ve kendilerini utanç verici bir duruma sokmaya başladılar. Görebilenler için gözle görülür şekilde rezil oldular, çünkü en değerli varlıklarından en güzel şeyleri kaybettiler; ancak mutluluğa götüren gerçek yaşamı göremeyenlerin en mutlu ve en güzelmiş gibi göründükleri an, bu açgözlülük ve yasaları hiçe sayan bir güç duygusuyla dolu oldukları andır.[132]

Yasaya göre hüküm süren ve bu gibi şeyleri görebilen tanrılar tanrısı Zeus, bir ırkın berbat bir duruma dönüştüğünü gördü ve onları hizaya sokmaya karar verdi, [121c] böylece akılları başlarına gelebilirdi ve ahlaki açıdan düzelebilirlerdi.[133] Böylece, bütün Tanrıları kozmosun merkezinde duran ve yaratılışa katılan her şeye yukarıdan bakan kendi görkemli sarayına çağırdı. Ve toplandıklarında onlara dedi ki…

Diyalog cümlenin ortasında sona erer ve Platon'un bundan daha fazlasını yazdığına dair hiçbir kanıt yoktur.[134] Beklenen üçleme sona erer ve sebebi her ne olursa olsun—sabır kaybı mı? Güven kaybı mı?—bu diyalog sonlanmamıştır ve muhatapların bize söz verdiği *Hermokrates* asla yazılmadı. Üçlemenin bütün amacı, savaş sırasındaki İdeal

Devlet'in işleyişini araştırmaktır, bu nedenle aslında bu hiçbir zaman yazılmamıştır. Bununla birlikte, Zeus'un bu noktaya kadar olan sözlerinin ahlaki anlamda düzelmesi için Atlantis'e çok ağır bir ders verileceği anlamına geldiğini gözlemlemek ilginçtir. Adanın, *Timaios* adlı eserde batmış olduğundan bahsedilmesine rağmen, Platon'un adayı gelecekteki bir noktada yeniden ortaya çıkartma olasılığı vardır. Zeus, Atlantislilerin ihlal ettiği düzeni yerine getirmeye çalışıyordu ve eğer bu gerçekleştirilseydi, Atlantis tekrar yükselme fırsatı bulabilirdi. Platon'un *Timaios* adlı çalışmasında bu durum yer almaz—Platon, daha önce Atlantis'ten hiç bahsetmemişti ve bir daha asla bahsetmez—ama sonraki bin yıl boyunca, onu bulmak ve derinliklerinden geri getirmek isteyen pek çok yazar ortaya çıkacaktır.

BÖLÜM 6

Klasik Antik Tarihte Platon'un Atlantis'i

Platon'un Atlantis'inin hikâyesi, bizim üzerimizde bıraktığı etkiyi antik dönem insanları üzerinde bırakmadı. Atlantis hakkında kesin bir yorum yoktur: ama eğer varsa da, iz bırakmadan kaybolmuşlar ve başka hiçbir eserde bunlara atıf yoktur. Bu hikâyeden ilham alan dramatik, şiirsel ya da tarihi eserler yoktur, bu durum bizi ya hikayeye hiç önem vermeyen ya da sonuna kadar kabul eden ancak her zaman güvenilir olmayan çeşitli antik yazarların rastgele atıflarına bağımlı bırakıyor. Atlantis daha az seyahat edilen yolda yer alıyor.

Sakızlı Theopompus

Platon'un daha genç bir çağdaşı olan, MÖ 378/377 doğumlu, Sakız adası tarihçisi Theopompus 'birçok olayın görgü tanığıydı ve bir tarihçi olarak mesleği nedeniyle, zamanının önde gelenleri ve generalleri ile aynı zamanda popüler liderler ve filozoflar ile görüşüp konuştu.'[1] Aralarındaki ilişki kırılgan olsa da 'Platon'un bu insanlardan biri olduğu düşünülemez. Theopompus'un Platon'a, Makedon Kralı II. Philip'in mahkemesinde, muhtemelen Philip'in oğlu İskender (Büyük) için öğretmen yetiştirme sürecindeyken

iftira ettiği iddia edilmektedir, ancak Theopompus bunun işi almasına yardımcı olacağını düşünse de hatalıydı: Philip, Platon'un öğrencisi Aristorteles'i işe aldı (tuttu). Theopompus'un *Platon'un Okuluna Karşı*,[2] adlı eserinde Platon'un diyaloglarının çoğunun yararsız veya yalanlarla dolu olduğu ve çoğunluğunun aslında diğer yazarlara ait olduğu iddiası vardır.

Bununla birlikte, Romalı bir retorik öğretmeni olan Aelianus'un (MÖ 175 civ.–235 civ.), Theopompus'un *Timaios* ve *Kritias*'ı oldukça çirkin bir şekilde arakladığını göstermesi karşısında, bu durum ironik görünüyor:[3]

> Theopompus, Frigyalı Midas ve Silenus arasında gerçekleşen bir buluşmayı tasvir eder[4] [. . .] Silenus, Midas ile aşağıdaki konular hakkında konuşur:
>
> Avrupa, Asya ve Libya, çevresinde okyanusun aktığı adalardır ve tek kıta da bu dünyanın dışını çevreleyen kıtadır. Ne kadar büyük olduğunu, burada yaşayanların iki katı büyüklüğünde diğer büyük hayvanları ve insanlara yeterli olduğunu açıkladı. Yaşamları bizimkiyle aynı uzunlukta değil, aslında iki kat daha uzundur. Çeşitli yaşam tarzlarına sahip birçok büyük şehir vardır ve bunlar arasında yürürlükte olan yasalar, bizimkilerden farklıdır. Biri Savaşçı [*Makhimos*] ve diğeri Pious [*Eusebēs*] olarak adlandırılan iki büyük şehir olduğunu söyledi. Pious sakinleri huzur içinde ve büyük bir zenginlik içinde yaşar; yeryüzünün meyvelerini pulluk ve öküz olmadan elde ederler, çiftliğe ve toprağı ekmeye gerek yoktur. Sağlıklı ve hastalıklardan ari kaldıklarını ve hayatlarının kahkaha dolu ve mutlu olarak sona erdiğini söyledi. Onlar tartışmasız bir şekilde adildirler, bu yüzden tanrılar bile onları sık sık ziyaret etmeye tenezzül eder. Savaşçı kenti vatandaşları çok savaşçıdırlar; silahla doğarlar, her zaman savaşırlar ve komşularını bastırırlar, bu şehir çok sayıda ülkeyi kontrol eder. Sakinleri yirmi milyondan az değildir. Bazen hastalıktan ölürler, ancak bu nadirdir, çünkü çoğunlukla savaşta hayatlarını kaybederler, taş veya tahta sopalar tarafından yaralanırlar (demir onlara

zarar vermez). Bol miktarda altın ve gümüşe sahipler, bundan dolayı onlar için altın demirden daha az değerlidir. Bir zamanlar bu adalarımıza geçmeye çalıştıklarını ve 10 milyonluk bir kuvvetle okyanusun üzerinde yelken açarak Hyperborea'ya ulaştıklarını söyledi. Sonraki adanın en zengin halkımıza ev sahipliği yaptığını öğrendiklerinde kendilerini talihsiz aşağılık varlıklar olarak görüp küçümsediler ve bu nedenle daha fazla seyahat etmediler.

Silenus, daha da dikkat çekici bir gerçeği sözlerine ekledi. Meropes denilen bazı adamların aralarında çok sayıda büyük şehirde yaşadıklarını ve topraklarının ucunda, bir uçurum gibi görünen ve ne ışık ne de karanlık tarafından kaplanmayan ama bulanık kırmızı renkte bir pusla kaplı Dönülmez Yer adında bir yer olduğunu söyledi. Bu bölgeden iki nehir geçiyordu, biri Sefa, diğeri Keder. Nehirlerin her ikisinin kıyıları boyunca uçsuz bucaksız ağaçlar vardı. Keder nehrinin kenarında olan ağaçların meyvelerinin özelliği şuydu: eğer biri onu tadarsa, o kadar büyük gözyaşları döker ki, hayatının geri kalanı boyunca ağıtlar içinde erir ve bu halde ölür. Sefa nehrinde yetişen diğer ağaçlar ise tam tersi bir meyve verir. Meyveyi tadan kişi önceki bütün arzularını kaybeder ve eğer herhangi bir aşka sahipse, onu da unutur ve yavaşça gençleşir, geçtiği yaşamın önceki evrelerini geri kazanır. Eski yaşını terk eder gençliğine döner ve ergenlik yıllarına doğru yol alır; sonra da bir çocuk ve bir bebek olur, bundan sonra da ölür.[5]

Bu anlatılanlarda orijinal olan çok az şey vardır: Meropes'in ülkesi, Homeros'un *Odysseia* Destanındaki Kimerler'in ülkesinin başka bir versiyonudur; emperyalist Savaşçı kenti ve barışsever Pious arasındaki karşıtlık, Theopompus'un Platon'un *Kritias'ını* çok iyi bildiğini gösteriyor; Savaşçı kentinin, Hyperborealılara karşı planladıkları ezici deniz çıkarma saldırısı, Atlantis'in Atina'ya saldırısını andırıyor ve Meropes, Platon'un *Devlet Adamı* kitabından direk olarak aşırılmıştır. Bu intihal olabilir, ama en azından Theopompus, Platon'un hikâyesini bir alegori olarak gördü ve oradaki meseleyi anladı.

Theopompus'un anlatısının Platon'a kadar sürmeyen bir Atlantis geleneğine işaret edebileceğini savunanlar da vardır. Robert Graves, 'Silenus' ve Solon kelimelerinde ses benzerliği olduğunu ve Aelianus'un 'ikinci veya üçüncü elden Thespis'in ya da öğrencisi Pratinas'ın bir komedisini kullandığını ve epik şiirinde [ör. Solon'un Atlantis şiirinde] anlatılan Ütopya yalanları için Solon'la alay ettiğini [3] ve Solon'u Mısır ve Ön Asya'da başıboş dolaşan Silenus olarak sunduğunu iddia eder.'[6] Eğer durum buysa, Theopompus ve Aelianus kesinlikle bağımsız bir hikâye nakletmiyorlardır, ancak bu durumda Platon'un hikâyesinin kesinlikle Solon'dan geldiğini iddia etmek makul olur. Ancak her iki durumda da Graves'in önerisi sâfi tahmindir: iddiasını destekleyecek en ufak bir kanıt yoktur. Atlantis hikâyesi için tek bir kaynak vardır ve bu da Platon'dur.

Apollodorus da 'Meropis' hakkında derinden kuşkuluydu. Hesiod'un 'yarı köpek insanlarını' Alkman'ın 'ağ ayaklı insanlarını'; Eshilos'un 'göğüslerinde gözleri olan insanlarını'; Gorgonlar ve Hesperidlerin yaşadıkları yerleri, Euhemeros'un 'Panchaea Ülkesi'ni ve aynı insanın iki kez bulmasının imkansız olduğu 'Dionysos Şehri'ni içeren tuhaf ve harika kurmaca yerler ile insanlardan oluşan eğlenceli bir listeye Meropis'i de dahil etmiştir.[7]

Aelianus tarafından yapılan tuhaf bir yorum da vardır:

> erkek Ramirezi balığının alnının etrafında beyaz bir şerit vardır (onu bir Lysimachus veya bir Antigonus ya da Makedonya'nın diğer krallarının tacı olarak niteleyebilirsiniz[8]), ama dişisinin, tıpkı horozların sarkık gerdanları gibi, boynunun altına takılı bukleleri vardır [. . .] Okyanusun kıyısında yaşayanlar, Poseidon'un tohumlarından çıkan Atlantis'in eski (antik) krallarının, otoritelerinin bir işareti olarak, eşleri olan kraliçeler kendi konumlarının bir göstergesi olarak dişi Ramirezi-balığının

> buklelerini takarken, kralların kendi başlarına erkek Ramirezi-balığına ait bantları nasıl taktıklarına dair bir masal anlatırlar.[9]

Ne yazık ki, Aelianus bu bilginin kaynağını vermez, ancak taçların ona Büyük İskender'in Makedonyalı halefleri tarafından giyilenleri hatırlatması, onun kaynağının MÖ 300 civarından daha öncesine ait olmadığını gösteriyor. Ancak, her halükarda, Aelianus, Theopompus'u inanılmaz derecede küçümsemektedir:

> Birisi Sakızlı yazara inanmaya hazırsa, bu hikâyeye itibar edilmesine izin verin;[10] ama o bana zeki bir hikâye yaratıcısı olarak görünüyor.[11]

Aristoteles ve Sahte-Aristoteles: İcat (Uydurma) ve Yok Ediliş

Theopompus kesinlikle Platon'un tek eleştirmeni değildi ve onun ölümünden sonra Atlantis hakkında biraz tartışma yaşanmış gibi görünüyor. Her zamanki gibi, çağdaş kaynakların yokluğunun azizliğine uğruyoruz ve yüzyıllar sonra yaşayan yazarlar tarafından sağlanan bilgilere inanmak zorundayız, ancak tartışmanın yoğunlaştığı iki şahsiyet; Platon'un öğrencisi Aristoteles (MÖ 384 civ.–322 civ.) ile diyaloglar hakkındaki ilk yorumu yazan kişi olarak itibar kazanan Kilikya'da bulunan Solili (Mersin) Krantor'dur (MÖ yaklaşık 335-275). Geleneksel görüş Aristoteles'in Atlantis masalının tamamen Platon'un icadı olduğunu düşündüğü, oysa Krantor'un hikayeye tümüyle inandığı yönündedir.

Buradaki kilit kaynağımız, neredeyse elli yıl boyunca Akademi'nin başkanı veya 'halefi' olan MS 4. yüzyıl neo-

Platonisti Proklos'tur (MS 410/85-2). Platon'dan yaklaşık 700 yıl sonra da olsa, Atlantis masalı hakkında yapılan başlangıçtaki tartışmaları ele aldığı *Timaios (Timaeum*'da*)* isimli çalışmasında bir yorum yazdı. Proklos, toprağın Atina'yı yuttuğu ve denizin Atlantis'i yuttuğu anla ilgili olarak şöyle der:

> Bu nedenle, tıpkı Phaecialılar olayında veya Yunanlılar tarafından yapılan duvar olayında Homeros'un durumundaki gibi, delili yok eden kişinin asıl mevzuyu baltaladığı söylenmemelidir. Çünkü anlatılanlar icat edilmedi, ama anlatılanlar doğrudur.[12]

Bu örneklerle, Atlantis'te olduğu gibi, Poseidon ve suyun gerçekleştirdiği yıkıma tanık oluyoruz. *Odysseia* Destan'ında, Poseidon, Odysseus'u evine doğru götüren Phaecialıların ileride denizcilere eşlik etmesini engellemek için Phaecia gemisini taşa çevirir ve aynı zamanda şehirlerinin yüksek bir dağla kaplanmasını diler. İkincisini yapıp yapamadığı belli değildir, ancak Phaecialılar artık tamamen Yunan menzilinden kaybolur.[13] 'Yunanlılar tarafından yapılan duvar', Truva'nın yağmalanmasından sonra Poseidon ve Apollo tarafından (nehirlerin sele yol açması ve buna ilaveten depremlerin yıkmasıyla) ve Zeus tarafından (yağmurların sele neden olmasıyla) tamamen yok edilmiş olan Yunanlıların Truva'daki kamplarıdır.[14]

Yunan/Aka[15] duvarı da Strabon'un Atlantis hakkında yaptığı bir tartışmada yer almıştır:

> Poseidonius,'un [MÖ 2. yüzyılda yaşamış bir Stoacı filozof] Platon'un Atlantis adası hakkındaki hikâyesinin bir kurgu olmadığı ihtimalini dile getirdiğini belirtmekte fayda vardır.[16] Platon, Atlantis ile ilgili olarak, Solon Mısırlı rahiplerden konuyu soruşturduktan sonra Atlantis'in bir

> zamanlar var olduğunu, ancak ortadan kaybolduğunu bildirdi—bir kıtadan daha küçük olmayan bir adaydı ve Poseidonius, özellikle Atlantis'in hikâyesi diye belirtmek yerine konuyu bu şekilde ele almanın daha iyi olduğunu düşünür:[17]
>
> Mucidi onu, aynen şairin Akaların duvarını yıkması gibi yok etti.[18]

Buradaki temel husus, Homeros'un Aka duvarını yıkarak yaptığı gibi, Solon/Platon'un yarattığı adayı batırarak, kurgusunun tarihsel sonuçlarını bertaraf etmesidir. İlginç bir şekilde, hem Proklos hem de Strabon, 'icat' ve 'yok etme' için aynı Yunanca fiilleri (*plasso* ve *aphanizo* kelimelerini) kullanırken, Kritias Atlantis'in ortadan kaybolduğu zaman için (*aphanizo*'nun pasif hali olan *ēphanisthē*'yi[19]) kullanır ve Sokrates de uydurulmuş (*plasthenta*[20]) hikâyelerden bahseder.[21] Platon'un, asıl hikâyedeki icadının (kurgusunun) kanıtını imha ederek 'en başarılı yöntemi' izlediği söylenir: Phaecia gemisi, Aka duvarı ya da Atlantis Adası gibi hayali şeylerin kanıtını isteyemezsiniz, çünkü Homeros ve Platon onları yoktan yazmışlardı.

Strabon ayrıca bize 'mucidi yok etti' ifadesinin nereden geldiğini de bildirir. Truva'yı tartışırken, Akaların Truva Savaşının sonlarına kadar deniz üslerini güçlendirmekte başarısız oldukları konusundaki şaşkınlığını dile getirir;

> [Homeros] duvarın daha yeni inşa edildiğini söylüyor (Aristoteles'in dediği gibi ya da hiç inşa edilmemiş, onu icat eden şair onu yok etmiştir).[22]

Yine, 'icat edilmiş' için [*plasas*] ve 'yok edilmiş' için de [*ēphanisen*] kelimeleri kullanılır.

Aristoteles, Platon'un akademisine gençken kabul edildi ve Platon ölene kadar yirmi yılını orada çalışarak geçirdi, bu yüzden ilk elden Atlantis diyalogları hakkında yaratıcısından önemli miktarda bilgi alması makul görünüyor. Aristoteles, sel motifini, Platon'un Atlantis'in varlığına dair kanıt bulunmadığının açıklaması olarak görüyordu: Atlantis, felsefi bir hususu ifade etmek için kullanılan edebi bir yapıydı.

Aristoteles'in Atlantis'e karşı tutumuna ciddi bir ağırlık verilmelidir ve Aristoteles Atlantis'e çalışmaları boyunca atıfta bulunmak için çok sayıda şansa sahip olmasına rağmen, onları asla kullanmadı. Mesela, Platon hâlâ hayattayken kaleme alınmış olan ve Kristof Kolomb'un 'Hindistan Projesi'ni' etkilemiş olan Aristoteles'in *Gökyüzü Üzerine* adlı eseri[23], aşağıdaki durum olduğu takdirde dünyanın küre biçiminde olduğunu iddia eder

> Herkül Sütunları[24] ile Hindistan arasındaki bölümler arasında süreklilik olduğunu düşünenlerin görüşünün inanılmazlığından pek emin olunmamalıdır ve bu şekilde Okyanus bu durum da tektir. Bunun lehine ilave bir kanıt olarak, bu bölgelerin her birinde ortaya çıkan bir tür fil olduğunu ileri sürerek, bu aşırı uçların ortak özelliklerinin onların sürekliliklerıyle açıklandığını öne sürerler.[25]

Filler, Kritias'ın çok sayıda insanı barındırabileceğini söylediği Platon'un Atlantis'i konumlandırması için[26] ve okyanustaki adanın Herakles Sütunları'nın ötesinde olduğuna dair tartışmaları kabul etmesi için altın bir fırsat sunar. Ama o bu duruma takılıp kalmaz.

Aslında, Aristoteles Atlantis'e neredeyse hiç ilgi göstermez. Yine *Meteoroloji* adlı çalışmasında bize 'Herakles Sütunları'nın dışındaki denizin çamur yüzünden

sığ olduğunu,[26] ancak içi boş bir yerde bulunduğu için sakin olduğunu' söyler.[27] Platon, tabii ki o bölgedeki denizi geçilmez kılan çamuru meydana getiren şeyin Atlantis'in batması olduğunu söyledi,[28] ancak Aristoteles, hocasının coğrafi hatalarını tekrarlamasına rağmen, 'icat edip daha sonra yok ettiği' ve onları açıklamak için kullandığı adayı görmezden geldi.

Atlantik Okyanusu'nda Aristoteles'e atfedilen eserlerde görünen ve bazen "Atlantis-gerçek-veya-hayali" tartışmasına giren başka adalar da vardır. Bunlardan birisi, akademisyenlerin kesinlikle Aristoteles'e ait olmadığı konusunda hemfikir olduğu, ancak Theopompus'tan alınan çok fazla unsur içeren ve tuhaf bir eser olan *Duyulmuş Harika Şeyler Üzerine*'de yer alır, Bu konuda şunlar anlatılmıştır:

> Herakles Sütunları dışındaki denizde, bir çöl adası bulunmuştur, her türden ağacın ve üzerinde gemilerin gidebileceği nehirlerin, diğer tüm meyvelerin hatırı sayılır derecede mevcut olduğu ve birkaç günlük mesafede yer alan bir çöl adasının Kartacalılar tarafından bulunduğu söylenir; Kartacalılar verimliliği nedeniyle sık sık oradan bahsetmişlerdir ve bazıları orada yaşadıysa da Kartacalıların idarecisinin oraya yelken açmayı önerenlerin ölümle cezalandırılacağını duyurduğu ve hikâyeyi anlatmamaları, bir güruhun adaya gidip de sahiplenmemesi ve Kartacalıların refahını ellerinden almaması için orada yaşayanların tümünün katledildiği söylenir.[29]

Bu adanın konumu ve müreffeh doğası Atlantis avcıları (arayıcıları) için onu ilginç kılabilir, ancak Sahte Aristoteles bunu böyle adlandırmaz ve adanın açıkça su altında olmadığını söyler.

Bununla birlikte; yarı batık olan batı adaları *Duyulmuş Harika Şeyler Üzerine* adlı çalışmanın başka bir yerinde yer alır:

> Gades adı verilen bölgede yaşayan Fenikelilerin dört gün boyunca doğu rüzgarları ile Herakles Sütunları'nın dışına yelken açarak, gelgitin suları çekildiğinde sulara gömülmeyen hasırotları ve deniz yosunu ile dolu bazı çöl alanlarına ulaştıkları, ancak gelgit suları en yüksek noktaya ulaştığında sularla kaplanan adada inanılmaz büyüklük ve ağırlıkta tuna balığı bulunduğu; bunların toplanıp ve kavanozlara konularak Kartaca'ya getirildiği söylenir.[30]

"Çöl toprakları, hasırotları ve deniz yosunu dolu" ifadeleri Atlantis için önemli namzetler değildir ve yazar herhangi bir olası bağlantıdan bahsetmez.

Solili Krantor: Tarihçe ve Efsane

Aristoteles'in icat ve yok edilişle ilgili düşüncesi, Atlantis'in uydurma bir yer olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Fakat öte yandan, Solili Krantor, tamamen karşıt görüşe sahip birisi olarak sık sık belirtilir. Proklos'un şu şekilde bir ifadesi vardır:

> Platon'un ilk tercümanı olan Krantor gibi bazı kişiler, Atlantis hakkındaki tüm bu masalın apaçık bir *hikâye* olduğunu söyler. Krantor, bu yapılanmayı kendisi keşfetmediği ve ancak Mısırlıların [düşüncelerini] tercüme ettiği[31] için çağdaşları tarafından [Platon]'la alay edildiğini söyler. Platon, bir zamanlar Atinalıların bu yapılanmada yaşadıklarını söyleyen Atinalılar ve Atlantisliler hakkındaki bu hikâyesini Mısırlılara atfettiğini söyleyen alaycıları çok az [veya çok fazla][32] dikkate aldı. Krantor'un söylediğine göre, Mısırlıların peygamberleri de, bu şeylerin halen mevcut olan sütunlara yazıldığını söylemektedir.[33]

Proklos, Krantor'un Atlantis hikâyesinin tarihsel olduğunu inandığını düşünür ve Herodot'un 'araştırmasından' ziyade araştırmaların yazılı bir açıklaması; anlatımı olan 'tarih' anlamında kullandığımız şekliyle *historia* (tarihçe) kelimesini kullanır.[34] Ancak bu durum da Antik Yunanlılar ve Romalılar için *tarihçe*/tarihin gerçekte ne olduğu ya da olmadığı konusunu gündeme getirmektedir. Onların kesinlikle, *tarihçe* yazarlarının 'gerçeği' söylemesi gibi bir talepleri yoktu; bunun hitabet sanatına çok yakın bir edebiyat dalı olduğuna ve bu tarzın asıl meseleden daha önemli olduğuna inanıyorlardı;[35] antik tarihçiler nadiren bir sebep olmadan yazarlar, temel karakterlerinin konuşmalarına hayali unsurlar katarlar ve eğer amaçlarına uygunsa anlatıyı 'daha heyecanlı hale getirmeye' itiraz etmezlerdi. Bu yüzden, *tarihçe* illa ki gerçeği ima etmek zorunda değildir ama gerçekten yoksun bırakmak zorunda da değildir. Herodot'un *tarihçesini* bu kadar okunaklı kılan şey de özellikle de onun topladığı efsaneler ve gezginlerin hikâyesi gibi tarihi olmayan unsurlardır. Benzer şekilde, Platon'un Kritias'ının rivayet ettiği hikâye gerçekten de sadece Solon'un gezginlerinin hikâyesidir ancak gezginlerin masallarının kendileri hâlâ *tarihçe* olarak sayılabilir. Buna en iyi örnek, anlatıcının aya seyahat edip uzaylılarla tanıştığı antik seyahat yazımının tüm türünü hicveden Samosatalı Lucian'ın ironik bir biçimde adlandırılmış, MÖ 2. yüzyıl tarihli *Alēthes Historia* (Gerçek [Tarih] Hikâye) adlı çalışmasıdır.[36]

Atlantis serüveninde yer alan Phaeton efsanesi hakkındaki konuşma, Krantor'un *tarihçe* kullanımını nasıl yorumlayabileceğimize de ışık tutar. Onun, *Timaios* hakkındaki yorumunda Proklos, Phaeton hikâyesini *historikos*, yani tarihçe olarak analiz edeceğini söylüyor:

> *Tarihçe*, güneş tanrısı Helios ve Okyanus'un kızı Klymene'nin oğlu olan Phaeton'un, babasının atlı savaş arabasını sürerken yoldan saptığını ve Zeus'un onu bir yıldırımla çarptığını iddia eder. Vurulduktan sonra, kendisinden gelen ateş onun yerde yanmasına neden olarak her şeyi aydınlattığı yer olan Eridanus'un (Irmak Takımyıldızı'nın) üzerine düştü [. . .] Alevlenmenin gerçekleşmiş olması temel bir gerekliliktir (öykünün anlatılma nedeni de budur).[37]

Bu bir mittir, gerçek olayların bir anlatımı değildir,[38] ama Proklos bunu hâlâ bir *tarihçe* olarak adlandırır. Olayları açıklamak için bunun gibi hikâyeler yaratıldığını düşünür ve bu nedenle olayın (gökleri aydınlatan, Samanyolu'nu yaratan, ormanları yakan, nehirleri kurutan, denizleri küçülten, Etiyopyalıların derilerini siyaha çeviren ve Kuzey Afrika'yı çöle döndüren dünya çapında büyük bir yangın) gerçekten olup olmadığının açıklanması gerekir. Öyleyse, Proklos'a göre, olaylar değil (büyük yangın), *tarihçe* temel *anlatıdır* (Phaeton hikâyesi): Proklos'un *'tarihçesi'* bizim 'tarihimiz' değildir, bu bizim 'mitimizdir.[39] Antik Yunanlılar, modern toplumun üzerinde çok büyük bir etkiye sahipti öyle ki onların 'bizler gibi' olduğunu düşünmek kolaydır, ancak onların kontrpiyeye düşüren ve farklı görünen düşünce şekilleri de vardır.

Bu yüzden, Krantor, Atlantis hikâyesinin 'bariz bir *tarihçe*' olduğunu söylediğinde, bunun doğru olduğunu düşündüğü anlamına gelmez. Proklos için bu ifade, "alegorik bir anlamı olmayan bir anlatı" anlamına gelir, ancak Krantor'un aksine, bazı yorumcuların Atlantis hikâyesini alegorik olarak gördüklerini söyler:

> Diğerleri, bunun bir mit ve icat olduğunu söyler,[40] hiç yaşanmamış bir şeydir, ama kozmosta ya her zaman böyle olan ya da her zaman gerçekleşen şeylerin bir göstergesidir.[41]

'Mit yoluyla bu isimlendirilmemiş 'diğerleri', ebedi gerçekleri yansıtmak için bilerek yazılmış bir hikâye anlamına gelir, bu yüzden onlar için Atlantis masalı 'görünüşte yanlış ve gizli (saklı) anlamında doğrudur'.[42]

Ardından Proklos, Krantor ile 'diğerleri' arasında ortada duran başka bir tercüman grubunu takdim eder:

> Bazıları bunun bu şekilde olabileceğini göz ardı etmez, ancak bunun şimdi evrende önceden var olan rekabetin [bir dizi] görüntüsü olarak kabul edildiğini düşünür. Çünkü [onlar derler ki] Heraklitus'un söylediği gibi 'Savaş her şeyin babasıdır'.[43]

Bu üçüncü grup, Atlantis hikâyesinin tarihsel olarak doğru olduğunu iddia etmiyor. Onlar sadece olabileceği ihtimalini reddetmezler ve Proklos, kaybedilen adayı arayan birçok kişinin hemfikir olabileceği duyarlılığa sahip bir yorum ekler:

> Biri söylenenlerin sadece *tarihçe* olduğunu düşünse bile bundan şüphelenmemeliyiz.[44]

Burada yine *tarihçe* gerçeği ima etmiyor, çünkü eğer etseydi, doğrusunu söylemek gerekirse Proklos şöyle derdi: 'bir kişi bile onu doğru olarak kabul etse de bu hikâyeyi inkar etmemeliyiz', bu cümle açıkçası anlamlı değildir.

Atlantis: Mısır'dan Bir Masal mı?

Platon'un Atlantis masalını tam anlamıyla anlamak istiyorsak *tarihçe* hakkındaki tartışma Yunan dili ve onun kullanım nüansları hakkında bilgi ihtiyacına dikkatleri çekmektedir: onun sözlerini ve fikirlerini anlamak için onun kültürünü anlamamız gerekir. Ve bu açıdan daha

önemli bir sorunla karşılaşırız. Krantor'da, Platon'un Atlantis anlatısının kuşaklara dayanan bir aile hikâyesinden türetildiği veya Platon'un Atlantis hakkındaki gelecek için korunan gerçeği istediği konusunda en ufak bir ipucu yoktur. Tersine: Krantor, Platon'un *Devlet* adlı eserinde İdeal Devlet konusunu oluştururken Mısır fikirlerini ödünç aldığı için çağdaşları tarafından alaya alınmasına tepki gösterdiğini söylemiştir. Bazı modern ideolojik yorumlar, *Devlet*'in Mısır kökenine sahip olduğunu ileri sürer,[45] ancak bu kişiler, düzenli olarak ve kanıtları olmadan, hakkında çalışma yaptıkları yazarların belirli çalışmaları ile yaşamlarındaki önemli olayları birbirine bağlayan antik biyografi yazarlarının yöntemlerini yanlış anlamaktadırlar. Dahası, alay eden başlıca kişiler bunların temel hedefleri önde gelen çağdaş politikacılar, şairler, müzisyenler, bilim adamları, filozoflar ve ayrıca kültürel değişimin genel tezahürleri olan komik şairler olmalıydı. Örneğin, Aristofanes'in *Meclis Kadınları*'nda Praxagora, yalnızca kadınlar tarafından yönetilen bir İdeal Devlet kurmayı planlar. İzleyicilerdeki Atinalı erkeklere göre bu hem komik hem de çirkindir ve onun oluşturduğu yapı oldukça ukala olarak nitelendirilir ve açıkçası bazı erken 4. yüzyıl filozoflarından türetilen ve *Timaios*'taki ortak mülkiyette bulduğumuz fikirleri içerir: ortak mülk, toplumsal seks partnerleri, ortak yemek, ortak yaşam ve diğerleri, hepsi parodi için mükemmel birer materyaldir.[46]

Timaios'taki Saïs'ten gelen rahip, Mısır'ın açıkça tanımlanmış sosyal sınıfları ve uzman askerleri ve Eski-Atina ile Mısır kültürü arasındaki paralelliklerden bahseder.[47] Ayrıca sanki çok önemlilermiş gibi kullanılan silahlardaki önemsiz bazı benzerliklerden (hem Mısırlılar ve hem de Yunanlılar kalkanlar ve mızraklar

kullanıyorlardı) ve Mısır yasalarının çeşitli ilahi kozmoloji ilkelerine yönelik gösterdiği özenden bahseder. Mısırlılar bu ilkelerden [. . .] kehanet ve tıp bilimi [ve] bunlarla bağlantılı diğer yardımcı çalışmalara kadar varan insan sağlığını hedefleyen tüm sanatları ortaya çıkarmışlardır.[48] Ancak bu, Sokrates'in *Timaios*'un başlangıcında hakkında konuştuğu İdeal Devlet'le pek uyuşmuyor,[49] ve Mısırlı rahip ortak mülkiyet, ortak eşler veya çocukların doğurulması ve yetiştirilmesi hakkında hiçbir şey söylememektedir.

Temel olarak, Platon'un eleştirmenleri Platon'un *Devlet* adlı eserini yazmak için Mısırlı kurumları arakladığını iddia ettiğinde, eleştirmenlerin vurgulamak istedikleri Platon'un orijinal olmaması değildi (bu konuda çok komik bir durum yoktur ve yaratıcı sanat için ödünç almak illa da kötü bir şey olarak görülmüyordu[50]), ama Atinalı düşünce tarzına göre onun fikirleri Mısır'dan alması hem aptalca hem de gülünçtü. Günümüzde Atlantis'i-arayan birçokları gibi Atinalıların Mısır uygarlığının muazzam tarihine saygı duydukları ve 'Mısırlı Herodot' ve Platon zamanında Persler tarafından, onlardan sonra Büyük İskender'in eline geçtikten sonra Makedonyalı Ptolemaios hanedanlığı tarafından ve Kleopatra'nın yenilgisini takiben Romalılar tarafından yönetilmesine rağmen Atinalıların 'Mısır bilgeliğine[51] gizemli bir inançları' olduğu doğrudur. Mısırlıların, kültürlerinin kadimliğini, milli gururlarının egosunu okşamak ve Yunanlılara üstünlüklerini göstermek için kullandıkları da doğrudur. ('Benim kültürüm sizinkinden daha eski ve bu nedenle sizinkinden daha üstündür', internetteki Atlantis söyleşilerinde de ortak bir konudur.) Ancak, çok daha belirgin olanı, Atinalıların Mısırlıları ikiyüzlü, şeref yoksunu ve onursuz bir şekilde klişeleştirmiş olmaları gerçeğidir. Burada önemli olan

bu imajdır: hiçbir 'normal' Atinalı Mısır'ın kurumlarının kopyalanmaya değeceğini düşünmezdi ve bu yüzden tıpkı yüzlerce yıldır aldatma, çalma, yalan söyleme ve fesatlık yapmakla eşanlamlı olan Fenikelilerde olduğu gibi politik fikirlerinin Platon'un kendisi tarafından aydınlanmayan, açgözlü, aldatıcı olarak aşağılanan Mısırlılardan çalındığını iddia edebilen komedyenler için Platon'un Mısır kültürüne ilgisi bu komedyenler için açık bir hedefti.[52]

20. yüzyılda, Yunan felsefesinin Mısır'dan etkilendiği fikri bir aşama daha ilerledi. Örneğin, siyahi ayrılıkçı lider Marcus Garvey (1887-1940), yalnızca ütopik Mısır'ın Yunan ve Roma uygarlığının kökü olduğu efsanesine değil, aynı zamanda eski Mısırlıların siyah Afrikalı olduğu ve Yunanlıların da Mısırlıların kültürlerini sadece ödünç almadıklarını onları çaldıkları fikrini benimsemiştir:

> Tarafsız bir anlayışa sahip her tarih öğrencisi, beyaz adamların vahşiler ve mağaralarda yaşayan barbarlar olduğunda Zenci'nin dünyaya hükmettiğini bilir; o zamanki bu binlerce Zenci hoca İskenderiye'deki üniversitelerde sonra da eğitim kurumlarında ders verdiler; bu eski Mısır dünyaya medeniyeti verdi ve Yunanistan ve Roma, Mısır'ın sanatlarını ve belgelerini soydular ve tüm bunları kendilerine mal ettiler. Bununla birlikte, beyaz adamların Zencilerin kendi tarihlerini göz ardı etmelerini sağlamak için her türlü yönteme başvurmaları şaşırtıcı değildir, 3.000 yıl önce siyahi erkeklerin idarecilikte başarılı olduğunu, sanat, bilim ve edebiyatın kurucuları ve öğretmenleri olduğunu beyazların dünyaya itiraf etmekten gurur duymaları günümüzde büyük bir şok olacaktır.[53]

Garvey'in iddiasının çok yanlış olmasa da problemli olduğunu gösteren çok şey vardır,[54] ancak bunun gibi fikirler dile getirilmeye devam ediliyor.[55] Örneğin, Cheikh (Şeyh) Anta Diop (1923-86) Yunan filozoflarının

Mısırlıların üniversite müfredatını takip ettikleri yönünde çok spekülatif ve asılsız bir iddiada bulundu, bu iddiaya göre: 'her bir Yunan talebesi veya öğrencisi, takip ettiği müfredata bakılmaksızın, Mısır kozmogonisi (evren kökeni) ve gizemleri üzerine bir bitirme ödevi yazmak zorundaydı'.[56] Tezine uyması için Diop, *Timaios* kitabının Platon'un Heliopolis'te benimsediği Mısır fikirlerine dayandığını iddia etti. Diop, Atlantis'i arayan pek çok kişi tarafından da çokça tercih edilen, açık benzerlikleri bağlantı ve etkinin kanıtı olarak kabul eden, yüksek şüpheli metodolojiyi tercih etti. Platon, dünyanın Demiurge tarafından yaratıldığını söyler; Heliopolis tanrısı Ra da dünyayı yarattı; bu nedenle Platon fikri Mısır'dan çaldı. 'Hangisinden sonra = hangisi namına' yanlış ilkesi, hem Platon hem de Mısırlılar yasa ve düzene ilgi duydukları için, Platon'un fikirlerini Mısırlılardan almış olması gerektiğini iddia etmek için kullanıldı.[57] Diop, iddiasını desteklemek için herhangi bir ayrıntı sunmadan, her ne kadar Platon'un astronomisinin, 'vasat, bozulmuş ve mistik' bir astronomi ve olağanüstü bir ırksal klişeleştirme örneği olsa da, Mısır teorisinin bir kopyası olduğunu, Platon üzerindeki Mısır etkisinin belirgin bir başka işaretinin 'Afrika okulunun bir mirası' olan 'iyimserlik' olduğunu iddia etti, çünkü Hint-Avrupalılar genel olarak kötümserdirler.[58]

Aslında, Platon'un *Devlet* eserindeki Tüm İdeal Devleti'nin Mısır'dan çalınması veya ödünç alınması ihtimali önemsizdir. Tabii ki, Mısırlı rahipler turistlere Platon ve Yunanistan'ın en büyük edebi ve felsefi düşüncelerinin çoğunun fikirlerini Mısır ziyaretinden çıkardıklarını söylemekten çok mutlu oldular. MÖ 1. yüzyılda, Diodorus Siculus'a, bu yazarların ve düşünürlerin Yunanlılar tarafından hayran oldukları her şeyin Mısır'dan

götürüldüğü söylendi.[59] Ve bazı modern 'Atlantolojik' yayınlarda bazı eski biyografilerde olanlara benzemeyen bir süreçte, bazı antik biyografi yazarları doğrudan temasın kanıtını bulmak için çalışmalarında belirsiz bir şeyin en hafif kokusunu bile değerlendirdiler: Mısır'a duyulan ilgi, orada çalışmayı gerektirecek kesin kanıt haline geldi. Örneğin, 'Platon, Tanrı'nın insanoğluna yıldızlarla nasıl hesap yapılacağını ve bir yılın uzunluğunu hesaplamayı öğrettiğini' söylediğinden,[60] *Timaios'ta* bu iddiayı vurgulamak için Platon'un kendisi hiçbir şey söylemese de, matematiğe yönelik bu ilgiyi Mısır'dan aldığı otomatik olarak varsayıldı.[61] Strabon'un, barbarların bilginin çoğunu gizlemiş olmasına rağmen,[63] Platon'un on üç yılını göksel cisimler ve artık yıllar hakkında bilgi[62] edinmek için harcadığı iddia edildiği yer olan Heliopolis'e gittiğini görmüştük ve diğer yazarlar—*Phaedrus'*da görünen Theuth'un hikâyesini Platon'a anlattığı varsayılan adamın adını bile Heliopolisli Sechnupis olarak söylerler,[64] Diogenes Laertius, Platon'u Mısır'a inceleme yapmak için gitmiş gibi göstermiştir. Kaynak Platon'dan ne kadar sonrasına aitse çoğu zaman iddialar da daha ayrıntılı hale gelmektedir.

Yunanlı düşünürler 'Yunan felsefesinin' Mısır'da ne hale geldiğini öğrenemediler: antik biyografi yazarları, kendilerini orada çok farklı bir şey olan ve Mısır'da geçen yüzyıldan bu yana ortaya çıkan veya oradan gelen benzer felsefi yazılara dair hiçbir kanıt bulunmayan çok sayıda edebi ve arkeolojik materyal arasında 'Doğu bilgeliğini' öğrenmeye gidiyor gibi göstermişlerdir: şu anda sahip olduğumuz binlerce belge Mısır'ın medeniyetinin ve düşünce tarzlarının Eski Yunanlılardan çok farklı olduğunu gösteriyor. Dahası, Yunanlıların Mısırlı olan her şeye olan hayranlığı göz önüne alındığında, Yunan

olarak düşündüğümüze benzeyen büyük bir Mısır felsefi malzeme koleksiyonunun unutularak kaybolup gitmesi ihtimali yoktur. Eğer bu olsaydı, Yunan kaynaklarından bunu duymuş olurduk. Platon'un çalışması, Mısır öğrenim metoduna atıflarla doludur, ancak temelde Platon bu bilgeliği ahlaki masallar biçiminde sunar ve bunu çalışmalarının çoğunluğunu içeren soru-cevap diyaloglarından ziyade tek bir konuşmacı tarafından verilen aralıksız anlatılarda yapar. Bu, Kritias'ın Atlantis hikâyesi de dahil olmak üzere bu hikâyelerin Platon'un kendi eserleri (yaratımları) olduğunu göstermektedir.

Ancak Platon, Diop'un Mısır'daki üniversite müfredatını *takip etmiş* olsa bile—ancak, o berbat bir öğrenci olmalıydı ya da kurs çok kötü olmalıydı: gerçek Mısır kaynaklarından edindiğimiz Mısır teolojisi hakkında bilgimiz Platon'un kesin bir şekilde Mısırlı olan bir şeyi öğrenemediğini gösteriyor: onun Mısırlı profesörleri sadece sığ, kalıplaşmış, Yunanistan'da edinebileceği ikinci el bilgiler sunmuş olmalıydılar. Temel olarak Platon'un Mısır hakkındaki düşünceleri, politik-felsefi amaçlar için Mısır'la Atina'yı karşılaştırmak ve karşıtlaştırmak amacıyla hikâyeleştirilmiş, idealize edilmiş ve olduğundan daha çekici hale getirilmiş normal bir MÖ 4. yüzyıl Atinalısının düşüncesidir. Platon bir filozoftur, tarihçi değildir.

Platon'un Mısır'dan gelen masalları' kullanması, modern yorumcuların yanlış anlamaları için birçok olanak sağladı ve Yunanlı çağdaşlarının onunla alay etmesi için pek çok imkan verdi. Fakat sonuncusuna verdiği cevap ilginçtir: 'alaycıların [Atlantis hikâyesini] aslında bir zamanlar Atinalıların bu yapıda[65] (yani İdeal Devlet'te) yaşadıkları [fikrini de içeren] Mısırlılara [atfettiğini]

söylediklerini çok az/çok dikkate aldı. Hatta Mısırlı rahibin şöyle söylediğini ifade ederek eleştirmenlerinin ithamlarını benimsemektedir:

> [Tufan öncesi Atinalılar] 'ın yasaları ile bizim [Mısır kaynaklı olan] yasalarımızı göz önünde bulundurun: bugün burada aramızda sizin eski günlerdeki kurumlarınızla birçok paralellik bulacaksınız.[66]

Ancak, Sokrates'in *Timaios*'un[67] başlangıcındaki İdeal Devlet'le ilgili özeti, bu 'paralelliklerin' aşırı derecede kısıtlı olduğunu gösteriyor ve Solon'a İdeal Devlet'in aslında arkeo-Atinalılara kadar geriye gittiğini Mısırlılara söyleten Platon aslında İdeal Devlet'in dışarıdan alınan yabancı bir şey olmadığını iddia etmektedir: zamanın sisleri tarafından gizlenmiş ancak sonuçta doğrudan Atinalıların koruyucu ilahı olan Athena'ya kadar izleri sürülebilen, Atina tarihinin gerçek bir parçasıdır.

Platon'un alaycılara cevaben Atinalılar ve Atlantislilerle ilgili *tarihçeyi* Mısırlılara atfettiğini söyleyerek Krantor, Atlantis hikâyesinin 'sadece makul bir tarih yazma girişimi' olabileceği ihtimalini reddetmiştir.[68] Harold Tarrant'ın doğru bir şekilde yorumladığı gibi, tüm mesele İdeal Devlet'i sözde herhangi bir tarihsel gerçekliğe değil, doğru bağlamına koymak ve dahası, 'Platon'un çalışma şekli onunla alay edenlerin varsaydığı gibi olsaydı ve Platon güvenilmez Mısırlıların şablonunu uyguluyor olsaydı, o zaman kendisi inceden inceye Kritias'ın hikâyesinin altını oymuş olurdu'.[69] Tarrant, ayrıca *Platon*'un tarihsel araştırmayla meşgul olmaya çalıştığı görüşü ile bunu yapmaya çalışırken Platon'un *Kritias*'ı temsil ettiği görüşü arasında ayrım yapmamız gerektiğini gözlemler [. . .] Krantor, Platon'un hikâyesini türünden veya gerçeklik-

durumundan bağımsız olarak sunma amacında olduğunu iddia ederken, *Kritias*'ın kendi hikâyesini *mitlerden* (mythos) ziyade *tarihçe* olarak sunduğunu mantıken de iddia etmiş olabilir.[70]

Krantor hakkındaki kanıtımız, Mısırlı rahiplerin bu şeylerin halen mevcut olan sütunlara (*stēlais*) yazıldığını söylemini içeren boş umut veren bir notla sonuçlanıyor.[71] Bu, hikâyenin sonuçta doğru olduğunu kanıtlayabilir mi? Hayır. İlk olarak, Krantor, Platon'un hikâyesinde Mısırlı rahibin Kritias'a Atina, Mısır ve başka yerlerde gerçekleşen asil, büyük ya da istisnai olayların antik zamanlardan beri yazıldığını ve tapınaklarda güven içinde muhafaza edildiğini söylediği kısmı tekrarlıyor olabilir.[72] İkincisi, Tarrant'ın titizlikle işaret ettiği gibi,[73] Krantor, Platon'un zamanında yaşayan rahiplerin hikâyenin kaydedildiğini teyit ettiklerini söylüyor olsa bile, bu durum Platon'un bilgiyi olduğu gibi kabul ettiğini kesinleştirmez: Platon'un sözlerinde ironi içeren pek çok konu vardır ve bilindiği üzere Yunanlıların Mısırlıları güvenilmez olarak görmeleri nedeniyle onun yorumu hikâyenin gerçekliğinden çok Mısır'ın güvenilmezliği hakkında olabilirdi. Üçüncüsü, Platon'un açıklaması, bilgilerin kaydedildiği ortamı belirtmiyor; o Atlantis öyküsünde 'sütunlar/dikili taşlardan' bahsetmiyor ve Krantor'dan sonraki diğer yorumcular da bundan bahsetmiyor. 2001'de, Mısır'daki batık Thonis-Herakleion kentindeki sualtı arkeologları,[74] Saïs dikilitaşını, Platon'un yaşadığı dönem boyunca firavun olan I. Nektanebo'nun kraliyet kararnamesini bildiren siyah bir granodiyorit taşlı hiyeroglifsel bir yazıt bulmuşlardı.[75] Bu dikilitaş, 1899'da Naukratis'te yer altından çıkarılan dikilitaşın neredeyse özdeş ikizidir:[76] her iki dikilitaş da Saïs Tapınağı'na yapılan bağışlardan bahseder ve I. Nektanebo'yu aynı zamanda

'Sel'in Metresi' olan ve *Timaios* 21e bölümünde Athena'ya eşlik eden Neïth'e 'Saïs'in Metresi'ne' adakları taşırken tasvir eder. Fakat bu, bereketli Nil selidir ve bu sütunlarda Atlantis'ten söz edilmez. Krantor'a göre, Atlantis anlatısı 'apaçık bir '*tarihçe*', bir hikâyeydi ve ondan başka bir şey değildi.

BÖLÜM 7

Helenistik ve Roma Dönemlerinde Platon'un Atlantis'i

Platon, Makedonya kralı II. Philip'in yükselişi döneminde yaşamıştı ve Aristoteles, fetihleri Yunan dünyasının bütün durumunu değiştiren, Philip'in oğlu III. İskender'e 'Büyük İskender'e' hocalık yaptı. İskender'in MÖ 323'teki ölümü ile 'Haleflerinin (ardıllarının) bireysel krallıklarını imparatorluktan oyduğu (bölerek oluşturduğu) bu dönemde Helenistik Çağ'a gireriz, bu çağ yavaş yavaş bu krallıkların yükselen Roma'nın gücü tarafından ortadan kaldırılmasına kadar sürer ve MÖ 31'deki Aktium Savaşında mağlup olan Helenistik çağın son Mısır kraliçesi VII. Kleopatra'nın devrilmesiyle bu çağ sona erer.

Helenistik Çağ, bilim ve 'kütüphane kültürüne' yönelik büyük bir beğeninin olduğu bir çağdır. Fakat Platon'un Atlantis hikâyesi, bu entelektüel ortamda göreceli olarak önemsiz kaldı: *Timaios*'un başlangıcındaki Atlantis hakkındaki konu genellikle onu takip eden çok daha ağır kozmolojik konulara giriş niteliğinde, ilgisiz olmasa da, önemsiz bir konu olarak kabul edildi ve *Timaios-Kritias-Hermokrates* üçlemesinin cümlenin ortasında bitmesi, Platon'un bunu neden dahil ettiği meselesini değerlendirmeyi karmaşıklaştırır.

Hellenistik Dönem: Apameali Poseidonius; Strabon; Diodorus Siculus

Sinizm, Epikürcülük, Stoacılık, Şüphecilik ve neo-Platonizm gibi yeni felsefeler, düşünürlerin yeni dünya düzenine yanıt vermeye çalışmasıyla ortaya çıktılar ve hem büyük Romalı hatip Cicero hem de Strabon'u eğiten Helenistik Çağ'ın büyük entelektüellerinden birisi olan Stoacı Apamealı Aplicidonius (MÖ 135-civ.-50 civ.), Platon'un Atlantis'inin varlığını defalarca onaylamasıyla ünlüdür. Platon'dan yaklaşık 350 yıl sonra Strabon, öğretmeninin Platon'un Atlantis adası hakkındaki hikâyesinin bir kurgu olmadığını doğrulayan sözlerini alıntı yapmasında haklı olduğunu belirtti. Poseidonius, Platon'un Mısırlı rahiplerden gelen Atlantis'in ortaya çıkması ve yok olması hakkındaki bilgilerinden de bahseder ve bunun Aristoteles'in şüpheci 'mucidi onu yok etti' yorumundan daha iyi bir sonuç olduğuna hükmeder.[1] Anlaşılan bu konu, hâlâ Helenistik dönemlerde tartışılıyordu ve aynı zamanda Poseidonius, Aristoteles ile anlaşmazlık içerisindeydi.

Hellenistik dünyadaki en büyük bilim merkezi İskenderiye'deki Ptolemeaios hanedanından I. Soter'in Büyük İskender'in ölümünden sonra güç mücadelelerinde Mısır'ın kontrolünü ele geçirmesinin ardından kurulan İskenderiye Kütüphanesi idi.[2] Kütüphanenin en dikkat çekici özelliği olan kapsamlı Yunan koleksiyonunun geliştirilmesine ek olarak Ptolemeaios hanedanı, akıcı Yunanca konuşan Manetho gibi Mısırlı rahipleri, Yunan geleneklerinin ve mirasının kayıtlarını toplamak ve onları Abderalı Hekataios gibi Yunan alimler için erişilebilir kılmak için ikna ettiği iddia edilir.[3] Her iki yazar da *Mısırlılar Üzerine* başlıklı bir kitap yazdı, fakat eğer onların kaynak konusu, Solon'un Saïs'in rahiplerinden edindiği

sözde Atlantis ile ilgili herhangi bir bilgiyi içeriyorsa bile bu eserlerde bunların hiçbir izi yer almaz. Mısır'daki İskenderiye Kütüphanesinden[4] Mısır ilmini çalan Aristoteles hakkında günümüzde ileri sürülen iddiaların ilk kronolojik engelde yıkıldığı açıktır: eserin oluşturulmasından en az yirmi beş yıl önce Aristoteles ölmüştü. Ve onun hayaleti Kütüphanenin 'Atlantis' bölümüne gitmiş olsaydı, sadece iki eser bulurdu -Platon'un *Timaios* ve *Kritias* adlı eserleri. Kütüphanede Atlantis hakkındaki bilgileri içeren parşömen kağıt tomarları bulunduğuna dair kayda değer bir kanıt yoktur: eğer bulunsaydı, Poseidonius ile merhum Aristoteles arasındaki tartışma, Kütüphane koleksiyonlarının imhasıyla sonuçlanan olaylardan herhangi birinden önce kesin olarak çözülmüştü.[5]

Bununla birlikte, Platon'a kadar uzanmayan bir Atlantis anlatısı olabileceğine dair umut verici bir ipucu vardır. Bu, Proklos'un Atlantis'in varlığını öne sürdüğünde bahsettiği ve amacını ispatlamak için 'belirli gezginlerden söz ettiğinde bahsettiği Marcellus adında biridir. Bu insanlar, 'Dış Deniz'de (yani Atlantik Okyanusu) bulunan Persephone için kutsal olan yedi ada hakkında, ayrıca bir tanesi Poseidon'a ithaf edilmiş, 1,000 stadia (200 km) uzunluğunda ve 'gerçekten var olan Atlantis'in' hatırasını koruyan sakinleri olan ada dahil başka üç büyük adadan söz ederler.[6] Ancak, daha sonra *Etiyopya Üzerine İnceleme* adlı bir çalışmanın yazarı olarak beliren Marcellus,[7] başka hiçbir antik yazar tarafından asla anılmaz: Proklos, bu kişiyi, Proklos'un yaşadığı dönemden hemen önce *Dış Deniz'in Seyir Defteri'ni* yazmış olan Yunan bir coğrafyacı olan, ancak bilim adamlarınca bu Marcellus'un muhtemelen MÖ 1. yüzyılda yaşamış biri olduğu düşünülen, Herakleialı Marcianus ile karıştırıyor olabilir. Ancak çalışmasının

başlığına dikkat etmeliyiz: Bu çalışma, Lucian'ın *Alethes Historia* (Gerçek [Tarih] Hikaye) adlı eserinde hicvettiği bir tür seyahat yazısıymış gibi görünmektedir.[8] MÖ 1. yüzyıl yazarları, Afrika ve Avrupa dışında adalar bulunduğunun bilincindeydiler, bu yüzden bu adalarla Platon arasında bir bağlantı kurmaları oldukça olağandışı durum değildir. Daha ilginç olan şey, bu adalardan çok az faydalanmalarıdır: muhtemelen bunlar denizcilerin hikâyeleri olarak görülüyordu. Atlantis masalı için Platonik-olmayan bir kaynak bulunma olasılığı sıfırdır.

Kleopatra'nın yaşadığı dönemde Diodorus Siculus olarak bilinen Sicilya doğumlu bir Yunan tarihçi, mitolojik zamanlardan başlayarak kendi dönemine kadar olan süreyi kapsayan, MÖ 60-56 yılları civarında Mısır'a yaptığı bir ziyaretinde araştırmaya başladığı, kırk kitaptan oluşan evrensel bir tarihçe olan *Kütüphane* adlı eserine 'sakin bir gülümsemeyle ıssız sarayına bakarak damarları ölümcül zehri sonuna kadar içene dek gözü kara bir şekilde kızgın engerek yılanlarını ellerine aldı'[9] diyerek eserine son dokunuşlarını yapmaktaydı. Çalışmaları hem değerlidir, çünkü kapsamlı bir şekilde korunmuştur ve hem de sinir bozucudur, çünkü hatalarla ve kafa karışıklıklarıyla doludur.

3. Kitapta[10] Diodorus bize bir zamanlar Batı Afrika'da savaşçı kadınların yönettiği bir kavmin yaşadığını ve 'normal' Yunan olanın tamamen tersi bir yaşam tarzına sahip olduklarından bahseder. Yunanlılar, askeri nedenlerle göğüsleri olmadığından dolayı onları "Amazonlar" olarak adlandırırlardı.[11]

> Onların evleri, batıda olduğu için Hespera diye adlandırılan ve bataklık Tritonis'te bulunan bir adadaydı. Bu bataklık,

> dünyayı çevreleyen okyanusa yakındı [. . .] ve bu bataklık Etiyopya'ya da yakındı ve civardakilerin en yükseği olan ve okyanusu etkileyen okyanusun kıyısındaki bu dağı Yunanlılar Atlas olarak adlandırılırdı. Ada [. . .] çok büyüktür ve orada yaşayanların yiyeceklerini temin ettikleri her türden meyve veren ağaçla doluydu. Aynı zamanda, sahiplerinin beslenmeleri için süt ve et aldıkları çok sayıda keçi ve koyundan oluşan hayvan sürüleri vardı fakat toprağın bu meyvesinin kullanımını henüz keşfetmediklerinden tahıl yoktu.[12]

Amazonlar, yanardağ püskürmesi tehlikesi olan ve kıymetli taşlar bakımından zengin olan Etiyopyalı 'Balık Yiyenlerin' yaşadığı ada hariç adadaki tüm şehirleri fethetti. Ondan sonra komşu Libyalıların çoğuna boyun eğdirdiler, Tritonis bataklığında 'Yarımada' (*Kherronēsos*) adı verilen bir şehir kurdular ve çeşitli sömürgeci teşebbüslerde bulundular. İlk kurbanları bu bölgelerin sakinleri arasında, müreffeh bir ülkede yaşayan ve büyük şehirlere sahip olan en uygar adamlar olan, yeri çok belirsiz olan, adada ikamet etmeyen Atlantioi ('Atlantisliler')'di.[13] Güçlü, vücut zırhı olarak inanılmaz derecede büyük yılanların derilerini giyen ve 'Part (İran) atışı' taktiklerini kullanan 33.000 kişilik dehşet verici Amazon ordusu Atlantislileri yendi ve Atlantisliler koşulsuz olarak teslim oldu. Daha sonra Amazonlar, iyi bir şekilde hadlerini bildirdikleri Atlantislilerin savaşçı komşuları Gorgonlara barışçıl ilişkiler kurulana kadar saldırmayı sürdürdüler.

> Ancak daha sonraki günlerde yeniden güçlenen Gorgonlar, kraliçeleri Medusa tahttayken Zeus'un oğlu Perseus tarafından ikinci kez hizaya getirildi; sonunda, hem onlar hem de Amazonların ırkı, batıdaki bölgeleri ziyaret edip Libya'daki Sütunlarını diktiği sırada kadın egemenliği altında muzdarip olunacağına karar veren Herakles

tarafından tamamen yok edildi. Hikâyede ayrıca, okyanusa doğru uzanan kısımlarının parçalara ayrıldığı bir deprem sırasında bu bataklığın gözden kaybolduğu da söylenir.[14]

Platon'un yankılarını burada bulmak mümkündür: Platon'un Atlantis sakinlerine ve büyük bir sismik olaya asla bir isim vermemesi dikkat çekici olsa da; batıda büyük ve verimli bir ada; agresif işgalciler; Libya; Atlantioi (Atlantisliler) olarak adlandırılan insanlar bunlar arasında sayılabilir. Fakat paralellikler burada sona erer ve hikâyede yer alan unsurların çoğu altüst olur. Bununla birlikte, Diodorus daha sonra okurlarına okyanusun kıyısındaki verimli bölgelerde yaşayan bu Atlantislilerin tanrılara karşı olağanüstü saygı gösterdiğini ve yabancılara karşı olağanüstü insanlık gösterdiğini belirtir. Aslında, Atlantislilerin efsanelerinde tanrıların onların arasında doğduğu yer alır. Ardından Diodorus, MÖ 300 civarında Uranüs, Kronus ve Zeus gibi eski kralların başarılarını kaydeden bir sütunu anlatan *Hiera Anagraphe,* 'Kutsal Kayıt' adlı ilginç bir metin yazan Messeneli Euhemeros tarzında bu mitlerin bir analizini yapar. Popüler hayranlık bu kralları ünlülere dönüştürdü, ancak zaman geçtikçe bu kişiler tanrı olarak düşünülmeye başlandı. Bu yüzden, esasen, yöntem olarak adlandırıldığı gibi 'euhemerosçuluk' tüm mitolojiyi çarpık tarihe indirgiyor: Uranüs, Diodorus'un anlatımına göre, astronomi bilgisinden yaraşır şekilde etkilenen ve onu Evrenin Kralı ilan eden tebaasının yasadışı yöntemlerine ve hayvani yaşam tarzına son vermesine rağmen sadece sıradan bir insandır.

Bu efsaneye göre Uranüs'ün kızı Monarchy, diğer kıskanç kardeşleri tarafından öldürülen kardeşi Hyperion ile evlendi. Atlantis krallığı daha sonra Uranüs'ün diğer oğulları arasında bölündü ve Atlas, okyanus kıyısındaki

bölgeleri aldı. Daha sonra adını Atlantioi'ye (='Atlas Halkı') ve Atlas Dağı'na verdi. Başka bir euhemerosçu yorumda Atlas'ın astronomi bilimini mükemmelleştirdiğini ve dünyayı omuzlarında taşıyan Atlas efsanesinin ardındaki 'gerçek' olan, dünya doktrinini yayınlayan ilk kişi olduğu açıklanmaktadır.[15] Efsanenin bu açıklamasında en ünlü tanrı ve kahramanlarla birlikte olan ve böylece insan ırkının çoğunun ilk ataları haline gelen Atlas'ın yedi kızı (Yunanca'da *Atlantides* = 'Atlas Kızları' anlamına gelir) vardı. Yine euhemerosçu süreç aracılığıyla, çocuklarının çoğuna tanrı ve kahramanlar denildi ve Atlas'ın kızlarının bazıları da farklı şehirler veya milletler kuran çocukları doğurdu. Sonuç olarak, Diodorus, en eski kahramanların büyük çoğunluğunun Atlas'ın kızlarına kadar soylarının dayandığı sonucuna varmıştır.[16] Atlas'ın kızlarından birisi, Girit'te, Yunan geleneğindeki Zeus olmasa da, başka bir Zeus'un on oğlunu doğurur.

Poseidon'un değil de Zeus'un babaları olduğu on oğlun varlığı, Diodorus'un hikâyesiyle Platon'un Atlantis masalı arasındaki bir bağlantı olarak yorumlanabilir, ancak Diodorus'un Atlantis'in var olup olmadığına dair açıkçası hiç ilgisi yoktur: tüm yapmak istediği bir bölgenin sakinlerini Atlas'la ve dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan diğer mitolojik sakinleri ile ilişkilendirmektir. Ayrıca Diodorus'un Atlantislileri ile Hesperidler, Hyades, Pleiades, Kalipso, Maera ve Dione gibi Yunan geleneğinde ortaya çıkan Atlasın diğer kızlarının birbirine karıştırılma olasılığı yüksektir. Genel olarak, bu çok garip bir mitolojidir, ancak Platon ile sadece çok küçük bir bağlantısı vardır: Pierre Vidal-Naquet'in dediği gibi, 'Diodorus Siculus'un *Tarihin Kütüphanesi* adlı eserinde Platonik anlamda bir Atlantis yoktur'.[17]

Roma İmparatorluğunda Atlantis—*si Platoni Credimus* (eğer Platon'a inanırsak)...

Kleopatra'nın MÖ 30'da intihar etmesinden sonra, Romalılar Akdeniz dünyasının tam hakimiyetini kazandılar ve bir imparatorun idaresi altında kısa bir süre tek adam yönetimi altına girdiler.[18] Emperyalist dönemde Atlantis hikâyesinden ara sıra bahsedilmiştir ama bunların hepsi Platon'a dayandırılmaktadır. Bu oldukça çok kültürlü dünyada, aynı zamanda Hz. İsa ile aynı zamanda yaşayan ve Philo Judaeus olarak da bilinen,[19] Yunanlılaşmış Yahudi filozofu İskenderiyeli Philo, Hz. Musa'nın sözlerini Yunan felsefesiyle bağdaştırmaya çalıştı. *Dünya'nın Ebediyeti Üzerine* adlı bilimsel çalışması karaların deniz tarafından nasıl sık sık yutulduğunu ele alır. Bu onun için önemlidir: onun muhalifleri denizin çekildiğini, bu nedenle bu olayın kozmosun yok edilebileceğini kanıtladığını söylerler. Bunun yanlış olduğunu ispatlamak için Philo, 'duvarları yakında kalın deniz yosunu ile kaplanacak olan Aegira, Bura, yüce Heliceia [diğer adıyla Helike] gibi Peloponezyen (Mora Yarımadası) kentlerinde yaşanan sel baskınlarına'[20] ve Atlantis'i suya gömen felakete atıfta bulunur:

> Platon'un *Timaios'ta* söylediği gibi, 'Libya ve Asya'dan daha büyük olan' Atlantis adası, 'tek bir gece ve gündüzde, olağanüstü depremler ve seller yoluyla, denizin altına battı ve aniden ortadan kayboldu' gemi ile üzerinden gidilemeyen ama uçurumlarla dolu olan bir denize dönüştü.[21]

Burada çevirmen tarafından kullanılan tırnak işaretleri biraz yanıltıcıdır, çünkü Philo, Platon'dan yüzde yüz doğrulukla alıntı yapmamaktadır, (Platon 'aniden' kelimesini kullanmaz). 'Uçurumlar' aynı zamanda yeni bir öğedir (Platon'un çamurunun yerini alırlar), ancak

Philo sırf ortaya koyduğu argümanına uyduğu için açık bir şekilde Platon'un hikâyesini kabul eder.

Öldükten sonra Liseum'un başına geçen Aristoteles'in meslektaşı Theophrastus'a[22] (MÖ 371 civ.-287) bu pasajın tamamı bazen atfedilir. Theophrastus'un genellikle Aristoteles ile Platon'un Atlantis masalı hakkında ihtilafa düştüğünden söz edilir,[23] ancak Philo'nun—zaten yararlandığı kaynakta yer alan unsurlara Platon'dan yaptığı (yanlış)—alıntıyı eklemesi daha muhtemeldir ve bu bölümden ayrı olarak Theophrastus'un Platon'un Atlantis öyküsünün tarihi hakkındaki görüşüne dair kesin kanıt yoktur. Bununla birlikte, Theophrastus Aristoteles'in öğrencisiydi, bu nedenle her şeyi göz önünde bulundurduğumuzda Atlantis'in mucidinin Atlantis'i yok ettiği şeklindeki hocasının görüşüne uyması çok daha muhtemeldir.[24]

Atlantis benzeri doğal olaylara şu anda makul miktarda bilimsel ilgi vardır. MS 60 ila MS 65 yılındaki ölümü arasında, Roma felsefesinin önemli figürlerinden biri olan Lucius Annaeus Seneca, Peloponez Savaşı'ndaki Atalante'deki afet ve MÖ 373'te Helike ve Buris'in su altında kalması gibi meşhur örnekler de dahil olmak üzere, afet ve depremleri ele alan *Doğal Sorular* adlı eserini yazdı.[25] Ancak Platon'un Atlantis'inin yokluğu dikkat çekicidir—eğer Seneca en azından Atlantis hikâyesinin doğruları anlattığını düşündüyse bu bağlamda ondan kendi kitabında bahsetmemesi şaşırtıcıdır.

Seneca ayrıca MS 60 civarında Pompeii ve Herkulaneum'a ciddi hasarlara neden olan deprem hakkında da yazdı. Vezüv Yanardağı patlaması MS 79'da bu iki kenti yuttuğunda ölen Yaşlı Plinius, *Doğal Tarih* adlı eserinde Atlantis'ten kısaca söz etmiştir. Tartışmasının

bağlamı Philo'nunkiyle benzerlik gösteriyor; ana karaya birleşmiş olan adalar, Eğriboz'daki Atalante de dahil olmak üzere denizle ayrılmış topraklar ve tamamen denizlere dönüşmüş topraklar. Onun doğanın tamamen denize kattığı toprakla ilgili verdiği ilk örnek '(eğer Platon'a inanırsak)', Atlantik'in kapladığı devasa alandır.[26] Şimdi, bundan iki şey çıkmaktadır: ilk olarak okuyucularının Platon'un Atlantis masalını iyi bildiğini varsayar ve ikinci olarak da 'eğer Platon'a inanırsak' (*si Platoni credimus*) ibaresi Plinius'un kuşkulu olduğunu gösterir. Plinius, bir hikâye hakkında şüpheli gibi görünmektedir, ancak temel bilimsel inancın bir parçası haline geldiği için de bu hikâyeyi dahil etmek zorunda kalmıştır. Gerçi oldukça açık bir şekilde, Afrika etrafındaki adaları ele aldığı çalışmasının başka bir yerinde, Atlantis denilen bir adadan bahseder, ancak Platon'un hikâyesiyle bağlantı kurmaz.[27]

Daha önce gördüğümüz gibi, Atlantis masalına, özellikle Solon ile ilgili olan kısmına, dair bilgimizin temel kaynaklarından biri MS 120'de ölen Plutarkhos'dur. Platon'dan 450 yıl sonra, Atlantis hikâyesinin hâlâ sahip olduğu gücü Plutarkhos kendisi test ediyor:

> Platon'un Atlantis hikâyesini ve *İlyada*'nın son bölümünü okurken, ne kadar şiddetli bir şekilde heyecanlandığımızı iyice düşünün.[28]

Yine de adanın gerçekliği hakkında düşündüğü şeyleri anlamak zordur. Onun hem Krantor hem de Poseidonius'dan diğer çalışmalarında yararlandığını biliyoruz, bu yüzden öykünün durumu hakkında hiddetli bir tartışma olsaydı, hikâyenin bir kenara konulmasını ve elenmesini umabilirdik. Ama bu şekilde olmamıştır. Atlantis, *Solon'un Yaşamı* adlı çalışmada önemli bir yer

tutmuş olsa da, *Moralia* adlı eserde *Timaios*'un Atlantis bölümünden hiç bahsedilmez ve biri Timaios'un evreni nasıl kavradığı ile ilgili olan ve diğerleri de proto-Atina'nın ahlaki değerleri hakkında olan *Kritias* adlı çalışmada yer alan sadece üç alıntı yapar:[29] bu alıntıların Atlantis hikâyesinin durumu ile ilgisi yoktur.

Plutarkhos ayrıca Platon'un anlatısına aykırı olan bilgiler de veriyor ve buna biraz da ekleme yapıyor: Solon'un Mısır'a yaptığı seyahatini Solon'un yasalarından sonra gerçekleştirmiş gibi anlatır ama Platon'da bu olay kanun yapmayı gerekli kılan 'eve döndüğünde burada karşılaştığı sınıf mücadeleleri ve diğer kötülüklerden' önce bu seyahat gerçekleşmiştir şeklindedir.[30] Mısırlı rahipler, Platon'da anonimdir, ancak Plutarkhos'da ise anonim değildir, Plutarkhos onları Heliopolisli Psenophis (Platon'da Heliopolis'ten söz edilmez) ve Saïsli Sonchis[31] (MÖ 943-922'de hüküm süren bir firavun olan Shoshenq/Şeşonk veya Sheshon'dan bu isim türetilmiş olabilir) olarak adlandırır, ancak bu tarihsel bir öneme sahip değildir; Plutarkhos, Solon'un Atlantis-şiir projesini yaşlı olması nedeniyle bıraktığını söyler, oysa Platon'da Kritias bunun için Solon'un zaman bulamadığından bahseder.[32]

Plutarkhos'un versiyonunda Platon, kayıp bir tarihi hikayeyi korumak gibi önemli bir dürtüye sahip değildi. Aksine, onun dürtüsü Solon'la var olan akrabalığın getirdiği zorunluluk ve egoydu: Platon 'daha önce hiç logos, *mitos* ya da şiirsel yazımda yer almayan büyük sundurmalar, kapalı alanlar ve avlular yerleştirerek çalışmasına (eserine) başladı.'[33] Plutarkhos, Kritias'ın Atlantis öyküsünün onun kurgusal öyküsünü 'detaylandırmak ve süslemek' için tasarlanmış basit bir malzeme ile dolu olduğunu düşünür. Tarrant'ın özenle özetlediği gibi, 'Plutarkhos, Atlantis

hikâyesinin kesin ve gerçek anlamda doğru olduğu görüşünün kayda değer bir savunucusu olmadan bilimsel dünya hakkındaki tasvirimizi değiştirecek hiçbir şey yapmaz'.[34] Olsa olsa Plutarkhos, *logos* veya *mitos* olarak tanımladığı şeylerin güvenilirliğine ilişkin üstlendiği riski azaltmaktadır.[35] Solon ile olan bağlantılarının oldukça orijinal olduğunu ve Solon'un hikâyeyi Mısır rahiplerinden aldığını kabul etmekten mutlu görünür. Ancak, tufan öncesi Atina, Atlantis ve onların çatışmasıyla ilgili unsurlarda gerçek herhangi bir tarihsel içeriği keşfetmeye yönelik en ufak bir ilgi göstermiyor. Onun *'logos* ya da *mitos'* ('hikâye ya da masal') sözleri tarafsız görünebilir, ancak bu kelimeler aslında Sokrates'in *Timaios*'taki tartışmasının sonuna doğru Sokrates'in söylediği 'icat edilmiş bir efsane [*mitos*] değil, gerçek bir hikâye [*logos*] olduğu gerçeği çok büyük önem taşıyor'[36] sözündeki dürüstlüğüne meydan okuyor.

Atlantis hakkında alıntı yaptığını bildiğimiz ilk Hristiyan yazar, Septimius Severus hükümranlığı döneminde Kartaca'da, muhtemelen MS 197'de *Özür* adlı eserini oluşturan Tertullian'dı. Hristiyanları pagan tanrıların gazabından ve dolayısıyla doğal afetlerden sorumlu tutmanın saçma olduğunu savundu:

> Eğer Tiber (Tiber nehri) duvarlara ulaşırsa, Nil tarlalara taşmazsa, gökyüzü hareket etmezse ya da yeryüzü hareket ederse, kıtlık varsa, veba varsa, bir anda feryat edilir: Hristiyanlar aslanlara atılsın! 'Ne, hepsi bir aslana mı?'
>
> Sana soruyorum—[. . .] Mesih gelmeden önce, hangi felaketler dünyayı ve şehri cezalandırdı? Hiera, Anafi ve Delos ile Rodos ve Kos, binlerce kişinin yaşadığı adaların hepsinin harap olduğunu okuduk. Platon, Asya veya Afrika'dan daha büyük bir toprağın Atlantik tarafından yok

> edildiğini söyler. [. . .] Bu olayların oradaki sakinlere zarar vermeden gerçekleşebileceğini pek sanmıyorum.[37]

Manto (Katman) Üzerine adlı çalışmasında Tertullian, Atlantis'in ortadan kaybolmasını dünyadaki değişimle ilgili bir tartışmaya dahil eder:

> Tüm dünyanın değiştiği ve tümünün suyla kaplı olduğu bir zaman bile vardı [.. . .] Şimdi bile bir bölge zarara maruz kalırsa yerel olarak dünya görünümünü değiştirir; adalar arasında Delos artık önemli değildir ve Sisam sadece bir kum yığınıdır ve Sibylla yalancı olmadığını kanıtlıyor; Afrika ya da Asya büyüklüğündeki topraklar Atlantik'te kaybolmaktadır. . .[38]

Klasik edebiyat ve felsefe alanlarında sivrilen fakat Hristiyanlığa geçen İskenderiyeli Klement, MS 198–203 yılları arasında, baştan sona kadar Hristiyan hayatı ile ilgili olan *Patchwork (Kırkyama)* adlı eserini yazdı. İlk Hristiyan yazarlar genel olarak pagan mit, tarih ve felsefenin ortasında yetiştirilmiş kişilerdi ve bu derin gömülü kültürel mirası yeni inançlarıyla uzlaştırmanın zor olduğu sonucuna ulaştılar. Bu sorunla başa çıkmak için sıkça başvurdukları bir yol, putperest mitleri alegorik (simgesel-mecazi) olarak okumaktı,[39] bunun bir örneği Klement'in Atlantis—Atina savaşı yorumunda görülebilir:

> Platon'daki (Devlet'te, Ermeni Kahramanın ve *Gorgias*'ta Aeacus ve Rhadamanthus'un ve *Phaedo'da*, Tartarus'un ve *Protagoras'da* Prometheus ve Epimetheus'unki gibi ve bunun yanında *Atlantikum'da* Atlantisliler ve Atinalılar arasındaki savaş gibi), mitler bile tüm anlatımlarında olmasa bile genel anlamıyla alegorik olarak yorumlanmalıdır. Ve bunlara alegori perdesinin altında sembollerle gösterilmiş olarak rastlayabiliriz.[40]

Klement için Atlantis, gizli bir adanın hikâyesi değil, gizli bir anlama sahip bir hikâyedir.

Alegorik (Mecazi) Atlantis

Atlantis mitinin alegorik ya da yarı alegorik yorumları Geç Antik Dönem'deki antik yorumcular arasında popülerdi. Krantor'u tartışırken, Proklos'un Atlantis hikâyesinin bir efsane ve icat olduğunu söyleyen birçok yazardan bahsettiğini ve tamamen alegorik bir yaklaşım benimseyen birinin Platon'u düzgün okumadığını düşündüğünü açıkça belirttiğini görmüştük.[41] Proklos diğerlerinin *öncelikle* alegorik bir yorumu tercih ettiğini de sözlerine ekledi. Bunlardan birisi, çalışmaları yalnızca Proklos gibi daha sonraki kaynak kişiler tarafından korunan kitap fragmanlarında hâlâ mevcut olan ve Atlantis'e yaklaşımının aşağıdaki şekilde olduğunu söyleyen Platonist bir filozof olan Apamealı Numenius'tur (MS 150-76)

> Numenius bunu (Atlantis'i)—Athena'nın üvey evlatları—ile diğer tarafta kendi nesillerine başkanlık eden tanrıya mensup olan daha ince ruhlar arasındaki bir anlaşmazlık olarak yorumlar.[42]

Buradaki 'diğerleri' Atlantislilerdir; bu bağlamda, 'nesle başkanlık eden tanrı', Poseidon'dur.

Numenius'un Atlantis'in tüm gerçekliğini kesin olarak inkar etmiş olması olasıdır. Proklos, Origen'in[43] Atlantis hikâyesinin bir uydurma olduğu konusunda 'Numenius'un tarafı' ile anlaştığını söyler. Numenius muhtemelen burada tam (kelimesi kelimesine) gerçeği aramıyordu, çünkü *Odysseia* Destanındaki Perilerin

Mağarası (mağara = kozmos)[44] ile Odysseus (dalgaların ve denizin ötesindeki insanlara ve bunlar hakkında hiçbir bilgisi olmayan insanlara kaçışına kadar, birbirini izleyen nesiller boyunca seyahat eden bir kişi)[45] ve (Platon'un sözlerini burçlar ve mistik ayinlere bağlayan) *Devlet'te* yer alan Er'in Efsanesi ile[46] *Phaedo'*daki ruhun hapishanesi (iyilik zevktir) örneklerinde yaptığı gibi, efsaneleri alegorik olarak okumaya yönelik meyli vardı.[47] Yani Numenius Atlantis'in hikâyesinde bir hayli gizli anlam buldu: onun için savaş, daha ince ruhlar ile daha değersiz ruhlar arasındaki çatışmayı temsil ediyordu.

Bunun gibi garip, ezoterik (anlaşılması zor) ve belirsiz olan şey Numenius'un Platon'un hikâyesine verdiği cevabın herhangi bir edebi/tarihsel yorumlamanın yüzeysel bir düzeyde açık bir şekilde reddetmesini ve anlatı içinde daha derin gerçekleri arama arzusunu tasvir etmesidir.

Platon'un hikâyesini alegorik olarak okumanın bir başka destekçisi, büyük Hristiyan neo-Platonist İskenderiyeli Origen'di (MS 185/6–254/5). Origen, putperest felsefenin ateşli bir eleştirmeniydi, ama ondan çok şey öğrendi ve öğretilerinin çoğunu kendi amaçlarına uyacak şekilde uyarladı.[48] Atina-Atlantis savaşını daemonlar (iblisler) arasındaki bir anlaşmayı sembolize ettiği şeklinde okudu:

> Origen'in varsaydığı gibi diğerleri [Atlantis savaşını], bazılarının daha iyi ve diğerlerinin ise daha da kötü olduğu, bir tarafın sayısal olarak üstün olduğu, diğerinin gücünün fazla olduğu, birisinin zafer kazandığı ve diğerinin ise yenildiği, şeytanların bir çatışması olarak yorumladı.[49]

Proklos şunu da ekler:

> Origen, anlatının uydurulduğunu (icat edildiğini) iddia etti ve bu bakımdan Numenius'un tarafıyla hemfikirdi, ancak Longinus'ta bulunan bir tavırda, suni bir zevk için bunun

> icat edilmediğini düşünüyordu. Yine de bu icat için bir neden belirtmedi.[50]

Burada iki kez 'icat edilmiş' olarak tercüme edilen kelime, daha önce gördüğümüz gibi, genelde uydurma hikâyelerle ilişkili olarak kullanılan ve *plasma* (= 'buluş') ismi ile aynı kökten gelen plasso fiilinin bir şeklidir, Proklos bunu alegorik yorumları tartışırken kullanır.[52] Bu, aynı zamanda Platon'un *plasthenta mython* ('icat edilmiş efsane') terimine de yapılan bir atıftır.[51] Origen için Atlantis hikâyesinin tarihsel bir temeli yoktur—bu hikâye, Origen'in Platon'un çalışmasını anlama biçimiyle asla uyuşmamıştır.

Alegorik yorumlamanın özelliklerinden biri, mitlerin onları kimin analiz ettiğine ve neden olduğuna bağlı olarak çok farklı mesajlar iletmesine izin vermesidir. Ve böylece MS 3. yüzyılın ikinci yarısının bir diğer neo-Platonist filozofu olan Amelius'le beraber başka bir çözüme ulaşıldı. Proklos, bazı Atina-Atlantis savaşı analistlerinin şöyle yaptığından bahseder:

> Atinalıların sabit yıldızlara ve Atlantislilerin gezegenlere benzediğini, karşı-devrimden kaynaklanan çatışmayla beraber kozmosun tek yönlü dönüş hareketinden dolayı bir tarafın kazandığını sanarak çözüm bulmak için yukarı doğru sabit yıldızlara ve gezegenlere bakarlar. Atlantis adasının *Kritias*'ta yedi halkaya açıkça bölünmesi nedeniyle, savaşın bu şekilde olduğunu iddia ettiğinden dolayı İyi huylu Amelius aynen bu fikirdedir.[53]

Dolayısıyla, Amelius için Atlantis aslında evrenin bir haritasıdır, ancak tam olarak bunu nasıl 'net bir şekilde yedi halkaya ayrılmış' olarak hayalinde canlandırdığını çözmek biraz zordur. Durum böyle değildir: Poseidon

'Atlantis Adasının tamamını on parçaya böldü'.[54] Kleito'nun merkezi adası, iki toprak halkası, üç su halkası ve çevresindeki bölgeyi yedi halka olmasa bile en az yedi alan olarak eklenebilir, ancak bunların nasıl yedi gezegenle—bize haftanın günlerinin isimlerini veren yedi 'dolaşan' gökcismi: Güneş, Ay, Mars, Merkür, Jüpiter, Venüs ve Satürn—doğrudan bağlantılı olabileceği belirsizliğini koruyor. Amelius'un hayal gücü kuvvetli çözümü, diğer alegorik yaklaşımların hepsinden daha iyi ya da daha kötü değildir: *Timaios*'un geniş konusuyla oldukça net bir şekilde uymaktadır, ancak Platon'un tüm bunları neden açık ve anlaşılır bir şekilde açıklayamadığı sorusunu da gündeme getirmektedir.

Amelius, neo-Platonizmin kurucusu olarak kabul edilen Plotinus'un (MS 204-70) yirmi yıldan fazla bir süre boyunca katibiydi. Plotinus alegoriyi analitik bir araç olarak kullanır,[55] ama Atlantis hakkında hiçbir şey söylemez. Ancak, Palmira Kraliçesi Zenobia'nın danışmanı olmadan otuz yıl önce Atina'da ders veren edebiyat eleştirmeni Cassius Longinus (MS c. 213-73)[56]. Plotinus'un neo-Platonizmini gelenekçi Platonculuk lehine çevirmiş görünüyor ve Atlantis masalını doğru kabul etmiştir.

Atlantis hakkında MS 3. yüzyılda açıkça önemli bir tartışma vardı ve Longinus, Atlantis masalını kelimenin tam anlamıyla doğru olarak görse de, Proklos, Platon'un hikâyesinin suni bir zevk vermek için tasarlandığını,[57] ve Platon'un okuyucusunu başlangıçta 'oltayla yakalamaya' çalıştığını düşündüğünü ima eder. Proklos ayrıca Longinus'un alegori sevmediğini de söylemiştir:

> Atinalılarla ilgili tüm bu mesele hakkında kendimize hatırlatmalıyız, bu ne ilişkili olan bir efsane [*mitos*] ne de düz bir tarih araştırmasıdır [*historia*]. Bazıları anlatımı

> sadece tarih [*tarihçe*] diğerleri ise bir mit [*mython*] olarak anlarlar. Ve bazıları [yani Longinus], ilk olarak, bu ve benzer hikâyelerin alegorik bir şekilde ortaya çıkmasının, Platon'un 'biraz kusurlu, çalışkan bir kişi olmasından' kaynaklandığını söyler.[58] İkincisi, Platon'un iletişimsel yöntemi [. . .] bilmece sıralama şeklinde değildir [. . .] fakat doktrinin birçok hususu hakkında net bir ders verir. [. . .] Üçüncüsü—bu anlatının sunulması için kabul edilmiş bir neden var olduğu için—mevcut şartlarda öykünün alegorik bir şekilde açıklanmasının gerekmediği, dinleyicilerin baştan çıkarılmasıdır. Ve ayrıca, dördüncü olarak, eğer her şeyi açıklarsak, o zaman Homeros'un zorlu önemsiz ayrıntılarıyla zaman harcayanlarla aynı kaderi paylaşacağız.[59]

Yukarıda Krantor tartışmalarında gördüğümüz gibi, *tarihçe* biçim açımızdan 'gerçek tarih' anlamına gelmez. Bu bir *mitosun* aksine, gizli anlamlar içermeyen normal bir anlatı anlamına gelir. Longinus'un alegorik yaklaşımı reddettiği gerçeği, onun hikâyeyi kabul ettiği anlamına gelmez.

Longinus Atina'da öğretmenlik yaparken, öğrencilerinden biri Plotinus'un *Enneadlar*'ını yayınlayan neo-Platonist filozof olan Surlu (Lübnan) Porfirios'du (MS 234 civ.–305 civ.). Porfiros, Atlantis—Atina savaşının alegorik bir yorumunu destekledi:

> Diğerleri [. . .] ruhlar ve *iblisler* arasında bir çatışma olduğunu, *iblislerin* aşağı doğru çeken bir güç olduğunu ve ruhların yukarı gelmeye çalıştığını söyler. Bozulmuş tür [*iblisleri*]—ruh kirletenler [. . .] bu savaşı ruhlarla nesiller boyu devam ettirir. Ve aynen antik ilahiyatçıların bunu Osiris ve Typhon'a veya Dionysos'a ve Titanlara atıfta bulundukları gibi Platon'un bunu Atinalılara ve Atlantislilere hürmetsizlikten atfettiğini iddia ederler. Çünkü o şu anlatıyı aktarmaktadır; onlar üç boyutlu bedenlere girmeden önce,

> ruhlarla onun batıya atadığı cismanileşmiş iblisler arasında rekabet vardır,[60] Mısırlıların dediği gibi, batı zararlı ruhların bölgesidir. Filozof Porfiros bu görüştedir ve Numenius'un izin verdiği görüşten farklı bir şey söylerse bu durum şaşırtıcı olur.[61]

Yine, hem alegorist cenah içerisinde hem de alegoristler ile harfi harfine tercüme edenler arasında MS 3. yüzyılın sonlarında bireysel pasajların ayrıntılarının yorumlanması konusunda şiddetli bir tartışma olduğu görülüyor. Porfiros, Phaeton'un hikâyesini bu karmaşaya kattığında, harfi harfine (bire bir) tercüme eden görüşe saldırıyor gibi görünüyor:

> Ancak diğerleri görüşlerini Platon'un 'bir efsane biçiminde olduğunu' söylediği Phaeton'un hikâyesine dayandırıyorken bu hikâye gerçekten başka bir şeye atıf yapar; doğal dünyada gerçekleşen olaylardan birine atıf yapar ve bu hikâyenin doğa ile olan bağlantısına doğru izini sürmenin doğru olduğunu düşünüyorlar.[62]

Platon, Phaeton mitinin alegorik olduğunu açıkça söylüyor. Porfiros daha sonra Mısır öğretim pratiğinin mitlerin alegorik kullanımını da tercih ettiği ve Platon'un felsefeyi bilmeyen insanlara her şeyi açık bir şekilde açıklamayı onaylamadığı biçiminde yorum yapar. Platon'un düzenli olarak bilmeceler aracılığıyla hakikati ilettiğini sonucuna varan Porfiros, Atlantis masalının gerçek anlamda (zahiren-harfi harfine tercüme edilmesi) yorumunu (açıklamasını) açıkça reddediyor. Gerçekten de, Porfiros'un kendisinin yaptığı Atlantis analizi, kelime kelime yapılan bir yorumlamadan oldukça uzaktır. Ona göre ay Atina'yı temsil eder, çünkü o, Athena, Asklepios ve Hephaestus ile yakından ilişkilidir. Mesleki uzmanlığı olan

ruhların tohumları aya ekilir, bundan sonra Athena'nın karakteri gibi 'savaş ve bilgeliği seven bir mizaca sahip' soylarını çoğaltırlar, şeytani güçlerle çatışırlar ve harikulade kahramanlıklar ortaya koyarlar.[63]

Porfiros'un en etkili öğrencilerinden biri, Iamblichus (MS 242-327 civ.) adında, Emesa'nın rahip-krallarına kadar soyu dayanan hali vakti yerinde bir Suriyeli idi. Iamblichus, Atlantis de dahil olmak üzere bazı konularla ilgili olarak hocasına kesinlikle katılmamakla birlikte, sonraki neo-Platonist felsefenin ilerlediği yolda kayda değer bir şekilde çaba göstermeyi sürdürdü.

Gördüğümüz gibi, Iamblichus'tan önce Atina ile Atlantis arasındaki savaşı ilgilendiren ana tartışma bunun basit bir anlatı mı yoksa alegori mi olduğu ile ilgiliydi: Gerçek bir tarihi olay olup olmadığına dair çok az ilgi vardı. Günümüzdeki pek çok yorumcunun Atlantis hikâyesinin ayrıntılı gerçeği ile ilgili olan soruları, bu aşamada, büyük ölçüde önemsizdi. Bununla birlikte, modern ilgi alanlarından biri, Platon/Kritias'ın hikâyenin 'tümüyle olağanüstü, ancak tamamen doğru' olduğu şeklindeki açıklamasıdır,[64] ve MS 5. yüzyılda Proklos hikâyenin bu şekilde olmuş olabileceği olasılığını dışlamayanların olduğunu söyledi.[65] Ve her durumda, gerçek bir hikâye yine de mecazi bir anlam taşıyabilir. Numenius, Origen, Amelius ve Porfiros, bunların tümü hikâyenin (motamot, birebir, kelimesi kelimesine, zahiri) gerçekliğini reddetti, ancak Proklos şöyler der:

> Hem Iamblichus hem de kendi hocam [Syrianus], yüzeysel anlamı bir kenara koymanın [pahasına] değil, aksine, bu şeylerin *tüm yönleriyle* gerçekleştiği inancında olarak bu anlaşmazlığı açıklığa kavuşturmayı tercih ediyor.[66]

Iamblichus, yüzeysel anlamın önemli olduğuna inanır. Ona göre Platon, Atina ile Atlantis arasındaki savaşın gerçek hikâyesini ele aldı ve onu kozmostaki anlaşmazlıkları sembolize etmek için kullandı, bu da onu *tamamen* doğru kıldı. Öyleyse, sembolik bir gerçek birebir (kelimesi kelimesine) bir gerçekliği dışlamazsa, Iamblichus bir taşla iki kuş vurmuş oluyor: tufan öncesi Atina'nın İdeal Devleti = kozmostaki birleştirici unsurlar; Atina'ya karşı Atlantis savaşı = kozmostaki bölücü unsurlar. Bu şekilde okunduğunda, Atlantis hikâyesi, doğal dünyayı anlamak için çok önemli bir katkı sağlar ve bunu yaptığını varsayarsak, Iamblichus'un bunun gibi olayların gerçekten olabileceğine inanması gerekir. Bununla birlikte, (a) Iamblichus'un Atina-Atlantis savaşının gerçek anlamının tarihsel olarak doğru olduğunu kanıtlamaya çalışmadığını ve (b) tüm bu yorumcuların odağının Atlantis'in sular altında kalması üzerinde değil daha çok yapılan savaş üzerinde olduğunu gözlemleyebiliriz.

Origen, Plotinus, Longinus, Porfiros, Amelius ve Iamblichus'un yaşamlarının büyük bir bölümünde, Roma İmparatorluğu'nda kötü bir yönetim hüküm sürüyordu. Maximinus Thrax'ın MS 235'te tahta geçmesini müteakip Roma, neredeyse hepsi suikastçılar tarafından öldürülen imparatorlar, zorbalar, isyancılar ve haydutlardan oluşan pek çok kişi arasında, imparatorluğun sınırları dışındaki barbarlarla ve imparatorluk içindeki ekonomik çöküşle mücadele için uğraştığı, yıllar süren bir kaosun içine girmişti. Nihayetinde, Roma'nın 'parçalanmış toplumu', Diocletian'ın (MS 284'en 305'e kadar hükmetti) şahsında arzu ettiği istikrarı geri kazanmıştı ve en önemli görevlerinden biri tanrıların barışını/tanrılarla barışı, *pax deorum*'u, korumaktı: Tanrıya hürmet devletin güvenliğini

sağladı, ancak tam tersi tanrıları yabancılaştırabilecek herhangi bir dini yıkıcılığa karşı sıfır tolerans vardı. Ve Diocletian'a göre Hristiyanlar yıkıcıydı (devirmeyi tasarlayıcıydı), bu yüzden MS 303'te ünlü *Büyük Zulüm* adlı eserine başladı. Vahşet döneminde yaşayan erken Hristiyan apolojistlerden (savunucu) biri, zulüm için putperest gerekçelerle mücadele eden *Paganlara Karşı* adlı bir eser yazan Siccalı Arnobius'du. Tertullian'a bir dereceye kadar benzer şekilde, Hristiyanların ortaya çıkmasından önce dünyayı etkileyen çeşitli felaketleri listeler ve bir dizi hiddetli soru sorar:

> İnsan ırkı ne zaman bir sel tarafından imha edildi? Bizden önce değil miydi? Dünya ne zaman yandı ve kömüre ve küle döndü?[67] Bizden önce değil miydi? En büyük şehirler ne zaman denizin dalgalarına gömüldü? Bizden önce değil miydi? [. . .] Çünkü sık sık yaşanan savaşların sebebini, şehirlerin yıkılmasını, Almanların ve İskitlerin yıkılması için bizi suçlamayacağınız sürece, izninizle, söylememe izin verin,—Bize iftira etme hevesiniz içerisinde iddia ettiğiniz şeylerin gerçek mahiyetini algılamıyorsunuz.[68]

Daha sonra Platon'un Atlantis'ini, bu doğal afetlerden birinin yeri olarak değil, kontrolsüz emperyalizmin bir örneği olarak sunar:

> Platon'un bize söylediği gibi, on bin yıl önce, Neptün'ün [yani Poseidon'un] Atlantis'i denilen adada çok sayıda insanın birden ortaya çıktığını ve sayısız kabileyi tamamen harap ettiğini ve yok etmesine biz mi sebep olduk?[69]

Atlantis istilası, benzer çatışmaların listesinin—Truva Savaşı (kesinlikle tarihsel olduğu düşünülmektedir), Pers kralı I. Serhas'ın (Xerxes) Yunanistan istilası, Büyük İskender'in fetihleri, Roma'nın hakimiyeti—Arnobius'un

Atlantis savaşını gerçek bir tarihsel oluşum olarak gördüğünü ciddi bir şekilde gösteriyor—başında yer alır.

Diocletian'ın *Büyük Zulmü*, Hristiyanlığı durduramadı ve Arnobius'un öldüğü dönem dolaylarında büyük Roma tarihçilerinin sonuncusu olarak kabul edilen[70] pagan bir yazar olan Ammianus Marcellinus doğar. Canlı, zarif ve bilgilendirici çalışması, MS 4. yüzyılın üçüncü çeyreğindeki olaylar için başlıca kaynağımızdır. Asya, Makedonya ve Pontus'u vuran ve MS 24 Ağustos 358'de Nicomedia (İzmit) şehrini yıkan bir deprem fırtınasının dehşet verici bir tanımını sunar. Bu, onu konusunun dışına çıkarak çeşitli sismik olay türleri hakkında bir çalışma yapmaya sürükler, çalışmasında şu ifadeler yer alır:

> Asya Delos ve Hiera, Anafi ve Rodos'taki [. . .] ayrıca Boeotia'daki Eleusis[72], Tiren Denizi'ndeki Vulcanus ve daha pek çok adadaki gibi bir gelgit gibi yerden uzaklaşan, bir gelgit gibi yükselen ve yukarı doğru büyük kitleleri zorlayan ya *kabarma*,[71] ya da zorla yukarı yükselmedir (gökyüzü kabuğunun yükselmesidir). Ya da onlar, kentleri, binaları ve dağları dümdüz eden, bir tarafa doğru ve eğri bir biçimde akan bir çeşit *depremdir*[73]. Veya hepsi Erebus'un derin uçurumlarına gömülen ve sonsuz karanlıkta yatan Atlantik Okyanus'unda tüm Avrupa'dan daha geniş bir adada olduğu gibi ve Crisaean Körfezi (Itea Körfezi), Helike ve Bura; [. . .] da olduğu gibi depremlerin yoğun hareketleriyle aniden uçurumlar açan ve yeryüzünün parçalarını yutan derin uçurumlara neden olan deprem veya yarıktır.[74]

Ammianus'un Atlantis'i muhtemelen Platon'da olduğu gibi Libya ve Asya'dan ziyade Avrupa'dan daha büyük hale getirmesi ilginçtir, ancak burada, Helike'deki gibi felaketler gibi tamamen doğru olarak kaydedilmemiş olsa da bir listede yer alan diğer olaylarda olduğu gibi bu ünlü olayın gerçekliği hakkında şüpheci yaklaşım yoktur.

Atlantis hikâyesi, Roma İmparatorluğunun sonraki yıllarında hâlâ ilginç olarak görüldüğünden dolayı şüphesiz popülerdi ve Ammianus Marcellinus tarafından çok güzel bir şekilde kaydedildiği dönemin ardından, felsefe öğretmeni 'Büyük' Syrianus, Atinalı Platonist okulun başına geçti. Orada genç Proklos'a hocalık yaptı, MS 437'de ölümü üzerine okul müdürü olarak onun yerine Proklos geçti. Proklos, Syrianus'un Atlantis savaşına ilişkin yorumunun Iamblichus'un yorumuyla aynı çizgide olduğunu açıkça ortaya koyar.[75]

Roma'nın Yıkılışında Atlantis: Proklos

Kuşkusuz, Proklos'un olağanüstü derecede özenli çalışmasına sahip olmasaydık, Roma İmparatorluğu'nda Atlantis masalının nasıl algılandığı hakkında çok fazla bilgimizin olmayacağı bu noktaya kadarki tartışmalardan açıkça anlaşıldı. Proklos, Orta Platonist Severus'un Atlantis hakkında bir yorum yazmadığını ve Longinus'un bu konunun gereksiz olduğunu düşündüğünü, Porfiros ve Iamblichus'un bu konuyu detaylı bir şekilde incelemeye değer olduğunu gösterdiğini söyleyerek *Timaeus*'un Atlantis bölümü hakkındaki tartışmalarını sona erdiriyor.[76]

Proklos, Platon'un büyük bir hayranıydı ve Atlantis'e inanan önemli isimlerden birisiydi. Platon'un metnini son anlam damlasına kadar sıkarak çıkartmaya çalıştı, neredeyse her kelimeyi ya da ifadeyi titizli bir şekilde analiz etti ve bunu yaparken Atlantis hikâyesinin doğru olduğuna dair Kritias'ın ünlü iddiasının doğruluğunu sorguladıkları için Atlantis'in bir icat olduğunu iddia eden[77] insanlara karşı üzüntüsünü dile getirdi:

> Bu insanlar, anlatının çok sıradışı olduğunu, ancak her bakımdan kesinlikle doğru olduğunu söylerken Platon'a hiç dikkat etmiyor. Çünkü her bakımdan doğru olan, bir şekilde doğru değildir, başka bir şekilde yanlış değildir, ya da yüzeysel olarak yanlış değildir ve gizli anlamında da doğru değildir. Her bakımdan doğru olamazdı.[78]

Proklos'a göre, 'her bakımdan doğru', hem gerçek hem de sembolik gerçekliği gerektirir. Ve Atlantis bölümünün varlığını doğrulamak için o kadar çaresizdir ki, o zamandan beri Atlantis'i arayan birçokları gibi, gerçek anlamını ispatlayabilecek her şeyi kesinlikle kaçırmadı. Kritias'ın anlatısının çoğunun şüpheli olduğunu çok iyi bilmekte, ancak yine de tamamen imkansız olmadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Homeros'un Aka duvarı ve Phaeacialılar konusuna geri dönerek[79], (a) dünyanın pek çok yerinin deniz tarafından üzerinin kaplandığını, (b) Homeros'un olduğunu söylediği hiçbir şeyin imkansız olmadığını ve bu yüzden (c) Atlantis hikâyesinin gerçek olduğunu iddia eder.[80] 'İmkânsız bir şey değil, bu yüzden doğru olmalı' mantığı son derece kusurludur.

Proklos'ın bir sonraki hamlesi, Atlantis'in gerçekten var olduğunu ve aynen Kritias'ın açıkladığı gibi olduğunu göstermektir. Bunun çok büyük bir görev olduğunu bilmekte, ancak bunu çok dikkatli bir şekilde üstlenmektedir ve karşısına çıkan garip pasajlardan birisi Kritias'ın Herakles Sütunları dışında, diğer adalara erişebileceğiniz bir yerden Afrika ve Asya'nın her ikisinin toplamından daha büyük bir ada bulunduğunu ve sonuçta okyanusu çevreleyen kıtanın olduğu iddiasıdır.[81] Bu büyüklükte bir ada olduğuna dair kanıt bulunmaktadır der: 'denizin dışındaki bölgenin hikâyesini anlatanların bazıları' böyle bir adanın var olduğunu söyler.[82] Bu gezginler,

biri Poseidon'a adanmış, 200 km uzunluğunda olan Atlantik'te bulunan on adadan söz etmektedir. Bu durumun Kanarya Adaları, Madeira Adaları, Cape Verde Adaları, Azor Adaları hakkında bilgiye sahip olup olunmadığını gösterdiğini söylemek ya da yukarıdakilerin hiçbirinin doğru olmadığını söylemek zor olabilir, ancak Poseidon'un kutsal adası bu adalardan çok büyüktür ve ovası tek başına 600 x 400 km uzunluğunda olan Atlantis için oldukça küçüktür. Ancak, antik dönem bilgileri ve ölçümleri, Britanya gibi gerçek ve çok iyi bilinen adalarda bile, hatalı, esnek, abartılı ya da yanlış olmaya meyillidir.[83]

Etiyopya Üzerine İnceleme adlı eserin yazarı ve anlaşılması zor biri olan Marcellus'dan alıntı yapan Proklos, merkez ada sakinlerinin, oradaki en büyük ada olan ve Atlantik Okyanusu'ndaki tüm adaları uzun bir süre boyunca yöneten ve Poseidon'a adanmış olan ve gerçekten mevcut olan bir adayla ilgili atalarından kalma bir hatırayı hatırlarında tuttuklarını belirtir.[84] Ancak, Atlantis'in varlığı meselesinin onun temsil ettiği anlamı düşünmekten daha az önemli olduğunu öne sürerek tartışmasına bir şüphe belirtisi katar.

> Ancak, bu doğru olsa da ve böyle bir ada ortaya çıkmış bile olsa, hem bunun (adanın) neye benzediği yönünden ve hem de bu tür görüntülerden haberdar olanları en kozmik şeylerin tam incelemesine yavaş yavaş alıştırarak Atlantis'le ilgili hikâyeyi hem *tarihçe* olarak hem de tüm evrende doğal olarak ortaya çıkan bir şeyin görüntüsü (imajı) olarak görmek mümkündür.[85]

Temel olarak Proklos, Atlantis'in felsefi faydasının gezginlerin hikâyelerindeki varlığından önemli olduğunu düşünür. Ama yine de Atlantis Adasının büyüklüğünün inandırıcı olmasını ister, bu yüzden Kritias'ın Atlantis

krallarının sadece kendi adalarını değil, pek çok diğer adayı ve ek olarak Herakles Sütunları içindeki topraklar, Mısır ve İtalya'ya kadar kıtanın bazı kısımlarını yönettiğini ifade eder.[86] Bunun hakkındaki yorumunda Proklos, dünya hakkındaki varsayımların matematikçilerin hesaplamaları ile uyuşmadığı Platon'un *Phaedo*'suna atıfta bulunur: bu çalışmada Sokrates, dünyanın daha büyük olduğunu düşündüğünü söylemektedir:

> Dünyanın çok büyük olduğuna ve Herkül'ün Sütunları ile Rioni nehri (Gürcistan'da) arasında yaşayan bizlerin, bir su birikintisi üzerindeki karıncalar ya da kurbağalar gibi denizin etrafındaki küçük bir bölümde yaşadığımızı ve diğer birçok insanın da böyle diğer bölgelerde yaşadığını düşünüyorum.[87]

Sokrates aslında burada konuyu yeraltı nehirleri ile ilgili bir efsaneyi ilişkilendirecektir, bu yüzden bu açıklama Proklos'a gerçekten bir fayda sağlamaz, ancak alıntının bağlamını görmezden gelmeye hazırdır, çünkü Atlantis'in Kritias'ın söylediği kadar büyük olduğunun akla uygun olmayan bir durum olmadığını göstermek ister. Proklos, daha sonra matematikçilerin uzman hesaplamalarını reddedip bunun yerine kanıtlanmamış ve kanıtlanamayan anekdotsal unsurları konuya dahil ederek, Atlantis-hakkında kuramlar yürütenlerin bazılarının yöntemleriyle paralellik gösterecek şekilde konuyu devam ettiriyor:[88] *'Ethiopica*'yı yazanlara'[89] göre, gökyüzüne dokunmasını sağlayan ve 900 km uzunluğunda gölgesi olan bir yüksekliğe sahip Atlas Dağına Herakles'in ulaştığına dair bir hikâye vardır; Athos Dağının gölgesi, 130 km uzaklıktaki Lemnos'a kadar uzar (aslında yaklaşık 90 km'dir); Batlamyus, Ay Dağlarının muazzam bir yüksekliğe sahip olduğunu söylüyor (bunun konuyla alakası çok belirsizdir);

Aristoteles, Kafkasların gün batımından sonraki gecenin üçte biri ve gün doğmadan önceki üçte biri boyunca güneş tarafından aydınlatıldığını söylüyor.[90] Bunun gibi yüksek yerlere dayanan hesaplamalar, dünyayı Atlantis'i içine alacak kadar büyük kılıyor ve bu nedenle

> dünya hakkındaki yorumumuza uyacak matematiksel metotlara ihtiyacımız olmayacak, ne de onları çürütmeye çalışacağız. [Sonuçtan memnun olan Proklos, Atlantis'in iddia edilen boyutu için çok fazla şey söyleyerek tartışmasını tamamlar; anlatılanları sadece *tarihçe* olarak göz önüne alsak bile bu hikâyeyle ilgili şüphe duymamalıyız.[91]

İlginç bir şekilde, Proklos, Atlantis'in nihai kaderinin inandırıcı olduğunu iddia etmek istediğinde, uzmanlardan, bu durumda Aristoteles'ten, yardım istemeye hazırdır:

> Söylenenlerin fiziğe uygun olduğu, fiziki bilimlerde tamamen acemi olmayanlar için açıktır. O büyüklükte bir adayı yok edecek boyutta bir deprem olması gerektiği dikkat çekici bir şey değildir, çünkü günümüzden kısa bir süre önce meydana gelen deprem Mısır ve Bitinya'yı bir günde sarstı.[92] Depremden sonra bir su baskınının meydana gelmesi umulmadık bir şey değildir, çünkü aynı zamanda bunun nedenini de belirten Aristoteles'in de bildirdiği gibi sel her zaman büyük depremlerle birlikte meydana gelir.[93] Bir depremle birlikte bir su baskınının meydana geldiğinde bu doğa olayının sebebi bir dalgadır. [Sismik olarak oluşan tsunamilerin biraz hatalı açıklaması bu şekildedir.] Aka bölgesinde meydana gelen depremle birlikte aynı anda Boura ve Helike kıyı kentlerini su altında bırakan dalganın başlangıcı bu şekilde olmuştur.[94]

Son örnek Platon'un dönemindeki meşhur seldir[95] ve '[Proklos'un] Aristoculara bağlılık seviyesi antik jeofiziğin ilerleyişinde üzücü bir yansıması olmasına rağmen',[96] Proklos sözlerine şu süslü kelimelerle son verir: 'bir fizik

uzmanının bu anlatılan şeyleri reddetmesi nasıl mümkün olabilir?[97]

Kritias'ın Atlantik'te seyahat etme güçlüklerinin tanımı konusunda Proklos, fikirlerini desteklemek için tekrar uzmanlardan yararlanıyor:

> Ayrıca, aynı yerin karada ve denizde geçilemez ve geçilemeyecek olması Aristoteles'in de düşündüğü ve anlatının da gösterdiği gibi fizikçiler tarafından kabul edilen şeylerden birisidir. Ve aynı adam dış denizde [Atlantik] boğazın ötesinde [yani Herakles Sütunları] çamur [*pelos*] olduğunu söyler ve bu yer sığlıklarla doludur,[98] ve eğer yüzeyin hemen altındaki çamur [. . .] o yerin 'tamamen sığ' olduğuna işaret ediyorsa bu dikkate değer bir şey değildir. Şimdi bile üzerinde su bulunan batık kayaları 'yüzey resifleri' olarak adlandırıyorlar. Öyleyse neden bunun ayrıntılı bir halini ortaya koymak için birisi kaygı duysun?[99]

Aslında, Proklos'un biraz öfkeli bir şekilde açıklamalarını sonlandırmasına rağmen sığlıkların ve/veya resiflerin açıklanmasıyla ilgili ayrıntılı örnekler, Atlantis Adasını (veya Yarımadasını) konumlandırmak için daha yeni girişimlerde belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bunun gibi felsefi yorumlamalarda, yerlerin konumlarının onların sembolik anlamı üzerinde büyük bir etkisi olabilir. Bu nedenle, Atlantis'in 'Dış Deniz'de' olması çok önemlidir: Proklos'a göre Herakles Sütunları Aynı ve Öteki arasındaki sınırı belirler; 'dış' tanrılardan uzak olunması anlamındadır; dışarıdan gelen güçler dengesiz, maddi, saf olmayan ve birleşik olmayan her şeyi temsil eder; Atlantik Okyanusu 'farklı bir denizdir' ve maddenin kendisi ile ilgilidir; madde, Pisagorcu karşıtlar tablosunun[100] kötü tarafından türetilen terimlerle anlatılmaktadır – 'sınırsızlık', 'karanlık', 'mantıksızlık',

'ölçülemezlik', 'ötekilik', vb. ve bu 'dış' Atlantik Okyanusu adını Proklos'un bize söylediği şekliyle karşıtlar tablosunun tüm olumsuz terimleriyle uyum sağlayan Atlantis halkından alır.[101] Böylece Atlantis ve sakinleri bir tür antik 'süper-medeniyeti' temsil etmezler. Aksine, Atinalılar bunu temsil ederler: Atinalılar Herakles Sütunları içinde yaşarlar ve böylece daha iyiyi temsil ederken, Atlantisliler daha kötü olanı temsil ederler.[102] Bayağı olan Atlantis'in haddinin üstün Atina tarafından bildirilmesi gerekir. Burada önemli olan Atlantis'in gerçekte var olduğu yer değildir, olduğu düşünüldüğü yerdir.

Yani sonuçta Platon'dan 800 yıl sonra Proklos bize tarihi/*tarihçeyi* (antik anlamda) ve sembolizmi göz alıcı bir şekilde harmanlayarak sunuyor. Fakat ona göre tarih, felsefeye mani olmamalıdır. Kendisine uyduğu zaman tarihsel benzetmeler yapmaktan oldukça memnundur ve Atlantis—Atina savaşı ve Persler—Yunanlılar arasındaki savaş arasında bir bağlantı kurması aydınlatıcıdır:

> Pers işgal kuvveti Yunanlılara ve özellikle de Atinalılara, Doğu'dan sefere çıktığından dolayı, [Platon] kendisi Atlantik savaşını batıdan getirdi; her iki taraftan düzensiz bir şekilde hareket eden barbar kuvvetlerini (Atlantisliler ve Persler) yerden yere vurdukları anın ortasındaymış gibi Atinalıları resmedebilirsiniz.[103]

Dışarıdan gelen bu 'barbar' işgalcilerin 'düzensiz' olmalarının felsefi bir nüansı bulunur: düzen kaostan iyidir; *Timaios'taki* Demiurge, kaosu düzene sokmak için her şeyi yönlendirir;[104] ortada Atinalılar, doğu ve batı cenahlardan gelen Perslilere veya Atlantislilere karşı aynı şeyi yaparlar. Her şeyden çok önemli olan, tarihsel dürüstlük değil, kaostan düzen meydana getirmektir. Bu durum Platon'un

Atlantis savaşının orijinal tarihi yerleri veya olayları yansıttığı fikrini ciddi şekilde sarsıyor.

Proklos, MS 476'da son Batı Roma İmparatoru olan Romulus Augustulus'un tahttan indirilmesine şahitlik eden dönemde yaşadı. Batı'daki Roma İmparatorluğunun ortaçağ Avrupa'sına dönüşmesiyle, Konstantinopolis merkezli Doğu İmparatorluğu, Yunanca konuşan—Bizans İmparatorluğu olarak, MS 1453'te Fatih Sultan Mehmet idaresindeki Osmanlı Türklerince şehir düşürülene kadar varlığını sürdürmüştür. Bu geçici dönem içerisinde, MS 6. yüzyılın ortalarında, Hristiyan bir Yunan seyyahı ve coğrafyacı olarak bildiğimiz Cosmas Indicopleustes, *Hristiyan Topografyası* adlı eserini yazdı. Atlantis, onun çalışmasına, Keldanilerin hakkında bilgi sahibi oldukları ancak (Timaios hariç) Yunanlıların ise bilmediğini söylediği Nuh Tufanı hakkındaki bir tartışma bağlamında dahil oluyor:

> Filozof Timaios ayrıca bu dünyayı okyanus tarafından çevrilmiş olarak ve Okyanusu da daha uzak dünya tarafından çevrilmiş olarak tanımlar. Çünkü batıya doğru okyanusta yer alan, Gadeira'ya (Cadiz) yönünde muazzam bir büyüklükte bir adanın, Atlantis'in, olduğunu ve on kralın dünyanın uzak yerlerindeki uluslarından gelen paralı askerler temin ettiğini ve Avrupa ile Asya'yı fethettiğini, ancak daha sonra Atinalılar tarafından fethedildiğini, bu adanın Tanrı tarafından denizin altına batırıldığını varsayar. Hem Platon hem de Aristoteles bu filozofu övmektedir ve Proklos onun hakkında bir yorum yazmıştır. Olayların sahnesini doğudan batıya aktararak, bazı değişikliklerle bizimkilere benzer görüşleri dile getiriyor. Dahası, şu on nesilden ve okyanusun ötesindeki dünyadan bahseder. Kısacası, hepsinin Musa'dan ödünç aldığı ve onun ifadelerini sanki kendilerine aitmiş gibi yayınladığı açıktır.[105]

Hikayenin İncil geleneğinden çalındığını düşünen ve onu Timaeus (Platon'a veya hatta Kritias'a değil) adlı bir filozofa bağlayan ve adayı sular altında bırakanın Zeus değil, Tanrı olduğuna inanan bir Hristiyan yazar tarafından (hikayenin) benimsenmesi ilginçtir. Cosmas ayrıca, Platon'a (Solon'a değil) 'siz Yunanlılar her zaman çocuksunuz' diyen Mısırlı rahibin Süleyman olduğunu ve onun adayı gösteremeyeceği için 'çok bariz bir şekilde uydurma [*plasma*] olduğundan' tüm Atlantis hikâyesini reddeder, Tanrı'nın onu sulu bir mezara gönderdiğini söyleyerek sözlerini sonlandırır.[106]

Platon'un Atlantis'i artık orijinal pagan bağlamından Hristiyan bir bağlama geçmesine rağmen, aynı zamanda, bir bakıma, Aristoteles'in 'mucidinin onu yok ettiği' şeklindeki görüşüne geri döneriz: Cosmas Indicopleustes, Atlantis'in kurgusal (yine de *plasma-uydurma-*) olduğunu ve onun Tanrı tarafından yok edilmesinin adayı bertaraf etmenin temiz bir yolu olduğunu değerlenirir. Ve antik dünyada Atlantis hakkında söylenen son şey buydu.

BÖLÜM 8

Coğrafi Keşifler Çağında Atlantis[1]

Tanrı, Atlantis'i Cosmas Indicopleustes'in *Hristiyan Topografya*'sında sulara gömdükten sonra, Atlantis uzun bir süre saklı kaldı. Platon'un *Timaios* ve *Kritias* çalışmaları Bizans bilginleri tarafından incelenmeye devam edildi, ancak Rönesans'a kadar Ortaçağ Batı dünyasının, 400 civ. tarihli sadece ilk bölümlerinin bir tercümesinin ve filozof Calcidius'un kabataslak bir yorumunun olduğu *Timaios*'a erişim imkanı vardı.[2] Platon'un adasının mevcudiyeti, bulunduğu yer ve felsefi önemi ile ilgili şiddetli herhangi bir tartışmaya dair bir ipucuyla yüzyıllar boyunca karşılaşmıyoruz.

Atlantis'in Haritalandırılması

Roma'nın Batı'da yıkılması ile Rönesans arasında Atlantik Okyanusu ile bilinen dünyanın sınırlarındaki efsanevi batı adaları hakkında çok fazla tartışma yapıldı. Zaman zaman Platon'un Atlantis'inin yankılarının İrlandalı *keşiş Aziz Seyyah Brendan* (yaklaşık 484-577) efsanesinde duyulabileceği dile getirilir.[3] Ondan, bir ada ile bağlantılı olarak, içinde şeytanlar, ejderhalar, deniz yılanları ve volkanlarla karşılaştığı yedi yıl süren bir yolculuktan

sonra, bazıları Homeros'un *Odysseia* Destanında *Terra Repromissionis* adlı güneşin asla batmadığı bir cennet adasına ulaştığı bölümü açıkça tekrarlayan, 9. yüzyıl tarihli *Aziz Brendan Abbot'un Seyahati* adlı çalışmayla haberdar oluruz. Bu türden pek çok anlatımda olduğu gibi, eğer bir şekilde bulunabilirse, adanın yerini tam olarak belirlemek için geniş bir alan vardır: Ebstorf *Mappamundi* haritasında (1234) 'kayıp ada'yı işaret etmek için Afrika'nın batı sahilinde boş bir dikdörtgen bulunur; Hereford *Mappamundi*'de (1275) ada, 'Blessed Adaları ve St Brendan Adası' olarak tanımlanan takımadalar olarak gösterilir; *Katalan Atlas*'ında (1375), güneybatı İrlanda'ya oldukça yakındır ve başka yerlerde antik dönemin 'Fortunate Isles-Şanslı Adaları' olarak tanımlanmış ve çok daha güneyde konumlandırılmıştır:[4] Plutarkhos, *Sertorius'un Hayatı* çalışmasında[5] orada bir köşeye çekilmek isteyen ve aynı zamanda Samosatalı Lucian'ın hicivli *Alethes Historia* (Gerçek [Tarih] Hikaye) adlı çalımasında Afrika'dan 10.000 stadyum (2.000 km) uzakta iki tane Şanslı Adaları/Elysium tarlaları (çayırları) vardır.

Bu Fortunate (Şanslı) Adaları, çeşitli bağlamlarda tesirliydi. *Britanya Kralları Tarihi* çalışmasında Monmouthlu Geoffrey (yak. 1100–yak. 1155) bize Kral Arthur'un kılıcı Excalibur'un, Arthur'un Camlann Savaşı'nda yaralandıktan sonra bir köşeye çekildiği Avalon'da dövüldüğünü söyler. Geoffrey'in *Merlin'in Yaşamı* adlı çalışmasındaki adaya dair tanımı *Etimolojiler* adlı çalışmasında Fortunate Adaları hakkında bir açıklama yazan Sevillalı Isidore (yaklaşık 560-636) tarafından oldukça etkilenmiştir.[6] Ancak, Geoffrey ve Isidore'nin adaları yaratıcılık açısından Atlantisvari olsa da, bu yazarlardan hiçbiri adalar aralarında bir bağlantı kurmaz.

Monmouthlu Geoffrey'in yakın bir çağdaşı olan Arap coğrafyacı Muhammed İdrisi, Sicilya Kralı II. Roger'ın danışmanıydı (1100-1165/6). Ortaçağ coğrafyasının en büyük eserlerinden biri olan *Kitāb nuzhat al-mushtāq fī khtirāq al-āfāq* (*Dünyayı Gezmek İsteyenler İçin Eğlence*) —ya da kısaltması *Kitā Rujār* (Roger'ın Kitabı) olan eseri— yazdı ve çok görkemli bir dünya haritası çizdi.[7] El-Idrisi, Yunan, Hristiyan ve İslami metinlerden gelen materyalleri ilk elden gözlem ve görgü tanığı açıklamalarıyla birleştirdi ve 1.154 Ocak ayında tamamlanan kitapta, 'Karanlık Deniz'de' (batı Atlantik) seksen *mugharrirun* ('korkusuz kâşifler') tarafından yapılan keşif gezisi hakkında harika bir anlatım yer alır. Karanlık Deniz'inde ne olduğunu ve nerede sonlandığını bulmak için o zamanlar Müslüman bir şehir olan Lizbon'dan yola çıktılar.

Yaklaşık on bir gün boyunca yumuşak bir doğu rüzgarıyla yol aldılar, bu noktada ağır dalgalar, resifler ve çok az ışık olan kötü kokan bir denize geldiler. Böylece güneye doğru yöneldiler.

El-İdrisi, korkusuz kâşiflerin Fas'a ulaşmadan önce on üç Atlantik adası ve bir de isimsiz bir adayı ziyaret ettiğini söyler. Korkusuz kâşifler gerçekten Madeira'yı, Kanaryaları ve hatta Azor Adaları'nı ziyaret etmiş olabilirler, ama aynı zamanda bazı harika tesadüflerle de karşılaştılar: El-Su'ali adasının cinsel olarak farklılaşmamış sakinleri kadın şeklindeydiler, dışa doğru çıkmış köpek dişlere, şimşek gibi parlayan gözlere, kütük gibi kalçalara sahiptiler, deniz canavarlarıyla savaşırlar ve giyinmek için yaprakları kullanırlar; dağlık Hasran adasının halkı kısa boylu, geniş yüzlü esmer, büyük kulaklı, ayak bileğine kadar sakallı, ot diyetiyle yaşayan insanlardır; Qalhan'da hayvan başlı insanlar yiyeceklerini yakalamak için denizde yüzüyorlar;

Büyük İskender, geceyi 'Karanlık Denize Yakın' Sawa'da geçirdi; dağları, nehirleri, meyve ağaçları, ekili alan ve yüksek duvarlı kenti ile birlikte Atlantisvari bir ada olan al Mustashkin'de, Büyük İskender gelene ve onu yok edene kadar boğa, eşek ve insanlarla kendisini beslemeye insanları mecbur bırakan bir ejderha vardı. Arapça konuşan kesim, Herakles'in özelliklerinin birçoğunu İskender'e atfeder ve El-İdrisi'nin İskender ve ejderha hikâyesi Hesperidlerin Altın Elmaları'nı alırken ejderha Ladon'u saf dışı eden Herakles'in bir taklidine benziyor. Çeşitli Yunan mitograflarının Hesperidlerin adalarını Kuzey Afrika kıyılarında konumlandırmaları[8] ve el İdrisi'nin Yunan mitolojisini bildiği göz önüne alındığında, *korkusuz kâşiflerin* karşılaştığı resifler, Platon'un *Timaios'*da Atlantis'in battığı Atlantik'teki çamura iyi bir gönderme olabilir.

Seyyar piskoposlar da Porto Başpiskoposu, altı diğer piskopos ve cemaatlerinin 734'teki Mağribi istilasından kaçıp kurtulduğu Portekiz efsanesinde de yer alır. Batıya doğru yelken açtılar ve tarımsal, ekonomik ve kültürel mutluluğun ütopik modelleri haline gelen yedi şehri kurdukları büyük bir dikdörtgen adaya ayak bastılar. Bu ada, ve 15. yüzyıla ait—adayı ilk defa Antilia (Antillia) olarak isimlendiren—Venedikli Zuane Pizzigano (1424) —Cenovalı Battista Beccario (1435), Venedikli Andrea Bianco (1436), Cenovalı Bartolomeo Pareto (1455), Anconalı Grazioso Benincasa (1463),[9] Mallorcalı Pedro Roselli tarafından çizilen çeşitli haritalarda aynı büyüklük ve şekilde, Portekiz'in karşısındaki Antilha, Antilia, Antillia veya Antigla ('Karşı Ada'; 'Öteki Ada') denilen adayla sıkça tanımlanmaktadır. Platon açıkça Atlantis'in kaybolduğunu söylemesine rağmen, ortaçağ haritacılarının

bilincini etkilemiş olabilir ve 'Antillia'in 'Atlantis'in kötü yazılmış bir versiyonu olduğuna dair teoriler hâlâ ortaya çıkmaktadır: Alexander von Humboldt ve M. D'Avezac, 19. yüzyılda kısa bir süre bu fikri dikkate aldı[10] ve bu fikir hâlâ 'alternatif' Atlantolojik teorilerle popüler kalmaya devam ediyor.[11] Ayrıca şekil ve yön olarak Küba'ya benzediği için, Avrupalı gezginler onları ilk bulduğunda bu ada ve komşuları beklendiği gibi Antiller olarak adlandırıldılar.

Marsilio Ficino

İtalyan Rönesans filozofu, tercüman ve yorumcu Marsilio Ficino (1433-99) günümüzde esasen 'platonik aşk' sözünü icat etmesiyle ünlüdür, ancak Platon ve Platonizmi canlandırmada ve Platon'un Atlantis hikâyesini Rönesans dünyasına ve ötesine aktarmada da kilit rol oynamıştır. Platon'un tüm diyaloglarını Latince'ye çevirdiği *Platonis Opera Omnia*'yı 1.484'te yayınladı ve yorumunda Platon'un Atlantis'inin gerçek olduğunu düşündüğünü açıkça belirtti.[12] *Kritias'ı* özetlediğinde, Ficino, Platon'un bir şey hayal ettiği zaman, onu fabl [*fabulam*] olarak adlandırdığını, ancak Atlantis örneğinde ise onu tarih olarak adlandırmada tereddüt etmediğini ifade eder ve Kritias'ın hikâyenin 'gerçekten şaşırtıcı ama tamamen doğru' olduğunu söylediği *Timaios* 20d'yi vurgular.[13]

Ficino'nun görüşü son derece etkili oldu. İspanyol piskopos, tarihçi ve sosyal reformcu Bartolomé de las Casas (yaklaşık 1484–1566) Ficino'ya dayanarak Platon'u kabul edenlerden biriydi:

> Eğer antik dünyayı ele aldığı *Tiameus* özetinde ve Platon'un bir sonraki diyalogu olan *Kritias* veya *Atlantis* ile ilgili tartışmasında Marsilio Ficino tarafından onaylanmasaydı,

> adanın mucizeleriyle ilgili Platon'un öykülerini tarihten ziyade fabl (masal) olarak adlandırma zorunda kalabilirdim. Marsilio bunu masal olarak değil gerçek tarih olarak kabul eder ve Platon'un eserlerini inceleyen birçok kişinin hükümleriyle bunu kanıtlar.[14]

Las Casas, Atlantis'in tarihini ve yerini tartışırken, Ficino'ya da güvenir:

> Platon'un yaşadığı dönem—kurtarıcımız İsa Mesih'in gelişinden 423 yıl önceydi, yani 2.000 yıldan biraz daha az bir süre önce, Marsilio'nun Platon'un eserlerinin başlangıcında yazdığı gibi Cebelitarık Boğazı'ndan ya da ağzının civarından, Atlantis'in başladığı yerden itibaren, (Batı) Hint Adaları'nda bulunan günümüzde bulduklarımıza benzer batık adaların varlığından dolayı gemiyle seyahat edilemezdi.[15]

Ficino'nun fikirlerinin, 1567'de, bu konuyla ilgili tartışmanın ilerlediği yola tanıklık eden Meksika Kraliyet ve Papalık Üniversitesi'nin İspanyol rektörü Francisco Cervantes de Salazar (1514?-75) tarafından yapılan bir yorumdan etkilendiğini de görebiliriz:

> Platon üzerine yazan herkes, Platon'un tarihinin kesin ve doğru olduğunu söyler, öyle ki bu kişilerin çoğu, özellikle Marsilio Ficino [. . .], Marsilio'nun *Timaios Üzerine Ek Notlar*'ında yazdığı gibi, alegorik mana olduğuna dair delil gösteren başkaları olmasına rağmen, olası bir alegorik manayı kabul bile etmezler. Bu nedenle, bu tarihin doğru olduğu varsayımını kabul ettikten sonra, Atlantis adasının Cebelitarık Boğazı'nda veya Cadiz'den hemen sonra başladığını, bu büyük körfezden, kuzeye ve güneye aynı zamanda doğuya ve batıya doğru devam ettiğini ve genişlediğini, belki de Asya ve Afrika'dan daha büyük bir yer kapladığını kim inkar edebilir?[16]

Batı Hint Adalarının Baş Tarihçisi, Antonio de Herrera y Tordesillas (1559-1625) ismini kullanan bir inkarcı, Cervantes de Salazar'ın el yazmasının sayfa kenarına: *'es fábula'* (= 'bu bir masal')[18] yazarak kendisini açıkça ifade etmesine rağmen Cervantes de Salazar'ın İspanyol çağdaşlarından biri olan kâşif, gökbilimci, tarihçi ve bilim adamı Pedro Sarmiento de Gamboa da (1532–92) 'ulu Platon tarafından söylenen, hakikat dolu harikulade bir tarih' hakkında yazdı.[17] Ancak muhalif seslere rağmen, birçok yazar Ficino'nun tutumunu kabul etti ve Atlantis Yeni Dünya'nın Kolomb öncesi sakinlerinin kökeni olarak görülmeye başlandı.[19]

'Kolomb Etkisi'

Kristof Kolomb (1451-1506), 1492'de 'Amerika'yı keşfeden adam' (Bahamalar, Hispaniola, Küba ve Orta ve Güney Amerika kıyıları gibi çeşitli adaları 'keşfettiğini' söylemek daha doğru olsa da), istemeden dünya tarihinin seyrini değiştirdi. Amerika'yı Avrupa'nın sömürgeleştirmesine açtığı için övgüler topladı ve aynı zamanda bazılarınca çok sert biçimde eleştirildi, ancak böylece Platon'un Atlantis öyküsünün yörüngesini değiştirdi. Kolomb öncesi haritalarda Antillia'in yer alması[20], mevcut kanıtların niteliğiyle ters orantılı olarak sert bir şekilde tartışılan Kolomb'tan önce bu bölgeye, özellikle de Küba'ya, yapılan seyahatlerin olasılığı hakkında, epey tartışmaya yol açmıştır.[21] Gördüğümüz gibi, 15. yüzyılın sonunda, klasik gelenekten olanlara ek olarak Atlantik'te her yönüyle garip ve harika efsanevi adalar 'ortaya çıkmıştı'. Bir anlamda, Avrupa bilgisi daha batıya doğru ilerledikçe, bilinen dünyanın kenarında bulunan bir ada olan Atlantis de onunla birlikte batıya doğru hareket etti.

Kolomb'un, Aristoteles'den veya Koro'nun gelecekte keşfedilecek yeni topraklar hakkında şarkı söylediği Seneca'nın *Medea*'sından ilham aldığı söylenir:

> İleride bir çağ gelecek
> okyanus dünyanın bağlarını gevşetecek
> ve yeryüzü enginliği içinde meydana çıkacak,
> Tethys yeni dünyaları açığa çıkaracak
> ve Thule, ülkelerin en uzağı olmayacak.[22]

16. yüzyıldan itibaren, Avrupalılar tarafından Amerika'nın keşfedilmesini önceden haber vermiş gibi, bu satırlar bazen, bunlardan yararlanmak ya da olayları kavramak için okundu. Fakat eğer bu metinler Kolomb'un düşüncesini etkilediyse, Atlantis'in onu etkilemediği anlaşılıyor. Alexander von Humboldt, Atlantis'in Kolomb'un yazılarında yoksunluğuyla dikkat çektiğini fark etti ve Kolomb'un 'Solon'un Atlantis'ini hatırlamaktan hoşlandığını' iddia etse de,[23] Kolomb'un oğlu Ferdinand, babasının Platon masalına hiç ilgi göstermediğini açıkça belirtti.[24]

Kolomb, Platon'un Atlantis'iyle ilgilenmemiş olabilir, ancak keşifleri Atlantis'in algılanma biçimini kökten değiştirdi. Roma İmparatorluğunun Hristiyanlarının, Greko-Romen pagan kültürel miraslarını İncil'e dayanan geleneği gerçek olarak gördükleri yeni inançlarıyla uzlaştırırken karşılaştıkları zorluklar gibi, 16. yüzyıl Avrupalılarının artık yaşamlarına dayanak noktası oluşturan klasik ve İncil'e dayanan geleneklerine Yeni Dünya'yı sokmaları gerekiyordu.

Büyük Fransız yapısalcı antropolog Claude Lévi-Strauss'un ifade ettiği gibi,

> İnsanlık tarafından neredeyse hiç el sürülmemiş [bir kıta], açgözlülüğü [kıtada] artık tatmin edilemeyen diğer insanlara açıldı. İkinci bir Düşüş her şeyi tartışmaya açmak üzereydi: Tanrı, ahlak ve yasa [. . .] Örneğin, Cennet Bahçesi'nin gerçek olduğu; aynı şekilde antik çağın Altın Çağı, Gençlik Çeşmesi, Atlantis, Hesperidler Bahçeleri ve Fortunate Adaları'nın gerçek olduğu. Fakat ortaya çıkan manzara [. . .] vahiy, kurtuluş, ahlak ve hukukun [mevcut anlayışları] noktasında Avrupa'yı kuşkuya düşürdü.[25]

Hemen karşılık verilecek bir Yeni Dünya olduğu anlaşıldı ve İspanyollar için çalışan bir İtalyan tarihçi olan Peter Martyr d'Anghiera (1457-1526), 1555'te İngilizce'ye çevrilen *On The New World* (Yeni Dünya'da) çalışmasını yayınlamadan önce, üzerinde 1 Kasım 1493'te yazdığı bir mektupta kullandığı bu terimi (Yeni Dünya) ortaya çıkardığı için büyük itibar kazandı.[26] William Shakespeare, *The Tempest*'te (Fırtına) bunu 'cesur' yeni bir dünya olarak tanımlayarak seviyeyi bir kat daha yükseltti.

> MIRANDA: Ah, harika bu!
> Ne hoş yaratıklar bunlar böyle!
> İnsanoğlu ne de sevimliymiş! Ey cesur (güzelim) yeni dünya,
> Şu insanlarına bak!
> PROSPERO: Evet, senin için yeni.[27]

Miranda'nın sözleri, Platon'un Atlantis'inin şu anda algılanan şekline gayet uygundur. Spekülasyonun günümüzde Atlantis-teorisi oluşturmada ampirik verilerden daha ağır basmasına benzer şekilde, on beşinci ve 16. yüzyıl halkı için klasik metinlerin otoritesi gerçekte olduklarından daha ağır basardı. Bu durum bilim insanlarının Amerika'nın aslında bir 'Yeni Dünya' olduğunu ve İncil, Platon veya Aristoteles'te hiç bahsedilmediğini

kabul etmelerini çok zorlaştırıyordu. Bu yüzden Platon'un *Timaios* ve *Kritias*'ının batı denizindeki büyük kayıp bir ülkeden bahsetmesinin yardımı oldu. Atlantis için cesur yeni dünyada bir yer bulmak büyük bir zorluk olurdu, ancak hikâye artan enerji ile ileriye götürüldü: ada için yoğun bir arayış başladı, bu da adaya yönelik arayışın azalmadığını göstermiştir.

Atlantis ve Frengi

Atlantis tartışmalarını kesinlikle ilerleten ve aynı zamanda Yeni Dünya'nın daha önce hiç beklenmedik ve oldukça yabancı olan kültürlerinin yeni keşiflerini klasik eserler ile uzlaştırmak isteyen bir karakter Girolamo Fracastoro (c. 1478-1553) idi. Padua Üniversitesi'ndeki astronom Copernicus'un bir meslektaşıydı ve Verona'da özel bir tıbbi muayenehane işletti. Özellikle 1530 tarihli şiiri *Frengi veya Fransız Hastalığı* ile ünlüdür. Konusunun aksine, şiir oldukça güzel ve biraz beklenmedik bir şekilde Atlantis'e göndermeler içerir.

Şiir, Virgil'in 'silahlar ve insanlar hakkında şarkı söylüyorum' mısralarını tekraralayarak başlar.[28] 'Bu korkunç hastalıktan bahsediyorum' ve inatçı bir 'korkusuz küçük filo'nun batıda 'başka bir dünya arayışında' İspanya'dan ayrılması hakkında şarkı söylüyorum. Orada bir rahip tarafından 'onlara yabancı olan bir hastalığın iğrenç tahribatlarının' kurbanları için gerçekleştirilen bazı garip ritüellere tanıklık ediyorlar. İspanyolların lideri rahipten açıklama istediğinde, rahip felaketleri ve nasıl ortaya çıktıklarını anlatmaya devam eder:

> Babamız olan Atlas'la ilgili mesele ki Atlas adı size yabancı değildir, milletimiz tanrıları onurlandırdıkları

> ve ibadetlerine sadık kaldıkları sürece mutlu bir şekilde yaşadılar ve gökten beslendiler. Ama yozlaşma ve tanrıya saygısızlığın içimize karıştığı, babalarımızın kutsal sunaklarının hakir görüldüğü bir zaman geldi, ne yazık ki! Böyle bir suçun cezalandırılmasının zaman alması gerekmedi, çünkü o dönemden beri anlatamayacağım bir dizi talihsizlik yaşanıyor. İlk olarak, Atlas'ın adını verdiği o ünlü adayı, denizlerin kraliçesi Atlantik, korku veren bir felaketle temellerine kadar sarstı ve onu eskiden imparatorluğuna tabi olan dalgaların göğsüne savurdu. Daha sonra cennetin öfkesi halkımıza karşı döndü ve [. . .] sonuç olarak, bizim olmayan bir gökyüzünün altında doğan yabancı kurbanların kanı dışında tanrılarımıza sunacak hiçbir şeyimiz yok. Daha sonraları, tanrıların öfkesi ve Apollon'un intikamı üzerimize onun yıkıntılarını gördüğün o korkunç belaları saldı. Bu hastalık tüm şehirlerimizde yayıldı.[29]

Papazın sözleri bariz bir şekilde Platon'un *Timaios*'una dayanıyor, ancak Yeni Dünya'nın Yerli halkının kültürlerinin Atlantis'ten geriye kalanlar olduğunu öne sürerken, Fracastoro, Platon'un hikâyesini daha sonra birçok yazarın izleyeceği ve bazılarının hâlâ devam ettikleri yeni bir eksene yerleştiriyor.

Frengi veya Fransız Hastalığı, bazıları Yunan geleneğinden alınan diğerlerini ise Fracastoro'nun yarattığı, özellikle de kutsal şeylere hürmetsizliği tüm salgını tetikleyen çoban Syphilus gibi, pagan efsanevi figürlerle doludur. O zamanlar, Yunan ve Roma yazarlarının taklidi, edebiyatta, tarihte, retorikte, görsel sanatlarda ve en önemlisi, klasik referansların Yeni Dünya'da toprağın ilhakının kolayca haklı gösterilmesini sağlayabildiği için politikada tamamen normaldi. Aslında, halkın kökenlerini yeniden icat etmek, muhalif bölgeleri yerinden etmek ve kamuoyunu etkilemek için mitsel (efsanevi) propagandaların bölgesel ihtilaflarda sömürülmesi klasik

zamanlara dayanan bir süreçti.[30] Böylece 1535'te İspanyol tarihçi Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés (1478) –1557), Yaşlı Plinius'un Hesperidler hakkındaki yazılarını taklit eden unsurların yer aldığı, anıtsal nitelikteki *Batı Hint Adalarının Genel ve Doğal Tarihi*'nin ilk on dokuz kitabını yayınladı.[31] İspanyol Kralı V. Charles'ın keyfini yerine getirecek şekilde Valdés, Antiller'in efsanevi İspanyol Kralı Hesper tarafından keşfedilmiş olan ve Antiller'in ilhakının aslında bir zamanlar her şeyden önce İspanyol tebası olan halkının Tanrı tarafından tasvip edilmiş bir yeniden fethi olduğu anlamına gelen Hesperidler Adaları olduğu şeklinde açıklamıştır.

Atlantis'in farklı çıkarımları ile ilgili bu bağlamda önemli olan bir başka öykü, Kartacalı denizcilerin Herakles Sütunları'nı çıkıp, ıssız bir ülkeye yerleştiği ve bir göç krizinden ve/veya yeni koloninin düşmanca ele geçirilmesinden korkmaları ve bu yüzden keşifler gerçekleştirmeyi ve daha fazla yolculuk yapmayı yasaklamaları için Kartacalı otoriteleri kışkırtmalarının yer aldığı Diodorus Siculus ve Sahte-Aristotles'in *Duyulmuş Harika Şeyler Üzerine*'sidir.[32] Valdés, bunun Amerikan Yerlilerinin kökeni olduğu fikrini dile getirdi, ancak Kartacalıların Atlantik'i geçmesi (ve geri dönmesi) olasılığı göz ardı edilemese de, henüz bu teoriyi destekleyen arkeolojik kanıt bulunmuyor.

On Kabile

Greko-Romen unsurların yanı sıra, Atlantis yorumcusu için yine geniş kapsamlı çıkarımlara sahip olan İncil'e dayanan bir yön de vardır ve Atlantis hikâyesiyle ilgili önemli çalışmasında, büyük Fransız 'aktivist tarihçi' (kendi tanımlaması) Pierre Vidal-Naquet, Platon'un burada bir

referans noktası sağlarken, İncil'in en az üç tane daha sağladığını belirtir.[33] İlk olarak, Atlantis masalının bir tür sel efsanesi olduğunu söyler: İncil'deki Tufanın ana figürü Nuh'tur; insan ırkının her kolu onun oğullarından neşet etti; ancak Amerikan Yerlilerini Nuh'un soyundan gelenlerle kaynaştırmak inanılmaz derecede zordu; ancak, yine de onlar insan oldukları için bu sorunun çözülmesi gerekiyordu. İkincisi, IV Esdras'ta (4. Ezra'da) İsrail'in On Kayıp Kabilesi vardı:[34]

> Bunlar, kral Osea zamanında kendi topraklarından tutsak olarak götürülen ve Asur kralı Salmanasar'ın onları suların üzerinde taşıyarak başka bir ülkeye esir olarak alıp götürdüğü on kabiledir. Fakat kendi aralarında aldıkları karara göre, putperest halktan ayrılacaklar ve insanların olmadığı başka bir ülkeye gideceklerdi. Orada kendi topraklarında hiç uygulayamadıkları kanunlarını uygulayabileceklerdi. Ve nehrin dar yerlerinden Fırat'a girdiler. Suyun kabardığına dair işaretleri onlara en Yüce gösterdi ve onlar geçene kadar sel suyunu tuttu. Bu ülkeyi baştanbaşa kat etmek için, bir buçuk yıl sürecek uzun bir yol vardı: aynı bölgeye Arsareth de deniliyordu. Daha sonra orada kaldılar ve şimdi gelmeye başlayacakları zaman, En Yüce, onların üzerinden geçip gitmesi için derelerin kaynaklarını tekrar tutacak: böylece halkı huzur gördü.[35]

Yeni Dünya çok hızlı bir şekilde On Kayıp Kabile'nin bulunabileceği bir yer haline geldi ve onların hikâyelerinin Atlantis'le oldukça güzel bir şekilde uyuştuğu düşünüldü.[36] Üçüncü olarak da Atlantis'in aslında Tufan'dan önceki Filistin olduğu fikriyle karşılaşırız. Tüm Platon diyalogları üzerindeki 2.000 sayfalık çalışması 1578'de Cenevre'de yayınlanan Fransız tarihçi Jean de Serres (1540-98 Serranus olarak Latinceleştirilmiştir), bunun Cosmas Indicopleustes'un *Hristiyan Topografya*'sına uygun

olduğunu düşündü ve fikirleri 18. yüzyılda oldukça etkili oldu ve Filistin/Sinai = Atlantis olduğuna dair teoriler bugün hala dillendirilmektedir.[37]

Bununla birlikte, 16. yüzyılın ortalarında, Amerika hâlâ 'gerçek Atlantis' için favori aday olmaya devam etti ve insanların bunun böyle olmasını istemeleri için zorlayıcı nedenler vardı. G.M. Sayre'nin söylediği gibi,

> kökeni sorusuyla alakası, Atlantis'in Amerika ile benzerliğinin ancak 'Amerika'nın referansı olmayan bir belirleyici olması nedeniyle mümkün olmasıdır. 'Amerika'yı ve onun tarihsel söylem içindeki halklarını oluşturmak Avrupalılara mahsus bir imtiyaz olmuştur. Bu yüzden Atlantis efsanesi, Kolomb öncesi bir göçün kanıtı olarak ciddiye alınırken Amerikan Yerlileri mitleri tarihsel olarak geçerli kabul edilmez.[38]

Aynı şekilde fikirlerini fikirlerini desteklemek için Amerikan Yerli unsuru kullanan İspanyol bir tarihçi Francisco López de Gómara idi. 1553 tarihli *Batı Hint Adalarının Genel Tarihi*'nde, *Timaios* ve *Kritias'tan* alıntı yaptı, Platon'un yok edildiğini söylediği şeyin hâlâ mevcut olduğu sorununu dikkate almadı ve Platon'un Atlantis'inin ve Yeni Dünya'nın bir ve aynı olduğunu ya da en azından Platon'un bunu duyduğunu ileri sürdü ve bunu çalışmasına dahil etti. Atlantislilerin batmakta olan adalarından kaçması ve Yeni Dünya'ya yerleşmesi fikri ilgi gördü çünkü oradaki bazı halkların, özellikle de Meksika'dakilerin, büyük servetinin göz önüne alındığına inanıldı. Burada özellikle ilginç olan, her ne kadar MS 12. yüzyılda da olsa, Aztlan veya bazen Aztalan ('Beyazlık Ülkesi'; 'Heron Ülkesi') olarak adlandırılan cennete benzer bir yerden onların göç ettiklerine dair bir Aztek efsanesiydi, Nahua dilinde *'atl'* 'su' anlamına geliyordu. Gómara ve takipçileri

bunu Atlantis/tufan bağlantısı için kanıt olarak gördü. Bu fikir popülerdi,[39] ve aslında 1561'de Fransız bilim insanı Guillaume Postel, Kuzey ya da Güney Amerika'nın 'Atlantis' olarak adlandırılmasını önerdi. 'Atlantis+On Kabileler' spekülasyonları bağlamında önemli figürlerden birisi özellikle, çalışmasının çoğunda bu kültürün yok edilmesine yardım eden, Maya kültürü üzerine bir çalışmasıyla ve Maya halklarına karşı yapılan korkunç vahşetlerin başını çekmesiyle tanınan Yucatán'ın İspanyol Fransiskan piskoposu Diego de Landa'dır (1524-79). Mayalar Landa'nın kültürlerine olan ilgisinin olumlu olduğunu düşündüler ve ona tarih ve astronomi ile ilgili değerli kitaplarını gösterdiler. Öte yandan, o ise şunları yazar:

> kitapların içinde batıl inanç ve şeytanın yalanlarından başka hiçbir şey yoktu, (bu yüzden) hepsini yaktık, bu da onları inanılmaz derecede üzdü ve çok kederlendirdi.[40]

Bununla birlikte, Diego de Landa'nın kitapların içeriğini ortadan kaldırma gayreti, kitapların içinde yazılanlar hakkındaki duyduğu merakla yüzleşmesine yol açtı ve İspanya'ya otoritesini aşan suçlamalar yüzünden geri çağrıldıktan sonra, transkripsiyonlar ve Maya yazma sisteminin korkunç bir şekilde yanlış yönlendirilmiş bir 'deşifresini' içeren Maya kültürü hakkındaki *Yucatán Meselelerinin Açıklaması* (1566) başlıklı ufuk açıcı ve önemli bir eser yazdı. Orada şöyle yazmıştı:

> Eski Yucatán halkının bir kısmı atalarından bu topraklarda, Doğu'dan gelen ve Tanrı'nın denizden on iki patika açarak gönderdiği bir insan ırkının yaşadığını duyduklarını söylüyorlar. Eğer bunlar doğru olsaydı, Batı Hint adalarının tüm sakinlerinin mutlaka Yahudilerin soyundan gelenler olması gerekirdi.[41]

Zamanla Landa'nın yazıları, İsrail'in On Kayıp Kabilesi ile ilgili teorilerin ve Maya efsanelerine dayanan Atlantis'in tuhaf bir tarihini oluşturan[42], bu efsanelerle Mısırlılar arasında paralellikler gören ve bunların Atlantis'te ortak bir kaynaktan geldiğini varsayan Maya'yı Atlantis'e bağlayan Charles-Étienne Brasseur de Bourbourg tarafından özellikle 19. yüzyılda öne sürülen diğer fikirlerin destekleyicileri tarafından benimsendi.

Genel olarak Diego de Landa hâlâ düzenli olarak yinelenen sahte bir bilimsel spekülasyon başlattı ve şu anki Atlantis yanlısı spekülasyonların varlıklarını Landa'nın ve onun 16. yüzyıldaki çağdaşlarının katıldıkları fikirlere borçlu olması göze çarpmaktadır.

'Dünya'nın Tiyatrosu'

Kâşifler bir kere yeni toprakların tadını aldıktan sonra, var olsalar da olmasalar da onları her yerde aramaya başladılar. Genelde ilk modern atlasın yaratıcısı olarak tanınan Flaman haritacı Abraham Ortelius (1527-98), Brezilya Adası, Aziz Brendan'ın Adası, Yedi Şehir Adası (yani Antillia), Şeytanlar Adası ve diğerlerini kapsayan bir dizi hayali yerin bulunduğu bir dünya haritasını 1570 tarihli *Theatrum Orbis Terrarum* (*Dünya'nın Tiyatrosu*)[43] adlı eserine dahil etmiştir. Brezilya Adası (Güney Amerika'daki Brezilya ile karıştırılmaması gerekir) muhtemelen adını İrlanda kabilesi Ui Breasail'den (kızılağacın Portekizce karşılığı olan *pa-brezilya* kelimesi değil) alır ve Kelt folklorundaki Atlantis ile bazı benzerliklere sahiptir: bu ada kocaman tavşanların ve kötü bir büyücünün yaşadığının söylendiği, ancak ölümsüz ve ebediyen mutlu adalıların Kral Breasal tarafından yönetildiği bir cennet olarak da tasvir edilen İrlanda'nın batısında bulunan yuvarlak bir

adadır. Adanın kendisi yedi yıllık bir döngüde derinliklerden ortaya çıkar ve hemen batar ve coğrafyacı Alexander G. Finlay son olarak bu çılgınca arayışa son verene ve adayı 19. yüzyılda haritadan silinceye kadar haritalarda düzenli olarak bu ada yer aldı.

Selefi, 1513 tarihli Piri Reis'in haritası,[44] gibi *Dünya Tiyatrosu* adlı çalışma, antik dönem coğrafyacılarının güney Hint ve Güney Pasifik Okyanusları'na tahmini olarak yerleştirdikleri Antarktika gibi devasa bir güney kıtası olan *Terra Australis Incognita*'yı, sadece 10 kat daha büyük tasvir ettiği için Atlantis hakkında daha yeni spekülasyonların ortaya çıkmasında etkili olmuştur:[45] Sakızlı Teopompus, Malluslu Crates, Hipparchus ve Batlamyus hepsi birden, Greko-Romen dünyasının batısında veya güneyinde kıtaların olası mevcudiyeti ile ilgili tahminlerde bulunmuştu. Bununla birlikte, Ortelius'un haritasında bulunan *Terra Australis*'in donmuş bölgeleri hakkında gerçekten doğru bilginin varlığı, 'güzel' (*formosi*) sakinlerinin çıplak (*nudi*) olarak dolaştıkları bir 'papağan bölgesini' (*psytacorum regio*) belirten bir işaret nedeniyle sorgulanmaktadır.

Eğer Ortelius Antarktika ile ilgili olarak hatalıysa (hedeften uzaksa) onun Atlantik'te çok isabetli olduğu ortaya çıktığı için, doğrulanması 300 yıldan fazla sürmesine rağmen, bu sezgisi nedeniyle takdir edilmelidir. Atlantik Okyanusu'nun karşı taraflarındaki kıtalar birbirleriyle muntazam bir şekilde bir araya gelemeyecek gibi görünüyorlar (özellikle Afrika ve Güney Amerika) ve Ortelius daha sonra bunun 'Kıta (Kayması) Sürüklenmesi' olarak adlandırılan daha kuvvetli bir versiyonunu önerdi. Ona göre Amerikalar (Kuzey ve Güney Amerika)

> depremler ve sel baskınları tarafından [. . .] Avrupa ve Afrika'dan koparılmıştır [. . .] Birisi bir dünya haritasını getirip üç kıtanın kıyılarını dikkatlice değerlendirirse, kopmanın izleri kendilerini gözler önüne serer.[46]

Bu, Atlantis arayışı içinde potansiyel bir keşif alanı olmuştur ve 1572'de İspanyol kâşif Pedro Sarmiento de Gamboa'nın İspanya Kralı II. Philip'e hitaben yazdığı 'Atlantis, bir başka deyişle Amerika, Avrupa'nın yanındaydı ve bu yüzden İspanya kralına ilahi hakla aittir' şeklinde ifadelerin bulunduğu *Historia general llamada Indica-Historia de los Incas* (İnkaların Tarihçesi) adlı çalışması da ilginçtir. Atlantis çok politikleşmişti.

Atlantis'in politikleşmesine başka bir örnek, günümüz Atlantis avcılarını hâlâ çeken potansiyel bir keşif için yer repertuarına yeni bir ekleme yapmaktadır, bu keşif de 16. yüzyıla kadar uzanır. Jan Gerartsen van Gorp (1519-72) nam-ı diğer Johannes Goropius Becanus, birçok Atlantis spekülatörünün (tahmincisinin) yüzyıllar boyunca suçlu olduğu bir tür faaliyete adını verdi—'goropizm' (= saçma etimolojileri icat etmek)—ama ayrıca Tarshish'i (Tarşiş) tartışmaya dahil etmekten de o sorumludur. Ölümünden sonra yayınlanan *Hispanica*'da (1580), antik Tarşiş'in (a) hem İncil'e dayanan Tarşiş hem de Herodot'un Tartessus'u,[47] (b) modern İspanya'nın öncüsü ve (c) Atlantis'in başkenti olduğunu öne sürdü. Dahası, klasik, İncil'e dayanan ve çağdaş siyasetin derli toplu bir birleşimi olan Goropius, Tarşiş'in Nuh'un oğlu Yafes'in torunu olan iki kardeş tarafından, yani Atlas-Tartessus ve Odysseus-Hesperus tarafından kurulduğunu iddia etti. Atlas büyük olandı, bu yüzden önceliği aldı ve bu nedenle İspanya'nın kralları olan halefleri açıkça Afrika ve Amerika'nın Atlantik kıyı şeridi üzerinde hak talep edebildiler.[48] Efsaneler nadiren tarafsızdır.

Yine de, bu filizlenen Atlantis spekülasyonunun ortasında muhalif sesler olduğu söylenmelidir. Bunlardan biri, *Batı Hint Adaları'nın Doğal ve Ahlaki Tarihi* adlı çalışması Atlantis masalının doğruluğunu çeşitli yollarla sorgulayan Cizvit ilahiyatçısı ve Yeni Dünya'da misyonerlik yapan Peder José de Acosta (1539-1600) idi. 22. Bölüm, 'Yerlilerin soylarının bazılarının hayal ettiği gibi Atlantis Adası tarafından gelmediği' başlığını taşımaktadır:

> Bazıları (daha önce bahsedildiği gibi Platon'un görüşünün peşinden giderek), bu insanların Avrupa ya da Afrika'dan Atlantis'in meşhur ve ünlü Ada'sına gitmek için ayrıldıklarını ve Batı Hint Adalarının ana karasına varana kadar, bir ülkeden başka bir ülkeye geçtiklerini; Timaios'taki Platon'un Kritias'ının bu şekilde söylediğini onaylamışlardır. Eğer Atlantis Adası, tüm Asya ve Afrika'nın her ikisinin toplamı kadar büyükse ya da Platon'un söylediği gibi, daha da büyükse, tüm Atlantik Okyanusu'nu içermesi ve hatta yeni dünyanın Adalarına uzanması gerekir. Ayrıca Platon, Atlantis Adası'nın büyük ve garip bir tufanla battığını ve bununla birlikte onun zamanında bile kum yığınları, kayalar ve dalgalar yüzünden denizin geçilemez hale getirildiğini söyledi. Ama sonunda bu batan Adanın kalıntıları oturdu, bu da bu denizi üzerinde gemiyle seyahat edilebilir hale getirdi. Bu, derin bilgili ve iyi hükümlere sahip bazı insanlar tarafından meraklı bir şekilde ele alınmış ve dile getirilmiştir, yine de gerçeği söylemek gerekirse, iyi düşünülürse birlikte, bunlar saçma şeylerdir, Tarihin veya Felsefenin kayda değer bir eserinden ziyade Ovid'in öykülerine benzeyen şeylerdir. Platon'un yorumcularının en büyük bölümü, Kritias'ın Atlantis Adasını onun büyüklüğü, Avrupa'ya karşı yaptıkları savaşlar ve diğer birçok şeyle ilgili garip bir başlangıç yapsa da bunun gerçek bir Tarih olduğunu tasvip ederler. Gerçek bir Tarihe daha fazla itibar kazandıran şey, şey, garip ama gerçek olduğuna dair Kritias'ın (Platon'un Timeaus'ta sunduğu) sözleridir. Platon'un diğer müritleri, bu söylemin, gerçek bir Tarihten ziyade bir masala daha fazla delalet ettiğini düşünerek, onu bir alegori olarak göz önüne almamız

gerektiğini ve bunun da ilahi Filozoflarının asıl niyeti olduğunu söylüyor. Bu görüşten olan kişiler, konuştukları zaman Platon'un yazılarını sanki Musa'nın ya da Ezra'nın kitaplarıymış gibi gören ve Platon'un yazılarının görünen gerçeği göstermediğini düşünürken; Platon'un yazılarının mistik olarak ve alegorilerle anlaşılacağını söyleyen Proklos ve Porfiros ve evet Origene'dir. Ancak, gerçeği söylemek gerekirse, (İlahi olarak adlandırdıkları) Platon'un otoritesine çok fazla saygı duymuyorum, çünkü ben Platon'un Atlantis Adasının gerçek bir Tarih olarak yazabileceğini ama onun yazdıklarının daha çok masala benzediğini düşünüyorum, Platon bunları diğer şarkıların yanı sıra Atlantis Adasının şarkılarını söyleyen, çocuk Kritias'tan öğrendiğini itiraf eder. Fakat Platon bunu gerçek bir Tarih ya da masal olarak yazsa da, benim açımdan, bu Ada ile ilgili Timaios Diyalogunda ve Kritias Diyalogunda yazdığı her şey çocuklar ve ihtiyarlar hariç kimse tarafından doğru olarak görülemez. Neptün'ün Clite'ye âşık olması ve bir batında beş çift ikiz doğurmasının bir masal olmadığını kim söyleyebilir. Ve bir dağdan üç top su çekmesi ve ikisini topraktan çekmesi, bunların hepsinin aynı şekilde değerlendirilmesi gerekir. Üstelik, bundan başka, duvarları tamamen gümüşle kaplı olan, altın kapmağı olan ve altın, gümüş ve inci ile girintili ve kakmalı olan fildişi içinde bin adım uzunluğundaki yüzlerce broşun olduğu Tapınak için ne söyleyebiliriz ki. Sonunda, onun harabesinden bahsederken, konuşmasını şöyle bitiriyor: 'Bir gün ve bir gecede büyük bir tufan geldi, böylece bütün askerlerimiz yeryüzündeki sular tarafından yutuldu ve bu şekilde Atlantis Adası battı, denizde kayboldu.' Kuşkusuz, Asya ve Afrika'dan daha büyük olan ve büyü tarafından yapılan bu Ada'nın aniden ortadan kaybolması şaşırtıcıydı. Bu kadar harika bir Ada'nın denizin dibinde görülebildiği ve onları gören denizcilerin o tarafta deniz üzerinde gemilerini götüremeyecekleri söylenmektedir. Sonra o şunları ekler: 'Bu batmış adada yavaş yavaş çoğalan kum yığını yüzünden bu güne kadar denizde gemiler gidemedi. 'Nihayetsiz bir toprak kıtası olarak, sınırları Hindistan'a kadar uzanan Asya ve Afrika'dan daha büyük sonsuz bir kara kıtasını hiçbir işaret veya iz bırakmayacak biçimde Denizin yutmasının nasıl olduğunu bilmek istiyorum, denizcilerin bu adanın

> olduğunu söyledikleri denizin dibini bulamadıkları tecrübeyle sabittir [. . .] Bu Atlantis Adasının hakikaten ve gerçekten de bulunduğunu kanıtlamak için öne sürdükleri argüman, o günlerde bu kısımlarda denizin isminin Atlantik olması önemsizdir. Yaşlı Plinius'un bu denizin adını aldığını söylediği Atlas Dağı, Akdeniz'in sınırlarının ötesindedir. Aynı Plinius, söz konusu Dağın bitişiğinde Atlantis adında küçük ve az ehemmiyetli bir ada olduğunu bildirmektedir.[49]

Atlantis'le ilgilenen José de Acosta daha sonra 23. Bölüm'de Amerikan yerlilerinin ırkının Yahudilerden geldiğini düşünen IV. Esdras (4. Ezra) 40-7'den alınan fikirden kendisini en küçük detayına kadar uzaklaştırmaya devam ediyor:

> Bazıları Esdras'ın bu metnini Batı Hint adalarına uyarlayabilirler, Tanrı tarafından yönlendirildiklerini söylerken, hiçbir zaman insan ikamet etmiyordu ve yaşadıkları topraklar o kadar uzaktı ki oraya bir buçuk yıl süren deniz seyahatiyle gidilebiliyor ve doğası gereği çok barışçıldır. Ve Amerikan Yerlilerinin ortak türleri arasında, onların Yahudilerin soyundan geldiğine dair bir inancı desteklemek için büyük işaretler ve tartışmalar vardır; çünkü genellikle onları, korkak, uysal, fazlasıyla nazik ve yalan söylemede zorlanma gibi özelliklere sahip olarak görebilirsiniz. Üstelik onların alışkanlıklarının, Yahudilerinkilere benzediğini söylüyorlar; çünkü onlar kısa bir palto veya kullanılmış bir palto giyerler ve her yerinde şekiller olan bir pelerin giyerler; çıplak ayakla ya da ojatas dedikleri ayakları üzerinde mandallarla bağlanmış tabanlıklarla yürürler [. . .][50] Bu kıyafetin, İbranilerin eski alışkanlığı olduğunu ve Amerikan yerlilerinin tek kullandığı bu iki tür giysinin, Kutsal Yazıları *Tuniciam et Syndonem*'de belirtildiği gibi Samson'un da aynı Amerikan yerlilerinde olduğu gibi aynı rengarenk kullanılmış palto ve pelerini giydiğini söylerler. Fakat bütün bu bağlantılar güçsüzdür, daha doğrusu onları destekleyeceğine onlara karşıdır; çünkü biliyoruz ki, İbraniler harfler kullanıyorken Amerikan

> yerlilerinde bu yoktu; onlar gümüşe çok düşkünlerdi, bunlar umursamıyor; Yahudiler sünnet olmasalardı, kendilerini Yahudi saymazdı ve aksine Amerikan yerlilerinde hiç böyle bir şey yoktu, Doğudakilerin yaptığı gibi, herhangi bir törenleri yoktu. Fakat bağlantının bir nedeni var, görüyorum ki, Yahudiler dillerini ve eski zaman kalıntılarını korumak için çok dikkatlidirler, böylece dünyanın tüm bölgelerinde olduğu gibi diğerlerinden ayrılırlar ve bilinirler ve yine de yalnız Amerikan yerlileri soylarını, kanunlarını, törenlerini, Mesihlerini ve nihayetinde Amerikan yerliliğine dair her şeylerini [. . .] unutmuşlardır. Ezra (eğer Kutsal Yazıların Uydurma olduğuna inanırsak) [. . .] on kabilenin kafirlerin çokluğundan inancını ve törenlerini sürdürmek için oradan uzaklaştıklarını ve dünyadaki bütün putperestlere düşkün olan Amerikan yerlilerini gördüğümüzü söyler. Ve bu görüşü benimseyenler, Fırat Nehri'nin girişlerinin Batı Hint Adaları'na uzanıp uzanmadığını ve yazılı olduğu gibi Yerlilerin bu yolu yeniden geçmelerinin gerekli olup olmadığını iyi bilirler. Üstelik kendi aralarında sürekli savaş halinde olduklarını görerek onları nasıl barışçıl olarak adlandırabileceğinizi de bilmiyorum. Sonuç olarak; Uydurma Ezra'da yer alan Fırat'ın yeni dünyaya, daha sonra Plato'nun cesaretli ve muhteşem Atlantis Adasına gitmek için daha uygun bir geçit olması gerektiğini anlamıyorum.[51]

José de Acosta bunları söylerken tek başına değildi. Fransa'da, 16. yüzyılın en bilgili hümanistlerinden biri olan filozof Michel de Montaigne (1533-92), kendi bilgeliğini sergilemede ve makaleyi edebi bir tür olarak popüler hale getirmede kendi 'doğal hükmünü' uygulama yollarını arıyordu. 'Doğal İnsan Üzerine' adlı çalışmasında şu satırlara yer verir:

> Her şeyi kavrarız ama rüzgârdan gayrı hiçbir şeyi sıkıca tutamayız. Platon, [Montaigne'nin özetlediği Atlantis hikâyesinin tamamını] ilişkilendirmek için Solon'u hikâyeye dahil eder. Engin bilginin dünyanın yaşanabilir bölgelerinde garip değişiklikler yapması muhtemeldir; denizin Sicilya'yı

> İtalya'dan kestiği o zamandı. [. . .] ayrıca Suriye'den Kıbrıs'ın ve Boeotian anakarasından Negropontus [Eğriboz] adasının [. . .] koptuğu zamandı. Yine de bu adanın yakın zamanda keşfettiğimiz yeni Dünya olma olasılığı çok düşüktür, çünkü Atlantis İspanya'ya neredeyse değiyordu. Bir selin onu şu anda bulunduğu yere iki yüz fersahtan daha fazla geri itmesi inanılmaz olurdu; ayrıca, günümüzdeki denizcilerimiz bunun bir ada değil, [...] her iki Kutbun altında yatan topraklara bitişik anakara olduğunu zaten çoktan keşfettiler.[52]

Montaigne, Platon'un Atlantis'inin bir kurgu olduğunu düşündüğünü söylemez, ancak hikâyenin Amerika ile hiçbir ilgisi olmadığını çok açık bir şekilde söyler ve açıkça hiçbir Atlantis-Filistin teorisini tartışmasa da, onların farkında olduğunu gösterir ve bize bu konuda tarihi ve coğrafi güvenilirlik istediğini söyler:

> İhtiyacımız olan şey, gerçekte bulundukları yerleri ayrıntılı olarak açıklayabilecek haritacılardır. Fakat Filistin'i gördükleri için bize üstünlük sağladıklarından, bize dünyanın geri kalanıyla ilgili hikâyeler anlatma hakkının tadını çıkarmak istiyorlar![53]

Montaigne, eğer Yeni Dünya sakinleri Kâşifler (Orta ve Güney Amerika'ya keşif için giden İspanyol ya da Portekizliler) yerine Yunanlılar veya Romalılar tarafından fethedilmiş olsaydı, onların 'daha medeni' olacağını ve tüm sürecin çok daha az travmatik olacağını öne sürer:

> Oh, neden onu soylu bir fetih haline getirmek İskender'e ve o eski Yunanlılara ve Romalılara düşmedi; neden [...] bu ülkelerin yerli insanlarını nazikçe terbiye eden, yabani otları temizlerken Doğanın kendilerine sunduğu iyi mahsulleri büyüten ve güçlendiren, yalnızca onlara çiftçilik ve şehirlerini süsleme sanatlarını (bu konularda eksiklikleri bulunduğu için) değil ama aynı zamanda Romalılar ve

> Yunanlıların erdemlerini de getirecek insanlar oraya götürülmüyor ki?[54]

Atlantis'le ilgili görüşleri olan Kâşifleri içten bir şekilde eleştiren başka bir eleştirmen, Belçikalı klasik filolog ve hümanist Justus Lipsius'tur (1547-1606). İnsanların kendi tarihi koşullarıyla ortaya koydukları farklı kültürleri uzlaştırmalarına yardım edecek yeni bir felsefe oluşturmak için eski Stoacılıkla Ortodoks Hristiyanlığını bağdaştırmayı amaçlayan birkaç eser yazdı. Tutarlılık onun temel erdemi haline geldi ve *De Constantia* (1584) isimli diyalogunda, bir Staocı'nın savaş korkularıyla nasıl başa çıkabileceğini göstermek için Atlantis'i kullandı:

> Erkekler arasında savaşta gördüğünüz kin, elementler arasında da aynı şekilde vardır. Ne büyük topraklar israf edildi, evet, ani tufanlar ve denizin vahşi taşkınları yüzünden tamamen yutuldu? Eski zamanlarda deniz Atlantis adında büyük bir adayı (bence hayal mahsulü [yani kurgusal] bir hikâye değildir) ve ondan sonra güçlü şehirler Helike ve Bura'yı tümüyle kapladı.[55]

Yani Lipsius, Platon'u yüzeysel (sathi-zahiri) olarak ele aldı ve aynı zamanda onun antik tarihini de biliyordu. Charles Darwin'le yaptığı yazışmalar, doğa bilimleri uzmanı Edward Forbes'in fark ettiği ve Darwin'in iyi arkadaşı olan botanikçi J.D. Hooker'ın ilgisini çeken bir fikir olan Lipsius'un Atlantis'in varlığının hayvanların Afrika'dan Amerika'ya göçünü kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı hakkında tahminlerde bulunduğunu göstermiştir: '[Forbes], Atlantis'le ilgili ilk *bilimsel* öneriyi yapan mıdır?', diye merak etti.[56] Ama Darwin şüphe duyuyordu:

> Atlantis'i Madeira ve Kanarya Adaları ile en güçlü kanıt olmadan ilişkilendirmeyi kabul edemiyorum: derinlik çok fazla; jeolojik olarak adalarda bu inanışı destekleyen hiçbir şey yoktur; hiçbir endemik memeli veya kara kurbağası yoktur; Bunbury, bazı bitkilerin cinslerinin tekil olarak kusurlu olduğunu göstermedi mi?[57]

Kasım 1572'nin başlarında, gökyüzünde yeni bir yıldız olan B Cassiopeiae veya SN 1572 ortaya çıktı. Gökbilimciler onu Tip Ia süpernova olarak sınıflandırırlar ve bu yıldızla ilgili gözlemlerini 1573'te *Yıldız Üzerine, yeni ve daha önce hiç kimsenin hayatında veya hafızasında yer almamış* adlı çalışmada yayınlayan Danimarkalı gökbilimci Tycho Brahe'nin adını verdiği Tycho's Nova (Tycho'nun Nova'sı) olarak genelde bu yıldız adlandırılır. 17 ay boyunca gün ışığında görülebiliyordu ve bu konuya son derece ilgi duyan diğer gözlemcilerden biri I. Kraliçe Elizabeth'in saray astrologu Dr John Dee'ydi (1527-1608). Birçok gözlemci, yıldızın dünyanın sonunun habercisi olduğunu düşünüyordu, ancak Dr. Dee, yıldızın bir İngiliz İmparatorluğunun başladığını gösterdiğini düşünür, bu onun tarafından türetilen bir ifadedir. *İngiliz İmparatorluğunun Sınırları* başlıklı yayınlanmamış el yazmasında,[58] İngilizlerin aşağıda belirtilen konuda hak taleplerini haklı göstermek için efsanevi unsurlar kullandı:

> Sondrye Foreyne Bölgeleri, bu İngiliz Monarşisi'nin tebaaları tarafından keşfedildi, iskan edildi ve kısmen fethedildi.[59]

Bu 'yabancı bölgeler' Kuzey Amerika'yı içeriyordu ve Kraliçenin kraliyet unvanı da şu bölgelere kadar uzanmaktadır:

> Terra Florida'dan başlayarak tüm kıyılara ve topraklara ya da ondan başlayarak ve daha sonra Atlantis'e kadar olan Northerly'e kadar olan topraklara kadar ve daha sonra en kuzeydeki büyük ve küçük tüm adalara kadar.[60]

Böylece Atlantis, İspanya'nın kontrol ettiği Karayipler'den Kuzey Amerika'ya taşındı ve İngilizler tarafından talep edildi. Daha sonra, meseleyi daha da derinleştirmek için, Dee, aralarında Kral Arthur[61] (Dee kendisini I. Elizabeth'in Arthur'unun Merlin'i olarak hayal eder), Aziz Brendan ve Galler Prensi Madoc tarafından yapılan çok sayıda gerçek ve efsanevi seyahati alıntı yaptı:

> Kuzey Galler Prensi Owen Gwyndd'in oğlu olan Lord Madoc, kardeşlerini ihtilaf içerisinde bıraktı ve onların miraslarını aramak için deniz yoluyla (İrlanda'nın batısından) bazı yabancı yerlere ve kendi hakimiyetini kuracağı bölgeye doğru yola çıktı. O Bölgeyi bulduğunda, Galler'e geri döndü ve kendisiyle beraber koloni için uygun olan kadın ve erkeklerle birlikte gemilerle; daha sonra Farquara olarak adlandırılan ancak en son Florida veya bazı illere ve yakın bölgelere (Apalchen,[62] Mocosa veya Norombera'ya)[63] doğru öncülük etti: Bu 4 bölge artık antik Atlantis'in önemli yerleri değildi, şimdi oralar Amerika olarak adlandırıldı.[64]

Mesele şu ki, Galli Madoc, Kolomb'tan 300 yıl önce 'Atlantis'i kolonileştirmiş olsaydı, İngilizlerin Yeni Dünya talebi açıkça İspanyanın orayla ilgili hak talebini gölgede bırakacaktı. Böylece, 1583'te George Peckham beklendiği üzere, Madoc'un gerçekten de Amerika'ya ulaştığı iddiasının ilk defa yer aldığı basılı çalışma olan *İngiltere ve Newfound Krallığı Namına Yapılan Son Keşifler ve Elde Edilen Mülklerin Gerçek Raporu*'nu hazırladı.

Plandaki tek çıkmazı, Kraliçenin kendisinin buna yüzde yüz bağlı olmamasıydı. Bu yüzden plan hiçbir zaman

gerçekten gerçekleşmedi. Ancak, 'Galli Yerliler' efsanesi çıkmaza girdi: Galce'ye benzeyen bazı şeyler konuşan mavi gözlü, sarı saçlı Yerlilerin hikâyeleri ortaya çıktı. Bu Galli Yerliler asla keşfedilmedi ve Madoc ya da Galler ile hiçbir zaman kesin bir bağlantı kurulamadı, ancak bu kadar garip bir şekilde parçası oldukları Atlantis'in hikâyesinde olduğu gibi, herkes kendilerine inanmayı tamamen bırakmadı ve bazı 'alternatif tarihçiler' davalarını hâlâ savunuyorlar.

BÖLÜM 9

17. Yüzyıl: Yeni Bir Atlantis

17. yüzyılın başlarında, Platon'un Atlantis'i, *Timaios* ve *Kritias'taki* Kritias'ın aktardığı hikâyede bahsedilen yerinden, değerler sisteminden, öyküyle ilgili ya da varlığını sürdürmesiyle alakalı nedenlerden hayli yol kat etmişti. Özellikle, Platon'un Atlantis'i, Amerikaların (Güney ve Kuzey) Yerli kültürleri için iyi bir 'açıklama' haline gelmişti. Bu kültürlerin kendi başlarına gelişmedikleri kabul edildi, ancak öte yandan onların kökenlerini Eski Dünyadan gelen herhangi bir medeniyete dayandırmak zordu. Böylece Atlantis, insanlar kendi Atlantis versiyonlarını Platon'un Atlantis'inden uzaklaştırmaya hazırlandıkları ve iz bırakmadan tamamen batmadığını ve kültürel mirasının, oldukça bozulmuş bir şekilde de olsa, Amerikaların yerli halklarında hâlâ gözlemlenebileceğini iddia ettikleri sürece mükemmel bir çözüm oldu.

Yeni Atlantis

Atlantis = Amerika denklemi, ölümünden sonra 1627'de yayımlanan bitmemiş roman tarzındaki makalesi *New Atlantis*'te Sir Francis Bacon (1561-1626) tarafından geliştirilmiştir. Platon'un Atlantis diyalogları ile Thomas More'un *Ütopya*'sı (1516) arasında bir kesişime benzer ve

Bacon bu çalışmasında bize neredeyse unutulmuş bir Altın Çağ'ı gösterir. Bu antik bilgelik kaybolmuştur; insanlık, geçmiş zaferlerini hatırlamıyor ve mevcut felsefelerin itibarı düşmüştür. Bununla birlikte, *Yeni Atlantis* adlı çalışma bu bilgiyi ve dolayısıyla yüksek medeniyet seviyesinin yeniden elde edilmesini istemektedir. Platon gibi Bacon da, felsefi ve siyasal noktalarını ortaya koymak için kurgusal unsurlar kullanır, ancak Platon'un çökmekte olan Atlantis medeniyeti, adanın tam anlamıyla yıkımıyla imha edilirken, nihayetinde Bacon'un adası İdeal Devlet gibi değil de bir İdeal Bilim ve Teknoloji Enstitüsü gibi görünse de, Bacon Eski Atlantisli Platonik Tufanla Yeni-Atlantisli ideal yaşamı birleştiriyor.

Bacon'un Yeni Atlantis'i aynı zamanda yeni bir konuma sahiptir. Yine, Yeni Dünya'da olduğu gibi ve daha yeni yorumlarda alıştığımız gibi, Atlantis, şimdiye kadar ki *terra incognito* (bilinmeyen toprak) terimi tarafından kaplanan alana taşındı: Atlantis'in bir özelliği dünya hakkındaki bilgi harici olarak hareket ederken Atlantis arayışının da haricen hareket etmesidir ve bu arada ada çoğu zaman bilinen alanın en uzak uçlarında kalır. Bu yüzden Bacon, Eski Atlantis'i Amerika'da ama Yeni Atlantis'i Güney Denizi'nde (yani Pasifik Okyanusu) konumlandırır, bu durumun Bacon'un tüm yaşamı boyunca enine boyuna ele aldığı bir konu olduğu Sir Francis Drake'in *Altın Hind* (1597) çalışmasında yer alır.

Bacon, Platon'unu iyi tanıyordu. Yabancılar Evi'nin Valisi'nin yorumu bunu açıkça gösterir:

> Aynı anda veya ya bir ya da birkaç yıl sonra Büyük Atlantis [Amerika] sakinleri yayıldı. Yine de, sizinle birlikte harika bir adam [yani Platon] tarafından yapılan anlatım ve açıklama; Neptün'ün [yani; Poseidon] soyundan gelenlerin

> oraya yerleştikleri ve büyülü tapınak, saray, kent ve tepe ve iyi yönlendirilebilen nehirlerin bereketli ve bol akıntıları (ki bu kadar çok zincir aynı bölgeyi ve tapınağı çevrelemiştir): [. . .] yine de çok fazla doğrudur ki, Atlantis'in ülkesinin, Peru olarak, daha sonra da Coya adıyla Meksika olarak ve sonra da Tyrambel olarak adlandırıldığı, silahlar, gemiler ve zenginlikler açısından güçlü ve gururlu krallıklara sahip oldukları söylenir: bunlar öyle güçlüdürler ki bir defada (ya da en azından on yıl içinde) her ikisi de iki harika sefer yaptılar; Tyrambel Atlantik'ten Akdeniz'e ve Coya ise Güney Denizi üzerinden bizim adamıza sefer düzenledi: ve bunlardan ilki, Avrupa'ya yapılmış olan, sizin aranızdaki aynı yazarın (göründüğü gibi) sözünü ettiği Mısırlı rahiple bir ilişkisi vardı. Elbette böyle bir şey vardı. Ancak bu güçleri geri püskürtme ve direnme şerefine sahip olan eski Atinalılar olup olmadığı hakkında hiçbir şey söyleyemem: ama kesin olan şu ki, o seferden ne bir gemi ne de bir gemici asla geri dönmedi.[1]

Yani Meksikalılar gerçekten Platon'un Atlantislileridir ve Atinalılar tarafından geleneksel Platonik tarzda mağlup olarak benzer fakat tam aynısı olmayan bir kadere maruz kalırlar:

> Ancak ilahi intikam bu gururlu girişimlerden kısa bir süre sonra yetişti. Yüzlerce yıldan daha kısa bir süre içinde, Büyük Atlantis tamamen kayboldu ve yok edildi: adamınızın söylediği gibi, büyük bir deprem tarafından değil; (alanın bütünü depremlere çok az maruz kalmıştır); ancak bir tufan yüzünden veya su altına gömülmesiyle olmuştur [. . .] Fakat bu batışın derin olmadığı da doğrudur; çoğu yerde, yerden kırk ayaktan fazla değildir; böylece genel olarak insanı ve hayvanı yok etmesine rağmen, ormanın bazı vahşi sakinleri kaçtı. Kuşlar da yüksek ağaçlara ve ormanlara uçarak kurtuldular. İnsanlara gelince, birçok yerde, suyun derinliğinden daha yüksek binaları olmasına rağmen ve birçok yer sığ olmasına rağmen seller uzun süre devam etti; böylece suya batmamış yerde olanlar yiyecek ve gerekli diğer şeylere ihtiyaçları olduğundan yok oldular.[2]

Büyük Atlantis'in bu yarı yıkımı, Amerikalıların şu anki 'geri kalmışlığını' açıklıyor:

> Öyleyse sizi şaşırtacak şey ne Amerika'nın nüfusunun az olması, ne de insanların edepsizlik ve cahilliği olmamalı; çünkü Amerika'nın sakinlerini genç olarak değerlendirmelisiniz; en azından, dünyanın geri kalanından en az bin yıl daha gençtirler: bunun için dünya çapındaki tufan ile onların su altında kalması arasında çok fazla zaman vardı. Çünkü dağlarında kalan insan tohumunun zayıf kalıntısı yavaşça, azar azar ülkede nüfusu çoğalttı ve basit ve vahşi insanlar olarak (dünyanın en asil ailesi olan Nuh ve oğulları gibi değil); gelecek kuşaklarına bilim, sanat ve medeniyet bırakamadılar ve üstlerini örtmek için dağlık yaşam alanlarında da aynı şekilde (bu bölgelerin aşırı soğuk olması yüzünden), kendilerini bu bölgelerde sahip oldukları kaplan, ayı ve büyük tüylü keçilerin derileri ile kaplamaya alıştıklarından aşağı vadiye inip, oradaki dayanılmaz ısıyla karşılaştıktan sonra daha hafif giysilerle ilgili bilgileri olmadığından, günümüzde hâlâ devam eden çıplak olma geleneklerine başlamak zorunda kaldılar [. . .] İşte görüyorsunuz, zamanın bu büyük kazasıyla Amerikalarla (Kuzey ve Güney Amerika) olan ulaşımımızı kaybettik.[3]

Dolayısıyla su altında kalan ancak daha sonra suları çekilen 'Büyük Atlantis' şimdi Amerika'dır; Yeni Atlantis, Bensalem olarak adlandırılan bir adadır.

Yeni Atlantis isimli çalışmada bilgileri aktarılan insanların Peru'dan Çin'e giderken gemileri rotasından saptıktan sonra Bensalem'de karaya ayak basan gezginler olduğu söylenir. Ev sahipleri cömerttirler ve ada ile ilgili ihtiyaç duydukları tüm bilgileri verirler: adalılar, aynı zamanda bir gemi kullanarak hayatta kalmalarına yardım eden Aziz Bartholomew'in apostolik (havarilere ait) ve mucizevi misyonerliği aracılığıyla önceki inançlarını değiştiren Hristiyanlardır; Solomon'un Evi olarak bilinen

bir bilginler okulu 'olası olan her şeyi mümkün kılana kadar sebeplerin bilgisini ve eşyaların gizli hareketlerini ve insan imparatorluğunun sınırlarını genişletme' arayışındaydı, evlilikleri sağlamdır ve 'genelev yoktur, ahlaksızlık yapılan evler yoktur, fahişeler yoktur, buna benzer hiç bir şey yoktur'; topraklarının üretkenliği, balıkçılık ve yerel ticaret tamamen kendi kendilerine yeterli oldukları anlamına gelir ve hatta 'hokkabazlık, sahte görüntüler, sahtekarlıklar ve yanılsamalar ile onların yanlış görünüşlerinin her türünü temsil ettiğimiz duyuların kandırılma evleri' vardır. Kısacası, güzel bir yaşam için her şeye sahipler.

Neticede, Bensalem adalıları, dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmelerine rağmen kendilerini kendilerine saklıyorlar. Kaybedecekleri çok şey vardır ve nihayetinde mağlubiyet ve ilahi yıkıma son verdiğimizi bildiğimiz Platon tarzı Atlantis emperyalist girişimlerde her şeyi riske atmak yerine, barışçıl yöntemlerle kendi entelektüel zenginleşmelerinin peşindedirler. Aslında, başkalarının kendi örneklerinden faydalanması gerektiği konusunda hevesliler, çünkü Vali konuşmasını tamamlarken söyle demişti:

> Tanrı seni korusun oğlum ve Tanrı, akdettiğim bu ilişkiyi kutsasın. Diğer ulusların iyiliği için yayınlaması iznini sana veriyorum; çünkü biz burada Tanrı'nın göğsündeyiz, bilinmeyen bir ülkedeyiz.[4]

Ve Platon'a saygısının son göstergesi olarak Bacon, çalışmayı *Kritias* tarzında sonlandırır:

> [Gerisi mükemmelleştirilmedi.][5]

Fen ve Bilim

Sir Francis Bacon eski mitleri alegorik olarak okumayı tercih etti. Bunun onun çılgın anlatıların ötesine geçmesine ve antikliğin bilgeliğine erişmesine izin verdiğini düşünüyordu.[6] Ancak, diğer düşünürler, en azından Atlantis'le birlikte Amerika'daki Atlantis fikrinin sürdüğü tarihçi çizgide durmaya daha meyilliydi. Bunlardan biri, oldukça tuhaf bir çalışma olan *Speculum mundi: Ya da dünyanın yüzünü temsil eden ve ya nasıl başladığını temsil eden bir cam. Nasıl ve ne zaman gerçekleştiği etraflıca inceleniyor. Neredeyse bir altıgene veya doğada bulunan şeylerin nedenleri, devamlılığı ve nitelikleri hakkında ciddi bir söyleme bağlı olan; dünyaların yaratılışının altı gününde yapılan çalışmalarla ilgili meselelerin ortaya çıkmasna sebep oldu* isimli çalışmayı yazan İngiliz doktor ve din adamı John Swan (ölüm tarihi 1671) idi:[7] İlk olarak 1635'te yayımlandı ve başlığıyla uyumlu olarak Swan'ın kitabı teoloji çerçevesinde doğal tarihe yaklaşır ve Yaratılışın altı günü temelinde düzenlenmiş olarak 17. yüzyılın bilimsel bilgisinin ansiklopedik bir temsilini yapmaya çalışır. Bilim ve yazın arasındaki çağdaş kavramlarla yüzleşir ve bunu yaparken Atlantis'le de ilgilenir:

> Amerika'nın bir zamanlar *Platon*'un Atlantis adası olarak adlandırdığı o büyük toprağın bir parçası olduğu ve o adanın krallarının Avrupa ve Afrika halkı arasında bazı ilişkilere sahip olduğu varsayılabilir [. . .] Fakat bu ada bir deniz haline geldiğinde, çamur, toprak ve aradan geçen zaman uzak ülkelerin hatıralarını yok etti. Battığında, ilk başta çamur dolu bir deniz oldu ve bunun ardından çok uzun bir süre boyunca oraya gemiyle gidilemedi: evet, çok uzun bir süre öyle ki denizcilerin çoğu ya deniz tekrar berraklaşmadan öldüler ya da adayla birlikte batarak öldüler. [Yani] hatıralar

> yok oldu. Yine de böyle bir adanın bir deprem tarafından yutulduğu konusunda çok eminim: *Amerika* adanın Batı tarafının bitişiğinde değilse de, ancak elbette çok uzağında da olamazdı, çünkü *Platon* onu büyük bir ada olarak nitelendirir: Afrika ile söz konusu ada arasında büyük bir deniz olduğunu düşünmüyorum.[8]

Dolayısıyla Swan'ın Atlantik'in iki yakası arasında bir köprü olarak Atlantis; adanın su altında kalması; çamurun yol açtığı seyir problemleri; soluk hatıralar ve bir deprem dahil hepsini kabul etmekten mutlu olduğu Amerika'da Atlantisimiz vardır. Swan'ın aynı anda hem yürüyen ruhlar için alınan yanmış bataklık gazlarını karakterize eden cehaleti eleştirmeye hazır olması ve hem de ayakları olan balıkları ve sulardaki 'garip balıklar' arasındaki denizkızlarının varlığını da kabul etmesine rağmen, aynı zamanda birçok fantastik yaratığın masallarını da reddetmesi etkileyicidir.

Platon'un Atlantis hikâyesinin potansiyel gerçeği ve özellikle de Mısırlı rahiplerin verdiği tarih, İncil çalışmaları için her zaman etkili olacaktı. 16. yüzyılın ikinci çeyreğinde, Piskopos James Ussher, Yaratılışın (Creation) MÖ 23 Ekim 4004 Pazar günü meydana geldiği belirtilen Tekvin'in (Genesis) soyları hakkında çalışma yapmıştı. Fakat bu doğru olsaydı, bundan birkaç bin yıl öncesine uzanan 'ilahi' Platon'un Mısır kayıtlarıyla bu durum nasıl bağdaşabilirdi? Aslında, *Tanrı'nın Şehri* isimli çalışmada Augustine'in 'Binlerce Yıldır Süregiden Tarihin Yanlışları' başlıklı bir bölümle tartışmaya dahil olduğu ve daha sonra da bilgeliklerinin 100.000 yıllık olduğunu ileri süren 'Mısırlılar'ın rezil yalanlarıyla karşılaştıkları, 5. yüzyıla kadar dayanan, 1,000 yıldan fazla bir zamandan beri devam eden bir meseleydi bu.[9]

Klasik putperestlik ve Tekvin kolayca bir arada var olamazdı ve Doğal dünya ile ilgili 17. yüzyıl keşifleri de ciddi ve kalıcı sorular ortaya koyuyordu. Mesela, çalışmaları modern jeologlar ve paleontologlar arasında halen geçerli olan ve isminin Latinceleştirilmiş hali olan Nicholas Stenonis ya da Nicolas olarak daha iyi bilinen Dane Niels Stensen (1638-86) kaya oluşumunun en çok rağbet gören açıklamalarına meydan okudu. Atlantis'le ilgili olarak, o Atlantis'e inanan biriydi:

> Antik dönemlerin muhteşem masalları tarafından kolayca ikna olup yenilmek istemem ama bunlar gerçek olduğuna inandığım birçok şeyi içeriyorlar. Örneğin, doğruluktan ziyade yanlışlığı bana sorgulayıcı gibi görünen bir dizi iddiayı düşünün. Mesela, Akdeniz'in batı okyanustan [Atlantik'ten] ayrılması, Akdeniz ile Kızıldeniz arasında bir bağlantının varlığı ve Atlantis adasının batması.[10]

Steno ve diğerleri tarafından yürütülen bilimsel keşifler, Heno'nun 1667'de Roma Katolikliğine dönüşmesine ve bundan sonra meslektaşlarını hüsrana uğratarak bilimsel çalışma yapmayı terk etmesine rağmen, Hristiyan kronolojisi için büyük bir mücadele oluşturuyordu. Ancak, kişilerin bakış açısına göre ya sorun için bir çözüm önerisi ya da şimdiye kadarki basımı yapılmış en tehlikeli aykırı görüşlerden biri Isaac La Peyrère'den (1596-1676) geldi. Onun 'Adem öncesi insan' teorisi, *Praeadamitae, sive Exercitatis super versibus duodecimo, decimotertio ve decimoquarto, capitis quinti Epistolae D. Pauli ad Romanos'da. quibus inducuntur primi homines ante Adamum conditi,* isimli 1655'te Amsterdam'da Latince yayınlanan ve ertesi yıl *Adem'den Önceki İnsanlar* olarak İngilizce tercümesi yayınlanan çalışmada izah edilmiştir. Argümanının ana fikri, insanlığın dünyanın tüm bölgelerine

yayılmasının, Adem ve Havva'dan önce insan olması gerektiğine işaret etmesidir. Böylece La Peyrère, Adem'in bütün insan ırkının atası olmadığını, ancak yalnızca Yahudilerin atası olduğunu kanıtlama amacındadır: Seçilmiş İnsanlar, Adem ve Havva'dan gelir; Yahudi Olmayanlar, Adem'den önce yaratılan insanların soylarıdır —'Adem öncesi insan'. Bunu destekleyen argümanlar, Adem ve Havva'nın oğlu Kabil'in evlenmesinin yer aldığı (muhtemelen Adam ve Havva dışında bir yerden gelmesi gereken) Tekvin'den veya Solon'un Mısır'a gitmeden 9.000 yıl önce Atlantis'in var olduğunu söylediği Platon'dan gelebilir. Platon'un beyanları La Peyrère için çok önemli bir etkiye sahipti: eğer 'ilahi' filozof yaklaşık olarak MÖ 9600'da Atlantis'in var olduğunu söylemişse, insan ırkı Âdem'den çok önce vardı.[11]

1665 yılında, Amsterdam'da, La Peyrère'in eski çağdaşı Athanasius Kircher (1602-80), *Insula Atlantis*'in (*Atlantis Adasının*)[12] en ünlü ve daha sonra en çok tartışılan haritalarından birini içeren bir çalışma yayınladı. Söz konusu kitap, akiferler (yer altı su havzaları); magma ocakları; mağarabilim vb.—çeşitli jeolojik ve coğrafi konularla ilgili her türlü teoriyi (bazen oldukça sıra dışı bir biçimde) açıklayan ve dünyanın içini, püsküren Vezüv Yanardağı'nı ve Etna Dağı'nı, bir ejderhayı, bazı devleri ve *Situs Insulae Atlantidis, a Mari olim obsorp-tae ex mente Aegyptiorum et Platonis discriptio* ('bir zamanlar Deniz tarafından yutulan Atlantis Adası Bölgesi, Mısırlılar ve Platon'un bir tasvirini) içeren Mundus subterraneus (Yeraltındaki Dünya) idi.[13] Aşağıyı işaret eden bir okla alt tarafta kuzey yönünün yer aldığı söz konusu tasvir, Platon'un Atlantis'ini takriben Atlantik Okyanusu'nun ortasında, Avrupa ile Afrika'dan çok daha küçük, solda

açık bir şekilde Afrika ve İspanya'nın belirtildiği, sağda Amerika olmak üzere iki isimsiz ada arasında gösterir. Atlantis Adasında altı nehir ve merkezde büyük bir dağ vardır, ancak şehir, su halkaları, duvarlar, kanallar vb. yoktur. Aslında belirsiz ve hayali bir taslaktır, ama adayı yakın zamanlarda arayanların belirsiz ve yaratıcı derin düşüncelerinde etkisi vardır.

İsveç'te Atlantis

17. yüzyılın sonlarına kadar, Atlantis ve etkisine yönelik çeşitli arayışlardaki ana metinler Platon ve İncil'di ve yeni toprakların ve/veya milliyetçi, dini ve emperyalist ideolojilerin keşfi ile paralel olarak ada ya da ada sakinleri genel olarak batıya ve/veya güneye, ya da Yahudiye'ye (günümüz Güney İsrail'inde bir bölge) yerleştiriliyordu Ancak daha sonra İsveçli bilim adamı Olaüs veya Olof Rudbeck (1630-1702) Atlantis'in bulunduğu yer ve dünya tarihindeki yeri için radikal bir şekilde yeni bir yaklaşım getirdi. Botanik bir bahçe ve bir anatomi tiyatrosu meydana getirdiği Uppsala Üniversitesinde Rektör oldu, botanik ve anatomi gerçek uzmanlık alanı olmasına rağmen, lenfatik dolaşımı keşfetmeye ek olarak, etimoloji ve arkeolojiye de ilgi duyuyordu, Uppsala'da 1679 ve 1702 yılları arasında birkaç ciltte yayınlanan *Atlantica, sive Manheim, vero Japheti posteriorum sedes ac patria* isimli çalışmasında düşüncelerini ifade etmenin bir yolunu buldu.

Eserin adından da anlaşıldığı gibi, Rudbeck'in tezi Atlantis'in, 'Nuh'un oğlu Yafes'in soyundan gelenlerin oturduğu yer ve ülke' olan İnsanlığın evi (*Manheim*) olmasıydı. Bunda özgün bir şey yoktu, ancak kitabın başlığında hiçbir ipucu olmasa da, Rudbeck'in öncüllerinden (seleflerinden) kesin olarak ayrıldığı yer

Atlantis'i yerleştirdiği yerdi. İskandinav mitolojisi için değerli bir kaynak olan *Eddas* olarak bilinen ortaçağ İzlanda'sına ait metinlerle başladı. Bunlar, Atlantis'in 'bulunduğu yerin ve ülkesinin' İsveç'te olduğunu ve ana kentinin Uppsala'ya oldukça yakın bir yerde bulunduğunu 'keşfetmesini' sağladı. Bunu Platon'un Atlantis ve Kalipso adası ile *Odysseia Destan*'ındaki Ogygia Adasının aynı olduğu varsayımına dayandırmıştı. Ardından *Odysseia*'da belirtilen rüzgar yönlerini kullandı, Plutarkhos tarafından dünyanın şekliyle ilgili bazı yorumlarla bunu destekledi ve Atlantis'in Almanya'daki Mecklenburg ve İsveç'teki Vinililand'ın yer aldıkları enlemler arasında bulunabileceğine karar verdi. Daha sonra bazı Viking şiirlerinin ustaca yönlendirmesiyle ikincisi (İsveç) daha ön plana çıktı.

Burada milliyetçi unsurlar barındıran pek çok şey vardır. Rudbeck, İsveç gücünün Batı'daki Eski Roma İmparatorluğu ile olan ilişkilerinin, onların Roma ordusunu yenebileceklerini, anlaşmaların şartlarını dikte edebileceklerini ve gerçekten de Alarik'in komutası altında, 410 yılında Roma'yı bile yağmalayabileceklerini gösterdiği Gotik kabilelere dayandırıp bir tür 'Gotik üstünlüğünü' destekliyordu.[14] İsveç, 17. yüzyılda, özellikle (1611–32 arasında hüküm süren) Kral Gustavus Adolphus yönetiminde, önemli bir güçtü, ancak Rudbeck'in yaşamında, İsveçliler, bazı ciddi askeri gerilemelere maruz kaldılar ve 'Atlantis milliyetçiliğinin' sıkça keskin bir Katolik/Protestan ucu (yönü) olan 17. yüzyıldaki çatışmalar bağlamında anlaşılması gerekiyordu. *Atlantica, Sive Manheim* çalışması Lüteriyen mezhebinde olan İsveç'in, 1654 Temmuz'da 'İsveçliler, Gotlar ve Vandal'ların Kraliçesi' olan Kraliçe Christina'nın tahttan çekilmesi ve

Roma Katolikliği'ne geçmesini güçlükle kabullendiği sırada yazılmıştı. Protestan Rudbeck'e göre Atlantis projesi, hem politik hem de dini olarak İsveç milliyetçiliğini savunma girişiminin bir parçasıydı: Katolik/Akdeniz dünyasının sık sık kendi üstünlüğünü öne sürmek için kullandığı Atlantis'i topraklarına katmak ve Protestan İsveç'e taşımak ustaca bir hareketti.

Rudbeck Hristiyan olmasına rağmen, teorisinin Yunan putperestliğine de biraz uyum sağlaması gerekiyordu. *Atlantica siva Manheim*'de Atlas'ın Yafes'in oğlu olduğu ve ilk Avrupalı ve Asyalı halkların, fikirlerin ve geleneklerin geliştiği yer olan İskandinavya'ya yerleştiği söylenmektedir. Rudbeck, son derece sofistike İsveç kültürünün Akdeniz kültürünün öncülüğünü yaptığını ve bu olağanüstü kültürel yeniden yerleşimi elde etmek için, diğer entelektüel uygulamalar arasında, en fazla goropizm'e[15]—uydurma etimolojilere—dayandığını söyledi. İddiaları arasında: İskandinavya rünik (eski Germen) yazılarının Fenike ve Yunan alfabelerinden önce olduğunu; Atlantis'in yıkım tarihinin MÖ 1500 civarında ortaya çıkabileceği anlamına geldiği Platon'un 'yıllarının' daha kısa Mısır 'ay döngülerinin' yanlış anlaşılması/yanlış çevirisi olduğu-en son Francisco Cervantes de Salazar'dan ve ondan önce Plutarkhos, Diodorus Siculus ve nihayetinde Knidoslu Eudoxus'dan (MÖ 408–355) türetilen bir fikirdi bu;[16] Herkül'ün Sütunları'nın İsveç ve Danimarka arasındaki Øresund Boğazı'na yeniden konumlandırılması gerektiği,[17] Baltık Denizi'nin Odysseus, Aeneas, Jason ve Argonotların seyahat ettikleri yer olması gerektiği (ikinci sırada anılan kişi Argonotların Karadeniz ve Baltık'a dökülen nehirler arasında aynı şeyi yapabileceğini göstermek için iki nehir arasında 70 km boyunca Viking tarzında üç gemiyi

yüzdürerek bunu 'kanıtladı');[18] Cumaealı Sybil'in (en ünlü kahin kadın) Botniya Körfezi'nde yaşadığı, Platon'un Atlantis'i tanımlamak için kullandığı Yunanca kelime olan *nosos*'un ('ada') gerçekte 'yarımada' olarak çevrilmesi gerektiği (Platon'un yaptığı atıfların bağlamı bunu kesin olarak hükümsüz kılar[19]); (Olimpiyat öncesi Titanlar Hyperborealıların atası olmak için geride kalmasına rağmen) Yunan tanrıları sonuçta İskandinavya'dan geldiğinden Yunan tanrılarının tüm isimlerinin açıklamalarının Gotik / İsveççe dilinde bulunabileceği; Yunan 'Hyperborealı, İskandinav Yfwerborne (= 'yüksekte doğan') ile etimolojik bir bağlantıya sahip olduğu ve/ veya '—borealı'nın İskandinav tanrısı Buri'ye gönderme yaptığı;[20] gömülü höyüklerdeki büyük iskeletlerin efsanevi dev Hyperborealılar için arkeolojik kanıtlar sağladığı; Roma'daki Janus Tapınağı'nın Uppsala'daki eski tapınağı örnek aldığı ve tüm dünyada birbirine bu kadar çok benzeyen başka iki tapınak bulunmadığı; Atlantis'in Atlas'la hiçbir ilgisi olmadığı, ama her şeyin efsanevi İsveç Kralı Atle ile ilgili olduğu (bu yüzden Atland, Rudbeck'in İsveç'teki eserinin adı—*Atlandeller Manheim*); İsveççe *Atlefjell*'in (= 'Atle'nin Dağı') Atlas Dağları ile bir bağlantısı olduğu vb. iddialar vardı.

Atlantica siva Manheim kitabının birinci cildinin ön sayfasında bir harita vardır. Bu harita Avrasya kıtasını İncil'e dayanan üç sembolik ağaçla gösterir. Ham'ın ağacının kökü Afrika çölünde kaybolur; Şem'in asma ağacı, İsa adına yetişir ve Yafes'in elma ağacında Nuh'tan İsveç'e kadar uzanan bir kök vardır. Gövde ATLAS adını taşır, ağaçtaki meyvelere gerçek ve efsanevi İsveç krallarının isimleri verilmiştir ve yerdeki meyveler Avrupa uluslarının isimlerini gösterir. Anlam

açıktır: Tanrı'nın seçtiği insanlar Yahudiler değil, İsveçlilerdir. İsrail Atlantis oldu; Atlantis İsveç oldu.

Rudbeck'in eserinde, Hesiod, Platon, Aristoteles, Apollodorus, Tacitus, Odysseus, Batlamyus, Plutarkhos ve Orfe ile Gotik-Atlantik bağlantısı kurmamış olan, bariz biçimde görünmese de Herodot'un Rudbeck'in kendisinin etrafında olduğunu gösteren bir gravür mevcuttur. Rudbeck Atlantis'i (İsveç) bir dünya küresi üzerinde göstermek için neşter kullanıyor. Isaac Newton ve Samuel Pepys'in yaptığı gibi Rudbeck'in dönemindeki en büyük bilginlerden bazıları, Rudbeck'in fikirlerini ve İskandinav Atlantis teorilerinin açık delil olduğunu benimsemişlerdi, bilhassa 'Etymologie' maddesini Rudbeck'in yanıltıcı bir şekilde mitsel tarih ile etimolojiyi ilişkilendirme örneği olarak kullandığı Ansiklopedi veya *Sistematik Bilim, Sanat ve El Sanatları Sözlüğü* (1751) yazarı Denis Diderot gibi diğer kişiler ise Rudbeck'in fikirlerine karşı şüpheliydiler. Rudbeck'in eski üniversitesi, eski rektörün *Atlantica* kitabı hakkında kararsız görünüyor: üniversitenin web sitesinde şu ifadeler yer alır:

> Olof Rudbeck [. . .] Uppsala Üniversitesi'nin yüzyıllar boyunca en göze çarpan figürlerinden biridir [. . .] Bunun dışında Rudbeck en çok, bugün büyük ölçüde deruni fanteziler olarak kabul edilen, antik tarihin vatansever bir anlatımı olan *Atlantica* adlı kitabıyla tanındı. Ancak Rudbeck'in çalışmalarının diğer birçok yönü kalıcı değerlere sahiptir.[21]

BÖLÜM 10

Aydınlanma'da Atlantis

18. yüzyılın başlarında Platon'un Atlantis'i Aydınlanma dünyasına girmişti. 16. ve 17. yüzyıldaki bilimsel gelişmelere dayanarak, Batı düşüncesi ve kültürü, nihayetinde ortaçağ dünyasından modern Batı dünya görüşüne geçişi sağlayacak olan bilim, felsefe, sanat ve toplumda meydana gelen çarpıcı değişimlere uğramaya başladı. Aynı zamanda, özellikle Amerika ve Fransa'da, siyasi devrimler çağıydı. Fransızların *siécle des Lumières* ('Aydınlanmış Yüzyıl') olarak adlandırdığı şeyin önemli bir figürü olan matematikçi ve filozof Jean Le Rond d'Alembert (1717-83) onun etrafında süregiden şaşırtıcı entelektüel ve bilimsel ilerleme ve kendisiyle birlikte bu 'felsefe çağının' (en geniş anlamıyla, Yunanca *felsefe anlayışı* = 'bilgelik aşkı') ümidi ve beklentisi gerçekten insan yaşamını daha iyi hale getirdiği için bu dönemi '*mükemmel* felsefenin yüzyılı' olarak nitelendirdi.[1] Eski Yunan filozofları, Platon'dan öncekiler bile, aklın güçlerini ve kullanımlarını araştırmışlardı ve 18. yüzyılda, kabul edilmiş (geçerli) otoritenin birçok yönü yoğun bir şekilde entelektüel olarak incelendi. Hesiod gibi Yunanlı yazarlarda gördüğümüz efsanevi bir Altın Çağ'dan düşme (gerileme) modelinden farklı olarak Aydınlanma düşüncesinin çoğunda (tabii ki hepsinde olmasa bile) kendisini insanlık tarihinin genel bir

ilerleme yörüngesini izlediğine yönelik nosyonda ifade eden büyük bir iyimserlik duygusu tespit etmek mümkündür. Bu bağlamda, Aydınlanmanın önemli figürlerinden bir kısmı (örneğin, Montesquieu ve Rousseau) Platon'un hayali adasına en ufak bir ilgi göstermese bile Platon'un Aydınlanma'da önemli bir rolü oldu.

Atlantis düşüncesi ile ilgili olarak, on sekizinci ve 19. yüzyıllar 'spekülatif (tahminler yürüten) mitoloji uzmanının (mitologun) doruk noktası' olarak tanımlanırken, eski Roma dönemine ait bazı basit şair bozuntularına ya da müphem Bizans yorumcularına dayanarak o dönemki tüm bilim insanları insanlığın ve medeniyetin kökenlerine dair evreni sarsacak teoriler oluşturma yeterliliğine sahipti.[2] Başka bir deyişle, Atlantis'in kaymağını yemeyi her zaman mümkün kılacak çok fazla keşif geleneği (anlatısı) ve yolu (metodu) vardı: 'masal dünyası, manevi otoriteler tarafından, gerçekten kutsal bir içeriğe sahip olmayan dinsiz bir dünya olarak dillendirildi, bu masal dünyası yanlış bir şekilde sunulduğunda dine küfür veya vatana ihanet işin içinde yer almazdı'.[3] Bu yüzden İncil'le İncil'e dayalı olmayan gelenekleri uzlaştırma sorunu ortadan kalkmasa da, yazarlar kutsal (Hristiyan) ve dinsiz (hâlâ birçok mitolojik bağlantıya sahip olan) arasındaki antitezi, ya uzlaşmaz farklardan yararlanarak veya aralarındaki paralellikleri keşfederek kullanabildiler. Antik mitoloji 'düşünülmesi son derece güzel' bir şey oldu.

Atlantis ve İncil

Platon'un Atlantis'inin 'eski hamam eski tas' görüşleri, ada Meksika'dan Filistin'e Atlantik üzerinde bir o yana bir bu yana gidip gelirken Aydınlanma içerisinde yeniden

dönüşmeye devam etti. 1679'da, bilgin, antika meraklısı, bilim adamı ve Avranches Piskoposu olan Pierre-Daniel Huet (1630-1721), putperestlerin gerçekten Musa'yı panteonlarına aldıkları konusunda çağdaşlarını ikna etmekte zorluklarla karşılaşsa da, tüm pagan tarihinin ve mitolojinin Eski Ahit'e dayandığını savunduğu *Demonstratio Evangelica* adlı bir kitap yayınladı. Huet, Atlantis'i kendi tartışmasına dahil etti, Lopez de Gómara'ya ve ondan önce Cosmas Indicopleustes'e geri döndü ve Meksikalıların Atlantis halkından geldiği sonucuna vardı.[4] Yine de bu görüş, 1726 tarihli *Dissertation sur the Kritias de Platon* (Platon ile Kritias üzerine Tez) çalışmasında Solon'un Meksika tarihinden ziyade Yahudilerin tarihini Mısırlı rahiplerle konuşmasının daha muhtemel olduğu şeklinde yorumlayan Marsilya'dan Claude Mathieu Olivier adındaki bir avukat için çekici bir fikir değildi.[5] Oradan Platon'un Atlantis'inin on parçaya bölündüğü için Atlantis'teki bu kişilerin Ürdün nehrinin yakın tarafında yaşayan İsrail'in on kabilesi (diğer taraftan Ruben ve Gad 'Mısırlılar arasında daha az biliniyordu' ve bu yüzden rahatlıkla göz ardı edilebilirdi) olabileceği fikrini dile getirdi. Bu kendine özgü bir yaklaşımdır: kısacası, seçtiğiniz bir metni alın (Olivier, *Kritias'ı* seçer) ve seçtiğiniz metnin derine gömülü bir sırrını ortaya çıkarın.

Bu, elbette, Rudbeck'ın İskandinav milliyetçi düşünceleri ile tamamen çatışıyordu ve kılıçlar çekildi: 1733 yılında Heinrich Scharbau, Kutsal Topraklarda Atlantis fikrini öne sürdü,[6] önce İsveççe sonra Latince yayınlanan *Atlantica Orientalis*'inde J. Euremius da aynı şeyi yaptı,[7] ve 1762 tarihli *Essai historique et critique sur les Atlantiques'de* F.-C. Baer,[8] Atlantis'in on krallığını İsrail'in on iki kabilesine, Atlantik Okyanusu'nu Kızıldeniz'e, Atlantis'in Atlantis'i de

İsraillilere evirdi. Baer ayrıca Euremius'un eleştirisini de çalışmasına dahil etti, ancak çalışmalarını Fransızca olarak yayınlaması onun Denis Diderot'un çok sert bir saldırısına maruz kalmasına yol açtı.[9] Bu yazarların hepsi Protestan'dı, ancak bazı Katolik yazarlar en azından Atlantis'i Filistin'e yerleştirme konusunda görüşlerini paylaştı. Bunlardan biri, 1786'da[11] Lahey'de (Protestan bir ülkede) yayınlanan 'tamamen saçma bir kitap' olan[10] *Herodot: Bilmeden Yahudi İnsanların Tarihçisi Olan Kişi*'dir. Bonnaud, Baer'in gerçekten Platon'un Atlantis'inin aslında var olmadığını kanıtladığı için memnundu, ancak bunun yerine Platon'un Atlantis'i aşırı bir şekilde gizlenmiş olsa da, Yahudiye'nin sıradan bir tanımıydı.

Gian Rinaldo Carli: Atlantis İtalya'da

Rudbeck'in tezinin başka bir rakibi de İtalya'yı Atlantis'e varis yapan benzer milliyetçi bir yorumdu ve daha yakın zamanlarda Atlantis'le ilgili spekülasyona dahil edilen bir fikir olan Atlantis'in tüm antik bilgeliğin kökeni olduğuna dair sıkça sunulan büyük bir fenomeni de içeriyordu. Yazar, İtalyan efsanelerini bir kez daha trend olmuş olan Amerika hakkındaki düşünceler ile birleştiren Comte Gian Rinaldo Carli (1720–95) idi. Carli, Peru'daki İnkalarla derinden ilgiliydi ve onlara hayranlık duyuyordu ve onun için onların 15. ve 16. yüzyılda zirvesine ulaşan toplumları Platon'un İdeal Devleti'nin unsurlarını somutlaştırdı. Böylece olaylar arasında bağlantı kurarak durumu anlamaya çalıştı:

> Sizinle birlikte Atlantis'in antik sakinlerinden geldiğine inandığım Amerikaların (Kuzey ve Güney) antik halkları hakkındaki düşüncelerimi veya hayallerimi oluşturmaya kendimi adıyorum.[12]

Platon'un adasının Akdeniz'i Amerika'ya bağladığını ve İtalya'nın hem Yunanistan'a hem de Amerika'ya bağlantı kurmasına izin verdiğini varsaydı. Carli, Atlantis sakinlerinin

> kısmen, astronomi ve çeşitli adetler ve gelenekler hakkındaki fikirlerini getirdikleri Afrika ve Avrupa'dan geçtiklerine ve hatta bazılarının Amerika'ya gittiğine inanıyordu.[13]

Adanın sonu ile ilgili açıklamasında dünyanın yörüngesini daireselden eliptiğe değiştiren büyük bir kuyruklu yıldız ile çarpışma vardı. O, bu durumun *her yılı* 10 gün bir saat otuz dakika uzattığını ve bunun sonucunda okyanusları sekiz mil yüksekliğindeki bir gelgit seviyesine çektiğini ve bunun da atmosferden kaynaklanan yoğunlaşmayı beraberinde getirdiğini söyledi: kısacası,

> bir kuyruklu yıldızın ortaya çıkardığı son dünya devrimi sonucunda Atlantik Okyanusu'nun ortasında olan Atlantis batmış olabilir. Ondan, Amerikalar'da, Mısır'da ve Avrupa'da yayılan insanlar, ilk bilim tohumları, astronomi, Atlantik yazıları—kutsal, gelenek ve din olarak adlandırılan hiyeroglifler—ortaya çıktı.[14]

Bir kuyruklu yıldızın/meteorun 13.000 yıl önce Kuzey Amerika'ya düştüğü bölgedeki daha büyük memelileri ve insan nüfusunu silip, Genç Dryas döneminin soğuk evresini tetiklediği yönünde güncel bazı tahminler vardır. Bu noktada, araştırma kesin değildir ve sonuçlar oldukça spekülatiftir, ancak medya onları çok daha kesin bir şekilde sunmaya çalışır ve kaçınılmaz olarak Atlantolojik takıntılı yazarlar bu araştırmalara dört elle sarılır.[15]

Her durumda Carli, Kanarya Adaları ve Azor Adaları'nın batık ada hakkında somut kanıtlar sağladığına ve selin Atlantik ve Pasifik kıyılarında bulunan/yerleşilen çeşitli toprakları da su altında bıraktığına inanıyordu:

> Eğer Akdeniz yeni bir denizse ve eğer antik dönem insanları bu boğaza çarpıp dağıtan ve Atlantis'i sel altında bırakan okyanusla ilgili değişmez, kesintisiz bir (sözlü) geleneği kuşaktan kuşağa devrettiyse ve modern coğrafi filozoflar tarafından yapılan deniz tabanının fiziksel gözlemleri ve tüm okyanus ile Pasifik denizinde yapılan keşiflerin hepsi, bu tarafta da böyle bir doğal olay olduğunu ispatlamak için bir araya gelerek birleşirlerse antik çağda dünyanın çoğunlukla kurak olan tarafta olduğunu ve bu alanların ekili olduğunu ve insanların yaşadığını kulağınıza fısıldamayı mantıksız görmem.[16]

Yüksek İnka medeniyetinin gizemi olarak gördüğü şeyi çözme arayışında Carli, eski metin okumalarını, günümüz doğa bilimcilerinin keşifleriyle birleştirdi ve bu çok uzak medeniyetler arasında algıladığı şaşırtıcı (hem zaman ve hem de mekân açısından) benzerliklerin, onların Atlantis'e dayanan ortak kökenleriyle açıklanabileceği sonucuna vardı. Bu tür fikirler hâlâ dile getirilmekte olup,[17] internette komiklikler şeklinde (Ç.N.: caps vb.) sık sık tekrarlanmaktadır ve daha sonraki Atlantis spekülatörlerinin de yapacağı gibi Carli, davasını (sahte olmasına rağmen) belirgin dilsel paralelliklerin temelinde kanıtlamaya çalıştı. Neredeyse belirsiz bir şekilde benzer olarak söylenen herhangi iki kelime bağlantının kanıtı olarak ele alınmıştır:

> Amerika'da Atlas ve Antaios isimlerinden daha yaygın bir şey yoktu. *Meuchan* ilinin yanında [Peru'da] *Atlan* adında bir şehir vardı. O civarda aynı soneke sahip olan diğer şehirler de vardı, yani Guatatlan, Cinatlan, Itz-atlan: hepsi

> Mechuacan ve Lelisco arasında yer alıyordu. Bu yerlerin sakinlerine Atlantidler denirdi.[18]

Bu aynı zamanda, aynı varsayımlarda bulunan İtalyan bir maceracı ve gezgin olan Carli'nin çağdaşı John Francis Gemelli Careri'nin (1651–1725) fikirleri ile de uyuşuyordu, onun varsayımına göre—Mezo-Amerikan piramitleri ile Mısır piramitlerinin benzerliği varsayımı temel alındığında—eski Mısırlılar ve Amerikan yerlileri Atlantis sakinlerinin soyundan gelmektedir:

> Bu piramitlerin inşası, *Platon'un Timaios*'unda bahsettiği *Atlantis* adasından gelen *Yeni İspanya*'nın ikinci sömürgecileri olan *Ulmecos*'lara atfedilmiştir. Bu Ulmecos'ların doğu yönünden denizden geldiği konusunda tüm Yerli tarihleri oybirliğiyle hemfikir olduğundan ve diğer tarafta *Platon*'a göre *Atlantis* adasının sakinlerinin kökenleri piramit yapma gelenekleri olan Mısırlılardan geldiğinden bu varsayım yapılmıştır.[19]

Ancak Carli, Mısır'la değil İtalya'yla ilgilendi. Onun Atlantis'i aynı anda Amerikan ve İtalyan'dı ve Roma mitolojisi amaçlarına tam olarak uyan bir niteliğe sahipti: alışılmadık bir şekilde Yunan bir eşdeğeri olmayan bir Roma tanrısı olan iki-yüzlü tanrı Janus. Carli buna 'tanrıların tanrısı' (*diuom deo*) olarak atıfta bulunuyordu ve Janus'un kökenine dair efsanelerden (birçok efsanede olduğu gibi, farklı anlatımlar vardır) Carli'ye en çok uyan onun Kuzey Yunanistan'daki Teselya'dan sürgün edilmiş gerçek bir insan olduğu, karısı Camise veya Camasenea ile Roma'ya vardığı, Tiberinus (Tiber Nehri'nin tanrısı) da dahil olmak üzere çocukları olduğu, Tiber kıyısında Janiculum adında bir şehir inşa ettiği, Latium'u barışçıl bir şekilde yönettiği ve ölümünden sonra ilahlaştığı şeklindeki

efsanedir. Janus'un hükümdarlığı sırasında, oğlu Zeus tarafından Olimpos Dağı'ndan sınır dışı edilen, Evrenin eski Efendisi olan Yunan Kronus ile yakından ilişkili bir tanrı olan Saturnus, İtalya'ya geldi, Janus'un yerine tahta geçti ve Altın Çağ'ı yönetti. Buna rağmen Carli, bu sözlü anlatımda bir değişiklik yaptı: Saturnus, Atlantis halklarının yöneticisi olarak İtalya'ya geldi.[20]

Carli'nin hedefi milliyetçi bir hedefti. Roma'nın efsanevi Altın Çağ kahramanları olarak Atlantislileri getirmek, onun İtalyan soyundan istenmeyen 'yabancı halkları' yok etme yoluydu: 476'da Roma'nın yıkılmasından sonra İtalya'yı istila edip yağmalayan barbarları saf dışı edebilirdi; o, Yahudi anlatımını saf dışı edebilirdi çünkü anlatıda yer alan kuyruklu yıldızın neden olduğu tufan Nuh'un Tufanı değildi; Janus kesin olarak Romalı olduğu için Yunan anlatımını saf dışı edebilirdi; Rudbeck'in İskandinav milliyetçiliğini ortadan kaldırabilir ve bütün bunları yaptığında, Aydınlanmayı insanlığa, dolaylı olarak Atlantis-Amerika üzerinden, İtalyanlar aracılığıyla getirebilirdi.

Yukarıda belirtildiği gibi Carli'nin tezinde üç büyük 'eğer' vardır ve iddialarının sorgulanacağını ve hangi gerekçelerle itiraz edileceğini biliyordu:

1. Birçok yazar Platon'un anlatısını masal olarak görmekteydi;
2. Böyle bir yerin varlığına inanabilmek için okyanusun derinliğini ölçmek gerekirdi;
3. Dünyanın bu kadar büyük bir bölümünü kuru bırakacak olan deniz seviyesinin düşmesi, Akdeniz havzasının, Adriyatik'in ve hatta Baltık ve diğer denizlerin de kuru olduğu anlamına gelirdi;

4. 3'üncü maddenin bir sonucu olarak, dünyanın çehresinin büyük bir kısmı farklı olurdu;
5. Büyük Tufan'dan bağımsız olarak böylesine büyük bir değişim ve kargaşanın nedeni bulmak zorunda kalınacaktı, çünkü bu durum, önceki dönemlerin anılarının ve bilgisinin korunduğu yerler olan yeni denizin her iki tarafında insanların nesiller boyu hayatta kalmasını gerektirecekti.[21]

Carli'nin hipotezi daha sonra gelecek birçokları için bir şablon oluşturdu: ürün yelpazesi ve fikirler etkileyicidir; fikirlerini desteklemek için güvenilir belgeler ve anlatılar kullanmaya çalışır ama çalışmalarının odağı net değildir ve kararsız olmasına rağmen, muhtemelen gününün Aydınlanmış toplumuna olan inanç eksikliğinin bir sonucu olarak, fantezi dünyalarına kolayca kapılır.[22]

Jean-Sylvain Bailly: Arktik'te (Kuzey Kutbu'nda) Atlantis

Daha modern spekülasyonların ortaya çıkmasına yol açan başka bir yaklaşım, Fransız astronom ve giyotin kurbanı olan Jean-Sylvain Bailly'dir (1736-93). Astronomi tarihiyle ilgili kapsamlı yazıları[23], Rudbeck dahil, öncüllerinin fikirlerinden araklanmıştı, içinde milliyetçilik olmasa da bu yazılar Platon'un adasını Atlantik'ten çıkarıp Arktik Okyanusu'na yerleştiren tuhaf bir eklektik teori meydana çıkardı. Aslında Atlantis'in Svalbard takımadalarında, Norveç ile Kuzey Kutbu arasında, Spitsbergen olduğunu söyledi. Bu el değmemiş Kuzey Kutbu vahşi doğasında *Kritias* 114e'de belirtilen obur Atlantik fillerini barındırmak için, Bailly iklim değişikliği varsayımında bulundu. Antik zamanlarda, Spitsbergen/Atlantis'in, Svalbard adaları arasında yer aldığı, Ogygia ve Hyperborea gibi, güzel ve

sıcak olduğunu ileri sürdü. Fakat daha sonra aşırı küresel soğuma Atlantislileri güneye göç etmeye zorladı.

Bailly, bu Arktik Atlantis teorisini Hindistan'dan gelen misyonerlerin astronomik verilerde hataları olduğu düşüncesi temelinde oluşturdu. Ona göre, bu veri ancak Tartary'deki kuzey yarımkürede, Hazar Denizi ve Ural Dağları'ndan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey ve Orta Asya'nın engin bölgesinde, tam olarak kırk dokuz derece kuzey enleminde olsaydı anlamlı olurdu. Bu yüzden, verilerin Tartary'de alınmış olması gerektiğini, ancak daha sonra Hindistan'a alındığında farklı enlem için ayarlandığı kanısına vardı. Bailly bu durumu, Atlantislilerin Kuzey Kutbu'ndan Tartary'ye göç etmelerinden sonra, kültürlerini Çin'e, Finike'ye ve Akdeniz'e yaymadan önce, efsanevi Kaf Dağı bölgesinde Kafkasya'da yaşadıklarını belirterek açıklamaya devam etti.

Bailly, bunun Platon ile hiçbir ilgisi olmadığına dair açık itiraza cevap verdi. Voltaire'a yazdığı bir mektupta Platon'un 'dilenci masalının [. . .] uzun süredir terk edilmiş ancak hâlâ sevilen bir ülkenin korunmuş bir hatırası' veya alternatif olarak, bir Atlantik Altın Çağı'nın gelecekte yer alabileceğini iddia etti: Eğer Atlantislilerin ülkesini bulursak, atalarımızın böyle çok mutlu olduğu toprakları bilebileceğiz.[24] Bailly'nin argümanı aynı zamanda daha sonraki yazarlarda aşina olunan sürekli değişen çarpıklıklara uğradı. Bailly'nin Platon'u Hindistan'da yaşadı,[25] ve öykünün deşifre edilmesi gerekir 'çünkü gelecek nesilleri yanlış yönlendirmek isteseydi kendisini daha iyi bir şekilde ifade edemezdi.'[26] Böylece Bailly, Atlantis'i batıya yerleştirerek, aslında Atlantis'in doğuda olduğunu kastettiğini iddia eder.

O zaman kimse gerçekten ikna olmadı. *Journal des savants* dergisi, Bailly'yi Şubat 1779'da fena hırpaladı. Diğerleri onu eleştirdi, ancak daha sonra aynı gariplikte teorileri öne sürmeye devam ettiler. 1749'da öldüğünde Paris'teki Académie des Insides et Belles-Lettres'in daimi katibi ve son derece bilgili laik bir bilgin olan Nicolas Fréret, özellikle bu tip teorilerin tümü hakkında şüphe duyuyordu:

> Platon, Atlantis masalında, Atina antik kentinin büyüklüğü ile gücüne ve Attika topraklarının verimliliğine biraz inandırıcılık katmak için bu seller ve sonuçları meselesini çözmek için bir şeyler söylemeliydi. Olayların hiçbirinin kendi zamanında gerçekleşmediği ve Atlantik adasının hiçbir izinin kalmadığı göz önüne alındığında, bu konuyla ilgili itirazlara bazı cevaplar bulmak zorundaydı [. . .] Avrupa'nın çehresini değiştiren ardışık üç durumun yol açtığı zarar ona bir çözüm sağladı. Eğer Amerika'da Platon'un Atlantis adasını bulmaya çalışan günümüz yazarları, *Timaios* ve *Kritias'ın* genel tasarımı üzerine düşünmeye biraz zaman ayırmış olsalardı, her şeyin bir felsefi kurgu olarak görülmesi gerektiğini anlamış olacaklardı.[27]

Pierre Vidal-Naquet'in kuvvetli bir şekilde ifade ettiği gibi, 'kendi zamanının, sonraki çağların ve bugünün birçok yanlış yola sapmış yazarına kağıda kaleme sarılmadan önce Fréret'i okumaları yönünde kuvvetli bir şekilde tavsiyelerde bulunulması gerekir',[28] ancak Fréret'i görmezden gelmeyi seçmiş/seçen kişiler önceden de vardı ve hâlâ varlar.

Atlantik'te Atlantis: Madeiralar, Kanaryalar ve Azorlar

Fréret, Jean Baptiste D'Anville tarafından benimsenen görüşü muhtemelen aynen kabul etmişti. Edward

Gibbon'un 'benzersiz bir Avrupa haritası' olduğunu düşündüğü haritayı çizen bir coğrafyacı ve haritacıydı,[29] ve Platon'un Atinalıları sadece pohpohladığı görüşünü dile getirdi:

> Neden Platon'un anlatımını onun (Platon'un) kendi topraklarını övmek isteyen bir Atinalı olduğuna ve Platon'un Atlantis'in örgütlenmesi hakkında söylediklerini de Platon'un gerçeklikten ziyade görkemli spekülasyonlara düşkün bir filozof olduğuna yormuyoruz?[30]

Bailly ile olan yazışmalarında kuşkulu ama kibar olan Voltaire, anıtsal nitelikteki 'evrensel tarih' *Essai sur les moeurs et lésprit des nations* adlı çalışmasında kendi görüşlerini az ve öz olarak şu şekilde belirtti:

> Tüm bu büyük değişimlerin en büyüğü, eğer dünyanın böyle bir kısmının var olduğu doğru olsaydı, Atlantis topraklarının kaybı olurdu. Büyük olasılıkla Atlantis, muhtemelen antik çağların en cesur denizcileri olan Fenikeliler tarafından keşfedilmiş, ancak daha sonra unutulmuş, nihayetinde MS 19. yüzyılda yeniden keşfedilmiş olan Madeira adasından başkası değildi.[31]

Voltaire tarafından burada anılan Madeira'nın-Atlantis olduğu hipotezi aslında yeni bir şey değildi. Madeira adaları, Kanaryalar ve Azorlar, *Timaios* ve *Kritias'ın* yorumlanması için oluşturulan hipotezlerde yaygın olarak ortaya çıktı (ve hâlâ ortaya çıkıyor). Kartacalı denizciler Madeiralar'ı ziyaret etmiş olabilirler, ancak bunu kanıtlayacak arkeolojik kanıtlar yoktur ve adalar, *Portolano Laurenziano Gaddiano* olarak bilinen İtalya'nın Ligurya bölgesinden (muhtemelen Ceneviz bölgesinden) biri tarafından çizilen 1351 tarihli dünya haritasında görünmektedir. Bununla birlikte, Portekizliler

Madeiralar'a 15. yüzyılın başlarına yerleştiklerinde, hiçbir insana, hatta kara memelilerine bile rastlamadılar. Plinius ve Plutarkhos'tan edindiğimiz bilgiye göre, Kanarya Adaları'nın (Güney Afrika'nın Atlantik kıyılarına Madeiralar'dan daha yakın olan) Kanarya Adaları, Roma döneminde oldukça iyi tanınıyordu ve İspanya 1479'da adalara sahip olmadan önce Avrupalı denizciler adalar hakkında bilgi sahibiydiler. Athanasius Kircher son derece ilkel bir yaşam tarzına sahip olarak gördüğü adalardaki Berberice konuşan yerli halk olan Guanchler'in Atlantis'ten kurtulanlar olabileceğini öne sürdü.[32] Afrika'nın daha güneyinde ve Kanarya Adaları'nın daha ilerisindeki Cape Verde (Verde Burnu) adaları Morolar, (muhtemelen) Venedikliler ve Portekizliler temas kurmadan önce Kartacalı denizcilerin güzergahlarına girmiş olabilir. Yine Afrika'dan daha uzak, Portekiz'in 1.300 km batısında, 1427'de üzerinde insan varlığı izleri bulamayan Portekizliler tarafından keşfedilen Azorlar yer alır. Doğal olarak, denizciler bunları bir tür diğer efsanevi adalara dönüştürebiliyorlardı ve sık sık Atlantis'le ilgili "tortu teorisi" için namzet oluyorlardı.

Sayıları bir kaç tane olan 'tortu teorileri' Atlantik'teki adaların Atlantis'in su altında kalmasının ardından kalan tortusu (enkazı) olduğunu iddia eder.[33] Bu fikrin bir savunucusu, *Fortunate Adaları ve Antik Atlantik Üzerine Denemeler* adlı içinde bir haritanın da mevcut olduğu çalışmasında Kanarya Adaları ile Atlantis bağlantısını savunan Jean Baptiste Bory de Saint-Vincent (1778-1846) adlı Fransız bir doğa yazarıydı. Yine de onun düşüncesi tamamen orijinal değildi, Paris'teki Jardin des plantes'de botanik profesörü olan Joseph Pitton de Tournefort'tan alınmıştı; Tournefort'un ölümünden sonra yayınlanan

Relation d'un Voyage au Levant'ta (1717) eserinde Karadeniz'den gelen suların Boğaz'ı meydana getirdiği zaman daha eski fakat benzer bir olayın sonucu olarak Akdeniz'den fışkıran deniz suyu tarafından Atlantis'in tahrip edildiğini iddia etmişti, Akdeniz'in su seviyesi Atlantik'teki su seviyesinin üzerine yükseldi ve bu süreçte Cebelitarık Boğazı meydana geldi:

> Belki de o zaman okyanusta meydana gelen korkunç patlama, Platon'un tanımladığı ünlü Atlantis adasını batırdı ya da yok etti [. . .] Kanarya Adaları, Azorlar ve Amerika, ondan geriye kalanlar olabilir; bu yüzden bu yerlerde Adem veya Nuh'un soyundan gelenlerin yaşamaları ya da oradaki halkların Asya ve Avrupa'nın diğer halklarıyla aynı silahları kullanmaları şaşırtıcı olmazdı.[34]

Tournefort, bu fikri Theophrastus'un (ölüm tarihi MÖ 270 civ.) ardından Peripatetik okulunun yöneticisi olan ve Hellenistik dönemde, nehirlerin Karadeniz'e getirdiği çamur miktarının deniz yatağının seviyesini arttırarak başlangıçta bir iç deniz olan Bizans yakınlarındaki Marmara Denizi'ne taşmasına neden olduğunu iddia eden Yunan Lampsacuslu Strato'dan almıştı:

> Strato, Karadeniz yatağının Marmara Denizi'nden daha yüksek olduğunu ve Marmara Denizi'nin yanındaki denizden daha yüksek olduğunu ve bunun sebebinin de Karadeniz'in derinliklerinin nehirlerden aşağı taşınan ve sığlaşan çamurlarla doldurulması ve bu yüzden de [Bizans'taki-Marmara Denizi] akıntının dışa doğru olduğunu öne sürer. Atlantik Okyanusu'yla kıyaslayarak aynı akıl yürütmeyi bir bütün olarak Akdeniz'e de uygular; ona göre Akdeniz kendi yatağının Atlantik Okyanusu'ndan daha yüksek olmasına yol açmaktadır; çünkü Akdeniz de birçok nehirden gelen alüvyonlarla doldurulmakta ve Karadeniz'e benzer bir çamur birikintisine maruz kalmaktadır. Öyleyse, Sütunlar

> ve Calpe [Cebelitarık Kayası] içerisindeki akışın Bizans'taki akıntıya benzemesi de doğru olmalıdır.[35]

Bu süreçler hâlâ, Aydınlanma ile ilgili bir şeyi yansıtan oldukça güçlü bir jeolojik tartışma konusunu oluşturmaktadır. Saint-Vincent'ın çağdaşı, doğa bilimci Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon (1707-88), Atlantis'in, sel suyu ile alıp götürüldüğünü, ancak Atlantik'ten o zamanlar büyük ölçüde kuru bir arazi olan Akdeniz'in içine savrulduğunu savundu. Bu, günümüzden yaklaşık 15.000 yıl öncesinde buzulların erimesinin Atlantik deniz seviyesinin Cebelitarık kanalını yarıp geçene, Boğazları meydana getirene ve Akdeniz havzasını doldurana kadar yükselmesine neden olduğu bir süreci ortaya çıkardığını varsayan birçok jeologun desteklediği bir görüştür. Bunun Platon'un hikâyesini mitolojik bir vaka haline getirilebilecek ani yıkıcı bir olay olup olmadığı, bir başka tartışma konusudur, ancak kesinlikle kanıtlanmamış bir olaydır.

Afetler ve Rİtüeller

Felaket olayları, Nicolas Antoine Boulanger'in (1722-59) çalışmasında biraz farklı bir şekilde ortaya çıkıyor.[36] Dünyadaki tüm tarih öncesinin, İncil'e dayanan ve Platonik olaylar da dahil olmak üzere, seller tarafından kesildiği bir düşünce dizisi geliştirdi. Onun fikirleri, Fransa'nın okültist dininin 'Gelenek'in tanınmış kurucusu olan Antoine Fabre'Olivet[37] tarafından şu şekilde özetlendi:

> Bu konuda çok fazla araştırma yapan Boulanger, Atlantis'in yok olmasında sonra, yarımküremizde hayatta kalan halkların afallamış bir vaziyette kaldığına ve uzun süre boyunca bir yere yerleşmeye cesaret etmeden dolaşmaya

> devam ettiklerine inanıyor; bu vahşilerin yaşamının, o olayın kendileri üzerinde yol açtığı korkudan ortaya çıktığına inanıyor.[38]

Boulanger, her periyodik felaketin ardından bir despot-dini-kanun yapıcının (örneğin Musa gibi) gelip, travmatize olmuş insanlığın yönetimini ele geçireceğine inanıyordu. Bu felaketler ayrıca dine ve ritüele yol açtı:

> Yıkılan ve daha sonra gözlerinin önünde eski haline getirilen bir evrenin büyük gösterisiyle karşı karşıya kalan insanlar, temel güdüsü, onları kurtarmış olan Yüce Varlığa karşı minnettarlıkla ifade etmeleri gereken bir din kurdu [. . .] Meydana gelen büyük değişimlerin hatırasını devam ettirmek için, temsil ettikleri ayrıntılar yoluyla, milletlere bu dünyadaki varlıklarının kırılganlığını sürekli olarak hatırlatan ve onları uyaracak türden geçmişteki ve gelecekte olacak tüm değişiklikleri temsilen bir hatıra festivali düzenlediler.[39]

Boulanger'a göre, bu tüm antik ritüelleri açıklar:

> Doğada hem su yoluyla hem de ateş yoluyla oluşan değişikliklerin anılması, her ne şekilde olursa olsun ve hangi halklar arasında olursa olsun, Antik Çağ festivallerinin asıl amacı ve en eski hedefiydi.[40]

İlginçtir ki, Boulanger'ın selleri, Tanrı ya da Zeus'un isteğiyle olan cezalar değil, Solon'un *Timaios* 22c–e'de duyduğu gibi periyodik olarak meydana gelen doğal olaylardır. Ve Boulanger'in hikâyeleri anlamlandırması şu manaya gelir:

> Mısırlılar ve onların yakınında yaşayan diğer halklar, bizlerin yaptığı gibi ilişkiler ve bağlantılar kurdular ve dünyanın talihsizliklerinin binlerce yıl boyunca oluşturduğu yıkımları birbirlerine aktarmayla meşgul oldular.[41]

Eğer Boulanger 'su, her yerde su' gördüyse, onun çağdaşı Louis Poinsinet de Sivry (1733-1804) her yerde ateş gördü, bu da Friedrich Melchior, Baron von Grimm tarafından alay konusu yapılmıştır. Grimm'in, 1753-1790 yılları arasında yayınlanan, kültür temalı gazetesi *La Correspondance littéraire, philosophique et critique*, Paris kültürünün bütün yelpazesine harika bir ışık tutar ve çağdaş edebiyat, sanat ve tiyatronun dokunaklı eleştirilerine yer verir, Poinsinet de Sivry Origins (Kökenler) çalışmasını yayınladığı için bu gazetenin kurbanı olur:[42]

> Merhum Mösyö Boulanger [. . .] evrendeki bütün araştırmalarını su yoluyla sürdürdü ve her adımda bir selin bir kanıtını keşfetti. Şu an ele aldığım çalışmanın yazarı, her yerde ateş ile çalıştı ve ateş ve tahribatının izlerini keşfetmeden tek bir adım atmadı. Onun anlayışı, coğrafi isimlerin neredeyse tüm etimolojilerinde 'ateş' kelimesinin bulunduğunu söyleyecek safhaya ulaştı. Bu beyefendilerden Poinsinet de Sivry, Mösyö Boulanger'ın sularına küçük bir yer açsaydı, Mösyö Boulanger de diğer beyefendinin ateşiyle suyunu ısıtsaydı bir uzlaşmaya varamazlar mıydı? Sonuç, iyi yönde kullanabileceğimiz havanın yoğunluğunun azaltılması olabilirdi.
>
> Aralarında ılık su meydana getirmiş gibiler. . .

Atinalılar, Her Zaman Atinalılar, Daima Atinalılar

Boulanger, hem 18. ve hem de 21. yüzyılda bu kelimenin karşılığı olan anlamlarıyla bir amatördü. Bununla birlikte, Torino Üniversitesi'nde Yunan ve İtalyan edebiyatı profesörü ve Sardunya kralının 'antikacısı' olan Giuseppe Bartoli (1717-88) profesyoneldi.[43] *Platon'un Atlantis'i hakkında bugüne kadar dikkate alınmamış*

olan tarihsel açıklaması üzerine bir yazı ile birlikte İsveç Kralı Majesteleri, Diyet'i *İsveççe olarak Fransızcaya ve İtalyancaya çevirdi* adlı etkileyici bir isme sahip kitabını 1779'da yayınladı.[44] Kitap İsveç'te yayınlandı, ancak entelektüel olarak Olof Rudbeck'ten daha fazla mesafe kat etmişti: Bartoli'nin kitabının başlığı, onun 'açıklamasının' 'tarihi' olduğunu ortaya koymaktadır.

> *Filozoflarımız*[45] Atlantis adasının siyaseten sular altına batmasıyla aldatılmaya devam edebilir mi, yani bunun anlamı herkesin terk ettiği ve düşmanlarının hâkimiyeti tarafından ezilen Atina Cumhuriyeti'nin maruz kaldığı bu çöküş görüntüsü tarafından aldatılmaya devam edebilir mi?[46]

Bartoli'nin vurguladığı nokta Atlantis'in, Peloponez Savaşı'ndaki yenilgiyle dize getirilmiş MÖ 4. yüzyıl emperyalist Atina'sını temsil etmesidir.[47] Ve sadece bu da değil. Bartoli, Atina ile Atlantis arasındaki savaşın da Atina'daki bir iç mücadeleyi temsil ettiğini tahmin eder:

> Platon'a göre, Devlet içinde birkaç Devlet'in var olmasından kaynaklanan Atina Cumhuriyeti'ndeki bu ayrılığın, talihsiz etkileri olan bu ayaklanmanın, savaş halindeki iki ayrı ülke görüntüsü tarafından harika bir şekilde temsil edildiğini kesinlikle kabul etmeliyiz.[48]
>
> Kısacası,
>
> Bütün her şey, çok iyi bilinen ya da çok az bilinen olarak tanımlamak konusunda henüz emin olamadığım tek bir halk, bir şehir ve bir hükümet hakkındadır: yani Atinalılar, her zaman Atinalılar, daima Atinalılar.[49]

Platon'la ilgili olarak Bartoli zamanının ötesindeydi. Büyük Platon-alimi Thomas-Henri Martin'in, kendi

argümanına uyması için metinleri kasıtlı olarak yanlış tercüme etmek suçlamasıyla şüphesiz eleştiri ve alayla karşılaştı,[50] ancak öncekilerden farklı olarak ve kendisinden sonra gelen birçoğunun aksine, Platon'un okuyucularından batık bir ada değil, çok önemli siyasi bir mesaj bulmalarını istediğinin farkına vardı.

BÖLÜM 11

Romantizm ve Atlantis

.....

18. yüzyılın 19. yıla geçişi sırasında, yeni tutumlar ve/veya entelektüel yönelimler birçok edebiyat, sanat, mimari, müzik, tarih yazımı ve eleştiri eserlerinde yol almaya başladı. Bu değişikliklerin ön saflarında yer alan insanlar, şu anda kendileri için kullanmamış olmalarına rağmen, 'Romantikler' olarak bilinir: bu tanımlama sadece 19. yüzyılın ortalarından itibaren geriye dönük olarak yapılmıştır. Romantikler, söyledikleri ve yaptıkları her şeyde hemfikir değillerdi, ancak bazı karakteristik tavırlar ortaya çıkmaya başladı:[1] bazıları kendilerini gerçekliği (yeniden) yorumlayabilen kahinler olarak görüyorlardı; insanları günlük dünyalarını aşmaya zorlayabilecek hayal gücünün terapatik (tedavi edici) etkilerini vurguladılar; insanlığı ruhsal olarak yenileyebileceklerine inanıyorlardı; 8. yüzyılın sonlarındaki neoklasizmin sakin, düzenli, uyumlu rasyonelliğini reddettiler; Aydınlanma rasyonalizmine karşı çıktılar ve irrasyonel, duygusal, öznel, yaratıcı, kendiliğinden, kişisel, bireysel, vizyoner ve önemsiz olanı öne çıkarttılar; hayal gücünün manevi gerçeğe erişim sağladığına inandılar; doğanın güzelliğine hayran kaldılar; onlar dahiden, kahramandan ve onun tutkularından ve iç mücadelelerinden etkilendiler; bir sanatçının yaratıcılığının resmi kurallara ve geleneksel prosedürlere herhangi bir bağlılıktan daha ağır bastığını

düşündüler; halk kültürü, ulusal ve etnik kültürel kökene ilgi duyuyorlardı; Bazıları da egzotik, gizemli, garip, gizli ve şeytani şeylere tutku duydu. Atlantis'in onlara manevi bir yuva sağlayabileceği söylenebilirdi.

Okültist (Mistik, Doğaüstü Şeyler) Atlantis

Aydınlanma'dan Romantizme geçişin arasında kalan bir kişi Jean-Baptiste Isoard (1743-1816), nam-ı diğer Delisle de Sales'dir. Kendine güvenmeyen bir adam değildi: kırk iki ciltlik *Tüm Dünya Halklarının Yeni Bir Tarihi veya İnsanlık Tarihi*'nde yapmaya teşebbüs ettiği bir olgu olan ve kendisinin üzerine kazıdığı 'Tanrı, insan, doğa: o hepsini açıkladı' yazıtının olduğu bir büstü vardı.[2] Atlantis halkının bu konuda son derece önemli bir rolü vardı:

> Açıkçası, Atlantis halkı hakkında yazdığım her şey Tekvin ile bağdaşıyor. Durum böyle olmasaydı, çalışmamın bu kısmı reddedilecekti, çünkü Musa'nın yetkisi (otoritesi) her şey, benimki de hiçbir şeydir.[3]

Bunda çok yeni bir şey yoktur, ancak Delisle de Sales kendi Atlantislilerini Platon'un Atlantislilerinden ayırıyor. Delisle de Sales'in Atlantis'i, Avrupa'yı Asya'dan ayırdığı söylenen Kafkas Dağları'ndaydı.[4] Daha sonra, bir felaket, onları bir grup mülteciyle birlikte kendi adlarının verildiği Afrika'daki Atlas Dağları'na göç etmeye zorladı. Yine, Homeros'un Ogygia'sının Atlantis ile özdeşleştirilmesi gerektiği varsayımı temelinde, Platon'un Atlantis'i (Delisle de Sales'in Atlantis'iyle karıştırılmamalıdır) Akdeniz'de İtalya ve Kartaca'nın arasında yer alıyordu ve aslında İtalya ve Kuzey Afrika'nın büyük alanlarını kapsıyordu. Sardinya ortaya çıkan tortunun (yıkıntının) bir parçasıdır.

Delisle de Sales'in yakın arkadaş çevresi arasında, *Hristiyanlığın Dahisi* eserinde Amerikan kalıntıları üzerine bazı düşüncelere yer veren Chateaubriand (1768–1848) vardı:

> İnsan şimdiki zamanda, iki uçurum arasında askıda durmaktadır: arkasında ve önünde, her şey karanlıktır [. . .] Ama bu Amerikan kalıntılarına ilişkin varsayımlar her ne olursa olsun, ilkel bir dünyanın görünümleri ile bir Atlantis'in kuruntuları birleştirildiğinde, bu kalıntılar İrokuaların şu anda ayı avladığı ovada belki de bir pulluk sürmüş olan uygar millete ait olabilir. Kaderini nihayete erdirmek için gereken zaman, Kiros (Pers Kralı), İskender ve Sezar gibi imparatorların imparatorluklarını yutmuş olandan daha uzun değildi.[5]

'İlkel bir dünyanınvizyonlarına (görüntülerine) yapılan kinaye, Delisle de Sales'i hedef almaktadır. Delisle de Sales'in arkadaşları arasında, okültist Antoine Fabre d'Olivet (1767–1825) vardı ve şöyle tasvir etmişti:

> gizli bilimlerin hülyalarında ve simya gizemlerinde kaybolmuş büyük bir zihin ve ezoterisizmin bulutlarına sarınmaya fazlasıyla meyilliydi. İdeal olarak özgürleştirilmiş bir dünyanın ortasında, gizli bir tapınağı yeniden inşa etmeye kararlıydı. Mısırlıların Hristiyanlıkla olan inançlarını birbirine karıştırarak kendisini bu tapınağa antik manada bir rahip olarak atadı.[6]

Bununla birlikte, Fabre d'Olivet kendisini, yalnızca çağların şafağında ortaya çıkan 'yüce teosofist' tarafından tutulan bilgi olarak tanımladığı bilgilere erişimi olan bir bilim adamı olarak görmüştür.[7] Atlantis, fikirlerine çok uygundu:

> *Atlantislilerin* kışın buzundan doğanın ilkbaharına kadar birden fazla kez dönmek için ayrıcalıklı olup olmadığını kim bilebilir [*reçevoir* kelimesini kullanır, ancak bu kelime *revenir* (*dönüş*) anlamındadır]?[8]

Kendinden önceki bir dizi selefi gibi, Fabre d'Olivet de 1805 yılında *Lettres à Sophie sur l'totoire*'de de yer verdiği gibi Platon'un Atlantis'ini ve Yahudilerin birleşimini takıntı haline getirmişti. Burada, Atlantis'te, Neptün'ün (yani Poseidon'un) yüksek rahibi Eloim'in oğlu genç Adim (Adam), Venüs'ün rahibesi Evenha'ya (Havva) aşıktır. Yaşanan zorluklara karşın, aşkları Atlantis selinden sonra mutlu bir sona erer.[9] Sonunda Kafkas Dağları'nda buluşurlar, bu da Fabre d'Olivet'in arkadaşı Delisle de Sales'ten aldığı fikri açıklığa kavuşturmaktadır.

Fabre d'Olivet ayrıca 'ilkel' zamanların halklarının üç gruptan oluştuğunu düşünüyordu:

1. Tarımın mucidi olan ve tanrılara karşılık gelen Atlantisliler;
2. Dinlerin mucidi olan ve Cinlere karşılık gelen Persliler;
3. Savaşın mucidi olan ve Devlere karşılık gelen İskitler.

Ardından, 'Atlantis'i yok edene benzer büyük bir çalkantıdan sonra',[10] Yahudiler Atlantislilerin, Çinliler Perslilerin, Keltler de İskitlilerin mirasçıları oldu. Sonra ırklar melezleşti (karıştı): Atlantisli-Pers halklarından tüccarlar çıkarken, İskit-Pers soyları içerisinde Medler ve Aryanlar vardır. Vidal-Naquet'in doğru bir şekilde gözlemlediği gibi,[11] Rudbeck'in Atlantis milliyetçiliğinden ya da gerçekten de Keşifler Çağı'nın İspanyol düşünürlerinden çok uzun bir yol kat ettik.

Fabre d'Olivet'in daha sonraki çalışması olan *İnsanlık Sosyal Devleti'nin Kökeni ve Ademi Irkın Kaderi'nin*

Hermeneutik Yorumu'nun[12] amacı, 'Judaea (Yahudiye) adında cahil ve fakir küçük bir ülkeye iltimas geçmeden bütün ulusların kutsal kitaplarını bir araya getirmekti. Fakat büyük ölçüde Fabre—ve sadece Fabre—onun için tek gerçek anahtara sahip olduğunu iddia ettiği için İncil bu çalışmaya dahil edildi.[13] Kitap, 'Beyaz Irk' ile 'dünyaya hükmeden ve iktidar asasını orada tutan' daha eski bir 'Siyah Irk' arasındaki büyük bir çatışmayı vurgulamaktadır. Fabre d'Olivet açıkça Rudbeck ve Bailly'ye olan borcunu itiraf ediyor:

> [Beyaz Irk'ın] [İskandinav] kökeninin belirsiz hatırası, kuzey kutbunu insan ırkının yuvası yaptı [. . .] Olaus Rudbeck'in Platon'un Atlantis'ini İskandinavya'ya yerleştirmesine yol açtı ve Bailly'nin bütün dünya bilimlerinin, sanatların ve mitolojilerin beşiklerinin Spitsbergen'in ayazıyla beyazlamış ıssız kayaların üzerinde olduğunun farkına varmasına imkan sağladı. [Fabre d'Olivet daha sonra ilginç bir dipnot ekler] [. . .] Bu iki yazarın yazılarında, iddialarını destekledikleri birçok ifade okunabilir. Bir bütün olarak hipotezleri açısından yetersizdirler. Ancak, Beyaz Irk'ın nerede yaşadığını ve menşe yerini tespit etmeye çok kararlıdırlar.[14]

Bununla birlikte, Fabre d'Olivet, Atlantis'i İsveç ve Spitsbergen'den uzak bir yerde yeniden konumlandırır. Ona göre, Kuzeyin Beyaz ırkı, Kelt ya da İskit ırkı haline gelecektir; Atlantisli 'evrenin ustalarının' ait olduğu yer olan Siyah Irk ise Güney'de yaşar.[15] Çatışma esnasında Druidlerin önderlik ettiği Keltler, Atlantislileri fetheder ve bir şekilde 'belli belirsiz bir yazı bilgisi' edinir. Güney yarımkürede yaşayan Atlantisliler sağdan sola yazarken, Keltler ters yönü seçtiler, çünkü bu yön güneşin gökyüzünde kuzey kısımlarında hareket etme şekliydi.[16]

Atlantis fikri, Platon'un adasından olağanüstü bir hızla açıkça uzaklaşmaktaydı ve Fabre'Olivet'in Atlantislilerinin Monoteist olduğunu ve bunu Yahudilerin inanç tarzından elde ettiklerini iddia etti. Atlantis, sürekli yeni keşif alanlarına yerleştirilme merakına maruz kalıyordu ve Fabre d'Olivet'in çalışmalarındaki faaliyet merkez üssü, özellikle Fransa'da, Napolyon Bonapart'ın 1790'larda oradaki çalışmalarının bir sonucu olarak kültürü çok daha iyi tanınan Mısır oldu. Buna rağmen, Fabre'Olivet, Mısır'ın Atlantis hâkimiyeti altında kalan son ülke olduğunu belirtmekten memnundu. Fabre d'Olivet'in çalışmalarıyla ilgili kesinlikle hoş bir derinlik vardır: Platon'un Atlantis'i, Solon'un Mısır'a yaptığı yolculuktan doğmuştu, aynı şekilde Fabre d'Olivet'in Atlantis'i yok ettiği yer de Mısır'dır. Ona göre Mısır, Güney/Siyah Irk ile en baskın Kuzey/Beyaz Irk arasındaki ortak temasın gerçekleştiği yerdeydi.

> Önceki hikâyeler göz önüne alındığında ilk ortaya çıkan hikâyelere bile dayanmaktadır ve 'Güney'deki ırktan önce gelen 'Austral' ırkın olduğuna dair bazı düşünceleri barındırdı. Atlantis ilkel isminin gelmiş olabileceği bu ilk ırk, dünyayı kaplayan, bir kutuptan diğerine harap eden ve bu ırkın yaşadığı muazzam ve muhteşem adayı denizlerin ötesinde suya gömmüş olan korkunç bir selde tamamen yok oldu.[17]

Fabre'Olivet daha sonra Platon'un *Timaios*, *Kritias* ve *Yasalar* kitaplarında yer aldığı gibi birçok olayda yalnızca dağlarda yaşayanların hayatta kalabileceği fikrini nakleder. Fabre d'Olivet'in Platon'un çalışmalarından bildiği Mısır rahipliğinin bu hikâyelerin muhafızı (vasisi) olduğunu söylemeye gerek yoktur.[18]

Aynı zamanda Fabre d'Olivet bize Musa'nın Mısır'da büyüdüğünü ancak bir Mısırlıyı öldürdükten sonra[19]

Etiyopya'ya gittiğini, orada Kelto-Atlantik Yahudileri ile karşılaştığını ve onların rahibi olduğunu anlatır. Fabre d'Olivet, Musa'nın kayınpederi Jethro'nun Musa'ya Atlantislilerle ilgili bazı kitaplar vermiş olabileceğini söyler.[20] Musa'nın

> tek misyonu, her türlü kozmogonik prensibi korumak ('Atlantislilerden bile daha eski olan dünyadaki en eski hikâyeyi')—ve kutsal bir gemide olduğu gibi gelecekteki tüm kurumların tohumlarını saklamaktı. Bu geminin bakımını emanet ettiği insanlar görgüsüzdü ama sağlamdı, onun özel yasalarıyla daha da güçlendiler.[21]

Yani esasen Atlantis'in bu versiyonu, Kelto-Atlantislilerin (yani Yahudilerin) nihayetinde yükselişe geçtikleri her şeyin kökeniydi. Özetle, Fabre d'Olivet şöyle söylemektedir:

> Bir dereceye kadar [biz, yani Beyaz/Kuzey ırkı] varlığımızı Atlantis felaketine borçluyuz.[22]

Fabre d'Olivet'in oluşturduğu tüm yapı açık bir şekilde hayalidir, ancak bu yapıya kendi tutumunun ne olduğunu anlamak çok zordur. Fakat bu yapı önceden Atlantis'in kullanılma şeklindeki önemli bir gelişmeyi temsil ediyor ve aslında halen bu şekilde ele alınmaya devam edilmektedir. Pierre Vidal-Naquet'in belirttiği gibi, 'Fabre d'Olivet'te ilginç ve yeni olan şey, elbette herhangi bir tarihsel kaynak tarafından desteklenmeyen, onun büyük fantezisinin yine de insanlık tarihinin kısmen İncil'e dayalı kısmen de neo-pagan yeniden inşası olarak sunulan bir zaman dilimi içerisinde dikkatlice ayarlanmış olduğu gerçeğidir'.[23] Onu takip edecek birçok insanın gidişatına yön verdi.

William Blake

Fabre d'Olivet'in yakın bir çağdaşı, çocukluk spritüel görüşlerinin hem kişisel hem de profesyonel yaşamı üzerinde güçlü bir etkisi olan bir adam olan William Blake (1757–1827) idi. Blake yaşamı boyunca yaptığı işten bir kazanç elde edemedi, ancak fikirleri nihayetinde 19. yüzyılın sonlarında oldukça önemli bir hale geldi. Mitolojisindeki Dev Albion İngilizlerin Yahudi-öncesi atalarıdır (Britanya'nın kendisi de Albion'dur) ve 'Atlantik kıtası' ile yakından ilişkilidir.[24] *Dev Albion'un Kurtuluşu* alt metinli (1804-20, bu esere daha sonra eklemeler yapılmıştır ve 'Kudüs' adlı ilahiyle karıştırılmamalıdır) *Kudüs* adlı çalışmasında, Blake Yahudilere kendi atalarıyla ilgili sıra dışı bilgiler vermektedir.

YAHUDİLERE

Kudüs Dev Albion'un çıkışı! Olabilir mi? Bu bir
Öğrenilenlerin keşfettiği gerçek mi?
    Britanya, Ataerkil Din'in
İlkel Anavatanı mıydı? Doğruysa, başlık sayfam da
Doğrudur, şöyle ki
Kudüs Dev Albion'un Çıkışı idi.
Doğrudur ve
reddedilemez. Sizler birleşmişsiniz,
Ey Dünya İnsanları, Bir
Din'de: İsa'nın dini: en eski,
Ebedi ve
Sonsuz Müjde [. . .]
'Albion'daki Antik Druid Taşlı Sahilinde Her şey Başlar ve
    Biter.'

Atalarınız kökenleri İbrahim, Heber, Şem ve
Druidler olan Nuh'tan gelir: aynı Druid Tapınakları gibi

Tüm Dünyadaki (ataerkil olan Sütunlar ve Meşe Bahçeleri
bu güne tanıklık eder. [. . .]
Albion, Druidlerin Anasıydı: & Kaotik Uykusunda
Şeytan ve Adem ve Bütün Dünya Elohim Tarafından
Yaratıldı.[25]

Albion'un İngiltere'si, Amerika'nın yanı sıra, Atlantis'in varisi ve ayrıca İsrail kabilelerinin başka bir memleketiydi:

On iki kat, işte İsrail'in bütün Kabileleri.
Kutsal Topraklar Üzerine: Hayat Nehri'ni ve Hayat Ağacı'nı
görüyorum.
Yeni Kudüs'ün Cennetten aşağıya doğru indiğini
görüyorum. [. . .]
Altın ve gümüş tüyün kanatları arasında, ölümsüz,
Gökkuşağı gibi açık, Güneşin sinagog bulutu olarak.
Ne görüyorum! Briton, Sakson, Roma, Norman
birleşiyor
Fırınlarımda Bir Millete, İngilizlere: & Albionlu Loins'e
sığınıyor.
Kaçak İbrani'yle birleşmiş olan Kenanlı On ikiye böldüğü
ve Mısır'a satıldığı
Daha sonra Mısırlı ve İbrani'yi dört Rüzgar'a dağıttı:
Fırınlar ve Dokuma Tezgahlarında Yapılan Bu Günahkar
Ulus Albion'dur.[26]

Blake, Britanya Adalarının ilk Keltlerinin, özellikle de Druidlerin tüm eski bilgeliğin kaynağı olduğunu düşünen insanlardan etkilendi. Ayrıca, Yunan Atlas'ının Atlantik Okyanusu'ndaki bir ada ile ilişkili olduğunu ve böylece Albion'u Atlas'la eşleştirdiğini belirterek Britanya'nın Dev Albion'un yeri olduğu efsanesini benimsedi. Bu eski zamanlarda, Albion/Atlas'ın toprakları, Britanya ve Amerika arasında bir bağlantı oluşturuyordu. Ancak bu değişti:

Bu nedenle Albion'dan bu korkunç Yüzeyleri kaldırın
Ve vahşi denizlerin ve kayaların Kudüs'ü kapatmasına izin verin.
Kudüs'ü Devlerin Zekada yaşadığı Atlantik Dağlarından uzaklaştırın:
Şimdi taşlık Druidlere ve Alegorik Nesle,
Asya'nın On iki Tanrısına, Uyuyanların Hortlağına:
İlahi Rab İsa'ya karşı bir Tanrı'nın yanında:
Katil bir Tanrı! Ölümle yaşayan, inleyen bir Yaratılış,
Balık ve Kuş ve Canavar ve İnsan ve Ağaç ve Metal ve Taş'ın
Üzüntü ile Yaşadığı, sürekli olarak Ebedi Ölüme giden!
Albion artık Kan Savaşı'nın elinde! Kıskanç Albion'un kurban edilme vakti geldi ve Yayılması istenmiyor:
Gel Rab Kuzuların Tanrısı, in! eğer öyleyse, ey rab!
Sen burada olsaydın, kardeşimiz Albion ölmezdi.[27]

Temelde Albion ahlaki bir düşüşe girdi, Druidler harap oldu ve İngiltere'den Yeni Dünya'ya giden kara köprüsü ortadan kayboldu.

Atlantik Kıtası, Albion'un kayalık sahilinin etrafında battı,
Ve Deniz, var gücüyle Albion'un Devleri'nin üzerine doğru boşaldı...[28]

Daha önceki çalışması *Amerika bir Kehanet*'de (1793) Atlantis denizin altında gözden kaybolur ve Devasa güçler Amerikan ve Fransız devrimlerine ilham vermek için Atlantis'ten çıkar, aşağıdaki şiiri yazdığı sırada Fransa Devrimi olmak üzereydi:

Amerika ve Albion'un kıyıları arasındaki geniş gölgeli tepelerde
Şimdi Atlantik denizi demirlemiş, bunlara Atlantis tepeleri denilir,

çünkü onların parlak zirvelerinden.
Altın dünyaya geçebilirsiniz,
Eski bir saray, kudretli İmparatorların ilk örneği,
Ahlaksız zirvelerine doğru bakıyor.[29]

Blake'in Platon'un Atlantis'ine yazılanlara inanan biri olup olmadığına dair hiçbir fikrimiz yok, ama şüphesiz ki bunu çok iyi bir şekilde kullandı. Blake'in Atlantis'i, idealleri, sarayları ve hatta dünyayı gerektiğinde derinden oynatacak devrimci ruha hitap ediyor',[30] ancak mekân için kendisi bir isim bulmak yerine Platon'un eserinde geçen yerin ismini ödünç aldığı için, Blake önemli tarihi ve mitolojik etkiye sahip bir hikâye üzerinde oynayabilmiştir.

Britanya ve Atlantis

Blake, yaşadığı dönemde Britanya ile Atlantis arasında bağlantı kuran tek insan değildi. Onun çağdaşlarından biri olan Kaptan Francis Wilford'un (1761–1822), şaşırtıcı güvencesizliklerine rağmen yine de Coleridge ve Shelley gibi Romantik şairler üzerindeki etkiye neden olan, *Asiatic Researches* (Asya Araştırmaları) dergisinde Hindu coğrafyası ve mitolojisi hakkında bir dizi makale yayınladı. Olağanüstü bir sahte etimoloji dizisini kullanarak, bütün Avrupa mitlerinin Hindu kökenli olduğunu iddia etti. Bunu, [Hindu tanrılarının ve kahramanlarının gerçek veya hayali izlerini takip ederek; onların tüm efsanelerini Yunan mitologları tarafından korunan batıdaki kutsal yerlerin hikâyeleriyle karşılaştırarak [. . .] ve isimlerin benzerliği ve dikkat çekici koşulların benzerliği ile yerlerin kimliğini sağlamaya çabalayarak' yapmıştır.[31] Bu Yunan 'mitologları' arasında Marcellus yer alıyordu,[32] ve çıkardığı sonuçlar arasında Beyaz Adalar'ın (Kutsanmış

Adaların[33]) aslında Britanya ve Atlantis olduğu yer alıyordu. Wilford, *Puranas* olarak bilinen Hindu dini metinlerinde şunların bulunduğunu belirtir: 'Krishna'nın Vedalar'ı getirmesinden bu yana Beyaz Adalar Vishnu'nun evidir. Vedalar'ı bir kitapta yazdığı varsayılan ilk kişi olan Vyasa, Beyaz Adalar'da o kadar uzun süre kalmıştı ki, *Dwaipayana* takma ismi ona takılmıştı, bu takma ismin anlamı da adada ikamet eden kişidir.'[34] Vahyin ışığının batıdan geldiğini ve sözlü olarak aktarıldıklarından dolayı Vedalar'ın, Beyaz Adalar'da insan biçiminde yaşadıklarını iddia etmeye devam etti. Kısacası Wilford, '[Hindu] dininin tüm temel ve gizemli hareketlerinin kaynağının Britanya Adaları olduğunu savundu.[35]

Wilford, aslında 'İngiliz ulusal ve emperyal ideolojisinin oryantalize edilmiş [. . .] bir versiyonunu' oluşturmuştu,[36] ancak haber kaynaklarının kendisine büyük çapta sahte haberler verdiği açıktı. Sonunda suçunu kabul etti ve çekirdek malzemesinin *Puranas'ın* belirsiz hatıralarına dayandığını, bunun da üç tip 'sahtekarlık' ile sonuçlandığını itiraf etti: 1. sadece bir veya iki kelimenin değiştirildiği; 2. efsanelerin kendilerinin önemli ölçüde değiştirildiği ve 3. sadece hafızada kalanlarla yazılanlar.[37] Wilford'un Platon'un anlatısındaki Kritias'la çok ortak yönü vardı, Kritias da Atlantis'i tasvir etmeye başlamadan önce Hatıra tanrıçası Mnemosyne'ye yakarmıştı.

BÖLÜM 12

19. Yüzyıl Sonrası: Zincirlerinden Kurtulmuş Atlantis

.....

19. yüzyılın ortalarında, Atlantis'le ilgili teoriler ve tutumlarla ilgili çok fazla çeşitlilik vardı. Platon'un anlatısı kabul edildi, reddedildi, alegorize edildi, rasyonelleştirildi ve hatta görmezden gelindi ve Atlantik adası okyanusların içinde ve altında ya da ister tarihsel isterse de mitolojik olsun olağanüstü geniş bir coğrafi alan ve kronolojik zaman dilimlerinde *terra firma*'ya (yeryüzünün kara kısmına) yerleştirildi. Bu arada Atlantis çok çeşitli dini, milliyetçi ve politik bakış açılarına hizmet etmek için kullanılmıştı. Ancak şu ana kadarki ilgi, 19. yüzyılın son yarısından itibaren gerçekleşmek üzere olanlarla karşılaştırıldığında neredeyse hiç sayılırdı.

Kitasal Sürüklenme

Alman doğa bilimci ve kâşif Alexander von Humboldt (1769-1859), plaka tektoniği teorisinin önemli bir öncüsü olan 'kıta kayması-sürüklenmesi' fikrinin öncülerindendi. Bu fikir, kıtaların büyük ölçekli, çok kademeli, yatay hareketlerini (özellikle Atlantis, Afrika ve Güney Amerika'nın hareketleriyle ilgili) ortaya koymaktadır. Diğerleri gibi, Ortelius[1] da dahil olmak üzere, ondan önce, Güney Amerika'nın görünüşte Afrika'ya uyum sağlama

şeklini gözlemledi ve şu anda Atlantik Okyanusu ile ayrılmış kıtaların bir zamanlar birleşik olup olmadığı konusunda tahminlerde bulundu. Burası Atlantis'in şimdiden içine çekildiği bir başka bilim sahasıdır, ancak von Humboldt'un kendisi aradaki bağlantıyı kurmak konusunda isteksizdi:

> Atlantis'e ilişkin eski anlatıların tarihsel gerçeklere dayanıp dayanmadığı sorusu Kanarya Adaları takımadaları ve bitişik adaların, dünyamızın yaşadığı büyük sarsıntıların birinde denizin içine parçalanan ve batan bir dizi dağın enkazı olup olmadığından tamamen farklı bir konudur. Atlantis'in varlığı lehine herhangi bir fikir oluşturma niyetinde değilim; ancak Kanaryalar'ın volkanlar tarafından oluşturulmadığını daha küçük boyuttaki Antiller'in tümünün mercan kayaları tarafından oluşturulduğunu kanıtlamaya çalışıyorum.[2]

Yaklaşık elli yıl sonra, Fransız coğrafyacı Antonio Snider-Pellegrini *Yaratılış ve Gizemlerin Sır Perdesi Kaldırıldı* (1858) adlı eserinde, hem Avrupa hem de Kuzey Amerika'daki kömür yataklarında bulunan aynı fosilleşmiş bitki çeşitlerinin çok eski bir bağlantı ile açıklanabileceğini savundu. İki kıta arasında, Nuh'un ruhunun, dengesiz hale gelen dünyaya dengeyi geri getirmek için parçalanıp ayrıldığı bu süper kıtanın dağılmasından kaynaklandığını ileri sürdü. Bu yine Atlantis teorilerinin bazıları için çok önemli bir şey olarak düşünülür.

Bu arada, Alman şair Robert Prutz (1816-72), 16. yüzyıla ait fikirleri yeniden ortaya çıkartarak Fenikelilerin Amerika'yı keşfettiğini ve Atlantis'i bu süreçte bulduğunu ispatlamaya yeltenirken Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés hem Fenikeli hem de Kartacalı yerleşimcilerin (ve ikisi sık sık yanlış anlaşılıyor ve karıştırılıyorlardı) Amerikalar'a yerleştiklerini öne sürdü. Bu fikirler kaçınılmaz olarak, Fenikeliler ile yolculuk yapıp ve

Amerikalar'a karaya varırken karşılaşılabilen İsrail'in Kayıp Kabileleri hakkındaki teorilerle karışır. Kayıp Kabileler teması (konusu) artık 'alternatif arkeologlarla' daha önce olduğundan daha az öne çıkmaktadır, ancak Fenike/Kartaca'nın Amerika'ya yaptığı yolculuk fikrini hâlâ savunanlar vardır ve 20. yüzyıla kadar, bazı canlı, ama sonuçsuz tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Fenike ve/veya Kartaca gemilerinin Atlantik'ten her iki yöne doğru yol alan gemileri fikrine ve böylece Solon/Kritias/Platon (ama nedense başka kimse değil) tarafından açıklandığı şekliyle Atlantisliler tarzı bir toplumda olup bitenleri Antik Yunanlıların dünyasına ulaştırmalarına yönelik ciddi ve geçerli itirazlar vardır. Yunanlıların kendileri zaten 'Fenike masallarından' oldukça şüpheliydi,[3] ancak burada bahsedilen senaryonun savunucuları daha azdı. 1872'de Brezilya'da sözde bir Fenike eseri ortaya çıktı: Paraiba Taşı, Joaquim Alves da Costa adlı kişi bunu Paraiba Nehri yakınında bulunduğunu iddia ettiği için bu isim verildi. Da Costa tarafından sureti çıkarılan ve Ladislau Netto adlı bir doğa yazarı tarafından uygun şekilde çevrilip Fenike dönemine ait olduğu onaylanan bir yazıt içermektedir. Metin, on Fenike gemisinin MÖ 534'te Afrika'nın çevresinde nasıl yelken açtığını, fırtınalar karşısında savrulduğunu ve Brezilya'da yolculuklarını bitirdiğinden bahseder. Fransız bilgin Ernest Renan, daha sonra Paraiba yazıtının sahte olduğunu teşhis etti; diğer akademisyenlerden bu konuda onay aldı; Netto asıl sonuçlarını geri çekti ve da Costa, konuya vâkıf herhangi bir bilim insanı ona bakma fırsatını bulmadan önce taşla birlikte kayboldu. Bununla birlikte, Atlantis ile ilgili tahminler yapan bir zihniyette olan bazı insanlar hâlâ bunun gerçekliğini savunuyorlar.[4]

Thomas-Henri Martin—Ağır Siklet Platonik Bilim Adamı

Atlantis'in bu tür spekülasyonlarına tamamen karşı çıkan 19. yüzyıl ortalarında yaşamış bir düşünür Platonik bilim adamı Thomas-Henri Martin'di. 1841'de Fransızca olarak yayınlanan *Platon'un Timaios'uyla ilgili Çalışmalar* isimli eseri Platon'un tüm diyaloglarının en zoru olarak kabul edileni hakkında nihai bir yorum haline geldi ve bu eser etkileyici bir 'Atlantis Hakkında Tez'i[5] içeriyordu. Tüm sürecin psikolojik bir çalışma için ilginç bir konu olduğunu düşünmesine rağmen temelli olarak 'Atlantomani'yi (Atlantis saplantısını) ortadan kaldırmak niyetindeydi:

> Gördüğüm kadarıyla Atlantis, artık olayların tarihine değil gerçek coğrafyaya aittir; ancak, çok fazla yanılmıyorsam, insana ait düşüncelerin daha az ilginç olmayan ve daha az öğretici olmayan tarihinin çok ilginç bir bölümüne katkıda bulunabilir.[6]

Atlantis arayışı içinde yol alan bilginlerin teorilerinin çoğunu analiz etti:

> Atlantis'in arayışı içerisinde, aşağıya ve yukarıya doğru, ağır bir yük karmaşasıyla beraber ancak hayal gücü ve kaprisleri dışında hiçbir pusulası olmadan yelken açan birçok bilim adamı rastgele yolculuk yaptılar. Ve nereye indiler? Afrika'ya, Amerika'ya, Avustralya'ya, Spitsbergen'e, İsveç'e, Sardunya'ya, Filistin'e, Atina'ya, İran'a ve Seylan'a.[7]

Martin, bu bilginleri dünya çapında pek çok ülkeye yönlendiren spekülasyonları analiz ettikten sonra, yedi kilit nokta ile bu meseleye cevap verdi:

1. Platon'un hikâyesi, tüm niyet ve amaçlarıyla safi kurgudur.
2. Yunan değil Mısır kökenlidir.
3. Mısırlı rahipler, Yunanlıları içeren bu hikâyeyi kendi siyasi avantajları için uydurdular.
4. Eğer Atlantis varsa, Atlantis, Platon'un Cebelitarık Boğazı'nın hemen dışında olduğunu söylediği Atlantik'teydi, bu yüzden onu Afrika'ya, kuzeye, Amerika'ya ya da Filistin'e Afrika'ya konumlandırmayı imkansız hale getirir.
5. Atlantis kadar büyük bir adanın aniden ortadan kaybolmasının dünya coğrafyasını etkilemeyeceğine inanmak imkânsızdır, ancak Atlantis masalı Avrupa, Asya ve Afrika'nın her zaman olduğu gibi az çok her zaman oldukları yerde olduklarını varsaymaktadır.
6. Atlantislilerin güçlerini artırabilecekleri, Oceanus'un kıyısı boyunca uzanan bir kıta yoktu ve adanın olduğu yerde sığlık yoktu.
7. Atlantis'i aramayı durdurmamız en iyisi olacaktır; Atlantis gerçekten 'Ütopya'dır ('Olmayan Yer'dir).[8]

Martin'in ulaştığı sonuç kesindi:

> Bazıları Atlantis'i Yeni Dünya'da bulduklarını düşünüyor. Hayır, Atlantis mekânsal alanda değil düşünce alanında bulunan farklı bir dünyaya aittir.[9]

Bu, o zamandan beri bilimsel topluluk içinde ezici destek kazanan bir yaklaşımdı. Pierre Vidal-Naquet, Jacques Brunschwig'i tasvip edici şekilde şöyle zikretmektedir: ('Martin bu kadar çok ayyaştan sonra ayık gözüken ilk—ama son değil—akademisyendi') ve tartışmanın şüpheci olan tarafını desteklemektedir: 'Uzun zamandan beri bütün bu tutarsızlıklar tarihinin, Martin'in vardığı noktada sona erdirilmesi gerektiği kanaatindeyim.'[10] Ancak,

Martin'in bakış açısı, belki de anlaşılabilir bir şekilde, yok edilmesi gereken fikirlerden çok daha az ilgi ve heyecanla karşılanmıştır.Tüm insan uygarlığının kaynağı olan mistik batık cennet adaları, ölü bir Yunan filozofunun düşünce süreçlerinden çok daha ilgi çekicidir. Eğer Thomas-Henri Martin 'Atlantis manyakları' üzerine soğuk su dökmeyi ve ada hakkındaki spekülasyonları sonsuza kadar gömmeyi umsaydı, derin bir hayal kırıklığına uğrardı. Atlantis, her zamankinden daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkacaktı.

Brasseur de Bourbourg ve le Plongeon: Geri (Yine) Orta Amerika'ya

Martin'in eserinden yirmi yıldan uzun bir süre sonra, Brasseur de Bourbourg (1814-74) adlı Flaman etnograf, tarihçi ve arkeolog Charles-Étienne, Atlantis'i Mezoamerika'ya (Meksika ve Orta Amerika) geri götürdü. Brasseur, o bölgede uzun bir süre seyahat etti, bazı Amerikan-Yerli dillerini öğrendi. Yerli halklarının kökenlerini ve kültürlerini araştırdı ve genellikle Maya ve Aztek uygarlıklarının daha geniş bir şekilde anlaşılmasına olumlu katkıda bulundu. Öte yandan, spritüalizme dair ilgisi ve Maya ile Atlantis'in kaybolan kıtası arasındaki bağlara dair spekülasyonları, sözde (sahte) Mayanizm bilimine Maya uygarlığını inceleyen Maya uzmanlıklarının bilimsel uzmanlığı ile karıştırılmaması gerekir önemli bir ivme kazandırdı.[11]

Abbé Brasseur de Bourbourg, Atlantis hakkında *Grammaire élémentaire de la langue quichée* (1862) adlı çalışmasında yazdığı yazılara yer verdi.[12] Kitapta, Platon'un Atlantis'inin yüksek uygarlık düzeyinin Avrupa ve Asya'nın herhangi bir kültürünün öncülüğünü yaptığını savundu. Tanıdık bir yaklaşım tarzıyla Amerika'da çeşitli Avrupa

kökenli ve Farsça kelimelerin ortaya çıktığını ve Atlantik Okyanusu'nun her iki tarafındaki kültürler arasında düzenli temas olduğu sonucuna vardı.

Brasseur de Bourbourg'un etkilendiği başlıca çalışmalardan birisi, Diego de Landa'nın, *Yucatán'ın (1566) Meselelerinin Açıklamaları* idi.[13] Brassseur, 1864'te Madrid Tarih Akademisi'nde bunun kısaltılmış bir baskısına rastladı. Tro-Cortesianus Kodeksi veya Troano Kodeksi (Ç.N.: mevcut en eski el yazması Maya kitabı) olarak da bilinen bu cilt, Brasseur de Bourbourg'un kendi—son derece hayali ve dehşete düşürecek kadar yanlış—çeviri tekniklerini uygulamaya devam ettiği Maya oymalarının bir 'deşifresini' içeriyordu. Modern Maya ilmi, Troano Kodeksinin astroloji ve kehanet ile ilgilendiğini onaylamıştır, ancak Brasseur de Bourbourg bu Kodeksi şöyle okudu:

> O, alt üst olmuş toprağın efendisi, su kabaklarının efendisi, kara canavarın alt üst ettiği toprağın (sellerin altında gömülen yerde) efendisidir; o, alt üst olmuş dünyanın efendisi, ölçüsüz bir şekilde alt üst olmuş dünyanın, o su havzalarının efendisidir [. . .][14]

Brasseur de Bourbourg, bu kodeksi MÖ 9937'de Atlantik'teki bir adayı suya gömen ve bundan kurtulanların daha sonra Amerika ve Mısır'ı kolonileştirdiği bir felaketin bir açıklaması olarak görüyordu ve bir kez hızını almışken Brasseur dur durak bilmiyordu, *Monuments anciens du Mexique (Palenque, et autres ruines de l'ancienne civilisation du Mexique* [*Meksika'nın antik eserleri*]) 1866'da Jean-Frédéric Waldeck'in çizimleriyle birlikte yayınlanmıştı.[15] Bunlar, Palenque'deki harabelerin ilk elden gözlemine dayanıyordu ancak yüksek kalitede

olmalarına rağmen, bu eserlerin sunulma şekli Maya sanatı ve mimarisi ile klasik Yunan ve Roma arasında yanlış karşılaştırmalar yapılmasına ve böylece Yeni Dünya-Eski-Dünya-Atlantis etkileşimleri hakkında yapılacak başka spekülasyonların harlanmasına yol açıyordu. 1868 tarihli *Quatre Lettres sur le Méxique* adlı kitabında,[16] Brasseur de Bourbourg, Kritias tarafından tanımlandığı gibi Atlantis toplumuyla antik Maya kültürü arasında paralelliklerden bahsetti. Daha sonra, Mısır kökenli unsurlarla birçok bağıntıyı algıladığı Maya mitolojisi okumalarına dayanan bir Atlantis tarihi oluşturmaya devam etti ve Maya ile Mısır mitolojisinin ortak bir menşe yeri, Atlantis'i, paylaştığı şeklinde tahmin edilebilir bir sonuca vardı.

Abbé Brasseur de Bourbourg'un çalışmasındaki spekülasyonlardan bir diğeri de, adayı Platon'un orijinal diyaloglarından daha da uzak bir yerde konumlandırmasına rağmen, Atlantis arayıcılarının bilincinde sımsıkı bir yer edindi. De Landa'nın 1566'da 'deşifre ettiği' Troano Kodeksinin Maya oymalarından Abbé'ye göre 'M' ve 'U' harflerine teğetsel bir benzerlik göstermektedir. Böylece onları bir araya getirdi ve adanın adını keşfettiği sonucuna vardı: Mu. Brasseur de Bourbourg'un çağdaşlarının çok az bir kısmı onun fikirlerini önemsedi, ancak daha sonraki dönemde 'alternatif arkeoloji' Mu üzerinde fazlasıyla duracaktı (ve hâlâ durmaktadır).[17]

Brasseur de Bourbourg'dan ilham alan bir kişi, etkileyici bir amatör arkeolog olan, aynı zamanda Maya'ya büyük ilgi duyan, Augustus Le Plongeon (1826-1908) adlı bir kişiydi. 1873 yılında Yucatán'ı ziyaret etti ve oradaki kalıntıları çektiği mükemmel fotoğraflar itibar gördü. Kalıntılara ek olarak, Mısır ve Atlantis ile aralarındaki bağlantı olasılığını da araştırdı. Brasseur de Bourbourg'un

Maya metinlerinden çevirilerini 'geliştirirken' farklı bir anlatı buldu: Troano Kodeksinin yazılmasından yaklaşık 8.000 yıl önce bir gece, inanılmaz derecede şiddetli bir volkanik olay, 64 milyon kişiyi ortadan kaldırarak Mu Ülkesi'nin aniden yok olmasına yol açtı. Buna ek olarak, Le Plongeon ayrıca Prenses Moo'nun hikâyesini 'keşfetti'. Bu hikâyede, Yucatán Atlantik/'Muviyalı (Ç.N.: Mu kıtasında yaşayanlar)' kolonisiydi ve Moo'nun eşi öldürüldükten sonra, bahtsız prenses oradan Mu'ya gitmeye zorlandı. Maalesef Prenses Moo için Mu artık bulunacak bir yer değildi, bu yüzden başka bir Muviyalı kolonisi olan Mısır'a sığındı. Orada, ölen kocasını onurlandırmak için Giza Sfenksini inşa etti ve Mısırlılar, Le Plongeon'a göre, ona öyle korkuyla karışık saygı duyuyorlardı ki Moo onların tanrıça İsis'i oldu. Kulağa garip gelen bir hikâyedir bu ve güvenilir herhangi bir arkeolojik kanıt tarafından desteklenmemiştir, bu düşünce çıkmaza girmiştir ve Le Plongeon nihayetinde halen devam eden Atlantis/Muviya'ya ait fikirlerin desteğini elde etmektedir.

Le Plongeon, ister resmi olarak yayınlanmış, ister bireysel olarak yayınlanmış ya da internette paylaşılmış olsun mevcut 'alternatif' arkeolojik yazıların büyük bölümünü karakterize eden ana akım bilime karşı çok agresif bir tavır sergiledi: 'kendi günümüzün sözde bilgili insanları olarak adlandırılanlar yeni fikirlere ve fikir sahiplerine karşı çıkan ilk kişilerdir' ifadesi tipik bir suçlamadır, ancak haksız bir suçlamadır: günümüzün bilgili tarihçileri ve arkeologları genel olarak yeni fikirleri benimseyen ilk kişilerdir—bu, ele aldıkları konuların bu kadar olağanüstü ilerleme kaydetmesi ve yıllar boyunca bu kadar harika yeni görüşler ortaya koymasının sebebidir—ama aynı zamanda değerlerini belirlemek için yeni fikirleri

mümkün olduğunca titizlikle incelemek ve test etmek isterler. Bununla birlikte, onlar eğer açıkça yanlışsa yeni fikirlere ve fikirlerin hamilerine karşı çıkarlar. Öte yandan, Le Plongeon nadiren herhangi bir nedenden dolayı yeni bir fikre itirazda bulundu, inceledi ya da test etti ve Le Plongeon Oxford Sözlüğü'nün 'gerçek ötesi' sıfatını yılın uluslararası kelimesi ilan ettiği 2016 yılını görseydi çok rahatlardı: bu kelime 'nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu' olarak tanımlanmaktadır.[18]

Le Plongeon'un nesnel gerçeklerin duygu ve kişisel inançtan daha az etkili olduğu yeni fikirlerinin arasında şunlar vardı: Maya oymacılığındaki çeşitli zikzak çizgilerinin telgraf tellerini (nadiren bunun ötesinde düşünmelerine rağmen 'alternatif' arkeologlar kendi ileri teknolojilerini eskilere [antik dönem insanlarına] yansıtmayı sever—örneğin Atlantislilerin internete biraz benzeyen herhangi bir şeye sahip oldukları hiç söylenmedi) tasvir ettiğini öne süren bir Erich von Däniken-vari bir öneri, Belşazzar'ın Ziyafetindeki duvarda *Daniel Kitabı*'nın 5. Bölümünde yer alan yazının (MENE, MENE, TEKEL, PARSIN = 'Tanrı saltanatınızın günlerini saydı ve sona erdirdi [iki kez] anlamına geldiğine dair iddia; Tartılarda tartıldınız ve noksan bulundunuz; Krallığınız bölündü ve Medler ile Perslere verildi') ifadesinin aslında Mayalı olduğu (Maya medeniyetine ait olduğu); İsa'nın, Aramca 'Tanrım, Tanrım, neden beni terk ettin" diye haykırmadığı,[19] ama 'Şimdi, Şimdi, batıyor, burnunun üzerinde siyah mürekkep (ifade aynen bu şekildedir)' diye Maya dilinde haykırdığı; Kolomb öncesi (Kolomb'un Amerika'yı keşfinden önceki dönem) Chacmool heykellerinin—dizlerinin

kalkması, vücudun oturması, dirseklerinin üzerinde durması ve başının genellikle doksan derece yana doğru dönmesiyle—insanın dirseklerinin üzerinde durması—aslında Newfoundland'dan Cape Horn'a Amerika'nın doğu kıyılarının çok doğru haritaları olduğunu gösterdiği; Masonluğun sembollerinin Maya'ya dayandığı ve bu antik bilginin Atlantis aracılığıyla eski Mısır'a da aktarıldığı. Tipik olarak, onun yazıları ciddi bilimsel çevrelerde oldukça az ilgi gördü ve yanlışlığı kolaylıkla kanıtlandı, ama Atlantis dünyası düşüncesinde önemli olan onun fikirlerinin yanlış yöne saptırıcı olması değildi, ama (ifadenin her anlamıyla) bu fikirlerin orada (var) olmasıydı.

Denizler Altında Yirmi Bin Fersah

19. yüzyılın sonlarına kadar Atlantis ile ilgili tartışmalar, nerede olduklarına bakılmaksızın, Atlantis'i en başta Platon'dan gelecek olan Yunan ve Roma klasikleri içinde eğitim görmüş olan insanlarla ilgiliydi. Ancak bu durum, 1870'lerde, Atlantis ile ilgili yayınların en ünlü ve etkili olanlardan birinin yayımlanmasıyla değişecekti. Bu, ihtişamlı (lüks) versiyonunda hem metne hem de tanımlanmış batık dünyaya özel bir canlılık getiren 111 ikonik çizim içeren Jules Verne'nin (1828-1905) *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* adlı devrim niteliğindeki bilim romanıydı.[20] Hikâyenin anlatıcısı, Paris Müzesinde Profesör olan, Pierre Aronnax'dur; Atlantis ziyaretine rehberlik eden kişi, Homeros'un *Odysseia* Destanı'na açıkça atıfta bulunulan Kaptan Nemo'dur. Nemo ismiyle, deniz maceraları sırasında Tepegöz'le karşılaşan Odysseus'un Tepegöz'ü Latince'ye Nemo olarak çevrilen 'No-man' (Hiç kimse, İnsan olmayan) olarak kurnaz bir şekilde isimlendirmesine yapılan bir gönderme vardır.

Kaptan Nemo, Mösyö Aronnax'a 'meraklı bir gezi' önerir ve o da kabul eder. Böylece, dalış teçhizatlarını takarlar ve gemileri *Nautilus*'tan çıkıp derinlere doğru yol almaya başlarlar:

> Bizi yönlendiren pembe ışık yükseldi ve ufku aydınlattı. Bu ateşin suyun altında bulunması beni oldukça fazla şaşırtmıştı. Yerkürenin *bilginleri* tarafından henüz bilinmeyen doğal bir olguya mı gidiyordum? Ya da (bu düşünce aklımdan geçti) adamın eliyle bu alevin bir ilgisi var mıydı? O adam bu ateşi körüklemiş miydi? Derinliklerde, onun gibi, bu tuhaf varlığa neden olan Yüzbaşı Nemo'nun ziyaret edeceği arkadaşları ile buluşacak mıydım? Bu dünyanın sefaletlerinden bıkmış, derin okyanusta bağımsızlık arayan bir sürgün kolonisi mi bulmalıyım? Bütün bu aptalca ve mantıksız fikirler peşimi bırakmadı. Ve bu düşünceler içerisinde, gözlerimin önünden sürekli geçen mucizelerin birbiri ardına gelmesi beni çok heyecanlandırdı, Kaptan Nemo'nun hayal ettiği denizaltı kentlerinden biriyle denizin dibinde karşılaşmak beni şaşırtmamalıydı.
>
> [İlerliyorlar, ışığın geldiği dağın zirvesine doğru gidiyorlar. Nemo kendinden emin bir şekilde yolu gösteriyor.] Artık başka sürprizlerin beni beklediği ilk yere gelmiştik. Bizden önce, Yaratıcınınkinden değil, insan elinden çıkma pitoresk harabeler yer alıyor. Aralarında, belirsiz ve gölgeli kaleler ve tapınak biçimlerinin izlenebileceği, çiçek açmış bir zoofit dünyasıyla giydirilmiş ve üzerine sarmaşık yerine deniz otu ve mantarının kalın bir sebze kabuğu attığı geniş taş yığınları vardı. Peki afetler tarafından yutulmuş dünyanın bu kısmı da neydi? Tarih öncesi çağlardaki dolmenlere benzeyen bu kayaları ve taşları kim yerleştirmişti? Neredeydim? Yoksa Kaptan Nemo'nun hayalleri mi beni telaşlandırdı?
>
> Ona sormak istedim; elimde olmadan, onu durdurdum
>
> —Kolunu yakaladım. Ancak, başını sallayıp dağın en yüksek noktasına işaret ederek şöyle dedi:
>
> 'Gel, gel; daha yükseğe gel!
>
> [Aronnax Nemo'yu zirveye kadar takip eder, manzaraya bakar ve dağın bir volkan olduğunu anlar.]

> Orada gerçekten gözlerimin altında, mahvolmuş, tahrip olmuş, bir kent uzanıyordu—çatıları gökyüzüne açılıyor, tapınakları yıkılmış, su kemerleri yerinden çıkmış, Tuscan mimarisinin önemli özelliklerinin görülebileceği sütunlar yerde uzanıyor. Ayrıca, devasa bir su kemeri kalıntıları; burada bir Parthenon'un ana hatları ile Akropolis'in yüksek temeli; sanki eskiden okyanusa yaslanmış bir limanı olan, ticaret gemileri ve savaş kalyonlarıyla gözden kaybolmuş bir rıhtımın izleri var. Yine daha ileride, uzun batık duvarlar ve geniş, ıssız sokaklar—mükemmel Pompeii suların altına gizlenmiş. Kaptan Nemo'nun gözlerimin önüne getirdiği manzara buydu!
>
> Neredeydim? Neredeydim? Ne pahasına olursa olsun bilmeliydim. Konuşmaya çalıştım ama Kaptan Nemo beni bir hareketle durdurdu ve bir tebeşir taşı alarak, siyah bir bazalt taşına doğru ilerleyerek bir kelimeyi çizerek yazdı:
>
> ATLANTİS
>
> Beynimden vurulmuşa döndüm! Atlantis! Kaybolmasını efsanevi masalların arasına dahil eden Origen ve Humboldt tarafından reddedilen şu kıta, Platon'un Atlantis'i. Orada şimdi gözlerimin önünde, felaketinin beklenmeyen ifadesini taşıyor. Böylece sular altında kalan bölge, eski Yunanlıların ilk savaşlarının yapıldığı, güçlü halkın, Atlantislilerin yaşadığı Herkül'ün Sütunlarının ötesinde Avrupa, Asya ve Libya'nın ötesindeydi.
>
> Böylece, garip kaderin önderliğinde, jeolojik çağlarla yaşıt olan ve binlerce yıl yaşındaki harabelere elimle dokunarak bu kıtanın dağlarına ayak basıyordum. İlk insanın çağdaşlarının yürüdüğü noktada yürüdüm.

Denizler Altında Yirmi Bin Fersah büyük bir başarıydı; Verne ve Atlantis herkesçe bilinen isimler oldu; Atlantis hikâyesi, yazarların ve onların okuyucularının hayal güçlerini daha önce hiç olmadığı gibi ele geçirdi; Jules Verne, 'Atlantis fikrini endüstriyel ve kentsel Batı'nın ortaya çıkmakta olan popüler kültürüne ve ona eşlik eden tarih ve bilim hakkındaki ezoterik inançların kült ortamına dahil etti'.[21]

Ignatius Donnelly: Yüce Atlantist

Jules Verne'nin Atlantis'i kurgusal bir Ütopya'ydı (bu kelime Yunanca 'Olmayan Yer' anlamına gelir), ama Thomas-Henri Martin'in 'Atlantis'i aramaktan vazgeçmemiz en iyisi olur' düşüncesi hiç önemsenmedi ve bu bağlamda 'tarih ve bilim hakkındaki ezoterik inançların kült ortamının' Ignatius Donnelly (1831-1901) adında etkileyici bir kişiye büyük bir şükran borcu vardır. Donnelly, Atlantis spekülasyonunun (tahminlerinin) önemli bir ismidir ve bu konuda izini bıraktıktan sonra Atlantis ile ilgili hiçbir şey bir daha aynı olamazdı.

Donnelly, 1831'de Philadelphia'da doğan İrlandalı bir göçmenin oğluydu. Hem iş hem de siyasette birbirinin içine girmiş bir kariyer yapmak için Minnesota'ya gitti ve bunun sonucunda 1863'ten 1869'a[22] kadar Amerika Birleşik Devletleri Temsilciler Meclisi'nde yer aldı. Zamanının çoğunu Kongre Kütüphanesi'nde geçirdi, bakış açısına bağlı olarak, 'belki de Temsilciler Meclisi'nde oturan en bilgili insan',[23] veya 'yoğun ama sistematik bir şekilde olmayan yaptığı okumalar neticesinde edindiği kendi kendine eğitim sonucu ortaya çıkan son derece aktif bir zihni olan ama aynı zamanda hükümler oluşturmak için acele eden ve onları test etmede eleştirel bakış açısı eksikliğine sahip olan birisiydi'.[24] Afrikalı ve Yerli Amerikalılar için eşit fırsatları destekledi, Demokratlarla beraber oldu, Cumhuriyetçilere geri döndü, üst düzey politikayı bıraktı, başarısız bir çiftçilik deneyimi yaşadı ve son olarak da yazmaya başladı. 1880'lerde, diğerlerinin yanı sıra, dört önemli eser yayınladı:

1. *Atlantis: Tufan Öncesi Dünya:*[25] tartışmasız en etkili ve ticari olarak başarılı kitabı;

2. *Ragnarok: Ateş ve Çakıl Çağı*:[26] Gian Rinaldo Carli'nin fikirlerinin geri dönüşümü, ancak aynı zamanda Jules Verne'nin *Güneş Sisteminde Seyahat* (1877) kitabından da etkilenerek, Pleistosen Buz Çağı'nın, dünya ile bir kuyruklu yıldız'ın çarpışmasına ramak kala meydana geldiğini öne sürdü.[27]
3. *Önemli bir Şifreli Yazı: Francis Bacon'un Sözde Shakespeare'in Oyunlarındaki Şifresi*:[28], Shakespeare'in oyunlarının aslında Sir Francis Bacon tarafından yazıldığını iddia eden feci derecede başarısız bir girişim;
4. *Sezar'ın Sütunu: 20. Yüzyılın Hikâyesi*:[29], Edmund Boisgilbert takma adıyla yazılmış, ezilen işçilerin 1998 yılında ABD'yi yıktıkları bir roman.

Verne'in *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ının ve Donnelly'nin Atlantis'inin baş döndürücü karışımı: *Atlantis: Tufan Öncesi Dünya* isimli kitabı, bilimsel ve arkeolojik keşiflerin Platon'un Atlantis'inin somut bir şekilde var olma olasılığının olmadığını belirttiği bir zamanda ironik bir biçimde halkın yoğun ilgisine mazhar oldu. Ancak, takipçilerinin çoğu gibi, Donnelly de şüpheden ve şüphecilikten yılmadı:

> Atlantis'in öyküsünün binlerce yıl boyunca masal olarak görülmesi hiçbir şey kanıtlamaz. Cehaletten büyüyen bir inançsızlık ve akıldan doğan bir şüphecilik vardır. Geçmişe en yakın olan insanlar her zaman geçmişle ilgili en iyi bilgilendirilmiş olan insanlar değildir.[30]

Kendini haklı çıkarmak için Donnelly, diğer yönlerini kaçırmış veya görmezden gelmiş olsa da, kendi döneminde mevcut olan en iyi bilimsel ve tarihi öğretileri kullandı.

Kitabının en başında Donnelly 'birkaç farklı ve yeni önerisini' ortaya koyar:

1. Bir zamanlar Atlantik Okyanusu'nda, Akdeniz'in girişinin karşısında, bir Atlantik kıtasının kalıntıları olan ve antik dünyada Atlantis olarak bilinen büyük bir ada vardı.
2. Platon tarafından bu ada konusunda yazılanların, uzun zamandır sanıldığı gibi masal değil, gerçek bir tarih olduğu söylenebilir.
3. Atlantis, insanların ilkel bir durumdan medeniyete eriştiği bir yerdi.
4. Zamanla Atlantis kalabalık ve güçlü bir ülke oldu, oradan göçen halklar Meksika Körfezi, Mississippi Nehri, Amazonlar, Güney Amerika'nın Büyük Okyanus Sahilleri, Avrupa ve Afrika'nın Batı Sahilleri, Baltık, Karadeniz ve Hazar Denizi civarlarında uygar topluluklar kurdular.
5. Atlantis gerçekten tufan öncesi yurttu; Aden (Cennet) Bahçesi; Hesperidlerin Bahçeleri; Elysian Yaylaları; Mesomphalos; Olympos; kadim ulusların Asgard'ı; ilk insanların barış ve mutluluk içerisinde yaşadığı, büyük bir ülkenin evrensel bir hafızasını temsil ediyordu.
6. Eski Yunanlıların, Fenikelilerin, Hinduların ve İskandinavların tanrılarının ve tanrıçalarının sadece Atlantis'in kralları, kraliçeleri ve kahramanlardır ve mitolojide bunlara atfedilen davranışlar, gerçek tarihsel olayların karışık bir şekilde yeniden anımsanmasıdır.
7. Mısır ve Peru mitolojisinin Atlantis'in güneşe taptığı özgün dinini temsil eder.
8. Atlantisliler tarafından kurulan en eski koloni, muhtemelen medeniyeti Atlantik'teki adanın bir kopyası olan Mısır'daydı.
9. Avrupa'da bronz çağı aletleri Atlantis'tendi. Atlantisliler ayrıca demiri ilk işleyenlerdendi.
10. Bütün Avrupa alfabelerinin anası olan Fenike alfabesi Atlantis kökenlidir. Ayrıca bu alfabe Atlantis'ten orta Amerika'daki Mayalara aktarıldı.

11. Atlantis, Aryan veya Hint-Avrupa ulusları ailesinin yanı sıra, Semitik halkların ve muhtemelen Turan ırklarının ana yurduydu.
12. Atlantis, bütün adanın neredeyse tüm sakinleriyle birlikte okyanusa battığı doğanın korkunç bir sarsıntısı içinde yok oldu.
13. Bir kaç kişi gemiler ve sallarla kaçtı, eski ve yeni dünyaların farklı uluslarının günümüzde Sel ve Nuh Tufanı efsanelerinde mevcut olan korkunç felaketin gelgitlerini doğu ve batı ülkelerine taşıdılar.[31]

Kitabın geri kalanında Donnelly, Atlantis'in varlığı lehine sarsıcı miktarda materyal sunar. Sunduğu ham materyal ve bunları kullanma şekli adli tıbba dayanmasa da,[32] arkeoloji, sanat tarihçesi, biyoloji, botanik, etnoloji, coğrafya, jeoloji, mitoloji, filoloji, din ve diğer alanlarda şansını deneyerek tüm yerkürede bir o yana bir bu yana gitmiştir ama çalışmasında farklı bir hava vardı. Ancak konunun kapsamı gibi analizlerin bir kısmı da hayret vericidir. Sprague de Camp şöyle yazdı:

> Donnelly'nin müthiş öğrenmesi, ortalama bir okuyucu onun ifadelerini olduğu gibi (göründüğü gibi) okuduğunda şaşırtacağı için, kitabının ne kadar dikkatsiz, zekice ve genellikle değersiz olduğunu göstermek için ona yakından bakmak gerekir.[33]

Donnelly'nin vardığı sonuçların çoğu sahtedir, tartışmalarının çoğu dolambaçlıdır ve varsayımlarının birçoğu aşırı derecede iyimserdir ve büyük Mısırlı arkeolog Flinders Petrie'nin gazabına uğrar:

> Bu tür bir halüsinasyona maruz kalanlar üzerinde etkisi olmadığı için, konunun içyüzünü belirtmek faydasızdır. Donnely'nin varsayımları dünyanın düz olduğunu

> inananlarla bir teorinin gerçeklerden daha güvenilir olduğunu düşünen diğer insanlara bırakılabilirler.[34]

Donnelly'nin izlediği yöntemi örneklemek yeterince kolaydır.[35] Örneğin:

> 1. Eski Dünya'yı Yeni Dünya ile karşılaştırır ve şöyle iddia eder:
>
> Atlantik'in her iki tarafında da sanat, bilimler, dini inançlar, alışkanlıklar, görenekler ve geleneklerin tam olarak aynı olduğunu tespit edersek, iki kıtanın halklarının tam olarak aynı sonuçlara ayrı ayrı ulaştıklarını söylemek saçmadır.[36]

Bu tür bir ifade, Atlantis yanlısı düşüncede yaygın olarak bulunur ve internette dönüp duran komiklikler (Ç.N.: capsler vb.) yığınının malzeme konusudur, ancak buradaki retorik baştan çıkarıcı olsa da, akıl yürütme oldukça kusurludur ve çok üstünkörü ve miskin bir aşırı difüzyonist (yayılmacı) analize dayanır. Eski ve Yeni Dünyaların alışkanlıkları, gelenekleri, sanatları, bilimleri, dini inançları ve gelenekleri 'kesinlikle aynı' değildir. Mesela, Avrupalılar kullandıkları vasıtalarda tekerlek kullanıp hayvanları koşmuştu ama Yeni Dünya'da bunlar yapılmıyordu. Dahası, Atlantik'in her iki tarafında görünen şeylerin veya geleneklerin ayrı kökenleri olması tamamen mümkündür. Bu konudaki klasik bir örnek, Orta Amerika piramitleri ile Mısır Piramitleri arasındaki Donnelly ve diğerlerinin son derece inatla sıkıca sarılmaya devam ettikleri benzerliktir. Bu son derece yüzeysel bir şeydir: muazzam zaman farkını bir kenara bırakırsak, Orta Amerika piramitleri genellikle topraktan inşa edildi ve daha sonra taşla dışları kaplandı ve genellikle bir platform veya tapınak yapısıyla üstleri örtüldü, buna örnek MS 560

civ. yapılmış Uxmal'daki Büyücü Piramidi verilebilir (Büyük Piramit MÖ 2551 civarında tahta çıkan Khufu zamanında yapılmıştır). Ortak oldukları tek şey, tabanlarının daha geniş olmalarıdır; kökenleri, yapıları, amaçları, kullanım amaçları ve kronolojileri birbirleriyle tamamen bağlantısızdır. Piramitler birbirlerinden bağımsız olarak yapılmışlardı, farklılıkları aramıyorsanız piramitler birbirine benzer gibi görünür.

2. Donnely, Onları yapanların 'Atlantik Amerikan İmparatorluğunun' bir parçası olduğunu söylediği Kuzey Amerika Yerli höyüklerini incelerken kanıtlarla benzer şekilde hızlı ve intizamsız bir şekilde oynar.[37] Höyüklerin muhtemel bir bağlantı için önemli kanıtlar sağladığını düşünür:

> Höyük İnşa Edenlerin temel özelliği, Meksika ve Mısır piramitlerinden farklı olarak, adlarını—toprak ya da taştan yapılan büyük yapıların oluşturulmasından—almalarından kaynaklanıyordu.

İnşa edenleri için höyüklerin onların 'temel özelliği' olmadığı ortadadır ve Meksika ya da Mısır arasında bir bağlantı kesinlikle konu dışıdır ve yine bu höyükler, Mısır piramitlerini bırakın, Meksika piramitlerinden bile tümüyle farklıdır ve farklı bir döneme aittirler. Donnelly, bir problem veya sorudan ziyade bir cevapla başladı, bunu kanıtlayacak kanıtları aradı, cevabına uyan materyali seçti, diğer uygunsuz kanıtları görmezden geldi veya reddetti ve başladığı 'sonuçlara' ulaştı.

3. Donnelly, dili de benzer bir şekilde çarpıtır—'Olumpos' kelimesinin 'Atlantis'den[38] dönüşmüş bir kelime olduğunu göstermek için hayal gücünün sınırlarının olağanüstü derecede zorlanması ve karşılaştırmalı dilbilim yasalarının ağır ihlali gerekir. Donnelly'nin,

> Friedrich Max Müller'in çalışması gibi, bu alanda yayınlanmış o zamanın en son bilim eserlerine erişim imkanı yoktu, ancak önemli yeni fikirlerin ve bu alanda yapılacak yeni çalışma alanlarının farkında olmaması gerçekte Donnely'nin Atlantis teorisini baltalamaktadır, en basit haliyle istemeden goropizm (Ç.N.: İnsanlığın dilinin asıl kaynağının bazı diller olduğunu savunan teori, absürd etimoloji) yapmak suçunu işlemiştir.

Donnelly'nin, 20. yüzyıl arkeologlarının, özellikle de güvenli kronolojiler oluşturmakla ilgili, kullandıkları teknoloji ve bilgiye ulaşamadığını ve kavrayış alanlarımızı zenginleştirecek bulgulara ve anlayışa hiç ulaşamadığını kabul etmeliyiz. Yaklaşımı kesinlikle alışılmışın dışındaydı, ancak onun anlayışının unsurları 19. yüzyılın sonu itibariyle oluşmuş standartlara göre yeterince makuldü ve o zaman arkeolojik araştırmalar (hazine avcılığının aksine) halen başlangıç aşamasındaydı: Örneğin, Heinrich Schliemann'ın Truva'daki altı tartışmalı kazısı 1870 ile 1890 arasında gerçekleşmişti. Donnelly'nin fikirleri, çağdaş bilgi durumu göz önüne alındığında makul olmasa da mümkündü ve kendisiyle yazışan İngiliz Başbakanı William Gladstone da dahil olmak üzere pek çok hayranı vardı.[39]

Donnelly, her türden 'kayıp kıtanın ve soyu tükenmiş coğrafyaların' varlığının varsayılmasında tek başına değildi.[40] Özellikle İzlanda'dan Güney Atlantik'e kadar uzanan orta Atlantik sırtı oluşumuyla birlikte, Atlantik Okyanusu'nun tabanının keşfedilmesinin muhtemelen batık bir kıtanın kalıntılarını ortaya çıkaracağı düşünülüyordu, ancak daha sonra yapılan araştırmalar, bu sonucu kesin olarak çürütmüştür: von Humboldt, kıtasal sürüklenme hakkında fikirler ortaya atmış olmasına rağmen, ilk defa açıkladığında tümüyle kabul görmemiş bir teori olan Alfred L. Wegener'ın teori hakkındaki

nihai açıklaması henüz açık ve kesin bir şekilde ifade edilmemişti. Günümüz bilimi Atlantik tabanında büyük bir batık adanın olma olasılığını kesin olarak kabul etmemektedir: Orta Atlantik sırtı, jeolojik açıdan, nispeten yenidir ve Avrasya ve Afrika menşeli plakalardan aşamalı olarak uzaklaşarak, okyanus tabanında Kuzey Amerika ve Güney Amerika tektonik plakaları gibi yukarıya doğru hareket ederek dünyanın mantosundan gelen malzemenin merkezdeki çöküntüye yükselmesine izin vermektedir,[41], batmış bir adanın kalıntıları değildir ve—önemli bir kara parçasının Atlantik'te son 9.600 yılda battığını belirten güvenilir bir jeolojik kanıt kesinlikle bulunmamaktadır. Azorlar'daki okyanus yatağında bulunan bazaltik magmanın[42] soğutulmasıyla oluşan siyah volkanik bir cam olan takilitin (kara parlak bazalt) varlığı da bölgedeki batık bir adanın varlığına işaret etmez. Takilitin'in yalnızca açık havada oluşabildiği düşünülüyordu; bu, bulunduğu bölgenin bir zamanlar su üstünde olması gerektiğine, sonra da batmasına yol açtığı yönündeki spekülasyona neden oldu. Bazı Atlantolojik yazarlar bu fikirden çok hoşlanırlar, ancak jeologlar tarafından reddedilir, çünkü takilitin aslında su altında da oluşabilir. Kısacası jeologlar, orta Atlantik sırtının batık bir kıtanın kalıntısı olma ihtimalini kesin olarak reddetti.

Bu arada, *Atlantis: Tufan Öncesi Dünyası* kitabı kitapçılarda yok satarken Ernst Haeckel ve Melchior Neumayer, Güney Afrika ve Hindistan'ı birbirine bağlayan bir kara köprüsü hakkında bir teori oluşturuyorlardı. Bu, İngiliz zoolog Philip Sclater tarafından Lemurya olarak adlandırıldı ve zamanla Atlantis'in bir Pasifik versiyonuna dönüşecekti, Lemurya olarak ya da Mu olarak tüm sahte tarihçiler ve okkültistler (gizli güçlere inanan kimse)

için cazip hale geldi.[43] Bütün Atlantis mefhumu Platonik kökenlerinden gittikçe uzaklaşmaktaydı.

Ignatius Donnelly teorileri konusunda iyimserdi:

> Bundan yüz yıl sonra, dünyanın en büyük müzelerinin Atlantis'ten getirilen mücevherler, heykeller, silahlar ve aletler ile bezenmiş olmayacağını, dünyanın tüm kütüphanelerinin Atlantis yazılarının çevirilerini bulundurmayacağını, bunların insan ırkının tüm geçmişine ve günümüz düşünürlerinin aklını karıştıran tüm büyük sorunlarına yeni bir ışık tutmayacağını kim söyleyebilir?[44]

Aradan 135 yıl geçti ve hâlâ bekliyoruz.

Donnelly'e 'Prairie'nin yaban eşeği', 'Namussuz Donnelly', 'kaçıklar prensi' ve 'Ignis Fatuus' (= 'Latince aptal/aptalca')' gibi kaba lakaplar veren düşmanları da vardı ve bir kuşak içerisinde bilim alanındaki gelişmeler onun tarihsel bir Atlantis lehine olan bütün iddialarını paramparça etmişti: ama Donnely, Atlantis aidiyetini Platon'dan uzaklaştırdı ve Atlantis'i modern bir mitoloji yapmanın temellerini attı. Atlantis şimdi insan uygarlığının kökeninin yeri haline gelebilirdi; dünyevi bir cennetin efsanelerinin kaynağı; antik insanların tanrıları için ilham kaynağı ve dünyadaki sel mitlerinin arkasındaki olay haline geldi. Bu fikirlerin ardından Donnely'nin fikirlerini kendi fikirleriymiş gibi gösteren savunucuları olan 'Atlantizm' ve 'Atlantoloji' kavramları geldi. Kuşkusuz Donnelly, Platon'dan bu yana Atlantis hakkında yazan en etkili yazardır.

BÖLÜM 13

Gizemli (Büyülü-Doğaüstü), Sahte Arkeoloji ve Naziler

.....

Çağdaş bilim, Platon'un Atlantis'inin tarihi ya da kurgusal doğası ya da en azından o tarihin ya da kurgunun[1] derecesi hakkında ayrı ve küçük farklılıkların olduğu görüşlere sahiptir ve ancak hakemli dergilerdeki akademik konferanslar, kitaplar ve makaleler hâlâ Donnelly'nin fikirlerini tasdik ederken, dikkatle incelerken ve tartışırken diğerleri tartışmayı kelimenin tam anlamıyla başka bir aleme götürdü ve doğaüstü, süper bilimsel bilgi ve/veya uzaylıları işin içine kattı. Diğerleri ise Atlantis'le ilgili spekülasyonları çok daha kötü ideolojileri daha ileri götürmek için kullandı.

Madame Blavatsky: Dördüncü Kök Irkı

Donnelly ve Le Plongeon'un fikirlerini alan ve onları gerçekten olağanüstü bir şeye dönüştüren çok renkli bir karakter (kelimenin tam anlamıyla) Helena Petrovna Blavatsky (1831–91) veya kendine taktığı lakabıyla HPB, ya da genellikle adlandırıldığı şekliyle Madam Blavatsky idi. O (Atlantis hakkında az sayıda kadının spekülasyona nasıl girdiğini gözlemlemek çarpıcı ve aydınlatıcıdır)

Atlantislileri Gotikler, Druidler, İsveçliler, İsrailliler, Mayalar, Mısırlılar veya başkalarıyla ilişkilendirmek ya da Atlantis'i Akdeniz'de, Kafkasya'da, İsveç'te, Meksika'da, Britanya Adalarında, Karayiplerde, Spitsbergen'de veya başka yerlerde konumlandırma arayışıyla yetinmedi: Atlantis'i tamamen başka aleme götürdü.

Madame Blavatsky'yi, kendi güvenilirliği ve inanırlılığı hakkında ciddi sorular ortaya çıkaran çok tuhaf çalışmalarıyla tanıyoruz. Ignatius Donnelly'nin HPB'yi etkileyip etkilemediği, ya da tersinin olup olmadığı veya her ikisinin de birbirini etkileyip etkilemediğini tespit etmek çok zordur, ancak Atlantis'e çok güçlü bir ilgi duyduğunu biliyoruz. Madame Blavatsky, 1851'de Londra Sergisi'nde Tibetli Usta (Üstad) Morya ile tanıştığını iddia etti, daha sonra Tibet'e gitti ve yedi yıl boyunca Usta Morya'nın ustalardan birisi olduğu Ustalar veya Üstatlarla öğrenim gördü. Daha sonra Kahire'de dolandırıcılık suçlamalarının ardından iflas ettiği ruh çağırma işi yaptı, ardından Paris'ten New York'a taşındı ve orada 1875'ten sonra Teosofi Cemiyeti'nin kurulmasına katıldı ve 1877'de[2] *Açıklığa Kavuşturulmuş Isis, Antik ve Modern Bilim ve Teolojinin Gizemlerinin Temel Anahtarı* adlı bir Teosofi rehberi yayınladı. Kitapta aynen Platon'un çalışmasındaki gibi Atlantis gerçeği ile ilgili Atlantis'e yapılmış dört gönderme vardır.

Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olduktan sonra Madam Blavatsky Hindistan'a taşındı, orada şüpheli uygulamalar iddiaları nedeniyle Psikolojik Araştırmalar Derneği'nden Richard Hodgson 1884'te onun hakkında soruşturma yürüttü. Hodgson onun 'zamanından önce gelen mektuplarının' ve Üstatlarının varlığının büyük bir sahtekârlık olduğunu bildirdi: 'tarihin en başarılı,

ustaca ve ilginç göstericilerinden biri olarak daima anılma unvanını elde etti'.[3] Açıkçası Blatavsky'nin destekçileri o zamandan beri Hodgson'un raporunu reddetti, ancak olumsuz tanıtımdan kaçmak için, 1885'te *Gizli Doktrin, Bilimin, Dinin ve Felsefenin Sentezi* adlı çalışmasını ortaya çıkardığı Almanya'ya taşındı.[4] Kitap, evrenin ve insanlığın evriminin olağanüstü bir açıklamasını içerir ve ayrıca gizli bir Atlantis'i bize gösterir. Fikirlerinden hiçbiri güvenilir bir araştırma tarafından desteklenmedi, ancak Tibet Ustaları veya Mahatmas'ının (onların varlığına dair kanıt yoktur) trans halindeyken verdikleri bilgiyi edindiği ve Senzar'ın kayıp dili kullanılarak Atlantis'te oluşturulan *Dzyan Kitabı*'nı okumasını sağladığını iddia ettiği için bu kesinlikle gerekli değildi.[5] Hiçbir eski dil bilgininin *Dzyan Kitabı* veya Senzar dili (her neyse) ile ilgili şimdiye kadar hiçbir atıfla (bahisle) karşılaşmadığını söylemeye gerek yoktur, ancak Blavatsky'nin fikirleri okült ve spiritüalist gruplar arasında son derece etkili olmuştur.

HPB'nin yeni Atlantis'i bizi Platon'dan uzaklara götürüyor. *Gizli Doktrin*'de, dünya tarihinde her biri (ilk ikisi hariç) yedi alt ırka bölünmüş yedi 'Kök Irk' ile ilişkili yedi çağ olduğunu/olabileceğini iddia ediyor. İlk Kök Irk aydan geldi ve 'Yıkılmaz Kutsal Topraklara' yerleşti,[6] cinsiyetsiz İkinci Kök Irkı, Hyperborea'nın kutup kıtasında yaşadı ve 'kemiksiz' bedenlere sahipti,[7] Hyperborea, Lemurya'nın Pasifik'te yükselmesi için okyanusa battı; yumurtlayarak üreyen ve başlarının arkasında dört kolu ve gözü olan kırmızımsı renkli maymun benzeri hermafrodit Lemuryalılar Üçüncü Kök Irkıydı ve yaklaşık 18 milyon yıl önce uygun bedenler geliştirdiler; ama sonra Lemuryalılar seksi keşfetti, böylece Teosofik tanrıların gazabına uğradılar ve Lemurya, Pasifik'e geri battı. Madam Blavatsky'nin

Atlantis'i yaklaşık 850.000 yıl önce ortaya çıktı ve daha insan görünümlü Dördüncü Kök Irkının yuvası oldu.[8] İlginç bir şekilde, Platon'un tarihlerini on'a bölerek 'düzeltmek' için yapılan çeşitli girişimlerin ışığında, HPB, Platon'un 9.000 değil de 900.000 yıl öncesini kastetmiş olması gerektiğini düşündü.

Blavatsky'nin Atlantis'inin en önemli yönlerinden biri Sakinlerinin, hem kurgusal hem de kurgusal-olmadığını iddia eden, Atlantolojik kitapların standart bir özelliği haline gelen olağanüstü derecede gelişmiş bir bilimsel bilgi türüne sahip olmalarıydı. Atlantisliler daha büyük, daha zeki ve genel olarak günümüz insanlarından daha iyiydiler. Uçakları ve elektriği icat ettiler ve uygarlıklarını, kaçınılmaz olarak, Mısır ve Meksika gibi çeşitli Druid tapınaklarından bahsetmeyen Mısır ve Orta Amerikan piramitlerinin kültürlerinin kalıntıları olduğu dünyanın diğer bölgelerine yaydılar. Ama sonra, Platon'da olduğu gibi Atlantis de depremler tarafından yıkıldı ve yaklaşık 11.000 yıl önce dalgaların altında battı.[9] Beşinci Kök Irkı ve onun ilk alt ırkı, Aryanlar olarak bilinen insanlar, daha sonra Orta Asya'da ortaya çıktı; Altıncı ve Yedinci Kök Irkları henüz ortaya çıkmadı; 'Nuatlantis' gibi yeni kıtalar gelecekte Güney Atlantik'te ortaya çıkacak.

Madam Blavatsky 1891'de öldükten sonra, diğer bazı Teosofistler, özellikle William Scott-Elliot (1849-1919), daha önceki Kök Irklar, Lemurya ve Atlantis hakkında daha fazla ayrıntı ekleyerek Madam Blavatsky'nin dünyanın tarihinin detaylarını ayrıntılarıyla anlattı. Scott-Elliot, Mahatmalar ve onların Senzar kitapları ile doğrudan zihinsel iletişim şeklinde 'astral basirete' erişebildi. Lemurya'nın batmasından sonra Atlantis'te,[10] siyah tenli 'Rmoahal', ardından 'bakır renkli' Tlavatli, daha sonra

da sekiz metre yüksekliğindeki uzun boylu Toltekler, daha sonra 'hava gemileri', ardından ilk gemileri içeren ırklar, daha sonra da Akadların ve Moğolların alt ırklarını meydana getiren İlk Turanlılar ve Orijinal Samiler ortaya çıktı. Bu Akadlardan bazıları, 100.000 yıl önce Britanya'ya göç etti ve Platon'un *Kritias* eserinden doğrudan ahlaki bir nokta çıkarmak için Stonehenge'i inşa etti:

> Stonehenge'in kaba sadeliği, sakinlerinin kendi suretlerine tapındıkları Atlantis'teki mevcut tapınakların abartılı süslemelerine ve aşırı dekorasyonuna karşı bir protesto olarak tasarlandı.[11]

Platonik Atlantisliler de olduğu gibi, Scott-Elliot'ın Atlantislileri de kaderlerine razı oldular, ancak onlar büyücülükle uğraştıkları için cezalandırıldılar.[12] Onların Atlantisleri Daitya ve Ruta adı verilen iki ayrı adaya ayrıldı ve ikincisi de aynı şekilde yok olana kadar Poseidonis ismiyle İkizinden biraz daha uzun süre varlığını devam ettirdi.

Edgar Cayce: "Uyuyan Kahin"

Atlantis'e ilgi duyan gizli tatbikçilerinden birisi de yaptığı translarla oldukça doğru ve etkili tıbbi tavsiyeler vermekle ünlü olan Edgar Cayce (1877-1945), diğer adıyla 'uyuyan kahin' idi. Ancak, sahip olması imkânsız olması gereken bilgiyi de biliyor gibiydi. Cayce bir Hristiyandı, fakat aynı zamanda 'hastalarının' eski hayatlarına erişebilmesine ve bunun ayrıntılarını onlara iletmesine izin veren reenkarnasyona inanıyordu. Cayce, kendisinin bir Pers kralı, Truva'dan bir Yunan doktoru ve kaçınılmaz olarak Atlantisli olduğunu söyledi. 'Ve bazılarınız, eğer Edgar

Cayce açıkça görseydi, Atlantis'le ilişkili bir yaşama ve belki bazı ağır karmalara sahip olmuş olabilir'.[13]

Madam Blavatsky gibi, Cayce de, evrenin başlangıcından beri olan her şey hakkında bilgi içeren beşinci öğede veya Akaşa'da bulunan Akaşik Kayıtlara erişimi olduğunu söyledi.[14] Cayce'nin dediğine göre onun transları, ister geçmiş veya isterse gelecek hakkında olsun, bu Akaşik Kayıtlara bakmasına izin verdi. Yaşam okuması yaptığı insanların yedi yüz tanesi, görünüşe göre, bir zamanlar Atlantis'te[15] yaşamışlardı ve ada tarihini yeniden oluşturmak için ona yeterince bilgi verdiler. Bu olay, milyonlarca yıl önce, zaman zaman fiziki bedenlere yerleşen, zaman içinde bedensel varlığa hapsolan ruhlarla başladı. Bu, Angilis'in hayaletinin oğlu Aeneas'a bedenlerimizin ruhlarımızı nasıl bozduğunu anlattığı Virgil'in *Aeneid* adlı kitabındaki ruhların göçü ile ilgili geçişler hakkındaki pasajla net benzerlikler göstermektedir:

> İlk önce, göklerin, yeryüzünün, sulu ovaların olduğunu bilmelisin.
> Denizin, ayın parlak küresinin, güneş ve yıldızların hepsi
> İçindeki bir ruh tarafından sürdürülen; içkin akıl için,
> Tüm parçaları boyunca akıyor ve kütlesini bırakıyor,
> Evrenin çalışmasını sağlıyor.
> Bu birlik, insanoğlunu, hayvanları, havanın kuşlarını meydana getirdi.
> Ve denizin pürüzsüz yüzeyinin altında yaşayan garip yaratıkları.
> Bu tohumların yaşam gücü ateştir, kaynakları gökseldir,
> Ama içinde yaşadıkları günahkar bedenler tarafından donuklaştırılır ve karartılır.[16]

Bu durum, evrimin bu ruhlardan bazılarını, Atlantis'teki ilk medeniyeti oluşturan insanlara dönüştürdüğü, 1950 yılından yaklaşık 10.5 milyon yıl öncesine dayanır.

Cayce'nin Atlantis'i, birçoğu kristallerin gücünden elde edilen enerjiden kaynaklanan şaşırtıcı derecede ileri bir teknolojiye sahipti. Atlantis kristal gücü, uçak yolculuğunu, lazerleri, atom enerjisine benzer şeyleri, sofistike iletişim araçlarını (internete sahip olmasalar da) ve fotoğrafçılığı sağladı.[17] Ama Platon'un Atlantislilerinde olduğu gibi, Cayce'nin Atlantislilerinin de uğraşması gereken ahlaki ve etik meseleler vardı, çünkü onların bedenleri (Cayce'nin Atlantislileri) Virgil'de bahsedildiği gibi ruhlarını bozmuşlardı (zehirlemişlerdi):

> Evet, yaşamın son damarı bizi terk ettiğinde bile,
> Kötülük ya da bedenin mirasçısı illetler,
> Ruhlarımızı tamamen terk etmeli mi; birçok zehir derinlerde büyüyor olmalı,
> Gizemli bir şekilde vücutla uzun süre temasta oldukları için öğütülmüşlerdir.
> Bu nedenle ölüler Araf'ta cezalandırılır ve
> Eski kötülüğün cezasını öderler [. . .] zaman doluncaya kadar
> Çağlar o kökleşmiş lekeyi arındırmıştı ve geriye hiçbir şey kalmamıştı
> Yalnızca göksel sezi ve ruhun asıl ateşi.
> Tüm bu ruhlar, bin yıllık döngüsünü tamamladıklarında
> Tanrı gönderir ve kalabalıklar halinde Lethe nehrine gelirler.
> Böylece, gördüğünüz gibi, yıkanıp temizlenen hatıralarla birlikte,
> Onlar üstlerindeki dünyayı tekrar ziyaret edebilirler ve yeniden doğmak isterler.[18]

Cayce'nin Atlantis'indeki yozlaşma, nüfus içinde bir ayrıma yol açtı: Law of One (Ç.N.: Ra denen gizemli bir varlığın bir kadına aktardığı gizemli ve ender bilgilerden oluşan bir kaynak-Bir'in Yasa'sı) Çocukları tüm doğru manevi değerlere bağlıydı ve Belial'ın (Ç.N.: Eski Ahitte de geçen paganların tanrı diye tapındığı bir şeytan) Oğulları Platon'un Atlantislileri gibi, açgözlü, materyalist ve uyumsuzdu. Sadece bu değil, Belial'ın Oğulları tuhaf yaratıklarla seks yaptı ve bazı dinozorvari varlıklarla beraber insanlığın varlığını tehdit eden melez canavarlar meydana getirdi. Böylece, MÖ 50722'de Atlantisliler, canavarları yok etmek için süper silahlarını kullandılar, ancak bunun sonucunda oluşan hasarın nedeni Atlantis ve Lemurya kıtalarının parçalanmasına, parçalarının denizin altında kaybolmasına, yeryüzünün eksenini değiştirmesine ve Kuzey ve Güney Kutuplarının yer değiştirmesine neden olan volkanik patlamalardı. Bununla birlikte, bazı Atlantisliler hayatta kaldılar ve onların hatıraları, Cennet Bahçesi veya Cennet'in (her ne kadar Atlantosaurus'lar olmasa da) tasvirleriyle gelecek nesillere aktarıldı. Bunun unsurları kuşkusuz Platonik görünüyorsa, Cayce'nin fikirlerine inananlar bunun, hikâyenin bir şekilde, Platon'un hikâyesinin Cayce'de yer bulmasından ziyade, Platon'un bilincinde yer bulması nedeniyle olduğunu iddia edebilirler.

Ama bu son değildi. Radyo, televizyon, radar ve yerçekimine benzer daha ileri bilimsel gelişmelere sahip olunan ve ayrıca oldukça uyumlu psişik yeteneklere ek olarak, (ancak internetleri hâlâ yoktur), oldukça gizemli bazı diğer teknolojilerden bahsedilen MÖ 50000-28000 arasında yaşanan İlk Atlantik Rönesansı vardı. Tahmin edilebileceği gibi, Law of One'ın (Bir'in Yasa'sının)

Çocukları bu bilgiyi faydalı amaçlar için kullandı, Belial'ın Oğulları ise bunun tersini yaptı. Özellikle, alt-insan 'Şeyler'e' nasıl yaklaşılması konusunda fikir ayrılığına düştüler: Belial'ın Oğulları, Şeyleri köle olarak kullanmak istedi; Bir'in Yasa'sının Çocukları, insanlığa tam insanlık verilmesi gerektiğini düşündüler. Destekçilerine göre Cayce bu konuda hiç Platon veya Ignatius Donnelly okumamış olmasına rağmen, bunların tümü en baştan itibaren klasik Platonik ahlaki ve manevi çürümedir.

MÖ 28000 civarında, Cayce'nin dünyası, Cayce'nin Nuh Tufanıyla eşdeğer gördüğü, felaketlere maruz kaldı ve Atlantis teknolojisinin kötüye kullanılmasının bunun nedeni olup olmadığı açık olmasa da, Atlantis daha küçük adalara bölündü. Yine, Atlantislilerden bazıları, özellikle Amerika kıtalarına yeniden yerleştirildi ve Cayce'nin Araştırma ve Aydınlanma Derneği, DNA analizinin, İlk Atlantik Rönesans'ı sırasında Mu'dan toplu bir diasporayı (dünyaya yayılmayı) kanıtlayabileceği fikrini desteklemektedir. Bu, genetik bilim adamları arasında yaygın olarak paylaşılan bir görüş değildir.[19]

Bununla birlikte, Cayce bize İncil'e dayanan tufan olayına rağmen, Atlantis'in varlığını devam ettirdiğini ve İkinci Atlantis'te MÖ 28000-10000 arasında bir Rönesans'ın gerçekleştiğini söylüyor. Fakat ne yazık ki Atlantisliler hiç ders almamış gibi görünüyorlardı: Bir'in Yasa'sının Çocukları ve Belial'ın Oğulları çatışmaya devam etti ve Atlantislilerin teknolojik bilgisi ilerlemeye devam etse de, Belial'ın Oğulları güç kristallerini ya da 'ateştaşlarını' ahlaka aykırı olarak kullandı, bu da kaçınılmaz sismojenik sonuçlara neden oldu. Atlantis'ten geriye kalanlar Atlantik Okyanusu'na battı ve sadece dalgaların üstünde görülebilen en yüksek dağ zirveleri geride kaldı.

Yine de bu olaylar Cayce'nin Atlantis'ine bir son vermedi. İkinci Atlantik Rönesans'ının sonundaki yıkımdan önce, insanlık tarihine (kafa karıştırıcı bir şekilde, taş tabletler de dahil olmak üzere Atlantik'in teknolojik maharetlerinin ışığında) dair çok sayıda önemli belgenin üç Kayıt Salonunda (Cayce'in iddiasına göre Giza Piramidinin altında var olan antik kütüphane) saklandığını iddia etti. Bunlar tahminen Yucatán ve Mısır'da (Sfenks'in pençesinin altında) bulunmakta, fakat aynı zamanda bir Bahama adası olan Bimini'nin yakınında 'yüzyıllardır birikmiş deniz suyu balçığının altında' bulunmaktadır. Cayce geleceği görebildiği için Atlantis'in bir kısmının 1968'de veya 1969'da Bimini'ye yakın bir yerde yüzeye çıkacağını tahmin etti. Atlantologlar, Cayce'nin kehanet tarihini teyit eden sözde Bimini yolunun 1968 yılının Eylül ayındaki keşfini sık sık dile getirmelerine rağmen ne yazık ki Atlantis yüzeye çıkmadı. Bimini Yolu, büyük ölçüde kuma gömülmüş düzenli kireçtaşı blokları gibi görünen düz sıralar halinde oluşmuş bir yoldur. Bu özellik bazı sığ sularda bulunur ve yaklaşık 600 metre olduğu için adanın kıyı şeridine aşağı yukarı paralellik gösterir. Oraya oldukça yakın bir yerde, bir "j" şekli oluşturacak biçimde kendi etrafında dönen bir taş sırası daha vardır. Cayce'yi savunanlara göre bu bir Atlantis yoludur; Jeologlar ve arkeologlara göre bu taş sırası son Buzul Çağı'nın sonunda deniz seviyesinin düştüğü zaman olduğu gibi kıyı şeridini takip eden, doğal olarak ve yaygın olarak ortaya çıkan Pleistosen (Buzul Çağı) Sahil Kayaları'dır.[20] Her ne kadar Cayce'nin Araştırma ve Aydınlanma Derneği C14 tarihlendirilmesi MÖ 20.000 olan Bimini yakınınındaki bir su altı 'temel duvarından' bir kayaya sahip olduğunu iddia etse de kireçtaşı bloklarındaki kabukların karbon-14

tarihlendirilmesi MÖ 200 civarını gösterir. Bununla birlikte, bunun kanıtı olan hiçbir arkeolojik 'bağlam' veya kaynak yoktur ve birkaç parça modern deniz enkazı ve hurdaya ayrılmış gemilerin balastının (kırma taş) parçaları dışında—bloklarla ilgili çanak çömlek parçaları, aletler vb. insan yapımı herhangi bir eser de yoktur.

Böylece Atlantis'e inananlar taşların kayıp adadan harabeye dönüştüğünü iddia ederken, jeologlar ve arkeologlar onları doğal olarak görüyorlar. Cayce taraftarları ayrıca, Bimini Yolu'nun keşfedilmesinin kahinlik kabiliyetlerinin kanıtı olduğunu iddia etse de, Cayce'nin 1998'de dünyanın çehresini değiştirecek başka bir dizi büyük depremle birlikte İsa Mesih'in geri döneceğini öngördüğünü de söyleyebiliriz. Bu arada, Cayce'nin Kayıt Salonları'nın arayışı hâlâ sürüyor. . .

Lewis Spence: Kro-Magnon Atlantis

20. yüzyılın başlarında, Atlantis, herhangi bir yerde, her yerde ve büyük ölçüde 'genellikle geliştirmeye yönelik bir teoriye sahip olan iyi niyetli meraklıların' derin düşüncelerinde, şaşırtıcı potansiyel bir kronoloji aralığında bulunabiliyordu.[21] 1924'te yayınlanan *Atlantis Problemi* adlı sayısı 'bugüne kadar yayınlanan en iyi Atlantis yanlısı çalışma' olarak tanımlan *Atlantis Quarterly*'nin (3 ayda bir yayınlanan dergi) bir zamanlar editörlüğünü yapan Lewis Spence adındaki bir gazeteci bu ortama dahil oldu.[22] Bu derginin kronoloji, jeoloji, arkeoloji ve etnoloji ile ilgili yanılgılarla dolu olmadığı söylenemez, ancak diğer eserlerin yanı sıra bu dergi ve Spence'in *Amerika'da Atlantis* ve *Atlantis Tarihi*[23] adlı kitapları Atlantis öyküsüne şüphesiz katkıda bulunmuştur.

Spence, Atlantis'in MÖ 9640[24] civarında yok olması dahil, Platon'un öyküsüne harfi harfine inanıyordu, ancak aynı zamanda teknolojik olarak gelişmiş bir kültür için bu inanılmaz erken tarihe ilişkin sorunların farkındaydı. Bu yüzden Kuzey Atlantik'teki Miyosen çağın sonuna kadar devam eden (1950 yılından 23 ila 5.3 milyon yıl öncesi), Atlantis ve Antillia adalarını oluşturan ikiye bölünen bir kara kütlesinin varlığını dile getirdi. Spence oranın asıl sakinlerinin, 1950 yılından önce yaklaşık 40.000 ila yaklaşık 10.000 yılı arasında yaşayan Kro-Magnonlar (Üst Paleolitik Çağ insanı) olduğunu söyledi.—bilim adamları günümüzde 'Anatomik Modern İnsan" (AMH) veya 'Erken Modern İnsan' (EMH)[25] olarak onları adlandırmaktadırlar; Spence göre bu insanlar:

> Atlantis kıtasının felaket üstüne felaket yaşadığı bir dönemde Avrupa'ya yayılan göçmen dalgalarının ilkiydi.[26]

Spence, kendi Kro-Magnon'larını Taş Devri mağaralarından, mağara tapınakları ve zanaatları, yöneticileri ve sosyal sınıfları olan gerçekten evcilleştirilmiş, at süren köy insanlarına dönüştürür'.[27] Bu insanlar 'dikkat çekici', 'son derece gelişmiş bir ırktı', çok güçlü bir hakikat duygusu ile hayat dolu, iyi görünümlü ve zekilerdi:

> Kro-Magnon erkeğinin ortalama yüksekliği 186 cm. idi, yüksek ırksal gelişme belirtisi olan göreceli olarak kısa kolları vardı, kafatası olağanüstü derecede büyüktü.[28]

Spence'ın inanışına göre onlar, Atlantis'ten ayrıldılar ve Kuzey Amerika da dahil dünyanın diğer yerlerine yerleştiler. Fakat sonra Kro-Magnon-Atlantisliler, Platon'un diyaloglarında açıklanan kültürel yozlaşmaya yol açan Poseidon liderliğinde Azilialılar tarafından fethedildi.

Spence'e göre Atlantis'ten sonra yıkılan Antillia'in 'oluşması' (Antillia ismi '10. yüzyıl denizcilerinin haritalarına dayanmasına rağmen'), Atlantis'ten sağ kurtulan Kro-Magnonların Yeni Dünya'ya 'zıplayarak' hayatta kalmalarını sağladı. Bununla birlikte, Spence'in Atlantis/Antillia ile Eski ve Yeni Dünyalar arasında kurduğu bağlar, Ignatius Donnelly tarafından tercih edilen aynı tip yüzeysel sahte etimolojik karşılaştırmalara dayanmaktadır. Spence tutarsız bir coşkuyla Aztek Aztlan'ı Atlantis'le özdeşleştirir (bunu yaparken bazı sarsıcı kronolojik tutarsızlıkları görmezden gelir–Azteklerin, MÖ 1168'de Aztlan'dan ayrıldıkları düşünülmektedir); Cleito'yu Toltec tanrıçası Coatlicue ile, Atlas'ı ise Coatlicue'nun oğlu Uitzilopochtli adının ilk kısmı ile özdeşleştirir ve Platon'un Atlantis'i Amerikan mitolojisine bağladığından teorisini destekleyen acımasızca çarpıtılmış bir karşılaştırmalı metodoloji ortaya koyar:

> Aynı Poseidon'un yaptığı gibi Perulu tanrı dağlık bir ülkeye vardı. Ancak halk ona hakaret etti ve o da onların köylerini yıkması için büyük bir sel gönderdi. [Platon'un eserinde Poseidon bir adaya gelir; Atlantisliler ona ibadet ederler ve ona küfretmezler; bu bağlamda hiçbir sel olayı yoktur.] O, acı acı ağlayan güzel bir bakire olan Choque Suso ile tanıştı. [Ancak iki ismin birbirine benzer olduğu gerekçesiyle Spence, başka bir yerde Kleito'nun Coatlicue ile benzerliğini iddia etmesine rağmen, onu Kleito ile eşitler (özdeşleştirir).] Kederinin sebebini sordu ve Suso'da ona mısır mahsulünün su eksikliği nedeniyle tükenmek üzere olduğunu söyledi. Ona şefkatini bahşetmesi durumunda mısırı canlandıracağına dair güvence verdi. [Bu motiflerin hiçbiri Platon'da yer almaz.] Suso onun teklifini kabul ettiğinde o da toprağı kanallarla suladı. Sonunda karısını bir heykele dönüştürdü. [Poseidon, Kleito'yu heykele çevirmedi.][29]

Bu kuram, Spence'e çok hitap ediyor, ancak Spence muzaffer bir şekilde 'Bu koşulların daha olumlu bir şekilde paralel olması mümkün mü?' diye sonuçlandırdığında, buna verilecek tek olası cevap, 'Evet'tir.

Bu, en uygun jeolojik itirazın Antillia'nın varlığına dair bir kanıt bulunmaması olduğu yönündeki tipik bir Atlantolojik sahte bilimsel spekülasyonun bir parçasıdır —sadece Spence'in hayal gücünün bir ürünüdür. Büyük ölçüde, Spence'in çalışmalarının eksiklikleri, onun bilinen metodolojisinden kaynaklanmaktadır. *Atlantis Tarihi* çalışmasının başlarında şöyle diyor:

> Geçtiğimiz yüzyılda arkeolojik sorunların çözülmesinde bir parça ilhamın ne kadar büyük bir role sahip olduğu ortaya çıktı.[30]

Sonra Mısır hiyerogliflerinin ve Mezopotamya çivi yazısı yazıtlarının deşifre edilmesinden bahseder ve Schliemann'ın Truva'yı keşfetmesine atıfta bulunarak, şöyle devam eder:

> Gerçekten de ilham veren yöntemlerin Geleceğin Arkeolojisi'ne ait olduğu görülecektir. Tekdüze ve inanç ile inançsızlıkla dolu Şerit Metre Okulu sona ermeye mahkumdur.[31]

'Şerit Metre Okulunun' aslında geçmişe dair bilgilerimize katkıda bulunduğu şaşırtıcı miktarda bilgiyi bir kenara bırakırsak, Spence'in yorumlarının altında yatan entelektüel tutumu gözlemlemek çok ilginçtir. Bu duruş, bazı Atlantis yanlısı çevrelerde, gerçek uzmanlığa sahip olanların bir laf kalabalığı selinin arasında sık sık uzaklaştırıldığı dereceye varacak kadar benimsenir ve aslında 15. yüzyıla dayanan çoktandır çürütülmüş fikirlerin yeniymiş gibi

yeniden ele alınması ya da sunulması yüzündendir. Aynı zamanda, arkeologların ve diğerlerinin bu teorileri reddettiği gerçeğinin, (a) hiçbir şey bilmedikleri, (b) her şeyi bildikleri, ancak bazı sebeplerden dolayı gizli tuttukları ve (c) çoğu zaman her ikisinin de gizlendiği anlamına geldiği sıkça dile getirilmektedir. Atlantologlar, MÖ 10000 yılında son derece sofistike şehir yaşamının alçakgönüllü bir resmini sunmaktan çok mutlular, ancak gerçekte Paleolitik avcı-toplayıcılar, Atina gibi şehirler olmasa da, şehirler, Paleo-Atina gibi devletler veya Platon'un Atlantis'indeki gibi çökmekte olan barbar imparatorluklar kurmayı bir kenara bırakın kayda değer köyleri daha yeni kurmuştu. Atlantis arayışında, entelektüel geleneğimizin merkezinde bulunan Platon'un, entelektüel karşıtı bir yaklaşımın kurbanı haline geldiği derin bir ironi vardır.

Lewis Spence, yaşadığı dönemin profesyonel yayınları tarafından çok fazla eleştiriye maruz kaldı ama belli dergilerde süren seslenişleri, *Coğrafya Dergisi*'nde *Atlantis Problemi* çalışması üzerine yapılan incelemede güzel bir şekilde tasvir edilmiştir:

> Bay Spence gayretli bir yazardır ve ikna edemese bile kanıtların tanzim edilmesini sağlamıştır ve okumaya değer eğlenceli bir sayı ortaya çıkarmıştır.[32]

Nazi Atlantis: Saçmalıklara İnanmanızı Sağlayanlar Size Zulüm Yaptırabilir

Uygulayıcılarının ve tüketicilerinin birçoğu için, şu an sahte arkeoloji denilen şey çok eğlenceli olabilir—zararsız, eğlenceli, düşündürücü ve Lewis Spence gibi, okumaya değerdir. Ancak çok karanlık bir tarafı da olabilir. Ana

akım arkeoloji genellikle siyasi amaçlara hizmet etmek için kullanılır ya da tahrip edilir ve aynı durum, 20. yüzyılda bazı alanlarda hâlâ zararlı sonuçları devam etmesine rağmen Nazi ideolojisi ile bağlantılı olarak gerçekten can evinden vurulmuş alanlardan biri olan sahte arkeoloji için de geçerlidir.

Bir şeyi sahte arkeoloji yapan şey onu kimin yaptığı değil, onun nasıl yapıldığıdır sözü doğru bir *sözdür*.[33] Geçmişe dair kanıtlara yönelik son derece kusurlu yaklaşımlarla ve 'delillerin' ele alınma biçimiyle işlediğini, mütemadiyen gördük; fantastik tesadüfleri, bir kerede ve tümüyle gizemi çözen büyük bir senteze dönüştürür';[34], okuyucularını oldukça yüksek retorik teknikleri kullanarak ve onların sosyal varsayımlarını kendi çıkarı için kullanarak ikna eder/kandırır; eğer varsa, hangi bilim dalının atıfta bulunduğu konusunda oldukça seçicidir; eleştiriden ve/veya çelişkili kanıtlardan uzak durur veya önemsemez; arkeolojik kanıtlarının kronolojisi çoğu zaman şüphelidir; güncel olmayan ve/veya itibarsız materyalleri mevcut araştırmanın hariç tutulduğu şekilde geri dönüştürür; arkeolojik materyallere ilişkin gözlemleri genellikle yüzeyseldir ve/veya tekrar edilemezdir; bağlam ve köken ile hızlı ve üstünkörü bir şekilde oynar ve büyük miktarda 'kanıt' bir anda ortaya çıkar ve öylece ortadan kaybolur; teorilerini desteklemek için ilgisi olmayan rastgele seçilmiş fotoğraf ve/veya haritaları kullanır; uygun kanıtların kısıtlamalarını reddederek sosyal, politik ve/veya kişisel önyargılara, ek olarak mali güdülere karşı oldukça duyarlı hale gelir,[35]—sahte arkeoloji geleneksel arkeolojiden daha fazla rağbet görür;[36] onun popüleritesi ve ticari başarısı tam olarak ortaya çıkar *çünkü* sahte bilimseldir—güvenilir olmayan teorileri sever (kanıt ve akıl üzerine kurulmamış

olanlar, ancak gözlem veya deneyle çelişemeyecekleri gerçeğine rağmen doğru olduklarını iddia ederler), bu da onları ortaya çıkartan kişilerin akılcı söylemin alanını terk etmesine yol açar—sadece yanlış olduğu kanıtlanamadığı için bir hipotez doğru değildir,[37] kendisine yönelik rağbet ve ilgiyi doğruluk kanıtı olarak gösterir ve yeni veya tartışmalı fikirleri bastırmak için bunu bir kumpas olarak görerek, alanın gerçek uzmanları tarafından reddedilmesini kendi lehine çevirir.[38]

'Normal' arkeoloji, eski teorilerin yeni bulgular, teknikler ve kanıtlar ışığında zorlandığı, gelişen ve sürekli değişen bir disiplin olduğundan 'alternatif arkeolojinin' alternatifleri hiçbir şekilde mükemmel değildir. Yine de burada bile, ana akım akademinin belirli alanlarında, 20. yüzyılın başlarında 'alternatif gerçekler' kavramını benimseyen ve alternatif anlatı biçimleri olarak, ikisi de bir diğerinden daha az ya da çok güvenilir olmayan, tarih ile kurgu arasındaki suları bulandırmaya çalışan belirgin eğilimler vardır. Bu düşünce tarzında önemli olan kanıtın ağırlığı veya tartışmanın kalitesi değil, fikirlerin psikolojik ve kültürel olarak yararlı olup olmadığıdır. Başka bir deyişle, materyal gerçeğe ulaşmak için olağan prensiplerle değil politik kriterler ile değerlendirilir.

Bununla birlikte, sahte bilime meydan okumadaki başarısızlığın, özellikle Atlantis spekülasyonunun aşırı yayılmacı (hiperdifüzyonist) yönlerinden kaynaklanan belirgin sonuçları olabilir. Aşırı difüzyonizm, bir kültürün diğeri üzerindeki nüfuzu fikrini aşırı derecede benimser ve daha sonra genellikle bir toplumu bu gelişmelere kendi başına ulaşamamış sözde ilkel toplumlara yayılan tüm büyük kültürel gelişmelerin kaynağı olarak görür. Bu fikirlerin Platon'la ilgisi yoktur, ancak (İspanyol

kâşifler) Yeni Dünya'nın zengin kültürlerini 'açıklamak' istediklerinde ortaya çıkmaya başladılar ('bu vahşiler Mısır/Atlantis'ten bu fikri almadılarsa piramitleri nasıl yaptılar?') ve bu düşünce Donnelly, Spence ve diğerlerinin yazılarında yer aldı. Çirkin sonuçlara sahip bu tür bir yaklaşımın potansiyel gücü, *1984* adlı romanında George Orwell tarafından can damarından yakalanmıştı. Kısım 1, Bölüm 1'de, Doğruluk Bakanlığı'nın beyaz piramidi üzerine kocaman harflerle yazılmış olan Parti sloganlarıyla karşılaşırız:

SAVAŞ BARIŞTIR
ÖZGÜRLÜK KÖLELİKTİR
CEHALET GÜÇTÜR

Üçüncüsü, bu konuyla özellikle alakalıdır: Büyük Kardeş, halkın cehaletinden yararlanarak, bağımsızlıklarını bastırarak, propagandayla terörize ederek ve nihayetinde gerekçeleri ne kadar gülünç veya çelişkili olursa olsun kabul etmelerini sağlayarak hem geçmişi hem de geleceği manipüle edebilir. Doğruluk Bakanlığı Kayıt Dairesi, tarih kitaplarını Partinin ideolojisine uyacak şekilde yeniden yazmak için çok fazla zaman ayırmaktadır:

> 2050 yılı itibariyle—belki de daha önce—Eski Dil'in tüm gerçek bilgisi [yani standart İngilizce] kaybolmuş olacak. Geçmişin bütün edebiyatı tahrip olmuş olacak. Chaucer, Shakespeare, Milton, Byron—yalnızca Newspeak (Ç.N.: Yeni Dil-politik dil/propaganda dili) sürümlerinde var olacaklar, yalnızca farklı bir şeye değiştirilmeyecekler, aslında eskiden olduklarıyla çelişen bir şeye dönüşmüş olacak.[39]

Ve gerçek hayatta, özellikle aşırı yayılmacılığa uygulanan bu tür bir yaklaşım, Donnelly, Spence ve

Blavatsky'nin fikirleri 20. yüzyıl Almanya'sında köklü bir değişim geçirdiğinde Atlantis hikâyesine dahil oldu.

Helena Blavatsky'nin Atlantis hakkındaki düşünceleri, iyi huylu Yeni Çağ fantezileri meydana getirebilir, ancak özellikle bunlardan en gelişmişleri olan Aryanlarda olduğu gibi, onun Kök Irklar hakkındaki fikirleri çok daha fena sonuçlara hizmet etmek için gasp edilebilir. 1930'larda ve 1940'ların başlarında Nazilerin ürpertici görüntülerini bir araya getiren 'Aryan'ın' şu an taşıdığı ima edilen (ardında yatan) anlamı her zaman o şekilde değildi: bu kelime Sanskritçe *arya'dan* (= asil) türemiştir ve günümüzde 'Hint-Avrupalı' dediğimiz, dilleri ortak kökenlere sahip olan Hindistan'dan kuzey Avrupa'ya kadar olan halklara verilen bir ismin, kavramın 19. yüzyılda eşanlamlısı olarak kullanılmıştı. Ancak bu zamana kadar sahte bilim adamları, adet olduğu üzere Atlantis'i Kuzey Avrupa'da konumlandırdıkları için, Nazi ideolojisinin Aryan ırkını Atlantislilerin yarattığı fikrini benimsemekten mutlu oldukları muhtemelen şaşırtıcı bir şey değildir.

1922'de Karl Georg Zschaetzsch, *Atlantis, Aryanların Asıl Vatanı, bir Haritalı* adlı kitabını yayınladı.[40] Söz konusu harita Atlantik ortalarında Atlantis'i İzlanda'dan biraz daha büyük, İspanya ve Fas ile aynı enlemde gösterir. Zschaetzsch daha sonra Platon, Jordanes (Getica isimli kitabı Gotların tarihi için paha biçilmez bir kaynak olan, MS 6. yüzyılda yaşamış bir Roma yazarı) ve ortaçağ İzlanda'sına ait *Eddas*'ın bulunduğu bir Rudbeck-vari-karışım yapar ve Jordanes'ın Gotların çok uzun zaman önce Scandza adasından, 'bir ırklar laboratuarından ya da bir uluslar rahminden (*officina gentium aut* [. . .] *vagina nationum*)' geldiklerine dair ifadesinin,[41] aslında gerçek Gotik anavatan olan Atlantis'e atıfta bulunduğunu iddia

eder. Zschaetzsch'in teorisinde, Franklar, Saksonlar ve İnkalar arasında Atlantis izleri vardı ve Herakles, Indra, Thor ve Inti-Kapak gibi farklı efsanevi figürlerin tümü Atlantis'ten gelmiştir. Kısacası, kitabın ana fikri şuydu:

> Aryan ilkeleri olmadan hiçbir Devlet var olamaz.[42]

Muhtemelen en iyi bilinen Alman Atlantis-romanı Edmund Kiss'in *'Atlantis'in Son Kraliçesi*'ydi.[43] Antik mistisizm ile alternatif arkeolojiyi hiper difüzyonizm ve Nazi dogması ile birleştiren Kiss, Atlantislileri, Pytheas, Polibios, Strabo, Yaşlı Plinius, Seneca ve Virgil, Ultima Thule gibi antik yazarlarca bahsedilen ve tartışılan kuzeydeki efsanevi Thule adasına yerleştirir, bu ada için *Ultima Thule*[44] 'En Uzak Thule' terimini türetir. Tüm insanlık oradan ortaya çıktı:

> Kuzey Atlantis'in sakinleri, dünyanın dört bir yanına göç eden efsanevi Thule'nin yerlisi olan liderleri Baldur Wieborg tarafından yönetildi.[45]

Kiss, SS üyesi oldu, ancak savaş sonrası Nürnberg Duruşmaları'nda yalnızca bir arkeolog olduğu gerekçesiyle suçlamaları reddetti. Ancak, sahte arkeolojide asıl önemli olanın kimden ziyade nasıl olduğu, uygulayıcılarından çok uygulama önemli olduğu fikrini destekleyerek Nazizm'i meşru kılmak için çalışan diğer arkeologlarla da karşılaşırız.

Atlantis'in Son Kraliçesi'nden üç yıl sonra, bir başka yazar, Berlin Üniversitesi'nde Tarihi Coğrafya Profesörü Albert Herrmann (1886-1945) *Atalarımız ve Atlantis: İskandinavya'dan Kuzey Afrika'ya Kuzey'in adamlarının deniz imparatorluğunu* yayınladı.[46] Zschaetzsch'in 'Atlantik Okyanusu'na yaptığı tehlikeli geçişi' reddetti

ve dürüstçe konuşacağını ifade etti. Bu gerçeğin arayışı Herrmann'ı güney Tunus'a götürdü, Rhelissia adlı bir köyde antik sulama çalışmalarının izlerinden Atlantis'i bulduğunu iddia etti. Eğer Herrmann haklıysa, Platon yanlıştı ve Profesör şunu savundu:

1. Herodot gibi Platon da aslında 'Atlantik', Tritonis Gölü'yken onu deniz olarak yanlış yorumlamıştı;
2. Atlantis'in batması, MÖ 96. yüzyılda değil, MÖ 14. ya da 13. yüzyıldaydı;
3. Yunan Solon ile Mısırlı rahip arasındaki konuşma, özellikle otuz kat fazla çıkan Mısır ölçümleriyle ilgili olarak çeviride çarpıtıldı. Bu yüzden Herrmann, Platon'un tüm ölçümlerini otuza böldü ve böylece Platon'un Atlantis ovasının kendi seçtiği Tunus'taki yerleşim yeri olmasını sağladı.

Aynen adanın yerini değiştirilmesinde olduğu gibi, Platon'un tarih ve boyutlarının haksız ve amaçlı manipülasyonunu Atlantolojiksel spekülasyonun bir özelliği olduğunu hep gördük ve teorisini bir sonraki seviyeye taşımak için şimdi Herrmann'ın bunu yapması gerekiyordu. Bu yüzden onun iddia ettiği Tunus'taki Atlantis'in ana ada olmadığını söyledi: sadece bir koloni idi ve (tahmin edilebileceği gibi) ana kültür, Friesland'dandı (günümüz Hollanda'sı) ve dolayısıyla Cermen'di. Bu yüzden şimdi onun Alman ataları bir zamanlar düşündükleri barbarlar değildi: Bu yanılgıdan sorumlu olan şeyin Hristiyanlığın getirilmesi olduğunu savundu, ancak Atlantis araştırmaları şimdi onun Ur-Almanlarını (Ç.N.: Tam Almanlarını) Miken Yunan medeniyetinden daha önce gelen, Hristiyanlıkla ilgisi olmayan, parıltılı bir barbar olmayan kültüre dönüştürdü.

Albert Herrmann bunu *Oera Linda Kitabı*, *Ura-Linda'nın Kroniği (Tarihi)*, bilinen ismiyle *Nordik İncil*, yani *Himmler'in İncil*'ini kendi çıkarı için kullanarak kendi isteğine ulaştı. Bu, 1867'de bulunan ve MÖ 2194 ile MS 803 arasındaki tarihi, mitolojik ve dini meseleleri içeriyor gibi görünen bir el yazmasıdır. Henüz 1879'da, yine de zaman zaman Atlantis'e dair spekülasyonlarda beklenmedik bir anda ortaya çıkmasına rağmen, bu kitabın tümüyle sahte olduğu kabul edildi. Ancak Herrmann sahte bir belge olup olmadığına aldırmadı: O, kendi Antik Atlanto-Germen İmparatorluğunun arkeolojik kalıntılarının, Mısır'da Karnak, İngiltere'de Stonehenge gibi alakasız yerlerde olduğunu belirtiyordu ve onun ifadesiyle bu 'büyük taş yapıtlarını' yapan insanların ataları üç ana figüre uzanıyordu: Cermen efsanesinden Frya (ya da Freya); siyahî olan Lyda ve esmer olan Finda. İmparatorluk MÖ 1680'de sona erdi, ancak kuzey halkları Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia*'sında görünmeye devam ettiler:[47] Poseidon'un Truva'nın duvarlarını inşa etmeye yardım ettiği gerçeği onun Atlantis'ten kaldığını teyit eder; Scherie açıkça Tunus'tadır,[48] deniz tanrısı Poseidon'un Phaeacia'da bir tapınağı vardı ve Frya'nın babası Njord denizle ve denizcilikle ilişkiliydi; Homeros tamamen Almanlarla ilgiliydi.

Führer şahsen Atlantis'e[49] özellikle ilgi duymuyordu, ancak Schutzstaffel'in başkanı Heinrich Himmler hem arkeolojik hem de sahte arkeolojik araştırmaların bir numarasıydı. Ancak bu, sırf araştırma yapmak için yapılan bir araştırma değildi: Rudbeck ve Bailly'nin 18. yüzyıl kuzey'deki Atlantis teorileri,[50] Atlantis'in süper gelişmiş bir medeniyet olduğu fikrine ve Cayce'nin Atlantis'lerin şaşırtıcı derecede ileri teknoloji ile ilgili fikirleriyle

bağlantılıydı[51], Himmler'in Aryanların gerçekte eski Almanlar olduğu ve sofistike bilimsel bilgi edindikleri inancıyla örtüşüyordu. Bu yüzden arkeologlara Atlantis'in gerçekten Aryan üstünlüğünün kökeni olup olmadığını belirlemeleri talimatı verildi.[52] Aryanlar'ı Atlantis'lere dönüştürmek sadece birkaç basit adımda gerçekleşti:

1. Atlantisliler son derece gelişmişlerdi;
2. Atlantisliler herkesten önce modern teknolojiye sahipti;
3. Atlantis kuzey Avrupa'daydı;
4. 20. yüzyıl Almanlarının tarihi kökleri de kuzey Avrupa'daydı;
5. Bu nedenle Almanlar Atlantislilerin soyundan gelmiş olmalıdırlar (mecazi veya gerçek anlamıyla).

Bu sahte bağlantıyla,[53] Ahnenerbe (Ecdad Köken Enstitüsü) adlı özel bir enstitü, Almanya'nın harika tarihine ilişkin bilimsel kanıtları araştırmak ve yaymak için 1935'te kuruldu. Ancak, Almanya'nın 1930'lar ve 1940'lardaki tarihinin harikulade bir şey olmadığı gerçeği de, sahte Atlantis spekülasyonunun gerçekleştirdiği suçun manipülasyonunda bir derece katkısı vardır. Önemli çalışmasında, Hannah Arendt şu meşhur söyleri yazdı:

> Totaliter idarenin ideal tebaası ikna olmuş Nazi veya adanmış Komünist değil, gerçek ile inanç (yani deneyim gerçeği) ve doğru ile yanlış (yani düşünce standartları) arasındaki ayrımın artık mevcut olmadığı insanlardır.[54]

Aslında, bu tür bir düşüncenin tehlikeleri, benzer bir noktaya kendi üslubuyla anlamlı bir şekilde değinen Voltaire'in zamanından beri bilinmektedir:

> İnancınız, efendim, bir defa zekanızın saçma olduğunu söylediğine inanmaya sizi ikna ettiğinde, aynı şekilde, hayatınızı idare etmenizdeki mantığı kurban etmediğinize dikkat edin. Geçtiğimiz günlerde, bize şunları söyleyen insanlar vardı: 'Size emrettiğimiz için, anlaşılmaz, çelişkili ve imkansız şeylere inanıyorsunuz; şimdi o zaman, haksız fiillerde bulunun, çünkü biz de aynı şekilde bunu yapmanızı emrediyoruz.' Hiçbir şey daha ikna edici olamazdı. Elbette sizi saçma sapan inançlara inandırmaya gücü olan birisi, size zulümler yaptırtacak güce sahiptir. Tanrı'nın zihninizi inançsızlıklara inanmaya karşı koyması için vermiş olduğu zekayı kullanmazsanız, Tanrı'nın yüreğinize yerleştirdiği adaletsizlik duygusunu kötülük yapma emrine karşı koyması için kullanamazsınız. Ruhunuzun tek bir melekesi zulme uğradığında, diğer tüm melekeler de aynı kadere teslim olacaktır. Dünyayı seller altında bırakan bütün dini suçların nedeni bu olmuştur.[55]

Anlatılmaya çalışılan şey şudur: 'Sizi saçmalıklara inanmanı sağlayabilenler size vahşet (zulüm) yaptırabilir.' Sahte bilim son derece tehlikeli olabilir.

BÖLÜM 14

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Atlantis: Felaket, vb.

.....

Dünya Buz Kurami (*Welteislehre*)

Edmund Kiss'in *Atlantis'in Son Kraliçesi*'nde etkilendiği en önemli konulardan biri, Nazilerin çok hoşuna giden başka bir sahte bilimsel yaklaşım olan Dünya Buz Teorisiydi (Almanca *Welteislehre*, kısaca WEL). Bu, Avusturyalı mühendis Hanns Hörbiger'in parlak fikriydi ve neredeyse tamamen bilim ve matematikten yoksundu—'Hesaplama sadece seni yoldan çıkarır',—diye Einstein'ın fen ve matematik ağırlıklı 'Yahudi' Görelilik Teorisi'ne tamamıyla zıt bir şekilde, sahte bir bilimsel alaycılıkla böbürlenerek söylemişti bunu Hörbiger.

Hörbiger, ayın ve gezegenlerin buzdan meydana geldiğini uzun zamandan beri bildiğini söyledi ve bunun ardından boşluğun su buharı ile dolu olduğunu öne sürdü. Bu nemli ortamda, küçük yıldızlar buz yıldızı haline gelmek için soğur, daha sonra nihayetinde buharlaşana ve patlayana kadar milyonlarca yıl kaldıkları daha büyük yıldızlara doğru yerçekimi ile çekilirler. Bu patlamalarla uzaya püskürtülen madde bundan sonra, daha küçük buz yıldızlarının dış gezegenlerin kütleçekim alanlarına çekilmesine rağmen, yavaş yavaş güneş etrafındaki yörüngelerinde hızı

azalan ve buna doğru çekilen gezegenler oluşturmak üzere toplanır. Sabit yörüngelere yerleşene kadar sel ve depremler meydana getiren bir süreçte, en azından ana gezegenlere doğru hızları azalana ve yere düşene kadar küçük gezegenler bazen daha büyük olanlar tarafından uydular olarak 'yakalanır'. Düştükleri esnada, yerçekimsel çekimleri, suları ekvator bölgelere sürükler, bu da sellere neden olurken, en azından okyanusların kutuplara doğru geri çekildiği noktaya kadar düşen gezegenler parçalanıp yerçekimsel çekimlerini kaybedinceye kadar okyanuslar kutup bölgelerinden çekilir.

WEL'e inananlar, WEL'in her bir kültüre ait her bir felaket/sel efsanesini açıkladığını düşünmektedir. Atlantis kaçınılmaz olarak denklemin içine girer, çünkü Solon'un Mısırlı rahibi tarafından tanımlanan Yunanlılar gibi, insanlık da en azından, güya Peru ve Etiyopya'nın dışındaki tüm tropik bölgeleri (1950 yılından) 250.000 yıl önce civarında sular altında bırakan Cenozoik çağdaki (günümüzden 65.5 milyon yıl önce) ayın düşüşünü hatırlasa da, bu beş olayın ilkini (en azından) hatırlamıyor. Atlantis sona erdi, Hörbiger bize eski gezegen Luna'nın yakalanıp mevcut ayımız haline geldiğine inanmamızı sağlayacak. Bunun aynı zamanda Hezekiel 26.3–5'in altında yatan mesaj olduğu söylenir, orada Rab şöyle seslenir:

> Ey Sur (Tyre/Lübnan), sana karşıyım! Deniz dalgalarını nasıl kabartırsa, ben de ulusları senin üzerine öyle saldırtacağım. Sur'un kent duvarlarını yıkacak, kulelerini yerle bir edecekler. Toprağını kazıp süpürecek, seni çıplak bir kayalık haline getireceğim. Sur denizin ortasında, balıkçıların ağ gerdikleri bir yer olacak. Rab böyle diyor.

Hanns Hörbiger için, burada Sur = Atlantis, Vahiy Kitabı 17-18 arasında bahsedilen Babil de aynı şekilde Atlantis'tir.

Hörbiger, milyonlarca takipçisi ile büyük bir ün kazandı. Teorileri açıkça savunulamazdı (çürüktü), ama bu hayranlarının umurunda değildi ve onun da umurunda değildi. 'Aşırı tutuculuğu bırakın! Bize Hörbiger'i verin!' ifadesi taraftarlarının çığlığı oldu ve Hörbiger kendi savunmasında saçmalıyordu: 'Ya bana inanırsınız ve öğrenirsiniz, ya da düşman olarak muamele görürsünüz.' Eğer birisi onunla aynı fikirde olmazsa hemen şöyle bağırırdı:

> Bana güvenmek yerine denklemlere güveniyorsun! Matematiğin değersiz ve aldatıcı olduğunu öğrenmeniz için ne kadar süreye ihtiyacınız var?

Bu sahte bilimin en kötüsüydü. Bir, iki ve üç arasındaki farkı söyleyebilme kabiliyetinin, bir başka deyişle sayma ve hesaplama yeteneğinin aklı gerçeğe doğru yönlendiren şey olduğu ve filozofların bu geçici dünyadan gerçekliğe geçmek için bu becerileri öğrenmeleri gerektiğine inandığını belirten Platon,[1] mezarında ters dönmüş olmalıydı.

Immanuel Velikovsky: Çarpışan Dünyalar

Hanns Hörbiger bazı vahşi fikirlere sahip olabilir, ancak kendisinin ve diğerlerinin 'bir çeşit kozmik çarpışma Zeitgeist'i (Zamanın ruhu)' içerisine girdikleri bir kanı (anlayış) vardı':[2]

> Periyodik felaketlerin daha da çılgın bir teorisi, yayıncılarının 1950'de kitabını satmak için olağanüstü bir tantana

yaptıkları, Rus-İsrailli bir doktor ve amatör kozmogonist olan Immanuel Velikovsky [1895–1997] tarafından daha yakın zamanlarda ortaya çıktı.[3]

Söz konusu kitap, *Çarpışan Dünyalar* (1950) idi,[4] Velikovsky'nin bu kitabını sırasıyla astronomi, tarih ve jeoloji temelli düşüncelerini genişlettiği, *Kargaşa İçindeki Devirler* (1952)[5] ve *Felaketler Ortasında Dünya* (1955)[6] isimli kitapları takip etti. Fikirler hiçbir suretle orijinal değildi. Fikirler William Whiston'un (1667-1752) Nuh Tufanını bir kuyruklu yıldızla, Gian Rinaldo Carli'nin kuyruklu yıldızıyla, yaşanan bir çarpışmaya bağlayan *Yeni Bir Dünya Teorisi, Başlangıçtan İtibaren, Her şeyin Tamamlanmasına Kadar,*[7] isimli kitabındaki yazılarına, Ignatius Donnelly ve Karl Georg Zschaetzsch'e dayanıyordu. Velikovsky ayrıca, fikirlerini doğrulamak için herhangi bir araştırma yapmadan önce onların[8] ortaya çıktığını da itiraf etti, bu sürecin tam tersi yönde çalışması gerektiğini düşündüğü için, bu durum onun daha geniş bir akademik topluluğun ilgi alanına girmesi yönünde çok az katkı sağladı. Ancak Velikovsky hiç şüphesiz 20. yüzyılın en önemli sahte tarih ve sahte bilim sembollerinden biriydi ve kitapları pek çok araştırma, açık fikirler ve dünya mitolojisine ilişkin ansiklopedik bilgiyle destekleniyordu. İddiaları cüretkar, tartışmalı, çürütmesi[9] kolay ve son derece popülerdi.

Çarpışan Dünyalar'ın ana ilkesi, Venüs gezegeninin aslında Jüpiter'den bir kuyruklu yıldız olarak ortaya çıkmasıdır; bu yıldız MÖ 1500'de dünya'yı teğet geçmişti. Bu durum 'gezegenler arası uzay boşluğundan yayılan tozun' Mısır'ın On Belası'nı ve Kızıldeniz'in ayrılmasına yol açan depremleri, muazzam tsunamileri, volkanik patlamaları ve dünyadaki kasırgaların oluşturmasına neden

oldu. Kuyruklu yıldız Venüs'ün kuyruğunun dünyayı es geçmesi, birikintiler yaratan hidrokarbonların, Cennetten kudret helvasının ve Musa'ya ve halkına çölde rehberlik eden dumanın ve ateşin yağmasına neden oldu. Esasen İsrail'in Çocukları için iyiydi ve geri kalan herkes için felaketti.

Ardından, elli iki yıl sonra, Velikovsky, Venüs kuyruklu yıldızının döndüğünü, sebze, hayvan ve insan yaşamını yok eden depremleri, fırtınaları, gelgit dalgalarını ve volkanizmi getirdiğini ve Eriha'nın duvarlarının yıkılmasının hikâyesinin ardındaki neden olduğunu öne sürdü. Bu sefer, Venüs öylesine yakınlaştı ki, dünya geçici olarak dönmeyi durdurdu ve dünyanın ekseninin açısı değişmiş olabilirdi:

> Kuyruklu yıldızın gaz halindeki kısımlarının etkisiyle atmosferin hızlı bir şekilde değişmesi, kuyruklu yıldızın gövdesi tarafından çekilen havanın çekilmesi ve dünya dönmeyi durdurduğunda ya da kutuplarını değiştirdiğinde ataletten kaynaklanan atmosferin hücumu hepsi muazzam hız ve kuvvet kasırgalarının ve dünya çapında boyutların üretilmesine katkıda bulunmuştur.[10]

Velikovsky bunun, Joshua'nın Gibeon savaşında Amoritlerin beş kralını yenmesine yardım ettiğini düşündü:

> İsrail'in önünde Beth Horon'dan Azekah'a kaçarken, RAB üzerlerinde büyük dolu taneleri fırlattı ve çoğu, İsraillilerin kılıçlarından ziyade doludan öldü.
>
> RAB, Amorluları İsrail'e devrettiği gün, Joshua Rabba İsrail'in huzurunda şöyle dedi:
>
> 'Güneş, Gibeon'un üzerinde dur.
> ve sen, Ay, Aijalon Vadisi'nde.' Böylece güneş durdu,
> ve ay durdu,

halk, Yaşar Kitabı'nda yazıldığı gibi,
düşmanlarından öcünü aldı.

Güneş gökyüzünün ortasında durdu ve tam bir gün aşağı inmedi. Rabbin RAB'ın bir insanı dinlediği bir günden önce veya o zamandan beri böyle bir gün olmamıştı. Şüphesiz RAB, İsrail için savaşıyordu![11]

Velikovsky'nin Atlantis'in çöküşünü bu döneme yerleştirdiğini söylemeye gerek yoktur, ancak İncil'e dayanan olaylara uymayacak biçimde çok erken tarihlerin söz konusu olduğu kronolojik bir problem ortaya çıktı. Ancak Velikovsky'nin çözümü basitti:

Burada bir sürü sıfır var. [Bu hatanın sebebinin] çocuklukta duyduğumuz sayılar, boyutlar gibi, sık sık hafızamızda da çoğalmaktadır. Çocukluğumuzu geçirdiğimiz evi tekrar ziyaret ederken, odaların küçüklüğüne şaşırıyoruz —onları daha büyük olarak hatırlardık.[12]

Sorun çözüldü.

Velikovsky'nin destekleyici kanıtı tümüyle eklektikti (derlenmişti). Brasseur de Bourbourg'un tuhaf çevirisindeki Troano Kodeksi'nden,[13] Mezmur ve bir selin canlı bir açıklamasının bulunduğu Popul Vuh'tan (şu anda Şikago'daki Newberry Kütüphanesi'nde kullanılan Atlantolojik bir metin olan K'iche 'Maya Yaratılış Kitabı') alıntı yapmaktadır.

İşte yine geliyor [. . .] aşağılanma, yıkım ve yok olma. Mankenler, tahta oymalar [K'iche'nin Mayası, erkeklerin ağaçtan, kadınlar sazlıkdan oyulduğunu,] gökyüzünün kalbi onlar için bir şey tasarladığında öldürüldü [. . .] Gökyüzünden reçine yağmuru yağdı [. . .] Kemiklere ve tendonlara çakıldı, kemiklerine kadar ezildiler ve ufalandılar [. . .] Bu nedenle

> dünya karardı; kara yağmur fırtınası başladı, bütün gün yağmur yağdı ve bütün gece yağmur yağdı [. . .] Yüzleri tahtadan ve taştan eşyalarla ezildi.[14]

Mısırlı rahibin Phaeton efsanesine atıfta bulunduğu Platon'un *Timaios* 22c-d pasajında Atlantis konuşlandırıldı.

> Güneş tanrısı Helios'un oğlu Phaeton, babasının savaş arabasına koşum taktı, ancak babasının rotası boyunca süremedi, yeryüzündeki şeyleri yaktı ve şimşek tarafından imha edildi—bu hikâye bir efsanenin görünüşünü verecek bir şekilde anlatılıyor ama gerçek şu ki, dünyanın etrafındaki göklerde hareket eden cisimlerin bir sapması ve uzun zaman sonra tekrar eden, yeryüzündeki şeylerin büyük bir yangınla yıkımı vardır.

Velikovsky'nin hatırına Platon kuyruklu yıldız kaynaklı felaket teorisini doğruladı.

Yine de bu, Velikovsky'nin kozmik çalkantısının (felaketinin) sonu değildi. Venüs kuyruklu yıldızının yıkıcı eğilimleri, 'Mars gezegeni karasal dünyayı büyük bir felaketten Venüs'le çarpışarak kurtardı', ancak sırayla Mars'ı yörüngesinde kıstırmasına rağmen, onu MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda dünyaya endişe verici bir şekilde yaklaştırmasıyla ve bunun yanında dünyanın yörüngesini 360 günden 365 gün uzatarak sona erdi. Velikovsky, insanlık ırkının 'kolektif bir bellek yitimi' yaşadığını söyleyerek, bu çok önemli olayların tarih geleneğindeki yokluğunu açıklıyor:

> Felaketlerin hatırası, yazılı gelenekler olmadığı için değil, daha sonra bütün ulusların, okuma yazma bilen insanlarla birlikte, aslında kozmik kargaşaların açıkça tanımlandığı bu gelenekleri, alegorileri veya metaforları okumalarına neden olan bazı karakteristik süreçler nedeniyle silindi.[15]

Velikovsky'ye göre, bu alegorilerden biri, Ares (= Mars gezegeni) ve Athena (= Venüs kuyruklu yıldızı, Venüs'ün Athena değil, Afrodit olduğu gerçeğine rağmen) gezegen kuyruklu yıldızı arasında bir çatışma olarak yorumladığı Homeros'un *İlyada*'sında bulunabilir.

Bu noktada Velikovsky'nin tarihleri, kabul gören Bronz Çağı kronolojilerine uymuyor; kabaca 500 yıl uzaktadır. Velikovsky haklı olsaydı, antik tarihin büyük bölümünün gözden geçirilmesi ya da yeniden yazılması gerekecekti. Bu mutlaka bir sorun olmazdı: profesyonel arkeologlar ve eski tarihçiler (uzman olmayanların çoğu zaman olmadığı bir şekilde) sübjektif dünyada yaşamakta ve Eskiçağ tarihinin kronolojilerinin çoğu zaman geçici, tartışmalı ve yeni bulguların ve yeni yaklaşımların ışığında gözden geçirilmeye maruz kaldığı fikriyle rahattırlar (bu konuda sıkıntı yapmazlar)—ancak Velikovsky'nin fikirleri nadiren ciddiye alındı, bunun nedeni arkeologlar ve tarihçiler hayatları boyunca yaptıkları çalışmaları yeniden yazmak zorunda kalacakları için değil aksine kanıtları kaçınılmaz bir şekilde kusurlu olduğu içindir, hatta Velisovsky kendi yaşadığı dönemde geliştirilen yeni bilimsel tarihlendirme tekniklerini (C-14, dendrokronoloji, arktik buzullardaki katmanları analiz etme) bile yok saymıştır. Kısacası, önerdiği kronoloji, güvenli arkeolojik verilerle uzlaştırılamamıştır: fikirleri, sadece yanlış değil uygunsuz ve yıkıcıydı.

Ancak Velikovsky'nin reddettiği sadece arkeolojik kanıtlar değildi. Ayrıca, ilgi çekmeye yeni başlayan kıta sürüklenmesi ve plaka tektoniği teorilerini de reddetti. Kıtasal sürüklenme çok yavaş gerçekleşir ve milyonlarca yıl sürer—insan parmak tırnakları uzamasıyla aynı sürede Avrupa ve Afrika, Amerika'dan uzaklaşır: süreç, bilim

kurgusu tarafından onaylanan, giderek artan inandırıcı değişim fikri 'tekdüzelikçiliği' onaylar doğal olanın ani ve şiddetli olaylarla şekillendiği Velikovsky'nin daha çekici olan 'katastrofizm'i' aforoz eder (lanetler). Son altmış yıl boyunca yapılan araştırmalar, Velikovsky'nin hipotezlerini doğrulamak için herhangi bir kanıt üretemedi; aksine, 'neo-katastrofizm' şu anda dünya bilimlerinde ve astronomide tamamen geçerli bir yaklaşım olsa bile, araştırmalar onların yanlış olduğunu gösteren çok şey keşfetti. neo-katastrofizm, 'üniformataryanizm' fikrini desteklemektedir: jeolojik ve biyolojik değişim, doğal dünyada çok yavaş ilerlemektedir, ancak çok nadiren önemli bir olay, dinozorların yaklaşık 65 milyon yıl önce belirgin yok oluşu gibi yoğun ve hızlı gelişmelere neden olmaktadır.[16] Fakat Venüs kuyruklu yıldızının MÖ 1500 yıllarında dünyayı yıkması ve Mars'ın da aynı şeyi MÖ 700 yıllarında yapmış olması... hakkında hiçbir şekilde güvenilir kanıt yoktur. Batı Ontario Üniversitesi Astronomi Profesörü Leroy Ellenberger tarafından bu durum şöyle dile getirildi:

> Bilim hakkında ne kadar az şey bilirseniz, Velikovsky'nin senaryosu daha makul olarak görünür [. . .] Tersine, okuyucu ne kadar bilgili olursa, Velikovsky'nin tüm fiziksel senaryosunun savunulamaz olduğunu görmek o kadar kolay olur. Ancak bir eleştirmen bir şeyin neden yanlış olduğunu açıklamazsa, reddetme, (kabul etmeme), güvenilir bir reddetmeden (çürütmeden, yalanlamadan) daha fazla kabul görür.[17]

İlginç bir şekilde, bu bağlamda, kısmen bazı rakipleri tarafından kötü muamele gördüğünden Velikovsky'yi küçümsemek için yapılan akademik çabalar, her zaman başarılı olamadı. Çalışmalarının yayınlanmasını engelleme

girişimleri, kendisiyle aynı fikirde olmayan kişiler arasında bile, ona karşı sempati yarattı ve tartışma, insanların Velikovsky'nin kendi müthiş fikirleri için güvenilir bir kanıt sunması gerektiğinden ziyade uzmanların Velikovsky'yi yanlış olduğunu kanıtlamaları gerektiğini düşünmelerini sağladı. 8. yüzyılda, büyük filozof David Hume, 'bir mucize yaratmak için hiçbir tanıklık yeterli değildir, eğer tanıklık böyle değilse, onun sahteliği, kurmaya çalıştığı gerçeğinden daha mucizevi olacaktır' diye yazarak doğanın yasalarının askıya alınması gerektiğinden daha fazla aldatılma olasılığınızı düşünmeniz gerektiğini tavsiye etti,[18] daha sonra bu ifade Marcello Truzzi tarafından 'Olağanüstü iddialar olağanüstü kanıtlar gerektirir' şeklinde kısaltıldı,[19] ve Bertrand Russell'ın göksel çaydanlığı[20] ve sözde Sagan kuralı tarafından popülerleştirildi:

> Olumlu hak talepleri olumlu kanıt gerektirir ve olağanüstü hak talepleri olağanüstü kanıt gerektirir.[21]

Ancak Velikovsky bu gereklilikleri karşılamada yan çizmekte ustalaştı—iddiaları belirsiz ve kaygandı. Olası olanla mümkün olan arasındaki suları bulandıran sahte tarihçiler, sahte bilimcilerin ve duruşma avukatlarının retoriksel taktiğini etkin bir şekilde kullanırken aynı zamanda muhaliflerinin bazılarını kibirli zorbalara benzetmesini mümkün kılan anti-entelektüalizme yönelik bir eğilimi kendi çıkarı için kullandı. Sahte arkeoloji dünyasında, insanlığın muazzam kadimliğine ait kanıtları gizlemek için bir Kuruluş komplosunun var olduğunu ima etmek, Kuruluş'un bunu neden yapmak istediği asla açıklanmasa bile, özellikle de kanıtlar zaten ortadayken, asla yanlış olmaz.

Dünya/Kabuksal Yer Değiştirme Teorisi

Immanuel Velikovsky, metaforik haritanın üzerine neo-katastrofizm'i çok sağlam yerleştirmişti ve onu takip edenlerden birisi, 16. yüzyıla ait orijinal bir 'gizemli antik' harita kullanan bir kişi, New Hampshire, Keene Devlet Okulunda coğrafya öğretmeni olan Charles H. Hapgood (1904-82) idi. Fikirleri hiçbir yerden alıntı değildi: *Smithsonian Reports*'te, 1923 A.E. Eddington, yer kabuğunun kaymasının kademeli kutup kaymalarına neden olduğunu iddia etmişti,[22] 1948'de Hugh Auchincloss Brown'un kutup buzunun ağırlığının dünyayı dengesizleştirdiğini ve dönüşünü bozduğunu yarattığı fikrini ortaya koymuştu,[23] ve 1952 yılında *Scientific Montly*'de (aylık bilim dergisi), Karl Pauly kabuksal kaymanın kutupların kaymasına neden olduğunu ve Buzul Çağı'na neden olduğunu ileri sürdü.[24] Fakat 1958'de Hapgood bu fikirleri tamamen yeni bir seviyeye taşıyacaktı.

Hapgood'un *Dünya'nın Değişen Kabuğu: Dünya Biliminin Bazı Temel Sorunlarının Anahtarı*[25], dünyanın sert kabuğunun, kutupların tarihi boyunca düzenli olarak pozisyon değiştirmesine izin veren yarı-sıvı çekirdeği etrafında kaydığını öne sürdü:

> Kabuk çok incedir [. . .] nispeten sert, kristal uzun kayalardan yapılmıştır [. . .] Hemen kabuk altında bir tabaka son derece zayıf olduğu düşünülmektedir, çünkü muhtemelen kristalleşmek için çok sıcaktır. Dahası, bu derinlikte basıncın kayanın son derece plastik hale getirdiği düşünülmektedir [. . .] Bu derinlikte kayanın yüksek viskoziteye sahip olması gerekiyordu; yani, katran'ın akışkanlığı kadar sıvıdır, fakat çok katı bir sıvıdır [. . .] Yerkabuğunun üzerine yatay bir şekilde hafif bir itme uygulanırsa, belirli bir yönde itmek için ve itme uzun bir süre boyunca sabit bir şekilde

> tutulursa, kabuğun bu plastik ve viskoz alt katmanın üzerine kaydırılması büyük olasılıkla mümkündür. Bu durumda kabuk, yekpare olarak hareket eder, bütün kabuk aynı anda hareket eder.[26]

Yaklaşık 5.000 yıl süren hareket süreleri olduğunu ve ardından kutupların 10.000 ila 30.000 yıl süren stabilite dönemlerinden geçtiğini belirtti. Bu, Hapgood'a göre, Buzul Çağı'nın döngülerine neden olan şeydir: ılıman bölgeler bölgeleri kutup bölgelerine sürüklenir veya bunun tam tersi olur:

> Dünyanın yerkabuğu kabuğunun yer değiştirmesinin sonuçlarını kısaca görelim. İlk olarak, enlemdeki değişiklikler gerçekleşecek. Dünya yüzeyindeki yerler ekvatordan uzaklıklarını değiştirecek. Bazıları ekvatorun yanına kaydırılacak, bazıları ise uzaklaştırılacaktır. Dünyanın zıt taraflarındaki noktalar zıt yönlerde hareket edecektir. Örneğin, eğer New York 2.000 mil güneye taşınırsa, çap yönünün tam tersi istikamette Hint Okyanusu 2.000 mil kuzeye kaydırılmalıdır.[27]

Buzullar bu ritimsel hareketlerle eşzamanlı olarak ilerler ve geri çekilir ve kabuksal değişiklikler yerkabuğu değişiklikleri gezegenin ağırlık dağılımının kaybolacağı ve kabuğun yeni bir yere yerleşene kadar dönmesine neden olacak kadar kutupsal buz olduğunda gerçekleşir. Hapgood, Albert Einstein'ın ilgisini çekmeyi başardı ve bu büyük adam onun kitabına şu önsözü yazdı:

> Yayımlanmamış fikirleriyle ilgili bana danışmak isteyen insanlarla sık sık iletişime geçiyorum. Bu fikirlerin nadiren bilimsel geçerliliğe sahip olduğunu söylemeye gerek yoktur. Ancak, Hapgood'dan aldığım ilk mesaj beni heyecanlandırdı. Onun fikri özgündür, büyük bir sadeliğe sahiptir ve—eğer

> kendini ispat etmeye devam ederse—dünya yüzeyinin tarihi ile ilgili olan her şey için büyük önem taşımaktadır.[28]

Einstein'ın 'kendini ispatlamaya devam ederse' şeklindeki temkinli ifadesi bundan sonraki tartışmalarda sık sık göz ardı edildi.

Hapgood'un kutupların fiziksel olarak yer değiştirmesini gerektiren kutup kaymaları, jeolojik terimlerle düzenli olarak meydana gelen, yeryüzü manyetik alanının kutupsallığındaki değişikliklerle ilgili kutup kaymalarıyla karıştırılmamalıdır. Ancak bu geçmiş manyetik kutupsal ters yüzlerin herhangi birinin etkileyici etkileri olabilir mi? Elimizdeki jeolojik ve fosil kayıtlardan gelen cevap, 'hayır' gibi görünüyor:

> Derin okyanus alanlarından alınan tortu çekirdeği, bilim insanlarına manyetik kutup kaymaları hakkında bilgi verebilir ve manyetik alan etkinliği ile fosil kayıtları arasında doğrudan bir bağlantı sağlar. Dünyanın manyetik alanı, Kuzey Amerika ve Avrupa kıtasal plakalarının birbirinden ayrıldığı Orta Atlantik Yarığı'nın her iki tarafında okyanusta yer alan lavların mıknatıslanmasını belirler. Lav katılaşırken, bir ses kayıt cihazı gibi geçmiş manyetik alanların yönelimlerinin bir kaydını oluşturur. Dünya'nın kutuplarının en son tersine döndüğü zaman, bilim adamlarının Brunhes-Matuyama tersyüzümü dediği şey, yaklaşık 780.000 yıl önceydi. Fosil kayıtları, bitki ya da hayvan yaşamında ciddi bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Bu dönemdeki derin okyanus sedimentleri de, çekirdeklerdeki oksijen izotoplarının miktarına bağlı olarak buzul aktivitesinde bir değişiklik olmadığını gösterir. Bu aynı zamanda kutupların tersine çevrilmesinin, gezegenin dönme ekseni eğiminin iklim ve buzullaşma üzerinde önemli bir etkisi olduğunun ve buzul kaydında belirgin bir etkisi olacağı için, Dünya'nın dönme eksenini etkilemeyeceğinin kanıtıdır.[29]

1966'da, fikirlerinin zayıf yönlerini açığa vuran kıta kayması ve plaka tektoniği bilgisi karşısında kendini kutuplaşma teorisinden tamamen uzaklaştırmadan önce,[30] Charles Hapgood *Eski Deniz Krallarının Haritaları: Buz Çağı'nda İleri Uygarlık Kanıtları*'nı yayınlayarak Atlantis spekülasyonunu merak uyandıran yeni bir bölgeye götürdü.[31] Bu kitap, I. Sultan Süleyman (Muhteşem) hükümdarlığında bir Türk amiral olan ve daha sonra idam ettirilen Piri Reis ('Kaptan Piri') tarafından 1513 yılında çizilen bir haritaya odaklandı. Coğrafi doğruluğu bazen sanatsal mükemmelliğine erişemese bile, Osmanlı haritacılığının mükemmel bir parçası olan bu harita şimdi İstanbul'daki Topkapı Sarayı Müzesi'ndedir.[32] Haritanın günümüze ulaşan kısmı Güney Amerika'nın doğu kıyılarını ve Afrika'nın bir bölümünü gösteriyor ve Piri Reis haritasını çizmek için 'Columbo adında gavur bir Cenevizli' tarafından çizilen dahil olmak üzere, yirmi farklı harita kullandığını iddia etmiştir.

Hapgood, ABD Donanması Hidrografi Ofisi'nde mühendis olarak çalışan ve arkeolojiye ve haritacılık tarihine güçlü bir ilgi duyan Arlington H. Mallery'nin (1877-1968) katıldığı 26 Ağustos 1956'da yayınlanan bir radyo programı ile Piri Reis'in haritasına ilgi duymaya başladı. Mallery, haritanın altındaki kıyı şeridinin Kraliçe Maud Bölgesi'nin (Antarktika) kıyı şeridini doğru bir şekilde temsil ettiğini, ancak buzun olmadığı ve bu nedenle Piri Reis'in haritasını çok eski haritalardan elde ettiği bilgiyi kullanarak gerçekten çizdiğini öne sürdü. Bu Atlantologlar için mükemmeldi ve Hapgood, Mallery'nin hipotezini test etmek için çalışmaya başladı.

Atlantolojik bakış açısına göre, Piri Reis'in haritasının en ilgi çekici yönü, en güneydeki kesiminin, dünyanın

dibindeki büyük bir kıtayı, ancak Avrupalı gezginlerin anakara Antarktika'sını ilk kez görmesinden kabaca 300 yıl öncesini göstermesidir. Bunda çok garip olan bir şey olmayabilir—Avrupalılar, Aristoteles zamanından beri denge ve sembolik yasaların kuzey topraklarının ağırlığını dengelemek için orada olması gerektiğini varsaymışlardır —ama Hapgood, Piri Reis'in haritasının, 1950'lerde çizilen buzulsuz Antarktika haritalarına kabaca yaklaştırılan buzsuz bir Antarktika'nın kıyı şeridini gösterdiğini inandı. Ancak William Smith 19 Şubat 1819'da Livingston Adası'nı görene kadar Antarktika'nın Avrupalı kâşifler tarafından ziyaret edilmediği göz önüne alındığında, bu olağanüstüydü. Ondan önce hiç kimse Antarktika'nın buzlu halinin neye benzediğini bilemezdi.

Hapgood'un çözümü şuydu: MÖ 10000'den 6000'e kadar herhangi bir zamana dayanan, ancak Aydınlanma Avrupa'sı (kabaca 18. yüzyıl) ile eşdeğer bilimsel ve teknolojik bilgiye sahip gelişmiş bir Buz Devri uygarlığı. Bu insanlar Hapgoodvari kutup kayması içinde donmadan önce Antarktika da dahil olmak üzere tüm dünyada yelken açtılar. Ancak Eski Deniz Kralları adlı kitabı Yunanlılar, Kartacalılar, Romalılar, Bizanslılar, Haçlılar ve haritasının üzerine Antarktika'yı çizen Piri Reis gibi Osmanlı Türklerine aktarılan haritaları içeriyordu.

Bununla birlikte, gelişigüzel incelemeye maruz kalsa bile Hapgood'un Piri Reis haritasının Antarktika'nın sahil şeridini çizdiği fikri anlamsızlaşır.[33] Hapgood sadece 16. yüzyıl haritacılığını yanlış anlamıştı, daha önce Abraham Ortelius'da gördüğümüz gibi burada somut coğrafi bilgiyi telafi etmek için[34] spekülatif veya hayali özellikler eklenmiştir.

Hapgood, 6. ve 7. yüzyıldaki haritalardaki *Terra Australis*'in, Güney Toprağının, diğer tasvirleriyle ilgili spekülasyonlarını destekledi, ancak insanların antik dönemlerden beri büyük bir güney kıtasına inandıklarına, bunu bildiklerinden değil ama dünyanın kuzey yarımküredeki topraklarına karşılık bir ağırlığa ihtiyacı olduğu için, dair önemli noktayı kaçırdı. Haritacıların güney okyanuslara ve Antarktika'ya 16. yüzyılın başlarından itibaren eklediği topraklar tamamen spekülatiftir (tahminidir).[35]

Böyle bir kartograf, 1531 tarihli kalp şeklindeki haritası belki de Johannes Schöner'in 1523 tarihli kayıp dünyası tarafından etkilenen, Hapgood ve diğerlerinin buzsuz Antarktika'ya çok benzer olduğunu iddia ettiği bir Antarktika ülkesini içeren Finaeus adlı Fransız Oronce Finé idi. Ancak Finaeus'un teorik Antarktika kara kütleleri kabaca gerçeğinden dokuz kat daha büyüktü ve karşılaştırma çalışması yapmak için Hapgood'un onu yirmi derece boylam döndürmesi, Güney Kutbu'nu bin mil hareket ettirmesi ve 900 millik Palmer Yarımadası'nın varlığını yok sayması gerekiyordu. Finaeus'un *Terra Australis* tasvirinin gerçek Antarktika'ya yüzeysel bir benzerliği olmasına rağmen, çağdaşlarının haritalarının çok farklı olması dikkat çekicidir.[36] Gerardus Mercator'ın haritalarında da, 16. yüzyıldan itibaren, benzer şekilde bir *Terra Australis* vardır, ancak bu haritalar *Terra Australis* konusunda gerçekten katkıda bulunmaz, çünkü Kuzey Kutbu'nda herhangi bir toprağın olmadığı bir kara kütlesi de içerirler.

Atlantis'i-Antarktika'da gösterme tartışmalarını sonuçlandırmak için son bir nokta en az 100.000 yıldır buzla kaplı olduğunu gösteren Antarktika'daki buz

çekirdeklerinin çalışmaları olmuştur. Bunlar, MÖ 10000 civarında buzsuz bir Antarktika'yı keşfeden gelişmiş bir Buz Devri uygarlığı fikrini açıkçası desteklemiyor,[37] ancak—Antarktika Atlantislileri inatçılarsa o zaman başka. Charles H. Hapgood'un fikirlerinin Platon'dan çok saptığı hususunda da makul bir şekilde itiraz edilebilir, ancak 1995 yılındaki *Gökyüzü Düştüğünde: Atlantis'i Ararken,* adlı yayınlarıyla Rand ve Rose Flem-Ath adlı yazarlar Hapgood'un fikirlerini alıp büyük filozofun fikirleri ile yeniden birleştirdiler.[38] Bu eserde Atlantik yanlısı dostları Colin Wilson tarafından yazılan aşağıdaki gibi bir önsöz vardır,[39] Colin Wilson daha sonra Rand Flem-Ath'la birlikte *Atlantis Blueprint*'i yazdı.

> Bu kitabın tezi o kadar basit ve yine de öyle şaşırtıcı ki, Rand ve Rose Flem-Ath'a yer bilimleri tarihinde kalıcı bir yeri neredeyse kesinlikle kazandıracak. Tezleri dört kelimeyle özetlenebilir: Antarktika, Atlantis'in kayıp kıtasıdır.[40]

Flem-Ath'ların Hapgood ile ilgili okumaları ve onunla yazışmaları, onları Platon'un Atlantis diyaloglarını tam anlamıyla (kelimesi kelimesine-zâhiri anlamıyla) okumalarına yol açtı, bunlardan bir tanesi istisnaydı: Atlantis gerçek bir yerdi, ancak Atlantik Okyanusu veya Herkül Sütunları ile tamamen bağlantısızdı. Yunanlıların 'Atlantik Okyanusu' ve 'Herkül'ün Sütunları' ile ne kastettiğini yanlış anladığı sanılan, Atlantis arayışını Kuzey Atlantik Okyanusu veya Akdeniz'le sınırlamıştır. Ancak bu Atlantis, denizbilimcilerinin 'gerçek okyanusu', 'Dünya Okyanusu'ndaydı.[41]

Olof Rudbeck'de gördüğümüz gibi,[42] Herakles Sütunu'nu teorinize uyacak şekilde yeniden konumlandırmak Platon'un Atlantis'ini yeniden yerleştirmeye benzer bir

taktiktir. Yazarlar ayrıca Piri Reis'in haritasını ve 1559 tarihli Hacı Ahmed'in haritasını kullandılar.[43] İkinci harita, Arapların çizdiği haritaların (Hacı Ahmed Tunusludur), soğuk algınlığını sevmediklerinden orada yaşamaktan hoşlanmayan Atlantislilerden edindikleri bilgilerle, Kuzey Amerika'yı doğru bir şekilde gösterdiği iddiasındadır. Hacı Ahmed'in haritası, doğuda Madagaskar'ın ötesinde ve Güney Amerika'nın ötesinde, neredeyse batıda Oğlak Dönencesine uzanan muazzam bir Antarktika kıtasını da resmediyor. Kitabın tartışma bölümünde ayrıca, Athanasius Kircher'in 'son sismik araştırmalara göre' bir alt buzul Antarktika haritası ile karşılaştırılan Atlantis'i gösteren haritası da yer alıyor,[44] böylelikle 'Atlantis'e dair Mısır haritasının (Kircher'in tartışması esnasında dönüştürmüş olduğu) boyutu, şekli, ölçeği ve konumu ile buzsuz bir Antarktika'yı gösterdiğini anında görebiliriz'.[45]

Büyük oranda Hapgood'un *Dünya'nın Değişen Kabuğu* ve *Eski Deniz Krallarının Haritaları* eserlerine dayanarak, Flem-Ath'lar bize yer kabuğu değişikliğinin 'kabaca 11.600 yıl önce (MÖ 9600)'da Atlantis'i Antarktika'ya yerleştirdiğini ve orada donduğunu bildirdiler—bu tarih Platon'un *Timaios* 23e'sine (Atina yok edildiği değil kurulduğu tarih) uyması için, ya da *Kritias* 108e'ye (Atlantis'le yapılan savaşı MÖ 9429 olarak tarihlendiren) uyması için seçilmişti. Atlantis hâlâ orada aşağıdadır.

> Buzun altına bakmak için yalnızca en karmaşık, en az müdahaleci (tabakalar arasına zorla giren, sokulumcu) aletleri kullanabilirdik. Bir medeniyetin kanıtı bulunursa, cerrahi bir sonda yapılabilir. Buzun içinde kalmış antik kenti görmeyi beklerken nefesimizi tutacağız.
>
> Arayış yeniden başlayacaktı.
>
> Geçmişimiz ve geleceğimiz buluşacaktı.
>
> Bilim ve mit birleşebilir.[46]

Flem-Ath yaklaşımı, Platon'un Atlantis öyküsünü yalın bir gerçek olarak okumaktır; hızlı kabuk kaymasının yalnızca Platon'un bahsettiği felakete değil, aynı zamanda tümüyle efsane yoluyla gelecek kuşaklara geçen dünya çapındaki iklim değişikliğine neden olduğu bağlamında okumaktır:

> Kesin olarak görülen şey, MÖ 9600 civarında muazzam miktarda bir şeyler yaşandığıdır [. . .] Buzulların erimesi. Kuzey ve Güney Amerika'da toplu yok oluşlar. Aniden, hemen hemen eşzamanlı olarak, tarım birkaç kıtada fakat farklı mahsullerle ortaya çıkar. Tek bir fikrin, hareketli kabuğun, bu sorunları küresel ölçekte çözdüğüne inanıyorum.[47]

Flem-Ath'lar, eski modası geçmiş ve itibarsız materyalleri kullandıkları için Atlantis çevrelerinin dışında bilinir, ancak bu onları ya da okur kitlelerini caydırmaz. Kircher'in, Romalılar tarafından çalınan eski bir Mısır haritasından bilgi aldığını iddia ederler. Rand Flem-Ath ile yaptığı konuşmada, Mark Adams şöyle der:

> Açık fikirli olmaya çalışıyordum. Mısırlıların haritaları nereden alacağını sordum.
>
> Flem-Ath, 'Atlantis'ten kurtulanların gemileri alanlar olduğunu düşünüyorum' dedi. 'Gemilerde taşıyabileceğiniz iki şey vardır: astronomi ve haritalar."
>
> Haklıydı .'Bunu ispatlayabilmenin bir yolu var mı?' diye sordum.
>
> 'En kolay yol, buzun büyük bir kısmının Antarktika'dan düşmesi ve altından insan yapılarının çıkması olurdu' dedi.[48]

Adams'ın şüpheleri giderek artar ve sinirlenir:

> 'Rand, bana söylediğin her şey olasılıkların ötesinde sayılıyor. Bu şüphelidir.'

> 'Şey, belki, ama bu teorimin çok önemli bir parçası değil [...] Bilim adamlarını baypas ederek ve genel bir izleyici kitlesine ulaşarak, belki yol boyunca iki ya da üç kuşak öteye ulaşmakta daha iyiyim.'[49]

Flem-Ath'ların *Gökyüzü Düştüğünde* adlı kitaplarının yayımlandığı yıllarda, Graham Hancock'un *Tanrıların Parmak İzleri* kitabı yok satıyordu[50] Bu konuda, Hancock birkaç bilindik öneride bulundu: MÖ 15000 ila 10000 arasında gelişmiş bir medeniyet vardı; 20. yüzyılınkine eşit ya da ondan daha iyi bir bilimsel ve teknolojik uzmanlığa sahipti; ani bir kabuksal kayma, kutup bölgesini tropik bölgelere (ve tam tersine) kaydırdı; birlikte gelen küresel felaket, süper uygarlığı ortadan kaldırdı; hayatta kalanlar muhteşem toplumlarının bilgisinin bazı kalıntılarını kurtardılar; bu, tüm dünyadaki kültürlerin felaket mitlerinde yer alır ve Antarktika, kayıp süper uygarlığın kurulduğu yerdi.[51]

2015 yılında, Hancock 'uzun, garip ve aşırı karmaşık[52] *Tanrıların Sihirbazları*[53] kitabını çıkarttı. Ancak kendi sözleriyle bu kitap,

> baştan sona kadar tamamen yeni kanıtlarla, en son bilimsel kanıtlara dayanarak dünyanın en gizemli arkeolojik alanlarına yapılmış tamamen yeni yolculuklar ve ileri gelen bir medeniyeti dünyadan silen ve bizi, daha önce ne gerçekleştiğine dair hiçbir hatırası olmayan çocuklar gibi tekrar başlamak zorunda bırakan, belleğini yitirmiş türler haline getiren dünya felaketine yönelik tamamen yeni görüşlerle dolu tamamen yeni bir kitaptır.[54]

Daha doğrusu Hancock, Platon'un *Timaios* 22b'deki Mısırlı rahibi olarak kendisini oynuyor gibi görünüyor, 'Ah Solon, Solon, siz Yunanlılar her zaman çocuksunuz' diyor ve ilk önce Solon'a Atlantis masalını anlatmaktadır.

Tanrıların Sihirbazları kitabındaki fikirler tümüyle 'tamamen yeni' değildir. Hancock'un özetini açıklarsak kitapta ortaya konan kanıtlar, makul şüphenin ötesinde' son Buzul Çağı'nın sonuna doğru, 12.800 yıl önce, dev bir kuyruklu yıldızın güneş sistemine girdiğini ve birçok parçaya ayrıldığını ve bu parçaların bir kısmının dünyanın kuzey buzullarına çarparak milyonlarca kilometrekarelik buzu sıvılaştırdığını ve yer kabuğunu dengesizleştirdiğini ve böylece dünyanın dört bir yanındaki mitlerde hatırlanan küresel Tufan'a neden olduğunu gösteriyor. Daha sonra, 11.600 yıl önce meydana gelen (yani eski dostumuz MÖ 9600), Platon'un Atlantis'inin yıkımı ve batması için verdiği kesin tarihte daha feci sele neden olan, eşit derecede yıkıcı olan ikinci bir etki dizisi vardı'.[55] Hancock ana akım düşünürlerin Platon'un bu efsanevi su dünyasının "tuhaf hikâyesini 'her türlü olası yoldan' reddettiğine hayıflanır,[56] ancak bu durumda Platon'un Arkeo-Atina'sının kurulduğu MÖ 9600 tarihi yerine *Kritias* 108e'deki yıkım görüşünde belirtilen, Atlantis-Atina savaşının tarihi olan MÖ 9429'u seçmesi tavsiye edilebilirdi.

Çok, çok tanıdık. Olağan teoriler olağan itirazlara yol açıyor. Fakat dahası var: kurtulanlar, 'Tanrıların Büyücüleri', medeniyetin kıvılcımını yakma gücünü korumak için ellerinden geleni yapan büyük gemilerinde dünyayı dolaştılar ve en sevilen sözde arkeolojik bölgelere yerleştiler, yanlarında insanlığın evrenle uyumsuzlaşan hatıralarını götürdüler ve çok ağır bir bedel ödediler. Ve son olarak geleceğe yönelik bir uyarı: 12.800 ile 11.600 yıl arasında [önce? Web sayfasında eksik olan bir kelime mi acaba?] böyle bir yıkım yapan kuyruklu yıldızın henüz bizimle işi bitmemiş olabilir [. . .] Göbeklitepe'de, Sfenks'te ve Mısır piramitlerinde kodlanmış astronomik bir mesaj

'Büyük Dönüş'ün bizim zamanımızda gerçekleşeceği konusunda uyarmaktadır.[57]

Kitap hakkında röportaj veren Hancock, işin kaymağını yemek istiyor gibi görünüyor: bir yandan—bu bir alegori değil gerçek olayların gerçek bir ifadesidir—diyerek Platon'un masalını euhemerosçu (efsanelerin geleneklerden kaynaklandığını düşüncesi) bir biçimde okuyor—bir yandan da Platon'un hikâyesini alegorik olarak okuyor:

> [Evrenle uyumsuz hale geldik [. . .] Platon, Atlantis vatandaşları hakkında çok net bir şekilde şunu söylüyor: Saf ve iyi bir yaşam sevdikleri, bir dönem vardı ama kibirli ve acımasız hale geldiler ve artık refah sahibi değiller. Sanırım buna çok benziyoruz.[58]

Hancock kesinlikle Platon'un, her zaman olduğu gibi, sadece harika bir düşünür olmadığını, aynı zamanda onun 'üzerinde düşünülmesinin iyi' olduğunu anlamıştır.

Erich Von Däniken: Tanrı Astronot muydu, ve Atlantis Truva'da mıydı?

Atlantis hakkındaki bir kitap, insanoğluna-medeniyeti-getiren-uzay-gemileriyle-binlerce-yıl-önce-dünyayı ziyaret-eden-antik-dönem-uzaylı-astronotların-muhtemelen-ilkel-insanlarla-çiftleşen-ve-sen-ben-düşünce okulunu-ortaya-çıkaran düşünce tarzının hâlâ en meşhur savunucusu olan Erich von Däniken'e atıfta bulunmazsa, eksik olurdu. *Tanrı'nın Savaşçıları? Geçmişin Çözülemeyen Gizemleri* (1968) adlı ilk kitabı[59] ve Harald Reinl'in (Dr. Harald Reinl olarak) yönettiği, 25 milyon dolardan fazla hasılat yapan, 1970 tarihli *Tanrıların*

Arabaları adlı belgesel filmi inanılmaz ticari başarılarını Washington, Rainer Dağı yakınında görüldüğü sanılan uçan dairelerle ve Roswell, New Mexico yakınlarındaki yabancı bir uzay gemisine ait olduğu iddia edilen bir uzay gemisi kazasıyla ilgili varsayımlarla birlikte 1947'de başlayan UFO'lara duyulmaya başlanan ilgiye değil, aynı zamanda von Däniken'in eserinin parlak (cilalı) bir bilimsel ve tarihsel güvenilirlik (sahte) görüntüsü sunması gerçeğine de borçluydu. Aslında, *Tanrıların Arabaları?* kitabı düzmece olmasa bile, öncelikle sahte ve bilimsel olmayan tarihi delillere dayanıyordu. Ronald H. Fritze'nin belirttiği gibi, 'von Däniken olsa olsa (en iyimser görüşle) dikkatli bir bilgin değildir ve en kötüsü, birçoklarının onunla ilgili olarak düşündüğü gibi, alaycı bir şarlatandır.[60] Von Däniken özellikle ilk başta spekülatif bir fikri gündeme getirmek ve daha sonra kanıtlanmış bir gerçek olarak ele almak konusunda uzmandır ve teknikleri oldukça etkilidir: birçok insanı çok derinden etkiledi.

Tanrıların Arabaları? yine Piri Reis'in haritasını kullanarak Kahire merkezli 'mutlak doğru' azimutla ilgili (istikamet açılı) bir projeksiyon (tasarım)[61] olduğunu iddia eder, harita öyle hatasızdır ki ancak kentin üzerinde uçan bir uzay gemisinden çekilen havadan çekilmiş bir fotoğrafa dayanabilir. Aslında, Piri Reis'in haritasındaki düz enlem paralelleri, haritanın azimutla ilgili olmadığını (Ekvatorun bu durumda kavisli olacağını) değil, uygun şekilde eşit aralıklı enlem paralelliklerine sahip bir silindirik çıkıntının[62] olduğunu göstermektedir. Von Däniken'in iddialarına rağmen, Piri Reis'in haritası ve uzaylı fotoğraflar neredeyse hiçbir şekilde gerçeklikle eşleşmiyor—her şey yanlış yerdedir ve 3.200 km'den fazla Güney Amerika kıyı şeridi, Macellan Boğazı ile birlikte kaybolmuştur.

Muhtemelen von Däniken'in analog uzaylılarının yüksek kaliteli dijital fotoğrafçılığa erişme imkanları yoktu ve dahası, 1998 tarihli *Tanrıların Odysseia'sı: Antik Yunanistan'ın Yabancı Tarihçesi*'nde von Däniken'in kendisinin yazdığı; 'Piri Reis'in Küba[63] ile ilgili sorunları olduğu açıktır', cümlesi şüphesiz ki harita üzerinde soru işaretlerine neden oluyor. Ancak von Däniken'in bunun için hem soruları hem de bir cevabı vardır:

> İskenderiye'deki kütüphaneden (Kütüphane'nin yıkımı göz önüne alındığında klasik güvenilir olmayan bir teori) gelen orijinal antik haritada Küba'nın yerinde ne vardı? Piri Reis gibi biri Antarktika sahil şeridini bu kadar kesin halde çizerken Karayip adası olan Küba'yı nasıl bu denli karıştırıyor? Başka bir şey, muhtemelen büyük bir ada, bilinmeyen orijinal harita üzerinde şüphesiz vardı. O, Atlantis olabilir miydi?[64]

Bu noktada, Däniken en azından eski retorik teknikler olan paralepsis (önemsemeyerek dikkat çekme), apophasis (bir konu hakkında konuşmaya yanaşmama) veya praeteritio'yu (bir konu hakkında özellikle ayrıntı vermeyerek—konuşmayarak—dikkat çekme) ustaca uygulayana kadar (söz konusu şeyden bahsetmeyeceğinizi söyleyerek ona dikkat çekerek), cevabının olmadığını iddia ederek bizi şaşırtıyor. O belki de şu hissi vermeye çalışıyor:

> Buna rağmen, birkaç belirti bize düşünmek için zaman verebilir. Kolomb, yeni keşfedilmiş ülkesine 'Hispaniola' adını verdi, ancak yerliler oraya 'Quisqueya' veya 'Toprakların Annesi' adını vermişlerdi. Bu antik anlatıma (geleneğe) bir referans mıydı acaba? Atlantis efsanesinin Yunanca versiyonunda Platon, buna 'Polis Atlantis' veya 'Atlas Şehri' diyor.[65]

Aslına bakarsanız, Platon *asla* açıkça *polis Atlantis* (Atlas şehri) demez—bu, Atlas adası olan *nesos Atlantis*'tir—bununla birlikte, 'eski bir ana şehir' düşüncesi Platon'un metninde yer alır.[66] Fakat bunlar, Atlas'ı Maya Aztlan'la bağdaştıran daha goropist sahte bir etimolojiye (kökenbilime) düşkün olan (sahte kökenbilim kullanan) ve aşağıdaki sonuca varan, von Däniken'e ait detaylardır.:

> Atlantis'i aramak istemesem de, Karayip bölgesinde bir yerde bulunduğunu iddia etmekten sakınmazdım.[67]

Yine de, buna rağmen, o, jeolojik açıdan bir şeyin oldukça kesin olduğu konusunda son derece kararlıydı. Atlantis, sadece dalgaların altına batma anlamında 'suyun dibini boylamamıştı'.[68] Bunda muhtemelen haklıydı.

Bununla birlikte, von Däniken'in Atlantis'i aramak istemediğini ilan etmesine rağmen, *Tanrıların Odysseia'sı* kitabının altı bölümünden ikisini 'Atlantis—bin yıllık polisiye roman' ve 'Platon'a Yardım'a ayırmıştır. Ayrıca, jeoarkeolog Eberhard Zangger'in Atlantis'in Homeros'un Truva'sı olabileceği yönündeki önerisini yanlışlamak için büyük bir çaba harcar: 'Hayret, biri Atlantis'in bilmecesini çözdüğünü sandığını düşündü.'[69]

Zangger'ın teorisi Platon'un Atlantis hikâyesinin aslında Truva Savaşı'nın hikâyesi olduğu yönündedir.[70] Onun hipotezi iki temel dayanak üzerine kuruludur:

1. Mısırlı rahip tarafından anlatılan Atlantis hikâyesi, gerçekten Truva Savaşı'nın (ya da aslında *bir* Truva Savaşı'nın) düzensiz (karmaşık) bir versiyonuydu, ancak aktarım sırasında öyle ciddi biçimde değiştirildi ki Solon ne olduğunun farkına varamadı; daha sonra hikâye kuşaktan kuşağa aktarılarak Platon'a ulaştı.

2. Truva arkeolojisi Platon'un Atlantis başkentinin tanımıyla iyi bir şekilde örtüşüyor.

Zangger, 'Atlantis var mıydı?' sorusuyla 'Platon'un geçmişe dair anlatısı gerçeklikten nasıl farklılaşmış olabilir?' sorusundan daha az ilgiliydi.[71] Platon'un metnine sıkıca dayanarak, Atlantis'in saldırısına uğrayan, Platon'un Atina İdeal Devleti'nin Bronz Çağı Yunanistan'ındaki Miken uygarlığının yankılarını barındırıp barındırmadığı ve Yunanistan ile yabancı düşman arasında bir anlaşmaya bakıp bakmadığımız (Yunanlılar Homeros'da işgalciler olsalar bile) konularında tahminlerde bulundu. Platon'un İdeal Atina'sının yok olmasıyla ilgili olarak, Zangger, kendi çalışma alanıyla ilgili olarak önemli bir Miken kalesi olan Tiryns'e dikkatleri çekerek bu yerleşim yerinin düşmesinde bir deprem tarafından tetiklenen ani bir selin önemli bir etkisinin olabileceğini iddia eder. Bu, Zangger'e göre, daha çok Truva Savaşı için verilen bilinen tarihlerle yaklaşık aynı tarihler olan, MÖ 1200 yıllarında Ege uygarlığını sarsan daha geniş bir doğal çalkantılar (olaylar) serisinin bir parçasıdır.[72] Yani Platon'un Atinalıları imha edildiklerinde kendilerini batıdan gelen aşırı güçlü bir adadan (Atlantis'ten) savunmuyorlardı. Atinalılar doğudaki bir ana karaya saldırıyorlardı, yani mitolojinin on yıllık bir kuşatmadan sonra Miken Kralı Agamemnon tarafından ele geçirildiği söylediği Truva'ya.

Atlantis ve neredeyse tüm Tunç Çağı toplumları arasında yüzeysel benzerlikler bulmak nispeten kolaydır ve Zangger, Platon'un Atlantis'i ile Truva efsanesi ve arkeolojisi arasındaki paralellikler için sayısız argümanlar öne sürer. 1993'teki bir makalede Platon'un Atlantis'i ile Truva'nın Geç Tunç Çağı'ndaki muhtemel görüntüsü arasındaki birçok ortaklığı bir araya getirmiştir.[73]

Truva'nın ana kalesi nispeten küçüktür, ancak Zangger bu kalenin sanatsal limanlar ve kanallar şeklinde etkileyici mühendislik projeleri gerçekleştiren çok daha büyük bir şehrin bir parçası olduğunu öne sürdü. Truva'daki son yıllarda yapılan kazılar, Truva'nın Geç Tunç Çağı boyunca Doğu Akdeniz'de canlı bir ticaret merkezi ve önemli bir güç olabileceği olasılığını artırdı. Ancak Truva'nın denize yakın bir ovaya bakan yeri ve Homeros'un açıklamasında sıcak ve soğuk su kaynaklarının varlığı Platon'un tarifiyle hafifçe çakışabilse de, aynı zamanda uzlaşmaz farklılıklar da vardır: Truva'nın bulunduğu yer olan Hisarlık höyüğü, Platon'un Atlantik adasına çok az benzese de ve belirli seviyelerde deprem hasarı tespit edilebilse de, Homeros'daki şehirlerin hiçbiri dalgaların altına batmadı. Bu, Hitit İmparatorluğu'nun sınırındaki bağımlı bir devletten[74], Yunanistan'ın doğusuna, oradan da batıya doğru on yıllık bir emperyal güce kadar uzun bir hikâyedir.

Zangger da her zamanki Atlantis sorunu ile karşılaşır, Platon'un devasa adasını Atlantik'ten uzaklaştırırsanız —jeologlar Atlantis'in asla var olamayacağı konusunda bizi temin ederler—o zaman temelde her şeyin birbirine uyması için boyutları, yönleri ve tarihleri değiştirmelisiniz. Sprague de Camp'in anlamlı bir şekilde ifade ettiği gibi:

> Sorun şudur: Platon'un hikâyesinin tüm ayrıntılarını değiştirip yine de bunun Platon'un hikâyesi olduğunu iddia edemezsiniz. Bu aynen Efsanevi Kral Arthur'un 'aslında' Kraliçe Kleopatra olduğunu söylemek gibi bir şeydir. Yapmanız gereken tek şey Kleopatra'nın cinsiyetini, uyruğunu, dönemini, mizacını, ahlaki karakterini ve diğer detaylarını değiştirmektir.[75]

Zangger, Platon'un Atlantik Okyanusu'nun gemiyle gidilemeyecek hale geldiğini söylediği Atlantik Okyanusu'nun battığı yerdeki sığ sularda çırpınmakta, gerçekte Yunanlıların Ege ve Karadeniz arasındaki dar boğazlarda gemileriyle nasıl yol alacakları bilgisini geçici olarak kaybettiğini öne sürmeye çabalamaktadır. Ayrıca, arkeolojik ve jeolojik kanıtlar ona aykırı olduğu için Truva'nın seller tarafından yok edildiğini iddia edemez. Bu durum Atlantis adasının devasa büyüklükte olağan dışı bir olayla battığı sonucunu ortaya çıkarmasına rağmen, Zangger, kendi inandırıcılığını arttırmak amacıyla, Atlantis'i araştıran bir bilim adamı için olağanüstü bir şey olan kendi teorisine karşı sekiz argümanlık bir diziyle kitabını bitirir.

BÖLÜM 15

Minos Medeniyetindeki Atlantis: Girit ve Santorini

Eberhart Zangger, Platon'un Taş Çağı'ndan ziyade, Atlantis'i Yunan Bronz Çağı'nda konumlandıran tek bilim adamı değildi. Ancak Zangger Yunanistan'dan doğuya doğru Truva'ya bakarken, diğerleri güneye, Ege Denizi'ndeki Girit ve Santorini adalarına (Thera) bakıyordu.

Girit Mitolojisi

Homeros'un *Odysseia* Destanı'nda Odysseus'un dediği gibi:

> Şarap gibi karanlık denizde Girit adı verilen, zengin ve sevimli, her taraftan dalgaların yaladığı, nüfusu kalabalık ve doksan şehriyle övünen bir memleket vardı [. . .] Doksan şehirden biri Knossos adında harika bir şehirdir ve orada dokuz yıl boyunca Kral Minos hüküm sürdü.[1]

Knossos, Girit'in kuzey kıyılarının ortasında denizden yaklaşık 5 km uzaklıktadır ve Knossos bazen Kral Minos'u deniz üzerinde egemenliği ilk sağlayan kişi olarak gösteren mitsel anlatı, hikayelerdeki boğa imgeleri, Girit'in Atina ile bağlantıları ve Poseidon'un yer alması nedeniyle Atlantis avcılarının ilgisini çeker.[2]

Efsaneye göre Minos, Girit üzerinde yegane hükümranlık kurmaya çalıştı, ancak dirençle karşılaştı. Talebinin kutsal

bir şekilde desteklenmesi için bir boğanın denizden çıkması gerektiğini söyleyerek Poseidon'a dua etti, boğa denizden çıktığında onu kurban edeceğine yemin etti. Deniz tanrısı ona gerektiği gibi beyaz bir boğa yolladı ve Minos krallığı elde etti, ancak bu muhteşem canavarı katletmeye gönlü razı olmadı. Poseidon'un öfkeli tepkisi, hayvanı vahşi hale getirmek ve Minos'un karısı Pasiphae'ye erotik bir tutku sunmak şeklinde oldu.

Pasiphae, canavarca arzularını yerine getirmek için bir suç ortağına ihtiyaç duyuyordu ve Daedalus'ta bunu buldu, Daedalus onun adına gerçeğe çok yakın içi boş tekerlekli tahta bir inek inşa edip, bunu gerçek öküz derisiyle kaplayarak sanatsal ve onu sanatsal ve teknolojik ustalığını kullandı. Pasiphae içeri girdi, boğa Daedalus'un yaptığı şeyin yerine geçti ve kaçınılmaz olay gerçekleşti. Bu birlikteliğin meyvesi, insan bedeninde boğa başlı melez bir yaratık olan Minotor'du (*Minotauros* = Minos'un Boğa'sı). Dehşete kapılan Minos, Daedalus tarafından inşa edilen karmaşık bir yeraltı yapısı olan Labirent'te Minotor'u hapsetti.

Minos'un ayrıca parlak bir sporcu olan Androgeus adında bir oğlu vardı. Bununla birlikte, Androgeus'un Atina'daki bir şölende gösterdiği üstün performans onun sonu oldu: bazı kaynaklar kıskanç rakipler tarafından öldürüldüğünü söylüyor; bazıları tahtını alabileceğinden korktuğu için Atina Kralı Aegeus'un kendisine suikast yaptığını söylerken diğerleri yine Aegeus'un onu—Pasiphae ile çiftleşen ve nihayetinde Androgesu'u öldüren—Maraton boğasıyla savaşması için gönderdiğini söylemişlerdir. Minos intikam almaya çalıştı ve bölgedeki baskın deniz gücü olduğundan filosu ile saldırıya geçti.[3] Atinalılar veba ve kıtlıktan etkileninceye kadar çatışma kararsızca

sürüp gitti. Bir kahin Atinalılara Minos'a seçebileceği her tür kefareti vermelerini emretti ve Girit hükümdarı, Minotor'a yıllık olarak veya dokuz yıllık aralıklarla teslim edilmeleri kaydıyla yedi genç ve yedi bakire şeklinde bir vergi ödemelerini emretti.

Aegeus ve karısı Aethra'nın Atina'nın en büyük kahramanı olan bir oğulları vardı: Theseus. Ancak, Poseidon'un, Aegeus ile aynı gece Aethra ile birlikte olduğu ve onun babası olduğu söylendi. Gençler ve bakireler seçilip üçüncü kez Girit'e gitmek üzere ayrıldıklarında Theseus aralarında gönüllü olarak yer alıyordu, ya kurayla seçilmişti ya da Minos tarafından seçilenler arasındaydı. Ancak seçimin yöntemi ne olursa olsun, Theseus hem Minotor'u hem de vergiyi sonlandırmayı amaçlıyordu. Yolculukta Minos bakire Eriboea'ya saldırdı. Theseus müdahale ettiğinde, Minos, tanrının Minos'un babası olduğunu bildirmesi için Zeus'a dua etti (böylece aslında Minos'un istediği gibi davranmasına izin verecekti) ve bir şimşek meseleyi halletti. Minos daha sonra Theseus'a Poseidon'un oğlu olduğunu doğrulamak için meydan okudu. Şair Bacchylides (MÖ 520-450 civ.) Minos'un denize nasıl altın bir yüzük attığını ve Theseus'un, Poseidon'un karısı Amphitrite'in armağanları olan koyu kırmızı bir pelerinle 'koyu renkte güllü' bir çelenkle birlikte altın yüzüğü nasıl geri getirdiğini yazmıştır:

> Genç Atinalıların kalabalığı titredi
> kahraman denize atladığında ve zambak gibi parlak gözlerinden gözyaşı döktüler,
> zorlayıcı bir tutuş bekliyorlardı. Bu arada, yunuslar,
> büyük Theseus'u hızla atların tanrısı olan babasının evine taşıdı; ve o geldi

deniz tanrısının salonuna. [. . .]

O [. . .] ağustos ayında babasının sevgili eşini o güzel evde gördü, ağustosta

öküz gözlü Amphitrite,

Onu deniz mavisi bir manto içinde giydirdi ve kalın kıvrılmış kilitlerine yerleştirdi

Daha önce evlendiği sırada, kusursuz, koyu renkte güllü, örgülü bir çelengi,

aldatıcı Afrodit ona koyu renkli güller vermişti.[4]

Girit'e vardıklarında Theseus, onu Atina'ya geri götürmesi ve karısı yapması şartıyla kendisine yardım etmeyi teklif eden Minos'un kızı Ariadne'nin ilgisini çekti. Theseus kabul etti ve Ariadne, Labirent-tasarımcısı Daedalus'u çıkışı nasıl bulacağını açıklamaya ikna etti. Ve onun önerisine uyarak Theseus'a bir top iplik verdi. Theseus Labirent'e girerken ipin bir ucunu kapının üst pervazına bağlayacak ve daha sonra Minotor'u bulana kadar yapının merkezine girerken de ipliği gevşetecekti.[5] Theseus kendine denileni aynen yaptı Labirent'in derinliklerinde Minotor'u buldu. Ölümüne savaştılar. Theseus kazandı ve iplik tekrar çıkış yolunu bulmasını sağladı. Hemşehrilerini topladı ve gemisine binerek Ariadne ile birlikte yelken açtı.

Platon bu hikâyeler üzerine gündeme getirilebilirdi ve Minos'un Atina'ya yönelik deniz çıkarması saldırısı, çok farklı bir yerden gelse de ve çok farklı motiflere sahip olsa bile, Atlantis'lerinkiyle ortak bir şeyi paylaşıyor olarak okunabilirdi. Burada bir Atlantis bağlantısı varsa, Girit ile ilgili Yunan efsanevi ve tarihi anlatılarının (geleneklerinin) hiçbirinde bu bağlantının olmaması nedeniyle bu durum dikkat çekicidir.

Knossos ve Minoslular

1878'de, Minos Kalokairinos adındaki Giritli bir antikacı Knossos'ta bazı büyük saklama kavanozlarının kalıntılarını keşfetti ve antik kenti bulup efsaneyi gerçeğe dönüştürmek için uluslararası bir yarış başlattı. Bu yarışta kazanan, sit alanını satın alan Oxford'daki Ashmolean Müzesi'nin bekçisi Arthur Evans'dı ve Yunan makamlarının anlaşmasını güvence altına aldı ve 23 Mart 1900'de kazılarına başladı. Firavun idaresindeki Mısır'daki çağdaşları ile zenginliklerinin ve yaşam kalitelerinin eşit olduğunu öne süren bazı şaşırtıcı sanatsal ve mimari eserler yaratan bayındır bir medeniyetin kalıntılarını ortaya çıkardı.[6] Her ne kadar *Keftiu* (Mısırca), *Kaptaru* (Akadca) ve *Caphtor*'un (İbranice) Girit'teki bu insanların adları olması muhtemel olsa da, Girit'te o dönem yaşayan insanların kendilerini nasıl adlandırdıklarını bilmesek bile, Evans bu kültüre 'Minos' adını verdi

Minos Medeniyeti'nin merkezi, Knossos'taki geniş, çok katlı kompleksti. Çok yüksek kalitede inşaat teknikleri sergileyen ve arşivler, depolama tesisleri ve sofistike drenaj içeren bu yapı MÖ 1900'de bölgede kurulmuştur. Evans, 'büyük ustası Daedalus tarafından geleneksel olarak Minos için inşa edilen bu Sarayın hayal gücünün temelsiz bir yapısı olmadığını kanıtladığına' inandı,[7] bunun Minos'a ait bir saray olup olmadığı bir yana, bir kralın sarayın olduğunu kanıtlayacak hiçbir şey olmamasına rağmen Evans onu 'Minos Sarayı' olarak adlandırdığını söyledi.

İsrail'deki Tel Kabri'de ve Mısır'daki Tel el-Dab'a'da bulunan Minos tarzı freskler, güçlü denizaşırı ticaretin var olduğunu gösteriyor; Minos sanatında çıplak göğüslü, kısa etekli oldukça ayırt edici bir şekilde betimlenmiş kadınlar belirgindir ve boğalara dair izler her yerde bulunabilir.

Şimdi Heraklion Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir fresk, saçları boynun en üst kısmında düğümlenmiş, kasıklıklı alacalı bir etek giymiş, uzun çizmeli ve çok sayıda takıya sahip, güçlü bir boğayı yakalamaya çalışan beyaz tenli bir figürü (kişiyi) gösteriyor; merkezde, yanık renkli tenli, oldukça sade sarı etekli ve mücevher takmamış bir insan, yüzünü hayvandan çevirecek şekilde ve yerlere kapanmasına neden olacak biçimde boğanın sırtında geriye doğru takla atıyor; boğanın arkasında, uzanmış elleriyle, yüzü boğaya dönük, birincisine benzeyen ikinci bir beyaz figür yer alıyor. Bu sahnenin anlamı ve önemi ile ilgili birçok soru mevcuttur, ancak diğer ortamlarda bu tür bir faaliyetin gerçekleştiğini ve bazı kazılmış boğa kafataslarının boynuzlarının muhtemelen sağlık ve güvenlik gereği kesildiğini gösteren yeterli göstergeler bulunmaktadır. Minos Sarayı'nın kuzey girişi büyük bir boğa freskiyle süslenmiştir ve Platon'un Kritias 119d–e[8]'de sopalar ve kementlerle boğa avı tasviri genellikle insanlara MÖ 1500–1450 civ. yapılan güzel Vapheio altın kupaları üzerindeki sahneleri hatırlatmaktadır.

Bununla birlikte, Minos Girit'in yükselişi, ('geleneksel' kronolojiye göre) MÖ 1425 civarındaki bir yangın sonucu yaşanan büyük bir yıkımla sona ermiştir ve arkeolojik kanıtlar bize, bu olaydan sonra, yeni insanların Girit'e vardıklarını söylemektedir. Onlar Mikenlilerdi.

Girit'te Atlantis

19 Şubat 1909 Cuma günü, *The Times* gazetesinde yayımlanan, aslında arkeolog K.T. Frost tarafından yazılan, isimsiz bir mektup, MÖ[9] 15. yüzyılın ortaları ile sonlarına doğru Minos kültürünün sona ermesinin ardında Atlantis'in öyküsünün yer aldığı fikrini ortaya çıkardı:

Minos uygarlığı esasen Akdeniz'e aitti ve Mısır ya da Doğu'da ortaya çıkanlardan çok farklıydı. Bazı açılardan ayrıca çarpıcı bir şekilde moderndi. Çok katlı saraylar, bazı çanak çömlekler, hatta kadınların elbiseleri bile antik dünyadan ziyade moderne (modern zamana) ait görünüyor. Aynı zamanda, Minos yerleşim yerlerinin sayısı ve olağanüstü zenginlikleri, Girit'te ortaya çıkması beklenebilecek kapasiteyi aştı ve kısmen bu, antik efsanelerin Minos'a atfettiği deniz gücünden kaynaklanıyor olmalıdır.

Bu yüzden, Minos gücü en üst seviyesindeyken, onun yöneticileri diğer uluslara gerçekten de güçlü görünmüş olmalıydı ve yönettikleri toprakların gizemiyle (Suriyeliler ve Mısırlılar Girit'i Uzak Batı olarak algılıyorlardı) ve antik dünyanın Giritlilerin topraklarının hakimiyetini gözlerinde büyüttüklerinden Giritli yöneticilerin saygınlıkları artmış olmalıydı. Doğu Akdeniz ülkelerinde Girit'in muazzam büyüleyici sarayları, sporları ve dansları ile her şeyin ötesinde boğa güreşlerine dair garip hikâyeler de yayılmış olmalıydı. Bu nedenle Minos krallığı onu diğer uluslardan ayıran aynı denizle birleşmiş büyük ve kadim bir güçtü, böylece kendi özel yapısına sahip ayrı bir kıta gibi görünüyordu.

Aniden hızlı ve korkunç bir yıkım Girit'in gücünü ortadan sildi. Denizdeki uzun süreli üstünlüklerine güvenerek Minoslular şehirlerini savunmasız bıraktı ve toprak savunmasının ihmal etmeleri harap olmalarına yol açtı. Kanıtlar, bazı darbelerin hâlâ kuvvetli ve hâlâ büyüyüp gelişmekte olan Knossos'un deniz gücünü kırdığı sonucunu kesin bir şekilde ortaya koyuyor; yapılan bir baskınla başkentin yağmalandığı ve adanın viran edildiği ve bundan sonra bütün Minos uygarlığının güçten düştüğü ve son olarak ortadan kaybolduğu görülüyor.

Yeni bir düzen ortaya çıktı [. . .] Aslında Minos'un sanatta Ege sanatına dayandığı doğrudur, ancak Minos efsaneleri hariç, Minosluların tüm hatırası ortadan kaybolmuştur. Bu nedenle, politik ve ticari bir güç olarak Knossos ve müttefik şehirleri, en güçlü ve en güvenli göründükleri zaman yok edildi. Sanki tüm krallık denizde batmış gibi, Atlantis'in hikâyesi gerçekmiş gibi.

Bu benzerlik tesadüfi değildir. Atlantis hikâyesi Girit tarihiyle ve onun Yunanistan ve Mısır ile olan ilişkisiyle

> karşılaştırılırsa, burada Minosluların yankısının olduğu neredeyse kesin gibi görünüyor.[10]

Times namına verilen cevap şöyle sona ermektedir:

> Atlantis hikâyesi ile Knossos hakkında yapılan keşifler arasındaki muhabirimiz tarafından dikkat çekilen benzerlikler, bilim adamlarının ve arkeologların dikkatini ciddi bir şekilde çekebilir.

Times haklıydı. 1930'ların sonlarında, Spyridon Marinatos adlı bir Yunan bir arkeolog da ortadan yok olmasının nedenleri hâlâ belli olmayan Minos kültürü ile Platon'un Atlantis'i arasındaki benzerliklerden etkilendi.

Fikrin kulağa cazip gelen tarafları da vardı. Söz konusu fikir genellikle kendini sahte arkeolojiden uzaklaştırır (araya mesafe koyar) ve 'Minos Girit = Atlantis' denkleminin destekçileri algılanan kültürel, mimari ve sıhhi tesisatla ilgili benzerliklere kapılır (yakınlaşır),[11] Girit efsanesinde ve Minos sanatında boğaların önemi Atlantis Krallarının boğa avı ile karşılaştırma yapılmasına yol açar;[12] Atlantis gibi Girit de etkileyici dağlara ve geniş ovalara sahip bir adadır ve Girit'in Akdeniz'in iç kısmındaki konumu Atlantik'te Atlantis'i akseder (aksidir), 'karşı kıta'dadır.[13] Öyleyse bağlantı J. V. Luce'nin önerdiği[14] gibi Atlantis'ten Mısır'a ordan Solon'a, ondan da Platon'a 'kulaktan kulağa' gerçekleşen tuhaf bir sürecin sonucu olabilir miydi? Keftiu'dan (Ç.N.: Girit'ten) bahseden Mısırlı rahibin, şaşkınlık içerisindeki Solon'un, bu insanların nerede yaşadığını sormasını sağlamış ve Solon'a oranın en uzak batıda olduğunu (en azından Mısır perspektifinden) söylemiş, bunun sonucu olarak da Girit-Atlantis'i Herakles Sütunları dışında konumlandırmış olabilir miydi? Solon,

adayı Ogygia, Atlas'ın kızı Kalypso'nun adası, şeklinde tanımlayıp orayı 'Atlas Adası' olarak nitelendirmiş olabilir miydi? Masalın yıllar içinde gelişmesi, ancak 'bu efsanenin asıl fikri olan [. . .] büyük ve medeni bir ada imparatorluğu hikâyesinin [. . .] doğal bir felaketin sonucu olarak sona ermesini kaybetmemesi olabilir mi'?[15] Bu sorulara 'evet' cevabını verenler Platon'un Atlantis'in Minos Girit olduğu fikrine kesinlikle yönelebilirler.

Christopher Gill'in belirttiği gibi,[16] bu teorilerde yüksek derecede öznel bazı hükümsel ifadelere dayanan temel problemler vardır. Birçok gözlemci için, Knossos'taki Minos 'sarayı', Atlantis şehrine düşünülemez bir benzerlik taşımaz ve iki ada, önemli şekillerde aynı değildir:

1. Platon'un Atlantis'i Girit değil, Atlantis olarak adlandırılmıştır.
2. Atlantis Atlantik Okyanusunda bulunur, Girit orada bulunmaz.
3. Atlantis'in kültürü, Minosların binlerce yıl öncesine dayanır.
4. Atlantis, Girit'ten önemli ölçüde büyüktür.
5. Knossos Girit'in kuzeyindedir fakat Atlantis şehri güneydedir.
6. Platon'un Atlantis şehrinin ölçümlerinin kabaca Knossos'a uyması için aynı kalması gerekir, ancak Atlantis'in ovasının Girit'teki Messara ovasına uyması için ona bölünmesi gerekir.
7. Atlantis'in siyasal düzenlemeleri, Lineer B tabletlerinden bildiğimiz Giritlilerden temel olarak farklıdır.[17]
8. Boğa motifi dikkat çekici değildir: boğa'nın kurban edilmesi Girit'e özgü değildir, çünkü Girit'te göze çarpan etkinlik boğa avı değil, Platon'un Atlantislilerinin yapmadığı bir etkinlik olan, boğadan atlamaktır.
9. Platon'un anlatımının, Minos mitolojisindeki belirsiz yankıların dışında Platon'un yaşadığı zamanda genel

olarak bilinmeyen ve sadece Platon'un erişebileceği bir tür Minos uygarlığı kaydına dayandığı fikrini kabul etmek zordur.

10. 10. Platon'un (veya Solon'un), Keftiu hakkındaki kayıtları gerçekten çok az şey içeren ve bu kayıtlarda Keftiu—Atlantislilerin düşmanca bir deniz gücü olduğunu ima eden hiçbir şey olmayan Mısırlılardan Girit hakkında ayrıntılı bilgi alabileceğini kabul etmek konusunda önemli engeller de vardır.
11. Günümüze ulaşan Mısır kayıtlarında Solon/Kritias/Platon'a Girit topografyası, mimarisi ve sanitasyonu (sıhhi tesisatı) hakkında ayrıntılı bilgi verebilecek veya en yakın 200 metreye kadar doğru ölçümler yapabilecek hiçbir şey yoktur.
12. MÖ 4. yüzyıl Atinalıları Minos kültürü hakkında bilgi sahibiydiler ve Theseus ve Minotor'un ana mitleri vasıtasıyla kesinlikle Mısırlılardan daha fazla bilgiye sahiplerdi—Solon/Kritias/Platon'un Mısırlılardan Minos medeniyeti hakkında bir öykü duymuş olabileceklerini, ancak bunun ne olduğunu kestiremediklerini, söylemek zordur.[18]
13. Daedalus'un icat ettiği Girit teknolojisinin harikaları Platon'dan çok önce Atina düşüncesinde yer alıyordu ve Minos bir denizci sömürgeci devlet olarak gösterilmişti: Yunanlıların Mısır'dan bunun gibi fikirleri almaya ihtiyacı yoktu.

Genel olarak, Platon'daki Atlantis ve Minos Girit arasındaki paralellikler küçük, zayıf ve yüzeysel olmakla birlikte, bazı farklılıklar çok büyüktür.

Santorini'de Atlantis

1960'ların sonlarında, Spyridon Marinatos'un Kiklad adası Santorini'deki (Thera) Akrotiri sit alanındaki kazılarda çarpıcı sonuçlar ortaya çıkardı. Muazzam bir volkanik olayla gömülmüş olan ve görsel olarak Minos Girit'e çok

benzeyen bir kültürle, kayda değer ve şüphesiz gelişen bir liman yerleşimini ortaya çıkarmıştı. Girit, Santorini'nin sadece 100 km güneyindedir ve patlamanın kendisi, 3.000 km uzaktan duyulabilen ve oluşan tsunamilerle 35.000 cana mal olduğu iddia edilen 1883'teki yıkıcı Krakatau volkanik patlamasından daha şiddetli olabilirdi. Dünya o zamandan beri bu ölçekte bir felakete şahit olmamıştı.

Akrotiri'deki kazılar bize, aralarında 10-15 cm kalınlığında bir kül tortusu bırakan dört tahrip edici buhar patlaması ile volkanik patlama başladığında ada sakinlerinin, adayı yakın geçmişte vuran bir depremden zarar gören, mülklerini yeniden inşa etme sürecinde olduklarını gösteriyor. Bu muhtemelen adadan toplu bir göçe neden oldu—arkeolojik kalıntılarda henüz bir ceset bulunamadı ve geride kalan değerli veya kolay taşınabilir malzeme çok az miktardadır. Bununla birlikte, liman alanı henüz kazılmamıştır: 1980'lerde Herkulaneum'daki kazılarda, MS 79'daki Vezüv Yanardağı patlaması nedeniyle ölen pek çok insan benzer bir yerde bulundu. Asıl püskürmenin birkaç hafta sonra gerçekleşmesi ve yirmi dört saatten daha az bir sürede 30-40 km yüksekliğinde bir kül bulutu meydana getirmesi mümkündür. Bu, Akrotiri'deki yerleşimin büyük bölümünü gömen ve koruyan, binaların alt katlarını dolduran, ancak üstü örtülü olmayan alanları ileride meydana gelecek şiddetli olaylara maruz bırakan yaklaşık 6 metrelik tortu biriktirmiştir.

Yukarı çıkan şey aşağı inmelidir ve patlama kolonunun çökmesi sıcak gaz bulutlarının çok yüksek bir hızla yatay olarak genişlediği bir 'baz (piroklastik) dalgalanmanın' oluşmasına yol açtı. Bu, binaların tüm çıkıntılı kısımlarını tahrip etti ve 8 ila 12 m derinliğinde kumul benzeri pomza tortularına yol açtı. Daha sonra dört büyük patlama, yer yer

55 metreye kadar derinlikte biriken piroklastik akıntılar—sıcak gaz ve kayaların hızlı hareket eden akımları—meydana getirdi. Son olarak, daha fazla masif, gaz bakımından zengin ve çok daha fazla akışkan piroklastik akıntılar, 40-50 m derinliğe kadar biriken kül, pomza ve küçük litikler (taşsılar) biriktirdi. Genel fikir birliği (buna her zaman itiraz edilebilir) tüm olayın 30-40 km^3 malzemeyi yayarak, sadece üç veya dört gün sürdüğü şeklindedir.[19]

Bu çok yaygın olarak kabul görür. Yine de patlamanın hem tarihi hem de etkileri ile ilgili önemli konular çok daha tartışmalıdır. Marinatos ilk başta Girit'te yıkımların ilk dalga patlama zamanı olarak MÖ 1450 civarını öngördü, ancak daha sonra yapılan çömlek çalışmaları, onu Santorini'deki volkanik patlama ve Girit'teki yıkım arasında bir ya da iki kuşak olan iki ayrı olay şeklinde göz önüne alarak bu teoriyi revize etmeye zorladı. Bununla birlikte, patlama için revize edilmiş bir tarih olan MÖ 1500 hâlâ neden ve sonuçların uyumlu olması için yeterince yakındı ve 1970'lerde onun teorisi yaygın olarak kabul edildi.[20]

Marinatos ayrıcakentte bulduğu, çok yüksek bir kültür ve refah düzeyi sergileyen, Minos görünümlü eserler ve duvar resimlerinden etkilendi ve volkanik patlamanın yalnızca Minos medeniyetini yok etmediğini, aynı zamanda Atlantis efsanesinin de kökeni olduğunu belirtti.[21] Santorini'nin kalderası (volkanik çöküntü) Krakatau'dan dört kat daha geniştir ve çok daha derindir, bu nedenle depremlerin, havadaki tortunun, tsunamilerin ve aylarca karanlığa neden olan geçici iklim değişikliğinin uygarlığın tamamını sona erdirmiş olabileceği makul bir tahmindi ve bunun haberi Mısır'a ulaşmış ve orada belgelenmiş olabilirdi:

> Bence kesin bir şekilde masalın imkansız olduğunu gösterebiliriz. Platon, klasik edebiyat için çok benzersiz ve sıradışı bir hikâye olacağını hayal etmemiş olabilir—ancak daha sonra Lucian'ın *Alethes Historia* (Gerçek [Tarih] Hikaye) adlı çalışmasında kullandığı gibi bu yazı biçimi ortaya çıktı—zaten anlatı da böyle bir şeye uymuyor [. . .]
>
> Atlantis efsanesi, bu tür olayların çarpıtılarak, genellikle farklı bölümlerin bir araya getirilmesiyle oluşan tarihi bir anlatı olarak düşünülebilir. Thera'nın yıkımı [. . .] ve Giritlilerin Mısır'la olan ticaretinin aynı anda sonlanması, su altında kalan son derece güçlü ve zengin bir adaya ait efsaneyi doğurdu.[22]

Marinatos, Afrika'nın Fenike denizcileri tarafından çevrelenmesiyle adanın Atlantik Okyanusu'na aktarılmasını açıklıyor ve Orta Akdeniz halklarının istilalarının Atlantis'ten istilacılar olarak efsaneye eklendiğini öne sürüyor. Mikenliler tarafından püskürtülmeleri ile Saïs kralların hizmetindeki İyonyalı Yunan paralı askerlerinin cesareti Atina ordusunun fethi nasıl gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Daha sonra şu sonuca varır:

> tek bir tarihi efsane içinde yer alan bu olayların özü MÖ 1500 civarında Thera'nın patlamasıdır.[23]

Bununla birlikte Atlantis, Minos Girit'in ve Santorini'deki Geç Tunç Çağı patlamasının bir hatırasıysa, Platon'un Atlantis diyaloglarının Minos'un yok olmasını volkanla bağdaştıran tek antik kaynak olduğu garip gerçeğiyle hâlâ karşı karşıyayız. Ayrıca Platon'un Minos uygarlığı hakkında ve bu uygarlığın nasıl çöktüğü hakkında başka hiçbir Yunan yazarı bu kadar bilgi sahibi değilken nasıl ve neden bu kadar çok şey bildiğini açıklamamız gerekiyor.

Dahası, bu olayları Platon'un Atlantis mitine bağlamanın bir diğer önemli sorunu da tarihlerdir. Marinatos'un MÖ 1500 yıllarında Platon'un MÖ 9600 (gözde Atlantolojik tarihi olarak düşünülebilir) ile sağlam bir bağıntısı yoktur. Ancak, Marinatos, Knidoslu Evdoksus, Diodorus Siculus, Plutarkhos, Francisco Cervantes de Salazar, Olof Rudbeck ve diğerlerinin kullandığı aynı zekice taktiği kullanarak bu sorunu 'çözdü', Platon'un sayıları 10'luk faktöre yapılan dönüşümde saptırıldı; Solon'un 9.000 olarak yorumladığı şey gerçekten 900 idi, bu yüzden Solon'un MÖ 600 civ. tarihi+ 900 = MÖ 1500:

> Efsanenin en yeni unsurları MÖ 600 yılına kadar dayanır. Böylelikle, Saite rahibinin geçmişin on katına çıkarttığı (9,000 yıl) tarih aslında 9 yüz yıl olarak bu şekilde açıklanmış olur. Böylelikle, imkansız olan pek çok şeyden biri olan Solon'un döneminden önceki dokuz bin yıllık imkansız kronoloji açıklığa kavuşmuş olur.[24]

Her zaman olduğu gibi, bu düzgün çözüme yönelik çok geçerli itirazlar mevcuttur: Platon'un kentinin boyutlarına uygulanırsa, *This is Spinal Tap* filmindeki Stonehenge sahnesinde set tasarımcısının 18 feet (5,48 metre) yerine 18 inç (45 cm) yüksekliğinde yaptığı anıtın bir kopyasına benzer komik küçük bir şey ortaya çıkar.

Ayrıca, Platonik bilim adamı Luc Brisson'un haklı olarak belirttiği gibi, mitolojik zamanın gerçek anlamıyla yorumlanması yapılması doğru (muteber) olan bir şey değildir.[25]

> Bu olayların yer aldığı zamansal bağlam ancak geçmiş olabilir. Çünkü 'hatırlamak' (*mimnēiskesthai*),[26] 'geçmişte' (*palai*),[27] veya 'geçmiş şeyleri' (*palaia*),[28] veya 'eski şeyleri' (*archaia*) ortaya çıkaran olaylara 'dikkat etmektir'.[29]

Herodot'un tarihçesini tartışırken gördüğümüz gibi, *tarihin* bahsettiği[30] geçmiş, mit'e uygulanan geçmişle aynı değildir. Yunan efsanevi olayları o kadar uzun zaman önce gerçekleşti ki, onlarla ilişkili olan herkes onların geçerliliğini kanıtlayamıyordu: mitlerde anlatılanlara tanık olmadılar ve tanık olan birisini alıntılayamıyorlardı. Platon, Pers ve Peloponezyen Savaşları hakkında konuşurken hiçbir zaman *mitos* ifadesini kullanmaz, ancak Tepegözlere ve Truva'nın kuruluşu ve çöküşüne atıfta bulunurken *mitos* veya *mitos*-bileşiklerini kullanır.[31] Ve yine, Brisson'ın dediği gibi mit, görgü tanığı ifadesiyle değil, anlatı tarafından kaydedilen bir geçmişten gelen olayları akla getiriyor, efsaneyi tarih dediğimiz şeyden ayıran iki önemli sonuç yaratıyor:

1. kesin bir tarihleme bulunmaması;
2. gerçekten olanlar hakkında bilgisiz olunması.

Mit, tam olarak bahsettiği olayların gerçekleştiği zamanı belirtemez. Solon'un Mısırlı rahiple olan görüş alışverişleri bunun güzel bir örneğidir. Phoroneus, Niobe, Deukalion ve Pyrrha kronolojisini organize etmeye çalıştığında Solon gerçekten kelimenin tam anlamıyla çırpınıyor: 'Hakkında konuştuğu olaylardan bu yana geçen yılları kaydederek tarihlerini hesaplamaya çalıştı.'[32] Bunun sonucunda da tam da o eleştirel karşılık gelir: 'Ah, Solon, Solon, siz Yunanlılar her zaman çocuksunuz: bilge Yunanlılar artık yok", ardından rahip, 9.000 yıl önceki Atina hakkında konuşuyormuş gibi davranarak, Atlantis Atina savaşının hikâyesine başlar, anlattığı hikâye 'antik çağlardan beri yazılı olan ve tapınaklarda güvende tutulan ve Saïs'ten 1000 yıl daha eski olan bir hikâyeydi'.[33]

'Kesin tarihleme, fizik için ölçüm ne kadar gerekliyse tarih için de o kadar gerekli olan bir şeydir.'[34] Fakat efsanevi zaman belli değildir: Platon sürekli olarak *pote* 'bir defasında' ve *en pote* 'bir zamanlar' ifadelerini kullanır, efsanevi anlatılara sayılar girdiği zaman bunlar tarihsel bağlamda olduğu gibi aynı şekilde işlev görmezler:

> Bu sayılar (çoğunlukla bir tür önlem olarak genelde yinelenen sayılardır) genellikle tesadüfidir ve olayları hesaplamak veya olayların aynı zamana ait olduğunu kanıtlamak için temel olarak kullanılamaz. Yalnızca genel bir boyut sırasını belirtirler ve sadece uzun bir süreyi sembolize ederler. Burada, ister göreli isterse mutlak olsun, uygulamada kronolojiye yönelik ilgi yoktur.[35]

Esasında Mısırlı rahip Solon'a şöyle diyor: 'Ben kesin tarihler verebilirim; siz veremezsiniz ve bu nedenle, benim hikâyem gerçek tarihtir; sizinki sadece bir efsanedir.' Her halükarda, zaman, efsanevi olaylar hakkındaki bilgisizliğimizi, özellikle de onlarla ilgili bilgimiz sözlü bir gelenek (anlatım) veya şiirden geldiğinde, daha da kötüleştiriyor. Bir tarihçi anlattığı işlerin gerçekliğine saygı duymalıyken, 'şair gerçekte gerçekliği neyin oluşturduğuna karar verebilir',[36] ve Atlantis öyküsünün gelişmesi için gayet uygun bir şekilde Platon, için antik geçmişe dair bulanık kavrayışımızın mit anlatıcısına çeşitli şekillerde mit'i manipüle etmeye müsaade ettiğini biliyor. Sokrates, 'efsanevi masallarda, antik çağ hakkındaki gerçeği görmezden geldiğimiz için, yanlış olanı doğru olana benzetiriz ve faydalı kılarız.'[37] dedi. Tam olarak Mısırlı rahiplerin yaptığı da budur.

Minos Girit'in yok olması ve Santorini volkanik patlamasıyla Atlantis arasında bağ kurmada yaşanan sorun Platon'un adasının bir yanardağ tarafından tahrip

edilmemesidir: Atlantis, Atina ile birlikte denizin altına batmıştır. Bu yüzden, Santorini ve Girit'le ilgili antik bir bilgi Platon'a ulaşsaydı, onun bu kadar önemli bir şeyden bahsetmemesi garip olurdu. Herodot'un, Solon'un ziyareti ile Platon'un hikâyesini anlatması arasında Saïs'e yaptığı ziyaretin Girit felaketleri veya Atlantis'in su altında kalması hakkında kesinlikle hiçbir bilgi ortaya koymaması da ilginçtir. Herodot da Agenor'un oğlu Cadmus'un Santorini'de bir Fenike kolonisi kurduğunu bildirmiştir ancak Heredot da Santorini'yi Atlantis veya Girit'le ilişkilendirmemiştir.[38] Platon'dan önce başka bir Yunan yazarı da bunu yapmamıştır. Platon'un ölümünden sonra Mısır İskenderiye'de kütüphaneci olan Rodoslu Apollonius adlı bilgin, bize Argonaut Euphemus'un Santorini'nin ortaya çıkması anlatımını aktarır: Jason ve Argonotlar, batıya doğru Tritonis Gölü'nün ve Herakles Gölü'nün yakınında Herakles'e ve Hesperidlerin Bahçesi'ne yaklaşırken, tanrı Triton, *Argo*'yu Akdeniz'e geri göndermeden önce Euphemus'a bir hediye olarak toprak parçası verdi. Argonauts seyahatinin ilk evrelerinde, Euphemus, toprak parçasını Girit'in hemen kuzeyindeki denize düşürdü ve o parça Calliste adası oldu (Thera/Santorini).[39] Ancak Apollonius'un adanın yıkımı hakkında söyleyecek hiçbir şeyi yoktur. Geçtiğimiz günlerde pek çok sahte bilimsel teorinin, Piri Reis haritası gibi, Atlantis'e ait çeşitli antik belgelerin bir şekilde İskenderiye Kütüphanesi aracılığıyla gelecek nesillere aktarıldığını öne sürdüğünü belirtebiliriz. Bu belgeler Apollonius'un zamanında mevcut olsaydı, fırsatı kaçırması ve bilgiden faydalanmaması tuhaf olurdu: onun eserleri inanılmaz derecede bilimseldir ve gününün şairlerinin muğlak mitolojik göndermelerden daha fazla sevdiği hiçbir şey yoktu. Ancak ortada hiçbir şey yok: ne Apollonius'tan; ne retorik, hukuk, epik, trajedi,

komedi, lirik şiir, tarih, tıp, matematik, doğa bilimleri ve derlemeler başlıkları altında sınıflandırılan Kütüphane'nin sahip olduğu ilmi bir eser olan *Pinakes*'in yazarı olan rakibi Kalimachus'dan; ne Cassandra tarafından söylenen bir kehanetten oluştuğu ve daha sonra Truva'nın ve Yunan ve Truva kahramanlarının kaderlerini ilgilendiren, yakın isimler ve nadir efsanelere yapılan atıfları da içeren *Alexandra*'nın yazarı ve onların yakın çağdaşı olan Lycophron'dan; ne de başka hiç kimsede bu konuya dair hiçbir bilgi yoktur.

Geç Tunç Çağı volkanik püskürmesinin tarihleri açısından, 1980'lerde Karbon-14 tarihlendirme tekniklerinin sonuçları Girit/Atlantis bağlantısının tartışılmasına yol açtı. Bu sonuçlar, Santorini patlamasının MÖ 1628-1606 yılları arasında gerçekleşebileceğini ileri sürdü; bu da Minos medeniyetinin sona ermesi ile Santorini'deki volkan arasındaki ilişki olabileceği ihtimalini çok azalttı. Bu tarihlendirme, devasa volkanik olayların, ağaçlardaki dar yıllık büyüme halkalarında kendilerini gösteren, dünyanın yüzeyinde 'don olayları' yaratabileceğini gösteren dendrokronoloji ile desteklenmiş gibi görünmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Bristle çam ağaçları, MÖ 1628 ve 1626 arasında tam olarak böyle özellikler gösterir, ancak MÖ 1500'lerde veya 1400'lerde donma hasarı olduğuna dair bir kanıt yoktur; İrlanda bataklık meşe ağaçlarında İngiltere ve Almanya'da yetişen ağaçlar gibi MÖ 1628'de dar halkalar yer alır. Santorini bunun nedeni olabilir. İlginç bir şekilde, Anadolu'dan gelen dendrokronolojik veriler, Amerika ve Avrupa'dan gelen MÖ 1628'deki verilere uyan oldukça sıradışı bir 'büyüme olayı' kaydeder ve normalde ılıman ve kuru olan bir bölgede alışılmadık derecede soğuk ve

yağışlı hava nedeniyle bunun gerçekleşmiş olduğu öne sürüldü, aynı şekilde bunun nedeni Santorini'deki volkanik püskürmeydi.

Volkanik bir patlama, atmosfere çok miktarda kükürt dioksit yayabilir, bu da sonunda asit yağmuru olarak dünyaya geri döner ve kutup buzullarındaki yıllık buz katmanlarına dahil olur. Grönland'da çalışan Danimarkalı bilim adamları, Santorini patlamasının MÖ 1645 yıllarında gerçekleştiğini, ± yirmi yıl (yani MÖ 1665- 1625) arasında bir hata payı ile gerçekleştiğini ve bunun da MÖ 1628[40] civarında dünya iklimini etkileyen büyük bir volkanik patlamayla ilişkin dendrokolojik kanıtlarla uyuşacağını öne sürdüler. Ayrıca, 2002'de, Athinios limanı yakınındaki üst kaldera kayalıklarını keşfederken, Tom Pfeiffer, volkanik patlama ponzataşı içerisinde dik bir konumda gömülmüş ve korunmuş bir zeytin ağacının dalını bulmuştur.[41] Bunun analizi bize, MÖ 1613, ± on üç takvim yılı,[42] şeklinde bir tarihlendirme sağlamıştır ve her zaman olduğu gibi, tarihlendirmenin kesinliği hakkında tartışma olmasına rağmen, metin incelemesi, arkeoloji ve bilimi kapsayan güncel çalışmalar bu 'yüksek' radyokarbon temelli volkanik patlamanın MÖ 17. yüzyıl sonlarında gerçekleştiğine dair kronolojiyi doğrulamaktadır.[43]

Santorini'deki Geç Tunç Çağı patlaması kesinlikle Doğu Akdeniz'i etkiledi: volkandan gelen havadan düşen küller Türkiye'den başlayarak Kos, Rodos, Girit ve Mısır'a kadar uzanan bir yayda bulunuyor. Bu, binaların zarar görmesine ve çiftçilik faaliyetlerinin aksamasına neden oldu, ancak Girit'e düşen kül, sadece 1 ila 5 cm civarında bir miktardadır ve muhtemelen kuzey kıyılarına vuran tsunamilerin büyüklüğü ile ilgili önemli bir akademik tartışma olmasına rağmen, bu tsunamilerin 8 metreden

daha yüksek olmadığı görülüyor, bu nedenle tarımın kül tarafından tahrip edilmesi veya limanların ve filoların dalgalar tarafından yok edilmesi muhtemel değildir. Knossos'un 'sarayı' su altında kalamayacak kadar uzakta, adanın iç kısmındadır ve Phaestus'taki diğer saray adanın diğer tarafındadır. Bu illa da Atlantis bağlantısının aleyhinde olacak bir durum değildir—Platon bir bağlantı olmasaydı bile bir bağlantı kurabilirdi—ama böyle yapması onun motivasyonunu azaltır. Christopher Gill'in belirttiği gibi, iş tersinden yapılmış gibi görülüyor: 'arkeologlar için aniden bu kadar önemli hale gelen Girit'in volkanik yıkımı teorisi için Platon benzersiz bir belge desteği sağlıyor gibi görünmektedir.'[44]

Bu nedenle, genel olarak, mevcut araştırmalar Geç Tunç Çağı volkanik patlamasının MÖ 17. yüzyılda meydana geldiğini ve Minos Girit'in yok olmasını hızlandırmadığı sonucuna varmıştır - iki olay zaman olarak birbirinden çok uzaktır (aralarında yaklaşık 175 yıl vardır). Aslında, eğer bu tarihler doğruysa, Minos kültürünün en büyük yükselişi püskürmeden sonra gerçekleşir. Elbette, teori tartışılmaz patlamadan çünkü MÖ 1540 civarı tarihli kaynaklarda Mısır'da Tel el-Dab'a'daki ponzalara dair güncel bulgular bu ponzaların Santorini'den geldiğini göstermiştir, ancak nihai sonuç değişmez: Geç Tunç Çağı patlaması, Minos Girit'inin yıkımı ve Atlantis'in yıkılması arasında kesin bir bağlantı kuramayız.

Öyleyse, Thera patlaması Minos medeniyetini yok etmediyse, ne yaptı? MÖ 1450'den itibaren Girit kırsalındaki mimari (yapılar) güvenlik ve depolama konularına daha fazla önem vermeye başladı; acaba bu iç gerilimlerin sonucu muydu? Girit'teki yıkım, politik bir yönetim değişikliğini kolaylaştırmak için gerekenden çok daha

kapsamlı görünmektedir: deprem, ayaklanma, iç savaş, sosyo-ekonomik çöküş veya bunların bir kombinasyonu daha muhtemel görünüyor. Kuşkusuz, birdenbire Minos ihracatı gerilemeye başladı ve Mısır'da, Geç Minos II dönemi çanak çömlek aşamasına girdiğimizde, Amenfthab, Kenemun ve Anen'in mezar resimlerinde Keftiu'yu canlandırmayı amaçlayan resimler ortaya çıktı. Otantik Minoslular MÖ 1451'den kalma, Useramon'un mezarı üzerindeki Keftiu, bir nesil sonra kasıklıklar ile Miken görünümlü etekler giymiş halde Rekhmire'nin mezarının üzerine resmedilmiştir ve bu belki de Girit'te yeni bir giyim tarzı olduğunu gösteriyor. Bir şeyler ters gitti, ama ne volkanik patlama ne de Atlantik değil, bu işten kazançlı çıkanlar adada kendi egemenlik dönemlerini sürdürmeye devam eden Mikenlilerdi.

Yani Atlantis, Santorini adasının kendisi miydi? Modern turist endüstrisi, bunun olabileceği konusunda kesinlikle büyük ölçüde rol oynuyor ve bu olasılık bazı ciddi bilim insanlarının ilgisini çekti. Feci volkanik olayın yanı sıra, Santorini yanlısı lobinin bazı binalarda alacalı siyahımsı ve kırmızımsı taşların kullanılmasını Kritias 116a – b'deki kısımlarla bağlantılı olduğunu ve adanın kendi coğrafyasına işaret ettiğinin vurguladığı Akrotiri'de açıkça yüksek bir kültür seviyesi bulunmaktadır. (Bkz. Şekil 5 ve 7a.) Mevcut belirsiz dairesel, çok parçalı, Santorini adalar kompleksinin (Thera, Therasia, Aspronisi, Palaea Kameni ve Nea Kameni) bazen hava fotoğraflarına dayanarak Platon'un Atlantisville'sini (Atlantis şehri) andırdığı söyleniyor. (Haritalardan veya havadan çekilmiş fotoğraflardan ziyade adanın gerçek şekli daha Atlantisli görünmektedir). Volkanolojik araştırmalar, Geç Tunç Çağı patlamasından hemen

önceki dönemde adanın topografyasını bir dereceye kadar yeniden yapılandırmamızı (kalıntılardan eski durumunu anlamamızı) sağlamıştır. Adanın topografyasının böyle belirgin bir özelliği olan uçurumlara yerleşik (gömülü) havadan düşmüş tortuların (tefra) analizi, bu uçurumların patlamadan önce zaten var olması gerektiğini gösteriyor:

> Bu tortuların (çökeltilerin) dağılımı, Minos patlamasından önce [adanın güneyinde] dairesel, 6 km çapında bir depresyon olduğunu gösterir... Fitopatomatik tüflerin varlığı [yani; suyla sıcak lavın karşılaştığında oluşan parlak kayaların varlığı, bu depresyonun, aynı şimdi olduğu gibi, taştığını (kabardığını) gösterir.[45]

Patlamadan önce adanın şeklini yeniden yapılandırmak için çeşitli önerilerde bulunulmuştur (Bkz. Şekil 7),[46] ve bunlar, onu o şekilde görmek isteyenler için, (muhtemelen) etrafı neredeyse tamamen çevreleyen bir kara halkasına sahip olan merkezi bir ada şeklinde olan, Atlantis benzeri bir görünüme sahipken, Kritias'ın tanımladığı merkez adası, halka şeklinde iki adası ve üç dairesel su yolu gibi özellikleri bir kenara bırakın dış duvarlı şehri, ovası, dağları ve iç bölgeleri olan Atlantis şehrinden çok uzaktır (farklıdır). Atlantis teorisyenliği için baştan çıkarıcı olan ada kompleksinin şu anki oluşumu, biraz da yanıltıcıdır, çünkü Palaea Kameni (bakınız Şekil 7a), MS 1. yüzyılda, Roma tarihçisi Dio Cassius tarafından tasvir edilen bir patlamada ortaya çıkmıştır:

Şekil-7:

21. YÜZYILDA VE GEÇ TUNÇ ÇAĞINDA SANTORİNİ

Açıklamalar:

✚ Modern şehir

▲ Dağ

● Arkeolojik sit alanı

····· Mevcut ada grubunun sahil şeridi

Geç Bronz Çağı adasının öngörülen büyüklüğü

> Bu yıl [MS 47], bugüne kadar bilinmeyen küçük bir adacık, Thera adasına yakın bir yerde ortaya çıkmıştır.[47]

Dahası, Atlantis'in saray adasının yaklaşık iki katı çapında olan, büyük merkezi ada olan Nea Kameni adası, 1701'den 1711'e kadar süren patlamalar sırasında ortaya çıkmış olan peyzajın (görüntü-manzara) daha da yeni bir özelliğidir (bkz. Şekil 7a). Platon'un kendisi adayı ziyaret etseydi (onun yaptığını düşünmek için hiçbir nedenimiz yoktur) ya da herhangi biri ona adanın görüntüsünü tarif etmiş olsaydı bile, şu anda gördüğümüz aynı manzarayı göremezlerdi.

Girit/Santorini = Atlantis konsepti kesinlikle daha akla yatkın ve daha mantıklı teorilerden biridir ve herkes hemfikir olmasa da Platon'un diğer edebi okumalarının tümünden muhtemelen daha fazla desteğe sahiptir. Bu konsept, Knossos ve Akrotiri'deki kalıntılara gidip inceleme yapabileceğiniz ve Heraklion ve Thera Arkeolojik Müzelerindeki çok iyi bir biçimde düzenlenmiş estetik duyarlılıkları olan bir kültürün eserlerine hayran kalabileceğiniz ve bir zamanlar ada kompleksinin bir parçası olan su kraterini araştırırken deliller üzerine derin düşüncelere dalabileceğiniz bir tür 'yaratılış tiyatrosundaki loca' olan Santorini'de kalderanın kenarında durabileceğiniz ve Fira'daki Atlantis Otel'in aşağısında bir şişe Atlantis şarabıyla kanıtları değerlendirebileceğiniz bir yerdir ve diğer önerilen yerlere göre avantaja (veya eğer sahte bir tarihçiyseniz belki de dezavantaja) sahiptir. Fakat genel olarak, Christopher Gill'in belirttiği gibi, eğer Minos/Santorini bağlantısı kurulmazsa, 'Platon'un hikayesinin açıkçası tarihi bir olay veya kültürün gerçek bir ifadesi olduğu görüşünün başka hiçbir bilimsel

savunması yoktur'.[48] Santorini'nin Platon'un hikâyesi için gerçek bir ilham kaynağını temsil edip etmediği ve eğer öyleyse, bunun yalnızca kendisine (veya Solon'a) nasıl ve hangi şekilde iletildiğini sadece büyük filozofun kendisi söyleyebilir. Ve konuyla ilgili Platon'un çok sessiz kalması dikkat çekicidir.

BÖLÜM 16

Platon'daki Atlantis: Nerede, Ne ve Neden?

Bu kitapta çevrilmiş olan Platon'un *Timaios* ve *Kritias*'ından Atlantis pasajlarına ait metinlerin sayfa sayısı, Oxford Klasik Metin yayınının Yunanca baskısında sadece otuz sayfanın biraz üzerindedir. Ancak bunların etkisi ve ilgileri, kısalıklarıyla orantılı değildir. Bu metinler dünyanın dört bir yanından okurların hayal gücünü en güçlü şekilde yakaladılar. Ve bunu yüzlerce yıldır yapmaktadırlar. Aniden Atlantik Okyanusu'nun sularının içine gömülen muazzam ve güzel bir adada yaşayan antik ama olağanüstü derecede gelişmiş bir medeniyet kavramı, güçlü, heyecan verici ve gizemlidir. Pek çok düşünür, hikâyenin anlamı üzerine tahminlerde bulundu; birçoğu politik, dini veya kültürel amaçlarına mal etmek için adayı bulmaya çalıştı ve çoğu, dünyanın her köşesinde adanın izlerini bulmaya çalıştılar—aslında, birçoğu da bunların hepsini yapmaya devam ediyor. Ancak çözüm bulmamış sorular hâlâ duruyor: Platon'dan önce neden hiç kimse hikâyeyi anlatmadı? Platon'un Atlantis'ini yüzde yüz gerçek ile yüzde yüz uydurma olarak değerlendiren spektrumda nerede duruyoruz? Gerçek olaylardan ve/veya yerlerden ilham alıyor muydu ve öyleyse bunlar neydi? Platon'un hikâyeyi anlatmasının nedeni neydi?

Platon bu açıdan esrarengizdir ve ona duyulan hayranlığın çoğu bu kitabın önceki bölümlerinde incelenmiş Platon'un eserinin çeşitli yorumlanma biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Onun öğrencisi Aristoteles'in düşündüğü gibi, Platon'un çalışması felsefik sonuçlar için edebi bir eser miydi, yoksa 'saf tarih' miydi (bununla birlikte, görmüş olduğumuz gibi, eski Yunancada *'tarihçe'* kavramı 20. yüzyıldaki *'tarih'* fikrinden çok farklı bir şey ifade ediyordu)? Aslında eseri gerçeklere (olgulara) dayalı olarak mı ele almalıyız? Metafizik olarak mı? Mecazi olarak mı? Platon'un antik okurları aynı günümüz okuyucuları gibi bu konuda bölünmüştü: 'Antik dünyada hiç kimse Platon'un hikâyesinin durumu hakkında ya da bizim de şu anda bilmediğimiz gibi, bu hikâyeyi anlatma nedenleri hakkında hiçbir kanıta sahip değildi'.[1] Atlantis'in öyküsündeki en ilgi çekici yerlerden biri veya tehlikelerden biri hikâyenin okuyucularına, okuyucular ister zararsız—hippiler isterse de Heinrich Himmler olsun, istedikleri gibi hikâyeyi yorumlamalarına izin vermesidir.

'Tümüyle Olağanüstü, ama Tamamen Gerçek' Atlantis?

Platon'un Atlantis'i gerçek miydi? Bir anlamda öyleydi, en azından Platon'un kendi yetişme, okuma ve yaşam deneyimleriyle haberdar olabileceği çeşitli yer ve olayların bir birleşimi kadardır. Bunlardan bazıları gerçekti, bazıları ise mitseldi.

Birinci bölümde Yunan efsane geleneğinin Kalypso'nun, genelde Atlantik'le bağdaştırılan, cennet adası Ogygia'yı Platon'a (örnek olarak) sunduğunu gördük. Ayrıca Platon, Fenikelilerin çok uzak memleketleri olan, Poseidon tapınağı, Alkinoos'un ışıltılı sarayı, bereketli bitki örtüsü ve ikiz su kaynaklarıyla, Scherie örneğine de

sahipti, Platon aynı zamanda Homeros'un, Poseidon'un Odysseus'u İthaka'ya geri götüren Phaidos gemisini taşa çevirmesindeki ince kurnazlığı ve yine aynı tanrının Homeros'un Truva'da icat ettiği Aka duvarını yıkmaya yardımcı olma şekline (hikayenin kendisi, kendi varlığına yönelik kanıtları özenle yok eder) benzer bir taktikle esasen Fenikelileri Yunan coğrafyası dışında olarak kaleme aldığının farkında olmalıydı. Platon, Herakles Sütunlarının ötesinde, uzak batıdaki denizle çevrelenmiş Kırmızı Erytheia Ülkesine veya gün batımının ötesinde Hesperia'ya ya da Kuzey Rüzgarı'nın ötesinde, ana nehrine Güneş'in arabasını sürmeye çalıştığı feci girişiminden sonra Phaeton'un çarptığı kutsanmış Hyperborealıların ülkesine hayal dünyasında yolculuk yapabilirdi.

Diğer yandan, Platon'un aklında kendi zamanının Atina'sı da vardı, çünkü Platon'un Atina'nın en büyük başarısına dair hikâyesinin, en büyük tanrıçası Athena'nın bir festivalinde en büyük devlet adamı Solon'dan alındığını görebiliyoruz. Kritias, eserleri Atina'nın geçmişinden büyük çatışmalar ile ilgili olan, hem Herodot'un ve hem de Thukydides'in ilk cümlelerine kasıtlı olarak atıfta bulunuyor. Atlantis hikâyesi 'sahte tarih' olabilir, ancak yine de Atina'nın 'gerçek tarihi' ile oldukça ilgilidir ve 2. ve 3. Bölümlerde Platon'un Atina'nın tarihsel geleneklerinden ve kendi gözlemlerinden elde etmiş olabileceği (kullanabileceği) bir dizi materyali (malzemeyi, unsuru) gördük: Platon'un kendi ailesiyle bağları olan Solon, Atlantisli kralların kendi *okalikhalkon* sütunlarında yaptığı gibi, *kyrbeis* üzerinde yasalarını duyurur; Kleisthenes'in Atinalıları on generalli on klan olarak bölmesi; Atalante olarak adlandırılan, Orobiae'de ve ünlü Poseidon tapınağına sahip olan Helike kentinde yaşanan depremler ve sel

nedeniyle ortaya çıkan önemli doğal afetler; göz kamaştırıcı duvarları, tapınakları, kanalları ve genel verimliliğiyle Babil'e dair ve çok sayıda dairesel duvarla çevrili merkezi sarayı olan ve değerli metallerle kaplı çok renkli mazgal siperleri olan Ekbatana'ya (Hemedan) dair Herodot'un tasvirleri; denizden bir istila gerçekleştiren I. Darius'un azınlıktaki Atinalı ağır piyadelerince püskürtülmesi; I. Serhas'ın (Xerxes) *hybris*'i (kibir, hayasızlık), mühendislik projeleri ve geniş barbar ordusuyla Atina'yı ezmek için başarısız girişimi. Platon'un proto-Atina'sı, emperyalist Atlantislileri geri püskürttüğünde, onun okurları I. Darius ve I. Serhas'ın' gerçek yaşamdaki Pers istilaları ile bağlantılarını göreceklerdi: Tufan Öncesi Atina = MÖ 6. ve 5. yüzyıl Atina'sı.

Tarihsel Atina, yabancı istilaya karşı direnişin bir simgesi oldu, ancak diğer yandan o dönemdeki Atina kara gücünden deniz gücüne doğru önemli bir değişiklik yaptı ve Thukydides'te gördüğümüz başarılı olmayan ve rağbet görmeyen denizcilik emperyalizmi yolculuğuna koyuldu: Pire'de kaotik bir kargaşa, Atina'da veba ve ahlaki yozlaşma vardır, Atinalılar için Sicilya'ya (Platon Siraküza'ya yaptığı ziyaretler nedeniyle ilk elden coğrafyası hakkında bilgi sahibidir ve Sicilya belli belirsiz bir Atlantis havasına sahiptir), yapılan felakete yol açan deniz saldırısı Platon'un ailesinin katılımıyla sıklaşan siyasi başarısızlıklar ve Peloponez (Mora) Savaşında yaşanan yıkıcı bir yenilgi.

Tufan Öncesi/6. ve 5. yüzyıllar Atina'sı, Platon'un *Timaios* ve *Kritias'ı* yazdığı MÖ 4. yüzyıldaki Atina değildir. Ondan çok uzaktır: arkeo-Atina'nın limanı, donanması, pazar yeri veya özenli-girift tapınakları yoktur; büyük bir askeri egemen sınıfı olan bir kara gücüdür; bir deniz gücü değildir ve çok fazla toprağı vardır.

Öte yandan Atlantis, Platon'un kendi yaşadığı zamanın Atina'sı gibidir: MÖ 5. yüzyıl ortasındaki gibi büyük maddi zenginlikleri, deniz ticareti ve deniz gücüyle elde edilmiştir ve sade bir yalıtılmışlıktan cömertçe dekore edilmiş, gürültülü, kaotik bir ticaret merkezi haline gelir. MÖ 4. yüzyıldaki bir Atinalı benzerliği kolaylıkla görebilirdi: bu, Thukydides'in de anlattığı gibi Pers ve Peloponez savaşları arasındaki Atina'nın tarihidir. Ayrıca, Thukydides'in Sicilya keşif gezisiyle ilgili hikâyesinde, hem Platon'un Atlantis hikâyesindeki karakterlerinden biri olan hem de Atina'nın yenilgisinde kilit rol oynayan gerçek bir oyuncu olan Sicilyalı general Hermokrates, geçerli (uygun) bir suçlamada bulunur:

> Perslilere karşı mücadelede, Atinalılar Yunanlıların özgürlüğü için değil [. . .] kendi hemşehrilerinin (diğer Yunan vatandaşlarının) Pers Kralı yerine onlara hizmet etmeleri için savaştılar.[2]

Platon, çok Atinalı olmayan bir Tufan Öncesi İdeal Atina ve orta-5./4. yüzyıldan kalma bir Atinalı görünümlü Atlantis oluşturmak için etkileyici bir şekilde tarihi yeniden yazmıştır. Atlantis-Atina Savaşı, kısmen Greklerin barbarlıkla yüzleşmesini içeren, Pers Savaşları'dır, ama aynı zamanda Atina deniz gücü balinasıyla karşı karşıya gelen Sparta toprak gücü filinin, büyük oranda Atina'nın Sicilya'yı işgal ederek kendi çöküşünü sağladığı için, zaferi kazandığı Peloponez Savaşı'dır. Hermokrates'in diyaloglarda yer alan kişilerden biri olması tesadüf olamaz.[3]

Öyleyse, Atlantis hikâyesi için gerçekten tarihsel bir temel bulmak istiyorsak, temel budur. Atlantis, MÖ 10000 yılda Atlantik Okyanusu'nun derinliklerine batmış jeolojik

bir yapı değildir. MÖ 4. yüzyılın ortalarındaki Atina'dır. Bu yüzden, inanılmaz bir ironi saptırmasıyla, Atlantis'in günümüzdeki sahte tarihçileri, sahte bir tarihçi tarafından yaratılan hayali bir ada arayışı içerisindedirler.

Arama Kriteri

Atlantis bu ilham verici yerlerin tümünde bulunabilir, ancak Platon'un 'gerçek' Atlantis'i (ya da aslında diğer birçok Atlantis'i) aramanın yoğunluğu azalacak gibi görünmüyor. 2005 yılında, "Atlantis Hipotezi: Kayıp bir Ülke'yi Aramak" konulu Uluslararası Konferans, (dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir kayıp medeniyetin aksine) Platon'un Atlantis'inin aranmasına odaklanmaya yardımcı olmak için yirmi dört kriterlik bir liste hazırladı. Kayıp ülkeyi arayan herkes aşağıdaki kriterleri kullanmaya teşvik edildi:[4]

1. Atlantis bir adada bulunuyordu.
2. Atlantis'in Metropolü, değişen eşmerkezli (merkezleri bir, iç içe olan) kara ve su halkalarından oluşan ayrı bir jeomorfolojiye sahipti.
3. Ülkenin iç kısmına doğru yaklaşık 50 *stadia* (10 km) uzaklıkta başkentin içerisinde alçak bir tepede, Kleito ve Poseidon'un asıl evini korumak için bir iç kale inşa edildi.
4. Atlantis'in, maden yatakları ile birlikte sıcak ve soğuk su kaynakları vardı.
5. Atlantis'in kırmızı, beyaz ve siyah kayaları vardı.
6. Atlantis, Herkül'ün Sütunları'nın dışındaydı.
7. Atlantis, Libya ve Asya'nın birleşminden daha büyüktü.
8. Atlantis, okur-yazar olan, inşaat, madencilik, metalurji ve denizcilik becerilerine sahip zengin bir nüfusa ev sahipliği yapmıştır.

9. Atlantis'in ana bölgesi, deniz seviyesinden dik bir şekilde yükselen dağlarla çevrili, 2.000 x 3.000 stadia ölçülerinde bir kıyı ovasının üzerinde yer almaktadır.
10. Atlantis'in kıyı ovası güneye bakar ve kuzey rüzgarlarından korunurdu.
11. Atlantis'te sulama için dama tahtası şeklinde bir yapı oluşturulmuştu.
12. Atlantis'in maden kaynakları vardı ve filler de dahil olmak üzere zengin bir vahşi ve evcil flora ve fauna yelpazesine sahipti.
13. Atlantis, 1.2 milyon asker, 10.000 savaş arabası ve 1.200 gemiden oluşan büyük bir orduya bakmaya yetecek kadar yüksek bir nüfus yoğunluğuna sahipti.
14. Cebelitarık Boğazı içinde Atlantis, Libya'yı Mısır sınırlarına kadar ve Avrupa'yı Tirenistan'a (yani İtalya) kadar kontrol etti.
15. Atlantis'in dini, boğaların kurban edilmesini gerektiriyordu.
16. Atlantis'in kralları, her beşinci ve altıncı yılda bir karşılıklı çıkarlar üzerine istişarelerde bulunmak üzere dönüşümlü olarak toplandılar ve bu meclisler sırasında boğaları kurban ettiler.
17. Atlantis Metropolü, görülmemiş oranlardaki harap edici fiziksel yıkım sonucu tahrip olmuştur.
18. Olağanüstü şiddetteki depremler ve seller Atlantis'in yıkımının öncüleriydi.
19. Atlantis Metropolü, deniz tarafından yutuldu ve depremlerin ve sellerin meydana gelmesinin ardından suların altında kayboldu.
20. Yok edildiğinde, Atlantis Atina ile savaş halindeydi.
21. Atlantis'e Atina'dan deniz yoluyla ulaşılabilir olmalıdır.
22. Atlantis'in yıkılmasından sonra, yüzeyin hemen altındaki çamur nedeniyle batık adanın kalıntıları nedeniyle gemilerin geçişi engellenmiştir.
23. Atlantis Metropolü, MÖ 6. yüzyıldan 9000 yıl önce yok oldu.

24. Atlantis Metropolü'nün oluşumunda ve yıkılmasında fiziksel ya da jeolojik olarak imkansız hiçbir süreç olmamıştır, bir kıta büyüklüğündeki büyük bir kara parçasının yok edilmesinde olanaksız bir şeye sorumluluk yüklenemez. Ayrıca, sıcak su kaynaklarının oluşumunda ve kırmızı, beyaz ve siyah kayaların oluşumunda fiziksel veya jeolojik olarak imkansız hiçbir süreç gerçekleşmemiştir.

Ancak konferansın ardından Atlantis araştırmacısı Thorwald C. Franke, Atlantis araştırmasının çok temel sorunlarına bu yirmi dört kriterde cevap bulamadığını düşündü, böylece Ulrich Hofmann, Ulf Richter, Christian M. Schoppe ve Siegfried G. Schoppe ile birlikte 2006'da Atlantis Araştırma Sözleşmesi'ni internette yayınladı.[5] Araştırma için açıklık talep ederken, bilimsel bir yaklaşım taraftarı olduklarını ve sahte bilim, dogmatizm ve istismara karşı olduklarını ifade ettiler. Bu kişiler rasyonellik, tarafsızlık, doğrulanabilir dokümantasyon, açıklık, güncellik, uzmanlık araştırması ve gelişen bilgi edinme sürecinden yanadırlar. Platon'un Atlantis diyaloglarını kelimenin tam anlamıyla (kelimesi kelimesine) ele almayı reddederler ve özellikle Platon'un tarihlerini ve Atlantis'in Atlantik Okyanusu'nda sekizinci kıta olarak hayal edildiğini, bilimsel olarak uzun zamandır kanıtlanmış olduğunu düşünüyorlar. Platon'un Atlantis'inin olası bir varlığının var olan tarih yazımı çerçevesinde anlaşılamayacağı ve tarihin tam olarak yeniden yazılması gerekebileceği fikrini de reddettiler: bu nedenle, dünya dışı etkiler, uçan daireler, nükleer silahlar, enerji kristalleri, yerkabuğunun değişmesi, oyuk dünya ve dünya buz teorilerine harcayacak vakitleri yoktur. Aynı zamanda, 'antik zamanlar ve metinler konusunda hakim olan cehalet ve yanlış yönlendirme',[6] ve 'uzun zamandır ispatlanmış hataların nükseden tekrarı' ve 'aslından

binlerce yıl sonra ortaya çıkan Platon Atlantis'inin gizemli ve mistik oluşundan' üzüntü duyarlar. Son olarak, Atlantis araştırmalarının sansasyonalizm ve para hırsı ile birleşmesine, dinler ve mistisizmin Platon'un Atlantis'i ile ilgili hak iddialarına ('Atlantis Yeni Çağ ve parapsikoloji gibi metafizik coşku kategorisine uymuyor),[7] yerel tarih için aşırı coşku ve önyargılı sevgiye dayalı yaklaşımlara ve ister milliyetçilik, sosyalizm veya ırkçılık olsun, Platon'un Atlantis'inin politik ve ideolojik amaçlar için kötüye kullanılmasına kesinlikle karşıdırlar,

Yirmi dört kritere ait bazı yönler (hususlar) Atlantis'i konumlandıran çok sayıda iddiada bulunabilir, ancak hiçbir şekilde Atlantis'i-arayanların tümü Atlantis Araştırma Sözleşmesine dahil olmazlar ve bu kitap hiçbir şekilde tüm yazarları veya bütün teorileri kapsama iddiasında değildir. Tony O'Connell'e ait faydalı bir kaynak olan *Atlantipedia* web sitesi,[8] yalnızca 2000 ile 2011 yılları arasında ortaya atılan ve dünyanın her köşesini kapsayan doksan sekiz farklı teoriyi listeleyerek işin büyüklüğünü gösterir, bunlar (Ç.N.: Atlantis'in bulunduğu iddia edilen yerler) arasında:

Alaska; Arnavutluk; Cezayir; Amerika; Endülüs; Antarktika; Arjantin; Avustralya; Azorlar; Bahamalar; Bolivya; Karayip; Küba; Kikladlar; Kıbrıs; Hindistan'da bulunan Dholavira; Dominik Cumhuriyeti; Mısır; Avrupa (kuzey-batı veya güney-batı); Faro; Florida; Cebelitarık; Grönland; İndus Kültürü; İrlanda; İsrail / Sinai; Iberya; Madeira ve Portekiz arasındaki Josephine Seamount; Kilimanjaro Dağı; Libya; Malta; Nil üzerindeki Meroe; Meksika; Fas; Macaristan merkezli Pannonian Ovası; İran; Nil Deltası'ndaki Pharos; Sardinya; Sierra Leone kıyılarındaki Sherbro Adası; Sicilya; Arap Denizi'ndeki Soqotra; güney-doğu Asya'nın Sundaland bölgesi; Thera;

Tropikler; Truva; Tunus; Yucatán bulunur; Atlantik Okyanusu, Azak Denizi ve Akdeniz, Adriyatik, Kara, Kuzey ve Güney Çin[9] denizlerinden bahsetmeye bile gerek yoktur. Bu teorilerin hepsi doğru olamaz, ancak hepsi yanlış olabilir. Çok yaygın, ancak baştan çıkarıcı bir yaklaşım, basitçe Yunan mitlerinin tarihsel gerçekler olduğunu varsaymaktır, malzemeden kısmi ve bir boyutlu seçimler yapmak, gerektiğinde ayrıntıları bozmak ve istenen önceden tasarlanmış sonuca varmak şeklindedir. Atlantis'i aramak J.K. Rowling'in Harry Potter romanlarındaki Hogwarts'ı, gerçekliğin kisvelerine (maskelerine) dayanarak bulmaya benziyor: onbir ila sekiz yaş arası öğrenciler için karma eğitim uygulayan, bir yatılı ortaokul ve İngilizlerin karakteristik devlet yatılı okulu sistemi özelliklerini sergiliyor; oraya King's Cross tren istasyonundan trenle ulaşabilirsiniz; İskoçya'da bir yerde Kara Göl denilen bir gölün kıyısındadır (*Harry Potter ve Azkaban Tutsağı* filminde Moray'daki Dufftown yakınlarındadır) ve eğimli çimenlikler, sulak alanlar, sebzelik arsalar, büyük bir orman, birkaç sera, çeşitli ek binalar, Quidditch sahası ve bir baykuş yuvası barındıran geniş bir alana sahiptir. Edgar Cayce modelindeki süper medeni Atlantis'ten farklı olarak Hogwarts bilgisayarlar, radarlar ve elektrikten yoksundur, ancak elektrikle değil sihirle çalıştıkları için radyoları (telsiz ağları) vardır. Büyücülük becerileri olmayanlar okulu göremez. Bundan 2.500 yıl sonra J.K. Rowling'i okuyan ve Hogwarts'ın ayrıntılarının birçoğunun 20. yüzyıl sonu/21. yüzyılın başlarında bulunduğunu keşfeden biri Hogwarts'ın bu nedenle kurgusal bir yer olmadığını iddia edip orayı aramaya gidebilir mi ve İskoçya'da bir gölün kıyılarında keşfettiğini iddia edebilir mi? Hayır. Bunu yapmaya gerek yoktur. Aslında hepsi hikâyedir.

Efsanevi Atlantis

Atlantis masalının ilk anlatımının nedeni, Sokrates'in İdeal Devlet vatandaşlarının, özellikle savaş zamanında, aşırı strese maruz kaldıklarında mükemmelliklerini nasıl göstereceklerini görmek istemesidir. Kritias, Sokrates'in istediği her şeyi verir, ancak onun hikâyesi, dilek ve istek alemlerine aittir: onun gerçeği, bu vatandaşların gerçek davranış biçimlerine değil onların davranması gereken yola aittir. *Devlet*'te 382d Platon açıkça antik çağlarla ilgili gerçeği görmezden geldiğimizi belirtir. Bu, antik masalların (*mitolojiler*) mutlaka (ister istemez) yanlış olduğu anlamına gelir.[10] Ama antik masallar aynı zamanda öğreticidir ve Platon da zamanın sisleri arasından gelen bu hikâyeyi kullanabilir, çünkü okurları antik tarih hakkında hiçbir şey bilmedikleri için bu konudaki şüphelerinden vazgeçebilirler. Kritias'ın söylediklerini desteklemek için tarihi yöntemleri kullandığı doğrudur, ancak bu yalnızca onun anlatısının daha tarihsel görünmesini sağlar, oysa onun anlatısı gerçekten aldatıcıdır. Platon'un amaçları, onun makul bir kurgu makul bir kurgu (*pseudos-sahtelik-*) sunmasını gerektirir, bu yüzden Platon Tarih Tanrıçası'nı (İlham Perisi) Atlantis hikâyesinin gerçekte olduğundan daha gerçek gibi görünmesini sağlama suçuna iştirak ettiriyor.

Sokrates, Atlantis'in 'uydurulmuş bir efsane değil [*mitos*] gerçek tarih [*logos*] olduğu gerçeğinin çok önemli olduğunu'[11] söyler ama bundan etkilenip yanılmamalıyız. Sokrates ironi yapmaktadır ve Platon'un Kritias'ın söylediklerini normal bir geleneksel masal (*mitos*) gibi ele almamızı istediğine dair güçlü işaretler vardır. Luc Brisson'un belirttiği gibi,[12] tanrılar ve 'tanrısal' insanlar veya kahramanlar yeryüzünde yürüdüğü zaman, hikâyenin

kurgusu (zamansal ve mekânsal düzeni) *efsanevi* (mitsel) geçmişe dayanır.[13] Kritias'a eğer şiirini tamamlamış olsaydı Solon'un Homeros ve Hesiod kadar ünlü olacağını söyleterek[14] Platon, Kritias'ın anlatılarında yer alan Yunan mitsel bilgisinin ana aktarıcılarını, zaman ölçeklerini, temalarını ve konumlarını Solon'la uyumlu hale getirmektedir: dünyanın verimliliği ile Atlantis halkının ve palaeo (eski)-Atina yaşam tarzları, Cronus[15] ve Homeros'un Fenikelileri döneminde yaşayan Hesiod'un ölümlü erkeklerin Altın Irkını anımsatıyor; Atlas ve Atlantis'in, 'okyanusun ötesinde' yer alan Hesperidlerin Bahçesi ve bahçenin Altın Elmaları efsanesini nasıl akla getirdiğini görmüştük,[16] Atlas, genellikle uzak batıdaki dünyanın uç bölgelerinde yer alır ama bazen denizin altında ya da yerin altındadır.[17] Yani 'Atlas' (ve dolayısıyla 'Atlantis' = 'Atlas'ın') = uzak, sulu, yeraltında ve efsanevi (olağanüstü). Ayrıca Atlas Titanlardan biridir ve onun içinde yer almasa da, kardeşleri Titanomachy (Titanomakhia-Titanlar savaşı) olarak bilinen Zeus'a karşı şiddetli bir savaş verdi:

> Sınırsız deniz korkunç bir şekilde kükredi.
> Büyük dünya gürledi ve geniş cennet inledi, sarsıldı ve uzun
> Olympos ölümsüzler suçlanınca köklerine kadar örselendi.
> Onların adımlarından gelen ağır sarsıntı,
> Aşağıdaki karanlık Tartarus'a ulaştı ve
> Korkunç savaşların ve güçlü mızraklarının seslerini delip geçti
> Yaralayıcı oklarını fırlattılar ve her iki tarafın da
> Bağrışları, yıldızlı gökyüzüne ulaştı.[18]

Açıkçası Platon'un Atlantis motiflerinin çoğunu Mısır kaynaklarından elde etmesine gerek yoktur: esas Yunan mitolojisi açısından Atlantik Savaşı, Titanik'tir.

Alegorik Atlantis

Platon'un Atlantis efsanesi bir yalan olabilir, ancak bu derin felsefi ve politik gerçeklerle dolu 'asil bir yalan' dır. Kayıp adanın çılgınca arayışında, arayıcıların potansiyellerine odaklanmaları, Atlantis'in şovun yıldızı olmadığı şeklindeki önemli noktayı kaçırmalarına neden oluyor: arkeo-Atina asıl yıldızdır. İdeal arkeo-Atinalılar, tamamen savaşçı olan, özel mülkiyeti olmayan nüfusun kalanından ayrı yaşayan, hiçbir dahili seçkin gruba sahip olmayan, sahip oldukları her şeyi ortak alan olarak kabul eden, diğer vatandaşlardan temel ihtiyaçlarının dışında hiçbir şey almayan, tutarlı ve istikrarlı bir devleti kontrol eden 20.000 kişilik muhafız grubu tarafından yönetiliyordu. Bu Atinalılar yenilmezdir. Ezici üstünlüğe sahip rakiplerine karşı savaşmalarına rağmen, bireysel servete sahip olan, bölünmeye, ahlaki 'sarhoşluğa', siyasi dejenerasyona, askeri yenilgiye ve nihayetinde tüm adalarının sular altında kalmasına yol açan güçleri üzerinde denetleme olmayan on yönetici tarafından yönetilen Atlantis saldırganlarını geri püskürtürler. Mesaj apaçıktır. Yunan düşünme tarzına göre, Atlantis hem ahlaki hem de fiziksel olarak hastadır.

Timaios, daha sonra *Timaios* adlı kitapta fiziksel sağlıktan bahsederken,[19] bunun, vücudun her bir unsuruna—hava, su ve toprak—bağlı olduğunu, yani kendi sınırlarının içinde kalmasına bağlı olduğunu, ancak ahlaki evrende denizci Atlantis'in (= suyun) toprak temelli Atina'ya (= toprağı) saldırarak kendi sınırlarını ihlal ettiğini söylüyor. Ayrıca, Atlantislilerin ahlaki hastalığının bir nedeni, emperyalizmini tetikleyen[20] lüks arzusudur. Bir diğerinin alanına (bölgesine) giren (tecavüz eden) bir unsur için kullanılan Yunanca tıbbi terim *pleonexia* (= 'hırs') dır, ancak *Devlet*'te Sokrates de *pleonexia*'nın savaşlara neden

olduğunu söyler.[21] Savaş yanlısı Atlantisliler hastadır, adil, ılımlı Atinalılar sağlıklıdır. Bu yüzden Atina Atlantis'e karşı zafer kazandı. Sokrates hiçbir zaman tam olarak umduğu türden ne olması gerektiği hakkında yorum yapma fırsatını yakalamaz, çünkü Kritias cümlenin ortasında aniden konuşmayı bitirir, ama Sokrates şüphesiz alegorik bir masal olarak kabul edilebilecek şeyleri onayladığını ifade ederdi.[22] Genel olarak, Atlantis diyaloglarının mesajı, zenginliklerin egemen sınıf üzerindeki zararlı etkileri konusunda ebedi bir mesaj olarak ya da Sir John Dalberg-Acton'un 'güç (iktidar) yozlaşma eğilimindedir ve mutlak güç kesinlikle yozlaşır' ifadesinin ilk öncüsü olarak göz önüne alınabilir'.[23]

Harika Bir Hikâye

Yine de, tüm gizli yerler ve gizli anlamlar arayışıyla birlikte, Atlantis hikâyesinde kesinlikle sıklıkla göz ardı edilen ve süregelen cazibesinin ve etkisinin çoğunun arkasında yatan başka bir şey vardır. Bu olağanüstü, fantastik (bu kelimelerin tüm olası anlamlarında) bir hikâyedir, 'yaratıcı kurgu' olarak adlandırdığımız harika, ilgi çekici, yaratıcı ve özgün bir parçadır. Ve Atlantis masalı yazarının mitolojik materyalleri konumlandırması bakımından benzersiz değildir. Örneğin, Platon'un *Gorgias* diyalogunda Sokrates, Blessed (Kutsanmışlar) ve Tartarus Adaları hakkında anlattığı hikâyesini şöyle tanıtır:

> Kulak ver o zaman [. . .] size hayal ürünü olarak gelebilecek ama benim için gerçek olan bir hikâyeye; size anlatacaklarım hakikattir.[24]

Devlet'te, Sokrates şöyle bir yorum yapar:

> Çocuklara hikâyeler anlatarak başlarız. Bunlar, genel olarak bazı hakikatleri içermelerine rağmen, kurgudurlar.[25]

Daha sonra, yalan veya sahteliği yararlı hale getirmek için, kurguyu olabildiğince hakikate nasıl yakın hale getirileceğinden bahseder. Sokrates ayrıca bu soruyu *Protagoras*'ta da ortaya koyar:

> Şimdi, gençlerle konuşan yaşlı bir adam olarak açıklamamı bir hikâye biçiminde mi yoksa mantıklı bir argüman (iyice düşünülmüş bir akıl yürütme) olarak mı sunmalıyım? [Ve kendi sorusuna cevap verir:] Sanırım size bir hikâye anlatmak daha keyifli olacak.[26]

Ve Atlantis hikâyesinin tüm Mısırlı kökenleri bağlamında belki de en önemli unsur, Platon'un *Phaedrus* adlı eserine ismini veren karakterin Theuth ve Amon'un hikâyesiyle ilgili 'antik' hikâyeyi anlatan Sokrates'i dinleyip ardından şöyle bağırmasıdır:

> Sokrates, Mısır'dan veya istediğin herhangi bir yerden, ne kadar kolayca hikâyeler uyduruyorsun![27]

Herodot'un dediği gibi Yunanlılar Mısırlıların mizaçları ve âdetleri hakkında hiçbir şey bilmezler'.[28]

İnandırıcılığına katkıda bulunan şey Platon'un hikâye anlatımının tümüyle baştan çıkarıcı ihtişamıdır. Onun metnini okudukça, çökmekte olan, mahkum Atlantislilerin ışıltılı yaşam tarzını hayal etmek kolaydır; Atlantis efsanesi için daha derin sebepler aramakta haklıyız. Çok fazla, Atlantisliler için hiçbir zaman yeterli değildir; daha fazlasını isterler ve onu aramak için kendi yıkımlarını

yaratırlar, bu da sadece Platon'un zamanındaki Atinalılara değil, bize de vahim bir uyarı niteliğindedir. Yine de, *Timaios* ve *Kritias*'da tamamen hikâye tarzında, tasvir edici ve sembolik olmayan pek çok şey vardır ve bunun gerçekten harika bir hikâye olduğuna dair yalın gerçeği asla unutmamalıyız.

Platon'un Atlantis hikâyesinin karşılanmasıyla ilgili keşiflerimiz boyunca gördüğümüz gibi, bu hikâyeye inanmak için çok yaygın bir dürtü vardır, bu durum da komplo teorileri, sahte haberler ve alternatif gerçeklere yönelik 20. yüzyılın başlarındaki gerçeklik sonrası tutkuyla uyuşmaktadır. Bu tutum *Dört Kuartet* kitabında T. S. Eliot tarafından şu şekilde tespit edilmiştir: 'Burnt Norton' da, 'insan türünün/gerçeğe çok fazla dayanamayacağını" öne sürer ve 'Dry Salvages'da (Ç.N.: Massachusetts'deki bir kayalığın adı) süreci şöyle açıklar:

> Mars'la iletişim kurmak, konuşmak ruhlarla,
> O deniz canavarının davranışlarını bildirmek,
> Betimlemek yıldız falını, işareti yorumlamak ve bakmak küreye,
> Gözlemlemek hastalığı imzalarda, okumak
> Hayat hikâyesini ayanın buruşukluklarında
> Ve trajediyi parmaklarda; salıvermek alametleri
> Kura çekerek, ya da çay yapraklarıyla, kaçınılmaz bilmeceyi
> Çözümlemek iskambil kağıtlarıyla, oyalanmak beş köşeli yıldızlarla
> Ya da barbiturik asitlerle, ya da paramparça etmek
> O yinelenen imgeyi bilinç öncesi dehşetlerde –
> İncelemek rahmi, ya da kabri, ya da düşleri; bütün bunlar olağan
> Eğlenceler ve uyuşturuculardır, ve gazetedeki uzun makaledir;
> Ve bunlar hep olacaktır, bunlardan bazıları özellikle
> Milletlerin endişeleri ve şaşkınlığı olduğunda

İster Asya kıyılarında, isterse Edgware Road'da.
İnsanların merakı araştırır geçmişi ve geleceği
Ve yapışır bu boyuta.[29]

Platon'un hikâyesini dış görünümüyle (görünen yüzüyle) kabul etmekle ilgili çok fazla zorluk vardır: gelişmiş bir uygarlığı mezolitik döneme yerleştirilmesindeki tarihsel sıralama (kronoloji); Atlantik'in altında batık bir kıta olmasının jeolojik olarak imkansızlığı; Atlantis adını taşıyan antik dünyadan herhangi bir buluntunun yokluğu ve Atlantis'in herhangi bir yeri ile ilgili olarak Platon'dan önce herhangi bir antik metinde—Herodot veya Solon'da bile—söz edilmemesi gerçeği. Açıkça söylemek gerekirse, Platon'dan başka Atlantis hikâyesinin kaynağı yoktur. Atlantis, Mısır'dan bir hikâyedir, 'tüm aldatmacaların en zeki ve kalıcısıdır'.[30]

Platon'un kendisinin *Devlet*'te Sokrates'e söylettiği gibi, geçmişle ilgili gerçeği bilmediğimizde, mümkün olana en yakın bir yalan uydurabiliriz, bunun işe yaraması için yanlış olanla gerçek olan arasındaki sınırları bulanıklaştırabiliriz.[31]

Platon'un *Timaios* ve *Kritias*'ta yaptığı şey budur: Atlantis'ini Antartika'da, Bolivya'da, Küba'da, Dholavira'da, Mısır'da, Florida'da, Grönland'da veya başka bir yerde aramaya gerek yoktur, çünkü Atlantis'in konumu Atlantis'le ilgili bunca yayında ve başlıkta yer alan bir 'gizem' değildir. Kesinlikle var oldu, ama Platon'un hayal gücünde var oldu. Ve bu yüzden yapılmalıydı. Mitleri düşünmek güzeldir.

EK

Deukalion, Nuh, Gılgamış, Atrahasis ve Hathor Seli Efsaneleri

.....

Yunan geleneğinde Apollodorus, Prometheus'un, Epimetheus ve Pandora'nın kızı Pyrrha ile evlenen Deukalion adlı bir oğlu olduğunu söyler. Bu versiyonda, bronz ırkı erkeklerin Hesiod'da olduğu gibi kendilerini yok etmelerine izin vermek yerine, Zeus onları bir tufan yoluyla yok etmeye karar veriyor. Deukalion, babasının tavsiyesini dinler, bir sandık inşa eder, içine erzak stoklar ve Pyrrha ile yola çıkar. Zeus'un sağanak yağmuru, Yunanistan'ın çoğunu sel altında bırakır ve Korint Kıstağı ve Peloponez dışındaki her yeri mahveder ve dağlara kaçanlar dışındaki herkesi yok eder. Deukalion, sandığında dokuz gün ve gece boyunca suda durdu ve yağmur sonundan hafiflediğinde Parnassos Dağı'na indi. Ne dilerse kendisine verilmesi için Hermes'i gönderen Zeus'a kurban sundu. Deukalion insanları yapmayı seçti, kendisi ve Pyrrha taş aldılar ve kafalarının üstünden attılar: Deukalion'un taşları erkek oldu; Pyrrha'nın taşları kadın oldu.

Bu, Tekvin'de yer alan Nuh Tufanı anlatısına hem benzer hem de çok farklıdır: Tanrı 'insanın kötülüğünün yeryüzünde büyük olduğunu ve kalbinin düşüncelerinin sürekli olarak sadece kötülük olduğunu' gördü; ancak (600 yaşında olan) Nuh 'RAB'bin gözünde lütuf buldu'

ve RAB'bin talimatlarına binaen 300 x 50 x 60 arşın büyüklüğünde bir gemi inşa etti, eşi ve oğulları Sam, Ham ve Yafes ile birlikte oğullarının üç eşi, gemiye bindiler, yanlarında 'Onlarla birlikte her tür hayvan–evcil hayvanların, sürüngenlerin, kuşların, uçan yaratıkların her türü–gemiye bindi. Soluk alan her tür canlı çifter çifter Nuh'un yanına gelip gemiye bindi. Gemiye giren hayvanlar Tanrı'nın Nuh'a buyurduğu gibi erkek ve dişiydi; sel yeryüzünde kırk gün sürdü'; bütün dağlar su altında kaldı ve 'kuru topraklarda olan her şey öldü; sular çekildikten sonra 'yeryüzünde sular yüz elli gün hâkim oldu' ve yedinci ayda, ayın on yedinci gününde, Ararat dağlarının üzerinde gemi durdu.', ardından sular, Nuh'un gönderdiği güvercin gagasında bir zeytin yaprağı ile geri dönene kadar sürekli olarak azaldı; yedi gün sonra, güvercin geri dönmediğinde Nuh kuru toprağa ayak bastı ve ailesi ile hayvanları gemiden indirdi; Nuh sunakta yanmış kurbanlar sundu; RAB 'şimdi yaptığım gibi yaşayan her şeyi bundan sonra yakmayacağına' söz verdi, Nuh ve oğullarını kutsadı, onlara "Verimli olun ve çoğalıp yeryüzünü doldurun" dedi ve 'bütün canlıları yok etmek için artık suların sel olmayacağını' yeniden tasdik etti; Nuh 350 yıl daha yaşadı.

Gılgamış Destanında, tablet XI, MÖ 1100 civ. Büyük Tufan'dan kurtulan Ut-napiştim adında biri Gılgamış'a bu konuyu anlatır: 'Fırat'ın kıyısındaki Şurippak kentinde Büyük Tanrılar Tufan'a karar verdi; Prens Ea, Tanrıların konuşmalarını kamıştan yapılmış bir eve anlattı: 'Kamış ev, kamış ev! Duvar, duvar! Ey [Ut-napiştim], evi yık ve bir tekne yap! Serveti bırak ve canlı varlıkları ara! Mülkünü bırak ve canlıları kurtar! Tüm canlıların tohumlarını tekneye yükle'; teknenin uzunluğu genişliğine tekabül etmek zorundaydı ve çatısı kubbe gibi olacaktı ve sonuçta altını

ve üstünü yedi kata bölen 120 arşın uzunluğunda kenarları olan bir küp şeklindeydi; Ut-napiştim geminin içinin dokuz bölmeye ayrıldığını söylüyor; tekne günbatımında bitti; tekneyi suya indirmek çok zordu; Ut-napiştim, 'Tekneye ne kadar gümüşüm varsa yükledim, ne kadar altınım varsa yükledim' dedi. Sahip olduğum tüm canlıları, tüm yakınlarımı ve akrabalarımı tekneye bindirdim, vahşi hayvanlarını ve tarla hayvanlarını, zanaatkarların hepsini bindirdim; Güneş tanrısı Şamas, somun ekmek ve buğday yağmuru yolladıktan sonra, hava kötüleşti ve Ut-napiştim tekneye girdi ve girişi mühürledi; önde haberciler Şullat ve Haniş, fırtına tanrısı Adad gürlüyordu. Nergal açtı göğün kapaklarını ve Ninurta taşırdı yerin sularını (insan sellerini), Cehennem tanrıları meşaleleriyle tüm ülkeyi tutuştururken, Adad'ın (hesabın) ölüm sessizliği bürüdü Göğü, Işıyan her şeyi karartarak, Bir çömlek gibi paramparça ettiler ülkeyi. Güney Rüzgarı patladı ve 'sonra sel geldi, insanları bir saldırı gibi bastırdı'; hatta tanrılar bile korktu ve köpek gibi korktukları ve alçakgönüllü bir şekilde oturup ağladıkları cennete çekildiler; yedinci gün geldiğinde, kasırga durdu ve sel sona erdi; Ut-napiştim, tüm insanların kile döndüğünü gördü; teknesi Nimuş Dağı'na sıkıca oturdu; Yedinci gün geldiğinde, Ut-napiştim bir güvercin ve bir kırlangıç serbest bıraktı, ardından her ikisi de geri döndü; ardından bir kuzgun gönderdi ama o dönmedi, o kurban oldu; Enlil herkesin imhadan kurtulduğu için öfkelendi, ancak diğer tanrılar daha şefkatliydi; Enlil tavrını yumuşattı ve Ut-napiştim ile karısını kutsadı, "Önceden Ut-napiştim bir insandı. Ama şimdi Ut-napiştim ve eşi bizim gibi tanrılar olsun!'; ve nihayetinde tanrılar Ut-napiştim ve karısını Nehirlerin Ağzı'na yerleştirdiler.

Gılgamış Destanı, biri Asurlu yazarlar (bir tanesi Asurca, biri de Babil lehçesinde) ve diğeri de Babil Kralı Ammi-Saduqa'nın (MÖ 1647-1626) Saltanat döneminde yazılan ve bu şekilde metni bizlere iki versiyonda ulaşan Mezopotamya kökenli *Atrahasis Destanı*'nın sonunda yer alan Büyük Tufan'ın anlatımından bazen neredeyse kelime kelime alıntı yapar. Bu versiyonda, insanlar o kadar fazla gürültü yapıyor ki tanrılar onları bir sel ile yok etmeye karar veriyor. Ancak planları, 'Duvar, beni dinle!' diyen tanrı Enki tarafından Atrahasis'e bildirildi. 'Kamış duvar, tüm sözlerime dikkat et! Evden kaçın, bir tekne inşa edin, mülklerden vazgeçip canınızı kurtarın'; bu tekne 'eşit' olmalıdır (metin belirsiz, ancak boyutları anlamında olabilir), ilkel sulardaki kubbe gibi bir çatı ile; Enki, gökten kuşları ve balıkları sağanak halinde yağdıracağını söyler ve daha sonra bir su saati hazırladığını ve yedi günlük tufanın geleceğini anlatır; Atrahasis teknesini inşa eder ve ailesi ile beraber aynı zamanda gemiye çeşitli hayvanlar da getirir; fırtına tanrısı Adad kükremeye başlar; tekne demir attığı yerinden çıkar; Anzu göğü pençeleriyle yırtar; 'ülkeyi ve bir çömlek gibi gürültüyle paramparça ettiğine dair parçalı bir gönderme vardır; sel, bir savaş gibi halkların üzerine geliyor; insanlar birbirlerini yoğun karanlıkta göremiyorlar; sel bir boğa gibi böğürür ve rüzgar çığlık atan bir kartal gibi inler; ve aşağıdaki parçalara ayrılan metnin özünde, tanrıların aç hale geldiği anlaşılıyor çünkü hayatta kalan çiftçi yoktur ve hiçbir kurban yoktur ve Atrahasis'in hayatta kaldığına fark ettiklerinde, gürültünün sınırlar içinde kalmasına karar veriyorlar, doğum ve bebek ölümlerini icat ederler, doğumları azaltmak için dini nedenlerle evlenmeyen rahibeler ve yüksek rahibeler tayin ederler.

Mısır'da oldukça farklı bir gelenekle karşılaşıyoruz. 'Eşdeğer' sel miti, belki de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Nil'in taşmasının ülkeye büyük yararı göz önüne alındığında, yukarıdakilere nazaran önemli farklılıklar göstermektedir. Masal, ölümlülerin onu devireceğinden korkan güneş tanrısı Ra ile başlar. Böylece, insan ırkını cezalandırmak için Ra'nın gözüne sahip olan tanrıça Hathor'u gönderdi. Bununla birlikte, yok etmek değil cezalandırmak olan görevini yerine getirmekte çok gayretliydi ve onun öldürme çılgınlığı insanlığın toplam yıkımına yol açtı: birçoğu katledildi ve kanları Nil nehrine ve okyanusa aktı ki bu da sele yol çatı. Ra bir bira gölünün oluşturulmasını emrederek buna son verdi, kan gibi görünmek için kırmızıya boyandı ve uykuya yol açan adamotu kökünden mayalandı. Hathor, Yunan nergisleri gibi, Mısır'ın sel altında kalmış ülkesine baktığında, kendi yansımasını birada gördü, kendi güzel yansımasını öpmek için eğildi ve içmeye başladı. O kadar sarhoş ve uykulu hale gelmişti ki, yıkım çılgınlığını sona erdiremedi ve bu da hayatta kalanların normal varlıklarını sürdürmelerini sağladı. Esasında, Mısır geleneğinde, iyi huylu bir sel insan ırkını *kurtarır*.

Ek Okuma

.....

İnternet

Bir web tarayıcısına 'Atlantis' yazarsak 93 milyondan fazla sonuca ulaşabiliriz. Bu web siteleri herhangi bir keşif için iyi bir başlangıç noktasıdır:

'Atlantipedia': http://atlantipedia.ie/samples

'Atlantis-Scout': https://www.atlantis-scout.de

'Kötü Arkeoloji': http://www.badarchaeology.com/lost-civilisations/lost-continents/atlantis-2

Oxford Üniversitesi 'Plato'nun Atlantis'i' ders web sitesi: http://open.conted.ox.ac.uk/series/ platos-atlantis

Kitaplar

Adams, M., *Meet Me in Atlantis: My Obsessive Quest to Find the Sunken City* (*Atlantis'te Buluşalım: Batık Şehri Bulmak için Takıntılı Arayışım)* (New York: Dutton, 2015).

de Acosta, J., *The Naturall and Morall Historie of the East and West Indies* (*Doğu ve Batı Hint Adaları'nın Doğal ve Ahlaki Tarihçesi*), Edward Grimston tarafından çevrildi (London: Sims, 1604).

Alican, N. P., *Rethinking Plato: A Cartesian Quest for the Real Plato (Platon'u Yeniden Düşünmek: Gerçek Platon için Kartezyen bir Arayış)* (Leiden: Brill, 2012).

Allen, JM, *Atlantis and the Persian Empire (Atlantis ve Pers İmparatorluğu*) (Cambridge: JM Allen, 2012).

Annas, J., 'The Atlantis Story: The *Republic* and the *Timaios*' 'Atlantis hikâyesi: *Devlet* ve *Timaios'*, M. Mcpherran (editörü), *Plato's Republic: A Critical Guide—Platon'un Devlet'i: Eleştirel Bir Rehber'* kitabı içerisinde (New York: Cambridge University Press, 2011).

Antonopoulos, J., 'The tsunami of 426BC in the Maliakos Gulf, Eastern Greece', *'Doğu Yunanistan Maliakos Körfezi'nde MÖ 426'daki tsunami', Natural Hazards*, no. 5 (1992), s. 83–93.

Archer-Hind, R. D. (editörü ve çevirmeni), *The Timaios of Plato (Platon'un Timaios'u-)* (London: Macmillan & Co., 1888; yeniden basım, Salem, NH: Ayers Co. Publishers, 1988).

Ashe, G., *Atlantis: Lost Lands, Ancient Wisdom (Atlantis: Kayıp Topraklar, Antik Bilgelik)* (London: Thames & Hudson, 2012).

Babcock, W. H., 'Atlantis and Antillia' *('Atlantis ve Antiller'), Geographical Review*, no. 3 (1917), s. 392–5.

Babcock, W. H., *Legendary Islands in the Atlantic: A Study in Medieval Geography (Atlantik'teki Efsanevi Adalar: Ortaçağ Coğrafyasında bir Çalışma)* (New York: American Geographical Society, 1922).

Baer, F.-C., Essai historique et critique sur les Atlantiques dans lequel on se propose de faire voire la conformité qu'il y a entre de ce peuple et celle des hébreux (Paris, 1762).

Bailly, J.-S., Histoire de l'astronomie ancienne depuis son origine jusqu'à l'établissement de l'école D'alexandrie (Paris: Debure, 1775).

Bailly, J.-S., Histoire de l'astronomie moderne depuis la fondation de l'école D'alexandrie, jusqu'à l'époque de M. D. CC.XXX (Paris: Debure, 1779).

Bailly, J.-S., Lettres sur l'atlantide de Platon et sur l'ancienne histoire de l'asie. (London and Paris: Debure, 1779).

Bellamy, H., *The Atlantis Myth (Atlantis Miti)* (New York: Faber & Faber, 1948).

Benite, Z. B.-D., *The Ten Lost Tribes (On Kayıp Kabile)* (Oxford: Oxford University Press, 2009).

Bernal, M., *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization. Vol. I: The Fabrication of Ancient Greece (Siyah Athena: Klasik Uygarlığın Afroasiyatik Kökleri. Cilt I: Antik Yunanistan'ın Oluşturulması)* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1987).

Bernal, M., *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization. Vol. II: The Archaeological and Documentary Evidence (Siyah Athena: Klasik Uygarlığın Afroasiyatik Kökleri. Cilt II: Arkeolojik ve Belgesel Kanıtlar)* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1991).

Blavatsky, HP, *The Secret Doctrine*, *The Synthesis of Science, Religion, and Philosophy (Gizli Doktrin, Bilim, Din ve Felsefenin Sentezi)* (Pasadena, CA: Theosophical University Press, 1888).

Brandwood, L., *The Chronology of Plato's Dialogues (Platon'un Diyaloglarının Kronolojisi*) (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).

Bremmer, J. (ed.), *Interpretations of Greek Mythology (Yunan Mitolojisinin Yorumları)* (London and New York: Routledge, 1988).

Brisson, L., *How Philosophers Saved Myths: Allegorical Interpretation and Classical* Mythology *(Filozoflar Mitleri Nasıl Kurtardı: Alegorik yorumlama ve klasik Mitoloji)* (Chicago ve Londra: Chicago Üniversitesi, 2004).

Brisson, L., *Plato the Myth Maker (Efsane Yapıcı Platon)* (Chicago: University of Chicago Press, 1998).

Broadie, S., *Nature and Divinity in Plato's Timaios (Platon'un Timaios'unda Doğa ve İlahiyat)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012).

Brooks, D., *Atlantis Pyramids Floods (Atlantis Piramitleri Selleri)*, üçüncü baskı, lulu. com (2016).

Buccini, S., *The Americas in Italian Literature and Culture 1700–1825 (İtalyan Edebiyatında ve Kültüründe Amerikalar, 1700-1825)* (University Park, PA: Penn State University Press, 1996).

Burnet, J. (ed.), *Platonis Opera, (Platonis Opera)* sayı IV (Oxford: Clarendon Press, 1902).

Bury, R. G. (editörü ve çevirmeni) *Plato: Timaios, Critias, Cleitophon, Menexenus, Epistles (Platon: Timaios, Kritias, Kleitophon, Menexenus, Epistles)* (Cambridge, MA: Loeb Classical Library, 1960).

Byrne, S., *Ficino in Spain (Ficino İspanya'da)* (Toronto, Buffalo and London: University of Toronto Press, 2015).

Calvo, T. ve L. Brisson (eds), *Interpreting the Timaios and Critias (Timaios ve Kritias'ı Yorumlama)* (Sankt Augustin: Akademia Verlag, 1997).

de Camp, LS, *Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science and Literature (Kayıp Kıtalar: Tarih, Bilim ve Edebiyatta Atlantis Teması)* (New York: Gnome Press, 1954).

Castleden, R., *Atlantis Destroyed (Atlantis Yok Edildi)* (London: Routledge, 1998).

Cayce, H. L. (ed.), *Edgar Cayce on Atlantis (Edgar Cayce Atlantis'te)* (New York: Warner, 1968).

Cline, E., *The Year Civilization Collapsed* 1177 BC (*MÖ 1177: Medeniyetin Çöktüğü Yıl)* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014).

Cole, J., 'Cult archaeology and unscientific method and theory' *'Kült arkeoloji ve bilimsel olmayan yöntem ve teori',* No: 3 (1980), s. 1-33.

Cornford, F. M., *Plato's Cosmology (Platon'un Kozmolojisi)* (London: Routledge & Kegan Paul, 1937; yeniden basım, Indianapolis, IN: Hackett Publishing Co., 1997).

Cranston, S., *HPB: the extraordinary life and influence of Helena Blavatsky, founder of the modern Theosophical movement (HPB: Modern Teosofik Hareket'in kurucusu Helena Blavatsky'nin olağanüstü yaşamı ve etkisi)* (New York: Putnam, 1993).

Davies, JK, *Athenian Propertied Families 600–300* BC (Atinalı varlıklı aileler MÖ 600-300) (Oxford: Oxford University Press, 1971)

Delisle de Sales, J -.Si notası.-C., Histoire nouvelle de tous les peuples du monde, ou Histoire des Hommes (Paris, 1779).

Diehl, E. (ed.), Platonis Timaeum commentaria In Procli Diadochi (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana) (Leipzig: Teubner, 1903-6).

Dillon, J. M. (ed. ve çev.), Platonis dialogos commentariorum fragmenta'da ıamblichi Chalcidensis (Leiden: Brill, 1973).

Donnelly, I., *Atlantis: The Antediluvian World (Atlantis: Tufan Öncesi Dünya)* (New York: Harper and Brothers, 1882).

Donnelly, I., *The Great Cryptogram: Francis Bacon's Cipher in the So-called Shakespeare Plays (Büyük Kriptogram: Francis Bacon'un Sözde Shakespeare Oyunlarındaki Şifresi)* (New York ve London: Peale, 1888).

Donnelly, I., *Ragnarok: The Age of Fire and Gravel (Ragnarok: Ateş ve Çakıl Çağı)* (New York: Appleton, 1883).

Dubay, E., *The Atlantean Conspiracy (Final Edition)*, *(Atlantis Komplosu,* lulu. com (2013). Euremius, J., Atlantica Orientalis Sive Atlantis (Berlin, Stralsund ve Leipzig: Langium, 1764).

Fagan, G. G. (ed.), *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public (Arkeolojik Fanteziler: Sahte Arkeoloji Geçmişi Nasıl Yanlış Tanıtıyor ve Halkı Yanlış Yönlendiriyor*) (Londra ve New York: Routledge, 2006).

Federer, K. L., *Frauds, Myths and Mysteries: Science and Pseudoscience in Archaeology (Dolandırıcılık, Mitler ve Gizemler: Arkeolojide Bilim ve Sahte Bilim)* (New York: McGraw-Hill College, 2005).

Feder, K. L. 'Irrationality and popular archaeology' *('Mantıksızlık ve popüler arkeoloji'), Amerikan Antik,* No. 49 (1984), s.525-41.

Festugière, A.-J. (çev.), Commentaire sur le Timée, 5 vols, Bibliothèque des textes philosophiques (Paris: Vrin, 1966-8).

Fjagesund, P., *The Dream of the North: A Cultural History to 1920 (Kuzey'in Rüyası: 1920'nin Kültürel Bir Tarihi)* (Amsterdam ve New York: Rodopi, 2014).

Flem-Ath, R. ve R., *Atlantis Beneath the Ice: The Fate of the Lost Continent (Buzun Altındaki Atlantis: Kayıp Kıtanın Kaderi)* (Rochester, VT: Bear & Company, 2012).

Flem-Ath, R. ve R., *When the Sky Fell: In Search of Atlantis (Gökyüzü Düştüğünde: Atlantis Arayışında)* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1995).

Flem-Ath, R. ve C. Wilson, *The Atlantis Blueprint: Unlocking the Ancient Mysteries of a Long-Lost Civilization (Atlantis Blueprint: Uzun Süredir Kayıp Bir Uygarlığın Eski Gizemlerinin Kilidini Açmak)* (London: Little, Brown, 2000).

Forsyth, P. Y., *Atlantis: The Making of Myth (Atlantis: Efsane Yapımı)* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1980).

Forsyth, P. Y., *Thera in the Bronze Age (Tunç Çağı'nda Thera)* (New York: Lang, 1999).

Fracastoro, G., *Syphilis sive morbus Gallicus*, trans. MS Claiborne, in *Hieronymus Fracastor's Syphilis, from the original Latin; a translation in prose of Fracastor's immortal poem* sifiliz sive morbus Gallicus, (*çev. MS Claiborne, Hieronymus Fracastor'un Frengisi, orijinal Latincesinden; Fracastor'un ölümsüz şiirinin düzyazı şeklinde bir çevirisi)* (St Louis: Philmar Company, 1911).

Franke, T. C., *Aristotle and Atlantis: What Did the Philosopher Really Think About Plato's Island Empire? (Aristoteles ve Atlantis: Filozof Platon'un Ada İmparatorluğu Hakkında Gerçekten Ne Düşünüyordu?)* (Norderstedt: Books on Demand, 2012).

Freund, R., *Digging Through History: Archaeology and Religion from Atlantis to the Holocaust (Tarih'in Araştırılması: Atlantis'ten Soykırıma kadar Arkeoloji ve Din)* (Latham, MD: Rowman & Littlefield, 2012).

Friedrich, W. L., *Fire in the Sea: The Santorini Volcano: Natural History and the Legend of Atlantis (Denizde Ateş: Santorini Yanardağı: Doğal Tarih ve Atlantis Efsanesi)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

Fritze, R. H., *Invented Knowledge: False History, Fake Science and Pseudo-Religions (İcat Edilen Bilgi: Yanlış Tarih, Sahte Bilim ve Sözde Dinler)* (Londra: Reaktion Books, 2009).

Ganopo*ulos, A. G. ve E. Bacon, Atlantis: The Truth Behind the Legend (Atlantis: Efsanenin Arkasındaki Gerçek)* (Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill, 1969).

Gill, C., 'The genre of the Atlantis story' *'Atlantis hikâyesinin türü', Classical Philology* No. 72 (1977), s.287-304.

Gill, C., 'The origin of the Atlantis myth' *'Atlantis efsanesinin kökeni',* Trivium, No. 11 (1976), s.1-11.

Gill, C.,' 'Plato's Atlantis story and the birth of fiction', *Philosophy and Literature*, *Platon'un Atlantis hikâyesi ve kurgunun doğuşu,' Philosophy and Literature*,, No. 3 (1979), s.64-78.

Gill, C., *Plato: The Atlantis Story* (*Platon: Atlantis Hikâyesi)* (Bristol: Bristol Classical Press, 1980).

Godwin, J., *Atlantis and the Cycles of Time: Prophecies, Traditions, and Occult Revelations (Atlantis ve Zamanın Döngüleri: Kehanetler, Gelenekler ve Gizli Vahiyler)* (Rochester, VT: Inner Traditions, 2011).

Gordon, C. H., *Before Columbus*: *Links Between the Old World and Ancient America (Kolomb'dan Önce: Eski Dünya ile Eski Amerika Arasındaki Bağlantılar)* (New York: Crown, 1971).

Greer, JM, *Atlantis: Ancient Legacy, Hidden Prophecy (Atlantis: Eski Miras, Gizli Kehanet)* (Woodbury: Llewellyn Publications, 2007).

Guidoboni, E., A. Comastri ve G. Traina, *Catalogue of ancient earthquakes in the Mediterranean area up to the 10th century (*10. yüzyıla kadar Akdeniz bölgesinde antik depremlerin katalogu) (Bologna: SGA Storia Geofisica Ambiente, 1994).

Hale, C., *Himmler's Crusade: The Nazi expedition to find the origins of the Aryan Race (Himmler'in Haçlı Seferi: Aryan ırkının kökenlerini bulmak için Nazi seferi)* (New Jersey: Wiley, 2003).

Hancock, G., *Fingerprints of the Gods*: *A Quest for the Beginning and the End (Tanrıların Parmak İzleri: Başlangıç ve Son İçin Bir Arayış)* (London: Heinemann, 1995).

Hancock, G., *Magicians of the Gods*: *The Forgotten Wisdom of Earth's Lost Civilization (Tanrıların Büyücüleri: Dünya'nın Kayıp Uygarlığının Unutulmuş Bilgeliği)* (New York: Thomas Dunne Books/St Martin's Press 2015).

Hapgood, C. H., *Maps of the Ancient Sea Kings: Evidence of Advanced Civilization in the Ice Age (Antik Deniz Krallarının Haritaları: Buzul Çağı'nda İleri Uygarlığın Kanıtı)* (Philadelphia, PA: Chilton, 1966).

Hapgood, C. H. ve JH Campbell, *The Earth's Shifting Crust: A Key to Some Basic Problems of Earth Science (Yerkabuğunun Değişen Kabuğu: Yer Biliminin Bazı Temel Sorunlarının Anahtarı)* (New York: Pantheon, 1958).

Hardy, D. A. (ed.), *Thera and the Aegean World III: Earth Sciences (Thera ve Ege Dünyası III: Yer Bilimleri)* (London: Thera Foundation, 1990).

Haughton, B., *Hidden History: Lost Civilizations, Secret Knowledge, and Ancient Mysteries (Gizli Tarih: Kayıp Medeniyetler, Gizli Bilgi ve Antik Gizemler)* (Franklin Lakes, NJ: New Page Books, 2007).

Holley, M., 'Blake's Atlantis' *'Blake'in Atlantis'i,* Colby Quarterly, No. 30 (1994), s. 109-18.

Johansen, T. K., *Plato's Natural Philosophy: A Study of the Timaios-Critias (Platon'un Doğal Felsefesi: Timaios-Kritias Üzerine Bir Çalışma)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

Jordan, P., *The Atlantis Syndrome (Atlantis Sendromu)* (Stroud: Sutton, 2001).

Kennedy, J. B., *The Musical Structure of Plato's Dialogues (Platon'un Diyaloglarının Müzikal Yapısı)* (Durham: Acumen, 2011).

Kennedy, J. B., 'Plato's forms, Pythagorean mathematics, and Stokiyometri' *Platon'un formları, Pisagor matematiği ve stokiyometri,'* Apeiron, Sayı 43, no. 1 (2010), s. 1-32.

Kershaw, S. P., *A Brief Guide to Classical Civilization* (*Klasik Medeniyet Rehber Kitabı)* (London: Robinson, 2010).

Kershaw, S. P., *A Brief Guide to the Greek Myths (Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı)* (London: Robinson, 2007).

King, D., *Finding Atlantis: A True Story of Genius, Madness, and an Extraordinary Quest for a Lost World (Atlantis'i Bulmak: Deha, Delilik ve Kayıp Bir Dünya İçin Olağanüstü Bir Arayış Gerçek Bir Hikâye)* (New York: Harmony Books, 2005).

Kircher, A., Mundus subterraneus, XII libros digestus: qvo divinum subter-restris mundi opificium, mira ergasteriorum naturae eo distributio, verbo [pantamorphon] Protei regnum, universae denique naturae majestas & divitiae summa rerum varietate exponuntur, abditorum effectuum causae acri ındagine ınquistae demonstrantur, cognitae per artis & naturae conjugium ad humanae vitae necessarium usum Vario experimentorum apparata, necnon novo modo & ratione applicantur. *Ad Alexandrum VII. pont. opt. max.* (Amsterdam: Joannem Janssonium à Waesberge & filios, 1678).

Ledger, G. R., *Re-counting Plato: A Computer Analysis of Plato's Style (Platon'u Yeniden Düşünmek: Platon'un Stilinin Bir Bilgisayar Analizi)* (Oxford: Clarendon Press, 1989).

Lee, D. (çev.), *Timaios and Critias* (*Timaios ve Kritias)* (Londra: Penguin Books; 1972; T. K. Johansen tarafından rev., 2008)

Lefkowitz, M., *Not Out of Africa: How Afrocentrism Became an Excuse to Teach Myth as History (Afrika Dışında Değil: Afrika Kültürü Çalışması, Efsaneyi Tarih Olarak Öğretmek İçin Nasıl Bir Bahane Oldu)* (New York: New Republic and Basic Books, 1997).

Luce, J. V., *The End of Atlantis*: *New Light on an Old Legend (Atlantis'in Sonu: Eski Bir Efsaneye Yeni Işık)* (London: Thames & Hudson, 1969).

Luce, J. V., 'The sources and literary form of Plato's Atlantis narrative' *'Platon'un Atlantis anlatısının kaynakları ve edebi formu',* E.S. Ramage (editör), *Atlantis: Fact or Fiction? (Atlantis: Gerçek mi Kurgu mu?)* (Bloomington, IN, and London: Indiana University Press, 1978).

Magee, J., *On Plato's Timaios-Calcidius, Edited and translated by John Magee (John Magee tarafından düzenlenmiş ve çevrilmiş Platon'un Timaios-Calcidius'u Üzerine),* (Cambridge, MA and London: Harvard University Press, 2016).

Marinatos, S., *Some Words About the Legend of Atlantis (Atlantis Efsanesi Hakkında Bazı Kelimeler)* (Athens: Archaeological Deltion – of the General Direction of Antiquities and Restoration, second edition, 1971).

Martin, T. H., Etudes sur le Timée de Platon (Paris: Ladrange, 1841).

Mavor, J., *Voyage to Atlantis (Atlantis'e Yolculuk*) (New York: Putnam, 1969).

McClain, E., *The Pythagorean Plato (Pisagorcu Platon*) (Stony Brook, NY: Nicolas Hays, 1987).

Misfud, A. vd., *Malta: Echoes of Plato's Island (Malta: Platon'un Adası'nın Yankıları)* (Msida: The PrehistoricL Society of Malta, 2001).

Muck, O., *The Secret of Atlantis (Atlantis'in Sırrı)* (London: Collins, 1978).

Nails, D., *The People of Plato: A Prosopography of Plato and Other Socratics (Platon'un Halkı: Platon ve Diğer Sokratiklerin bir Prosopografisi)* (Indianapolis, IN: Hackett, 2002).

Nielsen, F. A. J., *The Tragedy in History: Herodotus and the Deuteronomistic History* (*Tarihteki trajedi: Herodot ve Deuteronomistik Tarih)* (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997).

Novotny, F., *The Posthumous Life of Plato (Platon'un Ölümünden Sonraki Hayatı*) (Lahey: Martinus Nijhoff, 1977).

Oesterle, A., 'The office of ancestral inheritance and folklore scholarship', in J. R. Dow and H. Lixfeld (eds), *The Nazification of an academic discipline: Folklore in the Third Reich* '*(Atalarının miras ve folklor bilim merkezi*', J. R. Dow ve H. Lixfeld (editörler), *(Akademik bir disiplinin Nazifikasyonu: Nazi Almanya'sında Folklor)* (Bloomington ve Indianapolis, IN: Indiana University Press, 1994), s.189-246.

Palmer, T., *Perilous Planet Earth: Catastrophes and Catastrophism through the Ages (Tehlikeli Dünya Gezegeni: Çağlar Boyunca Felaketler ve Felaket Kuramı)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

Papamarinopoulos, *Proceedings of the International Conference on 'The Atlantis Hypothesis: Searching for a Lost Land' (ATLANTIS 2005) 11–13 July 2005, Milos Island, Greece 'Atlantis Hipotezi: Kayıp Ülkenin Aranması Konulu Uluslararası Konferans Bildirileri' (ATLANTIS 2005) 11–13 Temmuz 2005, Milos Adası, Yunanistan* (Athens: Heliotropos Publications, 2007).

Papamarinopoulos, S. P. (ed.), *Proceedings of the 2nd International Conference on 'The Atlantis Hypothesis: Searching for a Lost Land' (ATLANTIS 2008) 10–11 November, Athens, Greece* '*Atlantis Hipotezi: Kayıp Ülkenin Aranması konulu 2. Uluslararası Konferans Bildirileri' (ATLANTIS 2008) 10–11 Kasım, Atina, Yunanistan* (Athens: Heliotropos Publications, 2010).

Papazachos, B. C. ve C. B. Papazachou, *The Earthquakes of Greece* (*Yunanistan Depremleri)* (Selanik: Ziti, 1997).

Papazachos, B. C., C. Papaioannou, C. B. Papazachos ve A. A. Savvaidis, *Atlas of isoseismals maps for strong earthquakes in Greece and surrounding area (Isoseismals Atlası Yunanistan ve Çevresindeki Güçlü Depremler İçin Haritalar)* (Thessaloniki: Publ. Geoph. Lab. Univ. 1997).

Parfitt, T., *The Lost Tribes of Israel: The History of a Myth (İsrail'in Kayıp Kabileleri: Bir Efsanenin Tarihi)* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 2002).

Pelikan, J., *What has Athens to do with Jerusalem? Timaios and Genesis in Counterpoint (Atina'nın Kudüs'le ne ilgisi var? Kontrpuan Timaios ve Genesis)* (Ann Arbor, MI: Michigan Üniversitesy Press, 1997).

Popkin, R. H., *Isaac la Peyrère (1596–1676): His Life, Work and Influence* (Isaac La Peyrère (1596-1676): Hayatı, Çalışması ve Etkisi) (Leiden: Brill, 1987).

Pringle, H., *The Master Plan: Himmler's Scholars and the Holocaust* (*Master Plan: Himmler'in Bilim Adamları ve Soykırım)* (London: Fourth Estate, 2006).

Proclus, *In Timaeum*, (*Timaeum'da*), E. Diehl (ed.) (Leipzig: Teubner, 1903).

Ramage, E. S. (ed.), *Atlantis: Fact or Fiction? (Atlantis: Gerçek mi Kurgu mu?* (Bloomington, IN and London: Indiana University Press, 1978).

Ramaswamy, S., *The Lost Land of Lemuria; Fabulous Geographies, Catastrophic Histories (Kayıp Ülke Lemurya; Muhteşem Coğrafyalar, Felaket Tarihler)* (Berkeley, CA: University of California Press, 2004).

Ridge, M., *Ignatius Donnelly: Portrait of a Politician (Ignatius Donnelly: Bir Politikacının Portresi)* (Chicago: University of Chicago Press, 1962).

Rosenmeyer, T. G., 'Plato's Atlantis Myth: "Timaios" or "Critias"? *'Platon'un Atlantis efsanesi' "Timaios" veya "Kritias"?* Phoenix, Sayı 10, no. 4 (1956), s.163-72.

Runia, D. T., *Philo of Alexandria and The Timaios of Plato (İskenderiyeli Philo ve Platon'un Timaios'u)* (Leiden: Brill, 1986).

Sagan, C., *The Demon-Haunted World: Science as a Candle in the Dark (*İblis Dünya*: Karanlıkta Bir Mum Gibi Bilim)* (New York: Ballantine, 1996).

Sayre, G. M., Prehistoric diasporas: Colonial theories of the origins of Native American peoples', in P. Beidler, G. Taylor (eds), 'W*riting Race Across the Atlantic World: Medieval to Modern*' *(Prehistorik diasporalar: Amerikan Yerli Halklarının Kökenlerinin Sömürge Teorileri)*, P. Beidler, G. Taylor (eds), *(Atlantik Dünyasında Yarış Yazma: Ortaçağ'dan Modern'e)* (New York and Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005), s. 51-76.

Scott-Elliot, W., *The Story of Atlantis & The Lost Lemuria (Atlantis ve Kayıp Lemurya'nın Hikâyesi)* (London: Theosophical Publishing House, 1925).

Simkin, T. ve R. S. Fiske, *Krakatau, 1883, the Volcanic Eruption and Its Effects* (*Krakatau, 1883, Volkanik Patlama ve Etkileri)* (Washington, DC: Smithsonian Institution Scholarly Press, 1983).

Soloviev, S. L. vd., *Tsunamis in the Mediterranean Sea 2000* BC–*2000* AD *(Akdeniz'de Tsunamiler MÖ 2000-MS 2000* (Dordrecht, Boston and London: Kulwer Academic Publishers, 2000).

Spanuth, J., *Atlantis of the North (Kuzey Atlantis*) (New York: Van Nostrand Reinhold, 1980).

Spence, L., *Atlantis in America (Atlantis'in Amerika'sı*) (London: Benn, 1925).

Spence, L., *The History of Atlantis (Atlantis'in Tarihi)* (London: Rider, 1927).

Spence, L., *The Problem of Atlantis* (*Atlantis Sorunu)* (London: Rider, 1924).

Stein, W., *Atlantis Opposing Views (Atlantis Karşıt Görüş)* (San Diego, CA: Greenhaven, 1989).

Stiebing, W. R., *Ancient Astronauts, Cosmic Collisions, and Other Popular Theories about Man's Past* (Antik Dönem Astronotları, Kozmik Çarpışmalar ve İnsanın Geçmişiyle İlgili Diğer Popüler Teoriler) (Buffalo, NY: PROMETHEUS, 1984).

Swan, J., *Speculum mundi: Or A glasse representing the face of the world shewing both that it did begin, and must also end: the manner how, and time when, being largely examined. Whereunto is joyned an hexameron, or a serious discourse of the causes, continuance, and qualities of things in nature; occa-sioned as matter pertinent to the work done in the six dayes of the worlds creation Speculum mundi: Ya da dünyanın yüzünü temsil eden ve ya nasıl başladığını temsil eden bir cam. Nasıl ve ne zaman gerçekleştiği etraflıca inceleniyor. Neredeyse bir altıgene veya doğada bulunan şeylerin nedenleri, devamlılığı ve nitelikleri hakkında ciddi bir söyleme bağlı olan; dünyaların yaratılışının altı gününde yapılan çalışmalarla ilgili meselelerin ortaya çıkmasına sebep oldu* (Cambridge: Cambridge University, 1635).

Sweeney, E. J., *Atlantis: The Evidence of Science (Atlantis: Bilimin Kanıtı)* (New York: Algora Publishing, 2010).

Tarrant, H., *Proclus: Commentary on Plato's Timaios, Vol. 1, Book 1: Proclus on the Socratic State and Atlantis (Proklos: Platon'un Timaios'unun Yorumu, Sayı 1, Kitap 1: Sokratik Devlet ve Atlantis'te Proklos* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

Taylor, A. E., *A Commentary on Plato's Timaios (Platon'un Timaios'u Hakkında Bir Yorum* (Oxford: Clarendon Press, 1928; yeniden basım, New York: Garland, 1967).

Taylor, T. (çev.), *Proclus: Proclus' Commentary on the Timaios of Plato (Proklos: Proklos'un Platon'un Timaios Hakkındaki Yorumu)* (Thomas Taylor serisi 15-16) (Frome: Prometheus Trust, 1998).

Tsakmakis, A. ve M. Tamiolaki (editörler), *Thucydides Between History and Literature* (*Tarih ve Edebiyat Arasındaki Thukydides)* (Berlin and Boston: Walter de Gruyter, 2013).

Velikovsky, I., *Worlds in Collision (Çarpışan Dünyalar)* (Garden City, NY: Doubleday, 1950).

Velikovsky, I., *Ages in Chaos (Kargaşa İçindeki Devirler)* (Garden City, NY: Doubleday, 1952).

Velikovsky, I., *Earth in Upheaval (Felaketler Ortasındaki Dünya)* (Garden City, NY: Doubleday, 1955).

Vidal-Naquet, P., 'Athens and Atlantis: structure and meaning of a Platonic myth', in R. L. Gordon (ed.), *Myth, Religion and Society: Structuralist Essays by M. Detienne, L. Gernet, J.-P. Vernant and P. Vidal-Naquet* ('*Atina ve Atlantis: platonik bir efsanenin yapısı ve anlamı'),* R. L. Gordon'da (ed.), *(Mit, Din ve Toplum: M. Detienne, L. Gernet, J.-P. Vernant ve P. Vidal-Naquet tarafından Yapısalcı Denemeler* (Cambridge: Cambridge University Press/Paris: Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1981), s.201-14.

Vidal-Naquet, P., 'Atlantis and the nations' '(*Atlantis ve milletler'*), çevirmen J. Lloyd, *Critical Inquiry*, No. 18 (1992), s. 300-26.

Vidal-Naquet, P., *The Atlantis Story: A Short History of Plato's Myth, (Atlantis hikâyesi: Platon'un Efsanesinin Kısa Bir Tarihi*), çev. J. Lloyd (Exeter: Exeter Press Üniversitesi, 2007).

Von Däniken, E., erinnerungen an die Zukunft: Ungelöste Rätsel der Vergangenheit (Düsseldorf: Econ, 1968).

Von Däniken, E., *Odyssey of the Gods: The Alien History of Ancient Greece* (*Tanrıların Yolculuğu: Antik Yunan'da Dünya Dışı Varlıkların İzi)* (London: Vega 1998).

Vougioukalakis, G. E., *The Minoan Eruption of the Thera Volcano and the Aegean World (Thera Yanardağı ve Ege Dünyasının Minos Patlaması)* (Athens: Society for the Promotion of Studies on Prehistoric Thera,2006).

Warburton, D. A. (ed.), *Time's up! Dating the Minoan eruption of Santorini (Zaman doldu! Santorini Minos patlaması buluşması)* (Athens: Danish Institute at Athens, 2009).

Waterfield, R. (çev.), *Timaios and Critias* (*with introduction and notes by A. Gregory*), *Timaios ve Kritias (giriş ve notlar bölümü A. Gregory tarafından yazılmıştır),* (Oxford: Oxford University Press, 2008).

Wauchope, R., *Lost Tribes and Sunken Continents. Myth and Method in the Study of American Indians* (*Kayıp Kabileler ve Batık Kıtalar. Amerikan Yerlileri Çalışmasında Efsane ve Yöntem*) (Chicago: Chicago University Press, 1962).

Beyaz, J., *Pole Shift: Predictions and Prophecies of the Ultimate Disaster* (Kutup Kayması: Nihai Felaketin Tahminleri ve Kehanetleri) (New York: Doubleday, 1980).

Winchester, S., *Krakatoa: The Day the World Exploded* (*Krakatoa: Dünyanın Patladığı Gün)* (London: Penguin, 2004).

Zangger, E., *The Flood from Heaven: Deciphering the Atlantis Legend (Cennetten Gelen Sel: Atlantis Efsanesini Deşifre Etme)* (New York: Morrow 1992).

Zhirov, N., *Atlantis: Atlantology–Basic Problems (Atlantis: Atlantoloji-temel sorunlar)* (Honolulu: University Press of the Pacific: 2001).

Notlar

.....

Bölüm 1

1 Atlantis hikâyesini anlatan kişinin Yaşlı Kritias mı yoksa Genç Kritias mı olduğu hâlâ bir anlaşmazlık meselesi olsa da, son araştırmalar ışığında, hikâyeyi anlatan kişinin Yaşlı Kritias olması daha muhtemel görünüyor. Bkz. D. Nails, 'Kritias III' ve 'Kritias IV' *The People of Plato: A Prosopography of Plato and Other Socratics* (Platon'un halkı: Platon ve diğer Sokratiklerin Prosopografisi) (Indianapolis: Hackett, 2002).

2. 'Tufan Öncesi' ibaresi Latince kelimeler ante ('önce') ve diluvium ('sel') dan türetilmiştir. Bu, İncil'de Nuh'un Tufan'ına karşılık gelir, ama aynı zamanda genel olarak büyük antik şeylere yapılan bir gönderme de olabilir. Ancak, Platon'un hikâyesinin Antik Atina'sı Atlantis'i sular altında bırakan aynı sel tarafından yıkıldığından dolayı genellikle klasik Yunan dönemindeki tarihi Atina'dan ayırt etmek için 'Tufan Öncesi Atina' olarak kullanılmaktadır.

3 Söz konusu Homerik ilahiler 11 Athena, 28 Athena, 20 Hephaestus, 22 Poseidon ve 23 Zeus'dur.

4 Romalı Hatip Cicero (*On the Laws* 1.5) (Yasalar üzerine 1.5), ona bu unvanı veren bildiğimiz ilk yazardır. Daha az merhametli eleştirmenler de ona 'Yalanların Babası' dedi.

5 Bkz. Homeros, İlyada 23.71-6, Odysseia 10.488–540, 11 passim, 24.1-204; Lucian, Dialogues of the Dead (Ölülerin diyalogları); Virgil, Aeneas 6.

6 Homeros, Odysseia 5.64 ve devamı. Çeviren A. T. Murray, Homer: *The Odyssey with an English Translation* (Homeros: İngilizce çevirisiyle Odysseia) (Cambridge, MA: Harvard University Press; London: William Heinemann, 1919).

7 Strabon, 1.18, çeviren H. L. Jones, Strabo: Geography, Volume I: Books 1–2 (Strabon: Coğrafya, Cilt I: Kitaplar 1-2), (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917).

8 1 stadion (yani bir Yunan atletizm pistinin uzunluğu) 600 Yunan ayağıdır. Bu yerden yere değişiyordu, ancak bir stadion yaklaşık 200 m'dir. Stadion'un çoğulu stadia'dır.

9 Plutarkhos, Concerning the Face which Appears in the Orb of the Moon (Ayın Küresinde Görünen Yüzle İlgili 26), çeviren C. W. King, Plutarch's Morals: Theosophical Essays (Plutarkhos'un Ahlak'ı: Teosofik denemeler) (London: Bell and Sons, 1910).

10 Homeros, Odysseia 6.262 ve devamı. Çeviren Murray, a.g.e.

11 Homeros, Odysseia 7.82 ve devamı. Çeviren Murray, a.g.e.

12 Platon, Devlet 600e.

13 Homeros'un şiiri ve Devlet ve İyondaki etkileri hakkında derinlemesine tartışmalar vardır. Bakınız, örneğin, C. L. Griswold, 'Plato on Rhetoric and Poetry' 'Retorik ve şiir üzerine Platon', E. N. Zalta (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy

(Stanford Felsefe Ansiklopedisi) (Sonbahar 2016 baskısı), https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/plato-rhetoric [erişim 20 Aralık 2016].

14 Thukydides 1.25.4, çeviren R. Crawley, Thukydides: Peloponez Savaşı (London: J. M. Dent; New York: E. S. Dutton, 1910).

15 Strabon tarafından alıntılanmıştır, 7.3.6.

16 Bkz. S. Jones, Homer's Odyseia: a Commentary (Homer'in Odysseia'sı: Bir Yorum) (Bristol: Bristol Classical Press, 1998), s. 80.

17 Kireneli Callimachus (yaklaşık MÖ 250) gerçekten bir bilim adamıydı: İskenderiye'de kütüphaneciydi ve hem düzyazı hem de şiir şeklinde 800 civarında eser yazdı.

18 Bkz. Strabon, 7.3.6.

19 Homeros, İlyada 21.194 ve devamı, çeviren S. Butler, The Iliad of Homer, Rendered into English Prose for the use of those who cannot read the original (Homer'in İlyada'sı, orijinalini okuyamayanların kullanımı için İngilizceye çevrilmiştir) (London, New York and Bombay: Longmans, Green and Co., 1898).

20 Herakles'in Sütunları, çeşitli Atlantis teorilerinde başka bir spekülasyon noktası haline gelecektir. Bkz. s. 194, 285.

21 Hesiod, Theogony (Tanrıların Doğuşu) 294.

22 Stesichorus, çeviren J. March, The Cassell Dictionary of Classical Mythology (Klasik Mitoloji Cassell Sözlüğü) (London: Cassell, 2001), S. V. 'Geryon'.

23 Bkz. s. 173.

24 Herodot 4.8.1, çeviren A. D. Godley, Herodotus: Histories (Heredot: Tarih), (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1922).

25 Apollodorus 2.106-9.

26 Şimdi Guadalquivir diye adlandırılır. Cadiz'in hemen kuzeyinde Atlantik'e akar.

27 Ayrıca Cebelitarık'ın hemen kuzey-batı kıyısında olan, günümüzde Cadiz olarak adlandırılan yer Gades olarak da bilinir.

28 Bu bölgede çıkarılan gümüşe yapılan bir referanstır. 29 Stesichorus, parça S7.

30 Strabon, Geography 3.2.11, çeviren H. J. Jones, Strabo: Geography (Strabon: Coğrafya) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1923).

31 a.g. e. 3.5.4.

32 Yani, Mısır ve Arabistan arasındaki deniz hâlâ Kızıldeniz olarak adlandırılıyor.

33 Plinius, The Natural History 4.36, çeviren J. Bostock, Plinius the Elder: The Natural History (Yaşlı Plinius: Doğal Tarih) (London: Taylor and Francis, 1855).

34 Strabon 7.3.6, çeviren Jones, a.g.e.

35 Platon, Kritias 114b.

36 veya Latin vitulus = 'buzağı' dan.

37 Strabon, Coğrafya 3.2.13, çeviren Jones, a.g.e.

38 Isthmian 4.52-5.

39 Herodot 2.45, çeviren A. de Sélincourt, Herodotus, the Histories (Herodot, Tarihi) (Harmondsworth: Penguin, rev. edisyon, 1972).

40 Apollodorus 2.5.11.

41 Apollonius Rhodius, Argonautica 4.1138-49.

42 Aeschylus, Libation Bearers (Sunu Taşıyanlar) 372 ve devamı, çev. H. Weir Smyth, Aeschylus, with an English translation by Herbert Weir Smyth, PhD in two volumes. 2. Libation Bearers (Eshilos, Herbert Weir Smyth tarafından İngilizce çevirisi ile, iki cilt halinde Sunu Taşıyanlar), (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1926).

43 Bkz. Strabon 7.3.6 ve cf. 7.3.1. 44 Strabon 7.3.1.

45 Herodot, 4.36, çeviren Godley, a.g.e.

46 Herodot'un dünya coğrafyasının tanımı 4.36 ve devamındadır.

47 Ovid, Metamorphoses (Dönüşümler) 2.47 ve devamı.

48 Bkz. S. Kershaw, A Brief Guide to the Greek Myths Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı (London: Robinson, 2007), s. 263 vd.

49 Timaios 22c.

50 Aşağıda Carli, Donnelly, Zschaetzsch, Velikovsky ve Hancock teorilerinin tartışmalarına bakın. Ayrıca bakınız, örneğin, R. Dalton, , 'Archaeology Blast in the Past' (Geçmişteki Arkeoloji patlaması), Nature, no. CDXLVII (2007), s.256-7; E. Spedicato, 'Deukalion felaketi 1: Musa ve Phaeton patlamasıyla Kızıl Deniz), S. S. Papamarinopoulos (editör) (ATLANTİS 2005) (Santorini: Heliotropos, 2007), s. 113-29; 'The Deucalion catastrophe 2: The Phaethon explosion and some of its effects outside Egypt' ('Deucalion felaketi 2: Phaethon patlaması ve Mısır dışındaki bazı etkileri', Papamarinopoulos, a.g.e. (2007), s. 131-43; 'Deukalion felaketi 3: Kronolojik ve coğrafi sorular', Papamarinopoulos, a.g.e. (2007), s. 145-61; S. S. Papamarinopoulos, 'Phaethon or Phaethousa. A shining comet in the 12th century BC?', (Phaeton veya Phaethousa. MÖ 12. yüzyılda parlayan bir kuyruklu yıldız mı?), Papamarinopoulos', a.g.e. (2007), s. 163-77; A. Galanopoulos ve E. Bacon, *The Legend of Phaethon Under the Light of Science* (Bilim Işığında Phaeton efsanesi), (Santorini: Grafikes Technes Papoulias ve ark., 1971), s. 396 vd. (Yunanca).

51 Sezar, Gallic War (Galya Savaşı) 5.12-13, çeviren A. ve S. Wiseman, K. Chisholm ve J. Ferguson, Rome: Augustan Age (Roma: Augustan Dönemi) (Oxford: Oxford University Press, 1981).

52 Strabon 2.3.6 özellikle önemli bir pasajdır. Sayfa 113'e bakınız.

53 Yani, 4.300 veya 4.400 stadia.

54 Strabon 4.5.1-2, çeviren J. C. Mann ve R. G. Penmann (editörler), *LACT Literary Sources for Roman Britain* (London: LACT Publications, 1978).

55 Pomponius Mela 3.6.49, çeviren Mann ve Penmann, a.g.e.

56 Tacitus, Agricola (Agricola), R11, çeviren M. Hutton, Tacitus: Agricola, Germania, Dialogus (London: Heinemann; Cambridge, MA: Harvard University Press, 1970).

57 Tacitus, Agricola, çeviren Hutton, a.g.e. 58 Horatius, Odes 1.35.29-30.

59 Horatius, Odes 4.14.47-8.

BÖLÜM 2

1 Platon, Timaios 20e.

2 Her tiran mutlaka 'zalim' değildi: sadece görevdeki yöneticileri devirdiler. S. P. Kershaw'ın A Brief Guide to Classical Civilization (Klasik Medeniyet Rehber Kitabı) bakın (London: Robinson, 2010), s. 82 ve devamı.

3 Aristoteles, Siyaset 1274a15.

4 Bkz., örneğin, N. Robertson, 'Solon's Axones and Kyrbeis, and the Sixth- Century Background (Figs 1–2), (Solon'un Aksonları ve Kyrbeis ve 6. Yüzyıl Arka Planı (Şekil 1-2)', Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte, sayı 35, no. 2 (1986), s.147-76.

5 Plutarkhos, Solon 25.4, vd. Constitution of Athens (Aristoteles, Atinalıların Devleti) 11.

6 Aristoteles, Constitution of Athens (Aristoteles, Atinalıların Devleti) 11; Plutarkhos, Solon 26.

7 Plutarkhos, Solon 26.1.

8 Platon Kharmides diyalogu 155a'da dayısı Kritias ile Solon arasındaki akrabalıktan bahseder.

9 Atlantis'in tasvirini verdiği yer olan Platon'un Kritias eseri, cümlenin ortasında biter. Bakınız s. 107.

10 Plutarkhos, Solon 31.3-32.2, çeviren B. Perrin, Plutarch's Lives with an English Translation (İngilizce çevirisi ile Plutarkhos'un Yaşamı) (Cambridge, MA: Harvard University Press; London: Heinemann, 1914); Solon, fragman 18 (Bergk); fragman 26 (Bergk).

11 Plutarkhos, Solon 27.1, çeviren Perrin, a.g.e.

12 Herodot 1.29-33.

13 Plutarkhos, Solon 29.4.

14 Solon'un annesi, Herakleides Ponticus'a göre, Peisistratus'un annesinin kuzeniydi, Plutarkhos, Solon 1.2. Plutarkhos ayrıca ikisinin sevgili olabileceklerini ima eder.

15 Bkz. örneğin, BM Lavelle, Fame, Money and Power: The Rise of Peisistratos and 'Democratic' Tyranny at Athens (Şöhret, Para ve Güç: Atina'da Peisistratos'un Yükselişi ve 'Demokratik' Tiranlık) (Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2005); Kershaw, a.g.e. (2010), s. 86.

16 Plutarkhos, Solon 32.3.

17 Herodot 1.64.3.

18 Aristoteles, Constitution of Athens (Aristoteles, Atinalıların Devleti) 16.2, çeviren S. J. Rhodes, Aristoteles: Atina Anayasası (Harmondsworth: Penguin, 1984).

19 a.g.e. 17.3.

20 Bkz. Kershaw, a.g.e. (2010), s. 86 v.d.

21 Bkz. Herodotus 5.66-80; Constitution of Athens (Aristoteles, Atinalıların Devleti) 20-2; Kershaw, a.g.e. (2010), s. 87 v.d.

22 Thukydides 1.23.1. O, Truva'ya yapılan Yunan seferinin büyüklüğü hakkında oldukça şüphecidir: bu sefer ondan öncekilerden çok daha dikkat çekicidir, ancak gerçekleri ve şöhreti şairler tarafından büyük ölçüde abartılmıştır: 'Aslında, Peloponez Savaşı'ndan önceki dönemin olaylarına ve daha önceki tarihe ait olanlara gelince üzerinden zaman geçmesi nedeniyle net bilgi almak imkansızdı ancak, araştırmalarıma güvenebileceğimi düşünüyorum, o zamanlar açılan savaşlar ya da diğer hususlar açısından gerçekten Peleponez Savaşı öncesi olayların o kadar da büyük olmadıklarını düşünüyorum. (1.1.2–3, çeviren C. F. Smith, Thucydides: History of the Peloponnesian War, Volume I: Books 1–2 (Thukydides: Peloponez Savaşı'nın Tarihi, Cilt I: Kitap 1-2). (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919)).

23 Herodot 2.154. Farsça konuşmazdı, ancak yine de Yunan yetkililerin de bulunduğu İran mahkemesindeki tercümanlara atıfta bulunuyor: 3.38, 3.140.

24 Herodot 2.28.1. Bkz. F. A. J. Nielsen, The Tragedy in History: Herodotus and the Deuteronomistic History (Tarihteki Trajedi: Herodot ve Deuteronomistik Tarih) (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997), s.36 ve devamı.

25 Herodot 2.143; cf. Platon, Timaios 21e ve devamı. 26 Herodot 2.58.1, çeviren Godley, a.g.e.

27 Thukydides 1.22.4, çeviren Smith, a.g.e. (1919).

28 Lucian, Herodot 1-2.

29 A. B. Lloyd, Herodot, kitap II. Études préliminaires aux religions orientales dans L'Empire romain 43 (Leiden: brill, 1993), s. 4.

30 Nielsen, a.g.e. s. 42; cf. O. K. Armayor, 'Did Herodotus Ever Go to Egypt?', 'Herodot hiç Mısır'a gitti mi?', JARCE 15 (1978), s.59-73.

31 D. Fehling, Herodotos and His 'Sources': Citation, Invention, and Narrative Art, (Herodot ve Onun 'Kaynakları': Alıntı, buluş ve anlatı Sanatı), Arca Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs 21 (Arkaik, klasik ve Ortaçağ metinleri, kağıtlar ve monograflar 21), Almancadan çeviren J. G. Howie (Liverpool: Cairns, 1989), s.4-6. Ayrıca Bkz. E. Baragwanath ve M. de Bakker,' Herodot', Oxford Bibliographies Online Research Guide (Oxford Bibliyografyaları çevrimiçi araştırma Rehberi), (Oxford: Oxford University Press, 2010), s. 19.

32 Bkz. örneğin, J. Romm, Herodotus (New Haven, CT: Yale University Press, 1998), s. 6.

33 Bkz. s. 371, n.100.

34 Babil 'Kraliyet arşını' (Mısır Kraliyet arşınından biraz daha uzun olan) aslında 53.2 (veya 53.3) ila 52.5 cm arasında hesaplanır. 1 arşın = yaklaşık. 50 cm, yani 25 m'dir.

35 Herodot 1.178, çeviren Godley, a.g.e.

36 Sidonlu Antipater MÖ 100 civarında yaşadı; Selanikli Antipatros, MÖ 48 ve MÖ 32 arasında yaşayan L. Calpurnius Piso Frugi'nin çağdaşıydı. İkisi sık sık birbirine karıştırıldı.

37 *Greek Anthology (*Yunan Antolojisi) 9.58, çeviren W. R. Paton, Yunan Antolojisi (London: Heinemann, 1915).

38 Bu, Giza'daki büyük piramidin hacminin on katından biraz daha az (geleneksel olarak 2.583,283 m3' hesaplanmıştır) ve Nelson sütununun (51.6 m) yüksekliğinin iki katından biraz daha az olarak hesaplanmıştır.

39 Herodot, 1.179.3-193.4, çeviren G. Rawlinson, Herodot tarihi, Cilt 1 (New York: Appleton, 1885).

40 Medlerin efsanevi ilk Kralı. Medler daha sonra MÖ 6. yüzyılda Pers kralı büyük Kiros tarafından fethedildi. Örneğin, J. Lendering, 'Medes', (Medler) http://www.livius.org/articles/people/medes / [erişim tarihi: 28 Aralık 2016].

41 Herodot, 198.2-99.1, çeviren Rawlinson, a.g.e.

42 British Museum 35382. Bakın http://www.britishmuseum.org/resarch/collection_ çevrimiçi/ collection_object_details.aspx?objectıd = 327273 & partİd = 1 [erişim: 28 Aralık 2016]. Bir çeviri için bkz http://www.livius.org/cg-cm/chronicles / abc7 / abc7_nabonidus1.html [erişim: 28 Aralık 2016].

43 Ksenofon, Anabasis 3.5.15. 44 bkz. Platon, Kritias 115c ve devamı.

45 Bkz. Kershaw, a.g.e. (2010), s. 89-92.

46 Plutarkhos, Themistokles 19. Platon'un Atlantislileri benzer hırsları paylaşırdı.

47 Herodot 7.144.2.

48 Bkz. s. 321f.

49 Bkz. Herodot 7.59-88.

50 Herodot 7.186.2.

51 Bkz. Platon, Kritias 119a–B, başkentin tek başına 1.4 milyon savaşçıyı hazır edebileceği bölüm.

52 Yunancada Megalophrosynēs.

53 Herodot, 7.22-4, çeviren Godley, a.g.e.

54 Bkz. http://www.world-archaeology.com/features/xerxes-canal.htm [erişim 21 Aralık 2016].

55 Herodot 7.34-5, çeviren Godley, a.g.e.

56 Eshilos, The Persians (Persler) 408 ve devamı, çeviren S. Vellacott, Eshilos: Prometheus Bound, Suppliants, Seven Against Thebes, Persians (Zincire Vurulmuş Prometheus, Tedarikçiler, Hebes'e Karşı Yedi, Persler) (Harmondsworth: Penguin, 1973).

57 Böyle bir anlaşma mevcut olmayabilir—bilimsel tartışma, MÖ454/453'ten 440/439'a kadar Athena'ya ithaf edilen parayı kaydeden yazıtta MÖ 449/448 için kötü şöhretli bir 'eksik' kayıt olasılığı üzerinde durmaktadır—ama eğer böyle bir anlaşma varsa, Ege Denizi'nin Delos Birliği'ne ait olduğu, Mısır ve Kıbrıs'ın Pers'e ait olduğu, Batı Anadolu sahilinin bir çeşit 'askerden arındırılmış bölge'olduğu belirtilmiştir.

58 Thukydides, 1.76, çeviren R. Warner, Thucydides: History of the Peloponnesian War (Thukydides: Peloponez Savaşı Tarihi), (Harmondsworth: Penguin, 1972).

59 Platon, Phaedo 98b.

60 Aristoteles, Siyaset 1267b22-8a14.

61 Bkz. örneğin, A. Burns, Hippodamus and the Planned City' 'Hipodamus ve Planlı şehir', Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte, sayı 25, no. 4 (1976), s. 414-28; D. W. J. Gill ' 'Hippodamus ve Piraeus', Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte, sayı 55, no. 1 (2006), s. 1-15.

62 Bkz. Platon, Kritias 115c ve devamı; 117e.

63 Thukydides, 1.23, çeviren Warner, a.g.e.

64 S. Vidal-Naquet, The Atlantis Story: A Short History of Plato's Myth (Atlantis Hikâyesi: Platon'un Efsanesinin Kısa Bir Tarihi), çeviren J. Lloyd (Exeter: University of Exeter Press 2007), s. 94.

65 Thukydides 2.70.1.

66 Thukydides 2.79.1-7.

67 Platon, Şölen Diyalogu 220d-e.

68 Thukydides'e göre 2.48.1.

69 Thukydides 2.47 ve devamı.

70 Bakınız, örneğin, R. J. Littman, 'The plague of Athens: epidemiology and paleo-pathology' 'Atinadaki veba: Epidemiyoloji ve paleo-patoloji', Mount Sinai Journal of Medicine, sayı 76, no. 5 (2009), s. 456-67; G. D. Scarrow, 'The plague of Athens: a possible diagnosis', (Atina'daki Veba. Olası bir teşhis), Ancient History Bulletin, no. 11 (1988), s. 4-8; A. D. Langmuir ve ark.,' Thukydides sendromu', New England Journal of Medicine (1985), s. 1027-30.

71 Thukydides 2.36.1, çeviren Smith, a.g.e. (1919). 72 a.g.e., 2.35 ve devamı.

72 a.g.e., 2.35 ve devamı.

73 a.g.e., 2.52.3 ve devamı.

74 Platon, Timaios 19b-c.

75 Thukydides 2.52.2, çeviren Smith, a.g.e. (1919).

Bölüm 3

1 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.4, çeviren R. D. Hicks, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri Cilt I: Kitaplar 1-5) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925). Tarihçi Cyzicuslu Neanthes, MÖ 287 yılında Delphi'de onurlandırıldı. Belgesi hâlâ mevcuttur: Fouilles de Delphes 1.429 = FGrHist 84 t 2.

2 Bkz. N. S. Alican, Rethinking Plato: A Cartesian Quest for the Real Plato (Platon'u Yeniden Düşünmek: Gerçek Platon İçin Kartezyen Bir Görev) (Leiden: Brill, 2012), s. 13.

3 Diogenes Laertius'un tarihlerini saptamak zordur: Sextus Empiricus'tan bahseder, bu yüzden verdiği tarihler MS 200 civarından sonra olmalıdır ve Bizanslı Stephanus ve Apamealı Sopater (MÖ 500 civ.) ondan alıntı yapmıştır. Genellikle 3. yüzyılın ilk yarısında, Roma İmparatoru Alexander Severus (MÖ 222-35) döneminde yıldızının parladığı varsayılır.

4 MÖ 1. yüzyılda İskenderiye'de kütüphaneci oldu.

5 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.2.

6 Platon Sokrates'in duruşmasında mevcuttu (Platon, The Apology-Sokrates'in Savunması 34a; 38b) ancak idamında yoktu (Platon, Phaedo 59b).

7 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.6.

8 Smyrnalı Hermippus, İskenderiye'de yaşayan bir 3. yüzyıl Yunan dilbilgisi uzmanıydı.

9 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.2. R. D. Hicks'in 'onun seksen birinci yaşında' şeklindeki çevirisi yanıltıcıdır.

10 2. yüzyılda yaşamış bir filozof, belagat, öğrenme ve cinsel belirsizliğiyle ön plana çıkmıştır.

11 Sakızlı Theopompus, MÖ 378 veya 377-320 civ., Phillippica adında şu anda kaybolmuş ama çok fazla alıntı yapılan kitabında Makedonyalı II. Philip saltanatını ele alan bir Yunan tarihçiydi. Atlantis hikâyesiyle ilgisi için s. 108'e bakın.

12 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.40, çeviren Hicks, a.g.e.

13 Olympiodorus, Anonim Prolegomena 6.1-7.

14 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.3, çeviren Hicks, a.g.e.

15 Eusebius'un Kroniği, Platon'un doğum yılını, Stratocles'ın arkon olduğu 88. Olimpiyat'ın dördüncü yılı şeklinde belirtir; Alexandrian Kroniği, İsarkus'un arkonluğu sırasındaki 89. Olimpiyat'tan bahseder; Suda'ya göre, Platon 88. Olimpiyat'ta doğdu ve seksen iki yıl yaşadı.

16 Bkz. örneğin, D. Nails 'Ariston/Perictione', a.g.e., (2002); D. Nails, 'The Life of Plato of Athens' 'Atinalı Platon'un Hayatı', H. Benson (ed.), *A Companion to Plato (*Platon'un bir arkadaşı) (Oxford: Blackwell, 2006). Nails MÖ 348/347 yerine 424/423 şeklindeki tarihlerden yanadır.

17 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.3, çeviren Hicks, a.g.e. Suda Tarafından Platon'un doğum yeri olarak Egene kabul edilir.

18 John Burnet, Glaucon'u Platon'un dedesi olarak belirtir: bkz. J. Burnet, Greek Philosophy (Yunan felsefesi) (1914), s. 351; vd. Kharmides 154b. Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.4'de Platon'un dedesi olarak Aristokles belirtilir—yukarıda alıntılanan pasaja bakınız. Şekil 2'deki soyağacı mevcut kanıtlara dayanarak doğru bir resme ulaşabileceğimiz en yakın soyağacıdır—bkz. Nails, 'Platon', a.g.e. (2002).

19 Mendesli Thrasylus, bilinen adıyla İskenderiyeli Thrasyllus (MS 36), Platon'un yazılarını düzenleyen bir gramer uzmanı ve astrologdu.

20 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.1, çeviren Hicks, a.g.e.

21 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri)) 3.1–2. Söylemeye gerek yok, bu şecerenin bir dizi çeşidi var.

22 Bkz. W. K. C. Guthrie, A History of Greek Philosophy, Volume 4: Plato: The Man and His Dialogues: Earlier Period (Yunan Felsefesi Tarihi, Cilt 4: Platon: Adam ve diyalogları: Önceki Dönem), (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), s. 10 n. 4.

23 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.4.

24 Platon'un Kharmides'inde Pyrilampe'sin Kharmides'in amcası olduğunu ve Kharmides'in Platon'un annesinin kardeşi olduğunu öğreniriz. Annesinin en yakın erkek akrabasıyla yeniden evlenmesi, Platon'un yaşadığı dönemde Atina'da normal olarak karşılanan bir şeydi.

25 Bkz. Platon, Parmenides 126a-b. 26 Ksenofon, Hellenika 2.3-4.

27 Thukydides 3.89, çeviren C. F. Smith, *Thucydides. History of the Peloponnesian War, Volume II: Books 3–4 (*Thukydides. Peloponez Savaşı Tarihi, Cilt II: Kitaplar 3-4) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1920).

28 Strabon 1.3.20; Diodorus 12.58.

29 Bakınız, örneğin, J. Antonopoulos, 'The tsunami of 426 $_{BC}$ in the Maliakos Gulf, Eastern Greece' (Doğu Yunanistan Maliakos Körfezi'nde MÖ 426'daki tsunami) Natural Hazards, No. 5 (1992), s. 83-93; E. Guidoboni, A. Comastri ve G. Traina, *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to the 10th century* (10. yüzyıla kadar Akdeniz bölgesindeki Antik Depremlerin Kataloğu), (Bologna: SGA Storia Geofisica Ambiente, 1994); G. A. Papadopoulos, 'Tsunamis in the East Mediterranean: A catalogue for the area of Greece and adjacent seas' (Doğu Akdeniz'deki Tsunamiler: Yunanistan bölgesi ve bitişik denizler için bir katalog), Proc' IOC-IUGG Internatl. *Workshop Tsunami Risk Assessment Beyond 2000: Theory, Practice and Plans, June 14–16, Moscow, 2000* (2001), (2000 ötesinde Tsunami Risk Değerlendirmesi Çalışması: Teori, Uygulama ve planlar, Haziran 14-16, Moskova, 2000 (2001), s. 34-43; I. Papaioannou, G. A. Papadopoulos ve S. Pavlides, ' MÖ 426 depremi, N. Evoikos'ta, Körfez tekrar gözden geçirildi: İki farklı güçlü deprem olayının birleşmesi?), *Bulletin of the Geological Society of Greece* (Yunanistan Jeoloji Derneği bülteni), no. 36 (2004), www.geo.auth.gr/ege2004/articles/SE15_172.pdf [erişim 30 Aralık

30 Platon, Lakhes 181b; Şölen 221a.

31 Platon'un Phaedrus'u (MÖ 418-416) ve Şölen'de (MÖ 416) vurgulanmıştır.

32 Thukydides 5.101, çeviren Warner, a.g.e.

33 Ksenofon, Hellenica 1.7.16-33.

34 Bununla birlikte, büyükbabasının, yaşlı Kritias, bu şerefe sahip olduğuna yönelik önemli argümanlar vardır. Bkz. Nails, a.g.e. (2002), S. V. 'III. Kritias' ve 'IV. Kritias'.

35 Platon, Phaedo 118a.

36 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.6.

37 a.g.e.. çeviren Hicks, a.g.e.

38 Cicero, De Re Publica 1.10.16, De Finibus 5.29.87. Kirene sadece Apuleius, Diogenes Laertius ve Olympiodorus tarafından bahsedilmiştir.

39 Index Academicorum (S. Herc. 1021 ve 164), ed. S. Mekler, s. 6, sütun 10. Ayrıca bakınız T. Dorandi, Filodemo. Storia dei filosofi. Platone e l'academia (S. Herc. 1021 ve 164) (Napoli: Bibliopolis, 1991); W. Burkert, Nahaufnahme Platon: Ein Buch aus Herculaneum (Stuttgart and Leipzig: Teubner, 1993).

40 Plutarkhos, Solon 2.3.

41 Bkz. örneğin, Phaedrus 274c-5B; Philebus 19b. Ayrıca bakınız J. Kerschensteiner, Platon und der Orient (Stuttgart: Kohlhammer, 1945), s. 46 ve devamı.

42 (R. Hercher (ed.), Epistolographi Graeci [Paris: Didot, 1871]) phaedrus tarafından Saïs'da 'her şey hakkında' (peri tou sympantos) düşünen, piramitler ve garip Mısır hayvanları hakkında bilgi isteyen Platon'a yazıldığı iddia edilen kurgusal bir mektup bulunur (Epistle 28 in the Letters of the Socratic School in R. Hercher (ed.), ancak bu hiçbir şeyi kanıtlamıyor.

43 Strabon 17.1.29. Görünüşe göre Platon'un ve öğrencisi Knidoslu Eudoxus'un diatribai'si (arkadaşı) olarak gösterildi.

44 Platon, yedinci mektup, 324a.

45 Bkz. Cicero, De Finibus 5.29.87, De Re Publica 1.10.16, *Tusculan Disputations* (Tusculan Tartışmaları 1.17.39.

46 Bu, Platon'un yedinci mektubu 326b'de yer alan Yunanca bıos Eudaimōn'un çevirisidir.

47 Diodorus 15.7; Plutarkhos, Dion 5; Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3, 19–21.

48 Bkz. Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları

ve Öğretileri) 3.7. 49 Plato, yedinci mektup, 326a.

50 Bkz. İzokrat, Panegyric 115-22.

51 Örneğin, J. Cargill, *The Second Athenian League: Empire or Free Alliance?* (İkinci Atina Birliği: İmparatorluk mu Bağımsız Birlik mi? (Berkeley, CA: University of California Press, 1981).

52 IG II243, çeviren G. W. Botsford, *A Source Book of Ancient History (*Antik Tarihin Kaynak bir Kitabı) (London: Macmillan, 1934).

53 Homer, İlyada 20.403.

54 Yani MÖ 373'te.

55 Strabon 8.7.2; vd. [30 Aralık 2016 erişim] helike-002510, http://www.oceanus.upatras.gr/?q=node/134 1.3.18; ve Ayrıca bkz. http://www.helikeproject.gr/, http:// www.helike.org/ http://www.bbc.co.uk/science/horizon/2001/helike.shtml, http://www.ancient-origins.net/ancient-places-europe/uncovering-lost-city -.

56 Platon, yedinci mektup 328b-c.

57 Platon, yedinci mektup 329c; üçüncü mektup 316c-d.

58 Platon, yedinci mektup 329c-30b.

59 Platon, yedinci mektup 338a; Plutarkhos, Dion 17.

60 Platon, üçüncü mektup 316e-17a; yedinci mektup 338a-b.

61 Platon, üçüncü mektup 317a-B; yedinci mektup 338b-c.

62 Platon, üçüncü mektup 317a; yedinci mektup 338c.

63 Platon, yedinci mektup 339a-b. 64 a.g.e., 350a-b.

65 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.30, çeviren Hicks, a.g.e. = Anth. Pal. 7.99.

66 Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.41.

Bölüm 4

1 T. K. Johansen, *Plato's Natural Philosophy: A Study of the Timaios-Critias, (*Platon'un Doğal felsefesi: Timaios-Kritias'ın bir çalışması), (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), s. 1.

2 Platon, Timaios 90d, çeviren W. R. M. Lamb, *Plato in Twelve Volumes, Vol. 9 (*On iki ciltte Platon, Cilt: 9 (Cambridge, MA: Harvard University Press; London: Heinemann, 1925).

3 Timaios 29b-d. Eikōs logos ile eikōs muthos arasındaki ayrımın iyi bir tartışması için bkz. Johansen, a.g.e., s. 62-4. 4 Timaios 29c7-8.

5 Timaios 29c3. 6 Timaios 29b6.

7 Timaios cf. 68b6-8.

8 Timaios cf. 54b1-2, 55d4-6. 9 Timaios 29d1.

10 Timaios 53d4-7, çeviren Lamb, a.g.e. Johansen'in tartışmasına bakınız, a.g.e., s. 55-6.

11 http://www.enotes.com/topics/Timaios [erişim 10 Kasım 2016].

12 Bkz. Nails, a.g.e. (2002), s. 107.

13 Platon, Kritias 120d ve devamı.

14 Athena: Timaios 21a, 26e; Bendis: Devlet 327a, 354a.

15 T. Wyatt, 'Atlantis aramasındaki kısıtlar', Papamarinopoulos, a.g.e. (2007), s.65.

16 Sokrat diyaloglarının çoğunda Sokrates ya ana ya da merkezi bir figürdür. Ama Timaios'ta oldukça küçük bir rol oynar. Timaios bir diyalogdan ziyade—bir derece konuşma olmasına rağmen—Timaios tarafından evren hakkında fikirlerin ustaca sergilendiği bir performanstır.

17 Dördüncü konuğun kim olduğunu (Öneriler arasında Platon'un kendisi veya Perikles vardır) veya Platon'un neden gruba kayıp bir kişiyi dahil ettiğini bilmiyoruz. Proklos, Timaeum'da adlı eserinin 14.4-26.20 kısımlarında rakamları ve olası önemlerini tartışır: 'Diyaloğun Pisagorcu olduğunu da akılda tutmalı ve açıklayıcı yorumlar bunlara uygun bir şekilde yapılmalıdır' (Timaeum'da 15.24). Fakat Platon ve Pisagorculuk arasındaki ilişki sorusu tartışmalı bir sorudur. Sokrates gibi, Pisagor da (MÖ 570 civ.'dan 490 civ.'na kadar) hiçbir şey yazmadı, ancak Sokrates'ten farklı olarak Pisagor'un düşünceleri üzerine detaylı çağdaş bir çalışma yoktur (bakınız, örneğin, C. Huffman, "Pythagoras", (Pisagor) Edward N. Zalta (ed.), Stanford Felsefe Ansiklopedisi (Yaz 2014 baskısı), https://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/pythagoras/ [erişim 17 Aralık 2016]). Bununla birlikte, Atlantis'i Pisagor'un fikirleriyle ilişkilendirmeye yönelik çok sayıda ustaca girişim gerçekleşti. Pisagorcu Platon'da (Stony Brook, NY: Nicolas Hays, 1987, s. 77), E. McClain, Devlet, Timaios, Kritias, Devlet Adamı ve Yasaların uyum konusunda sistematik bir incelemeyi içlerinde barındırdığını ve Atlantis hikâyesinin Pisagorlular için sadece sofistike bir eğlence [. . .] olduğunu öne sürmektedir. 'Müzikal olarak masum olanlar için, tamamen anlamsız sayısal ayrıntılarla anlaşılmaz bir şekilde doldurulmuş, safi Platonik bir masaldır ve öyle de kalmalıdır.'

John Bremer ('Platon'un Devlet kitabında *Bazı Aritmetik Örüntüler*, Hermathena, no. 169 [2000], s. 69-97) gibi diğerleri, satırları ve/veya heceleri sayarak ve içerdiği oranları keşfederek ya da onları okumak için harcanan zamanda (eski Yunanca okuma hızlarının ne kadar doğru olabileceği tam olarak bilinmese de) sayılarda anlam aradılar. 'Platon, Pisagor ve Stokiyometri' adlı makalesinde (*Stichting Pythagoras: Pythagoras Foundation Newsletter*, no. 15 [Aralık 2010], http: // instituteofphi- losophy.org/plato/plato-pythagoras-and-Stokiyometri–2/ [[17 Aralık 16'da girildi]) John Bremer, Bremer'in (kendisinden üçüncü şahıs olarak bahseder) nasıl 'Devlet'teki heceleri zekice saydığını' anlatır, Devlet'i saymanın on iki saat sürdüğünü iddia eder (Pisagorcu on sayısından ziyade on iki sayısı bu tip bir analizde çok önemli bir sayı olur) ve 'hecelerin aritmetik sayımına dayanarak Devlet'te doğru kalıp ve simetrileri tanımlamanın mümkün olduğunu' ifade eder. Bu 'açıklığa kavuşturulmuş modeller [. . .] diyalogun belki de vazgeçilmez bir parçasıdır' ve Timaios ile Kritias'a da uygulanabilir. Tüm bunların sonucu olarak, 'Herakles Sütunları dışında yaşayanlar ile içlerindeki herkes arasında gerçekleşen savaştan bu yana geçen toplam yıl sayıları [sayılan 'hecelerin sayısı' 9000 idi (Kritias 118e)], Kritias'ın sonuna kadar 9000'dir (M. Adams, Atlantis'te Buluşalım: Batık Şehri Bulmak için Takıntılı Arayışım [New York: Dutton, 2015], s. 273). Platon yazılarının aktarılmasının, yüzlerce yıl öncesine dayanan geniş kapsamlı "aile ağacı" boyunca metnin el ile kopyalanması, düzeltilmesi ve açıklanması dahil uzun ve güvencesiz bir süreç olduğunun farkındadır (bkz. G. Jonkers, Platon'un Timaios ve Kritias'ın Metinsel Geleneği [Leiden ve Boston: Brill, 2017]): Tüm editörler veya çevirmenler Yunanca metnin ne olması gerektiğine dair farklı seçimlerle sürekli olarak yüzleşir (örneğin, Timaios'taki karta veya kata). 25d veya epinoōn (bizim çevirimizde 'niyetli', Kritias 113a'da no veya epino) bunlar sırasıyla dört, iki ve üç hecelidir. Ancak Bremer kararlıydı ve aynı zamanda Kritias'ın bitip bitmediğine de değinmese de, '9017 hece olduğu ortaya çıktığında çok üzülmüyorum. Tüm numaralarımda, yüzde 1'in içindeyse, muhtemelen kasıtlıdır' (Adams, a.g.e, s. 273). Fakat hassasiyet burada her şeydir: matematik tam olarak işliyorsa, yöntem mükemmel çalışır; eğer bunlar olmazsa testte başarısız olur.

Ancak Bremmer, [Platon'un formları, Pisagor matematiği ve Stokiyometri', Apeiron, sayı 43, no. 1 (2010), s. 1–32 adlı çalışmasında ve bundan sonra—büyük filozofun yazısında saklanan uzun tartışmalı gizli mesajlar—barındırdığını iddia ettiği Platon'daki Diyalogların Müzik Yapısı (Durham: Acumen, 2011)] adlı çalışmalarıyla Platon Kuralları'nın şifresini kıran bir 'bilim tarihçisinin (J. B. Kennedy) saf kandırmacasına—ya da daha saf olmayan kandırmacasına itiraz eder.

Bremmer, 'herhangi bir şeyi okuyan birinin okumayı bilmesi gerektiğini bağlamı dışında 'gizli kod' olmadığını savunur. Kennedy'nin 'Stokiyometri'ye dayanan tezi (metindeki satırların sayılması), esas olarak diyalogların Stokiyometri yapısının bir müzikal terazi (ölçek) olduğu şeklindedir '(a.g.e. [2010], s. 16). Bu ölçeğin on iki notadan oluşan bir armonik sekans içerdiğini ve diyaloğu eşit 'müzikal' bölümlere bölerseniz, her bölümün sonunda sembolik olarak önemli alegorik bir pasaj bulacağınızı savunur. Böylece müzikal yapı diyalogların gizli anlamını açar. Ancak teorinin kabulü, büyük oranda esnek bir ölçü verilmesine bağlıdır: Kennedy, baştan sona satır sayısının 12'nin katları olduğunu ancak sadece 'yüzde bir ila iki doğrulukla' ortaya çıktığını gözlemler (a.g.e. [2010]), sf. 9 vd.). Bremer'in hecelerinde olduğu gibi, yüzde 1 ila 2'lik bir hata payı, sadece çok fazla öznelliğe ve önemli notaların teorisyenin kaprisinde yer almasına neden olur, bu da metodu geçersizleştirir. İşin özü, Platon'un Timaios - Kritias'ı 'çözülecek' bir 'kod' değildir. Bkz. J. Z. McKay ve A. Rehding, Platon'un diyaloglarının yapısı ve Yunan müziği teorisi: J. B. Kennedy'ye bir cevap, Apeiron, vol. 44, no. 4 (2011), sayfa 359-75. Atlantis'le ilgili Pisagor'un fikirlerinin daha az akademik bir tartışması için bkz. Adams, a.g.e., sf 170-80, 259-74.

18 Bir önceki günün entelektüel konuşmasının 'bayram' olarak tanımlanması, bir festival için uygun bir etkinlik olduğu anlamına gelir.

19 Burada 'yapı' olarak tercüme edilen kelime politeia'dır: aynı zamanda 'devlet' ve 'siyaset' (aynı zamanda bu çeviride de kullanılmıştır) kapsayan bir dizi anlamı vardır. Özellikle 2-5 kitaplarda yer alan siyasi fikirler ile Timaios'ta kısaca yeniden özetlenen Platon'un Devleti'ndeki yapı başlığı üzerinde bir tartışma vardır. Bazı yorumcular, Sokrates, Thrasymachus, Glaucon ve Adeimantus'u içeren Devlet'teki konuşmanın iki gün önce gerçekleşen Timaios, Kritias, Hermokrates ve isimsiz dördüncü kişi 'dün'e Sokrates'in detaylarını aktardığı konuşma olduğunu düşünürler. Bu yüzden Timaios'un zaman ve mekan kurgusunu Devlet'in zaman/mekan kurgusundan iki gün sonrasına tarihlendiriyorlar. Gerçekte, iki eseri birbirinden birkaç yıl ayırır ve Platon'un düşüncesi bazı önemli açılardan ilerleme kaydetmiştir.

20 Bkz. Devlet 369e ve devamı., 374e ve devamı.

21 Aynı zamanda bakınız, Devlet 375b ve devamı.

22 Aynı zamanda bakınız. Devlet 376d ve devamı.

23 Aynı zamanda bakınız. Devlet 416d ve devamı.

24 Aynı zamanda bakınız. Devlet 451c ve devamı.

25 Sunarmosteon Yunanca kelimesi ('uyumlaştırılmalıdır'), kadınlarda erkeklerde olduğu gibi (Devlet 456a) var olan canlı ve felsefi unsurların doğru karışımını ifade eder. Esasen Platon, erkek Koruyucularla aynı karakterde olan kadınların yanlarında eğitilmesi gerektiğini ve kadın koruyucuların doğalarına uyarlanmış/uyumlaştırılmış olması gerektiğini ve böylece erkek Koruyuculara benzemeye başladığını düşünüyor. Platon eğitimi genellikle bir kişinin karakterinin bir tür 'uyumlaştırılması' olarak düşünür (örneğin Devlet 412a, 443d-e).

26 Aynı zamanda bakınız. Devlet 457 ve devamı., 461d.

27 Aynı zamanda bakınız. Devlet 458 ve devamı., koruyucuların yetiştirilmesinin öjenik ilkeler üzerinde organize edildiği yer. En İyi veliler, en iyi çocukları ortaya çıkarmak için özel festivallerde birbirleriyle çiftleşirler ve ilişkiler, cinsel ortakları birbirine eşleştirmek için (hileli) piyangoların kullanımıyla rastgele olur.

28 Aynı zamanda bakınız. Devlet 415b–c., 423c, 459d ve devamı.

29 Sokrates, bir gün önce verdiği talimatlara atıfta bulunuyor. Devlet'te (472d ve devamı., 592a-b) İdeal durumu, insanların standart olarak kullanabileceği bir sanatçının modeliyle karşılaştırdı; burada, eylemle daha çok ilgileniyor: resim hareketini görmek istiyor ve teorilerinin pratik önemlerini keşfetmek istiyor. Bu

yüzden diğer üçünü gerçek varoluşta İdeal Devleti'nin bir resmini çizmeye davet ediyor. Bu, Atlantis hikâyesinin özel platonik anlamda sadece 'gerçek tarih' olduğunu açıkça ortaya koymaktadır: ideal vatandaşların savaşta nasıl davranacağı hakkında genel bir gerçeği yansıtmak için geçmiş hakkında uydurulmuş bir hikâye. Hikâye böylece, Devlet'in satırları boyunca anlaşılan erdemin, en olumsuz koşullarda bile bu dünyada nasıl hakim olacağına dair pratik bir örnek sunar.' (Johansen, a.g.e. s. 24). Sokrates, eğitim sisteminin başarılı 'öğrenme sonuçlarını' hayata geçirmeyi, yetiştirme ve eğitimlerini uygulamaya koyan vatandaşlarla görmek istiyor ve bu bağlamda anlatının tarihselliği veya kurgusallığı meselesi alakasız hale geliyor: Vatandaşları Devletteki eğitimlerine uyum sağlayacak şekilde hareket halinde göstermeleri şartıyla Kritias'ın anlatımın tarih yerine kurgu olup olmadığı yönünde Sokrates'in bakış açısı hiçbir fark yaratmıyor, Devlette tarih ve kurgu arasındaki ilişki karmaşık bir şeydir, ama orada Sokrates çok önemli bir nokta yapar: Atlantis masalının herhangi bir yorumu, yani eski geçmişle ilgili hikâyeler yararlı icatlar olarak düşünülmelidir:

> Ayrıca, az önce konuştuğumuz masallarda (en mythologiais), Antik Çağ hakkındaki gerçeğin cehaletinden dolayı, gerçeğin yerine sahteyi [ya da Yunanca 'yalan' – pseudos]'u olabildiğince istiyoruz ve bu yüzden bunu iyi örnek olarak alıyoruz (Devlet 382d1–3, çeviren S. Shorey, Plato: on iki ciltte Platon, Cilt 5 & 6 [Cambridge, MA: Harvard University Press / London: Heinemann, 1969]).

Esasen Sokrates iyi ve kötü 'yalanlar' ya da hikâyeler (pseudē) olduğunu ve geçmişle ilgili hikâyeleri mümkün olduğunca gerçeğe yakın hale getirmeye çalışsak da, onları herhangi bir tarihsel bilgi olmadan inşa ettiğimizi düşünüyor. O halde bu da, masalları eşitlediğimiz gerçeğin tarihsel olamayacağı anlamına gelir: bu başka bir gerçek türüdür ve tanrıların geçmişte yaptıklarıyla ilgili masalları anlatmanın amacı, bu gerçeği göstermektir (yani, tanrıların iyi oldukları göz önüne alındığında, tanrıların nasıl davranacağı, Devlet 379b). En önemlisi, belirli ilahi eylemleri hakkında herhangi bir tarihsel bilgiyi aktarmak/bildirmek değildir-bunun hakkında hiçbir bilgimiz yoktur.

30 Sokrates şehrin methiye/övgüsünü istiyor (tēn polin egkōmiasthai, 19d2). Bu, hikâyeyi nasıl okumamız gerektiğini etkiler. Sözde Aristoteles'in Retorica ad Alexandrum 35 çalışması büyük eylemlerin gösterilmesinin ve büyütülmesinin, normalde kayda değer eylemlerin bir katalogu ile sonuçlanacak bir methiyenin önemli bir parçası olduğunu söylüyor. Böylece, vatandaşlarının büyük amellerini överek, Timaios, Kritias ve Hermokrates, Sokrates'in Devlet'te başladığı İdeal Devletin methiyesini sonuçlandıracaktı. Gerçekten de, Kritias hikâyesini anlatmaya geldiğinde, onun 'tarihi' bu vesileyle özel olarak tertiplenmiştir: onun ideal vatandaşları özellikle Atinalılarla (Spartalılar, Giritliler, Tebailer ya da başka biri değil) tanımlanacaktır ve konuşması Atina ideolojisinin merceğinden süzülen tarihin idealize edilmiş bir versiyonu olan Atina'nın bir methiyesi olacaktır bkz. *N. Loreaux, The Invention of Athens*: *The Funeral Oration in the Classical City (N. Loreaux Atina'nın İcadı: Klasik Kentteki Cenaze Töreni),* çeviren Alans Sheridan [Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986], s. 296-304), ama yeni bir dizi felsefi ideallerin hizmetinde olan 'Atinalılar'a uygun ' için tasarlanmıştır' Johansen, a.g.e., s. 38-9).

31 Timaios ve Kritias hayal gücü ve politika dolu olmasına rağmen, Sokrates kendini yaratıcı bir yazar ya da geleneksel anlamda bir politikacı olarak düşünmüyor gibi görünüyor. Hiç bir zaman eylem adamı olmamıştı ya da siyasete katılmadı ve kendini duyuran (kendisinin ilan ettiği) cehaleti bir efsanedir. Bu görevin onun ötesinde olduğunu belirtmek onun tipik bir özelliğidir.

32 'Taklit' bir sanat olarak şiir için, bkz. Devlet 392d, 579e ve devamı.

33 'Sanat eserleri' kelimesi 'eylemler/edimler' (Yunanca ergois kelimesi burada da ifade edilebilir) olarak da tercüme edilebilir, ancak yine de buradaki yorum Platon'un hikâyeyi yaratıcı anlatıda bir alıştırma olarak kullanma ilgisini yansıtıyor gibi görünüyor (bkz. C. Gill, Platon: Atlantis hikâyesi (Bristol: Bristol Classical Press, 1980), s. 37.

34 MÖ 5. yüzyılın ortalarında, Atina'daki eğitim pratiği, Sofistler olarak bilinen insanların gelişiyle temelinden sarsıldı. Yunanca kelime sophistēs aslında sadece 'bilge adam' anlamına geliyordu, ama yavaş yavaş bu kelime 'sofistike' ve 'sofistlik' olarak manalandırdığımız kelimelerin anlamını edindi. Sofistler hakkındaki kanıtlarımız öncelikle onları yüksek miktarda para karşılığı öğrencilerini ahlaksız her şeyi bilen kişiler alan sözlü (kavli) hileciler olarak kabul eden muhalif kaynaklardan gelir, ama onların öğretimi gerçekten demokratik yaşamın pratik taleplerine yanıt olarak ve Yunanistan'da soruşturma ve şüphecilik yeni bir atmosfere karşılık olarak gelişmişti. Birçok Sofistin matematik ve astronomi gibi kendi özel alanları vardı, ama esas olarak retorik öğretmenleriydiler. Ancak, bazıları da Aretē öğretebileceklerini (genellikle 'Erdem' olarak tercüme dilir, ama aynı zamanda 'iyilik', 'mükemmellik' ve 'sosyal etkinliği' de kapsar) iddia ettiler, Sokrates müfredatı hakkında onu aşağıdaki şekilde yokladığı zaman Protagoras da aynı iddiaydı:

> 'Seni takip ediyor muyum?' 'Seni siyaset sanatını açıklayan ve erkekleri iyi bir vatandaş yapmak için umut veren biri kabul ediyorum' dedim. 'Bu' dedi o, 'yapmam gereken şey tam olarak budur.' (Platon, Protagoras 3219a, çeviren Wkc Guthrie, Platon: Protagoras ve Meno (Harmondsworth: Penguin, 1956).

Bununla birlikte, Ksenofon (13.1 Avlanma Üzerine), Sofistlerin gençleri erdeme doğru yönlendirmeyi iddia ederken, aslında tam tersini yaptıklarını ve Sokrates'in Protagoras'a, 'arete'nin öğretilebileceğine inanmıyorum' (Platon, Protagoras 320c) şeklinde konuştuğunu düşünmektedir. Sokrates'in en çok endişe duyduğu şey, Sofistlerin öğrencilerinin, doğru ve iyi olana bakılmaksızın yeni bulunan becerilerini istismar ettikleri düşüncesiydi. Bkz. örneğin, Kershaw, a.g.e. (2010), s. 129f.; J. V. Muir, 'Religion and the new education: the challenge of the Sophists' (Din ve yeni eğitim: Sofistlerin meydan okuması), S. E. Easterling ve J. V. Muir (editörler), *Greek Religion and Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), s. 191-218.

35 Timaios'un kim olduğunu bilmiyoruz: muhtemelen kurgusal biriydi. Diğer ikisi muhtemelen gerçek insanlardır. Hermokrates MÖ 415-413 Atina Sicilya seferinde Atinalıları bozguna uğratan etkili bir Siraküzalı generaldi (bkz. 58), daha sonra Siraküza'daki radikal demokrasi tarafından sürgün edildi ve MÖ 408'de Siraküza'yı I. Dionysius de dahil olmak üzere şehir içindeki destekçilerin yardımıyla ele geçirmeye çalışırken öldü. Genç III. Kritias bir şair ve entelektüeldi-ironik olarak bazen Platon ile aynı aileye ait olan Sofistlerden biri olarak kabul edildi, ama aynı zamanda Spartalıların MÖ 404'te Peloponez Savaşında Atina'yı yendikten sonra demokrasinin yerini alması için kurulan otuz Tiran'a da liderlik etti. Eğer konuşmacı oysa (ve yaşlı II. Kritias değil), her ikisi de Atinalı tarihi hakkında Platon'un kendi anti-demokratik görüşlerine uyacak şekilde seçilmiş gibi görünüyor.

36 İtalya'nın güneyindeki Epizefir Locris'in kurulması MÖ 7. yüzyılın ortalarında Zaleucus'a atfedildi (Aristoteles, Siyaset 1274a22). Platon'un Yasalarında (638b), Atinalılar Locrialıların Batı'daki tüm devletler arasında en iyi yasalara sahip olduğunu söylüyor, bu yüzden eğer Timaios uydurma bir karakterse, Platon'un neden onu Locris'ten gelen birisi olarak seçtiğini açıklıyor.

37 Hermokrates'in Timaios'ta konuştuğu tek zaman bu. Konuşması çok iddialıdır.

38 Yunanca 'logos' = 'anlatı/ hikâye'. Platon, ismin –i halini (belirtme durumu) kullanıyor ve bu da sonunu logon olarak değiştiriyor. Logos kelimesinin nüansları için 4, 6 ve 15. bölümler bakın.

39 Bu kez Platon, logos'u ismin –in halinde kullanır, bu nedenle morfolojisi logou'ya dönüşür.

40 Bu ifade üzerinde çok yorum yapılmıştır. Ancak, Sokrates, Kritias'a hikâyesini sadece bir hikâye mi yoksa bu şehir (21a) tarafından gerçekten gerçekleştirilen bir şey mi olarak anlattığını sorarak devam etiğinde, Kritias kaçamaklıdır: yaşlı bir adamdan duyduğu eski bir hikâyeyi anlatacağını söylüyor. Aslında, Kritias, Atlantis hikâyesinin doğru olduğunu (Timaios'ta on beş; Kritias'ta yedi kez) yirmi iki kez iddia eder. Bkz. A. N. Kontaratos, ' Atlantis: gerçek mi kurgu mu? Aramarinopoulos, a.g.e. (2007), s. 79-81. Beyefendi çok fazla protesto ediyor, diye düşünüyorum.

> Bunun doğru olduğunu iddia etmesinin nedeni, uydurma hikâyeleri tarih olarak sunarsanız, insanların onlara inanma olasılığı daha yüksektir ve insanlar geçmişle ilgili bir hikâyeye günümüzdeki bir hikâyeden daha fazla inanırlar. Atlantis ile tam olarak durum budur ve Platon'un bunu yapma sebebi, iyi yalanlar ve kötü yalanlar olmasıdır.

Yani—kelimenin tam anlamıyla yanlış, ama insanlık hakkında derin ve kalıcı gerçekleri ileten—'asil bir yalan' illa da kötü bir şey değildir.

41 Eğer konuşmacı yaşlı II. Kritias ise (daha muhtemel), 'büyükbabam' I. Kritias'dır; konuşmacı genç III. Kritias ise, 'büyükbabam' yaşlı II. Kritias'tır. Şekil 2 ve 3'e bakın. Platon'un Solon'u hikâye için 'kaynak' olarak seçmesinin nedenleri, siyasi bilgi ve bilgeliği ile ünlü bir Atinalı devlet adamı tarafından verilen güvenilirliği sağlaması ve ahlaki ve politik temalar üzerine şiir yazan bir kişi olmasıdır (bkz. s. 27). Genç III. Kritias konuşmacı ise, o kendi aile ağacını iki nesil atlar ve kendini dedesi yaşlı II. Kritias ile bir tutar. Bu bir hata olabilir – Platon'un hikâyesi sorunlu tutarsızlıklarla doludur (bkz. 67) - ya da kasıtlı olabilir: kendi ailesini çok iyi biliyordu, ama Kritias'ın Solon'a ve dolayısıyla 'antik hikâyenin ' kaynağına daha yakın olmasını istedi. Tabii ki, çeşitli ayrıntılar, hikâyenin uzak geçmişten aktarıldığı ve Kritias'ı doğrudan o geçmişe bağladığı şeklinde görülmesi için tasarlanmıştır. Bakın J. K. Davies, MÖ 600-300 Atinalı Varlıklı Aileler (Oxford: Clarendon Press, 1971), s.325-6.

42 Hkayenin sözlü olarak iletildiği fikri, hikâyenin yazıldığının belirtildiği Kritias 113b ile doğrudan çelişecektir.

43 Platon'un çalışması sıklıkla insanlığın periyodik yıkımı fikrini içerir. Bakınız, örneğin, Devlet Adamı 270c-d, Yasalar 677a ve devamı., Timaios 21d, 22c, 25d, Kritias 109d, 111a ve devamı.

44 Bu tamamen normal bir uygulama olacaktır: Atina'da Athena onuruna düzenlenen Panathenaia Festivali, Maraton Savaşı'nı kazanmak gibi Atina'nın büyük başarılarının onuruna konuşmalar ve Athena'ya ilahiler içerecekti.

45 Genç III. Kritias konuşmacı ise bu sorunludur: onun doksan yaşındaki büyükbabası yaşlı II. Kritias MÖ 530 civ. Doğdu ve Solon MÖ 558 civ. öldü, bu yüzden şahsen tanışamadılar: A. Giovannini, 'Peut-on démythier l'atlantide?', Museum Helveticum, sayı 42 (1985), s. 152.

46 Apatouria Festivali Dionysus onuruna kutlandı. 'Çocuk Bayramı' (Yunanca kouteōtis) olarak adlandırılan üçüncü gününde, küçük çocuklar 'kardeşliklerine—birliklerine—(phratriai) kaydolurlardı. Platon'un bu festivalin ismini kontrol etmesi mümkündür, çünkü Apatouria aldatma tınılarına sahiptir (Yunanca'da apatē). Elbette, çok yaşlı bir adamın on yaşındaki çocukları kandırması için anlattığı hikâyesi olan Platon'un ne kadar inandırıcı olduğuna dair ağır bir soru işareti oluşturur.

47 Genç III. Kritias konuşmacı ise aslında bunun bir önemi olmadığını unutmayın: Solon'un şiirleri MÖ 6. yüzyılın başında yazılmıştır, bu yüzden bu Kritias'ın dedesi (MÖ 530 civ. doğan) yaşadığı dönemde 'çocuklardı' ve onlar Kritias'ın zamanında (MÖ 460 civ. doğan) yaşları geçmişti: Davies, a.g.e., s. 325-6.

48 Bu adil bir yorumdur: Solon, bir patronun yanına gitmek zorunda kalmayan zengin bir adamdı ve şiiri siyasi görüşlerini kuvvetlice dile getirdi.

49 İlyada ve Odyseia'in yazarı Homer, Yunan dünyasının evrensel olarak kabul edilen bir numaralı şairiydi; Hesiod, diğer şeylerin yanı sıra Yunan tanrılarının kökenleri üzerinde önemli ve saygın eserler yazdı. Devlet 599a'da, Platon, hem orijinal hem de kopya yapmayı bilen herkesin orijinaline daha fazla odaklanacağını söylüyor: ya da 'yapabilenler, yapar, yapamayanlar, şiir yazar' (Johansen, a.g.e. s. 34).

50 Yunan, Solon'un 'doğru' olarak duyduğunu ve 'doğru' olarak söylediğini ima eder.

51 II. Amasis, bilinen adıyla II. Ahmose, MÖ 570 ila 526 yılları arasında Kraliyet başkenti Saïs'te hüküm süren 26. hanedan kralıydı. Yunanlılara karşı nazikti: Mısır ile Yunan ticaretini teşvik eden ve sıkı bir şekilde düzenleyen kurnaz ve fırsatçı bir Firavun olarak tasvir edildiği yer olan Herodot 2.162 ve devamına bkz. Sisam'ın Yunan tiranı Polykrates ile iyi anlaştı ve Delfi'deki tapınağın yeniden inşasına yönelik bağışlar yaptı. Ölümünden sadece altı ay sonra Mısır, İran'ın Ahameniş Kralı II. Cambyses tarafından işgal edildi. MÖ 332'de Büyük İskender tarafından 'kurtarılana' kadar Mısır, Platon'un yaşamı boyunca, Pers kontrolü altındaydı.

52 Şehirlerin ilahi kuruluşu Platon'un anlatısında önemli bir motiftir: Bkz. Timaios 23d–e, 24c–d, Kritias 109, 111a6 ve devamı. Geleneksel olarak Atina, Athena'nın lehine Atina'ya sahip olma konusunda Athena ve Poseidon arasındaki anlaşmazlığı çözen yılan kuyruğu olan bir insan vücuduna sahip Dünya'nın oğlu Kekrops tarafından kuruldu. Kershaw'a bkz., a.g.e. (2007), s. 258 ve devamı.

53 Herodot 1.30, Solon'un Amasis'e yaptığı ziyaretten bahseder ve Solon'un Platon'un anlatısındaki (Yunan geleneklerinden oldukça önce gelen Mısır kayıtlarını kullanarak geçmişi incelemek) üstlendiği faaliyetler, Herodot'un kendi yaptığı işler gibi görünür (2.44 ve devamı. 2.53 ve devamı., 2.100, vb.). C. Gill, a.g.e. s. xvii, xx-xxi ve 40, n. 21e7, bunun Platon'un tarihin taklidinin bir parçası olduğunu gözlemler.

54 Eski Ahit, Gılgamış, Babil Destanı, Atrahasis Mezopotamya Destanı ve Kuzey Amerika kadar uzak kültürlerin mitolojisi gibi, Yunan mitolojisinde büyük bir sel efsanesi vardır. Ek, s. 334.

55 Platon yine burada belirtilen hikâyenin türünün çok yaşlı bir adamın çocuklara söylediği şey olduğunu vurguluyor. Solon'un kendi eski tarihini Mısırlılardan öğreniyor göstermesinin nedeni de açıktır: Herodot, insan ırkının (2.15.3) ortaya çıkmasından bu yana Mısırlıların var olduğunu ve ülkenin ekili kesiminde yaşayan Mısırlıların, geçmişin hafızasını/tarihini korumak söz konusu olduğunda en çok bilgili insanlar olduğunu ve sorguladığı insanların hiçbirinin tarihte bu kadar yetenekli olmadığını söylüyor (2.77.1). Kritias, Atinalıların dünyadaki en eski ulus olduğunu iddia edecektir, ancak okuryazar nüfusu Atlantis ile aynı anda tamamen ortadan kaldırılan Atinalıların aksine, Mısırlıların kültürleri baştan beri kırılmamış olan tek millet olduğunu iddia edecektir, bu da onları teknik olarak dünyanın en eski okuryazar ülkesi haline getiriyor (Timaios 22e–3b). Atina daha büyük antik ve kültürel başarılara sahiptir; Mısır daha uzun kesintisiz uygarlığa sahiptir.

56 Atlantis hakkında, özellikle de internetteki sahte bilimsel yorumların çoğu Mısır'ın kültürlülüğü ve kadimliğinin çok büyük rol oynadığını belirtir. Ama Platon Mısır yanlısı değildir. Yasalar adlı eserinde, Atinalı Yabancı kuşkusuz Mısırlıların sanatsal ve müzikal yenilikleri (656d - 7A) yasaklayan kurallara sahip oldukları gerçeğine hayran kalır, ama aynı zamanda 'hâlâ Mısır'da kötü olan başka şeyler de bulacağınızı' vurgulamaya da heveslidir (657a). Aslında, özellikle ekonomi, siyaset,

el sanatları ve özellikle aritmetik gibi çeşitli eğitim konularının iyi bir şey olduğunu söyler,

> Cimrilik [aneleutheria] ve para aşkını [philokhrēmatia] [. . .] onları yeterince elde edenlerin ve ondan faydalanların ruhlarından kaldırmanız şartıyla; aksi takdirde bilgelik [sophia] yerine 'hilekarlığı' [panourgia] farkında olmadan ortaya çıkardığınızı göreceksiniz. Bunun örnekleri bugün Mısırlılar ve Fenikeliler ve diğer pek çok ulus üzerinde mallarının ve diğer kurumlarının cimri karakterlerinde ortaya çıktığını görebiliriz. (Yasalar 747b–C, çeviren R. G. Bury, Platon: On iki Ciltte Platon, Cilt 10 & 11 (Cambridge, MA: Harvard University Press/London: Heinemann, 1967 ve 1968).

Daha sonra, Mısırlıların eğitiminin bu olumsuz sonucunun bir nedeninin, çevrelerinin karakterlerine (747d–e) etkisi olduğunu ve böylece Timaios 22d–e'de yapılan çıkarımla doğrudan çeliştiğini ve Mısır'ın çevresinin tarihsel bilgilerine güvenmemizin nedeni olduğunu ileri sürmektedir. Devlet 436a'da ' [. . .] Fenikeliler ve Mısır halkında para sevgisinin az olmadığından bahsedilir. Yunanlılar, Mısırlıları tüccarlar olarak gördüler ve bu nedenle açgözlü ve ikiyüzlüydüler, 'Fenikeli kurnaz tüccarlar' (Homer, Odysseia 15.15) ve Odysseus'un kurnazlıkta iyi usta, açgözlü bir hilekar olarak tanımladığı Fenike modelinde, zaten insanlar arasında çok kötülük yapmış birisidir' (Homer, Odyseia 14.288–9). Basmakalıp hilekar, yalancı Mısırlılar Eshilos'da bulunabilir, fragman 373.

57 Bkz. s. 118 ve 144. Kershaw, a.g.e. (2007), s. 263 ve devamı.

58 Platon, burada efsane (Yunanca mythou) ile gerçek (alēthes) arasındaki ayrımı, Phaeton efsanesi (yani hikâyenin kendisi) ile içinde bulunan gerçek (yani gök cisimlerinin nasıl hareket ettiğinin açıklaması) arasında bir fark olduğunu vurgulamak için kullanır. Biz Platon'un metinleri üzerine 'kurgu' modern fikirler empoze ederken dikkatli olmalıyız: Johansen (a.g.e. s. 29) haklı olarak, Platon'un hikâyeleri, yaratıldıkları veya üretildikleri önemli anlamda kurgusaldır ve mitos'ları karakterize eden, tarihin belirli gerçeklerine bakılmaksızın yaratılmış olmasıdır. Platon'un mythoi'si, tanrıların ve iyi adamların doğası hakkında genel gerçekleri yeniden gönderdikleri kadar 'olgusal'dır ve Sokrates kesinlikle bu gerçekleri herhangi bir tarihsel gerçekten çok daha önemli olarak görecekti, ancak mythoi'nin ayrıntılarının genel gerçeklerin imgesinde üretilme şekli, Sokrates'in tarihsel gerçeklerin felsefi gerçeklere kıyasla ne kadar önemsiz olduğunu düşündüğünü gösterir.

59 Buradaki pasaj, Yunan efsanelerinin kozmik hareketin periyodik bir 'sapma'sı (Yunanca paralaksis) olarak açıklandığı Platon'un Devlet Adamı 258e vd'ye benzer. Fakat Devlet Adamında 'açıklama' da karakter olarak mitseldir, oysa bu pasaj Platon'un periyodik doğal felaketleri ve uygarlığın sürekliliği üzerindeki etkilerini daha gerçekçi bir şekilde incelediği Yasalar'ına 677 daha yakındır. Kataklizmik olayların teorileri ve dolayısıyla kuyruklu yıldızların neden olduğu Atlantis'in yıkımı, en azından 18. yüzyılda Comte Gian Rinaldo Carli'nin zamanından beri geçerliliğe sahipti. Bkz. s. 199 ve devamı.

60 bunun anlamı tamamen açık değildir. Nil, kaynağını oluşturan kar erimesiyle ya da Mısır sulama sisteminde baraj ve kapakların açılmasıyla 'serbest' bırakılır. Atlantis'teki sulama sistemlerine sıcak havalarda su kaynağı olarak vurgu yapılması ışığında (bkz. Kritias 118e), ikincisi Platon'un aklında olan şey olabilir. Su 'aşağıdan yükselir' çünkü Nil'den gelir, ancak sulama sistemi tarafından kontrol edilir, toprağı tahrip etmez (şiddetli yağmurlar gibi) ve Mısır uygarlığını bozar. İlginç bir şekilde, Mısır mitolojisinde yıkıcı sel efsaneleri yoktur-Nil selleri tehlikesiz ve faydalıdır. Ek, s. 334 ve devamı.

61 Bkz. aynı zamanda. Platon, Yasalar 677b.

62 Yunanca legetai kelimesi burada 'oldukları söyleniyor ' anlamına gelmez: Mısır gelenekleri en eskidir, çünkü insanlık her yerde tamamen yok edilmemesine

rağmen, felaketlerden kurtulan okuma yazma bilmeyenler herhangi bir kayıt tutmaz.

63 'Hikâyeler' burada mythōn olarak çevrilir: başka bir deyişle, Solon'un Saïs de rahiplere bildirdiği soyağaçları Mısırlıların tapınaklarında korunmuş yazılı kayıtların aksine sözlü geleneklerdi.

64 Bu açıkça Yunanlıların açıkça üçü hatırladığını düşündüğünün belirtildiği Kritias 112a ile çelişmektedir.

65 Bağlam, bunun muhtemelen Deukalion'un daha yeni olan selinden ziyade Atina ve Atlantis'i yok eden sel olduğunu gösteriyor.

66 Kritias'ın tarihsellikle ilgili iddiası güçlüdür. Solon her şeyi 'ayrıntılı olarak' (di' akribeias) duymak istiyor ve rahipler lütfediyor: o şimdi olayın özetini alır ve daha sonra her şeyin ayrıntılarını alacağına dair bir söz (akribes için) alır (Timaios 23e).

67 Bu çok önemli bir detaydır. Bu nedenle Palaeo-Atina MÖ 9600 yıllarında kurulurken, Mısır uygarlığı MÖ 8600'den kalmadır: Mısır, Yunanlıların gözünde inanılmaz derecede eski olabilir ancak Platon'un tarih öncesi Atina'sı bin yıldan daha eskidir. Platon, tarihleriyle belirsiz ve tutarsız olsa da: Yasalar'da Atinalı yabancı, Mısır kayıtlarının tam anlamıyla 10.000 yaşında olduğu konusunda ısrar eder ve Kritias 108e'de Atina ve Atlantis'i yok eden savaşın, Atina tarafından Atina'nın kuruluşundan ziyade 9.000 yıl önce gerçekleştiği bize bildirilir. Kritias 111a da diyalogdan 9.000 yıl önce yok oluşun gerçekleştiğini (yani MÖ 9429 civ.) belirtir.

TARİHSEL AYKIRILIKLAR

TIMAIOS	*KRİTİAS*	*YASALAR*
23e: MÖ 600 civ. konuşan Mısırlı rahip,, "bizim" Medeniyetimizin 8.000 yaşında olduğu kaydedildi (MÖ 8600 civ); 'sizin' vatandaşlar 9.000 yıl once (MÖ 9600 civ) yaşadı der. Rahip ayrıca Mısır medeniyetinin başlangıç tarihi olarak MÖ 8600'ü gösteri.	108e: Kritias'ın zaman ve mekanı MÖ 429 civarıdır. Atina'yı kuran değil, Atina'yı ve ve Atlantis'i yıkan savaş 9.000 yıl once oldu (yani MÖ 9429) 111a: Kritias, Atina aynen Atlantis gibi sular altında kaldığından bu yana (yani MÖ 9429 civ.) bu 9.000 yıl boyunca pek çok büyük selin meydana geldiğini söylüyor.	656e – 7a: Mısır kültürü en az 10.000 yaşındadır (+ yazılış tarihi, MÖ 348 civ. = MÖ 10348): 10.000 yıl önce orada tasvir edilen şeylerin (ne diyorsam onu kastediyorum, (Yaklaşık olarak değil tamı tamına 10.000 yıl) günümüzdeki eserlerden aşağı kalır yanı yoktu.

Platon bir filozoftur, tarihçi değildir: Mısırlıların algılanan kadimliği ve Kritias'ın anlatısının güvenilirliğiyle çok oynuyor. Onun için önemli olan fikirlerdir, tarihlerin doğruluğu değildir ve Atlantis'in yok olmasının tarihlendirilmesi üzerinde aşırı derecede odaklanılması pek çok insanın Platon'un masalının filozofik yönünü kaçırmasına neden olmaktadır.

68 Yani, Timaios 31b'deki toprak ve ateş elementlerinden (Hephaestus demirci tanrısıdır): ateş olmadan hiçbir şeyin görünür hale gelemeyeceği ya da biraz katılık olmadan somutluk olmayacağını ya da toprak olmadan katı olamayacağı ifade edilir, bu yüzden başlangıçta Tanrı ateşten ve topraktan her şeyi meydana getirdi. Bu pasaj, adında da dünya bağlantısı yer alan Erikhthonius efsanesine atıfta bulunmaktadır (Yunan khthon = 'dünya'). Doğumunun en yaygın hikâyesi, Athena'nın Hephaestus'un demirci ocağını bazı silahlar yaptırmak için ziyaret etmesidir, ancak Hephaestus karısı Afrodit tarafından reddedilmiştir ve bakire tanrıça için şehvete boğulmuştur. (Homer, İlyada 2.547; Euripides, Ion).

69 "Yazılar" asla üretilmez ve Atina'nın kahramanlıkları ve yasaları hakkında, 1000 yıl öncesine kadar Mısırlıların bu kadar ayrıntılı bilgiyi nasıl toplayıp kaydettiği hiç açıklığa kavuşturulamamıştır. Atina'nın kurulmasını MÖ 9600 civ. olarak tarihlendirmek, Atina'nın kurulmasının Buzul Çağı'nın sonu (Pleistosen) ve Holosen döneminin başlangıcı ile çakışan, geleneksel olarak yaklaşık 10.000 yıl önce sona erecek olan Paleolitik Çağın ('Taş Devri') sonuna tarihlendirilmesi anlamına gelir. Bu aşamada, insanlar üretken olmayan bir ekonomik yaşamı sürdürdüler (yiyecek arama, avlanma, toplama) ve teknolojileri taş alet yapımına dayanıyordu; Platon'un Kritias'ta tarif edeceği Atlantis dahil o dönemde MÖ 4. yüzyıl Atina'sına uzaktan benzeyen hiçbir yerleşim yoktu. Aksini iddia eden ve bu iddiaların da taraftarları olan bir takım sahte teoriler vardır.

70 Yunanistan ve Mısır kurumları arasında bu şekilde karşılaştırma yapmak, Herodot'a kadar dayanan standart bir klişedir.

71 Platon'un çağdaşı Isokrates tarafından yayınlanan Busiris'te (Devlet ile Timaios arasında yazılır ve ayrıca Herodot 2.164–8'e dayanır), yazar (11.30–40) ideal bir anayasaya, kast sistemine dahil Mısır uygarlığının kuran edepsiz bir kral olan Poseidon'un oğlu ve nehri tanrısı Nilus'un torunu (Nil) Busiris'in yer aldığı, Platon'un Devlet'inin gülünç bir taklidi olan 'Herakles ve Busiris'in sahte masalını' anlatır. Bkz. N. Livingstone, Isokrates'in Busiris'i Üzerine Bir Yorum (Leiden: Brill, 2001).

72 Silahlardaki benzerlikler onlar hakkında olağanüstü bir şey değildir: hem Mısırlılar hem de Yunanlılar, diğer bütün eski güçlerin yaptığı gibi, kalkanlar ve mızraklar kullandılar.

73 Herodot (2.83, 2.84), Mısırlıların kehanet ve tıp uygulamalarını düzenlediğini, ancak göklerin tertibinin ve düzenliliğinin insan hayatının organizasyonu için bir model sağlayabileceği fikrinin belirgin bir şekilde Platonik olduğunu söyler-bkz. Timaios 90; Yasalar kitap 10 ve kitap 12, 966c ve devamı - ve bu, böyle bir toplumun 'ilahi' örgütlenmesine neden böyle bir vurgu yapıldığını açıklıyor.

74 Bu standart bir antik fikirdir (Bkz. örneğin, Hipokrat, Havalar, Sular, Yerler; Euripides, Medea 825 ve devamı.; Aristoteles, Siyaset 7.7) 'dengeli' bir iklim 'dengeli' insanlar meydana getirir. Yunanlılar (doğal olarak) iklimlerinin dünyanın en iyi ve en dengeli iklim olduğunu düşündüler.

75 Yani, yukarıda Mısır'da tarif edilenler.

76 Bu açıkça böyle değildi. Mısır'dan günümüze ulaşan hiçbir materyalde, Antik Atina'nın tarihini veya başarılarını kaydetmek veya hayranlıkla izlendiğine dair emare bulunmaz.

77 Yunancada *Hybris,* hem aşırı kibir tutumunu hem de onunla birlikte giden şiddetli fiziksel davranışın katılığı olarak kullanılabilir.

78 Muhtemelen Kritias Atlantik'i gemiyle seyahat edilebilir olarak görüyor çünkü Atlantis ve diğer çeşitli adalar eski denizcilerin gemilerini demirleyebilecekleri uygun limanlar bulmalarına imkan sağladı. Atlantis diyaloglarında tam olarak denizciliğin ne zaman başladığı hakkında önemli bir belirsizlik vardır: emperyalist Atlantis'in muazzam bir filosu vardır, ancak Poseidon yerleşimi ilk kurduğunda gemiler ve denizcilik faaliyetleri yoktu. Kritias 113e vd. bakınız. Atlantis'in efsanevi tarihinden daha sonra ortaya çıkan Girit Minos'un Thukydides 1.4'de ilk defa bir donanma geliştirdiği belirtilir.

79 Yunanca kelime nēson (nēsos'un belirtme hali) Atlantis ile ilgili bazı teorilerin ifade ettiği gibi 'yarımada/burun' değil, burada 'ada' anlamına gelmelidir. Nēsos, takip eden satırlarda tekrar tekrar kullanılır ve her seferinde aynı anlama sahip olmalıdır. Kelime deniz çıkıntısı için de uygulanabilir, ama bu onun varsayılan anlamı değildir ve konuşmacı adalar hakkında açıkça konuşur: 'adanın' her bir oluşumunu 'çıkıntı/burun' olarak okumanın ne olursa olsun hiçbir anlamı yoktur. Platon, bir toprak

parçasının bir yarımada/çıkıntı (burun) olduğunu belirtmek istediğinde, bunu Kritias 111a'daki gibi çok net bir şekilde yapar.

80 'Herakles Sütunları' (burada *Hērakleous stēlas*) Geryon sığırlarını yakalamak için giderken yolda Herakles tarafından kurulmuştur. Avrupa ve Libya'nın sınırlarında birbirinin karşısında yer alıyorlardı ve şimdi Cebelitarık Boğazı olarak tanımlandılar (bkz. s. 11). Bazı Atlantis-teorisyenleri kendi spekülasyonlarına uymalarını sağlamak için diğer yerlere taşımak isterler, ancak bağlamı açıkça ve kesin surette bir şekilde netleştirdiği üzere Yunan metni bunu yapmak için hiçbir neden sağlamaz: Platon Atlantis adasını Atlantik Okyanusu'na yerleştirmiştir. C. G. Doumas'un da ifade ettiği gibi, 'bu kadar ayrıntılı ve kesin bir tanıma rağmen Atlantis'i sadece Atlantik Okyanusu'nun ötesinde dünyanın çeşitli yerlerinde değil, bir ada olarak açık tasvirini göz ardı ederek sadece kıta bölgelerinde değil, aynı zamanda Akdeniz'in içinde, özellikle Ege Denizi'nde aramaya kendilerini zorlayan insanların hâlâ mevvut olması şaşırtıcıdır. ('Atlantis Arayışı:Bir Ütopyanın Ütopya'sı', Papamarinopoulos, a.g.e. [2007], s. 2).

81 Burada 'daha büyük' olarak tercüme edilen Yunanca kelime meizōn'dur ve Kritias, Kritias 108e de aynı bağlamda aynı kelimeyi kullanır. Meson'u ('arasında') şeklinde okuyan ve adanın 'Libya ve Asya arasında' bulunmasını mümkün kılan çeşitli Atlantis teorileri, Solon'un notlarının transkripsiyonunda bir hata olduğunu iddia eder (bkz., örneğin, S. B. S. Andrews, 'Afrika ve Asya'dan daha büyük?', Greece and Rome, no. 14 [1967], s. 76-9). Fakat bunlar Yunancanın geri kalanını doğru bir şekilde okumazlar, çünkü eğer bu okuma önerilirse, önemli bir kelime olan hama (burada 'bir araya getirme' olarak tercüme edilir) hiçbir anlam ifade etmez: 'Ada Libya ile Asya arasında bir araya getirildi': tam saçmalıktır. Atlantis'i hareket ettirmeye çalışırken, bu fikrin savunucuları, Platon'un Atlantis'i Herakles'in Sütunlarının dışında okyanusa yerleştirmek zorunda olduğunu fark etmemektedir, çünkü kasıtlı olarak Atlantis, Akdeniz'e sığmayacak kadar büyük yapılmıştır. Bkz. J. V. Luce, Atlantis'in sonu (London: Paladin, 1972), s. 32.

82 Yunanca, 'Libya' Afrika'nın tümü anlamına gelir.

83 Platon burada iki açıdan geleneksel Yunan dünya görüşünü değiştirir. 'Gerçek' denizin (yani gerçek boyut ve coğrafi öneme sahip olan deniz), Yunan denizciliğinin sınırlı olduğu (ve sadece 'liman' olarak tanımladığı) Akdeniz değil, Atlantik Okyanusu olduğunu ileri sürmektedir. Ve dünyanın okyanus tarafından değil (Homer'a geri dönen bir inanç) değil, her şeyi kucaklayan bir kıta tarafından sınırlandığını öne sürüyor. Etymologicum Magnum apeiros ('sınırsız') ile ēpeiros ('kıta') bağlar: bir ada gibi deniz ile sınırlı değildir, bir karadır. Dış kıta 'sınırsız'dır çünkü tamamen kırılmamış bir halka oluşturur (Şekil. 1 ile 4). Platon'un neden bunun net olmadığını belirttiği belirsizdir, ancak fikirlerinin denizcilerden gelen gerçek bilgilere dayalı olmadığı anlaşılıyor. İlk değişiklik, Platon'un hikâyesindeki mekan ve zamanın normal ufuklarının genişlemesinin bir parçasıdır; ikinci öneri, denizden ziyade kara tercihini yansıtıyor. Platon'un 'hakiki' ve 'gerçek' kullanımı, hikâyedeki kendi sahte bilimsel kelime dağarcığının bir parçasıdır.

84 Yani Akdeniz Bölgesi.

85 Tyrrhenia veya Etruria/Toskana, burada İtalya için kullanılır.

86 Bu cümle, Platon'un Arginusae Deniz Savaşında Atinalı cesaretini övmek için kullandığı bir cümle ile hemen hemen aynıdır—'devletimizin mükemmelliği ve gücü göze çarpıyordu' (Menexenus 243b–c)—bu, Solon'un Mısır kaynağının sözlerine karşı söylenmiştir. Aynı zamanda tüm pasaj dikkat çekici bir şekilde Pers Savaşlarında Herodot'un Atina'nın Pers Savaşlarındaki liderlik rolünü övdüğü sözlere benzemektedir:' Atinalıların Yunanistan'ın kurtarıcıları olduğunu söylemek gerçeği söylemektir. Dengeyi elinde tutan Atinalılardı; hangi tarafa katılırlarsa o tarafın hakim olacağı kesindi. Yunanistan'ın özgürlüğünü koruması gerektiği şeklinde tercih yapan Atinalılar, Perslerin safına geçmemiş olan diğer Yunan

devletlerini savaşı başlattılar ve tanrıların yardımıyla kralı defettiler (Herodot, 7.139.5, çeviren Godley, a.g.e.).

87 Platon burada Sütunlar için farklı bir kelime kullanır—*stēlai* kelimesi *horoi*—'sınır işaretleri ' haline gelmiştir.

88 Bu, Atlantis tartışmalarında sıklıkla göz ardı edilen önemli bir ayrıntıdır: *hōsautōs* ('aynı şekilde') kelimesi, Platon'un Atina'sının Atlantis'i sular altında bırakan aynı felaketle yok edildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

89 Karşılaştırın [krş.] Kritias 112a: Kritias'ın sel-miti bilgisi anlaşılmaz ve çelişkilidir. İki şehrin göreli kaderi arasında önemli ve açık bir zıtlık vardır: Atina, kara gücü, toprak tarafından yutulur *(kata gēs)*; Atlantis, deniz gücü, deniz tarafından yutulur *(kata tēs thalattēs)*.

90 Bu kelimelerin yorumlanması problemlidir çünkü el yazmalarımız farklı okumalara sahiptir: bazıları *karta brakheos* kelimesini (= 'son derece sığ') olarak, diğerleri kata brakheos'u (='biraz derinlikte'/'yüzeyin hemen altında') şeklinde okurlar. Burada benim kullandığım ikincisidir. Bkz F. M. Cornford, *Plato's Cosmology (Platon'un Kozmolojisi)* (London: Routledge & Kegan Paul; yeniden basım, Indianapolis: Hackett Publishing Co., 1997), s. 366-7. Theaetetus adlı eserde (147a–c) Platon'un çamuru *(pēlos)* tanımlamasının farklı yollarını tartışması, genellikle pēlosu kaygan olan ve kalıplanabilen, çömlek, toprak ve tuğla yaparken yaptığınız gibi su ile doldurulmuş katılar için kullandığını gösterir, bu yüzden Platon burada çok yumuşak çamurdan bahsetmez. Proklos, Platon'un tanımının 'yüzey resifleri' için daha uygun olduğunu, yani üzerlerinde su bulunan batık kayaların (*Timaeum* 188.17-24'te) daha uygun olduğunu düşünür. Bkz. s. 153). C. Gill'in de gözlemlediği gibi, Platon'un ifadesinin Cebelitarık dışında gerçek kıta sahanlığında bir temel oluşturmasına rağmen, esasen 'yarattığı çeşitli alanları (oldukça gelişigüzel bir şekilde) engellemenin ve yarattığı insanları yok etmenin yollarından biridir' (a.g.e. s. 45).

91 Platon, hikâyenin nakledilme şeklinin zayıf olduğunu örtük olarak vurgular (bkz. 3).

92 Yine de, Kritias 107e'de bununla çelişecektir. Bkz. s. 87 ve n. 4. 93, Timaios 20c'de.

94 Bir kez daha Kritias'ın hafızasına büyük ölçüde dayandığı ve masalın çok yaşlı erkeklerin çocuklara anlattığı bir hikâye olduğu gerçeğine büyük bir vurgu var.

95 Yunanca *thēsomen* ('transfer') kelimesi 'farzetmek' kelimesi ile aynı anlamda kullanılabilir: Platon kelimenin çift anlamı üzerinde oynar.

96 Kritias, burada mit (*hōs en mythōi* = 'as in a myth=bir mitte olduğu gibi') ile gerçek *(t'alēthes)* arasında net bir kontrast oluşturur, ancak Sokrates'in dün bahsettiği İdeal Devlet'i mit olarak ve görünüşe göre yazılı ifadeye bağlı olan Atina-Atlantis masalını gerçek olarak nitelendirmesi ilginçtir. Sokrates daha sonra (Timaios 26e), kuşkusuz ironik bir şekilde yorum yapar, Atlantis hikâyesinin bir *alēthinon* ('hakiki') *logon* ve bir *plasthenta* ('icat') mython olmaması kesinlikle çok önemlidir.

97 Yunanca *hōs* 'gibi' kelimesi, burada çok önemli bir kelimedir: bkz. aşağıda 102. madde.

98 *Alēthinon logon*'dur, *plasthenta mython* değil. (a) Platon'un kendi anlatısının tarihselmiş gibi ifade etmesini ve (b) bunu neden yaptığını fark etmek önemlidir. Devlette, insanların öyküleri oluşturmasının ama sonra onları tarih olarak sunmasının sebebinin, insanların muhtemelen günümüzde inanmayacakları geçmişteki olayların olasılığına inanmak için ikna olabilecekleri anlamına geldiğini söyler. Sokrates, İdeal Devlet'in vatandaşlarını Sokrates'in üç katmanlı sosyal düzenini kabul etmelerini istediğinde, onlara 'soylu bir yalan' söylendiğini öne sürer (bkz. 361, n. 40). Bu, 'üç metalin *mythos*'u şeklinde ifade edilir ve bunu söyledikten sonra, Glaucon'a sorar 'bu hikâyeye [*mythos*] inanmaları için herhangi bir planınız var mı? ve Glaucon cevap verir, 'hayır, kendileri değil ama oğulları ve daha sonra nesillerin geri kalanı inanacaktır'. Başka bir deyişle, insanlar burada ve şimdiden daha fazla geçmişteki olası şeyler hakkında daha kolay aldatılabilir. Yani,

Platon'un Atlantis hikâyesi, dinleyicilerinin, şimdiki zamanda olsaydı kesinlikle inkar edecekleri şeylere inanmalarını sağlamak için geçmiş zamanda olmuş gibi ayarlandı/kurgulandı. Atlantis hikâyesinin geçtiği zamanın hikâyeyi duyanların neredeyse hiçbir şey bilmediği bir zaman dilimi olması da çok önemlidir. Platon hikâyeyi geçmişe koyar, ama aynı zamanda Platon bu hikâyeyi gelecekte ya da şimdiki zamanda ama çok uzak bir yerde yerleştirmiş de olabilirdi (Karşılaştırın [krş.] Devlet 6.499 c-d. Johansen, a.g.e. s. 44 ve devamı.). Bir anlamda Atlantis masalı, dinleyicilerinin antik geçmişin bilgisizliğini ve Mısır gibi yabancı yerlerin göreceli cehaletini Platon'un kurgusunu akla yatkın hale getirmek için dinleyicileriyle oynar. Onun yöntemi, 21. yüzyıla kadar olağanüstü başarılı olduğunu kanıtladı ve Atlantis ile ilgili bir dizi çağdaş yayın, tam olarak onun yapmasını istediğini yaptı.

99 Sokrates'in Kritias'ın hikâyesini 'gerçek tarih, icat edilmiş bir efsane değil' olarak tanımladığı kelimeler aslında bu efsane/tarih ayrımının eleştirisini ima eder. *Pammega* kelimesi (*pan* = 'all=tüm'; *mega* = 'big=büyük'), burada 'kitlesel' olarak tercüme edildi, bilinen başka hiçbir Yunan yazarın çalışmasında bu kelime yer almaz ve Platon genellikle retorik abartı yoluyla onaylamamayı ifade etmek için *pan*-bileşiklerini (Ç.N.: *Pan* önekiyle başlayan bileşik kelimeleri) kullanır (bkz. R. S. W. Hawtry, 'Platon'daki *Pan*-bileşikleri', *Classical Quarterly*, no. 33 [1983], s. 56-65); *pou* kelimesi (burada 'sanırım' olarak tercüme edildi), 'sonradan gelen bir düşünceyle eklenen şüphe' (JD Denniston, Greek Particles [Yunan Partikülleri] [Oxford: Oxford University Press, 1959], s. 493: konuşmacının belirsiz olduğunu gösterir.

100 Sokrates'in buradaki cevabında kibar ve olumlu olmasına rağmen, sözlerinde ironi olduğu açıktır. O da son derece güvenilmez Mısır kaynaklarından hikâyeyi almaktan, alıntı yapmaktan titizlikle kaçınır (Johansen bakınız, a.g.e. s. 45-6), ve onun İyi Şans *(agathēi tykhēi)* ibaresi, Atlantis hikâyesinin bu inanılmaz derecede uygun noktada ortaya çıktığından (anlatıldığından) doğru olamayacak kadar iyi olduğunu ima eder: sonuçta, 'bunları reddedersek başka hikâyeleri nasıl ve nerede bulacağız?' Sokrates'in bunu bir *plastheis mythos* ('uydurma bir hikâye') olarak görmesi mümkündür, ama aynı zamanda Atlantis masalı ile ilgili olarak *plastheis muthos* ve *alēthinos logos* arasındaki ayrıma çatmış olabilir ve ideal vatandaşlarının muhteşem eylemlerinin bir şekilde, hem *plastheis muthos* hem de *alēthinos logos* olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yani, Atlantis hikâyesi tam anlamıyla ya da tarihsel olarak doğru olmayabilir, ama yine de genel bir gerçeği ifade eder: herhangi bir eski yalanın aksine, 'asil bir yalan' olan uygun bir yanlışlıktır (bkz. Devlet 414b-c, s. 362, n. 40); Bu durumda, ideal vatandaşların eylemde nasıl davrandıkları hakkında bir gerçeği göstermektedir, bu da Sokrates'in *Timaios* 19e'de istediğini söylediği şeydir.

101 Bununla o, Sokrates'in büyük bir başarının anlatımında tasvir etmek istediği, İdeal Devletteki Koruyucu sınıfını kasteder (*Timaios* 18a bakınız), (bkz. *Timaios* 19b ve devamı.).

102 Yine *Hōs* kelimesinin çevirisi 'sanal mahkeme' şeklindedir ama aynı zamanda (kelimenin tam anlamıyla 'jürinin önünde') anlamına da gelir. Yunanca *hōs* kelimesinin kullanımı çok önemlidir. Hem burada hem de yukarıda 26c–d gibi anlamında çağrışımlar taşır. Her iki pasaj da Sokrates'in ideal vatandaşlarının gerçek dünyaya aktarılmasını 'konuşma eylemlerine' bağlı kılar (örneğin 'biz koyacağız': Johansen, a.g.e bakın. s. 37) ve 27b'de bu konuşma eylemleri hukuk mahkemelerinin konuşma eylemidir. Atinalı jüri üyeleri gibi, eski yazıların sözlü raporu ve Atina'nın ekonomik sınıflarının en düşük ve sürgünlere vatandaş hakları veren Solon Yasasının tanımına dayanarak İdeal vatandaşlara vatandaşlık verebiliriz (Karşılaştırın [krş.] Aristoteles, siyaset 1273b34 ve devamı.). Yani özünde, Sokrates'in ideal vatandaşlarına Atinalı vatandaşlar statüsü verebiliriz, bunu da bir tür yargı süreci ile yapabiliriz. Solon Yasasına atıfta bulunarak, Kritias yeni vatandaşların yaratıldığını ima ediyor olabilir. Johansen'in savunduğu gibi (a.g.e. s.

38), pasaj 'dikkatle Kritias'ın tarihinin inşa edildiğini gösterecek biçimde dikkatlice oluşturulmuştur. Başka bir deyişle, Kritias gerçek bir hikâye değil, doğaçlama yapmakta, ayaküstü tarih yaratmaktadır. Bu, Atlantis hikâyesinin yorumlanması için çok önemlidir ve Platon bu kelimeleri kullandığında kurgusunu açık hale getirir. Kritias, Sokrates'in İdeal Devletinin Koruyucu sınıfını alacağını ve onlara 'sanki' Solon'un hikâyesinin Atinalı vatandaşları gibi davranacağını söylediğinde, hikâyenin Devlet'in siyasi temasının yaratıcı bir keşfi olacağını etkili bir şekilde anlatıyor. Ancak Platon, Kritas'a açıkça Solon'un hikâyesinin bir icat/uydurma olduğunu söyletmediği için, hikâyenin temelde gerçek bir hikâye olduğunu dair yüzeysel yanılsamayı sağlayabilir. Yunanca, bu cümle zor ve anlaşılması güçtür, ki bu da dahil olduğu projenin ne kadar zor ve anlaşılması güç olduğunu Platon'un bildiğini gösterebilir (bkz. C. Gill, a.g.e. s. 47, n. 27b3-6).

103 *Hōs*.

Bölüm 5

1 Platon, *Timaios* 107a-b, çeviren Bury, a.g.e.

2 Yunanca *mimēsin* kelimesinin karşılığı 'taklitler'dir. Platon, 'taklit'i onaylamıyor olabilir, çünkü gerçek gerçeklikten uzaklaşır, ancak 'cesur, ılıman erkekler, dindar, özgür ve tüm bu şeylerden' bahsederse (burada olduğu gibi) buna tahammül etmeye hazırdır (*Devlet* 395c). Bu tür anlatı içeriği, insanları olumlu bir şekilde eğitebileceği sürece, kurgu olsa bile tehlikeli değildir. 'Asil bir yalan' (Devlet 414b–c) veya 'yararlı bir yalan' olabilir (Devlet 382d, s. 360, n. 29). Esasen, Platon'un Atlantis hikâyesinin doğru olup olmadığı, yararlı olduğu sürece hiçbir fark ortaya çıkarmaz. Papamarinopoulos, a.g.e. (2010), s. 35-46; 'Atlantis ve platonik taklidin hikâyesi' adlı çalışmada T. Parisaki'ye bakınız, Johansen, a.g.e. s. 34 vd.

3 Platon, *Timaios* 107b-d, çeviren Bury, a.g.e.

4 Bu bariz bir şekilde, Kritias'ın anlık karar üzerinde konuşmak istemediğini söylediği *Timaios* 26a ile çelişiyor çünkü kendi hafızasına güvenmiyordu. Öyle görünüyor ki, orada söylediklerine rağmen, hikâyesi bu vesileyle özel olarak hazırlandı. Johansen'in (a.g.e. s. 42) işaret ettiği gibi, Kritias'ın kaynaklarının ve otoritelerinin ayrıntılı bir şekilde gösterilmesi, bir dizi tarihi olayı yeniden inşa etmek için kritik bir tarihsel yöntem kullandığını öne sürmek için tasarlanmıştır, ancak Platon bir tarihçi değildir ve 'tarihi' genellikle şaşırtıcı kronolojik hatalar içerir: *Meneksenos* adlı Platon'un Sokratik diyaloğunda MÖ 399'da ölen Sokrates, MÖ 396 ve 386 yılları arasında gerçekleşen Korint Savaşı hakkında konuşur ve Şölen'de Sokrates savaşın sona erdiği MÖ 386'daki Kralın Barışına kadar Atina tarihini özetliyor (örneğin, K. Dover'e [ed.], bakınız *Platon, Şölen* [Cambridge: Cambridge University Press, 1980], s. 10). Platon'un okuyucu kitlesi bunu açıkça bilecekti, bu yüzden aslında bu 'tarihsel 'referanslar diyalogların tarihsel belgeler olmadığını açıkça ortaya koyuyor ve aslında tarihsellik yalanını vurguluyor (bkz. CJ Rowe, *'Platon, Homer ve Arkeoloji Üzerine'*, Arion, no. 6 [1998], s. 134-44; 'Mitoloji, *Tarih ve Diyalektik Platon Devleti* ve *Timaios-Kritias*', R. G. A. Buxton [ed .], Efsaneden akla? Yunan düşüncesinin gelişimindeki çalışmalar [Oxford: Oxford University Press, 1999], s.263-78).

5 Platon, Kritias 107e, çeviren Bury, a.g.e.

6 Burada anlık bir kronolojik aykırılık var: bkz. 366, n. 67.

7 Hikâyenin başlangıcında Platon, Atina'nın *polis* (şehir devleti) ile Atlantis'in *basileis* (kralları) arasında açık bir zıtlığı vurguluyor. İki taraf siyasi açıdan taban tabana zıddır.

8 *Nēson* (= 'ada') tekrar: *Timaios* 24e ve s. 368, n. 79'a bakın. Orada olduğu gibi, bunu 'burun' olarak çevirmek orijinal Yunancayı ihlal edecektir. Platon 'burun' anlamına geldiğinde bunu açık bir şekilde söylüyor-bkz. *Kritias* 111a.

9 Burada kullandığı Yunanca kelime *meizō*'dur. *Timaios* 24e ve n 81'e bakın.

10 Bkz ayrıca. *Timaios* 25d ve n. 90.

11 Açıklama kesinlikle çok önemlidir ve Atlantis için büyük arayışta çok sık kaybolur. Platon'un anlatısında en önemli olan Atina, Atlantis değildir. Pierre Vidal-Naquet'in belirttiği gibi, 'Atlantis efsanesini anlamak isteyen tarihçi [. . .] Platon'un birbirine çok yakından bağlı olduğu iki şehri ayırmamalıdır' (*'Atina ve Atlantis:* platonik bir efsanenin yapısı ve anlamı', R. L. Gordon'da [ed.], *Mit, Din ve Toplum: Yapısalcı denemeler* M. Detienne, L. Gernet, J.-S. Vernant ve S. tarafından Vidal-Naquet [Cambridge: Cambridge University Press/Paris: Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1981], s.202; Ayrıca Bkz. O. Broneer, 'Platon'un erken Atina tanımı ve Metageitnia'nın kökeni', *Hesperia,* ek 8 [T. L. Shear onuruna Hatıra çalışmaları] [1949], s. 47-59). Platon'un 'aşağıdaki Atina tasviri *Devlet*te belirtildiği gibi, bazı önemli değişiklikler olsa da İdeal Devlet ile çok güçlü bir benzerlik taşır: Platon sürekli İdeal Devletin nasıl görünmesi gerektiğiyle ilgili görüşünü düzeltir.

12 Kritias aslında burada Yunan mitolojisini yeniden yazıyor.

13 *Hephaestus* için Homerik İlahı 12 ayrıca Athena ve Hephaestus arasında bağlantı kurar. Işıltılı gözleri olan Athena ile beraber Hephaestus yeryüzünde harika el sanatlarını (20.2–3) insanlara öğretti.

14 Yani, Atinalı kahramanlar *Kekrops, Erechtheus, Erichthonius* ve *Erysichthon, Kritias* 110a'da yer alır. Çeşitli mitolojileri için bkz. Kershaw, a.g.e. (2007), s. 259 ve devamı.

15 *Timaios* 22d–3C de.

16 Toplumların entelektüel faaliyet lüksüne kapılmadan önce temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda oldukları fikri yeterince yaygındır-örneğin Aristoteles, *Metafizik* 981b19 ve devamı. *Timaios* 22a vd'da. 'efsane anlatan' Atinalı Solon ve *'geçmişi araştıran'* Mısırlılar idi ve Solon'un hikâyesi, geçmişe yönelik soruşturmanın geliştirilmesinin uzun zaman alan bir şey olduğu fikrini desteklemek için kullanılacaktır: Burada nispeten yakın zamanda uygar olan Atinalılar yalnızca yöneticilerinin isimlerini hatırlayabilir, oysa bilginin 'ak saçlı' olduğu Mısır'da, rahiplerin sadece isimleri değil, aynı zamanda elbette Atina - Atlantis çatışması dahil olmak üzere başarılarının kayıtları da vardır. (Bkz. *Timaios* 22b vd.).

17 Atinalı kahramanların buradaki seçimi önemlidir. Aşağıdaki anlatı boyunca, Atina ülke ile çok yakından ilişkili olacak ve burada isimleri zikredilen dört efsanevi kral bu bağlantıyı güçlendiriyor: Erechtheus ve Erichthonius otokton (yerli) olarak kabul edildi (ülkede doğdu) ve Erichthonius ve Erysichthon'un isimleri onlara dahil edilmiş *chthon* (arazi) kelimesiyle beraber kullanılır. KF. A. Rivaud, *Timée-Kritias, sayı X* (Paris: Budé, 1969), s.234 ve devamı.; Brisson, a.g.e. (1970), s. 409 ve devamı.; Vidal-Naquet, op . CIT (1981), s. 207 vd.

18 Çevirinin beceriksizliği burada Kritias'ın Yunancasını yansıtır.

19 Platon'un yaşamı süresince Akropolis'te iki devasa heykelle temsil edilen savaşçı tanrıça Athena'nın bu Heykeli, Parthenon'daki chryselephantine (altın ve fildişi) Athena Parthenos ve Pheidias'ın Bronz Athena Promakhos ('Bizim İçin Savaşan Athena'), tufan öncesi Atina'daki kadın eşitliği fikrini güçlendirir. Ayrıca bkz. *Timaios* 18c ve *Devlet* 453 ve devamındaki tartışmalar.

20 Ayrıca bkz. *Timaios* 17d ve devamı.; 24a-b. Yerleşik bir Antik Yunanistan veya daha doğrusu 'Hellas' fikri, Thukydides'in antik kültürleri (1.2) açıklaması ile çelişir: 'Deukalion'un seline kadar ülke Hellas olarak adlandırılmadı; karma nüfus yoktu; göç yaygındı; her kabile, daha çok sayıda insan tarafından göçe zorlandığında kolayca kendi topraklarını terk etti; ticaret trafiği yoktu; tüm etkileşimler korku tarafından gölgede kaldı; tarım, geçimlik olarak yapıldı; fazla zenginlik yoktu; hiç kimse meyve bahçesi dikmedi, çünkü işgalciler her an onları yağmalayabilirdi; yerleşimlerin duvarları yoktu; insanlar günlük olarak ihtiyaçlarını düzenli

aralıklarla yer değiştirerek sağlayabileceklerini düşünüyorlardı; ne şehirler ne de kaynakları güçlüydü. Ancak, Thukydides'in erken Atina'sı, en azından toprağının zayıflığından dolayı iç kavgalardan arındırılmış, dolayısıyla her zaman aynı insanlar tarafından iskan edilmişti ve sonuç olarak nüfus baskısı sömürgeleri kurmaya zorlayana kadar Hellas'ın diğer bölgelerinden gelen mülteciler için odak noktası haline geldi. Ancak Platon'un ideal Atinalılarından farklı olarak, Thukydides'in Atinalıları işleri bir kenara bırakan ve daha kolay bir yaşam tarzı benimseyip daha lüks yaşama geçen ilk kişilerdi.' (1.6.3).

21 Ayrıca bkz. Devlet 376c ve devamı. Timaios. 17d ve devamı.

22 Tufan öncesi Atina, MÖ 4. yüzyıldaki Atina'dan çok daha fazla bölgeyi kontrol ediyordu.

23 Arazi kelimesindeki vurguya dikkat edin—MÖ 5. ve 4. yüzyılların gerçek Atina'sı bir deniz gücüydü, ancak hayali Antik Atina arazi ile yakından ilişkilidir: gücü onun ordusudur, donanması değil. Platon titizlikle denizcilikle ilgili herhangi bir atıftan kaçınır ve tarih öncesi-Attika burnu deniz ile çevrili olmasına rağmen, hiçbir limanları yoktu. Bu '5. ve 4. yüzyılların gerçek şehrin antitezidir—yani, bir Anti-Atina'dır. Vidal-Naquet, a.g.e. (1981), s. 208.

24 C. Gill, a.g.e. s. 56 vd., n. 111a2 ve devamı haklı olarak belirttiği gibi, Platon'un toprak erozyonu hakkındaki teorisi, periyodik doğal felaketler teorisi ile tutarlıdır (Karşılaştırın [krş.] Kritias 109d, Timaios 22c ve devamı. Yasalar 677) ve teorilerine kanıt sağlama konusundaki endişesi ('kanıt', 110e; 'güvenilir', 111a; 'kanıtlıyor', 111d), kelimelerinde tarih öncesi soruşturma tekniklerine yönelik artan ilgisinin bir işaretidir. Ancak, bu fenomenleri ampirik araştırmalarla keşfetmeyi iddia etse de, aynı zamanda politik-felsefi masalının gereklilikleri tarafından da belirlenir (Karşılaştırın [krş.] Kritias 110e).

25 Burada 'burun' için kullanılan Yunanca kelime akra'dır. Bu kelime *hē* Atlantis *nēsos* 'Atlantis Adası' yerine 'Atlantis burnu' demek isteyen Atlantis yorumlarına karşıdır.

26 Yani, Atlantis'i yok eden aynı felaketten 9.000 yıl sonra. Karşılaştırın [krş.] *Kritias* 108e ve *Timaios* 23e.

27 Kuşkusuz, bitki örtüsünün çok seyrek olduğu Kiklad Adaları gibi tipik küçük kayalık Yunan Adalarını düşünüyor.

28 Bu noktada metin bozuktur ve bazı kelimeler, Atlantis diyaloglarının Stokiyometri yorumlarına dair büyük şüpheler bırakmışa benziyor. Bkz. I. Burnett, *Platonis Opera: tomus IV tetralogiam VIII continens* (Oxford: Oxford University Press, 1902), n. 111c5. Ama genel anlamda yeterince açıktır.

29 Bunlar, doğal olarak uygun oldukları bir işi yapmak için motive olan ve güçlü bir onur duygusunsa sahip 'İdeal Devlet' çiftçisidir. Karşılaştırın [krş.] *Devlet* 401c-d.

30 Tarih öncesi-Atina'nın mükemmelliğinin bir başka göstergesi. Bol bitki ve su kaynakları olan bir yerin resmi, ideal geçmişin bir stereotipidir. Homer'in *Odysseia Destan'ında* 84 vd. Alkinoos'un Sarayı'nın tasviri (s. 8f alıntı yapılmıştır) ve onları bol miktarda ve meyve veren verimli dünyanın olduğu Hesiod'un tüm iyi şeyleri olan Altın erkek Irkıyla karşılaştırınız. Onlar zengin sürüleri ve kutsal tanrılarıyla, kendi topraklarında kolaylık ve barış içinde yaşadı. *İşler ve Günler* 116 vd. çeviren H. G. Evelyn-White, *Hesiod,* İngilizce çeviri ile *Homerik İlahiler ve Homerika* (Cambridge, MA: Harvard University Press; London: Heinemann, 1914).

31 Karşılaştırın [krş.] *Timaios* 24c ve n. 74. Tufan Öncesi Atina burada büyük ölçüde idealize edilmiştir.

32 Burada belli miktarda belirsizlik vardır: *Timaios* 25d'de, Atina ve Atlantis arasındaki çatışmayı sona erdiren bu selin olduğu ima edilmektedir. Ayrıca, *Timaios* 23b'de, Deukalion'un selinin Yunanlıların bildiği tek sel olduğu söyleniyor. Bkz. ayrıca *Timaios* 22a ve ek, s. 334 ve devamı.

33 Eridanus (Hyperborea Nehri ile aynı değil), Atina'nın kuzey tarafında, güneydeki Ilissus'ta akardı. Pnyx Akropolis'in batısındadır; Lycabettus Kuzey doğuda önemli bir tepedir. Platon'un süper Akropolisi, her gün gördüğü kayadan çok daha büyük olan tüm antik kentle kabaca aynı boyuttadır. Kısmen bunun gibi olmalı çünkü 20.000 savaşçıyı (*Kritias* 112d) barındırması gerekecek.

34 Savaşçı sınıfının üyesi, son derece ortak bir yaşam tarzına sahiptir ve diğer tüm sınıflardan kesinlikle ayrılırlar. Platon burada 'tek başına' olarak tercüme edilen oto kath' hauto, kelimesini bu ev için kullanıyor.

35 'Yalnız' 'bir' ve 'tek' bunun önemli yönleridir: Atinalı sadelik (=iyi) Atlantis karmaşıklığı (=kötü) ile tezattır.

36 Bir başka önemli detay: değerli metallerin bu kasıtlı reddi, lüks zenginliğin siyasi istikrarsızlık oluşturduğu Atlantis'e karşı bilerek yerleştirilmiştir: Bakınız. Kritias 115c ve devamı., 121a ve devamı. Karşılaştırın [krş.] Timaios 18b; Devlet 416d.

37 Yine palaeo-Atinalı basitlik ve değişmezlik vurgusuna dikkat edin. Bu Aynı'nın siyasi tezahürüdür', Vidal-Naquet, a.g.e. (1981), s. 208.

38 Atlantis'in sularından farklı olarak, hem yaz hem de kış için mükemmel bir sıcaklık ile sadece biri yeterlidir.

39 Platon'un çağdaşları bunu garip görecekti: klasik 'şehir devletine' benzememektedir. Tarih öncesi-Atinalılar, MÖ 4. yüzyıldaki meslektaşları gibi, on kabileye bölünmüş olarak klan temelinde örgütlenmezlerdi birlik, İdeal Devlette her şeydir ve Platon'un kendi dönemindeki Atina'da onaylamadığı çok şeyi temsil eden Atlantis'in on Kralı, on bölgesi vb. vardır (bkz. örneğin, *Kritias* 113e).

40 Atinalıların ilkel arazi tabanlı liderliğe rıza gösterip kabul etmeleri (*hekontōn*) rıza göstermeyen (*akontas*) tebaalarına bir tiranlık empoze ettikleri şeklinde suçlanan 5. yüzyılda Peloponez Savaş'ında denizci Atinalılar arasındaki tezadın ifadesidir: bkz. Thucydides 3.37.2 ve ayrıca Karşılaştırın [krş.] *Timaios* 25c.

41 Yine, değişim eksikliğine dikkat edin.

42 Karşılaştırın [krş.] *Timaios* 21a ve devamı.

43 Bu normal bir süreçtir. Örneğin, Nil deltasında (British Museum, BM 1888.0208.1) bulunan büyük bir Doğu Yunan *situla*sı (çömlek kavanozu), bir Mısır efsanesinin Yunanca 'çevirisini' gösterir: Seth'in Horus tarafından devrilmesi, Typhon ve Apollo arasında bir çatışmaya dönüştürülmüştür. Her zamanki Yunan geleneği Zeus'u Typhon ile mücadele yapar gibi gösterir, ama Yunanlılar Apollo ile Horus'u eşit gördüklerinden biz resimde efsanevi kişilerin değiştiğini görürüz. Bkz. F. Goddio ve A. Masson-Berghoff, (Batık Şehirler: Mısır'ın Kayıp Dünyaları), (London: Thames and Hudson, 2016), s. 214.

44 Bir el yazmasının bu sözü birdenbire çıkar ve Kritias'ın hikâyenin sözlü aktarımıyla ilgili önceki yorumlarına kesinlikle aykırıdır: Timaios 26b – c'de, gece boyunca hikâyeyi hatırlamaya çalışırken uyanıktı; Kritias 108d'de Mnemosyne (Hatıra) Tanrıça'sına yakarmaya ihtiyacı olduğunu düşündü ve Kritias 112e'de hafızası için endişeleniyordu. Kayıp Atlantis'te (Londra: Cobden Sanderson, 1937, s. 61f), James Bramwell oldukça özenle ifade ediyor:

> Yazılı bir belgeye sahip olmak, kendi hafızasından şüphe eden Kritias gibi yaşlı bir adamın, Yunanca tercüme edilen oldukça fazla tarih öncesi barbar ismini doğru bir şekilde hatırlayabileceğini, ancak tutarsızlığın

'Platon'un anlatısının tarihsel durumunu çok ciddi almadığını gösterir' (C. Gill, a.g.e. s. 59, n. 113b2.). Yunanistan'ın yedi Bilgesi'nden biri olan Solon kadar önemli bir kişinin, Kritias'ın ailesine, birkaç nesil için ihmal edilen, dünyayı sarsan bir önemin tamamlanmamış bir el yazması vermesi olasılığı azdır. Bkz. A. Giovannini, ' Peut-on démythier l'atlantide?', *Helveticum Müzesi*, sayı 42 (1985), s. 152.

45 *Timaios* 109b.

46 Daha doğrusu , 'Atlas Adası' *(tēn nēson... Tēn Atlantida)*.

47 Yani, kıyı şeridinin ortasında, tümüyle muazzam olan adanın merkezinde değil.

48 Elli *stadia*.

49 Atinalılar gibi, asıl Atlantisliler de Kleito'nun ölümlü babası Evenor kadar yerlidirler (kadimdirler) ve onun Otokton adı verilen bir oğlu olacaktır, ancak yeryüzüne olan ilahi genetik bağlantıları ölümlülerle çiftleşerek azalacak bu da feci sonuçlara yol açacaktır.

50 İsimleri güç ve ihtişam çağrışımları taşır: Evenor = iyi / cesur adam; Kleito = görkemli / ünlü; Leucippe = beyaz at (atlar Poseidon ile ilişkilendirilmiştir ve Atlantis'de de olacaktır). Platon'un burada yarattığı şecere, Yunan mitolojisinde başka hiçbir yerde yoktur.

51 Poseidon'un şehveti *(epithumian)*, Atina'yı kurduğunda Athena'yı motive eden bilgelik sevgisine *(philosphiai)* karşıdır (Karşılaştırın [krş.] *Kritias* 109c).

52 'adanın ortasından' şeklinde tercüme edilen oldukça belirsiz Yunan cümleciği birkaç anlamdan birine sahip olabilir: 1. 'kıyı şeridinin orta noktasından'; 2. 'Poseidon'un tepenin etrafında yarattığı 'adanın' ortasından'; ya da en azından coğrafi olarak ama onu almanın en doğal yolu, 3. 'tüm adanın tam merkezinden'. Kleito'nun oturduğu yeri çevreleyen özelliklerin son derece belirgin dairesel düzeni, Platon'un adasını bulma arayışı için çok önemli hale geldi, ancak Platon gerçek bir yer düşünmeyebilir: *Timaios* 33b'de, örneğin, Demiurge dünyayı 'bir küreye, bir küre şeklinde, merkezden en ucuna kadar her yöne eşit uzaklıkta' yaptı. Ama eğer Platon Timaios'una atıfta bulunuyor olsa bile, mutlaka olumlu bir anlamda Poseidon'u ve Atlantislilerin karmaşık mühendislik projelerini görmemizi istemiyordur: proto-Atinalılar birlik ve kararlılık gösterir ve organik doğal çevrelerine uygun kentsel tasarımlar yapar (bkz. *Kritias* 111e vd.); Poseidon ve Atlantis kralları, son derece yapay, çeşitli ve karmaşık yapılarının doğal çevreye hakim olmasını sağlayacaktır (bkz. örneğin, *Kritias* 118c ve 119a ve devamı.), sadece bütün 'gösterişli' yapıları onların açgözlülüğünün ağırlığı altında batar (*Kritias* 120e, vd.).

53 Platon genellikle denizin etkisini kötü bir şey olarak görür: Yasalar 705a'da - şairi Alkman'dan alıntı yaparak denizi tuzlu ve acı bir komşu' diye adlandırır ve 'günlük yaşamın kullanımı için yakınlığında tatlılık' olduğunu itiraf ederken, 'şehrin pazarlarını yabancı mal ve ticareti ile doldurarak, erkek ruhlarında alçak ve hileli yollarla yer etmesinden' nefret ediyor [Mısırlılara olan tutumu ile karşılaştırır], şehri sadece kendisine değil, dünyanın geri kalanına da inançsız ve sevgisiz hale getirir. Bury, a.g.e. Bu yüzden, Poseidon'un Kleito'yu denizden uzaklaştırmasına neden olmasını ve Atlantislilerin nihayetinde 'antik başkentleriyle' denizle birleştiklerinden denizden iyi bir şey gelmeyeceği anlaşılabilir bir durumdur (*Kritias* 115c ve devamı.). Ayrıca, Poseidon'u deniz karşıtı yaparak, Platon ana akım Yunan mitolojik geleneğinden ayrılıyor. (Poseidon için *Homerik İlahi* 12'ye ayrıca bakınız)

54 Palaeo-Atina'nın aksine, tüm yıl boyunca su temin edilen tek bir kaynak vardı: Atina basitken, Atlantis karmaşıktır.

55 On sayısı Atlantis'te önemli bir rol oynamaktadır. İlk dört birincil sayının toplamı olarak (1, 2, 3, 4) *tetraktis*lere karşılık gelir, 1, 2, 3 ve 4 element sıralamasıyla noktaların mistik düzenlemesi, hem Pisagorculukta hem de Platon'da önemli olan bir üçgen oluşturur (bkz. örneğin, E. Moore, 'Orta Platonizm', http://www.ies.utm.edu/midplato [erişim 12 Aralık 2016]). Atlantis'in bazı Pisagorcu özellikleri vardır, ancak diğerlerinin yoktur (örneğin, 5 x 2 = 10 düzenlemeleri burada özetlenmiştir). Ancak Platon gerçek hayattaki örnekleri düşünüyorsa, büyük olasılıkla MÖ 5. ve 4. yüzyılda Atinalı demokratik sistemde (on kabile, on general, on konsey, vb.) çok önemli olan on birime atıfta bulunur.; bkz. 31). Her halükarda, Atlantis'in kapsayıcı siyasi yapısı, güçlü Satrapların kendi bölgelerini yönettiği, ancak büyük

Kralın genel komutası altında (Karşılaştırın [krş.] *Kritias* 115c–17a) barbar Pers İmparatorluğuna benzemektedir.

56 Atlantis bir monarşidir; İdeal bir devlet değildir.

57 Bu nedenle bir Yunan ve bir barbar adına sahiptir. Eumelus 'Bol Koyunu Olan' anlamına gelir. Gadeira, Atlantis'i arayanlar arasında bazen popüler olan günümüzdeki Cadiz'e karşılık gelir.

58 'Yapılı'; 'Her İki Yandan İyi Donatılmış'

59 'Asil Kanlı'.

60 'Bellek Adam'.

61 'Yaşadığı Topraktan Çıkan'.

62 'Atların sürücüsü'.

63 'Danışman'.

64 'Kavrulmuş'; (muhtemelen) 'Koyu Tenli'.

65 'Muhteşem'.

66 *Nesōn*: yine, bağlam bunun 'burunlar' değil 'adalar' olması gerektiğini ve Atlantis'in bir *nēsos* (ada) olmasını gerektirir.

67 *Timaios* 25a-b.

68 Bu tamamen Platon'un İdeal Devletinin prosedürleriyle çelişiyor.

69 Atlantis'in özellikle altın ve gümüş açısında şaşırtıcı zenginliği, *Kritias* 112c de *Timaios* 18b ve palaeo-Atina İdeal Devlet'in tam zıddıdır.

70 *Kritias* tufan öncesi Atina'da ithal mallarından hiç bahsetmez, Atlantisliler ihtiyaçları olmasa da mal ithal ederdi: yeterince eşyaya sahiplerdi ama daha fazla isterlerdi.

71 Örneğin, nispeten düşük sıcaklıklarda eriyen kalay ve kurşun.

72 Parıldıyor (*Kritias,* 116 c), ancak aksi takdirde efsanevi bir madde olduğu için tanımlamak zordur. Herakles'in 'parlayan dağ bronzlu baldır zırhı' giydiği Hesiod, *Kalkan* 122 ve Afrodit'in ondan yapılmış küpe taktığı *Homerik İlahi* 6 *Afrodit*'e 9 ile karşılaştırın.

73 Yunan edebiyatında fillerin ilk bahsi Herodot 4.191'de gerçekleşir (fildişi bundan çok önce bilinmesine rağmen). Aristoteles'in Hayvanlar Tarihinde filler hakkında çok bilgi vardır. Ama *Platon* ondan önce fillerden bahseden diğer tek Yunan yazardır.

74 Yine, ılımlı olduğumuz, ancak Atlantislilerin obur olduğu iması vardır.

75 Atlantis'in cennetvari verimliliği Homer'ın *Odysseia*'sında Ogygia ve Phaeacia'ya çarpıcı bir şekilde benzemektedir (bkz. s. 6-9) ve Hesiod, *İşler ve Günler* 116 vd.'yi karşılaştırmaya değer (s. 375, n. 30). Platon doğal çevrenin ahlaki karakter üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu düşünüyor ve Atinalıların ölçülü sadelik barındıran hayatlarının aksine Atlantis kendi menfaatine zengindir: büyük obur hayvanları doyurabilir yemek aşkına çok yemeyi teşvik eder ve Atlantisliler kendi binaları süslemek için bir sürü taş çeşidi kullanırlardı (*Kritias* 112c).

76 Atlantisliler ne zaman duracağını bilmiyorlar. Kritias'ın burada verdiği tanımlama, Herodot'un Hemedan şehriyle ilgili tasvirlerini (alıntı s. 36'da), Babylon (alıntı s.34'de), Xerxes tarafından inşa edilen Athos kanalı (bkz. 40) ve Çanakkale Boğaz'ında Büyük Kral'ın köprü yapmasını (bkz. 41) akla getiriyor. Son ikisi büyük ölçekli mühendislik ile kibir ve barbarlık arasında açık bir bağlantı yapmaktadır. Ama Atlantislileri açıkça 'barbar' projeler gerçekleştirdiklerini belirtmenin yanı sıra, Kritias da Miletli Hipodamus'un ızgara desenli kent planı dahil olmak üzere duvarlar ve limanlar gibi Atina'daki inşaat çalışmaları ile Pire liman çalışmalarını ima etmektedir. Platon, bu tür bir şeyin ahlaki açıdan şüpheli olduğunu ve Atinalı okur kitlesinin paralellikleri fark etmesi ve dikkat etmesi beklenir.

77 Bu etkileyicidir, ancak Atlantislilerin iddialı ve rekabetçi lüks gösterişi, evlerinde değişiklik yapmayan tufan öncesi Atinalıların sadeliği ve istikrarıyla çelişiyor.

78 Yunancada, bu 3 *plethra* x 100 feet x 50 *stadia,* açıkça muazzam bir projedir, özellikle *Kritias* 118a'da 'tüm ülkenin son derece yüksek olduğu ve deniz seviyesinin üzerinde hızla yükseldiği söyleniyor': kanalın yan duvarları olağanüstü derecede yüksek olmalı ve kanal şehre ulaştığında ne olacağı ile ilgili sorunlar hiç düşünülmedi. Atlantis Kanalı Korint Kanalından (6,3 km uzunluğunda, 8 m derinliğinde, maksimum 25 m genişliğinde) daha uzun ve Panama Kanalının çoğundan (savak haznesi 12,56 m derinliğinde ve 33,53 m genişliğindedir) daha geniş ve daha derin ve son zamanlarda yükseltilmiş Süveyş kanalından (24 m derinliğinde, 205/225 m genişliğinde) daha derin olmalıydı. Herodot (7,22-4, alıntı s. 40) Serhas'ın işçilerinin Athos Dağı Kanalı'nı inşa etmede karşılaştığı zorlukları vurgulamak için çok çaba sarf ediyor ki bu sadece 2,4 km uzunluğunda ve iki üç sıralı kadırga takip edecek kadar genişliğinde bir kanaldı. Atlantis kanalının inşası, şehri denize açarak, Atlantis toplumunun gelişmekte olan bölünmesinde başka bir aşama oluşturarak Kleito'nun adasının tecridini sona erdiriyor.

79 Burada büyük resim açıktır, ancak detaylar karmaşıktır. Platon'un Merkez adasının Köprüleri ve yeraltı pasajları, adayı okyanusa birleştiren bir yol ortaya çıkartır. Ancak dış halkanın karşısındaki köprü doğrudan kanala doğru uzanır ve köprünün dış tarafta nasıl desteklendiği belli değildir (bkz. Şekil 5). Ve göreceğimiz gibi, kanal köprüden üç kat daha geniştir (*Kritias* 116a, 115d). Platon bir filozoftur, inşaat mühendisi değil.

80 Üç *stadia*.

81 İki *stadia*.

82 Bir *stadion*.

83 Beş *stadia*.

84 1, 2, 3 oranları Pisagor düşüncesinden etkilenmiş olabilir.

85 *Plethriaian,* yani 1 *plethron* (33,3 m).

86 Bunu doğru bir şekilde hayal etmek zordur, ancak her halkada duvar, köprülerin her iki tarafında yer alır, kapılar köprülerin üzerindedir ve kuleler her iki taraftadır ya köprülerin üzerinde veya sağında yer alır (Yunanca muğlaktır).

87 Beyaz, siyah ve kırmızı taşların keşfi (Santorini'deki Akrotiri'de bulunur, ama aynı zamanda diğer birçok volkanik bağlamda da ortaya çıkar), 'gerçek' Atlantis'i bulmak isteyen birçok kişi için önemli bir teşhis özelliği haline gelmiştir. Bkz. s. 315. Bununla birlikte, burada önemli olan bina çalışmasının alacalı yapısıdır: 'basit' değil, 'desenli' (*poikilos*), ki bu iyi bir şey değildir. Bkz. n. 89.

88 Bu tersanelerin kesin konumu belirtilmemiştir.

89 *Poikila* ('desenli'): bu, Platon'un hem demokrasiyi (Atlantis gibi zevk dolu-*hēdeia*) hem de tiranlığı karakterize etmek için sıklıkla kullandığı başka bir anahtar kelimedir (bkz. *Devlet* 557c–D, 558c, 561c, 568d). Platon çeşitliliği sevmez—Timaios 81e–2b'de *poikilos*'u bedensel hastalıklarla da ilişkilendirir—bu yüzden Atlantis maddi kültüründe ortaya çıkan bu niteliği görmek onun onaylamamasını (hoşnutsuzluğunu) gösterir (Karşılaştırın [krş.] 118b). Buradaki taş işi ve tasarım, Herodotus'un Hemedan tasvirine çok benzer: bkz. 36.

90 Yine, bu inanılmaz derecede muhteşem ve etkileyicidir, ama Platon'un bakış açısından da ahlaki açıdan şüphelidir ve tarih öncesi Atina ne altın ne de gümüşe sahipti (*Kritias* 112c).

91 Bir *stadion* x üç *plethora*.

92 Atlantislilerin Yunanlı-olmamasını destekleyen önemli bir yorum.

93 Tapınağın tasarımı tipik olarak Yunandır ve Platon'un okuyuculara Atina Akropolis'teki Parthenon'u hatırlatmış olabilir. Fakat Parthenon'dan (yaklaşık 70 m x 31 m) kadar yaklaşık üç kat daha büyük, bu da 30 m yüksekliğinde 'orantılı' sütunları gerektirecektir ve bu, artı üst düzey dekorasyonu, onu 'barbar' yapar:

Babil'deki tapınakta büyük miktarda altın kullanıldı (Herodot 1.183). Duvarların ve çatının dekorasyonu, değerli metallerle süslenmiş olan Homer'in Odysseia Destanındaki Alkinous Sarayını (Homer, *Odysseia* 7.84 ve Karşılaştırın [krş.] *Kritias* 117a) akla getirir. Ayrıca, Phaeacialı Kraliyet sarayı, kuruşulunu Poseidon'a kadar götürür (bkz. Homer, *Odysseia* 7.56 ve devamı ve Karşılaştırın [krş.] Kritias 113d).

94 Ana akım Yunan mitolojik geleneğinde elli Su Perisi vardı (bkz. Hesiod, *Theogony* (İşler ve Günler) 240 ve devamı.; Pindar, *Isthmian* 5.6): küçük deniz tanrıları bile Atlantis'te büyük ölçüde fazla miktarda bulunur.

95 Platon'un aklında burada bazı gerçek yaşam örnekleri olabilir: muhtemelen Athena Parthenos'u; muhtemelen neredeyse başının tavana dokunduğu söylenen Olympia'daki Zeus'un ünlü heykeli (Strabon 8.3.53); ya da belki de Platon'un çağdaşı, ünlü heykeltıraş Scopas tarafından övülen 'Deniz Tiasos' (Ç.N.: Dionysos Şölen mozaiği/resmi) grubu, yunuslar, ('deniz atları') ve diğer deniz canlıları (Plinius, *Doğal Tarih* 36.26) üzerine binen Su Perileri eşliğinde Thetis ve Achilles ile Poseidon olabilir. Poseidon'un denizatı sembolü de Helike'deki Tanrı'nın Bronz heykelinde yer alır (Strabon, 8.1.2), D. Katsonopoulou, 'Helike, Platon için, hayal gücünü Atlantis'in büyüleyici hikâyesini zenginleştirmek için gerçek verilerle donatan eşsiz bir ilham kaynağı olduğunu' belirtir ('Helike ve efsanevi Atlantis: aydınlatıcı bir karşılaştırma', Papamarimopoulos, a.g.e. [2007], s. 335).

96 Karşılaştırın [krş.] *Kritias* 113e, 112c-d. Ayrıca Bkz. Homer, İlyada 22.147 ve devamı. Truva'da iki pınar vardır, birinden sıcak su akar, diğeri yaz aylarında bile dolu ya da kar ya da buz gibi soğuk akar.

97 Tarih öncesi-Atinalıların sadece kışlık yemek odası vardı (*Kritias* 112c).

98 Yine, Atlantis düzenlemelerinin olağanüstü çeşitliliğine dikkat edin: Hayvanlar bile Atlantis'te lüks içinde yaşıyor.

99 Platon'un Atlantis su tesisat sistemleri, etkileyici su tesislerine sahip olan Santorini'deki Minos Girit ve / veya Akrotiri'ye bağlantılar hakkında spekülasyonlara yol açtı. Ancak Homer'in *Odysseia* 7.114 ve devamındaki Phaeacia'daki sarayın Kraliyet Bahçelerinden çok daha belirgin bir paralellik ortaya çıkartır (bkz. 8f). Platon su kaynaklarına büyük önem vermektedir, *Yasalar* 761a ve devamı.

100 Yunan burada 'birçok' kelimesini dört kez kullanır: Atlantis'te her şeyin 'birçoğuna' sahiptir; Atina'da sadece bir tapınak, bir bahçe, bir yaşam alanı vardır.

101 Yani, toprak halkalarının daha büyük olanı (Karşılaştırın [krş.] 113d). 'Ada (lar)', bir kez daha, burada *nēsōn* ve *nēsōi* olarak çevrilir—onlar açıkça burun değildir. Çevirinin geri kalanında 'ada' kelimesinin her kullanımı *nēsos*'un bir gramatik formudur.

102 Yine bu olağanüstüdür. Burada '200 m' olarak tercüme edilen Yunanca kelime *stadion*'dur, yani normal bir stadyumun uzunluğu. Olağanüstü büyük Atlantis'in geniş ve uzun Stadyumu vardır. Tanrı Poseidon da atlarla çok yakından ilişkilidir.

103 Atinalılar özellikle korumaları zorbalarla (tiranlarla) ilişkilendirdiler ve burada kullanılan Yunanca kelime (kelimenin tam anlamıyla, 'mızrak taşıyıcıları') bir zorbanın koruması için kullanılan özel bir terimdir (Karşılaştırın [krş.] *Devlet* 567d, 575b). Atlantis şehrinin fiziksel düzenlemeleri bize bunun bir askeri ortak diktatörlük olduğunu, İdeal bir devlet olmadığını çok açık bir şekilde gösteriyor.

104 Atlantis'in son teknoloji savaş gemilerinde oluşan büyük bir filoya sahip olması için hangi aşamada gemiler ve denizciliğin geliştirildiği belli değildir. Kleito'nun zamanında hiçbir gemi olmadığı ve insanların denizde nasıl seyahat edeceği bilmediği söylendi (bkz. *Kritias* 113e). Üç sıralı kadırga, Platon'un zamanının standart Yunan savaş gemisiydi ve Thukydides (1.13.2–5), MÖ 8. yüzyılın sonlarında Korintliler tarafından Yunanistan'a tanıtıldığını söylüyor, ancak Diodorus Siculus (14.42.3) bunu üç sıralı kadırganın Korint'te icat edildiği anlamına gelse de, en eski örneklerin Fenikeliler tarafından geliştirilmiş olabileceği şeklinde ele alır. Denizciliğin inanılmaz derecede antik Atlantislilere atfedilmesi, Girit

Minos Yunanlılarının bir donanma inşa eden en eski insanlar olduğu yönündeki Thukydides'in ifadesiyle (1.4) doğrudan çelişmektedir.

105 Kritias, ana yoldan, kaleden uzakta, üç köprünün üzerinden ve daha sonra kanalın kenarından denize doğru yürümeyi hayal ediyor. Çevre duvarı çapı yaklaşık 20 km'dir.

106 Bu bir Platonik kabustur, ama o yine de MÖ 4. yüzyılda Atina'yı düşünüyor. Bu tasvir, bir Atina resmini, Atina tahkim duvarlarının etrafındaki yaşam koşullarını ve Pire limanındaki aktiviteyi ortaya koyacaktır. Platon'a göre, Pire ve Uzun Duvarların inşası, takdir ve adaleti dikkate almadan Atinalıların ahlaki karakterinin bozulmasına bağlıydı [. . .] şehri limanlar ve tersaneler ve tahkimler ve vergi gibi benzer salak şeylerle (Platon, Gorgias 519a) doldurdu, böylece Atlantisliler tarafından gösterilen türden maddi açgözlülüğü teşvik etti.

107 Yani, önce Mısır rahipleri tarafından Solon'a ve daha sonra Kritias'ın kendisine.

108 Kritias yüzde yüz doğru olduğunu iddia etmez 'az ya da çok' (Yunanca *skhedon*) belirsizliği gösterir ve akıldan konuştuğunu itiraf eder *(apomnēmoneusai)*. *Kritias* 113b'de belirtilen el yazması da unutulmuş gibi görünüyor.

109 'Gerçek Atlantis'i bulma arayışlarının çoğunda, Kritias'ın açıklamasının ortaya çıkan yönleri sık sık göz ardı edilir, ihmal edilir: onların odaklandıkları nokta iç bölge deil, kentin kendisindedir. Ada Platon'un görüşüne göre tüm alan da aynı derece önemlidir.

110 Bu, Atlantis şehrinin deniz seviyesinden önemli bir yükseklikte bulunması gerektiği göz önüne alındığında, Atlantis kanalının inşası için muazzam çözülmemiş sorunlar yaratır.

111 Yani 3,000 x 2,000 *stadia*. Atlantis Ovası, Akdeniz'in en büyük adası olan Sicilya'nın tümünden yaklaşık on kat daha büyük bir alanı kaplar (Atlantis için 240,000 km^2; Sicilya için 25,706 km^2).

112 Önemli bir detay: herhangi bir potansiyel 'gerçek Atlantis' konumu güneye bakmalıdır.

113 *Poikilēn* tekrar: Platon'un tüm olumsuz çağrışımlar ile beraber Atlantis'in doğal ortamının çeşitliliği bir kez daha vurgulanmıştır. Bkz. *Kritias* 116a-b ve nn. 87 ve 89.

114 Yine, Atlantisliler doğal çevreleriyle uğraşıyorlar, onunla uyum içinde yaşayan proto-Atinalı emsallerinin aksine, çevreye hakim olmaya çalışıyorlar. Deukalion sonrası toplumun Yasalar'da (677a ve devamı tartışılmasında, 'her türlü siyasi sistemi ve tüm değişikliklerin karışımı olan ve devletlerde benzer çeşitlilik ve değişim gösteren bir yapı içerisinde insanların ovaları sömürgeleştirdiği bir aşama vardır.' *Yasalar* 681d). Bu *Devlet* 557d vd.'daki demokrasi tanımına yakındır ve bu nedenle, Platon'un bakış açısından, iyi bir şey değildir. (Homeros'un *İlyada*'sı 20.216 vd.'dan alıntı yapan) Atinalı Yabancının insanların yaylalardan büyük ve asil bir ovaya taşındıktan sonra, Ida Dağı'ndan akan birçok nehrin bulunduğu alçak bir tepede Truva'nın kurulduğunu söylediği *Yasalar* 628b'de Atlantis'in bir tekrarı da vardır.

115 Önemli bir yorum: Yunanca ge edatı (='her neye'/'en azından') burada çok açık bir şekilde kullanılır: onun anlamı 'doğru olsun ya da olmasın', diye çevrilebilir. Kiritas'ın bile hikâye hakkında şüpheleri vardır.

116 Bir *plethron* derinliğinde; bir *stadion* genişliğinde.

117 Uzunluk 3,000 *stadia* x genişlik 2,000 (*Kritias* 118a) = tüm çevre etrafında 10.000 stadia, yani 2,000 km. Yaklaşık 250.000 km^2'yi kaplayan bu büyük kanalı yapmak için yaklaşık 13.3 milyar m^3 kaya/toprak kazılması gerekir. Süveyş Kanalını on kez veya Korint kanalını 10.000'den fazla kez inşa etmek gibi olurdu. Platon'un bunu onaylaması pek olası değildir, müthiş olsa da, çünkü Serhas'ın mühendislik projelerinin barbarlığını, fazlalığını ve *kibri*'ni tekrar akla getirir (bkz. Herodot 7.22-4; 7.33–6 ve devamı. Alıntı s. 40 ve nn. 52 ve 54).

118 Şehrin içinden geçen kanal boyunca.

119 Yüz Yunan foot (ayak) ölçüsü (Ç.N.: 1 foot 30,48 cm).

120 Yüz *stadia*

121 Sistem iki dizi kanalı içerir: 1. Kuzey–güneyde, kanalların deniz kenarındaki hendeğe boşalmasıyla birlikte; 2. kuzey-güney kanallarını dik açılarla birleştiren bir dizi enine doğu-batı kanalı. Platon bize ne kadar uzakta olduklarını söylemiyor, ancak 20 km, Atlantis'in askeri düzenlemelerini belirleyen arazi bölümleri ışığında makul bir varsayımdır (bkz. *Kritias* 119a).

122 Tarih öncesi-Atina'da sulama tamamen doğaldır ve Zeus'tan gelir. Yine, Kalypso'nun Adası ve Homeros'un *Odysseia*'daki (5.64 ve devamı., 7.82 ve devamı.) Alkinous Sarayını hatırlatır. Bkz. s. 6-9.

123 Görünüşe göre Kritias, kanalların çapraz deseninin yarattığı arazi bölümlerini, hepsinde 600 birim, muhtemelen 20 x 20 km kareler, 2 x 2 km (10 x 10 *stadia*) 100 bölüme bölünmüş olarak düşünüyor, bu da askeri örgüt için kullanılan toplam 60.000 payı ortaya çıkmaktadır.

124 Homerik savaşta, savaş arabası savaşçıyı savaşa sürükledi ve burada savaşmaya başladı. (Yunanca bu noktada biraz belirsizdir.)

125 Antik çağlardan beri, yorumcular anlatıdaki sayıların olası anlamını (ve Platon'un belirttiği diğer her sayıyı) gözden geçirdiler. Yunanca'da alternatif tek ve çift sayılar üzerinde çok açık bir vurgu vardır: düz 2,000 x 3,000 *stadia*; üç askerle bir çift atımız var; iki hoplit, sapan ve okçular, üç taş atıcı ve cirit atıcılar, dört denizci; Atlantis kralları beşinci ve altıncı yılda dönüşümlü olarak buluşur, tek ve çift sayılar için eşit bir pay verir (bkz. 119d), vb. Ancak hangi ezoterik anlam bundan çıkartılırsa çıkartılsın, önemli bir nokta düzenlemelerin gereksiz şekilde karmaşık olmasıdır. Bütün liste bize Herodot'un Serhas'ın kudretli ve barbarca güçlerinin listesini hatırlatıyor (Herodot, 7.59-88, bkz. 39), ve Atlantis ordusu açıkça Yunan ve barbar bir karışımı olarak düşünülmelidir—bazı Yunan Orduları sapancılar konuşlandırmış, ancak taş atıcılar ve garip biniciler Yunanvari değildir, savaş arabalarının Homerik emsalleri vardır, ama Persler onları kullanmış olmasına rağmen, Platon'un zamanında Yunan orduları tarafından kullanılmıyordu ve savaşçıların sayısı hayret vericidir: 10.000 savaş arabası; 60.000 'sökücü' 120.000 seyis tarafından desteklenmektedir; 120.000 hoplit; 120.000 okçu; 120.000 sapancı; 180.000 taş atıcı; 180.000 cirit-atıcısı ve 240.000 gemi için 1.200 denizci —toplamda 1.4 milyon savaşçı ve bu sadece Kraliyet şehri içindi. Diğer dokuz şehrin adamları ve dağlardan ve başka yerlerden gelen 'sonsuz' sayılar tarafından destekleniyorlar.

126 Atlantis'in yapısı 'karışık'tır, monarşi ve oligarşi/aristokrasinin bir kombinasyonudur. En erken evrelerinde, Platon'un *Devlet adamı, Timaios, Philebus ve Yasalarda* anlattığı gibi başarılı karışık yapısı doğrultusunda devam eder, ancak nihayetinde birliğini koruyamaz ve bunu felaket takip eder.

127 Platon'daki bir sayının hemen hemen her bahsi, antikçağdan bugüne kadar spekülasyona neden oldu. Aristoteles (*Metafizik* 986a22–6), 'Pisagorcuların iki paralel sütunda listeledikleri on ilkeyi tanıdığını söyler:

Sınırlı	Sınırsız
Tek	Çift
Bir	Çok
Sağ	Sol
Erkek	Dişi
Sükunet	Hareket
Doğru	Eğri
Aydınlık	Karanlık
İyi	Kötü
Kare	Dikdörtgen'

Soldakiler iyidir, sağdakiler kötüdür ve sağ sütun niteliklerinin, hepsinin olmasa da, birçoğunun Atlantis'e uygulanabileceği dikkat çekicidir. *Platon'un Matematiksel İmgelemesi* adlı kitabında (Bloomington: Indiana University Press, 1957, s. 17-59), R.S. Brumbaugh, altı ve beş sayılarının ve Platon'un Atlantisindeki sayıların da önemini belirtti: beş çift ikiz; etrafı duvarla çevrili beş yer; adanın merkezi beş *stadia*'dır; su halkalarının toplam alanı ile toprak halkalarının toplam alanı arasında 6:5 ilişkisi vardır; Poseidon'un heykelinde altı at kullandığı tasvir edilmiştir; merkezi ova 6 milyon stadyum² ölçüsündedir ve kare yerine dikdörtgendir; Pisagor'un "karşıtlar tablosunun" "kötü" tarafına koyar; altı rakamı ve/veya altı katları Atlantis'in askeri organizasyonuna özgüdür ve bunun gibi. Platon, beş ve altı arasındaki karşıtlığın tek ve çift arasında olduğunu, dolayısıyla Pisagor terimlerinde eşit ve eşitsiz, yani iyi ve kötü arasında olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Platon'un Atlantis'i kötü bir toplumun şablonudur.

128 Boğa, Poseidon'un özel hayvanıydı. Kritias tarafından açıklanan süreci yeniden canlandıracak şekilde boğaların yakalanması, Atina'daki Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde (1758, 1759) bulunan Lakonia'daki bir kubbeli (tolos) mezarında bulunan Creto-Miken altın Vaphio Kupalarında (Bardaklarında) tasvir edilmiştir. MÖ 15. yüzyılın ilk yarısı tarihli kupa 1758 üç tane otlayan boğaya eşlik eden bir inek ile eşleşirken bir boğanın bacağının etrafına ip bağlayan bir adamı tasvir eder, kupa 1759 ağa yakalanmış (tuzağa düşmüş) bir boğayı ve avcılarına saldıran bir başka boğayı tasvir eder.

129 Bu ritüel hakkında büyük bir tartışma vardır ve eğer bir şey varsa burada Platon'u etkilemiş olabilir, ancak Kritias'ın anlatımının, Psammeticus'un Mısır'ın tek hükümdarı olduğu konusunda Herodot'un tasviriyle (2.142–54) çok ortak noktası vardır. Sethus adlı Hephaestus kral/rahibinin saltanatının ardından, Mısırlılar, azat edilmelerine rağmen kralsız asla yaşayamayacaklarının farkına vardılar, bu yüzden Mısır'ı on iki bölgeye böldüler ve kendi içlerinde evlenen ve birbirlerini tahttan indirmemeyi kabul eden on iki kral atadılar. Onların ritüellerinde içki içilirdi ve isimlerinin anısını korumak için, harcanan emek ve maliyeti Yunanlıların şimdiye kadar inşa ettiği ve Piramitleri bile aşan bir şey olan bir labirent inşa ettiler. Herodot, on iki çatılı mahkemenin olduğunu, ancak Mısırlı bakıcıların, Labirenti ilk inşa eden kralların mezar tonozlarının yanı sıra kutsal timsahların olduğu yer olduğunu söylediği için içeri girmesine izin verilmediğini söylüyor. Herodot, labirentin üzerinde çeşitli piramitler ve devasa heykellerle birlikte durduğu yapay göl Moeris'in daha da etkileyici olduğunu ekliyor. Sonunda, on iki Kral arasındaki kutsal anlaşma bozuldu ve bir kehanete göre Psammetichus diğer onbir'i devirdi ve kendini tüm Mısır'ın efendisi yaptı. Platon, Herodot'un yazılarının bu kısmının kesinlikle farkında olurdu ve C. Gill, a.g.e. s. 69, n. 119d7 ve devamı, Herodot'un hikâyesinin ikinci bölümünün Platon'un Kritias'ındaki bitmemiş anlatısına devam etmeyi amaçladığı yol olabileceğini öne sürüyor. Pylos (Navarin) halkı da Homeros'un Odysseia 3.6'da Poseidon'a boğaları kurban ediyor. Ayrıca bakınız Brisson, a.g.e. (1970), s.432-5.

130 Çok koyu mavi renk *(kyaneos)* deniz tanrısı Poseidon'un soyundan gelenler için uygundur: *kyaneos,* derin denizi tanımlamak için de kullanılır (Euripides, I. T. l.7. KF. Aristoteles, *Problemata* 932a31; Xenarchus 1.7; Theophrastus, de *Sensu* 7.7).

131 *Hōs logos*-yine, Kritias bile tüm hikâye üzerinde çok büyük bir soru işaret koyar.

132 Atlantis hikâyesinin ahlaki noktası burada çıkmaza girer. Bu harika bir ada hakkında tarihsel bir hikâye değil, mutluluk ve ahlaki iyilik ile kafa karıştırıcı maddi refah tehlikeleri hakkında korkunç bir uyarıdır. Atlantislilerin parlak yüzeyini kazıyın ve onların dejenere olmuş gerçek tabiatını (durumlarını) görün: bu, Platon'un okuyucularının vermesi beklenen tepkidir. Atlantis'in siyasi ve ahlaki dejenerasyonunun bu görüntüsü, Cyrus ve I. Darius hükümdarlığından sonra Serhas'ın Yunanistan'ı işgaline yol açacak (*Yasalar*, 698b, vd.) ve tartışmasız

Atlantis masalı için gerçek tarihsel modellerden birisi olan Pers düşüşü hakkında Platon'un *Yasalar*'ında yer vereceği (694a–b, 695b, 697c–8a) anlatımına çok benzer. *Dahası, 'açgözlülük ve kanunsuz bir güç duygusu' (pleonexias adikou kai dynameōs)* emperyalizmin Yunanca kelime dağarcığında önemli terimlerdir ve felakete yol açan emperyalizmin diğer önemli örnekleri, Platon'un Atlantis hikâyesini yazdığı dönemde isyankar müttefikleriyle Atina'nın 'Sicilya ve Atina' deneyimidir. Atlantis'in felaket getirici savaşçılığı hem Pers hem de tarihi Atina'yı yansıtıyor.

133 'Uyum' sağlamak amacıyla ceza çok Platonik bir fikirdir. Bakınız, örneğin, *Protagoras* 324a-C, *Devlet* 443d-e, *Timaios* 106b. Anlatı aniden sona erdiği için, Atlantisliler için herhangi bir kurtuluş olasılığı olup olmadığını keşfetme fırsatını asla elde edemeyiz.

134 Bakınız, örneğin, T. G. Rosenmeyer, 'Plato's Atlantis myth: "Timaios" or "Critias"? (Platon'un Atlantis efsanesi: "Timaios" veya "Kritias"?) Phoenix, sayı 10, no. 4 (1956), s.163-72.

Bölüm 6

1 Halikarnaslı Dionysius, *Letter to Pompey* (Pompey'e mektup), 6, çeviren S. Usher, *Dionysius of Halicarnassus: Critical Essays, Volume II: On Literary Composition*. *Dinarchus. Letters to Ammaeus and Pompeius* (Halikarnaslı Dionysius: Eleştirel Denemeler, Cilt II: Edebi Kompozisyon üzerine. Dinarchus. Ammaeus ve Pompeius'a mektuplar) kitabı içerisinde (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985).

2 F 259 = Fgrh 115, Athenaeus tarafından alıntı yapılmıştır, Deipnosophistai 11.508 c-d.

3 Bkz. E. Rohde, der griechische Roman und seine vorläufer (Leipzig: Breitkopf und Härtel, üçüncü baskı, 1914), s.204-8.

4 Frigyalı Midas 'Midas dokunuşundaki' (Ç.N.: dokunduğunu altın yapan) kişidir; Silenus, satirler ve Dionysus'un takipçilerinin lideridir.

5 Theopompus, F 75c = Fgrh 115, Aelianus, *Varia Historia* (Çeşitli Öyküler) 3.18, çev. N. G. Wilson, *Aelianus: Historical Miscellany* (Aelianus: Tarihi Derleme) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997).

6 R. Graves, *The Greek Myths* (Yunan Mitleri) (Harmondsworth: Penguin, 1955), S. V. 'Midas'.

7 Strabon 7.3.6.

8 Lysimachus (MÖ 360-281 civ.) MÖ 323'te İskender'in ölümünden sonra Makedonya'ya hükmetti; Antigonus, İskender'in İmparatorluğunu ele geçirmeye çalışan ancak MÖ 301'de Ipsus Savaşında öldürülen İskender'in generallerinden biriydi.

9 Aelianus, *On the Characteristics of Animals* (Hayvanların Özellikleri Üzerine) 15.2, çeviren A. F. Schofield, *Aelianus. On Animals, Volume III: Books 12–17* (Aelianus. Hayvanlar Üzerine Sayı III: Kitaplar 12-17) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959).

10 *'Hikâyelerin Mucidi'* Yunanca *mythologos* kelimesinin çevirisidir.

11 Aelianus, *Varia Historia* (Çeşitli Öyküler) 3.18, çeviren Wilson, a.g.e.

12 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 190.4-8, çeviren H. Tarrant, *Proclus: Commentary on Plato's Timaios, Vol. 1, Book 1: Proclus on the Socratic State and Atlantis (*Proklos: Platon'un Timaios'u, Cilt 1, kitap 1: Sokratik Devlet ve Atlantis Üzerine Proklos), (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

13 Homer, *Odysseia* 13.125 ve devamı.

14 Iliad, *İlyada* 7.433, 441, 12.1 ve devamı.

15 Homeros'da 'Akalılar' Yunanlılar için kullanılan ortak bir tanımlamadır.

16 Platon'daki hikâyenin gerçek olduğuna dair en açık gönderme, Sokrates'in 'Bence, bunun gerçek bir tarih olduğu ve icat edilen bir efsane olmadığı çok önemlidir' şeklinde konuşmasıdır, *Timaios* 26e. Bkz. s. 371 ve n. 99.

17 Strabon 2.3.6, çeviren Jones, a.g.e.

18 Poseidonius F49.297-303 Kidd.

19 *Timaios* 25d, burada 'kayboldu ' şeklinde tercüme edilmiştir.

20 *Timaios* 26e.

21 Johansen, a.g.e., s. 45-6.

22 Strabon 13.1.36, çeviren Jones, a.g.e.

23 Bkz. örneğin, W. Haase ve M. Reinhold (editörler), *The Classical Tradition and the Americas. Volume 1: European Images of the Americas and the Classical Tradition, Part 1* (Klasik Gelenek ve Amerikalar. Cilt 1: Amerika'ların Avrupa İmajları ve Klasik Gelenek, Bölüm 1 [Berlin and New York: de Gruyter, 1994], s.43 ve devamı. Kolomb ve Atlantis için bkz. 162 ve devamı.

24 Yine, Herakles Sütunlarının Cebelitarık Boğazında olduğu açıktır, başka hiçbir yerde değildir.

25 Aristotle, *de Caelo* II, 14, 289a, çeviren J. L. Stocks, *De Caelo* (Oxford: Clarendon Press, 1922). Platon, herhangi bir kanıt sunmasa da, dünyanın yuvarlak olduğunu da öğretti: Platon, *Phaedo* 108, 110b. vd. *Timaios* 33. Bkz. Dr Dicks, *Early Greek Astronomy to Aristotle* (Aristoteles'e Kadar Erken Yunan Astronomisi), (Ithaca: Cornell University Press, 1970).

26 *Kritias* 114e-15a.

27 Aristoteles, *Meteorologica* (Meteoroloji) II, 354a22.

28 Platon, *Timaios* 25d. Burada çamur-*pēlon* için aynı kelimeyi kullanıyorlar.

29 [Aristoteles], *de Mirabilibus Auscultationibus 836b30* ve devamı. Çev. W. S. Hett, *Aristotle. Minor Works: On Colours. On Things Heard. Physiognomics. On Plants. On Marvellous Things Heard. Mechanical Problems. On Indivisible Lines. The Situations and Names of Winds. On Melissus, Xenophanes, Gorgias (*Aristoteles. Küçük Eserler: Renkler Üzerine. İşitilen Şeyler Üzerine. Physiognomics. Bitkiler Üzerinde. İşitilen Harika Şeyler Üzerine. Mekanik Problemler. Bölünmez Çizgiler Üzerine. Rüzgarların Durumları ve İsimleri. Melissus Üzerine, Xenophanes, Gorgias) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936).

30 [Aristoteles], *de Mirabilibus Auscultationibus 844a25* ve devamı, çeviren Hett, a.g.e.

31 Yunanca *metagrapsanta* kelimesi, burada 'tercüme edildi' olarak çevrilmiştir, gerçekte ise = 'farklı bir kültüre aktarıldı' şeklindedir ve Mısır fikirlerinin yazılmasına kalkışıldığı anlamına gelmez.

32 Yunan tosouton kelimesi burada belirsizdir: bazı çevirmenlere göre 'çok az', diğerlerine göre 'çok' anlamındadır, ancak bu durum argümana yönelik hiçbir fark ortaya çıkarmaz.

33 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 75.26-6.10, çev. Tarrant, a.g.e. küçük değişikliklerle. Buradaki tartışmalar, Tarrant'ın s. 61-70'deki mükemmel analizine çok şey borçludur.

34 Herodot ve tarihçe için bkz. 33.

35 Bkz. Örneğin, Cicero, *Yasalar* 1.6–7 ve *ad Fam* 5.12.

36 Ay, Proklos'un Atlantis analizinde oldukça farklı bir ışığa sahiptir. Bkz. s. 151.

37 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 109.9-17, çev. Tarrant, a.g.e.

38 Bkz. s. 33.

39 Bu meselenin tam bir tartışması için bkz. Tarrant, a.g.e., s. 61-5.

40 Kullanılan kelimeler sırasıyla *mythos* ve *plasma*'dır (ikincisi, *plassō* = 'icat' fiili ile ilgilidir).

41 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 76.10-12, çev. Tarrant, a.g.e. 42 a.g.e., 76.15-16.

43 a.g.e., 76.17-21. Efesli Heraklitus (c. 535-c. MÖ 475) Sokrat öncesi bir Yunan filozofudur. Alıntı b53 DK'dedir.

44 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 182.2-3, çev. Tarrant, a.g.e.

45 Örneğin, M. Bernal, Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization. Vol. 1: The Fabrication of Ancient Greece (Siyah Athena: Klasik Uygarlığın Afroasiyatik Kökleri. Cilt I: Antik Yunanistan'ın Oluşturulması) (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1987), s. 106-7.

46 Aristofanes, *Assembly Women* (Meclis Kadınları) 571-690. vd. *Timaios* 18c-e.

47 Platon, *Timaios* 24a-b.

48 Platon, *Timaios* 24b-c. Bkz. s. 368, n. 73.

49 Platon, *Timaios* 17c-19a. *Yasalar*'da (656d–7A, 747a–c) Platon, sanatsal yenilikleri yasaklayan, matematiksel eğitimi vurgulayan – kurallardan bahseder ki bunda da biraz Mısır havası vardır.

50 Bkz. örneğin, Aristofanes, Clouds (Bulutlar) 545-59.

51 M. Lefkowitz, *Not Out of Africa: How Afrocentrism Became an Excuse to Teach Myth as History* (Afrika Dışında Değil: Afrika Kültürü Çalışması, Efsaneyi Tarih Olarak Öğretmek İçin Nasıl Bir Bahane Oldu) (New York: New Republic and Basic Books, 1997), s. 75. Yunanlıların felsefelerini ve bilimsel öğrenimlerini türettikleri düşünülen 'Mısır Gizem Sistemi'nin aslında bir 18. yüzyıl Avrupa kurgusuna dayandığına işaret ediyor. Bkz. 'Lefkowitz on Bernal on Lefkowitz', *Bryn Mawr Classical Review* (19 Nisan 1996), http://bmcr.brynmawr.edu/1996/96.04.19.html # NT6 [erişim 2 Ocak 2017].

52 Homeros, *Odysseia* 14.285 ve devamı., 15.415; Platon, *Devlet* 436a; *Yasalar* 657a5, 747b8-c8. Ayrıca Bkz. *Timaios* 22b.

53 M. M. Garvey, 'Who and what is a Negro?' (Zenci kimdir ve nedir?), 1932), H. Brotz (ed.), *Negro Social and Political Thought,* 1859–1920, *representative texts* (New York: Basic Books, 1966), s.561-2.

54 Sahra'nın kuzeyinde yaşayan Afrikalıların çoğu gibi, Eski Mısırlılar siyah değildi: örneğin, F. M. Snowden, *Blacks in Antiquity* (Antik Çağda Siyahlar), (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1970); F. M. Snowden, *Before Color Prejudice* (Renk Önyargılarından Önce), (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983); Lefkowitz, a.g.e. (1997).

55 Örneğin, C. A. Diop, *Civilization or Barbarism: An Authentic Anthropology,* (Medeniyet veya Barbarlık: Otantik Bir Antropoloji), çev. Yaa-Langi Meema Ngemi (Brooklyn, NY: Lawrence Hill Books, 1991). Ayrıca bkz. Bernal, a.g.e. (1987); Bernal, a.g.e. (1991).

56 Diop, a.g.e. s. 338.

57 a.g.e., s. 337-40.

58 a.g.e., s. 341-3.

59 Diodorus 1.96.1

60 Platon, *Timaios* 47a-c.

61 Bkz. lefkowitz, a.g.e. (1997), s. 83 f.

62 Strabo 17.1.29. Bkz. s. 59 vd.

63 Diogenes Laertius, *Lives of Eminent Philosophers,* (Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri) 3.6. Bkz. s. 59 vd.

64 İskenderiyeli Klement, Stromata 1.15.69 = Eudoxus T 18 Lasserre.

65 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 76.4 vd. çev. Tarrant, a.g.e.

66 Platon, *Timaios* 24a-c.

67 Platon, *Timaios* 17a-19b.

68 Tarrant, a.g.e. s. 68.

69 a.g.e.

70 a.g.e., s. 69.

71 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 76.7-9.

72 Platon, *Timaios* 23a.

73 Tarrant, a.g.e. s. 69 vd.

74 İskenderiye Ulusal Müzesi 285, SCA 277.

75 MÖ .379/378–361/360 arasında hükmetti.

76 British Museum JE34002, SR5 / 9013. Bkz. J. Yoyotte, 'Olağanüstü bir ikiz: Firavun Nektanebo I dikilitaşları,' F. Goddio ve M. Clauss (editörler), *Egypt's Sunken Treasures,* (Mısır'ın Kayıp Hazineleri))(Munich: Prestel, 2006), s.316-23; A. S. von Bomhard, *The Decree of Saïs: The Stele of Thonis-Heracleion and Naukratis, Underwater Archaeology in the Canopic Region in Egypt* (Saïs Fermanı: Thonis-Heracleion ve Naukratis Dikilitaşları, Mısır'da Canopic Bölgesinde Sualtı Arkeolojisi), (Oxford: Oxford Centre for Maritime Archaeology Monograph 7, 2012).

Bölüm 7

1 Strabon 2.3.6; Poseidonius F49.297-303 Kidd. Tam alıntı ve daha fazla tartışma için bkz. 113.

2 I. Ptolemeaios, MÖ 323 ve 285 arasında Mısır'a hükmetti, ama kütüphanenin kesin kuruluşunu belirlemek zordur. Örneğin, L. Canfora, *The Vanished Library: A Wonder of the Ancient World* (Kaybolan Kütüphane: Antik Dünyanın Bir Harikası), (Los Angeles: University of California Press, 1990); K. Staikos, *The Great Libraries: From Antiquity to the Renaissance* (Büyük Kütüphaneler: Antik Çağdan Rönesans'a), (New Castle, De: Oak Knoll Press, 2000).

3 Manetho'nun tarihleri belirsizdir, ancak ilk üç Ptolemiyle ilişkilendirilebilir; Abderalı Hekataios, I. Ptolemeaios döneminde Mısır'daydı.

4 Örneğin, G. G. M. James, *The Stolen Legacy* (Çalıntı Miras), (New York: Philosophical Library, 1954). Bkz. Lefkowitz', a.g.e. (1997), s.2-5, 134-54.

5 Kaynaklarımız MÖ 48, MS 272, 391, 415 ve 639'da kütüphaneye zarar verildiğini göstermektedir. Örneğin, H. Philips, *'The Great Library of Alexandria?'* (İskenderiye'nin büyük Kütüphanesi?), *Library Philosophy and Practice* (2010), http://unllib.unl.edu/LPP/phillips.htm [erişim 4 Ocak 2017].

6 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 177.10-20.

7 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 181.14-15. 8 bkz. s. 118.

9 Horatius, *Odes* 1.37.25 f., çeviren J. Michie, *The Odes of Horatius* (Horatius'un Odes'i), (Harmondsworth: Penguin, 1967).

10 Diodorus, 3.53.1-6, 56-61.

11 'Amazon' genellikle a = '-sız, -siz' ve mastos'un = 'meme' bir biçimi olan *mazos*'tan türetilmiştir ve böylece amazon kelimesi 'memesi olmayan' anlamına gelir. Bununla birlikte, bunun gibi popüler etimolojiler her zaman başka şekilde ele alınır: bir ismin taşıyıcısına zaten atfedilmiş değerleri doğrularlar; bu değerleri üretmezler. Bakınız J. Bremmer (ed.), *Interpretations of Greek Mythology* (Yunan Mitolojisinin Yorumları) (London and New York: Routledge, 1988).

12 Diodorus, 3.53.4-5, çeviren C. H. Oldfather, *Diodorus Siculus'ta. Tarih Kütüphanesi, Sayı II: Kitaplar 2.35-4.58* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1935).

13 a.g.e., 3.54.1.

14 a.g.e., 3.55.3.

15 a.g.e., 3.60.1-2. 4.2.27'de Diodorus, Atlas'ın 'yıldızların küresel doğasını keşfettiğini' söylüyor; çok sayıda antik dönem yazarı Atlas'a astronominin kâşifi olarak atıfta bulunuyor.

16 a.g.e., 3.60.5.

17 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 39.

18 Bkz. S. Kershaw, *A Brief History of the Roman Empire (*Roma İmparatorluğu Tarihi Rehber Kitabı), (London: Robinson, 2013), s.1-49.

19 Philo MÖ 20'den 40'a kadar yaşadı.

20 Philo, *On the Eternity of the World* (Dünyanın Sonsuzluğu Üzerine) 140, çev. F. H. Colson, Philo. *Every Good Man is Free. On the Contemplative Life. On the Eternity of the World. Against Flaccus. Apology for the Jews. On Providence* (Philo. Her İyi Adam Özgürdür. Düşünceli Yaşam Üzerine. Dünyanın Sonsuzluğu Üzerine. Flaccus'a Karşı. Yahudiler İçin Özür. Kader Üzerine) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1941). Burada onun kimi alıntı yaptığı bilinmiyor.

21 a.g.e., 141. vd. Platon, *Timaios* 24e ve 25c-d.

22 Örneğin, H. Diels, *Doxographi Graeci, The Opinions of Physicians* (Doxographi Graeci, Hekimlerin Görüşleri), Fragman 12 (Berlin, 1879); W. W. Fortenbaugh ve ark., *Theophrastus of Eresus, Sources for His Life, Writings, Thoughts and Influence,* sayı I, (Leiden, New York and Köln: Brill, 1992), s. 351.

23 Örneğin, J. V. Luce, 'The sources and literary form of Plato's Atlantis narrative' (Platon'un Atlantis anlatımı kaynakları ve edebi formu), E, S. Ramage (ed.), *Atlantis: Fact or Fiction?* (Atlantis: Gerçek mi Kurgu mu?) (Bloomington and London: Indiana University Press, 1978), s. 51; S. Jordan, *The Atlantis Syndrome* (Atlantis Sendromu), (Stroud: Sutton Publishing, 2001), s. 43.

24 Bkz. D. T. Runia, *Philo of Alexandria and The Timaios of Plato* (İskenderiyeli Philo ve Platon'un Timaios'u) (Leiden: Brill, 1986), s. 85.

25 Seneca, *Doğal Sorular* 6.24.6, 6.25.4, 6.26.3, 6.32.8, 7.5.3, 7.16.1.

26 Plinius, *Doğal Tarih* 2.90.

27 a.g.e., 6.202.

28 Plutarkhos, *Moralia* 1093a, çev. B. Einarson ve S. H. de Lacy, *Plutarch: Moralia, Volume XIV: That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible. Reply to Colotes in Defence of the Other Philosophers. Is 'Live Unknown' a Wise Precept?* On Music (Plutarkhos: Moralia, Cilt XIV: Epikür Aslında Mutlu Bir Hayatı İmkansız Hale Getirir. Diğer filozofların savunmasında Colotes'e cevap. 'Canlı bilinmeyen' Bilge Bir Kural Mı? Müzik Üzerine) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967).

29 Platon, *Kritias* 106a; *Plutarkhos, Moralia* 1017b; Platon, *Kritias* 109b-C Plutarkhos, *Moralia* 483d ve 801d.

30 Platon, *Timaios* 21c.

31 Plutarkhos, *Solon* 26.1.

32 Plutarkhos, *Solon* 31.3; Platon, *Timaios* 21c.

33 Plutarkhos, *Solon* 32.1-2,çev. Perrin, a.g.e. Tüm pasaj için bkz. 28.

34 Tarrant, a.g.e, s. 81.

35 Plutarkhos, *Solon* 31.3.

36 Platon, *Timaios,* 26e. Aslında, Sokrates muhtemelen sözlerinin her halükarda yüzeysel (zahiri) olarak alınması niyetinde değildir. Bkz. s. 371, n. 99.

37 Tertullian, Sokrates'in Savunması 40.2-4, çeviren T. R. Glover, Tertullian, *Minucius Felix. Özür. De Spectaculis. Minucius Felix: Octavius* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931).

38 Tertullian, De pallio 2.3, çev. V. Hunink, Tertullian, De Pallio, bir yorum (Amsterdam: Gie, 2005).

39 Bkz. J. Seznec, *The Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and its Place in Renaissance Humanism and Art* (Putperest Tanrıların Hayatta Kalması: Mitolojik Gelenek ve Rönesans Hümanizmi ve Sanatındaki Yeri), (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1953); L. Brisson, *How Philosophers Saved Myths*: *Allegorical Interpretation and Classical Mythology* (Filozoflar Mitleri Nasıl Kurtardı: Alegorik Yorumlama ve Klasik Mitoloji) (Chicago and London: University of Chicago Press, 2004); Kershaw, a.g.e. (2007), s. 448 vd.

40 İskenderiyeli Klement, *Stromata* 5.9, çev. A. Roberts ve J. Donaldson, *The Ante-Nicene Fathers: Translations of The Writings of the Fathers down to AD 325: Vol. II, Fathers of the Second Century* (Nicene-Öncesi Rahipleri: MS 325'e Kadar Rahiplerin Yazılarının Çevirileri: Cilt II, 2. yüzyılın rahipleri, http://www.tertullian.org/fathers2/ANF-02 / anf02-65.htm [erişim 5 Ocak 2017].

41 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 76.10-12. Bkz. s. 119.

42 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 77.3-5, çev. Tarrant, a.g.e.

43 Bkz. s. 140 vd.

44 Numenius fragmanları 30-2, E. des Places, *Numénius, Fragments* (Paris: Belles Lettres, 1973).

45 Numenius fragmanı 33.

46 Numenius fragmanı 35.

47 Numenius fragmanı 38.

48 Aslında Origen olarak adlandırılan, biri Hristiyan, diğeri neo-Platoncu olan iki düşünür ya da sadece bir kişi olup olmadığı konusunda bazı bilimsel anlaşmazlıklar vardır.

49 K.-O. Weber, *Origenes der Neuplatoniker*'de Origen fragmanı 12 (Munich: Beck, 1962).

50 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 83.25, çeviren Tarrant, a.g.e.

51 76.10. *Timaios* 26e'de

52 Ayrıca Bkz. 84, n. 98.

53 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 76.21-30, çev. Tarrant, a.g.e.

54 Platon, *Kritias* 113e.

55 Bkz. örneğin, Plotinus, *Enneads* 3.4.5, 3.7.13, 4.2.2, 4.8.22, 6.8.19. Ayrıca Bkz. J.-M. Charrue, *Plotin, lecteur de Platon* (Paris: Les Belles Lettres, 1978).

56 Bkz. Kershaw, a.g.e. (2013), s. 278-83.

57 Bkz. Proklos, In Timaeum (Timaeum'da) 83.25-8, alıntı s. 141.

58 Bu, Sokrates'in efsaneleri alegorik olarak açıklamaya yönelik girişimlerden bahsettiği yer olan Platon'un Phaedrus 229d'den bir alıntıdır.

59 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 129.9-23, çeviren Tarrant, a.g.e. 60 Batı Atlantis'in olduğu yer.

61 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 77.5-24, çev. Tarrant, a.g.e. 62 a.g.e., 129.23-8.

63 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 7.7–12; 159.25–7; 165.16–19; 171.17–21. vd. Platon, *Timaios* 24c, 24d, 23e.

64 Platon, *Timaios* 20d. Bkz. s. 74 ve n. 40.

65 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 76.17-21, s. 119'da alıntı.

66 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 77.24–8; Iamblichus, *In Timaeum* (Timaeum'da) Fragman 7, çev. Tarrant, a.g.e.

67 Muhtemelen Phaeton efsanesine bir gönderme.

68 Arnobius, *Against the Pagans* (Paganlara Karşı) 1.4, çev. H. Bryce ve H. Campbell, *The Seven Books of Arnobius Adversus Gentes (Arnobius Adversus Gentes'in Yedi Kitabı),* (Edinburgh: Clark, 1871).

69 a.g.e., 1.5.1.

70 MS 320'lerin başında veya 330'ların başında doğdu; MS 390/1'den sonra öldü.

71 Yunanca bir kelimeden = 'kaynatmak'.

72 Eleusis bir ada değildi ve bir deprem tarafından yutulmadı: bir sel ile yok edildi. Bkz. Strabon 12.2.18; Pausanias 12.24.2.

73 'Yana doğru hareket ediyor'.

74 Ammianus Marcellinus 17.13, çev. J. C. Rolfe, *Ammianus Marcellinus. Tarih, Cilt I: Kitaplar 14-19* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1950).

75 Bkz. Proklos, *In Timaeum* 77.24-8, s. 145'de alıntı yapılmıştır.

76 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 204.17-29.

77 Proklos, *In Timaeum* Timaeum'da 76.10-12, s. 119'da alıntı yapılmıştır.

78 Proklos, *In Timaeum* Timaeum'da 76.12-16, çeviren Tarrant, a.g.e. 79 bkz. s. 113.

80 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 190.8-10.

81 Platon, *Timaios* 24e-5a. Bkz. s. 80f. 82 Proklos, *Timaeum*'da 177.10-11.

83 Bkz. s. 20 ve devamı.

84 Proklos, *In Timaeum Timaeum*'da 177.16-21. Marcellus için bkz. 130.

85 a.g.e., 177.22-7, çeviren Tarrant, a.g.e.

86 Platon, *Timaios* 25a-b.

87 Platon, *Phaedo* 109a-B, çev. H. N. Fowler, *Plato: Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo, Phaedrus* (Platon: Euthyphro, Sokrates'in Savunması, Krito, Phaedo, Phaedrus) (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914).

88 Bu yaygın bir taktiktir. Örneğin, bkz. https://www.uwgb.edu/dutchs / PSEUDOSC / SelfApptdExs.htm [erişim 21 Ocak 2017].

89 Çoğulu garip olmasına rağmen muhtemelen Marcellus.

90 Proklos, *In Timaeum Timaeum*'da 180.25-81.20.

91 a.g.e., 181.23-82.2.

92 24 Ağustos 358'de olan bu. Bkz. s. 147f. 93 Aristoteles, *Meteorologica* (Meteoroloji) 2.8, 368a34-b13.

94 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 187.20-88.14, çeviren Tarrant, a.g.e.

95 Bkz. s. 62 vd. Proklos muhtemelen Aristoteles'in *Meteoroloji*'sinin 343b1–4, 368b6–13 Theophrastus *Phys* kullanıyor. *Dox.* s. 490, Diels ve Pausanias 7.24–5 bölümlerini kullanıyor,

96 Tarrant, a.g.e. s. 287, n. 793.

97 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 188.15-16.

98 Aristoteles, *Meteorologica* (Meteoroloji) 354a22-3, bkz. 115. vd. Platon, *Timaios* 25d. 99 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 188.17-24, çev. Tarrant, a.g.e.

100 Bkz. s. 383, n. 127.

101 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da) 175.4-6.6.

102 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da 174.8-10.

103 Proklos, *In Timaeum* (Timaeum'da 172.10-14, çev. Tarrant, a.g.e. 104 Platon, *Timaios* 30a.

105 Cosmas Indicopleustes, *Christian Topography* (Hristiyan Topografyası) 12.376, çev. J. W. McCrindle, *The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk* (Mısırlı Bir Keşiş Olan Cosmas'ın Hristiyan Topografyası) (London: Hakluyt Society, 1897).

106 a.g.e., 12.380.

Bölüm 8

1 Buradan itibaren, aksi belirtilmediği sürece, tüm tarihlerin MS olduğu varsayılacaktır.

2 Bkz. J. Magee, *On Plato's Timaios – Calcidius, Edited and translated by John Magee* (Platon'un Timaios-Calcidius'u Üzerine, John Magee tarafından düzenlenmiş ve tercüme edilmiştir), (Cambridge, MA and London: Harvard University Press, 2016). Calcidius'un yorumu Timaios 53c'ye kadar gidiyor.

3 MS 3 8. veya 9. yüzyıl. Bkz. I. Short ve B. Merrilees (editörler), *The Anglo-Norman Voyage of Saint Brendan (*Aziz Brendan'ın Anglo-Norman yolculuğu) (Manchester: Manchester University Press, 1979).

4 Bkz. A. G. MacPherson, 'Pre-Columbian discoveries and exploration of North America' (Kolomb Öncesi Keşifler ve Kuzey Amerika'nın Keşfi), ed. J. L. Allen *North American Exploration* (Kuzey Amerika Keşfi)nde (Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1997); S. Ó Riain, *Feastdays of the Saints: A History of Irish Martyrologies* (Azizlerin Bayramı - İrlanda Şehitleri Tarihi), Subsidia Hagiographica 86 (Brussels: Société des Bollandistes, 2006); J. Brotton, *A History of the World in Twelve Maps* (Oniki Haritada Dünya Tarihi) (London: Penguin, 2013), s. 82-113; J. Brotton, *Great Maps* (Büyük Haritalar) (London: Dorling Kindersley, 2015), s. 56-65; E. Brooke-Hitching, *The Phantom Atlas: The Greatest Myths, Lies and Blunders on Maps* (Hayalet Atlas: Haritalardaki En Büyük Efsaneler, Yalanlar ve Hatalar), (London, New York, Sidney, Toronto and Yeni Delhi: Simon & Schuster, 2016), s.9, 93, 159.

5 Plutarkhos, *Sertorius* 8.

6 Seville Isidore, Etymologiae (Etimolojiler) 16.6.8.

7 Bodleian Kütüphanesi, MS Pococke 375, 1553/960 tarihli. Bakınız H. Brotton, a.g.e. (2013), s. 54-81; Brotton, a.g.e. (2015), s. 46-9; Brooke-Hitching, a.g.e. s. 122 vd.

8 Bkz. s. 14.

9 Bkz. A. cortesão, *The Nautical Chart of 1424 and the Early Discovery and Cartographical Representation of America* (1424 Yılı Deniz Haritası ve Amerika'nın Erken Keşfi ve Kartografik Temsili) (Coimbra ve Minneapolis, MN: University of Coimbra, 1954), s. 156; Brooke-Hitching, a.g.e. s. 210 f.; Brotton, a.g.e. (2015), s.68-71.

10 A. von Humboldt, *Examen critique de l'Histoire de la géographie du nouveau conti - nent et des progrès de l'astronomie nautique aux quinzième et seizième siècles (Paris: Gide, 1837), sayı. II, s. 192;* M. D'avezac, *Les iles fantastiques de l'océan occidental au moyen Age: fragment inédit d'une histoire des iles de l'afrique* (Paris: Fain & Thunot, 1845), s. 27. Ayrıca Bkz. W. H. Babcock 'Antillia ve Antiller' *Geographical Review,* sayı. 9, no. 2 (1920), s.109-24.

11 Bkz.L. Spence, *The Problem of Atlantis* (Atlantis Sorunu) (London: Rider, 1924), s.87.

12 M. Ficino, *Opera Omnia,* 2 cilt (Basel: Henrici Petri, 1576). Ayrıca Bkz. R. Marcel, *Marsile Ficin,* 1433-1499 (Paris: Belles Lettres, 1958), s. 630 f.; M. Ficino, *All Things Natural: Ficino on Plato's Timaios* (Her Şey Doğal: Platon'un Timaios'u Hakkında Ficino), çeviren A. Farndell (London: Shepheard - Walwyn, 2010). Ayrıca Bkz. S. Byrne, *Ficino in Spain* (Ficino İspanya'da) (Toronto, Buffalo and London: University of Toronto Press, 2015).

13 *Rem miram quidem, sed omnino veram,* Ficino, a.g.e. (4903), sayı II, s. 1485. Ayrıca sayı bakın., s. 1439.

14 B. de las Casas, *Historia de las Indias,* ed. A. Saint-Lu, (Caracas: Ayacucho, 1986), sayı. , s. 50.

15 a.g.e., sayı , s. 51.

16 F. Cervantes de Salazar, *Apólogo de la ociosidad i del trabajo intitulado Labricio Portvndoİ, compuesto por el protonotario Lvis Mexia, glossado İ moralizado por*

Francisco Cervantes de Salazar (1772), n.s., alıntı http://www.cervantesvir - tual. com [erişim 8 Ocak 2017].

17 S. de Sarmiento de Gamboa, *The History of the Incas. English translation of Pedro Sarmiento de Gamboa's 1572 Historia de los Incas* (İnkaların Tarihi. Pedro Sarmiento de Gamboa'nın Historia de los Incas kitabının İngilizce çevirisi 1572), çev. ve ed. Brian S. Bauer ve Vania Smith, Brian S. Bauer ve Jean Jacque Decoster'in önsözüyle (Austin, TX: University of Texas Press, 2007). n.117.

18 Bkz. Byrne, a.g.e. s. 77.

19 Bkz. s. 162.

20 Bkz. s. 160.

21 Bkz. örneğin, W. H. Babcock, 'Atlantis and Antillia' Antillia (Atlantis ve Antiller) *Geographical Review,* no. 3 (1917), s.392-5; W. H. Babcock, *Legendary Islands in the Atlantic: A Study in Medieval Geography* (Atlantik'teki Efsanevi Adalar: Ortaçağ Coğrafyasında Bir Çalışma) (New York: American Geographical Society 1922).

22 Seneca, *Medea* 375-9, çeviren J. G. Fitch, *Seneca. Tragedies, Volume I: Hercules. Trojan Women. Phoenician Women. Medea. Phaedra* (Seneca Trajedileri, Cilt I: Herkül. Truva Kadınları. Fenike Kadınları. Medea. Phaedra) kitabında (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002).

23 A. von Humboldt, *Examen critique de l'Histoire de la géographie du Nouveau Continent,* 5 cilt (Paris: Gide, 1836-9), sayı 1., s. 167, s. 30.

24 Bkz. B. Keen, *The Life of the Admiral Christopher Columbus by His Son Ferdinand* (Oğlu Ferdinand'ın Kaleminden Amiral Kristof Kolomb'un Hayatı) (New Brunswick: Rutgers University Press, 1959), s.28-34.

25 C. Lévi-Strauss, *A World on the Wane,* (Sonuna Yaklaşan Dünya) çev. J. Russell (London: Hutchinson, 1961), s. 78.

26 S. Martyr D'anghiera, *de Orbo Novo,* çev. R. Eden., *The decades of the newe worlde or west India conteynyng the nauigations and conquestes of the Spanyardes with the particular description of the moste ryche and large landes and Ilands lately founde in the west Ocean perteynyng to the inheritaunce of the kinges of Spayne* (London: William Powell, 1555). Mektup için bkz. G. Randles, 'le nouveau monde, l'autre monde et la pluralité des mondes', *Congreso ınternacional de Historia dos Descombrimentos,* Actas (Lizbon: Comissão Executiva das Comemorações do V Centenário da Morte do İnfante D. Henrique, 1961), sayı IV, s. 347-82.

27 W. Shakespeare, The Tempest (Fırtına), Perde V, Sahne 1.

28 Virgil, *Aenas* 1.1.

29 G. Fracastoro, *frengi sive morbus Gallicus* 3.261 ve devamı. çev. MS Claiborne, *Hieronymus Fracastor's Syphilis, from the original Latin; a translation in prose of Fracastor's immortal poem* (Hieronymus Fracastor'un Frengisi, orijinal Latince'sinden; Fracastor'un ölümsüz şiirinin düzyazısı şeklinde bir çevirisi) (St Louis, MO: Philmar Company, 1911).

30 Bkz., örneğin, J. N. Bremmer, 'Myth as propaganda: Athens and Sparta', (Propaganda olarak mit: Atina ve Sparta), *Zeitschrift für papyrologie und epigraphik,* no. 117 (1997), s. 9-17, http://www. academia.edu/9799160/Myth_as_ Propaganda_Athens_and_Sparta [erişim 28 Ocak 2017].

31 Plinius, *Natural History (Doğal Tarih)* 5.3, 5.30, 6.31, 6.36. Bkz. Á. F. bolaños,' 'The historian and the Hesperides: Fernández de Oviedo and the limitations of imitation' (Tarihçi ve Hesperidler: Fernández de Oviedo ve taklit sınırlamaları), *Bulletin of Hispanic Studies,* no. 72 (1995), s. 273-88. Çalışmanın tümü, İspanyol Tarih Akademisi tarafından 1851-5'e kadar yayınlanmadı.

32 S. 116'da alıntı yapılmıştır.

33 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 57 vd.

34 S. 170 ve devamında Diego de Landa hakkında yapılan tartışmaya bakınız. Ayrıca bakınız, örneğin, R. Wauchope, *Lost Tribes and Sunken Continents. Myth and Method in the Study of American Indians* (Kayıp Kabileler ve Batık Kıtalar. Amerikan Yerlileri Hakkında Yapılan Çalışmada Mit ve Yöntem) (Chicago: Chicago University Press, 1962); T. Parfitt, *The Lost Tribes of Israel: The History of a Myth* (İsrail'in Kayıp Kabileleri: Bir Efsanenin Tarihi) (London: Weidenfeld & Nicolson, 2002); Z. B.-D. Benite, *The Ten Lost Tribes* (On Kayıp Kabile) (Oxford: Oxford University Press, 2009).

35 IV Ezra 13.40-7.

36 Parfitt, a.g.e. s. 2.

37 Bkz., örneğin, J. Manuschevich, *La Atlántida: el mito descifrado* (Santiago de Chile: Autoedición, 2002).

38 G. M. Sayre, 'Prehistoric diasporas: Colonial theories of the origins of Native American peoples' (Prehistorik diyasporalar: Amerikan Yerli halklarının kökenlerinin sömürgeyle ilgili teorileri), S. Beidler ve G. Taylor (editörler), Writing Race Across the Atlantic World: Medieval to Modern (Atlantik Dünyasında Yazma Yarışı: Ortaçağ'dan Günümüze) (New York and Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005), s. 58.

39 zaman zaman hâlâ yüzeydedir. Ignatius Donnelly yaklaşık 400 yıl sonra kullandı: bkz. 238.

40 I. Clendinnen'de alıntı yapılmıştır, Ambivalent Conquests: Maya and Spaniard in Yucatán, 1517–1570 (Belirsiz Fetihler: Yucatán'da Maya ve İspanyollar, 1517-1570 (Cambridge: Cambridge University Press, ikinci baskı, 2003).

41 A. Tozzer, *Landa's Relación de las Cosas de Yucatán* (Cambridge, MA: Peabody Müzesi, 1941), sayı. XVII, s. 16-7.

42 Bkz. s. 231 ve devamı.

43 Dijital versiyonu http://digital.bodleian.ox.ac.uk/inquire/Discover / arama/#/?p = c + 5, t + % 22Hertford % 20Atlas %22, rsrs + 0, rsps + 10, fa+, so + ox % 3Aso rt % 5easc, scıds+, pıd + f19aeaf9-5aba-4cee-be32-584663ff1ef1, vı + adresinde mevcuttur.[erişim 29 Kasım 2016]. Ayrıca Bkz. Brooke-Hitching, a.g.e., s. 130-3.

44 Bkz. s. 282 ve devamı. 45 bkz. s. 282.

46 A. Ortelius, *Thesaurus Geographicus,* çev. S. Kershaw (Antwerp: Plantin, 1587). 47 bkz. s. 12.

48 J. G. Becanus, *Opera Joan. Goropii Becani hactenus in lucem non edita, nempe Hermathena, Hieroglyphica, Vertumnus, Gallica, Francica, Hispanica* (Antwerp: Plantin, 1580), s.35, 62, 105-8.

49 J. de Acosta, *The Naturall and Morall Historie of the East and West Indies,* (Doğu ve Batı Hint Adalarının Doğal ve Ahlaki Tarihçesi), çev. Edward Grimston (London: V. Sims, 1604).

50 *Usuta,* sandalet için Quichua dilinde kullanılan kelimedir.

51 Acosta, a.g.e.

52 M. Montaigne, *Essays* (Denemeler), çev. M. A. Screech (London: Penguin, 1991), Kitap I, Bölüm XXXI.

53 a.g.e.

54 a.g.e., Kitap III, bölüm VI. Ayrıca bakınız G. Gliozzi, *Adamo e il Nuovo Mondo: La nàscita dell' antropologia corne ıdeologia coloniale: dalle genealogie bibliche alle teorie razziali (1500-1700)* (Floransa: La Nuovo Italia Ed., 1977), s. 352-67.

55 J. Lipsius, *De Constantia* 1.16, çev. J. Stradling, *Justus Lipsius: His First Book of Constancy* (Justus Lipsius: ilk Sabitlik Kitabı [Latin 1584, John Stradling 1594 tarafından İngilizceleştirildi] (Exeter: University of Exeter Press, 2006).

56 Letter to Darwin (Darwin'e Mektup), 24 Temmuz 1866, F. Burkhardt ve ark. (editörler), *The Correspondence of Charles Darwin* (Charles Darwin'in Yazışmalarında) (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), sayı 14, s. 253.

57 J. D. Hooker'a mektup, 20 Temmuz 1866, Burkhardt ve ark., a.g.e. s. 257. Bunbury, Madeira ve Avrupa arasında herhangi bir zamanda irtibat kurulmuş olsaydı Madeira'nın Avrupa'da yetişen bitkilerin birçoğundan yoksun olamayacağını belirtmişti.

58 İngiliz Kütüphanesi ek MS 59681.

59 a.g.e., s. 13.

60 a.g.e.

61 Bkz. T. Green, 'John Dee, King Arthur, and the conquest of the Arctic' (John Dee, Kral Arthur, ve Arktik Fethi), Heroic Age: *A Journal of Early Medieval Northwestern Europe,* no. 15 (2012).

62 Apalaş Dağları.

63 New England'da gerçekleşen Temas öncesi kurgusal gelişmiş bir uygarlık.

64 İngiliz Kütüphanesi Ek MS 59681, s. 14.

Bölüm 9

1 F. Bacon, New Atlantis. A Worke unfinished (Yeni Atlantis. Bitmemiş Bir Çalışma: Çalışma: Yada Doğal Tarihçe) in Sylva Sylvarum ed. William Rawley (London: William Lee for John Haviland, 1627). Alıntı J. Spedding, R. L. Ellis ve D. D. Heath'dendir (editörler), *The Works of Francis Bacon* (Francis Bacon'un Çalışmaları (Boston: houghton Mifflin, 190?), sayı V, s. 377.

2 a.g.e., s. 378-9.

3 a.g.e., s. 379.

4 a.g.e., s. 413.

5 a.g.e.

6 Bkz. R. Lewis, 'Francis Bacon, allegory and the use of myth', (Francis Bacon, alegori ve mitin kullanımı), *Review of English Studies,* sayı. 61, no. 250 (2010), s. 360-89.

7 J. Swan, *Speculum mundi* . . . (Cambridge: University of Cambridge, 1635). 8 a.g.e.

9 Augustine, *City of God Against the Pagans* (Putperestlere Karşı Tanrı'nın Şehri 12.10, 18.40.

10 N. Stenonis, *Opera Philosophica,* ed. U. Marr (Kopenhag: Vilhelm Tryde, 1910), s. 224.

11 I. La Peyrère, *Praeadamitae, Sive Exercitatis süper versibus duodecimo, decimotertio ve decimoquarto, capitis quinti Epistolae D. Pauli ad Romanos. quibus ınducuntur primi homines ante Adamum conditi* (Amsterdam, 1655), s.176-80. Ayrıca bakınız R. H. Popkin, *Isaac la Peyrère (1596–1676): His Life, Work and Influence* (Isaac La Peyrère [1596-1676]: Hayatı, çalışması ve etkisi) (Leiden: Brill, 1987).

12 A. Kircher, *Mundus subterraneus, XII libros digestus: qvo divinum subterrestris mundi opificium, Eo distributio Mira ergasteriorum naturae, verbo [pantamorphon] Protei regnum, universae denique naturae majestas & divitiae summa rerum varietate exponuntur,* 2 cilt (Amsterdam: Joannem Janssonium & Elizeum Weyerstraten, 1665). Ayrıca bakınız S. Findlen (ed.), *Athanasius Kircher: The Last Man Who Knew Everything* (Athanasius Kircher: Her Şeyi Bilen Son Adam) (New York and London: Routledge, 2004); D. Stolzenberg, *Egyptian Oedipus: Athanasius Kircher and the Secrets of Antiquity* (Mısırlı Oedipus: Athanasius Kircher ve Antik Çağın Sırları) (Chicago and London: University of Chicago Press, 2013).

13 Bkz. Brooke-Hitching, a.g.e., s. 24-9.

14 Bkz., örneğin, Kershaw, a.g.e. (2013), s. 339-81. 15 bkz. s. 173.

16 F. Cervantes de Salazar, *Crónica de la Nueva España* (Madrid: Magallón, c.1564). Bu, Thera volkanı geç Tunç Çağı patlamasıyla o dönem civarında meydana gelen yıkımın tarihlendirmesinin birbiriyle uyumlu olmasını isteyenler tarafından kullanılan bir taktiktir. Bkz. s. 308.

17 Bkz. Strabon s. 208'de 1.3.4, 1.3.5. Herakles Sütunlarını yerini değiştirmek günümüzdeki bazı Atlantis arayışlarında yaygındır.

18 Baltık'ta daha yeni bir Odysseus teorisi için, bkz. F. Vinci, *The Baltic Origins of Homer's Epic Tales. The Iliad, the Odyssey and the Migration of Myth* (Homer'in Epik Öykülerinin Baltık Kökenleri. İlyada, Odysseia ve Mitin göçü), (Rochester, VT: Inner Traditions, 2006). Argonotlar'ın Yunan mitolojisindeki yolculuğu için bkz. Kershaw, a.g.e. (2007), s. 92 ve devamı.

19 Bkz. s. 368, n. 79.

20 Rudbeck, Platon'un Kritias 113a–B'ye atıfta bulunarak isimler arasındaki tutarsızlıkları açıkladı, burada *Kritias,* Solon'un kaydettiği isimlerin Atlantis dilinden Mısır diline ve Yunancaya çevrildiğini söylüyor.

21 http://www.uu.se/en/about-uu/history/rudbeck / [erişim 8 Ağustos 2016]. Ayrıca Bkz. S. Fjagesund, *The Dream of the North: A Cultural History to 1920* (Kuzey Rüyası: 1920'ye Kültürel Bir Tarih), (Amsterdam and New York: Rodopi, 2014).

Bölüm 10

1 J. Le Rond D'alembert, 'Éléments de philosophie', *Mélanges de Littératur, d'Histoire, et de Philosophie,* 6 vols (Amsterdam: Zacharie Chatelain & Fils, 1759), sayı. IV, s. 3.

2 L. S. de Camp, *Lost Continents: The Atlantis Theme in History, Science and Literature,* (Kayıp Kıtalar: Tarih, Bilim ve Edebiyatta Atlantis Teması (New York: Gnome Press, 1954), s. 179.

3 J. Starobinski,' Le mythe au XVIII siècle', *Critique,* no. 366 (1977), s. 29-30.

4 S.-D. Huet, *Demonstratio Evangelica ad serenissimum Delphinum* (Paris: Stephanus Michallet, 1679), s. 149.

5 C. M. Olivier, *Dissertation sur le Kritias de Platon* (1726), in N.-S. *Desmollets, Continuation des Mémoires de littérature et d'Histoire de Mr. de Salengre* (Paris: Simart, 1730), s. 29 vd.

6 H. Scharbau, *Observationes sacrae quibus varia Sacri Codicis Utriusque foederis Loca ıllustrantur, multaqve sanctioris et elegantioris doctrinae capita explicantur* (Lübeck: Schmid, 1731), s.381-415.

7 J. Euremius, *Atlantica Orientalis Eller Atlands Nas, til des rätta Belägenhet beskrifwet för många år sedan* (Strengnäs: İsveç, 1751); Latince çeviri *Atlantica Orientalis sive Atlantis* olarak yayınlandı (Berlin, Stralsund and Leipzig: Langium, 1764).

8 F.-C. Baer, *Essai historique et critique sur les Atlantiques dans lequel on se propose de faire voire la conformité qu'il y a entre de ce peuple et celle des Hébreux* (Paris: Lambert, 1762).

9 D. Diderot, F. M. Grimm, *Muhabir ınédite de Grimm et Diderot,* sayı XV (Paris: Fournier, 1829), s.160-72.

10 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 158, n. 7.

11 Bkz. F. Hartog, *The Mirror of Herodotus* (Herodot'un Aynası), çev. Janet Lloyd, Berkeley (Los Angeles and London: University of California Press, 1988), s. 301-3.

12 G. R. Carli, *Delle lettere Americane* (Paris: Buisson, 1788), sayı 1, mektup 19, s. 7.

13 a.g.e., sayı 2, mektup 2, S. 20.

14 a.g.e., ikinci baskı, sayı 2, mektup 12, s. 212.

15 Bkz. R. Dalton, 'Archaeology blast in the past' (Geçmişteki Arkeoloji patlaması), *Nature,* no. CDXLVII (2007), s.256-7.

16 Carli, a.g.e. sayı 2, mektup 16, s. 212.

17 Bkz. örneğin, E. J. Sweeney, *Atlantis: The Evidence of Science* (Atlantis: Bilimin Kanıtı) (New York: Algora Publishing, 2010).

18 Carli, a.g.e. sayı 2, mektup 4, s. 62.

19 John Francis Gemelli Careri, *Voyage Around the World,* (Dünya Seyahati), A. ve J. Churchill, *A Collection of Voyages and Travels,* (Voyages ve Travels Koleksiyonu 6 cilt) (London: Lintot and Osborn, üçüncü baskı, 1745), Bölüm 4, 5:514. Piramitler diğer birçok Atlantis teorisinde yer alır: bkz. s. 243, 251 ve 263.

20 Carli, a.g.e. sayı 2, mektup 45, s. 428.

21 a.g.e., sayı 2, mektup 10, s. 150-1.

22 Bkz. S. Buccini, *The Americas in Italian Literature and Culture,* 1700–1825 (İtalyan Edebiyatında ve Kültüründe Amerika, 1700-1825), (University Park, PE: Penn State University Press, 1996).

23 bkz., örneğin, J.-S. Bailly, *Histoire de l'astronomie ancienne depuis son origine jusqu'à l'établissement de l'école D'alexandrie* (Paris: Debure, 1775); *Histoire de l'astronomie moderne depuis la fondation de l'école d'alexandrie, jusqu'à l'époque de M. D. CC.XXX* (Paris: Debure, 1779); *Traité de l'astronomie ındienne et orientale* (Paris: Debure, 1787); *Lettres sur l'origine des Sciences et sur celles des peuples de l'asie* (London ve Paris: Debure, 1779); *Lettres sur l'atlantide de Platon et sur l'ancienne histoire de l'asie* (London and Paris: Debure, 1779).

24 Bailly, a.g.e. (1779), s. 103.

25 a.g.e., s. 54.

26 a.g.e., s. 83.

27 'Observations sur les deux deluges ou innondations d'ogygès et de Deucalion', *Histoires et Mémoires de l'académie des Inscriptions,* sayı 23 (1749-51), s. 132.

28 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 87.

29 E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Roma İmparatorluğunun Gerileme ve Çöküş Tarihi) (London: Strahan and Cadell, 1776), sayı 1, S. 394, n.230.

30 J. B. D'anville, *Géographie ancienne abrégée* (Paris: Merlin, 1768), sayı. III, s. 122-3.

31 Voltaire, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations* (1769), *Oeuvres complètes de Voltaire* (Paris: Garnier, 1883), sayı. XI, s. 3-5.

32 Kircher, a.g.e. Sayı 1, s. 82.

33 Örneğin, J. B. M. Bory de Saint-Vincent, *Essai sur les isles Fortunées et l'antique Atlantique* (Paris: Baudoin, 1803), pp 427-522.

34 J. S. de Tournefort, *Relation d'un Voyage au Levant* (Lyon: Anisson & Posuel, 1717), mektup, XV, s. 409.

35 Strabon, 1.3.5, çev. Jones, a.g.e. 'Akış' kelimesi ile Akdeniz'den Atlantis'e olan akıntıyı kasteder.

36 N. A. Boulanger, *L'antiquité dévoilée par les usages ou examen critique des principles opinions, cérémonies et ınstitutions réligieuses et politiques des différents peuples de la térre,* 3 sayı (Amsterdam: Rey, 1766).

37 Fabre d'olivet'in Atlantis teorisine katkıları için bkz. s. 209 ve devamı.

38 A. Fabre d'olivet, *Histoire philosophique du genre humain, ou l'Homme considéré sous ses rapports religieux et politiques dans l'état social, à toutes les époques et chez les différents peuples de la terre, précédée d'une dissertation ınductive sur les motifs et l'objet de cet ouvrage,* 2 vols (Paris: Brière, 1824), sayı 1, s. 125.

39 N. A. Boulanger, *Recherches sur l'origine du despotisme oriental* (Geneva, 1761), Bölüm 6, s. 60-1.

40 a.g.e., Paris 1765 baskısı, s. 54.

41 Boulanger, a.g.e. (1766), sayı 2, s. 325-404.

42 L. Poinsinet de Sivry, *origines des premières sociétés, des peuples, des sciences, des arts, et des idioms anciens et modernes* (Amsterdam, 1769).

43 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 92.

44 G. Bartoli, *Discours par lequel Sa Majesté le roi de suède a fait l'ouverture de la Diète, en suèdois, traduit en français et en vers italiens, avec un essai sur l'explication histo - rique que Platon a donnée à son Atlantide et qu'on a pas considérée jusqu'a present...* (Stockholm, 1779), s. 190-1.

45 Filozoflar, bilim ve laik düşüncenin ilerlemesine ve aydınlanmanın yeni toleransına ve açık fikirliliğine adanmış ve insan aklının üstünlüğü ve etkinliği hakkında bir inanç paylaşan 18. yüzyıl Fransa'sının edebi insanları, bilim adamları ve düşünürleriydi.

46 Bartoli, a.g.e., s. 190-1.

47 Bkz., örneğin, *Kritias* 121b, ve s. 45 ve devamı.

48 Bartoli, a.g.e., s. 106-7.

49 a.g.e., s. 224-5.

50 T.-H. Martin, *Etudes sur le Timée de Platon* (Paris: Ladrange, 1841), sayı. II, s. 280.

Bölüm 11

1 Bkz., örneğin, *Encyclopaedia Britannica,* S. V. 'romantizm', https://www.britannica.com/art/Romanticism [erişim 13 Ocak 2017].

2 J-.B-C. Delisle de Sales, *Histoire nouvelle de tous les peuples du monde, ou Histoire des Hommes* (Paris, 1779).

3 a.g.e., sayı , s. 50-51.

4 a.g.e., sayı ps. lxviii, 227.

5 F. -.R. de Chateaubriand, *Le Génie du Christianisme* (Paris: Migneret, 1802), sayı 1, s. 143-4.

6 S. Leroux, *La Grive de Samarez,* ed. J.-S. Lacassagne (Paris: Klincksieck, 1979), sayı 2, s. 447.

7 Bkz., L. Celier, Fabre d'olivet. *Contribution à l'étude des yönleri religieux du Romanticisme. Illuminisme-Théosophie* (Paris: Nizet, 1957), s.12-15.

8 *L'invisible Dergisi politique, littéraire et moral,* no. 7 (26 Mayıs 1797).

9 A. Fabre d'olivet, *lettres à Sophie sur l'Histoire* (Paris, 1805), sayı 1., s. 206-84.

10 a.g.e., sayı 2, s. 7.

11 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 102.

12 A. Fabre d'olivet, *Histoire philosophique du genre humain, ou l'Homme considéré sous ses rapports religieux et politiques dans l'état social, à toutes les époques et chez les différents peuples de la terre, précédée d'une dissertation introductive sur les motifs et l'objet de cet ouvrage,* 2 vols (Paris, 1824).

13 a.g.e., sayı 1, s. 5. Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 102.

14 Fabre d'olivet, a.g.e. (1824), sayı, s. 67 vd.15 a.g.e., sayı , s. 135 vd.

16 a.g.e., sayı, s. 190-2.

17 a.g.e., sayı, s. 308 vd.

18 a.g.e., sayı, 195 f., 309 vd.

19 Exodus 2.11-14.

20 Fabre d'olivet, a.g.e. (1824), sayı , s. 308 f.

21 a.g.e., sayı, s. 326-35.

22 a.g.e., sayı, s. 193.

23 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 105 vd.

24 Bkz. G. Keynes (ed.), *Blake: Complete Writings with Variant Readings* (Blake: Çeşitli Okumalarla Tüm Yazıları) (Oxford: Oxford University Press, 1979), s.578, 580.

25 W. Blake, *Jerusalem: The Emanation of The Giant Albion* (Kudüs: Dev Albion'un Yayılışı), nesne 27 (Bentley 27, Erdman 27, Keynes 27), 'Yahudilere'.

26 a.g.e., nesne 86 (Bentley 86, Erdman 86, Keynes 86); nesne 91 (Bentley 91, Erdman 91, Keynes 91).

27 a.g.e., nesne 49 (Bentley 49, Erdman 49, Keynes 49).

28 a.g.e., nesne 36 (Bentley 36, Erdman 32, Keynes 36).

29 *America a Prophecy* (Amerika bir Kehanet), nesne 12 (Bentley 12, Erdman 10, Keynes 10).

30 M. Holley *'Blake's Atlantis'* (Blake'in Atlantis'i), Colby Quarterly, no. 30 (1994), s. 109.

31 N. Leask, *British Romantic Writers and the East: Anxieties of Empire* (İngiliz Romantik Yazarlar ve Doğu: İmparatorluğun Endişeleri) (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), s. 107. KF. J. Malik, *Perspectives of Mutual Encounters in South Asian History,* 1760–1860 (Güney Asya Tarihinde Müşterek Rastlaşmaların Perspektifleri, 1760-1860) (Leiden: Brill, 2000); A. Gilroy, Romantic Geographies: Discourses of Travel, 1775–1844 (Romantik Coğrafyalar: Seyahat Söylemleri, 1775-1844) (Manchester: Manchester University Press, 2000).

32 Bkz. s. 130.

33 Buradaki Yunan mitolojik geleneği karmaşık ve çelişkilidir (genellikle bunun gibi teorilere uygundur): Beyaz Adayı, yani Kutsanmış Adaları, daha sonraki bazı Yunan yazarları Tuna ağzının yakınında bir ada ile ilişkilendirmesine ve Kutsanmış Adaları'nı Atlantik Okyanusu'nda yerleştirmesine rağmen, çoğu zaman Okyanus'un Batı akıntısında yer almıştır. Bakın Homer, Odysseia 24.12 ve devamı; Miletus Arctinus, Aethiopis Fragmanı 1; Apollodorus, Özet 5.5; Pausanias 3.19.11-13; Antoninus Liberalis, Metamorfozlar 27; Servius, Virgil Eclogues 7.61.

34 Leask, a.g.e. s. 213.

35 *Asiatic Review,* no. 11 (1810), s. 4, 48, 53, 69, 74, 80, 89. Bkz. A. Gilroy, *Romantic Geographies: Discourses of Travel,* 1775–1844 (Romantik Coğrafyalar: Seyahat Söylemleri, 1775-1844) (Manchester: Manchester University Press, 2000).

36 Leask, a.g.e. s. 107.

37 F. Wilford,' An Essay on Sacred Isles in the West' (Batı'daki Kutsal Adalar Üzerine Bir Deneme', Asiatic Review no. 8 (1805), s. 251. U. App, *The Birth of Orientalism* (Oryantalizmin Doğuşu) (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2010), s. 335.

BÖLÜM 12

1 Bkz. s. 171f.

2 F. W. H. A. Humboldt, 1799-1804 (London: Longman, Hurst, Rees, Orme ve Brown, 1814), Cilt 1. s, 201. Madrepores mercan türleridir.

3 Bkz. s. 361, n. 40.

4 Bkz. F. M. Cross, 'The Phoenician inscription from Brazil: A nineteenth-century forgery' (Brezilya'da Fenike yazısı: 19. yüzyıl sahteciliği), *Orientalia,* no. XXXVII (1968), s. 437-60; C. H. Gordon, 'The authen- ticity of the Phoenician text from Parahyba (Parahyba Fenike metninin orijinalliği), *Orientalia,* no. XXXVII (1968), s. 75-80; C. H. Gordon, 'Profesör Cross'a cevap ver' (Reply to Professor Cross), *Orientalia,* no. Xxxvii (1968), s. 461-3; C. H. Gordon, *Before Columbus: Links Between the Old World and Ancient America* (Kolomb'dan Önce: Eski Dünya ve Antik Amerika Arasındaki Bağlantılar (New York: Crown, 1971), s. 120-7; C. H.

Gordon, Riddles in History (Tarihteki Bilmeceler) (New York: Crown, 1974), s. 71-92; M. F. Doran, 'Phoenican contact with America?' (Fenike'nin Amerika ile Teması) Anthropological Journal of Canada, Sayı 12, no. 2 (1974), s. 16-24; R. H. Fritze, *Invented Knowledge: False History, Fake Science and Pseudo-Religions* (İcat Edilen Bilgi: Yanlış Tarih, Sahte Bilim ve Sahte Dinler) (London: Reaktion Books, 2009), s.83-8.

5 T.-H. Martin, Etudes sur le Timée de Platon (Paris: Ladrange, 1841), sayı 1, S. 257-333.

6 a.g.e., s. 257.

7 a.g.e., s. 281.

8 a.g.e., s. 330-2.

9 a.g.e., s. 333.

10 Vidal-Naquet, a.g.e. (2007), s. 14.

11 Bkz., örneğin http://www.crystalinks.com/mayanism.html [erişim 14 Ocak 2017].

12 C.-E. Brasseur de Bourbourg, *Grammaire élémentaire de la langue quichée* (Paris: Bertrand, 1862).

13 Bkz. s. 170 vd.

14 C.-E. Brasseur de Bourbourg, *Manuscrit Troano. Études sur le système graphique et la langue des Mayas* (Paris: Ims. ımpér., 1869-70), Scientifique du Mexique Komisyonu adı altında yayınlandı.

15 C.-E. Brasseur de Bourbourg, ve J.-F. Waldeck, *Monuments anciens du Mexique. Palenqué et autres ruines de l'ancienne civilisation du Mexique. collection de vues, has-reliefs, morceaux d'architecture,* vb. (Paris: Bertrand, 1866). Ayrıca bkz. C.-E. Brasseur de Bourbourg, *Recherches sur les ruines de Palenque et les origines de la civilisation du Mexique* (Paris: Bertrand, 1866).

16 C.-E. Brasseur de Bourbourg, *Quatre Lettres sur le Méxique: exposition absolue du système hiéroglyphique mexicain, la fin de l'age de pierre: d'après le Teo-Amoxtli et autres documents mexicains,* vb. (Paris: Durand et Pedone, 1868).

17 Bkz., örneğin Mythology.net editörler (2014), 'Mu', http://mythology.net/ others/ concepts/mu/# [erişim 14 Ocak 2017].

18 Bkz. https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016 [erişim 14 Ocak 2017].

19 Matthew 27.46.

20 J. Verne, Vingt mille lieues sous les mers (Paris: Hetzel, 1871). Çizimler Alphonse de Neuville ve Édouard Riou tarafından vardır.

21 Fritze, a.g.e. s. 34.

22 Bkz. M. Ridge, *Ignatius Donnelly: Portrait of a Politician* (Ignatius Donnelly: Bir Politikacının Portresi) (Chicago: University of Chicago Press, 1962); R. G. Kennedy, *'The Wild Jackass of the Prairie: the Heroism of Ignatius Donnelly',* 'Bozkırın Vahşi Eşeği: Ignatius Donnelly'nin Kahramanlığı) Rediscovering America (Boston: Houghton Mifflin), 1990.

23 S. H. Holbrook, *Lost Men of American History* (Amerikan Tarihinin Kayıp Adamları) (New York, Macmillan, 1946), s. 271.

24 Camp, a.g.e. s. 37.

25 I. Donnelly, *Atlantis: The Antediluvian World* (Atlantis: Tufan Öncesi Dünya) (New York: Harper and Brothers, 1882).

26 I. Donnelly, *Ragnarok: The Age of Fire and Gravel* (Ragnarok: Ateş ve Çakıl Çağı (New York: Appleton, 1883).

27 Bkz. örneğin, http://www.livescience.com/40311-pleistocene-epoch.html [erişim 14 Ocak 2017].

28 I. Donnelly, *The Great Cryptogram: Francis Bacon's Cipher in the So-called Shakespeare Plays* (Büyük Kriptogram: Francis Bacon'un Sözde Shakespeare Oyunlarındaki Şifresi) (New York and London: Peale, 1888).

29 E. Boisgilbert (takma isim), *Caesar's Column: A Story of the Twentieth Century* (Sezar'ın Sütunu: 20. Yüzyılın Bir Hikâyesi) (Chicago: Schulte, 1891).

30 Donnelly, a.g.e. (1882), s. 3.

31 a.g.e., s. 1 f.

32 Bkz. Ridge. a.g.e. s. 198. Önemli retorik gelişmeler için alan sağlayan bu sunum tarzı, genellikle Donnelly'den sonraki yazarlar tarafından tercih edilir. Örneğin, Peter Tompkins'in Otto Muck'a önsözü, *The Secret of Atlantis* (Atlantis'in Sırrı), (London: Collins, 1978), ps. vii-xi.

33 de Camp, a.g.e. s. 42.

34 W. M. F. Petrie, *Seventy Years in Archaeology* (Arkeoloji'de Yetmiş Yıl) (London: Low, 1931), s. 34 vd.

35 Bu, bir dizi yazar tarafından etkili bir şekilde yapılmıştır. Örneğin bkz., Kamp, a.g.e; S. Jordan, *The Atlantis Syndrome* (Atlantis Sendromu) (Stroud: Sutton Publishing, 2001); E. S. Ramage (ed.), *Atlantis: Fact or Fiction?* (Atlantis: Gerçek mi Kurgu mu?) (Bloomington, IN and London: Indiana University Press, 1978). Buradaki tartışma Ramage, s. 33-6 çok şey borçludur.

36 Donnelly, a.g.e. (1882), s. 111.

37 a g.e., s. 230-8.

38 a.g.e., s. 157 vd.

39 Bkz. Ridge, a.g.e. s. 201 f. 40 Fritze, a.g.e. s. 37.

41 Süreç Jeoloji Derneği tarafından https://www.geolsoc. org.uk/Plate-Tectonics/Chap3-Plate-Margins/Divergent/Mid-Atlantic-Ridge adresinde iyi bir şekilde açıklanmıştır [erişim 15 Ocak 2017].

42 Bkz. M. Allaby, *A Dictionary of Geology and Earth Sciences* (Bir Jeoloji ve Yer Bilimleri Sözlüğü), dördüncü baskı, S. V. 'Tachylyte" http://oxfordindex.ous.com/view/10.1093/acref/9780199653065.013.8358 [erişim 25 Ocak 2017].

43 Bkz. de Camp, a.g.e., s. 47-54; S. Ramaswamy, *The Lost Land of Lemuria; Fabulous Geographies, Catastrophic Histories* (Kayıp Ülke Lemurya; Muhteşem Coğrafyalar, Felaket Geçmişleri) (Berkeley, CA: University of California Press, 2004), s.19-52.

44 Donnelly, a.g.e. (1882), s. 497.

Bölüm 13

1 Bkz. örneğin, Papamarinopoulos, a.g.e. (2007); Papamarinopoulos, a.g.e. (2010).

2 HP Blavatsky, Isis Unveiled, *A Master-Key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology* (Açıklığa Kavuşturulmuş Isis, Antik ve Modern Bilim ve Teolojinin Gizemlerinin Temel Anahtarı), (Pasadena, CA: Theosophical University Press, 1877).

3 Richard Hodgson, S. Washington, *Madame Blavatsky's Baboon: A History of the Mystics, Mediums, and Misfits Who Brought Spiritualism to America* (Madame Blavatsky'nin Babunu: Amerika'ya Spiritüalizm Getiren Mistikler, Medyumlar ve Uyumsuzkluklar Tarihi) (New York: Schocken, 1995), s. 83.

4 HP Blavatsky, *The Secret Doctrine, The Synthesis of Science, Religion, and Philosophy* (Gizli Doktrin, Bilim, Din ve Felsefenin Sentezi) (Pasadena, CA: Theosophical University Press, 1888).

5 Bkz. S. Williams, *Fantastic Archaeology: The Wild Side of North American Prehistory* (Fantastik Arkeoloji: Kuzey Amerika Tarih Öncesinin Vahşi Yönü) (Philadelphia, PA: University of Philadelphia Press, 1991), s. 140-5; de Camp, a.g.e. 54-70.

6 Blavatsky, a.g.e. (1888), sayı 2, s. 86-108.

7 a.g.e., sayı 2, s. 109-30.

8 a.g.e., sayı 2, s. 131-85.

9 a.g.e., sayı 2, s. 191-250.

10 W. Scott-Elliot, *The Story of Atlantis (1896) and The Lost Lemuria (1904),* (Atlantis (1896) ve Kayıp Lemurya (1904)) hikâyesi, daha sonra *The Story of Atlantis & The Lost Lemuria* (Atlantis ve Kayıp Lemurya) adıyla birleştirildi. (London: Theosophical Publishing House, 1925).

11 W. Scott-Elliot, *The Story of Atlantis* (Atlantis'in Hikâyesi) (London: Theosophical Publishing Society, 1896), s. 18.

12 Scott-Elliot, a.g.e. (1896), s. 41.

13 Tompkins, a.g.e. s. xi.

14 Bkz., örneğin http://www.akashicsecrets.com/akashic-records [erişim 15 Nisan 2017].

15 E. E. Cayce, *Edgar Cayce on Atlantis* (Atlantis'te Edgar Cayce) (New York: Hawthorn, 1968), s. 26 vd.

16 Virgil, Aenas, 6.724 ve devamı. Çev. C. Day Lewis, Eclogues, Georgics ve Virgil Aenas (Oxford: Oxford University Press, 1966).

17 Bkz. W. Stein, *Atlantis Opposing Views* (Atlantis Karşıt Görüş) (San Diego, CA: Greenhaven, 1989).

18 Virgil, Aenas, 6.735 ve devamı.

19 Bkz., örneğin http://www.genetics.org.uk/Home.aspx [erişim 19 Ocak 2017].

20 Bakınız, örneğin, R. J. Bain, 'Pleistosen Beach Rock in a Subtidal-Beach-Dune Sequence, Quarry a', *in Pleistocene and Holocene Carbonate Environments on San Salvador Island, Bahamalar:* (San Salvador Adası, Bahamalarda Pleistosen ve Holosen Karbonat Ortamları), Temmuz 2-7, 1989, editörler H. A. Curran, R. J. Bain, J. L. Carew, J. E. Mylroie, J. W. Teeter and B. White (Washington, DC: American Geophysical Union, 1989).

21 E. S. Ramage, 'Perspectives ancient and modern' (Antik ve Modern Perspektifler), E. S. Ramage (ed.), *Atlantis: Fact or Fiction?* (Atlantis: Gerçek mi Kurgu mu?), (Bloomington, IN and London: Indiana University Press, 1978), s. 36.

22 De Kamp, a.g.e. s. 91. Spence, a.g.e. (1924).

23 L. Spence, *Atlantis in America* (Amerika'da Atlantis) (London: n, 1925); L. Spence, *The History of Atlantis* (Atlantis Tarihi) (London: Rider, 1927).

24 Spence, a.g.e. (1924), s. 75.

25 Bkz., örneğin http://humanorigins.si.edu/evidence/human-fossils/fossils/ cro-magnon - 1 [erişim 19 Ocak 2017].

26 Spence, a.g.e. (1924), s. 85.

27 a.g.e., s. 88.

28 a.g.e., s. 80.

29 Spence, a.g.e. (1925), s. 66, Spence'de birebir tekrarlandı. a.g.e. (1927), s. 151.

30 Spence, a.g.e. (1927), s. 2.

31 a.g.e.

32 R. N. R. B *Geographical Journal*'da, sayı 64, no. 2 (1924), s. 181 ve devamı.

33 Bkz. http://pseudoarchaeology.org/whatis.html [erişim 21 Ocak 2017]; http://anthropology.msu.edu/anp203h-ss14/2014/03/30/ancient-aliens-and-pseudoarchaeology [erişim 21 Ocak 2017].

34 O. Muck, *The Secret of Atlantis* (Atlantis'in Sırrı) (London: Collins, 1978).

35 Bu, ana akım arkeolojinin bundan arınmış olduğu anlamına gelmez—değildir de—ama önyargının analizi sürekli olarak arkeolojik teori ve pratiği geliştirmeye yardımcı olur.

36 Sahte arkeoloji destekçileri rutin olarak 'sadece para için yaptıkları' şeklinde gerçek arkeologları suçlar ama hiçbir ana akım arkeolog Erich von Däniken veya Graham Hancock gibi kişilerin milyon satış rakamlarına ulaşamaz.

37 Buna bir örnek şu olabilir 'bahçemin sonunda ağaçların altında yaşayan 10 metrelik görünmez beyaz spaniel yavrularının bir çöpü var, ama ne yazık ki hiçbir bilimsel ekipman onları algılayamaz.' Yalan söylemiyor olabilirim—bu doğru olabilir—ancak ifade kasıtlı olarak kurgulanmıştır, böylece herhangi bir şekilde yanlışlanamaz. Bunu ciddiye almak için daha iyi kanıtlara ihtiyacımız var. Bkz. Bennett, *Logically Fallacious: The Ultimate Collection of Over 300 Logical Fallacies* (Mantıksal Olarak Hatalı: 300'den Fazla Mantıksal Yanlışlığın Nihai Koleksiyonu (Ebookit. com, 2012).

38 Örneğin bkz., G. G. Fagan (ed.), *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public* (Arkeolojik fanteziler: Sahte arkeoloji geçmişi nasıl yanlış tanıtıyor ve halkı yanlış yönlendiriyor) (London and New York: Routledge, 2006).

39 G. Orwell, 1984 (New York: Harcourt Brace, 1949), s. 53.

40 K. G. Zschaetzsch, Atlantis die Urheimat der Arier mit eine Karte (Berlin: Arier - Verlag, 1922).

41 Jordanes, Getica 4.25.

42 Zschaetzsch, a.g.e. s. 94.

43 E, Kiss, die letzte Königin von Atlantis: ein Roman aus der Zeit um 12000 vor Christi Geburt (Leipzig: Koehler & Amelang, 1931). Örneğin, bkz. J. Beresford, 'The Nazis and the search for Atlantis' ('Naziler ve Atlantis Arayışı), Minerva: The International Review of Ancient Art & Archaeology (May/June 2011), s.46-9.

44 Virgil, Georgics 1.30.

45 Kiss, a.g.e. s. 31.

46 A. Herrmann, Unsere Ahnen und Atlantis: Nordische Seeherrschaft von Skandinavien bis Nordafrika (Berlin: Klinkhardt und Biermann, 1934).

47 a.g.e., s. 144-53.

48 a.g.e., s. 144-50.

49 Bkz. K. Anderson, Hitler and the Occult (Hitler ve Gizem (Amherst, NY: Prometheus, 1995). 50 bkz. s. 191, 204.

51 Bkz H. L. Cayce (ed.), Atlantis'te Edgar Cayce (New York: Warner, 1968), s.24-72. Bkz. s. 252ve devamı.

52 Bkz. W. J. McCann, ' "Volk und Germanentum": Nazi Almanyası'nda Geçmişin Sunulması', S. Gathercole ve D. Lowenthal (editörler), The Politics of the Past (Geçmişin Siyaseti)nde (London: Unwin Hyman, 1990), s. 79.

53 W. J. McCann, 'The National Socialist perversion of archaeology' (Arkeolojinin Nasyonal Sosyalist sapkınlığı', World Archaeological Bulletin, no. 2 (1988), s. 52.

54 H. Arendt, The Origins of Totalitarianism (Totalitarizmin kökenleri) (New York: Harcourt, Brace and Co., 1951), s. 474.

55 Voltaire, Questions sur les mucizeler (1765), çeviren N. L. Torrey, Les Philosophes: The Philosophers of the Enlightenment and Modern Democracy, (Felsefe: Aydınlanma ve Modern demokrasi filozofları), ed. N. L. Torrey (New York: Capricorn, 1960), s. 277-8.

BÖLÜM 14

1 Platon, Devlet 522c-32a.

2 Fritze, a.g.e., s.185

3 de Camp, a.g.e. s. 89.

4 I. Velikovsky, Worlds in Collision (Çarpışan Dünyalar) (Garden City, NY: Doubleday, 1950).

5 I. Velikovsky, Ages in Chaos (Kargaşa İçindeki Devirler (Garden City, NY: Doubleday, 1952).

6 I. Velikovsky, Earth in Upheaval (Felaketler Ortasındaki Dünya) (Garden City, NY: Doubleday, 1955).

7 W. Whiston, 'A New Theory of the Earth, From its Original, to the Consummation of All Things, Where the Creation of the World in Six Days, the Universal Deluge, And the General Conflagration, As laid down in the Holy Scriptures, Are Shewn to be perfectly agreeable to Reason and Philosophy' (Yeryüzünün yeni bir Teorisi, Başlangıcından itibaren Altı Gün içinde dünyanın Yaratılışının, Evrensel Tufanın ve Kutsal Yazılar'da ortaya konan Genel yangının, akıl ve felsefeye karşı mükemmel bir şekilde kabul edilebilir olduğu her şeyin tamamlanmasına kadar) (London: Tooke, 1696).

8 Velikovsky, a.g.e. (1955), s.274-7.

9 Bkz, örneğin, http://abob.libs.uga.edu/bobk/vdtopten.html [erişim 21 Ocak 2017].

10 Velikovsky, a.g.e. (1950), s. 37.

11 Joshua 10.11–14.

12 Velikovsky, a.g.e. (1950), s. 63.

13 Bkz. s. 231.

14 1985 Tedlock çevirisinden.

15 Velikovsky, a.g.e. (1950), s. 116. 6. Bölümünün başlığı 'Kolektif bir Amnezi'dir.

16 Bkz. T. Palmer, Perilous Planet Earth: Catastrophes and Catastrophism through the Ages (Tehlikeli Dünya Gezegeni: Çağlar boyunca felaketler ve felaket kuramı) (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s.114-24, 133-60, 215-51.

17 L. Ellenberger,' 'A lesson from Velikovsky', (Velikovsky'den bir ders), Skeptical Inquirer, sayı X, no. 4 (1986), s.380-81'da yer alan bir mektubun genişletilmiş bir versiyonudur. http://(bob.libs. uga.edu/bobk/vlesson.html [erişim 22 Ocak 2017].

18 D. Hume, An Enquiry concerning Human Understanding (İnsan Anlayışı ile ilgili bir araştırma) (1748), bölüm. 10.4.

19 M. Truzzi, ' On the extraordinary: An attempt at clarification' (Olağanüstü Üzerine: Bir açıklama girişimi), Zetetik Scholar, sayı 1, no. 1 (1978), s. 11.

20 1952'de Illustrated Magazine tarafından yaptırılan, ancak yayınlanmayan bir makalede.

21 C. Sagan, 'Encyclopaedia Galactica', Cosmos, Bölüm 12 (14 Aralık 1980).

22 A. E. Eddington, 'The borderland of astronomy and geology' (Astronomi ve jeolojinin sınırı), Smithsonian reports (1923), s.195-202.

23 H. A. Brown, Popular Awakening Concerning the Impending Flood. Lithographed manuscript copy of a proposed illustrated book, copyright 1948, with corrections and additions inserted by the author to 1951 (Yaklaşan Selle ilgili popüler uyanış. Önerilen resimli bir kitabın litografli el yazması kopyası, telif hakkı 1948, yazar tarafından 1951'e eklenen düzeltmeler ve eklemelerle birlikte) (Ann Arbor, MI: Edwards, 1951).

24 K. A. Pauly, 'The cause of Great Ice Ages', (Büyük Buzul Çağlarının Nedeni), Scientific Monthly (Ağustos 1952). Ayrıca Bkz. J. White, Pole Shift: Predictions and Prophecies of the Ultimate Disaster (Kutup Kayması: Nihai felaketin tahminleri ve kehanetleri) (New York: Doubleday, 1980).

25 C. H. Hapgood ve J. H. Campbell, The Earth's Shifting Crust: A Key to Some Basic Problems of Earth Science (Dünya'nın yer değiştiren Kabuğu: Yer biliminin Bazı Temel sorunlarının anahtarı) (New York: Pantheon, 1958).

26 a.g.e., s. 14.

27 a.g.e.

28 a.g.e., s. 1.

29 S.Reid,'2012: Magnetic pole reversal happens all the (geologic) time' (Manyetik kutup tersyüzümü tüm (jeolojik) zamanlarda olur), https://www. nasa.gov/topics/earth/features/2012-poleReversal.html (30 Kasım 2011) [erişim 21 Ocak 2017].

30 Bkz. The Path of the Pole (Kutupların Yolu) (Philadelphia, PA: Chilton, 1970), The Earth's Shifting Crust.(Dünya'nın değişen kabuğunun) az ya da çok revize edilmiş bir versiyonudur.

31 C. H. Hapgood, Maps of the Ancient Sea Kings: Evidence of Advanced Civilization in the Ice Age (Antik Deniz krallarının haritaları: Buzul Çağı'nda ileri uygarlığın kanıtı), (Philadelphia, PA: Chilton, 1966).

32 Brotton bkz, a.g.e. (2015), s.90-3.

33 Bkz., örneğin https://www.uwgb.edu/dutchs/PSEUDOSC/PiriRies.HTM [erişim 21 Ocak 2017; https://badarchaeology.wordpress.com/tag/maps [erişim 21 Ocak 2017].

34 Bkz. s. 171.

35 Bkz., örneğin, Brotton, a.g.e. (2012), s. 234 ve devamı. Brooke-Hitching, a.g.e., s. 134 vd., 224 ve devamı.

36 Bkz. D. C. Jolly, *Was Antarctica mapped by the ancients?* (Antarktika Antik dönem insanları tarafından haritalandırıldı mı?), Skeptical Inquirer, no. Xİ (1986), s. 38.

37 Bkz. S. James ve N. Thorpe, *Ancient Mysteries* (Antik Gizemler) (New York: Ballantine, 1999), s.73-5.

38 R. ve R. Flem-Ath, *When the Sky Fell: In Search of Atlantis* (Gökyüzü Düştüğünde: Atlantis'i Ararken), (London: Weidenfeld & Nicolson, 1995).

39 R. Flem-Ath ve C. Wilson, *The Atlantis Blueprint: Unlocking the Ancient Mysteries of a Long-Lost Civilization* (Atlantis Tasarısı: Uzun Süredir Kayıp Bir Uygarlığın Eski Gizemlerinin Kilidini Açmak) (London: Little, Brown, 2000).

40 Flem-Ath, a.g.e. (1995), s. XV.

41 a.g.e., s. 94 ve devamı.

42 Bkz. 191.

43 Bkz. http://www.atlascoelestis.com/Haci%201559%20base.htm [erişim 21 Ocak 2017].

44 Bkz. s. 191.

45 Flem-Ath, a.g.e. (1995), s. 134-5.

46 a.g.e., s. 150.

47 adams'da alıntı yapılan konuşma, a.g.e. s. 89.

48 a.g.e., s. 91.

49 a.g.e.

50 G. Hancock, *Fingerprints of the Gods: A Quest for the Beginning and the End (*Tanrıların Parmak İzleri: Başlangıç ve Son İçin Bir Arayış) (London: Heinemann, 1995).

51 Örneğin bkz., M. Brass, 'Tracing Graham Hancock's shifting cataclysm', *Graham Hancock'un değişen felaketini* (Yerkakubuğundaki ani değişim) izleme', Skeptical Inquirer, sayı 26, no. 4 (2002), http://www.csicos.org/si/show/tracing_graham_hancockrsquos_shifting_cataclysm [erişim 21 Ocak 2017].

52 *Washington Times* (30 Aralık 2015).

53 G. Hancock, *Magicians of the Gods: The Forgotten Wisdom of Earth's Lost Civilization (*Tanrıların Büyücüleri: Dünya'nın Kayıp Uygarlığının Unutulmuş Bilgeliği), (New York: Thomas Dunne Books/St Martin's Press, 2015).

54 https://grahamhancock.com/magicians [erişim 24 Ağustos 2016].

55 https://grahamhancock.com/magicians [erişim 24 Ağustos 2016].

56 Rupert Hawksley röportajı, *Telegraph* (4 Ekim 2015).

57 https://grahamhancock.com/magicians [erişim 24 Ağustos 2016].

58 Rupert Hawksley röportajı, *Telegraph* (4 Ekim 2015).

59 İlk olarak Almanca -Erinnerungen die Zukunft: Ungelöste Rätsel der Vergangenheit- adıyla yayınlanmıştır. (Düsseldorf: Econ, 1968).

60 Fritze, a.g.e. s. 207.

61 Yeryüzünün bir bölgesinin yüzeye teğet bir düzlem üzerine yansıtıldığı bir tasarım. Bkz. http://gisgeography.com/azimuthal-projection-orthographic-stereografik-gnomonik [erişim 15 Nisan 2017].

62 Bir silindiri bir kürenin etrafına sarıp çözdüğünüz bir tasarım. Bkz. http://gisgeography.com/cylindrical-projection [erişim 15 Nisan 2017].

63 E. von Däniken, *Odyssey of the Gods: The Alien History of Ancient Greece,* (Tanrıların Yolculuğu: Antik Yunan'da Dünya Dışı Varlıkların İzi) (London: Vega 1998), s. 145.

64 a.g.e., s. 146.

65 a.g.e., s. 146.

66 *Kritias,* 115c.

67 Von Däniken, a.g.e. (1998), s. 147.

68 a.g.e., s. 147.

69 a.g.e., s. 98.

70 E. Zangger, The Flood from Heaven: Deciphering the Atlantis Legend (Cennetten Gelen Sel: Atlantis Efsanesinin Deşifre Edilmesi) (London: Sidgwick & Jackson, 1992).

71 a.g.e., s. 14.

72 Bkz. Kershaw, a.g.e. (2010), s. 47 ve devamı.

73 E. Zangger, 'Plato's Atlantis account – a distorted recollection of the Trojan War', (Platon'un Atlantis anlatımı – Truva Savaşı'nın çarpıtılmış bir anısı) Oxford Journal of Archaeology, sayı. 12, no. 1 (1993), s.77-87.

74 T. Bryce, *The Trojans and Their Neighbours* (Truvalılar ve Komşuları) (London and New York: Routledge, 2006), s. 193.

75 Kamp, a.g.e. s. 80.

Bölüm 15

1 Homer, *Odysseia* 19.172-9, çev. E. V. Rieu, Homer, *Odysseia* (Harmondsworth: Penguin Classics, 1946).

2 Girit mitolojisi için bkz. Kershaw, a.g.e. (2007), s. 275-95.

3 MÖ 5. yüzyılda Atina'da Herodot (3.122.2) ve Thucydides (1.4) den gelen Minos talasokrasisinden (deniz imparatorluğu) bahseden ilk edebi eserlerimiz ve Androgeus'un intikamını almak için Atina'ya yönelik Minos'un seferi hakkındaki yazılı gelenek, henüz MÖ 3. yüzyıl Atthidographer Philochorus (Fgrhist 328 F17) kadar eskidir. Bu nedenle, Minos talasokrasisi MÖ 5. yüzyıl Atinalılarının bir uydurması olabilir, ancak arkasında daha eski bir sözlü gelenek de olabilir. Bkz. https://classical- studies.org/annual-meeting/147/abstract/athenian-thalassocracy-minos%E2%80%99-sea-power-archaic-and-non athenian#sthash. ecqqqLDr.dpuf [erişim 16 Nisan 2017].

4 Bacchylides, Dithyramb 17.92 ve devamı. Çev. A. Miller, S. M. Trzaskoma, R. Scott Smith ve S. Brunet (eds), *Anthology of Classical Myth* (Klasik Mitoloji Antolojisi) (Indianapolis, IN: Hackett, 2004), s. 72.

5 Labirentteki karanlığı aydınlatan bir taç taktığı şeklinde başka bir anlatı da vardır. Ariadne, Theseus tarafından terk edildiğinde ve Corona takımyıldızı haline geldiğinde Dionysos tarafından kurtarılana kadar tacı taktı.

6 A. J. Evans, *The Palace of Minos at Knossos* (Knossos'taki Minos Sarayı), Cilt I–IV (London: Macmillan, 1921-36).

7 D. Powell alıntı, *The Villa Ariadne* (Villa Ariadne) (London: Hodder and Stoughton, 1973), s. 30.

8 Bkz. s. 384, n. 128.

9 Bu, arkeoloji tarafından oldukça güvenli bir şekilde tarihlenmektedir, ancak olağan akademik uyarılar ve tartışmalara tabidir—bilim adamları olayların sırası üzerinde hemfikirdirler, ancak mutlak kronolojide aynı fikirde değillerdir, böylece hem uzman hem de uzman olmayan kişilerin kafa karıştırıcı bir durumla yüzleşmesi gerekir, örneğin, Geç Minos dönemi MÖ 1600 ('geleneksel kronoloji') gibi erken bir tarihte veya MÖ 1700 ('yüksek' kronoloji ') kadar geç bir tarihte başlayabilir.

10 "Kayıp Kıta " (bir muhabirden)', *The Times* (19 Şubat 1909).

11 Minoslular, Atlantisliler gibi mükemmel su tesisatı sistemlerine sahipti: Bkz. Platon, *Kritias* 115c ve devamı.

12 Bkz. Platon, *Kritias* 119d-e.

13 *Timaios* 25a.

14 J. V. Luce, *The End of Atlantis*: *New Light on an Old Legend*, *New Aspects of Antiquity series* (Atlantis'in Sonu: Eski Bir Efsaneye Yeni Işık, Antik Dizinin Yeni Yönleri)(London: Thames & Hudson, 1969), s.46 ve devamı. 176 vd.

15 a.g.e., s. 35.

16 C. Gill, a.g.e. s. xi-xii.

17 Bkz. Kershaw, a.g.e. (2010), s. 27 ve devamı.

18 Bkz. Luce, a.g.e. (1969), s. 194.

19 Bkz. örneğin, S. Y. Forsyth, *Thera in the Bronze Age* (Bronz Çağı'nda Thera) (New York: Lang, 1999); G. E. Vougioukalakis, *The Minoan Eruption of the Thera Volcano and the Aegean World* (Thera Yanardağı'nın Minos Patlaması ve Ege Dünyası) (Athens: Society for the Promotion of Studies on Prehistoric Thera, 2006).

20 Günümüzde bile Marinatos'un fikirleri hâlâ tekrarlanıyor. Natalie Maynes yönettiği BBC TV'nin *Timewatch*, 'Atlantis: The Evidence' (Atlanis: Kanıt) programı (2 Haziran 2010) buna bir örnektir: 'Tarihçi Bettany Hughes tüm zamanların en ilginç gizemlerinden birinin sırrını çözer. O, Atlantis efsanesinin gerçek bir tarihsel olaydan, antik dünyanın en büyük doğal afetinden, esinlendiğini göstermek için bir dizi jeolojik, arkeolojik ve tarihi ipucu sunar.'

21 S. Marinatos, *Some Words about the Legend of Atlantis* (Atlantis Efsanesi Hakkında Bazı Sözler Cretica Chronica IV (1950)'den tercüme edilmiştir. (Athens: Archaeological Deltion – No. 12 – of the General Direction of Antiquities and Restoration, second edition, 1971), s. 195–213.

22 a.g.e., s. 14, 46.

23 a.g.e., s. 46.

24 a.g.e., s. 46.

25 L. Brisson, *Plato the Myth Maker* (Efsane Yapıcısı Platon) (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s. 21 ve devamı. Devam eden kısım büyük oranda Brisson'un iddialarından ortaya çıkarılmıştır.

26 E. veniste, 'Formes et lens de mnaomai', Sprachgeschichte ve Wortbedeutung. FestschriftAlbert Debrunner (Berne: Francke, 1954), s.13-18.

27 Platon, *Timaios* 23d; *Kritias* 110a.

28 Platon, *Timaios* 20e, 21a, 22a, 22b, 22e, 23a, 23b; *Kritias* 110a. 29 Platon, *Timaios* 21a, 22a, 22b; Brisson, a.g.e. (1998), s. 21 30 bkz. s. 33.

31 Platon, *Laws* (Yasalar) 680d3, 682a8.

32 Platon, *Timaios* 24a-b.

33 a.g.e., 23a.

34 Brisson, a.g.e. (1998), s. 22.

35 H. Fränkel, 'Die Zeitauffassung in der frügriechischen Literatur', F. Tietze (ed.), Wege und Formen frügriechischen Denken (Munich: Beck, ikinci baskı, 1960), s. 2.

36 Nielsen, a.g.e. s. 35.

37 *The Republic* (Devlet) 382c–d, s. 360, n. 29'de alıntı yapılmıştır.

38 Herodot 1.147.4.

39 Apollonius Rhodius, *Argonautica*, 4.1743 ve devamı.

40 Bkz, örneğin, a. B. Knapp ve S. W. Manning, 'Crisis in context: The end of the Late Bronze Age in the Eastern Mediterranean', (Bağlamda kriz: Doğu Akdeniz'de geç Tunç Çağı sonu), *American Journal of Archaeology*, Sayı 120, no. 1 (2016), s. 99-149.

41 W. L. Friedrich, B. Kromer, M. Friedrich, J. Heinemeier, T. Pfeiffer ve S. Talamo, 'Santorini eruption radiocarbon dated to 1627–1600 BC' (MÖ 1627-1600 tarihli Santorini patlaması radyokarbonu), *Science,* no. 28 (Nisan 2006), s. 548.

42 Bkz. J. Heinemeier, W. L. Friedrich, B. Kromer ve C. Bronk Ramsey, 'The Minoan eruption of Santorini radiocarbon dated by an olive tree buried by the eruption' (Patlamada gömülen bir zeytin ağacı tarafından tarihlenen Santorini'deki Minos patlaması radyokarbonu), D. A. Warburton'da (ed.), *Time's Up! Dating the Minoan Eruption of Santorini* (Zaman Doldu! Santorini'nin Minos Patlaması) (Athens: Danish Institute at Athens, 2009), s.285-93.

43 S. W. Manning ve ark.,' 'Dating the Thera (Santorini) eruption: Archaeological and scientific evidence supporting a high chronology' (Thera [Santorini] patlaması ile buluşma: Yüksek bir kronolojiyi destekleyen arkeolojik ve bilimsel kanıtlar), *Antiquity,* no. 88 (2014), s.1164-79.

44 C. Gill, a.g.e. s. x.

45 G. Heiken ve F. McCoy, 'Caldera development during the Minoan eruption, Thira, Cyclades, Greece' (Minos patlaması sırasında kaldera gelişimi, Thira, Kiklad, Yunanistan), *Journal of Geophysical Research,* no. 89 (1984), s. 8448.

46 Şekil 7b, Heiken ve McCoy, a.g.e. s. 8450; Şekil 7c, W. L. Friedrich ve ark., 'Existence of a water-filled caldera prior to the Minoan eruption of Santorini, Greece' (Santorini, Yunanistan'ın Minos patlamasından önce su dolu bir kalderanın varlığı'), Naturwissenschaften, no. 75 (1988), s. 567-9; Şekil 7D, T. H. Druitt ve V. Francaviglia, 'An ancient caldera cliff line at Phira, and its significance for the topography and geology of pre-Minoan Santorini' ('Phira'da eski bir kaldera falez hattı ve Minos öncesi Santorini'nin topografyası ve jeolojisi için önemi'), D. A. Hardy (ed.), *Thera and the Aegean World III: Earth Sciences* (Thera ve Ege Dünyası III: Yer Bilimleri) (London: Thera Foundation, 1990), s. 362-9; Şekil 7e, U. Eriksen ve ark., 'The Stronghyle caldera: Geological, palaeonto- logical and stable isotope evidence from radio carbon dated stromatolites from Santorini' (Stronghyle kaldera:– Santorini'den radyo karbon tarihli stromatolitlerden elde edilen jeolojik, paleontolojik ve stabil izotop kanıt'), Hardy, a.g.e., s. 139-50; şek. 7f, Forsyth, a.g.e., s. 10 ve devamı.

47 Dio Cassius, *Epitome of Book* (Kitabın Özeti), 61.7. 48 C. Gill, a.g.e. s. xii.

48 C. Gill, a.g.e., s. xii.

Bölüm 16

1 C. Gill, a.g.e. s. vii.

2 Thukydides 6.76.4.

3 Bkz., örneğin, W. Welliver, *Character, Plot and Thought in Plato's Timaios- Kritias* (Platon'un Timaios'u – Kritias'ında Karakter, Konu (Kurgu) ve Düşünce (Leiden: Brill, 1977), s. 56 f.

4 A. N. Kontaratos, 'Criteria for the search of Atlantis' (Atlantis arama kriterleri), Papamarinopoulos, a.g.e. (2007), s. 573-6'de.

5 Bkz. www.atlantis-scout.de [erişim 28 Ocak 2017]; T. C. Franke, U. Hofmann, U. Richter, C. M. Schoppe ve S. M. Schoppe, 'The Atlantis Research Charter: A defined position in the colourful world of Atlantis research' (Atlantis Araştırması Sözleşmesi: Atlantis araştırmasının renkli dünyasında tanımlanmış bir konum), Papamarinopoulos, a.g.e. (2010), s. 637-43'de.

6 a.g.e., s. 640.

7 a.g.e., s. 641.

8 http://atlantipedia.ie/samples [erişim 28 Ocak 2017].

9 http://atlantipedia.ie/samples/21st-century-location-theories [erişim 26 Ağustos 2016]. Adams, a.g.e., eğlenceli anketler içerir.

10 S. 360, n. 29'da alıntı yapılmıştır.

11 Platon, *Timaios* 26e. 12 bkz. s. 309.

13 Bkz. örneğin, *Timaios* 22a ve devamı., 24c-d; *Kritias* 109b.

14 *Timaios* 21c-d.

15 Hesiod, *Works and Days* (İşler ve Günler) 109 ve devamı.

16 Hesiod, *Theogony* (Tanrıların Doğuşu) 215 ve devamı.

17 Homer, *Odysseia* 1.53 ve devamı.; Hesiod, *Theogony* 517 ve devamı., 746 ve devamı.

18 Hesiod, *Theogony* 678 ve devamı. çev. D. Wender, *Hesiod and Theognis* (Hesiod ve Theognis) (Harmondsworth: Penguin Classics, 1973).

19 *Timaios* 81e-2b.

20 *Kritias* 115c-d.

21 *The Republic* (Devlet) 372e-3e.

22 C. Gill gibi, a.g.e. s. xvi.

23 Bishop Mandell Creighton'a mektup, 5 Nisan 1887, J. N. Figgis ve R'de yayınlandı. V. Laurence (editörler), *Historical Essays and Studies* (Tarihsel Denemeler ve Çalışmalar) (London: Macmillan, 1907).

24 Platon, *Gorgias* 523, çev. W. Hamilton, *Plato: Gorgias* (Harmondsworth: Penguin Classics, rev. basım, 1971).

25 Platon, *The Republic* (Devlet) 377, çev. D. Lee, *Plato: The Republic* (Platon: Devlet) (Harmondsworth: Penguin Classics, ikinci baskı [revize], 1987).

26 Platon, *Protagoras* 320, çev. W. C. K. Guthrıe, *Plato: Protagoras and Meno* (Platon: Protagoras ve Meno) (Harmondsworth: Penguin Classics, 1956).

27 Platon, *Phaedrus* 275b4-5, çev. C. Rowe, *Plato: Phaedrus* (Harmondsworth: Penguin Classics, 2005).

28 Herodot 2.45.

29 Bu satırlara dikkatimi çeken Oxford Üniversitesi'nin Yunan mitolojisi çevrimiçi kursundan öğrencim Dominic Windram'dır.

30 Bryce, a.g.e. s. 197.

31 Platon, *The Republic* (Devlet) 382d, s.360, n. 29'da alıntı yapılmıştır.

Dizin

.....

I. Darius, Kral, 44, 45, 52, 53, 357
I. Dionysius, Siraküza tiranı, 76, 80
I. Elizabeth, Kraliçe, 207, 208
I. Nektanebo, firavun, 149, 150
I. Ptolemeaios, Soter, 38, 152
I. Süleyman ('Muhteşem'), Sultan, 314
II. Dionysius, Siraküza tiranı, 80
II. Mehmet, Fatih Sultan, 181
II. Philip, İspanya Kralı, 200
II. Philip, Makedon Kral, 65, 79, 129, 151, 200
II. Roger, Kral (Sicilya), 185
III. Artaserhas (Artaxerxes), Pers Kralı, 79
III. Kritias, Genç 68, 69, 72, 74, 93
V. Charles, İspanya Kralı, 194

Abderalı Hekataios, 152
Acosta, Peder José de, 201, 203, 204
Adams, Mark, 319
Aegeus, Kral, 330-331
Aegospotami, 74
Agamemnon, Kral, 326
Akademus, 76
Akropolis, 111, 112, 119, 121, 267
Alarik, 220
Albion, 250-252
Alkibiades, 59, 72, 73
Alkman, 132
Amazonlar, 154, 155, 270
Amelius, 166, 167, 170, 171
Ammianus Marcellinus, 173, 174
Ammi-Saduqa, Kral, 374
Ampheres, 115
Amfipolis, 71
Anaksagoras, 58
Anaksilaïdes, 69
Antaios, 28, 229
Antigonus, 51, 132
Antik Dünya'nın Yedi Harikası, 48
Antilia (Antillia), 186
Antiller, 187, 194, 256
Antonine Duvarı, 38
Apamea'lı Numenius, 164, 165, 170
Apamealı Poseidonius, 152, 153, 160
Apatouria festivali, 94
Apollodorus, 22-31, 64-65, 132, 223
Arendt, Hannah, 299
Arginousae, 73
Argos, 77
Ariadne, 332
Aristofanes, 17, 71, 142
  Bulutlar, 37
  Meclis Kadınları, 142
Ariston, 63, 68, 69
Aristoteles, 40, 44, 58, 81, 133, 135-138, 151-153, 159, 177-179, 181-182, 190-191, 315, 355
  Gökyüzü Üzerine, 136
  İşitilmiş Harika Şeyler Üzerine (Sahte-Aristoteles), 133, 194
  Proklos ve, 133-135, 138-141, 153, 164
Asklepios, 169
Artemisium Burnu, savaşı, 55
Arthur, Kral, 184, 208, 327
Atalante, 70, 71, 159, 160, 356
Athena, 17, 30, 84, 85, 92, 95, 108, 112, 148, 150, 164, 169, 308, 356
  festivali, 50, 71, 84, 94, 239
  Neïth'le özdeşleşmesi, 150
Atina, 13, 15-17, 40-45, 50-53, 55-63, 67-81, 90, 93, 97, 102, 107, 109, 131, 134, 147-149, 162-171, 174, 179, 180, 234, 241, 258, 291, 318, 321, 326, 329-332, 338, 341, 343, 345, 356-358, 360, 365-367
  Ameinias'ın hükümranlığı, 66
  demokrasiye doğru yaklaşırken, 40, 44, 53, 61, 69, 72, 73, 74
  Dört Yüz'ün Eğemenliği, 73
  mitoloji, 23, 113, 225, 271, 276
  İkinci Atina Konfederasyonu/Birliği, 77, 78
  Korint Savaşı, 75, 77
  Lysimachus'un hükümranlığı, 66
  Lukan Savaşı, 80
  Pentekontaetia, 56
  Sosyal Savaş, 79

Otuz Tiran, 68, 69, 74 aynı zamanda bkz. Peloponez Savaşı; Pers Savaşları
Sicilya işgali, 358
ve Nazi ideolojisi, 292, 295
ve okültizm, 238, 244, 245, 279
Atinalı, 17, 40-45, 50-53, 55-63, 67-81, 90, 93, 97, 102, 107, 109, 131, 134, 147-149, 162-171, 174, 179, 180, 234, 241, 258, 291, 318, 321, 326, 329-332, 338, 341, 343, 345, 356-358, 360, 365-367
ve Helike'nin yıkımı, 78, 158, 173
Atinalıların uzaklaştırılması, Egine, 53
Atlantik Okyanusu, 13, 19, 26, 99, 137, 153, 173, 176, 178, 183, 199, 201, 218, 226, 228, 237, 251, 256, 261, 270, 274, 285, 297, 317, 327, 337, 341, 354, 358, 361, 363
adalar ve tortu teorileri, 236
orta Atlantik sırtı, 274-275
Atlantikum (Platon), 163
Atlantipedia web sayfası, 362
Atlantis
anlamı, 13
antik ana-kent olarak 116
askeri düzenlemeler, 123, 124
Atlantis hikâyesinin amacı, 325, 336
Atlantis Üç aylık Dergisi, 287
Atlantis'le özdeşleşmesi, 244, 289
başkent, 31, 116, 121, 200, 325, 335, 359
çöküş ve ceza, 171
İlk ortaya çıkışı, 13
Kolomb üzerindeki Etkisi, 189
Meteoroloj, 136
Mısır etkisi, 145
şehir planı, 118
ova, 114, 122
ve alegori, 164
ve Antarktika, 199, 314-320, 324, 362
ve Arktik, 232, 233, 308
ve Atlantik adaları, 185, 234
ve Britanya, 18, 33, 34-39, 250
ve boğa kurbanı, 337, 360
ve Girit/Santorini teorisi, 333-358
ve Ortaçağ Batı Dünyası, 183
ve İncil, 181, 190, 191, 194, 195, 200
ve İtalya, 75, 76,90, 100,115, 117, 187, 191, 205, 227, 228, 230, 231, 235, 240, 241, 244, 360
Atlantis Araştırması, 297, 361, 362
Atlantis Araştırma Sözleşmesi, 361
Atlas (ilk Atlantis Kralı), 16, 19, 26, 27
Atle, Kral, 222
Atrahasis Destanı, 371, 374
Auchincloss Brown, Hugh, 311
Autochthon, 115
Azaes, 115
Aziz Augustine, 216
Aziz Bartholomew, 213
Aziz Brendan Adası, 184, 198
Aziz-Vincent, Jean Baptiste Bory de, 236
Aztekler, 196, 260, 289
Aztlan, 196, 289, 325

Babil, 48, 50, 51, 303, 357, 374
Zeus heykeli, 48
Bacchylides, 331
Bacon, Sir Francis, 210, 211, 214, 215, 269
Baer, F.-C., 226, 227
Bailly, Jean-Sylvain, 232
Bartoli, Giuseppe, 240, 241
Becanus, Johannes Goropius, 200
Beccario, Battista, 186
Belşazzar'ın Ziyafeti, 264
Benincasa, Grazioso, 186
Beş Bin Yasa Yapıcı, 73
Bianco, Andrea, 186
Bizans, 79, 180, 183, 225, 237, 238, 315
Bizans İmparatorluğu, 181
Blake, William, 250, 251, 253
Blavatsky, Madam, 277-280, 282
Boulanger, Nicolas Antoine, 238, 239, 240
Brahe, Tycho, 207
Bonapart, Napolyon, 248
Bonnaud, Abbé Jacques-Julien, 227
Brasseur de Bourbourg, Charles- Étienne, 171, 231-233, 275
Breasal, Kral, 198
Brezilya Adası, 198
Brisson, Luc, 342, 343, 365
Britanya, 18, 33-39, 250, 278
Brunschwig, Jacques, 259
Buffon, Georges-Louis Leclers, Comte de, 238
Bura, 158, 173, 206
Buris, 159
Buz Devri, 315, 316
Büyük İskender, 51, 133, 143, 151, 152, 172, 186

Cadmus, 345
Calcidius, 183
Callatisli Demetrius, 70
Careri, John Francis Gemelli, 230
Carli, Comte Gian Rinaldo, 227-232, 269, 304
Cassandra, 346
Cayce, Edgar, 281-287, 299, 363
Cenaze Nutku, 60
Cervantes de Salazar, Francisco, 188, 189, 221, 342
Chacmool heykelleri, 264

Chateaubriand, Vicomte de, 245
Christina, 'İsveç Kraliçesi', 220
Cicero, 75, 84, 152
Claudius, İmparator, 36, 38
Clearchus, 69
Coatlicue (tanrıça), 289
Coleridge, Samuel Taylor, 253
Copernicus, Nicolaus, 192
Cosmas Indicopleustes, 181-183, 195, 226
Cumaealı Sybil, 222

da Costa, Joaquim Alves, 257
Daedalus, 330-333, 338
Dalberg-Acton, Sir John, 367
d'Alembert, Jean Le Rond, 224
Däniken, Erich von, 264, 322-325
D'Anville, Jean Baptiste, 234
D'Avezac, M., 187
Darwin, Charles, 206
Dee, Dr John, 207
Delos Birliği, 57, 59, 72, 78, 162, 163, 173
Delisle de Sales, 244-246
Delium, savaşı, 71
demiourgos (Demiurge), 83, 104, 145
Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, 265, 267, 269 bkz. Verne, Jules
depremler, 13, 70, 71, 101, 107, 112, 134, 158, 159, 173, 178, 200, 212, 280, 302, 304, 305, 352, 360
  aynı zamanda bkz. tsunamiler
  Cayce tarafından tahmin edilmesi, 281-7
  Nicomedia'da, 173
  ve Helike'nin yıkımı, 78
  ve Santorini, 329, 338
  ve Truva sit alanı, 274
Deukalion, 95, 111, 343, 371
Devlet (Platon), 13, 15, 16, 40, 80, 84, 85, 89, 90, 91, 99, 101, 102, 124, 131, 142, 145, 148, 163, 165, 171, 227, 241, 291, 326, 364, 367, 368, 370
Devlet Adamı (Platon), 131
Dış Deniz olarak, 153, 179
Diaprepes, 115
Diderot, Denis, 223, 227
Dio Cassius, 350
Diocletian, İmparator, 171-173
Diodorus Siculus, 70, 146, 152, 154, 157, 194, 221, 342
Diogenes Laertius, 64, 81, 146
Dion, 65, 76, 80, 81
Diop, Şeyh Anta, 145, 147
d'Olivet, Antoine Fabre, 245-250
Donnelly, Ignatius, 268, 269, 270-278, 285, 289, 294, 295, 304
Drake, Sir Francis, 211
Dropides, 68, 92, 93
Druidler, 247, 250-252, 278
Dünya Buz Teorisi, 301

Eddas, 220, 295
Eddington, A. E., 311
Einstein, Albert, 301, 312, 313
Ekbatana (Hemedan), 50, 51, 357
Elasippus, 115
Elealı Zeno, 58
Ellenberger, Leroy, 309
Elefsis Gizemleri, 72
El-İdrisi, 185, 186
Eliot, T. S., 369
Elli Yıl Dönemi, 56
Epaminondas, 79
Eratosthenes, 22, 25, 78
Erekhtheus, 109
Erikhthonius, 109
Erysichthon, 109
Erytheia, 18, 23-25, 33, 356
Euaimon, 115
Euclides (Öklid), 64
Euremius, J., 226, 227
Euripides, 17, 75, 76
Eurytus, 75
Evans, Arthur, 333
Evenor, 114
Eshilos, 130, 132, 133
  Persliler, 56
Epikürcülük, 152
Ezra Kitabı, 203

Fabre d'Olivet, Antoine, 245-250
  Favorinus, 65, 67
Fenikeli seyahatleri, 138
  'Karanlık Deniz' olarak, 185, 186
Fenikeliler, 54, 55, 138, 144, 235, 256, 270, 355, 356, 365
Ficino, Marsilio, 187-189
filler, 136, 232, 360
Finaeus, 316
Finlay, Alexander G., 199
Flem-Ath, Rand ve Rose, 317-320
Forbes, Edward, 206
Fracastoro, Girolamo, 192, 193
Franke, Thorwald C., 361
frengi, 192, 193
Fréret, Nicolas, 234
Fritze, Ronald H., 323
Frost, K. T., 334

Gadeira, 25, 26, 114, 181
Gadeirus, 26, 115
Galya, 34, 35, 37
Garvey, Marcus, 144
Gılgamış Destanı, 372, 374
Gibbon, Edward, 234
Gill, Christopher, 337, 348, 352
Gladstone, William, 274
Gorgias (Platon), 163, 367
goropizm, 200, 221, 274
Gozo (Gavda), 19, 23
Graves, Robert, 132
Grimm, Friedrich Melchior, Baron von, 240
Guanchler, 236
Gustavus Adolphus, İsveç Kralı, 220

Hacı Ahmed haritası, 318
Hadrian Duvarı, 38
Haeckel, Ernst, 275
Halikarnas, 45, 52
Hancock, Graham, 320-322
Hapgood, Charles H., 311-318
Heliad, 33
Helike tsunami, 78
Heliopolis, 41, 75, 145, 146, 161
Heliopolis-Çanakkale Boğazı'na köprü kurulması, 54
Heliopolisli Psenophis, 41, 161
Heliopolisli Sechnupis, 146
Hephaestion, 51
Hephaestus, 17, 21, 98, 112, 169
Herakleialı Marcianus, 153
Herakleides, 79
Herakles (Herkül), 23-30, 155, 175-179, 186, 296, 317, 337, 345, 356
Herakles Sütunları 24, 26, 32, 99-101, 107, 114, 136-138, 175, 176, 179, 194, 317, 337, 356
Heraklitus, 141
Heraklitli, Cratylus, 64
Herkulaneum, 75, 159, 339
Hermes heykellerini tahrip etmek, 72
Hermippus, 65
Hermodorus, 64
Hermogenes, 64
Hermokrates, 73, 89, 90, 91, 102, 106, 127, 151, 358
Hermokrates (Platon), 89-91, 102, 106, 127, 151
Herodot, 17, 25, 28, 31, 32, 43, 45-55, 76, 139, 143, 200, 223, 227, 297, 343, 345, 356, 368, 370
  Babil tasviri, 48-50
  Hemedan tasviri, 50, 357
  ve Pers savaşları, 45, 52, 56, 77, 358
  ve tarihçe, 357
Herrera y Tordesilla, Antonio de, 189
Herrmann, Albert, 296, 297, 298
Hesiod, 17, 94, 132, 223, 224, 365, 371
Hesperia, 18, 27, 33, 356
Hesperidler, 27-31, 132, 157, 186, 191, 194, 270, 345, 365
Hezekiel Kitabı, 302
Himmler, Heinrich, 298, 299, 355
Hipparchus, 44, 199
Hippias (filozof), 44
Hippias (Peisistratus'un oğlu), 58
Hodgson, Richard, 278
Hofmann, Ulrich, 361
Homeros, 17-23, 26, 27, 78, 94, 131, 134, 135, 168, 175, 184, 244, 265, 298, 308, 325, 326, 327, 329, 356, 365
  Girit tasviri, 329
  ve Aka duvarı, 135, 175, 356
  ve *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah,* 265, 267
  ve Nazi ideolojisi, 292, 295
  ve Rudbeck'in İsveçli Teorisi, 222
  ve Velikovsky, 303, 305
  ve Zangger'in Atlantis–Truva teorisi, 325-328
Hooker, J. D., 206, 180
Horatius, 39
Hörbiger, Hanns, 301-303
Huet, Pierre-Daniel, 226
Humboldt, Alexander von, 187, 190, 255, 256, 267, 275
Hume, David, 310
Hyades, 157
Hyperborea, 18, 23, 29, 30, 31, 33, 131, 222, 232, 279, 356

Iamblichus, 170, 171, 174
Iapetus, 15
Isis (Tanrıça), 263, 278
Isokrates, 66

iblisler, 165, 168
İnkalar, 200, 227, 296
İsa Mesih, 188, 287
İskenderiye Kütüphanesi, 152, 153, 345
İskenderiyeli Klement, 163
İskenderiyeli Philo, 158
İsrail'in Kayıp Kabileleri, 195, 198, 157
İyonya İsyanı, 52

Janiculum, 230
Janus, 222, 230, 231

Jason ve Argonotlar, 30, 221, 345
Julius Caesar, 34

Kaf Dağı, 233
Kalokairinos, Minos, 333
Kalypso, 18, 23, 337, 355
Kallias Barışı, 57
Kallimachus, 23
Kartacalılar, 26, 137, 194, 315
katastrofizm, 309, 311
Keftiu, 333, 336, 338, 349
Kekrops, 109
kıtasal sürüklenme, 255, 275, 308
Kimon, 57
Kircher, Athanasius, 218, 236, 318
Kirene, 75
Kiros (Cyrus), Kral, 50-52, 245
Kiss, Edmund, 296, 301
Kleisthenes, 44, 356
Kleito, 16, 114, 119, 166, 289, 359
Kleopatra, 143, 151, 154, 158, 327
Klymene, 15, 140
Knidoslu Eudoxus, 221
Knossos, 329, 333, 335-337, 348, 352
Kralın Barışı, 77
'Kronos Çağı', 44
Kolomb, Ferdinand, 190
Kolomb, Kristof, 136, 189, 190, 208, 264, 324
Konstantinopolis, düşüşü, 181
Kritias (Platon)
  Bizanslı bilginlerce incelenmesi, 74, 183
  boğa avı tasviri, 334, 336, 337
  Helenistik okumaları, 151, 152
  tamamlanmamıştır, 42, 83
  özet, 85, 148, 187
  ve Acosta, 201, 203, 204
  ve Bacon, 210
  ve Ficino, 187-189
  ve Flem-Ath'lar, 317
  ve Hancock, 320
  ve hikâye anlatımı, 368
  ve Santorini, 329
  ve Stonehenge, 281
  ve Theopompus, 65, 129, 130, 131
Kroisos (Kârûn), Kral, 42, 43
Kro-Magnon insanı, 287-289
Kharmides, 68, 69, 72
Ksenofon, 51, 69
Kutsanmışlar Adası, 367
kutup kaymaları, 311, 313
kuyruklu yıldızlar/meteorlar, 33, 228, 231, 269, 304, 305, 307-309, 321

La Peyrère, Isaac, 217, 218
Laches (Platon), 71
Lampsacuslu Strato 237
Lamprocles, 71
Landa, Diego de, 197, 198, 261
Las Casas, Bartolomé de, 187
Laurium (Lavrion), 53
Le Plongeon, Augustus, 260, 262-264, 277
Lemurya, 276, 279, 280, 284
Leonidas, Kral, 55
Leucippe, 114
Leuctra, 78, 79
Lévi-Strauss, Claude, 190
Lipsius, Justus, 206
Locris, 70, 90
Longinus, 165, 167, 168, 171, 174
López de Gómara, Francisco, 196, 226
Luce, J. V., 336
Lucian, 46, 139, 154, 184, 341
Lycophron, 346
Lysimachus, 66, 132

Madoc, Prince, 208, 209
Mallery, Arlington H., 314
Malluslu Crates, 199
Manetho, 152
manyetik kutup kaymaları, 313
Mappamundi, 184
Maraton Boğası, 330
Maraton Savaşı, 52, 53
Marsellus, 153, 176, 253
Marinatos, Spyridon, 336, 338, 340-342
Martin, Thomas-Henri, 241, 258, 260, 268
Matematikçi Theodorus, 75
  Theophrastus, 159, 237
Maximinus Thrax, İmparator, 171
Maya, 197, 198, 260-265, 270, 278, 306, 325
Megara, 64, 74
Melos, 72, 74
Mercator, Gerardus, 316
Meropes, 131
Messeneli Euhemeros, 156
Mestor, 115
Mısır'ın On Bela'sı, 304
Miletli Hekataios, 45, 46
Miletli Hippodamus, 58
Miltiades, 52, 53, 57
Minos, Kral, 329-335
Minotor, 331, 332, 333
Mnemosyne, 106, 254
Mneseus, 115
Monmouthlu Geoffrey, 184, 185

Montaigne, Michel de, 204, 205
Montesquieu, Baron, 225
More, Thomas, 211
Moo, Prenses, 263
Mounychia, 69
Mu kıtası, 262, 263
Müller, Friedrich Max, 274

Nabonidus Günlüğü, 51
Neanthes, 64, 66
Netto, Ladislau, 257
Neumayer, Melchior, 275
neo-Platonizm, 133, 152, 167
Newton, Sir Isaac, 223
Nikias, 71
Nicomedia depremi, 173
Nikias Barışı, 71
Nil seli, 150
Niobe, 95, 343
Nuh Tufanı, 181, 271, 285, 304, 371

O'Connell, Tony, 362
Odysseia, 17-19, 131, 134, 165, 184, 220, 225, 265, 298, 324, 325, 329 *bkz.* Homeros
Ogygia, 18-20, 23, 33, 220, 232, 244, 337, 355
Olivier, Claude Mathieu, 226
Olimpiyat Oyunları, 46
oreikhalkon, 115, 119, 120, 124
Origen, 164-166, 170, 171, 202, 267
Orpheus, 30
Ortelius, Abraham, 198, 199, 255, 315
Orwell, George, 294
Ovid, 33, 201
Oviedo y Valdés, Gonzalo Fernández de, 194, 256

Paraiba Taşı, 257
Pareto, Bartolomeo, 186
Parmenides, 58
Parmenides (Plato), 58, 64
Pasiphae, 330
Pauly, Karl, 311
Peckham, George, 208
Peisistratus, 43
Peloponezyen Birliği, 57
Peloponez Savaşı, 59, 71, 77, 159, 241, 358
Pepys, Samuel, 223
Perictione (Potone), 68, 69
Persephone (Kutsal Ada), 153
Pers Savaşları, 45, 52, 56, 77, 358
Perikles, 57, 60-62, 66, 70
Peter Martyr d'Anghiera, 191
Petrie, Flinders, 271
Pfeiffer, Tom, 347
Phaedo (Platon), 163, 165, 177
Phaedrus (Platon), 146, 368
Phaeton, 33, 96, 139, 140, 169, 307, 356
Phoroneus, 95, 343
Pindar, 17, 28
piramitler, 48, 230, 273, 280, 294, 321
Pire, 53, 58, 60, 77, 357
Piri Reis haritası, 314, 315, 345
Pizzigano, Zuane, 186
Platon
  Atlantis hikâyesinin amacı, 16, 26, 29, 45, 62, 63, 78, 79, 82, 83, 132, 139, 140, 141, 147, 148, 151, 158-164, 166, 170, 171, 174, 175, 182, 187, 194, 204, 216, 267, 295, 325, 335, 336, 356, 358, 364, 367, 368, 370
  Dion'un mezar kitabesi, 81
  Mısır etkisi, 145
  ölümü ve cenaze töreni, 81
  Platon'un hikâyesinin nakli, 132
  Solon'un hikâyesi, 40-45
  ve Akademi, 65, 74, 76
  ve Platon'un soyu, 67, 68
  ve Truva, 322
Platonik Mektuplar, 75, 76
Pleiades, 157
Pleistosen Sahil Kayası, 269, 286
pleonexia, 366
Philolaus, 75
Plotinus, 171
Plutarkhos, 20, 41-43, 53, 75, 160-162, 184, 220, 221, 223, 235, 236, 342
Poinsinet de Sivry, Louis, 239, 240
Polibios, 51, 296
Pompeii, 25, 159
Pomponius Mela, 36
Poseidon, 16, 17, 20, 28, 67, 69, 78, 79, 114, 116, 119, 120, 124, 125, 132, 134, 152, 153, 157, 160, 164, 166, 172, 175, 212
  Girit mitolojisi, 329
  Helikonian Poseidon tapınağı, 28, 78, 79, 119, 124
  kutsal ada, 116, 175
  Spence'in teorisinde, 288-291
  ve Nazi ideolojisi, 292
  ve Platon'un soyu, 67, 68
Postel, Guillaume, 197
Potidaea, 59
Pratinas, 132
Prodicus, 58
Proklos, 134, 138-141, 153, 164-167, 170, 174-181, 202
Prometheus, 29, 163, 371

Protagoras, 58
Protagoras (Platon), 58, 163, 368
Prutz, Robert, 256
Ptolemeaios, 38, 152, 420
Pyrilampes, 69, 70
Pyrrha, 95, 343, 371

Reinl, Harald, 322
Renan, Ernest, 257
Richter, Ulf, 361
Rodoslu Apollonius, 345
Romulus Augustulus, İmparator, 181
Rousseau, Jean-Jacques, 225
Roselli, Pedro, 186
Rowling, J. K., 363
Rudbeck, Olaüs, 219-223, 226, 227, 231, 232, 241, 246, 247, 295, 298, 317, 342
Russell, Bertrand, 310

Saïs, 41, 45, 75, 76, 93, 95, 142, 149, 150, 152, 341, 343, 344, 345
  Saïs dikili taşı, 149
Saïsli Sonchis 41, 161
Sakızlı Theopompus, 129-133, 137
Samanyolu, 33
Samosatalı Lucian, 139, 184
Santorini patlaması, 346, 347
Sarmiento de Gamboa, Pedro, 189, 200
Saturnus, 231
Sayre, G. M., 196
Scharbau, Heinrich, 226
Schliemann, Heinrich, 274, 290
Schoppe, Christian M., 361
Schoppe, Siegfried G., 361
Schöner, Johannes, 316
Sclater, Philip, 275
Scott-Elliot, William, 280, 281
Seleukos, 51
Selanikli Antipatros, 48
Seneca, 159, 190, 296
Septimius Severus, İmparator, 162
Serranus (Jean de Serres), 195
Severus, 174
Sevillalı Isidore, 184
Seyyah Aziz Brendan, 184, 208
Sfenks, 263, 286, 321
Shakespeare, William, 191, 269, 294
Shelley, Percy Bysshe, 253
Shoshenq, firavun, 161
Siccalı Arnobius, 172, 173
Sicilya, Atina işgali, 57–8, 321–3
Sidonlu Antipater, 48
Silenus, 26, 130-132
Siraküza, 17, 72, 73, 76, 80, 357
Sinizm, 152
Scherie, 18, 20, 22, 23, 33, 38, 298, 356
Smith, William, 315
Snider-Pellegrini, Antonio, 256
Sofokles, 17
Sokrates, 15, 16, 40, 45, 58, 59, 62-66, 71-75, 84-89, 91, 94, 101-103, 106, 135, 143, 148, 162, 177, 344, 364, 366, 367, 368, 370
  Atlantis hikâyesinin amacı, 16, 26, 29, 45, 62, 63, 78, 79, 82, 83, 132, 139, 140, 141, 147, 148, 151, 158-164, 166, 170, 171, 174, 175, 182, 187, 194, 204, 216, 267, 295, 325, 335, 336, 356, 358, 364, 367, 368, 370
  ve Plato'nun Atlantis'i, 22, 26, 28, 33, 34, 38, 44, 50, 73, 78, 85, 128, 134, 136, 141, 142, 151, 187, 190, 196, 202, 205, 222, 225

Solili Krantor, 133, 138-142, 149, 150, 164, 168
Solomon, 214
Solon, 40-43, 45, 68, 69, 76, 91, 92-95, 97, 100, 101, 103, 107, 109, 113, 132, 134, 135, 148, 152, 160-162, 182, 190, 204, 205, 239, 257, 297, 320, 325, 336,
  ve bitmemiş Atlantis hikâyesi, 62, 140
  ve Cosmas Indicopleustes, 181-183, 226,
  ve Girit/Santorini teorisi, 338-353
  ve Platon'un soyu, 67, 68
  ve Platon'un Atlantis'i, 50, 187, 196, 235, 289
  ve Robert Graves, 132
Sophroniscus, 71
Sparta, 52, 55-57, 59, 60, 67, 69, 70,71, 73, 74, 77, 78, 358 *Bkz.* Peloponez Savaşı
Spence, Lewis, 287, 291
Speusippus, 69
Spitsbergen, 232, 247, 258, 278
Sprague de Camp, 271, 327
stēlais, 149
Steno, Nicolas, 217
Stesichorus, 24, 25
Stoacılık, 152, 206
Stonehenge, 281, 298, 342
Strabon, 19, 22, 25-27, 31, 35, 36, 70, 71, 75, 134, 135, 146, 152
Surlu Porfiros, 168-171, 174, 202
süpernova, 207
Syrianus (Büyük), 174
Swan, John, 216

Şeytanlar Adası, 198
Şüphecilik, 152, 269

Tacitus, 36, 38, 223
Tarentumlu Arhitas, 76
Tarrant, Harold, 148, 149, 162
Tarşiş, 200
Tekvin, 216-218, 244, 371
Terra Australis Incognita, 199
Tertullian, 162, 163, 172
Thebes (Tebai), 77-79
Themistokles, 56
Thermopylae Savaşı, 55
Theseus, 109, 331, 332, 338
Thespis, 132
Thonis-Herakleion, 149
Thrasylus, 69
Thukydides, 22, 45, 46, 59, 60, 62, 70, 71, 356-358
Timaios (filozof), 181
Timaios (Platon), 13-15, 26, 40, 61, 86-88, 93, 95, 97, 99, 101, 103, 104, 105, 106, 128, 130, 134, 139, 142, 143, 145, 146, 150, 151, 153, 158, 161, 162, 167, 180, 181, 183, 186, 187, 188, 192, 193, 196, 201, 202, 210, 230, 234, 235, 248, 258, 320, 366, 369, 370
  Bizanslı bilginlerce incelenmesi, 74, 183
  Helenistik okumaları, 151, 152
  Mısır etkisi, 145
  özet, 85, 148, 187
  ve Acosta, 201, 203, 204
  ve alegori, 131, 163
  ve Flem-Ath'lar, 317
  ve ficino, 187-189
  ve fiziki sağlık, 336
  ve Hancock, 320
  ve hikâye anlatımı, 368
  ve Martin, 241, 258, 259, 260, 268
  ve Proklos, 134, 135, 138, 140, 141, 1533, 164, 165, 166, 167, 170, 174-179, 180, 181, 202
  ve Theopompus, 65, 129, 130, 131
Tiryns, 326
Titanomakhia (Titanlar Savaşı), 365
Tournefort, Joseph Pitton de, 236, 237
Troano Kodeksi, 261, 262, 263, 306
Truva Savaşı, 45, 135, 172, 325, 326
Truzzi, Marcello, 310
tsunamiler, 71, 178, 304, 339, 340, 347 348
  Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, 265, 267
  ve Helike'nin yıkımı, 78, 158, 173
  ve Santorini patlaması, 346, 347
Tufan öncesi, 102, 148, 162, 171, 268, 269, 270, 275, 357, 358
Ultima Thule, 296
Uranüs, 156
Ussher, Piskopos James, 216

üniformataryanizm, 309

Vahiy (Esinleme Kitabı), 303
veba salgını, 60, 61, 62, 66, 97, 130, 357
Velikovsky, Immanuel, 303-311
Verne, Jules, 265, 267-269
Vidal-Naquet, Pierre, 157, 194, 234, 246, 249, 259
Virgil, 192, 282, 283, 296
Voltaire, 233, 235, 299

Waldeck, Jean-Frédéric, 261
Wegener, Alfred L., 274
Whiston, William, 304
Wilford, Kaptan Francis, 253, 254
Wilson, Colin, 317
Wyatt, T., 85

Xanthippe, 71
Xerxes (Serhas), Kral, 53, 173, 357

Yafes (Nuh'un Oğlu), 200, 219, 221, 222, 372
Yasalar (Platon), 248
Yaşlı Plinius, 25, 160, 194, 203, 296
Yedi Şehir Adası (Antillia), 198
Yeni Atlantis, bkz. Bacon, Sir Francis, 210, 213, 215, 279
Yunanistan'ın Yedi Bilgesi, 40, 91

Zangger, Eberhard, 325-329
Zenobia, Palmira Kraliçesi, 167
Zschaetzsch, Karl Georg, 295, 296, 304